

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkesztő

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

III.

JÓKAI MÓR

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

(1849. FEBRUÁR 9—1849. JÚLIUS 6)

III. KÖTET

ÖSSZEÁLLÍTOTTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:
SZEKERES LÁSZLÓ

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1980

KÉSZÜLT A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM
TUDOMÁNYOS MUNKATERVÉNEK KERETÉBEN

Lektorálta
VARGA JÁNOS

~~119344~~

ISBN 963 05 0208 9 összkiadás

ISBN 963 05 1636 5

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1980

Printed in Hungary

MAGYARHON NÉPEI!

Úgy legyen rajtunk isten áldása, a mint ti nektek igazat fogunk mondani s legnagyobb áldása legyen az: hogy ti elhigyétek szavainkat.

A mit ti nektek mondunk, a mit számotokra leirunk, a mindenható ítélő széke előtt legyen mondva és leírva.

Hallja meg az isten, hallja meg a nemzet igazságunk szavát s legyen ég és föld birája fölkarolt ügyünknek s hozza meg reánk ítéletét, olly igazságosat, olly részrehajlatlant, minőt csak isten és nemzet hozhat.

Országunk feje, a király, ki magát ellenségünké tette, idézett bennünket e törvényszék elé, midőn bennünket pártütőknek nevezett.

Mi megjelenénk e törvényszék előtt, s higgadtan, komolyan, mint illik férfiakhoz, kik egy nemzet nevében szólnak, s kiknek szavait nemzetek hallgatják, felelünk e vádra.

Mi nem vagyunk, mi nem voltunk pártütők soha.

Nem egy párt, nem egy felekezet, nem egy nemzetiség érdeke az, mellyet mi védünk; egy alkotmány az, melly mindenkié, ki ez ország földén lakik: magyar, szláv, vagy oláh, óhitű vagy protestans, úr vagy szegény.

Ez alkotmányt mi nem kértük, nem kaptuk a királytól.

Mienk volt az, mióta e földet magyar honnak hívják, azon frigyláda ez, mellyre a királyok esküsznek, melly egy a nemzet életével, összetartó kapocs egy ország népei közt, egyesek jogainak biztositéka, melly ur a király és nemzet fölött!

Ki ez alkotmány ellen föltámad, az a pártütő.

Mi ez alkotmányt védni, a király megsemmisíteni fogott fegyvert.

S még is a király minket nevez pártütőknek, s mi még sem
30 nevezünk a királyt pártütőnek soha.

Midőn isten kegyéből viruló hazánkat tulajdon jobbágya a polgárháborúval támadta meg, a király e lázadót nyiltan pártütőnek nevezte, s bennünket felhívott fegyveres önvédelemre a belháboru támasztója ellen; s most a király ugyan e pártütő
35 megkezdett harcát folytatja ellenünk, ugyan azon seregeket küldi országunkra, mellyet saját királyi szavával pártütökké bélyegzett.

S még is a király minket nevez pártütőknek s mi még sem nevezünk a királyt pártütőnek soha.

40 Országunk vérbe, lángba van borítva, a népfajok egymással irtó háborút viselnek, névtelen szörnyettek kiáltnak az égre. Ki idézte elő az iszonyharcot? Kinek szavára támadtak egymásra a századok óta nyugvó elemek? Nem királyi parancs gyújtá e meg a lángokat, miket most emberi kéz eloltani nem bír, nem
45 a királyi cimer volt-e a vérengzők megismertető jele? Nem segítette-e őket a király pénzzel és fegyverrel és tanácsadással emberiség-szenyvező dúlongásaikban? S nem nevezték-e a gyilkosokat a király személyének helyettesítői testvéreik, barátaiknak?

S még is a király minket nevez pártütőknek, és mi még sem
50 nevezünk a királyt pártütőnek soha!

Nem nevezünk őt annak, mert nem akartuk elzárni a kibékülhetés útját.

Egy nemzet nem másíthatja meg szavait, mint egyes emberek.

Kit a nemzet egyszer pártütőnek nevez, azt többé királyának
55 nem nevezheti, az iránt többé viszonya nem lehet egyéb, mint a birónak a vétkező iránt.

És a magyar nemzet még nem nevezte királyát pártütőnek.

Még akkor sem, midőn általa annak neveztetett, s midőn azt őn mentségére kellett volna kimondania.

⁶⁰ Mert becses volt előtte a polgárvér, mert meg akarta óvni hazáját a háború pusztításaitól, s mert imádta hazáját jobban, mint a dicsőséget s inkább akart érte áldozni, mint neki sebeket szerezni.

Ime mielőtt a harcot elfogadtuk volna, megkisértők a kibékülés útját, nem kértünk semmit, a mi nem a mienk s ígértünk áldozatot mindenből, kivéve alkotmányos jogainkat.

Ajánlatainkat nem volt, ki elfogadja. Dicsvágó hadvezér, kinek eleme a háboru, hallgatta ki békeajánlatunkat, és visszavetette. És utasított bennünket a harcok ítélőszéke elé.

⁷⁰ Mi számot vetettünk magunkkal, megmértük erőnket s kiálltunk a sikra.

Nekünk nem lehetett elég: hogy igazságunk van azt tenni, a mit teszünk, azt is kellett tudnunk: hogy erőnk van hozzá. S e tudatunkban nem csalatkozánk.

⁷⁶ Erő, akarat, lelkesedés, maga a sors biztatólag jött elénk.

De a mint a nehezebb napok elcsüggedésre, úgy a derültebbek elbizottságra nem ragadtak bennünket.

Mi még most is azt mondjuk:

Mi nem akarjuk a királyt trónjától megfosztani, hanem azt akarjuk, hogy teljesítse kötelességét, a mi egy király kötelessége.

Ezt mondjuk mi az eldöntő csaták előtt.

Még nem dült el a harci kocka, még nem jött el a mindennapok vége, még van idő megállni.

⁸⁸ De a mi a harc kezdetén lehetséges volt, az nem fog az lenni a harc végén.

Mi ha veszünk, mindent elvesztünk, de a király is mindent elveszthet, ha a sors számára vetett vakot.

Neki a mi veszteségünkéből semmi haszna, nekünk az övéből semmi. És a harc kimenetele kétséges.

⁹⁰ Mi féltő kincsnek tartjuk alkotmányunkat illy kétséges kimenetelre kockáztatni s ohajtjuk: hogy a király is tartsa illy féltett kincsnek koronáját.

Mi a harcot nem kezdtük, mi a harcot nem dicsvágóból fo-

gadtuk el, mi megtámadott alkotmányos jogainkat védni fog-
95 tunk fegyvert s mihelyt azok biztosítva leendnek, megszűnünk
áldozni a nemzet vérével, s legyen bárki, ki Magyarországot
hitünk és meggyőződésünk szerint boldogítani tudja, helyt adunk
neki az ország kormányán; más föltétel alatt soha is senkinek.

2

[1849. febr. 9.]

1

Debrecen, febr. 8. 1849.

E napokban olly tüneménynek voltunk szemlélői nemzetünk
életében, melly lelkünket annyi sebhedés után a vigasztaló szó
csodaerejével érinté újra.

5 Honunk azon vidékeiről, miket a császári ellenség megszá-
lott, jöttek több rendbeli követségek a honvédelmi bizottmány-
hoz, hűségöket, ragaszkodásukat a nemzetiség ügyét képviselő
kormányhoz nyilvánítandók.

Messze útról, számtalan veszélyen keresztül eljöttek megmon-
10 dani Magyarhon kormányának: hogy az a nép, melly őket dia-
dalünnepeiken zászlókat lobogtatva fogadta, nem hagyta el őket
a veszélyek próbaidejében, hogy csak egy intést, csak egy buzdi-
ró szót vár tőlük, s mint egyetlen istenerejü kar fog seregestül
föltámadni s követni a legelső zászlót, mellyre szabadságának
15 jelszava van írva, s ha mindenki elhagyná is e hazát, ők nem
hagyják el azt soha, s ha mindenki eladná is szabadságát, tőlük
csak ez étellel együtt lehet azt elvenni.

Nem! Illyen népet nem lehet meghódítani.

Elöntheti határainkat az ellenség tengerhatalmával, de nem
20 öntheti el sziveinkben a honszeretet lángját, melly fiúról fiúra
marad s megőrzi a nemzetet a meghalástól.

E nép élete és halála többé nincs emberi kezekben.

Kik együtt tudnak tartani, midőn vezér nélkül maradnak, — kik nem hagyják el zászlóikat, midőn azokat a szerencse el-
23 hagyta, — kik bizni tudnak a kétségbeesés óráiban, — kik a veszély közepett emelnek kardot, kiáltva: nemzet ne hagyj magad! megvédnek fiaid! azokkal isten van, azokon ember nem vehet hatalmat.

Mi lelkünk benső nyugalomával merjük kimondani, hogy e
30 nemzet élete többé nem függ emberek éltétől, nem a mi életünk-től.

A mi éltünk lehet a nemzet javára, a nélkül hogy halálunk kárára leendne.

S ha napjaink számlálva vannak, akármilyen legyen is azok-
35 nak vége, dicső vagy dicstelen, e nemzet napja azért még fön-marad, s ha mi alászállunk, támadnak helyettünk jobbak és erő-seb-
sebbek, mint mi valánk, s ez, úgy hisszük, magas vigasztalás a halál órájában.

Veszthetünk csatákat, veszthetünk vezéreket, de a nemzetet
40 nem. Elfoglalhatják várainkat, városainkat, de nem népünk szívét. Bátran nézhetünk sirunk fenekére, ott nem fogjuk a nemzet koporsóját látni.

2

Debrecen, 1849. febr. 8.

A Wien. Zeitung nem rég egyik számában prostituálja Kos-
45 suthot, Nyárit és Madarászt, arra figyelmeztetve a közönséget: hogy e férfiak szökni készülnek Magyarországból, s e végett közli személyes leírásukat, hogy őket mindenki rögtön elfog-hassa.

Azt nem csodáljuk az érintett német kormánylapban: hogy
50 becsületes emberekről magának nem szerzett fogalmat, bennün-
ket kalandoroknak fest maga előtt, kik szöknek, ha buktak, s nevet, nemzetet és jellemet tudnak változtatni, mint színpadi

ruhákat; miért hinne ő akárkit is jobbnak Metternichnél, vagy Lajos Fülöpnél, hanem azon jámbor gondolat érdemel itt főleg
55 figyelmet, miszerint elleneink Magyarország meghódítását, a szabadságharc legyőzését oly véghez vitt dolognak tartják, melly után már nem következik egyéb, mint a vezérek megszökése?

Az ilyen hírek csak a börze-papirosok kedvéért iratnak. Vagy
60 tán volna, a ki azt hinné: hogy a vezérek el fogják hagyni a csatatért, midőn seregeink öt helyen állanak még zászlóink körül? Midőn a nép elkeseredése még a legyőzöttekbe is új lelket önt, midőn a nemzeti zászlók még meg sem rongyolva lobognak váraink ormán, midőn a harci kockán, mit a tegnap elveszt, azt
65 a holnap visszanyeri, ilyenkor kecsegteti magát valaki azzal: hogy a vezérek el fognak szökni?

Nem vége ez még, csak kezdete a harcnak.

De ha vége volna is.

Ha mind az teljesülne is, mire istenhívő lélek gondolni sem
70 képes, ha szabad volna annak megtörténni: hogy a gonoszak a becsületeseken, a gyávák az erőseken diadalmaskodjanak, ha veszve volna minden, szabadság és haza és a remény azokat valaha visszanyerhetni, és ha volna akkor még egy másik Magyarország, melly azokat, kik itt élni nem akarnak, keblébe fogadja,
75 ne várjátok: hogy e hon határait elhagyná egy is azok közül, kiknek szava a szabadság eszméit életre költé.

Nézzétek meg a népet, midőn bejött a császári hadsereg fehér szalagokkal fővegén, volt-e egy is, ki elébe ment kezét nyújtani, volt-e, ki biztató szóval fogadta, volt-e ki megtagadta magyar
80 lételét? Sehol, senki.

S ők, kik a népnek szakasztott közepéből nőttek a nemzet kormányára, ők ne hasonlíttanak e az anyához, ki őket felnevelte?

Nézzétek meg a hadsereget, midőn a császári kegyelem közé-
85 jök szóratott, volt-e egy is, ki meghunyászkodva le tette volna fegyvereit, ki lábaihoz csúszott volna a hódítónak? Sehol senki.

S ők, kik midőn egyedül, fegyvertelenül állottak is fegyvertelen néptömeg élén, bátran léptek a trón zsámolyára, hogy az lépésüktől megingadozott, számot kérni a nemzet életéről, ők sápadnának-e el akkor, midőn mindenki arcát a harcvágy pirítja?

Ne vigasztaljátok magatokat azzal.

Irtózatossá van a becsületességben.

A becsületértés több embert ítél halálra, mint a törvényszékek.

Mi készek vagyunk ítéletére.

Azt nem tudjuk, hogy halálunk hol és mikor leend, betegágyban-e, vagy csatamezőn, vagy a vérpadon, de hogy becsületessé leend, arra esküszünk.

A haza nálunk nélkül meg fog élni, de mi e haza nélkül soha. Nekünk csak e földön van jövendőnk, vagy e föld alatt.

3

Debrecen, febr. 8. 1849.

Ellenségeink azzal vélik a magyar népet magokhoz édesgetni, hogy hadseregekben szigorú hadifenyitékert tartanak.

Az igaz, hogy a mi seregekben ez nem történik mindenütt olly szigorúsággal.

S még is e nép derült, vidám arcot mutat, ha honvédeinket látja közelíteni, eltűri a hadfi csintalanságait; de sötétten marad és elzárkózik, ha amazok jönnek, s kárba vész rajta a kényszerű hízélgés.

Imádjátok a népet! Isten fönséges arcát nem egyes emberek, hanem népek hordják.

Látjátok: e népnek nem fáj az: hogy kenyérét elveszik, nem bánja, hogy fut, fárad, adózik, még véréből is tizedet fizet; Isten neki, a hazáért teszi, éhezik, nélkülöz, sebeit kötözi és büszke reá. — De fáj neki az: hogy elveszik szabadságát! nincs kárpót-

lás, nincs kérlelés, mellyért ezt elfeledje. Nem bánja, ha vagyona elpusztul, nem bánja ha szegény emberré lesz, de e hazáért, e láthatlan szentségért tud érezni, de rabszolga lenni nem tud, nem akar.

120 Az ilyen népet nem azzal kell az ellenség elé vinni: hogy az majd falvait égetendi föl, s gyermekeit gyilkolja le, hazáról kell beszélni ennek és a szabadságról.

125 E szókra fel fog dobogni kebele, mert ott nemes szív lakik s oda nem hatnak földhöz ragadt eszmék.

4

Windischgraetz több proclamatiói egyikében azzal vádol bennünket: hogy kormánybiztosaink által meg akartuk mérgeztetni a győri élelmiszereket.

130 Ha volna kormányunk kezelői közt valaki, kiről illy intézkedést feltehetnénk, ha elhihetnők; hogy illyesmi csakugyan kísérletbe vétetett, bizonyára e szándék védelmét nem vállalnók magunkra.

Az immoralitást nincs mivel menteni.

De mi ezt rágalomnak nyilvánítjuk.

135 Kormányunk illyesmit nem parancsolhatott.

Ha tette valaki, a kormány helybenhagyása nélkül tette.

Mi oka lett volna a kormánynak illyesmit parancsolni?

Mikor hadseregei állanak az ellenséggel szemközt, mi oka lett volna orgyilkosságra?

140 Lehetett volna e illyen parancsot kivinni? lehetett volna e eredményt várni tőle? És ha lehetett volna, minőeredmény leendett az?!

A népjogok lábbal tapodása, szentségtörés az emberiség törvényeiben, fölhívás minden bűnre, minden alacsonyásra.

145 A lelkesedés harcában a szent ügyről illy alacsonyág minden zománcot letörülne.

Jaj volna nekünk, ha elleneink becsületesebbek tudnának len-

ni, mint mi. — És ha nem akarnának azok lenni, nem állna e ugyanazon fegyver hatalmunkban, melyet mi vettünk kezünkbe, s kinek volna akkor kedve egy harcot földidézni, melyben azé a győzelem, ki legtöbb alacsonságot tud elkövetni?

Átkozott volna, ki kardot kötne ilyen háborúba.

Átkozott volna, ki a magyar nemzetet illy gyalázattal akarná megbélyegezni.

¹⁵⁵ E vád ellen a nemzet és minden becsületes ember nevében tiltakozunk.

Ha akarta ezt valaki tenni, az nem lehetett magyar, nem lehetett mi közülünk való.

¹⁶⁰ És ha közülünk való volt, akkor komolyan igényeljük a kormánytól, hogy ez ügyünket és nemzetiségünket megbecsületlenítő vádat szigorú vizsgálat alá vegye.

5

Debrecen, febr. 8.

Pest elfoglalása mindenesetre próbaköve volt sok embernek.

¹⁶³ Még pedig nem csupán a becsületesség próbaköve, hanem egyuttal az okosságé is.

Azok, kik tőlünk átmentek az ellenséghez, csak két egyenlő nagyságu rosz között választottak.

Megmutatta a következés.

¹⁷⁰ Windischgraetz meghagyta nekik a meztelen életet, és jószágait minden hódolat-nyilvánítás dacára elfoglalta.

És az természetes. Windischgraetznek emberekre nincs szüksége, hanem jószágaikra igen.

¹⁷⁸ Embercket kap ő szilárdabbakat, okosabbakat, becsületesebbeket tulajdon felei közt, mint kik mi tőlünk, gyáván, bűnbánó képpel vándorolnak hozzá. Ezeket egyszerüen kifosztja s hagyja futni.

Rinnél rosszabb azon esetre sem történhetett volna velök, ha a

mi seregeinkből, mint hadi foglyok estek volna az ellenség kezébe.

180 Ha tökéletesen legyőztünk volna, akkor is csak azon nyomorú sors várt reájuk, a mit így nyertek.

És ha győzni fogunk, mi vár reájuk akkor?

Nem halál, mert hiszen mi nem szennyezzük be polgárvérrel ügyünket. Ők élni fognak.

185 De hát élet-e az, melly legdrágább kincsét, a becsületet elvesztette? Nem nézhetni szemébe a legkisebb embernek, ki becsületességében állhatos maradt. Gyávának, hazaárulónak neveztetni ismerőitől, kit rokonai kerülnek, barátai nem ismernek, kire semmi nemesebb öröm nem vár a világon többé.

190 Az ilyen életnél jobb a halál.

És azt magok szerezték magoknak.

Fölfedték jellemök gyöngeségét a világ előtt.

Elvesztették a fejöket, és épen akkor, mikor legjobban féltették.

3

[1849. febr. 10.]

I

Debrecen, február 8.

Mentül beljebb megyünk a harci mozgalmakba, annál több adatunk van arról meggyőződni: hogy sem a császár, sem a praetendens, sem tán maga az egész császári család nem factor^s a mostani eseményekben.

Hogy a császári család személyileg nem vesz részt nagyobb-szerű politicaai combinációkban, az régi dolog, és mindig ugy volt. Vagy kapacitás hiánya, vagy testi gyöngesége, vagy hajlamok gátolták őket ebben. Egy szóval ők mindég inkább

¹⁰ hagyták magukat jó embereknek, mint eszes embereknek nevezni, s ez dicséretükre válik.

Jelenleg is a császár Prágában, a praetendens és István herceg a Hradsinban, mind a hárman hihetőleg orvosi felügyelés alatt vannak, Sófia hercegasszony ez alatt Münchenben, János herceg ¹⁵ pedig Frankfurtban mulat.

Mindannyian távol e mozgalmak színhelyétől, még tán híre-től is.

Azonban itt nem a dynastiát képviselő személyekről, hanem azoknak érdekeiről van szó.

²⁰ Épen ezen érdekek nincsenek e háború factoraiban képviselve. Windischgraetz által ugyan sehogy sem.

A dynastia érdekei:

1. Oszatlan austriai monarchia.
2. Statusadósságok letisztázása.

²⁵ Lássuk: minő haladást tettek a császári vezérek ezen érdekek elérése végett.

Austria egysége meg van ingatva, annál jobban, mennél tovább tart a háború.

³⁰ Kik magukról azt mondják, hogy a dynastia érdekeit képviselik, csak bontottak, a helyett: hogy egyesítettek volna.

Olly népiségeket izgattak föl territorialis önállóság követelésére, miknek historiai léte nem volt soha, olly kapcsokat szaggattak széllyel, miket összeforrasztani többé nem tudnak.

³⁵ Eltépték Magyarországtól Horvátországot s ígérték neki független nemzeti lételt.

Fölláztatották egy önálló Illyria követelésére.

Amott a szerbeknek veték oda a Banatust s adtak nekik zászlókat egy támadandó új szerbia kivivására.

⁴⁰ Erdélyt elszakíták természetes testvérétől, s lángba boríták: hogy egy soha sem létezett Dacoromania égjen ki belőle.

Érőszakos kényszerrel lázíták föl az egymást soha nem gyűlölt nemzetiségeket, gyalázatos, természetelleni, történetszennyező harcra.

Ezek mind a bomlás eszméi, nem az egyesülésé.

- ⁴⁵ Jaj azon birodalomnak, mely maga magának beháborút készít, azt táplálja, terjeszti s mint a bukást érző adós, akkor pazarol legjobban, mikor már semmije sincs.

Ha azok, kik a dynastia nevét viselik szájukban, Austria egységére gondoltak volna, lehetetlen, hogy Magyarországot illy ⁵⁰ körülményekbe hozzák.

Austriának csak ott lehet középpontja, hol legtöbb ereje van. Mutatják a tények, hogy a középpont Magyarország.

- Elfoglalva minden oldalról nemtelen beháborúval, mégis annyi erőfeszítéssel tudott fellépni az összes monarchia reá nehe- ⁵⁵ zülő hatalma ellen: hogy ha azt első találkozáásra le nem győzte is, de mindenesetre félelmes vetélytársul mutatta be magát.

Ha az austriai monarchia egy akart maradni, azon percben, midőn Magyarország alkuval kínálta; ennek pártfogását, nem meghódítását kellett volna keresnie.

- ⁶⁰ Hogy ez nem történt, azt igen jól tudjuk.

Austria háborút csinált békés tartományainak: hogy azokat szövetségeseiből meghódítottaivá tegye.

Itt világosan látható, hogy nem a dynastia: hanem egyesek érdeke dolgozik.

- ⁶⁵ Hódítással egyesített birodalom soha nem élt soká. Azon fejedelem, ki midőn a szeretetet választhatná, a félelmet választja kormánybotúl, rosszul gondoskodik az utódjairul.

Pedig a habsburgi fejedelmi család mindig jól tudott gondoskodni unokái jövődjéről.

- ⁷⁰ E harc fordulhat jóra, fordulhat rosra, a dynastiának csak kára van belőle. Birodalma foltokra van tépve, tekintélye megingatva, székhelye elpusztítva. Hogy ebből nem következik a birodalom egysége, azt látja mindenki, beszél róla és cselekszik ellene.

- ⁷⁵ De senki sem tesz ellene annyit, mint maguk a császári hadvezérek.

Austriának statusadósságai vannak.

Ha ezeknek letisztázása a hadvezérekre van bízva, akkor ezek ismét rosszul képviselik a dynastia érdekét, ha egy beláthatlan⁹⁰ végű háborút kezdenek a tartományokkal.

A háború költségebe kerül, s szaporítja az adósságot.

A háborúi költségeket a legyőzött fél viseli. De itt a legyőzött fél magának a monarchiának egy része, a mit attól elvesz, magától veszi el, a mit azon pusztít, önmagán pusztítja.

⁹⁵ A tartományok inségre jutnak. A harc elfogja a munkás kezeket a földtől. A hadjáratok fölemésztik az élelem fölösleget. Ipar és kereskedés pang és capitalisták kiköltöznek. Az ércpénz lassankint eltűnik.

A hadvezérek sarcolják a gazdagabb városokat.

¹⁰⁰ Összelövelték Milanot, össze Bécsset, Prágát, Lemberget. Maga Milano százezer lakossal kevesebbet számlál, mint egy év előtt.

Olaszország pompás vízvezetői semmivé téve, kereskedése végpusztulásban. Galliciában éhínség és banatus depopulálva,¹⁰⁵ falvai leégetve, hidak, utak, folyók elrontva, elzárva. A népek minden oldalról zaklatások által megfosztva a munkavágytól. Mindenütt előkészületek egy általános elszegényüléshez, melly ha az osztrák generalisok terveikhez hívek maradnak s azokat keresztül vihetik; okvetlenül be fog következni.

¹⁰⁰ S illy tönkretevési procedura nem állhat érdekében egy olly dynastiának, melly népei segítségével küladósságaitól akar me-
nekkülni.

Mert egy belháború költségeit győztes és legyőzött egyformán viselik.

¹⁰⁵ Belháborút egy uralkodó család nem folytathat, mihelyt azt haszonnal bevégezheti.

Belháború nem ad sem dicsőséget, sem hasznot az uralkodónak még teljes győzelem esetére sem.

¹¹⁰ Az pedig: hogy valaki csupa vérengzési vágyból, tulajdon haszna ellen tartományokat depopuláljon, ha emberi szenvedély volna is, de bizonyára nem a habsburgi család szenvedélye.

Itt egyesek érdekei dolgoznak.

Fő szerepet visznek mindenesetre a cseh aristocrazia követelése-
sei.

¹¹⁵ Még a mult nyáron tervben voltak ezen fellépések a birodalom minden részeiben felmerülő democrat tendenciák ellen, mint erről akkori kormányférfiaink egyike körülményesen értesítve is lőn, s adja isten, hogy csalódjunk, de mi azt hisszük, hogy e tervezetben az egész birodalmi aristocrazia kisebb nagyobb
¹²⁰ részben be van avatva.

Ezek esküdtek össze a nép érdekek ellen, kimondatták a királlyal, hogy nem volt joga aláírni azon törvényeket, mellyek a nép jogait szentesítik, kényszeríték koronájáról lemondani, impossibilissé tették az uralkodó család többi tagjait. Egyiket el-
¹²⁵ küldték alkotmányos szemfényvesztést játszani, másikkal eljártatták egy egész ország bizalmát, a királyt tehetetlennek hagyták kikiáltani, a királynét visszaküldték rokonaihoz s testvéreihez, Sófia hercegasszonyt, miután minden gyalázatot elhagytak rajta követni, szinte elküldék rokonaihoz, s ekkor kezükbe vették az elejtett királyi pálcát.
¹³⁰

Ezek a háború geniusai.

Mit bánják ezek: ha az országok depopulálva lesznek, ha a monarchia szétbomlik, ha a status megbukik s utána esik a dynastia; – az ő érdekeik sértetlen maradnak, – az aristocrazia
¹³⁵ hatalma annál nagyobb lesz.

A pénzaristocrazia mennél kisebb, a születési aristocrazia annál nagyobb.

S mikor az ipar és kereskedelem forrásai kiszáradtak, a családfák és cimerek akkor vannak legszebb virágukban. Oligarchák
¹⁴⁰ hatalma akkor legnagyobb, mikor nép és fejedelem egymással háborút viselnek.

Itt van a kigyónak a feje.

Nem az a mi vétünk: hogy önálló kormányt követelünk, nem az: hogy a király szemébe kemény szavakat mondtunk,
¹⁴⁵ nem az: hogy magyarok vagyunk, nem az: hogy a statusadós-

ságokat el nem vállaltuk; hanem az: hogy a mit tettünk, mind azt a nép nevében, a nép érdekében tettük.

Ez szerzett mi nekünk ellenségeket, kik midőn engesztelő jobbunkat nyújtottuk, azt felelték: »föltétlen megadás!«

150 E szórul ismertünk reájok.

Jaj a dynastiának, ha ők fognak győzni!

Jaj neki, mert barátai helyett ellenségére bizta jövődjét . . .

E reactio vezére herceg Windischgraetz.

155 Ő az, ki legerősebben kovácsol Magyarország leigázásán s a népérdekek felforgatásán; nem azért, mintha mindannyi között ő volna a legjobb hadvezér, vagy legerősebb gyűlölője a magyar nemzetnek, hanem azért, mert iránta a dynastia némi pénzbeli tartozással (mint mondják húsz millióval) van lekötelve, mellyet azon esetre vél megnyerhetőnek, ha egyszer valahára az uralkodócsaládot adósságból hitelezőjévé teheti.

160 Mint tudva van, a habsburgi család nem a leghiresebb adósfizető s egy legázolt nép a legjobb fundus egyes olygarchák meggazdagodására.

165 Jaj nekünk, jaj az igazságnak, ha benniünket illy érdekek emberei le tudnak igazni. De jaj a dynastiának is, melly birodalma jövőjét olygarchák kezeire bizta.

2

Debrecen, febr. 9, 1849.

I: háború sokáig nem fog tarthatni.

170 Még pedig azon egyszerű okból nem, mert Austria részéről tele s tova elfogy a nervus belli, a pénz. Soha Austria financialis tekintetben rosszabb lábon nem állott, mint most.

Tetesmes mennyiségű statusadóssággal terhelve, mellynek nem akar gazdája akadni. E mellett két leggazdagabb országából minden jövedelem forrás egy év óta végképen elzárva.

173 A kremziri országgyűlés ugyan elhatározta a nyolcvan millió kölcsönt, de nem mondta meg: hogy honnan?

Külső pénzhatalmasságoktól?

A Rotschild család elkezdte liquidatióit és nem kölcsönöz senkinek.

180 Angliának ott vannak éhenhaldokló népei.

Az orosz kincstőmegei csak a mesevilágban léteznek. Gazdaggá vagy kereskedelem, vagy ipar, vagy termesztés tehet egy birodalmat. Oroszország ezeknek egyikéről sem híres s azért ha

185 határain belül. Különbén is dynastiáknál a perfidia nem lélekben járó dolog s Austria jól érzi azt: hogy Oroszország egy nyűgös vetélytársától szabadul meg a monarchia felbomlása esetén.

Nem marad hátra egyéb, mint tulajdon népeire vetni ki a kölcsönt.

190 Itt ismét az a kérdés áll elő: hova és mire?

Csehországra? Ennek minden gazdagsága az aristocratáknál van, azokra adót vetni nem lehet, a szegény cseh földműves keskeny telkén pedig eddig is annyi adóteher fekszik: hogy azon egy fillérrel több el nem fér. Galliciában sem teremnek a fenyő-
195 fák aranyat, Olaszország, Magyarország csatamezőre van téve, kereskedelem nincs, utak, vámok, posták jövedelem nélkül maradtak, az ipar hanyatlófélben. Egy szóval sehol kilátás alapot nyerhetni csak egy milliányi új adóra.

Vagy tán ércjegyeket fog kibocsátani, mint eddig? statuspapi-
200 rosokat újabb felelevenítésére a börzejátéknak.

Ez ugyan immoralis dolog, de egy statusnak minden szabad, — a mi lehet.

Mi nem hisszük: hogy lehető legyen.

205 Kinek lenne kedve egy játékasztalhoz ülni, hol bizonyosan tudja még az összeget is, a mennyit a bankárnak nyernie kell. Nem, annyira nem haragusznak az emberek egymásra, hogy egy harmadik kedvéért akarnák egymást kirabolni.

Vagy tán tontinákat, életbiztosító intézeteket fog alakítani.

Illy időben, mikor az emberek nem számítanak a megöregedésre,
210 a tontinák élete sincsen biztosítva.

Vagy sorsjátékot hirdetend egy egy galliciai uradalomra,
mellynek földesurát a parasztokkal agyonverették, hogy legyen
a dynastiának mit ellutrizni, sőt tán épen egyegy magyar rebellis
jószága jut illy kockajátékra, ki alázatosan visszament hódolni
215 Windischgraethez s ki nagyon fog örülni, hogy tulajdon jószá-
gára sorsjegyeket vehet. Még ez legnépszerűbb eszme. Az em-
berek szeretnek a hirtelen meggazdagodásról gondolkozni s így
rendesen az olyan realitás, melly becsüár szerint megér 200 ezer
forintot, be szokott hozni a lutrizónak rendesen másfél milliót.

220 Ha simplex ember tenné, azt mondanók rá, hogy csal. Azonban
a dynastiának minden szabad, — a mi lehet.

Háttra van végre a bibliai kifogyhatlan olajos korsó, a papi-
ros pénz. Ez legrövidebb utja a kölcsönfelvételnek. Annyi száz
millió bevallott és két annyi be nem vallott forgásban levő papir-
225 pénz mellett még lehet akármennyit utána erőtetni, csakhogy
háboru idején ezzel hamar megcsalja magát a kibocsátó, mert
mentül többet ad ki, annál inkább emeli a reálértéket, annál töb-
be kerül maga magának az élelmi szerek s háborúi készletek be-
szerzése, maga magára árverez a papirosok által. Ha pedig ár-
230 szabályt hoz be, akkor épen semmit sem kap. Példa rá II. József
császár a török háboruban.

Egy szóval Austriának nagyon nagy kilátásai vannak a küszö-
bön álló egyptomi hét sovány esztendőkre.

Ezért mondjuk mi: hogy e háboru nem fog sokáig tartani.

LAMANKÉNT kitanulgatjuk ellenfeleink politicáját, mellyet irá-
nyunkban követnek.

Ilnek egyik sarkalatos elve: végzetetlen ellenszenv az igaz-
mondás ellen, mellyből azután következnek a többi árnyéklatok.

240 Mikor ők az országot haddal támadják meg, mikor ők két kézzel intézik a belháborút, akkor ők mondják azt: hogy mi forgatjuk fel a népek nyugodalmát, kik azt védni fogtunk fegyvert.

245 Mikor ők törvényeinket, alkotmányunkat semmivé teszik, s mi vérünket áldozzuk azoknak megtartásáért, akkor azt mondják: hogy mi vagyunk pártütők és ők a törvényes hatalom.

Mikor ők elnyomják a szólásszabadságot, sőt még a tollak viselésében is betiltanak mindennemű véleménynyilatkozatot, mikor ők még a neutralisnak maradók is bebörtönözik, akasztják, lövetik, akkor ők neveznek minket terroristáknak, kik, isten látja, még az evidens ámulást sem büntetjük érdeme szerint. Mikor ők a mi hadi foglyainkat embertelenül kinozzák, megölik, akkor ők neveznek bennünket rablóknak, kik az ő foglyaikkal úgy bánunk, mint vendégeinkkel.

255 Illyenforma sophismákat is vesznek praxisba:

Megszállanak egy várost, vagy vármegyét. Onnan a jóra való tisztviselőket szétkergetik. Beraknak helyettük egy csoport lelketlen creaturát, a millyenek minden földben megteremnek, ezekkel aláíratnak egy alázatos hódolat nyilatkozatot, azt közzé
260 teszik valamennyi organumokban s akkor azt mondják: hogy ez és ez a város és megye *meghódolt*. Az a város vagy megye ugyan azért felküldi Debrecenbe a maga ujoncilletőségét, tényleg, és népe szellemében mindenesetül a miénk, hanem ők azért számítják azt a meghódítottak közé és örülnek rajta. Hadd legyen örö-
265 mük *nagy*, úgyis *rövid* lesz.

Vagy: beállanak egy pár *divisio* vasas némettel Kecskemétre, ott *dictiókat* tartanak, mikben megmagyaráztatik: hogy ők a népnek barátai, hogy ők a népet *bántani* nem akarják. Nem bizony, feleli a kecskeméti ember, mert félték hogy mi fogunk titeket *bántani*.

270 Az a szerencse: hogy a magyar nép gondolkozni szeret. Ha megcsalják is, tudja ő azt jól; csak restel utálkodni érte.

Ha valahol ütközet volt, természetesen övök a győzelem, a mieink soha nem vesztenek kevesebbet mint két ezer embert, számtalan ágyút, és egész szekereket, tele arannyal. Kossuth mindenik ütközetben elesik egy párszor, s a huszárok mindannyiszor tömegestül hozzájuk állanak.

Sőt már annyira vitték: hogy ugyanazon szégyenletes, árulási tényeket mik Schlick csatáiban ellenünk intézve voltak, mint a fehér kendőkkel való csalogatás, a csókolózások, az álcapitulatiók, szépen, úgy mint történtek, lefordítják németre s trávesztálják szórul szóra mi ránk, mintha azokat a mi seregeink tették volna, s e közben tulajdon népeink előtt széltére »der Feinde«-nak cimezik seregeinket.

Az olyan apró eltéréseket az igazságtól, mint minőkben Pest 4 órai bombáztatása hirdettetik, minők a császári seregek diadalmas bevonulása Debrecenbe s a képviselőház Váradra menekülése Vasvári Pál elfogatása, Komárom bevétele s több efféle csekély tévedések, minők a Figyelmezőben, a catholico-politicus(?) Magyarórbán, a Pesther és Wiener Zeitungban naponként előfordulnak, számba sem vesszük.

Ez tehát egyik maximája ellenfeleinknek *semmit sem mondani úgy a mint van és semmit sem tenni úgy, a mint mondva van.* S ez tagadhatatlanul igen jó maxima annak a ki hasznát tudja venni, csak az a két hibája van: hogy hamar kiismerik s akkor ha igazat mondanak, sem hisznek nekik, és aztán az ilyen országglási tanok mellett gyakran a tanítványok csalják meg a mestert.

4

Fel munkára!

Nem összetett kezekkel, hanem dolgozókkal kell imádni az istent.

Ne méregesse senki erejét, ne számítsa azokat, a kik még háta mögött vannak, hanem tegyen úgy és annyit, mintha senkitől sem várhatna segílyt.

·
305 Nincs olly [kicsiny embere a hazának, a kire szüksége ne volna.

Nincs férfi, nincs nő, kinek tenni valója ne lenne, kinek segélyt a hon nélkülözni tudja.

Mindenkinek annyi a kötelessége, mennyit elbir. S mindenki elbir annyit, a mennyit komolyan és elszántan föltesz magában.

310 Nem a tömeg nagysága, hanem az erő nagysága teszi óriássá a nemzetet.

Fel munkára! a halál a küszöbön van. Kik az életnek hasznát nem veszik, megszűnnek élni.

315 Tegyen mindenki annyit, a mennyit elbir. A férfiak legyenek ébren, vigyázzanak minden bejövőre és kimenőre, keressék fel az árulókat és kémeket, és tegyék őket ártalmatlanokká.

Ássák el vermekbe az eleséget, hogy hadseregünk ne legyen azt kénytelen az ellenség előtt felégetni.

320 Árkoljanak körül minden falut, hogy egyes portyázók be ne járhasanak zsákmányolni.

Készítsen magának mindenki fegyvert, olyat, a millyet tud. Gyakorolja magát annak forgatásában, az ügyes férfi kezében a bot is különb fegyver, mint az ügyetlenében a kard.

325 A hol csata van, szedjék le a házak fedeleit, s rakják az utcákra, hogy az ellenség fel ne gyujthassa a helységet, s keresztül ne vonulhasson rajta.

Tulajdon hadseregünk számára gyűjtsenek élelmi szerezket, tüzelő fát, és vigyék helyébe, az állodalom kárpótlást nyujtand értök.

330 Hol a folyó vizek be vannak fagyva, vagdalják be a jeget, hol erdőkön megy keresztül az ut, vágják le a fákat s rakják keresztül az utakon.

335 A dombokra építsenek őrgunyhókat, a hol egymást felváltva, éjjel nappal vigyázzanak arra, a mi körül történik. Gyanus embereket fogjanak el. Az ellenség közeledtét, vagy távoztát adják hírül, verjék félre a harangokat.

Hol ellentállani nem tanácsos, vonuljanak félre, ne hagyjanak

a helységben semmit, s mihelyt az ellen eltávozott, térjenek újra vissza s rakjanak gátokat a visszavonulásra.

340 A holtakat és sebesülteket, kiket vagy magunk, vagy elleneink elhagyni kénytelenítették, szedjék össze, a holtakat temessék el rögtön, a sebesülteket ápolják. Tulajdon sebesülteinket testvéri kötelességből, az ellenét pedig azért: hogy értük majd azon honfitársainkat, kik hasonlóul estek az ellen kezébe, visszaválthassuk.

343 Kiket a nép vezetőül választ, érdemeljék meg e bizalmat. Buzdítsák, világítsák fel társaikat, beszéljenek velök a közügyekről, tudósítsák őket a nemzet helyzetéről, a főcsaták kimeneteleiről, öntsék beléjük a honszeretetet, menjenek elő példával, hol áldozatra vagy bátorságra van szükség. Legyenek mindég a nép között, ne kimélgék a fáradságot. Ha minden egyes embert külön kell is megnyerniök az igaz ügynek, dicső fáradság az. Előbb férfiakat nyerünk, aztán csatákat.

Jó vezér csinálja a jó hadsereget, jó tanácsadó a jó népet.

355 Tekintse magát mindenki a szabadság apostolának s érezni fogja magában a szent lelket, melly a némat szólani tanítja, melly az érzéketlent fölleskíti, és a gyávát hőssé szenteli, tömegeket térít meg és tart meg.

Hangoztatni kell az igazságot: hogy azt mindenki hallja és mindég hallja.

360 Tartani kell népgyűléseket, tartani mindennap, ki magában legtöbb lelket érez, lépjen fel, szóljon egyszeruen, mondjon igazat, hija segítségül az istent, hija segítségül a népet és ők meg fognak jelenni, és segélyük naponként közelebb, és naponkint erősebb leend. Ki magában legtöbb bátorságot érez, álljon elő, esküdjék meg: hogy házát és hazáját minden módon és mindenki ellen védelmezni fogja, és a nép együtt fog vele esküdni s megtartja esküjét.

A nők legyenek mindenttevők családi körükben. Csaták idejében ápoló kezekre van szükség. Ezek az ő kezeik legyenek.

370 Ha valaha, most kell takarékosnak lenni. Semmit sem venni, a mire mulhatlan szükség nincsen s mindent megszerezni, a mi

szükséges, lelkesíteni a kétkedőket, ápolni a szenvedőket, és a bátrakat fanatisálni, ez a nők szent kötelessége.

Ne legyen egy nő, ki miatt egy férfi kötelességét elfelejtse.
375 A gyermekek, kiket még nem illet meg a fegyver viselés, készüljenek olly életmódhoz, melly kenyeret ad, melly mellett az ember már ifju korában önmagáé lehet s nem kénytelen senkitől várni semmit.

Ezentúl nem a henyélőké leend e szép haza, s azok, kiknek
380 munkás kezeitül fel fog virágozni, nem leendnek többé mostoha fiai.

Kik a munkát, a szorgalmat nem szégyenlik, azoké leend a boldogság és a nemzet tisztelete.

Föl munkára! Mindenki! Mindenütt.

385 Munkás kezek imáját hallgatja meg az isten. Munkás kezek szabadítják meg a hazát!

5

Nem csalódunk, ha azt hisszük: hogy nálunk van ollyan párt, melly a koronát imádja, és van ollyan, a mellyik gyűlöli.

Imádói azt éneklik: hogy Magyarország egységét csak a köro-
390 na tartja fen, hogy Magyarországnak azért kell fenmaradnia, mert van egy szentséges koronája, mellyet angyalok hoztak a mennyországból, ez szerzi neki a nemzetiségi autonomiát.

Ezek monarchisták, nem elvből, hanem félelemből.

Ha Magyarországnak egyéb oka nem volna arra, hogy legyen
395 mint az: hogy koronája van, már maga ez elég ok volna arra: hogy ne legyen.

Jövőjével nem multjával kell bebizonyitania existentiája szükségességét.

A másik párt pedig nagyon haragszik a koronára, s azt hiszi:
400 hogy ha ez megszűnne lenni, mindjárt republica lenne Magyarország.

Ezek a republicánusok nem elvből, hanem mulatságból.

Gyönyörű gazdálkodás lenne itt mi nálunk, ha a koronán kívül semmi egyéb nyomai a királyságnak el nem tűnnének láb alól.

Ha a trónt felrúgnák s monarchicus és aristocraticus institutióink tömkelegét meghagynák in statu quo.

Lenne akkor — minden faj — külön respublica.

Minden kerület — külön respublica.

410 Minden vármegye és nagy város — külön respublica.

Minden hadvezér — külön kormányzó.

Minden hadsereg — külön turma praetoriana.

Minden olygarcha — külön kis consul.

Ez lenne aztán a musterrepublik.

415 Már mi azt hisszük: hogy minden tornyot alulról kell kezdeni építeni s azután tanakodni róla: hogy keresztet tegyünk-e tetejére, vagy kakast.

A kormányformákról tanakodásra s alkotmány ujrakészítésre békeeséses idők kelleneek.

4

[1849. febr. 11.]

I

Bár csak örökké béke volna a világon, sóhajt fennhangon illyenkor a félvilág, mikor háború van.

Azoknak a kedvéért, kik az örök békét valami igen szép állapotnak tartják, mi is leírjuk a magunk eszméit, a millyennek mi ⁿ képzeltük magunkban.

Chinában vagyunk.

Nem, ott sem vagyunk. Eldorádóban vagyunk.

Az emberek együl egyig mind becsületes emberek. Nincs senkinek semmi vágya, semmi bűne, semmi szenvedélye.

10 Áll a communismus.

Minden közös; e status tart minden embert, a status ad mindenkinek ebédet, minden városban egyszerre tizenkét órakor, egyenlő adagokban.

15 Mindenki minden hivatalt visel és nem kap érte fizetést. A minster maga varrt magának csizmát és a varga manifestumokat és proclamatiókat szab.

Pénz nincsen, minden a statusé. Ingyen kapni mindent.

Úr nincsen; mindenki egyenlő, nyáron szánt vet minden ember, télen országgyűlést tart és philosophál.

20 Iskola nincsen. Minden ember professor és tanítja maga magát.

Templom nincsen. Minden ember prédikál maga magának.

Feleség nincsen. Az emberek mind testvérek. A gyermekeket nevelteti a status.

25 Utak nincsenek, mert kereskedés nincsen, senkinek sincs semmi dolga a szomszédban.

Ujságok nincsenek. Mert a világon ugy sem történik semmi. Nincs sem háború, sem kereskedés, sem diplomatia, sem tisztujítások, sem bálók, sem színházak, sem posták, kik az előfizetést

30 elfogadják.

Nincs sehol semmi, mert mindenütt van minden.

Az egész világ pedig egy akol, mellynek pásztora nincsen.

Örök békesség van a földön, az egész emberi nem egy közös család, ki mind egyforma kaputban jár.

35 Van egy közös nyelv, mely 3459 nyelvből van szerkesztve, ezt beszél minden ember, nincsenek sem törökök, sem angolok többé.

Van egy közös viselet, mellyet egyenruhaképen hord minden ember, még azok a nemzetek is, mellyek különben ugy szoktak járni, a mint őket az isteni gondviselés a világra hozta.

Van egy közös szín, mellyet minden ember felvesz az arcára. Fehérek, feketék, olajszinüek és rézpénz színü ábrázatuak.

Van egy közös statuscassa, mellyben semmi sincsen.

Végtére van egy közös mennyország, a hova minden ember

⁴⁵ egyenlően fáradsággal bejut, minden orvosi és papi segedelem nélkül.

Illyen lesz az örök béke.

Igy élnek az emberek, mint a halak a vízben.

⁵⁰ S az valóban szép céltérés, mikor az ember annyira kvalifikálta magát a tökéletesedésben, hogy a halakhoz is hasonlít.

Milyen szép lesz így az ember.

Minden tudomány nélkül.

⁵³ Mert minek lenne akkor tudomány? Házakat nem kell építeni, földeket nem kell felmérni, várakat nem kell építeni, bányákat nem kell ásni, képeket nem kell festeni, törvényt nem kell alkotni, historiát nem kell írni, hadat nem kell viselni.

Minden szeretet nélkül.

Kit? mit szeressen?

⁶⁰ Apját, anyját nem fogja ismerni, nevelteti a status. Ez lesz száraz dajkája.

Hazáját? Az egész világ lesz hazája.

Családját? Senkinek sem lesz családja.

Az emberiséget? Cui bono? senki sem fog a másokra szorulni. A status gondoskodik mindenkiről.

⁶⁵ Bátorság nélkül. Minek lenne ez? Háborút nem kell viselni, tengerre nem kell szállani, vad állatokat nem kell öldösni. A status mindenkinek ad húst és ruhát.

⁷⁰ Szorgalom nélkül. Ki lenne szorgalmas? Holtig fog élni mindenki s ha összedugja a kezét és pipázik, vagy reggeltől estig fut, fárad; mindegy, nem veszthet semmit, nem nyerhet semmit.

Szeretet és gyűlölet, erény és bűn, nagy és kicsiny, mind elmulik, a kommunizmus, a világbéke mindent egyformává tesz.

⁷⁵ Az emberek születnek ok és hivatás nélkül, élnek baj és öröm nélkül, meghalnak remény és félelem nélkül.

Illyen szép eszme az örök békekesség eszméje . . .

Örök szélségsend nincsen a természetben, nem lehet a történetben.

A háboru olly szükséges a világnak, mint a vihar a levegőnek.
80 Újjá teremti azt.

Kell reá, hogy az emberi nemben minden nemesebb érzés ujra feléledjen, miket a hosszas tepsedés tözsérszellemevel lassanként kiöldös.

Bátorság, jellemerő, honszeretet, becsületérzés, minden, a mi
85 az emberi lélekben szép van és dicső, a harcban fejlík ki. A hábo-
rut csak emberi lélek találhatta fel megmutatva: hogy nem fél
játszani a halállal.

Si vis pacem, para bellum. Ez régi közmondás.

Harc után esik jól a béke.

90 Midőn egy nemzet uj életet kezd, illő: hogy először törjön
keresztül a halálon.

2

Debrecen, febr. 10.

Battyányi Lajos a budai jogbitorló katonai törvénszék elé
állittattott.

95 »Én, ugymond, azon tetteimért, miket mint minister tettem,
egyedül a nemzetnek vagyok felelős.

E törvénszékét jogtalannak nyilvánítom és biráimnak el nem
ismerem.

100 Bár mit fognak önök tőlem kérdezni, egy szót sem felelek
reá.«

Rövid, de minden.

E szókrul ismerünk reá.

Azon hajthatlan őserejü character, melly cimer nélkül is meg-
mutatta, hogy ez is egyike azon igaz nemeseknek, kik megszok-
105 ták egy egész ország lelkét viselni magokban. Büszke, mert van
oka rá. Nem imád senkit, de senkitől sem is fél. Nem ismer
hatalmat, melly előtt meghajoljon, csak a nemzetet. — Büszkén
emeli fel arcát a király előtt, büszkén a halál előtt. Éltében és ha-
lálában örökké következetes.

110 Őt jelleme tette fogollyá.

Büszke volt eljönni ellenségei elől, de még büszkébb megadni magát s bevárta sorsát, úgy a mint jött.

115 És ellenségeink úgy bántak vele, miként mi foglyaink legkisebbikével sem. Mint mondják: egy hétig nem is fütötték börtönét.

Mit fognak vele ezentul cselekedni, azt nem tudjuk. Ő bizonyára okot nem fog arra adni: hogy szépen bánjanak vele. Mi csak azt tudjuk: hogy a mi kezeinkben is vannak fogoly tábornokok, kik bárha mérlegre téve, hárman sem érnek fel egy

120 Battyányi Lajossal, de kik ellenségeinknek szintolly becsesek lehetnek, minő becses minékünk Battyányi, s kikről nagyon rosszul volna azon esetben gondoskodva elleneink által, ha ők Battyányival olly tényt találnának elkövetni, mellyet helyrehozni nem lehet.

3

188

Debrecen, febr. 9.

Ellenfeleink kezdenek humorisálni.

Olvastuk a nagyméltóságú bécsi ministerium egy rendeletét, melly szórul szóra ekképen hangzik:

140 »A hochlöbl. etc. etc. ministerium, szem előtt tartva a nemzetiségi egyenjogokat (gleiche Berechtigung der Nationalitäten), ennek elveinél fogva rendeli, miszerint mindazon ruthen községekben, mellyeknek közép és elemi iskoláik vannak, a tanítási nyelv ezentul — a német leend, a ruthen nyelv, mint »obligater Gegenstand« taníttatván.«

145 Még illyen szépen értelmezve nem láttuk a »gleiche Berechtigung der Nationalitäten« annyiszor vessző paripázott eszméjét.

Mi soha sem tudtuk megfejteti: hogy lehessen annyi különböző nemzetiségnek egyenlő mekkoraságú és minőségű joga egy birodalomban? Austria megfejtette.

150 (Illyanformán: hogy egyiknek se legyen semmi.

Ekkor mindnyájan egyenlők lesznek.

S nehogy egyik vagy másik nemzetiség protegáltatni láttassék s ezáltal a többit irigységre gerjessze, legyen egyenlően elnyomva mind, még anyanyelvétől is megfosztva, annak használatától még elemi tanodáiban is eltiltva. Ekkor mindnyájan tökéletesen egyen joguak lesznek.

Mit mondanak a gordiusi csomónak illyszerü megfejtéséhez szláv testvéreink? Ez igazán karddal van ketté vágva. Át fogják e látni valahára: hogy a nemzeteknek soha sincs okuk egymással harcot viselni?

Jobb lenne mi nekünk jó szomszédoknak maradnunk, magunk jóvoltáért, mint civakodó ortályoskodást folytatnunk — mások öröme.

5

[1849. febr. 13.]

Debrecen febr. 11.

A reactionnak két erős positiója van, mellyekből azt ki kell zavarnunk.

Egy az: hogy Windischgraetz és társai azt állítják magukról: hogy ők a király nevében teszik operatióikat.

Másik az: hogy minket és mindazokat, kik a nemzet érdekeiért, kik alkotmányos jogainkért küzdünk, Kossuth pártjának neveznek.

Az első állítást, ugy hisziük, nagyon rövid szavakkal meg lehet cáfolnunk. Egy előre bocsátott cikkünkben törekedtünk azt kimutatni, kiknél áll érdekében a király nevét szentségtelen célokra bitorlani; (isten őrizzen minden tisztán látót azon gondolattól, mintha mi ez által a dynastiát csak egy szóval is menteni akartuk volna azokért, a mik történtek; az eredmény menthetetlen, az ok akár rossz szándék volt, akár gyöngeség, mentheti legfeljebb a személyeket, de nem azon polcot, mellyet betölte-

nek) azt azonban kénytelenek vagyunk nyíltan kimondani: hogy mi Windischgraetz és hódító társai személyében nem akarjuk fölitalni egy király személyét, ki magát népeinél installálhatja.

- ²⁰ Windischgraetz a király nimbusát használja paizsul, már ha ezt a király oda is engedte neki, mi nem tartjuk eszélyes dolognak a paizst ütni, hanem magát annak viselőjét.

Ellenségeink mindenütt felhasználják a népben és katonaságban még töredékül megmaradt pietást a király neve iránt saját

- ²⁵ átkozott céljaik elérésére s ezt nekünk nem szabad ignorálnunk.

A katona a király parancsára esküdött meg az alkotmányt védeni, a katona ez eskühöz hí maradt, s most ha az a kérdés: hitek maradtak-e azok is, kik most ellenünk küzdenek, bizonyára a pártütő név nem mi ránk fog szállani.

- ³⁰ Mi mind azt, mit Windischgraetz a király nevében tesz, ígér, vagy fenyeget, diplomaticai hazugságnak nyilvánítjuk, s ezt teszünk az ámitó szavakkal kísértett nép érdekében.

Ki minket, ki alkotmányunkat, törvényeinket fegyveres kézzel támadja meg, az ellenség, az pártütő, de nem király.

- ³⁵ Ki az ellenséggel cimborázik, annak nem király-párt a neve, hanem hazaáruló.

Másik vára ellenségeinknek azon szempont, mellyből bennünket pártütőknek nevezve azt iparkodnak a néppel elhúteni, hogy mi csupán nehányak kalandos érdekeiért harcolunk, hogy e mozgalmak csak azon egy férfi hatalmának érdekében törté-
⁴⁰ nek, kit a nemzet legjobbjai tisztelve emlegetnek, nem azért, mert hatalmát félik, hanem azért, mert eddigi érdemei által leginkább központositva látják benne a nemzet bizalmát.

Minden szavuk, minden törekvésük elleneinknek oda van
⁴⁵ ellozva: hogy ez összes nemzetet, melly mint egyetlen hang szólalt fel jogai követelésére, s midőn e hangot a király nem akarta meghallani, mint egyetlen kar támadott fel a végpusztulásra ítél ország védelmezésére, egy emberérendű párttá, egyetlen hatalom vágyó töredék ligájává devalválják.

⁵⁰ Isten, ki a sziveket vizsgálja, legyen tanunk: hogy Kossuth nem az a férfi, ki valaha önértékért egy hangot emelt, kinek, midőn a hatalom non plus ultrája kezében volt, egy gondolatja lett volna magát nagygyá tenni.

Ha ő most legnagyobb az országban, azzá őt honfiai tevék.

⁵⁵ Az ő kormányának hatalma a nép szerelme s ezt neki semmi más, mint becsületessége s honszerelme adta.

Kossuth a nemzet első hivatalnokja és nem egyéb. Neki azon polc, a mellyen áll, nem adott hazája érdekein, hazája örömein kívül semmi érdeket, semmi örömet.

⁶⁰ Azért: ha Kossuth elől áll azok között, kik a korona árnya alatt szőtt celszövényeket leküzdeni feltámadtak, azért Kossuth nem vágyik e koronára, sem semmire, a mi ez alatt van.

És, ha van jutalmazó igazság az égben s ez ítélő sors enged választást a jutalmak között e nemzet veszélyeinek elmúltával Kossuthnak nem leendő nagyobb öröme, mintha ez ország felvirágozását, mint egyes polgár, kinek nincs egyéb címe a honmentőnél, egyéb rangja, a néptiszteletnél, mint egy Washington fogja szemlélni.

⁷⁰ Ezt Kossuth maga nyilatkoztatá ki lelkének egy ihletett percében, s azok, kik őt ismerik tudni fogják: hogy ez nem üres szó.

Nem is azért identificálják ellenségeink e nevet a nemzet ügyével, mintha az ennek szégyenére válnék; — tulajdon bűneiket akarják ezzel elrejtteni, ez a fügefalevél, melly rosszul rejt meztelességüket, melly a nemzetet és az istenent elkövetett.

⁷⁵ Ők tudják jól: hogy nem Kossuth, hanem a szabadság ellen fogtak fegyvert; hogy nem Kossuthot, hanem a magyar nemzet életét megölni hoztak hadat az országra; hogy nem Kossuth javait, hanem az alkotmányt jöttek elvenni vasas kezeikkel; Ők tudják jól: hogy midőn a nemzet mindenütt királyi emissariusok által föllóvalt rablóseregektől megtámadtatva, vég elszántsággal fegyvert ragadott, azt sem Kossuth, sem senki másnak érdekében nem tevé, hanem tette, mert nem akart gyávn leorgyilkoltatni, s most azt hiszik: hogy van még ember Magyarországon,

a ki ne tudná: hogy a magyar nemzetnek magát megadni annyi,
88 mint meghalni.

Minden addig kibocsátott ugy nevezett királyi manifestumokban úgy van nemzetünk prostituálva, mint *Kossuth és párt-
ütő társai*.

Nem ugy király!

90 Nem egy ember, nem pártütők, egy egész nemzet az, kit te a csatatérre híttál számadásra, nem egy ember érdekei vannak itt célul kitűzve, egy ország mindene az, mellyért az élet-halál harc fölidéztetett.

Nem egy Zápolya János, nem egy Bocskai, *nem egy trónköve-
telő* vezetí most ellened seregeit, kivél, ha feléje fordult a harc szerencséje, az ország felében meglehetett alkudnod. Egy egész nemzet az, melly egész mindeneért gerjedett fel reád, melly tőled nem kéri sem ez országnak felét, sem koronád darabjait, sem pénzt, sem hivatalokat, hanem kéri tőled törvényeit, mik-
100 re megesküdtél s miket semmivé akarsz tenni.

Nem Kossuth Lajos pártja, egész Magyaország az, kit te pusztítani jöttél, nem Kossuth pártja, egy egész nemzet áll a zászlók alatt vérrel fizetni a véért.

Mi törvényeinket kérjük, ha te minket pártütőknek nevezesz,
108 azzal kimondtad: hogy törvényeinket nem akarod megtartani, s ezzel kimondtad: hogy nem Kossuth Lajos ellen, hanem e nemzet minden szentségei ellen indítottál háborút.

Azonban ez hasztalan fáradság, egy személyhez beszélni, ki azt a mit neki mondanak, ha akarná sem hallhatná. A mit mondtunk,
110 azt inkább saját nemzetünknek mondtuk.

Figyelmeztetni akartuk a nemzetet arra, hogy azok, kik magukat a király nevében mondják cselekedni, hazudnak, — ön-
112 érdekeikért vívnak, s midőn a király nevében tesznek ígéreteket, hazudnak, ígéretnek nekik vagynak téve s ezek a nép rovására mennek. Ők tiszteletet követelnek a király iránt és maguk báb-
ként játszanak vele.

Ős kik viszont azt mondják: hogy az egész had Kossuth érde-

kében történik, hazudnak. Kossuth a vezér, de a nemzet a souverain. Kossuthnak egy érdeke, egy vágya nincs a nemzet érdekén,
120 a nemzet vágyain tul.

Amazok egy király nimbusát akarják felvenni a nép előtt, mig ellenben a nemzetet egyetlen ember halvány alakjában akarják neki bemutatni.

E szándékukat észrevettük, szóltunk ellene; ha tévedtünk,
123 szándékunk jó volt és igaz.

6

Debrecen, február 15.

MAGYAR NÉP!

Ne higgy az ellenségnek! Hallgasd meg, a mit mond és nézd meg, a mit tesz és vigyázz magadra.

Ha valaha, most ne hagy elámitani magadat, egy percnyi megcsalás kell csak, s a mi azután következik, az a halál, nemzeted halála, tulajdon halálod.

Ne higgy neki. Ellenséged volt négyszáz esztendő óta, gyilkolta, rabolta országodat, mióta lábát beletette, minden magyar vér, a mi négy század óta kifolyt, ő miatta folyt ki, minden nyomor, minden keserűség ő tőle jött rád. Ne higgy neki.

10 Megecsküdt, hogy ki fog irtani a föld színéről, mert magyar vagy, s mert a magyarral vele születik a szabadság, még az anyja szive alatt alvó csecsemőt is meg fogja gyilkolni, hogy szabadságot ne szüljenek a magyar nők többé. Ne higgy neki.

15 Mikor azt mondja, hogy ugy jó, mint barátod, gondolj rá: hogy rabló csordái egész Szegedig üressé tették az országot, fölégették a békés falvakat, megölték a férfit, elevenen eltemették a síró gyermeket, s anyját elrabolták, gondolj rá és ne higgy neki.

Mikor ígéretet tesz a király nevében, emlékezzél reá: hány-szor volt a királyi adott szó egy év alatt megszegve, mennyi

²⁰ szent esküvés, mennyi írott törvény, miket királyi szó, királyi név biztosított, lett egy év alatt meghazudtolva, elfelejtve, kicsufolva; gondolj rá, és ne higj neki.

Mikor hazád legjobb férfiaiit gyalázza előtted, mikor rágal-makat mond azokra, kikről eddig csak a tisztelet hangján hal-lottál beszélni; — gondolj rá: hogy e férfiak igazságos, szentsé-
²⁵ ges ügyéért minden pillanatban készek életüket áldozni, hogy mig ők élnek, addig isten szeme van az országon, de átok és kárhozat száll reá, ha ellenségeid vehetnek rajtok hatalmat, gondolj reá és ne higj neki.

³⁰ Mikor győzelmeit hirdeti előtted, akkor palástolja legjobban sebeit, mikor erejéről beszél, akkor félti legjobban hatalmát, mikor téged ijeszt, akkor fél tőled leginkább. Ne higj neki.

Ne higj neki, ha ígér, ne higj neki, ha fenyeget, ne higj neki, ha rágalmaz, ne higj neki, ha imádkozik.

³⁵ Ellenséged ő. Az ő élete a te halálod. Véredből él.

Gondolj azokra, a kiket már megölt és vigyázz magadra, mert téged is megölni készül.

Ne higj neki.

7

Debrecen, febr. 18. 1849.

TESTVÉREINK! HAZÁMFIAI! MAGYAROK!

Szálljon reátok az egyetértés szent lelke az égből.

Most midőn vérben lángban áll az ország, midőn a nemzet köz-
vetlen veszélye minden érdeket egyesíte, ismerjétek meg egy-
másban a testvért, nyujtsatok egymásnak kezet, felejtétek el a
⁴ múlt bűneit, és a jövő érdekeit, mindent, mindent, a mi emberi
gondoljatok a hazára, ki most az egyedüli istenség, mellynek
oltárán áldozni szabad és kötelesség.

Az ég keményen próbálja e hazát, isten látogató keze ellene hagyta lázadni idegen ajku fiait, kitette őt a harcokmezejére,
10 vértel és könnyel hagyta megáztatni földét, de egy áldása még akkor is maradt rajta: — az, hogy magyar nem küzd magyar ellen.

Körül mindenütt ellenség, de míg mi, kik megtámadtatánk, egymásnak testvérei maradunk; addig isten nem hagyta el e
15 hazát.

Mindenki ellenünk küzd és mi mindenki ellen, de hála a sorsnak, még nem magunk ellen.

A magyarnak nem ez az első szabadságharca, de ez a legdicsebb.

20 A Zápolyák, a Rákóczyak szabadságharcaiban két ellenséges tábor volt a magyar, melly egymás vesztére ellenségeivel kötött szövetséget, egyik az osztrákkal, másik a törökkel, hogy magának ártson; most minden határról ellenség tör reánk, sehol sincs barátunk, de azért a nemzet meg fogja érni győzelme napját,
25 mert a magyar önmagával kötött szövetséget, mert a magyart csak a magyar győzte le mindig, most a magyar nemzet egy.

Egy nép, egy érdek, egy ohajtás, egy élet, egy halál.

Kivül harc, de belül egyetértés.

Míg mi el nem hagytuk egymást, addig isten nem hagyta el e
30 hazát.

Míg mi önmagunknak jó baráti vagyunk, addig a magyarnak nincs félelmes ellensége.

Adja az ég: hogy ez mindig így legyen, akkor a magyar nép örökké fog élni.

35 Ne viradjon meg az a nap soha, melly Magyarországot partokra szakadva találja, ne ünnepeljen meg illy napot halálos ellenségünk.

Ha van közöttünk ember, ki szívében személyes gyűlöletet visel, melly őt testvérei bármelyikének ellenségévé teszi, gondoljon rá: hogy e hazának csak egy ellensége van s minden gyűlöletet ez egy számára kell fentartani.
40

Ha van közöttünk, kit egy fellengősebb eszme társai sorából kiválaszt, gondoljon rá, hogy semmi sem magasabb eszme a hon életénél, és ez egyetlen és legelső, mire hazafinak most gondolni szabad.

Ha van közöttünk, kit dicsvág vagy sértett hiúság hontársai bármelyike ellen dacolásra hív fel, gondoljon rá: hogy most csak egy dicsőség van, s az a harcmezőn terem, csak egy hiúság, s az a hon megmentése.

Ha van közöttünk, kinek önérdeke eszébe tud jutni, gondoljon rá: hogy csak egy haza van, és ez minden, ha ez elveszett, akkor minden érdeknek vége.

Magyarok!

A mely nemzet magához hű marad, örökké él. A nemzet örök élete kezetekben van, azt töletek csak a visszavonás veheti el.

E küzdő hon szentséges nevében! Őrizzétek meg az egyetértés kincsét. Felejtse el mindenki önérdekét, felejtse el a gyűlöletet, a hiúságot, a pártköltő chimaerákat, felejtse el és gondoljon a hazára.

E nemzet addig él, míg egy marad.

Kivül harc, belül béke, s élni fog Magyarország!

8

KATONAUERALGÁS. SOLDATENREGIERUNG

Már az octoberi események előtt, mikor nagy divatban volt a slavismusról, germanismusról, magyarismusról s egyéb nemzetiségi nisusokról beszélni, egy ilyen discussio alkalmával Windlichgraecz herceg így nyilatkozott:

„Már nekem mindegy, akár szláv lesz a monarchia, akár német: de katonauralgás alatt kell lennie.”

Erre nagyon röviden lehetett volna felelnünk, mondván: Jó,

uralkodjék tehát Magyarországon a magyar katona, ti is uralkodjatok oda haza, kiki a maga országában.

- ¹⁰ Háborús időkben különben is vesztí minden polgári törvényszék a hatáskörét, rendkívüli körülmények rendkívüli módszereket igényelnek, a status követelése komolyabbak az egyesek iránt, minden polgár kötelességei szigorúbb teljesítést kívánnak, az exceptiváknak, pörorvoslatoknak, tekervényességeknek vége, az ítéletek rövidek, határozottak: legyen tehát nálunk katonai kormány, de magyar.

Azonban Windischgraecz ezt, úgy látszik, nem ilyenformán értette.

- ²⁰ Egy kemény vasjáromnak képzelte ő a katonauralgást, mely mint leigázott barmokat, tartja együtt a különféle nemzetiségeket, uralkodást nem a katonának, hanem katonaságot az uralkodónak.

- Mi tiszteljük a katonákat, elismerjük: hogy háborúban több érdemeik vannak valamennyi törvény-forgatónál; de valamint ²⁵ a háborút normalis állapotnak nem képzeljük, úgy a katonauralgást nem tartjuk permanens kormányzási formának.

Végveszély idején egy katonai talentum teheti magát dictatorrá, de ez csak addig tart, míg a veszély tartott, azzal együtt ez is elmúlik.

- ³⁰ Egyébiránt mind ezen kivételes formákrai törekvések arra mutatnak: hogy a nagyszerű Austria nehéz betegségek idejét éli, e heroicus gyógyszerek, ez amputatiók, e vérpezarlás mind közellevő megoszlatását jövendölik.

- ³⁵ Ugyan azon symptomák, mellyek a római birodalom összeroskadását megelőzték.

Szövetkezéscsk a barbariessel a civilisatio ellen, végképeni depravatio, mely felülről veszi eredetét, császár-változtatási intriguek, s végre a katonauralgás eszméi; — épen mint Róma a halála előtti évtizedekben.

- ⁴⁰ A katonauralgásról delirium utolsó stadiuma a crisisnek.

A TRÓJAI FA-LÓ NÉMET KIADÁSBAN

Debrecen, febr. 14. 1849.

Komárom most a mi Trójánk.

Strategicus szempontból a legerősebb helyen, bevetetlen bástyával, vízzel egészen körülkerítve, ellátva évekre eleséggel és⁵ lőszerekkel, tizezer ember és nyolcszáz ágyú számára, úgy látzik: hogy ha az ellenségnek kedve tartaná Komáromot ostromolni, ez ostrom története alig lenne rövidebb, mint maga az Ilias.

Most Komárom a felső magyarországi népek Sionja. Ide járnak¹⁰ Pozsony, Esztergom, Nyitra megyékből a jó szellemű nép küldöttei, erős szent szövetséget kötve egymással: el nem hagyni a hazát, még azon esetben sem, ha az önmagát elhagyná, — innen csapnak ki a kemény-öklü csallóköziek a szomszéd határokba, vést, halált vive az ellenségre magukkal, s ide térnek vissza,¹⁵ ha az nagyobb erővel támad falvaikra.

Ma két hete: hogy az ellenség, nem akarván erejét Komárom bástyáin csuffá tenni, azt is átlátva: hogy e bástyák őrei nem azon emberek, kiket meg lehet vesztegetni, egy historaiilag ismeretes cselhez folyamodott, a fügét mutató márványszűz meghódítására, mellyet hajdan a görögök használtak Trója bevétele²⁰nél.

Ezek egy falovat béleltek ki katonákkal, Windischgraecz pedig egy gőzhajót.

Két zászlóalj legvitézebbnek tartott granátost felöltöztetett²⁵ népies ruhákba, azokat betömte a Maria Anna gőzös remorqueurjeibe, néhány földi embert megvesztegetett azon tisztes célból: hogy azokat majd a nép közé kibocsájtva, általuk azon hirt terjessze el: hogy e gőzöst a népfelkelés foglalta el a németektől, s így nagy diadallal kikötte Komárom váránál, abba³⁰ masquirozott katonáit becsempészhesse.

Azonban a mieink észrevették a cselet s a mint a kedves gőzös szép felnemzetilobogózva, egy ponyváján nagy betűkkel, Éljen Kossuth! háromszinűen felírva épen egy ágyulövésnnyire érkezett, olly hatalmas salvéval üdvözlék, hogy az első lövésre rögtön három sebet kapva, jónak látta be nem várni a másodikat s nagy szégyennel visszatakarodott.

Az egyik lövés az üstöt sértette meg, a másik a hajó oldalán berontva egy tükröt tört szét, mellynek egy üvegdarabja egy katonatiszt koponyáját sértette meg, ki negyed napra meghalt, a harmadik egy közkatonát ölt meg.

Másnap a »Pester Zeitung« hivatalos hír szerint közlé, hogy Komárom ostromoltatik s hogy három napnál tovább semmi esetre sem tarthatja magát.

IO

POLITICAI SCHIBOLETH

I

Nézeteket, elveket, mai napokban felállítani nem lehet.

A körülmények fölül kerekedtek a sorson s most ezek kormányozzák a világot.

Ezért semmi political elvnek sincs jelenben mától holnapig biztosított jövődjje, semmi political nézet sem csinálhat magának consolidált pártot, minthogy a fő eszme, a haza megmentése jelenleg minden pártnézetek fölött praedominál.

Van azonban e főeszme tekintetében is irányzat, melly mint-hogy ellensarkára is talált, erős demarcationalis vonal kezd lenni ugyanazon egy érdek két felei között.

Ezen irányzat vezértűje: úgy intézni jelenünk minden mozzanatát: hogy az által a jövő semmi lehetőségeinek útját be ne vágjuk.

A jövőt csinálni lehetetlen, de elrontani nagyon is lehet.

¹⁵ Vannak, kik velünk ellenkezően oda állítják a dolgokat: hol a kimenetelre csak egy út marad hátra, kik nem számítanak arra, a mi lehet, hanem a minek kellene lenni. Kik csak egy alternatívát hagynak fenn, vagy ellenségeink végpusztulását, vagy hazánkét.

²⁰ Ezek irányában mi azt mondjuk: hogy mi nem gyűlöljük annyira ellenségeinket, mint a mennyire szeretjük hazánkat s illy drága kincs felett kockázni magunk sem akarunk, másnak sem hagyunk.

S ez azon Sibolet, melyről a velünk egyetértőkre ismerünk.

²⁵ Ez elvből fogjuk fel mind azt, a mit az események kezünkre adandnak, jót és roszt, semmit sem mondani, semmit sem tenni, mi Magyarország ügyét kockajátékká tegye.

2

Országgyűlés

³⁰ Mi e jelen országgyűlést legnagyobb tiszteletben kívánjuk tartani.

Egyetlen constituált hatalom az országban, egyetlen összetartó kapocs és biztosíték minden megtörténhető scissiók ellen.

Elvitázhatlan érdeme az egyes tagoknak, hogy e nehéz napokban együtt tudtak maradni, érdeme az egésznek: hogy sem balsors, sem jó szerencse olly lépésre nem kényszeríté, mely elcsüggedést, vagy elbizakodást tanusított volna.

Ez érdem megtalálta jutalmát azon bizalomban, melylyel e hon minden részei és a hadseregek ez országgyűlés iránt viseltetnek.

Ohajtjuk: hogy e koszorúját sokáig viselje.

⁴⁰ Ohajtjuk: hogy a képviselők soha sem tettel, sem szóval meg ne kisebbítsék azon tiszteletet, melylyel a nép irántuk oly őrmest viseltetik.

A tiszteletet semmi hatalom sem adja meg, s a kormányt semmi

hatalom sem teendi olly erőssé, mint azon moralis hatás, mit a
45 nemzet közbizalma tett kezébe.

Mi rajta leszünk: hogy a tisztelet kívülről senki által ne gyön-
gíttessék, úgy más részről nem mulasztandjuk el figyelmeztetni
az illetőket, ha azt belülről látók fenyegetve.

3

A kormány

50 Kormányunk erejét és hatását nevelni minden becsületes haza-
finak kötelessége.

E kötelességet mi nem abban véljük feltalálni: ha e kormányt
mentül több személyzetből kívánjuk összeállítani, sőt jöhet elő
eset, mikor kénytelennek találhatjuk magunkat azon gondolatra
55 vetemedni, mintha a kormány közegeinek megfogyatkozásával
épen annak hatályossága növekednék.

Világosabban szólva, mi a kormány tekintélyét fentartani
törekszünk, s e célból megkívánjuk, hogy e törekvéseinket a
kormány kezelői közöl senki lehetlenné ne tegye.

4

Jog és érdek

60

Eddigelé országos ügyeink eldöntése körül szüntelen a jogos-
ság kérdése határozott.

Ez nekünk természetünk. Prókátor nemzet voltunk. Mutatják
százados pörfolyamaink, mennyit el tudott két ember egymás-
65 sal huzakodni, ha mind a kettő azt hitte: hogy ő van jogos uton.

Most is úgy tettünk. Ha Austria tőlünk valamit követelt, soha
sem kérdeztük azt: hogy érdekünkben van-e azt megadni,
hanem azt: hogy van-e neki ezt joga tőlünk kérni?

Pedig a jog bemutatása mindig demonstrációval jár s az ilyen

⁷⁰ demonstratio aztán rendesen többbe kerül, mint a mennyit az ember érdekeiből feláldozott volna.

A jog utoljára is csak irott malaszt, s addig tart, míg azt erőnk van megtartani, míg az érdekek egysége mindenkor biztos alap s nem szerencsétlet semmit.

⁷⁵ Megpróbáltuk a hazát megmenteni, mint prókátorok, ez nem sikerült. Most megpróbáljuk őt megmenteni mint katonák, ne adja Isten, de ha az sem sikerülne, akkor próbáljuk megmenteni, mint politicusok.

II

CHARIVARI

[1849. febr. 22.]

I

Danjanics tábornok, mikor a bácskai táborból feljött, a rá-cokhoz egy saját nyelvükön szerkesztett proclamatiót bocsátott ki, melly szóról szóra így hangzik:

„Kutyák!

⁶ Én elmegyek, mint ellenségtek. —

De visszajövök, mint bosszuálló. —

Ha ti az alatt fel mertek támadni a magyar nemzet ellen, kiirtalak benneteket a föld színéről, s hogy magja se maradjon a rácnak, utójjára magamat lövöm főbe, mint a legutolsó rácot.”

2

¹¹ Egy Pest vármegyei másodalispán eszmefonala január 26-án.

— László bátyám, ebül vagyunk!

— Hm?

— Perczel kiverte Szolnokból Ottingert.

— Hm ...

- 15 — Már Irsánál vannak.
 — Hmhm, hm . . .
 — Jellasics átfutott Budára.
 — Hmhm, hm, -hm . . .
 — Dembinsky is megérkezett Debrecenbe.
- 20 — Hmhm; — ki az a Dembinsky?
 — Egy híres lengyel generalis a 831-ki háboruból.
 — Hm: hmhm; hmhmhm.
 — Bizony; egy hónap alatt Pesten lehet a magyar sereg.
 — Hmhm! — hmhmhm; — hm . . .
- 25 — László bátyám, mit csináljunk?
 — Hm. Nem tudom. Hm.

3

Bemnek a legközelebbi visszavonulásakor egy elhagyott ágyújára ráront hét svalizsér.

Észreveszi ezt a tábornok, s odanyargal, kezében könnyü kis
 30 lovagkorbácscsal, s rákiált a foglalókra.

„Mit akartok itten? Semmirekellők! Ez nem a ti ágyútok. Pusztuljatok!”

A hét sváb megijedt, ott hagyta az ágyút és elszaladt.

Ha meg nem történt volna, az ember alig hinné.

4

35 A minap, mikor nagyon beszéltek, hogy Schlick annyira körül van véve: hogy meg nem menekülhet, azt mondta rá a jó öreg minister:

„De már ha úgy körül van véve: hogy meg nem menekülhet, akkor csakugyan kénytelen lesz megszökni.”

Szállásalkuvási scéna Debrecenben

- 40 „Mit fizessenek ezért az egy szobáért kegyelmednek?”
 „Nem kell nekem semmi, nem taksálom én meg az urat,
 mikor úgy is országos személy.”
 „De már még is, én nem akarom ingyen.”
 „Hát csak a mennyit úri maga akar.”
 45 „Adok huszonöt forintot egy hónapra.”
 „Az tán mégis kevés lesz.”
 „De én pengőben értettem.”
 „Magam is úgy értettem.”
 „Tehát harmincat?”
 50 „Én is úgy gondoltam.”

12

LEGUJABB HITELES HÍREK BUDAPESTRŐL
 ÉS KÖRNYÉKÉRŐL

I ha egy egész város képes meghalni, úgy Budapest most halott.
 De hiszszük, hogy csak tetszhalott.
 Nem halt meg, csak tetteti, mintha alunnék.

I

A befogottsok clannyira sűrűek, hogy a két várépület Budán s
 az új épület Pesten tömve dugva vannak foglyokkal; asszonyok,
 lértiak, öregek, szegények és urak. S noha az elítélések eléggé
 legyasztják a befogottak számát, a börtönök még sem ürülnek
 ki. Már nem gyanú többé az ok, a miért valakit elítélnék, csupán

a királyi biztosok és a közvádlok személyes gyűlölete elégek a
10 befogatásra.

A városból csupán vidéki pórnak lehet kimenekülni, a kijárásokat granicsárok őrzik.

2

A drágaság naponkint növekszik.

3

Még a *halottakat* is csak útlevel mellett lehet kivinni a városból
15 s nem elébb, mint egy heti vizsgálat után, úgy hogy a halottség miatt a házban lakni nem lehet, künn a temetőben azon felül még egyszer fölszabadítják a koporsót, hogy nem eleven embert szöktetnek-e ki benne?

4

Az új épületet körülsáncolják, s erős pallisadokkal körülvert
20 utat készítenek tőle egész a Dunáig.

Csoda-e, ha a nép zsarnokait mind inkább kezdi gyűlölni.

5

Egy *honvéd*, ki egy magánháznál betegen feküdt, felgyógyulva kiment az utcára. A mint kilépett, meglátták az arra menők
s egy perc alatt tele hányták a sípkáját pénzzel. *Csak egyetlen*
25 *honvéd*, s mind a ki látta, sirva fakadt rajta. Isten tudja, mi volt az érzés? öröm-e, vagy fájdalom? vagy tán mind a kettő! — Hát majd ha az egész sereget fogják látni! akkor, akkor . . .

6

Egy beteg *huszár* fogoly a mint meghallotta: hogy mint bánunk mi az ellenség hadi foglyaival s tapasztalva az ellenkezőt,

⁷⁰ a mint ő vele bánnak, neki mérgesedett s egy este valamennyi beteg orvosságát összecserélte, az ágyakat összehajigálta s beteg társain töltötte boszszuját. Még beteg korában is ellenséget keres magának.

7

³⁵ Azon barátunk, ki a híreket hozá, Tura helységben elesteled-
vén, egy földmives házánál szállt meg. Az öreg házi asszony este lefekvés előtt huszonkét személyből álló családját körben letérdepelteté s fenhangon imádkozott velök a *magyar kormány és a magyar hazáért!* s ez imádságra vendégét is felhívta.

8

⁴⁰ *Jakóhalmán*, mikor a catholicus pap felolvasta Windischgraecz proclamatioját, az egész nép oda hagyta a templomot, csupán egy hatvan éves maradt benn, azt állítva: hogy ő leharapja a fülét annak a papnak. Miglen a felesége csakugyan rávette az öreget: hogy most az egyszer ne harapja le a fülét a papnak.

9

⁴⁵ A reformatus lelkészek általában sehol sem hirdetik ki a császári proclamatiókat, inkább bezárják a templomot, inkább lefeküsznek s orvosságot szednek be, de nem olvassák fel.

A catholicus népészek ugyan felolvassák, de úgy intézik a dolgot: hogy senki se értsen belőle egy szót is.

10

⁴⁰ *Kömlőn* épen akkor vásár volt, midőn hirtelen híre támad, hogy jön a német katonaság. De senki sem mondta: hogy „szadjunk!”

— Itt maradunk mind, kiálták valamennyien. Agyonverjük mind! — A katonák nem is mertek arra járni.

- Ezt a népet nem fogja a fegyver.
58 Ezt a népet meg nem hódíthatja emberi kéz.

II

Még egy mulatságos anecdotát a pesti befogatásokról.

Báró Bánfi Pált, — a kedves Bánfi Pált egy este szépen kihúzzák az ágyból, nyakon csípi, becsukják egy hideg kalodába, ott hagyják dideregni, nem adnak neki sem enni, sem inni, és
60 ugyancsak fenyegetik az akasztófával.

Azt hitték: hogy a mi collegánkat, *Pálfi Albertet* fogták el benne.

A quiproquo rosszul üthetett volna ki, dacára az irgalmatlan dissimilitudonak. Bánfi Pál kétségtelenül igen szűken érezhette
65 magát Pálfi Albert bőrében.

Reggelre azonban, mikor a delinquentst törvényszék elé állították, kisült: hiszen ez nem a Marcius, hanem egy derék báró, és pedig inspecie Bánfi Pál.

Természetesen: hogy in reconciliationem sui az nap Windischgrätz magas asztalához hitta a nemes bárót, ki is azóta szörnyen lekötelezve érzi magát.
70

Az is természetes: hogy ha visszamegyünk, Bánfi Pál így fogja magát bemutatni: „én is voltam martyrja a szabadságnak.”

13

[1849. febr. 23.]

Debrecen, febr. 19. 1849.

E napokban hire volt: hogy kormányunk a *vésztörvényeket* hozta indítványba.

A szó etymológiájáról azt következtetnék roszakaróink:
5 mintha mi terroristicus módszerekhez folyamodtunk volna,

a mint hogy voltak többen még ügyfeleink között is, kik e törvényekben a guillotint látták introdukálva.

E vélemény elterjedése nekünk nagy kárt tehetne. Ellenfeleink ez ideig is felhasználták minden tisztességes és nem tisztességes ¹⁰alkalmat: hogy rólunk bebizonyíthassák, miszerint mi terrorizálunk és kegyetlenkedünk.

Annyi igaz, hogy az illyszerü ráfogások legalkalmasabbak arra: hogy az ingadozókat tőlünk végképen elidegenítsék s a közönséggel elhitessék: miszerint kormányunk illy drasticus mód-
¹⁵szerekre szorult. hogy magának tekintélyt szerezzen.

Azért mi jónak látjuk, minél hamarább elejét venni minden balfogalomnak.

E törvények nem a martialis törvények.

Ezekben csupán rendes alkotmány szerinti törvényeink van-
²⁰nak a körülményekhez alkalmazottan életbe léptetve.

Mi itt őszintén szerető népektől környezetetve, nem szorultunk azon rémsziszterre, mellyet ellenségeink követnek az általuk megszállott, de hozzájuk soha nem szító népfajok közt.

A mi kormányunk ereje a nép szerelme.

²⁵Ezt nem biztosítja törvény, ez önként jó, erőszak nem adja. Mióta Windischgraecz Pesten szállomásol, naponként öt hat halálra ítélt áldozat esik el a szabadságért. Ellenségünk így hiszi hatalmát tartóssá teheti.

S mégis ő az, ki kormányunkat folytonosan „terroristicus”
³⁰melléknévvel tisztelteti meg bérenc lapjaiban, s még is ő az, ki midőn legjobban rémit, akkor árulja el legjobban: hogy fél.

Mi soha sem ölettünk meg egyetlen embert sem, hála az égnek, nem is volt olly sűrű alkalmunk rá, alig hallunk esetet: hogy valaki soraink közül nemzete iránt áruló lett volna, s még
³⁵is a nép, első szavára kormányunknak, vérét és vagyonát ajánlotta fel a haza védelmére.

Mellyikünknek van itt jövődjöje? nekünk-e, kik szeretni, vagy azoknak, kik gyűlölni taníták a népet?

NE BÁNTSÁTOK MEG A KATONÁT!

Nem képzelünk könnyelműbb petulantiát, mintha literatus emberek a katonákat gunyolják, satyrizálják.

Ollyan emberek, kik itthon szép kényelmesen lógázzák a lábukat, ollyan emberekről, kik minden percben életükkel fedezik a hazát, csak tisztelettel szólhatnak.

Katona becsülete nem ollyan, mint más emberé.

Rajta nemcsak a gyalázat, de a gyalázatnak még az árnyéka is meglátszik.

Katonára nézve a könnyelmű gúny is több, mint egy arcul csapás.

Kivált most, midőn azt követeljük: hogy ellenségeink tisztelettel viseltessenek fegyvereink iránt, nincs nagyobb könnyelműség, mintha épen mi magunk piszkoljuk be a fegyverek viselőit.

Nekünk hazafiúi kötelességünk azokat, kik tán gyöngébbek a veszély előtt megállani, szóval és tettel lelkesedésre, bátorságra buzdítani, nem pedig azokat, kik a csatából tán elfutottak, gunyolni akkor, midőn mi oda sem mentünk.

S ha volnának is a katonák közt egyeseknek gyarlóságai, azokat kötelességünk az egész testületért kimélettel érinteni, mert minden egyes katonában az egész van meggyalázva. Ha vannak a katonának hibái, azokat rója meg az, ki nála jobb katona, de ne az, kinek fegyvere nem oldalára, hanem nyelvére van kötve.

Tiszteljétek a katonát. Ki hazájáért sebet visel, annak fáj, ha tollal karcolják.

A katona erénye most az egyetlen erény, melyet a nemzet jutalmazni tartozik, s egyéb jutalmat ugy sem adhat, de nagyobb sem, mint a köztiszteletet.

Ki ezt illy időben, illy körülmények közt meg tudja sérteni, az vagy örült, vagy roszelelkű, vagy mind a kettő.

OSZTOZZUNK MEG A TEENDŐKÖN

Olly zavarban hála istennek nem vagyunk: mintha a házunk égne, hogy kinek mi a kezébe akad, azt iparkodják megmenteni.

Mégis azon vesszük észre magunkat: hogy minden embernek akad valami tenni valója, a mihez nem ért.

⁵ Itt egy tisztelendő férfiú lesz kormánybiztos valamelyik tábornál, ki otthon nagy népszónok lett volna, s ugyancsak prédikálja az akasztófát.

Amott egy csapat ügyvédet és feleséges embert küldünk az ellenség elébe, míg másfelől egy pár ezer fegyvertelen honvéd pirtja fogait a napon.

¹⁰ A statusférfiak a hadat viselik s itt hagyják az országgyűlést, a honvédek vezércikkeket irnak s elhagyják futni az ellenséget. A *journalistica* csataterveken dolgozik. A nép ellenséget kerget s ott hagyja szántatlan a földet. A szolgabírák sáncokat ásatnak, ¹⁵ a mérnökök sebesülteket gyógyítanak, s az orvosok törvényeket szolgáztatnak.

Kinek mi hamarjában a keze ügyébe akadt.

Mint mikor egy setét szobában sokan alusznak s az ablakon bekiáltják: hogy „tűz van!” mindenik a másik csizmáját húzza fel.

²⁰ Ez esetben az ügyszeretet olly elvitázhatlan, mint az ügyetlenség.

Nem mind katona az, a ki puskával jár. Nem mind diplomata az, a ki a *Staatslexicon*t olvasta. Nem mind *journalista* az, a kinek toll van a füle mellett. S azért: hogy az ember valakinek kitudja ²⁵ szurni a szemét, még nem seborvos.

Azért tehát csak cseréljük meg dolgainkat.

A katonák viseljék a háborút s ne politizáljanak.

A *statusemberek* igazgassák az országot s ne járjanak a táborba.

³⁰ A *journalistica* beszéljen akármiről, csak a háborút ne rendezze.

A nép pedig gondoskodják róla: hogy legyen mit enni az országban.

³⁵ Azért, hogy valaki rossz orator, lehet jó katona. Azért, hogy valaki rosszul beszél magyarul, lehet jó hazafi, azért, hogy valaki rossz journalista, lehet igen jó ügyvéd, s azért, hogy valaki sáncot nem tud ásatni, lehet igen jó tisztviselő.

Valamint azért: ha valaki tetőtől talpig republikánus, lehet igen rossz rendőrminister.

16

CHARIVARI

[1849. febr. 23.]

I

Két század a Máriássi ezredből Ollmüczben levén letartóztatva, nem rég a császár egy dictiót tartott hozzájuk magyarul, mellynek folytán megdicsérte őket, azon példás hűségért, hogy még eddig el nem szöktek.

⁵ A katonák be voltak rá tanítva, hogy mikor a császár elvégzi a beszédet, kiáltsák rá: hogy „éljen József császár!”

A mint ez megtörténik, hat közlegény felkiáltja harsány torokkal: „éljen Kossuth!”

¹⁰ Ezeket azonnal lefűlelték és kezdték tüzzel, vassal exorcisálni, azonban a jó fiúk nem vallottak ki egyebet mint, hogy őket erre senki sem ösztönözte, hanem mivel hallották: hogy Kossuth derék magyar ember, egy úttal róla sem akartak elfeledkezni.

2

Jelacsicsiddok!

¹⁵ Megbocsássatok, hogy a kedves bánra visszatérek, de hiszen Charivarit nem lehet Jelacsics nélkül szerkeszteni.

A mi az olasznak az arlequin, a franciának a bambouche, a németnek a Hanswurst, az nekünk Jelacsics.

Humorosticája a háborúnak, nevettező intermezzo egy halálos drámában, a viccek antichristusa, ki született, hogy kinevet-²⁰ tessék az egész világ bolondságaiért.

Higgyétek el, hogy megöszülnénk, ha Jelacsics nem volna, e szomorú időkben.

★

Tudjátok-e: hogy ez az ember, ha ismerőseinek levelet ír, Horvátországba, így írja alá magát. Baron Jelacsics, Herczog²⁵ von Pest!! — Hát nem kedves ember ez.

★

Ha az utcára kimegy, tizenkét szeressán kíséri, vörös köpenyben, hosszú puskákkal, s a gyermekek szaladnak utána.

Ő maga egy fehértarka lovon, mellyről mindenféle színű cafrangok fityegnek. A feje majd elrepül mindenfelé lógó tollaival,³⁰ öltözete phantasticus, majd görög, majd római mintára, de leginkább contóra készült.

Az ember azt gondolná: hogy előadást hirdet a Circusba Kunstreitereira.

★

Legközelebb kiugratták a Károlyi-házból, hol mindennap³⁵ negyven személyre rendezett ebédet, vacsorát, orgiákat. A komornyik végre megszólította, hogy fizesse ki a tett költségeket, — ettől a szótól úgy megijedt, hogy még azon éjjel elszökött onnan s vissza sem ment többet; azóta a Tigrisben tartózkodik.

Boldog lesz Horvátország, ha Jellacsics lesz a királya; nem⁴⁰ kell statusadósságokról gondoskodnia, annyit kap készen, a mennyit hegyestűl völgyestűl nem ér.

Ha ez ellen a hitelezők valaha csődöt fognak hirdetni, az maga nagyobb revolúció lesz, mint egy népvándorlás.

Legközelebb folyamodni fogok hozzá, hogy, ha már ő Herczog
45 fon Pest, nevezzen ki engem a miért olly rég óta dicsőitem „her-
czóg fon Debrecinek.”

3

Mi különbség van a magyar és a német bankjegy között?
Az, hogy itt Debrecenben a német bankót nem veszik el, a
magyart pedig, kivált a mi két forinton alul van, eldugják.

★

50 Mi ösztönzi e cselekedetre Kanahán lakóit?
Van eszük. Tudják: hogy a magyar bankjegy az országé, a mit
az ország a mint kiadott, olly módon részint adó útján vissza-
vesz, részint kész pénzen bevált, a német pedig egy csapat em-
beré, kik harminc millió ezüstre két száz hetven millió papirost
55 bocsátottak ki, a mit senki országa sem fog visszaváltani, a töb-
bit a statuspapirosok fedezik.

★

Mik azok a statuspapirosok?
Ollyan papirosok, a miket a császár egyszer másszor jurátus
korában kibocsátott.

★

60 Volt-e már rá eset: hogy valaha egy császár adósleveleit be-
váltotta volna?
Igen is. A fekete bankókat beváltotta vörös bankókkal.

★

Hátha épen nem volna kedve a császárnak adósságait leróni,
ki lenne azoknak kifizetője?
65 Igen is. Az öreg harang.

Beszélik: hogy Szentkirályi Móric ismét szabad lábra állított s azóta végképen lelépett a politikai pályáról s jelenleg orvosnak képezi ki magát.

⁷⁰ Az Isten háritsa el az emberiségről azon veszedelmet: hogy ő valaha praxisba vegye ezt a tudományt.

Az maga nagyobb pusztulás lenne az élő emberiségen, mint cholera és Windischgrätz.

17

HÁROMSZÉK AZ UTÓSÓ IDŐBEN

Erdély le vala már igazva. Dézsen Urbán, Kolozsvárt a humanításban kivált Wardener, Szebenben Puchner, Marosvásárhelyt Gedeon parancsolt. A magyar sereg maradványai kivonultak Nagy Várad felé. Benn Erdély külön vidékein Janku, Axinte, ⁵ Prodán, Mikás s isten tudja hány dacoroman vezér dulongott a szegény magyar életén s vagyonán. Udvarhelyszék falvaiban prédáltak az oláhok s szászok. Csíkszék meghódolt.

Egyedül Háromszék állott még, hova a Marosvásárhelyen alakult honvédek s felszeretlen Mátyás huszárok is bevonultak.

¹⁰ Háromszéken, ezen amphitheatralis alaku, magas hegyekkel környezett igen népes sikon, az ellenségnek nagyszerű pusztításra nyílt alkalom, de népe is annyival hajlandóbb kétségbeesett önvédelemre.

Kézdi Vásárhely, ezen lelkes székely város, lón a mozgalmak ¹⁵ lelke s középpontja. Pénz, ágyú és munitio hiányzott teljesen. A város lakosai löporcsinálásra veték fejöket, az ablakokról is leszedetett minden ólomgolyók öntésére. Végül elé áll *Gábor Áron* nevű székely vitéz s ágyúöntésre ajánlkozik. Eléhordattak a harangok városból s falvokról s megkísérté *Gábor Áron* sikerrel az ágyúöntést.

²⁰ Már volt a székelyeknek két ágyújok s kimentek a császári

seregek eleibe a betörést akadályozni, minden fegyveres erő s töméntelen felkelő nép.

A csata kezdetén a felkelő nép jó része megfutamlott, de épen
25 érkezik egy ujon felszerelt ágyúval *Gábor Áron* a háromszéki pattantyússág ágyúöntője, felszerelője, vezére, célzója, tüzmes-tere s mindene s neki szegzi töltött ágyúját a szembefutó népnek s visszamenésre kényszeríti.

A székelyek ezentúl szerencsésen fentartózták több ízben a
30 betörést, sőt kitörve néhány száz fészket fel is dultak, de érezték miszerint rendezésére erejöknek, időre van szükségök, kivált munitio készlet tekintetében. Fegyverszünetet akartak kötni Gedeonnal, de hasztalan. Mitsem tudtak a külvilágról, s Szeben-
ben gondoskodva lőn, hogy hamisan nyomatott Kossuth Hirlap
35 által Magyarország teljes, tökéletes meghódítása tudomásukra jusson.

Míg ezek Háromszéken történnek, beindult *Bém* tábornok Erdélybe, s már Kolozsvárt megszállotta. Mindezekről a három-
40 székiek mitsem tudtak, de tudta igen is Gedeon, ki ez által szorongatva, végre hajlamot mutatott a fegyverszünet megkötésére.

E fegyverszünet egy száz faluban kötöttet. Pontjai örök emlékül maradnak Háromszék dicsőségéül. *Háromszék* kikötötte magának a császáriaktól az 1848-ki törvények s unio sértetlenségét s ennek fejében elfogadta a honvédek s Mátyás huszárok
45 lefegyverezését s két romlott ágyú átadását.

Kézdi Vásárhely még ekkor sem vett részt a fegyverszünet megkötésében s magát kivette.

Igy hát Háromszék, e parányi folt a magyar földön, midőn már meghódítottnak, leigázottnak hitte széles Magyarországot
50 s egész Erdélyt egy maga az 1848-ki törvények s unio sértetlenségét akarta megóvni s fegyverét csak ennek elismerése után nyugtatta.

Éljének a derék háromszékiek, a haza nem fogja feledni ragaszkodásukat, a historia nem — példátlan erélyöket s önfel-
55 dozásukat.

CHARIVARI

[1849. febr. 26.]

I

Mikor nálunk a guillotint hallom emlegetni, mindig a politicus csizmadia felesége jut eszembe, ki hallva: hogy az ember az által lesz uri dáma, ha ölbeli kutyát és nyakbéli órát visel; ő is felnyalából tehát egy nagy juhászkomondort, s felkötöi nyakába a kakukkos fali órát.

Épen így vannak a mi politicus csizmadiaink et consortes a guillotinnal.

Hallották valaha: hogy a francia nemzet, mikor forradalmának legkétségbeejtőbb pillanatait élte, akkor találta fel a guillotint s megszabadult általa, s most azon törik a fejüket, hogy hol volna egy arra alkalmas hely, a hol ők is felállítsák a guillotint.

Mit csinálnának aztán vele, az nem kérdés, hiszen ha a fringióból lehet dohányvágó, miért ne lehetne a guillotint — például levéltörő masinának használni?

Én megmondom ti nektek: hogy mi az a guillotint és mire való?

Ez olyan institutió, melly által, midőn a nép egymást akarja gyilkolni, a gyilkolás rendszeresített s alkotmányos formát kap. Arravaló pedig, hogy mikor egyik párt a másikat okokkal le nem tudja győzni, azt gyökerestül kiirtsa.

Nálunk nincsenek pártok, mit akartok hát a guillotinnal?

Nem jó az ördögöt a falra festeni.

2

Fiam Mórl

Vigyázz: hogy meg ne halj.

A Martius azt írja: hogy reactionarius vagy s a Gleichheitsve-
relben már készítik a guillotint — papirosból, mellyen az új

Danton (olvasd Csernátoni) egy intésére le fognak nyakazni — in effigie, a több girondistákkal egyetemben.

30 Szeretném pedig nagyon: ha nem lennél reactionárius, mert nagyon félek az életedért.

Pesten Pulver und bláj, Debrecenben guillotin; Scylla Charvdis.

Imádkozom a megjavulásodért, sőt többet is tettem. Elmentem, megkérdeztem: hogy hol árulják a liberalismust.

35 Egy zöld kapus házba utasítottak, felmentem, benyitottam a legelső terembe, ott találtam egy egész insurgens tábor, a kik a fogukat piszkálták és ásitottak. Kérem őket, hogy adjanak egy rézpénz árú liberalismust.

Erre kinevettek, s egy kalapos boltba utasítottak: hogy vegyek magamnak egy piros tollat, tűzzem fel és minden meg van.

40 De nem magamnak kell — mondám — hanem a fiam nagyon beteg, reactionarius szegény!

Ah! annak radicalis cúrán kell keresztül mennie! kiálták egy hangon mind.

45 Mi az kérem? Az a radicalis cura.

Vagy vállaljon hivatalt a rendőrségnél, vagy vegye be ezt a receptet.

S ezzel a markomba nyomták ezt a recipét és fizetettek érte tizenöt krajcárt.

50 Édes fiam, te hivatalra nem vagy alkalmas; — szépen kérlek, csináltasd meg magadnak ezt a recipét, mellyet sub stria ./ ide csatoltam, s tarts a szerint diétát.

Kivánom: hogy minél előbb mint vörös communistát láthassalak és hallhassalak.

55

Szerető apád Márton.

Alföldi jakobinus tizparancsolat

„Én vagyok a te urad és ministered, ki tégedet kihoztalak Budapestnek földéről, a szolgálatnak házából.

- I. Parancsolat. Ne legyenek tenéked idegen uraid én előttem.
- 66 II. Ne csinálj te magadnak savanyú képet az én rendeleteimre, hogy azokat ne tiszteljed, mert én vagyok a te urad, erős bosszuálló miniser, ki feltöröm azoknak leveleit, a kikre én haragszom, de irgalmasságot cselekszem azokkal, a kik engemet szeretnek, és hivatalba rakom őket feleségeikkel és gyermekeikkel egyben.
- 65 III. Ne káromkodjál! Ezt a szót „számadás” ki ne ejtsd a szádon, meg ne említsd az 1848-iki törvényeket, ne beszélj a diurnomok ellen, az országgyűlésen senkinek se éljenezzél, csak nekem.
- 70 IV. Megemlékezzél a vasárnapról: hogy azt megszenteljed; hat napokon ne tégy semmit, azért fizet az álladalom, a hetedik napon pedig a te uradnak és miniserednek szombatja vagy, akkor pihenj meg és eredj el a Gleichheits-Verein-Versammlungba, ott mind a te urad és minisered hivatalnokai vagynak,
- 73 mellyeket hat napokon teremte és megnyugovék a hetediken és whisztezék egész nap, valamint a többi napokon is szinte.
- V. Tiszteljed a te osztályfőnöködet és tanácsosaidat, hogy hosszú maradásod legyen itt Debrecenben.
- VI. Hordj kardot és vörös tollat, de háborúba ne menj.
- 40 VII. Ne féltsd a feleségedet.
- VIII. Ha valakitől elakarsz valamit lopni, előbb fogd rá: hogy spion, s nyakaztasd le.
- IX. Halj meg az igazságért, de ki ne mond.
- X. Ne kívánd te sem Pest visszavételét, sem Erdély elfoglalását, sem a győzedelmet, sem a békét, hanem imádkozzál a zavaros időknék hosszú életéért, mert a te uralkodásod napjai csak addig tartanak. —
- Ezeket pedig édes fiam kösd a nyakadba, nehogy más kössön valamit a nyakadba, s reggel és estve, mikor fölkelsz és lefekszel,
- 40 olvand el áhíratosan, s mond utána: hogy „minden jó lélek dicsé-
li az urat.”

Debrecen, febr. 25.

Egy hazánkfia Pestről nem rég ezt izente kormányunknak:
 »Adjátok fel a harcot, mit akartok ti küzdeni százhusz ezer gyer-
 mekkel, hatvanezer férfi ellen!«

⁵ Ki a fehér sorokban olvasni tud, ezt így fogja érteni:

„Jöjjetek bátran, erőtök két annyi, mint az ellenségé!”

És ha gyermekek volnánk is mind, jó nekünk ez iskolába járni: hol a háborut tanítják; ki tanulni tudott, az majd tanítani is tud. S az a katona, ki tudományának legelső alpháját a harc-
¹⁰ mezőn tanulta, fél év alatt mestere lesz annak, ki hat évig tanult sarkon fordulni s dobszóra lépni.

Illyenek voltak Napoleon legelső katonái s illyenekből váltak a legelső katonák a világon.

Bizzatok ti e gyermekekben.

¹⁵ Rövid idő férfiakat fog csinálni ezen gyermekekből, rövid idő halottakat fog csinálni ama férfiakból.

A csatamező, az ágyúk dörgése, az ellenség vére férfiúvá tesz mindenkit. Nem sokára azt fogjátok mondani: százhusz ezer hős, hatvanezer kényszerített zsoldos ellen.

²⁰ És ha megfordítva volna is az arány, azt mondanók: ne csüggedj magyar nép. Nincs még oda Magyarország!

És ha nem volna egy katonánk is, és ha bizonyos volna is: hogy meg kell halnunk, azt mondanók; ne csüggedj magyar nép, ha meg nem mentheted éltedet, mentsd meg becsületedet,
²⁵ előre!

A civakodás nem nagy mesterség.
 Pörpatvarok csinálásához akarki ért.

De a ki a kibékülés időpontját ügyesen fel tudná használni, az volna az igazi ember.

³⁰ Mi a kiegyenlítés, szövetkezés eszméjét több ízben felemlgettük, mindannyiszor pereatot mondtak a fejünkre miatta. — Most tehát még tovább megyünk, és elmondjuk: hogy *kivel* kellene szövetkeznünk, kibékülnünk és *hogyan*?

³⁵ Mi nem prédikálunk kibékülést Windischgräcczel, vagy a habsburg házzal, ha ő nyujtaná is kezét, azt mondanók, ne fogadjuk el, mert rászed.

Mi nem prédikálunk kibékülést a hazaárulókkal, a morális bűnösökre vannak törvényeink, arról beszélni sem kell: hogy ezek tekintélyben tartassanak, tolvajokkal, bankóhamisitókkal

⁴⁰ soha sem szokás alkudni. Ezeket felakasztani nem terrorismus.

Mi nem prédikálunk kibékülést laptársainknak. Mi természetesen találjuk, hogy mindenki félti a monopoliumát. Uj lap ellen rendesen háborút szoktak indítani a régiek, hanem azért az ország meg nem bomlik. Ez így volt mindig, mióta a papirost feltalálták.

⁴⁵

Mi még csak azt sem mondjuk, hogy azon becsületes embereknek hagyjatok békét, kikben most a nemzet van képviselve. Sőt szidjátok őket, hajigáljátok be sárral, hadd mutassák meg, hogy minden méltatlanság, félreismerés, gyanúsítás dacára tudnak jó hazafiak lenni. Ez legyen jellemük criteriuma.

⁵⁰

Hanem azt mondjuk, hogy nézzetek körül.

Az osztrák had megszállotta fél Magyarországot, — azon népek, mellyek egykor csak langymelegek voltak a hazaszeregetben, most imádják a hazát, mert *gyűlölik az osztrákokot*.

⁵⁵ Karloviczot Stratimirovics ostrom állapotba tette s felmondta az engedelmisséget Theodorovicsnak; a szerbek kitűzték toronyaikra nemzeti színeiket, s letépték onnan a feketesárga zászlókat, mert *gyűlölik az osztrákokot*.

A kremziri gyűlés baloldala, a lengyel párt megtagadta a ⁶⁰ *kényszerített adót, meg a negyven ezer ujoncot, mert gyűlöli az osztrákokot*.

Horvátország egyetlen organuma be van tiltva, mert követelte az ígéretek, miket az osztrák tett neki és követelte most, mikor azokat megadni Austriának leginkább van érdekében, de legkevésbé van hatalmában.

⁸⁵ S ti még most sem látjátok: hogy kik a mi természetes szövetségeseink?

Nem veszitek észre: hogy a közös gyűlölet pártja az, mellyen a végletek egymást érintik.

⁷⁰ Nem vártátok-e e percet, midőn az ellenünk lázasztott nemzetiségek megcsalásukat észrevéve, egyszerre fognak Austriára támadni s követelni fogják tőle: hogy *haljon meg!* mint ő követelte mi tőlünk. S nem sejtitek-e, hogy e perc igen közel, hogy e perc jelen van . . . ?

⁷⁵ Nem sejtitek-e: hogy az volna most a mindenható, ki a pillanatot erejét felhasználva, az egymásra támadt fegyverek csapásainak egy új irányt tudna adni: hogy e csapásból elég lenne egy az ellenséget semmivé tenni . . .

⁸⁰ Ezt kellene tudnotok, és tennétek, ha nem jogokért küzdenétek, hanem eredményért.

3

Nagy napok előperceit éljük.

Magyar nemzet, nem dobog-e szived?

Örök életed, vagy örök halálad előórája ez. —

⁸⁵ Nem érzed-e, hogy e percben valamennyi zászlód együtt van? — nem érzed-e, hogy e pillanatban 50 ezer fiad egyesült egy karrá, megrázni a bálványt, kinek hatalma alatt nyögysz? — nem sejtöd-e, hogy egy nap, vagy tán egy óra múlva egyetlen óriási hang fogja betölteni az eget és földet, melly dicsőségedet hirdetendi? — nem hallod-e olykor az ágyúk távoli morajját?
⁹⁰ — nem álmodol-e győzelemről, szabadságról — örök boldogságról? . . .

Isten, ki mindenható vagy, ne hagyd el e hazát!

Nép! ki isten után mindenható vagy, ne hagyd el e hazát!
Sergeink szemközt állanak az ellenség soraival — a zászlók
95 lobognak a halmokon — egyetlen viharos kiáltás tölti be az eget
és földet: „Éljen Magyarország!”
A zsarnok népe hallgat, — még jobban is fog hallgatni.
Férfiak, fegyverre! — nők imára! Isten nevében. Rajta!
Éljen Magyarország!

4

- 100 Magyarország boldog leend. De nem mi általunk.
Mi elkéstünk. Hijába biztatjuk, hijába vigasztaljuk magunkat,
illy vén fiak nem illenek illy fiatal menyasszonyhoz, mint a mi
hazánk.
Kell jőni egy újabb nemzedéknek, melly nálunk jobb legyen.
105 Az apák bűneit örököltük, kell, hogy sirba vigyük azokat
magunkkal, s ne adjuk át többé az unokáknak.
Az ősi visszavonásnak, az ősi testvérgyűlöletnek, az ősi hiú-
ságnak, minden ősi rosznak magva szakad bennünk. Mi leszünk
az utósók, kik ha elfogyánk, Magyarország új historiát kezd
110 és ragyogóbbat.
Lesznek nálunk jobbak és okosabbak, kik nem fognak töre-
kedni egymás fejről letépni a babért, de kik a polgárérem
előtt meg fognak hajolni. Mi nem leszünk, de lesz Magyaror-
szág.
115 Isten nem vitt be az ígéret földébe senkit, ki a husz éven felül
volt. Szerencse reád, új nemzedék, ki a husz éven alul vagy, te
oda fogsz jutni.
Akkor is áldva légy hazám: hisz a boldog hazának még a
halottai is boldogok.

5

- 120 Sokfelől jön reám e kérdés: miért nem felelek azon piszkoló-
dásokra, miket a Március személyiségem iránt elkövet. Hogy
haggyok így gázolni lelkem és elveim tisztaságában?

Megmondom okaimat. Rövid leszek.

125 Nem elvem illy nagyszerű időkben kisszerű dolgokra fordítani a közfigyelmet, s midőn hazánknak olly nagy ellenségei vannak, kiket le kell küzdenünk, olly ellenségekkel bajoskodni, kik tölcem legfelebb is lapjuk monopoliumát féltik, kik hadakoznak nem a hazáért, hanem kenyerekért. Az ilyen diadal mindig neveltséges, most azon felül még utálatos is.

130 Kinek illy eldöntő pillanatokban is eszébe tud jutni önérdeke, ahhoz ugy is hijába beszélnek a hon érdekeiről.

De más okom is van. Kik engem ismernek, jól tudják: hogy multamban egy foltot sem mutathatnak föl, melly a jelenben szegyenemre válnék, s ezt nem mondhatom azon emberről, ki 135 magáról azt hiszi, hogy nekem ellenségem. Ki magára olly moralis vádakat hagyott elmondani, a nélkül, hogy azokra egy szót szólt volna, s ki felől e vádakat a körülmény annyira igazolja, nem igényelheti magának, hogy önbecsérsézzel bíró férfi vele vitába ereszkedjék. A gyalázat csak annak fáj, a ki nem érdemli. 140 A ki egyszer érdeme szerint tülesett rajta, annak páncélja van.

Ezért nem állok én magam miatt komoly pörbe a Március bajnokaival.

Egyébiránt beszéljünk nagyobb dolgokról.

20

CHARIVARI

[1849. febr. 27.]

I

A Martiusban azt írja Csernátoni: hogy Vida Károly most Jókai álnév alatt Esti lapokat ad ki, nem rossz vic. Hanem Vida Károly meg azt írja: hogy valami Cseh Lajos, ki két év előtt szabadult ki a bécsi börtönből, hová éppen nem political vétség

⁶ miatt volt csukva, most Csernátoni álnév alatt Mákvirágokat ád ki. Ez sem rossz vic.

2

Valljon, ha az Esti lapok reggel jelennének meg, nem este, mikor a Marcius, találná-e őket a Marcius reactionariusoknak?

3

A Martius nagyon jól tudja: hogy azon név, melly most a
¹⁰ magyar hadsereg egységét főntartja, Mészáros Lázár neve, s a Marcius épen e nevet iparkodik most a sárba gázolni, hanem azért a Marcius jó irányu becsületes lap, s mi reactionariusok.

A Marcius nagyon jó dolognak tartotta a visszaéléseket megrovogatni, mikor azok a Batthányi ministeriuma alatt történtek,
¹⁵ most vétkes előtte, a ki azokat megemlíti.

Hja, honores mutant mores.

A Marcius kiabált azokra, a kik a szekéren ültek, azután felvették őket is a szekérré, s most azokra kiabál le, a kik nem ülnek a szekéren.

²⁰ Hanem azért a Marcius derék, önmagával következetes lap, és mi vagyunk egyedül a következetlenek.

4

Riczkó őrnagyot nem az ellenség lőtte meg.

Mikor a dézsi csata előtt segédtsíztje jelentést tőn nála éjjel: hogy az ellenség közel van, azt felelte rá: hogy nem hiszi s be-
²⁵ felé fordult és tovább alutt.

Fél óra mulva benn volt a városban az ellen.

Riczkó őrnagy akkor lóra kapott s nyargalt a merre tágasabb volt az út.

Izt meglátta egy Sándor huszár s mondván magában: ha kend

³⁰ Őrnagy, hát ne hagyja kend itt a csatatért, — utána iramodott s egy pisztolylyal lapockába lőtte.

Riczkó Őrnagy azonban nem halt meg, hanem él és várja az ezredesi kineveztetést.

21

LEGUJABB

[1849. febr. 27.]

I

Általános a beszéd: hogy Bem Szebent bevette. Annyiszor csalódtunk: hogy alig merjük hinni.

2

Debrecenben egy sanscrit nyelven szerkesztett lap is jelent meg, Madarász József szerkesztése alatt, a kik értik e nyelvet, ⁵ mondják: hogy az ó testamentomot travestálja.

3

Az országgyűlésen a haszontalan hivatalnokok brennolásáról volt szó. Meglássátok, hogy az apró embereken fogják elkezdeni a gazdálkodást, a nagyobbakat hagyják élni.

22

JELLEMVONÁSOK BEM TÁBORNOK ÉLETÉBŐL

[1849. febr. 28.]

I

Tábournokunk egyik csatájában az ellenség közel jutott a vezérkarhoz, egy draganyos tiszt Hehberger kilenc dragonyossal

közibe ugrat s egyenesen a tábornoknak. Élete veszélyben forgott. Körülötte lévő tisztei a vakmerő kapitányt keményen megvagdalták s halálfia, ha a tábornok e szókkal meg nem menti:
„Illy katonatiszteket, sokat szeretnék!”

2

A dévai csatában elfogtak egy szász legényt a Hurrah zászlóaljából, azon zászlóaljából, melly egyik csatájában következő dalt énekelt:

¹⁰ Wir erhalten des Kaisers Thron
Hurrah! Bataillon!

Azóta hurra bataillon-nak neveztetik a mieinktől. A fogoly szász csatában is, fogságban is igen gyáván viselte magát elanynyira, hogy a tábornok megszánta.

¹⁵ „Szászokból áll-e zászlóaljad?” kérdé a tábornok a foglyot.

„Csupa szászokból, olyanokból, mint én” felelé ez.

„Ép olly legényekből, mint te?” kérdé a tábornok tovább.

„Igen” — válaszolá a fogoly.

²⁰ „Ugy bocsássátok őt haza. Ezek nekünk nem árthatnak” mondta a tábornok, s az anyjához kívánkozó hőst haza ereszteté.

23

HOGYAN KELL VÉSZ IDEJÉN A TÚZHELYT VÉDENI?

A háromszékieket egyszerre négyfelől fenyegeté veszély.

Északra Dorschner és a csikiak ellen kordont huztak. Nyugotra Udvarhelyszékről Haite ostromolta. Délre osztrák, oláh és vész fegyverek ellen ütköztek. Keletről oláhországi rabló csorda^a rohant be.

Elhez járult az osztrák hydrafejű csábitás kámeleon színeivel és vampir melegével.

Ekkor a ki fegyvert nem fogott, ludassá lett és javait szomszéda foglalta volna el.

- ¹⁰ Gábor Áron, székely tizedes, minden vagyonát egy 6 fontos ágyuvá olvasztá és Haitet visszaverte. A mi ma még harang volt, holnap ágyuvá lett. Az óra pondusok után az ajtó sarkok és kilincsek, eke és szekérvasak, ágyugolyókká váltak. Az ablakonokból golyót öntöttek a gyermekek. Az anyák Oláhországba lovagoltak bűdöskő után a lőporhoz, mit apró lánykák és agganyók éjjel is (ki hallott ilyent?) készítették. A feltalált gyutacsgyártást kicsi gyermekekre bízták. Kik ágyban fekvének, tépést csináltak a sebekre.

- K. Vásárhelyt hirlapot irtak. A népet magyarhoni segítséggel ²⁰ biztatták tovább, pedig tudomások három hó alatt alig nyult 3 mföldre.

- Míg a fegyveresek a fegyverek ellen vívtak, addig a kaszások csépesek és nők, a bodzai possusnál berohanó 7 ezernyi oláhot ²⁵ összeszorítva, hiteles követi egyéntől kapott hír szerint, alig 20-at hagytak életben belőlük.

Háromszék nem terjed többre, mint a Debrecen határa. Tavál 100-ezernyi lélek lakta, kik közül ma már sokan, mint szabadság vértanuk, Isten ítélő széke előtt állanak az osztrák dynastia elleni panasszal.

- ³⁰ *Igy kell vész idején a tüzshelyt védni.*

A Marcius tegnapi számában Csernátóni búcsut vesz olvasótól és tőlem.

Amazoktól, mint töredelmes elítélt, tőlem, mint szigorú ítélő bíró.

- ⁵ A búcsú engem illető részére van néhány szavam.

Csernátoni azt állítja: hogy ő elveimet támadta meg, nem személyemet.

Én pedig azt állítom: hogy épen ő kényszerített engem, latra vetni a személyiségeket.

¹⁰ Midőn a Marcius így szól: ha tudná a közönség *k i k* irnak az Esti lapokban, a kihordó gyermekeket is agyonverné? Ekkor én azt feleltem: jó, lássa tehát a közönség, hogy kik voltunk és vagyunk mi, és kik voltatok és vagytok ti, kik bennünket ítélő széke elé hivatok. Ti kérdeztetek, én feleltem. A felelet számotokra ütött ki rosszul, ti vagytok az okai.

¹⁶ Midőn ti a leggyűlöltebb vádakát hánytátok reánk, a nélkül, hogy azokat igazoltátok volna, midőn bennünket reactionariusoknak, pecsovicsooknak, schwarzgelbeknek neveztetek, mielőtt elveinket csak ismertétek volna, nem magatok hivatok-e bennünket erre: hogy személyiségeink között parallellákat kezdjünk húzni?

²⁰ Midőn Csernátoni engem Vida Károlylyal azonosít, hihette-e azt: hogy annál mélyebb személyes méltatlanságot rajtam elkövethet?

²⁵ Ki az a Vida Károly?

Egy ördögi hazaáruló, gyűlölője mindennek, a mi nemzeti, kinek minden szava százszor istenkáromlás, megvásárlott szolga lelki bérence az ellenségnek, anya gyilkos, kit tulajdon rokonai átkoztak, kit szülő földje, a székelyföld, megtagadott, kitől utálattal fordul el minden becsületes ember, még az ellenség is.

³⁰ S ezen ember nevével címezett engem Csernátoni a közönség előtt. —

Uram! Én is voltam fiatal ember, mint ön; én is voltam szegény ember, mint ön. Még most is az vagyok.

³⁵ Legfiatalabb éveimben gyermekeket tanítottam olvasni, később regényeket irtam, szegény kenyér volt mindenik, de becsületesen kerestem.

Lapszerkesztő koromban, midőn egy óráig volt kezemben, én tettem a legelső lépést az egyedáruságok eltörlése, a sajtó sza-

⁴⁰ badságért. E lépésem, ha nem sikerül, politikai fogollyá, ha sikerül, szegény emberré tesz.

Sikerült. És én gazdagnak érzem magamat hazám öröme által.

Azóta soha egy szót ki nem mondtam, le nem írtam, mellyben első és utolsó gondolatom ne hazám boldogsága lett volna,
⁴⁵ s ha vétettem valaha ellene, ezt csak irántai tulságos szerelmem okozta. Kivántam számára mindent, a mi szép és jó, még azt is, a mi el nem érhető. Vétek öntudata nemcsak honom, de egyes ember iránt sem terhel.

Elmondhatja-e ezt az is magáról, ki engem egy hazaáruló átkozott névén szólított a világ előtt?

Én nem tartom érdemnek azt, hogy hazámat szeretem, ez kötelesség, ez ösztön, ki ezt megtagadja, az nem ember.

Miben áll tehát vétkem a haza ellen?

Az-e, hogy törvényeit tiszteletben kívánom tartani?

⁵⁵ Az-e, hogy a roszgazdálkodásnak elejét kívánom venni?

Az-e, hogy kibékülést hirdetek a nemzetiségek között?

Az-e, hogy azon testületnek, melly az országot képviseli, tekintélyét nem engedem könnyelműen megingatni?

⁶⁰ Az-e, hogy mindenkinek saját hatás körét kívánom kijelöletni?

Az-e, hogy a nemzet ügyét nem engedem személyiségekkel ugyanazonosíttatni?

Az-e, hogy a mi a nép nevében történik, azt követelem a nép érdekében is tétetni?

⁶⁵ Az-e, hogy a katonákat nem hagyom könnyelműen gúnyolattani?

Vagy az, hogy egyáltalában lapot adok ki?

Ti elveimet nem támadtátok meg, valakit peccovicsnak nevezni; nem elvkérdés, az személyes pizskolódás.

⁷⁰ Ti a helyett, hogy elvekről szóltatok volna, bennünket gyávák, hazaárulóknak neveztetek.

Arról: hogy mellyikünk elvei tisztábbak, igazabbak, itélni fog az utánunk jövő kor, itt sem ti, sem mi nem lehetünk bírák,

de arra: hogy valakit *becsteleennek* neveztetek, magatoknak nagyon tisztáknak kell lennetek.

Rút provincia, a melybe hoztatok személyeskedéseitekkel, sem annak, a ki írja, sem annak, a ki olvassa nem öröm; ha az volt a célotok, hogy elveszítsétek azon morális hatást a közönségre, melyet ti gyakoroltatok, ha az volt a célotok: hogy kiknek szavától eddig féltetek, azokat elkezdjék sajnálni, célt értetek.

Én mosom a kezeimet, én nem kezdtem ez utálatos vitát, s ha nem kényszerítetek rá, nem is folytatom.

25

KIVONATOK EGY MAGYAR CLUBBISTA NAPLÓJÁBÓL

Pesten martius 15-kén 1848.

Borzasztó napot éltem át. A világ kifordult sarkaiból. Ki hihette ezt? Csak a minap még fejemet adtam zálogul, hogy a conservativismusnak kell győzni széles e világon. Egy lakoma Párisban s ime Lajos Filep elüzve, Bécs föllázadva, Pesten a szabadság, egyenlőség s testvériség kikiáltva. Minden házon háromszinü zászló leng.

Lelkem elsötétült. Jó isten, mit tegyek szorultságomban? A gyülde kosztosa vagyok. Nem élhetek politica nélkül. Ez táplált eddig, mesterségem nincs. Ki e könnyü életmódhoz szoktam, nem könnyen cserélhetek mást. Érzem, hogy én a politica nélkül, az nélkülem fen nem állhat.

Bárcsak ne tudná senki multamat. A „nemzetes” vala hirlapi cikkeim árúsa. Ezt, szerencsémre, nem sokan tudják. Ott voltam Liptay tisztelgésénél s aláírtam albumát. Ezt már többen tudják. Bár elégethetném, hogy tagadhassam. Nevem e felett magyar, nem is cserélhetem.

Jó isten, mit tegyek lelkem szorultságában!

Martius 16-án.

²⁰ Nyugalanságomban mit sem alhattam. Nem bánom. Egy álmatlan éj egy egész élet reményeit adá vissza.

Tisztában vagyok életterveimmel. A gyümölcs nem annak terem, ki a fát ültette, hanem ki megszedi. Úgyesnek áll a világ. Az ábrándozók ám gyönyörködjenek miveiken, míg én éldelem

²⁵ béröket.

Ismerem immár a zászlót, mely alá állnom kell.

Pecsovics, gyűlde tag, Liptay kosztosa, a nemzetes napszámosa voltam tegnapi, ma mi legyek?

Egyszerű republicanus?

³⁰ Ez már most számomra kevés.

Socialista vagy communista?

Ezt még nem értik itt.

Republicanusnak kell lennem az egyszerűknél túlzottabb törekvésekkel. Így lesz jó. Ki kell mutatnom, hogy amazoknál

³⁵ messzebb vágyik lelkem, de hova, azt még kimondani nem fogom.

Isteni ötlet. A nép, mely örömeiben könnyen felejt, az új időben csak új embereket lát. Az események tultettek rajtam, de ép úgy hátrahagyák messze az ellenzékét mint pecsovicsokat. Messzebb dobott mindnyájunkat előre, mint gondoltuk. A különbség köztünk az ugrás távolsága. Miért ne ugorjam én nagyobb-
⁴⁰ bat? Ehhez csak merészség kell. S kinek próbált mesteriségem a voltigirozás, miért félsz én?

Tulteszek népgyűléseken minden minden társaimon. Felizgattott kedélyeknek nem kell higgadt szó. Ez semmivé tenné jövőmet.

Kótyavetyét inditok holnaptól kezdve a muzeum terén, szónoklatban s irodalomban a politikai eszmék felett. A legtöbbet ígérő mindig én leszek. Ki mértéket tart, vagy megállni akar,
⁵⁰ vagy nem követi röptemet, azt árulónak, sőt aristocratának kiáltom.

Igy győzni fogok. Érzem hivatásom. Nem — az események csak azt sodorják ki, ki ura nem tud lenni. Én nem bukhatom.

Martius 20-án.

⁶⁵ Kalapomra tűztem a rófiös veres tollat, mellemre a veres szalagot. A háromszinü cocardás polgártársok bámulnak vállalatomon. Nevem „*veres republicanus*.”

Egykori gyűldepajtásaim közül az okosabbak megértettek, példámat követték. Tünedeznek el már a forradalini csarnokból
⁶⁰ a szabadság tehetetlen szónokai, kezemben az egyenlőség zászlója leng, értelmét én magyarázom a tömegnek, melly merészségemet bámulja. Az ifjuság hozzám szegődik, a héberek mind követőim. Amazok torka, ezeknek zsebe hatalmamban.

Martius végén.

⁶⁵ A burger-világot, melly a szabadságnak örült, megdöbbsenté az egyenlőség a héberekkel. Agyarkodni kezd a veres tollakra. Már egy kis cravall is volt e miatt. Sokan leszedték a jelt.

Le tegyem-e én is?

Nem — most merésznek áll a világ.

⁷⁰ Még sem tanácsos, korán ingerelni. Módot kell találnom, közvetítőt.

Megvan.

Fehér kalap, zöld szalag, veres toll.

Igy legyen. Ez kielégítend mindenkit: az agyarkodókat s követőimet; ezek bámulni fogják makacsságomat, a veres tollban,
⁷⁵ amazok megnyugosznak a háromszinben.

Aprilis elején.

A szélvész csendesedik. Bécsben engedtek. Ha e kézfogás tartósságát hinném, kétségbe esném. Viselt dolgaim után én nem tágithatok többé, mig révpartra jutok. Kitörnöm pedig nem lehet, mig minden inog s meg nem erősödött.

Nyugalomra még most csak örült gondolhat. Csinál bajt a

német, ha az első ijedlem órái elmúlnak. Ezt követi a megbánás, azt az ármány — ezt zavar annyi, mennyi nekem is másnak is jövőt készít.

De ha a német még is őszinte volna?

Ez lehetetlen. S ha képes volna is kényszerülve a fergeteg által, melly minden oldalról fenyegeti, szavát tartani, mi vagyunk a pártoskodások mesterei s teremtünk bajt magunk közt annyit, mennyi nekem kell.

Egyelőre tehát a németbe vetem reményeim horgonyát. Bevárom, míg türelmem tart, hogy ő zavarjon. Ez nem késhet soká.

Aprilis közepén.

Ministereink megérkeztek. E napokban hivatalt osztogatnak. Illő, hogy mindenki eléálljon követeléseivel.

Érdemeimet senki sem vonja már kétségbe. A forradalmi csarnokban hatalmam ismeretes. A hivatal bizonyos.

De mit tegyek?

Tudnom kellene e ministerség nem pünkösti királyság-e?

Igy ha szegődöm a kurta ministerséghez, nem teszem-e kockára jövőmet?

Csekély várakozással, magam felszinen tartással, nem ugrom-e egyszerre olyat, mi önmegettartoztatásomért gazdagon kamatoz?

Ezek igen komoly kérdések.

A ministerek majdnem egyig a haza notabilitási. A távolság köztünk még igen nagy. Minden változás közelebb hozza a hatalmat felém:

Mit tegyek?

April 20-kán.

Hivatallal kínáltattam meg. A kör kisszerű ma már. Egykorán vágyaim végpontja, most kezdetnek is csekély.

Elfogadjam-e?

¹¹⁵ Ki magáért csekély árt elfogad, becsét önmaga szállította le. De hivatást sem érzek a kínált álláshoz. A közélet elememmé vált. Ha nem foroghatom a nép között, jövődöm el van egy bureau-ban temetve.

Hivatásom — félreismerhetlenül — politikai ármány. Meg-
¹²⁰ kísérlem talán a hivatalt a rendőri osztályban. Kezembe veszem a mozgalmak fonalait. Teremték, hol nincs. Ott tájékozhatom magamat leginkább a jövődő iránt. Nem bizom magamat többé a sorsra, melly martiusban ugy rászédett.

April végén.

¹²⁵ Tervem meghiusult.

A rendőrséghez nem szegődöm már. Semmi esetre. Igen szerény állás, mit nyerhetnék. A kilátás semmi.

Olly főnököt nevezett a minister, ki a szelidség s egyenesség maga. Ez sem mezőt nem nyit, sem becsét szabni nem tudná
¹³⁰ tehetségeimnek.

Olly főnök alatt, ki nemcsak ismeri, mit tarthat a rendőrséggel kezében, ha akar; hanem állásának hasznát is tudja venni, nagyra vihetném. Igy eltörpülök magam is. A kávéházak állandó lakói, a sörházak, az utcai ácsorgók, a clubbok, hogy mind
¹³⁵ megannyi politikai hatalmas tényezőkké váljanak, a rendőrség kezében van.

Ő ezer torok ura, mellyet a nép hangos szavára tehet, ha akar. Ő nem követel soha, de követeltet, mit akar ezrek által. Mind-
ennek engedni kell, különben baj van, s ennek ő nem oka, mert
¹⁴⁰ hisz mit érez, gondol, mond mindenki, azt csak ő tudja, ő vezeti.

Nem — illy őszinte s politikai ambició nélküli ember főnöksége alatt nincs számomra mező, nincs jövődő.

Várom kevéssé. Nem sokára merülnek fel jellemek a politikai élet tengeréből, kikben embereimre ismerendek. Hajómat a
¹⁴⁵ rendőrség partja felé tartom, de bevárom a változó szelet, melly behajtsjon.

MI LESZ BELŐLÜNK?

Az ellenséget meg kell vernünk.

Meg kell! mondom, bármibe kerüljön is, bármikorra végződ-jék, azt le kell győznünk; azután kérhetjük, hogy mi lesz to-vább?

⁵ Az ellenséget meg kell vernünk, bármennyi pénzbe, bár mennyi vérbe kerüljön.

Mindenért mindent!

És ez meg fog történni.

¹⁰ Bennem [él a] hit, hogy meg fog történni: oly szent hit, mint a fanaticusnak a tulvilág, napjaim gondolatja, éjeim álma, halálom vigasztalása.

Mi lesz akkor Magyarországból?

Azon nemzetből, mely küzdött a szabadságért, nemzetisé-geért, törvényeért, és győzött . . .

¹⁵ E kérdésre az idők fognak felelni, nem is azért tettem: hogy feleljek rá: hanem azért: hogy más valaki ne találjon rá felelni, emberi kezekkel írva bele a jövődők könyvébe, mellynek so-rait nem olvashatja senki.

²⁰ A mi jövődönket Europa sorsa dönti el. Meglehet: hogy a mi sorsunk dönti el Europa jövődőjét: de valószínűbb az első.

A mit mondok, nem azért mondom: hogy vagy egyiket vagy másikat inkább ohajtanám, hanem azért: hogy gondolkozzunk rajta; – látandjátok: hogy én sem az egyik, sem a másik esz-mének nem hizelgem.

²⁵ Meglehet: hogy Franciaország, mint valódi köztársaság con-solidálja magát, — hogy a németegység kérdése a democratia részére dől el, — hogy Rómában és Sardiniában meghonosul-nak, gyökereit vernek a republicanus eszmék; — gondolkozzatok róla, mi lesz akkor Magyarországból?

³⁰ Meglehet: hogy Napoleon kormánya megerősödik; — meg-lehet: hogy az orosz influentiák egész Európa ereiben szétszivá-

rognak; — meglehet: hogy egy Hohenzollern magához ragadhatja a német császári koronát: egy Habsburg a Lombárd Veleceit, s egy Bourbon a siciliait; gondolkoztatok róla: mi lesz akkor Magyarországból?

³⁵ Meglehet: hogy Párizsban a hegyi párt győz; meglehet: hogy a katonaság a nép mellé áll s a nép a vörös republica mellett nyilatkozik; meglehet: hogy egész Európában a politicalak socialisticus forradalommal változnak; — gondolkoztatok róla: mi leend akkor Magyarországból?

⁴⁰ Meglehet: hogy a nemzetiségi niusok számára egy új aera nyílik; meglehet: hogy a szétszórt nyelvrokonság territorialis egységre fog verődni; meglehet: hogy egy a Dunapartig terjedő Görögország, egy Dacoromania, egy Slavonia, egy egyesült Olaszország eszméi életté válnak; — gondolkoztatok róla: mi leend akkor Magyarországból?

⁴⁵ Csak azt nem mondjátok, hogy *mindenesetre ennek vagy annak kell lennie.*

⁸⁰ Akármely előre kimondott forma vakmerő anticipációja volna a jövődőknek.

Magyarország minden lehet, csak semmivé nem szabad lennie.

S ettől megóvják őt vitéz seregeink.

27

LAPUNK ÜGYÉBEN

Panaszok s betudás megelőzésére tudatjuk vidéki előfizetőinkkel, miszerint az országos rendőri és postai hivatal az „Esti lapok” postáni szétküldetését megtagadta.

⁸ Okul az adatik a rendeletben, mivel a biztosíték sem készpénzben, sem fekvő vagyona betáblázott kötelezvényben le nem tétett.

Mi lapunk biztosítékát szomszéd Szabolcsmegye közel fekvő egyik helységébeni birtokra fektettük, azt kötelezvény gyanánt kiadtuk, s a betáblázásra magunkat köteleztük.

¹⁰ Addig lapunkat sem indítottuk meg.

Már most úgy okoskodunk egyszerűen, hogy a biztosíték körüli formaságok hiánya lehet ugyan a lapkiadásának akadály, de semmi esetre a postai szétküldésnek. Ha valamely lap megjelenik, azonnal a postai küldés tekintetében, csak a postai
¹⁵ díj megfizetése lehet a kérdés.

S ha a postai szétküldés betiltása lapjaink ellen eszközül használtatik, meggondolhatná a rendőrség, hogy ez előfizetőinknek boszantó s az állodalmi jövedelmen ejtett kár, semmi esetre
²⁰ pedig nem a lap elterjedésének gátja, mert az azontul magányutat keres s csak az állodalom veszt.

Mi a törvénynek utósó betüig hódolunk. Minden formaságot, mi törvény szerint kívántatik, sürgetőleg fogjuk teljesíteni. Ezzel a törvénynek, ezzel előfizetőinknek tartozunk.

Azonban ez ügy körül mégis két kérdésünk van.

²⁵ 1. A sajtótörvények a cautio körüli intézkedést a hatóság elnökének körébe utasíták, miért jó hozzánk rendelet az országos rendőrségtől a cautio kvalitásáról?

2. Szeretnők tudni, valljon minden Debreczenben megjelenő lap irányában hasonló scrupulosus szigorral jár-e el az országos
³⁰ rendőrség, vagy e különös figyelmét csak mi bírjuk, kik magasztalói közé általa nem számítatunk?

Azonban mi ezzel mitsem törődünk. Megtesszük, mi tőlünk törvény útján kívántatik.

Csak nem szeretjük hivatalos körben a politicalai pártoskodások
³⁵ színét látni, nem szeretjük, ha a postafőnök a rendőrfőnök szerepét ölti magára, s ez nem képes megtagadni illy csekélységekben sem politicalai ellenszenveit. —

Végül még egyet kérünk.

⁴⁰ Hogy azok, kik mig mások voltak fogva a kormány rudjához, szüntelen pattogtatták a csapót ostoraik végén, ne vesszessék

el most türelmüket, midőn másnak adák át az ostort s hámot vettek nyakukba.

Igy megy ez a világon.

Nyolc napja annak, hogy lapjaink világot látnak.

Illy időben, midőn egy napon több történik feldolgozásra méltó, hogysesem egy hétig be ne tölthetnők vele lapunk pár ivét, még el sem mondhattuk mind azt, miről szólni akarunk, ⁶ miről hallgatni nem fognánk soha.

Lapjaink megindításának első napjaiban már besodortattunk önkénytelenül azon ösvényre, melly egy másik lapban a legnagyobb journalisticai botrányt hozá létre.

¹⁰ A „*Marcus tizenötödike*” azóta is mindent elkövet, hogy ez uton tovább vezessen, mert jól érezheti, hogy azon közönség, melly lapjainkat figyelmére méltatja, elundorodik a botrányoktól, ugy mint mi is.

Mi a közönségnek tartozunk avval, hogy ez ösvényen — mint már kijelentők — ne kövessük őt.

¹⁸ Mi elvekhez, nézetekhez, törekvésekhez akaránk szólni, melylyck közhelyen szóval vagy írva felmerülnek. A szándéknak csak isten a bírája s egy becsületes köz és magánélet szeplőtlen multját s jövőjét vetettük mérlegbe meggyőződésünk tisztaságáért.

²⁰ Mi midőn szabadságot vettünk magunknak, elmondani lapjainkban nézeteinket, árúba bocsátani a közönségnek saját elveinket, már az által kötelezetteknek vallottuk magunkat eltérni más nézeteit.

²⁸ Mi böcsületes versenyt keresünk — nemtelen gyanusítást találunk.

Mi nézeteket indulunk elemezni — csak személyiségek állnak előnkbe.

30 Mi nem akarjuk engedni, hogy polgári böcsületesség s erény, guny s nevetség tárgyává tétessék — a méltatlanság nyilaival ellenünk fordultak.

Mi az erkölcsi rombolásnak gátat akarunk emelni — úgy lát-szik, csak tüzet szitottunk ellenfeleinknél.

Mi számot vetettünk önmagunkkal:

35 Tudhatja mindenki, hogy vállalatunkhoz most anyagi s szel-lemi nem csekély áldozat s elszántság kell.

A közönség figyelmével várakozásunkat jóval túlszárnyalta. Többet adott, mint mennyit egyelőre várni feljogosítva valánk.

40 Mi haladunk megkezdett pályánkon kérlelhetlenül, bár mit mondjanak amott.

Mi megkiméljük olvasóinkat polemiáktól olly emberekkel, kikkel nézetekről szólni — lehetetlenséggé vált.

Engedjenek még csak igazolásunkra egy példát.

45 Emlékeznek olvasóink lapjaink 5. számában egy cikkünkre illy felirat alatt: *„Vigyázzunk a bankóra”*. E cikkben szigorú gazdálkodásra intjük az illetőket. Felemlitjük a sinecurák szaporitását bizonyos osztályban, a hivatalok cumulatioját, s. t. efféléket, mellyért egykoron a nép verejtékének kellend folyni, hogy be-törlesztessenek.

50 S a *„Marcius”* tegnapi számában ördögi malitiával cikkünk idézett feliratából olly vádat kerekít, mintha mi bankóinkat deprecialni, attól a szegény értetlen népet elijesztetni akarnók, s mintha a *„Vigyázzunk a bankóra”* annyit tenne: *„Őrizkedjete a bankótól”*.

55 Sőt, hogy ezen nemtelen gyanusítását könnyenhivők előtt valószínűvé tegye, egy civispárbeszédet idéz elő, mint megtör-téntet. Holott ha azon böcsületes civis — kit annyi együgyűség-gel tisztel meg a Marcius — képes volt a címét elolvasni, elol-vashatta bizonyára mi alatta van, s egészen más gondolattal tá-

⁶⁰ vozhattott, mint a Marcius lapjain írva van. Azon cikkről meglehet azt tanulhatta, hogy vigyázzon ő is bankójára, mindenkoron.

Hogy a *Marcius* előtt nincs személy szent és illetetlen, ezt eddigi folyama eléggé tanusítja.

⁶⁵ Mi szeretnők, ha megnevezné azon tisztelt egyént a hazában, kit meg ne támadott volna.

Már most úgy látszik, e ponton meg nem áll.

Bőszültsége odáig megy, hogy dolgokat támadjon meg, mellyektől minden függ.

⁷⁰ Tudja-e Marcius, mi a papirpénz?

Van-e arról fogalma, mit tesz illy dolgokat avatlan kezekkel könnyelműleg illetni?

Ha az emberi böcsület zománcát sárral keni be, csak egyént gyilkolhat meg erkölcsileg — a bankót midőn illeti könnyelműleg — a hazát ölheti meg.

⁷⁵ Hát még ez sem szent előtte, hogy ellenünki megmagyarázhatlan dühét megoltsa?

Hát még ez sem szent előtte, hogy ellenünki megmagyarázhatlan dühét megoltsa?

Mi átadjuk őt a közbírálatnak, de vele lapban többé nem vitázunk.

29

CHARIVARI

[1849. márc. 3.]

I

Pesti jelenetek

— László bátyám baj van!

— Hm. Mi baj?

— Dembinszky Kápolnáig verte Windischgraetzet.

⁶ — Lehetetlen! Ejnye ejnye! Az a Kossuth! az a Kossuth csak

mégis hatalmas ember. Hijába, én soha sem szóltam ellene semmit, ugy-e, hogy sohasem szóltam?

★

— László bátyám, vigan vagyunk!

— Hm! no! Mi ujság?

¹⁰ — Egy egész brigáda ájtött Dembinszkitől Windischgracczhez.

— Tudtam, mondtam. Itt van ni. Hijába, Windischgraccz hatalmas ember. Én soha sem szerettem Kossuthot. Ugy-e sohasem szerettem?

★

¹⁵ — László bátyám kutyául vagyunk.

— Hm! nó! mi az ördög megint?

— Kmety rútul befizetett Jelacsicsnak, elvette egy egész fliegende Batterieját.

²⁰ — Ejnye, ejnye, hm. (Mi az ördög lehet az a fliegende Batterie?) Már az szörnység! hijába való ember ám az a Jelacsics. Még ilyen Strick hadvezéren nem esett. Fliegende Batteriet elveszteni! (ugyan mi lehet az a fliegende Batterie?) Soha sem állhattam ki azt a Jelacsicsot. Még ma elő kell keresni Kossuth arcképét.

2

²⁵ Meg van írva a szent könyvekben: hogy leend egy megváltó, ki ha eljön, nagy vérontás lesz a világon, de mellyet nagy egyesülés fog követni, ezen megváltó neve pedig lészen 666.

A felső vidékeken általánosan hiszik: hogy e név személyesítője elérkezett.

³⁰ Számláljuk meg Kossuth nevének számértékét:

LVDVIg CossVt.

Ez épen 666.

Görgei azt mondta Dembinszkinék, a kápolnai csata után, szokott laconicus modorában.

- ³⁵ „Eddig hittem: hogy a magyar hadsereg képes arra, hogy meghaljon; már most hiszem: hogy a győzelemre is képes.”

Azt mondja egy német katonatiszt Pesten:

„Die Ungaren, die kann ich noch leiden, aber die *Magyaren*, die sind nicht zum ausstehen.”

- ⁴⁰ Kérdik aztán tőle: hogy magyarázza meg, mi különbséget tud a kettő között?

Megmagyarázta:

Szerinte ungarok voltak, a kik megszaladtak előttük, magyarok pedig, a kik őket kergetik.

- ⁴¹ *Jelacsics trilingvis ditiója az ő katondihoz*

Kenyeres pajtásaim!

Tizenkét napja már: hogy nem kaptatok lénungot. Holnap lesz a tizenharmadik, akkor sem fogtok kapni.

- ⁴¹ Schwarcz vagyok, elkártyáztam a pénzeteket. De hiszen barátok között minden közös.

Ime ez a szép Magyarország, melly az enyém, avagy nem a tiétek-e egyszersmind? ez a szép Pest, a mellyben én lakom, avagy nem laktok-e benne ti is? ezek e derék pesti polgárok, a kiktől én zsarolok, avagy nem loptok-e ti is ugyan azoktól,

- ⁴² a ha elszaladtok, avagy nem fogok-e én is veletek szaladni?
Most velem jöttök a csatába. Sokat koplaltatok, de itt, úgy hiszem, véget fog érni minden koplalástok. A ki még az ütkezet

után is éhes fog maradni, annak ugyan három védszentje van az égben.

⁶⁰ Ha nem látjuk többet egymást, tisztelem az ismerősöket a más világon.

Igazodj! Kanyarodj! Marsch!

6

A tegnapesti Márciusban Rákóczy Jancsi hosszasan és nagyon panaszkodik, hogy milyen irtózatosszelei vannak.

⁶⁵ Aequinoctialis baj az egész.

Jó orvosságot kommandál erre dr Skorbunczius.

„Keresetlen fát találni, azzal a talpát piszkálni.”

Majd ha spenót ideje elkövetkezik, módjában lesz magát kikurálni.

7

⁷⁰ A Martius tegnap különösen érdekes.

Márt most nyolc hasábból kilencedfelet tölt be azzal: hogy az Esti lapokról beszél.

S ez nem mondhatnám, hogy a legérdektelenebb tárgy volna.

8

⁷⁵ Ferenc császár a francia háboru végeztével lement Budára s ott a várban, királyi szokás szerint, muzsikáltatta magát.

Egyszer elkezdik neki huzni a Rákóczy nótát. Nagyon megtetszett neki.

„Was ist das für a melody?” kérdi.

Mondják aztán neki, hogy ez bizony *kuruc* nóta.

⁸⁰ „Sakkerlot, de hätte ich selber Lust Kukuruc zu werden!”

Ez az anecdotá is most jutott eszembe s nem épen mal a pro-
pos.

Egy rendőrségi tanácsos a minap Erdélyben járt.

A zárvonalon megszólítják, hogy álljon meg, hol a paksus?

⁸⁵ A consiliárius ur erre a fülét sem billenti, hanem rákiált a kocsisra, hogy „hajts” s tovább hajtat.

Miért is lett volna rendőrségi consiliárius?

Mintegy másfél órai járásra aztán utolérlik a lovas nemzetőrök, kiket utána küldtek, galléron csipik s gyöngyen vissza es-

⁹⁰ cortirozzák Csucsára.

Az én consiliáriusom itt merőben rátámad a felügyelő tisztre, mondván: hogy miért nem tudja az embernek az arcából kilátni, hogy becsületes ember?

„Uram, — felel a tiszt — én láttam Urbánt, én láttam Dim-

⁹⁶ bujt, Jankut is jól ismerem; de mondhatom, hogy mindeniknek jobb képe van, mint önnek.”

30

A ZANINI OLASZ ZÁSZLÓALJ

E derék zászlóalj két napig állott előttünk olly színben, mint-ha Kápolnánál *elpróto*lt volna.

Egy újabb példa ismét, hogy a leggyalázatosabb bűn az árulás körül hirtelenkednünk, nem tanácsos.

⁸ E dolog azóta felfejlett. E szerencsétlen zászlóalj, mellyből, mint halljuk, 150 menekülhetett meg, épen vitézségének lőn áldozata. Kápolnára ugyan is elől benyomulván, a falut az ellen-
 nek előttök felgyújtotta, a tűz és füst elfedte az előre nyomuló
 zászlóaljat, míg a többi része a seregnek megállapodott s vissza-
¹⁰ vonult, a Zanini zászlóalj pedig körülfogatván, a derék *Venturini*
 őrnagy, mint a menekvők beszélik! sebet kapván, s e miatt nem
 harcolhatván, az elfogatást golyóval előzte meg. Ezt követték
 több társai az elfogatás percében. —

15 Hisszük, hogy emléke ezen magát vitézül feláldozott zászló-
aljnak méltó kárpótlást nyerend a köztiszteletben s elismerés-
ben.

31.

CHARIVARI

[1849. márc. 5.]

I

Tiszolc környékén maga a szláv köznép verte meg Hurbánt.

A tisztelendő obester kiszemelt magának egy jó rokonszelle-
mű tót helységet, hogy majd ott éjjelre megszáll.

Megtudja ezt a tiszolci castellanus s oda izen ama falu bírójá-
5 hoz: hogy két divisio nádorhuszár számára rögtön csináljon
quártélyt.

A bírak uraimék szót fogadnak, s mindenütt felvereskrétázzák
a házakra a symbolysticus zwey mann und zwey Pferde.

Jön aztán Hurbán s rögtön szemébe ötlük a téglalithographia
10 s kérdi megdöbbenve, vajjon miféle lovagok készülnek ide jőni?

A bíró jó lélekkel feleli: hogy huszárok.

Hurbán uramnak se kellett több hogy elszaladjon.

Ekkor aztán a tiszolci castellanus neki vitte a népfelkelést, s
15 úgy elvasvilláztatta a tiszteletes obestert, hogy itt ott szedte
össze magát.

Az ottani tót népség a legjobb szellemű, azt mondja, ha kér-
dik, miféle nemzet, ja hovorim slovenszki, ale ja szom uherszki.

„Tótul beszélek, de magyar vagyok.”

Az Isten éltesse!

2

20 Tegnapelőtt a debreceni színházban furcsa intermezzo tör-
tént az előadás közt.

A Rabot adták, a holott is előjön, hogy egy földesur elcsapja
ügyetlen titoknokát.

Ez aztán töprenkedve kérdi ott magában: „Ur Isten: hol találjak már most hivatalt?”

Erre a szóra az egész közönség, mintegy tactusütésre, unisono felkiált.

„A rendőrségnél”!

Lett aztán kacaj, képzelhetni: hogy mekkora? láthatta, hallhatta pecsétőr úr, ki szinte jelen volt: hogy igen jóízűen nevettek.

3

Tegnap éjjel tűz volt helyben.

Az égő ház lakói, a helyett: hogy az ajtón kifutottak volna, bebujtak a kemencébe, — ott meg is égtek.

Az embernek Debrecenbe kell jőni: hogy ilyen hirt halljon.

32

ERDÉLYI HIREK

[1849. márc. 5.]

Kiknek rokonaik, barátaik vannak az annyit szenvedett Erdélyben, azoknak némi vigasztalásul írhatjuk, mikép Erdély, Kolozsvár vidéken és a Mezőségen teljesen csendes. A bujtogatók eltűntek. Kik elfogattak, azok közül a főbb bűnösök birói szék előtt, és ítélet alatt állanak. Általában, az oláhság, a megtisztult vidékeken, most még több ragaszkodást mutat régi uraihoz, mint valaha. Önként is ajánlkoznak munkára. Az oláh, kinek vája örökösen tele van szitokkal, átokkal és ördög emlegetésével, ezen hajlamát most már a pászura (kétfejű sast) osztogató Urbánra és a németre (császárukat értik) fordítja.

Minden bajt a fegyverek kezelnek. Hadseregünk, az erdélyi bűnös reactio fészkén, a szász földön csoportozik, hová már most minden székely-székek küldik fegyveres illetőségöket.

- Csiksзык a schwarzgelb befolyás alul kiszabadult.
- ¹⁵ Udvarhelyszék az ugronpárt sárgafekete cselszövény fonalszálaira ráismert, és azokat eltépte.
Ezek szerint a magyar ügy diadala Erdélyben szinte bizonyos.
De a multak emléke szörnyű, lélekrázó, fájdalmas, elkeserítő.

NEMZETISÉGI KÉRDÉSEK

Austria ígéreteket tett a tőlünk különböző nemzetiségeknek, mikről előre tudta, hogy nem teljesíthetők.

Hamarább jött el az idő, mint vártuk, mellyben azok észre fogják venni megcsalásukat.

- ⁵ Zágrábban és Karlovicon kitűzték a veres lobogót s a császári sasokat a földhöz verték.

E tényekből természetesen következik az, hogy most e nemzetiségek a velünk folytatott természetelleni harcot felhagyva, alkupontokkal fordulandnak hozzánk.

- ¹⁰ Mit tegyünk mi ez esetben?

Jelen pillanatban nagy előnyünk volna a dynastiával szemben, ha nekünk nem kellene határvédő harcot folytatnunk s erőnket szétesztanunk, s e tekintetből mi képcsek vagyunk sokat áldozni, — elmondjuk, hogy mennyit.

- ¹⁵ Készek vagyunk elfeledni mind azt a vért, a mi kiomlott, Isten áldása és bocsánata legyen rajta. Készek vagyunk a fölégetett falvak helyébe ujakat építeni. Készek vagyunk egy általános amnestiát hirdetni ki a megtérőkre.

- ²⁰ A mi egy népnek boldogságot, jóllétet ad, mindazt megosztjuk mindenkivel, ki e haza földén lakik.

Az alkotmányos jogok kiterjesztésében senkinek, semmi pártnak, semmi felekezetnek a másik felett bitorlott előjogokat nem adunk.

Azoktól, kik törvényeink jótékonyágában részesülnek, nem
15 kívánunk egyéb teherviselést, mint mit e törvények általánosan
mindenkire szabtak.

Nyelvét, nemzetiségét senkinek erőszakkal meg nem támad-
juk.

A mi a közigazgatási formákat s a helyérdekeket illeti, ezek
30 tárgyában részrehajlatlanok leszünk.

Mindezeket megígérhetjük és megadhatjuk.

Csak olyasmit ne ígérjünk, a mit megadni sem hatalmunk,
sem akaratumk nincsen.

Igérhetnök mi is mindazt, a mit a dynastia ígért, megcsalta
35 őket a dynastia a maga érdekében, mi is tehetnök ezt velük a
magunkéban. De a csalás mindig rossz bassisa a jövendőnek.
A perfidia megboszulta magát mindig, megboszulandja ezentul
is.

Fellengős chimaerák a politikában mindig csak arravalók,
40 hogy takaróul szolgáljanak igen prózai motivumoknak.

Az absolutismus a szabadság szárnyszegésére a nemzetiségi
praetensiók szítását találta föl, ezen fellengős eszme alatt kezdett
harcot a democratia ellen.

Ha azok, kik magukat a dynastia által ígért nemzetségi egyen-
45 jogosítás által rászedve látják, az *elvben* érzik megcsalásukat,
ugy belőlük ismét igen jó testvérek válhatnak, de ha csupán a
dynastiában látják csalatkozásukat, nekünk az ellenség által kez-
dett ármányt folytatnunk nem szabad.

Olly ígéretet, mellynek teljesítése nemcsak nekünk, de a sors-
50 nak sincs hatalmában, meggondolatlanságból tenni nevetség,
kiszámításból perfidia volna.

Egy nemzetnek pedig mind kettőt kerülni kell.

ERDÉLYI HIREK

[1849. márc. 6.]

N. Enyed vidéke

N. Enyed Erdély egyik legvirágzóbb városa volt. Most borzalom honol a szép város helyén. Még mielőtt az öldöklő, égető, és rabló oláhság duló csordája megjött volna, már a szászok ki-
 5 rabolták a várost. Az iskolai könyvtár százezrekre menő kincsét részint elhordották, részint szétszórták. Ez történt az állat-gyűjteménnyel is. A pénz-gyűjteményt Szász-Sebesre szállíták. E rablás egyik fővezére *Hitsch* nevű Szász-Sebesi tanácsos, ki a N. Enyedi ev. ref. templom főtanodában tanult és az utolsó or-
 10 szággyűlésen is követe volt városának Erdélyben.

N. Enyed egészen romban van. Csupán a ref. templom és tanoda egyrésze állnak fenn össze-égetett belsejökkel.

A füstös falak és összeomlott csonka üszkők közt, gazdátlan kutyák tanyáznak, mellyek a város hamvában elveszett uraik
 15 holt tetemein kövérré hizva, farkasokká vadultak, annyira, hogy már az illy társaságban élő kutyák csapataitól az utazók élete sem bátorságosabbé.

Ép így áll a dolog Felvinc városa környékén is.

Illy szempontból tekintve Erdélyt, gondolja el az olvasó mivé
 20 leend az? és okozóiról mit fog mondani a történezzet?!

Legközelebberről attól lehet tartani, hogy ha majd a bokor ki-
 zöldül és az elámitott s jövőjéről nem gondoskodott vagy ki-
 prédált földnépe üres fészkből az éhhalál által kiüzetik, az is
 25 hasonló szerepet viend a most farkasokkint száguldozó kutyáké-
 hoz.

Isten adjon nemzetünknek és kormányunknak módot és erőt,
 az illyféle bajok megelőzésire!

SLÁV SYMPATHIA

Sokan csodának tartják, hogy felsővidéki szláv rokonaink hazánk és szabadságunk ügyét olly forrón pártolják.

Látjuk a tényeket.

⁵ Az évek óta oltogatott panszlavismus apostolai nemcsak hogy pártolást nem találnak, sőt kiveretnek a szlávajku községekből.

A felsővidékek örömmel küldik adójukat és ujoncaikat a haza szolgálatára.

Mindnyájan szóval és tettel a mienknek vallják magukat.

Kinek az érdeme ez?

¹⁰ Egyetlen néplapnak (Prjatel Ludu), melly jó szellemü cikkei által e népet idejekorán felvilágosítva, elválhatlanul hozzánk csatolta.

Kár, hogy e becsületes irányu lapot kormányunk nem terjeszti azon eréllyel, mellyel elkezdte.

¹⁵ Az állodalmi nyomdát holmi hijábalavó, debreceni fidibusok helyett bátran lehetne illy okosabbnemü vállalatokra használni.

Azon nép nem tudja mire vélni hallgatásunkat, ilyenkor egy maga helyén levő értesítés egy hadsereggel felér.

A KORMÁNY ÉS A HADSEREG

E kettő alkotja jelenben a nemzetet, e kettőnek tökéletesen meg kell érteni egymást.

Mindkettőnek vannak egymás iránt jogai és kötelességei.

¹ Joga a kormánynak a hadseregtől, a hon és törvények védelmét megkivívanni.

Kötelessége a hadseregnek a kormányt, mint Magyarország egyetlen constituált hatalmát elismerni.

Joga a hadseregnek megkérdezni, hogy miért küzd.

Kötelessége a kormánynak végletes célokra nem kockáztatni
10 haderejét.

Kerülnünk kell minden okot az összeütközésre.

Itt nem két pártról van szó, melly közül akármellyik egy egész marad, az egy testnek két fele, melly csak addig él, míg egy marad.

15 Szakadást itt előidézni, nem mesterség. Csak rossz akarat vagy ostobaság kell hozzá. Az indulatokat túlhajtani nem boszorkányság.

Kikerülni szinte nem nagy mesterség. Csak jó akarat és egy kis domesticus ész. A végletek ovatos kikerülése. Parva sapientia

20 regitur mundus.

37

MIÉRT KÜZDÜNK?

Minden hadviselésnek megvolt a maga catechismusa.

A görög harcolt szabadságért, Róma dicsőségért.

A népköltözések harcai földért, a vallásháborúk mennyországért folytak.

5 Oroszország harcol Circassiában hadi iskoláért, az osztrák katona harcol fegyelemből és nem kérdi miért?

Magyarország háborúban nőtt fel. Harcolt: hogy hazát szerezzen; — harcolt a keresztért; — harcolt határaiért; — harcolt koronájáért.

10 Hát most miért küzdünk?

E kérdésre felelettel tartozunk azoknak, kik a csatát viselik. S e feleletnek határozottnak kell lennie.

E felelet világossá teendi: hogy harcunk végcélja nem adhat politikai véleményszakadásokra okot.

15 A ki hazafi, az mellette van; a ki ellene van, az hazafőt. Harcolunk törvényeink épségbentartásáért.

Harcolunk *nemzetiségünkért.*

Harcolunk *határainkért.*

²⁰ Harcolunk *azon helyért, melly hazánkat az europai hatalmasságok között méltán megilleti.*

Ez a cél, ez a lényeg; — a többi formáság s nem ad nevet a háborúnak.

38

NAPI ESZMÉK

Mi fog történni, ha hadseregünk Pest felé mozog, s a kormány Debrecenben marad?

Az mindenesetre nagy calamitas volna, ha hadseregünknek mindig úgy kellene mozdulatait intézni: hogy még arccal az ellenségnek fordul hátával Debrecenre védelmezze.

⁶ Pedig az ellenséget meg kell verni, és a kormányt meg kell őrzeni.

Pest legfontosabb hely, mit el kell foglalni, de Debrecenben is legfontosabb, mit meg kell oltalmazni.

¹⁰ A kormány itt van és *itt kell maradnia.* A pénznyomda itt van, és itt kell maradnia. Fegyvereink, ruhaneműink, gyutacsfabrikáink, minden, mi a hadsereg létezésének postulatuma, itt van és azt másuva szállítani nem lehet, nem szabad.

¹⁶ Ellenségeink tudják: hogy Debrecen nekünk fontos positió, már csak gazdasági tekintetből is. Ezt tudták, mi előtt mi ki mondtuk volna, és nagy baj lenne: ha ezt mi magunk még jobban nem tudnók, mint ellenségeink.

Azért minékünk egész organismusunk e legkényesebb oldalát a megtámadási operatiók mellett védtelenül hagynunk nem szabad.

²⁴ Minden féltett kincsünk itt Debrecenben legbiztosabb helyen van.

Ezt tudta kormányunk, és ki is nyilatkoztatta, mikor ide jött. Egy ötezernyi dandár, elszakítva főhadi testtől, mindig ele-

²⁵ gendő leend arra: hogy ha netán fősergünk előnyomulása közben az ellenség rést találанд egyes csapatokat erre indítani, azoktól a Tisza inneső partját megvéddesse, ez nem szolgálанд hátramaradására fősergünknek, midőn az 70 ezerből áll 30 ezer ellen.

Arra senki sem gondolhat, nem is szabad gondolnia: hogy a ³⁰ kormány Debrecent elhagyja.

S miután illyesmiket, hihetőleg alaptalanul támadott hírek után, már néhány nap óta terjesztenek, nem ártana: a kormány e tekintetben a közvéleménynek megnyugtató irányt adna.

39

RÉSZLETEK A BÉM TÁBOROZÁSÁBÓL

[1849. márc. 7.]

I

Bém tábornok személyes vitézsége mindenkit bámulásra ragad. Ő tudományos, mint egy tanár, hideg számító, mint a tőzsér, eszélyes, mint egy öreg, és szeszélyes, mint egy ifju. Szobában tervez, mint Napoleon, bivouácnál a havon hever, mint ⁵ Hannibál, örömei és fájdalmi honunk örömeiből és fájdalmiból merülnek föl. Ugy tetszik, mintha csak Erdélyért élne, és mintha Erdély csak érte harcolna. Bém és a szabadság ugyanaz.

Bém nemcsak maga veszi el korbácsával az ellen ágyuit, hanem szemtanuk állítása szerint, közvitézei is hasonlót tesznek, ¹⁰ például:

A piski hidnál vívott csatánál egy közhonvéd természeti baj miatt félrevonult a közelebbi csigolya bokor mellé. Az alatt egy vadászcsapatbeli szász is megbuvik a szomszédbokorhoz és egyik tisztünket célozgatja. De a honvéd észrevéve, kezénél levő ¹⁵ fegyverével lelövi a szászt. És mi alatt annak jeles vadászfegyverét elsajátitná érkezik egy ellenséges ágyu rajta ülő három tüzérrrel. Honvédunk célba veszi őket tiz lépésnyire és az erős töltésü

vadászfegyverrel mind a három tüzer fejét átlövi. Ekkor két szuronydöféssel a két lovon ülőket átszurja, és ő nyeregbe kap-
20 va, visszanyargal Bémhez az ágyuval.

Bém száz pengő forintot adott a honvédnek, mert tisztségre képtelen.

Közelebről Puchner azt vevé észre, hogy Bém az Urbán üldözésével foglalkozik. Selyknél lévő négy ezernyi seregüket
25 husz ezerral rohanta meg. Bém, a gondviselés bámulatos kedvezésiből, épen az ütközetre megérkezett — váratlan, véletlen, mint a regényekben a ‚deus ex machina‘. Tüstént rendelkezett és a husz ezer ellent szörnyen megrongálva, teljesen szétverte.

E csatában nagy szerepök volt a Bém röppentyűinek. A lö-
30 poros szekerek egymásra gyultak, és iszonyú rombolás idéződött elő az ellenséges táborban.

2

Bém a székelyekhez intézett proclamatióban a többek közt a következőket mondja:

„Felszólítok minden székely családfőket, 26—40 évig, hogy
35 azonnal Marosvásárhelyen jelenjenek meg, hol 4 zászlóaljba felosztva, s a föld és birtok elfoglalhatóságban seregeink által gyámolítva, valóságos birtokukba ünnepélyesen be is fognak vezet-
tetni. — Különös előnyökkel fognak birni azok, kik fegyveresen
azonnal Marosvásárhelyt megjelennek, mert mihelyt egy század
40 összegyül, azonnal a birtok elfoglalása végett a beszercei parancsnokság alá fognak rendeltetni. — Tisztekké csak olly egyé-
nek fognak neveztetni, kik már mint ollyanok szolgáltak. A föld kiosztása, az igazság és jogosság szerint egy közületek választan-
ló bizottmány vezérlete alatt fog történni, a magyar kormány
41 főfelügyelete alatt.”

CHARIVARI

[1849. márc. 7.]

I

Egy német katona megy szállást csinálni a biróhoz.

— Hallja khent piró!

— Hallom katona uram.

— Minthen matyár emper ety emper.

⁵ — A biz igaz katona uram. Minden magyar ember, egy ember.

— Minten nemett emper, ety malac.

— Már 'sz én nem mondom, hogy nem az, ha úgy kívánja katona uram.

¹⁰ (Ugy értette a Hanzsi: hogy minden magyar emberhez kell egy németet szállásolni, s minden németnek dukál egy malac.)

2

A hunyadi huszárok ostort is hordanak, óngombbal a végén. A svalizsér különösen nem szereti ezt a német a fegyvernek.

¹⁵ — Sakkerlot, káromkodik a német, jobbra parirozok neki s balra üt pofon.

41

IDEGEN KATONÁK

I

Az osztrák hadsereg gondolkozó része, lelke mélyéből utálja e harcot.

A főtisztek látják pályafutások dicstelenségét, látják: hogy olly ügyért harcolnak, mellynek jövendője nincs, s olly óriás ellen,
⁵ kít semmi fegyver le nem győzhet, a nép ellenszenve ellen.

Az alsóbb rangúak nyomva érzik magukat a szellemtelen, gyermekességig kicsinykedő fegyelemtartás által, s jól látják törekvéseik sikertelenségét.

Mind azok, kik közülök nálunk fogságba esnek, úgy nyilatkoznak: hogy ennél kellemetesebb dolog velük nem is történni lehetett volna.

A közkatonák közt legelégtlenebbek a horvátok.

Hónapok óta elűzve családi tűzhelyeiktől, s vezetve egy komédiás által, kit maguk is nevetséges világesalónak ismernek, kitéve minden sanyaruságnak, s a fényes császári lovasok miatt szembeszökőleg mellőzve, általános náluk az elkeseredés.

Többektől hallani ilyen nyilatkozatot: hogy ők a legelső összeütközésnél lerakják a fegyvert.

S ezt vezérek is jól tudják, s e miatt többnyire városokban hagyogatták őket szerte garnisonnak.

A lengyelek csapatonként térnek át, mihelyt rokonaik kezében meglátják a fehér sást, s ott hagyják a feketét.

A csehek is levertek, szomorúak: panaszosan mondják magyar gazdáiknak: hogy ők tulajdon szabadságuk ellen harcolnak. A győzelem nekik veszteség. Ezt ők jól tudják, jól érzik, s nem csinálnak titkot belőle.

Meddig akarja még a dynastia harcaival az istent kísértetni?

A fegyver már is kicsorbult, s a nép még nem hódolt meg.

Miért akar lelkek ellen viselni háborút?

A szabadság szelleme ragadós: hamarabb meghódítja azokat, kik ellene fegyvert fogtak, mint ezek őt kibírnák irtani.

Kiket most e magyar földre behozott, idegen birtokot hódítani, meglássa: hogy azok miatt fogja azt is elveszteni, a mi tulajdona.

Ki vért vetett, gyűlöletet arat.

Jelasics

Ez a véres bohóc azon felül: hogy gyáva még aljas is.

A Károlyi-házból azért kellett elpusztulnia, mert a szakácsnak adósa maradt, s az végre kinyilatkoztatta, hogy nincs módjában
40 a bánnak tovább is hitelezhetni.

Ezt megtudták többi tisztársai s azok folyamodtak Windischgraeczhez: hogy vessen véget a botránynak, ki is rögtön elparancsolta őt onnan.

Azóta a Tigrisben lakik s minden délben kiül az ablakba, házi
45 sipka a fején s ott muzsikáltatja magát.

Egy küldöttség érkezett fel Pestre Horvátországból tisztelkedni.

Ezek meglátták Szentkirályit s rögtön rátörtek a bánra, számot kérték: hogy mint hagyja szabadon járni ezt a híres horvát-
50 falót?

Jelasics megijedt, s rögtön seressánokat küldött Szentkirályiért, bebörtönöztette, s mind addig, míg a horvát küldöttség el nem ment, fogva tartotta, akkor ismét kiereszté.

Illyen viszony van a horvátok és a kedves bán között. Tanul-
55 hat belőle, a ki akar.

42

PRO MEMORIA

Sorsunk részletei naponként változnak.

De azért kell valaminek lenni, a mi soha nem változik: öntudatos bizalmunk minmagunkban.

Vétkezünk volna, ha egy harc megvívását elkezdjük a nélkül:
5 hogy előre tudók: lesz-e elég erőnk hozzá?

Vétkeztünk volna, ha egy népnek nyugalma felzavarjuk a nélkül: hogy azt ismét boldoggá tudnók tenni.

Vétkeztünk volna, ha egy ország kormányát kezünkbe ragadjuk a világvihar közepett, a nélkül, hogy tudnók, miszerint azon¹⁰ kéz képes lesz azt megszabadítani.

Mi nem vethettünk kockát a sorssal egy nép élete felett, mint könnyelmű kalandorok szokták.

Mi nekünk nem lehetett az elég: hogy *igazságunk van*, tenni azt a mit teszünk, nekünk azt is kellett tudnunk: hogy *erőnk van*¹⁵ hozzá.

S e tudatunkban nem csalatkozánk.

Isten és a nép nem vonták meg tőlünk segítségöket.

Erő, akarat, lelkesülés maga a sors biztatólag jött élénk.

A nép megtette kötelességét, tett annyit, mennyit még nép²⁰ soha.

Most rajtunk a sor.

Isten és emberek előtt, egyedül rajtunk a felelősség azért, a mik czentül történni fognak.

Ha e felelősséget elvállaltuk, kell: hogy számot vetettünk²⁵ legyen magunkkal és jövőnkkel.

Nem e mainap, — századok sorsa függ egy ballépéstől, nem egy élet; — egy nemzet létele, mit megnyerni vagy elveszteni lehet.

Istent kísértünk nem szabad. A ránk bizott harc nem a mienk, — millióké!

³⁰ Egy élet szenvedéseit egy perc alatt beváltja a halál, de mit egy perc elront, azt egy század sem teheti jóvá.

Nekünk nem szabad gondolnunk a halálra; melly, ha örömeinket mind elveszténk, fájdalomainktól megszabadít, hanem gondolnunk kell az élőkre, kik utánunk itt maradnak.

³⁵ Gondoljunk mindennek a végére elébb, mielőtt megkezdünk.

Ne rontsuk el azt, mit felépíteni nem vagyunk képesek.

Nem az a mindenható, ki a világot elrontja, hanem az, a ki teremti.

- 40 Tőlünk ne halljon a nép egy szót, melly nem tiszta igazság.
Tőlünk soha ne halljon a nép egy szót, mellyet később meg
találnánk bántani.
Hanem lássa a nép, hogy a neki adott tanácsokat mi vagyunk
elsők megtartani.
- 45 Láss a nép, hogy midőn őt áldozatokra felhívjuk, mi magunk
vagyunk az elsők, kik önérdékünkre nem gondolunk.
Kiket a nemzet akarata egyesített, egyesítsük magunkban a
nemzet akaratát.
Tegyük magunkat központjává azon érzelmeknek, miknek
50 befolyása alatt a nemzet ez ideig egy maradt, s fordítsuk minden
törekvéseinket arra, hogy ezentul is egy maradjon.
Ne állítsuk ügyeinket azon térre, hol akár győzünk, akár vesz-
tünk, szakadásnak nézünk elébe.
Mi a harcot nem kezdtük, mi a harcot nem dicsvágyból fo-
55 gadtuk el: mi megtámadott alkotmányos jogainkat védni fog-
tunk fegyvert, s mihelyt azok nem leendnek megtámadva töb-
bé, megszününk áldozni e nép vérével.

43

CHARIVARI

[1849. márc. 8.]

I

A debreceni lapok, a sanscrit nyelvből, lassanként a sansesprit-
be mennek által.

2

A császári seregek egyik vezére, egy hódolatot aláírni nem
akaró Tolna megyei tisztviselőt ötvenig vágatott. Ez is sympa-
5 thia, még pedig kancsuka sympathia.

Damjanics huszárai, mintegy 400 vasast beszorítottak a Zagyvába.

„Pardon! kiált egy tiszt, a rárontó huszárnak, én császári óbester vagyok.”

¹⁰ „Annál inkább megérdemled a halált!”

„Ne bántsd pajtás, kiált rá a másik, nem látod, hogy már egyszer megholt ijedtében, nem szégyenlenél egy holt embert megölni?”

¹⁵ Hir szerint Görgeinek tegnap nagyszerű csatája volt Poroszlónál.

Az egriek ezer emberből álló ellenséges csapatot kivertek városukból, az egri asszonyok ismét kitétek magukért, kapával, lapáttal kergették ki a horvátokat, méltók az egri anyákra!

44

KÜLHIREK

[1849. márc. 8.]

Európai háborúra kezd kilátás lenni.

★

Anglia fegyvereket küldött a török portának s fenyegeti Oroszországot: hogy ha seregeit az aldunai tartományokból vissza nem vonja, erre fegyverrel is fogja kényszeríteni.

★

- ⁵ Ha látni fogja Anglia: hogy Magyarország annyi erőt fejt ki, miszerint erősebb védpontot találанд ben, mint Austriában, kétségenkívül: hogy tertleg segitendi szabadság harcában.

★

Az austriai seregek már benyomultak a római tartományokba, a pápa hatalmának helyreállítására.

★

- ¹⁰ Karlowicz és Zágráb folyvást ostromállapotban tartatnak.

★

A poroszországi képviselő választásokbul a democrata párt feljülkerülésc gyanitható.

★

- A Wiener Zeitung hivatalos jelentései szerint az osztrák hadi testnek, melly Magyarországban működik, egy hatodrésztét fölemészték az idők viszontagságai.

¹⁵ Tudniillik az ágyúk és a huszárok.

45

[1849. márc. 9.]

Ma délben 12 óraker történt az új katonai rendjelek első kiosztása.

- A kormányelnök, környezve a hadügyminister, házelnök, számos képviselők s katonáktól kihirdeté, miszerint a kormány
- ⁵ Kiss és Vetter altábornagyokat, Görgey, Bem, Perczel tábornokokat, Guyon ezredest az új rendjelek középosztályával feldíszíteni rendelte.

A feldiszipendők közül *Vetter*, *Görgey*, *Perczel* személyesen jelen levén, a kormányelnök maga tüzte melleikre a rendjelt a jelenlevők őszinte éljenzései közt.

Együttal kézbe adá a kormányelnök *Vetter* tábornoknak altábornagyi oklevelét s kijelenté, miszerint ő az összes magyarországi hadsereg fővezényletével bizatik meg. Méltólag magasztalta e közben *Görgei* tábornok s felsőtiszai vezér érdemeit, ki keblének barátja, s kit, hogy ő állított egykor a sereg élére, úgy hiszi, a historia előtt, mint egy szerencsés vonás a sors urnájából fog neki betudatni stb. stb.

Kiss altábornagy betegeskedése miatt nem jelenhetvén meg, neki a rendjelt a ház elnöke több képviselő s bizottmányi tag kíséretében vitte meg s tüzte mellére.

46

JELLEMZETES ATYAI LEVÉL

Kedves fiam, Lőrinc.

Te a táborban működöl, én itthon.

Te nyíltan harcolsz hazánk boldogságáért, és szabadságáért; én titokban működöm hazánk ellen, a dynastia mellett.

Te elleneinken ütögetsz sebeket, én a hazán.

A te vezéred Kossuth. Az enyim Windisch-Gräcz.

Te mindennapra 8 kr. pengőt húzol. Én tíz forintot.

Te becsületes ember vagy, én — a világ ítélete nyomán, gazember.

És mégis kedves fiam, milly üdvös e divergentia.

Ha a nemzet győz — mi csaknem bizonyos — megmentheted atyád életét, és vagyonunkat.

Ha Windisch-Gräcz győz, én mentem meg vagyonunkat és életedet.

Kedves fiam, okosnak áll a világ.

A jó fiú válasza

Szörnyeteg!

Megtagadlak! Windisch-Graecz nem győzhet. Ha győz, én mint igaz hazafi, s jó katona, régen a csatamezőn hamvadok; ha ²⁰ mi győzünk — akasztófára huzatlak — s mint legalis successorod bele csücsülök a birtokba.

47

[1849. márc. 10.]

Mi nem születünk arra: hogy csataterveket készítsünk.

Nekünk nem adott az ég hadvezéri talentumot, mint a Martius szerkesztőségének, tőlünk nem is várja a haza: hogy őt rögtön megmentjük, mint a Madarász testvérpárttól. Mi igen egyszerű publicánusai vagyunk a mindennapi tömegnek, kik iszonyú deferentiával viseltetünk mindenki iránt, a ki fegyvert hord, s egyáltalában nem hiszszük magunkat a világosság ama tűz oszlopának, melly vezeti az Izraelt az ígéretnek földébe.

Mi nem mondjuk a hadseregnek, nagy szemöldökű fontos ¹⁰ képpel, ha valahova indul, ezt így, meg amúgy kell tenni, itt kell ütközni, ott kell megverni az ellenséget, el kell söpörni, le kell vágni, ki kell irtani, ott azt a várat be kell venni, ide kell menni, és nem oda.

Mi nem mondjuk: ha seregünk győzött: hogy *győztünk!* ¹⁵ megvertük, elpusztítottuk tizezerét, mi nem kapálózunk kézzel lábbal, mondván: hogy nem alkuszunk, megyünk, ütjük, kaszaboljuk.

Mi nem mondjuk: ha seregeink nem oda mentek, a hova a Debreceni lapok küldték: hogy a haza veszélyben van! mi nem ²⁰ verjük félre a harangokat, ha valahol egy ágyúkat elvették, vagy ha valamiről semmit sem tudunk.

Mi nem korteskedünk a hadvezérek mellett, magasztalván ma

az egyiket, holnap a másikat, holnapután a harmadikat, azután valamennyit, azután meg egyiket sem.

²⁵ Mi nem festjük meg pejpirosra a kalapunkat, hogy meszsziről lássa mindenki, miszerint mi is értünk a háborúhoz, mi nem járunk karöltve nagyszakállú nemzetőri őrnagyokkal, hogy magunkat gyanúba ejtsük, mikép minékünk is vannak összeköttetéseink a hadsereggel.

³⁰ Mi a hadviselés dolgait átengedjük azoknak, a kik értik.

A hadsereg a végrehajtó hatalom, az országgyűlés a törvényhozó.

Mi értjük, és felfogtuk hivatásunk körét. S ez az:

³⁵ Mindenkor oda dolgozni, hogy a törvényhozó hatalom, a végrehajtóval, a fő a karral, ellenezésbe ne jőjjön.

S ezt egyelőre is megmondjuk: hogy mi által elérhető?

Ha addig, míg földünkön ellenség jár, sem az országgyűlés, sem a hadsereg főnökei nem kérdeznek egymástól politikai principiumokat.

⁴⁰ A többi mind ártatlan dolog. A tulipiros kalapok, a világdöntő szemöldökök, a mindentudó grimaszok, s a hórihorgas speachek az egyenlőségi társulat gyűlésén, mind nem változtatnak a világ folyásán.

48

AZ ESZÉKI VÁR FÖLADÁSÁNAK RÉSZLETEI

A vizsgálatok tegnap óta tartanak, eddigelé ezen körülmények kerültek ki:

Eszék el volt látva ötezernyi fegyveres erővel, három hónapra elcséggel, két ezer mázsa lőporral.

^a Midőn az ellenség az őrizetet a várba felnyomta, ajánlatot tett, tisztességes capitulációra, mi azt teszi: hogy az őrség minden fegyverestül és munitióstul kivonulhat.

Batthányi Kázmér nem fogadta el, hanem ígérte: hogy védeni fogja a várat, még csak tarthatja magát.

¹⁰ Három nap múlva Battyányi kénytelenített Debrecenbe jöni, ekkor a várőrségnek azon parancs adatott ki: hogy Eszék városára löniök nem szabad csupán, ha az ellenség tömegben jó a vár felé, akkor szabad kartácschal löni, de bombával nem.

Az ellenség az őrség szemeláltára állította fel a vár körül hatvan fontos batteriáit, a nélkül: hogy valaki ebben akadályozta volna.

Rác és Földvári őrnagyok az ellenséggel naponként mulatoztak.

A tüzérparancsnok 8000 pftot kezéhez vett, azzal megszökött.

²⁰ A legénység az alatt szünteleni terhes és hasztalan munkával terheltetett. Naponként nem volt több négy üres órájánál.

Az utolsó napokban beeresztették a nagyobb részt baranyai és tolnai honvédekéből alkotott várőrséghez nőrokonaikat, feleségeiket, anyjaikat, ezek elmondták azoknak: hogy már egész

²⁵ Magyarország meg van hódítva, hogy Windischgraecz megengedte: hogy tovább ne katonáskodjanak, menjenek haza. Ez által a várőrség nagyobb részt demoralisáltatott.

Az ellenséges vezér egy elfogott leveléből kitünik: hogy Battyányi eltávozta után mindjárt elkezdődött a Rác és Föld-

³⁰ várivali egykézrejtés.

Az utolsó nap haditanács tartatott a felett: hogy a várat feladják. A 36-dik honvéd zászlóalj és tisztei tiltakoztak ellene. De már akkor a védelem lehetlen volt, az ellenség batteriái felállítva, a tüzérparancsnok elszökött, s mint mondák, a munitió

³⁵ is fogyatékán, pedig még akkor két ezer mázsa löporuk volt. Ezzel kiküldetett Rác őrnagy az ehrenvolle capitulációt aláírni. Ez vissza sem jött, csak úgy írta meg levelben: hogy a fegyvert rakják le, a vár fel van adva.

★

Érdekes megismerkedni azon árulók nevével, kik tőlünk az
40 ellenséghez átmentek, a mint azokat nálunk a tegnapi számunk-
ban közlött viszontagságok hőse feljegyzette.

Zichy Rudolf őrnagy.

Zichy Pál, elébb vasas kapitány, később huszár százados.

Kórosi százados.

45 Schulcz százados, születésére cseh.

Kipke őrnagy, született szász.

Földvári hadnagy.

Mikuli főhadnagy.

Sali másod százados.

50 Anczenberger százados.

Fabinyi főhadnagy.

49

DERÜL A VILÁG

A felső tábla összeült.

A felső tábla nagy szerepet játszott a törvényhozásban, de
akkorát még soha, mint most.

Hogy eddigelé nem ismertek el bennünket europai hatalmas-
5 ságnak, ennek oka az volt, hogy a felső tábla nem ült össze.

Hogy Ferenc József nem akart velünk szóba sem állani, annak
oka az volt, hogy a felső tábla nem ült össze.

Hogy bennünket rebelliseknek neveztek, hogy uton utfélen
despiciáltak, ennek is az volt az oka, hogy a felső tábla nem ült
10 össze.

Nem volt eddigelé elég tekintélyünk, elég gravitásunk, a világ
előtt, most már az is lesz.

Ezentúl méltóságos rebelliseknek fognak bennünket nevezni.

Tekintetes kurucok és méltóságos rebellisek!

15 Azt ugyan nem iparkodunk mondani, mintha a felső tábla
arra volna hivatva, hogy valami új nemét a puskapornak találja

fel; de az minden esetre az ő nagy és magasztos hivatása, hogy a képviselőház határozatainak a megkívántató pondust és superciliumot megadja.

- ²⁰ Holmi conventiculumokat tartani, a hol mindenféle ember összegyül, azt a rációk is tudnak, meg az oláhok, sőt még a németek is; de két kamarát szerkeszteni, felső táblát összeültetni, ez csak nagy népeknek adatott.

Azért le a kalappal a felső tábla üléseit hirdető szegletek előtt.

50

PERCUTITUR CATULUS UT SENTIAT LEO

Mi ugyan a debreceni lapokat nem tartottuk soha oroszlának, de annyi mégis bizonyos: hogy midőn a kormány tetteit a hadvezérek változtatása tárgyában a Debreceni lapok bírálgták, a tettért minket hord le hivatalosan, kik nemcsak hogy e tárgyát soha nem elemeztük, de még azt is rosztaltuk, ha mások beszéltek róla.

- Mi nem tesszük fel a kormányról: hogy, midőn ránk ítéletet hoz, lapjainkat ne olvassa, és ne lássa: hogy azokban a váddal érintett tárgy még csak említve sincs, s miután tény az: hogy egy másik lap e hibát csakugyan elkövette, s a hibáért valakit csakugyan meg kellett büntetni, természetesen találjuk: hogy a példaadásnak minket kellett érni, kik a hibát el nem követtük, kik elvül tettük fel magunknak, a kormány tekintélyének a fenntartását s kiről a kormány meg lehetett győződve, hogy ha bármily méltatlansággal fogunk is illetetni általa, minthogy őt csekély erőnkkel támogatni nem ösztön, hanem elv kényszerít, ellene kikelni nem fogunk.

- Mi e politicát helyesnek találjuk. Ha valakit példaadásért büntetni kell, inkább büntessük azt, a kiről tudjuk: hogy bizonyosan elsziveli, — ha nem adott is rá okot, — mint azt, a ki torzsal-kodnék érte, — habár rászolgált is.

Csak arra kívánnók figyelmeztetni egyúttal a bizottmányt: hogy miután figyelmét lapjainkra kiterjeszté, mit mi nagy meg-tiszteltetésnek veszünk, részesítse e gondoskodásban tulajdon
25 hivatalos lapját is, nehogy olly dolgok beszéltesse ki abban előre, miknek előre kibeszélése maga több kárt tehet, mint az Esti lapok és a Martius együttvéve tettek hirmondásaikkal, a millyen előre kihíresztelt dolog foglaltatik a Közlönynek ugyan-azon számában, melly bennünket megdorgál 176. lap I. hasábjá
30 35, 36, 37 soraiban.

Különben ezen kis qui pro quo kormányunk iránti hangula-tunkon legkevesebbet sem változtat.

51

A SZOLNOKI CSATA

E nagyszerű ütközet részletei most kezdenek egyenként tudomásunkra jöni.

Az ellenségnek eddigelé összeszedett halottai száma ezer nyolcszáz kilencvenre megy. Ide nem érthetve azokat: kik a
5 Zagyvába veszttek.

Sebesülteit, mint ezt szemtanú megszámllálta: háromszáz szekéren vitték be Pestre. Most tartson Windischgraecz uram Te Deum laudámust.

Azon ágyúit, miket meg nem menthetett, az ellenség a Tiszá-
10 ba hányta.

Az elfoglalt fegyverekből Damjanics egy egész pionier zászló-aljat, s két más ezredet fölfegyverezett.

Az ellenség elannyira bevehetlen pontnak tartotta Szolnokot: hogy mint az ellogott napi parancsból kitűnik: minden tőlünk
11 ellogott tisztet azonnal főbe lövetni rendelt. Ez mégis borzasztó elbizottság.

Itt többet vesztett az ellen holtakban, foglyokban és sebesültekben 4000 embernél.

A mieink közül 163 lett csataképtelen. Hatvankettő egyedül
20 a harmadik zászlóaljából, mellynek első colonnáját Gyurmán Sándor, a Közlöny szerkesztőjének testvére vezette.

A csata után Damjanics megállt leverett főveggel a harmadik zászlóalj előtt.

„Fiaim, ugymond, kevesebben vagytok, mint ez előtt fél nap-
25 pal, megérdemlenétek mindnyájan, hogy tisztékké legyetek, úgy viseltétek magatokat; — de hol lenne akkor nekem a harmadik zászlóalj!”

A legénység éljent kiáltott rá.

Egy elfogott tiszt beszéli: hogy egy olly rohamot látni, mint
30 a harmadik zászlóaljé, irtózatos, azok a szikrázó szemek, azok a megölő arcok, s a szuronyok ellenállhatlan döfései, leirhatatlanok.

Egy megsebesült lengyel őrnagy így szólt rólok:

„En sok és nagyszerű csatákban voltam. Voltam a lipcsei
35 ütközetben, résztvettem az oroszországi táborozásban, küzdöttem Osztrolenkánál, de olly viadalt, mint itt, nem láttam sehol. Ismertem Napoleon veteránjait, az ancien gardeot, a lengyel lándzsásokat, de ezek túl tesznek rajtok. Az valami emberföltötti, valami neme a szent dühnek, a mellyel ezek az ellenségre, a ha-
40 lállal szembe rohannak.”

Tisztelve legyen emléketek!

A szolnoki halottak között találtak egy vasas tisztet, kinek egy karddöféssel úgy volt keresztül szúrva a mellvasa: hogy a kard hegye a hátán ütött ki s azon felül egy vágással a süvegén
45 keresztül a feje az arccsontig ketté hasítva.

Illyen nyomokat hagy maga után a huszár keze.

Az ellenségnek ez kemény lecke volt, mellyből megtanulhat-
ta: hogy kell elbiznia magát?

Valjon nem fog-e most Windischgraecz te Deum laudamust
50 tartani?

CHARIVARI

[1849. márc. 12.]

Tiszteletes Hurbán uram ő obestersége, felhuzván a reverendára egy pléhgallérú frakkot, felült egy szürke konyafülű gabancsra, és prédikált vala minden faluban és osztogata tót nyelven írt evangéliumi szavakat azoknak, a kiktől kenyeret requirált.

Háromszázhatvan ember kíséré vala ötet, mind szemem szedett fakó gubás serpenyősebészek, kik igen igen félnek vala azon puskától, melly az ő kezökbe adatott.

És megszállá Eperjesnek városát, mit látva három szép menyecske, szalada a toronyba és kitzúé a feketesárga zászlót. Ezek között vala az eperjesi polgármesternek az ő oldalbordája.

És prédikála az obesterpap lóhátról az egybegyült közönségnek drága dolgokat a szent bibliából holmi agyonverésekről és város felgyújtásról s egyéb keresztényi cselekedetekről.

És énekelének az ő búcsújáró hivei szép tót melódiában, ilyenforma zsoltárokat, nem épen szent Dávidból:

„Az urakat agyonverjük,
A zsidókat felakasztjuk,
A magyarokat kikergetjük,
A földeken megosztozunk

Alleluja.”

Lőn azonban: hogy híre futamodnék, miképen Kis-Szeben városában harminc markos legény rettenetesen készül Hurbán uram ő jóvoltának a reverendájához piros nadrágot szabni, melly hírnek vétele utáni éjjel menten eltűne a hívek seregéből hatvan presbyter, a másik éjjel megint hatvan. A harmadik éjjel pedig inaga Hurbán uram ő tisztelendősége. Senki sem tudja, hová lőn? Bizonyosan felragadták az égbe, mint Illés prófétát tüzes talyigában.

³⁰ A rezde-bankkal a hosszúlábú Stúr megszállván Kassa vidékét, most ott azon környéket tartja meghódítva, drótozván a környék serpenyőit s el is lopván, a mihez könnyen hozzá lehet férni.

53

MIKOR MEGYÜNK VISSZA PESTRE?

Kinek van ennél most forróbb óhajtása?

Kinek nem első gondolatja ez, ha ébred, utolsó, ha lefekszik?

⁵ Ki nem álmodja magát oda éjjelenként, hová lelke önkénytelen viszi? a kedves, az imádott Pest falai közé, — ott járni az ismert utcákba, — az otthonos szobák ablakán kinézni, — találkozni rég nem látott ismerősökkel, elmondani egymásnak a túlélt szenvedéseket, látni a csendes Duna tükkrét, a mint a nap képe fürdik benne, s a kizöldült Gellért nézegeti benne tulajdon megifjodott képét!

¹⁰ Mint ragyognak Mátyás palotájának ablakai! A gőzösök hogy repülnek el a lánchíd alatt, ezüstös nyomot hagyva az égcsínkének Duna tükkrét.

Az utcákon mint sürg, forr a nép. Mindenki mellén háromszínű rózsza, minden ablakon háromszínű zászló!

¹⁵ Vég hadfiak járnak karöltve s danolják: »Egy esztendő nem a világ, éljen a magyar szabadság!« — danájuk lassanként elhangzik a távolban.

²⁰ Beesteledik; az utcák ragyognak a lámpafénytől. Híntók rognak egymásután. A nemzeti színházban Hunyadit, Rákóczit, Bánkot adják elő. A nép magán kívül van, sír, tapsol s beleénekel a karzenébe.

Azután fáklós zenével vonul hadvezére ablakához. A fáklóvilág rózsaszínűre festi a házak oldalait, a magyar zene rég nem hallott imádott hangjai felkölttenek minden alvót, felköltik min-

²⁵ den szívben az alvó honszerelmet s az egygyé forrt kiáltása száz-ezer ajaknak, az egygyé olvadt ohajtása millió szívnek útát tör az égbe s beszél az istennel: hogy Magyarországnak élnie kell!

Azután megy mindenki ismét édes, nyugalmas családi körébe. Gyermekek, apa, anya, nő fogadják, mosolyognak egymásra,
³⁰ azután sírnak és áldják az Istent: hogy annyi viszontagság után őket ismét összehozta! —

Kinek ne volna ilyen álma? Ki ne álmodnék így minden éjjel?

Határokat szabunk magunknak az időben: ekkor és ekkor már otthon leszünk. Egy hó múlva. Vagy tán egy negyedév
³⁵ múlva? De félév múlva bizonyosan, s várjuk, ohajtjuk a félév elmulását, számlálunk egyik napot a másik után, s jól esik addig mindennap álmodni arról, a mi olly messze van.

Pedig nagyon messze van.

Nem azért, mintha nem volna erőnk azt visszavenni, vagy
⁴⁰ mintha félnénk attól: hogy Pest lakói szívesebben ne lássanak bennünket házaik romjainál, mint az ellenséget azok pompájában. A halált nem gyűlölik úgy, mint a zsarnok népét.

Hanem azért, mert nekünk Pestre csak akkor szabad bevonulnunk, midőn Magyarország szabad lesz és tiszta az ellenségtől.

⁴⁵ Ha csak az lett volna a cél, hogy Pest miénk maradjon, azt megvédhettük volna Pestről. De nagyobb, nehezebb eszme volt az, mit Magyarhon fiainak ki kelle vinni, s még ez végrehajtva nincs, addig mi nem fogunk örömmünnepeket tartani.

Semmivé kell előbb lenni az ellenségnek, kifáradni, beleveszni
⁵⁰ a harcba, magától széthullani, érzeni a terhet, mely alatt küzd s melyet nem tud magáról lerázni. Sikertelen, eredménytelen harcot vívni sokáig haszontalanul. Meggyalázva, elgyengülve vánszorogni kénytelen, kelletlen csatáról csatára, megfosztva még a nagyszerű vesztés dicsőségétől, meg még attól is, hogy
⁵⁵ vesztét egy könyv kísérje.

Oda kell jőni a dolognak: hogy azok, kik olly magasan kezdtek, kik büszkén, zsarnok arccal jöttek közénk, mint egy elzsibbadt kar, mint egy széllhűdött test rogyjanak lábainkhoz, ön-

kénytelen vallomást téve róla: hogy a jövő századokat az
60 Isten Magyarország számára teremté.

Mi sokszor fogjuk még Pestet látni álmainkban, de azért nem
leend szívünkben kétségnek helye, ha élő szemcink még egy ide-
ig nem találunk rá.

54

CHARIVARI

[1849. márc. 13—14.]

Ritkaságok gyűjteménye

Mint hogy az ellenség muzeumaink kincseit elrabolta, nehogy
azon gyönyörű épület ott Pesten üresen maradjon, magunkra
vállaltuk e kor ereklyéit egy gyűjteménybe összegereblyézni s
örök emlékül a késő utókornak deponálni olly helyre, a hol
5 ellenség nem jár soha.

1) Egy historiai nevezetességü ezüstkalán, mellyet gróf Pálfi
Móric, Lévai püspöknél ebédelvén, történetesen a zsebében fe-
lejtett.

2) Egy numismaticus gyűjtemény, melly Austria külön-
10 különféle bankóiból és rézpénzeiből van alkotva, azoknak ke-
reszt és nevezetéek névszerinti értékei mellékletével.

3) Azon rhetorikai szépségéről nevezetes válasz, mellyet Mack
küldött Windischgraecznek, midőn tőle Komárom várának fel-
adását követelte, melly is áll az aláírással egyetemben két sylla-
15 bából.

4) Egy hat kötetes utleírás, Pestől Párisig. Irta Pulszky Ferenc,
az ország költségén és a világ bolondítására.

5) Az a huszonöt pálcaütés cottára szedve, mellyet Windisch-
graecz Constantin orosz főherceg ülőrészén elhegedültetett, egy
20 interesbe adott nyakon csapásért.

6) Egy debreceni polgártárs életnagyságban faragott képe
szalonnából, ki a lakójától házbért nem fogadott el.

- 7) Egy szilvalé színű calábriai kalap, mellyel a magyar respub-
lica királyai koronáztatnak.
- ²⁵ 8) Egy elmés madárijesztő, mellyet Irányi Dániel tábornokul-
hatandó ifiú a galliciai szorosokra applicált. Ez elmés találmány-
nak köszönhető: hogy madarak azóta nem jönnek át a határon.
- 9) y János világhírű huszár kapitány tábori viselt dol-
gainak versben foglalt leírása.
- ³⁰ 10) Magyarország földabrosza a Martius által inditványozott
respublicák szövetsége után.
- 11) Az a furkósbot, a mellyel Hurbán uramat Tiszolcon hátba
hajították.
- 12) Egy huszár kardja, mellyel a gazdája Szolnoknál húsz
³⁵ vasas németet levágott.

55

HOLNAP LESZ MARTIUS TIZENÖTÖDIKE

Holnap lesz egy éve annak: hogy Magyarország nagykorú
lett.

A honvédelmi bizottmány rendeletéből e nap országos ünnep
leend.

⁵ Ágyúk fognak szólani, istentisztelet tartatik a templomokban,
népünnep lesz, mindenki felveszi legjobb öltözetét, és legszebb
reményeit.

Ti, az alatt künn a csatasíkon, kik szemtül szembe álltok az
ellenséggel, emlékezzetek rá: hogy e nap Marcius tizenötödike,
¹⁰ mit kicsiny emberek egy kevés erővel megindítottak, hajtsátok
végre a nagy munkát egyesült erővel.

Legyen a magyar név újjászületésének napja egyszersmind a
szarnokság halálának napja.

NYIRI LEVELEK

I.

Ides öcsém uram, szerkesztő ur!

Nem hiszem, hogy jutnék eszébe, pedig igaz a, hogy egyszer légátus koromban voltam kigyelmeteknél Komáromban, bele is sülttem a prédikációba, melly ismeretségnél fogva bátorkodok⁶ most kedves urambátyámnak egy levelet írni innen Nyirbátorból egy paraszt embertől, a ki nem győz ökröket hajtani Debrecenbe.

Jaj, ben voltam én is a mult héten, azóta nem tudok magamtól maradni, hogy kigyelmednek egymást meg ne irjak; hallom,¹⁰ hogy ujságot ád ki, abba jó lesz ez is, nem vers, de azért igaz.

Tele vagyok csudával. Mózsés csudái az ó testamentomban semmik azokhoz képest, a miket én láttam.

Legelőször is a kapunál megfogtak és egy fertály óráig visítették a passusomat. Na, gondoltam magamban, ezek most az¹⁸ ablakon keresztül még az orrom állását is kitanulják. Két óra mulva, mikor a passusoméért mentem, vettem észre, hogy a né-ném passusát találtam elhozni; az meg az enyimmel jött be. Nagyon kell egymáshoz hasonlitanunk, hogy a különbséget észre nem vették, mind a mellett, hogy én fiu vagyok, az pedig²⁰ leány.

Az első betekintésre azt gondoltam, hogy az egész debreceni tisztos rend mind katonává lett. Annyi sok szép tiszt járt fel s alá az utcán, hogy az embernek a szive örült bele. Istenem, milyen kár volna azért a szép fiatalságért. A mint hallottam, épen akkor²⁵ valahol ütközet volt; ugyan jól tette, akárki cselekedte, hogy ezeket jó, biztos helyre küldötte, ugy legalább, ha a sereg mind elesik is, de a színe, a java megmarad. Hála Istennek.

Délelőtt bementem a collegiumba hallgatni. No, de szépeket beszéltek ottan, a kántorunk is ott volt velem, a ki nagyon tudós

³⁰ ember, de sok olyan szíp volt, hogy még ő sem értette. Kivált ott egy kis szent Dávid termetű ur ült a cathedra alatt, fekete szakállal, vörös galléru köpenyegben, az sokat papolt valami idegen nyelven. Jó orátor lehet. Én soha sem láttam Cicerót, de alkalmasint ő sem látta. A kántorunk ígérte, hogy visz haza egy
³⁵ csomó Közlönyt, s abból a mit ez az ur beszélni szokott, lefordíttatja magyarrá s kiadja egy bilinguisben.

Hanem azok a többi urak nagyon furcsák voltak, épen úgy viseltek magukat, mint mikor a professor megbetegszik s diák tart helyette praelectiót egyik sem akar hallgatni. Egy úrnak
⁴⁰ meg, a mint beszélt, mindég a kisasszonyokon volt a szeme, a kik ott a chorusban ültek, hej beh okos dolgokat is beszélt ez az ur aztán, mintha csak azoknak az eszemadtáknak beszélt volna.

Utóljára még kézfogót is láttam, oh be érzékeny jelenet volt. Az a szentdávidtermetű ur meg egy másik vékony dongájú ur,
⁴⁵ nem is tom már, hogy miért? ott a szent gyülekezet előtt ugyan összecsókolóztak. A kik közelebb álltak, azok azt is látták: hogy gyűrűt váltottak s a möring levelet is megírták. Már ezen a frigyén aztán csak lesz Isten áldása, kár, hogy a papunk nem volt itt, az mingyárt össze is adhatta volna őket. Mindnyájan sírtak
⁵⁰ érzékenységükben. Hogy is ne? Mikor az ember ilyen két szép élte bimbójában levő iljút célt érni lát. Ők elérték, a miért régen solajtottak, ők egymáséi lesznek. Legyetek boldogok, vegyétek atyai áldásomat ártatlan teremtések.

Szinte el is érzékenyültem, de ezt már nekem ne vegye rossz néven édes öcsém uram, én a gyermekeket szeretem, mert illyenekké a mennyeknek országa.

Azután . . . (nem írhatok tovább kérem alássan, mert indul a paraszt, aztán nem vár, majd a hetivásárosoktól beküldöm a többit.)

⁵⁵ Addig is maradok kedves uramöcsémnek, a szerkesztő úrnak alázatos szolgája
Torkos J. Compossessor.

MARTIUS TIZENÖTÖDIKE

Egy év eseményei vonultak el szemünk előtt, mint egy tüné-
ményes álomkép.

Ha vissza gondolunk rá: egy év volt-e ez vagy egy század,
vagy egy átálmodott éjszaka? . . .

⁵ A martiusi ragyogó napok, egy két hétig tartó folytonos
ünnep, mellyen át az egész nemzet lázas örömezzettől elragad-
tatva ifjú menyasszonya, a szabadság ölében ülte mámoros
mézes heteit.

¹⁰ A testvériség eszméinek ideálképe, mint az ég boltozatja,
melly aláhajlik a földre, s még sem éri a földet sehol.

Azután a sötétben mozgó árulás, mint a megfagyott kigyó,
melly lassankint kienged a nap melegétől, s bujkálva csuszik a
fűben, fejét aláhúzva.

Egy új ismeretlen istenség támadása, kinek neve nép! s kinek
¹⁵ hatalma, mint hajdan a kereszté, kiöltja a bálvány istenek életét.

Nagy emberek támadtak, nagyok enyésztek el.

Megjelent kendőzött arcával az álhazafiság, s követ dobott
a rágalmozott erényre.

²⁰ Emberek játszottak isteni dolgokkal. Hangzott a hamis eskü-
vés a trón magasából pártot ütött a király tulajdon népe ellen,
lábával illette a koronát, szitokkal az Istent.

Jött a fölavatott pártütő, hozta a láncot, s mikor sirt a nemzet,
akkor nevetett az árulás lehangosabban.

²⁵ A nép pedig fölemelte óriási karját, és monda: én vagyok a
te urad!

Harc kezdődék Isten és ördögök között.

Ezeknek száma légió, — míg Isten csak egy van. De ő minden
mindenekben.

³⁰ Most benne vagyunk a viharban. Zápor helyett vér folyik,
körül sötét minden, nem tudjuk: hogy felleges látkörünkön túl

mi történik, de tudjuk azt: hogy ott egy Isten él, ki minket nem hagy el.

Hazám!

³⁵ Egy év előtt Marcius tizenötödike lánc nélkül kezeden, most fegyverrel kezeden talált, adja ég, hogy egy év mulva koszorúval fejedem találjon.

58

KEDVES TÁNCSICS KOMÁM!

Ha én kend, kend is kend.

Kend igen becsületes, jóra való, jámboréletű ember.

Kend igen tiszteletre méltó, republicánus érzelmű, szabadelvű fiatal ember.

⁵ De ha én kendnek azt mondanám: hogy én kendnél soha életben okosabb embert nem láttam, akkor nálamnál szemtelenebb hízegő nem volna egész Európában.

No iszen besavanyított kend azzal az alkotmány-javaslattal a tegnapi napnak! — ezt még a sült ökör sem hozhatta helyre.

¹⁰ Pusztitmány az lelkem, nem alkotmány.

Itt már kend nem csak a földet hiszi feloszthatónak, hanem még az emberi ész tehetségeit is.

Kend azt akarja: hogy senki se viseljen tovább egy évnél egy hivatalt, s 18 évtől 20-ig legyen katona, ha hivatalt akar kapni.

¹⁵ Szép gondolat ez Táncsics, sokért ne adja kend.

Már most képzeljen kend magának egy húsz esztendőös katona ifjút, ki 21 éves korában lesz fiscalis, 22-ben jegyző, 23-ban mérnök, 24-ben polgármester, 25-ben orvos, 26-ban tábori kovács, 27-ben színház-director, 28-ban alispán, 29-ben pandur káplár,

²⁰ 30-ban philosophiae professor, 31-ben harangozó, 32-ben Közlöny szerkeztő, 33-ban calefactor, 34-ben rendőr-minister, 35-ben tömlöctartó, 36-ban generális, 37-ben kis bíró, 38-ban egyházfi, 39-ben pénztárnok, 40-ben orgonista, 41-ben jánitor, 42-

ben esztergomi érsek, 43-ban szőlőpásztor, 44-ben postamester,
25 45-ben miniszterelnök, 46-ban főpallér, 47-ben kasznár, és így tovább.

Gyönyörű dolog volna az, ugy-e Táncsics, ha így sorba menne a hivatal az emberen? senki sem tudná: hogy esztendő mulva mi fog lenni? s mikor észrevétel nélkül bele jutna, rögtön
30 értene mindenhez, a mit rányomtak?

Hiszi-e azt kend, Táncsics: hogy vannak olyan hivatalok, a mikre szerencse, ha egy városban egy hozzáértő ember akad, hiszi-e azt kend: hogy a világon minden hivatalra előre kell készülni, néha még az előkészülés is kevés, ha az ember természetől
35 arra nincsen születve? Már pedig higye el, hogy úgy van.

Kend azt akarja: hogy minden hivatalnok egyenlő fizetést kapjon.

Ez által azt nyerné kend: hogy az olyan hivatalokra, a mik nagy fejtöréssel járnak, nem kapna arra való embert, - nem mondom:
40 hogy nem akadna egy csomó kukoricapásztor, aki ezer forintért elvállalná a finanszministerséget, hanem ha azt akarja kend: hogy olyan embereket rakhasson hivatalba, a kik a maguk szakmájához értenek, bizony meg kell azt fizetni édes komám, akár milyen republikánus időkben.

45 Nem azt fizeti itt meg a status: hogy ki mennyit bir dolgozni, aránylag mennyit bir megenni, hanem, hogy kire mennyi szükség van?

Hanem már azért csakugyan nagyon le lenne kötelezve a status a kend feltaláló tehetségei iránt, ha ezeknek a nyomán minden
50 18—20 éves ifjú katona lenne.

Ebből az a kettős haszon volna: hogy e képen soha sem lenne a statusnak veterán katonája, hanem e helyett tartana egy millió ujoncot, s ez, darabját 150 lttal számítva, kerülne a statusnak 150 millió forintjába évenként.

55 Kendből nem lesz finanszminister Táncsics.

Kend azoknak, kik a szabadságharcban részt vesznek, de földjük nincs, ígér fejkenkint 20 hold földet a pártütők vagyonából.

Ebben a harcban ez ideig legalább részt vett 400 ezer ember. És így kellene kendnek kiosztani 8 millió hold földet. De hátha még, mint alább inditványozza kend, az egész népnek fel kellene támadni, mintegy 8 millió ember közt lenne kiosztandó 160 millió hold föld. Ennyi tán egész Európából sem telik ki.

⁶⁰ A mit kend a vármegyei reformról szól, az ellen nincs kifogásom. Nem merek hozzá szólni, mert nem értem: hogy mit akart kend ott mondani?

Abban is igazsága van kendnek: hogy a falusi tanítónak éppen annyi szüksége van, mint a városinak, kivált miután Eldorádóban a városi élet nem drágább mint a falusi.

⁷⁰ Hanem az adókulcsot egy kissé sokalom. Száz forint értéktől 4 forintot fizetni adóba, nem tréfa; egy hold föld árendája évenként 3 forint, egy hold föld értéke száz forint, és így fizetne az ember a földétől egy forinttal többet, mint a mennyit bevesz. Kendtől Tánicsics az ember megvárta volna: hogy semmiféle adót se fizetessen vele.

⁷⁸ Legjobb pont az egészben a 45-dik, mellyben kinyilatkoztatik: hogy ezek helyett más fog készitődni.

A mi ott a III-ik szakaszban van nyomtatva, azt vagy én nem értem, vagy kend nem érti, s így quittek vagyunk.

⁸⁰ A II-dik szakaszban kend magát, mint hadvezéri talentomot mutatja be, mellyből ismét az a tanúság: hogy kend igen derék becsületes ember, de aztán semmi egyéb.

59

NYIRI LEVELEK

II.

Ides kedves öcsém uram!

Folytatom azt a levelet:

Hát azután elmentem a „Bikába”, a mellyikből most nádort csináltak. Köztünk maradjon. Nyirbátorban csak tinót tudnak csinálni a bikából.

Ott ebédeltem két lengyel tiszttel, kik mind a ketten megsebesülve jöttek ide.

Persze, hogy egyik sem tudott magyarul, de hisz arról ők nem tehetnek. Az isten nem cselekedheti, hogy minden embert¹⁰ Debrecenbe járasson iskolába, a hol egyedül beszélnek szípen magyarul az egész világon. Hanem azért verekedtek ők Tokajnál magyarul.

Hát egyszer oda vetődik egy nagy képü kuruc szent s menten beléjök köt, hogy mért nem tudnak magyarul s szidta a kelnereket,¹⁵ hogy mit beszélnek velük pulykanyelven! A lengyelek egy ideig csak níztek, csak hallgatták, utoljára azonban, mikor már nagyon lármázott, megunták a dolgot, megfogták a gallérját, kinyitották neki az ajtót s leguritották a grádicson, mint egy seres hordót.

²⁰ Még most is hallom, hogy mekkorát zökkent, mikor a hát.. a földhöz ért. —

Délután látok nagy papirosokat az utcaszegleten, nízem: hát az egyenlőség hirdet valami előadást. Nem tudtam, hogy mi légyen az, s elmentem a collegiumba. Jött velem még vagy két²⁵ paraszt ember, kik szüntelen kérdeztek, hogy hát mért nem dobolnak? Nem győztem nekik magyarázni, hogy ez nem olyan comédia lesz, mint a millyet vásárkor szokás Nyirbátorban mutatni trombitaszó mellett, ez az egyenlőség. Azután meg mindig arra kellett nekik felelgetnem, hogy hát itt osztják-e ki a le-³⁰gelőt?

Beme gyünk: hát látunk ottan egy csomó urat, közte vagy három akkora, mint: a kis újjam, három meg akkora: mint egy kutágas.

No már most üljenek le kentek cívispolgártársak és nízék:³⁵ hogy lesznek ezek itt egyenlővé.

Már itt még szebben ment, mint az országgyűlésen. Itt nemcsak hogy senki sem hallgatott egymásra, de egyszersmind mindenki is beszélt egyszerre.

Mert ezt az egyenlőség így hozza magával. Ha egyik beszélne,
40 a másik hallgatna, az már nem volna egyenlőség.

Utóljára egy veres kalapos urtól megtudtam: hogy azt határozták: hogy az ellenséget meg kell verni.

Jaj Istenem, be kár volt: hogy ezt addig ki nem találták, be kár, hogy hamarabb nem jöttek erre a gondolatra. Már most
45 nyugodt lélekkel megyek haza, mert az ellenség, ha azt megtudja, bizonyára úgy visszatakarodik, mintha itt sem lett volna. És ámbátor jól tudtam: hogy engem nem bántanak, de mikor úgy láttam őket haragudni, mákugyse reszketett az inam, hát még a ki tudja: hogy minő szándékkal vannak ellene? No iszen
50 Windischgrätz, kevés bajod volt eddig, hanem a mi ezután lesz, az lesz még a fekete leves.

Kérem ides uram öcsém, ha meghallja: hogy az egyenlőség mind egy lábíg levágta az ellenséget, adja tudtomra, én is mindjárt beállok egyenlőségi katonának.

65 Ugy hallom: hogy az egyenlőségben minden embert őrnagygyá tesznek, és tanácsossá.

Kérem szípen, ne haragudjék, de már elfogyott a papiros és álmos is vagyok, hát a jövő levélben majd megírom a többit.

60

NAPI HIREK

[1849. márc. 16.]

I

Tegnap városunkban nagyszerű ünnepély tartatott e nap tiszteletére.

A catholica egyházban Lázár, a reformataban Tóth Mihály
64 Szoboszlai főtisztelendő urak tartottak célszerű beszédet a néphez.

Azon ima, melyet itt Szoboszlaitól hallottunk, mindent felül
múl a maga nemében. Szép, igaz és erős.

A kormány több ezer példányban fogja azt a honban kiosztatni.

10 A nemzetőrség és az itteni hadosztályok teljes díszben voltak
a templomoknál felállítva. Az ünnepély kezdetét ágyúörgések
adák hirül.

A Rákóczi kongása hirdeté: hogy ez nem mindennapi ünne-
pély.

15 Délután a városi erdőben nép ünnep rendeztetett, bor folyt,
ökörsült, és beszédek tartattak. A Zanini zenekar szebbnél szebb
zeneművekkel mulattatá a közönséget, mely a kedvetlen idő
dacára is szép számmal gyűlt össze.

Este az egész város ki volt világítva. Szilágyi gyógyszerára
előtt transparent is volt látható.

20 Seregink hír szerint ma kezdték el verni az ellenséget.

2

Pesten Windischgraecz a szolnoki csata utáni mérgében betiltot-
ta egy pár nemét a magyar bankjegyeknek.

A pesti nép eleinte megijedt rajta, másnap gondolkodóba
esett, harmadnap jót nevetett neki.

25 Úgy is jönnek már a magyarok nem sokára, mondják: s Win-
dischgraecz dacára úgy járják a magyar jegyek most is,
mint az előtt.

61

SZEBEN BEVÉTELE

Bem tábornok Martius 10-kén medgyesi főhadi szállásán meg-
tudta, hogy az ellenség három oldalról iparkodik őt bekeríteni.

Egyik sereg Károly-vártól, másik Seges-vártól, harmadik
Szebenből.

6 Az osztrákok így szokták.

Ekkor Bem a helyett: hogy visszavonult volna, összeszedi kis
seregét, s egyenesen neki vág az ellenség főerejének Szeben alatt.

A lengyelek meg így szokták.

10 Az ellenség már készen várta a tábornokot a január 21-ki csataterén.

Fel volt állítva négy ezernyi orosz gyalogság, két ezer császári sorkatona s hatszáz lovas kozák.

15 Bem megtámadta őket; a háromszéki székely ujonc csapásai előtt dűlt a muszka zsoldos: a január 21-ki vér meg lőn torolva, az ellenség megfutott a csatából.

Ekkor kezdődött az ostrom.

20 A székely ujonc szuronynyal támadta meg Szeben bástyáit, szuronynyal verte ki a sáncokból a hírneves muszka katonákat, elvette ágyúikat, el löszeres táraikat, és tömérdek fegyvert és foglyot.

Éjjeli tizenkét órakor vonult be Bem Szebenbe.

Az oroszok visszahuzódtak Vörös-torony felé, a császáriak Gyulafehérvárnak.

25 Még azon éjjel maga elé hívatta a tábornok a városi tanácsot s kinyilatkoztatá: hogy az eddigiekért amnestiát ad mindenkinek, büntetvén csupán azt, ki ezentúl fegyvert fog a magyar kormány ellen.

A tanács nemcsak a kormány iránti hódolatra kötelezte magát, sőt egy protestatiót is szerkeztett az orosz interventio ellen.

30 Most már kormányunknak hivatalos kötelessége ez interventiót tudomásul venni. Elvárjuk, mit szül e tárgy az országgyűlésen.

Gábor Áron, az egyszerű jubilatús káplár, Berecben született. Keveset tanult. Ifjúságát, mint közvitéz, a székelyek közt élte le. Végre mint tüzértizedes szolgált, és utoljára koros és rokkant-

sága miatt jubiláltatott. Azóta, szerény házi körben, maga szán-
5 totta, vetette, kapálta, aratta és csépelte azt, a miből élt.

Az agyagfalvi székely gyűléskor, erejét érezve, vagy csupán
ihletettségből előlépett, magát ágyuöntésre ajánlva.

Azt hiszi tán az olvasó, hogy a férfit, ki a fegyvertelen tömeg-
nek ágyukat akart készíteni, pártolták?

10 Koránt sem.

Gábor Áron az ágyuöntéssel, mint *Fultont* a gőzhajóval, nem-
csak félreértették, de kinevették, a kaputosok szánalommal mo-
solygának rajta, a condrások csufolódva kacagták.

Az agyagfalvi gyűlés elmúlt, a körülmények vegytani befo-
15 lyása alatt, vagy a tudatlanság és roszakarat átkos kezei közt.

Azonban, Erdély fölébe vészfelhők tornyosultak. A szásznép
jellemében rejtőzködő bünt kikölté az osztrák kétfejű sas szár-
nyai alá bujt *camarilla* ördögi melege.

És mi a civilisált katonai becsületén legocsmányabb szenny-
20 folt, az erdélyi osztrák fegyverek, és az állatkint ostoba oláhfaj
egy cimboraságban kezdtek rabolni, lopni, gyujtogatni és öldö-
kölni.

Ekkor, mint egy férfi, *mint egy Briaraeus* ugy kelt fel három-
szék.

25 És *Gábor Áron*, minden fekvő és ingó javait pénzzé csinálva,
egy hat fontos ágyúvá önté.

Már futottak a háromszékiek első csatájukból, Sz. György
felé, mikor *Gábor Áron* megérkezett, még akkor egyetlen, *Jancsi*
nevű hatfontosával.

30 Vissza! vissza! hangzék minden felé, mert megjött *Aron bácsi*
Jancsival.

Jancsi, morgadalmas böngés közben, halomra ontá a sárga feke-
te ágyukat.

E győzelem után mindig dicsőséggel vívtak a háromszékiek.

35 Azóta *Gábor Áron* számos ágyút öntött. Csak egyszerre 16
darabot vittek az ő kezéből *Bémhez*.

Az ágyúk öntése igen sajtóságos, mert azon ágyúk, készen ki-

fúrva ömlenek, és a második lövésre, *Bém* állítása szerint is, a legjobbak.

⁴⁰ *Bém* után, *Aron* méltó figyelmet érdemel Erdélyben.

Ha *Gábor Aron* mint tábornok tette volna, a mit tett, bizony-nyal bírná már az ezüstéremjelt. Azért mi őt, az egyszerű szé-kelyt, mint szabadság háborunk kijelöltjét, ajánljuk az illetők figyelmébe.

63

OROSZHEGYI JÓZSA

A szabad csapatoknak a legdiszesebb nevet e barátunk szerzé meg ez ideig. Vitéz társaival már most nyílt csatát is elfogadott az ellenségtől, azt megverte, százát elfogott belőle, és tömérdek lőszert s raktárakat.

Egerben letette a tanácsot, s mást alakított helyébe, s most ^b ismét új diadalra készül.

Éljenek a derék márciusi fiúk!

64

A KIRÁLY FELESÉGE

Halljátok csak, milly szép anecdotákat talál ki a katona ember, ha elbusulja magát.

A felső táborban általános hír, hogy a volt királyné egyetért velünk, s együtt jár hadseregünkkel.

^a Egy titkos, rejtélyes asszony, ki mindenütt jelen van, a hol valami szükség akad elő, a ki mindenkit biztat, mindenkit segít, ^c szidja, káromolja *Windischgraecz*et, mint egy granatéros.

Ha jön egy csapat, mellynek fegyvere nincs, mingyárt ott terem a titkos asszony, s felfegyverzi őket pompás puskákkal.

¹⁰ Ha valahol megakad egy pusztában a sereg, és nincsen mit

enni, rögtön ott van a titkos asszony, s mintha a földből nőne, úgy támad mindenfelé kenyér, bor és pecsenye.

Ha valamelyik katonának nem akarnak váltani, ismét segít a titkos asszony, s osztja a huszast, mint a kukoricát, és váltja a bankót fényes aranyokra.

Gyakran látják őt éjjel a vezérek tanyái közt előtünedezni, s mikor ő megjelen, mingyárt megtudják a vezérek: hogy az ellenség hol van, és mit csinál?

Mikor a sereget körülkerítik, ő megyen elől, s vezeti őket hegyek tetején, föld alatt keresztül az ellenség háta mögé.

Elfogja az ellenséges hadvezérek leveleit, s a mieink kezébe adja.

Illyen dolgokat cselekszik egy ismeretlen asszonyi alak a mi táborunkban; a ki nem hiszi, kérdezze meg akármelyik katonától, a ki onnan jött.

Azt hiszik, hogy ez senki sem egyéb, mint a detronisált királyné, ki boszút akar állani azon méltatlanságokért, miket vele el követtek.

Hogy kik követték el, arról hallgat az irás.

Férje aligha, mert ő nem szokott asszonyokon méltatlanságot elkövetni.

Legtöbben azonban abban egyeztek meg: hogy bizonyosan trónörököszt vár, s azért haragszik: hogy a trón egy mellék ágra jutott, s most, mint egy második orleansi szűz, miértünk emelt fegyvert.

Nagy dolog ám ez!

WINDISCHGRAECZ DŰHÖDIK

Nem elég, hogy az ártatlan bankókon töltötte boszúját, most meg egy parancsot adott ki, mellyben kinyilatkoztatja: hogy ezentúl semmiért sem fog fizetni, a mit a katonái megemészte-

nek, hanem requirálni fog mindenkitől. Még pedig e következő
5 okoknál fogva:

Azoktól, kik ellene harcolnak, azért: hogy miért harcolnak ellene?

Azoktól, kik nem harcolnak ellene, azért: hogy miért nem harcoltak mellette?

10 A gazdagoktól azért, hogy van nekik. A szegényektől azért, hogy raboljanak a gazdagoktól.

Azon hivatalnokoktól, kik helyben maradnak, azért: hogy miért fogadták a honvédelmi bizottmány parancsait, azoktól, a kik elfutottak, azért: hogy miért nem maradtak ott?

15 Azoktól, a kik a császárnak hivei, azért: hogy hűségüket azáltal is bemutassák, azoktól, kik nem hivei, azért: hogy őket hűségre tanítsa.

És végtére mindenféle rangu emberektől azon feltétel alatt: hogy majd visszafizeti nekik a mi lefoglalt vagyonainkból, s ha
20 ebből ki nem telik, megfizetteti a vármegyével.

Igy beszél Windischgrätz a szolnoki csata után. Nem csuda, serege díszét, a Hardegg ezredet, itt tették semmivé.

E vandalismus is egy halálszeplő a dynastián.

Igy csíp a légy is őszszel, mikor pusztulását érzi.

66

CHARIVARI

[1849. márc. 17.]

I

Tréfdás emberek

Classicus gyerek az Halasi Berci.

Ki ne ismerné őt? hosszú lovagkorbáccsal jár, mindig füttyöl
25 danol az utcán s a zsidókra és kofákra kiabál.

De nem ezért classicus gyerek ő, hanem egyébért.

Valaha kormánybiztos akart lenni, mikor épen ez a nyavalya uralkodott, s kért e végett 30 ezer forintot.

Annyit nem adtak neki, hanem adtak ezer ötszázat.

10 Most előszóliják, hogy álljon meg egy szóra, adjon csak számot arról a kis pénzről!

„Az lehetetlen, — felel ő — 1500 forintról nem lehet számot adni, az a képtelenségek közé tartozik, az chimaera; hanem adjanak hozzá még ötszázat, akkor aztán számolni fog két ezerről, ekkor is csak úgy fog számolni, hogy bizonyos öszvegek hova-
15 lételét nem fedezheti fel, azok titkos költségei voltak, még pedig elannyira titkosak, hogy azokat magának Kossuthnak sem lehet megsugnia.”

Kár volt neki még azt az ötszáz pengőt meg nem adni.

*

Mérei Mór nem egy ember. Mérei Mór két ember.

20 Egyik Mérei Mór a pecsétőr. Másik Mérei Mór az őrnagy.

Mérei Mór az egyik kezével pecsétel, másikkal a hazát védi.

Egyik zsebébe a pecsétőri, másikba az őrnagyi fizetést sepevén.

Nem rég történt, hogy Mérei Mór felölté nemzetőrnagyi

pléhgalléru dolmányát, tetejébe a szőke kaputot s elméne

25 Duschekhez, ki a minden pénzeknek az ő őriző sárkánya, ülven az ország kincsein s oppugnálván mindenkit, a ki azokhoz akar

nyulni.

„Uram én Mérei Mór vagyok a pecsétőr, kérem a fizetésemet.”

30 Azt megkapta, el is tette.

Ekkor a pecsétőr leveti a szőke kaputot, mondván: „Van szerencsém Mérei Mór urat bemutatni, az őrnagyot, kérem a fizetésemet.”

„Kérem alássan, mond a thesaurorum magister: erre most

35 nem érek rá, hanem holnap majd inkább. Kérem alássan, ne is méltóztassék magának fáradni, csak küldjön el egy káplárt a zászlóaljából azért a kis pénzért.”

Hosszú lőn erre a képe mind a két Mérei Mórnak, a pecsét-
őrnek szintugy, mint az őrnagynak.

⁴⁰ „Kírem alássan egy akkorka kis káplárt küldjön el a zászló-
aljából, mint a kis újjam, ne nagyobb, annak is kiadom.”

Mérei Mór — az őrnagy — azota nagy gondolkozóba esett:
ha valljon voltaképen csakugyan léteznek-e a világon olyyan
zászlóalj, a mellyikben ő az őrnagy?

2

⁴⁵ Közöljük a Debreceni lapoknak egy viccét szóról szóra:
„Estike kérdést tűz ki: hogy mi az, a mi annál üresebb, minél
többet tesznek bele? — Don Gustavo Laucas di Futaros imigyen
fejt meg: Bükkfá Jankó kalapja, mert az annál üresebb, minél
többet tesz bele — a fejéből — Gúz Bende.”

⁵⁰ Szóról szóra így van. Jól van.

3

Névváltoztatás

Irányi Dánielnek keresztnevét Bendére változtatni díjmentesen megengedtetik, Debrecenben.

4

A parasztembernek réguldi az időnek az ő változásairól

⁵⁵ Ha B. Józsi megborotválja az állát, jó újság van, ha szakált
ereszt, gonosz jel.

F. Jancsinak ha felfelé áll a veres tolla, derült idő, ha lefelé áll,
borongós.

⁶⁰ Midőn nagyon sok honvédtiszt látható Debrecenben, vala-
hol bizonyosan ütközetnek kell lenni.

Az egyenlőségben ha nagyon fenyegetik az ellenséget, aligha
meg nem vertek bennünket valahol.

Sok veres tollat ha látsz, az nap kilenc mérföldnyi területben
nem lesz háború.

⁶⁵ Debreceni lapok, ha viccelnek: izzasztóúl van nekik rendelve
az orvos által.

Ha a minister körül nagy *udvart* látsz, az nagy szárazságot
jelent az országra nézve.

Ökörfarkkóró ha virágzik, madarászokra jó esztendő.

⁷⁰ Madarászok, ha lépvesszőket raknak, sok gimplit fognak.

67

A HUSZÁR KÁPLÁR

Úl a vendéglőben a vén huszárkáplár egy kancsó bor mellett,
hosszu két bajusza lóg kétfelől, mintha varjút nyelt volna le s a
két szárnya kimaradt volna száján.

⁵ A szomszéd asztalnál aranyos tiszt urak ülnek, hetyke, tejképü
urak, s beszélnek a mások viselt dolgairól.

A vén huszár káplár kétszer felemeli a poharát s ráköszönti a
jó tiszt urakra, azok nem is konyitanak reá s még egyszer akko-
ra hátat fordítanak neki, mint az előtt.

¹⁰ Harmadszor is felveszi poharát a vén huszárkáplár s oda megy
az ékes tiszt urak asztalához s rájuk köszönti jó szívvél még egy-
szer a rossz bort.

— Mit jön ide kend? riadnak rá, menjen hátra, a másik asztal-
hoz! —

¹⁵ — Ejnye, ugymond a huszár, ez ám a furcsa dolog, a harcban
mindig előre küldtek engem az urak s itt meg hátra küldenek,
miért van az?

— Nézd csak, micsoda confidens egy paraszt ez a káplár.

²⁰ — Hallják önök, jó uraim, igaz: hogy 20 esztendeje, a mióta
káplár vagyok, de most én sem vagyok rosszabb tiszt maguk-
nál. —

— Káplár ruhában?

— Nojszen a ruha nem ember. Nézzék az urak ezt az írást, s ezzel a sok zsiros firka közül előkeres a huszár egy szép finom papirost s oda nyomja az asztalra a tiszt urak elé. Olvassák! —

²⁵ »Varga István, huszárkáplár, azon érdemeért, miszerint a kápolnai csatánál 200 ezer pftot személyes vitézsége által megmentett, továbbá Szolnoknál egy maga 13 könnyűlovast s 12 nehéz vasast levágott, általam ezennel hadnagygyá kineveztetik. Kossuth Lajos.«

³⁰ Elállt a szeme szája erre a szép tiszt uraknak; — ki elébb gombán elutasítá őt asztalától, most nyájaskodva nyújtá neki barátságos jobbját.

Képzeltetni, hogy a mit a huszár erre mondott, azt nem szokás papirosra írni; megfordult, félre törülte a bajszát s ott hagyta a megszégyenült leventéket.

³⁵

Szentkirályi Móric, Madarassi, pestmegyei alispán, báró Lafert, gróf Szirmai István és Barbaczi legközelebb részint ellenünk intézett népfelkelés rendezésével, részint az általok ujonczás utján kiállított császári hadsereg felszerelésével foglalkodnak. Működésök sikeréről örvendetes bizonytságot nyújt azon váci esemény, melly szerint csupán egy napon nyolcszáz kiállított s teljesen felszerelt ujonc közül háromszáz elszökött. Imperitnens dolog, hogy annak a buta magyar népnek sokkal több erege van, mint némelly császári nagy urak gondolják. Ezen huos
⁴⁰ madarakból álló comite elnökségével Windischgraecz Ráday

Gidát kínálta meg, de ez elég vakmerő volt, a hozzá nem méltó kitüntetéset, a hercegnek jószágvesztés fenyegetése ellenére is, kereken visszautasítani.

2

Vahot Imre, kit Windischgraecz minap bezáratott, két heti ¹⁵ szenvedés után ismét szabadon jár. Mi szivből örvendünk fogsága rövid voltának, de ha felgondoljuk, hogy Czuczor csupán egy dala miatt hat esztendőre lett elítélve, nem lehet tagadni, miszerint Imre barátunk iránt, bűneinek rovásához képest, a zsarnok még elég nagylelkű volt.

3

²⁰ Deák Ferenc szabadságot kapott Zala vármegyébe vonulhatni, holott is Kehidán várja dolgaink jobbra fordultát.

4

Havas és azon társai, kik Pesten fekvő javakkal bírnak, házaikat már szélére árulgatják, de vevő nem igen találkozik, mert ²⁵ mindenki tudja, hogy a hazaárulók javai azon pillantástól kezdve, melyben az iszonyú büntényt elkövették, megszűntek övéik lenni, az álladalmat illető ilyen jószágok birtokából senki nem akar ebrúdon kivettetni.

5

Egyébiránt a pesti nép igen lelkes. Minap is, midőn Windisch- ³⁰ graecz egy gőzösön a népfelkelés biztosabb eszközlése végett katonákat szállított Paks felé s ezek hurrah! kiáltással indultak el, a dunaparton álló nép minden tartózkodás nélkül így válaszolt: *éljen Kossuth, veszssen a német!*

EGY KEDVES KIS FÉRFIÚ

Minthogy igen kedves és igen kicsiny, természetes: hogy senki sem lehet más, mint *Szőnyi Pál*.

Az a kedves *cultusministeri tanácsos*, ki olly gömbölyű képpel, és olly gömbölyű hassal járt kelt a világban, mintha ő nyelte⁵ volna el Faraó király hét kövér tehenét, Magyarország soványabb esztendei számára.

Szegényt ott találtuk felejteni Pesten.

Azt gondoltuk: valahányszor rá gondoltunk: hogy ez most bűvában vagy felakasztja magát, vagy pápistává lesz.

¹⁰ Mindezen catastrófhok nem történtek meg Szőnyi Pálon, azon a kedves kis emberen.

Midőn Windischgraecz beült Buda várába, a mi kis Szőnyink győzött egész nap lótni futni beszaladgálni, a cultust, a titkáron kezdve, az utolsó kályhafűtőig, rá beszélni, felnoszogatni¹⁵ valamennyit: hogy *in corpore* rohanják meg Windischgraeczet alázatos hódoló tisztelkedésükkel.

Ekkor azonban eszébe jut: hogy hohó! ez így nem jó lesz, ha valamennyien egyszerre mennek, majd a millyen apró individualitás, észre sem veendik, ekkor újra sorba nyargalta az egész²⁰ cultust, bízta fejenként, hogy *külön külön* menjenek tisztelkedni, a nagy herczog von Ofenhez.

„Barátaim! úgymonda a kis celebritás, mit gondolna felőlünk a herceg, ha mi a nevelési osztály hivatalnokai sem értenők annyira hivatásunkat: miszerint magunkat *minden körülményekhez*²⁵ *alkalmazni* tudjuk?”

De hijába beszélt nekik, nem értették azok a konok népek, és sem vele, sem nélküle nem mentek tisztelni a nagy herczog von Ofenhez.

Ő azonban nem hagyta magát ez által confundálni, s azóta³⁰ mindennap ott antichambriroz Windischgraecz inasainál, s várja

példás türelemmel a pillanatot, mellyben alkalma leend a nagy herceg színe előtt a földet megcsókolhatnia.

Mind e mellett is Szőnyi Pál még mind ez ideig nem kapott hivatalt.

- ³⁵ Ime, ez is szolgáljon élő például, milly háladatlan az ellenség olly nagy férfiak irányában is, minők Szőnyi Pál, kiknek a magyar nemzet szerencséjéül tartotta: ha a hivatalt ezüstitányéron vihette elébe, s kiket az ellenség még előszobájában sem akar észre venni.

70

NYIRI LEVELEK

III.

Ides kedves drágalátos uram öcsém.

Mint hogy maga rá szabadított, hogy már most a postán is írhatok, hát többször alkalmatlankodok ezután a leveleimmel. Ha tetszenek, jó, ha nem tetszenek, gyűjtsön pipára velük.

- ⁵ Hát a mint kijöttünk az egyenlőségűl, beültünk egy kávéházba, mellyiket körnek hívnak, és a mellyik tulajdonképen földő.

- Egy ideig csak néztem: hogy játszanak ott a haza atyjai. Egy egy marék aranyat tettek fel ollykor egy blattra, s egyik egyik ¹⁰ kormánybiztos elvesztett egy ülő helyében annyit, a mennyit egy hadsereg három négy nap alatt megbír koplalással.

Volt ott egy katonatiszt, kitől egy képviselő egy óra alatt elnyert kilencezer pengőt. Képzelem: hogy várják most ezt a tisztet a seregnél, notabene: az ezred pénze volt, a mit elvesztett.

- ¹⁵ Egy úr ült ott mellettem, iszonyú vörös toll levén a kalapja mellett. Kérdém tőle, hogy hát ő nem vesz részt az ártatlan mulatságban?

- „Soha!” felele ő nagy páthoszszal, még kártyában sem akarok játszani királyokkal, mert én republicánus vagyok.”
- ²⁰ „Az Isten éltesse, ugyan magyarázza meg énnékem: mi az a respublica?”
- „Respublica az, midőn nincsen király, és Madarász László a rendőrminister.”
- „Tisztelem az urat. És ez másutt is így van?”
- ²⁵ „Elannyira: hogy respublica lehet király mellett, de nem Madarász nélkül.”
- „Hát ez a vörös toll is azt jelenti, kérem állassan.”
- „Nem! ez többet jelent. Ez a vörös republikánusok jelvénye.”
- „De hát mitől legyenek azok veresek?”
- ³⁰ „Nevezik őket hegyi pártnak is, socialistáknak, föderalistáknak, és communistáknak.”
- „Az Istenért, mi ezekről a természet históriában egy szót sem tanultunk, nem világositana fel róluk?”
- „Szívesen, socialisták vagyunk mi, kik azt tartjuk: hogy minden ember testvér.”
- ³⁵ „Akkor nekem meg sem szabad házasodnom, nehogy a testvéreimet vegyem el.”
- „Természetesen. Igaz proletáriusnak nem is szabad tisztességes nővel ismeretségben lenni.”
- ⁴⁰ „De hisz ez conspiratió lesz az emberi nem ellen.”
- „Óh dehogy, csak az asszonyok emancipatiója. Ne legyenek ők többé az ő férjeiknek rabszolgái, hanem szabad legyen nekik is hivatal, és vörös pántlikát viselni, háborúba menni, magukat képviselőknél választatni, sarkantyús csizmát hordani,
- ⁴⁵ » több efféle.”
- „I lát a gyerekeket ki fogja nevelni?”
- „A státus.”
- „Még tán szoptatni is a státus fogja?”
- „Biz igen. — Továbbá foederalistáknak neveztetünk mi, kik republikákat akarunk alakítani a nemzetiségek követelési szelint, » azokat egyesíteni.”

„Nemzetiségek követelése szerint? Hm. Hát aztán: ha egy országban négy féle nyelvű emberek laknak?”

„Az mind külön respublica fog lenni.”

55 „Hát ha egy vármegyében van négyféle nyelvű népség?”

„Abból a vármegyéből is négy respublica lesz.”

„De kérem, ne haragudjék rám: hátha egy faluban van négyféle nyelvű lakosság?”

„Abból is négy respublica lesz.”

60 „Értem. Hm, kérem utoljára: kik légyenek azok a communisták?”

„Mi vagyunk azok, kik azt tartjuk: hogy minden ember vagyona közös.”

65 „Úm. (E szavakra a zsebemre tettem a kezemet, s kezdtem odébb húzódozni a rendkívüli férfitől.)”

„Mert nem illik: hogy egyik embernek sok legyen, a másikat semmi. Tehát attól, a kinek sok van, elveszszük, s felosztjuk annak, a kinek semmije sincs.”

70 „Úm. Hátha az úr aztán a maga részét itt egy blattrá felteszi és elveszti, akkor az úrnak megint semmije sem lesz.”

„Akkor megint újra osztozunk.”

75 „Vagy úgy? (Én is szedtem nagy hirtelen a sátorfámat, s illa foré elosontottam onnan, nehogy valaki illyetén elveknél fogva a köpönyegemet elvegye, s azóta: ha találkozom az utcán vörös tollal: ha nyakig érő sár van is, átgázolok a tulsó oldalra.)”

Torkos s.k. Compossessor.

71

REQUIEM ÉS TE DEUM EGY FÜST ALATT

Olmüczben a magas udvar requiemet tartott a csatában elesetekért.

Épen az ünnepély közepén érkezik Windischgräczttől futár, jelentve, hogy a magyar seregek szét vannak verve, s a császári seregek már Debrecent is elfoglalták azóta.

Utcu rajta! Rögton megfordítják a zsoldárt, a hercegek és herceg asszonyok elhajigálják a fátyolokat, a pap félrecsapja a kalapját, s a requiemből Te Deum laudamust csapnak.

Azután egy kicsinyt le is csipte magát az egész udvar s ilyen¹⁰ állapotban annyira estek a vigasságnak, hogy dicsőségükben szétkergették az országgyűlést, a liberalis képviselőket bezáraták, s Magyarországot rips raps elosztották öt felé.

Ittanak vala a medvebőr árára.

72

LEGYÜNK TISZTÁBAN

A *Marcius tizenötödike* tegnapi számában különös gyönyörűségét leli abban, hogy a főkérdésekben tulajdonkép nem is volt különbség közte s köztünk, mert „végre kisült, hogy ők is azt mondják, mit mi.”

⁶ Isten neki, mi nem bánjuk, ha Zenith és Nadir érintik egymást, vagy ha az éjszakai polus a délnél gondolja magát.

Mi nem keresünk tusát, bár minden ember félre tenné most divergentiait s egy gondolatban, egy törekvésben egyesülnek, melly = a győzelem.

¹⁰ Ha harcunk végcéljában a *Marcius* is azon a ponton meg tud állni, mellyen mi akarunk, t. i. ha mindent nem nyerünk, az elérhetőket ne compromittáljuk az elérhetlenekért — nincs szónk hozzá.

Szóltunk a terrorismusról. Mert gyakran hallottuk emlegetni¹⁵ az akasztófát, mert sok emberek a vérről, gyilkolásról nem úgy beszéltek írásban és házban, mint a büntetés keserü kötelességéről, de mint igen célszerű s üdvös politikai szabályról. Elhallgattak azóta — mi sem szólunk hozzá.

Szóltunk a finantialis kezelésről. Ezt a *Marcius* szerint is jól²⁰ tettük. De mi nem szóltunk a kormány kezeléséről, mert a kormánytagok egyike sem kezel pénzt *Madarász Lászlón* kívül,

hanem szóltunk arról, hogy 100 biztos közül, ki kezeli az álladalom pénzét, nem számol *tíz*. Ez nem rende a dolognak.

Végre mondja a Marcius, szóltunk e napokban sokat a confiscatióról, mint barbár idők maradványáról.

Ebben a Marcius csak jesuitáskodik. Jól tudja ő, hogy mit mi confiscationalis rovat alatt mondottunk, sajátkép és egyedül a *kezelési* rovat alá tartozik.

A magyar kormány már mult septememberben ez előtt *hat hónappal* sequestratiókat rendelt. Zichy Ödön, Windischgrätz, Latour jószágai zár alá vétettek a ház tudtával, a nélkül, hogy szót emeltünk volna, mert rendén találtuk az eljárást.

S ha most hat hónap után *drverés* ellen szót emelünk, azért van, hogy a zár alatti vagyon — mi megtartható — el ne pazaroltassék Debrecenben.

És emeltünk szót nem a confiscatio ügyében, mellyet mi sem szényegre hozni, sem praeoccupálni nem akartunk, nem Zichy Ödön holmiáért, kire nézve mindegy már, bármi történiék vagyonával, hanem szóltunk ahhoz, hogy a rendőrség eljárása meg nem üti a kellő próbát, hogy ép azoknak, kik a confiscatio hősei, nem szabad olly könnyedén bánni az álladalom vagyonával, mint a milly könnyen szeretnék a státust hozzá juttatni.

Mi kezelésről szóltunk, nem confiscatióról, zár alatti vagyonról, nem Zichy Ödönéről, depositált drágaságokról, nem Csáki szalmájáról, minőnek a kezelő rendőrfőnök tekintette. Mi nem gyanusítottunk senkit, mert nyilt őszinte *kérdés* nem gyanusítás.

És hogy a *kérdés* helyén volt, a képviselőház határozata bizonyítá, mert a számoltató bizottmány által a dolog megvisgálását megrendelte.

Ki a házban szól, az *journalisticai* fogást nem követ el. Legyen ez a válasz a Marciusnak.

OROSZ INTERVENTIO

Megtörtént, megesett: többé nem lehet nem tudnunk.

Orosz katonák voltak Erdélyben, küzdöttek seregeink ellen, s többen foglyul estek. Kezünkben van a corpus delicti.

De mi még most is szeretnők, ha ezt más úton lehetne megtorlani, mint elleninterventio útján.

Mi nem tartunk attól: hogy, ha az orosz sereg egy felől határainkra belép, a francia seregek más felől ugyan azt ne tegyék. S ha e tény Oroszország vesztét nem hozná is magával, de bizonyára sok véres napot hozna számára.

10 Europai háború lenne. Óriások küzdenének egymással, a világ más alakot nyerne, a históriának új évszaka kezdődnék.

S ez eszme szép, nagyszerű és magasztos, úgy a levegőbe festve.

De ez egészen másképp veszi ki magát: ha ide a földre hozzuk.

15 Ha meggondoljuk: hogy az europai háború itt, a mi földünkön lenne megvívandó: hogy e tülekedő óriások véres lábnyomaikat a mi hazánkon fognák hagyni; elmegy minden kedvünk e nagyszerű drámától.

20 Válasz magadnak, oh világhistória, más szinpadot, más csatátért véres küzdelmeidnek; ne a mi kedves, a mi imádott hazánkat.

A mit a huszár mondott imádságában, azt mondjuk mi Európának.

„Nem kívánom én, hogy te minket segíts, csak azt tedd meg, 25 hogy a németet se segítsd, hanem ülj le szépen s nézd, hogy mit csinál a magyar azzal, a kire haragszik. Majd elvégezzük mi együttással magunk.”

Ha pedig egyáltalában hadakozni akartok, menjetek édes feleim a tengerre, ott elég a hely, ott senki faluját fel nem égeti-

30 tek, senki vetéseit le nem tiporjátok.

Ti pedig édes hazámfiái, se ne féljeteK attól a 4 ezer oroszától, kiket Bem megpacskolt, majd kitisztulnak ők onnan eszük nélkül, de *ne is örüljeteK neki*, mert az az europai háboru ugyan igen szép dolog, de nem ugy, hogy Magyarország viselje a perköltségeket.

Mi jobb szeretnők e quasi-interventiót diplomaticai uton ki-egyenlitve, mint fegyverrel eldöntve látni.

74

CHARIVARI

[1849. márc. 22.]

I

Három Hurbán egyszerre

A murányaljai eldöngetés után Hurbán uram serege szétszaladt. Késő este érkezik Diós Márton uram szállása elejbe egy zsebrák: bocskor a lábán, sisak a fején s zörget az ajtón.

⁵ — Ki a menkü van ott? kiált rá Diós Márton uram nagy mérgeesen.

— Zén vagyok, Hurbán! felel a menekülő nagy ijesztő képpel.

— Hát aztán mi kö? kérdi Márton gazda félvállról.

¹⁰ — Quartir frisko.

— Hát a pokol mire való? Kell még valami?

— Zosztán bor, pecsenya doszt.

— Elhord magad, mert ha felveszem azt a dorongot, mingyár magad leszel a pecsenye.

¹⁵ — A vitéz megijedt, elszaladt s Márton gazda bevágta az ajtót. Kis idő múlva megint zörgetnek.

— Ki a, mi a? aki erre, amarra, nyisd ki!

- Belép egy zsebrák, egy valahonnét lopott tuszli volt a fejibe huzva csákó helyett, köpönyegül egy sávolyos abroszt viselt.
- ²⁰ — Jászom Hurbán, kiált betoppánva.
Ettől már azt sem kérdezte Márton gazda, hogy honnét jön? hanem nyakon kapta, felemelte s kidobta a hóra.
Jön a harmadik. Hát te ki vagy?
— Hurbán megvagyok.
- ²⁵ — Te is az vagy! Kiált rá Diós Márton, de már téged agyon-
ütlek.
És úgy tett, a miként beszéle.

2

- A legutolsó huszárcsapat is kivergődött Galliciából.
Vezetőjük egy vén érdemjeles katona, ide érkezvén Debrecenbe, elmegy egy aranyműveshez.
- ³⁰ Mellén három érdemjel diszlett, pompás orosz és osztrák kegyjelek, miket egykor vitézsége által szerze.
— Aranyműves uram, mond az ősz bajnok, — mit ad ezekért a cifraságokért?
- ³⁵ — Uram, hiszen ezek rendjelek, hogy adná el őket.
— Aranyműves uram, ne papoljon, hanem mondja meg, kell-e? Ha nem kell, a sárba dobom, eb viselje többet!
Az ötvös megmérte a keresztet, s a vén katona azt mondta neki, hogy azok csak annyit érnek, a mennyit nyomnak, törje
- ⁴⁰ össze, s olvassa meg gyűrűknek.
E bajnok megérdemlené, hogy elvetett érdemjeleit, miket átkos kéz adott, a nemzet olyanokkal cserélje fel, miket büszkén fogna viselni.

3

- A szolnoki csata után, szekerekkel vitték Pestre az elesett németek ruháit.
- ⁴⁰ — Hol készítik ezeket? kérdi egy ánszániger a kíséző katonától.

— Bécsben, felel az rá.

— Én pedig azt hittem: hogy Szolnokon szabták.

4

⁵⁰ Egy Pestre jövőtől kérdi a német: mit csinálnak a magyarok?

— Szörnyen retirálnak.

— Merre retirálnak?

— Erre Pest felé.

75

CHARIVARI

[1849. márc. 23.]

Furcsa fiúk ezek a futárok. — A minap Nádudvarra érkezik egy közlők, rendel Kossuth kísérete számára vagy 12 előfogatot, s tudatja, hogy Kossuth a táborba utazandó, még délelőtt megérkezend. — Azzal a futár tovább megy. — A bírő legnagyobb pontossággal tüstént a városbeli legjobb előfogatokat kiállítja, — sőt saját veszedelmére, hogy Kossuth és kíséretének legyen mit enni, egy kis villás früstököt is rendez; midőn minden készen van, érkezik egy másik éhes futár, körül néz, s látván, hogy terített asztal van a Kossuth részére, hivatalosan tudatja a bíróval, hogy már ma nem jó Kossuth; — ezen hivatalos jelentés után az előfogatokat a bíró szét küldi, más napra rendelve őket; — a reggelit pedig a circumspectus tanács, az éhes futárral együtt, — nehogy kárba vesszen, erősen lakmározzák. — Hát egyszerre lakoma vége felé, betoppan egy tiszt, s jelenti, hogy itt van Kossuth; — nagy lön a zűrzavar, sem előfogat, sem reggeli, a bírő kétségbe esik, hogy a nemzet legnagyobb embere, — vagy mint ő szokta nevezni, megváltója — előtt pontatlanul kell magát bemutatni; — előfogatokért küld, mellyek aztán nagy sokára megérkeznek; — ekkor eszébe jut az éhes futár, keresi, hogy üstökét megrángathassa, de a futárnak hűlt helye, a zűrzavarban teli hassal és fõvel tovább állott.

APRÓ POLEMIA

Ugy van!

Nem mystificáljuk többé olvasóinkat.

A „Marcius Tizenötödike” hallatlan indiscretioval kikottyantotta egész életünkben megőrzött mély titkunkat.

⁵ Ki nem hiszi, olvassa meg tegnapi számában, hol így szól:

„Az olvasó az *Esti lap* által okozott gyönyöröket nem annyira Jókainak és Kovács Lajoséknak, mint nekünk és Madarásznak köszöni”.

Ugy van. Már csak mi is bevalljuk, ha a Marcius begyében ¹⁰ nem fért, hogy tisztelt olvasóinknak a sok gyönyört nem annyira mi, t. i. Jókai és Kovács Lajosék, mint Madarász és Marcius okozzák, az *Esti lapokban!*

De hisz e bünt az okos olvasó megbocsájtja nekünk, mert hisz tudja, hogy a gyönyört nem azok okozzák, a kik *irnak* a lapba, ¹⁵ hanem a kik *leiratnak*.

Mit is csinál árva fejünk, ha gyönyört okozók közül az egyik valahogy kirepül fészkeből, a *Marcius* egy hét mulva a Debreceeni lapok szerint Aprilisbe megy át?

Jaj nekünk, s jaj az olvasónak.

77

NYIRI LEVELEK

IV.

Iles kedves szípsíges uramöcsém.

Hát, Nádudvaron voltam a sógoromnál, fia született, hát keresztapának hítt.

Azonban ez nem tartozik ide.

⁵ Szoboszlón, a mint megittattunk, betértem magam is egy

pohár borra a csárdába, hát a mint ott ülök, jön nagy sebbel lobbol egy hirtelenember, — így hiják parasztnyelven a futárt, — iszonyúan télnék öltözve, s parancsol magának rögtön bort, pálinkát, puntsot, kávé, csokoládét, krampampulit, mert úgy-
10 mond nagyon siet.

Az Istenért, valahogy el ne késsék! Rögtön futott, szaladott minden ember hozni, tölteni a parancsoltakat, a futár úr pedig jött ment járkált fel, alá szobában, látszék rajta: hogy nagyon siet, nincsen maradása.

15 — Ugyan alássan kérem: hová tetszik futni? kérdém én tőle, mielőtt ivott volna.

Csitt, az titok, ahhoz önnek semmi köze! felele ő, mielőtt ivott volna.

És azután ivott, és minekutána ivott, leült mellém, mondván:

20 — Tudja-e az úr: hogy én holnapután ilyenkor Pesten leszek?

— Ott-e? tehát nagyon tetszik sietni, bizonyosan a kormány küldi?

Csitt, az titok, felele ő, és ivott, és azután fülembé súgta annak nevét, a ki által küldetik.

25 — Ah — az-é? az a kicsi kis ember, a ki annyit beszél a collegiumban, osztán olyan szípeket: hogy a kaputját is hol leveti, hol felveszi. — Bizonyosan, valami fontos tárgyban küldi kigyelmedet futnok uram? tán ágyúkat hozat ki, miket ott hagyott.

30 — Csitt, az titok, szólott ő és ivott — egyetlen egy levelet viszek.

— Lehetetlen! fontos levél lehet az, bizonyosan valami utasítás a budai kapitányhoz: hogy a várat hogyan vettessék a levegőbe?

35 — Csitt, nem szabad tudni, felelt ő és ivott. Ez a levél egy szép leánynak szól.

— Ugy-e? Valljon mi lehet benne? bizonyosan összeesküvés, hogy Windischgraeczet egy ebédnél megmérgezzék.

— Csitt! az titok, szólott ő és ivott. E levélben a nagy férfiú egy hajfürtöt küld annak a szép kisasszonynak.

⁴⁰ — Szép tőle ezen érzékenység, aztán sokszor küld ő ilyen ereklyéket Pestre?

Csitt, az titok. Minden héten egyszer.

— Ugy-e? Hát azért van ő mindég olyan kopaszra lenyírva. Hát az a szép kisasszony mit küld vissza érte?

⁴⁵ — Csitt, az titok. Jól összeszokott szidni, s a levelet bele dobja olvasatlanul a tűzbe.

— Hát kigyelmed ilyenkor mit csinál?

— Csitt, az titok. — Elmegyek a legelső parókáshoz, s megveszek tőle egy hajfürtöt húsz krajcáron, s visszahozom, mint ⁵⁰ felcletet; uram és gazdám pedig azokat bezárja egy pixisbe s nyakába akasztja.

— Hát aztán kigyelmednek mi dukál ezért a fáradsáért?

— Azt nem mondhatom meg, mert titok, — úgy három négyszáz pengő egy útra.

⁵⁵ — De meg is érdemli, mert bizony nagy hasznot tesz vele.

Ekkor azonban elő állt a futász úr forspontja, és ő vette köpönyegét és felült, minekutánna a kocsisnak megparancsolá: hogy jól hajtson, mert e sietségtől a haza boldogsága függ.

⁶⁰ A paraszt asszonyok áhitatosan néztek utána, tudván: hogy ő viszi magával a nemzet megszabadulásának evangéliumát.

Én pedig azóta még egyszer akkora szeretettel viseltetem az ő nagy gazdája, ama kis férfiú iránt, mióta tudom: hogy ő még a távolban is olly érzékenyen megemlékszik azokról, kikhez szive cpedései vonzák.

⁶⁵

Torkos s.k. Compossessor.

U.i. Az a futár, hogy elbúcsúztunk, megigérte nekem, hogy majd egyszer a gazdájától elcseni azt a verses gyűjteményt, mellyet hivatalos óráiban, mikor senkit sem eresztet be magához, írni szokott, egy sonettet el is mondott belőle. Mondhatom, hogy pompás kis poéma. Ha Hiador nem segített neki hennre, hanem maga fejből jött, akkor nagy költői vénának kell lenni abban a fiatal emberben. Kár volna, ha elásva maradna.

V.

Ides öcsém.

Sietek. Ehun van az az anthológia, a mit mondtam: hogy a kántorunk összeszedett a Közlönyből, kérje meg öcsém uram valamelyik compactort: hogy adja ki, nagyon derék munka, jó lenne az iskolába kézikönyvnek, a helyett a grapsa Cicero helyett, ebből különben megtanulhatnak a növendékek a rhetoricát s több affélét, mint abbul.

Isten megáldja, tiszteli a sógorom, csak neki küldje majd a lapot, én úgy sem olvasom.

10 *Virgböngészet**:

a magyar világhírű szólnokok és státus férfiak beszédeiből, összeszededgette Gyárfás Sigmond, kántor és iskolamester.

CAPUT CXVI.)

Madarász László pro lege manilia.

15 Ad notam: credo ego vos iudices miseri etc.

Motto: „Villámlott a zsendice,
hozzárugott Böszörmény.”

„E pont felett, két különböző vélemény van s mindenik extrem. Madarász József azt kívánja, hogy az egész pont hagyas-
20 sék ki (nem tudatik: hogy ez harmadik vélemény-e, és szinte extrem? vagy pedig épen nem is vélemény, minthogy az orator nem nevezi annak) önök úgy látszik ignorálni akarják a szónak hatalmát, a minék igen nagy befolyása van. A rossz akarat alkalmazható a gyávákra és gazokra (ez nem azt teszi, mintha a gyávák
25 roszakaratuak lehetnének, hanem, hogy ezt rájuk lehet alkalmazni; ez rhetorikai figura,) más nincs (hogy mi nincs, az

* Minthogy az egészet nem közölhetjük, mutatványul egy párt ide fogunk igtalni a hozzá csatolt és közbeszúrt glossák commentáció kíséretében. Szerk.

nem tudatik), mert ha valaki azt állítja, hogy Windischgraecz-
nek 50 ezer embere van, ez más színben tűnik elő, mintha valaki
a piacon feláll és lehangol egész néptömeget. (Minő aranybe-
széd, minő gyönyörű összefüggés, minő praecisió! ki nem látná
30 itt a kézzel fogható különbséget két valaki között, kik közül az
egyik Windischgraeczről beszél, a másik a piacon feláll s kido-
bolja, hogy a húsnak felvitték az árát s ez által egész néptömeget
lehangol. Ez a vétkes, amaz ártatlan) Látjuk (nem látjuk ugyan,
35 de az nem tesz semmit) minő zavart okozott azon hír is, midőn
ittén az mondatott, hogy Windischgraecz serege Tiszafürednél
van. (Ez valaha historiai nevezetességű adat lesz.) Én egyet kívá-
nok a férfiútól, azt t. i. hogy legyen benne erő s ne pletykázzon,
ha valaki gyáva, vagy gonosz, büntetessék meg. (Tehát: egyet
40 kíván a férfiútól, 1-ör erő legyen benne, 2-or ne pletykázzon,
3-or büntetessék meg. Az eredeti kéziratból az összefüggést ki-
rágta az egér, kár érte.) Azon hirlapi cikkekre nem is kívánok
gondolni, milynek például a Figyelmezőnek cikkei. Az ilyesmi
csak politialis büntetés alá jöhet. (Itt tűnik ki a szólnok nemes-
45 lelksége, ő nem kíván rá gondolni, mert politialis büntetés alá
jöhet; milyen jótekonyság az a politialis büntetés.) Azonban
gondolja meg a törvényhozó test, midőn politialis büntetést
emleget valaki, akkor non est emleget (nem, erre kényszeríteni
nem lehet senkit.) Azt előbb meg kellene határozni (úgyvan,
50 meg kell a non est határozni, szigorúan, mert az igazság úgy
hozza magával, mint ezt Aristophanes is megmondta görögül.)
Én a politicának határozatlanságát az igazsággal nem kívánám
össze keverni (lehetetlen is azt keverni, sőt nagyon ártalmas és
nem is szabad.) A bünténynek meghatározása teszi azon pontot
55 (ez csak soloecismus, így mondják Debrecenben: *cselekedjék
kend* nekem egy pár csizmát) mellynek következtében a határo-
zatlan politicának nincs azokhoz semmi köze, hanem a törvé-
nyes bíróságnak (minő ragyogó antichetonok! határozatlan po-
litica és bíróság! Ez is rhetoricai figura.) S ezen meghatározás
60 nem a vész törvény alá esik, hanem a hazának megmentésére

szolgáló eszköz (világos! aki ezt nem érti, üsse magát pofon) s a
 55 bíróság itélni fog a fölött, ki szóval és tettel megsértette a hazá-
 nak szabadságát. (Dobolyi Sándor tapsol. Bernát József magán-
 kívül van.) Én a veszélyt kétféleképen látom (Nagy ember,
 dicső ember, ő látja a veszélyt kétféleképen: szemközt és oldalt).
 Az egyik (veszély) karddal megy a haza ellen, s ez (a veszély)
 60 nem olly veszélyes, mintha (a veszély) összevegyűjt 100 embert,
 s azokat (a veszély) a hazának szabadsága ellen lázítja (veszedel-
 mes veszély). Magános véleményem az (ellentétben a csoportos
 véleménnyel!) mert méltóztassanak megengedni (a szerény em-
 ber, engedelmet kér rá) mindenik magából meríti az okot: hogy
 65 gyávaság által, s szóval is a haza ellen bünt elkövethetni. (Valljon
 a szólnok ezt az okot magából kívánja meríteni, s erre kér enge-
 delmet?) s ha mi ezen pontot kihagyjuk, akkor a pletykázók és
 rozszakaratú szájhősöknek egész seregét hagyjuk ki. (Tehát itt
 szólnok be akarja őket hozni.) Ez magános véleményem (Bernát
 70 József tapsol, Dobolyi Sándor magánkívül van).

79

CHARIVARI

[1849. márc. 27.]

A napokban egy felvidéki sonkolyos tóttal beszélvén, alkal-
 mat vettem magamnak szabadságharcunk célja- s ügyünk vég-
 diadaláróli gondolkodását kitapogatni. Az eredmény igen ked-
 ves, igen meglepő volt.

5 De halljuk a párbeszéd nevezetesebb részeit. —

Ő: — Uram! a kusza kakas győzött, nekünk *magyaroknak* is
 győznünk kell.

Én: Hát mi köze a kusza kakasnak a mi győzelmünkhöz?

10 Ő: No hát a minapában, midőn — mint mondják — tisztele-
 tes Hurban obester uram Tiszolcon volt, elment egy jövendő-
 mondó vénasszonyhoz, hogy nekie vesse ki: miszerint Win-

dischgraetz győz-e, vagy Kossuth? — A banya engedett kívánságának. Emeltetett vele. S mit mondott a kártya? Azt, hogy „kilenc kakast kerítsen tiszteletes obester uram, s nevezze el azokat a magyar és a német vezérek neveivel. Ekkor vessen elibök egy marok zabot, s a mellyik párt, vagy pártbeli elveri a másikat a prédáról, az leend a győztes.”

Minden az utasítás szerint tétetett; de mégsem minden, mert vitézlő tiszteletes uram a kilenc kakas közül nyolcat ütött osztrák generalokká, egyedül a kilencediket, azt is egy *kuszdát*, mellyet Kossuthnak nevezett, jelölvéni ki a magyar sereg képviselőjeül.

Ekkor a vénbanya zabot vetett a sarkantyús hősöknek. Az osztrák generalok a prédát körülhemzsegik, Kossuthot egészen kiszorítván körükből. De Kossuth azért nem jó zavarba. Mit csinál hát? — egyet gondol, egyszer, mint a villám a többiek közé — a zab tetejére pattan, s a confusióba jött generalokat (Windischgrätzet, Jellacsicsot, Schlicket és a többit) mint a szél a polyvát egy perc alatt szétszórta.

Ez a kusza kakas győzelme uram!

Igy veri szét Kossuth a mi ellenségünk seregét. Amen.”

A felvidéki tótság egészséges szellemének, jógondolkozásának ismertetésére ennél hitelesebb documentum nem kell.

80

NYIRI LEVELEK

VI.

Hallja az úr!

Haragszom. —

Miért írja az én leveleim hegyébe míg mindig ezt a titulust „Nyíri levelek”? tán azért: hogy én nyíri ember vagyok? Hiszen vagy egy hete: hogy itt vagyok Debrecenben. Azért kikérem magamnak: hogy míg Nyírbátorba vissza nem megyek, levelet így titulálja, mert különben megharagszunk egymásra.

Hát már most ides öcsém uram.

Na szép dolgokat láttam tegnap mondhatom. — Voltam az
10 országyülésben, de nem megyek többet.

Minthogy kigyelmed nem volt jelen, elbeszéltem a történt dolgokat.

Beszéltek biz ott egytül másrül, sok mindenféle szépet, közbe-
közbe mulatságost is, mint például Vlád Alajos úr. Hát egyszer,
15 mintha az ördög szállta volna meg, felpattan egy kis sajtkukac
ember, azt mondják ez is Madarász, — az a másik, — az a sans-
crit; s hallja csak uram, mit mondott? elkezdte gyanusítani, ér-
tetlenséggel vádolni — találja csak ki: hogy kit? de kitalálja,
mert én meg nem mondom, én még csak utána sem mondom
20 ezt a káromkodást, hogy merete a szájába venni olly férfiú nevét,
kinek még a bocskorszját sem méltó megoldani.

Az egész képviselő ház elszörnyedt a blasphemiiára. Egy név-
telen zúgás tölté be a házat, hasonlatos ahhoz, mint mikor az
erdőben fú a Mátra szele.

25 Erre a kis tatárember felvisít penicilus hangon, kézzel lábbal
és szakállal hadarázva, mondván: megérdemlené a képviselő
ház: hogy működéseinek vége legyen! Más szóval: hogy szét-
kergettessék.

No de ki is kapott érte mondhatom. Neki állt az az ősz féfiu
30 ott az elnöki székbén, megszidta, lehordta istenesen, megparan-
csolta neki: hogy üljön le, és szégyenlje magát, — ma nem kap
ebédet.

Ugy kell az ilyen hebehurgya gyerekek. Ugy kell.

A kis ember addig, mig szidták, szörnyen lehúzta a fejét, a
35 fülei elvörösödtek, majd hogy ne lássák, s csak a mögül vetett
sunda tekintetet vasvilla szemekkel ide is, amoda is; — azonban
mihelyt vége volt a pirongatásnak, a mit bizony isten szegény
ember vagyok, de fel nem vettem volna annyi derék ember
előtt, egy zsák német bankóért, rögtön megint felütötte a fejét,
40 s mintha nem is az ő fejét mosdatták volna meg, elkezdett agyar-
kodni, vigyorogni, fintorogni, mint egy valóságos kis mókus.

Jól áll neki. Láttam egyszer egy vándor taliánál egy kapucinus majmot, az is mindig fintorgott, és agyarkodott, a gyerekek nagyon szerették érte.

- ⁴⁵ Minthogy azonban ezt a módosodást senki sem akarta neki észrevenni, kapta magát a csekély férfit felmászott a cathedraba, ott kezdett képeket metélni, fejét billegette, hunyorgatott, majd a száját rángatta félre, majd az orrát húzta össze, majd a füleit mozgatta s ezer mindenféle bohóságot követett el. Csak vártam:
⁶⁰ hogy mikor fog már mogyorót törni a fogával s a héjját a képviselőkre köpködni.

Jó: hogy asszonyok nem voltak jelen, még valamelyik megtalálta volna csudálni, s szerencsétlenné lesz.

- Hanem engem többet ne küldjön öcsém uram az országgyűlésbe.
⁶⁵

- Nekem a szívem fáj, mikor olly becsületes férfiakat, kik a nemzet legveszélyesebb percében életük kockáztatásával együtt maradtak, szilárdul ellenszegülve a császári szétosztató parancsnak, most egy ilyen se trücski, se hajts ki ember akar szétkergetni, mert impertinentiáit tovább nem tűrhetik.
⁶⁰

Már hiszen én tiszteltem a zsarnokság minden nemeit, de nekem ugyan sem ő felsége Ferenc József alakjában nem kell egyik is.

- ⁶⁴ Egy gyékényen árul mind a kettő. Nyepozvolim!
Torkos s.k. composs.

81

CHARIVARI

[1849. márc. 29.]

I

Damjanics az anyai próbás hős minapában a szolnoki táborban kérdezte kormányelnökünk által:

„Van-e elég ágyuja, vagy kell-e még több?”

„Van — s ha kellend: van 3-dik és 9-dik zászlóalj, majd
5 vesznek ezek — az ellenségtől!” lőn a határozott felelet.

2

Ugyanekkor az ünnepezt tábornok, távozó kormányelnökünk fedezetére egy csapatka huszárt rendelt, kiket az indulás perceiben illy szavakkal bocsátott utnak:

„Aztán fiaim! jól megőriztétek a *mi atyánkat*.”

10 „Meg Uram! jobban, mint az istent.” Lőn a katonás válasz.

3

Ugyanezen tábornoknak híres 3-dik és 9-dik zászlóalja, mely-
lyekről közpéldaszóvá vált, miszerint ezek tették őt *hőssé*, s vi-
szont ezeket ő *3-dik és 9-dik zászlóaljja*, — ezen híres, dicső
zászlóaljak — mondom — nagyobbára olly egyénekből állnak,
15 kik csatarenden kívül mind egyegy zablázhatalannak látszó
eleven ördög; de csatarend és tűzben egyegy csókolnivaló
angyal — azaz, hogy ott még elevenebb (igaz néven) mind egy-
egy veszett ördög. Ezek aztán a magyar katonák.

4

Ugyancsak Damjanicsról beszélnek, mikép olly különös va-
rázszal bir, melly szerint ha valamely tisztje hibázott, azt *egy*
20 *szóra* magához hivatván, a delinquens tudja isten, minő orvos-
lás, de mindenesetre (t. i., ha déltájban történt a hivatás) egy
kevés ebéd után — megjavítva, és javulva távozik el tőle. Csak-
hogy aztán ilyenkor kétféle levest kapott a dominus, *feketét* t. i.
25 és ollyat, minőt a tábornok szakácsának ez alkalommal főzni
méltóztatott.

5

A szolnoki csatában egy huszár keményen üldöztvén egy
osztrák törzstisztet, — ez midőn látja, hogy nincs menekvés,
visszafordul, s könyör-hangon kiált.

- ³⁰ „Kérek pardon huszár camerad!”
„Menj pokolba! tán az ördög ád” lőn a felelet, -- s hogy a huszár nemcsak cadentiában, hanem komolyan is beszélt, meg tudná mondani az osztrák camerád a más világon.

82

HOGY ÉRZI MAGÁT AZ ELLENSÉG?

Felelet: nagyon csehül.

Windischgraecznek egy adjutánsa beszélte a szolnoki csata után egy estélyen: hogy seregük nagyon el van csüggedve.

A huszár névtől félnek, mint a haláltól.

- ³ A horvátok sehogy sem akarnak a csatába menni, hanem haza. Azt mondják: hogy ők a legelső csatában lefeküsznek és nem verekednek.

Tüzéreinkről azt hiszik: hogy azok francia tüzérek.

- ¹⁰ Vörös sipkásainkról azt mondják; hogy azok a rohanáskor, nem mint emberektől lehet várni, hanem mint valami szárnyas állat, nyargalva rohanják meg az ő colonnejaikat.

A minap Graeczben találkoztak Windischgräcznek és Radeckynek a futárai.

Windischgräcz husz ezer katonát kér Radeckytől.

- ¹⁵ Radeckzy pedig harminc ezeret kér Windischgräcztől. Jólcakát kívánok.

★

Kassán mikor Hurbán bevonult, utána kiabált a nép:
„Fazikat drótozni, serpenyőt!”

KÜLFÖLDI HIREK

[1849. márc. 29.]

Egy nagy csomó külföldi ujsághoz jutottunk a honvédelmi bizottmány szivességéből.

Millenc jól esik a világot látni, a szabad levegőt színi, ez események kiáltó szavait hallani. Még a rossz hír is jobban esik a
 5 semmit nem tudásnál.

★

A dynastia legujabb nefandus manifestuma mindenütt nagy sensatiot okozott. Frankfurtban semmit sem tudtak róla.

Von Smerling maga is annyira meg volt lepetve általa: hogy hozzá sem tudott szólni. Most már keményebben discutiálják.

10 Bécsben ennek a tiszteletére kényszerített a lakosság a várost kivilágítani, s Te Deumokat énekelni. Meddig türi még az Isten: hogy szent nevét koronás komédiások használják fel népbolondításra.

★

Mártius 9-én a cseh követek, midőn az országgyűlésre akartak
 15 menni, annak ajtait katonákkal elállva találták, kik fegyverrel tiltották vissza a bemeneteltől. Ez a neme az országgyűlés feloszlásnak mélyen sértette őket. „Megyünk Frankfurtba!” mondának egyhangulag. A fiatalok haraggal az öregek sirva, mint Strobach és Pinkas. Igy verni szét egy birodalom képviselőit! Ez a királyos család trónja alatt ássa a vermet. „Választunk és megyünk Frankfurtba!” mondák a csehek. Ez annyit tesz: hogy a csehek szakadni akarnak az osztrák birodalomtól s csatlakozni a Frankfurter alkotmányhoz. Austria remegve kérdi a török portától: hogy mit fog tenni, ha a szlávok az osztrák ellen
 25 feltámadnak. Tehát hiszi, hogy feltámadhatnak.

★

Bécsben nincsenek megelégedve a dolgok menetelével Magyarországon. Megütődtek rajta, hogy Szolnokból kiverettek a császáriak s futnak Pestre. A ministeri sajtó jajveszékelve hirdeti, hogy a magyarok ismét birják a Tisza mellékét, a miből az lát-
30 szik: mintha egyszer már hirdette volna: hogy azt elvesztették. Hirdeti: hogy a Tiszán csak nagy időáldozattal, és még nagyobb embervesztéssel lehet keresztül jutni. Windischgraecz maga megsebesült.

★

Irkák Bécsből: hogy Komáromot Marcius 10-én kezdik el
35 ostromolni, s hiszik nagyon: hogy néhány nap alatt be fogják venni. A kedves emberek.

★

Windischgraecz letétetett a vezérségről, okul adják megsebe-
sülését. Helyette Jelacsics van kinevezve fővezérnek. Erre is tart-
hatnánk egy Te Deum laudamust!

★

40 A szolnoki csatáról csak úgy kelletlenül beszélnek a német lapok. Az Augsburgi azt állítja, hogy a véletlen megtámadás következtében két ágyut ott hagytak a császáriak, egyebet semmit. Azonban ugyanott egy másik levél arról tudósít: hogy a pionier zászlóaljából csak negyven ember menekült meg. Ez a két
45 levél gyönyörűen hazudtolgatja egymást. Egyik azt írja, hogy minden percben fog Pestről a Szolnokból kivert tábor 15 ezernyi segítséget kapni, a másik pedig azt állítja, hogy Pesten alig van katonaság.

★

A pénzügyekben nagy a zavar. Egyik nap betiltják, a másik
50 nap felszabadítják a magyar bankjegyeket. A diplomatia kétség-
he van esve mérgeiben, látva: hogy bankjegyeinket akár betiltja,

akár nem tiltja, a kereskedelmi világ elfogadta. Dühében így nevezi pénzeinket: die unglückseligen Noten. Túl jártunk az eszközön. Minden torzsalkodás dacára magasabb a magyar jegyck
55 cursusa, mint az osztrákoké.

★

Anglia. Az alsóházi ülésben Mr. Bandes felszólítja feleletre lord Palmerstont: hogy miért küldött a siciliai lázadóknak fegyvereket? Erre Palmerston e nevezetes választ adá: ő nem tartja a siciliaiakat lázadóknak, azon alattvalói valamely birodalomnak, kik jogaik, törvényeik fentartására fognak fegyvert, nem
60 lázadók, ezt csak Bandes ur hiszi tán, ki azok iskolájába tartozik, melly a királyoknak a roszul uralkodhatás isteni jogát hirdeti. (The right divine of Kings to govern wrong). Ezt mondta Palmerston, s ennyit a szabadelmű Franciaország sem mert még
65 mondani. Indítványára Bandes interpellációjából a „lázadók” cím 124 szóval 39 ellen kihagyatott. (Augsburger Allgemeine Zeitung.)

84

PEST ÉS DEBRECEN

Mondjunk egy jó szót a maga idejében.

Pest középpontja az országnak, de Debrecen középpontja a magyar népnek.

Amott minden nemzetiség érdeke, itt azonban egyedül a magyar érdekek vannak összesítve.

Pest legnagyobb városa Magyarországnak; — Debrecen maga egy Magyarország kicsinyben.

Pestnek Dunája van, s épen ez teszi helyzetét védhetlenné, egy nap alatt seregei az ellenségnek érkehetnek alulról, felülről falai
10 alá, miknek jöveteléről hirmondás sem jöhetett előre; — Debrecen azonban védi a Tisza, melly az osztrák tábornokok vallo-
mása szerint egyike a legveszedelmesebb folyóknak Európában.

Pest soha sem nyújt annyi biztosságot külső megtámadások ellen, mint Debrecen. Keletről az erdélyi, északról a marosi bér-
15 csek, délről a Maros, nyugotról a Tisza, egy természetes négy-
szegű várat képeznek körülötte, melybe az ellenségnek betörni
csaknem lehetetlen, melyben belül a kik laknak, mind meg
annyi hősei a szabadságnak, mind megannyi ijedelmei az idegen
rablóknak, és a mely várnak földje a kenyértermő kúnság, a
20 honnan ugyan az ostromlók világ végéig sem éhezethetik ki a
védőket.

Budapest erősség, de Debrecen asylum.

Pest népe egy mivel, szabadságérvő lelkes nép, mely kezde-
tét adta a *forradalomnak*, míg Debrecen összilárdságu népének,
25 nyugodt, moralis, becsületes jelleme egyedül biztosítja azon
nyugalmat, melyre csaták közepett legnagyobb szüksége van
a kormányzatnak.

Pest fiai alkotják nagyrészben a dicsőséggel tetézt harmadik
zászlóalj, de más felől Debrecen fiai is kiviták vörös szalagjaik-
30 nak a méltó helyet, szabadságháborúnk arany könyvében.

Pesten elvesztettük ügyünket, Debrecenben visszanyertük.

Azért ne legyünk Debrecen iránt hálátlanok.

Soha se feledjük: hogy ellenségeink milly fontos dolognak
tartják ide jöhetni, s mint kétségbe esnek: hogy ezt nem tehetik.

35 Magyarországnek lesznek jobb napjai, mint voltak eddig,
de azon jobb napokban sem szabad elfelejtenünk, hogy a legszo-
morúbb időkert itt e falak között éltük át, szent legyen azoknak
emléke, tisztelve legyen a nép, ki azokat velünk tölté.

A kísértet óráiban hazájához e város hí maradt, méltónak
40 mutatta magát egy nemzet üldözött lelkét egyedül hordani, ne
felejtse el soha a nemzet, a mivel e népnek tartozik.

Jövendő idő, mikor e tartozását le fogja róni, addig is legyen
megjutalmazva előszeretetünk által.

Mindezeket pedig én nem ok nélkül mondom. Nem azért,
45 mintha Debrecen városának hizelkedni akarnék, hisz Debrecen
városa nem asszony; hanem azért: hogyha hallani fogunk tán

egy olly örömhírt, mellyről nappal gondolkozunk, éjjel álmodunk: el ne ragadjon bennünket a szerencseváltozat.

Jó minekünk itten laknunk, mint a biblia mondja.

⁵⁰ Én is imádom Pestet, mert hazám fővárosa, mert lakóhelyem, mert visszavétele által, az ellenségnek fejére hágtunk, de azért azt mondom: hogy reményeink betöltének esetére is, jó minekünk mind azt, a mit féltünk, itt hagynunk.

⁵⁵ Pest kötve tartaná a hadsereg mozdulatit, ha a háború tovább folya, nem úgy mint Debrecen, az által, ha az ország kincsei benne őriztetnek.

E kincseket jól ismerjük. Nem szükség elmondanom: hogy kik, és mik?

⁶⁰ Ha rajtam állana, én Pest bevétele után is itt hagynám őket Debrecenben.

85

NYIRI LEVELEK

VII.

Kedves uram öcsém!

Katonává lettem.

Most élelem még csak világomat. Fölcsaptam a kecskeméti szabadcsapathoz Muraközy János uram ő kigyelme becsületes ⁵ markába.

Héj, az ám a marok, az ám az ököl.

Azt mondják: hogy egyszer egy vasas németet lovastul együtt kétfelé hasított egy csapással. Én elhiszem. Mint hallom hajdan együtt járt kigyelmeddel iskolába, annál inkább érdekelni fogja ¹⁰ derék kapitányunk. Itt van Gál Józsi is, kigyelmed régi jó barátja, mint hadnagy.

Pompás egy életet élünk itten a homokos alföldön, csak azt szeretem: hogy nincs olyan sár, mint a Tiszán túl.

Épen e napokban értünk Kecskemétre. Lóggott a szörnyü sárga

¹⁵ zászló valamennyi toronyból. Előtte való nap a népség lehajigálta onnan s este a nemes tanács újat fábrikáltatott s azt Fejes János uram, windischgräczy comissarius ur, saját becses körmöskeivel menten ki is tüzé. Mi pedig menten leszaggattuk. Fejes János uram menten megszökött.

²⁰ A nemes tanács 120 szekér szénát küldött Jelacsics uram után. Ez sem eszik abból a szénából. Utána iramodtunk, s a szekereket Kőrösön beérve, szépen eltérítettük gazdáikkal egyetemben Cibakházára.

Eredeti anecdotát hallottam itt arról a Jelacsicsról.

²⁵ Hát persze szűk volt neki a világ, mikoriban Damjanics Kőrös felé járt s miután Kecskeméten összecsesdíté a rác világot, kiválasztá az atyafiak közül a legsundábbat, levén az Tógyer gazda, s attul küldé egy csomó levelet az ő kedves Bánátusi atyafiaiának, élénken rajzolván azokban szive sérelmeit s unszolva őket valamennyi szentekre: hogy jőjjenek segítségére,

³⁰ mert különben szökök.

Ezeket a leveleket becsinálták egy kulacsba, azt odanyomták Tógyer gazda markába, s ráparancsoltak: hogy csak csináljon olyan ostoba képet, a millyen van, aztán ne beszéljen senkinek

³⁵ semmit. Ezzel megindították, adván neki az útra kilenc garast, meg két vörös hagymát.

Hát az úton egyszer, a mint a rác nuntius leszáll Félégyházánál megmutatni a passust, a kocsisa megszomjazik s kapva az alkalmon, nagyot húz a kulacsból. Érzé azonban, hogy semmi

⁴⁰ sincs benne. Megrázza s hallja: hogy papiros van benne. Zörög. Mondja aztán a „hallják kentek” nemzetőröknek: hogy e furcsa dolog. Amazok kérdik tőle: hogy miféle bogár az, a kit visz?

„E bizony rác, felel a kocsis, hanem ha kérdik, csak zsidónak

⁴⁵ mondja magát.”

(E szcrint ez az ember saját magának *nyolc kilenced részét* eltagadta. A ki tudja: hogy *egy rácból kilenc zsidó* kitelik, s még is marad ott egy rác.)

Az zsidóbőrbe öltözött rácot tehát rögtön nyakon csipték,
50 csutorástul földhöz vágták, a leveleket elszedték; mit meghallva
Jelasics, illaforé, szedte a sátorfát s felnyargalt Aszódra; ott
várja most a föltámadás napját.

Máskor majd többet, tisztelem az ismerősöket.

Alázatos szolgálja. Torkos J. ghgkuevilla, vagy hogy írják
55 azok a tudósok. —

U. i. Most beszéltem egy úri emberrel, a ki Pázmánditól jön
és megy Debrecenbe. Pázmándynak nagy mehetnéke van az
országgyűlésre. A vándor madarak azt hitték: hogy örökké tél
marad s most: hogy a tavaszt érzik, szeretnének vissza költözni.

60 Persze Pázmándy is halálos beteg volt egész eddig az ideig,
mint a többi távolmaradt képviselők együl egyig. Patécs, himlő,
torokfájás, nátha, hurut, orbánc, indigestio s tudja isten mi
mindenféle baja volt szegénynek. Különös: hogy épen a kép-
viselők mennyire betegedtek ezen a télen, és kivált azok, akik
65 nem voltak Debrecenben.

Ugyan kár volna azért a Pázmándyért: ha a himlő elrútította
volna arcának simaságát. Még csak az elpirulás sem fog módjá-
ban lenni, ha haza kerülünk.

Torkos J. gyuhehrilla. (Hát így jól van?)

86

SZERKESZTŐI NYILATKOZAT

Tudtomra esvén: miszerint előttem ismeretlen emberek,
ismeretlen okokból eléggé lelketlenek vitéz hadseregünkben az
által ingerültséget szítani, mintha e lapokban valami célzás vagy
hajlam lett volna nyilvánítva a dynastiávali egyezkedésre. Kik e
5 lapokat olvasták, és igazat mondani szoktak, tanúim: hogy a
legszomorúbb időkben sem terhelték magukat e lapok illy
váddal, mint ezt lapjaim 5-dik száma is bizonyítja, s lelkem
istenére bizonyitom: hogy míg nevem ott álland, nem is ter-

helendik. Ha egy közös ellensége nem volna a hazának, azokat
10 nevezném ellenségeimnek, kik erővel igyekeznek a magyar
polgárok, a magyar hadsereg közt szakadást előidézni, most
nincs hozzájuk komolyabb szavam, mint az: hogy a morális
testvérgyilkolást, mit máskor mint férfi fognék megtorlani,
15 most mint hazafi türelemmel hagyom magamon megtörténni,
s inkább azoknak nyújtok békülő kezét, kik lelkemet tépik,
mint azoknak, kik hazámat dúlják.

Szabadság! nemzetiség! volt mindig jelszavam; legyen bírám
a nép, legyen bírám az Isten: vétettem-e valaha ellenük?

87

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 2.]

I

Szép Magyarország, mi lesz belőled?
Minő sors, minő élet vár reád e napok eljövételében? Mikor
lesz szenvedéseidnek vége és mi által?

Ma tán ütközet napja van. — Az emberek nem félnek többé
6 egy ütközet kimenetelétől.

Valami túl a győzelmen, túl a veszteségen, valami ismeretlen
jövendő képe foglalkoztatja a lelkeket, mellyet óhajtunk és még
is félünk.

Van-e bátorságunk lelkeket idézni? Idézzük fel a multat és
10 jövendőt s kérjünk tőlök tanácsot: hogy mit tegyünk a jelen-
ben?

2

Respublica

Irgmagasabb, legerősebb név, melly mint eszme, a vélemény-
nyrken uralkodik, félük, vagy imádják, de hisznek benne.

- 15 Nem ez eszme áll-e a szabadsághac végén?
 A nép uralkodása. Szabadság. Respublica.
 Megtagadom ifjú lelkem ábrándjait, s szólók ez eszméről
 komolyan, földien.
 Nem a ragyogó kép áll előttem, mit magamnak alkoték,
 20 hanem a természetes való, mit mindenki lát.
 E harc örökké nem fog tartani.
 Ellenségünk megverhet sokszor; de le nem győzhet soha.
 A legroszabb esetben sem.
 Az europai diplomatia végre magáévá teendi a kérdést.
 25 Közbenjárul s ekkor két választás lesz számunkra hátra.
 Választás királyság és respublica között.
 A habsburgokról szó sincs; ha ők bennünket le nem győztek,
 Európában senki sem fog értök szót emelni. Eddig is kép-
 zelt hatalmukat támogatták, mihelyt e hatalom élőforrása kia-
 30 padt, érdekeik megszűntek Europa érdekei lenni.
 Azon érdek, minélfogva Austria eddigelé constitualt hatalom-
 nak tartatott, átszálland Magyarországra, s a magyar politicusok
 nem fognak olly nevétségesek lenni, hogy olly erőtlen érdekhez
 kössék magukat, mellynek magának is subsidiumra van szük-
 35 sége.
 Nem bünei, hanem erőtlensége miatt a habsburgi háznak, a
 magyar nemzet kénytelen lesz más pontot keresni, hová lételé-
 nek legelső alapkövét letegye.
 Választhat egy Napoleont, egy caninoi herceget vagy egy
 40 Coburgot vagy egy Leuchtenberget megürült trónjára.
 E választások bármellyike által okvetlenül maga ellen izgatná
 a mellőzött érdekeket.
 Napoleonnal megnyerné a franciát, Coburggal az angolt,
 Leuchtenberggel az orosz, bármellyikkel azonban maga ellen
 45 támasztaná a másik kettőt.
 Egyet megnyerne: hogy kettőt elveszítsen.
 Hogy magyar ember viselje a koronát, attól a gondolattól
 épen menten meg az Isten.

Ez alternatívából egyedül a respublicai kormányforma nyújt
50 menekülést.

Ezt kell elfogadnunk, ha hazánkat végetlen európai háború
szinpadává nem akarjuk tenni.

Ha a Habsburgház decheancea ki van mondva, s ez sokáig nem
késhet, más jövődőt nem fogadhatunk el, mint a respublicát.

55 És ezt minden sympathia leszámítása mellett azért: hogy neutra-
litások maradhassunk.

Bármi királyválasztás féltékenységet idézne elő. Tehát ne
válasszunk senkit.

A forma különben sem teszi a lényegét, ha a status institutiói
60 életre valók, élni fognak, akár praesidens, akár király áll élükön.

S miután a küzdelem csakugyan meg van, ha egyszerre be
lehet az átalakulás nagy munkáját fejezni, minek volna azt el-
halasztani, benn hagyva a még vérző sebekben, újabb s tán
véresebb és szomorúbb küzdelmek gyűjtő fulánkját?

3

66

Habsburgház

Nem sokára Johannes sine terra.

Mit ezelőtt két hóval mondek: hogy a Habsburg-dynastia
tulajdon érdekei ellen küzd, fényesen be van bizonyítva a mar-
cius 6-ki manifestum által.

70 Megvallom: hogy ennyi eszélytelenséget nem vártam a Habs-
burgoktól.

Hittem: hogy a visszavonulás útját nem fogják elzárni ma-
guktól, hittem: hogy azon esetre, ha mindent elvesztettek, meg-
tartják azt a bűnbánó, magasztos álarcot, mellyel egy Mária
75 Theresia olly nagy hatást tudott gyakorolni szorult állapotjában.

Hittem: hogy majd, ha a felzaklatott nemzetiségek előállnak
megcsalott igényeikkel, ha Austriáról lehull a kölcsönzött erő,
ha a Habsburgi királyok koldulni járnak egyik néptől a másik-

hoz, kérve a multak feledését s ígérve mindent a jövőben,
60 hittem: hogy a magyar lesz a legutolsó, kihez kétségbeestökben
bocsánatért és ótalomért fordulandnak, s a legelső ki vétkeiket
el fogja feledni.

E lehetőség elenyészett.

A dynastia kimondá: hogy számára nem létezik többé Ma-
65 gyarország.

Erre nem lehet más felelet, mint ugyanaz megfordítva: Ma-
gyarországra nézve nem létezik többé habsburgi király.

Bűneit tán megbocsáthatta volna a nemzet, eszélytelenségét
nem.

60 Míg bennünket csak gyilkolt, addig tán hihettük: hogy ki-
rályunk akar lenni, de most azt mondja: hogy meg vagyunk
halva s tulajdon létünk temetésére hív meg.

Ebben írta alá uralkodásának halálos ítéletét.

Mert ez többé nem belviszony. Ez az eurpai diplomatiát
65 érdeklő tény, s azzal tréfálni nem lehet.

4

1848-iki törvények

Sokan és sokat beszéltek ezen törvényekről.

Némellyek ezeket tették küzdelmeink céljává, mások épen
ezek ellen támasztottak lármát, ismét mások ezek alapján hittek
100 egy végül bekövetkezhető békekötést.

Korszerűek-e ezen törvények, voltak-e azok, vagy lesznek-e,
arról itt nem akarok beszélni; csupán az iránt akarok némi derüt
előidézni, miért félnek némellyek e törvényektől?

E törvények régi alkotmányos jogainkon épültek. Átvaluk
105 nekünk a dynastia semmit ajándékba nem adott; — mégis úgy
látszik, mintha e törvények keletkezése nem lett volna ingyen.
Mintha azok, kik ezeket kieszközölték, viszont a nemzet nevé-

ben ígéreteket tettek volna, minek megadását a nemzet egyhangúlag visszautasította.

¹¹⁰ Ezért most a harc.

E harc végével akár jobbra dőljön az, akár balra, az 1848-ki törvényeknek nem nagy szerep jutott.

Ha a dynastia e törvényeket minden ellenigéret nélkül aláírta, megölte magát: ha öt ennyire lehet kényszeríteni, akkor annyi erővel újra alkothatjuk az egész constitutiót.

¹¹⁵

Ha pedig ő kényszeríthetne bennünket arra, hogy alkotmányunkért angáriát fizessünk, ugyanannyi erővel meg is semmisíthetné az egész constitutiót.

Ezt, látszik, hogy akarja is tenni.

¹²⁰ Az intermediáló törvényekhez úgy látszik, sem a nemzetnek, sem a dynastiának nincs nagy ragaszkodása.

Ezért nem hiszem: hogy azoknak, minden befoglalt szép és jó mellett is, nagy szerep jusson a jövőben.

88

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 3.]

I

Békepárt

Hallották, hogy harangoztak, de nem tudják, hogy hol?
Híresztelik, hogy van egy békepárt, vagy legalább akar lenni,
és hisznek benne.

^a Sőt azt is híresztelik, hogy az a békepárt itt közöttünk van,
és elhiszik.

Arra, hogy valaki ezt híresztelje, lehet oka, de arra, hogy
elhigye, nem lehet.

¹¹ Működésük csak akkor lehet szó, ha vagy mi győzünk, vagy mi
győztünk le.

Első esetben mi kötjük azt, de nem az austriai házzal, másodikban az austriai ház, de nem mi velünk.

Az austriai ház vétett a mostani Magyarország ellen annyit, mennyi elég rá, hogy vele minden békepropositum paradoxonná legyen.

Ha győzünk, nem fogjuk Austriától kérdeni: hanem Európától és a magunk népétől, hogy minő sorsot határozott el Magyarország számára?

Ha legyőzetünk, nem tőlünk fogja Austria kérdeni a föltételeket, miken békét vásároljon.

Nem tőlünk, nem is ettől a Magyarországtól.

Hanem előállana akkor egy egészen másik Magyarország, egy soha nem nevezett, soha hangot nem adott párt, mind azok, kik mind a két elv mellett és ellen compromittáltak magukat, s ott lenne a békepárt.

E párthoz senki sem tartozhatik, ki végig az elv mellett maradt és azt kimondá.

Tehát senki azok közül, kik ez országgyűlésen jelen vannak.

Senki közülünk.

E párt még nincs, e párt nem is fog lenni, mert e párt csak akkor lehetne, ha teljesen, végképen legyőzetnénk s ezt ép emberésszel elhinni nem lehet.

2

Kaputosok

Nem beszélek az ingerültség hangján.

Vannak saját feleink között, kik a népet a kaputosok ellen izgatják.

Ez a veszélyesség szempontjából nem sokat árt. A magyar nép józan, becsületes, az bizony nem fog revolúciót csinálni azért: hogy egyik ember posztóban jár, a másik vászonban.

Többet árthat azonban ez agitáció politicalai szempontból.

Tegyük fel: hogy ez elv vérré válik a népben.

(Én ugyan nem szeretem ezt a különböztetést tenni, előttem minden honpolgár a néphez tartozik, nem csupán azok, kik posztóruhát nem viselnek.)

⁴⁵ Akkor a legelső új országgyűlésen ilyen szép pártcombinációk lesznek.

Egy szláv párt, melly olly férfiakból állana, kik azon csekély hiány mellett: hogy kaputot nem hordanak, nemcsak a magyar érdekeket, de még a magyar nyelvet sem fognák ismerni.

⁵⁰ Lenne, egy másik román párt, egy harmadik szerb párt, és isten tudja hányféle nemzetiségi párt.

Mert a nemzetiségi kerületek ez ideig választották ugyan azokat, kikben bizalmuk öszpontosult, de legalább olly embereket, kik felvilágosultságoknál fogva nemzetiségünk elő-

⁵⁵ haladásának nem kerékkötő láncai.

S mind ez miért?

Azért: hogy a kaputos országgyűlés nem határozott még az élethalál percekben a regáliák felől.

⁶⁰ Az olyan status férfiakat sem irigyeljük senki álladalmának, kiknek diplomaticus utopiái nem terjednek túl a bormérésen.

89

EGY ERDÉLYI LEVÉLBŐL

Azt mondják, elmúltak a csudák napjai, ezt megcáfolja Szében és Brassó bevételre.

A szászok nem hitték: hogy Szebent be lehessen venni, ezen jól elárkolt, elcövekelt várost, mellyet 3200 muszka, 2 zászlóalj osztrák, s 200 szász nemzetőr, bőszült mind a magyar név ellen, védett.

A szászok nagy része a muszkákkal kivonult Oláhországba, most már szeretnének visszajőni, de nem bocsáttatnak.

★

15. marcius Erdélyben mindenütt megünnepezték.

★

¹⁰ Nem képzelhető, mint bántak a magyarokkal ezek a szászok, míg le nem verettek. Ha sebesült foglyok vitettek Szebenbe, azokat köpdösték, megverték. A főtényezők megszöktek és mindent elkövetnek, hogy újra behozzák az ellenséget.

Azonban mi is gondoskodunk róla: hogy be ne jöhessen.

★

¹⁵ Bemnek legelső dolga is az volt: hogy a legyőzött ellenség földén felszabadította a közlekedést, a népnek amnestiát adott, s a személy és vagyon-bátorságot biztosította. Ő, ugymond, a szabadság kivívása alatt nem akar olyan eszközöket felhasználni, miket a szolgaság talált ki tulajdon céljaira, mint városelzárások és levélfeltörések.

★

Mesének véltem a mondát, miszerint a tüzet kiálló legvitéz-
zebb muszka is, ha egyszer rohamnál megszaladt, — futása
közben sír és bög, mint a gyermek — ez barátim nem mese, itt
minden ember bizonyítja, hogy a muszkák jól tartották magu-
kat, vissza is nyomták seregeinket, de midőn megrohantattak,
²⁵ a rohamot ki nem állhatván, megfutamodtak, és sírás, bögés
között szaladnak, mint kiket erősen korbácsolnak. Ugy, hogy
a bögés sírás minden velök találkozókat halálra rémített. No
már ez csakugyan a legcomicusabb jelenet. — Gondolj és kép-
³⁰ zelj néhány ezer bögő, síró szakálos vén bolond gyermeket. Az
erdélyi seregek fel sem veszik már a muszkát.

NYIRI LEVELEK

VIII.

Öcsém uram!

Ihon van egy pár igazi mese Kecskemétről.

Volt itt egy jó markos legény, névszerint Czirkos Pongrác, kár, hogy gerillába nem állt.

⁵ Mikor az a 17 ezer horvát itt volt, az ő apjáék házához is szállásoltak 17-tet egy kapitánnyal együtt.

Ő tehátan egy kurtakocsmában estig iddogálván, a mint este haza vetődik, hát akkor már odahaza javában foly a csetepaté, a horvátok ütögetik az ő szögény öreg apját, ki is nagyon

¹⁰ össze talált veszni a kapitánnyal.

A jó fiu ezt látva, felháborodik s úgy üti ő öklének mivoltával a kapitány uramat orron, hogy annak rögtön elborította a képesfelét a vér.

¹⁵ Az tizenhét horvát erre rásik, de a fiu neki se néz tizenhét embernek, szétcsap köztük, mint az isten nyila, egyet jobbra, kettőt balra taszit, a többbit felrugja s ki az utcára.

Erre nagy lárma támad, a fiut kergetik utcáról utcára, mindig több horvát, mindig több nyargal utána, úgy, hogy utoljára tizenhét ezer horvát kergeté Czirkos Pongrácot egy magát.

²⁰ Hallatlan az igaz, de mégis úgy van. Tizenhétezer ember utoljára csodaképen csakugyan elcsipte az egyetlen egy fiut s vitte nagy diadalommal a városházára, ott bezárta egy lyukba, egy század grancsárt kirendelt az őrizetére. Rögtön hadi törvényszéket állítottak, a legényt el is ítelték legottan.

²⁵ Ihanem persze a jó legény, az alatt, míg fölötte ítéletet hoztak, kitört a tömlőcből és elszökött.

Ezt előre is tudhatta kigyelmed.

*

Másik meg az: hogy egyszer egy trupp vasas német egy főkapitánynyal és száz horvátal kimegy előőrset állani Alpárra.

³⁰ Ez előtt három héttel ugyan innen szaladt vissza az előőrson levő escadron kuladér, kiabálva: vagy kétszáz huszár kergeti őket hátulról.

Most tehát a kapitány számadásra veszi a postamestert: hogy hová tette azt a kétszáz huszárt, a ki két hét előtt megkergette a
³⁵ silbakot?

„Uram, felel a postamester, nem volt az kétszáz, csak kettő.”

„Szakkerment, hogy mered azt mondani: hogy két huszár elkergetett százötven vasast!”

„De biz úgy van,” és „De bizony nem úgy van!”

⁴⁰ Míg ezek ottan bizonyoznak, jön át a komp a Tiszán, benne van két huszár, egy öreg őrmester meg egy közvitéz.

„Utzu huszár!” kiáltja erre az egész legénység s elkezdnek puskázni a közeledőkre.

Erre a vén őrmester kirántja a kardját, s sarkantyúba kapja
⁴⁵ a lovát, — lassan ment neki a komp, bele akart ugrani a Tiszába, úgy úsztatni át a partra s az alatt szidta a németet, mint a bablevest: hogy el ne szaladjon, míg ő oda ér.

A horvátok látva: hogy e bizony nem tréfa, a mikor már nagyon közelgetett a komp, oda futottak és kardokkal vag-
⁵⁰ dalták el a komp köteleit: hogy át ne jöhessen.

Azt persze visszacsapta aztán a víz a tulsó partra; ami alatt a vén huszár folyvást szidta kifogyhatatlan ékes szólással a németet, s hadakozott a levegőben a kardjával, hogy a németben a csupa mutogatástul meghült a lélek.

⁵⁵ Mintha látnám: hogy hadakozik s hogy mérgelődik! a mikor másod magával neki nem mehetett annak a száz németnek.

[1849. ápr. 3.]

I

Egy felsőmegyei tót atyafi megy haza a kápolnai csata után a fuvarozásból, s hirdeti nagy hűhózással a szájátó publicumnak: hogy no már most vége a háborúnak. Hát csokszesz? Hát csak-
 6 úgy: hogy a német sereg bele kergette a magyar sereget a Tiszába, ettől a Tisza úgy kiáradt: hogy egészen más felé vette a folyását s a németet is mind elnyelte. Ale nyule!
 És a bozsemej publicum hitte hogy úgy van.

2

Lapjaink minden számával a t. c. sürgetők kérésére csak úgy szolgálhatunk, ha valaki kezénél lévő teljes példányát, az első
 10 óról eladni szándékoznék, melly esetben Csáthy ur annak szokott árát le fogja fizetni.

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 4.]

I

Kérdeztem egykor egy, magát nagy republicanusnak tartó embertől, hogy miért óhajtja ő a köztársaságot?

Mert a királyt gyűlöli, ugymond. Mert a király rosszul bánt népeivel.

1 Tehát ha jól bánt volna velök, akkor ő nem volna republicanus.

A mi republicanusaink nagy részének nem a királyság alapcszméje, hanem a perfid habsburgok ellen van kifogása.

10 Illy alapon nagyon rövid jövendője volna a republicanus el-
veknék.

Én a királyoktól nem várok soha semmi jót; nem ők az okai: hogy nem lehetnek jó emberek, hanem a vak fatum, mely belőlök isteneket akart faragni.

15 Királyság mellett az országnak mindig kétféle érdeke van, egyik a nemzeté, másik az uralkodóé.

Legtöbbször, mikor a nemzet érdeke a béke, akkor a királyé a háboru, és megfordítva.

Azért én azt mondom: hogy míg kénytelenek vagyunk vele, 20 tüzjük a királyokat mint szükséges roszt, de ha ellehetünk nélkülök, ne kérdjük: hogy mellyik volt jó, mellyik volt roszt?

Az: hogy volt, magában elég ok arra: hogy ne legyen.

De még azt elmondani: hogy a habsburgok roszul bántak velünk, nem elég ok arra: hogy a trónt elégessük.

25 Gondolkozatok róla, republicanusnak lenni nem annyit tesz, mint a habsburg családot detronizálni.

2

Aristocraták és democraták

Míg a világ világ lesz, az emberek soha sem fognak egymással egyenlők lenni.

Mindig lesznek törpék és óriások.

30 S a törpék mindig azt fogják mondani: hogy ők democraták, az óriásokat arisztocratáknak fogják szidni.

Mindig lesznek emberek, kik lelki erejük által fölül emelkednek a tömegben, a nép bámulata tárgyaiul, s lesznek, kiket örült 35 kapaszkodásaik dacára a világ kinevet, vagy észre sem vesz, és ezek magukat democratáknak, amazokat arisztocratáknak fogják nevezni.

Mindég lesznek emberek, kik becsületes szorgalmuk és ta-
karékoságuk által polgári kényelmet, vagyoni tehetőséget sze-

reznek maguknak, és lesznek, kiket tékozlás, restség és szenvedély a nyomor útjára vitt, és azok, kiknek ruhái rongyosak, magukat democratáknak, azokat pedig, kik tisztességesen járnak, aristocratáknak fogják nevezni.

Lesznek végre emberek, kiknek becsületessége, jelleme előtt kalapot emel az elismerő világ, míg azokat, kiket lelki rongyaikban bűneik undok ruházatában megismert, eltaszítandja magától, és ezek a megvetettek magukat és söpredék kiséretüket democratáknak fogják árujni, míg azokra, kiknek jelleméhez föl nem tudnak emelkedni, az aristocrata cím sarát dobálandják.

Ne értsetek félre. Nem az aristocrata eszméit mentem én, hanem azokat, kiket e névvel meghajigálnak, s nem vádlom a democratia eszméit, hanem azon embereket, kik meghentergetőzve az utcai szenvedélyek sarában, előállnak, s azt mondják: én vagyok a nép! Ezek, a nagypénteki comédiások, kik Krisztus szenvedéseiből csinálnak szinpadot.

Az fáj nekik: hogy olly magasra nem mehetnek, mint mehet az igazi érdem, s ezért kiáltják rá, le vele!

Legyen az is olly alacsony, mint ők.

Illy emberek mindig lesznek a világon.

De ollyanok is lesznek, kik a felismerő nép kacaja közt az ő fejekre fognak gázolni.

3

Odiusos elnevezések

Mindig voltak, kivált a magyar közéletnek, szeretett vagy gyűlölt címzetei, miket úgy osztott szét mindenki, a mint valakit üldözött, vagy kegyelt.

Hajdan a kuruc és labanc, nem rég a pecsovics és liberalis, legujabban a republicanus és császári.

Még csak két év előtt is nagyon rossz állapot volt liberalisnak neveztetni; ha valakire illyen név csak az utcán ráragadt is, az

nem kapott hivatalt, az pöreit elvesztette, azt mindenféle vexa
70 érte az ég alatt.

Most épen így vagyunk a császári elnevezéssel. Ebben a nép-
nek, a nemzetnek utálata van kifejezve.

Akkor a császár uralkodott, most a nemzet.,

Mi igen sok embert ismerünk, kik két év előtt magukat
75 pecsovicsoknak hagyták nevezni, s most ugyan republikánusok.

Akkor abból volt hasznuk, most emeből. Ők következetesek
maradtak.

Ezen emberek minket, kik őket nem szeretjük, s bizony nem
elveikért, minőket tőlük soha sem hallottunk, hanem egész más
80 dolgokért, most elkezdének bennünket feketesárgának, royalis-
táknak, reactionariusoknak s több efféléknek nevezgetni.

Mi okuk van rá? Én ugyan nem szoktam akárminő political el-
vetem is keresztapámmá tenni, hanem még is kérdem: hogy nem
iszonyu tirociniumra mutat-e az a politicában, ha valaki egy
85 tőle különböző pártnézetet csak az által tud magának megje-
gyezni: ha azt semmirekellőnek, és hazaárulónak nevezi?

A jacobinusok is ellenei voltak a girondistáknak, meg is
öletteték őket, de az soha sem jutott eszükbe: hogy őket royalis-
táknak nevezzék, pedig elvekben ugyan különböztek.

90 S nagy kérdés: hogy ha őket le nem győzik, nincs-e előbb fél-
századdal egész Europa?

S ti nem tudtok soha rosszabbat mondani a mi elveinkről:
mint azt a százszor hallott, de soha nem igazolt ráfogást, hogy
azok feketesárgák.

95 Ez egyébiránt nekem nem fáj. Mondhattok rám, a mit tetszik,
mondhattok akár veszett royalistának, csak magatokat ne ne-
vezzétek republicanusoknak, mert az keserű.

A monarchia eszméinek senki sem ártott annyit, mint a mo-
narchák maguk. A respublica eszméinek senki annyit, mint ti
100 magatok.

CSATAHIR

[1849. ápr. 4.]

Hétfőn Hort és Hatvan között megütköztek seregeink.
Görgei tizenegyezer emberrel kiverte az ellenséget öt posi-
tióból.

Huszáraink az ellenség balszárnyát teljesen szétverték, a lovas-
ság sokat vesztett, a ki el nem futott, elhullt.

Ezeket többé az ellenség csatába nem viheti.

A centrumot a harmadik és kilencedik zászlóalj foglalta el.

Vitéz hadfiaink egy ingre vetkőzve, az ütközet melegében
huszáraink felgyűrt ingújjakkal rohantak az ellenségre.

¹⁰ Görgei lelkesítve mutatta seregeinek a távolban látszó Szent-
gellért hegyét, s azok szent vágygyal törtek maguknak arra felé
utat.

Az ellenség számtalan halottat és egy egész ágyútelepet (6
ágyút) vesztett.

¹⁵ A csata reggeli 9 órától, esti 7-ig tartott.

A vörös sapkások borzasztóan ostromoltak.

Ez ideig az ellenség Bagon túl veretett. Futott odább is.

Adja Isten: hogy meg se álljon a másvilágig.

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 5.]

I

Egyike a legfülhasgatóbb szónokaitoknak egyszer, hol, hol
nem, valami clubbconferentián azt mondta:

„Inkább akarok szabad szláv lenni, mint rabszolga magyar.”

Látjátok, itt van az éles, határozott demarcationalis vonal
5 köztünk és közöttetek.

Minden politikai pártnak van egy idoluma, melly körül
alárendeltebb eszméi forognak, mellynek képét szívében, szincit
szalagján viseli, mellynek nevét neve mellett hordja, mely elvei
között az uralkodó.

10 E politikai idol ti nálatok a respublica.

Mi nálunk a nemzetiség.

Mi nem tagadjuk meg a ti bálványtoktól a fölséges nevet, ti
tagadjátok meg azt a mienktől.

Ugy vagyunk vele, mint a török a profétáival; — elismeri:
15 hogy Moses is proféta volt, Krisztus is az volt, de neki első a
Mahomed.

Nekünk is első Magyarország, azután a respublica.

S ha egyiket fel kellene a másikért áldoznunk, kimondjuk:
hogy ez első választanók.

20 Kimondjuk: hogy mi e nemzetiséget imádjuk, imádjuk
nyelvében, és jellemében, sajátságaiban, még dallamaiban is,
imádjuk mindenek felett.

S ha kell érte tűrnünk, tűrnünk érte mindent, még a megaláz-
tatást is.

25 S nincs a világnak az a magasztos eszméje, melly ennek elvesz-
téseért nekünk kárpótlást nyújthatna.

Számunkra Magyarország földén kívül nincsen haza, életén
kivül élet.

Ti azt mondjátok: hogy a respublica eszméjeért megosztjá-
30 tok: a népfajokkal Magyarországot földét, nevét, erejét; meg-
tagadjátok, hogy magyarok vagytok, kerestek helyet: hol nem
lakik magyar, de lakik a szabadság.

Mi azt mondjuk, hogy inkább leszünk a börtönben, inkább a
sírban, de Magyarországon, mint a szabadság levegőjében, de
35 idegen földön.

A ti elveitek titeket boldogítanak, mert ha elvesz Magyar-
ország, marad még a földön elég hely, hol szabad emberek

laknak; — nekünk hitvallásunk a veszteség esetére csak fájdalmakat ad, mert bennünket e nemzet minden fájdalmaiban osztozni kényszerít.

Ezért vagyunk mi féltékenyebbek népünk lételére, mint ti, ezért őrizkedünk mi kockajátékot játszani, soha vissza nem nyerhető szentségre.

Ebben különbözünk mi tőletek.

2

⁴⁵ Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

Hajdan Zápolya mondta ez ominosus jelszót, midőn nem bírva az osztrákkal, a török védszárnyai alá veté magát.

Fordult a sors. Most e mondat Austria jelszava lőn, midőn nem bírva a szabadság százkezü óriásával, az orosz segélye után nyújtja ki kezét.

⁵⁰ Fuitis Troes!

Ruet Ilium et ingens Gloria Parthenopes . . .

Mint érzik rajtatok e tettről a halál szaga . . .

⁵⁵ Erdélyben megtörtént az orosz segélyadás; de a szakállas, muszka hadfiak sírva futottak ki székelyeink szuronyai elől.

Bukarestben a török hadparancsnok lefegyverezteté Puchner oda menekült seregét, s megtiltá azoknak élclmezését. Elhullanak az utcán, mint a gazdátlan ebek.

Törökország százötvenezernyi hadseregét állít ki az orosz ellen.

⁶⁰ S az orosz legiók az angol consul egy parancsára átvonultak a Pruth túlszárnyára.

★

Midőn a tegnapelőtti csatában seregink Hatvant elfoglalták az ellenségtől, ott Windischgraecz placatjait lelték a falakra felragasztva: mikben biztatja seregeit: hogy ne féljenek, mert nem sokára nagyszerű segítséget fognak kapni az oroszoktól.

⁶⁵ Tehát elismeri: hogy nem bír velünk. Elismeri tehetetlenségét. Elismeri a magyar nép életrealóságát, ki, midőn küzköd-

nie kellett hat felé nemzetiséggel, tulajdon zsarnokával és áru-
lóival, nem győzetett le, hanem istene segélyével s önereje
70 által fentartotta magát.

A nimbus eloszlott, melly Austriát bálványnyá szentelé.

Az idegen segélyhez folyamodás megrontotta őt és nem
gyógyítja meg.

Rövid napok mulva nem maradand hátra számára egyéb,
75 mint a kétségbeesés.

Az oroszoknak magának is idestova más segélyre lesz szüksége.

95

HIREK

[1849. ápr. 5.]

I

Az elámitott nemzetiségek mindeddig még csak harcaink
tendentiájáról sem tudnak semmit.

Makónál elfogtunk 300 horvát határőrt, kik rövid felvilágo-
sítás után mind fölesküdtek zászlóink alá. Ezeknek még a szá-
zadosaik sem tudtak semmit, még a sukorói ütközetről és Róth
6 elfogatásáról sem.

Általában hozzánk sok katonája átjönne az osztráknak, de a
huszárok nem eresztik.

Az ütközetben náluk nincsen pardon.

2

10 A velencei ismert köztársasághoz átment magyar katonaság
(mintegy 800 gyalog és 200 huszár) számára ezüsttel zsinórozott
magyar egyenruhát készítettett a velencei kormány s lakásokul a
palazzo ducalét rendelte, mellyet most a nép palazzo unghare-
sének nevez.

¹⁸ Kossuth legujabb levele után: — Az egész Jászkunszágban s Hevesmegyében nincs többé ellenség.

Damjanics a jászberényi és ceglédi vonalt tartja.

Fak Oszkár kapitány, azon 12 huszár vezetője, kik elindultak Péterváradról az ellenségen keresztül magyar tábort keresni, s ²⁰ két napi távolságra Péterváradtól találkoztak Percel táborával, e gyönyörű hazafiui és regényes vállalatáért a harmadrendű érdemjellel diszesítetett.

Január elseje óta nem tudták, hogy van-e még magyar rajtok kívül, van-e még Magyarország?

KLAPKA LEVELE

Mult napokban országgyűlésileg is tárgyalt tény volt: miszerint hadseregünkben azon hír terjesztetik, mintha lapjaink nemzetellenies békekötés s Olaszország ellen megadandó hadsereg mellett szólottak volna, s e miatt támadható zavaroktól ⁵ lehetne félni.

Mi nem a magunk védelméért, mert erre magunkat igen kicsiny pontnak tartjuk, hanem minden netalán támadható visszavonás megelőzésére, megküldök lapjaink minden számát Klapka tábornok úrnak, kérve őt, hogy azokat valakivel, ki ¹⁰ épen ráér, átnézetve, győződjék meg a terjesztett hírek alaptalanságáról.

Ez volt a legegyszerűbb út, és a legbecsületesebb, mit követnünk kelle.

Hittük: a tábornok úr a millyen vitéz katona, olyan igazságos ¹⁵ bíró is fog lenni, s nem csalódánk.

Ma egy levelét vettünk, mellyet mint várt ítéletet, egy elis-

mert tekintélytől, jónak látunk közönségünkkel megismertetni, mint következők:

„Igaz tisztelt szerkesztő úr!

²⁰ Becses levele következtében van szerencsém szerkesztő úrnak válaszolni: hogy az átnézet végett átküldeni tetszett példányai-
ból az «Esti lapoknak», mellyeket mai nap a fáradalmas hadi
foglalatoságok miatt olvasni csak gyéren volt alkalmam, tö-
²⁵ kéletesen meggyőződtem arról, hogy a minap tisztelt kormány-
elnök urnak, csupán mások állítása után, beszéd közben előho-
zott szavaim, mintha az ön által szerkesztett lap a minden ároni
békekötést és az elnyomott Olaszország elleni segítségadás
szellemében működnék, most, midőn az érintett lap minden
³⁰ számaint átolvastam, alaptalannak mutatkozik, s azért is azt
visszavonni, s azon egyszersmind szíves örömet kifejezni el
nem mulaszthatom, miként az átnézetnél e lapnak irányát a had-
sereg tulajdon érdeke szellemében szerkesztve és pedig egészen
máskép találtam, mint arról ezelőtt mások által értesültem.

Engedjen meg tisztelt szerkesztő úr ezen minden további je-
³⁵ lentőség nélkül kijuttat, s önnek tán kellemetlenséget is okozó
szavaimért, s legyen meggyőződve arról, hogy a szabad sajtó-
nak, mellyet mindenkor a valódi szabadság kútfejenek tekin-
tettem, s mint a szabadság legfőbb kincsét tiszteltem, nincs
nagyobb temjénezője mint

⁴⁰ *Klapka m. k.*''

Mi tisztelt tábornok úr elébbi aggodalmában tisztelni tudtuk
a haza és szabadság szeretetét, melly őt annyi álhír terjesztés
után féltékennyé tevé annyi áldozat eredményeire. Ő, mint
hazafi, mint hős, mint becsületes ember, nem mellőzhette
⁴⁵ hallgatással a vádakat, mikkel terhelve voltunk, s végére ki-
vánt járni. Mi ítélete alá bocsátók magunkat, s ez ítélet a leg-
fényesebb elégtétel, mit becsületes ember magának ohajthat.

Mi a tisztelt tábornok úr figyeleme által csak megtisztelve ére-
zők magunkat, s most, miután meggyőződését van szerencsénk
⁵⁰ bírni, nyugodtan állunk a közönség előtt; minden igaztalan vád

ellen, mellyel bennünket az önzés és rossz akarat megtámad, kárpótlást találva egyetlen férfi nyilatkozatában, ki a haza osztatlan tiszteletét vívta ki nevének.

⁵⁵ A tábornok úrnak a sajtóról ekkénti nyilatkozata kétszerte becsesebbekké teszi azon babérokat, miket számára a harcmező terem.

97

TÁBORI HIR

[1849. ápr. 9.]

I

Az ellenség összpontosított ereje Isaszegnél megtámadta seregeinket.

A trinum perfectum: Windischgraecz, Schlick és Jellasics személyesen vezette az ellenséget.

⁵ Hosszú és kemény csata után a győzelem miénk lőn.

Az ellenség mind a két szárnyán, mind a centrumon összcörtött. Isaszeget seregeink ostrommal vették be.

Egy félmérföldnyi szoros utat, hegyek és erdők között, szüntelen csatázva foglaltak el.

¹⁰ Kik a gödöllői erdőket, a csatatér helyzetét ismerik, bámulni fognak a csata eredményén.

A győzelem nagyszerű volt és elhatározó. Az ellenség Gödöllőre veretett: a mi előőreink Kerepesen vannak, s így Pest és az ellenség között.

¹⁵ Görgei vezette és intézte a csatát. Kossuth azt írja róla: hogy a hadvezéri erényeket a közvitész szigorú kötelességével párosítá, mindenütt ott volt, hol a veszély van, s mindenütt győzelemre vezette fegyvereinket.

Seregeink, a tábornokok úgy, mint a közvitézek, a legdicsőbb-
20 ben teljesíték kötelességüket.

Husvét első napját táborunk a kerepesi dombokon tölté.

Horvát, a csanádi püspök, tartotta a tábori istentiszteletet.

Oda meglátásznak Pest tornyai, a Gellért, a Mátyás palota, a
Duna.

25 Oh mint irigylen e tekintetet, e pillanatot!

Husvét napján kelle seregeinknek a megtört ellenséget Gödöl-
lőn megtámadni.

Ki kételkednék a győzelmen? Volna-e áldás a zsarnokság és
hazugság fegyverén a Megváltó föltámadása napján? Volna-e
30 bátorsága valakinek fegyvert fogni egy igazságtalan ügy mellett
husvét első napján? Győznünk kellett.

Fekete karácson, — piros husvét.

2

Windischgäcz nagy plakátokban hirdeti a pesti népnek, hogy
épen azért hátrál egész Pestig: hogy bennünket ott tegyen
35 semmivé.

Ismerjük azt a nótát.

3

Kossuthoz a horvátországi nép egy küldöttséget bocsáta,
ragaszkodását a magyar alkotmányhoz kinyilatkoztatandó.

Itt akként illuminálják a dolgot, hogy Jellasicsot letették s
40 Kossuthot kérték fel helyette horvátországi bánnak.

Szép gondolat, hanem mi még valamivel többnek szántuk.

4

Perczel már tulkelt a Tiszán, s kezdi tisztítani a Bánátot.

BIZZUNK MAGUNKBAN!

De el ne bízzuk magunkat.

Nem ijedtünk meg a veszedelemtől, nem hetvenkedünk a győzelemben s nem fogunk hátrálni az újabb veszélyek elől.

Magyarországnak ez erő kifejtése csak arra ok: hogy erejét még jobban szaporítsa.

Azon idő, melly a veszélyt elhárítja hazánkról, nem az öröme, hanem az előkészülésre van adarva az égtől.

Nem ünnepek napjai ezek, hanem a legsietőbb munka napjai.

¹⁰ Hazánkból naponkint nagyobb tért foglalnak el seregeink az ellenségtől, ezekből szaporítani kell seregeink számát.

A külső országokkal megnyílt a közlekedés, onnan fegyvereket kell hozatunk.

¹⁵ A karpati hegyszorosok még a mi kezünkben vannak, oda kell vonulni védseregeinknek. Nehány ezer bátor, lelkes férfi, eszes, okos vezérek mellett, őriző vára lehet felső Magyarországnak.

Ruházat, élelmezés, a hadfolytatásnak legsürgetőbb feltételei, mind most előkészítendők, midőn időnk és alkalmunk van rá.

²⁰ Windischgrätz azt mondá, midőn Pestet elfoglalta: *Finita e la comedia!* Ez volt az ő veszedelme.

Vigyázzunk, nehogy mi is hasonlót gondoljunk, mert az lenne a mi veszedelmünk.

²⁵ E napok nem a győzelem élvezésének napjai, hanem a győzelemre előkészülhetős megfizethetlen arany napjai.

Készüljünk komolyan, nagyszerűen. A mennyi feje van a koronás sárkánynak, annyi keze legyen a nemzetnek, mert mindegyikkel külön meg kell küzdenie az életért, a szabadságért.

SZEMERE VÉDSEREGE

Kivánatos, hogy kormányunk ez ügyesen rendezett vállalatra ismert buzgóságának teljes figyelmét fordítsa.

E sereg, mely magát fegyverrel és élelemmel ellátja, mintegy 2 ezerre megy s végtelenre szaporíthatatik.

⁵ E sereg létele által az ellenség összes erejét szüntelen együtt tartani kénytelenítetik; hova apróbb csapatokat küld, azok el vannak veszelve.

Ezek elfogják élelmi szereit, betegeit, elmaradozóit. — Nyugtalanítják éjeiben és nappalaiban, lehetetlenné teszik két sereg közzeledését, tudósítják a mieinket az ellen minden mozdulatáról, vezetik, buzdítják a népet, védik a rabló csapatok ellen, élő törvényt alkotnak a vidék fölött. Mindenütt ott vannak, s ha lételűk apró eredményekben mutatkozik is, de folytonosban.

Szaporítanunk kell e védseregeket minden vidéken.

¹⁵ Érezze az ellenség, ki életét ide hozza vesztegetni: hogy itt reá a hány magyar ember, annyi halál vár.

DUNÁNTÚLI LEVELEK

Édes öcsém Laci!

Csuful jártál, kifogtak rajtad, s ezt szégyenlem!

Tudod, sorsodban mindig élénk részt vettem, s midőn meghallám, hogy ama nagy szavakat: „vagy elvérezni, vagy miniszterré lenni” kimondád, tomboltam örömemben, mert ismerem a léleknek az ő óriási voltát, mely hét vármegyére szóló szakállal decorált picit testedben amaz örök életű szavakkal bizonyítá be, hogy él, s mozgatja rókaprémés országunk politikájának az ő csikorgó gépezetét.

¹⁰ Hittem szavaidnak, s pedig annyira hittem, hogy ezüst pitykés mentémet azonnal kireparáltattam, bölcsen átallátva, hogy téged mint ministert, még ennél szebb ruha is megillet.

De hiába! őseim a régi jó szokás szerint tanultak csak gazdálkodni, nagy uraságra pedig egy sem vihette, s ha annyira jutott is, hogy egyik faluból a másikba lóháton elmehetett, ahhoz még ¹⁵ sem tudott, hogyan kellene a maradékoknak aranyból és drágakövekkel ékesített mentéket hagyni; miért is excusálni fogsz bizonyosan, hogy az enyim csak ezüst pitykés Seviat pro statu notitiae édes öcsém, s ne kövesd őseim példáját.

²⁰ Én ezt akkor szóról így gondoltam el, nem is gyanítva, hogy vágyaidnak teljesülése olly közel van.

Te minister lettél.

Igaz, társaid magukat nem nevezték ministereknek, de az se baj, mert őket is megillette e nagy név, s ha ők szerénykedtek is ²⁵ magukat úgy nevezni, téged legalább e szerénységi vád nem illethet. mi lelkennek nagy megnyugtatóására történt, hogy adott szavadat beváltottad.

Édes öcsém! nem képzelheted, mi boldognak éreztem magamat, ünnepet rendeltem a háznál, s mindent, mi csak a ház körül ³⁰ találtatott, tiszteletedre fel kelle vala hordani.

Különösen pedig megörült Peti fiam, ő, ki eddig, dacára nagyszerű talentumainak, még honorarius esküdtségig se tudta fölvenni, majd kibujt a bőriből bizton remélvén, hogy hivatalnokaid legiójába őt is felveended, annál is inkább, mert a lovakhoz különösen ért, mellyek nélkül te, mint olly nagy ur, el ³⁵ nem lehetsz, másodszer a jus publicum és privatumból exament tett, s habár a censurán rejiciálták is, nincs több olly jó jurista, vidékünkön. Sajnálom, hogy examenjén jelen nem lehattél, bámultad volna az ügyességet a distinctiókban, mellyet Peti ⁴⁰ fiam kifejtett. Nehéz thesist huzott, cime volt „*De rebus servando servabilibus et non servando* — vagyis: *de rebus servando non servabilibus, et non servando* — vagy is a manó hordja el ezt az én egész diákságomat, elmondom magyarul, annyit tesz tehát, hogy

45 „azon dolgokról, melyeket el nem lopnak, s azokról, melyeket,
mint egyszer megvolt tárgyakat újra kell keresni.” Gyönyörű thesis,
sok subtilitás van benne, de erről, valamint arról is: hogyan
fogtak ki rajtad s mit szégyenlek, jövő levelemben.

bátyád

Rengetegi István m. k.

101

CHARIVARI

[1849. ápr. 11.]

Egyszerre híre futamodott Pesten: hogy éjjel Jelasicsot meg akarják gyilkolni.

8 Erre a hírre megijed Jelasics, de úgy megijed: hogy bezárja magát a szobájába, valamennyi ház van a szélutcában, mind felkutattatja, az utcák végeit s a Tigris kapuját fegyveres szereszsánokkal állatja el, s egész éjjel nem mer lefekünni.

Más nap rögtön átköltözött az új épületbe.

Szegénynek, még a pesti élete is csupa flankenbewegungenben telt le.

102

CHARIVARI

[1849. ápr. 12.]

Két minister egy kaputban

Ki lehetne az más, mint egyik a rendőrminister, másik meg a postaminister, mind a kettő egy zsemlyeszínü kaputba gombolva.

8 Lássuk először a rendőrministert. Fouché jelenj meg! És mondj nekünk egy anecdotát magadról. — Egy fiatal ember érkezik a debreceni kapuhoz, ott halt ver da? megállítják.

190

A megállító nem tud németül, a megállított pedig nem tud magyarul.

Ennek igen természetes következése az: hogy a németet¹⁰ galléron ragadják s viszik a rendőrségbe.

Mondják a miniszternek, (a rendőrmiszternek), hogy itt van egy ember, a ki meg van fogva.

„Ember? — Meg van fogva? — Be kell csukni.”

Der Teufel! Hisz ez természetes. Ez Törökországban sincs¹⁸ különben.

A németet aztán megragadják, bedugják a közönséges börtönbe, ott is hagyják 18 álló napig, azt se kérdik tőle, hogy ki fia légyen, és mit akar?

Ott hagyják pihenni és nem háborgatják — a rendőrmiszte-²⁰rek.

Egyszer véletlenül a börtönöket vizsgálni találják, a bebörtönözött ismeretlen megkér valakit: hogy azon néhány sort, mit ő plajbászszal egy folt papirosra felirt, vinné fel Kossuthnak. —

Ez megteszi a szivességet s ime kisül: hogy a becsukott ismeretlen Szemere Bertalannak a biztosa, a kézsmárki bíró fia, kit Szemere szállítmányokkal küldött Debrecenbe.

Szegénynek, az a börtönben eltöltött 18 nap aligha hosszú nem lehetett, de hogy a rendőrmiszter úr orra még hosszabb lett utána, az is világos, és egyszersmind megnyugtató.

Egyébiránt az ne confundálja a miniszter urat, megesik az illyesmi okos emberen is.

Láttuk eképen a rendőrmisztert, lássuk már most a postamisztert. Thurn Taxis (Herzog von) jelenj meg. És beszéld el:

Hogy január óta felső Magyarországra a Közlönynek egyetlen²² egy száma sem bírt elhatolni.

Hogy Erdélyben maga a kormánybiztos Csányi nem bír hozzá jutni a kormánylaphoz.

Hogy semmiről, a mi a Tiszán túl történik, tudomásod nincsen²⁴.

Hogy a lapokból Nagy-Bányán a 24-ik számon túl ez ideig

egyét sem kaptak. Körülbelől amaz ominosus gyémántpőr keletkezte óta.

Hogy Magyarországon Tuhutum ideje óta, mikor minden izenetet expressusok hordtak lóháton egyik faluból a másikba,
45 olly irtózatot postajárás nem volt, mint kormányzásod alatt.

Ismerd el és csókold meg e selyemzsineget, mely basalétednek véget vet.

Ha nagyon ráznók azt a szőke kaputot, még tán egy harmadik minster is pottyanna ki belőle, olyan *pisetdrius regni* fajta.

50 De ne rázzuk őt. Rázza azt a hidegtelelés úgy is. Venit ineluctabile fatum.

Az ő epitaphiuma ez lesz és nem egyéb:

„Meghalt ő születése előtt.

Megszűnt minster lenni, mi előtt ministerré lehetett volna.”

55 Molliter ossa cubent.

103

MEGINT TÁNCSICS

Mihály, Mihály, miért kísértesz engemet?

Kendre nézve nevezetes nap a mart. 15-ke, az napon szabadítá ki kendet börtönéből a pesti nép, kit a kend tömlőce ajtajáig Petőfi és én vezeténk.

5 Ezzel ugyan jobb lett volna elhallgatnom, mert nem hiszem, hogy az ország érdemrendet adjon érte, hanem csak azért mondom: hogy kend ezelőtt egy pár hónappal, mikor nevetem említeni hallotta, azt mondá: nem ismerem ez embert.

Rövid a kend emlékező tehetsége. .

10 Legujabban pedig egy pamphletet olvastam kendtől, mellyben azt igéri: hogy a forradalomról fog beszélni, de a mellyben még eddig egy szó sincs forradalomról; hanem van annál több

szó az Esti lapokról és sok szidás és káromlás azokra, kik a Habsburg dynastiával egyezkedni akarnak.

¹⁵ Kend ugyan váltig elismeri: hogy az Esti lapok soha egy szót sem szóltak e tárgyról, még azt is elismerhetné: hogy épen az ellenzőről beszéltek, hanem azért mégis minden harmadik sorban az a corollarium: hogy így amugy ütné, nyúzná az Esti lapokat ha azok valaha alkudozni kezdenének.

²⁰ Kend citál a Marciusból valamit az Esti lapok ellen, a mit a Marcius nem mondott, azt kend ott rögtön egy ülőhelyében elhiszi, bebizonyítja, refutálja, megint nem hiszi el, lehordja, s utóljára azt mondja: hogy ha valaki ezt vagy amazt *gondolná magában*, akkor kend vörös zászlót venne a kezébe és mingyárt elmenne vele Vámos-Pircsre gyalog, és sok más dolgokat cselekednék.

Kend épen úgy tesz, mint az egyszeri strázsamester, ki, mikor pofonütötte a közlegényt, azt mondta neki: «Te! te most *magadban bizonyosan azt gondolod*: hogy én gazember vagyok; ²⁵ ha még egyszer azt mered gondolni, lehúzatlak s huszonötöt vágatok rád.»

Kend azután mond drága dolgokat azokról a cikkeimről, a miket a Közönybe irtam. Meglehet: hogy kend azokat nem értette, valamint én sem értek mindent, a mit kend ír? ez mind ³⁰ kettőnk közös hibája.

S mind ezekből végre szépen kisüti kend: hogy van egy párt, mely a habsburgokkal alkudni akar, azt meg kell ölni, nyársra kell húzni; kend ugyan *nem állítja*, hogy az a párt az Esti lapokban van, de *nem is tancsolnd.*

³⁵ Hallja kend Tánicsics!

Hogy esnék kendnek: ha én elkezdenék itt arról beszélni, hogy milyen üdvös és szükséges dolog volna Magyarországon *egy Bedlámot építeni*, s minden harmadik szóban előhoznám: hogy én ugyan nem akarok Tánicsics Mihálra egy szóval is ⁴⁰ változni, s a közben folyvást beszélnek a dijoni és bicetrei elméletnek intézetéről, s kendet folyvást emlegetném?

Ugy-e furcsa volna?

No de én ezt nem teszem, hanem szólok kendhez barátságosan.

⁵⁰ Kend igen derék, becsületes, talentumos fiatal ember.

Kendből még lehet igen jó festő, tán muzsikus is, vagy mechanicus vagy egyéb elféle. De a politicához annyit sem ért kend, mint tyúk az ábécéhez, politicus nem lesz kendből soha, még csak politicus csizmadia sem.

⁵⁵ Kend egyik szavában azt mondja, hogy iszonyú republicanus, a másokban pedig azt: hogy kendnek mindegy, akárki lesz a király, — „csak egy gyereknek szemét be kellene kötni s az nyúlna a sokaság közé, egyet kihúzna, mint a lutriból és az bátran megkoronáztathatnék.”

⁶⁰ Ezt mondja kend szóról szóra.

Hogy lehet republicanus fővel illyet még csak gondolni is?

Beszél azután kend a Márciusról, azt meg azért szidja, hogy miért akar alkudni a nemzetiségekkel? Már ezen a téren félek kendtől, mert engemet kezd pártolni. És félelmem nem ok nélküli. Kend azokat a nemzetiségeket megapritja, ledögönyözi, lekaszabolja, földhöz veri, kiírtja, csakhogy a Március ne szövethessék velök.

Megálljon kend. — Még a nem alkudás és a kiírtás között van egy kis tér.

⁷⁰ Ha valakinek új jogokat nem akarunk adni, még abból nem következik: hogy a régieket is elvegyük tőle. Kend a Habsburgokra annyira haragszik, hogy még nyelvrokonaikat is ki akarná írtani, de nem jut kendnek eszébe: hogy az irtó háboru a magyart is csak úgy fogyasztaná, mint a németet, s ezt nem hiszem, ⁷⁵ hogy kend nagyon kívánná.

A mi azt a kend által készített imádságot illeti, már megengedjen kend, de ha az ember még oly republicanus is, ha az istenhez beszél, mosdottabb szájjal beszéljen.

Hasonlatos ama cigány prédikációhoz, mely így kezdődik: ⁸⁰ «Irgundum gule, csororum sordikhéc sophengyule gagyule».

S melly szól ilyen szép szavakban :

»Te, uram, nagyszemű Jupiter! Ifriszkum, cifriszkum, cingere bingi, őrizz meg minket minden ártalmas vadaktól, a fótos nadrágtól, a szilaj csikók megpatkolásától és a katonaságtól.«

⁹⁸ Például a kend imádságában.

»Változtasd uram azon hazánkfiát, ki tán tanácsolni fogná, hogy a Habsburgok még egyszer Magyarország fejedelmei legyenek, változtasd őt, kérünk olyan féle barommá, melly ökröt és szamarat együtt ábrázoljon; szarvai és fülei közt hom-

⁹⁹ lokán legyenek e szavak: ez az, ki a Habsburgokat fejedelmeül ohajtotta; és e barmot alakítsd olly formán, hogy hátán legyen egy Habsburg ivadék, kezében korbáccsal, s a kettős ábrázolatú barmot szünet nélkül korbácsolja; és ne engedd e barmot legalább ezer évig megdőglenni, hanem tedd kötelességévé:

⁹⁸ hogy egyik országbul a másikba tévelyegjen sat.«

Midőn körmöci aranyat látnak, görccsök rántsák össze minden tagjaikat sat.

Midőn magyar huszárt és honvédet látnak, gutaütés kerülges-

¹⁰⁰ nek őket, de azért meg ne üsse.
(Mint a görög mondta: üsd ágyon, de ne nágyon, hagy szalágyjon, mert nem tudod ki vágyon.)

Még akkor is görccsök kinozzák őket, midőn magyarországi szénát látnak, és neki essenek a szénának, és egyék azt mint hajdan Nabukodonozor.

¹⁰¹ Suskere csalabingázkóre. Amen.

I lát lehet így az Istenhez beszélni édes, Tánccsics komám?

*

Megigérte kend: hogy folytatja a forradalmat, akkor majd
¹⁰¹ 41 is folytatom a discursust.

CHARIVARI

[1849. ápr. 13.]

A minister urnak dolga van!

Szegény minister ur, mennyi dolga lehet! nem elég, hogy lovagolni tanul — nagy keservesen; nem elég, hogy az ország ügyeit rendezni — csudálatos szépen; nem elég, hogy az ország⁵ kincseire vigyáz — bizony nagy keményen: — még azon felül amaz alkalmatlan látogatókkal is meggyülék a baja, kik hivatalosan és hivataltalanul a nyakára járnak, mert örülnek, ha őt láthatják színről színre.

Kiadaték tehát az ukáz az ajtónállóknak: hogy mikoron a¹⁰ minister úrnak dolga lenne, akkoron ő hozzá az apostol fia se bocsátassék be, ha megfeszül sem. Kivéve in parenthesi természetesen az intimus belső cselédeket, a pecsétört és vagy kettőt, kik a munkához szükségesek.

Lőn tehát: hogy egy szép délután X. Pál képviselő nagy sebbel¹⁵ lobbal sietne a minister ur lakára, a holott is az előszobában talált vala egy hosszú rúdembert, ki is rögtön elkezdé reá fogait vicsorgatni, a mint neki meghagyaték vala, s megragadá a kaputja szárnyát és húzá visszafelé.

„Itthon van Laci?” kérdi a képviselő, egész bona fide.

²⁰ „A minister úr?”

„Fiat piscis. — Hát itthon a minister ur?”

„Itthon, szólt a cerberus zordon ábrázattal, de nem lehet vele beszélni.”

„Már miért nem?”

²⁵ „Mert *dolga van.*”

„Igen de nekem is dolgom van vele, még pedig nagyon sürgetős.”

„Az mindegy, oda nem lehet bemenni.”

„Igen, de én X Pál képviselő vagyok, az ön gazdájának jó ismerőse.”

„Az mindegy, én ma már tíz embert martam el innen, kiknek mind igen sürgetős dolguk volt s kik Laci miniszternek mind igen jó ismerősei voltak. Ön lesz a tizenegyedik.”

Mig ezek ott huzakodnak, hát a miniszter úr szobájában nagy lármá támad. A miniszter úr káromkodik, szidja a pecsétőrt: hogy miért hitta ki a makk dámát? a pecsétőr esküszik, hogy nem ő hitta ki a makk dámát. Erre a zsvajra elereszti a cerberus a képviselő frakkját ijedtében. Az benyit. S hát a miniszter és még három másik csudatévő hazafi ott filkóznak, vagy whis-
teznek és ugyancsak hajban vannak a kérdésben levő pont felett.

Persze: hogy a cerberust más nap elcsapták a hivatalából s a Debreceni lapokban egy hosszú pamphletet írtak azokról a képviselőkről, kik a drága perceket a fürdőházban kártya asztalok mellett vesztegetik el.

Miért nem játszanak otthon? Qui bene latuit, bene vixit.

105

APRIL 14-KE

Jegyezze föl a história e napot, mert a magyar nép jövő élete e naptól fogja számítani új esztendejét.

A Habsburg dynastia száműzetett.

Száműzetett e nemzet földéről, száműzetett e nemzet által.

Isten áldása legyen e napon, és annak eredményein.

E nagy napot nagy tettek kövessék.

Legnagyobb tett legyen az tőlünk: hogy egyetértsünk: hogy pártokra ne szakadjunk.

Nincs a magyarnak, olly ellensége, ki őt le bírja győzni, csak egyedül a magyar.

Temessünk el minden pártérdeket, nézetkülönbséget, szenved-

délyeskedést, s akkor eltemettük a magyar nemzet legnagyobb ellenségeit.

15 Külellenségtől megvéd bennünket az Isten, belellenség által megver.

Aldás van a véren, melly a hon védelmében foly ki, átok azon, mellyet testvér kéz eresztett.

Isten és önelkünk őrizzen meg bennünket minden visszavonástól.

20 Azoknak, kiket e lépés ne tán megdöbbsente, legyen annyi mondva: nem az a magyar nemzet vétke, hogy jogait követeli, nem az: hogy a habsburgokat szivéből megveti, nem az: hogy vérét és vagyonát pazarlani nem engedi, hanem az: hogy él és ereje van!

25 Adja Isten: hogy e vétke legyen legnagyobb erénye.

Mit érzett irántunk a Habsburg megmondá martius hatodikán. Elég időnk volt azt April 14-kéig megérteni: hogy rá feleljünk.

E felelettel elébb vagy utóbb tartoztunk magunknak.

30 Szerettük volna, ha a feleletet Pesten adhattuk volna az ellenségnek. Korábban történt, és megnyugszunk benne.

Ellenségeink erejét ez által nem növeltük, s hisszük: hogy a magunkét sem fogyasztottuk.

35 Mi a békét szerettük, de nem a halál alakjában, s ha a nemzet életének egyedüli föltétele az: hogy küzdjön, legyen bár milyen hosszú a küzdelem, elfogadjuk.

Magyarország kormányzójává Kossuth Lajos neveztetett ki.

Ki becsületességben, hazafiságban, polgár erényben hisz, nyugodt lehet.

40 Mi üdvözljük a kormányzót.

Üdvözljük benne Magyarország függetlenségének elvét. S szavainkat tettekkel fogjuk igazolni.

Erőnk kevés, de az egészen a hazáé.

45 Éljen a szabad Magyarország!

CHARIVARI

[1849. ápr. 14.]

Én vagyok a hatvani-utcán egyes egyedül, és én leszek mind-örökké.

A bunda soha sem szakad le az én nyakamról, valamint én sem szakadok le soha az én vendégeim kanapéjáról.

⁶ A minap részegen hömpölyögtem odabén ō nálok, és éjjel tizenegy órakor kitették vala szobájokból az én szűrömet.

Nem emlékezem, hogy mint esett, a feleségemtől hallottam az egészet.

¹⁰ Megbüntetem őket harmad és negyed iziglen, kitúrom őket, vagy ezüstben kivánom azon 60 forintot, melyet a szobámért eddig fizettek.

Összeszidom őket, mint a kocsisomat, mivelhogy szó nélkül el nem tűrik, mikor én bort iszom és nyakukon próféciát hebegek.

¹⁶ Adott vala nekem ez isten jó módot és örökké tartó bundát és nem szorulok soha sem az országgyűlésre, sem a honvédekre.

Azért is, ha hozzám katonát hoznak, szalmára fektetem őt a szinben és megraktálom őt hideg vízzel.

Én rajtam nem fog ki sem a pesti vendég, sem a katona, sem az országgyűlés.

²⁰ Ha a kapitány uram rám parancsolna, talán inkább forditanék a dolgon.

Én építtettem az én házamat, és nem más építtette azt. Én parancsolok és nem más parancsol abban.

²⁶ Én vagyok a hatvani-utcán egyes egyedül és én leszek mind-örökké. Amen.

Mészáros a tegnapi ülésben leköszönt.

A jó öreg még leléptében is olly kedélyes maradt, mint volt mindig.

Elmondá: hogy azért köszön le ma 15-kén, mert holnap 16-ka lesz s az a nap dies nefastus az oroszoknak.

Nem akar magára, úgymond, halotti beszédet tartani, majd tart fölötte azt egy vörös sipkás. (Nem a Damjanics vörös sipkása, hanem a Marciusé.)

De hiszi: hogy az még nem lesz ollyan epitaphium, mint az egri Mészárosé, a kire ezt irták.

„Meghalt a régi Mészáros,
Hús nélkül maradt a város.” —

Igen, a historia mást fog mondani a volt hadügyministerről.

Elfogja mondani: hogy ő volt az, ki megmutatta: hogy bárminő nézetkülönbséggel lehet a hazát szeretni, lehet becsületes embernek lenni, s lehet használni a hazának nagy láрмаütés nélkül.

Azon áldozat, mit az ember tulajdon elveiért tesz, nem ollyan nagy, mint az, mellyet azon elveknek hoz, mikben nem osztozik.

Volt idő, mikor az ő lelépése hadseregünk szétbomlását idézte volna elő, azon idő volt az, midőn a gyávák és könnyelműek nyíltan szitokkal és gúnnyal támadták meg: hogy a lelépésre kényszerítsék, és ő még is megállta helyét, mert tudta: hogy az ő hanyatlásával a hon úgye hanyatlik.

Most a hon ügyei jobbra fordultak, Mészáros érzi, hogy rá többé szükség nincsen.

Most a dicsőségoosztás ideje van, és a jutalom-aratásé, nem a kitérésé. Mészáros lelép.

Osztozott a hazával, mikor borult napjai voltak, most derültebbek vannak, osztozzék vele más. Mészáros lelép.

De a nemzet jobbainak becsülése vele marad.

S ha nem fut is utána a közvélemény lármával és újjongva, de ha szemközt találkozik vele, tisztelettel hajlik meg ősz becsületes
35 arca előtt. S bár nincs szava a néma erénynek, ismerni fogja azt minden hazafi, ki emberismeretét nem utcák hreiből gyűjté.

108

CHARIVARI

[1849. ápr. 16.]

I

Egy valaki azon gonosz tréfát csapta velünk: hogy illy cím alatt: 'új ministeri combinatio' ezt a névlajstromot küldte be hozzánk.

Finánc: Madarász László

Közlekedés: Irányi

Igazság: Bernát J.

Külügy: Dobolyi J.

Hadügy: Mérei őrnagy.

Cultus: Pálfi A.

10 Kereskedelmi: Szabó Pál.

Török követ: Madarász J.

Bankfelügyelő: Csernátoni.

Oláhvajda: Vlád.

Tribunus plebis: Táncsics.

10 Az ilyen tréfát mi az általunk igen tisztelt urak nevében is jövőre ünnepélyesen kikérjük s egyáltalában nem tesszük fel ez urakról: hogy a nekik szánt brancheokat el is vállalnák, annál kevésbé: azoknak elnyerésére pártokat alakítának.

A tegnapi ülésben Madarász László hat heti-szabadságot kért,
 20 fődőkre menendő.

Tehát maga sem hiszi: hogy hat hétnél rövidebb idő alatt
 lemoshassa magáról mindazt, a mivel itt megrakták.

109

HÍREK

[1849. ápr. 16.]

I

Pestről a lehetőleg legkevesebb hírt lehet hallani.

Beszélik: hogy a mi seregeink a külvárosokat már megszállva
 tartják, hanem a belvárosba nem mentek be, mert azon esetre
 Windischgräcz a várost ágyúztatni fogná.

5 Mások azt a hírt hozzák, hogy Windischgräcz a budai várból
 minden lakost kiharancsolt s a házakat katonái számára foglal-
 tatta le.

A dunasori házakból a lakosok mind kitakarodtak.

Ismét mások szerint a városban csatáztak az ellenséggel sere-
 10 geink, s Budáról ágyúzták a várost, minek következtében az
 négy helyen meggyuladt.

Azt is hírlik, hogy Schlick egy hadi tanácsban kinyilatkozta-
 tá, miszerint a magyar sereget megverni nem lehet, hanem a
 német sereget kell megmenteni, s ennek következtében a né-
 15 met seregek két helyen, ugymint a Csepel szigetnél s a Csalló-
 közön átmentek a Dunán s vonulnak Győr felé.

2

Komáromot két hétig bombáztatta Welden és Simunich.

A várba egy bombát sem bírtak beküldeni, hanem a Monos-
 tor hegyről a város egy részét, az ugy nevezett curiát, lövették
 20 össze.

Hir szerint Makk a várórséggel kiütött a Vág felől s Simunichot megverte.

A császáriak a posonyi hajóhidat lehozatták s Ács és Nagy Lél között állították be.

3

- ²⁵ Tábournokaink beszélnek: miszerint mostani felső hadseregünkben olly hat zászlóaljunk van, minő katonaság *sehol a világon* nincs több.

Kik egymásközt halálos kötéssel tőnek fogadást: hogy soha, semmi körülmény között hátrálni nem fognak.

- ³⁰ Maga az egész hadsereg a legnagyobb tisztelettel viseltetik e zászlóaljok iránt. A hol ezek állnak szembe az ellenséggel, ott a győzelem bizonyos.

4

Tegnap estve Debrecen város ki volt világítva Magyarország függetlenségének első napján. A lelkesült nép fáklyás zenével ³⁵ tisztelte meg kormányelnökünket.

A népszónok és kormányelnökünk által ez alkalommal tartott beszédek tevék legfényesebb oldalát az ünnepélynek.

5

Párizsból különös hír szállong.

Elmondjuk röviden.

- ⁴⁰ A nép óriás demonstratióra készült az olasz intervenció ügyében, melyből az lett, hogy Napoleon Lajos elveretett elnöki székéből s Ledru Rollin kiáltatott ki helyette.

Olly szép, hogy alig merjük elhinni.

Ohajtjuk: hogy igaz legyen.

6

- ⁴⁵ Radeckynek a Tornavei győzelmet Benedek ezredes s a Gyulaiak vitták ki.

Mind magyarok!
Mije lesz Austriának: ha magyarja nem lesz?
Pedig az már nem lesz többet.

7

⁵⁰ Az elfogott orosz tisztek közül többen a lengyel legióba akarnak beállani.

Különös tréfa volna: ha a kezünk közt levő muszkákból egy kozák legiót alakítanánk, melly küzdjön a szabadságért, és zsarnokok ellen.

⁵⁵ S még különösebb volna, ha egy pár száz illy republicánus muszkát, szabadság eszmékkal eltelve közé eresztenénk a nagy orosz cár hűséges népeinek, mint mikor a csikok közé piocát eresztenek.

Minő szép forradalom üthetne ki ott! Isten segítségével.

8

⁶⁰ A bécsi lapok tele vannak Windischgraecz szidásával.
„Szemére vetik: hogy semmit se tud, elvesztegette a sok pénzt, a sok katonát, és nem ment semmire.

Hazudott negyvenszer a császárnak, negyven bulletint küldött, mellyeknek mind egyike arról beszélt: hogy a rebellisek
⁶⁵ hadserege meg van semmisítve s ő győzött.

Szolnoknál is győzött, ágyúkat foglalt el, azt írta, mikor 11 ágyút s hatezer embert vesztett.

Irta: hogy Erdély már tiszta, tiszta ám, de Puchner seregétől és a muszkáktól.

⁷⁰ Irta; hogy a rácok nagyon haladnak, haladnak bizony, de kifelé az országból.

Irta: hogy Pétervárad el van foglalva. El bizony, de a magyaroktól.

⁷⁵ Irta: hogy a császári seregek Debrecen felé járnak. Biz igaz, de ötven mérföldnyi messzeségben.

Irta: hogy három hónap alatt vége a háborúnak, úgy látszik hogy az nem az ő érdeme.

Küldte a hódolat-nyilatkozatot a városoktól Bécsbe; de azok meg küldték az ujoncokat Debrecenbe.

⁶⁰ S most, mikor neki kellene Radeckzyt segíteni, ő kér segítséget Radeckzytól . . . *sat.*

Egy szóval Windischgraecznek nagyon mossák a fejét, hogy mért bolondította el a jeruzsalemi király ő felségét azokkal a sok hirekkel, miknek következtében az tulajdon országgyűlé-
⁸⁵ sét szétverte.

Utólérte a németet is a nagy péntek.

9

Ma a nagy templom előtt a vadászezred zászlószentelési ünnepélye tartatott. A keresztanya tisztelt kormányelnökünk lelkes neje volt.

⁹⁰ Azon jelmondatok közt, mik a szegek beverésekor mondat-
tak, a keresztanya jelmondatán (Magyarhon függetlenségeért)
kívül emlékezetes volt Besze Jánosé:

„Ez a szeg legyen a habsburg-lotharingi ház koporsó szege.”

10

Nyári Pál indítványára az ismert szerencsétlenségü Lovasy
⁹⁵ László számára, ki az osztrákház vérebei által örülésig kintatva,
mint tébolyodott utcáról utcára koldulja kenyerét, a kormány
évi élelmidíjt határozott. Ő is a hazáért szenvedett. Lelke meg-
halt: megőrült. Illő, hogy a haza ne hagyja őt éhen meghalni.

11

¹⁰⁰ Mészáros Lázárt a hongyülés, az érdemkeresztrel diszesíteni
elhatározá s kinevezé altábornagynak, egyszersmind a lekö-
szönt, honvédelmi bizottmányi testületnek köszönetet szava-
zott.

DUNÁNTULI BIZTOS HIREK

Tegnap érkezett négy ismerősünk Veszprém megyéből, kik sok viszontagságokkal küzdve, álnév alatt hatolhattak ideig, Földvárnál kelvén át a Dunán, hol már magyar fegyveresek üdvözlék a szegény zarándokokat.

⁶ Keserves volt rájuk nézve az átélt három hónapi időszak, irtózatosaik levén azon bántalmak, miket az osztrák tisztektől, és a velök cimboráló hazaárulóktól kelle túrniök.

Azonban jó nemtőjük megörzé a hiveket az elcsábíthatás ördögi kelepccéitől, mert a naponkint bőven osztogatott kiáltványok, oly mesés hazugságokat terjesztének vidékeiken, hogy ¹⁰ belőlük egy kis eszélyes egybevetés után, semmit nem hihettek el, kivévén olyt, mi bennök nem foglaltatott.

Windischgraccz ügye oly stadiumon áll, hogy a hazug győzelmek hitegetésével tartja rettegésben a népet, ha ugyan a ¹⁵ magyarságból kiirtható volna a hazaszeretet, és a jó ügy diadala iránti remény.

Veszprém megyében a nép végsőig el van keseredve a császári zsarolások által, kivált mióta a magyar bankjegyek érvénytelenekké canonisáltattak a zsarnokoktól. De különben is ²⁰ kiirthatlan azon gyűlölet, mellyel mind az iránt, a mi német és császári, viseltetik a nép. És ezért mindennapi imája: bár mielőbb jönnének segítségére a magyar seregek.

A rendíthetlen hűség, és olthatlan vágy a magyar seregek után, annál bámulatosb, miután tudjuk, hogy a clerus nagy ²⁵ többsége és a volt úri rend mindent elkövet a nép ámitására. Hazug kiáltványokat, csábító újságlapokat köröztet ingyen; — a templomban királyhozi hűséget prédikáltat, rebelligek átokteljes törekvését hirdetteti a reactio; azonfölül, hogy a tisztviselői kar kivétel nélkül, a rettenet ostorát suhogtatja a nép fölött.

³⁰ Leggazabb, állításuk szerint, a clerus, bár köztük oly kivételek találkoznak, hogy előttük tisztelettel hajolhat meg minden

jó hazafi. Illyen a polányi, zirci szerzetbeli lelkész, a ki hivei előtt oda nyilatkozik: „hogyan azon esetre, ha a magyar ügy elbukik, megszűnt az ő lelkészi hivatala: mert olly istennek, a ki az igazságnak győzelmet nem ad, szolgálja lenni nem tudna soha.”

Emeljetek illy lélek előtt kalapot.

*

A bicskei (fehérmegyei) ref. pap katonai törvényszék elé állított hazafias beszédeiért. A kérdések suggestiosse tétettek elébe, hogy kimenthesse magát. Ő azonban magasztos fenséggel nyilvánítja, hogy senkinek ösztönzését nem követé, hanem lelke legmélyebb meggyőződéséből világosítá híveit az igazság ügye iránt. Ő nem fél a haláltól, mert öntudata szerint kötelességét teljesíté. E nyilatkozat halálos ítéletet vont fejére, hanem Lovnovits közbejárása következtében ettől fölmentetett, nehogy a protestans közönség teljesen elkeserítették a császáriak ellen. E tanácsra a derék lelkész fogság büntetésben sinlődik.

Veszprémben a világi rendből fölő támaszai a császári gazdaságnak: Bezerédy Mihály pápai prefectus, Bezerédy Kristóf szolgabíró, Pap János, Vermes Illyés volt követek, és Eszterházi Károly császári biztos.

Jegyezze meg neveiket a haza.

A bakonyosági svábok, dacára papjaik hazafiságának, tökéletes gazemberek, a kik a requiráló katonaság garázdaságait is örömmel viselik, csakhogy, nyilatkozatuk szerint a magyarok legyőzessenek.

Egyegy megyében alig van 100—200 helyőrség, ezeket is, horvátok levén, a néppel őriztetik, hogy meg ne szökjenek.

Illy lábbon áll a reactio.

HÍREK

[1849. ápr. 17.]

I

Windischgrätz haditanácsot tartott a gödöllői futás után egy üllői kocsmában, honnét a kocsmárost kihajtották, a további haditervek fölött.

5 Schlick itt azt mondta, hogy Budapestet védeni nem lehet, hanem az ő tanácsa szerint az egész sereggel fel kell vonulni Győrnek s ott várni be a Radecki által küldendő s Hammerstein alatt jövődő segélyt, s miután e tanácsát Windischgrätz el nem fogadta, hanem Budapestet utósó emberig kívánta védelmeztetni, Schlick katonai hírneve fenntartásául e véleményét

10 külön jegyzőkönyvbe tétetni kívánta.

Azt hitte Windischgrätz, hogy Radecki nagyszerű segélyt fog számára küldhetni, miután a tornovai csata következtében Carlo Alberto a savoyi herceg javára leköszönt s az 15 kemény föltétel alatt békét kötött. Azonban e reménye is semmivé lett, mert a

15 turini rendek elkergették a savoyi herceget, a respublicát kimondák s a harcot folytatják az olasz földön. Radecki nem küldhetett többet két százlálj vadásznál. Annyi, mint pokolban egy varga.

Hammerstein szinte nem jöhet, azt izenvén vissza, hogy mig

20 ő Gallicia kormányzója lesz, onnét kimozdulnia a helyzet körülményei miatt nem lehet.

2

A pesti nép rendkívül fel van izgatva; az ellenség csapatai a Duna mentében egész a város erdőig vannak felállitva. A napokban egy osztály huszár egy lovas ágyuval az ellenség erejét kémlelni kiindult, s egy ágyúgolyót küldé az ellenfél sátoraira.

²⁵ Ez egyetlen ágyuszóra mintegy huszezernyi néptömeg futott a városerdőbe. Azt hitték, hogy már a magyarok jönnek győzelmesen. Ugy, hogy Havas erre betiltotta a városerdei sétákat.

3

Az isaszegi csata után az ogulini ezredből 140 ember tért vissza Pestre, a többi idevezült. Az üres sisakokat, csákókat szekerekkel hordták éjjel a városba.

³⁰ E csata után a horvátok a Józsefvárosban, hol éppen vásár volt, elkezdtek rabolni, azonban a polgárság keményen fogta a dolgot és közülök mintegy harmincat agyonvert. Majd lesz több is.

A pesti zsidókra 40 ezer forint sarcot vetett ki Windischgrätz ezüst huszasokban. Egy generalstaebler azt tanácsolta nekik: ³⁵ hogy jó lenne, ha ők is adnának be egy hódolatnyilatkozatot, mint az ó-budai zsidók, tán akkor elengedné a herceg az adót. Tanácsot tartottak erre a pestiek sinagogájukban, ahol egyhangulag elhatározzák, hogy ha Windischgrätz az utolsó ruhát lehuzandja is róluk, még sem küldenek hozzá hódolatnyilatkozatot. ⁴⁰ S ezzel lefizették a sarcot. Méltók, hogy magyar polgároknak neveztessenek.

4

Veszprém és a többi dunántúli megyékben alig van egy pár száz katona, az is horvát, kiket a polgároknak kell őrizni, ⁴⁵ hogy haza ne szökjenek. Mégis elszöknek. Itt a nép jó hangulatú és magyar, hanem előljárói gonoszak és árulók. Kivált a volt követük.

5

Damjanics a váci csatában egy egész zászlóaljot és 3 ágyút fogott el.

⁵⁰ Az ellenséges tiszték az isaszegi csata előtt beszélgették egymás közt, hogy ha Görgeit elfognák, ki mit csinálna vele? Egyik süttette, másik lövette volna, mikor Schlickre kerül a sor, ez azt véleményezte: hogyha ő elfogná Görgeit, adna neki 40 ezer katonát s megtenné tábornagnak és küldené Olaszországba.

Egyszer egy hamis legény tréfát akart magának és másoknak csinálni Pesten, s nagy titokban megsúgta egy pár horvátnak, hogy itt és itt vannak Kossuthnak a borai lerakva egy pincében, s odavezette őket.

⁶⁰ Azon sz. kötelességüknek tartván az illyesmit felfedezetlenül nem hagyni, összehíttak még egy pár száz pajtást, s egy szép csatagos éjszakán az austriai ház iránti hűségből rámentek a pincére, ezt feltörték s vallásos ihletettséggel kezdték a jó borocskákat nyakalni, ami beléjük nem fért, azt az anyaföldnek eresztvén, s reggelig úsztak és főrdtek a válogatott borpocsolýában.

Hát reggelre kelve rajtuk ront nagy káromkodással Havas uram ő excellentiája, s szidja a voltukat sok szedtevéttével, a vadmarhák az ő pincéjét törték fel.

⁷⁰ Illyenek a félreértések.

Windischgraecz legutóbbi placatjában ezeket írja a német hadsereghez:

„Három ágyulövés fogja tudósítani a hadsereget azon időpontról, a mellyben az a Dunán át fog kelni.

⁷⁵ A harmadik lövés után senki a lakosságból az utcákon ne

mutassa magát, mert rögtön lelövetik, az ablakok mind zárva legyenek.

A muzeumban és a kaszárnyákban lévő betegek Pesten hagyatnak s az ellenfél *humanitására* bízhatnak."

⁸⁰ Millyen szépen kezdenek velünk beszélni. Trop tard!

9

Nem rég a császáriak azt a hirt terjesztették: hogy Olaszországból Benedek alezredest s a gyulai ezredet, a tomarai hősokeket, várják segítségül.

⁸⁵ Hallgattunk ezzel a hírrel, mind ez ideig, míg az ellenkezőrül értesülénk.

Hallgattunk, bár nem hittük: hogy Radeczky legjobb hadvezérét és legjobb katonáit elküldje magától; — de nem bántuk volna, mert meg vagyunk győződve felőle: hogy az a magyar katona, ki Magyarország határán belépett, nem Austriáé többé.

⁹⁰ Utósókenet az már Austriára, ha ellenünk magyar katonákat akar hozni, mikor még a muszka is közübünk áll.

II2

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 18.]

I

Nekünk az új alkotmány készítésénél egyre kell figyelniünk, hogy azt ne a külföld mintáiból, ne más nemzetek alkotmányaiól tanuljuk el, hanem tulajdon belviszonyainkból.

⁹ Annak a mi vérünkből való vérnek kell lenni, nem idegen statubok tükörképének.

Minden nemzetnek megvannak ős sajátságai, az alkotmány

évek során ezekből nővi ki magát s ha kell változnia, változik a nép szükségeihez képest.

10 A mi aristocratiánk nem olly hatalmas, mint az angolé, hogy alkotmányunkat reá épithessük, minket az ő gabona törvényeik nem érdekelnek, mi kereskedő nemzet sem helyzetünknel, sem népünk karakterénél fogva nem leszünk; mi az angol alkotmányt magyarra nem fordithatjuk.

15 Franciaország egy század óta küzd önmagával, hol political, hol socialis téren s azon változások, mik ez idő alatt alkotmányos életében történtek, tanusitják: hogy nekünk tőle tanulni nem szabad.

20 Vannak a mi népünknek saját szükségei, saját fájdalmi, miket orvosolni kell, vannak erényei, mikben bizni lehet, vannak saját hibái, miket fel kell fedezni; — ki ezeket tanulta ismerni, az mondhatja magáról: én készitendem a magyarok új alkotmányát!

2

25 Az emberek csinálnak maguknak ijesztő képeket, hogy azoktól féljenek, mint festettek hajdan isteneket maguknak, hogy azokat imádják.

Illyen féltő kép a muszka.

Mindenki fejcsóválva emlékezik reá s mondja magában: csak az ne.

Kérdjük meg tőlök: hogy miért ne?

30 Mert földje nagy.

Hátha e föld szegény, néptelen, hátha ezeknek megtartása többbe kerül, mint a mennyit birhatása behoz, hátha e földek olyanok, miknek lakóival a birtokos folytonos háboruban él. Ki tud róluk valami emlékeztetőt, valami nevezetést?

35 Vagy tán ereje nagy?

Látjuk. Évek óta nem bir a maroknyi cserkesz néppel, a lengyeleket nem birta leigázni. Lengyelt kelle a lengyelre támasztani: hogy őket legyőzhesse. Az elgyengült török birodalom

képes ellenében jogait fentartani, s mikor egyszer lett volna
40 módjában megmutatni vitézségét Napoleon ellen, az elemek
segítségéhez folyamodott.

Vagy pénze sok?

Csalódnak, kik azt hiszik: hogy a királyok a leggazdagabb em-
berek.

45 Gazdag a nép, gazdagsága hitel, hol a nép koldus, ott a biroda-
lom szegény.

Oroszországnak sem kereskedelme, sem ipara, sem földészete
nem virágzó, a mi adót népessége behajt, azt a kormány föle-
mészti.

50 Mi okunk van tehát a muszkától félni?

Alkalmasint az, mi minden félelemnek alapja, a nem ismerés.
Kisértet az, csak közel kell menni hozzá.

3

Windischgraecz nem fogja Pestet lövethetni.

Hétezer betege volt Pesten a kápolnai csata után, most a
55 szolnoki, bagi, bicskei és isaszegi ütközetek után van 15 ezer
sebesültje és betege, kikkel Pesten minden középület telve van.

Ezeket ő nem szándékozik magával vinni, nem is vihetné őket
a hátán, hanem rá bizza az ellenfél nagy lelküségére.

Ha ezért a nagy lelküségért bombákkal akarná lefizetni a fel-
60 pénzt, igen rosszul lenne gondoskodva arról a tömérdek sebe-
sültjeiről.

4

Windischgraecz elmondhatja magáról, hogy circum dederunt
inc.

Egy felől a magyar seregek, más felől a császári család szorit-
65 ják.

Jaj neki, ha megáll, jaj neki, ha elfut.

Husz millióval volt adósa az osztrák családnak, az fundusul

Magyarországot mutatta ki neki; az executió nem sikerült, s a császári család nagyban viseli a pörköltiségeket.

⁷⁰ A német lapok teli vannak Windischgraecz szidásával. Megérdemli.

Nyomorult pénzérdekért szegődött hóhérévá ajánlkozott a dynastiának, alkudott egy népnek vérére s megcsalta a dynastiát magát.

⁷⁵ Annyi győzelemről hazudott neki: hogy az magát egészen rábízva, oly nagyszerű lépést tett, mellyel mint az álomjáró a toronyról, kiléptette magát az élők sorából.

Windischgraecz sokat vétett Magyarország ellen, sokat a szabadság ellen, de az az egy érdeme megmarad: hogy Austriát

⁸⁰ ő tette semmivé.

5

Austria betiltotta tulajdon hazánk földén magyar bankjegyeinket.

És mi mégis késünk hasonlót hasonlóval fizetni vissza.

Többé nincsenek számunkra kiengesztelés eszközei, meg kell ⁸⁵ ölnünk ellenségeinket.

Igen: hogy ha mi az osztrák bankjegyeket betiltjuk, ellenségévé tesszük ügyünknek az egész tőzsér világot, csak az a kérdés: hogy nagyobb ellenségünk lesz-e akkor, mint volt eddig? És az is igaz: hogy azontul az osztrák banknak nincs hosszú élete.

⁹⁰ Mi úgy liisszük ez eljárásnál a zavarokat elkerülhetőeknek, hogy a kormány az osztrák bankjegyeit váltsa be magyarokra, határidőt tűzvé ki, mellyen túl azok el nem fogadtatnak. S mi itt sem tanácsoljuk Windischgraecz eljárását, ki beváltás helyett nyugtatványozott.

⁹⁵ Nem jó mi nekünk ellenségeinktől tanulnunk, sem eszük, sem erényeik, miket tőlük irigyelni okunk lehetne.

[1849. ápr. 19.]

A *Figyelmező* April 3-ki és 5-ki számai kezünk közé jutván, azokból közöljük e következőket:

I

Az orosz intervenció magát e nemzetellenes lapot is megdöbben-té.

⁵ Jajveszékél: hogy Kossuth a dynastiát olly dilemmába hozta, hogy elveszni, vagy az orosz segélyéhez folyamodnia kellett.

A török követség az orosz intervenció hírére Bécsből Zágrábon és Belgrádon át haza távozott.

A török szultán megragadta az orosz hajóhadnak a Dardanellákoni átmenetelt.

¹⁰ Vida Károly kezdi tanácsolni a dynastiának: hogy politicalai ildomosságból iparkodjék megnyerni a *pártütőkkel sympathisáló véleményeket*.

2

Vida a *Debreceni lapokból* közli egész terjedelmében *Irdnyi*

¹⁵ *Dániel* barátunknak egy a Debreceni lapokban megjelent cikkét.

Ki hitte volna, hogy tisztelt barátunk cikkei azon lapban találjanak honokra, mellynek pártfogásába egykor a mi cikkeinket méltóztatott ajánlani. Ki hitte volna: hogy éppen ő részesüljön a nekünk szánt megtiszteltetésben?

3

²⁰ Vida Károly azt mondja: hogy a városban mindenki hallja az ügyűzást, csak ő nem. Különös alkotású fülei lehetnek.

A Figyelmező írja: hogy *Szent-Tamásnál* a megtámadó magyar seregek tetemes veszteséggel visszaverettek. Ez az úr behunyja a szemét s úgy hazudik.

²⁵ Szerinte Hortnál és Hatvannál nem volt egyéb előrsi csatánál s ott is a császáriak győztek.

Liptó Sz. Miklósról szörnyen örvendő levelet írnak: hogy megérkezett *Vietorisz László* kir. biztos ő nsga, kinek dicső, de nehéz feladata Liptót a fenséges dynastiához hűségben consolidálni. Tehát maguk is elismerik: hogy ez nehéz feladat. S ha már Liptóra nézve is nehéz, mit mondjon akkor egész Magyarország?

Ez a jámbor valaki megkülönbözteti a *catholicus* Liptót az *evangelicus* Liptótól s beszél, hogy *Hurbán* nem mert másként, mint katonaság kíséretében a *catholicus* Liptóban megjelenni.

³⁵ Vietorisz egy 30 tagból álló bizottmányt alakított a megye ügyét tót nyelven intézendőt.

Hurbán egyébiránt rosz fát tett a császári tűzre. Egyszer kőryagos fővel *elszakadást* prédikált alattvalóinak, azóta nem szabad neki beszélni, ráfogták, hogy *beteg*.

A bécsi kormány nem fogadta el *Schmerling* lemondását.

A Wiener Z. határozottan ellentmond a hírnek, mintha Galliába orosz seregek fognának bevonulni.

Párizsba mart. 25-én minden elem készen volt egy újabb forradalom kiütéséhez.

10

A párizsi mérnöki karból több fő és altiszt Konstantinápolyba ment, a porta által elrendelt *Bosporus* megerősítési munkálatokban részt venni.

11

Sicilia készül háborúra, a nemzetőrség egy negyede mozgóvá alakított. A palermói tanulók engedelmet kértek saját zászlóalj alakítására.

12

Nevezetes a Figyelmező ezen számában egy nyílt levél, mellyben azon négy halálra ítélt családapa mentetik, kik azért, mert a rabló horvátok közül többeket lelőttek, a katonai parancsnok által kivégeztettek. Azon pap, ki a leölt horvátokat eltemette, börtönbe vetetett.

A szerkesztő tiltakozik az ellen: hogy a cikkirő a gyilkos horvátokat *munkás polgároknak* nevezi.

13

A *novarai* ütközetről maguk a császáriak bevallják: hogy ott 3000 emberük veszett el.

14

Szél József százados 17 seb következtében elfogatván a császáriak által, halálra ítéltetett, ez ítélet azonban fogságra enyhített.

Baranyából egy *hiv s hű magyarbarát* azt a tanácsot adja a
 65 császárnak: hogy alakítson *szabad csapatokat*.

Buzdítja a fiatalságot: hogy siessen Olaszországba a boldogságot kivívni.

A költséget cikkiró szerint viselnék a megyék. Elmés gondolat.

70 Megtudjuk ugyanitt: hogy *Pacsér* és *Moravica* magyar érzelmű helységek rossz szellemű földes uraikat elkergették.

A Figyelmező szörnyen átkozza őket, tehát okvetlenül becsületes embereknek kell lenniök.

Ez a drágalátos lap írja, hogy *Bem*, miután Szebent elfoglalta,
 75 a muszkák által Brassónak szorítatva, midőn ki akart menekülni Oláhországba, a *Törsvári* szorosnál megtámadtatott, serege lekonzultatott és lefegyvereztetett, maga egyedül szaladt el s 7 tisztje rögtön felakasztatott. Meg is nevezi, hogy kik; soha hírüket sem hallottuk.

80 Innen aztán *Bem* egyenesen *Komáromba* menekült.

S mindezt csak amugy egy lélekzet alatt mondja el *Vida* uram.

Igy bolondítják egymást a semmirekellők.

Írja: hogy *Komárom* April 2-kán a bombázás következtében
 85 iszonyuan *égett*. Ugyan, hogy éghetett volna iszonyuan, mikor az octoberi tűz után alig maradt benne épen 30 ház, s azóta fel sem épült.

Vida nagyon jubilál a felett: hogy a bécsi ministerium Majláth, Kollár, Hannich és Hlavats mindenféle emberek közreműködésével a *tót ügyeket* a magyar rovására elintézte.

De már ahhoz még is nagy romlottság kell, hogy egy magyar saját nemzetisége vesztének örüljön.

Temesvárott Rukovina nagy aggodalmak közt van a polgárság elégtelensége miatt.

⁹⁵ *István herceg*, volt magyar nádor, és Fridrik porosz herceg, fogtak állíttatni a német birodalmi direktorium élére.

Modenában is zsarolják az *izraelitákat*. 50 ezer frank adó vettetett rájuk, mit ércpénzben tartoznak lefizetni.

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. ápr. 20.]

A kápolnai csata előtt, midőn a német sereg Aszódon keresztül vonult, egy ellenséges tiszt elmondá magyar házi gazdája előtt a fölötti sejtelmecit, hogy ők a magyarokat nem fogják legyőzhetni, mert azoknak igazságos ügyük van.

A csata után ugyan azon gazdájához hozták vissza a tisztet, -- megsebesülten, a lába el volt löve. Itt előbbi nyilatkozatai

következtében szives ápolásra talált a beteg s midőn Görgei újabban arra járt, egy nála látogatóban levő vasas tisztet épen ott fogtak el, de a beteget érintetlen hagyták.

¹⁰ Ezt a fogoly tisztet aztán Görgeihez vitték, kitől az aggódva kérdé: hogy mi lesz már ő belőle? Tudta: hogy Windischgrätz mint bánik a mi foglyainkkal s azt hitte, hogy Görgei is úgy fog ő vele bántani.

„Hát az lesz belőled, hogy ezentul velünk ebédelsz, velünk jársz, ha pedig csata lesz, hátul maradsz a szekereknél s megigéred: hogy nem fogsz elszökni.”

A tiszt azt hitte: hogy álmodik.

Egyszer Görgei foglyait akarta kicserélni s e végett épen az említett tisztet küldte át Schlickhez.

²⁰ „Te pedig visszajösz” monda a fogolynak.

Az elment, elvégezte Schlicknél a rábizottakat s azzal az mondta neki: hogy már most ő visszamegy, mert ő Görgei foglya.

„Az természetes”, felelé Schlick s vissza eresztette a tisztet.

²⁵ Görgeinél a legutolsó huszár is emberi módon bánik a foglyokkal, biztatja őket, itatja kulacsából s ha valaki bántani akarja, nem engedi, ez már fogoly, ugymond, ha ellenséget akarsz agyonverni, eredj a csatába, ott van elég, keress magadnak.

2

Göcz tábornok, ki Vácánál az ellenség táborát vezérelte, a ³⁰ legelső összecsapásnál keresztül lővetett, de még így megsebesülve is visszanyargalt hadtestéhez, azt biztarta, rendezte, de hiába, honvédeink űzték őket magok előtt s a tábornokot lehúzták a lováról s bevitték egy házba, a hol minden ápolás dacára is nem sokára meghalt.

³⁵ A kimult ellenséget Görgei minden, egy katonát megillető, tisztesség tétellel takarítatá el. Maga segíté tisztikarával a halottat szekérre feltenni, maga és tisztikara kísérték ki gyalog a

temetőbe s ott a szokott gyászlovások után ünnepélyesen eltemették.

⁴⁰ Lássátok, ez a jellem.

Először megdicséri az ellenséget, aztán megveri, s mikor megölte, akkor meggyászolja.

Ellenséget, kit meggyalázunk, legyőzni nem dicsőség, általa legyőzetni szégyen.

⁴⁵ Napoleon mindig megdicsérte Károly herceget, és mindig megverte.

Görgei ez által is újabb tanubizonyságát adta annak: hogy benne nem közönséges lélek lakik.

Ez nemcsak karjának, de lelke erejével is vív ki győzelmeket.

115

[1849. ápr. 21.]

Az április 20-ki ülés ismét egyike volt parlamentarizmusunk sark pontjainak.

Nem azért, mert Madarász politikai életét befejezé. Ő kicsiny pont a magyar történelemben, ha ellenségünk irandja azt, hallgatni fog róla, mert érdemeiről nem tudand, ha barátunk, mellőzend, mert ismeri hibáit.

Nem mentette őt senki, még tulajdon maga sem.

A vádra adott *válasza*, mert mentségnek nem nevezhető, miután nem a tárgyról beszélt, nehezebb volt, mint maga a vád.

¹⁰ Ellenfelei megsajnálták, barátai elítélték. Béke hamvaira.

Nem az ő esete teszi nevezetessé a tegnapi ülést.

Hanem az: hogy egy képviselő még ez eset után is azt mondá: azért nem szününk meg áldozni azon oltárnál, a melly előtt az áldozók között tisztátalan is találtatott.

¹⁰ Tehát a képviselő még most is érzi egy »mi és ti« választóvonal léteét, melly a nemzetet két külön erővé, két külön párttá osztja.

Mi és ti . . .

- Átkozott a perc, mely e szót először hallotta hangzani.
- 20 De akkor tán lehetett ok mondani azt, a mint most nincs.
 Lehetett két párt, személyek pártjai.
 Lehetett két párt, kik közül az egyik a végletekre akart menni, a másik minden lehetőségnek fen akarta tartani útját.
 S ezek nevezheték egymást e gyűlölet vető szóval, mi és ti!
- 25 Most személyek nem csinálnak pártot többé.
 Magas bíró a közvélemény, ez ítélte fölöttünk, elhullottak, kihullottak a pártból; — és a pártok még is fogják-e egymást így nevezni: mi és ti?
 Az események ítéltek az elvek fölött, a possibilitások elvei
- 30 elhullottak, csak egy lehetőség maradt fenn, élni együtt Magyarországgal, vagy együtt meghalni vele; megölni az ellenséget, vagy megöletni általa és a pártok is fogják-e egymást így nevezni: mi és ti?
 Mi azon oltár, mellynél az említett képviselő *tovább is áldozni*
- 35 *akar* ezen firma alatt: »mi« és nem akar másokat engedni áldozni, kiket »tinek« nevez?
 A szabadság oltára-e? ott áldozunk mi is. És nem tegnap óta. — Mióta élünk.
 A gyűlölet oltára-e? ott is füstölögnek áldozataink, nem
- 40 gyűlölte senki elébb a zsarnokokat, mint mi, és senki keserűben.
 A honszeretet oltára-e? Ha azok közt, kik ez oltár körül járnak, volt különbség, az lehetett, hogy egyik az oltárra rakta áldozatit, a másik elvette onnan. E különbség nincs köztünk
- 45 többé. Egyikünk többet, másikunk kevesebbet áldozott, de mindnyájan mindenünket és mindnyáján örömcst. Ott is egyenlők vagyunk.
 Miért tehát: hogy mégis mi és tinek nevezzük egymást?
 Tán mert egyikünk a hatalomban, a másikunk azon kívül van?
- 50 Ez csak egy testnek két része, nem két különböző test. Két kar, mely egymásnak segít, és nem egymással küzd. Mikor nevezte a balkéz a jobb kezet mi vagy tinek?

Tán mert egyikünk építeni, a másikunk rontani akar. Együtt jár mind a kettő, csak a mit és hogyan, kérdések teszik a különbséget.

Mondjon bárki jót, üdvöst, elérhető, mi pártoladjuk és hisszük azt is: hogy ha a jó, az ödvös, az elérhető tőlünk fog származni, annak is barátai lesznek azok, kik a hazának, kik a szabadságnak barátai, bárha nem neveztetünk is nostrasoknak.

Ki itt, ki most a mi és ti vezérfonalát fel tudja találni, annak csak személyek, csak érdek adják a pártkérdést, nem elv.

Elv csak egy van. Szabadság, nemzetiség.

És ez senkinek sem tulajdona.

De nem is fegyvere.

Midőn valaki a képviselők soraiból harcot kezdett a visszaélések ellen, ti azt a szabadság ellenének; ki vele egyetértett, szabadság elleni pártnak neveztetétek, vagy hagyjátok nevezni, mert az, ki ellen a harc intézve volt, mentség helyett a mellét verte és mondá: én a szabadság vértanúja vagyok. Ellenünk emeltétek védelmére a szabadság paizsát.

Mi inkább hagytuk magunkat sujtani a fegyverrel, mellynek neve szabadság, mint azt azon kézben összetörjék, melly azt ránk emelte.

Most látjátok: hogy kit védtetek e fegyverrel, ismeritek a kezét, melly azt elcjté, újra fel akarjátok-e venni?

A helyett: hogy azt mondanátok: csalódtunk, ellenségeinknek láttunk, de jól esik tudnunk: hogy ha voltatok is ellenségeink, nem voltatok a szabadság ellenségei, akartok-e egy párt-harcot folytatni, mellynek okát nem tudjátok adni?

Mi nem mondjuk ti nektek: hogy ellenségeink vagytok, mert Madarásznak vagytok barátai, de ti se mondjátok azt: hogy nem vagyunk barátaitok, mert nem áldozunk a ti oltáraitoknál.

Mi nem küzdünk ellenetek közületek támadt egyéniségek vétkével, ti se küzdjetek ellenünk elvek hatalmával, mellyek mlcink voltak mindig és lesznek mindig, mint a ticitek.

Nekünk nem fegyver a ti barátaitok bűne, nektek nem paizs barátaitok erénye.

90 És egyik sem ok arra: hogy magunknak külön oltárokat építsünk, hol külön áldozzék a juda, külön Israel.

II6

CHARIVARI

[1849. ápr. 21.]

I

Mérei Mór, a pecsétőr és őrnagy igen kedélyes ember, és koránsem egy könnyen confundálható az ő jövedelmes ösvényén. — Ő maig viseli pléhgalléru dolmányát, mintha csaták 5 ettek volna rajta tiszteletessé azt, sőt még tán valamelly érdemjegyért is fog recurrálni, hogy annál diszesebben hordozhassa dolmányát a szőke kaput alatt. Kitelik tőle.

Mérei Mór maig pecsétel, sőt a kedves minister intézkedésiből még Pesten is pecsételni akar a haza boldogsága végett, avagy a szőke kaput zsebjebe söprendő zsiros fizetésért. Fizes- 10 sék és semmi compromissio nem confundálja őt. A szeretetre méltó!

Hanem ez még nem minden! Mérei Mór, a rendőri tanácsos, mióta a Debreceni lapokban szincriticája megjelent, nagyban aspirál a színházi igazgatóságért Pesten. Ő a színésznői tehetségeket kipuhatolni és képezni: az egész rendőri bazarban leg- 15 ügyesebbnek mondatik. Tehát a nemzet jobb kezekbe sem teheti a pesti színház gyeplőjét. Mérei Mór erről tökéletesen meg van győződve.

Mérei Mór, az ember, tréfás egyéniség. Ki a reá szórt elmés- 20 ségeken leginkább mulat, az ő, és nem egyéb. Ő a szőke kaput most is leveti, hogy bemutatthassa az őrnagyot, habár még káplárra szert nem tehet is.

Mérei Mór néha szeretetre méltó naiv vallomásokat tesz. Például: legközelebb azt a vicet fődözte föl magáról, hogy soha
25 sem tud tetszeni. „Professora egykor azért szidta, koplaltatta mert *simplex* volt: most meg — ugymond — azért gunyolják, mert „*dupla*”. — A kedves elménc! Legyen megnyugtatósára mondva, hogy ama gyermekkori tulajdonán mai napság senki sem botránkozik már meg.

2

30 A nagy szakálu kis ministernél történt. Azon időben, midőn a minister urhoz senki be nem eresztetik, nagy elfoglaltsága miatt a status dolgaival, illy roppant fontosságu pillanatban hangzott a cabinetből meglehős fortissimoval „*paroli*”. Az ajtó-
őr, lévén irnok *Károlyi*, berohan, és kéri hivatalos buzgósággal,
35 hogy mit parancsol neki minister ur? — A hanghasonlat csalta meg a jámbor fülét, min aztán minister ur szörnnyen fölförmedt, szidja a szegény irnokot, hogy már annyi idő óta levén ajtóálló, mégsem tanulta meg, mi az a „*paroli*.” Neki azt már tudnia kellett volna!

II7

HIREK

[1849. ápr. 23.]

I

Stadion leküszönt. A ministerium meghasonlott azon elv felett, hogy *Magyarországnak* meg kell hagyni a *március előtti alkotmányt*.

2

A bécsi lapok így fejezik ki magukat az új ministerium alakulásánál: hogy azon elv, miszerint *pártútdökkel nem akarnak al-
kudni*, nem leend az új ministerium elve. — Presse, april 17-ről.

Bemről az állítatik, hogy Szebenben nagyszerű lakomát rendezett, „a magyar román testvériség ünnepélyére” számos oláhajku hazánkiai vettek részt benne. (Presse.)

- ¹⁰ Pesti levelezők állítják: hogy Isaszegnél háromezeren estek el a magyar seregből. Hozzá teszik azonban, hogy az ő részükről sem csekélyebb a veszteség. Pest lakossága rossz érzelműnek mondatik. Éljenek érte. Irják, hogy a magyar tábor olly közel van, miszerint áthallanak az „éljen Kossuth!” kiáltások.

- ¹⁵ Nagy pénteken és szombaton egész nap és éjjel vonultak át az ellenség podgyász szekerei Gödöllőről Budára.

A váci csatáról azt mondja a Presse, miszerint, a miket erről beszélnek, a mesevilággal határos. (És mégis igaz.)

- ²⁰ Wohlgemuth tábornok nem jött a Komáromot ostromló hadsereghez, mint híre volt, hanem kiment jószágaira.

Azt mondja a Presse: „a magyarok seregei a földből nőnek elő. Fegyverük elég, az isten tudja, hol vették? Elcinte az volt róluk a hit, hogy csak egy hadseregük van, mikor hol itt, hol

amott jelentek meg tulnyomó erővel, s most láttuk, hogy mennyien vannak, mikor mindenütt vannak. Hát a mi statisticusaink hová lettek? Kik a magyarok számát 5 millióra tették, hisz ezek úgy látszik: hogy 15 millióval vannak.

9

Knityanin rác tábornok a Szerémségbe futott Perczel elöl, segélyseregeket gyűjtendő. (Presse.)

10

30 A solti járás újólágt föltámadt a németek ellen.

11

Német lapok alig akarnak más vezért hinni közöttünk mint Dembinskit, még egész dictiókat is adnak a szájába, miket a hadseregekhez tart. Például azt: hogy ő a fővárost nem akarja okvetlenül ostrommal bevenni, szerinte Lengyelországnak is az volt a fátuma: hogy Varsót akarta minden áron birni s ahhoz kötötte hadi mozdulatait.

Nem akar nekik sehogy sem fejökbe férti, hogy az ő generalissimusaikat egy főhadnagy paskolja.

Egyébként azt hiszik, hogy a magyar hadseregeket az egész országgyűlés vezetí és lelkesítí jelenlétével.

Higyjék és idvezüljenek.

12

Az is szép, a mint őkt a Szólnoktól Pestig való retirálást leírják. Az ember egy szót se ért belőle. Csupa szárnymozdulat, s hadicsel az egész. Végén az sül ki: hogy a magyarok Pestnek vonultak, hanem a császáriak nyomban követték őket. Egyszóval: őkt akárhogyan de kicsinálják: hogy nem előttünk, hanem utánunk szaladtak.

Egyik lap azt mondja: hogy hadjáratunk nagy ügyességgel van vezetve s kezdi ismerni Görgeit, a másik azonban minden
 50 császári veszteséget nagyszámu hadseregünk miatt vállal magára. Mindenütt, úgy mond, a hova fordultak, sind unsere Truppen auf Heuschreckenschwaerme von Magyaren gebukant.

118

REGÉNYES FATUM

Egy erdélyi ismerősünk, kinek az oláhok mindenét elrablák, ama vérrel irt történetek idejében maga is álruhában bujdoskolva menekült ki az oláhok közül.

Számtalanszor megtörtént rajta: hogy az ember, kitől az út
 5 kérdező tulajdon ruhájába volt öltözve, a szekér előtt, melly felvevé, tulajdon lovait ismerte meg, s midőn egy kocsmába betért, ott saját ezüst kanalait rakták fel elébe.

Ő azonban úgy tett, mintha soha sem is látta volna azokat, s odább ment.

10 Egyszer, a mint egy falu alatt elmegy, egy csinos oláh menyecskevel találkozik, ki két korsóval kezében a kutra sietett.

Ugy tetszik, mintha azt a nőt látta volna valahol, ugy hasonlított az egy kedves kis leányhoz, kit ő annyiszor ringatott térdén, testvére leányához.

15 Mennél jobban nézi, annál bizonyosabb kezd lenni felőle, hogy ismerősét látja benne, oda megy, megszólítja, a nő eleinte nem akar rá ismerni, később félve súgja neki, hogy vigyázzon, nehogy egymást elárulják, s mikor olly helyre érenek, hol néhány szót lehetett váltaniok, elmondja: hogy ő társalkodónéjával
 20 együtt oláh pór ruhában szökött meg üldözői elől, s e közben egy másik csorda kezeibe esett, kiknek vezére őt megszerette, s kényszeríté vele rögtön a pópához menni, s ott megesküdni.

- Most ő egy oláh rablóvezérnek felesége.
A nő még alig lehet tizenöt esztendőös.
25 Valaha a költők hagyományaiiban olvastunk illy eseményeket.

119

CHARIVARI

[1849. ápr. 26.]

*A jeruzsálemi királyság sok énekben
Első vers*

Melneq foltán elewadatic, micíppen ew fewlsíge, az ditsew-sighes ewtewdic Pherd-inand cházár es kiraal az ew zípsíghes residentiaíába Hieruzsaalem ew zent wárossába megheerkezik, a holott is micíppen fogadtatik wala.

Az úrnak valamelyik prófétája — se nem Malachiás, se nem Irányi Dániel — hanem valami franciscanus bölcsen megjövendölé: hogy az úrnak 1850-dik esztendejében nem leszen wala
10 Európában többé koronás fejedelem.

Abból: hogy Európában nem lesz, természetesen az következik, hogy valahol másutt lesz. Emigrálnak, kivándorolnak, mint hajdan a népek, ugy majdan a királyok, ki hová lát, kinek hol öröksége maradt.

15 Igy fog kiköltözni a spanyol királyság Mexicoba, az orosz Kamtsatkába, az angol Indiába, a török Mesopotamiába, vagy hova; egyedül a német császárnak, *minthogy nincsen*, nem kellvén azon törni a fejét: hogy *hová legyen?*

Nem nagy diplomticia tárgyismeret kell hozzá: hogy az ember kitalálja, miszerint a dicsőségesen uralkodni megszűnt austriai ház jövendőbéli colóniájának a próféta szavai után szinte
40 illy helyen kell lenni, a hol Europa nincsen, következőleg a jeruzsálemi királyságban, melly fekszik a vörös tenger mellett.

A jeruzsálemi királyság igen szép birodalom.

²⁵ Nem hajt ugyan semmi hasznót, de nem is kell rá költeni semmit.

Pénze ugyan nincsen, de minek is, a kereskedelem fufangjai nem mételyesítették meg a népet, ők lopnak egymástól.

³⁰ Ministeriuma még soha sem volt, még rendőr ministeriuma sem, de fog lenni.

Az 1848-ki törvények ott nem csináltak revolútiót, de oda aztán az Marcius tizenötödike sem jár.

Ott nem csinálnak német bankót, s ha valaki csinál, nem csukják el érte, s ha becsukták, nem vetik szemére.

³⁵ Ott nincsenek parlemantaris viták alkotmány készítés fölött; a kinek másikkal baja van, főbe üti, s ez az alkotmány. Beszélni különben szabad, de nem szokás.

Ott nincsenek democrataclubbok, mert hiszen ott bort nem mérnek, hogy valaki a kocsmálatási jogokba belekapcáskodhassék, iván ott minden ember lótejet és teve-savót; a földbirto-
⁴⁰ kot sem kell felosztani, mert ott az egész ország egy tagban van, mindenki ott legeltet rajta, a hol füvet talál.

Ott vörös tollat csak a flamingók viselnek, azok sem a kalapjuk mellett, hanem (levén ők szárnyas állatok), testüknek
⁴⁵ azon részén, mellyen a tojást szokták kikölneni.

Ott a gleichberechtigung der nationalitaeten készen kapható, ott nem tud olvasni senki és mindenki egyenlően kecskebőrben jár.

Illyen szép birodalom a jéruzálemi királyság.

120

HIREK

[1849. ápr. 26.]

I

Kormányelnökünk szavai után:

Az ellenségnek Budapestről kivonulása a 19-ki, s illetőleg 20-ki és 21-ki eldöntő ütközet eredménye volt.

Az ellenség ijedten futott ki nyakrafőre a fővárosból, még a
6 hidat is fölégette maga után.

A 19-ki ütközet döntötte el Magyarország sorsát. A dynastia vesztett. Ezernyolcszáz fogoly, számtalan fegyver zászló és halott.

Welden tábornok vezette a csatát, az olaszországi hős kudarcot
10 vallott. Dandárparancsnokai voltak: Wohlgemuth, Schlick és Jablonovszky. Huszonötezer embere volt.

Midőn Wohlgemuth Nagy-Jászón keresztül vonult, a helybeli népész a fölötti aggodalmait fejezé ki előre: hogy mennyire ki fogja ez a tenger nép ezt a kis vidéket élni.

15 Oh dehogy, monda a tábornok, nem akarunk mi annyi ideig itt maradni, sebesen fogunk haladni.

Haladtak is, pedig igen sebesen, még a puskáikat, csákiókat is elhányták, úgy haladtak, de még a kamaslikat is legombolták.

Görgei nem győzi összeszedetni a sok eltévedt juhot.

20 Wohlgemuth annyira bizott győzelmében: hogy minden el-lenszegülés nélkül engedett seregeinknek a Garamon hidat ver-ni, azt igérvén: hogy mind bele fogja őket a folyóba fojtani.

Mikor aztán visszafelé futott, találkozik a nagyjászói pappal, az áll kinn a kapuban és kérdi: hát hová?

25 Oh ezek a gyáva fickók! soha sem láttam embereket így szaladni.

Én láttam, szól arra Jablonovszki, Váctól fogva mindég így futnak.

A futókat egész légiója a szaladó mágnásoknak s nyugdija-
30 zott tiszteteknek követte, kiegészítve az esztergomi kanonok csapatjai által.

Görgei már Komáromból írt.

Erre a csatára vonult ki Budapestről az ellenség.

Míg benn volt irtózatos volt a drágaság, egy zsemlye árra volt
35 20 kr. s a mint kivonult, a pesti népség szekerekkel hordta az eleséget magyar seregeinket megvendéglendő. A német szá-mára drágaság volt, a magyarnak ingyen.

A galliciából beütött ellenség visszaveretett.

Vidékről jövők hírlik: hogy a hadjárat helyeken nagy mértékben dühöng a ragály.

Egy egy faluban három négy áldozatot visz el naponként.

E hír még nem bizonyos, de nem is lehetetlen.

A harcban elesteket rosszul temetik el, kik Szolnoknál elhullottak, másnap a tanyai kutyák kikaparták sirjaikból.

⁴⁵ Ez el nem hallgatható gondatlanság.

Ha nem tartoznánk is azzal a tisztelettel azoknak, kik a csatában elestek: hogy csontjaikat ne hagyjuk ebektől széthordatni, s az esőtől veretni, tartoznánk magunkat azzal a jóval, hogy ne hagynók a mephiticus gőzöktől a levegőt egy borzasztó döghalálra előkészítettetni, melly hasonló okokból rendes követője szokott lenni a háborúnak.

⁵⁰ Lehetne tán azon nagy közös sírok fölé egy egy nagy halmot emelni, a holtak emlékére, s az élők javára.

E lapok szerkesztője ma Pestre utazott. Hétfőn ott fognak ⁵⁵ megjelenni e lapok, mától fogva egy betű szaporodással: „Pesti lapok” cím alatt. Míg onnét Debrecenbe érkezhetnek lapjaink, addig Debrecenben is fognak kiadatni, ugyanazon datumtól, bár külön tartalommal.

[1849. ápr. 30.]

I

Leborulok szent földeden, hazám! Hazámnak szive! Pest!

Messze jártam tőled, egész világ volt közöttünk, egész század folyt azóta le, hogy nem láttalak. Olly hosszú volt az idő, olly hosszú volt a tér, melly tőled távol tartott.

⁵ Mennyit szenvedénk, mennyit szenvedétek!

Elpanaszoljuk e egymásnak mindazt? Egymás keblére borulva, a fájó emlékezet s az édes öröm omló könnyei közt! A két-ségbeesés napjait, a fekete éjszakákat, a végig sírt napokat.

Emlékeztek-e a hosszú szenvedésre, mi négy hónapon át rajtatok feküdt, vagy elfeledtétek azt az öröm mámor legelső percében, midőn a legelső magyar huszár szabad utcáitokon végig robogott?

Minő perc lehetett az: hogy futottak elébök, öregek, ifjak, gyermekek, nők, férfiak, hogy csókolták a naptól barnult kezeket, mellyek a hazát megszabaditák, hogy sírtak mind, mind örömlükben. —

Mennyország a pokol után.

Nézzétek Pestet most!

Minden házból öt-hat nemzeti lobogó röpköd a szélben.

¹⁰ Mintha a város elakarna repülni, fel az égbe, örömében.

Mikor az ellenség jött, egynél több fekete-sárga lobogó nem köszöntötte, csak egy ember akadt, ki azt kitüzte, az is meghalt, megölte magát, mérget vett be győzelmeink hírére.

Nézzétek Pestet most.

¹⁵ Az utcákon tarka néptömeg forr, ünnepi öltözetben, mosolygó arcokkal, egyik a másiknak adja a győzelmi híretet, nevetnek, jó kedvük van, részegek az örömtől.

Mikor az ellenség jött, üres volt minden tér, gyászban jártak

az emberek, nem szóltak egymáshoz, nem néztek az égre, nem jártak a templomba. Érezték: hogy elhagyta őket az isten.

Tiszteljétek a pesti népet.

Kik itt maradtak az ellenség közepében, de itt is a hazáé maradtak.

Az ellenség, hosszú ittlét alatt nem nyert tőlök egyebet, mint a gyűlöletet, azt el is vitte magával, itt csak a szeretet maradt, a honszeretet.

Térjetekek vissza népiünk fiai, térjetekek vissza honotok szívébe, s midőn találkoztok arcokkal, mikén az öröm hajnala sugárzik, jusson eszetekbe: hogy azok igen sokat szenvedtek s mindazt a hazáért.

Tiszteljétek a pesti népet!

2

Windischgrätz és a magyar seregek

A milyen könnyen jött be Windischgrätz Pestre, olyan könnyen ment ki belőle.

Különbőség közöttük csak annyi van, hogy ő Pest bevételével bevégettnek tartotta a tréfát, és nem jött utánunk, mi pedig Pest bevétele után még élébe is kerülünk.

Ő requiemet tartott nekünk, mielőtt meghaltunk volna, majd mi csak azután bucsuztassuk el, ha eltemettük.

3

A nagy sarlói ütközet után azt irták Kossuthnak egy helységről, hol az ellenség átvonult.

„Fut az ellen, kísérve egész seregétől a szaladó mágnásoknak, és pensionált tiszteteknek, kiegészítve az esztergomi káptalan megugrott kanonokaival.”

Szerencsés utat nekik.

FŐVÁROSI HIREK

[1849. ápr. 30.]

I

Tegnapelőtt Ó-Budára vitéz seregünk részéről parancs érkezett, hogy beszállásolási készüléteket tegyenek.

2

Esztergomból jöttek beszéltek, hogy az uton vagy 20,000 magyart találtak, kik Ó-Budának tartanak. — Remélhetjük, ⁸ hogy maholnap mégis végét látjuk a Windischgrätzriadának . . .

3

Budán a gyermek- és kőténykormány bajnokai erősen sáncolják magokat, minden fuvarosra ráparancsoltatott, hogy homokot vigyen — *ingyen!*

4

A királyutcában tegnap egy huszár leesett lováról, és lábát ¹⁰ törte . . . A derék vitéz a bornak is roppant ellensége, és tegnap felettte találta pusztítani, míg a sok ellenség elbuktatása miatt maga is elbukott. Segitse Isten a derék vitézt!

5

Hire futamlik, hogy Ó-Budán és tájékán 40,000 magyar vitéz van . . .

6

¹⁰ Tegnap előtt a budai várparancsnok egy altisztet négy közlegényvel küldött ki az ujvidékre, hogy vigyázzanak ottan,

nehogy a budaiak seregünknek valami élelmi szereket vagy egyebet küldjenek és tudassa az ujvidékkal és a molnárokkal, hogy azon percben, mellyben a rebelisekkel érintkezni vagy azoknak valamivel segítségökre lenni merészlendnek, az ujvidéket²⁰ ágyuztatni, a malmokat pedig felgyujtatni fogja.

A káplár és a négy közlegény félórával később szerencsésen átjutottak a Dunán és ma már az eddig szabadságölő fegyvereiket felszenteltették a szabadság védelmére. Éljenek!

7

²⁵ Seregünk lassanként mégis beköltözködik hozzánk, ma reggel három ágyu és több löporkocsi szállított az ujépületbe, és 1 s 2 óra közt egy zászlóalj a rokkantak tanyáját foglalá el.

123

CHARIVARI

[1849. ápr. 30.]

I

A mi kedves Madarassy Lászlónk, kit a forradalom másodalispánná, Windischgrätz pedig elsővé emelt, azt mondta a kormány eltávozta után:

„Hála Isten, hogy egyszer már vége van a Komédiának.”

⁵ Persze, mert még azután kezdődött a tragoedia.

2

Wleden a nagysarlói ütközet után megőrült.

Mindég a triangulumáról phantasiál. S szidja a császárt és Windischgrätzet, kik az ő hősi nevét semmivé tették.

BEM

Egész historiát alkotnak a jellemző történetkék, miket a világ e csodaférfiről beszél. Tettei bizonyítják: hogy a csodák napjai újra visszajöttek.

Négy hó előtt belép 8000 rendezetlen, fegyvertelen hasdereggel egy ellenséges földre, hol másfél millió dühös nép, tizenöt-ezer sorkatona áll előtte, s négy hó múlva, mint azon földnek diadalmas meghódítója jön vissza.

Most ötvenezer főnyi hadserege van Erdélyben. Hol vette őket, hol teremtett számukra fegyvert? a jó isten tudja. Annyi bizonyos: hogy van, a többit ő érti, az igaz: hogy sok mindenhez ért, a mihez mások nem értenek.

Katonái fanatizálva vannak személye iránt, a csatákban a legnagyobb ágyutüzben ő megy legelől, nem árt neki semmi, a golyó őt nem fogja, a fegyver nem járja. Sebe van testének minden részén, de azzal ő nem törődik, még csak nem is gyógyítja. Testében most is két golyót visel.

A székely imádja, valamennyi kész megesküdni rá: hogy a piskii csatában egy tizenkét fontos golyó keresztül ment rajta, be a mellén s ki a hátán és nem ártott neki. Erre a székely eget földet leesküszik s haragszik, hogy nem hiszi neki valaki.

Bem elkölténé a Darius kincsét a katonáira. Hogy Erdélyből kiverte az oroszokat, minden tisztjének ezer pengőt adott ajándékba s katonáinak minden nyert csata után husz napi dijt. Ezek ugymond mindenüket elvesztették, illő: hogy a haza hiáladatos legyen irántuk.

A csatákban egy rövid lovagkorbácsal kezében szokott lovagolni. Arcképein is így van lerajzolva. A dévai visszavonuláskor egy elhagyott ágyujára rajta üt hét ellenséges lovas.

Üszreveszi ezt a tábornok, oda nyargal kis lovag korbácsával, végig csap az egyiknek a hátán vele, rákiáltva:

„Mit akartok itten? semmirekellők! ez az én ágyum, ez nem a ti ágyutok. Marsch innen!”

A hét sváb megijedt, ott hagyta az ágyut és elfutott. — Határos a mythológiával.

³⁵ Szász-Sebesen kétezer vitézzel volt és négy ágyuval. Hátral Puchner 16 ezer katonával, töméntelen ágyuval, elől husz ezer oláh fölkelő. Ekkor Truszkolanszky lengyel, mint parlamentair jelent meg Bemnél s így szólt:

„Én mint lengyel szólok önhöz tábornok ur, ámbár Puchner
⁴⁰ küldöttje vagyok. Adja meg ön magát s ne tegye ki e maroknyi népet a bizonyos halálnak. Mindenfelől be van kerítve, Kemény Farkas, kit segélyért küldött, tönkre van téve.”

Bem erre így válaszolt:

„Lengyelnek nem ismerem önt, sőt nemzetem nevében megtagadom, mert lengyel a szabadság ellen nem foghat fegyvert.
⁴⁵ Puchnernek megmondhatja: hogy becsületes ember a perfid osztrák fegyverrel nem alkudhatik. A mi Bémet illeti, ő még soha senkinek sem adta meg magát, aztán rajta nem kell busulni, mert ő mindig fog menekvő utat nyitni tudni.”

⁵⁰ Erre Puchner azon utcákat, hol Bemnek ki kelle vonulnia, meggyújtatta s Bem az égő utcákon sértetlenül vitte át lőporos szekereit, jól megöntöztetve s másnap Kemény Farkassal egyesülve Szebenig verte Puchnert.

A piski hidnál Kemény Farkast ezen szavakkal hagyta, miatt
⁵⁵ latt maga az aradi segélyseregek elé ment:

„Ist die — Brücke — verlo — ren; — Sieben — bürgen — verlo — ren.”

(Szeretettreméltóképen töri a német nyelvet.)

Kemény Farkas és az Inczédi zászlóalj másfél napig védtek a
⁶⁰ hidat tiz ezer ellenség és 30 ágyu ellen.

Ekkor érkezett meg Bem.

Messziről kiáltott rá Kemény: „A hid nem vészett el.”

„Ugy Erdély sem vészett el.”

E csatában elesett Kemény Farkas zászlóaljából minden

⁶⁵ második, Inczédiéből minden harmadik vitéz, de nem hátrált egy is. Az enyedi vadászok csak *hat* tért vissza a piski hidról.

De az ellenség is iszonyuat vesztett. Csupán tisztje elesett 42.

Ezen csatában elfogtak egy száz legényt a Hurrah bataillonból, melyet azért neveztek így, mivel ezt szokták csata előtt

⁷⁰ énekelni:

„Wir erhalten des Kaisers Thron

Hurrah Bataillon.”

A fogoly százsz elkezdett pityeregni. A tábormok megszánta.

Kérdi tőle: „Szászokból áll a te zászlóaljod?”

⁷⁵ „Csupa szászokból, mint én.”

„Épen olyan legényekből, mint te?”

„Épen olyanokból.”

„No fiam akkor credj haza az anyádhoz, tisztelem az ismerőscidet, majd nem sokára meglátogatlak Szebenben.”

125

[1849. máj. 1.]

A pesti Mártiusban azzal vádoltatik Pálfi Albert, a debreceni Mártius szerkesztője, mintha a Madarász-féle gyémánt-pörben ő is érdekelt fél volna.

Mi kötelességünknek tartjuk e collegánkat illető vádat megcáfolni.

Pálfi az egész Zichy Ödön féle drágaságok abominabilis kérdésében távolból sincsen érdekelve, ezt mi, kik a kérdéses ügy tárgyalásánál jelen voltunk, legbiztosabban tudhatjuk.

¹⁰ Pálfi minekünk politicai antagonistánk, vele elvkérdések fölött bármikor fogunk lándzsát törni, de *távollétében* lovagias kötelességünknek tartjuk, őt a közvélemény előtt alaptalan vádak ellenében védelmezni.

Megvagyunk felőle győződve, hogy hasonló esetben ő ugyan azt cselekedné a mi irányunkban.

CHARIVARI

[1849. máj. 1.]

I

A soroksári sváb ilyen különbséget tesz a magyar és német katona közé.

Ha a magyar kért valamit, s azt feleltük rá: hogy nincs, elkáromolta magát s azt mondta: ha nincs, hát ne is adjon az Isten,
 5 de ezzel aztán be is érte.

A németnek, ha azt feleltük: hogy nincs, előkérte a kulcsot, s ha talált, azt elvitte s a tetejébe jól meg is vert: hogy eltitkoltuk előle.

2

A tokaji hegyen tul van egy kápolna, mellyet azon csata
 10 emlékére építettett Rákóczy, ahol Schlicknek a nagy-apja a magyarok által keményen megveretett.

Most az unokát, épen azon a helyen verte meg Klapka.

Schlick mint mondják kétségbe volt esve. Nagyapja kudarcát akarta fényesen helyre hozni s épen kettős családi emléktűvé
 15 tette a kis kápolnát.

CHARIVARI

[1849. máj. 2.]

I

A pokolra vált napokban, mikor még Windischgräcz volt az ur a fővárosban, tőmérdek anecdotá történt a császáriakkal, Placátjaikra fel volt írva: hogy a ki azokat leszakasztja, halál

fiává lesz. Reggelre mind le voltak tépve. Azután vasrácsos táblákba zárták azokat, akkor meg sárral és piszokkal voltak mindig behajigálva.

A tábormokok a melly házakba be voltak szállásolva, azoknak falára a legkeményebb örökös dacára minden éjjel felirták e szót: Éljen Kossuth! el annyira: hogy végre Windischgrätz a háziurakat akasztófávali fenyegetés mellett utasította oda: hogy reggelenként törüljék le falaikról ama félelmetes szavakat.

2

Egy vargafiu egyszer félre hi egy tisztet s komoly képpel figyelmezteti: hogy törölje meg az arcát egyik felől, mert fekete.

¹⁶ A tiszt zsebkendőjét vesz elő, megnyálazza, megtörülkőzik vele s kérdezi: hogy fekete e még?

„Ez a fele fekete válaszol a fiu, a másik fele meg sárga” s azzal elfutott.

3

Mikor seregeink Pest alatt verekedtek az ellenséggel, a pesti nép tizezrével járt ki a csatát nézni, s ha jött egyegy ágyugolyó, melly az ellenség sorain keresztül törve a nézők felé gördült, azt felkapták, be hozták nagy triumphussal a városba, mint egy szent ereklyét.

¹⁷ Képzeltető, mint boszontotta e hideg, kárörvendő, megvető bámulás a császáriakat.

Végre megtiltották a népnek a kicsődülést, másnap két annyian mentek ki.

Látva: hogy ez sem használ, megtiltották az utcán csoportot, ekkor az egész nép tömegestül oda ment Windischgrätz szállásának ablaka alá s ott insultált rajta.

Windischgrätz legutóbbi hadjáratában felbízta az ol-
müczieket: hogy három nap múlva Debrecenben lesz.

A három nap letöltével aztán írja (hogy „Hauptquartier im
Hattyu.”)

³⁵ Azok olvassák, veszik a mappát s keresik Debrecen körül a
főhadiszállást.

„Wo ist diese *Hadjú?*”

Hát csakugyan megtalálják a *Hadjú* városokat. Örültek neki,
mert Windischgrätz vert seregekről beszélt nekik.

⁴⁰ Nagyon meglepte aztán őket, mikor meghallották, hogy az a
Hattyú Pest városában van és igen messze Debrecentől.

Ugyan hány napi járó föld ide az a Debrecen, kérdé egy csá-
szári tiszt egy itteni polgártól.

„Két, vagy három napi járóföld, de legfeljebb négy.”

⁴⁵ „Az lehetetlen, hisz a mi seregeink már három hónap óta
utban vannak s még sem értek oda.”

Valahányszor a császáriak Pestről kimentek, mindig azt
mondták: hogy Debrecenbe mennek.

Most legutoljára: hogy Budára mentek át, kérdik egy olasz
⁵⁰ granátostul: hogy hová?

„Debrecenbe” felelt az nagy mosolyogva.

„Most el fogjuk hozni Kossuthot” ezt mondták rendesen a
császáriak, mikor a csatába mentek.

Az isaszegi gyászeset után nagy fáradtan kullogtak vissza a
65 császári vert hadak, tizével, huszával, ki bornyu nélkül, ki
fegyvertelen.

A hídfőnél egy granátos állt őrt, ez a mellette elsántikálókat
tréfás csodálkozással szólongatá: „Kossuth nicht bringen?”

8

Valaki elhitette a császáriakkal: hogy a magyarok fa-ágyúk-
60 ból lőnek, mellyeket a huszárok a hátukon hordanak s a hónuk
alá vesznek, úgy sűtnek el.

9

Ama hires Windischgräczy assignatákon nevezetesen a tiz pen-
gő forintoson különös egy jelkép van.

Egy talpig mezitelen férfi. Előtte egy szinte paradicsomi cos-
tumben levő hölgy fekszik alélt állapotban, kinek a fejét egy
65 kis angyalkölyök akarná tartani, de nyilván nem bír vele, a
pamlag alól egy hegyes orrú kutya bújik elő.

Mit jelképez e devise?

Az a mezitelen férfi tán a mindenéből kifosztott Magyar-
70 ország, kiről Windischgräcz épen a bankjegyekkel hitte az utósó
ruhát is lehúzzhatni?

Azon alélt helyzetben levő asszonyság alkalmasint Austria
8 a kis fiú, ki nem bírja őt felemelni, Ferenc József.

Hát az a kutya kicsoda? Ebbe kétség kívül a bankjegykibocsá-
75 tó herceg magát kívánta allegorizálni.

Még a külseje is illy scandalosus e gyalázatos zwangsnótáknak.

Különben épen semmi bankjegy alakja sincs, inkább hasonlít
8 a champagnei palackok felirataihoz tarkaságára nézve.

10

Alig hogy kijöttek ez assignáták, Ottinger elvisz ezer pengő
80 forintot illynemü rongyokban Löwi pénzváltóhoz s ráparancsol:

hogy váltsa fel neki azokat részint aranyra, részint ezüstre, részint osztrák jegyekre.

„Uram, válaszol neki Lőwi, ha ezek a jegyek jók, akkor te neked ezek csak annyit érnek, mint az arany, ezüst vagy másforma jegyek, ha pedig nem jók, minek akarsz engemet megcsalni velők?”

Erre Ottinger megharagudott, Lőwi boltját bezáratta, de azért Lőwi nem adott neki pénzt.

II

Egy huszár levágott egy német tisztet, elvette a kalapját, ⁹⁰ meg a tárcáját.

A csóka orrú tollas kalapot feltette a fejére, a tárcában pedig talált öt darab százás bankjegyet, azokat feltűzközte dolmányára s úgy állt be a kocsmába.

„Mikor iszom én meg ezt a sok pénzt?” szólott ott fejkavarva, ⁹⁵ de csakhamar kisegítette magát, bort hozatott s bor mellett egy perc alatt elosztogatta a pénzt a pajtásainak.

„Hát neked mi marad?” kérdezők amazok.

„Ne búsuljatok én rajtam, vágok én magamnak holnap megint másikat.”

128

HIREK

[1849. máj. 3.]

I

Hir szerint Jelacsics a *győzelmes* bán ur, és a tótháromság királya, mert a Duna jobb partján semerre sem menekülhet, minthogy vitéz seregünk mindenütt utját állja, Földvárnál a Duna balpartjára akar átjönni. — Csak tessék, mein lieber Ban!

⁵ itt majd leghamarább kapja ki a magát . . . Véleményem szerint igaza is van, minck várnja ő a magyarokat, elejőkbe megy, adják ki neki már végtére, a mi olly régóta ducál neki.

2

Hir szerint hazánk kormánya azt határozta volna, hogy minden nyugalmazott osztrák hivatalnokok és tisztek az országból ¹⁰ számkivettessenek . . . Látod Jósikám! minő derék nemzet az a magyar nemzet, egy egész legiőt küld segítségdre. Fegyverkeztesd fel őket édes császárocskám, mert bizony gondoskodnod kell, hogy maradjon egy pár katonád, mert aztán nemcsak, hogy császár és király nem leszesz, hanem még huszár-óbester ¹⁵ sem!! . . .

3

A budai várparancsnok tegnapelőtt a lánchídő alul kiszedette a 14 mázsa lőport, mert Clärk azzal fenyegeté őt, hogy ő majd megírja az angol részvényeseknek, — kiknek száma nagyobb a magyarok és osztrákokénál — hogy miként bánik egy osztrák ¹⁰ hadvezér az angolok jószágával . . . Ismét egy tanusitmány milly gaz, és a legcsekélyebb könyörületre méltatlan ellenséggel van dolgunk, ha még ezen roppant remek művet sem átallo-
ták volna aljas boszútöltésből megrontani!

4

Tegnapelőtt ismét két dragonyos uszott át a Dunán, bajnok ¹⁰ eregeink soraiba állandók. A Duna partján álló népség éljennel fogadá a megtérteket.

IX.

Öcsém uram!

Ön ugyan szépen járt.

A minap azt a jámbor Mérei Mórt hogy kipoetázta azzal: hogy ő nem egy ember, hanem két ember, pedig lám megmondja az irás: „ne ítéljetez, hogy ne ítéltessetek”.

Került, fordult az idő, most ön van a latban.

Hát ön hány ember most?

Avagy ki az a Jókai Mór, a ki Debrecenben csinál Esti lapokat, és ki az, ki Esti lapokat csinál Pesten?

Hogy mer ön egyszerre két helyen is lenni? Maga magától egy és ugyanazon időben harminckét mérföldnyire?!

Ön dupla ember. Még duplább, mint druszája. Az egy helyen két ember, ön pedig két helyen egy ember.

Most nem tudja az ember: hogy hol keresse önt, mellyiköknek írjon?

Ha én ilyenkor polizeiminister volnék, vagy lettem volna, kétségbe tudnék esni az ilyen polizeiwidrigkeiton.

Irok azonban Önnek Pestre, azt gondolván: hogy ha ön Nr. I. Pesten elolvassa, ön Nr. II. Debrecenben is fogja tudni.

Hát hogy ott kezdjem, a hol elhagytam, a guerillából katona lett, fölcaptam honvédnek, most itt vagyok Komáromban.

Nagyon szerettük, mikor meghallottuk: hogy a kis „homo ministrando non ministeriabilis” névben él csak, többé nincs jelen.

Nincs ugyan nagy kedvem tréfálni, mert ezt a levelet is hasonfekve írom egy öreg dob hátán, hanem azért mégis elmondok egy anecdotát, a mit nem rég az útfélen hallottam.

Hol, hol nem? (ön tudni fogja, hogy hol? másnak pedig ugy sem kell tudnia) egy ministerialis bureauban az a szokás lőn felkapva: hogy akárki valamit magasztalással említe, a

többször utána kellett mondani: „*kivéve a minister urat,*” s egyszermind felkelni a székről s mellre vetett kézzel meghajolni.

Például: ha valaki azt mondta: hogy X. urnak legszebb
35 paripája van a városban, utána kellett tenni „*kivéve a minister urat.*”

Még több példaul: szent Dávid legapróbb ember volt a világon — *kivéve a minister urat.*

Cicero leghiresebb szónok volt Romában — *kivéve a minister urat.*
40

Nincs olyan cigánylegény Bihar megyében, mint Boka Dani — *kivéve stb. stb.*

Hát egyszer történik: hogy kijön nagy hirtelen dolgozó szobájából az irodába a minister ur, egészen felgerjedve, — épen
45 akkor sprengolták a macao bankját — s látja az híveit szörnyen láblöggázva vitézül semmit sem csinálni a halomra gyült acta retardaták között.

Megáll, összeveti a két kezét, megrázza szakállát, s azt mondja nekik:

„Önök csakugyan a legnagyobb léhűtők a világon!”
50

Kivéve a minister urat — szólának egyhangúlag magukat meghajtva a kicsi mandarinok. —

No de mit beszéljünk most ilyen tréfa dolgokrul, elég, hogy győz a magyar mindenfelé, s veri az ellenséget.

55 Görgei kiverte Pestből Windischgräczet, Perczel kiverte a római sáncokból a rácot, Bem kiverte Erdélyből a muszkát, önök pedig kiverték Debrecenből a rendőrministert.

Győzelem, győzelem után.

Most itt vagyunk Komáromban, a megriadt német óbégatva
60 fut. Sáncai közt mi ütöttünk tanyát.

Éjjel szuronyt szegezve támadtuk meg e sáncokat s hogy még lehetősége se legyen részünkről a lövésnek, leszedtük puskáinkról a gyutacsot, úgy mentünk neki a 24 fontosoknak. Így csak a magyar tud, senki más.

⁶⁵ Mulatságos volt annak a hatszáz granátosnak az elfogása.
Vezérük egy árokba fektette őket, a hol midőn huszáraink rájuk bukkantak, elkezdtek futni hosszú lábaikkal neki a szőlőknek.

Azonban csata előtt, arra számítva: hogy bizonyosan győzni fognak, össze kötözték a németek a venyigéket: hogy majd mi ne futhassunk köztük. És ők itták meg a levét.

A kapitány látva: hogy nincs menekülés, felállítja csatarendbe a hatszáz emberét s parancsolja nekik: hogy lőjjenek.

Azok pedig igen röviden, de egyhangulag válaszolának.

⁷⁶ És lerakták a puskát.

A minap az a három gőzös, melly nyolcezer mázsa löport hozott, Gönyőnél granátjaink által a levegőbe röpítetvén, ez olly irtózatos explosiót tett: hogy az egész Csallóköz szigete tántorgott bele, mint a részeg csarapár, a Duna hullámai kétfelé
⁸⁰ kicsaptak a szárazra s két mérföldnyi messzeségben is találtattak egyes vasdarabok, mik a szétpattant gőzösből oda tévedtek. A sok németnek, a ki rajta volt, kinek keze, kinek lába hever a síkon, lesz ezeknek dolguk, míg össze tudják magukat válogatni a feltámadás napján.

⁸⁵ Komárom városa le van rombolva, de bástyái állanak, a polgárok nem siratják leégett házaikat, nem, örömkönnyes arccal állnak bástyáik fokán s büszkén mutogatnak a kemény falakra: megvédtük ezeket.

Hogy Komárom a mienk maradt, abban nagy érdeme van a
⁹⁰ polgároknak s a polgármesternek.

12 ezer bombát lőttek be a császáriak és 21 ezer egész golyót s a kik feladásról legkevésbé akartak hallani, az a polgárság volt.

Tisztelettel mondja ki a nevét a nemzet a komáromi népnek,
⁹⁵ mert nagy kincs Komárom falainak birtoka, de nagyobb kincs népének hős szelleme.

Őn anyjának háza is leégett édes öcsém, sokat szenvedett szegény szülője, föld alatt laktak, a nők nagyobb részt a teme-

tőben, a sirboltokban, de most mindenki örül, mert a haza
100 szabad.

Ha ön most ide jönne, nem találna haza a leégett falak közt,
de találna újra szerető sziveket és megmentett hazát.

Éljenek a komáromiak!

Megbocsát ön: hogy levelem vége felé elkomorodtam, lát-
105 tam a szép reformált templomot, leégve, — kerestem a szó-
széket benne, honnét isten igéit hallottam egykor hangzani,
nem találtam, elégett az is.

De fel fog támadni hamvaiból az új phoenix s a phoenix
leend — Komárom!

110

Torkos J.

130

NYIRI LEVELEK

X.

Kedves öcsém uram. Kiadó Úr! (De nagy úr lett az urból.)

Furcsa dolog ám az. Ismerte ön azt a becsületes bőri uri-
embert, a ki valaha azok által, a kiknek úgy volt parancsolva,
nagy szónoknak, nagy miniszternek és nagy republikánusnak
6 tartatott.

Híjjába kacagtak a legszívesebben legcsattogóbb beszédein,
híjjába ásitottak a szeme közé, híjjába kérték: hogy ne vesse le a
kaputját, ha beszél, (ő csak egy ingre vetkőzve tudott okoskod-
ni) híjjába mondták neki, hogy fordítsa le magyarrá, a mit
10 mondott, mind hasztalan, ő azért nagy szónok maradt.

Azt is híjjába terjesztették elébe: hogy a leveleket felbontani s
elégetni még nem annyit tesz, mint a postasághoz érteni; mond-
ták neki: hogy ő csak olyan polizeyminister, a ki nem tehet
semmit, nem mondhat semmit olly titokban, hogy azt az
15 egész város rögtön meg ne tudja, ellenben nem történhetik
semmi a városban úgy, hogy ő ne legyen az utolsó, a ki azt

megtudja. Hogy a bukaresti consul úgy ment keresztül a városon: hogy csak akkor tudták meg, mikor már Szebenben volt. Hogy a városból a becsületes embereknek csak iszonyu
20 circumstantiák között lehetett sétálni kimenni, hanem a spionok járhattak, kelhettek szabadon. Hogy a külföldről két hónapig egy maculát sem tudott. Hogy pazalta a pénzt s nem volt láttatja. Mind hijjába, ő azért nem tágitott, ő azért nem szűnt meg nagy minister lenni.

25 Azt is hasztalan mondták neki, hogy: ő nem republicanus, meglehet communista, de még sem democrata, sőt a mint hajlamaiból itélni lehet, még aristocrata is. Hijjába mondták neki, hogy udvart tartani, magát méltóságoltatni, hivatalnokai-
30 val gorombáskodni, lovagolni tanulni, gyémántokkal játszani mind igen aristocraticus foglalatosságok. Hijjába azért ő nagy republicanus maradt, még pedig feketé republicanus.

Egy szóval ő helyt állt akár milyen kartácstüzben, és meg nem mozdult.

Mint az egyszeri angolrul beszélük, a ki utazás közben úgy
35 összevezett a vendéglőssel, hogy az ki akarta dobni a szobából; hogy bosszút álljon a vendéglőson, huszonkét esztendeig ott maradt abban a szobában s azalatt mindennap összevezett a gazdával.

Azt hittük már itt falun, hogy ez az úr is úgy akar tenni az
40 országgyűléssel. Meg nem mozdul ha szekerce esik is.

Pedig dehogy kellett oda szekerce-eső.

Furcsán fordultak a dolgok.

Mikor küldték, nem ment, — mikor menni akar nem eresztik.

45 A multkori Közlönyben olvastam, hogy szépen megkérte a nemzetgyűlést: hogy hadd ne legyen ő már nagy szónok. Engedjék meg neki azt az egyet.

Erre a nagy férfiuinak ilyenformán válaszoltak:

„Nagy férfiu, nem lehet. Az nem lehet: hogy te innen eltá-
50 vazzál. Hogy a te szónoki tehetségeid eltemerve legyenek a

hazára nézve. Az nem lehet. Te tartottad össze eddigelé a nemzet jobbait, te voltál az ő napjaik mulatsága, estük gyönyörűsége. Félő: hogy ha te elmégy, mind utánad mennek s az nem lehet. Neked itt kell maradni, ijesztetni a monarchistákat⁸⁵ és gyönyörködtetni a republicanusokat. Például szolgálni azoknak, kik most tanulnak lovagolni, és készíteni Táncsics Mihájjal companiában az új constitutiót. Te nem mehetsz. A nemzet szemei rajtad függnék. Be vagy te pecsételve a mi sziveinkbe és jobban mint Zichy Ödönnek ládái. De hova is mennél hacsak követnek nem, édes öcsédvel együtt Népelem országba, a sanscrit nyelv honába, tanulni magyarul a mongolok-tul s tanítani őket *ügytanos országlászatra*? Maradj itt.”

Illyet mondtak neki.

S ime az a hire: hogy a ritka férfit mind ezek mellett is itt⁸⁶ bújdokol ez árva felföldön s keres magának valami helyet, a hol nem ismerik, hogy ott népgyűlést tartson.

Nem mondunk rá semmi rosszat, csak annyit mondunk, hogy ha minket olyan szép szavakkal marasztottak volna a hongyülésen, mint őtet, engedelem nélkül nem jöttünk volna el.

⁷⁰ No de a fekete republicában ez a fő axioma.

„Parancsolni és nem engedelmeskedni.”

Torkos J.

131

LEGUJABB

[1849. máj. 4.]

Buda ostromlása ma reggel 10 óra tájban kezdődött meg. Az Ó-Budán felállított ellenséges csapatok rövid puskatüzelése után huszárjaink elől visszavonultak . . . Csak 1 óraker kaptak hele igazán. Az ágyuzás vagy 10 percig sűrűen folyt a bécsi^a kaputól le a vizivárosba. — És ekkor a Gellérthegyén 3 huszár mutatkozott köszöntgetve a partunkon álló kéjrivalgó, és örö-

- mében könnyező népet a nemzeti lobogóval, mely is nem sokára a csillagász torony mellett feltűzetett . . . Ennekutána gyérbb lett az ágyuzás . . . 3 órakor Pestre is küldöttek át az
- ¹⁰ aljas lelkü zsarnokszolgák egy pár ágyut . . . Az egyik egy asszonynak két lábát vitte el . . . megsértett egy urat . . . Golyót és asszonyt azonnal a városházára vittek . . . A másik golyó a népség feje felett repült el, és az ájtatosrend zárdájának falában benmaradt . . . A dunaparttól elparancsolták a népet . . .
- ¹⁵ Áldás a magyar fegyverére!

132

PESTI NAPLÓ

[1849. máj. 8.]

Május, 5-kén reggel.

Mult éjjel kivált 10 órától egyig a budai basa rettenetesen bombáztatá Pestet. Több, mint ezer golyó, bomba, kartács röpült át. Közben rakéták is. De ehhez jobban értenek a micink.

⁵ A várban az istállókat is felgyújtották.

A Pestre átlötte bombák s tüzes golyók nagy része az éjjel leginkább a megyeház, Károlykaszárnya, színház és muzeumra irányoztattak. Nagy része ablakom elött vagy lakom fölött süvöltött el. Alig tudtam elaludni miattok.

¹⁰ Nem hittem, hogy ennyire menjenek a budai golyók. A király-utzába, a rokus korházig s az aldunasoron a sóházon tul röpültek.

Május 5-kén este.

Egész nap kemény tüzelés volt.

¹⁵ A micink már a Gellértről is bombáznak a várra. Pestre ismét folytonosan lödöznek.

Május 6-dn.

Most bámulásban töltöm az időt a Dunaparton.

Épen csendesség van. Tán megindul. Lehetetlen irnom.

RETOUR NYIRI LEVELEK

I.

Édes bátyám uram.

Képzelve kegyelmed magának, mintha egy deresen s minden tizenöt percben egyet végig húznának rajta. Tizenöt percig megint nem bántanak, azután ismét újra kezdenék.

⁸ Mi épen így élünk itt Pesten.

Egyet egyet ide lönek Budáról az orrunk alá, azután megint elhallgatnak. Pénteken éjjel több bombát kaptunk, mint ezeret.

Ha a császárnak minden bomba husz pengő forintjába kerül, úgy ezért a feuververkért husz ezer pengő forintot dobott ki.

¹⁰ Majd vissza fizetjük neki hasonló pénznemben.

Illyen pénzel fizet a császár a jó téli szállásért.

A mit tőlünk háromszáz esztendeig aranyban ezüstben kikapargált, nagyban akarja vissza fizetni, azt is a padlás ablakon és a kéményen küldi be. Különbén ennek a pénznemnek is,

¹⁶ mint a többi császári pénznek nagyon lement a valora. Az utca fiuk összeszedik a golyókat s két garason árulják darabját.

A várban valami Henczi úr hencceg, persze hogy jól áll neki.

A császáriak elvitték hat gyermekét s azt ígérték neki, hogy: mind a hatot föbe verik, ha föladja a várat. Így kergetik a kutyát bottal a nyúl után.

¹¹ Fölszólitotta őt Görgei, mi előtt ágyúval szólt volna hozzá: hogy ne bolonduljon, száljon le onnan a dombról, mert majd érte mennek, erre a fickó azt felelte: hogy verekedni fog az utósó emberig. — No hát ott vessz el az utósó emberig, neki ¹² dicső vezérünk.

A hidláb mellett egy gőzhajó áll útrakészen, alkalmasint az utósó emberre vár, Henczi uram azt hiszi, hogy az ő lesz.

Mióta Pestet lövette, azóta nem is parlamentirozunk vele. Neki csak két választása maradt, golyó, vagy kötél. Szép halál,

¹⁴ hanem csunya élet.

A pompás lánchid szobrokat aláásatta és lőporral töltette meg. Ha mindent elveszíte, ezt a levegőbe akarja röpíteni.

— Az egyszeri consiliarius azt mondta, mikor összegazemberezték: hogy én csak elszivelem, de mit mond majd hozzá ő³⁵ fölsége, hogy az ő consiliariussát meggyalázták.

Mi is azt mondhatjuk most: hogy mi csak elsziveljük, hogy annyi sok szép követ a Dunába dobtok, de mit mondanak majd a tömérdék külföldi s nagy részint angol részvényesek, hogy az ő hidjokat így csúffá teszitek?

⁴⁰ Legtöbb golyót küldenek a királyutcába. Legtöbb pénzt zsaroltak ki az izraelitáktól, most is megemlékeznek róluk. Lőttek a nádor fogadóra is, nem a nádor tiszteletére, hanem Irányi Dániel barátunkéra, ki ugyan derék kormánybiztos, de azért még sem igen biztos.

⁴⁵ Hétfőn reggel rajta ment a budai várba felszorult polgárság Henczi uraságra s térden állva kérték: hogy eresse ki őket a várból, köszönik a dicsőséget.

Henczi megharagudott s kihagyva őket per Bausch und Bogen takarodni.

⁵⁰ Mondják: hogy ez alkalommal sok civilruhába öltözött tiszt is kitévedt a várból, kik magukat jobb sorsra érdemesnek tarták.

A budapesti népnek nagy része most künn a mezőkön tanyázik, gyönyörű idő van, az ember csak úgy mosolyogja a hold-

⁵⁵ világon a repülő granátot.

Buda több ízben égett, egyszer a vár, másszor az irgalmas barátok kolostora, a kik ötszáz honatyát rejtettek el maguknál, de kiknek ez az irgalmasság irgalmatlanul rosszul kamatozott.

Igy beszélük ezt ide át Pesten. Budától jelenleg ötven mért-
⁶⁰ földnyire.

Nem irok tovább, mert megint lőnek, a partra kell mennem, a hol velem együtt nem egész tizezer ember báméskodik. Áldja meg az isten, tiszteltetem a plébánust.

Kedves ura öccse,

Márton

CHARIVARI

[1849. máj. 8.]

I

Windischgraecz idejében egy eltávozott polgártárs holmicit elárverezték.

Jön elő a többi között egy István herceg arcképe, a kótyavetyélő hajdu sejtve a rossz vásárt a lehető legalsó áron kezdi a kikiáltást:

„Tíz krajcár! Ki ad többet érte?”

Egy hang sem felel rá.

„Nyolc krajcár! ki ad többet érte?”

Sem szó, sem tartomány.

10 „Egy peták! Senki többet?”

Senki.

S minthogy így el nem lehetett adni, elővettek egy ócska köpőládát, abba bele állították a hercegi fizimiskát s illy accessorium mellett aztán elkelt az négy garason.

10 Ez Pesten történt. Azért mondom, hogy: Pesten történt, mert Debrecenben még most is van ember, a ki István herceg arcképét hálószobájában tartogatja; — pedig élelmezési biztos és igen kövér állat.

2

Bejön Pestre egyszer a legelső napokban egy magyar huszár
10 „ addig portyáz alá s fel a külváros utcáin, míg csakugyan kap valamit, amit keresett, egy Jelasics huszárt.

Ezt azután hajtja nagy kényelmesen maga előtt keresztül a városon s mondatja vele: éljen Kossuth!

A jézus huszár ordítja a mint csak torkán kifér.

10 Most mond: hogy crepir Windischgraecz.

„Sak, nem banom, crepir Windischgraec, öreg apadnak.”

Meglátja azonban a huszárt az összegyűlt népség, rögtön körülfogják, elkezdik csókolni, minden ember ragaszt rá kokárdát, minden asszony ad a kezébe egy zászlót, tele pántlikázzák³⁰ még a lova farkát is.

Minthogy azonban a huszárnak sincs több két kezénél, bár a horvát messziről négy kéznek nézte is dolmánya repülő újjait, — tehát a mi zászló nem fért a kezébe, oda tűzte a csizmaszára mellé, mikor oda sem fért, tűzte a jézusmária-huszárnak³⁵ nyakába, hogy az utóbb úgy nézett ki, mint egy trophaeus.

Hoztak neki azután fekete kávé és bort, a bort megitta maga, a kávé oda adta a horvátnak, meg ne ártson neki, ugymond, a sok kővér pecsenye, a mit Magyarországon evett.

Végtére hoznak neki egy gyönyörű nagy menyecskevarta⁴⁰ zászlót, már ezt két kézre kellett fognia. Mit csináljon? Kapja magát, a zászlót két kézre fogja, a lova kantárját oda adja a Jelasics huszárnak s így vezetteteti magát ki a táborba, nagy diadallal.

A kiknek eszükbe jutott, hogy négy hónap előtt épen így⁴⁵ vezetteté be magát amaz országos bohóc Jelasics a fővárosba, kantárjánál fogva, s kiabáltatta maga előtt seressánjaival a zsviót, nagyon jól nevezhettek a jelenetnek huszárosan rögtönzött paródiájain.

135

ÁGYUÖNTŐGYÁR

A derék Gábor Áron őrnagy által Kolozsvártt felállítatni szándékolt ágyúöntőgyár nem létesülhetett.

Gábor Áron a kézdi-vásárhelyi honszerető polgárok lelkes önfeláldozásához levén szokva, elborzadt a kolozsvári követeléseken,⁵ és a gyárt visszautasítá Kézdi-Vásárhelyre.

Összeszámítva — így ír Gábor Áron, őrnagy — minden

anyagbeszerzés és mestereknek fizetendő díjt, számításom végeredménye a lett, hogy egy üteg ágyu kiállítása kerül Kolozsvárrt 11,644 ftba, Kézdi-Vásárhelyen pedig 4000 ftba.

¹⁰ Ezt a derék, lelkes és hős őrnagy szóval is így adja elő.

Itt nem csak a kolozsvári és kézdi-vásárhelyi élelmi szerek árra, hanem egyszersmind az illető polgárság honfi érzelme és szelleme közt is el van huzva a párvonal.

¹⁵ Kolozsvárrt 4 napi alku alatt hetenkintrre 120 ftot is követeltek a mesterek.

Kézdi-Vásárhelyett hónapokig dolgoztak ingyen a honnak.

És végre, a gyár felállítása, készpénzbe számítva, ha Kézdi-Vásárhelyen történik 56 ezer ezüst ftot gazdálkodik meg az állam számára.

136

LEVELEK DEBRECENBE

I.

Barátom Lajos!

Egy bomba épen most döntötte le a redout homlokzatát, egy másik az Esti lapok hivatala előtt furódott a kövezetbe, mint egy fél ölnyire. A Trattner háza ég.

⁶ Minő költői toll volna az, melly a jelenetet letudná írni. A szakadatlanul mennydörgő bombák, mik fejünk fölött szétszakadnak, egy-egy gömbölyü fekete füstfoltot hagyva magok után a világos égen. Az ember azt hinné: hogy a pokol fellyül kerekedett az égen s onnan támad reánk.

¹¹ Minő nagyszerű volna e jelenet, — ha Pesten nem volna. A nép halálosan fel van ingerülve, nincs a szeretetnek egy szikrája többé, nincs a gyávaságnak egy cseppje szívében. Gyűlölet! Gyűlölete olyan, a mely örökségbe marad fiuról fiura, mint a vallás. Látnod ez a gyűlölete az ellenségnek — erősebb alap,
¹⁴ mint a hazaszeretet.

Minő nagyszerű volna e tanítás, — ha Pesten nem volna.

Néhány nap, vagy ha isten úgy akarja, néhány hét után hallani fogjátok: hogy Buda elesett. A vár leégetve, védői leölve.

²⁰ Én sirtam, mikor Pestre beléptem, sirtam mint a gyermek, ki anyját viszontlátja. Sirtam, mikor a szabadság háromszinü lobogóit láttam minden utcán, minden házon repkedni.

Ha Pestre jöttök, sirni fogtok ti is, tán más okból, tán keserübb okból, de azért ha romokban fogjátok is találni az imá-
²⁵ dott várost, e romok fölött mindenütt ott fog lobogni a nemzeti zászló.

Sok seb van már ütve a haza szivén, de egy sem ilyen fájó, egy sem ilyen örök.

Gondolkodtok e róla, hogy begyógyítsátok?

³⁰ Sok áldozatot hozott a nemzet a szabadság oltárára, de egy sem volt ilyen nagy, egy sem illy nehéz, mint Pest.

És senkit sem hallasz panaszkodni. Nem egy ember cselekszik itt, egy nép, egy isten.

³⁵ Háladatosak legyetek a magyar nép iránt, háladatosak legyetek Pest iránt, ha eljön a jutalom osztások ideje, mert a nehéz idők érdemei nem egyeseké, a népé, az istené és Pesté.

Én láttam, én hallottam, én éreztem, mit szenvedett Pest?

Óh, az több, mint egész Magyarország szenvedése. Minden-
nap morális hóhérpadra vonták lelkét, mindennap megölték és
⁴⁰ mindennap fetámadt újra. S mit most szenved, azt Magyarország szenved.

Mennyit fog még szenvedni, azt az isten tudja, de hogy azt honfitürellemmel fogja elviselni, az bizonyos.

A nőket kiküldték a városból, de azért a férfiak helyt állanak,
⁴⁵ ennek tulajdonítsd: hogy eddigelé több mint két ezer lövés közül, melly városunkat érte, csak egy birt tüzet gyújtani, a többit rögtön, ezt is félóra alatt elolták, pedig olyankor legerősebben lőnek az égő házra.

A megyeházat két bomba igen megrongálta, egyik a börtönt,

⁸⁰ másik, mint mondják, Nyári szállását ütötte át. Nyári azelőtt félórával szabadította ki a rabokat (270-et) s vitte Pilisre.

Ha csendesebb idők lesznek s azokat megérijük, felfogjuk keresni a magas jellemvonásokat, mikkel Pest négy havi története tömve van, elkezdve a legmagasabb régióktól és le az

⁸⁵ olvasni nem tudó napszámos családokéig.

Ha más jutalmuk nem leend, ismerje meg neveiket, lelkeiket a haza, az utókor.

Ti vész bíróságot állítottatok, ti a bűn megtorlásáról gondoskodtatok mi egyszerű napi emberek érénybíróságot fogunk ⁹⁰ állítani, ki az elleledett, vagy nem ismert érdemeket egy elismerő szóval jutalmazza. Csekély jutalom, de mégis az.

Mondd meg azoknak, kik a törvényeket hozzák, hogy mig büntetéseket szabnak az *drulókra*, kiket — istennek hála — ujjainkon felszámolhatunk, ne feledkezzenek meg az *dldozók* ⁹⁵ ról kiknek neve »millio«.

Mondd meg nekik, hogy a nemzet háladatos legyen fővárosa iránt.

137

LEVELEK DEBRECENBE

II.

Barátom Lajos!

A politicának itt most nincs nagy kelete.

A legyverek hangja elnémít minden okoskodást.

Itt csak a legyvernek van népszerűsége, abból is az ágyujának ¹⁰⁰ abból is a huszonnégy fontosának. Különbben a bomba is tiszteletben tartatik, kivált az olyan százörven, fontos, a milyen három cmeleten keresztül esik.

A nép itt senkiről sem beszél, mint Görgeiről, és Bemről, ¹⁰⁵ azokról, a kik ott a hegyeken vannak, kik Budát ágyuzzák s kiknek, hogy csak az ágyulüstjét láthassa, kitolakodik a Duna-

partra tömegestől s fel sem veszi, ha közibe kartácsolnak a várból.

Hát valljon az országgyűlés mit csinál Debrecenben?

15 Miért nem tudat magáról semmit az itteni néppel? csak egy rövid kis buzdítás, egy elismerő szózat, egy bátorító ígéret jőne a kormánytól, vagy a nemzetgyűléstől, vagy akárkitől, a ki Debrecenben országos ember.

Nem volna-e érdemes tárgy egy unalmas délután összeülni s a többek között előhozni: hogy Buda bevétele ugyan igen fontos 20 esemény, de éppen azért annak a nemzetgyűlésnek, mely praeponderantiáját a nép fölött fenn akarja tartani, szellemileg jelen kell lennie ez eseménynél, s e jelenléte által is éreztetni souverainitását az országgal.

Ha például a nemzetgyűlés nevében a kormány, vagy a 25 kormányzó ilyenforma felszólítást küldene a pesti néphez.

»A nemzet ismeri érdemeiteket, ismeri szenvedéseiteket. Tekintetbe fogja venni. A nemzet nem akarja: hogy polgárai a hazaszeretet miatt koldusbotra jussanak, a mit egyesek vesztenek a hazáért, azt az egész haza veszti. Legyetek nyugton, az 30 isten megőriz, és a haza megjutalmaz, a nemzetgyűlésnek gondja van reátok.«

Illyenformán. Ti szebben tudnátok és okosabban, s ez itt végtelen hatással leendne most. Magam forma simplex embertől semmit sem ér, én nem ígérhetek a nemzet nevében semmit.

35 Én ugyan meg vagyok felőle győződve: hogy ti előbb jöttetek e gondolatra, mint én ezt leirtam, s e percben már tanakodtok is róla, hogy minő buzdítással legyetek a főváros iránt, de már egy hete elmúlt, hogy ostrom alatt vagyunk, az ellenség minden pontját a városnak dominálja s mi egyet sem védhetünk, és ti még mindig nem szóltatok hozzánk.

40 Én tisztelem azon nyugalmat, mellyel ti most az ország alkotmányát rendezitek, de nagyon szeretném, ha az alatt a nemzetgyűlés leendő székhelyén iparkodnátok népszerűségteket fenntartani.

- 45 A néphez beszélni kell, mert a ki hallgat, azt elfelejti.
Ne vedd rossz néven a jó akaratot tőlem. Az itteni helyzeteket
nem ismerheti más, mint a ki benne van.

138

LEVELEK DEBRECENBE

III.

Barátom Lajos!

Pestnek legszebb része leégett.

Fáj bennem a lélek, fenekig keserü a szívem ennyi pusztulás
láttára. Szegény Pest.

- 5 Azonban most nincs idő verseket írni a pusztulás képeiről.
A romok nagyszerűségében eszembe jut: hogy e romok a
micink. Ki fogja őket újra fölépíteni?

- És kellett e keserü csepp az örömpohárba. Ez megóv bennün-
ket a mámortól, mit a győzelmi hírek hallásából ittunk. Eszünk-
10 be jut róla: hogy egy megnyert csata után mennyi sebet kell
bekötöznünk!

Emberek sebeit begyógyítja az isten, vagy a halál, hát
azon sebek beheglesztéséről, mik egy ország jóllétéen vannak
15 (tve, gondolkozik e valaki?

- 16 Jut e eszetekbe, mikor a harci jeleneteket hírlapokból olvas-
sátok, vagy halljátok elmondani a szószékről: hogy ott igen
sok fájdalom volt, mi nincs leírva, minek nincs hang adva?

- Gondolkoztok e róla, hogy e fájdalomnak orvoslásra van
szüksége. Hogy a nemzetnek, míg egyik kezében a kardot
20 fogja, másik kezével házat kell építeni, földét szántani s sebeit
kötözní.

Leégték falvaink, a Bánát földi vettetlenek, Arad, N.-Enyed,
Komárom romok, Pestre nem ismersz rá, vidékeink kiélve,
25 ipar, kereskedés törpén, népességünk megfogyva.

- 30 Án nem tartozom kapacitások közé, kik eszméik és hatás-

körük erejével a nemzetet boldogítani tudják — és hiszem, hogy fogják is. Én csak a mindennapi emberek egyike vagyok, ki vele érez a tömeggel, s ki titeket figyelmeztet, hogy hol kell tenni és mikor, ki elmondja: hogy hol fáj legjobban s hol

³⁰ sürgetős a segély.

Nem szólok egyesekről, hisz én is vesztettem sokat, — de az nem jut eszembe, fiatal vagyok, majd visszaszerzem. Vesztette más félkarját, s még sem zugolódik. De mit a haza vesztett, annak gondja nehezül lelkemre.

³⁵ Egyesek kárait megtérítheti az ország de hát az ország kárát melly isten tértendi meg?

Hidd meg nekem, ha az átkozott emlékü dynastiának sikerült volna bennünket legyőzni, elveszett volna azon pusztítás miatt, mit tulajdon országain elkövetett.

⁴⁰ Magyarország kipusztítva, kirabolva jutott vissza reánk. Egygyel ugyan gazdagabb, mije soha sem volt, a szabadsággal.

De a szabadság, a dicsőség még nem elég a nemzetnagyságra. Oda jóllét, anyagi jóllét kell. Egy egész ország jólléte.

⁴⁵ S ide gyszerű eszközök kellenek.

Most már semmi provincialis érdek sem szorítja Magyarországot háttérbe, alkalma leend nagygyá, tehetőssé tenni.

Földészete, ipara, kereskedése, bányászata leend. Hisz mindene, mindene van. De most mindene meg van rongálva.

⁵⁰ Ezeket kellene helyrehoznotok. Sok köztetek az okos ember, ők tudni fogják, miként kell? Én csak annyit tudok: hogy »kell«.

És azt kell rögtön. A hol legkisebb tere van a működésnek, el kell azt foglalni. A ki nem harcol, dolgozzék, tegye azt, a mihez ért. Erre nem lehet azt felelni: most nehéz napok vannak,

⁵⁵ nem érünk rá gyárat állítani, vizeket szabályozni, épiciér gondokkal vesződni; épen a nehéz napok okai annak, hogy mindenki, minden módon siessen használni hazájának. Mert a csaták napjainál még nehezebb napok is vannak, és azok az éhség napjai.

FÁBRI ÜGYE

A váradí vésztörvényszék, haza árulással vádolt Fábri cím. püspököt a rendes törvényszéknek adta által.

Az ellene támasztott 10 pontokban foglalt vádakkból, csak a 7-ik a Zombori nép haza ellenies izgatása — állított fel, de csak egyetlen egy tanu által. A többi pontok részint közvádoló által felhívott tanuk, részint a vádlott által felmutatott bizonyítékok által enyészettek el.

A legterhesebb vádak egyike — talán a 9-dik pontban foglalt — a Knézi lelkésznek kényszerítése, hogy a Lippai csatára a császáriakat népfelkeléssel támogassa, — a külömben bérendelt lelkész meg nem jelenhetése miatt próbálatlan maradt.

A 2-ik pont alatti szinte súlyos vádat — hogy Ferenc Józsefnek mint magyar királynak hódolatot irt alá, s ennek ki hirdetésében meg egyezett — azzal háritotta el némüleg magáról, miként arra ő és az egész káptalan kényszerítve vala, s ez akkor történt már, midőn hirt vettek, hogy országos küldöttség ki egyenlítésben jár el.

A vádlott mentsége során nagyon meg lepte a közönséget azon adakozásainak fel említésével, mellyet ezüstben, és fel szerelt honvédekben tett a Hazának.

Meg történhetőnek állitják, hogy a közlekedésnek Temesvárrali meg nyilása után, a közvádoló próbákhoz jutand.

Az ítéletet a nagy számu közönség nyugodtan hallgatta, s nyugodtan oszlott el.

Igy átaljában nem nagy fáradságba került meg tudni, hogy csak egyetlen egy, s mellyik biró szabadittá meg a Püspököt, valamint a műnap is meg tudtuk, hogy Nagy Károly Pestmegyei Esküdt kinek köszönheti életben maradását. Persze hogy mind két vádlott más más birónak.

Ite még is sok! mindenki által látja, hogy ez csak a titok tartó

biráktól szivároghat át a közönségre. Hinnünk kell osztán azt is: hogy azon botrányos commentárok, mellyek az efféle vélemény elágazást kísérik, szinte a bírák által készitetnek, hogy meglegyen a „visem province”, s valamiképp egymásnak adosak ne maradjanak.

140

LEVELEK DEBRECENBE

IV.

Május 22.

Csodákról írok, csodák napjait éljük.

Az isten világos tettekben adja tudtára az emberi nemnek, hogy él és nem szünt meg az igazaknak őriző paizsa, a gonoszoknak itélő bírája lenni.

Tegnap leverték a magyar fegyverek a feketesárga zászlót a budai vár fokáról.

Férfi férfi ellen, fegyver fegyver ellen foglalta el a magyar sereg a megfertőzött budai sáncokat, három zászlóalj honvéd három zászlóalj zsoldos ellen tört fel legelől.

E három dicső zászlóalj a 10-ik, 40-ik és 54-ik.

Nem ármány, nem árulás, nem félelem juttatá kezünkbe a büszke várat, kétségbeesett, dühös védelem után lett az mienk, védőinek nagy része halott, a várparancsnok meglöve, a tüzérek leölve mind.

Mikor térdre esve kérték a kegyelmet a honvéd előtt, »nézz Pestre!« felelének azok, s nem adtak egynek is kegyelmet. Pest romjaira mutattak nekik s leölték mind. A horvátokat a vár ablakain hányták alá s véres fejeket szurva fegyvereikre, véres kezekkel álltak ki a vár ormaira. Úgy tudaták Pest népeivel, hogy a boszuállás istene dolgozik.

Igy veszett el Ausztriának két legjobb zászlóalja, az oguliniak, így vesszen el a többi!

Mikor már zászlónk a vár falán lobogott; egy ezredes az
25 ellenség seregéből, a neve Auer, a lánchidat akarta fölvertetni.
Az aknász, kire e herosztrati tett volt bízva, vonakodott azt
végrehajtani. Auer főbe lőtte a vonakodót s maga indult az
aknákat fölvertetni. De él az Isten! A múlt esőzés alatt megnyir-
kosodtak az aknakemencéket összekötő salétromos kötelek, a
30 megáradt Duna beszivárgott a minákba, s a legelső kemencé-
nek fellobanása semmi kárt sem tett a hidban, hanem Auert
szaggatá darabokra. Átkozott legyen a sír porában is.

Itt volt alkalmunk az istent színről színre látni. Velünk küz-
dött, fejünk felett állt, hozzánk beszélt.

35 Mikor városunk üszkei égtek, esőt adott az égből, eloltá a
tüzet, s a mi kárt az ellenség egy év alatt tett Magyarországnak,
egy hét alatt bőven visszafizeté mind azt. Arany hullott az
égből, mondják a földművelők.

Mikor fegyvereink Buda falait ostromolták, velünk volt, reá
40 szakasztá felhőit az ellenség pokol tüzére, s eloltá azt, elvette
erejét, s mikor az utcák vérrel voltak végig festve, mikor a csa-
tának vége volt, kifacsarta felhőit Buda köveire s lemosta róluk
a vért s e közben menyköveivel belevert az elátkozott falakba,
mintha mondta volna: hogy azokat mind le kell dönteni az utol-
45 sós kőig, fundamentomostul; hogy helye se maradjon.

Hiszek egy istenben, mindenható atyában . . .

E perc óta pietista vagyok. S bár mi történjék, ember hatal-
mától nem félttem Magyarországot többé.

I41
PESTI HIREK
[1849. máj. 25.]

I

Hentzi megholt, ezen nyilatkozattal „*Die Ungarn sind brav.*”

2

A Herostrat hajlamu ezredes, ki a lánchidat légbe akará repíteni él, kezeit a lőpor szét tépte, arca isméretlenné vált. Ha megél, isten keze által ugy van tetovirozva, hogy e bün hyeroglyph-jcit halálíg kénytelen hordozni.

Budavára annyira volt megerősítve, hogy annak bevétele, a szurony szegezve vivott csaták sorában, mint csoda tünik fel. Honvédeink a világ leghősebbjei közé számíthatók.

I42

LEVELEK DEBRECENBE

V.

Míg Magyarországnak igen kevés talpalatnyi földje volt, meg tudtuk verni a lábunkat rajta, most, midőn majdnem egész Magyarország miénk, nem tudom, hogy hol állok?

Veletek semmi szellemi közlekedésben nem lehetvén (ezen egyébiránt segítünk) olyanformán orientálok magamat, mint a kinek a kalapot fejébe húzták.

Azzal a meggyőződéssel szivemben: hogy az administratio terén lényeges változásoknak kelle történni, mindenütt a régi rosszal kell találkoznom, a mikor aztán erősen meg vagyok ¹⁰akadva, nem tudva: hogy e gyomok journalisticus irtogatásával

teszek-e ügyünknek szolgálatot, vagy azért ha azokat elhallgatom a közönség előtt, s csupán veletek tudatom, mely utóbbi esetben ismét nem tudom, hogy miért kellett születnem papiros fogyasztónak?

- ¹⁵ A régi kormánybiztos rendszer még mindig ugyanazon járvány, a mely volt, ezek a mindenünnen összehajtott csizmadiák, ketten hárman grassálnak egy és ugyanazon helyen, egy és ugyanazon ügyben mindenféle aláírásu megbizatosokkal, s tesznek egymásnak rettentően ellentmondó intézkedéseket. Egy félkegyelmű itt, valami B. nevű (tavaly asztalos legény volt) szélteré sequestrálja a *honruló*k javait, például báró Nyáriét, a kinek a fia nálunk honvédhadnagy, azok az emberek azután nyakrafőre szöknek és lesz belőlük *forcirozott* honáruló. Áll eddig a vagyonlefoglalás abból, hogy a birtokos lovait elhajtja az ember a maga számára. Ez a férfit itt rendeleteket ad ki, mik egy Kara-Mustafának becsületére volnának.

Ez lehetetlen: hogy a mi elveink kifolyása legyen.

- Rosz, igen rossz sensatiót csinált azon elv gyakorlatba vétele is: miszerint a meghódolt megyék tisztviselői minden előleges inquisitio nélkül cassaltatnak.

- ²⁰ Tolvajoknak, bankóhamisítóknak egy kerülőkfordulok alatt meg van engedve a rehabilitatio, s azoknak, kik political hibát követtek el, nincs. Aztán nagyon jól tudják ám itt az emberek, hogy azok, kik most a gyávákra, kétségbeestekre ítéletet hoznak, ²⁵ a kísértetek napjaiban nem voltak kevésbé esendők, mint akárki más.

- Aztán, ha azon elv nem forogna is fenn, hogy ne csináljunk magunknak par force egy halálra sértett reactionarius pártot, abból a csekély prosai okból, hogy hát azok, kiket értök cserébe ³⁰ veztünk, jobbak lesznek-e nálloknál? Nem találok ez eljárásón tanácslandót.

Nekem még az nem ok valakit jó embernek nevezni: hogy ~~semmi~~ roszat sem tett.

Hiszen nézétek meg Pest megye új tisztviselőségét! Tisztelet,

⁴⁵ becület legyen néki, de én nem szeretnék vicispánja lenni. Ha ez mindenütt illy szépen megy, ide s tova a belügyminister sorsát nem irigyelném.

Illy időben, hol minden valamihez tudó főre halálos szükségünk van, egy tollvonással leszorítunk annyi practicus embert
⁵⁰ az administratió teréről s szerzünk magunknak egy legió tisztviselőt, a kik meglehet, hogy igen szép piros tollat hordanak, de a kik most tanulják az ábécét.

Az ember igazán nem tudja: a régiek elvesztése-e a nagyobb baj, vagy az újak aquisitíója?

⁵⁵ S végtére is legjobb barátja az embernek a megtért ellenség, és legrosszabb ellensége az elpártolt barát.

Kár volt nekünk ezt az egyet Windischgraecztől eltanulnunk.

Pedig mást is tanultunk tőle. Azoknak a hódolatnyilatkozatoknak közzétételét — a hivatalos lapban.

⁶⁰ Hogy valaki, — a város vagy megye — *privata diligentia* — köszöntőt írjon a kormánynak, az ellen nincs kifogásom, de hogy a kormány ezt közzétegye, vagy plane a nyilatkozatokat elrendelje, azt nem értem.

⁶⁵ Magyarország nyilatkozzék, hogy elismeri e természetes és törvényes kormányát? Lehet-e ezt valakinek kérdésbe hozni? ki ügyünk igaz voltát ismeri.

Magyarország meghódoljon maga magának? Kivánni attól a néptől, melly önkényt adta a hazának vagyonát, nyugalmát, lelkességét, véréit, hogy most szavakban nyilatkozzék. Nem beszélnek-e tettei? Nem beszélnek-e áldozatai?

⁷⁰ Azt: hogy Windischgraecz nyilatkozatokat közlött, értem, irás kellett neki arról, a mivel *effective* nem birt, de a magyar csak tulajdonát kapta vissza.

S végtére, hódolhat-e *a nemzet* tulajdon kormányának? Tulajdon tisztviselőinek? Ti a nemzetnek választottai vagytok, de nem urai — ti a nemzetet képviselitek, hát azok, kiket képviselnek, kik hozzátok a nemzet nevében hódolat nyilatkozatot irnak?

Ha ti irnátok ki hódolatot egy tőletek külön vált souveraini-
80 táshoz azt érteném, de itt ti magatok vagytok nemzet, és souve-
rain.

BEPILLANTÁS EGY KÜLFÖLDI LAPBA

A cseh cons. Allg. Ztgéből egy dolgot tanulunk, azt hogy végre semmi kétség nincs, mikép a császári fegyverek ügye a harctéren gonoszul áll.

És ő ennek okául elfogadja azt is, hogy mindjárt a hadjárat
5 elején hibák történtek, de azt hiszi, hogy a fő oka a szerencsétlen fordulatnak mélyebben lappang, ti. i. a Kremziri eseményekben.

Mikor a harc kezdődött — ugymond — minden osztrák tartományok népfajok harcának tekinték azt, és az egyenjoguság elvére támaszkodva, fel valónak böszülve egy nemzetellen (hogy
10 már ellenünk), melly suprematiájáért makacs harcot küzd. De az octroyált alkotmány kihirdetésétől fogva a magyar háboru egészen más jellemű lőn az austriai népek szemében, mert az alkotmánykihirdetés a kápolnai költött diadal alapján történt. A lehangoló ministeri rendeletek kigyógyíták a népeket lelke-
15 cedésükből, kik azóta a magyarok harcát a szabadság harcának tekintik.

No ezt még nem is tudtuk, hogy a császári seregek megveretése a kremziri országgyűlés elosztása segítette elő.

Mi azt hittük, hogy ezt a mi vitézi revolúciónk szülte s ugy
20 kellett volna annak lefolyni, ha a kremziri követeket csupa mézes kalácszal tartotta volna is Stadion és az ő ura.

Hanem, hogy jövőre már ezen kormánycsin is vissza fog hatni Austria ügyére, semmi kétség benne.

Csak örülünk, hogy a tartományok kezdenek kiábrándulni.

25 A cseh, illir és szerb nyilatkozatokat ha ma olvassa az ember, mint különböznek azokról, miket egy év előtt manifestáltak!

A szlavismus kifejtése, az osztrák birodalomnak átalakítása egy szláv császársággá stb. hol vannak ezen álmok?

30 Kijózanodtak az emberek; az octroyált alkotmány levonta azon kevés hályogot is, mi még szemeiben maradt. Rettentően látni kezdenek.

Im egy orosz interventio, mellyel a császár biztatja az övéit, nem bátorítja, hanem csüggeszti őket; mert nem hisznek többé sem a manifestált elvekben, sem a monarchia fennállásában.

35 A szláv monarchiáról pedig szót se hallani; igen a szlavismusról, de az maga is szökőfélben van.

Nem mondják többé, mint mondák ezelőtt: hogy az osztrák háznak nem marad fenn más, mint a szlávok karjaiba vetni magát.

40 Miután az osztrák erő Magyarországon elvan zuzva, azt mondják ők is, mint a birodalom minden népe, meg vannak csalva.

Ez jött ki a híres Gleiche Berechtigungtól.

144

LEVELEK DEBRECENBE

VI.

Egy körülményre úgy látszik Ti ott Debrecenben teljesen nem is ligyelmeztetek.

Budapest *elhagyatottságra* s mindenre, mi ezt kíséri szükségkép.

5 Budapest Windischgrätz és Henczy által megkapta a keresztiséget s lövőrossá szenteltették fel.

Nevezetes csatákat vívott a magyar, nagy győzelmeket említhet fel — de győzelmében az epochalis a lövőross visszavétele.

A télen azt tanultuk, hogy Debrecenből is vissza lehet Ma-

¹⁰ gyarországot szerezni; de azt is, hogy Magyarországot csak Budapestről lehet kormányozni.

Mi is megtanultuk mi nekünk Budapest, a főváros is megtanulta ismerni ön becsét, öntudatra jutott s azt nektek ignorálni nem volna szabad.

¹⁵ A téli szenvedések, az elzárás után, s az utosó bombáztatás által Budapest megfőiodva lépett ki a viharokból.

Fogoly volt nehéz börtönben, kinezva és sanyargarva őrei által, de megtanulta azoknak becsét érezni, kiktől elszakitatott. Elzárva nem is tudta mennyit epedtünk utána, nem — mennyit

²⁰ fáradott a sereg visszaszerzéseért.

Mienk lett újra, inkább mienk, mint valaha volt — de nem szabad vele *elhagyatottságot* éreztetünk.

A főváros hónapokig más életet élt, mint mi. Lemosta szelleméből a börtön a multak emlékeit. Elfogultság s elővélemények nélkül nyílt meg számunkra, kész minden impressio befogadására, mi tőlünk jó.

És nincs, ki szóljon hozzá a mi nyelvünkön, azon hangon, melly után epedett annyi hónapig. A főváros elmaradt közéletünk közelebbi fejlődésétől, hol mi vagyunk ma, a tér idegen s ismeretlen neki. Bámulja, hol találta meg s hogyan, kiket elveszt vala, de hogy jutottunk ide nem tudja, nincs ki elmondaná neki.

Szólhat hozzá a multról, szólhat a jövendőrről bárki, nem tudja kinck hiddjen, kitől óvja magát.

³⁰ Keres mindenfelé minket s nem leli azokat, kik erősek voltak a hitben, s kiknek isten megadta a győzedelem örömét.

Nem látja sehoh a magyar kormányt, annak halvány képe él a placatjaiban a biztosnak.

⁴⁰ Mindez nem elégítheti ki a fővárost. Nem lehet a nemzetben erős rendes élet, míg a vérforgás nem szivből indul ki.

Szeretnék elmondani mindent, mit gondolok, de mondani nem is akarok, hogy meggyőzzelek miszerint minden perc drága, hogy itt legyetek.

Minden emberen látszik a kegyelet kormányunk iránt, min-
45 denki keres okot késedelméért, de olly nehéz lelmi, mi valószínű
volna s megnyugtata.

Jertek minél előbb s jőjetez mint hóditók s béke angyalai.
A megtisztult főváros, szenvedésekben megtisztultnak tart ben-
neteket is, s repesni fog szive örömben, ha befogad ismét.

50 Istenért ne késsetek!

145

BUCSU DEBRECEN TŐL

E számunk az utósó, melly Debrecenben megjelenik. Olva-
sóinkat ezentul lapjainkkal Pestből fogjuk ellátni. Azon hiányt
mit átköltözködésünk egy két számban okozand a rendkivüli
körülmények miatt elnézi a közönség, mi igyekezni fogunk

5 Pestről kipótolni.

Lapjaink Debrecenben láttak világot.

Ha működésökben volt némi siker; ha a gyom irtásában ve-
szélyes irányok leküzdésében, a jobb érzelmek felébresztésében
s ügyünk iránti bizodalom erősítésében van némi érdemünk
10 — ezt mi Debrecennek s páratlan józanságu népének köszönjük.

Nem tartózkodunk ezt nyiltan kimondani.

Debrecen s e józan légkör kelle, hogy a legnehezebb idők, a
forradalom közepette a higadtabb szó, a szelidebb hangok erőre
kapjanak, hogy elnyomassék a gyom, melly a főváros izgatott-
15 ságában nyakunkra kezdte nőni.

Láttunk ott a fővárosban improvisált utszacravallokat, a kép-
viselőház terét ezrek vevék körül fel fel kiáltott ezrek követelése
a képviselőkhöz s az utcahősök kezdék a parlament önállóságát
fenyegetni. A galleriák szerepelni kezdenek, s fenyegető szóza-
20 tok hallaták magokat a felső regiokbol a teremben. Sebes lép-
tekkel rohantunk párisi jelenetek felé. Mi ismertük a mozgató
erőket, ellenségeink voltak azok.

Tudtuk, hogy megtámadni őket s nem semmisíteni meg — ügyünkre végveszélyt hozhat.

²⁵ Minden nem sikerült támadás, erejüket csak nevelte, szenvedélyeiket csak bőszítette volna. S mire annyi hajlamok mutatkoznak, mit annyszor felemlégetének szóval s írásban, — a terrorizmus és utsaféktelenség — ezt bizonyosan megtermi a számítás nélküli támadás, melly vagy eredménytelen, vagy féluton gyáván megáll.

³⁰ S az eredmény nem tőlünk függött. Ez sokak kezében van. S ha ezek megdöbbenve elhagynak, a kocka vetve van s mi elveszhetünk ügyünkkel együtt.

³⁵ Illy kísérletekre, miután sokak tétlensége s elnézése által a gyom erőre kapott, a főváros nem mutatott tért.

Ismerve a légkört ott megküzdeni akarni hazafitlanság lett volna, mert csak a veszély leheté bizonyos ott, hol a felzaklatott szenvedélyek mindig kész eszközre találnak az utcasöpredékben.

⁴⁰ Debrecenbe jöttünk. Honosnak érezők magunkat saját vértünk közt, melly a szívben melegen dobog a hazáért, mint mindenütt, hol magyar van, melly annyi táborban, az alföldön, a leghiresebb zászlóaljokban kimutatá mi Debrecen népe a csatákban, de itthon, háztüzénél rendet s nyugalmat akar; karja itt mindenkor kész nem az izgatók számára, de a zavarok megsemmisítésére. —

⁴⁵ Történtek itt is apró kísérletek utszai zaj, macskazene s illyféle scénák előidézésére — mind sikertelen; ki Debrecen nyugalmit meg zavarná, az érezné az erős lakosság kezének sulyát.

⁵⁰ Ha a parlament függetlensége a felizgatott kedélyek követeléseitől fenyegettetnék, jőjjön Debrecen polgári közé, itt tanácskozhatik teljes szabadsággal a nélkül, hogy bárkinek eszébe jusson avatkozása által a törvényhozást háborgatni, akar a gálle-riakon, akar azon kívül; és ki megkísértené nyugvás idején zajt ültetni a városban, vagy elvonni a munkás lakosságot foglalkozá-
⁵⁵ saitól — az pórus járna itt.

Debrecen népe — a világnak legépebb, legjózanabb népe.

Mi kegyelettel s áhitattal említjük e népet!

Igy ismertük mi az isteni civis-népet s úgy találtuk, mint ismertük.

⁶⁰ Illy tér kelle nekünk, mint Debrecen, hogy irányainknak utat törjünk rendületlenül s győzedelmeskedjünk ellenségeinken, kik a vész felé sodortak menekülés nélkül.

Ne vegye senki győzelmünk felemlítését pártgyőzelemnek, vagy hogy sokan sorainkból a közigazgatás gépcinek fő kerekei.

⁶⁵ Ez nyomorú szempont ott, hol e haza üdvéről van szó.

De hasonlitsa össze az eszméket, mellyek uralkodni látszottak még decemberben; nézzen az arcokra mennyire távozott a mély aggodalom, mennyire helyre állott parlamentben s irodalomban a szabad vélemény s ítéljen ebből mennyire emelkedtünk.

⁷⁰ S mutasson valaki, mit romboltunk le, minek állni kelle hazánk javára? Mely institutiot döntöttünk meg, minek fenállni kell, melly tekintélyt gyöngítettünk, mire a hazának szüksége van.

⁷⁵ A kormánybiztosi lázbol lábbadozunk már. A központon felelős kormány, a vidékeken tér vissza a hatóságok működése. A nemzet pénze gondosabban költetik, a kezelők számat kezdnek adni. A rendőrség feloszlott, a levél szentsége illetlen hagyatuk. Szabadon nyilatkozik a vélemény írásban s teremben. —

⁸⁰ Pedig mi beléptünk a forradalomba, s haladunk ez ösvényen hatalmasan, de forradalmunkat nem isszony, nem vér, nem bosszu, nem ártatlanok átka, gyarlók halálfélelme, sőt rend és nyugalom, könyörület s megtérés, bünfeledés és siker bélyegzi.

Illy forradalom meghódít szükségkép mindenkit.

⁸⁵ Illy forradalmat, minden concussiok nélkül, melly szelidségében hódítson csak Debrecenben lehet vala rendezni s átélni, másutt sehol e világon.

Áldás reád Debrecen szent népe. Isten megadá, hogy e hely a magyar történetekben örökítve legyen a legnevezetesb időszak emlékével. E dicsőséget Debrecen népe méltán érdemli meg.

És mi bucsut veszünk Debrecentől hálával s áhitattal, s ha az isten úgy akarná, hogy az irgalmas tenger hova hajonkat meg-eresztjük, új fergetegben hányatnék velünk együtt, mindig kegyelettel fogunk visszaemlékezni Debrecenre, mellynek sima tükrén⁹⁵ olly bizton, olly nyugodtan evezénk, mellynek józanságán megtörött minden fuvalom, szétpattantak a zavargás minden hullámai.

Isten hozzád Debrecen!

146

LEVELEK DEBRECENBE

VII.

Ha hét bűnös között egy ártatlant elvesztetek, többet ártatok vele, mint ha egy ártatlanért hét bűnösnek kegyelmet adtok.

Mit fog szülni a meghódolt megyék tisztviselőségének általános abandonirozása?

⁵ Mit fog szülni ez elv, mellyet a theoria nem ajánl, a praxis el nem fogad?

A mostani magyar kormánynak olly hatalma van a nép fölött, minő nem volt egy ország kormányának soha — a szeretet.

¹⁰ Mikor Magyarország területének nyolc tizedrésze ki volt véve a törvényes és természetes kormány physical behatása alól, mi tartotta meg a nemzet számára az elfoglalt részeket? Nem e szeretet-e? Az imádás, a semmi kényszerítés, semmi ámitás által meg nem adható ragaszkodás egy ügghöz, melly veszni látszott, de a melly szent volt.

¹⁵ Míg az osztrák zsoldosokat halálosztó fenyték veri a csatába, mi tartja össze a magyar seregeket, kik még tegnap a földet szántották, s ma az ágyúknak rohannak? Nem e szeretet-e? Szeretet e, melly mindent, a mi szép, a mi nagy, Istent, hazát, szülötte földet, jogot és dicsőséget egybefoglal.

²⁰ . Míg az osztrák császár minden darab kenyérért, mit e föld
termé, de nem az ő számára, pecsétes levelet kénytelen kiadni,
kemény sanctiójával a kötélhalálnak, míg minden utcaszegleten
kémekeket, minden faluban vészbiróságot kénytelen fölállítani,
hogy az emberek ne beszéljék azt, a mit ő hallani nem akar; mi
²⁵ varázs az, melly minden szívet és minden ajkat megnyit, hogy
érezze, hogy mondja azt, mit egy egyszerű polgár nem paran-
csol, kér a haza nevében, mi iszonyu erő az, melly a semmiből
hadsereget teremt, melly e hadseregnek semmiből enni ád, fize-
ti, ruházza, ha fogy, kiegészíti, melly a földművesnek azt mon-
³⁰ ja, vedd el falatodat, add a hazának, oszd meg ruházatod vele,
hagyd el tüzhelyedet s menj érte csatázni, szedd le templomod
harangjait s önts ágyut belőle, ha meghalsz, ne sirj, kiálts éljent a
hazának! Nem az a végtelen szeretet-e, mellyről csak az ábrán-
dozóknak volt tiszta fogalmuk, míg tettekben nem nyilatkozott,
³⁵ örök és való tettekben, minő az érc?

Erősebb kormányzási pálcának hiszitek-e a félelmet, mint a
szeretetet?

Azt fogjátok rá felelhetni: igen, a bűnnek legyen félelme a
törvény szigorúsága iránt.

⁴⁰ De a kormányzat nem törvények kiszolgáltatása.

Ti a törvényeket hozzátok, de azoknak kiszolgáltatói nem
vagytok, ti még azt sem tudhatjátok: hogy azon törvények,
miket ti szigoruaknak alkottatok, szigoruan fognak e végrehaj-
tatni?

⁴⁵ Így azon rendelet, melly a meghódolt megyei tisztviselők
cassatióját elhatározza azokra nézve, kik szívükben vétkeztek a
haza ellen, kis büntetés; azokra nézve, kik bensőleg hivek ma-
radtak, igen nagy.

A magyar corpus juris szoros egybefüggésben van Magyaror-
⁵⁰ szág históriájával.

A hol valamely bűnre élesebb törvény van hozva; ott tudni
lehet: hogy azon bűn nagyon el volt terjedve. A magyar tör-
vényhozók sok törvényt megalkottak, de egyet sem ok nélkül.

Ha a cassalo rendelet egykor törvényeink közt helyet foglal-
85 land, a historicus azt fogja belőle kiolvashatni: hogy 1849 jan-
ban igen sok hazaáruló lehetett Magyarországon.

Mi azonban tudni fogjuk, hogy akkor nem a hazaárulók szá-
ma volt sok, hanem azoké, kik a haza jövődjé fölött kétségbe
voltak esve.

60 Hogy igazat mondtam, nem hivatkozom azon körülmények-
re, mik közt az ellenség által megszállott földek tisztviselői vol-
tak, hanem utasítom a nemhivókat azon inquisitionalis actákra,
mik a gyémántpör részleteiben adatokul szolgálnak. Azok meg-
magyarázandják: hogy mint hittek a haza jövődjében azok,
65 kik legjobban dictálták a guillotint a kétségesskedőkre és eltántor-
ultakra.

Én részemről nem akarnék e tények számára a törvénykönyv-
ben monumentumot építeni, hallgatok róluk orcapirulással s
azóta nem jut gyűlöletemnek egy-egy szikrája sem azok számára,
70 kik szájjal vétkeztek, de tán lelkükben, vagy épen tetteikben
hívek maradtak az egy igaz hazához.

Pest, május 30. Mai nap szerkesztőségünkhöz illy tartalmu
hivatalos levél érkezett:

Pesti Hírlap szerkesztőségéhez!

A Pesti Hírlap című folyóiratnak az osztrák had pestbudári
8 vonulásától kezdve megjelent mai napigi minden számát a vész-
törvényszéknek haladéktalanul, (Budavár uri-utca 44. szám első
szobáiban), úgy szinte Nagy Ignácnak minden netaláni eredetben
megjövő s aláírt cikkeit megküldeni; ha pedig a számok meg-
jelenésénél nem lennének, azoknak felkeresését s ide leendő küldetését esz-
9 káltni sziveskedjék. Hivatalos felszólítás után Budavár május
30-án 1849. — Hankovics őrnagy és vésztörvényszéki elnök.

A felszólító tisztelt őrnagy urnak felvilágosításul kénytelenek vagyunk tudtára adni, hogy a Pesti Hírlap jelenlegi szerkesztőségünk a január havi folyam szerkesztőségével semminemű összeköttetése nincsen, annak irataira gondot nem visel, s közléseiért nem felelős. A nyomtatott példányok rendszeren a kiadóhivatalban, a szerkesztőségénél soha sem kaphatók. Eziránti kérelmét vagy parancsát méltóztassék a tisztelt vésztörvényszéki elnök urnak a kiadókhhoz intézni. A mi a kéziratokat illeti, azoknak közléseérti felelősséggel a szerkesztő tartozik, de azoknak előmutatásával nem. Egyébiránt a jelenlegi szerkesztőségénél Nagy Ignácnak semmi kézírata nincsen. Maradok a tisztelt vésztörvényszéki elnök urnak kész tisztelője. — *Jókai Mór*, szerkesztő.

148

ADJA ISTEN!

A kormány holnap, holnap után Pesten lesz.

Uj eget, uj földet fog itten találni. Adja isten: hogy ez uj földben minden régi rosznak kiveszzen a magva!

Az év meghozta magyarország szabadságát. Adja isten hogy e szabadság ne a bünöknök, hanem az erénynek legyen szabadsága.

Az ég özönnel hinté áldásait hazánkra. Adja isten: hogy ez áldás ne egyesekre, hanem az egész népre legyen áldás.

A föld kizöldült azok felett, kik elhullottak a hon életeért.
10 Adja isten: hogy ők nyugodtan alhassanak.

Egyetértés a honfiak közt, egyetértés a becsületes emberek közt, egyetértés a magyarok közt! — Boldogság a népnek! szabadság a hazának! Dicsőség a magyar névnek!

Adja isten!

LEGUJABB HIR

[1849. jún. 4.]

Érsekujvárnál megint megvertük a németet.

Először az vert volna minket, ha igaz: — elvette volna elcinte nyolc ágyunkat. Hanem azután lett még a hadd el hadd.

Erre a szóra: hogy verik a magyart! dühbe jött a honvéd,
 5 megfordította a puska vastag végét s úgy elverte vele a németet,
 hogy tizenegy óráig éjjel mindég verte. S nemcsak a magunk
 ágyuit vissza vette, de még a németéből is elvett 18-at.

Iszonyu dolog, a miket e csatáról beszélnek.

Fele is több a soknál.

10 E diadalmi hírhez csak azon szerény ohajtásunkat kívánjuk
 csatolni: hogy az legalább is igaz legyen.

HIVATALOS RÉSZ

[1849. jún. 4.]

A jérusdlemi kirdly közlönye

Mi — Ferenc József isten kegyelméből . . . és jérusálemnek
 8 az ő kapcsoló részeinek királya.

Üdv és muszkaország a mi hűséges népeinknek!

1 Hűséges népeink!

A Wiener Zeitungban egy aufrufot közlénk ti hozzátok, de
 12 az aufruf olly számár, hogy felséges koronánknak többet árt,
 mint a mennyit használ. Azt ne olvassátok.

Hanem olvassátok, a miket az Esti lapokban fogunk írni,

¹⁰ mellyeket ezennel innepélyesen hivatalos organumomnak ki-
nevezek. S mellyben ezennel a Wiener Zeitungban igen hibásan
és együgyüen szerkesztett aufrufomat in verbesserter auflage
közzé teszem.

Hü népeim. Füleljetek.

¹⁵ „Láthatjátok császári birodalmi cimereimen oda fenn, milyen
csehül állanak a birodalom dolgai.

A kétféjü sas fejéről le vannak verve a koronák, szárnyából és
farkából ki vannak koppasztva az anya-tollak. Ezeket a tollakat
most pirosra festik, úgy hordják kalapjuk mellett a flamingók

²⁰ Debrecenben.

Jaj de ha még csak a sas volna megkoppasztva, de meg van
koppasztva és megtollatlanítva egész szép birodalmunk.

Dicső seregeink Marcius óta folyvást rückgaengige Bewe-
gokat csinálnak strategiai szempontokból. Megakarják kerülni
a földet, hogy hátulról kerülhessenek Debrecennek.

²⁵ Ez — előre is megjövendölhetjük: hogy soká fog tartani.

Adót nem fizetett a mult 1848-iki Marcius óta semmiféle
lélek a császári cassába, nem azt, egy batkát sem.

Hát azt gondoljátok: hogy a császár széllél él.

³⁰ A katonáknak eddig csak volt mit enni, de az ördög, meg a
sok rückgaengige bewegung haza hozta őket a nyakamra s bár-
ha magam kenyérré változzam, sem tudok hat árpa kenyérral
megvendégelni öt regement csarapárt.

Mi lopni nem tudunk, mert nincs kitől. Kénytelenek vagyunk
³⁵ kolduláshoz folyamodni.

Ennyire jutott a császári ház: hogy koldusbottal kénytelen
koronáját védelmezni, a király pálca helyett.

Felszólítjuk tehát a mi hűséges magyar népünket: hogy csá-
szárja iránti szeretetét itt az idő, hogy bebizonyítsa a következő
⁴⁰ módon.

1) A ki fegyverfogható, siessen a glédába állani, a ki nem az,
küldjön magánál különb embert. Hanem enni valót hozzon ma-
gával. Az eként alakulandó sereg neve magyar légió leend.

Eddig is csunyaság volt, hogy a magyarok nem akarták egymást
 45 gyilkolni. Ezennel elrendeljük a polgárháborút.

E polgárháború istennektetsző létrehozhatása tekintetéből
 mind azokat, kik az elrendezésében részt akarnak venni, felhívjuk
 e hó 27-én délelőtt tíz órakor Posony megyeházában tartandó
 gyűlésbeni megjelenésre.

80 2) Azok, kik nem valók háboruba menni, például a mágánások
 és az asszonyok fizethetnek a hadi költségekre a mennyit akar-
 nak, még pedig nem csak lovat, mint azt a hóbortos Wiener
 Zeitung írja, hanem csibét, ludat, s más effélét is, mik egy had-
 sereg felszereléséhez megkívántatnak.

86 Aláírási ívek e következő jobbágyaink közt osztattak ki:

Gróf Pálfi Móric, gr. Aponyi Károly, gr. Batthyányi János,
 gr. Cziraky József, gr. Zichy Ferenc, gr. Derasse Ferenc, gr.
 Teleki Ferenc, gr. Zichy Pál, Kustera Antal, Janko M. Wolge-
 muth asszony született Sztrada-Eszterházy Schröffl Antónia,

80 Nagy Ignác (az a másik) Keglevich Victoria, Hunyady Julia,
 Eszterházy Rozine, Vitalis Alajos, Crenneville Eszterházy Caro-
 lina, gr. Forgách Ágoston, gr. Pálffy Lipót, gr. Chotek Ottó.

Tiszteljétek a nagyférfiakat és nagy asszonyságokat. Ki tudja
 meddig fognak élni.

86 (In parentesi mondva arra kérlek benneteket: hogy Pálfi
 Móric kezébe ne igen adjatok pénzt, mert elkártyázza.)

Föl tehát édes fiaim, magyarok! üssétek egymást, győzzétek
 le egymást, mert én már nem bírok veletek.

Jutalmul aztán fáradalmaitekért szabad leend németekké
 90 lennetek. Üdv és muszkaország tinétek!

Datum Bécsben

Ferencz József

Jerusalem királya

! Fölhívást szabad királyi Posony városa egész hosszóságában
 magáévá teszi, sőt még hozzá is tesz.

96 Neveztesen.

1) Aláírási ívet nyit meg a hűség szavazásra, hova szuronynyal
 100 tagnak hajtatni a philisterek és az ő legényeik.

2) A béke helyreállítása kedvéért a város pénztárából egy osztály vadászt állít ki a császár számára, kik azon bakokat le-
80 lövöldözzék, melyeket a császári generálisok csinálnak.

Dátum, Presburgii.

Senatus, Populus Que Presburgianus. Hanfmüller, Stromayer, Rentmeyster. Überpucher Paalehner Raminger, Sari-
czer. — Lakner, Kühler, Mayer, Kühler, Reiszler, Förster, Hofer,
85 Schreiber, Stöger. — Mottko, Cselko, — Musculi, Justi, Feren-
czi, Kőszegi, — Vecsera, Tsida, Gesele. — Dobelman, Grosz-
man, Dobrovics, Badravics, Bartl, Edl, Siegl, Juranek Halesch.
Lebwohl. (csak a Kűsztihand maradt hátra).

Ezek a tős gyökeres magyar emberek, fogják majd a honvé-
90 dek ellen vezetni prespurger Landsturmot és nemzetőröket.

151

LEVELEK A POKOLBUL

I.

Vitéz guerillaink egy futárt, ki egyenesen a pokolbul jött stafétákkal, elfogtak a Vámos Pircsi országuton, legfelsőbb helyen engedelmet nyertünk a lefoglalt levelek közölhetésére, ut sequitur:

I.

5 Ö felségének a jeruzsálemi királynak Báró Henczi ex offo.
Főlséges uram!

Ide is beütött a mendergő menkő.

Alig hogy extrapostán ide érkezem felséged rendeleténél fogva s mint diplomaticus ambassadeur präsentálom magamat

¹⁰ Ő felségénél, a mindenható pokolbeli cárnál, Plutónál, midőn a pokolországi miniszterelnök Lucifer ur exelentiája bejő halványan a kabinetbe, — a mennyire tudniillik fekete polója felvehette a halaványságot, s jelenti fogvacogva a minden ördögök cárijának: hogy a proletariátus ördögök az utcákon csoportoznak

¹⁵ kiáltozva, le a Plutóval! le Luciferrel! le a ministeriummal! éljen a respublica, éljen Leviathan! éljen Raspail! Vezeti a mozgalmakat a kis sánta ördög, tán ugyan az, a ki harmadéve szabólegény képében a schneider ribilliót rögtönözte Pesten. Hogy már az ablakokat is kezdik behajigálni s fenyegetőznek: hogy

²⁰ felgyújtják a poklot.

Plutó ő felsége e hirre kiejtette kezéből a credentionálisomat s ijedtében úgy megsárgult egy perc alatt, mint az irosvaj.

— Mit tegyünk kérdé, és szarvai reszkettek a fején, mint a nyárfalevél.

²⁵ — Lövetni kell a népet! mondám én neki, mi alatt a premier-minister iparkodott a kéménybe felkapaszzkodni s azon keresztül megmenekülni.

— Ah, azt a földi királyok tehetik oda fenn, de nekünk szegény ördögöknek nincs arra elég kemény szívünk.

³⁰ — Hát akkor ígérjen ön nekik alkotmányt, s ne adja meg.

— Hazudhatik e akkorát egy ördög?

— Hát mondjon ön le a fija javára.

— Fömláldozhatja e a fijasát úgy egy ördög?

— Hát vigye önt az ördög! kiálték rá megveszve s a fejéhez

³⁵ vágtaim a sapámat és ott hagytam.

Sose láttam én ilyen együgyű ördögöt. Hisz ennél Ferdinand császár is különb ördög tudna lenni.

Másnap ki volt kiáltva a respublica, Pluto elszökött, Lucifert felakasztották s ideiglenes kormányt neveztek ki. Tagjai:

⁴⁰ Leviathan, Asmódi és Belsebub. Arcképeik minden utcaszegleten kaphatók.

Üdvözlés uram itt nincs kilátás a segítségre.

A pokolban minden gute gesinnungnak vége. A háromfejű

kutya nem kisebb zavarban van, mint a két fejű sas. Rajtunk⁴⁵ sem a pokol, sem a muszkaország nem segít.

Felséges uram lásson utána: hogy pacificáljon a mennyországgal, mert ide len meleg van.

Datum és infrascriptum.

152

AZ OROSZ CÁR ÉS AZ OSZTRÁK CSÁSZÁR

Május 26-án jött össze a két nagy férfiu Warsóban.

Ez összejövetel egész eredményéről csak annyit mond az Ostdeutsche-Post levelezője: hogy az orosz cár osztrák uniformában az osztrák császár pedig orosz monturban volt öltöz-⁵ ködve.

A kinek egy kis imaginációja van, ebből igen szépen kitanulhatja az egész jelenetet.

Az Ostdeutsche-Postnak különben is szokása allegoriákban beszélni.

¹⁰ Furcsán nézhetett ki ez a kölcsönös császári ruhacsere.

Tudva levő dolog: hogy Nikolaj cár egy tehén fóka zsiron hízott hatodfélmázsás csuda, ki derék nyárban is tenger bornyu bőr nadrágot visel s a legkönnyebbik parádékaputkájára három jeges medve megy fel csupa prémezetnek, az is rhinoceros¹⁵ bőrrel van vatázva s ha akadna ember, a kinek öt keze van kényelmesen magára vehetné akármeltyik kesztyűjét ködmen helyett.

Képzeljük már most azt a kis kadétszászárt ebbe a mobil residentiába beleépítve, hogy nem látszik ki belőle sem keze²⁰ sem lába, csak olly formán lehet benne mozgást észrevenni, mint mikor az egér a turózacszkóban eltéved s sehol sem találja a nyilást.

Másfelül képzeljük azt a muszka enceladot, kinek az öreg

apja még delphint szopott, bevarva az osztrák császár szük
25 fehér frakjába, milly feszesen nézhet ki benne, hogy vágja:
hogy szorítja mindenütt.

„Ecsém te! menkü szük élet van ebben a te frakkodban.”

„Meghiszem azt, Magyarországon szabták, aztán nagyon
megsovánkodtam, mióta császár vagyok. Hanem a bátyám
30 uram mentéjében meg ugyan meleg van.”

„Nem csuda ecsém. Mikor mindenünnen fűtik. Egyfelől a
cserkesz, másfelől a lengyel, harmadikfelől a tatár, belül meg a
muzka aristocraták, — szoktunk izzadni benne. Aztán meg-
lehet: hogy Sibiériába kell mennem fürdőkre, oda jó lesz.”

36 „Ejnye bátyám uram, mekkora lyukak vannak ennek a
bekesnek a zsebében! ”

„A te frakkodon meg plane zseb sincs.”

„Pedig én azért keresem kendet: hogy pénzt kérjek tőle.”

„Én is azért kereslek: hogy visszakérjem a mit eddig adtam.”

40 „No, ha pénzt nem ad kend, legalább szerezze vissza szá-
momra Magyarországot.”

„Szivesen, ha megosztozunk rajta. Tied lesz Posony vár-
megye meg az ecsedi láp, a többi az enyim.”

„Nem jár belém az alku.”

46 „No még rá engedem a jeruzsalemi királyságot.”

„Egye meg a nagyapjával. Legalább hát küldjön, vagy száz-
ezer kozákot számomra.”

„Adsz nekik enni.”

„Észnek ha hoznak.”

50 „Kaparj kurta! Azt gondolod: hogy én loptam a katoná-
imat?”

„Ijnye bátyám uram. Ha engem Bécsből elvernek, én kend-
hez megyek kosztra.”

56 „Csak addig jere mig engem el nem brennolnak Pétervár-
ból.”

„Ugy-e? Itt a kend bundája, vesse le a frakkom.”

„Vissza dicsőséggel édes öcsém, ha elkopik, végy vörös

tollat, s csapj fel katonának, Adsza a bundám, tisztelem az anyádat, majd én csak Kamcsatkába megyek.”

⁶⁰ Ezt a jelenetet nem épen így adják elő a német lapok de annyit mindenestre megengednek: hogy az orosz sereg behozatala a cár tulságos követelései miatt ezuttal létre nem jöhetett.

153

[1849. jún. 5.]

I

Ma jön meg a kormány Budapestre.

Ma öt hónapja: hogy Windischgrätz bevonult.

Sirva fogadta a főváros mind a kettőt. Kétségbeesés könnyeit sirta akkor, öröm könnyeit most.

⁵ Hadat hozott az osztrák Budapestnek, a magyar kormány békét hoz neki.

Sötét ablakok, sötét arcok fogadták az osztrákot, fény és öröm fogadják a magyart.

¹⁰ Nem mondta senki, nem írta zászlóra senki Windischgrätz nevét.

Most minden zászlón, minden ablakban Kossuth képe Kossuth neve látszik.

¹⁵ Hideg volt akkor. Fekete volt az ég, fehér a föld, sirbolt éje a szemfedő felett. Halott volt minden, a virág a földben, a nap az égen, s az ember szívében a jobb idők reménye.

Tavas van most. Derült az ég, virágos a föld, látszik a természet, mint örül maga az Isten is, milly jó kedv van ott fenn a mennyországban. Minden él. A magas égtől kezdve a mező virágaig s az emberi szív legrejtettebb vágyaig.

²⁰ Ki akar ennél szebb paradicsomot látni a más világon.

Boldog vagy óh nép, kit isten Magyarhon földén engedett születni!

Boldog vagy óh nép, kinek annyi keserv után isten e napra öröm könnyeket adott, mert azon érzést, mit ez örömkönnye²⁵k adnak, csak az idvezültek érezhetik egykor.

2

Mikor a magyar kéz kitűzte Buda ormaira a nemzeti szín zászlót, ugyan akkor a magyarok istene is kitűzte egére a fényes nemzeti szín zászlót, a tündöklő szivárványt.

Megnyitotta egének kapuit azon idvezültek fölszállongó³⁰ lelkei előtt, kik a szabadságért elstene³⁰k. —

Ma éjjel, midőn a főváros minden ablakában ragyogni fog örömfény, a haza örömének hirdetője; a magyarok istene is kifogja tenni mennye ablakába legfényesebb lámpáját, a tele holdat.

³⁵ Velünk az Isten velünk mind örökké.

3

A „Nép barátja” egy idő óta itt jelenik meg a fővárosban.

E lapot nem csak népszerű stíljá és mulattatva oktató modora teszi ajánlatossá, de leginkább azon becsületes irány, mellynél fogva a népben a hazaszeretettel együtt az erényt a jogérzetet,⁴⁰ a moralitást is kívánja meggyökereztetni.

E törckvés annyival inkább is méltánylatot érdemel, mert a szabadság-harc idejében gyakran akadnak hamis próféták, kik szennyes érdekekből a népnek szabadság neve alatt, erkölcsi féltelenséget hirdetnek.

⁴⁵ A szabadság ez Antechristusainak utját csak illy becsületes irányu lapokkal lehet bevágni.

! nép-lap eddigelé is közszeretetben állt a maga közönsége előtt, megérdemli: hogy hatása ezentul is növekedjék.

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 5.]

I

A császári seregek legújabb megveretéséről hírek valósulni kezdenek.

Nyitrából kiveretett az ellenség. A Vág melléke tiszta.

Welden scartba tétetett, helyette Heynau lépett a vezérségre,
 5 ugyanaz, ki Bresciát lövette.

Az osztrák cár még mindig azt hiszi: hogy vezérei miatt nem nyer csatákat.

Épen úgy van vele, mint a kártyás a malheurrel, ki azt hiszi: hogy a hely szerencsétlen, mellyen játszik s azt változtatja.

10 Ő is addig játszott a sárga-feketét, míg majd a sárga elfogy, s neki csak a fekete marad.

2

Batthányi Lajos és Károlyi István két egymás melletti börtönben voltak elzárva, ahonnét a hang könnyen áthallatszott.

Mikor a magyar seregek győzedelmesen közelegtek a főváros felé, Károlyi Istvánhoz bejártak ismerősei és beszéltek
 15 neki nagy fennhangon a magyar seregek hős tetteiről.

Batthányi hallgatta a falon át.

S amikor arról beszéltek az ismerősök: hogy a magyar sereg mindenütt győzött, hogy a német fut, elkezdett Batthányi
 20 odabenn kacagni és sirni és ugrált és tombolt örömeiben, mint gyermek.

Annaira: hogy börtönőre bement hozzá megnézni: hogy mi baja van.

„Itt, itt” mutatá Batthányi szívére téve kezét, de nem baj az,
 25 majd hozzá szokom.”

Azonban alkalmasint még is gyaníthatták: hogy mi lelte: hogy hozzá ne szokják, elvitték más börtönbe, messze barátjától, hol ismét nem hallhatott semmit, csak az ágyuk mindég közelebb jövő moráját.

⁸⁰ Most Bécsbe vitték a hazafit, ott zárták tömlőcbe.

Még most is kiáll olykor ablakába, és hallgat, hallgat. Valjon mit hallgathat?

Tán várja ott is az ágyuk mindég közelebb közelebb jövő moráját?

⁸⁵ Adja isten: hogy ne sokáig várjon,

3

Harminc vasas németet szállítottak Horton egy paraszt özvegyasszonyhoz.

Este lefeküsznek idején, előbb szépen imádkozva, sisakot, kardot maguk mellé raknak, csizmájukat lehuzzák, harisnyával bekötik a torkukat: hogy gyíkot ne kapjanak s elaludznak.

Az öreg asszony is lefekszik a ládára, istennek ajánlja árva lelkét és elnyugoszik.

A ki nem szokott ahoz: hogy ládán alügyék tapasztalhatja: hogy milyen sokszor fölébred s valahányszor fölébred, mindig szomjas.

Az öreg asszonyon is megtörtént: hogy éjjélben fölneszez, érezvén szomjuságot, keresi a korsót. Nem tudja magát orientálni a szobában, keresi a padkát, s a mint ott tipeg tapog, rálép egy a földön fekvő vasasnémetnek messze elnyuló órára.

⁹⁰ „Mord! Feuer! Zu den Waffen!” ordítja az, a többi is felébred, kérdik „was ists”. A szegény nenne ijedtében nem tud egyebet felelni, mint „csak a korsó.”

„Was. Kossuth! Kossuth!” ordítja a német had s ki meztelán, ki hajadon fõvel ugrik ki a szobából, föllármázzák a falat s egy

⁹⁵ óra mulva cakkumpakkal odább mennek.

Ezek is úgy vannak a Kossuth nevével, mint Döbrögi volt Ludas Matyiéval: hogy még a „ludi magistrert” is elverette falujából: hogy nevéhez hasonlított.

155

HATVANI ÉS MADARÁSZ

Minden okos minister szokott gondoskodni magáról, hogy pártja mentül erősebb legyen. E pártnak gyökeret kell verni a népben, katonaságban, a hivatalokban és ujságokban.

⁵ Hogy Madarász okos minister lett volna? Isten látja lelkünket: ezt mi soha sem állítottuk.

De úgy látszik: hogy akart lenni. Csakhogy az akarat megzapult a kivitelben.

¹⁰ Ő is ültetett reménydús faiskolákat fiatal növendékekből, elveinek leendő semináriumát, nevezte őket egyenlőségi társulatnak, gyűléseket tartatott velük, tanította őket a political kötélén táncolásra, népszerű szemfényvesztésre és az anyagi ingyenélésre.

¹⁵ Ő is tartatott népgyűléseket, hol Hatvani Imre égő pipával szájában épületes speacheket tartott a debreceni sadduceusoknak. Ő is beszélt a bormérésről és regaliákról, — valahányszor a gyémántok felől kérdezősködtek nála.

²⁰ Ő is épített hivatalokat, faragott soha fül nem hallotta titulusokat, soha szem nem látta archimandriták számára és meggyújté írástudatlan farizeusokkal az országot, kik nevezék magukat kormánybiztosoknak s mutatának ilyenforma felhatalmazásokat:

„Mi isten kegyelméből Madarász László jeruzsálemi minister felhatalmazzuk önt, mindazon dolgok véghez vitelére, melyeket élő szóval már tudtára adánk.”

²⁵ Ő is iratott ujságot az ura öccsével s egyéb spiritusaival,

melly két hét mulva az országgyűlés által egyhangulag megvetésre méltónak nyilvánított, s e fölötti szégyenében meghalt és porrá lett.

30 Végtére: hogy a morális erő mellől a physical se hiányozzék, kinevezteté Hatvani Imre urat őrnagynak és egy iszonyu szabad csapat főparancsnokának.

Mi tisztelettel viseltetünk a katonák iránt, de még azért, ha valaki pléhet varrat a galléjára, nem hisszük katonának.

35 Mikor a Madarászok az országgyűlés szétkergetését indítványozták az országra nézve is, de rájok nézve is legkriticusabb időkben, egy fiatal tiszt a Hatvani hadtestből kérkedve mondá szemünkbe: — hogy a Hatvani csapat lesz az, melly az országgyűlést szét fogja verni.

Tehát más szóval ez volt a turma praetoriana Madarásziána.

40 Nehány hét mulva Madarász benne maradt a gyémántos ládákban, — az egyenlőségi társulat eltűnt, léggé vált, mint a délibáb, — a rendőrségi bureau feloszlott, — a debreceni lapok a keleti nyelvbuvárok kezére szálltak s ime, a minek fájdalma még a nemzetet is sújtja, most a Hatvani csapat is szétveretik az oláhok által.

45 Nem volt isten áldása kezdetén, nem volt isten áldása a végén sem.

Nem volt isten áldása semmin, a mihez Madarász keze nyúlt.

50 Igy áldozza fel egy nagyravágyó ember nemtelen törekvéseit a nemzetnek nemcsak rábizott vagyonát, de legjobb fiainak véréit is.

Mennyi hasznót tehetett volna a hazának ennyi szép ifju élete a milly hasztalanul kelle meghalniok.

55 Isten nem segíti meg választott népét sem, ha annak fegyverét nem az igazság szentelé fel.

Mondják: de Hatvani hivatalos tudositásából is kitünik: hogy akkor támadá meg az oláhokat, mikor azok Drágos képviselő társaságára egy részben már lerakták a fegyvert.

Isten igazsága mindenki iránt és a perfidiát nem segíti.

- 60 A becsületesség minden sorsu embereknél hasznos dolog.
Az oláhokkal egyezkedés most örök időkre el van rontva.
Azt a tanácsot, mit Hatvani az elvesztett seregért ad a hon-
nak: hogy az oláhokat már most ki kell irtani, köszönjük.
- Ha tud ember olly ördögi lélekkel birni: hogy másfél millió
65 ember legyilkolását tanácsolhatja, legalább lehetne annyi
emberi esze: hogy gondolna egy hegyi harc végtelenségére és
borzadna vissza tőle.
- Ki birta volna Schweicz hegyeit meghódítani, legyőzte e
oroszsország a kis circassiát?
- 70 Illy tanács csak örült főből és romlott szivből jöhet.
Illy tragikus kimenetele lett Madarász László utolsó satelle-
sénck.
- Nem volt isten áldása semmin, a mihez az ő kezei nyultak.

156

HADI POÉTÁK

Hadjáratunkban annyi nagyszerű, annyi költői, annyi lélek
emelő van: hogy ha valaki azt mind följegyezné, egy új
odysseát írhatna belőle.

- Kormányunk még a télen nevezett ki több rendbeli ifju
5 lángelméket azon célra: hogy a csatákban történeteket hiven
följegyezzék s koronként a közönség elé bocsássák, hogy a
szabadság-harc eseményei mint egy szent mythologia, mint
egy vallásos hagyomány menjenek át a népbe.

- Ezek a mi pegazushuszáraink már idestova három hónap óta
10 élnek valahol és annyit sem tudunk felőlük és énekeikről,
mintha a kutba estek volna.

Mikor itthon voltak, nem győzte az ember hallgatni, annyit
virgináltak s most, hogy ex olfo énekelniök kellene, egy szót
se szólnak.

¹⁶ Még Kővárit kivéve egy sem fogott el Bardjaink közül egy árva anecdotát.

Harci pacsirták megnémultak-e?

157

EGY DRÁMAI JELENET A WINDISCHGRAETZ SAISONBAN

A nemzeti színházban operát próbáltak, midőn beállit feltett medvebőrrel egy granátos hadnagy a szinpadra s egészen tactuson kívül beleordit a karba: „Ki itt az úr?”

Ránéznek s mint mikor Ernaniban beállit „a király lovasza, don Rikárdó” elcsendesüle minden hang.

Senki sem felelt.

„A király nevében, ki itt az úr?”

„Ha van szeme, dünnnyögé magában hátul egy kis carbonari kardalnok láthatja: a ki itt nem asszony, az mind ur.”

¹⁰ „Kérem alássan szól reszketve egy szép kövér fiatal ember, itt nincsen úr, mink mind szegény emberek vagyunk.”

„Hallgasson ön, kartács és háború! ki itt a rendező?”

„A a az e h én vagyok!”

„Fehát ön a király nevében karóba fog huzatni.”

¹⁴ „Én? Kérem alássan. Én senki sem vagyok. Kérem alássan nekem hat gyerekm van és két feleségem. Az az, hogy az egyik már meghalt, hanem a hat gyerek az övé volt, de ezek élnek.”

„Hallgasson ön! ön gyanús ember, ön szokatlanul kövér ember, Mitől hízott ön így meg? ön úgy néz ki, mintha a

¹⁸ lejelen is gyomra volna. Ön puskákat és kardokat nyelt le, azt elfogjuk bontani, a király nevében.”

„Juuu! Elevenen?”

„Nem. Előbb karóba huzatjuk. Hallgasson ön; — ön itt marad. A többiek takarodjanak.”

²⁰ A többiek kimentek, csak a rendező maradt benn meg vagy

ötven granatéros, — mind iszonyú medvebőr csákókkal, mind iszonyú emberevő képekkel, csak a rendező fején nem volt sipka, csak az ő képe nem evett embert — soha.

30 „Hallgasson ön! Legelőször is mutassa meg: hol van a salétrom-gyár, meg a puskapor-gyár?”

„Micsoda kérem alássan?”

„Hallgasson ön! nem szégyenli magát, ilyen kövérnek lenni ifjú létére. Majd akkor szóljon, ha én hallgatok. Másodszor hol van a fegyvertár, harmadszor: hol van az ágyú öntő műhely,
35 negyedszer: hol vannak az elrejtett hadseregek?

„Istenem, én ebből egy szót sem értek.”

„Hallgasson ön, ön vakmerő ember. Hogy mer ön úgy reszketni? Mi tudjuk: hogy azon gyárak mind itt vannak a színház alatt, halljuk a zörgését, el van árulva minden, nincs mit
40 tagadni rajta.”

„Hát tessék keresni, hogy hol van?” szólt a rendező a félelemből méregbe jöve.

„Ön addig itt marad. Jaj önnek, ha rátalálunk. Addig mondja el a halála óráján mondandó imádságot.”

45 S ezzel elkezdett az ötven granatéros fürkészni, kutatni, mászkálni a színházban, bejárták a páholyokat, a karzatot, bebújtak a sűgőlyukba, felmásztak a kordinák közé, megkotorászták a gázkatlant, néztek, hallgatóztak, és mikor semmit sem láttak és semmit sem hallottak, akkor káromkodtak.

50 Künn azalatt két ágyú volt kiszegezve a színház kapujának, két zászlóalj horvát állta el az utcát. Ott állt egyuttal kilenc nagy társzeker is, nyolc—nyolc ló elébe fogva, a találandó fegyvert és puskaport elviendők.

Künn aggódva várta a népség: hogy mi lesz már ebből, oda
55 benn pedig erősen káromkodott mind az ötven granatéros, hogy semmi se lesz belőle.

Nagy porosan, pókhálósan bujkáltak egyenként elő a színpad alól, nem találtak egyebet, mint egy pár leejtett gombostűt és hajrtűt. Azt is vissza kellett adni.

⁶⁰ „Köszönje!” agyarkodék a granatéroshadnagy a rendezőre. Most az egyszert meg szabadult a haláltól.

Hát mikor már az egész cernirungscorps épen menendő félbe van, jön egy asztalos legény s egy iszonyu csomó kardot és puskát hoz a hátán a színházba.

⁶⁶ „Itt van, meg van!” ordítá a philistaeus had, s neki rohant a hozott fegyvereknek egész diadallal.

Hát fapuskák és fakardok voltak, miket a színház azon fegyverek helyébe készítettett, miket Windischgraecz tőle elrabolt. Merő asztalos munka.

⁷⁰ Megszégyenlette magát erre a német, de meg is szégyenlhetette. Hazáig verte őket a nép gunyakaja.

A köcsmeiek épen ilyen expeditiót tettek a maguk sárkánya ellen, pedig nekik tábornokaik sem voltak.

158

HADI JELLEMVONÁSOK

[1849. jún. 5.]

I

Mikor Bem kiverte Orsovánál az ellenséget, az orsovai lakosság nemzeti szín zászlókkal, koszorúkkal jött elébe.

Egy kis leány oda borúlt elébe, megcsókolta kezét és azt mondá neki:

¹ „Én sokszor álmodtam az Istennel, mindég ilyennek álmodtam, mint te vagy.”

A körülálló nép elbámult rajta s mindnyájan állíták, hogy e nyilatkozatra a gyermeket senki sem tanítá.

Igaz. Hogy a kinek Bemről fogalma akar lenni, ismernie kell

¹⁰ a mythológia hőseit, mindent, a mit a poezis, a mit a képzelet teremt: hogy tudja azt, a mit Bem véghez vitt.

Damjanics gyógyuló félben van.
Isten sicctesd gyógyulását, mert attól félünk: hogy mire meggyógyul, nem marad neki német.

- ¹⁵ Huszárezredeink húszra fognak felsaporittatni.
Nem sok kell hozzá, eddigelé tizenhét lovas ezredünk van.
Szeretnők, ha az ujjonnan kiállítandó ezredck nehéz lovasok lennének. Nem szükség azért sisakot és mellvasat hordani. Különbség csupán az erős, nehéz paripában lenne.

- ²⁰ Pest csatornával és sáncokkal fog körül vétetni: a lerombolt budai vár helyett pedig a hegyekre fognak kisebb citadellák építtetni, a főváros oltalmára.
Mind ezeknél pedig többet ér az a husz regiment huszár s a százötven zászlóalj honvéd. Sikon terem győzelem a magyar-
²⁵nak, nem született ő arra: hogy vakandtúrásokban éljen.

- Mikor Guyon Komáromba érkezett, megfeddé a várőrség tiszteit: hogy nem verték el az ostromló sereget a vár falai alól?
Szörnyen csodálkozott a tábornok: hogy tizezer ember hagyta magát tizenkét ezer által infestáltatni olly várban, melly-
³⁰nek ostromlására százezer ember szükséges.

KÖZELGET A VÉGSŐ ELKESEREDÉSNEK HARCA

Az osztrák császár mongolokat és tatárokat hoz Magyarországra. 26-án tartott Mokotowban szemlét a kaukázuson tuli muszulinán lovas ezred fölött, mellyet reánk akar hozni. S azt hivatalos lapjai hirdetik.

⁵ Érzy, látja a keresztények istene nem segíti igaztalan ügyét. A pogányokhoz kell folyamodnia.

Érzy, látja: hogy a krisztus és az ő szente előtt hijjába térdepel, az esküszegő szavait nem hallgatja meg Isten s most az osztrák császár a pogányok bálványistenei előtt veti magát arcra, azok-

¹⁰ tól koldul segítséget.

Nem győzhette le a szabadságot a keresztyénség apostataival a hitetlenek csorda tömegéhez kellett folyamodnia.

Tatárokat, mongolokat kell az osztrák császárnak hozni Magyarország ellen.

¹⁵ Hald meg nép! és ne felejtsd el neki.

Az osztrák császár nem csak a szabadság ellen, nemcsak a jog ellen, maga az Isten ellen emelte fel fejét!

Hald meg Isten! és ne felejtsd el neki.

²⁰ Az osztrák császár a pogányok bálványaival esküdött össze ellened, hogy diplomaidat lerontsa, hogy nevedet kicsufoltassa a hitlenekkel, hogy szent keresztedet a gyalázatnak adja által.

Az osztrák császár mongolokat és tatárokat hít meg Europa legyőzésére.

²⁵ Őrült, őrült, őrült ember!

Ki az egy Istennel akar hadakozni!

Mindennek hadat izent már, a mi szent, hadat az igazságnak, hadat a szeretetnek, hadat a népnek, hadat a szabadságnak, csak a vallás volt hátra, most ezt támadja meg.

³⁰ Ne felejtsd el neki Isten: hogy ellened emelte fel fejét.

És te nép, légy éberem, fegyverezd fel magadat mindenható haragoddal. Templomod ellen jó a háboru, csinálj templomaidból várakat, harangjaidat öntsd meg ágyuknak. Szedd le a köröszót és a csillagot tornyod tetejéről s vidd a csatába zászló gyanánt s ne tüzd addig a helyére vissza, míg a pogány had vére folyamaid vizeit pirosra nem festi.

Elő a templomokból a szent lobogókkal! kinek lesz bátorsága hadat viselni az isten ellen? Ragadjátok meg, a mi kezeitekbe akad. Ásót, kaszát, kést, botokat, az isten öldöklő fegyverré szentelendi azt kezetekben. Az Isten megőrzi hiveit s a kik a szent csatában elesnek, azoknak lelkei tisztán jutnak az égbe. Azoknak bűneit megbocsátja az isten és maradékait megáldja ezer iziglen és megáldja a helyet, a hol vérök kifolyt.

Ma nagy bőjt napja van. Imádkozzatok és készüljétek! Jusson eszetekbe a haza, a szabadság, az isten!

Győzni fogtok, az ellenség az isten ellen harcol.

Az osztrák császár tatdrokat, mongolokat hoz Magyarországra ellen!

160

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 6.]

Szerkesztő.

A mi hűséges feldmarsalunk Böhm, Freyherr von, — egy Kundmachungot adott ki a bécsiekhez, mi ezennel meghagyjuk önnek: hogy ugyan azt magyar nyelven tegye közzé hivatalos lapunkban, illő figyelemmel lévén a magyar nép szokott felfogási tehetségéhez is, e tekintetben a Kundmachung homályosabb részeit magyarább kifejezésekkel terjesztvén elébe.

Kundmachung.

Sajnálja a császár; hogy vannak sokan Bécsben, kik az ő proclamációinak, placatjainak és hadi bulletinjeinek nem hisznek.

Lumpok azok.

Sőt olyanok is vannak, kik a kávéházakban és vendéglőkben azt merik beszélni: hogy a magyarok megverték diadalmas seregeinket, nem értve azon magas planumunkat, miszerint mi nemes osztrák vért kimélve, ezentul a magyarokkal fogjuk a magyarokat megverni.

Ezt csak azok nem értik, a kik fel akarják magukat akasztatni.

De még olly vakmerők is találkoznak, kik minden jó rend dacára szomorúan, lesütött fővel járnak fel s alá az utcán s egy szót sem szólnak.

Az ilyenek ellenségei a monarchiának.

Magyarok ezek és lengyelek, meg olaszok.

Más ki is lehetne szomorú ilyen időkben, mikor a diadalmas seregek zsákmánnyal és győzelemmel megrakodtan térnek Bécs falai közé.

Ezen excessusokat tovább túrni nem lehet.

Az ilyen magyarok, lengyelek és olaszok keményen fognak büntettetni, bárha együl egyig németek legyenek is.

A miért is ezennel keményen megparancsoljuk valamennyi kávéfőzőnek és fogadósnak: hogy vendégeire szigorúan vigyázzon.

Ha olyan ember jön, ki leül az asztal mellé, ujságot olvas s a mellett köhögni, vagy a mi még több prüsszenteni talál, vagy netalántán épen a fejét csóválja, kötelessége az ilyen embert annak a vendégfogadósnak tüstént kidobni az ablakon.

Ha olyan ember jön, ki a másiktól azt kérdezi, mi ujság? Az rebellis, schlechtgesinnt, az magyar, lengyel, vagy olasz, mert ha gutgesinnter contribuent volna, átolvasná a mi hivatalos bulletinjinket s nem kérdezné: hogy „mi ujság”?

Az ilyen rebellist kötelessége a kávésnak galléron ragadván kidobni az ablakon.

Ha végre olyan ember jön, ki egy szót sem szól, hanem leül ott vagy inni és semmit sem csinál, rebellis az! Mert nem néma hát miért nem dicséri a császárt? Ha nem rebellis gondolatokkal

van eltelve, miért csukja be a száját, mintha félne: hogy valaki bele lát?

Az ilyen rendzavarót kötelessége a vendéglősnek nyakon csipni s kiverni a szobából.

50 Ujsághordókat nem szabad tünni.

A ki ujságot akar olvasni, menjen oda, a hol árulják.

Tíz órán túl pedig semmi kávéháznak nem szabad nyitva lenni.

85 A ki éjjel ihatnék az nem jó ember, a gute gesinnung tíz órakor haza megy, imádkozik a császárért és lelepszik alunni.

A melly kávé s vendéglős e rendelet ellen vétetni talál, első esetben felakasztatik, másodikban fõbe lövetik, harmadik esetben pedig kerékbe töretik.

Tchát mindenki ehhez tartsa magát.

60 Datum Bécsben.

Freiherr von Böhm országkormányzó generalis és igazgató helyettes, altábornagy.

Ezen rendeletet Pestre is kiterjesztjük úgy hisszük ott is lesz annyi foganatja, a mennyi Bécsben volt.

85 *Franz Joseph*
jeruzalemi örökös király.

161

MAGYARORSZÁG ELNÖKÉNEK POMPÁJA

Egyszerü közhonvéd ruhában, családjával együtt egy nyitott kocsin jött be azon férfi Budapestre, ki most Magyarország legelső embere.

8 Sem arany, sem ezüst nem volt kocsijára pazarolva. Az országának szüksége van. Az elnök nem lett gazdagabb, mint volt az előtt.

Elõtte, utána nem vonulnak diadalmenetét kísérõ seregek.

Azok most az ellenség előtt állanak. Elnöknek nincs szüksége magát kisértetni ott, hol a nép szeretete örködik felette.

¹⁰ Egyetlen pompája volt a mindenünnen reá hulló koszorúk özöne.

Lovait pőrén, magyarosan öltözött kocsis hajtotta.

Az elnök mindenütt megismerte az ablakokból ránéző ismerőseit, viszonzá üdvözléseiket, mintha nem is érezné, hogy ő

¹⁵ Magyarország most a legelső ember.

Igy ment végig az utcákon, kísérve, fogadva a nép éljencitől, az utcák szárnyai: a zászlók lobogva integettek felé, a virágok, a koszorúk clepték útját.

... Emlékezzetek vissza azon időkre, midőn ama királyi komédiás, kit Magyarhon nádorának választott ugyanezen utat tevé Budapest utcáin?

Láttatok akkor sokat, a mit most nem.

Aranyos szekereket. Aranyos katonákat. Mondva csinált diadaliveket, jól jutalmazott rakétákat, biborban, aranyban ragyogó magas urakat.

²⁰ A hercegi hintót harisnyás szolga kormányzá nagy pofon csapott kalapban s iszonyu massa katonaság escortirozta a szeretett (!) herceget.

Csak egyet nem láttatok akkor, a mit most.

²⁰ Azt az aranyos jókedvet, azt a ragyogó nép szerelmet, a mivel a kormányzó bejött.

Látjátok ilyen különbségek vannak a királyság és a respublica között.

162

A PECSOVICS ÓRRA

Ki ismeri Babarczit?

De nem így teszem fel a kérdést. —

Ki nem ismeri Babarczit?

Miután mindenki ismeri, tehát mindenki tudja: hogy Babarczinak olly nagy órra van, mintha azokat az órrokat, a miket a k. k. generalisok január óta kaptak, mind ő örökölte volna, olly nagy órra van: hogy telescopium segítségével nélkül meg nem látja a végét: hogy ha trüsszent, elszámálhatsz húszig, míg a hangját meghallja. Egy ágy neki soha sem elég, az órrának külön ágy kell az alváásra s ha valamit el akar olvasni, keresztül kell lyukasztania elébb a papirost, hogy az órrát átdughassa rajta.

Elmondjuk e nevezetes órr biographiáját.

Egész 1847-ig ollyan órr volt ez, mint más becsületes órr szokott lenni.

15 Akkor kezdett legelőször nővésnek indulni, mikor Kossuthot Pest megye megválasztotta követnek.

Babarczinak ekkor kezdett nőni az órra.

Váltig biztatta ugyan serdülő félben levő órrát: hogy ne búsuljon, majd lehet majoritást csinálni az országgyűlésen s az már már megállapodott volna, mikor az ördög, meg a franciák előidézik a párizsi forradalmat, martius 15-kén rákezdik Pesten, s az 1848-ki törvények megszületnek.

„Órr, ne nőjj! mondá Babarczy, nem érnek e törvények krumpliszüretet, majd jön Jellasics.”

25 Jött Jellasics, el is szaladt, Móga nem érte utol, de Babarczi órra kicsinyben mult: hogy utol nem érte.

„Ne nőjj órr! nem tart ez soká, majd jön Windischgraecz.”

Eljött Windischgraecz, szép világ volt a peccovicsokra nézve, de nem soká tartott.

30 Mikor verték a németet, Babarczi tubákban szivatta fel az órrával a győzelmi placatokat, mikben a császáriak azon hadi operatiók megkezdését ígérik, mellyek a rebellisek megsemmisítésével fognak végződni, de nem hitt az neki. Nőtt buvában, nőtt, mintha a hold töltét nyelte volna el.

35 „Ne búsulj, ne izélj, vigasztalá Babarczi, jön Welden, jönnek okosabb emberek, mint Windischgraecz, jön Szirmay István az ő szabad csapatjával, majd megveri az a magyarokat.”

Történik azonban az isaszegi verség, a nagy sarlói patália, a komáromi kudarc. E hírekre Babarcsi órra úgy neki indult:
40 hogy ha rögtön kocsira nem ül s utána nem indul Bécsbe, másfél órával hamarabb ott lett volna az órra, mint ő maga.

Furcsa volna: ha az embernek az órra másfél óra járásnyira mindég előtte járna.

Majd úgy lett Babarczival, de még akkor is talált magának és
45 órrának vigasztalást.

„Majd jön a muszka.”

Ez a haldokló pecsovicsok pézsmája.

Képzeljük most: hogy az angol és frank kabinétek jegyzeteire a muszka egész a Pruthig visszahúzta magát, mint cirógatja az
50 órrát Babarczy, mint gédélgeti, mint biztatgatja.

„Ne búsulj. Ő felsége maga vezetendi a seregeket a pozsonyi nationalgárda is *kidíll* meg a hietzingi népfölkelés. Ne félj.”

Jó az Isten. Föl hozza napját a jókra úgy, mint a gonoszokra. Még a pecsovicsokat sem hagyja vigasztalás nélkül. Őket sem
55 hagyja kétségbeesni.

Ne búsuljatok. Ő felsége maga vezetendi a djadalmas osztrák seregeket, a pozsonyi nationalgárda is ott lesz, meg a hietzingi népfölkelés. — Órrok, ne nőjjetek!

163

[1849. jún. 6.]

I

Csalódásokkal fordul fel az ember élete: mondja a bölcs.

Iz a bölcs magyar ember lehetett.

Magyar emberrel szoktak történni fátumok. Mint például a következő:

4 A miniszterelnök kihirdeti, hogy a rendőrségi osztály fel van
szüntetve. Tagjainak újra kell folyamodniok. A megkivántató

tulajdonok egyrésztől a hivatal képesség, más résztől a becsületesség.

E hirdetésny következtében egy magas állású férfit rögtön
10 levelet küld Debrecenbe. Ha azon kerek physionomiából, mellyel e levelet a postának adta szabad, következtetni, abban körülbelül illyesmi lehetett.

„Tisztelt minister ur! Imádot polgártárs.

Örömem leirhatlan ön ministerré lettének hirére. Azóta
15 szárnyaim kezdenek nőni, magamon kívül vagyok. Gratulálok.

De semminek sem gratulálok annyira, mint azon rendeletnek, mellyben kegyed hivatalnokainkat megrostálgatja. Valóban megérdemlik, sok irástudatlan lélek volt közöttük. Kár volt nekik a fekete kenyér. Régi mondtam, mindég mondtam: hogy
20 olyan emberek, de Laci nem hitte. Most miattok lett martyrrá. Szegény Laci őszül, sovánkodik. Egészen össze ment. Ha a napra kimegy árnyékot sem vet, a nap keresztül süt a hasán.

Én azonban most kétszeresen örülök: hogy olly szép társágban fogok ezentúl élni, mint amillyet kegyed alkotand,
25 és olly kezek alatt szolgálhatok, mint a kegyed kezei, küldök itt egy verset, szeretném ha a közlönyben kijönne, acrostichon, a kegyed nevére. Maradok *sat.*”

Ugyanakkor a magas állású férfit egy levelet kap a megtisztelt ministertől, mellynek tartalma körülbelül illyesmi lehetett ha
30 szabad a hosszú arculatról olvasni.

„Uram.

A rendőrséget jónak láttam feloszlatni. Jövendő hivatalnokaim megválogatásában nem csak a képességet, de a becsületességet is tekintetbe akarom venni.

35 *Ennélfogva* elvárom önnek lemondási levelét. Maradok *sat.*”

Denique csak semmi sem állandó a nap alatt. Azt mondja a próléta.

A tegnapi kivilágítás, — azok előtt legalább a kiskénél a debreceni illuminációk, alta mente repostaek maradtak, — rendkívül egyszerű volt.

Legmeghatóbb látvány volt az össze vissza rombolt casinó-épület, ünnepien kivilágítva.

A tátongó réseken át ragyogó lámpafény valami kísérteti volt.

A fény tengerben, mint egy egy fekete folt sötétültek a leégett paloták romjai.

A szabadsajtó utca fölött, Landerer és Heckenast nyomdája előtt egy óriási nemzeti szín lámpa lebegett a légben, négy oldalán a feliratokkal:

80 Éljen a függetlenség.

Éljen Kossuth Lajos.

Éljen a kormány.

Éljen a hadsereg.

88 Az utcákon járó néptömeg és annak lelkesedése számokkal és betűkkel le nem írható.

3

A közönséget egy *forradalmi kötelezvény*nyel ismertetjük meg, melly is szórul szóra eképen hangzik: —

„Kötelezvény 95 az az kilencven öt ezüst forintokrul, mellyeket ** legszeretettebb barátomtól kaptam kölcsön, olly szent célra, hogy épen akkor Pestre mehessen, midőn ott a martyr haza lerázza magáról az önkény rabláncait, s hogy én ott lelkemet a nép szabadság forradalmának tűzébe olvasszthassam s vágyaim lánglobogója alatt a körülmények ujmutatása után indulhassak. S kötelezem magamat azon kilencvenöt pengő forint 1848-iki május 1-ső napjáni visszafizetésére, szóbeli per utján is.

Költ — — , mártius 21-ik 1848.

N. N., s.k.”

Krakkóban május 24-kén Rüdiger tábornok szemlét tartott az orosz seregek fölött.

⁷⁰ A generalis minden companiától megkérdezte: „hogyan vagytok fiaim.”

Erre azoknak formula szerint ezt kellett felelni:

„Jó egészségben, méltóságos uram.”

⁷⁵ Majd akkor mondjátok: hogy jó egészségben, ha vissza felé mentek.

5

Az orosz seregeknél különösen kevés a fegyelem, kiabálnak, danolnak, füttyülnek a mustrálás alatt.

A Lloyd Krakói levelezője azt hiszi: hogy az osztrák monarchiának okvetlenül Galliciában van jövődjője — a ruthenek között.

Nem rossz tréfa. Csakhogy ott komolyan van mondva.

Ugyanez a szerencsétlen a miveltebbeket igen erősen vigasztalja az orosz litteraturával. Azt mondja: hogy igen szép és természetes.

6

⁸⁵ Prágába egyre másra szállítják a sebesült katonákat, a vasutak annyira elvannak velök foglalva: hogy magány személyek nem is mehetnek rajta.

Tehát még Bécs sem biztos?

LEVELEK A POKOLBUL

II.

Auer ezredes báró Weldenhez

Tisztelt tábornok ur! Sietve történt elutazásom alkalmával az árnyékvilágból ott felejtettem valahol a fejemet, a puskapor tudja az ördög, hogy hova vitte? Az az: hogy biz itt az ördögök nem tudnak róla semmit, pedig nekem meg nagyon kellene.

Nem gondolnám: hogy valaki feltette volna a magáé helyett és viselné. Az csunyaság volna tőle.

A fejemet uram! vagy hazajárok és kisértet lesz belőlem. Tisztelem Radeczkyt. Várok rá. Adieu!

LEVELEK A POKOLBUL

III.

Gróf Zicsy Ödön herceg Madarászhoz

Barátom uram.

Olvastam itt az alvilági kályhalyukban a „Földalatti lapokból” (szerkeszti Beningni, odafenn a Siebenbürger Bote volt szerkesztője), hogy kegyed sziveskedett pártját fogni árván maradt gyémántjaimnak s több afféle özvegy drágaságaimnak.

Itt nagylelkűségét egykor meg fogom hálálni ide lenni. Nem mulaszthatom el addig is szives köszönetemet tudatni kegyeddel az ördögi érdemkéért, miszerint most odafenn a parasztokat az enyém és tied eszméi felől felvilágosítani iparkodik.

Ez érdemeért kegyednek a pokolbeli socialisták (azon jobb sorsra érdemes férfiak, kik míg a *communista* szó fel nem volt találva, lóköltőknek hivattak, s kik annyira szitottak a dicső pokolországhoz: hogy ámbár kötéllel húztak a mennyország felé, még is ide jöttek) legközelebb elismerésük jeléül megkülöndik kegyednek az „eleven piros láng” rend második keresztjét.

Iparkodjék magát az elsőre is érdemessé tenni.

Csak emlegesse sokszor a guillotint.

20 Addig is, míg egymást láthatnók, fogadja baráti kézszorításomat.

Maradok excellentiádnak, a minister urnak, alászsolgája.

166

ÍU < YU > <IU >G

Biz így áll az!

„*Radeczky le akar köszönni.*”

Hagyjuk egy ideig találgatni: hogy miért?

— Tán megharagudott az octroyirte Verfassungért? — Nem.

5 — Tán a kadétszászár megbántotta? Az sem.

Vagy az olaszok vesztegették meg? Dehogy.

— Elfáradt talán, pihenhetnék? Még nem.

— Ugyan miért hát? —

Az orosz interventio miatt. — Lehetetlen!

10 De hitetlenül úgy van.

„*Radeczky azon esetre, ha az oroszok betörnek Magyarorszádba, rögtön lemond a lombard-velencei seregek vezérletéről*”

A derék becsületes ember!

15 — Tán megsajnál bennünket, szegény magyarokat? Nem mondhatnók.

— Tán azt hiszi, hogy a muszkák nélkül is készen lehet velünk? Nem hinnők: hogy azt hinné.

— Tehát bizonyosan a muszkákat gyűlöli amúgy a gyomra fenekéből? Sőt ellenkezőleg.

³⁰ — Mi baja hát a jó embernek?

Az a baja: hogy ő meg másik oldalon a francia interventiótól fél.

Azt adta ő fölségének félreérthetetlenül tudtára:

³⁵ „Hogy a mint az oroszok betörnek egyfelől Magyarországra, másfelől abban az órában törnek ő rá a francia seregek Olaszországban, s akkor ő nem kockáztathatja többé hadvezéri hírét s eddigi babérait.”

A legcsodálatosabb eredményeknek ilyen természetes okai szoktak lenni.

167

[1849. jún. 7.]

I

Welden lemondása is meglehetősen nevezetes.

A mint az a szeretetre méltó placat megjelent Bécsben, mellyben Budavárának eleste legelőször adatik tudtára a közönségnek s az minden következményeivel együtt a várparancsnok Henczi árulásának rovatik fel, a vigyázatlan malitiával szerkesztett bulletin roppant ingerültséget gerjesztett a császári tisztek között. Tudjuk: hogy a placat végszávaiban Henczi katonai érdemeitől megfosztatik s családja örök gyalázatra kárhoztatik.

¹⁰ Ennek következtében Welden rögtön beadta lemondását, minden teketória nélkül kimondván: hogy olly uralkodó érdekében nem akarja magát föláldozni, ki az érte elesett leghívebb katonáit árulóknak nevezi s gyalázattal keveri be a nép előtt, csak hogy a magyarok erejét továbbra is titkolhassa.

Welden helyett Heynau lett a fővezér.

¹⁵ Akad még ember, a kinck tetszik a pütkösdi királyság.

Legujabban jött bécsiek erősítik azon hirt: hogy Radeczky leköszön az orosz invasio esetére.

A buda bevételérőli legelső hirt, melly Henczit meggyalázta másnap rögtön visszavonták.

²⁰ Welden elment Karslbadba. Wohlgemuth már régebben leköszönt és félrevonult.

Az osztrák—orosz seregek három felé vannak osztva. Egyiknek vezére Heynau, másik a Paskievics, s mint hogy omne trinum perfectum, a harmadiké Jelasics.

²⁵ Bécsben dacára a mindent elferdítő lapoknak, pontosan és tisztán tud a népség minden itt történt dolgot.

Az osztrák bankjegyek 29 pcent minussal kelnek, a státus papirook dacára a forcirozott keletnek erősen szállanak.

³⁰ A muszkákkal kecsegtetésnek még a Schwarzgelbek sem örülnek; vagy nem hiszik: hogy lesz belőle valami, vagy azt hiszik: hogy rossz lesz belőle, de nem szeretik.

Félni pedig senki sem akar tőlök sem ott, sem itt.

3

Orosz tábornokok kezdenek leköszöngetni.

Nem tanácsolják a Magyarországrai betörést.

³⁵ A „presse” szerint ugyanazon eredményt jövendölik a Magyarországrai jövetelnek, a melly eredménye volt Napoleon moszkau expeditiójának.

Aggódva kérdik a lapok: mi lenne belőle, ha az orosz seregek megveretnének Magyarországon?

⁴⁰ Biz az pedig aligha úgy nem lesz.

4

A török erős készüléteket tesz a határszéleken.

Csak arra vár, hogy a muszkák beüssenek Magyarországra és ő is ott van ugyanakkor Moldvában.

Berlinben a magas ministerium e napokban fontos depe-
 48 ket kapott.

Minthogy a depesek iszonyuan le voltak pecsételve s mint-
 hogy a magas ministerium borzasztó nagy titkot csinált belőle,
 másnap városszerte tudva volt; hogy azokban a francia kor-
 mánynak azon nyilatkozata foglaltaük, mellyben tudtára adja
 50 a porosz kormánynak miszerint Magyarország függetlenségét
 fait accomplinak hajlandó tekinteni s önállóságát elismerni,
 egyszersmind nem tartja feleslegesnek bejelenteni miszerint a
 német határszélen jónak találta százhusz ezer főből álló had-
 seregecskét összevonni.

55 Vivát!

Schlickről is szép anecdotát beszélnek a többek között.

Valamelly legújabb sereg-vizsgálat alkalmával a kadét-
 császár dictióit mondott a hadseregeinek, mellyben azokat ter-
 méstetsen megdicséri s minden rajtok megesett malheur
 60 egyenesen vezéreik tudatlanságának, gyöngeségének tulajdo-
 nit.

Méregbe jön erre Schlick s a mint szerét teheti, hogy hozzá-
 lérhessen a császárcsibéhez, azt mondja neki.

„Az nem igaz. — Az osztrák vezérek nem voltak sem gyá-
 65 vák, sem ostobák, az osztrák sereg sem volt félnk, hanem a csá-
 szár (lygye volt igazságtalan. A magyarok jogaikért küzdenek,
 küzdenek, mint az oroszoknak. A magyarok mellett az isten
 harcol.”

A császár lemondásnak vette a protestet s most egy hadvezé-
 70 rével megint kevesebb van.

Ugy látszik: hogy most maga akarja megpróbálni, ha tudna
 75 hadvezér lenni.

Egy Liptóból jött utazó beszéli: hogy a határszélen nagyon hullanak a muszkák.

⁷⁵ Az idegen éghajlat, vagy az isten öldöklő angyala, a pestis, pusztítja soraikat, vagy mi leghihetőbb, az éhség.

Nem rég két bataillon átvitt a határon. Nem parancsszó, hanem kényszerítő szükség hajtotta át; — hosszú, bokátverő szűrposztó kantusba vannak öltözve a rettentő melegben, fejükön
⁸⁰ hosszú, hosszú! csalma, az is durva teveszőrbül.

Szerencséjükre valami hadi csapatunkat találtak ott közel, a melly aztán nagyon elverte őket.

Legalább nem fáradtak messze.

Fővárosunk a kormány megérkezte óta szokott élénkségét
⁸⁵ ismét visszanyerte.

Most ismét fővárosi lett arca.

Az a zajos élet, az a munkás lárma, a mi az előtt.

Hát majd azután!

Ha a független Magyarország fővárosa leend. Gazdag, látogatott, emlegetett város, körüle csatorna, melly a város erdőt
⁹⁰ is bele keríti. Előtte a lánchíd, a Margitsziget népkertté alakítva s a várossal hid által összekötve.

Belül pompás paloták. A nagy országház, színház, emlékszobrok, artézi kutak.

⁹⁵ S a mi mindennél kedvesebb. Az a magyarhang, az magyar szín mindenütt.

Minő szép jövőendő, minő szép jövőendő!

Macokról tömérdek kósza hír szárnyalt közöttünk, ugy látszott azonban a közönség előtt, mintha a hírek mindenkinek
¹⁰⁰ rosszul esnének.

Mi a hírek valóságát, vagy valótlanágát nem ismerjük. Legközelebbi tudósítónk is úgy látszik, hogy kétségben vannak Mack vád alá vételének okai felől.

108 Ha vétkes Mack, akkor nincs számára elég nagy büntetés, de ha nem az, vegyük le róla a közvélemény gyanúját.

E cikket, csak a Mackra vonatkozó tények elősorolásánál kezdjük. Komárom egyéb ostromállapoti történetei eléggé ismereteseek közönségünk előtt.

168

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 7.]

Szerkesztő!

Ihol küldök önnek egy sereg hirdetményt, köröztesse hivatalos lapunkban.

a.) Árverési hirdetmény

8 Jövő augusztus hatodikán a Bécsi Burgban árvereltetni fognak:

1. Egy kopott császár-trónus, selyemmel varva, vérrel petytyegtetve.

2. Egy öreg kétfejű sas, hosszú újakkal, de kopott tollakkal.

10 3. Sólía hercegasszonynak egy arcképe, háttal fordulva.

4. Ferdinand császár minden poetai munkái.

A venni szándékozók el ne mulasszák magukat kellő bánatpótlással ellátni.

b.) Elveszett tárgyak hirdetése

14 1. Gődöllőitől Bécsig elveszett az osztrák hadsereg hadi dicsőség. A becstelen megtaláló kéretik azt Heynau generalis urnak megköszönni. Annak szüksége van rá.

2. Béctől Varsóig elveszett egy tárca. Volt benne tizezer forint, Windischgraecz bankókban, azonkívül *pragmatica* ²⁰ *sanctio* s az orosz cárnak azon levele, melyben mentegetőzik: hogy nem adhat seregeket. A becsületes megtaláló a pénzt, minthogy úgy sem ér semmit, megtarthatja, hanem a leveleket nem szabad elolvasnia.

c.) *Ajánlkozás*

²⁵ Egy jól készült fiatal ember, ki 8 hónapig viselt császári hivatalt, jól tud írni, olvasni és hazudni, némi gyakorlattal a szépművészetben is bír, például a lopásban és gyilkolásban, kívánna valamely szerencsétlen barbarus népnél, mely még sem *constitutiót*, sem hirlapot nem tart, mint király, szultán, nagy-mogul ³⁰ vagy kaszika alkalmazást nyerni. Bővebben kérdezősködhetni felőle Bécsben a nagy ökörnél és Zágrábban a dictátor vendégfogadóban.

d.) *Megjelent* és minden könyvtárúrnál kapható az *octroyirte Verfassung*, második, szűkített kiadásban. Kiadta Ferenc József.

169

MAGNA CHARTA MUSZKÁRUM

Szerkesztő!

Ön engem ismer híreimből, mint nevezetes alkotmánykészítőt. Az én fenséges kollégám Nikoláj cár szinte bolondot akar csinálni népeiből; alkotmányt akar nekik adni.

⁵ Minthogy azonban ez a szegény ember annyit ért az alkotmányhoz, mint a harangöntéshez, engemet kért meg, hogy csináljak neki egyet, mely épen olyan jó legyen, mint az enyém s egyszersmind az ő népeinek szelleméhez legyen alkalmazva. Arra is kellő tekintettel leendvén, hogy majd ha egész Europa

¹⁰ Muszka leend, minden népek méltó gyönyörködésüket találhassák ez universalis alkotmányban.

Az alkotmányt elkészíttettem s küldöm önnek, adja ki a lapjában egyért azért, mert ez az én hivatalos lapom, más meg az: hogy mivel ez a szamárság úgyszólván egész Europa számára van

¹⁵ írva, természetesen gondomnak kellett arra lenni: hogy olyan lapban tegyem közzé, melly Európában eddigelé legnagyobb ismerettséggel bír.

Tehát vegye és közölje.

F. J.

I §

⁸⁰

A muszka constitutio alapelvei

1. A muszka polgárok mindnyájan egyenlők a törvény előtt. Ebből igen szép jogok támadhatnak, mint például az egyenlően adózás, egyenlően katonáskodás jogai.

⁸⁵ 2. Hivatalt mindenki viselhet. Egyébiránt, minthogy a cár nem fog fizetni senkinek, ezek nem szegény embernek valók.

3. Vallásszabadság. Mindenki imádkozhatik, a hol tetszik, ki rácul, ki törökül. Ennélfogva a cár a temlomokbul kaszárnnyákat fog csináltatni s a prépostokat besorozza katonáknak.

4. Sajtó-szabadság kancsuka törvények mellett.

⁹⁰ 5. Tulajdon jog. Lopni senkinek sem szabad, kivéve a cárt az ő teljhatalmú kormányzóit.

⁹⁵ 6. A bíróságok egyszerűsítése. Minden faluban lesz egy hetman, a ki a pörlekedő feleket ki fogja elégiteni. Első bíróság a kancsuka, appellatorium forum az akasztófa. Cassationalis törvényezék nincs. A hetman tartozik, nehogy részrehajlással vádolhassék, a hozott ítéletet mind az alperesen, mind a felperesen végrehajtani.

7. Törvényszéki nyilvánosság. Minélfogva a deres és kaloda tiszteletlenül behozatnak.

- 40 8. Szabad föld. A paraszt ezentúl nem fizet dézmát a földes-
urának, hanem a helyett kilencedet a cárnak.
9. A cár e constitutióra megesküszik — ha van esze. Ha nincs,
megesküszik helyette más.

170

A CSÁSZÁRIAK HUMANIZMUSA

A bécsi schwarzwelb lapok egyikének írják Pozsonyból:
hogy ott még a gut gesinntek is megütköztek a császári vész-
törvényszékek két rendbeli eljárása felett.

Egyik volt az első alispán Petőcz főbe lövetése.

- 8 Ez a becsületes hazafi, midőn a hadi bíró csaknem elébe
mondta a feleletet, minél fogva megmenekülhetett volna, azt
nemcsak, hogy nem fogadta el, sőt határozottan kimondá:
hogy ő hazájához mindég hű volt és szívesen tette kötelességét.

- 10 Maguk a schwarzwelb bek is elmentek érte könyörögni Wel-
denhez.

Azt felelte: istennél a kegyelem, nálam soha s főbe löveté a
becsületes hazafit.

*

Másik eset az: hogy egy előkelő hölgyet, hazafias nyilatko-
zataiért a hadbírótság nyilvános megseprűztetésre ítélte.

- 15 Illy lázasztó, illy kegyetlen arcul verése minden civilisatió-
nak, minden jobb érzésnek, csak olly emberektől telik, kik a gyalá-
zathoz úgy hozzá szoktak, mint a kenyérevéshez.

Illyesmire csak az osztrák dynastia emberei képesek.

2

- 20 Sopronmegyében a császári katonaság a nép vetéseit kaszálja,
azzal eteti a lovait. Iszonyuan sarcolnak mindenfelé.

A minap a guerrillák egy faluban elvették 17 szekerüket elésséggel rakva.

Ezen való bosszújokban a németek, a guerrillákat nem kaphatván, a falu népétől két anynyi szekeret és eleséget raboltak el.

171

[1849. jún. 8.]

I

W—r pesti nagykereskedőnek írja a fia, hogy Magyarország függetlenségének a frank kormány általi elismertetése többé nem gyanított, hanem diplomatische bevégzett tény.

2

⁹ Egy ismerősünk az alsó táborból mondá: hogy Zombor városának jelenleg csak ezerháromszáz görög hitű lakosa van.

Egy év előtt még tizenkétezer rác lakott benne.

Titel még nem a mienk. Az azt körülvevő mocsárok miatt minden ellene intézett megtámadás sikertelen.

¹⁰ Perczel Páncsován van. Az annyiszor emlegetett megveretése és leköszönése alaptalan hír volt. Hallottuk mi is, de soha sem közöltük.

Knityanin tábornokrul, ki a bécsi lapok szerint csak azért erőszattette be Perczelt Páncsovára, hogy ott bekerítse s azt izente

¹¹ neki, hogy adja meg magát mindenestül, — erről a nagyhirű Knityanin tábornokról a mieink Páncsován semmit sem tudnak.

3

Jelancics Eszéken van és magát dictatornak nevezi.

Pomony várát az osztrákok minirozták, ők tudják: hogy mi jót akarnak vele.

²⁰ A bécsi német lapok minden nevezetesebb okiratainkat, mint a függetlenségi nyilatkozatot, Kossuth beszédeit, proclamációit stb. egész terjedelmekben közlik — *minden commentár nélkül!*

Az osztrák birodalomban mindenfelé mozognak a népek. Mindenütt gyanus forrongás, mindenütt előjelei a kitörő forradalomnak. ²⁵ Egyik figyelmeztetés a másikat éri a hivatalos organumokban. Rendszabály rendszabályt ér, egyik keményebb mint a másik a félelmetes mozgalmak elnyomására.

Legnevezetesebb a császári rendeletekben: hogy a mozgalmak ³⁰ nagyságát ugyan mindenütt elismerik, de azt nem akarják tudni: hogy e mozgalmak kútfeje a nép, a német, a cseh, a galliciai. Nem! szerintök e nyugtalanságot mindenütt a *magyarok* okozzák.

Bécsből ugyan már minden magyart kitiltottak, mégis mindenütt, — mindenütt lázzongó, elégtelen tömegek = magyarok!

Magyarok Galliciában, magyarok Prágában, Magyarok még a jámbor Tyrolban is.

Még ott is terem, a hol nem vetették.

⁴⁰ Magunk sem hittük: hogy olyan sokan vagyunk.

Már pedig igaznak kell lenni, mert ő fölsége mondja.

4

B . . . Albert, Dembinszkynek egyik segéde érkezett tegnap azon hírrel városunkban, mint futár: hogy Dembinszki Bártfánál a belátogatott muszkákat megverte és visszavetette a határon. ⁴⁵

Nagyon szeretne Dembinszky utánok menni.

Nem volna rossz tréfa a jeges medvét saját barlangjában látogatni meg.

A muszkák általán véve, mind igen rosszul vannak öltözve. ⁵⁰ Durva kázmza öltözetük, melly nyakukból sem éjjel sem nappal

le nem szakad, inkább az éjszaki hideg éghajlatra, mint a közelgő kanikulára van számítva.

Pedig az orosz cár igen sokat költ katonáira, csakhogy a költségnek nagyobb része a tiszték zsebeiben ragad meg, kik
85 egyuttal a hadsereg oeconomicai biztosai.

Ezek a hadsereg egyenruháira szánt összeget minden esztendőben szorgalmasan felveszik, de egyenruhát csak *minden négy esztendőben egyszer* készítetnek a katonáknak. Azt azután, hogy ne szakadjon, szekereken hordatják a sereg után s csak akkor
60 adják rá, mikor parádéra vagy mustrára rukkolnak ki. Egyébkor viseli örökös daróc csuháját.

5

Aradiak beszélnek: hogy Arad vára be van véve. Annyiszor hallottuk már: hogy ha igaz sem hisszük.

Posonyban „népgyűlést” hirdettek a zöld piarcra a schwarzgelbek.
80

A kitűzött órára nem jött össze több hús embernél, az sem tudta: hogy miért jött.

Erre aztán kihirdetik: hogy másnap fog tartatni a népgyűlés, a megyeház kisebb teremében, zárt ajtók mellett. — Ez is eredeti
70 variációja a népgyűlésnek.

Másnap az összehajtott philistereknek Almási Mórítz tartott egy csúnya beszédet: hogy milyen részvédtlenek a felséges császári ház iránt, ezóta már fegyverben kellene állaniok a rebellisek ellen stb. stb.

85 Ennek végeztével egy kalapban pénzt szedtek a felséges császári család számára. No ha az a pénz Almássy Mórítz kezébe kerül, attól se megy a falnak a felséges császári család.

Továbbá elhatározott: hogy a pozsonyi nemzetőrség is
90

A muzika még csak megjárna, de most már a pozsonyi nemzetőrség is ellenük fordul! Hová legyünk!

MÁRTIUS ÉS APRILIS

A Martius tegnapi számát Pálfi szerkeszti.

A szerkesztő azzal köszönt be: hogy egy nagy csomó meg nem nevezett egyéniséget lehord, s miután jól megszidta őket meg nem nevezett bündökért, nevezi őket Aprilisi republikánusoknak.

Ártatlan dolog. Magyarország Aprilis 14. óta respublica, a kik azóta republicanusok, a törvényeket tartják tiszteletben.

De hát másforma republicanusok is vannak Magyarországon?

Óh igen. Martiusi republicanusok. Ancien republicanusok, autochton republicanusok.

Kik a schematismus szerint elébb következnek a hivatalokban és ministeriumokban, mint a többi rekruta és patvarista republikánusok.

És tulajdonképen erről van szó.

A mint az „adjon isten” folytán ki is világlik.

Tehát pusztá első szülöttségi, senioratusi jogkérdés extra dominium.

A processusnak hosszú életet ígérünk, az ilyen caussákba de jure primogeniturae, de jure primae donationis bele szoktak őszülni a prókátorok. Az ilyen pöröket bona vaccanak nevezik juridicus stilusban. Gratulálunk hozzá a dominus collegának, kívánjuk, hogy megérje a végét.

Tehát a levata szerint,

Processus de jure primogeniturae familiae Martianorum contra compossessoratum Aprilianorum.

Az actor fiscalisa Pálfi Albert az incattusé az Esti lapok.

Addig míg az exceptivák körül forog a replicázás, úgy hisszük: hogy tisztességesen meg fogunk lenni egymással. Hanem ha majd a meritoriális kérdések taglalásába ereszkedünk, attól tartunk: nehogy a barátságos egyetértés valahogy megzavartasék kettőnk között.

A midőn tudniillik az első szülöttnek azt kellend bebizonyítani: hogy ő édes anyjának a respublicának, törvényes apától származott gyermeke, attól tartunk: hogy holmi napfényre jött *gyémántok és karperecek* ügyében tett hivatalos felfedezések ezt a kérdést nagyon kétségessé fogják tenni.

Attól is félünk, hogy azon férjü nevének felemlítésével, ki Martiusban közös édes anyáknak, a respublicának, leginkább tette a szépet, közte s a Martiusi republicanusok között némi nem épen dicsőségre váló atyai és fiui viszonyok találnának kifejlédezni, a mit a respublica neve iránti pietásból, minden gyűlöletünk mellett is annak kacér udvarlói s fattyugyermekei iránt eddigelé elhallgattunk.

Ennyit az actióra. Fentartván a fentartandókat.

45 *A respublicának egy még Martius előtti szülötte.*

173

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 8.]

Gróf Forgácsné, Adamovics Julia asszony egy körivet bocsátott ki a magyar úri hölgyekhez, melly szokott hivatalos stílusban öltöztetve ilyenformán hangzik:

Magas rangú hölgyek!

6 Egy férfinak nevét említem előttetek, kinek hallatára minden galant szív magasan feldobog, — e férjü *Jelacsics*.

Ne higyétek, hogy én őt azért említem, mindenk felett, mivel, köztünk mondva, gyöngédebb emlékek a multból kötnék hozzá, mert ha én mindazoknak a neveit ide akarnám írni, 10 kik hasonló szerencsében részesültek az *Esti* lapoknak, az egyik oldala merőben azzal telnék meg, s ha más részről azon úri álmaikat akarnám elősorolni, kik a hős *Jelacsicsot* hasonló

kegyekkel áraszták el, azzal meg az Esti lapok másik oldala lenne csordultig.

¹⁵ Hanem említtem őt, mint *katonát és költőt*.

Ki hős volt, bátor és merész, — mikor verseket írt, gyöngéd,
érzékeny és andalgó, — mikor kardot kötött.

Verseiben megismertük a hőst, hadi tetteiben a poétát.

Az ő neve a *monarchia megmentőjének neve*.

²⁰ Azért magasrangu társnőim, határozzuk el magunkat, hogy
hősünknek egy olly jutalmazó emléket fogunk adni, melly a
mellett, hogy: őt dicsőíteni fogja, hasznára is váland.

Ez egy ezüst paizs leend.

²⁵ Akkora: hogy a hőst egészen befedhesse az ellenségnek be-
ceses életére törekvő golyói és kardjai elől.

A kedves troubadournak máskor arany lantot ajándékoznánk,
de most a minnesaengernek paizsra van szüksége, hogy a ma-
gyarok meg ne vágassák.

³⁰ *E paizs allegoridokkal és arabeskekkel lesz ékesítve s az adakozóndók
nevei lesznek széleibe ciselirozva.*

Az aláírás minimuma 10 pft.

E paizst mi is azon szavakkal fogjuk neki átnyújtani, a mivel
a spartai anya nyújtotta azt fiának, azzal a különbséggel, hogy:
míg az így szólt:

³⁵ „Vagy ezzel, vagy ezen”

Mi azt mondandjuk neki:

„Soha sem ezen”

Óh ti értitek e szónak gyöngéd rejtelmét.

⁴⁰ Én hiszem: hogy ti futni fogtok, egymást fogjátok törni: hogy
adakozásaitokat minél hamarább beküldhessétek.

★

Ugy van. Mi is hisszük: hogy futni fognak, mert különben
aligha érik utol.

Meglepő dolog azonban: hogy e fölszólítást több magyar úri hölgyek megvetéssel utasíták el maguktól. Erre gróf Forgácsné is méltósága aligha volt készen.

Megvagyunk egyébiránt róla győződve: hogy ha a magasrangu úri hölgyek annyira megtudnának is feledkezni a kedves troubadourról, hogy gróf Forgácsné is méltósága leveleit mind felbontatlanul utasítanak vissza, a kérdéses paizs még is létrejön. Ha ezüsből nem lehet, majd osztrák bankjegyekből.

Ezen esetre kikérjük magunknak azt a szerencsét, hogy az említett allegóriákat mi tehesük tervezetbe, például:

A paizst négy mezőre osztva, e négy mezőben lennének a troubadour négy rendbeli talentumai jelképezve.

Az egyik mezőn lenne egy szépen felpántlikázott duda, keresztbefektetve egy ideális citerával, melly devise jelentené a troubadour *költői talentumát*, a távolban látszanának azon őzjón-gő férfiak és nők seregei, kik a hős verseit olvasva az örültség extasisába jöttek, legmessze azon szerencsétlen szerkesztők, kik Jelasics verseit lapjaikba vették, keresztre feszítve.

A másik mező symboluma egy szuronyra fűzött szív, rózsákkal és cipőszalagokkal koszorúzva. — Ez beszélne a minnesangerről, *mint galant férfiúról*, a távolban rózsaszínű szerelmes levelek, pofás amourettek, láthatatlan sóhajtások és kifizetetlen contók repkednek en bas relief munkában.

A harmadik mező a hős harcban viselt dolgainak van szánva. Ott látszik is maga, mint szokott rendszeren látszani a csatákban, háttal fordulva a publicumnak. Mellette a Jézus-maria hu-
váraok ideális rendetlenségben. Feje fölött a Fama fújja trombitáját a Victoria két koszorút tűz fejére. Egyiket ezen jelmonddal: „a pákozdi hősnek” másikat „a Flankenbewegungok találálójának”.

A negyedik mező úgy találja őt, mint Bacchust. Közepén egy nagy hordó, ezen felirattal „in hoc signo vinces.” Körülről poharak és tányérok. Az egészet egyetlen nagy vörös szőlővilágítja be, melly szépen alakított szőlővenyige fonadékból

üti elő magát. Másik felől a nap lemenő félben látszik ezen körirattal: „nála mindég délután van.”

⁸⁰ E négy mező között egy nagy bajuszú nyúl ül, fülei között Rácország koronájával, egyik kezében egy handzsár, másikkban egy lant.

Aláírva négy nyelven: „Il dictatore celerrimo.” („Celeberrimo” igen hosszú volna neki.)

⁸⁵ Körül aztán az *adakozásait* tudató uri hölgyek nevei. A gyűjtő világos kívánatára egyersmind az is oda iratván: hogy ki mit adott?

Hanem tessék sietni azzal a paizszsal, mert ha Görgei úgy akarja, rövid idő alatt későn jöhet a kedves troubadournak a

⁹⁰ paizs.

174

MAGNA CHARTA MUSZKÁRUM

2 §

A cár halhatatlan. Más szóval, a mellyik órában őt főbe ütik, következik utána legközelebbi törvényes örököse. A törvényeséget nem szükség a cárné asszonyságnál igen szigorúan kutatni.

A cár csalhatatlan. Ebből nem következik: hogy neki sem szabad megcsalni mást.

A cár minden seregek fővezére. Kivéve csata időben, akkor más a vezér.

A cár minden templomok főpátronusa. Nem mintha minden templomnak fizetne, hanem mivel minden templom fizet ő neki.

3 §

A cár joga országgyűlést híni össze.

Ez országgyűlés áll hét táblából.

A legelső tábla a jobbágyoké, glebae adscripti. Ezeknek határozatai jönnek a

- ¹⁵ Második táblára, mely áll a koronai parasztok küldötteiből. Innen megy föl a határozat a libertinusokhoz ezekben áll
A harmadik tábla. —
A negyedik tábla a szabadon csavargó nomad és nyusztvadász nemzetek megkaparítható küldöttei.
- ²⁰ Az ötödik a 14 rangosztályú cári hivatalnokok második hat osztálya képviselői, a személyi nemesek.
A hatodik a többi 8 osztály, kik örökösödési nemességgel bírnak.
A hetedik végre a bojárok és főnemesek táblája.
- ³⁰ Minthogy azonban mégis megeshető dolog: hogy valamely törvénycikk mind a hét táblán keresztül talál menni, a cárnak végett általános „veto” adatik.

MÁR MEGPRÓBÁLTA ÉS SIKERÜLT

Az annyi csatákban részt vett, olly dicsőségesen harcoló, de ép azért igen megfogyott hős 3-ik és 9-ik zászlóalj, minden kérések dacára sem engedék a budai ostromnál előmenni.

„No de hisz majd lesz még csata — mondák — de akkor aztán ne jöjjen velünk senki. Megmutatjuk, hogy magunk is megtudjuk verni a németet!”

Szolnoknál a vörös sapkásoknak nem volt egyéb teendőjük, mint egy posztót elfoglalva tartani.

Azonban látják, hogy a harmadik zászlóalj milly rettentetlen bátorsággal rohanja azon hallatlan s dicsőségben páratlan rohamot, mellynek számos ágyu elfoglalása lett a következménye. Látják és hallják: mint kiáltanak *éljent* az ágyu golyóknak, mely-

lyek záporokint hullva közibök egyszerre ötven kettőt sodortak el . . .

¹⁵ Felforrt vérök, égett, lánggá vált lelkök . . . a nap dicsőségében osztozni akartak.

Mit tegyenek?

Megpillantanak messziről, egy nagy tömeg lovasságot.

Összenéznek.

²⁰ S „szuronyt szegezze!” kiáltások közt ők is a roham szárnyára kelnek.

Az ellen lovassága futva futott előttük.

Damjanics majd elolvadt örömében.

Ezt Napoleon is csak egy párszor tévé.

²⁵ Napoleonnak nem voltak illy katonái.

Damjanics azt mondá: majd megpróbálja ezt többször is velök.

3

Komáromnál a 24-ik zászlóaljnak Ó-Szőnyt kellett földöznie.

De a fiuknak kedvök kerekedett tovább rándulni.

³⁰ Egy völgybe értek, s ott csata rendbe álltak.

Egyszerre csak nagyszámu lovasság ereszkedik le a hegyekből.

Az egész zászlóalj borzasztó tüzzel fogadta, — úgy hogy a roppant számu ellenség jobbnak látta visszahuzódni.

Ez nagyfontosságú volt az egész csata kedvező kimenetelére.

³⁵ Erre oda nyargal a fővezér, s kérdi! „ki itt a parancsnok?”

„Beőthy őrnagy” mondák.

„Nem az! Beőthy nem őrnagy, hanem alezredes!”

S Beőthy alezredes lett.

A zászlóalj érdemjelt kapott.

I

Legujabb hivatalos tudósítás után sietünk közönségünkkel tudatni, miszerint az orosz seregek Galliciából visszavonattak.

E hír úgy hisszük mindenütt leverősen fog hatni a kedélyekre.

- A schwarzgelbekére ők tudják: hogy miért; — a magyarokéra pedig azért, hogy ilyen szép alkalom vonatik el tőlünk a muszkákat valahára megverhetni, hogy többet ne ijesztgessenek bennünket velök.

2

- 10 Egy igen szép jellemvonást kell feljegyeznünk a szomorú időkből.

Az osztrák hadbiróság hat évi börtönre ítélte el egy hazánkiát, egyetlen költeményeért. Elítélte, mert a hazafi szégyennek tartá menteni is magát olly vád ellen, melly neki legszebb ére-
nyc.

- 10 Mikor a lábára verték a láncot, ajkaihoz emelte azt s meg-
csókolá:

„Örömet viselem érted, édes hazám!”

Ezzel üdvözlé lánca legelső csörrenését.

- 10 Pedig akkor nem tudta: hogy milly rövid ideig fogja azt
viselni.

• A szavait hírül vitték a várparancsnok Henczinek, ki e fölötti
kiszájában a hazafit Buda ostroma alatt olly helyre záratta,
mellyet legjobban ért a magyar golyó.

• A honfításunk most szabad és köztünk van. Neve Czuczor.

- 10 Legyen az ő nevének is egy sor szentelve történetünk lapjain.

Bécsben kis muszka figurákat csinálnak, gutta perchából. Ezeket szépen kifestik ember formára. Ennek az elastic muszkának aztán ha a fejére nyomnak, az egész figura elszélesül, s a képe irtózatosan vigyorgóvá válik.

³⁰ „Most azt gondolja, hogy Magyarországra fog jönni.”

Ha pedig megfogják a fejét s egyet húznak rajta, a képe iszonyúan megnyúlik és borzasztó miserabilis alakot vesz föl.

„Most arra gondol: hogy majd jól elverik ott.”

A bécsi gemütlichkeit soha sem vész ki.

³⁵ Gyönyörű vicnek jutottunk nyomára.

Egy városban az ujoncszedő tisztek valóságos kereskedést űztek az ujjoncokkal.

Az olyan derék fiúkat, a kik maguk jószántából beálltak katonának, eladták jó pénzért olyan embereknek, kik maguk

⁴⁰ helyett akartak fogadni honvédeket.

Minő szép leleményesség illy háborús időkben!

Vidékről valahonnan egy igen nagyon pirongató levelet kaptunk a miatt: hogy miért írjuk az isten nevét kis betűvel? Felelünk rá.

⁴⁵ Az isten tisztelete nem a külszínben, hanem a szív érzelmeiben van meghatározva. S az eszme nagyságának megfelelő nagyságú betű nincsen.

A mi e tekintetben az orthographiát illeti, véleményünk szerint az nem név, a mi minden nemzet nyelvén változik.

⁵⁰ Egyébiránt, nehogy ez által csak egy embernek is botránkoztatására legyünk, irandjuk ezentul nagy betűvel.

Egy pár irtózatosan vöröstollas financ indítvány rohant meg legközelebb bennünket.

88 Egyik azt indítványozza: hogy rögtön érvénytelenítessék minden német bankjegyet.

A másik pedig azt: hogy váltassék be magyar bankjegyekre.

Ezt az utósót nagyon megköszönné Austria.

Mindjárt nyakunkba köthetné vagy kétszáz millió adósságát.

Győznénk bankót nyomatni a számára.

90 Csak hagyni kell ezt szépen magára és semmi erőszakos módszerrel nem segíteni rajta.

A kereskedelmi világ ki fogja magát egyenliteni.

Austriában nem fogadják el a magyar bankjegyeket.

Ezért a kereskedő kénytelen osztrák bankjegyeket vinni ki.

92 Illyenformán a német bankjegyek szépen kiszivárognak. S ha az osztrák bank megbukik, mind ott lesznek a kötelezvényei egy rakáson.

94 A rögtöni betiltással pedig csak azt nyernők: hogy pénzüzerek szegény emberektől jó olcsón bevásárlanak s kereskedőknek jó drágán kiadnák, s a bankjegyek még is a cursusban maradnának.

Most halljuk: hogy egy új lovas ezredünk van alakulóban „Attila huszárok” neve alatt.

Már három század fel van szerelve.

96 Nevökhöz méltók legyenek, *Isten ostorai*.

1906. hó 16-án hirtlap irodalmunk egy nagyszerű organummal fog szaporodni.

Republica

98 cím alatt.

A dolgozótársok közt, kik a mult évi Pesti hirlap dolgozótársai voltak, főleg Csengeri és Kemény neveit említjük. A lapot, *cime után*, úgy hiszszük ez legerősebben ajánlja.

⁸⁵ A szerkesztő Erdélyi János program helyett kinyilatkoztatja, hogy a miniszterelnöki beszéd minden pontjaihoz szorosan fog ragaszkodni.

„Forradalom, respublica, democratia.”

E lap minden héten hatszor fog megjelenni, nagy iven és alakban.

⁹⁰ Előfizetési ára félévre helyben 8 ft. p. postán 9 ft. 12 kr.

Előfizethetni Lukács László nyomdájában, országút Kunevalder ház.

177

MUSZKAORSZÁG ISMERTETÉSE

Oroszország kiterjedése akkora, hogy egy és ugyan azon időben egyik felén tél van, másik felén nyár.

Egyik részében jeges medvéket kerget a törpe Samojed, másik részében párdúcokat nyilaz a kutyafejű tatár.

⁵ Egyik részében kutyákon járnak az emberek, másokban tevéken.

Egyik részében azért nem terem semmi, hogy hideg van, másik részében pedig azért nem, mert meleg van.

¹⁰ Oroszország ázsiai részében három napig kell az embernek utazni, míg egy embert talál, az is medve inkább mint ember.

Oroszország népei kerek számban épen százféle nyelvet beszélnek, ide nem számítva azokat a kik csupán ugatással és rőfögéssel szoktak egymásközt conversálni.

¹⁵ Nagyobb része a muszka alatt valóknak még abban az állapotban van, mellyben volt a legelső ember, mikor felfödözte: hogy nem divat négy kéz láb járni.

Ha meghalljuk azt: hogy Lapponiában a halzsirt itce számra isszák s a szarvasfaggyút kenyér nélkül eszik, mindjárt gondolni fogjuk: hogy ott a szakács mesterség nincs nagy tökéletességre
20 víve.

A mi a tudományokat illeti, átalán véve a muszka nyelvben nem is számlálnak tovább ötnél, a ki ennél többet akar mondani, a hajaszálaira, a csillagokra vagy a porszemekre kénytelen mutatni: hogy a sokat kifejezze.

35 A muszka algebra és mathesis csupán a kancsukaütések leszámításában összpontosul.

A physicát is nagyra vitték, Sibiériában bundát viselnek, Krimiában pedig minden ember tetőtől talpig mezitláb jár.

A mi a Chemiát illeti, annyi bizonyos: hogy a krumpliból
40 ők is tudnak pálinkát főzni.

Hanem a szépművészet erősen gyöngye oldaluk. Még külországba is járnak ki közülök idegen szinpadokon szereplendő művészek, kiket a gonosz világ medvetáncolatóknak nevez.

Egyedül a festészet nincs náluk tökéletesen kifejtve. De ez
45 nem is lehet, ki tudna ott valakit portraetirozni: hol az emberek volna sem mosdanak, nehogy a képök megfázzék, s ki találna magának festői ideált: hol a nőknek is szakálla, bajusza nő, és mikor teljes ornatibusban vannak feőlöltözve, csak az órruk hegye látszik, az is bekormolva.

40 Van ez országban egy millió nemesember, félmillió pap, a többi mind paraszt.

Boldog ország.

A parasztnak nem csak földje nem a magáé, de még a háta
50 nem.

45 Ha valaki egy parasztot hátba ver, a világért sem szabad annak a parasztnak a hátba verésért panaszt tenni, hanem el kell mennie a földes urához és bejelenteni, hogy egy idegen ember erőszakos foglalást tett a földes úr jogaiba, s a földes úr perli meg helyette a verekedőt s a mit a verekedő fizet, az a földes
55 adja.

Ha a földes urat exequálni akarják épen úgy liquidálhat száz parasztot, mint száz birkát. Ez ott az armentum ferreum.

Az orosz nemes ember nem lesz katona, nem is arravaló. A parasztja sem arra való, épen azért csak husz esztendeig kell katonáskodnia: hogy beletanuljon. Még a tiz esztendő katona csak rekruta.

Oroszországban van ugyan pénz, de az kell a nemes embereknek, meg a cárnak, a parasztja cserébe vásárol, vagy lop egy mástól. Ez ott a kereskedelmi systema.

⁶⁰ Csinálnak ott caviárt is, meg kecsketúrót. A nyusztot és murmutért is igen szépen megtudják nyúzni. Ez ott az industria.

Bor is terem Oroszországban, de nem szokás meginni. Abból csinálják a vitriolt.

⁶⁵ Az ural hegyen vannak tömérdek bányák, mik iszonyú mennyiségben producálják az arsenicumot, bűdöskövet és macskaezüstöt s más nemes érceket.

Kamtsatkában vasból verik a pénzeket, még a tallérokat is. E végett egy tallérnak akkora a terjedelme, mint egy tráncsértál, és annak megfelelő pondus specificuma. Ha az ember ötven ⁷⁰ forintot akar készpénzben magával hordani, szekeret kell neki fogadnia.

Ujságok nem teremnek Oroszországban, külföldről sem szabad egyet is bevinni, mióta a Jelenkor megszűnt.

⁷⁵ Muszkaországban még a professorok is katonák s katonai rangfokozatok különböztetik meg őket egymástól. Ezért van ott annyi katona.

Még 1837-ben nem volt több könyv az egész Muszkaországban, mint 987. Azt sem olvasta senki.

⁸⁰ Láttuk Oroszország physicumát, lássuk már most a politicumát.

Hajdan a cár ukázai így kezdődtek:

„Ez a bojárok véleménye és a cár parancsolatja.”

A bojárok véleménye egy idő óta elmaradt, most csak a cár parancsolatja jó kérdésbe.

- ⁸⁵ A cárnak nem szabad más ország koronáját elfogadni, hanem valamely országot koronástól, mindenestől elfoglalni igen.
Az ország ügyeit végzi a státustanács, a senatus és a szent synodus.
- Ministerium is van ott, de nincs kitéve a megbukhatásnak.
- ⁹⁰ A cár ugyan megnádpálcázhatja őket, de egyéb felelősséggel nem is tartoznak sekinek.
Legjobb dolga van a justizministernek. Az egész nap egyebet sem tesz, mint csapatja azokat, a kiknek pörük van egymással.
Az elnök titulusa ott Isprávník. Szép név.
- ⁹⁵ A mi a financia részét illeti. A hivatalnokok fizetése igen kicsiny, hanem lopni igen sokat szabad nekik.
Muszkaországnak is van statusadóssága valami ezer háromszáz millió. Soha se fogja ki fizetni.
Serege ugyan sok van. De az olyan más ország seregeihez
- ¹⁰⁰ képest, mint a rézpénz az ezüsthöz. Egy huszárt ötven kozákra lehet felváltani.
Hajóhada is van Oroszországnak a Cáspiumi tengeren és ott, minthogy maga van és nem mehet ki, igen hatalmas.
- Egyébiránt rövid időn vagy ő jön ide, vagy mi megyünk oda
- ¹⁰⁵ ■ akkor majd jobban megismerkedünk vele.

PAR FORCE HAZAÁRULÓK

Megyek az utcán, találkozom egy régi ismerősömmel. Megállítom. „Ne érj hozzám, szól az, — én hazadruló vagyok.”

— Az istenért, mit vétettél?

„Meggörnyedtem” mint az igazságminister mondja. Sánta voltam az általános migratio napján, itt maradtam s most ki vagyok nevezve hazadrulónak.

Servus, ha így van a dolog, menj utadra, adjon az isten neked jobb erkölcsöket.

Megyek tovább. Találkozom másik ismerőssel, az szóba
10 is áll velem, s mikor már jól beleelegyedtünk a discursusba, azt
kérdi tőlem.

— Apropos! Tudod-e, hogy én hazaáruló vagyok?

— Drei Schritt vom Leib! Apage Satanas! Mit vétettél?

— Királyi tábla voltam, úgy görnyedtem meg, s most ki
15 vagyok nevezve hazaárulónak.

— Adieu. Ereszd el a kaputom. Nem szeretném, ha meglátna
valaki: hogy együtt beszélünk.

Megyek tovább. Jön három ismerősöm együtt, megállítom
a középsőt, a másik kettő is megáll.

20 — Képzéjétek, minő fatum ért! Nem tudok hova lenni.
Két perce, hogy a házból kijövök s már két emberrel találko-
zom, a ki hazaáruló.

— Az nem csuda. Mi mind a hárman hazaárulók vagyunk.

— Bolond gombát ettetek? Hát ti mijét adtátok el a hazának?

25 — Nem tudom én. Simplex irnokok vagyunk. Irtunk az egész
télen de papiro ad chartam, estenként kijártunk a német placá-
tokat nevetni s a magyar seregeket várni, egy szép reggel aztán
tudtunkra adták: hogy elmehetünk pokolba, és hogy ezentul
hazaárulók vagyunk.

30 — De hát mért nem mondtátok: hogy nem vétettetek sem-
mit?

— Nem kérdezte senki.

— De hát hogy nem akasztatjátok fel magatokat, ha haza-
árulók vagytok?

35 — Nincs annyi fa az országban, hogy mind elférjünk rajta.

— Jójéckát! Ne jőjétek velem egyúton.

Borzasztó. Ezek az emberek milyen derék becsületes hazafiak
lehetnének, ha ministerialis rendelet következtében nem volna
nekik muszáj hazaárulóknak lenni.

40 Én nem lakok itten. Ma pakoltatok, holnap megyek vissza
Debrecenbe.

LEVÉL HORÁRIKHOZ

„Tekintetes nagytudományu nemzeti szerkesztő ur, kegyelmes patronusom! A sub .//. ide mellékelte Horárikhoz címzett levelet, olyan alázatos kéréssel küldöm tekintetességedhez, hogy azt becses lapjaiban közölni ne terheltezzék. Az⁵ aprilisbe küldtem volna, hanem a „pecsovics és flamingo” szavak kifejezéseit nem tudván németül, s az ön lapja Gröndlandtól Irokézig mindenüvé járván, oda szántam. A tekintetes nemzeti ur

alázatos szolgája

¹⁰ b. Priszlinaryausziczki Nanzian zenus
jeruzsalemi mágnás.

.//. Te Horárik tel! Te nagy ember vagy; mióta aprilist irsz nagyobbá lettél; legnagyobb levél pedig akkor midőn ajánlád, hogy a democraták egymást tegezzék.

¹⁵ Te, a ki lelked van, gyönyörű reményekre jogosítsz.

Emlékszel midőn tavaly az egyenlőségi tigrisben, a mi főnökünk a minister, másik főnökünk őcsce az ujságíró hasonlót ajánlának?

²⁰ Ó ez szép nap volt, egymás kebelére borultunk s az egyenlőség édes könnyeit sirtuk.

Igaz, hogy a minister s ujságíró tesvépár ez elvet csak egymárra terjesztették ki, minket pedig csak annyiban illetett mennyiben ők tegeztek, mi pedig exjártuk őket hanem e nap avért mégis szép nap volt.

²⁵ An tégedet nem ismertelek, nem tudom apróbb ember vagy-e a ministernél vagy magosabb Pálfi Albertnél — de az nem tesz semmit. Te nem vagy miniszter, ergo tegezlek.

Majd ha az aprilis ministerré fog emelni, megkérlek, hogy ujságíróddá engem végy fel.

³⁰ Mi értjük egymást, mi hivek maradunk egymáshoz.

Akkor nem fogjuk egymást tegezni. Az az én competáló
titulusodat nem vonom meg.

Most ez a tegezés olyan forma nekünk, mint Piusnak a hálós
és Sixtusnak a görbülten járás.

³⁵ Ha nem haragszol még egy reflexiot teszek.

Te a tegezést igen kiterjesztéd — mindenkire ki democrata.

Nem tudod, hogy most a pecsovicso is — értem az aprilisi
liberalistákat — democraták akarnak lenni?

⁴⁰ Ezekkel mi nem tegeződhetünk, nekünk csak a democraták
essentiajával, a flamingokkal szabad tegeződni.

Ezek a mi embereink. Ezekről tegezési gratiankat visszavehet-
jük — a nélkül, hogy nyikkanni merjenek. Hanem azok a pe-
csovicso még ugatni találnának.

⁴⁵ Ezért indítványomat figyelemedbe ajánlom neked

tegező társad

Priszlinausziczki Nanzian zenus
flamingo-democrata.

180

TÁBORI KALANDOK

[1849. jún. 9.]

I

Lőtték a németet jóféle kartácscsal, pedig lovas volt az isten
adta.

Szemkőzt a huszár morogva szól a kapitányához.

⁵ „Kapitány uram, legyen embereséges, ne hagyja lőni azt a
szegény németet. Eresszen minket rá.”

„Nem szabad.”

Megint vár a huszár, nem állhatja, megint felszólal.

„Kapitány uram, nézze hogyan lövik szegény vasas németet,
bizony szégyent vallunk vele, ha elszalad.

¹⁰ „Majd később.”

Utoljára csakugyan megfordult az ágyutűz elől a lovasság s elfutott.

„Mondtam, a ki lelke van, hogy elmegy, szólta a huszár és káromkodott, de sokkal szebben és sokkal cifrábban, mint-
¹⁵ hogy azt tollal le lehetne pingálni s messzéről fenyegetett át ökölrel fiatal tüzéreinkhez;

„Várj gyerek! Elkergetted előlünk a németet!”

2

„Mit strázsál kend ott az ajtó előtt bátya?” kérdik a honvédek Nagy Sarlónál a gazda embert, ki vasvillával állt ki ajtajába a
²⁰ csata alatt.

„Hát mit strázsálnék, ha nem németet. Hatával bujt el itt a padlásán, őrzöm őket, hogy valaki le ne lopja.”

Csakugyan ott találták mind a hatot.

3

Damjanics sokszor a legkellemetlenebb időben is künn szorított hálni az ég alatt. Oda viteti ki a vacsoráját, s ott költi el azt táborkarával.

Hgyszer este nagyon elkéstek a vacsorája kihozatalával, a vöröns sapkások éppen akkor már neki ültek a maguk főztének s a jó gulyáshússzag még éhesebbé tette a tábormokot.

³⁰ „Mellyiteké az a jószagu pörkölt hús?”

„A mienk, de biz a mienk!” kiáltozák valamennyien s körülkötötték a tábormokot kínálva mindenféle szűrő eszközökkel, mik a kő villa szerepét paródiázták.

A tábormok nem hagyta magát sokáig kínálatni, leült egy bogrács mellé, s törzstisztjeivel együtt nyakig ette magát a katonai hús paprikás állatból.

Csupán egy pár finnyásabb tiszt nem tartott velük, gondolták magukban: majd jön a tábornok vacsorája.

40 Az meg is jött, hanem a mellé a közhonvédeket tiltette a tábornok cserébe a pörkölt husért.

A várakozók az nap nem ettek vacsorát.

181

NYILATKOZAT

[1849. jún. 9.]

Sajnálattal értesültünk: hogy tegnapi *Marcius és Aprilis* című cikkünk némely tán homályosabb kifejezéseiből némely-
lyek azon értelmet vonták ki, mintha mi az ottan előforduló
gyémánt és karperec historiával *Pálfi Albert személyére* a gyanu-
5 nak távol színét akartuk volna vetni.

Ez ügyben már egyszer feljöveteleink után néhány napra a
politikai ellenfél iránt lovagiasságból kötelességünknek tartottuk
a közönség előtt felszólalni. Mondott szavainkhoz most is
ragaszkodunk, miután tudjuk: hogy az egész vizsgálatban a Mar-
10 tius szerkesztőségének még neve sem fordul elő.

Mi a bünt üldözni fogjuk mindég, de ártatlant más bűneért
soha, bárha ellenségünk legyen is az.

182

[1849. jún. 11.]

I

Német lapok hirdetik: hogy az orosz seregek már Pozsony-
ban vannak a disznópiacon.

(Valjon nem új elnevezése ez ama piacnak?)

Több, mint tizennégy ezer, estenként igen szépen muzsikál-
5 nak és énekelnek a promenádon.

A Lloyd egészen el van ragadtarva szép énekeik által.
Egyébiránt jövendőli: hogy az oroszoknak is sok bajok fog lenni még a magyarokkal.

2

Paskievicz egy felszólítást küld a magyarokhoz, hivatalos formában, mellyben tudtunkra adja: hogy nagyon szeretné: ha letennők a fegyvert s őt úgy fogadnók, mint barátunkat.

Ellenben, ha úgy fogadjuk őt, mint ellenséget, akkor ő is úgy fogja magát viselni, mint ellenség.

Aláírva, Eriwani Paskievicz, varsói herceg.

18 Sajátságos fogalmi vannak ő exellentájának a barátságról.

3

Mednyánszkyt, a Leopoldvározt elfogott törzstiszteink egyikét Pozsonyban a császári tábornagykok *kötélre* itélték.

Mikor az ellenség tisztjei poharat adtak kezébe: hogy igyék rgyet velök, azt e szókkal emelte föl.

“ „Éljen a haza, éljen Kossuth!”

Rögtön 18 fontos vasat vertek a lábára s junius hatodikán megölték.

Gondoskodik róla a jó császár: hogy ki ne vesszék szánkból a keserűség íze.

4

“ A frank képviselőház Dupint választotta el elnökeül Ledru Rollin ellenében.

1822 amannak 336 szavazatja volt.

5

Az „Estafette” szerint a frank kabinet depecheket kapott Angliától, mellyekben felszólittatik: hogy a magyar ügyeket

“ illetőleg kezdet fogva működjenek az orosz invasio ellen.

A nápolyi hadsereg visszavonult a római tartományokból, a generalisok panaszkodnak: hogy a francia hadseregben nagyon megcsalatoztak: azt hitték: hogy Roma ellen fognak fordulni.

A triumvirátus proclamatiokat bocsát ki az összes Olaszhon³⁵ népeihez: hogy támadjanak fel Austria ellen irtó háborúra.

Egy bécsi lap szerint a Károlyi által vezetett sercssánok a baranyai 7000 főre szaporodott népfelkelés által átverettek a Dunán. Hanem ezért Károlyi a lap szavaiként „igazságos bosszút” állott az utjában talált falvakon.

⁴⁰ Más szóval kirablotta őket vitézül.

Haynau generalist így ajánlják a német lapok:

„Ez a rebellisek ijedelme. A valóságos osztrák Tilly. Mikor Radecky 30 ezernyi segítséget kért a császártól, ez Haynaut küldte hozzá egyedül s Radecky azt mondta rá: hogy többet⁴⁵ küldött a császár, mint a mennyit ő kívánt.”

Ilyen calculussal felszaporodhatik az osztrák screg vagy fél millióra.

A Missisippi torkolatnál kivándorlott horvátok Americában Jellachich tiszteletére örömmünnepeket tartottak, írja a Presse.

⁵⁰ Szegény német collega: hogy meglehet szorulva hazugságok dolgában, mikor illyeket ír.

Mikor már egész Európában elvesztette a rokonszenvet, elmegy a Missisipi torkolatához az indusok közé Waffenbrüdereket keresni.

⁵⁵ Nem tudná megmondani: hogy kelnek a Missisippi torkolatánál az osztrák statuspapirosok?

Ugyan ezen becsületes, tős gyökeres schwarzgelb ujság egy nevezetes levelet ír magának Pestről, mellyben ilyen dolgok vannak:

⁶⁰ „Kossuth nagy beszédet tartott egy népgyülésben a szabadságtéren, a hol a városház erkélyére felállva szónokolt.

(Szép szemnek kell lenni, a mellyik a városházon valahol erkélyt tud látni.)

⁶⁵ „Rajta volt szent István palástja (!) és a többi szent insigniák, (hahaha!) az országláda is ki volt téve, hanem ezuttal a szokásos(?) felbontás elmaradt, hihetőleg nincs benne a korona.

„Kossuth azonban nem mert tovább Pesten maradni, mint 18 óráig s újra vissza ment Debrecenbe.”

⁷⁰ (Már ha holmi utca szegleti lap hazudik így a közönségnek az csak tűrhető, de egy olly nagy lepedőforma ujság, ha egyebet nem, egy ártatlan kérdőjelet csak tehetne az ilyen hírek után.)

De még itt sem állapodik meg: hanem elbeszéli: hogy Budát mennyire erősítik (!) hogy a sáncok ujra építésében még Görgei

⁷⁵ is személyesen részt vesz.

II

A szép hírek csinálásában a Lloyd sem akar hátra maradni.

Azt írja egy helyen: hogy valahol a Dunán innen nagy ágyuzást lehetett hallani. Eleinte azt gondolták: hogy Jelachich vezeti valakivel, később azonban kitudt: hogy a magyarok ⁸⁰ hasonlottak meg egymás közt s most a royalisták és republicánusok ágyuzzák egymást.

Talán azokat értette a tisztelt ujság, a kik ő fölségének legmohó proclamatiojára magukba tértek és sietnek egymással ~~össze~~ venni?

- ⁸⁸ Bizonyos Angyal nevű gyógyszerészt Bécsben halálra ítélték. Mert Kossuth mellszobrát szobájában tartá megkoszoruzva, mellette pedig Windischgraeczét fekete piros szalagra nyakánál fogva felakasztva.
Büntetése 8 évi nehéz fogságra lágyított.

- ⁹⁰ A bécsi polgároknak hivatalosan meg van hagyva: hogy Heidelbergában tanuló fiaiknak írják meg, miszerint szorgalmasan tanulgassanak és őrizkedjenek a mindentfelforgató párt törekvéseiben legcsekélyebb részt is venni, különben hazulról nem kapnak pénzt, sem új ruhát.

- ⁹⁵ A németek megint új titulust találtak ki számunkra.
„Mindent felforgató párt” a nevünk.
Ha azt vesszük: hogy honvédeink mindenütt feldöntögetik a császári seregeket, igazságot kell nekik ez elnevezésre nézve adnunk.

- ¹⁰⁰ Gyulai lett az új osztrák hadügyminister. — Latour is az volt. Föl is akasztották.
Bécsben a kormány kényszerített kölcsönhöz folyamodik. — Először csal, azután lop, utoljára rabol.
¹⁰⁵ A Zwangnoták mik nekünk voltak szánva, most a többi provinciáknak ajándékoztatnak. — A kedves jó császár!
Zimonyban szörnyen dühöng a cholera Jelasics népeiben. — Híjjába szaladtak, az Isten keze ott is utol érte őket.

Az allgemeine hirdeti hogy Jordanownál megverték az oroszokat. — Ki verhetne volna meg őket más, mint mi?

¹¹⁰ Weldent megütötte a guta. — Bár a többit is mellé ütötte volna.

16

A Presse négy számában egymás után mindég azon bizonyozik: hogy Velence be van véve, az ötödikben aztán bevallja: hogy még nincs.

¹¹⁸ Hanem 70 órái folytonos bombáztatás alatt nagyon sokat szenvedett.

17

A Llyod szerint Horvátországban nagyban kezd terjedni a Kossuth párt.

Gyűlés helyeiket Eszéken, Valpón és Rétfalun tartják.

¹²⁰ A gut gesinntek nagyon aggódnak Jelasics életeért.

— Még meglehet: hogy az Isten onnan is küld számunkra segítséget, a honnan nem is vártuk.

18

Jelasicsnak missiója van Péterváradot nagy hirtelen elfoglalni, ezután Temesvárt és Aradot felszabadítani s onnét Szegedre ¹²⁰ menni.

Csekélység!

Ugyanazon cikk, melly e tervet ad terrorem populi elárulja, nem bírja elrejtteni a fölötti aggodalmát: nehogy a kedves bán-

¹²⁰ nak az expeditióban valami baja történjék, miután ő csak határ-
őr csapatokat vezet s ellenben Bammel és Perczellel s azoknak
teljes seregeivel leendő dolga.

19

Itt a becsületes lap nagyon méltatlankodik a miatt: hogy a magyarok és törökök milyen barátságos érintkezésben vannak

egymással, a törökök annyi csibukkal és török dohánynyal
135 látták el a magyar seregeket: hogy most minden közkatona
török dohánynyal él.

20

A Correspondent jajgat a tarnowi kerületben dolgozó revo-
lutio miatt. Azt mondja: hogy az ottani mindent felforgató
140 párt egy kézre dolgozik a magyarországi mindent felforgatók-
kal.

21

Valami Glan Gallas nevű tanár megy az erdélyi ügyek vezér-
letét átvenni.

Épen jókor megy. Bem majd átadja neki.

183

SZENT ÉS NEM SZENT HÁROMSÁGOK

Hármat imád a magyar: Istent, hazát és becsületet.

Három édes a magyarnak: Bor, szerelem és dicsőség.

Hármat gyűlöl: az ördögöt, az osztrákot és a portiót.

Három keserű. Adósság fizetés, rabszolgaság és a német szó.

5 Három ritkaság: a fehér holló, a sovány pap, meg az arany
pénz.

Három fekete: a tinta, az ördög, meg a reverenda.

Három emléke van a magyarnak: Sajó, Várna és Mohács;

de tizenhárom örömemléke: Tokaj, Szolnok, Kápolna, Hort,
10 Bicske, Isaszeg, Vác, Sarló, Komárom, Déva, Szeben, Buda és
Szent Tamás.

Három nemzet ellensége a magyarnak: a tót, a német, meg a
pecsovics.

Háromféle adót fizetett hajdan a magyar: a királynak, a pap-
15 nak, meg a zsidónak.

Háromtól fél a magyar: a jégesőtül, a nyelves asszonytul meg a krumpli levestül.

Három ősi könyve van a magyarnak: a biblia, a corpus juris és a csutora.

²⁰ Háromért haragszik a magyar: ha tótnak mondják, ha pipáját eltörrik, meg ha pénzt kérnek tőle.

Három a magyar találmány: a kulacs, a nadrágszifj és a puska-tussal verekedés.

²⁵ Háromszor iszik a magyar, mikor jó kedve van, mikor rossz kedve van és mikor szomjas.

184

ORVOSI LÁTLELET EURÓPÁRÓL

Europa kisasszony szörnyü vén kisasszony.

Ez oka, hogy most mindenféle betegség elővette.

Arcát: Spanyolországot rútol megverte a ragya, a haja mind kiment, a fogai kihullottak, szemei beestek, a sok festék, a mit használ, összeráncosítá az egykor ragyogó ábrázatot, a hajdani dicsőség festéke lekopott róla.

Keble: Franciaország, soha sem tud normalis állapotba jőni, az (Intelen szivdobogásokban szenved, a napoeloni lankasztó szerek pedig csak erejét fogyasztják.

¹⁰⁰ Jobb karja: Olaszország iszonyú rheumatismusokban szenved. Keze fején a Nápolyi királyság a köröm méreg.

Másik karjának Angliának a keze fejét Irlandot megütötte a szél, nem tud mozdulni.

¹⁰⁰ Mája — Németország szertelenül megdagadt. Azt a 38 koronás férget nem lehet belőle elpurgálni.

Austria olly helyén van testének: hol csak egy császármetszés-vel lehet a bajon segíteni.

Ciyomrában: Magyarországon borzasztó csikarásai vannak, a magyar fegyverek iszonyúan purgálják ki belőle a németet.

²⁰ A mi Oroszországban van, az az ő szoknyája, ott kérdezősködni sem szabad, ha csak Europa kisasszony holmi orosz interventiók által nem akarná elárulni ottani derangirozott állapotját.

Iszonyú érvágásokra van szükség minden felé.

185

[1849. jún. 12.]

I

Birminghamben az alderman felügyelete alatt nagy népgyűlés tartatott, mellynek tárgya a magyar ügyek iránti rokonszenv kifejezése és vége az volt: hogy a magyarhoni szabadság⁵ harcban sebesültek számára aláírási ívek köröztettek.

Az ezt közlő német lap e simpathia kútforrását ott véli feltalálni: hogy valaha Bem generál két hétig lakott Birminghamben.

2

A muszkák napról napra szebben énekelnek Pozsonyban.¹⁰ A Lloyd magánkívül van, soha sem hallott ilyen szépen énekelni.

Majd akkor hallgassa meg őket, mikor a magyarok hegedülni fognak mellé.

3

Párizsban az új ministerium megalakult.

¹⁵ Elnök Odillon Barrot.

Külügyminister (Drouyn de Lhuys helyett) Toqueville.

4

Neitischein morva faluban népfölkelést rendeltek el tizenhat hónapba törekvő nádor huszár ellen.

Prágából jöttek, honnét az egész ezred, ki merre látott, meg-
20 indult utat keresni a kedves magyar hazába.

A huszárokat körülfogta a népfölkelés s azok, miután 40et
levágtak s 70. megsebesítettek elleneikből, részint leölettek,
részint elfogattak.

E Neitischeiniaknak itt Pesten gazdag posztóraktáiraik van-
25 nak. Reméljük: hogy a repressaliákat, míg ott helyben gya-
korolhatnók rajtok, nem mulasztandjuk el itt foganatba venni.

186

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 12.]

I

Az én szeretett népeim megnyugtatóására ezennel titkot csi-
nálólok belőle: miszerint a nationalbank arany- és ezüst-értékét
Bécsből jó eleve átszállítottam Ollmüczbe.

Ha tehát szeretett bécsi jobbágyaim rebelliót csinálnak ma-
8 guknak, a bank elfoglalásával ne is fárasszák magukat, mert ott
nem fognak találni semmit.

Franz Josef.

Koenig von Hyeruzalem

2

A gute Gesinnung megnyugtatósaul hirül adom: miszerint
10 a Misisippi torkolatánál lakó horvátok között nagyszerű elő-
készületek történnek a magyar mindentfelforgató párt törek-
vései ellen.

Fr. I.

FŐVÁROSI UJDONSÁGOK

[1849. jún. 12.]

I

Komáromból érkezett utasok beszélnek, hogy folyó hó 6-kát, mint az országos böjt napját Komáromváros lélekemelőleg ülé meg, a szó legszorosabb értelmében minden bolt és áruhely szigorú büntetés terhe alatt bezáratott s még az élelmi szereket⁵ is előtte való nap kelle beszerezni.

Igy tartá meg e szenvedésedzett város kormányunk szép rendeletét. Mi magasztos hatásu lehet illy angol vallásossággal ünnepelt nap!

2

Tovább ugyancsak komáromiaktól hallók, miszerint a hatóság a sermérést azon szempontból, hogy a cholera esetei ez által is gyéritessenek megtiltá, mit annál szivesebben jegyzünk fel, mivel tudunk helyeket, hol szükséges lenne e tekinteben végre valahára hatályosan intézkedni.

ANTHOLOGIA A MUSZKA LITERATURA
REMEKEIBŐL*Muszka Gotterhalte*

(Nemzeti dal, ama világhírű költőtől, Kujanintul szabadon fordítva magyarra.)

Éljen Mikolás cár

⁵ Éljen a a cárné asszonyság.

És a kis hercegek is éljenek,
Mint szinte a hercegasszonyok.
És a bojár urak ő excellentiáik,
Nem különben a kormányzó urak.

¹⁰ Meg a nameluk főnökök.
Éljenek a főpapok mind
Valamint a kajmakánok,
És a derék szép hetmánok.
És az ő feleségeik és gyermekeik.

¹⁵ Iszonyú sokáig éljenek.

(Ezen dal szerzője 200 darab aranyat kapott e remekműért a moszkvai academiától.)

Oda a kancsukához

(Irta Suwarow, professor poëseos.)

²⁰ Óh te szép kancsuka
Te bőrből készült kancsuka.
Te hat ágra fonott kancsuka.
Te gombos végű kancsuka.
Te nemzeti hegedűvonó!

²⁵ (ez a régi görög mintára van írva, és egyike a népköltészet legszebb virágainak.)

Lássunk már most egy *hős költeményt*
Iczikofftul.

³⁰ *Czáru Mikoláju*
(hősköltemény)

Jaj be vitéz ember volt,
Jaj be vitéz ember volt
Czáru Mikoláju.

- Egyszer hogy a cserkeszek
35 Igen nagyon megverték
Cáru Mikolájut,
Haragosan haza ment,
Földhez vágta süvegét
Czáru Mikolájju.
- 40 És fogott egy nagy botot
Egy nagy rezes spanyolnádat
Czáru Mikolájju.
S azzal a feleségét
Megtíloolta emberül
- 45 Czáru Mikolájju
Aztán a tanácsba ment
Azokat is szét veré
Czáru Mikolájju.
- A ministereknek is
50 Kitépte az üstökét
Czáru Mikolájju.
És a bojárokat is
Kegyetlenül eldöngölte
Czáru Mikolájju.
- 55 És azután megivott
Tizenhat félmesszely pálinkát
Czáru Mikolájju.
Ílyen vitéz ember volt,
Ílyen vitéz ember volt
60 Czáru Mikolájju.

PSEUDO MUSZKÁK

E napokban Csallóközben csata volt.

Persze hogy hullot a német jobbra balra a mindent felforgató párt szuronyai előtt; miért is neveznének bennünket mindent-felforgatóknak?

⁵ Miután egynehány gutgesinther felvette az utósó kenetet, a csatából visszatérő katonák három muszkát is hoztak magukkal. Derék szakállas legényeket, jól felkødmønözve és toronysüvegezve, hat lépésnyire érzett rajtuk a pálinka és érett turó illat.

Oda viszik őket a táborba; egy tábori pap, hajdan első emi-
¹⁰ nens debreceni diák, ki iszonyú linguista volt a betű epochában, mindjárt nekik esik, elkezdi őket examinálni először rácul, aztán tótul, persául, görögül és így végig vagy 19 nemén az oriensi nyelveknek. Azok hallgatnak, mint az ürge.

Ezek bizonyosan samojedok, semmi nyelven sem beszélnek.

¹⁵ Utoljára nem állhatja tovább az egyik muszka és megszólal.

— Iwász ká Vort schlowakisch!

— Hát mi vagy te?

— A gutgesinther oesterreichischer contribuent.

— Hát ez a másik?

²⁰ — Auch áner.

— Hát ki csinált titeket muszkáknak?

— Hát míg Szolnoknál vasas, németek voltunk, egész addig csupa vasas németből állt az armadia, ott elvesztettük a creditünket, akkor granatérosoknak csináltak bennünket. Mióta azonban Nagy-Sarlónál úgy megpaskolták a granátosokat, azóta muszkák vagyunk.

A többi muszka is mind ilyen német, mint te vagy?

— Illyen, még meg nem verik.

²⁵ — Hát aztán vitézebbekké tesz benneteket az a muszka plundra?

— Nem tudom, nem vettem észre, hanem úgy gondolom:
hogy így talán félnek tőlünk.

★

Ez a tréfa könnyen hihetővé válik, ha hozzá gondoljuk: hogy már Szent-Tamásnál a német tüzérek mind szerbeknek voltak
35 öltöztetve, később Erdélyben oláhoknak.

És hogy itt Pesten egy jó csomó honvéd öltönyt és huszár mentét levén a császáriak, azokba most az ő gutgesinnterjeiket öltöztetik és naponként masiroztatják be a városba, majd mint foglyokat, majd mint átmenteket.

40 Szegény német: hogy bolondítja egymást.

190

TEGNAP IS MUSZKA, MA IS MUSZKA, HOLNAP IS MUSZKA

Az ember igazán megunja utoljára a sok muszkálkodást, valószínűsége unalommal válik a szüntelen muszka parádé.

Beütnék, megmutatják magukat, egy egy helységet elfoglalnak, ott egy csomó megcholerásodik belőlök, a többi jóllakik
5 és visszamegy.

Az isten itt is fegyvert ragadott mellettünk.

A bejövő muszkák, a nélkül: hogy ellenséget látnának, hullanak, vesznek, mint a mérget ivott légy. Silány életmód, fárasztó utak, szokatlan éghajlat és nemzeti randaság, — mind meg annyi
10 ductorai a cholérának, — silányítják, fogyasztják, demoralisálják a rabló tömeget, mi alatt vitéz seregeink diadalmaik enyhítő árnyában hüselnek, és erősödnek és pihennek és szaporodnak.

A tél hidegében a mi seregeinknek kellett hóban fagyban künn a mezőn bivouacirozni, mi alatt a császári seregek meleg
15 szobákban főztek, most a mieink vannak árnyékban; próbálják meg amazok a forró ég alatti tanyázást.

Néhány árvai menekült így írja le előttünk a muszka katonákat.

Fejükön iszonyú hosszú csalma, annak a tetején valami tányér,
20 egyetlen hosszú daróclundra veri a sarkukat, kés, villa dugva az újjába.

Nem bántanak senkit, hanem iszonyu illattal járnak.

Azt ígérik: hogy ha majd vissza mennek, csak akkor fognak
pusztítani.

25 Még az a visszamenetel furcsán üthet ki.

Azt is beszélük: hogy egy szó sem igaz: a mit eddig az oroszokról beszéltek, nem egyebek azok cseh és osztrák ujoncoknál, kik hosszú muszka zsákruhába vannak öltöztetve: hogy némi creditbe jöhessenek.

30 Mint németekről senki sem beszélne rólok, míg muszkaruhában ijeszgethetnek is.

A frank és angol kormány megtilthatta a muszkának az invasiót, de abba: hogy az osztrák császár milyen mündért adjon a rekrutáira? úgy hisszük senki fiának nincs joga beleszólani.

191

A NÁDORHUSZÁROK

Vendég jő!

A nádorhuszárok Lincznél körösztülnél vágják magukat és jönnek haza.

Egyes csapatjaik megérkeztéről már hivatalos jelentések is
5 tudatosítanak.

Egy német lap, az O. D. Post igen mulatságosan adja elő: hogy mint jöttek el Linczből a huszáraink.

Az egész ezredet Olaszországba akarták szállítani, de együtt
nem merték őket vinni, hanem elosztották négy részre s úgy
10 szállították 370-ével, egymástól kétföldnyi távolságban.

A legelső háromszázhetven reggel érkezett meg Linczbe s délben már haza felé jött.

Megmondták egyenesen: hogy haza fognak menni, s miután az őrnagyuk e miatt elkezdett velük gorombáskodni, azt csak
15 hamar főbe lőtték s azzal csatarendben en carriere nyargaltak ki az útra vezetőik után, kik többnyire ősmesterek voltak.

A térparancsnok erre dühbe jött s utánuk küldött egy pár ezer gyalog és lovas morvát két nagy istentelen ágyuval: este felé jelenték neki: hogy biz ők porát sem látták a huszárnak.

20 Erre még jobban megmérgeedett a parancsnok s még kétszáz vasast és három haubitzot küldött a keresők segítségére, de biz azok így sem érték utol a huszárokat.

E sikertelen nyargalás után a parancsnok az egész vidéket ostromállapotba tette. A piacon a katonaság talpra állítatott,
25 az ágyuk kiszégeztettek.

A lincziek mosolyogva kérdeék a jó parancsnoktól tán attól fél: hogy a huszárok vissza fognak jőni? ne tartson tőle, nem fogja azokat látni többet.

Este felé megérkezett a másik divisió is. Sok betegük volt,
30 kiket kocsin hoztak. Nem volt egyéb szavuk: csak „haza, haza!” — „Magyarországba” — „megyünk haza”.

Reggelre ezeknek is csak híre hamva volt.

Körösztüil vágták magukat a cordonon.

Isten hozzon benneteket! Ide, ide! A sebesült édes haza hí!
35 Hozzon Isten.

A DICTATOR

Jelasics dictatornak nevezi magát.

A német lapok ezért neki esnek: hogy micsoda inpertinentia az egy gutgesinnte generáltól! feleljen!

S felel az Agrámer Zeitung ilyen formán:

- ⁸ „A horvát nemzetgyűlés elhatározta, ott van a 21-ik törvény-cikkelyben, tessék elolvasni: hogy miután ő fölségének sem szellemi, sem anyagi ereje nincs a kormányzásra, jónak látta a horvát nemzet ügyeinek vezérletét, erényeiről és tudományáról híres bán kezébe letenni s egy provisorius kormányt alakítani.”
- ¹⁰ Sic! Nos camarilla; — most mond neki: hogy „kedves rebellis”.

193

CHARIVARI

[1849. jún. 14.]

I

A rácok ismét gyülekeztek, fenyegetik a Bácskát és Bánátot; egy szégedi tudosító már jajgat is jó eleve, „sereget ide, sereget ide!” és lám, az isten látja, hogy seregeket nem lehet amugy a földből taposni. Sereg pedig mégis kell, és mit tesz az ővéghetetlen bölcsességében? fölgogyultatja hős Damjanicsunkat, a *rácok istenostordt*. Erről aztán igazán el lehet mondani, mit a német lapok Radeckzyval mondatnak Haynauról: hogy többet küldöttél uram, mint kívántunk!!

2

Utazók beszélnek, hogy a temesvári vár nem igen soká élhet

¹⁰ többé, mert *szdrax-kórsdgban* sinlődik.

3

Hitelt érdemlő utas, ki Bécszet junius 9-én hagyta el, elutazta előtt az ez napi Ostdeutsche Postban olvasta az angol-frank protestátiót az oroszok Magyarhonbani intervenciója ellen. Az említett szám azonnal eltiltatott és elkoboztatott, az egész lap pedig

¹⁸ betiltatott.

Budapestnek valamennyi nyomdászai vasárnap (f. hó 10-kén) az egyetemi épületben gyüleseztek, és egy egyletnek megalakítását határozták, mellynek neve „Typographia” leendő . . . No majd meglátjuk, hogy ezen polgártársak, kiknek sok collegái²⁰ vérzenek a csatatéren azért képezték-e az egyletet, hogy ekomor időkben mulassanak, míg pajtásaik főképp a német legióban, néznek farkas szemet a halállal, vagy pedig azért, hogy vállvetve használhassanak a hazának . . . Mi — mennyire e derék testületnek szellemét ismerjük — inkább az utolsót várjuk tőlük . . .²⁵ Majd vigyázzunk rájuk egy picint!

194

[1849. jún. 14.]

Bécsi lapok tele vannak jajgatással a magyar ügyek s az európai viszonyok fordulása fölött.

A magyarok már túl vannak a Vágon, ott vannak a halicsi határszélen, elfoglalták Budát, Győrt tartják.

⁶ A magyarok ujoncoznak, iszonyú hadseregeket állítanak elő, várakat vesznek be.

A magyarok nem félnek a muszkátul, a magyaroknak ágyúik vannak, több mint Ausztriának.

¹⁰ A törökök előcsapatjai 10000 ember már Pancsován van s a magyarokat segíti.

A francia seregek 150 ezerrel állnak utra készen a magyarokat segíteni.

Az angol flotta közelget a bálti tenger felé a muszkát bántani.

¹⁵ És így tovább, egyik lap úgy mint a másik, jajgat, szidja a vezéreket, szidja a ministereket, kérdé: hogy mit fog Austria kezdeni roncsolt seregeivel, kiapadt financiájával, tudatlan vezéreivel?

A Wanderer felszólítja Austria népét: hogy mikor fog már kardot rántani: hogy elkiáltsa: moriamur pro rege nostro? és indítványba teszi: hogy Austria hős fiai keljenek fel a dicső császári házat megvédeni végső erejükkel, s tanuljanak, *mint a vad magyarok hazájukért meghalni!*

Igy állnak a császárház actái!

195

OSZTOZUNK!

Az osztrákporosz intriguáknak csakugyan kezd valami eredménye lenni.

Persze: hogy *osztóznak*, mint hajdan szokták.

5 Csakhogy most már nem Lengyelországon osztóznak, mint eddig.

Azt mondják: hogy ennek a Lengyelországnak a bírása olyan, mintha valakinek egy tűzokádó hegyet adnának ajándékba.

Hogy a ki ebből egy darabot kap, az örökös háborút és revolutiot szerzett magának.

10 Hogy míg egy lengyel él, addig Lengyelország nincs leigázva.

Hogy ezt mentül több felé vágják, annál több felé él.

Tehát Lengyelországot helyre kell állítani.

Hanem a helyett Németországot kell felosztani.

15 Azt a sok apró-cseprő herceget és királyt pensióba tenni, vagy a mi még könnyebb agyonveretni, s akkor az egész fundust felosztani osztrák és porosz között.

Az apró királyok nem bírnak az apró népekkel, tán ha azon népek mind egyé lennének egy nagy király jobban bírna velök.

20 Tehát lenne a három Lengyelországból egy; az egy Németországból kettő. Porosz-Németország és Osztrák-Németország.

Milyen szép lenne ilyenkor elnézni: hogy szökik egyik Né-

metországból a másik Németországba a népség, próbálgatva:
hogy hol roszzabb a lakás?

²⁵ Oroszország pedig azt mondja: hogy kárpótlásul ő majd csak beéri a törökkel.

A törököt neki adták.

Valjon mit fog hozzá mondani: ha megtudja?

Földhöz fogja-e valahára csapni a pipáját s puskára kapni?

³⁰ Majd megvállik: hogy Mahomed volt-e nagyobb proféta,
vagy Miklós cár?

Rólunk az egész tractusban egy drága szó sem fordul elő.

Nem is érdemlik az illy szófogadatlan fiak, mint mi, a további atyai gondoskodást.

³⁵ Vagy tán e rubrica alatt: „Törökország” mi is együtt vagyunk értve?

Már az igaz: ha ez egyezkedés létre jöhetne, szép szomszéd-
sággal dicsekedhetnénk.

⁴⁰ Egyik felől muszka, másik felől osztrák, a harmadik felől
megint muszka, a negyedik felől megint osztrák.

De ha mi azért még is a szabad Lengyelországgal összevetnők
a hátunkat, szeretnők látni azt a szomszédot, a mellyik görbén
merne ránk nézni.

VALAMIT NEM ÉRTÜNK A NEMZETI SZINHÁZNÁL

Van ott egy páholy, melly bennünket szüntelen a nemzet el-
mult szolgálataira emlékeztet, *István herceg páholya*.

⁵ Ugy tudjuk: hogy e páholy rendeltetési emlékének rég el kelle
töröltetnie. A cafrangok le is szedettek róla, de azért a páholy
megmaradt úgy mint volt, pedig kettőt kellett volna belőle csi-
nálni.

Még most is megvan a maga épségében, mintha várna valaki-
re.

Eleinte az volt a menség, hogy a *kormányzónak van fennhagy-*
10 *va.*

Azonban maga a kormányzó ez ajánlatot el nem fogadta. Természetes; a mi egy üres lelkü királyfinak a szolgálalküség kezéből megüsteltetés volt: az a szerény hazafira nézve csak megalázás volna.

15 Kossuth képe nem lehet abba a rámába foglalva, mellybe egykor István hercegé volt. Az szentségtelenség; az kegyelettiprás volna Kossuth tiszta neve iránt.

Később a kormányzó határozottan parancsolta azon páholy-
nak két felé választását s a közönség használatára eresztését, s
20 hogy az ő személyisége miatt még csak kifogás se lehessen, másutt bérelt ki magának páholyt.

És a nádori páholy még most is áll, *mintha valakire várna . . .*

Ez az, a mit mi nem értünk.

Mi e mulasztást az igazgatóság, rendezőség, ügyvivőség részé-
25 ről (vagy akárkinek befolyásától függ itt a változtatás) legrosz-
szabb nevéen is *közönyösségnek* neveznök, de vannak szőrszál-
hasogató emberek, kik azt hiszik, hogy az illetők még most is
félnek olly lépést tenni, melly által fennmaradó tanúbizony-
gát adnák a nemzeti független ügy melletti határozott nyilatko-
30 zatuknak.

Ezt mi a nemzeti színház legutolsó tagjáról sem tesszük fel,
annál kevésbbé előljáróiról.

De igen is megvárjuk a nemzeti színháztól, hogy hivatásának
megfeleljen s ez nem csak abban állott, hogy magunkat benne
35 jól mulassuk, de hogy a mit látunk és hallunk, öszhangzásban
legyen a nemzet küléletével.

A magyar nemzeti színház nem egy neutralis intézet, melly
semmi párthoz nem tartozik, hanem a nemzetélet egyik *poli-
tical organuma*, melly által a nemzet a néphez élő nyelven
40 beszél, melly által a szívekbe a szabadság és erény eszméit oltja
be.

Óhajtjuk: hogy az intézet ezt semmi körülmények közt el ne

feledje! s reméljük, hogy *legrövidebb* idő alatt tapasztaladjuk szavaink sikerét, hogy az intézet előljárói a gunyos servitus le-
45 rontásával bemutatandják, miként a koronás áruló emléke minden szivből ki van törülve.

E demonstrációt rég vártuk a nemzeti színháztól.

197

NYIRI LEVELEK

XI.

Szerkeztő!

Mi az ördögöt beszélnek magok annyit a muszkáról?

Itt is muszka, ott is muszka, mintha az egész világ tele volna vele.

5 Én már egy hónap óta itt vagyok Győrben a garnisonban, soha hírét sem hallottam muszkának, pedig mindennap van valami verekedésünk.

De Önök épen olyan lármát csapnak a muszkából, mintha önöknek kellene azt megverni.

10 Ne busuljanak önök, majd elbánunk mi azokkal, csak önök is bánjanak el a magukéval.

Önök csináljanak otthon törvényeket, irjanak polemiákat, járjanak színházba, gyógyítsák a betegeket, építsék az égett háza-
kat, kiki folytassa a maga becsületes csizmadia mesterségét és ne

15 lamentáljon olly dolgok felett, a mihez nem ért.

Mig Görgei él, mig huszár és honvéd van a világon, olly nyugodtan lehetnek önök a maguk fészkében, mintha Chinátul Belgiumig csupa takács mesterekből állana a világ.

Aztán ne sopánkodjanak annyit arról a muszkáról. Majd el-
20 verjük mi azt is, mint a két fenekű dobot. Még divatba hozzák őket.

A schwarzgelb lapok persze tele beszélnek az önök füleit musz-

kával, itt annyi ezer, amott annyi ezer, hanem azért mi a kik a tüzhely körül forgolódnak, egy fiát se láttuk, nem is hallunk róla.

Hát azt hiszik önök: hogy ha igazán volnának majd kibeszélnék a lapok: hogy hol és mennyien vannak. Hisz akkor nekünk spiont sem kellene tartani.

Én csodálom: hogy önök még nem jöttek arra az okos gondolatra: hogy kezdenék el kürtölni hogy Törökországból ennyi husz ezer spáhi és annyi harmincezer janicsár jött át Orsovánál! Millyen szépen énekelnek és muzsikálnak. (Az már csak valószínűbb volna hogy a törökök muzsikálnak, mint a német lapokban a muszkák.) Le lehetne írni: hány ágyúval jöttek, hány szerkel? Elmondani egynehány tatár basa nevét, a tevék és lovak számát, a gyönyörű proclamatiókat és oratiókat elmondani miket a nagyvezér tartott: hogy ígérte a muszkák tönkre silányítását, hogy csókolódott össze a magyarokkal — stb.

Ha a német önök ellen papiros muszkákat küld, küldjenek önök viszont 3 ellene papiros törököket. Hisz az egyik félnek sem kerül semmibe.

Egyébiránt tisztelem az atyafiaikat. Nem kell semmitől félni.

Maradok szives rokona

Torkeos J. honvéd őrmester

198

BILETUS DULCIS IN UNSEROS ANGE BETETOS EL-
TEROS FRANZIUM KAIZERUM ET SOPHIAM
KAISERINNAM.

Liebus Vatrus et Matrus.

Hörimus, quod vos uns besuchere volltis, et zwar in begleitit-
tione hunderttausendorum muszkárum, una cum dazu gehörendi-
libus pferdibus, ochsibus, canonibus et feldzeugmeisteribus.

- ⁵ Non theatis hanc narritiám.
 In unsere lando est hõxime ungesunda atmosphaera.
 Allerleiae Krankheites wütheunt hic et nunc.
 Morbus huszár et morbus honvéd, qui in vierundzwanzig
 Stundibus tausend et tausend cserepariones et schwalescheros
¹⁰ dahinraffere pflegunt.
 Istae crancheites non possunt curari. Vestri quaxalberiones
 nullum adhuc arzneyum erfindebant contra eas.
 Non marscheatis huc.
 Si tamen nos durchaus sehere volltis, bleibeatis pulchre zu
¹⁵ Haus, in eura residentia Ollmücziana. Jam nos hingehebimus et
 aufführebimus pro euro Namensfestio magnum Feuerwerkum
 cum nostris fidelibus vierundzwanzigpfünderibus.
 Bereiteatis vos ad unserum empfangum.
²⁰ Unterdessen grüszeatis dominos nostros magnates, qui auf-
 unddavonlaufebant cum ipsis sarkantyús csizmis et behalteatis
 ipsos.
 Übrigens behüteat vos Gottus ab omni unfallo, vorzuglich
 aber a szuronyibus allesumstürzendibus crudelium honvédó-
 rum.
²⁵ Gegebi in meo Stadtio Ofeno, anno Herri 1849. die dreyzenti
 Junii.
 Vestrus Sohnius undankbarus.
 Armadia rebella.

199

[1849. jún. 15.]

I

A Csornai csatatérből azt kelle megtudnunk: hogy három százados esett el seregeinkből.

Tehát tisztjeink ott járnak: hol legnagyobb a veszély.

A mi népünk soha sem volt gyáva. Lám, mikor tisztjei elől
5 mennek a csatába, mindég győztesül tér vissza.

Bár a polgári előljárók is szívékre vennék a dolgot s mutatná-
nak példát a népnek a hazaszeretetben.

2

A bécsiekkel azt iparkodnak elhitetni: hogy a magyaroknak
semmi sem annyira szándékuk, mint felmenni Bécsbe, ott meg-
10 állani a szent István temploma előtt s azt mondani: hogy idáig
van Magyarország! s azzal rögtön neki állítani egy escadron
inzsellért s azt a darabot lehasíttatni Austriából egész az István
templomig s hozzávarratni Magyarországhoz minden benne
lakó németekkel és philisterekkel egyetemben.

15 A hol egy ház az elválasztó vonal közepébe esik, azt is úgy
akarják két felé osztani: hogy némely embernek a hálószobája
Austriában, a konyhája Magyarországon lenne. — Ezt akarják
a magyarok és nem egyebet.

A bécsiek azonban még erre a fenyegetésre sem akarnak fegy-
20 verhez és ládakulcshoz nyulni, zur Rettung des glorreichen
Kaiserhauses.

3

Szemere Bertalannak egy rendelete van kezünkben, melly a
holtak eltakarítása iránt tesz intézkedéseket.

Most midőn minden ajk a harci érdemeikről beszél, jól esik az
25 igaz polgárlélek szelídebb erényeit is látnunk.

A bajnok sebeket kap a hazáért, a polgár ápolja e sebeket, a
harc tekéi romokat hagynak magok után, a polgár újra fölépíti
azokat, a csatátér holtakkal földve marad, a polgár eltemeti őket
s bokrot ültet a sir mellé s az elestek árváit gyermekévé foga-
30 landja.

Igy halad a revolutio, és a reform egymás mellett, kézben kéz,

egyik a rosszat, másik tenyészti a jót, az ott a büntetés, ez itt a jutalom. Egy testnek jobb és balkeze.

A rendelet a szabadság halottainak sírját megkülönböztetendőknek tartja a szolgaság halottainak sírjától.

Egy nagy domb alá temettetnek ezek, külön párjával amazok, a csatatéren lesz temetőjük, sírjaik pázsittal rakatnak ki s fákkal ültettetnek körül, és szent lesz azon hely környéke.

Amelly nemzet halottai iránt illy kegyelettel viseltetik, az megérdemli: hogy sokáig éljen.

4

Lovrin helységben csupa németek laknak.

Tizenhét ujoncot kellett volna a helységnek adni.

Mit csináltak a lovriniak? tán sorsot húztak? Nem azok. Kiválasztották a legszépít, a legjavát a legénységnek, nem is tizenhetet, hanem harminchatot, úgy vitték be őket felbokrétázva a toborzó parancsnoksághoz s azt mondták ott: hogyha másik harminchat kell, hát csak intsenek, aztán jön a többi is.

5

Ötvenévnél Lehel-huszáraink az öreg Czesznert lekaszabolták.

Kocsikázni járt a segédével húsz dzsidás kíséretében, ezt egy portyázó huszárcsapat észrevéve, neki rugaszkodott, s míg egy része unlánusokkal vagdalkozék, kettő a kocsi mellé ugrat s felhívja az öreget: hogy adja meg magát. Az már nyújtotta is kardját, midőn szeleskedő segéde a magát kirántva védni kezdi magát, erre az öreg is kurázst kap, megfordítja a szablyáját s — persze: hogy egy perc múlva már nem volt feje. A segédjét lefegyverezték.

BESZÉLJÜNK SZOMORU DOLGOKRÓL IS

Nem ujság, mindenki tudja: hogy Perczel csatát vesztt, s a mi több, elveszté a 8-ik bataillont, melly seregét vitézül keresztül vágta az ellenségén.

Magát a zászlóalj lobogóját négy huszár mentette meg s oda vitte a vezér elé, ott leszúrta a földbe.

„Tábornok ur, itt a nyolcadik zászlóalj lobogója, maga a zászlóalj nincs többé.”

SZABÓ JÁNOS URAM

Szabó János uram szegény fuvaros ember volt és sohasem hitte magáról, hogy valaha nevezetessé legyen.

Mikor a német futott, egy német tiszt ott feledte egy faluban valami papnál a börsöndjét s felfogadott egy ismerős vendégfogadóst száz forintért, hogy hozassa azt utána.

A fogadós hivatja Szabó János uramat, ad neki tiz forintot, hogy menjen el egy helyre és vigye el ezt a levelet.

Szabó János uram elmegy a levéllel, az uton megfogják, a levelet nála lelik, őt rögtön vasra verik s viszik a legközelebbi vésztörvényszék elébe.

Ott a fejére olvassák a vésztörvények azon cikkét, melly azt mondja: hogy ki az ellenségnek tetteges szolgálatot tesz, halál fia, s tudtára adják: hogy ha imádkozni akar, még három óranyi ideje van rá, s ha papot akar látni, azt is hívathat.

Szabó János uram, megértve az ítéletet, kérte, hogy adjanak neki tentát és papiroost: hogy a feleségének írhasson.

Azzal leült nyugodt lélekkel és irt a feleségének, tudtára adta: hogy őtet ne várják haza, hogy hol van beszedeni való adóssága

és kinek mivel tartozik, írta neki: hogy most Kassán olcsó az
20 aszaltgyümölcs, hozzon oda egy szekér cserepet, s vigyen vissza
Rimaszombatba gyümölcsöt és a gyermeket nevelje becsülete-
sen, az atyafiakat tisztelje a nevében.

Ezeket megírva Szabó János uram, jelenté, hogy készen van,
csak azt az egyet kérte: hogy ne vigyék kocsin a vesztőhelyre,
25 hadd menjen gyalog.

Mikor kiértek, levetkőzött, be akarták kötni a szemeit, azt
nem engedte, hanem letérdelpelt egész hidegvérrel.

Akkor oda szólította a papot és azt mondta neki:

„Uram, én teljes életemben becsületes ember voltam, nem
30 vétettem senkinek soha, hazámat mindég szerettem. Hat gyer-
mekem van, három közülök alul van a tiz esztendőn, a másik
három a honvédek között szolgál, a legöregebbik tizenegy csa-
tában volt. Nyugodtan halok meg, mint keresztyén. Nézze meg
ön üteremet, ver-e erősebben, mint rendesen szokott?

35 Megnézték üterét. Nyugodtan vert, mint egy alvó emberé.
Két perc mulva főbe lőtték az embert.

Mégis szép dolog a szigoruság! — kivált szegény emberek
irányában.

DRACOI TÖRVÉNYEK

Draco törvényei minden vétségre különbség nélkül halált
szabtak büntetésül.

Draco nem lehetett valami különös nagy status férfit, ilyen
corpus jurist csinálni nem nagy fejtörésbe kerül.

5 Hol a bűnök fokozatához képest csak két extrem alternatíva
van, vagy halál, vagy semmi büntetés, ott nem az a baj fog elő-
fordulni: hogy számtalan ember követvén el apróbb nagyobb
bűnöket, számtalan ember fog halállal lakolni, hanem az, hogy
sokan, kik vétkeztek, semmi büntetést sem kapnak.

¹⁰ A bíró fölmenti őket, ám bár látja: hogy vétkeztek, de lelkében nem tud kibékülni azon gondolattal: hogy a vétket aránytalanul meghaladó büntetést mondja ki fejükre, s minthogy más választása nincs, fölmenti őket.

Igy történik ez a mi véstörvényeink kiszolgáltatásával is.

¹⁵ Látjuk, tapasztaljuk, mindennapi dolog.

A törvények meg vannak csinálva iszonyu keményre, s épen ez teszi azokat impracticabilisokká.

A vészbiróság nem azokból a vöröstollas Dantoni parodiákból van szerkesztve, kik nagyon tetszenek maguknak a jacobinus

²⁰ sipkákban, s verseket irnak és törvényeket alkotnak vérről és guillotinnról s kiknél legkisebb argumentum ad hominem az akasztófa; hanem áll igen jó szívü keresztényi öreg urakból, kik tán, ha maguknak meg kellene halni a hazáért, minden percben készek volnának rá, de kiknek gyilkolni a hazáért nincsen bátorságuk.

²⁵ Higyétek el nekem: az elítéltnak, ki bekötött szemmel ül a

vérpádon mindég nyugodtabban ver a szíve, mint bírójának, ki az ítéletet felolvassa reá.

Ha azokat, kik a vész törvényeket meghozták, kényszerítettek ³⁰ volna, csak egy évig végrehajtóivá lenni e törvényeknek, soha sem láttak volna e törvények nap világot.

Igy nincs mit csodálni rajta: ha minden bűnös megmenekül s legfeljebb egy pár ágról szakadt durantatik föbbe az usus fenn-tartásaért, a ki elég együgyü volt, mindent magára vallani.

³⁵ Ezek a törvények valóságos asylumai a honárulóknak.

Ha a büntetésekben volnának fokozatok, nehéz fogság, számkivetés, jószágvesztés, egyszóval, ha a bírónak volna válogatása az ítélet hozásban, akkor nem szabadulnának meg a vétkesek olly könnyü szerrel.

⁴⁰ Így ezek a törvények ollyan jók mintha nem is volnának.

Nyűgözik a bírót, nyűgözik a tanukat, nyűgözik magát a kivételmenty is.

Az ember olly örömet akarná a vétket fölfedezni, ostorozni,

büntetni, de — Isten látjal elkünket, — valakit⁴ vérpadra vinni,
45 ha még olly bünös is, olly szorongató, olly nyomasztó gondolat.

Maga a *journalistica* is érzi a *genant* helyzetet.

Annyi visszaélésről, annyi rosszakarattól, annyi alacsonságról lehetne beszélnie, mi egykor a közvélemény ítélete által
80 szokott büntetve lenni melly azonban most a törvényszék kezeinek van átadva: hanem a denunciator szerepével sehogy sem tudunk megbarátkozni.

Tudja Isten, a denunciatorok minden népnél a közmegvetés tárgyai szoktak lenni.

55 A *dracoi* törvények valódi ajándék a bünösökre nézve.

203

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 15.]

I

Mi — Ferenc József, Isten és édes anyánk kegyelméből jéruzsálem királya, ezennel kinevezzük Haynau generális úr mellé az elfoglalandó Magyarországra nézve *császári biztosul báró Geringert*, és kívánunk neki szerencsés utat a másikvilágra.

6

Ut supra.

2

Mi — Jelasics József, rácország dictatora ezennel kihirdetjük és tudtul adjuk minden tolvajoknak és zsebmetszőknek: hogy ki mit lop, annak egy harmada a dictatoré, másik harmada a császáré, ki ellenkezőleg cselekszik, úgy fog tekintetni, mint közön-
10 séges tolvaj és megbüntetetik.

B. *Jelasics i. a. dictator*

AUSTRIA FINANZWESENJE

Ha valaki azt akarja, hogy a mi kis esze van, azt is elveszítse, olvassa meg azon félhivatalos cikkeket, miket az osztrák lapok a monarchia pénzvviszonyairól irnak.

Nem érti azokat semmi teremtettt állat a világon, még aki⁵ írta sem.

Az a sok csürés, csavarás, az a sok „klar” és „deutlich” a sok kérdésre nem felelés olly chaoszt csinálnak az egész kedves pénz-állapotból, hogy maga a német Jupiter sem teremt egyebet, mint egy óriási *criddt*.

¹⁰ Muszkája már csak volna a szent háznak, generalissai is volnának, a kik őket vezessék, de a pénz sehogy sem akar esni az égből s ámbár a gute Gesinnung tökéletesen átlátta: hogy a császárnak igazsága van a magyarokat tövestül kiirtani; ládáit még sem akarja megnyitni, hogy eldugott aranyjába és ezüstjébe hagyjon¹⁵ markolni e szent és istennek tetsző cél kivitelére.

Az osztrák hadviselés meg fog akadni, mint egy locomotiv, mellybe elfelejtettek vizet tölteni.

A kereskedő világ félrehúzta magát és ráült a ládáira, a papi-
rospénz halomra gyűl a birodalmi fővárosban, a közlekedésnek²⁰ vége, a bankhitel nélkül, a börze látogatatlan, a statusférfiak pedig irnak, irnak minden lapba végzetetlen torturosus felvilágosításokat a Finanzwesen felől, miket senki sem hisz. És ez mind előjele annak, hogy a dynastia bukása még csak tragikai sem leend.

²⁵ Úgy fog megbukni, mint egy eladósult szatócs kit kivetettek a lakásából, mert nem fizette a házibért.

Egyszer majd a seregek nem kapják egy darab ideig a lényüket. Mig türehetik a koplalást, addig elbámulják a szép csillagos eget s ha megunták a dolgot, s egy kicsinyt agyonverik a generá-
lisokat s azután haza mennek, kiki a maga országába, s lesz belő-³⁰

lük, a mi volt az előtt; tót, német, cseh, morva és savoyard; — lesz belőlük, a mi volt az előtt; varga, gombkötő, furmányos, szénégető s más aféle becsületes mesterember.

35 A dicsőséges osztrák dynastia holmieit azután nagy hamar
dobra ütök s a börzére nagy betűkkel kiírják: „das Haus Habs-
verlorenburg hat fallirt.”

Illyen szép kimenetelt jövendölünk mi a dicsőséges osztrák
dynastiának.

40 Ki a Finanzwesen iránti felvilágosításokat olvasta, hinni fog
proféciánkban.

205

A KIS CSÁSZÁR

Azt nem tudjuk: hogy tanult-e káromkodni az ifju felséges
ur? s azért nem is merjük hitelesnek állítani a következő mende-
mondát, mellyet Bécsből érkezett németek beszédei után köz-
lünk.

5 Ezek azt állítják: hogy az ifju felséges úr most egyebet sem
mivel, mint reggeltől estig káromkodik, mint egy manichaeus,
szidja a falamiájának apját, anyját, minden néven és nemen levő
perepútyjait, in ascendenti et descendenti, bújtatja beléjük az
ördögöt és ütteti a menkövel hogy miért tették meg őt császár-
10 nak?

Adtak neki örökségbe háborút, és ősi átkot, föláldozták ördö-
gi terveiknek, s most, midőn miattok koronáját elvesztette, azt
akarták: hogy ő menjen a seregeket vezérleni.

Hogy a kánya rúgja meg az illyen császárságot.

15 „Menjen kend és apám uram, mondja az ifju felséges ur a
családi conferentiákon. Menjen Ferdinand bácsi, neki elég derék
feje van, menjen Pista bácsi, neki elég hosszú lábai vannak, de én
Szentmártoni-mákos-rétes-uccse nem megyek, ha mingyárt itt

csapja is meg a sistergő istennyila a dicsőségesen uralkodó dynas-
20 tiát!"

Illyen szép tropusokat adnak a bécsiek az ifju felséges úr szájá-
ba. A stylus és a textus körülbelől valószínű, hanem a dialectus-
ról nem állunk egészen jót.

Annyi bizonyos: hogy most Csalóka Péter elmondhatná:
25 hogy „eb lesz Bécsben császár.”

206

A RESPUBLICA

E név alatt, mint már említők, holnap egy uj lap jelenend
meg.

Mi lelkünkbenől üdvözljük azt.

E lap megjelenésében a magyar irodalmi értelmiség fejezi ki
5 hitét a szebb jövőhöz.

Rövid elvonultság után föllép ujra egysülve s compact erőben
a régi Pesti Hírlap írói szövetsége sok elvbarátaival szaporodva.

A Pesti Hírlap volt utolsó időkbén a political tanok megszisz-
tult *közlönye*.

10 Az eszmények kisodorták működéséből s most egy nagyszerű
lap élén ott állnak az ismert capacitások, hogy ismét egy uj idő
küzöbén, hol mindent többől kell alakítani, irányt mutassanak
ki a nemzet véleményének.

Ha egykor előkészítői voltak a jövődönék, most alakítói lesz-
16 nek a jelennek.

Adja e nemzet istene, hogy tanaik gyökeret verjenek a nem-
zet meggyőződésében, mert ki tagadhatja, hogy mind az mit
tudományos előismeretek párosítva tapasztalattal s nemzeti vi-
szonyaink kellő birálatával előadhat, sehol méltóbban képvisel-
20 ve nem lehet, mint ezen férfiak közremunkálásával kiállított
lapban.

Ilyen elismeréssel tartozik nekik a magyar irodalom.

Holnap szólandunk állásunkról is ezen lap irányában.

KÜLFÖLDI TELEGRAPH

I

Braunschweig, Anhalt-Bernburg és Meklenburg a három király alkotmány-indítványa részére nyilatkoztak. A Badeni nagyherceg is elismerendi az octroyált alkotmányt, mert *csak ezen feltét alatt fog Poroszhon seregeket küldeni a badeni forradalom elnyomására.*

2

Lamartine, a legujabb választásokban is megbukván, keletre készül utazni.

3

Egy lengyel nemes jószágán a Pózeni nagyhercegségben egy gazdag fegyvertárt földöztek fel, melly 6 ágyut is tartalmazott.
 10 A lengyelek készen állanak, hogy azon esetre, ha Dembinszki-nek sikerülne Galliciába rontani, a lengyel—magyar hadsereghez csatlakozzanak.

4

Máj. 6-dikán Schwarzenberg osztrák minisiterelnök, Gyulai hadügymin. és Bach Sándor bel- és igazságügyminisiter kíséretében Pozsonyba utaztak, hanem más nap ismét visszaérkeztek Bécsbe, alkalmasint nem igen barátságosnak tartják a Pozsonybani időzést.

5

A bécsi hírlapok, a valóságban reájok nézve semmi vigasztalót nem levén, ismét a hazugság mezejére állnak ismert nagy hősi-ségökben. Így ír a Presse: „, hogy a frank kormány csak azon feltét alatt ígért interventiót, ha a köztársaság képviselősege egy a nemzet májoritásától adott felhatalmazással igazolandja magát.

Egy illy felhatalmazás már foganatba is vétetett, köröztetik az országban és számos aláírásokra talál . . . Az aláírók azzal ámitják magokat, hogy a frank interventiót most már semmitem fogja akadályoztatni.”

6

Pestből iratja magának a „Presse” hogy Kossuthot bejövetelekor 12 huszár és 12 lengyel dzsidas vette körül, ezen utolsók sajátképen őrei, mert a lengyelek mindig szemmel tartják őt. Személyek, kiknek alkalmuk volt Kossuthal beszélni, állítják, hogy a kormányzó urat igen nyugtalanítja a lengyelek ezen magas személye körötti gondoskodás.

7

Hazánk Királyhágón inneni részéről igy teli hazudván magát, átmegey a Királyhágón tulira, és beszél, hogy Bem, minthogy az erőszakkal kiállított ujjoncai minden nap tömegesen szöknek, parancsot adott ki, mely szerint minden nem-magyar törzsbeli katonára bélyeget süssenek, hogy igy a szökevényekre jobban rá ismerhessenek, és az igazság büntető kezének (ez utósó három szót ezen jelek” „közé szoritván, tudatja velünk gunymosolyát) átadhassák.

8

A „Wiener Zeitung” írja, hogy Bécsben dühöng a Cholera.

9

Bécsből írják, hogy az oroszok már 15 mérföldnyire nyomultak a Bánatusba (??) és hogy két orosz főherceg is készül a magyarhoni hadjáratban részt venni, podgyászaik már Gänsendorfban vannak, honnan Pozsonyba fognak szállittatni, (Csak jöjjenek, Salm ő hercegsége alkalmasint nagyon unatkozik, és örülend ha illy méltó társakat kapand.)

Radeczki seregéből sok magyar a francia Var departementbe menekült s a prefectus kérdést tett a ministeriumnál, hogy mi-
 50 ként fogadja őket.

208

[1849. jún. 16.]

1

Szilágyi gombkötő polgártársunk, kit az ellenség, mint poli-
 tical foglyot magával vitt, ma visszaérkezett. Kivüle még tizen-
 hét fogoly szabadult meg.

2

A Csornánál megvert császári uhlánokból alig maradt husz
 5 ember. A nádorhuszárok küzdöttek velök. Desewffy maga sze-
 mélyesen fogott el egy uhlánszázadost, miután azt elébb kemény
 viadalban megsebesíté.

3

Desewffy Dénes, — ugyanazon huszárszázados, ki a hivatalos
 jelentés szerint Csornánál elesett és meghalt — beszéli, hogy olly
 10 nagyszerű csatánk még alig volt, mint a csornai.

Gyanítják: hogy itt már az osztrák sereg olaszországi segéd-
 csapatjaival küzdöttek, azokkal a győzelemittas seregekkel, mik
 ide hozták babérait a magyar földre: hogy azokat elveszítsék.

Egy negyed alatt öt rohamot állott ki azon lovas csapat, mely-
 15 lyel Desewffy küzdött, mind az ötöt visszaverte, s az ellenség
 vesztett csata után nevetséges zavarban futott összevissza.

Desewffy egy szúrást kapott a szíve alatt, de mellyet az ütközet hevében észre sem vett, s mindaddig, míg a csatának vége nem volt, vérző sebével sem hagyá el helyét.

²⁰ Akkor azt hitték: hogy meg fog halni, mert sebe veszedelmes helyen volt, de szerencsére nem mély; most itt fekszik s rövid idő alatt felgyógyulása várható.

4

A csornai csatában elesett Wyss brigadéros tábornok, egyike volt Ausztria legjobb hadvezéreinek.

²⁵ Egy szép jellemvonást beszélnek ez emberről.

Mikor meghallotta: hogy Windischgraecz Deák Ferencnek minden vagyonát lefoglaltatá, azt mondta:

„Én nem ismerem az embert, de azt hallom róla, hogy becsületes ember. Sajnálom: hogy koldússá tették. Becsületes embereknek ritkán szokott félrerakott pénze lenni, úgy hiszem Deáknak sem lesz. Én vén ember vagyok, úgy sem soká élek, ezer forintot birtam megtakarítani, ez minden pénzem, de ellehetek nála nélkül, elküldöm Deáknak. Nem ismerem az embert, de azt hallom: hogy becsületes. Jól fog neki esni.”

³⁰ Ezt hiteles ajk után közöljük, s azt is tudjuk: hogy Wyss elküldte a pénzt az illető helyre.

Mi az erényt az ellenségben is becsüljük.

Wysstől e tett igen szép vonás volt, megérdemelte érte: hogy olly szép halála legyen, mint a csatamező; öreg ember volt, úgy ⁴⁰ sem élt volna soká.

5

Pest megye solti járásában új követválasztás fog tartatni.

Eddigelé Ács Károly főszolgabíró-t hallottuk, mint egyetlen kompetentst említeni.

(Milyen különösen hangzik most a cím: „szolgabíró” ember, ⁴⁴ a ki magát szolgának címezi, mikor mindenki a szabadságnak

örül. Hajdan mikor a nemesek dicsőségnek tarták magukat a király szolgálainak nevezhetni, keletkezett a szolgabíró cím, jó volna már valami mást találni helyette.)

Ez csak paranthesisben volt mondva a szolgabírói címről. Ács
50 Károlyhoz csak gratulálhatunk a képviselőháznak. A januári napokban ő is velünk jött.

Furcsa „eső után köpönyeg” az a democrata republicanus társulat.

6.

Semmi sem mulatságosabb, mint a német, mikor nagyon
65 meg van szorulva.

Egy német újságban iszonyú nagy vezércikket írnak arról: hogy minő borzasztó dolog az: hogy ők semmit sem tudnak a magyar seregek állásáról.

Milyen rosszak az ő spiónjaik.

60 Lám a magyarok mindent tudnak a mit ők tesznek, minden mozdulatjukról értesületnek.

Ez kétségbeejtő!

A kétségbeesés találékonnyá teszi az embert.

A német azt mondja kétségbeesésében: (ígérjük komolyan,
65 magyar hitünkre: hogy egy szót sem teszünk hozzá, úgy mondjuk el, amint ő mondja.)

„Miért nem használják a császári seregek a luftballonokat *recognoscirozásra, mint az angolok?*

Egy ilyen luftballont fel lehetne eresztetni egy hosszú spárgán
70 (1) s belőle nagy távcsövekkel minden mozdulatát a magyar tábornak kikémelni.

(Szegény német, még annyit sem tud: hogy a léghajóval nem lehet oda menni, ahová az ember akar, s aztán ha azt előre lehetne tudni: hogy mikor mozdul a magyar sereg, akkor per-
75 sze: hogy sok szépet lehetne onnan a mennyországból látni, de különben nem hisszük: hogy az égből valami különösen ki

lehetne venni a csataterveket, miket Görgei benn a szobában készítget, a perspectiván elolvasni a napi parancsokat, miket valamellyik galoppin a tarsolyában dugva visz.)

⁸⁰ „De még másra is lehetne használni e luftballonokat. Az angolok bombákat is szoktak ezekbe feleregetni s onnan szórni alá az ellenségre.”

Szegény német! Bizony felmenne még a levegőbe is hadakozni, csakhogy hamar a magyar szuronyokkal ne kelljen
⁸⁵ összeakadnia.

7

A kamenici csatáról magok a szláv és német lapok is a leg-tisztelet-teljesebben beszélnek.

Elismerik: hogy honvédeink ott csodákat vittek véghez.

A legnagyobb golyózáporban foglalták el a sáncokat s miután
⁹⁰ azokat megtartaniok nem lehetett, az ott elfoglalt ágyukat magukkal elvitték.

Csak egyet lehetett tőlük visszavenni.

Azt mondja róluk a südslavische Z.

„Úgy küzdöttek mind, mintha otthon megesküdték volna:
⁹⁵ hogy vagy mind meghalnak, vagy győzni fognak.”

Már az ellenség is így beszél felőlünk.

A sáncokat védő gradiskai ezred igen sokat veszített.

8

A Presse nagy ijedelemről beszél Pozsony környékében.

„A Dunából egy nagy csoda állat mászott elő a népek ijesztésére. Pikkelyes háta nagy kutyafeje, iszonyú szemei, hosszú farka és két első lába volt, a parton a libákat és a katonákat kergette.
¹⁰⁰

Most Landsturm van ellene határozva s szörnyen lesnek rá az erdőben.”

¹⁰⁵ Ha valaki azt hinné: hogy mi most extemporisálunk, nagyon rossz néven vennők.

Komolyan, iszonyú komolyan beszél erről a csuda állatról
az a szegény német ujság.

Valjon mi lehet az?

110 Tán valami pokolbeli lélek, melly a németeknek segítségére
jő, vagy Plutónak valami követe, a ki pénzt hoz. Vagy valami
tengeri csuda, a ki hadi hajókat ellik?

Vagy tán maga a muszka czár — incognito? ki eljött a
katonáit próbálgatni: hogy nem ijednek e meg? S a német
115 diplomaták nem ismertek rá.

Kitelik tőlök.

209

ANTHOLOGIGA A MUSZKA LITTERATURÁBÓL
WOYTINA MÁTYÁS KOZÁK DIÁK VERSEI

*Buda varat bevételéről**

Siralmas dolgot ez volna mandani —
köny nélkül arol nem lehet beszélni —
Ha pogany volna, kősziklaból szíve —
oly retenetes dolgot látna valoban repedne —

5 Haljatos mit mondja honvéd védelmjek —
Csataba nincs gondja hasra lefekidjek —
Mert olasz azt láta, hogy magyar Szabadság —
nem lesz abbol tréfa, vagy csupa mulatság —

Kézet neki nyutja, meg tartja lajtorjat —
10 Éljen neki mondja éljen a Szabadság —
Mikor keztek egyszer nagy larmát csinálni —
horvatos zavartak, nem tudta beszélni —
Csak lukat kereste, hol lehet bebujni —
mert magyar utana kard akarja szurni.

15 Kijabal pardon, engedj meg baratom —

* Kéretnek a szedők az eredeti kiadás orthographiáját el nem rontani.

Soha többé téged egy szóval nem bantom.
 Mert nekink parancsolt Henzinek hatóság.
 világossan látom keinek van igazság —
 Henzinek jutalmat nem tudtak diktálni.
 20 Őt minutum adot magaval beszélni —
 három szuras utánn mindjart földre eset,
 ez volt a jutalma mit régen kereset — —
 Meg volt neki mondva takarodj, orszagbol —
 Ne kínozz a nemzet, nem lesz semi abbol — —
 25 Ha téjed hatalmat egy város esmérne.
 ne gondolj oly gyáva népet, hogy téged nem győznc.
 Nem halotal példát Lambergnek halalról —
 Hogyan takarodot szépen az országbol —
 Meglehet neked is, hasonlókép esék —
 30 egy forma jutalmat elfogadni tesék —
 Köszön meg Csaszarnak ha sors téged talal —
 és a Windíschgrecznek ki tégedet valal —**

Woytina Maté,
 lengyel deak.

210

MIT BESZÉL RÓLUNK EURÓPA?

Van-e rokonszenve irántunk?
 Fog e bennünket segiteni?
 Nem akarjuk azokat a dicséreteket közleni a miket párisi
 lapok a magyar nemzetre halmoznak; ha azokat magyar ember
 5 olvasná, soha se lehetne vele többet beszélni gyalog.
 Semmivel sem mondanak azok kevesebbet, mint hogy a

** Millyen örvendetes tünemény ez: hogy még maguk a muszka
 költők is figyelemre méltatják honunk historiáját. E versnek írója
 egyike a legnevezetesebb muszka litteratoroknak, jelenleg itt váro-
 sunkban mulat, s naponként megfordul a forradalmi csarnokban s
 ott köztiszteletben részesül.

magyar nemzet első hatalmasság a világon, és a magyar nép legdicsőbb nép a kerek ég alatt.

¹⁵ Kik eddig rólunk tudni sem akartak, kik előtt ismeretlen név volt Magyarország neve, most előveszik a mappákat, és kikeresik benne azt a kis földszakaszt, hol egy maroknyi nép óriás lelkesedése a világ legnagyobb zsarnokainak fejére gázol, s figyelve számlálgatják a csaták helyeit, mikben a magyar nyomrul nyomra foglalja vissza szabadsága földét.

²⁰ A forradalmak hazája megvallja: hogy a világ legnagyobb, legnemesebb, s legokosabban vezérelt forradalma a magyar.

A mit mi hiszünk, azt ők még jobban hiszik, a mi forradalmunk hősei nálunk, mint félistenek tiszteltetnek.

²⁵ Kossuth neve, Görgei neve minden ajkon forog, ismerik a nép legszegényei és biznak benne; ismerik a status férfiak és biznak benne.

A magyar néptől Európa várja szabadságát.

³⁰ Ezt mi nem azért mondjuk: hogy azok, kik eddig is szerettek magyarok lenni, most elbizzák magukat s kik szégyenlették e nevet, most pironkodva térjenek vissza hozzá: hanem azért, hogy tudja és érezze a magyar nép azon erőt, melyet a világ szeme láttára kifejtett s vigyázzon reá: hogy e nagyszerű diadalnak eredménye is nagyszerű legyen.

Most Europa várja tőlünk szabadságát.

³⁵ S a legünnepeltebb nemzetek nem szégyenlik ezt nyíltan, őszintén bevallani.

211

CHARIVARI

[1849. jún. 16.]

I

Egyszer az ausztriai császár vadászaton eltévelyedve, késő éjjel egy csárda elejbe jutott s zörget az ajtón.

A korcsmáros kérdi az ajtón át: hogy ki van ott.

- „Mi!” felel a császár.
- ⁵ „Kik azok a mi?”
- „Mi Ferenc, József, Károly, Austriai császár, magyar, cseh, lombard-velencei király, Dalmatia, Croatia és Slavonia királya, Gallíciai, Lodomeriai és Illyriai király, Jéruzsálemi király! Austriai főherceg, Toscanai és Krakkói főherceg, Lotharingiai,
- ¹⁰ Salzburgi, Stiriai, Karinthiai, Ukraniai és Bukovinai herceg, erdélyi fejedelem, Morvaországi gróf, Alsó- és felső Silesiai hercege, Modena, Parma, Piacenza és Guastalla hercege, Auschwicz és Zátor hercege, Teschen, Friaoul, Ragusa és Zara hercege, Habsburgi gróf, Tirol, Kyburg, Görz és Gradiska
- ¹⁵ grófja, Tient és Brixen hercege Felső és Alsó Laussitz és Istria grófja. Hohenemsi gróf, Feldkirch, Bregenz és Sonnenberg grófja, Triest ura, nem különben Cattaro és Windischmark földes ura, s tudja az ördög, kicsoda minden még azon felől.”
- „Jaj uram, felel a korcsmáros, nem férnek el ezek az országok
- ²⁰ mind az én korcsmámban, hanem tessék csak keresztül sétálni az erdőn, ott van a város. Ilyen sokad magával bátran indulhat. Jójcákát kívánok.”

Fel lehet számítani eszerint: hogy ha a magyarok elkergetik a császárt, épen ötvenkét fejedelmet detronisálnak, közte egy

²⁵ császárt, tizenegy királyt, három főherceget, húsz herceget, egy nagy-fejedelmet, tizenhárom grófit és három potentátot.

2

A párizsi Charivari beleköt a Journal des Debatsba, mely legkésőbb mutatott hajlandóságot a magyar ügyek iránt.

„A journal des Debats, ugymond, csakugyan elismeri, hogy

³⁰ van Magyarország; eddig nem akarta elhinni.

Sőt tovább megy. Azt is elhiszi: hogy Kossuth csakugyan élő személy.

Eddig azt mondta: hogy Kossuth csak egy titulus, a mivel a barbarok a maguk vezéreit felruházzák, mint a mongoloknál a

³⁵ Kán. Körülbelül annyit tehet: mint 'tábornok'. Ő szerinte az altábornokot hiják a magyaroknál al Kossuthnak.

Most már elismeri: hogy Kossuth élő személy, hanem ő szerinte egy 8 láb magas óriás, ki kősziklákat hajigál az ellen-ségre stb.'

⁴⁰ Ezeket természetesen nem épen így mondta a journal des Debats, hanem sok ideig nem akart Magyarországnak és Kossuth személyének diplomaticai fontosságot tulajdonítani s most természetesen van neki mit kiállani a fiatal literatúrától.

3

⁴⁵ Mikor a muszka cár sokáig verte a törököket a békekötés után még azt a tréfát csinálta velök: hogy a török seregek között a maga muszka érdemrendjeleit akarta kiosztani.

De már ez ellen protestált a török diplomacia s a török katonaság sem akarta sehogy tünni e megaláztatást.

⁶⁰ Hanem a muszka diplomacia is addig ijesztgette a török diplomatiát: hogy a sultán maga kényszeríté katonáit a rend-jelek felvételére, s egynéhányat, a ki még akkor is ellenszegült, egy fejjel megrövidítettet.

212

[1849. jún. 18.]

I

Annyi a pletykabeszéd, hogy az ember felét is resteli leírni.

Hanem újabb időkben annyi csoda történt velünk: hogy ha most minékünk valaki azt mondaná; miszerint Bem elfoglalta Moszkaut, és Görgei Bécsnél az osztrák ármadiát belefajta a Dunába, mi nem mernők azt mondani rá: hogy nem hisz-szük.

Tehát elmondjuk bátran a hallottakat s nemcsak hogy kérdő jelet nem teszünk utánok, hanem igaz hittel állítjuk, hogy ez mind megtörténhetett; — a mióta Isten honvédet teremtett a világra, azóta semmi sem lehetetlen.

★

Először is: azt beszélük: hogy Rosenbergánál (Liptóban) úgy megverték az oroszokat: hogy háromezer elesett és 4000 fogva maradt belőlök.

Ezt egy onnan jött futár beszélte rendőrségi hivatalnokoknak.
15 Hogy ezeknek a puskáján nincsen szurony, hanem a helyett mindenik külön dárdát és kardot visel, melly a nyakába van akasztva mi alatt lő.

Hogy honvédeink szuronyrohama tett bennök (mint mindenütt) isszonyu confusiót. Ehhez a neméhez a csatának, úgy látszik sem az orosz, sem az osztrák tábornokok nincsenek szokva. Nekik a gyalogság csak posztó tartásra, de nem rohamra való szokott lenni. Azt náluk a lovasság hajtja végre.

Ezért nincs szuronya a muszka gyalogságnak hanem dárdája és puskája külön, melly hasznos a lovasság ellen, de a honvéd ellen egy ütöt táplót sem ér.

★

Azután beszélük: hogy Eszék be van véve.

Ha azt tudnók: hogy ott valahol egy honvéd bataillon volt nem messze, egy percig sem kételkednénk felőle.

Hanem a mit legutoljára mondunk, az már hivatalosan igaz és kétségbe nem vonható.

★

A csallóközben *Bósnél* két ütközetben megverték seregeink az ellenséget, s az olly hanyatt homlok sietett rückgāngige

Bewegungjával: hogy még a Dunán átvivő hajóhidat is felgyújtotta maga után.

★

- ³⁵ Mint szinte az is hiteles: miszerint Posonyból jött kémeink semmi muszka seregeket sem látnak ott, hanem igen is iddogáló orosz tiszteket, egy muszkanak öltözött zenebandát, mellyről a német lapok annyit beszélnek, s néhány hosszú köpönyegbe öltözött rusznyákat és horvátot.

★

- ⁴⁰ Még ez sem elég! Most rögtön igen hiteles kútfőből vesszük a hirt: hogy a tegnapelőtt több lapokban említett 12 ezer, olvasd tizenkét ezer osztrák 48 = negyvennyolc ágyúval Nagy Sándor által a Vág és Duna közé szorítva mindenestől megadta magát.
- ⁴⁵ Mi örömet kételkednénk rajta, de borzasztólag hiteles emberektől halljuk.

1 2

- Desewffy Dénes ur kívánja értesítésbe tételni, miszerint a Csornai csata általa nem *legnagyobb szerűnek*, hanem *leghevesebbek* volt értve, és hogy a császár-uhlánokat illető azon hír, ⁵⁰ miszerint belőlök nem maradt több 20 legénynél, azon századra értendő, mellynek századosát ő fogta el, a többi négy századdal a Vilmos huszárok küzdöttek.

E bővebb értelmezést azért kívánta Desewffy felhozatni, nehogy bárki által szájhősnek tartassék.

- ⁵⁵ Ki csatából olly eredménynyel jő vissza, mint ő, annak illyesmitől nem lehet félnie.

Egyébiránt mi a hirt ugy közlöttük, a mint nekünk át volt adva, s a százados ur barátai egyikének egyenes felszólítására.

Beszélik sopronyi emberek, hogy Sopronyban a császáriak
 80 a zsidóknak nem adnak utlevelet, mert azt mondják, minden
 bajuk a zsidóktól származott, és hogy legjobb azokra nézve ha
 most szépen otthon csücsölnék. Nemzsidóknak adnak utlevelet
 akár hányat . . .
 Ez ám aztán a Curiosum! . . .

213

A „RESPUBLICA” UJ FOLYÓIRAT

E lapnak tegnap megjelent legelső számában olvastuk a
 minister elnöknek egy levelét, a melyben elsorolt vezérelvek e
 lap irányát fogják kimérni.

Ez elveket vallottuk mi is s vallani fogjuk ezentul is s a hoz-
 6 zájuk csatlakozást annál nagyobb örömmel nyilatkoztatjuk ki,
 mivel a „Republica” munkatársai nagy részint a mieink is, s
 így lapjaink parallel iránya szinte természetből eredő.

Célunk ugyanaz, elveink egyenlők.

Magyarországnak, mint *országnak függetlensége, mint hazának*
 10 *boldogsága, mint nemzetnek egysége.*

Az országnak hatalom, egyeseknek jóllét, és a népnek egyet-
 értés.

Ez törekvéseink vezércsillaga.

Ezért fogunk küzdeni egyenlő akarattal, habár nem egyenlő
 15 erővel és módszerekkel.

S miután elveinket személyekhez kötni nem szokásunk,
 okunk van hinni és ígérni: hogy az egyetértés a közcél elérésé-
 ben köztünk tartós leend.

Őszintén ohajjuk: hogy sokáig éljen és gyarapodjék a
 20 „Republica”! Miképen odafenn a papiroson, azonképen itt a
 földön is, a magyar hazában.

ORSZÁGGYÜLÉS POZSONYBAN!!!

Civilisált ember, ha valakinek azt akarja tudtára adni: hogy nem mondott igazat, így szokta magát kifejezni: „önnek igen élénk a képzelődő tehetsége.”

Jelentjük egész tisztelettel: hogy most épen nem az élénk
 5 képzelődő tehetség beszél belőlünk.

Pozsonyban megnyitotta ő császári királyi apostoli szent felsége az országgyűlést.

Kétszázhatvan mágnás alkotja a felső táblát.

A szám egy kicsinyt sok, de annál örvedetesebb, hogy ennyi
 10 ellenség exilálta magát közülünk.

Mennyi bajt csinálhatnának, ha itt benn maradtak volna.

Az alsó tábla áll az innen elfutott cancellisták, comissariusok s
 más efféle szélverte hadak seregeiből.

Szép kis népképviselő szabad választás utján.

15 Egyébiránt közel járnak az igazsághoz, ők csak ugyan a nép
választottai: hogy *küldve* vannak-e a néptől, vagy *kergetve*, azt
 ugy hisszük: hogy nem jó kérdés alá.

A gyűléseket aranyos mentékben ülnek és diákok beszélnek,
 mint a hajdani boldog emlékezetű időkben.

20 Magyarul, ha akarnának sem tarthatnák a discussiókat, mert
 azt a barbar nyelvet a karok és rendek tizedrésze sem érti.

Elnök: az ordinenscknél gróf Almásy Móric, alelnök gróf
 Forgács Sándor. Szép egy pár fiatal ember.

Országgyűlési jegyző: Osztrólczy Miklós. Vivát!

25 A statusok táblájánál präsés: Brandtner Mátyás, becsületes,
 tisztességes nagyhasu serfőzőmester.

De térjünk napirendre.

Az országgyűlés összehívásának okai közt első: a király
 megkoronáztatása, második, az alkotmány megerősítése.

30 Miután azonban királyt koronázni korona nélkül nem lehet-
 séges, e célra a sascsini boldogságos szűz Mária koronája fog köl-

csön kéretni. Egy szép ezüst tarka barka korona, melyet Hám János fog a nagy reményü császár fejére illeszteni.

35 Szegény sascsini barátok! Soha nem látják többet a koronájukat.

Alkotmány fejében pedig az 1748-ki törvénycikkelyeket fogja ő fölsége megerősíteni és megállapítani.

Tehát épen egy századdal és egy esztendővel hátrább.

40 Ilyen dolgok történnek fő Posony vármegye Posony városában.

Gondolja magában ő fölsége: ha már egyszer Posonyban van, a több nevezetességek között hadd lásson országgyűlést és coronációt is.

Eddig a mulatságos része a pozsonyi országgyűlésnek.

45 Ha a király mulatni akar, tőle függ: hogy majom színházat ütessen e fel az udvara közepén, vagy a gutgesinnterekkel játsszon diaetát. Ez izlés dolga.

Hanem van ennek a tréfának komolyabb oldala is.

50 S ez szoros egybefüggésben van a sokszor emlegetett muszka intervencióval.

Ide stova két hónapja annak: hogy Miklós cár szétbocsátotta azon proclamatioit mellyekben a hazánkba fegyveres kézzel betörést igéri s miután az mindeddig meg nem történt, jó volna ismernünk azon akadályokat, mellyek őt igéretének beváltásától

55 vissza tartják.

Azt a néhány ezernyi rablócsapattali örökös cirkálást, melly a határszéleken néha beüt, a hol ellenére nem talál rabot, a hol rálőnek elfut, még nem tartjuk intervencioi ténynek.

60 Az sem bizonyul be: hogy Pozsonyban orosz seregek volnának.

Minden lap beszél rólok: hogy ott vannak, de még eddig senki sem látta őket.

Eleinte maguk a Pozsonyiak is hitték: hogy városuk alatt vannak a muszkák.

66 Egy este ki lőn hirdetve a városban: hogy a muszka sereg

megérkezett, de a városba nem fog bevitetni, mert a cholera, meg a typhus, meg a fekete patécs s ki tudja mi mindenféle tót halál iszonyúan grassal közöttük s ez okból a lakosság is figyelmeztetik, hogy a tábornak még csak feléje menni is tartózkodjék, a városon kívül cordon húzatott, nehogy valaki az orosz táborból a pestist be vigye a városba.

Egy zenekar azonban, exoticus medve gunyába varrva ott muzsikált az alatt a promenádon, az utcákon orosz tisztek kocsikáztak, a táborba ki egy hétig sem lehetett fiakert kapni, ⁷⁵ úgy el voltak mind foglalva s erről a themáról: hogy fiakert nem lehet kapni a bécsi hivatalos lapok három napig tartottak dissertatiókat.

Majd redoutban *bal parékat* tartottak az oroszok tiszteletére: hol elmés transparentek mutatták az egymással csókolódó oszt-
⁸⁰ rák és orosz két fejű sast. Az orosz tisztek ittak, leitták magukat, azután táncoltak, énekeltek, a mágnásné asszonyságokat megforgatták, azután eltűntek, a mágnásné asszonyságok velük együtt karon fogva s a sok lumpiger zeitungschreiber, ki őket egész odáig kísérte, a hol orra előtt becsapták az ajtót, másnap ⁸⁵ szörnyű dolgokat irt a muszkákról s azok viselt dolgairól.

Szegény posonyiak, úgy hittek utóbb maguk is a muszka ott létében, mint a más világban.

Hanem lassanként kezdtek gyanakodni a szoros vesztégzár miatt, de legkiváltkép azon: hogy annak a roppant muszka-
⁹⁰ seregnek melly ott tanyázott a város alatt soha sem volt semmi ennivalóra szüksége, az vagy Muszkaországból hozott magával ennivalót, vagy fűvel és falevéllal él, mint a sáska.

Ez a gyanu lassanként hitté nevededett, elannyira: hogy most csak úgy merik a muszkák nem létét tagadni, mint a bo-
⁹⁵ szorkányokét.

Ebből az a tanuság, hogy intimidálni akarnak bennünket azzal, ami nincs, és az alatt alkalmasint készíteni neki: hogy legyen.

Az europai diplomatia komoly ellenmondásaira észrevette

¹⁰⁰ az orosz: hogy neki még az nem elég ok Magyarországra betörni: hogy egy generalisunk neve végződik, — szkyban egy másiké — nicsban, egy harmadiké — kaban hogy ez eképen lengyel forradalom, mely ő ellene van intézve.

Meg kellett állapodnia a határszélen s új alapot készíttetnie a ¹⁰⁵ betörésre.

Nehogy azonban ez előkészület alatt a magyarok úgy agyonverjék Ausztriát, hogy későbbi segítség holta után jöjjön számára — tehát ez alatt tele kell beszéltetni az ujságok által a népek füleit mindenféle muszkával, hadd féljenek tőle.

¹¹⁰ Ha ezért diplomaticus uton kérdőre találnák valamellyik kabinétet vonni, az akarmikor azt felelheti rá: hogy mi közöm nekem a rongyos ujságírókhoz, azok hazudnak, abból élnék, — sajtószabadság van, mindenki annyit írhat a muszkáról a lapjába, a mennyi bele fér, nem első eset ez: hogy a poéták azt látják, ¹¹⁵ a mi nincs.

Még ha szükség lesz rá, egy pár hivatalos Zeitungschreibert fel is lehet akasztani, pro salute civium.

S ezalatt összeül a pozsonyi országgyűlés.

¹²⁰ A császár megkoronáztatja magát királynak. A sacsini boldogságos Szűz Mária ezüst koronájával, mellyet a sacsini boldogságos szűz barátok soha sem fognak látni többet.

A nemes magyar testőrsereg hátrahagyott díszruhái Bécsből lehozattak s azokba a bajszosabb dragonyosok belé formáltatnak.

¹²⁵ A püspökök, nagy szép aranyláncaikkal.

És a kanonokok gyönyörű piros öveikkel.

És a mágnások aranyos mente dolmányokban.

És a tens karok ezüst sarkantyus csizmákkal.

Mind ezek szép rendben összegyülekeznek.

¹³⁰ S összegyülekezvén, kijelentik: hogy ők Magyarország job-bik felét képviselvén, ezen jobb érzelmű Magyarország nevében meghívják az ő szeretett rokonaikat a muszkákat az ország szívében dühöngő mindent felforgató — lengyelek ellen.

Orloff ur, ezt hallani, látni fogja, s a mennyire muszka,
135 még el is hiszi, s az orosz cár ilyen proclamatiokkal fog a dip-
lomatia szemébe port hinteni.

„A pozsonyi országgyűlés egyenes meghívása következté-
ben felajánlom segítségemet a szegény háborgatott magyarok-
nak a lengyelek legyőzésére.”

140 Ide megy ki a pozsonyi országgyűlés összehívása.

Csakhogyszegény Ausztria mint mindennel, ugy ezzel is
gonoszul elkésett.

Mikor még a nemzet képviselői Debrecenben voltak, akkor
tarthatott volna országgyűlést Pesten s rászédhetne volna vele a
145 világot, de miután egész Európát kártyáiba hagyta nézni, ez
ujabb lépése is csak hanyatló erejének tanu bizonyossága.

Neveltes dolog a tolvajnak, ki tetten kapatik, becsületes
képet mutatni.

Reméljük egyébiránt: hogy a törvényhozással sietni fognak
150 a tek. karok és rendek, a sanctiot aztán majd jó idején meg-
viszi Görgei.

215

CHARIVARI

[1849. jún. 19.]

Tisztelem a tekéntetes urat, ha nem tíya fárotságát irgya ki
az ujsággyába eszt az én irásomat.

Má nem áhottam meg szó nékü asztot a sok kajabálást, min-
détig csak aszt hallom hogy gyűnnek a muszkák!

5 Isten atta muszkái, iszen nekem vóna okom féni tülük, mert
engemet szettek rá igazán, de mégsem félek, mert ösmérem
má, hogy a ragya üse meg őket.

Gondója csak kigyemed, bizon má van anak közee öt esz-
tendeje éppen a perécektoram buzája ádomásárú gyüttünk meg
10 Sánta Andorás kuráterammal, megvallom egy kevésé boros

vótam, ledűtem az ágyra. Hát egyszer csak föllármáznak hogy tűz van! Én sem vótam röst kaptam a toron kujtsát. Szaladok, hát látom hogy a toron fölöt röttenetes nagy füst van. De én arra nem gondótam, hanem fő mentem a geráditson, fére ver-
15 tem a harangokat. Csak huzom csak huzom hát egyszer hallok ám pufogást, hátra nézek, hát a hátomat ütik és aszonyák hogy talán e ment az eszem, iszen nem füst az a toron fölöt hanem *muszka sereg*. Akkor hütem e bele. Lementem, csak ugyan a vót az isten büntesse meg.

20 De meg is fogattam akkor hogy máskor jobban kinyitom a szemem ha tüzet kajátnek.

Az ám, ugy megjártam.

No lássa kigyemed mégis más kajobál. Sohase féjjenek biz attú ha anyi is mint a fűszá, nem kő anak egyébb ha egészlen
25 elfoggya is a nap fényét csak füstöni, pipáni, terem itt minállunk jó erős dohán, megveszelkedik arra a jó szagású *musliúra* ha még anyi van is.

Osztán meg a csak szerentse ha meg ösmerték hogy musz-
kák, másképpen még valami nagy veszedelemnek is lehetne
30 gondóni.

Csak eszt akartam mondani. Most már az ur Isten oltalmába ajállom kigyemedet édes tekintetes uram Jászkiséren.

Mihály, harangozó.

Steyron keresztül fényes nappal délben ismét keresztül jött egy század huszár.

Pedig hogy elbarricádoztak minden hidat. A nemzetőrséget oda állították minden rendü gyilkos fegyverekkel ellátva.

6 Még rakétákat is adtak nekik a huszárok feltartóztatására.

Két napig kiállotta a nemzetőrség a kisértetet, harmadnap azonban iszonyuan süttött a nap. Közel volt a kocsma. Ott igen jó sert árultak. A nemzetőrség nagyon szomjas volt. Egy fél-
10 órára betért a korcsmába valamit inni, s az alatt átmentek a
10 huszárok a hidon, még csak jó napot sem kívánva senkinek.

A katonai parancsnok aztán jön nagy sebbel lobbal, szidja, káromolja a nemzetőrséget, tépi a haját, s mérgében felszedeti a hidat — a huszárok háta megett.

Hivatalos jelentésében azonban azt az elégtételt vevé magá-
15 nak a steyeri lakosokon, hogy őket nemes indignatióval rebelli-
15 seknek és magyarokhoz szítóknak nevezi.

Igy szidatni dicsőség.

2

Malgherában a Velencét ostromló fő hadi parancsnokhoz egy
küldöttség ment, őt felkérendő: hogy a belvárost, a hajdan-
20 kornak e legnevezetesebb emlékét ne döntse romba.

A parancsnok erre azt felelte:

„A habsburgok trónja is nevezetes emléke a hajdankornak, s
annak sem szabad romba dűlni.”

A Velence körüli ostrom munkálatok lassan haladnak.

25 Hét napig azt hirdették a németek: hogy Velence be van
véve. Másik hét napig arról beszéltek: hogy még nincs bevéve:
de már ég. Most ott vannak: hogy már két golyó beesett a
városba, hanem nehéz hozzá közel menni.

Ha Velence elesik, még romjaiban is nagyszerű fog lenni:
30 hát a Habsburgok trónja e nevezetes emlék a hajdankorból,
30 hogy fogja magát kivenni egy régiség gyűjtemény valamelly
szegletében a többi elavult tortura műszerek között?

3

Oudinot ostromolja Rómát.

A rómaiak kétségbe esve védik magukat.

³⁵ Egy egy dombot háromszor kell a franciáknak elfoglalni, ugyan annyiszor foglalják a rómaiak vissza.

A hajdankor gyönyörű emlékei, maga a Vaticán 36 fontos golyókkal lövetnek.

Legdühösebben küzdenek a franciák ellen a transteverinok.

⁴⁰ Ez a vakbuzgó nép, mely készebb utószóig elelni, mint látni azt: hogy egy ellenség, mely ünnepnapon támadta meg a szent várost, annak kapuin bevonuljon.

Szegény franciák!

⁴⁵ A rómaiakat nem sajnálom, az ő vérük a szabadságért foly ki, az ő haláluk dicső leend.

De a francia vér a szabadság elnyomására van vesztegetve. A francia nemzet átkot vesz magának és örök gyalázatot.

4

A kedves bánon is elverték a kétszer huszonötöt valahára!

⁵⁰ Ennek a szerencsétlen klarinétosnak az a fixa ideája van: hogy ő Péterváradot beveszi.

E célból június 9-én megrohanta teljes erejével Ujvidéket s azt, miután ellentállásra nem talált, vitézül elfoglalá.

A mieink egész nyugodt lélekkel nézték a hidfő sáncaiból, s várták: hogy hát azután mi lesz? s hagyták Jellasics népeit ⁵⁵ egész a hid főig jöni.

Azok örültek: hogy olyan közel jöhettek, midőn egyszerre elkezdi őket a hidfőből kartácsolni, mint a verebeket. Hullott az osztrák, a ki el nem hullott, szaladt, utána a hidfőből a magyar helyőrség s végig a leghosszabb utszán kartácsolták ⁶⁰ őket keresztül a városon, s utoljára fejkre gyújták az egész rác fészket.

Fél mérföldnyire piros volt a Duna, az itt kifolyt rác vértől.

Ekkor Jelasics dühében át akart menni a Tiszán, ott meg Tóth Ágoston fogta elő Verbászon kis helyőrséget hagyva, — egész ⁶⁵ erejével, s akkor meg az döngette el úgy, a mint csak illett.

Jelasics vissza futott Títelbe s most azon töri a fejét: hogy micsoda spiritusa lehetett Napoleonnak: hogy az soha sem járt úgy, mint ő?

5

⁷⁰ A törökök tetteleg kezdik bebizonyítani irántunki rokon-szenveiket.

Skadárnál a török csapatok megtámadtak egy szerb dandárt, melly ellenünk volt indítva s azzal összeverekednek. Elesett mindkét részről sok tiszt és közember.

A szerbek felgyujtották Skadárt s az aga holmieit elrabolták.

6

⁷⁵ A Sopronban állomásolt Ceccopieri zászlóalj, mivel a magyarokkal fraternizált, Ollmützbe vitetett.

Ott is jó helyen lesz az.

7

⁸⁰ Egy fiatal lengyel gróf Potoczki fogatott el nem rég a határ-szélen hatvanad magával, kik mind ide siettek a magyar földre a szabadságért küzdeni.

Vajha átlátnák a lengyelek hivatásuk legelső teendőit s nyernék meg maguknak, és a szabadság ügyének a lengyel köznépet. Magyarország szabadult meg, így szabadulna meg Lengyelország is.

⁸⁵ Nép nélkül nincsen nemzet.

8

Morvában egy galambposta esett le fáradtan és elfogatott. Nyakába egy levelke volt tűzve, mellyben a szláv népekhez felszólítás küldetik: hogy támadjanak fel a dynastia ellen.

Ezt a hirt minden bécsi lap közli.

⁵⁰ Végre a Wiener Zeitung közbeszólal s hivatalosan elmondja:
hogy azon levélben épen az ellenkező volt írva:
„A magyarországi szláv népek hivatnak fel abban Kossuth
ellen fegyvert fogni.”

⁹⁵ Mintha Stúr, Hurban, és Bloudek itt fetrengett csordáinak
nem lett volna alkalmuk és idejük élő szóval beszélhetni a
magyarszláv népekhez, hogy most galambpostával legyenek
kénytelenek őket felszólítani.

Mintha Ferenc József proclamatióit nem elég utca szegletről
tépte volna le a magyarszláv nép: hogy most galambokkal
¹⁰⁰ levezzenek hozzá.

Féljetez tronusos emberek! A szabadság eszmék s a cholera
ellen nem lehet cordont huzni.

9

Ollmütz erősítettik.

Maguk a császáros lapok hirdetik.

¹⁰⁵ Elmondják: hogy millyen sáncok vonatnak a város körül, s
hogy azokra már 160 ágyu iszonyuan ki is van szegezve, és
hogy gyűjtetnek a haubicok, hogy szaporittatik a várórség stb.

Egy szóval nincs ok semmi aggodalomra.

¹¹⁰ Hogyan? Hát még Ollmützben sem bátorságos az élet? Hát
csakugyan tudnak félni a királyok az Istentől? hogy a melly
percben fenyegetve adják tudtára a szabadságért vivó népnek:
hogy őt ki fogják irtani, ugyan akkor aggódva tud eszökbe
jutni a rémes gondolat; valljon nem fordulhat e ugy a sors:
hogy e megtiprott nép egyetlen csapással porba döntse álmo-
¹¹⁵ dott hatalmukat.

A királyok tudják, melly isten ellen küzdenek s érzik: hogy
nincs elég távolság: hol őket ez Isten keze utol nem éri.

Az osztrák császár erősítetteti residentiját.

Nincs naivabb lény egy nagyon megijedt embernél, a ki a
 120 másikat vigasztalni akarja.

A junius 13-ki csatából felhalasztottak Pozsonyba is az ágyu-
 dörgések.

Másnap a nép között titkon suttogva terjengett a hír: hogy
 valahol ütközet volt s minden percben várta a gute Gesinnung
 125 a hivatalos placatokat, mellyekben az imádott császár seregeinek
 valami fényes győzedelme fog tudtára adatni.

E helyett azonban azt a tudósítást kapta a gute Gesinnung:
 miszerint a hallatszott iszonyu ágyuzás épen nem az ütközetnek
 volt hirnöke, hanem valahol császári gutgesinnt ágyukat pró-
 130 báltak a mezőn, azok csinálták a lármát.

Hogy a próba nem a legjobban sikerült, arról hallgattak a
 kronikák.

II

Az osztrák lapokból ugy néha néha egy egy megtévedt
 eszmét fogunk el, mellyből az előttünk szorgosan eltitkolt
 135 események egész sorozatára lehet következtetni.

Ilyen például azon hír: hogy a *Galiciái rebellisek* a Sty kerü-
 letben Skole helység mellett az orosz tábor egy dandárát oroszva
 megtámadták, szekereit elvették, ágyuit beszegezték, stb.

Tehát itt is meg van háborítva a gute Gesinnung?

140 Hát már Galliciában is vannak rebellisek?

Hát az orosz seregek jelenléte annyira sem bir imponálni a
 galliciai népnek: hogy őt éjjelenként (?) meg meri támadni,
 ágyuit beszegezni?

Hát a szláv népek illy tárt karokkal fogadják az orosz béke-
 145 hozó seregeket?

Hát a dynastiának már nem csak Magyarországon, nem
 csak Olaszországban, hanem Galliciában is vannak rebellisei?

Ah, ez aranyos dolog.

160 Millyen szép látvány lesz, ha e lángok majd mind össze fog-
nak érni s autodafét tartanak a középre szorult tronus fölött!
E szép monumentuma fölött a hajdankornak.

12

A német lapok közönségestül együtt ugy bele vannak bolon-
dulva a muszkákba: hogy saját vallomásuk szerint minden
idegen egyenruhába muszka generalisokat látnak.

165 Pár nap előtt minden német lap hirdette: hogy két muszka
herceg jön a vasuton, már a poggyászaik el is érkeztek. Ekkor
és ekkor érkeznek meg. Itt és ott lesznek láthatók. A magyar
háboruban részt akarnak venni stb.

Épen ugy beszéltek róluk, mint az üstökös csillagokrul.

160 Egyszer azután megérkeznek, végig mennek a városon.
A gyerekek és az ujságírók szintugy török magukat utánok,
csoportosan kísérik utcáról utcára, lesik minden mozdulataikat,
plajbásszal jegyezik: hogy merre jártak? millyen öltözetbe vol-
165 tak, millyen karcsuk, millyen izmosak, szép kék szemeik van-
nak, fagyaltot is ettek és szivaroztak.

Ki volt boldogabb az ujságíróknál, kik másnap egymással
versenyezve, kürtölhették diadalhangokon a publicumnak:
hogy a muszka hercegek millyen szépek!

170 De rövidek és hervadandók a világi örömek . . .

Másnap kisült: hogy a két muszka herceg senki sem más,
mint Luitpold bajor hercegnek az ő két segéde.

Ekkor aztán elkezdtek az ujságírók egymást szidni: hogy mint
lehettek olyan filkók: hogy minden idegen uniformban musz-
175 ka herceget lássanak!

13

Herceg Schwarzenberg a német lapok szerint, nehéz beteg-
ségben fekszik.

Ebből vagy azt kell érteni: hogy valahol a huszárok meg-
püfölték, vagy azt: hogy nem akar tovább szolgálni ilyen

180 szégyenletes háborúban, vagy azt: hogy ki esett ő fölsége magas kegyeiből.

Oh a német lapok híjjába nem kürtölik senki betegségét.

Náluk a betegség épen úgy jelent megvert, leköszönt, vagy elbocsátott hadvezéreket, mint nálunk meghódolt tisztviselőket,
185 vagy makacs énekeseket.

14

Bugeaud meghalt.

Minek az a komoly következménye lön: hogy eltemetteték:

Az ő halálának napján indítványozá Ledru Rollin Napoleon Lajosnak vád alá vételét a Romai dolgok miatt.

190 Indítványa kevés szó kevesebbséggel elesett.

Ekkor Ledru Rollin kiállt az ablakba: és lekiáltott a népnek: hogy fogjon fegyvert.

A hegyi párt elhagyta a termet.

195 Künn az utcákon forrongás, zaj, fegyveres népcsoportok.

Egész Párizs fel van ingerelve.

Ha Róma elesik — Párizs fölkel.

15

Valami *Ularini* ütközetet emlegetnek a német lapok.

Hihetőleg nincs vele mit dicsekedniök, mert egyebet nem szólnak felőle, mint hogy az a határszélen történt a magyarok
200 és az oroszok között.

Ugyan itt nagy ijedelemmel írják: hogy a magyarok és szlávok odafenn kétségbeesett védelemhez készülnek, a hidakat elrontották, az utakat bevágták, a hegyi szorosokat eltorlaszolták, mindenütt védseregek állanak a határokon, a népség tömegstül áll ellent a muszkáknak és nem ad nekik semmit enni,
205 sőt, a mit magukkal hoznak, még azt is elveszi tőlük — és hogy mind ez mennyire szomorú.

Fog még szomorubb is lenni.

Moldvában a magyarok nagyokat isznak Kossuth egészsége-
 210 ért s erősen várják: hogy a magyar seregek fognak Moldvába
 belépni, s onnan az oroszokat kiverni.

Hogy az oroszok törjenek be Erdélybe, arról nem is álmod-
 nak.

Jassyban egy magyar aranyért 8 pfrtot adnak, a vőlegények
 215 jeggyűrű helyett illyent ajándékoznak menyasszonyaiknak.

217

HÁNY EMBER VAN MAGYARORSZÁGON, KI MAGÁT MAGYARNAK VALLJA?

Miután vannak jóakaróink, kiket nagyon bánt az cosmopoli-
 tico-philantropico-statisticus viszketeg, melly szerint ők váltig
 demonstrálják: hogy a magyar elem Magyarországon a kisebbsé-
 3 get teszi, és a szerint nincs joga alkotmányos preponderantiát
 követelnie más nemzetiségek felett; – nem ártand a fentebbi
 kérdés felületes voltát felfedeznünk.

A gleicheberechtigisták illyenforma statisticát gondoltak
 ki magukban.

Van e földnek	12 millió lakosa.
10 (a mi egy pár ezer a kerek számon tán felül van, az felmegy a háborui költségekre.)	
Ebből van tót és horvát	4 millió
német	1 millió 500 ezer
oláh	2 millió
18 rác	100 ezer
cincár	10 ezer
örmény	20 ezer

	török	2 ezer
	zsidó	200 ezer
20	francia	5 ezer
	olasz	2 ezer
	unitárius	20 ezer
	cigány	10 ezer
	orosz	10 ezer
25	szerb	6 ezer
	pecsovics	20 ezer
	igaz royalista	kettő
	mágnás a ki magyarul nem tud	200
	ollyan ember a ki kaputban jár	
30	és németül is beszél	500 ezer
	süketnéma, ki nyilván nem	
	magyar nyelven levő	1500
	öszvesen nem magyar. defalcatis	
	defalcandis	8406702
35	marad magyar ajkú zsiros száju	
	bundában lakó nemzet	3593298
	a tudós társaságtól függvén meghatározni, valjon magyarok e	
	azok is: kik az ikes ige ellen vétének.	
	Szép.	
40	Ebből tehát napfénynél világosabban meglátjuk, hogy a nemzetiség — vallás.	
	A ki görög hitű catholikus, az nem magyar.	
	A ki zsidó, az nem magyar.	
	Becsületes göröghitű honfitársaink, — a szabadság után epedő	
45	héberek, — jó szívű szorgalmas tót atyánkfiai egy tollvonással	
	oda vannak ajándékozva a reactio statisticájának, ők nem magyarok, és nem lehetnek magyarok soha, ha csak mind kálvinistává nem lesznek.	
	Ergo: Angliában lagnak a magyarok.	
50	Az sem rossz: hogy a nemzetiségeket ködmönök szerint osztályozzák.	

Juhbőrös bunda — magyar nemzetiség,
vörös galléru szurka — horvát,
frakk vagy kaput — német,
85 ing a ködmön felett — oláh.

Egy szóval a hol egy nyelv és egy öltözet, egy vallás és egy politikai vélemény nincs, az a nép magát semmiféle nemzetnek nem nevezheti.

Mi pedig azt mondjuk: hogy mindenki, ki magát bármely
90 nyelven magyarnak vallja, ki magát a magyar alkotmánynak önkényt aláveti, ki a magyar törvények jótekonyságával és védelmével élni jónak látja, az mind magyar, akár merre álljon is a szája.

Az által: hogy valaki kötelességeit ignorálja, még nem szünt
95 meg azon kötelességek kényszere alatt lenni.

Mert ha ez állna: akkor sok magyarul beszélőt nem mondhatnánk a mostani időkben magyarnak.

De annál többet, ki dajkjától nem tanult magyarul nevezni anyát és apát.

70 Majd egy év múlva — majd ha igaz ügyünket Isten győzni hagyta — akkor számláljátok meg a népeiséget, akkor kérdezték meg, hány lesz az, ki azt fogja mondani: én magyar vagyok.

Kevés volt, ki e név gyalázatában üldöztetésében osztozott.

75 Háromszor annyi lesz, ki dicsőségében osztozni fog.

218

[1849. jún. 22.]

Ma egész nap lehetett Pesten hosszú képeket látni.

Hosszú, savanyú, kiállhatatlan képeket.

Szenvedhetetlen, görbe, szappanszinü képeket.

Azt beszéltek egymásnak: hogy a gőzhajó már nem jár

8 Komáromnál tovább.

Miért nem jár Komáromnál tovább?

Azt senki sem merte mondani: hogy megverték bennünket, hanem úgy látszik: hogy kezdték hinni.

És ha megverték volna?

¹⁰ Ha seregünk valamelyik szárnyát az ellenség vissza találta volna nyomni? Hát csuda történt volna akkor a historiában?

A hétesztendős háborúban nagy Fridriket már egyszer úgy lejárta a balszerencse: hogy az egész hadseregét csúfságnak a Potsdami wachtparadenak nevezték s még is utoljára ő került

¹⁵ felyül.
És ha megtaláltak volna bennünket egyszer verni, nem arra kellene ennek bennünket buzdítani: hogy azt háromszor verjük rajtok vissza.

²⁰ Ha elesett száz emberünk, nem azt kellene-e tennünk: hogy ezerezen álljunk helyébe?

Hát félelmet tud-e bennünk költeni, nem boszúvágyat, nem ádáz elkeseredést egy olly hír, melly rokonaink vére kifolytáról beszél?

²⁵ Magyarok! pestiek! Ti tudjátok, mit tesz az, illy levegőt színi, mellyet az ellenség lehelete megfertőztetett.

Nem sápadt, hanem a dühtől lángoló arc az, mellyet a hon tőletek vár, midőn élethalál harcát vija, egyszerre három négy ellenséggel.

³⁰ Nem siralmat; — bosszút kíván a vér, melly a magyar szivből kifolyt.

És ha az egész magyar földön nem volna többé fegyvereink számára győzelem, Pestnek biznia kellene abban, és készülni hozzá.

³⁵ Pest látta olly közel az istent és az ördögöt, hogy tudhatja, mellyik hatalmasabb.

Pestnek csüggednie nem volna szabad még akkor sem, ha körül minden veszve volna.

De nincs veszve semmi.

Épen ma kaptuk a Csallóközi harc színhelyéről egy tegnapról

⁴⁰ kelt levelet, mellynek más rendeltetése levén, azt itt nem közölhetjük, de a főbb pontokat mégis elmondjuk belőle.

Asbóth hadteste jobbszárnyával előrehaladt, a többi tartja elébbeni állomásait.

Tegnap (21-én) nagy ágyuzás volt a csalóközben, az ellenség ⁴⁵ bevonult mocsárok közé s ott elsáncolta magát. Klapka és Guyon is elmentek a táborba. Délután egy muszkát hoztak be a várba, (Komáromba) ki állítá, hogy a muszkák nagyon gyéren vannak az osztrákok közé sorozva. A csatahelyről jövők beszélték, hogy a mieink 7 ágyut vettek el az ellenségtől.

⁵⁰ A 20. Komáromi értesítő szerint pedig az nap Győrből, *gőzön* érkezett meg Komáromba tábornokaink egyike.

Ugyan itt olvassuk, hogy az előkészületek nagyok az ellenségnek a csallóközéből kitisztítására.

Szokjunk el a kislelküségétől.

2

⁵⁵

Győzelmi hír

Tegnap megverték seregeink az ellent. A hadügyministerium tudósítva van, Görgei személyes vezénylete alatt az ellen tábor Galánthánál összetört.

Számos fogoly, még több halott van az ellen részéről.

⁶⁰ E csata következtében az ellentábor balszárnya is elhagyta állomásait és fut felfelé.

Diadalmas seregeink mindenütt nyomában.

Éljen Magyarország.

3

A havasi csataterőről is jó hírek vannak.

⁶⁵ Kemény ezredes megfélel nevének.

8-kán indult el Brádról s már 11-kén Abrudbányán volt a havasok közepében, hol Hatvani miatt annyi szép magyar vér és szép magyar dicsőség elveszett.

Oda Kemény fegyverrel tört magának utat.

70 Itt meg sem pihenhetett a topánfalvai oláh seregek özönnel támadták meg s egy meredekről elkezdék seregeinket ő és 12 fontosokkal ágyuzni, egy golyó az ezredes kantárját hordta el

Erre a fiatalság szuronysegezve rohanta meg az ellent s elverte helyéből.

75 Még egyszer megállt az, tribunjai karddal verték a csatába, de nem sokáig állt, csak addig míg a magyar szuronyok utolérték ekkor tovább szaladt üldöztetve egész Topánfalváig.

13-án újra csata volt. Ismét mi nyertünk. Egy huszár hadnagunk is elesett a többek közt.

80 17-én Kemény tábora Vidrán volt, a havasi király rablótáborában.

4

A napokban nagy hire volt: hogy a muszkák nagyon betörték az országba.

85 Később azonban ez a hir oda módosított: hogy nem egészen a muszkák, hanem csak Madarász Lászlót választotta el a csákvári kerület követnek.

Nem hitték el a jó emberek: hogy a gyémánt históriában valami igaz lehessen.

90 Hogy tehette volna azt Madarász, ki még az italmérési jogokat is kiterjeszté az egész emberiségre: hogy olyan dologhoz nyuljon, a mi nem az övé?

95 Minek lett volna gyémánt s más hiú cifraság, melly csak az aristocraták játékszere, Madarásznak, kit ha az ember a népgyűléseken beszélni hall az italmérési jogokrul, megesküdné rá: hogy teljes életében a legsimplexebb vincellér volt.

Az egészet csak a kaputos urak költötték rá.

(Mert Madarász nem visel kaputot. A télen ministerben járt, most nyáron bonzsurban.)

100 Ráköltötték pedig azért, mert ő az italmérési jogokat ki akarja terjeszteni a népre.

Mert ő a nép embere.

Mert ő azon pártnak főnöke, melly vezér elvül tüzte ki magának: Az italmérési jogok szabadságának kivívását.

108 S minthogy a kaputos emberek jövendőben minden bort maguk akarnak kimérni, tehát ezért költötték rá az egész gyémánttrafikát a jó emberre.

A jó becsületes ember tehát, meg fog jelenni a képviselőházban.

110 Perse, hogy a csákvári kerület adni fog képviselőjének kölcsön egy idegen képet, mellyet a magáé helyett viseljen, mert az a régi minden tartóssága mellett is bizony nagyon meg van már viselve.

Flamingók örüljetez. A nagy juvelir nem halt meg, hanem feltámadott.

115 Illyenkor mikor az Isten csudákat tesz, az ördögök is sietnek a csudatétellel.

Különben, hogy érnék e szegény hazát egyszerre az osztrákok, muszkák, rácok, a cholérák, typhusok, és a Madarászok.

A baj mindig együtt jár.

120 Egyébiránt jó az isten, s elfordítja rólunk a csapásokat.

A ki elvitte rólunk a németet, elviszi az a muszkát is, és a cholérát, és a sáskát, és a Madarászokat.

Csak imádkozni kell, olvasóval, vagy furkósbottal, a ki hogy tanulta.

5

125 Ha valamennyi népek öt percig értenének egyet, nem volna többé zsarnok a világon.

Illyenformát mondott valahol Boerne.

Németül mondta: hanem azért igazsága van.

130 Ha ugy előre össze lehetne beszélni: hogy egy bizonyos napon egy bizonyos órában Európa minden népe álljon ki a kapuba s kiáltsa rá: hogy „éljen a köztársaság”, a koronákat

verje le a hol találja, a hol valaki fejéhez hozzá vannak nőve,
verje le a fővel együtt, a fegyvereket, ágyukat törje össze s do-
bálja a legközelebbik tengerbe s azután menjen haza és üljön a
135 dolgához s ne gondoljon rá többet.

De nemcsak hogy így nincs a dolog, sőt egészen másképen
van.

A helyett: hogy a királyok vesznének össze s a népek tartá-
nának együtt, azok a biboros gonosztevők szövetkeztek egy-
140 mással s a népeket veszték össze.

És a népek hagyják magukat összeveszíteni.

A királyok a világért meg nem bántanak egymást, úgy dol-
goznak egymás keze alá, mintha édes tesvérek volnának.

És a népek mint megannyi egymásra huszított fenevad tépik
145 a tulajdon érdeket mindenütt.

Nézzük Európa mostani fejedelmeit, mellyik sérti meg a
közös egyetértést? Nem értik e egymást, nem segítük e vala-
mennyen? A közös veszélyre, melly minden trónt fenyeget
nem békültek e ki a legnagyobb ellenségek?

150 Az osztrák császár, az orosz cárral, a cár a sultánnal s az a
paródiája minden köztársasági elnöknek Bonaparte Lajos vala-
mennyivel?

S azután nézzük Europa democratáit. Van e kettő, ki a közös
szabadság érdeke felé törne.

155 Külön mind nagy lelkű, nemes, merész és egymásnak mind,
mind ellensége vagy legalább is nem barátja.

Prágában ott a slovanska lipa, democrata társulat, mellynek
elvei a szabadság elvei s mellynek vezérei még is csapatokat
gyűjtöttek a magyar szabadság ellen.

160 Oláhországból ájtott Erdélybe Lauriani és Cipari, a két leg-
nagyobb democrata Moldvában s támasztá a magyar szabadság
ellen az oláh lázzadást.

Horvátország democratái ellenünk küzdenek, Francia-
országé Róma ellen.

165 Schol, schol sem akarják egymást a democraták érteni.

Nálunk is van egy democrata társulat, melly zárt ajtóknál tartván zárt körű üléseit, működéseiről még keveset tudnak.

Mi, ha a társulat üléseinek részesei volnánk ilyenformákat mondanánk benne:

¹⁷⁰ — Ne keressük most azon témákat, mellyek az egy zászlók alatt küzdőket egymástól elválasztják, hanem keressük a módokat, mellyek azokat egyesítik, kik egymást nem értve külön zászlók alatt egymás ellen s még így is egy cél felé törnek.

¹⁷⁵ Ha vannak más hazának is democratái, miért hogy azok még is velünk szemben állanak, mikor az paizsokra is csak az van írva, a mi a mienkre.

„Szabadság!”

Ezeket megnyerni ügyünknek, a szabadság ügyének, volna egy magyar democrata társaság nagy és szent feladata.

¹⁸⁰ De annak aztán felül kellene emelkedve lenni az italmérségi jogok nonplusultráján s a hivatalnokok mustrálásán.

219

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 22.]

Mi Ferenc József Isten kegyelméből Isten tudta kicsoda és kicsoda.

Látván és tudva: hogy a kolostorokban és apáturaságokban nagyon jól élnek a tisztelendő urak és tisztelendő asszonyságok, melly élet egyáltaljában nem felel meg az apostolokhoz illő fogadott mértékletességgel és szegénységgel; — ezennel meghagyjuk minden birodalmunkban levő papnak, barátinak és apácának, hogy ezentul hetenként csak egyszer szabad sültet látniok, azt sem megenni. Látás után át kell adni a katonáknak.

¹⁰ Bort inni nem szabad, hanem a dragonyosok közt kiosztani igen.

A böjt megszorítottatik hetenként két nappal.

Nehogy azonban valaki azon vétkes gyanúra vetemedjék: mintha mi e frugalitás által az egyházat pénztakarításra és
16 fősvénységre akarnók ösztönözni, megengedjük, sőt kötelességvé tesszük az illetőknek az így meggazdálkodott pénzüszveget a császári kincstárba betenni.

Akkor senki sem fogja azt hinni: hogy e pénzek az egyház számára vannak megtakarítva.

20 Dátum Olmücz ut supra.

220

TÖRVÉNYSZÉKI JELENET

1848. *Juniusban.*

Biró. Hogy híják kendet?

Vádlott. Kurta Mátyás.

Biró. Kend azzal vádoltatik: hogy ő fölségét dicsőségesen uralkodó V. Ferdinandot, a város hajdú jelenlétében tökfilkónak
5 nevezte.

Vádlott. Uram! részeg voltam. Együtt ittuk le magunkat a hajdúval. Ő tudhatja legjobban, hogy bizony jól berúgtunk. Jobban tette volna; ha haza vezetett volna, mintsem feladott.

Biró. Hallja kend Kurta Mátyás, kend azért, a miért ő felségét
10 szidalmazni merté, becukatik egy esztendőre a hívősre s fizeti a pörköltiséget.

1849. *Juniusban.*

Biró. Hogy hívják kendet?

Vádlott. Kurta Mátyás.

15 Biró. Kend azzal vádoltatik: hogy Ferdinánd császárt merté éljenezni a város hajdú jelenlétében.

Vádlott. Uram, akkor léptem ki a tömlöcből, hol esztendő óta se láttam, se hallottam semmi ujságot, mit tudom én, mi történt az alatt ő felségével, V. Ferdinánddal.

- ²⁰ Biró. Hallja kend, Kurta Mátyás, a miért kend azt merte mondani: hogy éljen a császár egy esztendeig benn fog ülni a hűvösön s fizeti a pörköltsegeket.

221

CHOLERA ELLENI SZER

Valamennyi hírlapi recipék kukkot sem érnek, mondják az orvosok, ők maguk sem tudnak a Cholera ellen semmit. Biztosítom t. olvasónkat, hogy ha a következő recipét használandja semmi baja sem lesz.

- ⁶ Rp. A test felső részére barna posztóból való atillát vörös zsinórral, — ha arany vagy ezüst gallér van rajta, az sem árt.

A test alsó részére jó erős kék posztóból szűk nadrágot vörös zsinórral, a ki nem flamingó is jó lelkiismerettel használhatja.

- A lábakat meghűtés ellen védendő őket, jó nehéz bakkancsba ¹⁰ kell költöztetni, az egyébiránt nem lesz soká nehéz, mert egy hét múlva már talptalan szokott lenni.

A fejre pedig csakót kell tenni nemzeti kokárdával és ország cimerral. NB. Az ország cimerről le kell törni a koronát, mert cz nagyon árt az egészségnek és az ember belszerkezetének: uti

- ¹⁵ figura: Magyarország docet.

Kézbe, hogy a görcs ne bántsa, jó szuronyos puskát kell fogni.

- Ezen szerekkel aztán úgy kell élni, hogy minden óra negyedben egy osztrákot küld az ember a poklok legfenekére, és megengesztelődik a cholera, és nem bántja azt, a ki neki pusztítani segít az ellenségnek az ő soraiban. ²⁰

[1849. jún. 23.]

I

Görgei meginvitálja magát a pozsonyi országgyűlésre.

Egynéhány ezer honvéd azt mondja, hogy ő se látott még olyan komédiát, szeretne oda menni.

Görgei elviszi őket magával.

5 Az utban mindenféle népekre akadnak, a kiket egy kicsint meg kell szurkálni.

A honvédek értenek ahoz a mesterséghez.

A mindent felforgató párt forgatja mindenütt fölfelé a császári seregeket.

10 Előre!

2

Herceg Paskevics halála után félesztendővel ír egy proclamációt a magyarokhoz, mellyben megígéri nekik: hogy meg fogja őket látogatni, s ha szívesen nem látják mindnyájának hátul kőti a sarkát.

15 Az általános kacagás felhallik Siberiába.

Erre tízezer muszka bejön.

Abból ötezer visszamegy.

A többinek vagy feje vagy lába hibázik a menésre.

Paskevics herceg még egyszer meghal.

3

20 Gróf Haynau ki áll egy dombra és néz. Nézi: hogy jönnek e már a muszkák? Gróf Haynaunak rossz szemei vannak, sehohol sem tudja látni a muszkákat.

Végre meglátja őket.

Épen rückgäengige Bewegungban vannak.

²⁸ — Ezt a manoeuvret tőlem tanulták, szól a feldmarsal és meg van elégedve magával.

Azután leül és ír egy Bulletint, mellyben elmondja: hogy a magyarok szörnyen retirálnak — Bécs felé.

4

Ismét vigasztalást kell osztanunk.

³⁰ Azonban örömet tesszük.

Tegnap hire volt, hogy Szabadkát felgyújtották a rácok s hogy Bácska már egész odáig ellenség kezében van.

Igaz ugyan, hogy tűz volt Szabadkán, de az véletlenül támadt, nem is tett nagy kárt, nem is a rácok gyújtották.

³⁵ Legfelebb tíz nap alatt bizton várhatjuk: hogy az egész bácskai hadisors meglepően jobbra fog fordulni.

223

[1849. jún. 25.]

I

Dembinszki leköszöntével Visoczky vette át a karpati hadsereg vezényletét.

Dembinszki ezentul, mint önkéntes kíván a csatákban részt venni.

⁵ Még június 18-án az oroszok nem voltak Magyarországon.

A huszárok káromkodnak, hogy miért nem jön már a kutyafejű muszka, ha akar.

2

Hurban a felső vidéki szlávok közt lázító proclamatiókat osztat ki koborló drótos tótok által.

¹⁰ A népség azonban mindenütt előljáróihoz viszi e hazug, csábító iratokat és nem hisz nekik.

Erdélyi lapok szerint Puchnert Oláhországban egy granátos káplár, születésére nézve szász, agyonlőtte, csupa elkeseredésből. A káplárt a rögtönítélő törvényszék már föl is akasztatta.

- ¹⁵ A bácskai rossz hírek közül egy sem valósult. Jelasics még át sem jöhetett a csatornán és nem is fog átjöhetni, csupán egy tartalék csapatuk vonult minden parancs nélkül egész Csantavérig, ez okozta az ijesztő vakhírt, ez is rögtön visszaparancsoltatott.

- ²⁰ Egy komáromi hivatalos tudósítás szerint, hadseregeink Nagymegyér, Guta, Tótmegyér és Úrmény vonalon állnak a 21-ki csata után.

- Egy tegnapelőtt érkezett tábori főzenemester tegnap azon hírt közlé: hogy Győrben már huszezer muzsika vett állomást. Ezzel ellenkezőleg egy győri kereskedő F-r, ki onnét a tegnapi gőzessel érkezett, azt állítja: hogy a csornai ütközet óta seregeink Győr felett olly távolságra haladtak, hogy rólok néha napokig sem hallani hírt.

- ²⁵ Mások épen azt akarják tudni: hogy Görgei már Csekleszig nyomult.

³⁰ Mi sem a jó, sem a rossz hírből nem találunk semmi valószínűséget.

Annyi azonban bizonyos: hogy eddigi posztóinknak *minde-nütt* birtokában vagyunk.

[1849. jún. 26.]

I

Ma délután két órakor Dembinszky fővárosunkba érkezett, s a „magyar kirdly” vendéglőbe szállt.

2

A felső megyék tömegestől felkeltek.

Zólyom és Hont lelkes lakosai tódulnak a helyre hol a muszkák beütöttek.

Mindenütt lelkesedés, csüggedés sehol. Mindenki kész életét áldozni de egy talpalatnyi földet sem enged.

Úgy látszik a nép tudja mi áll a kockán s miket kell megtartania. Tudja, hogy jobb a halál, mint az azok nélküli élet.

[1849. jún. 27.]

I

Megint előjöttek a savanyú ábrázatok.

Egy ember úgy néz ki, mintha ecetet ivott volna.

Van jajgatás minden felé: hogy „nem hallunk semmit.”

Miért nem tudatja velünk a kormány: hogy mi történt, mi nem történt, és mi fog történni?

Görgei itt van, — ha itt van, miért van itt?

Bem Nagyváradon volt, — miért nem mondják meg: hogy mit csinál ott?

Kassáról kereskedők jöttek, a kik sok furcsa dolgokat beszélnek, mért nem jár utána a kormány: hogy mit beszélnek?

Stb. stb.

És az ilyen kérdéseket nem a laicus közönség teszi, hanem írástudó, jó csizmát viselő emberek, ujságírók, mint pl. az opposition, a ki nem rég azt kérdezte: hogy miért köszönt le
15 Dembinszky?

A kormány persze nem felelt rá semmit.

Mi tudjuk: hogy miért köszönt le, de mert nem óhajtjuk, hogy az osztrákok és muszkák legyenek legbuzgóbb olvasói lapjainknak, nem irunk ide dolgokat, mik hadi terveink föl-
20 fedezésére vezetnek.

Bezzeg drága világ volna akkor a journalisticának, ha a kormány addig egy stafétát sem expedálna, míg valamennyi szerkesztővel el nem olvastatta, ha a hadi terveket szépen lepingálva mindég előre kiragasztaná az utcák szegleteire, s a haditanácskozmányok jegyzőkönyveit minden reggel a
25 városháza előtt solenniter kidoblatná.

Minthogy mindezek nem történnék, tehát az emberek szeretnek egymásnak hosszú képeket mutatni, olly hosszúakat, mintha mindnyájan a fölséges habsburgi házzal volnának atya-
30 fiságban, ugymint a kiknek az ismert világban nyilván leg-hosszabb képeket osztott a tréfás természet.

2

Ha már szabad a muszkákat megverni mért ne volna szabad beszélni is róla.

Különös gyöngédség volna tőlünk, ha most, midőn már
35 benn vannak az országban, azt akarnók egymással elhitetni, hogy nem fognak bejöni.

Most már azt kell mondanunk: hogy nem fognak kimenni.

Fele itt maradt a németnek is, ki fogva, ki halva, a muszká-
nak mindenestől itt kell maradni. A mi ló és ágyú van közte,
40 annak tisztességes hadi fogság, a többinek halál.

A harc szelleme változni fog.

Eddig csak szabadság eltiprói ellen küzdött a nép, most rablócsordák ellen, kik gyujtogatással, gyermekgyilkolással viselnek háborút.

- ⁴⁵ Nem úgy, mint eddig, hol a tisztességes ellenség tisztességes csatában veretett meg hadsereg által, a nép fog éjjelenként rajta rontani, mikor nem gyanítja, s az a nép, kinek leölt gyermekei, fertőzött hajadonai vannak emlékében, ki leégett falvaiból a puszta ég alá van kiüzve nem fog kegyelmet adni soha és senkinek.

Gyermekek, nők, öregek ellen, a nép ellen jött háborúval a vad ellen! Ám lássa, ha minden gyermekben, minden nőben, az egész népben ellenségre fog találni.

3

- Ismerőseink közül némelyek francia lapokhoz jutva, belőlök
⁵⁵ következő hírekkel örvendeztettek meg bennünket.

Napoleon Lajos a legújabb mozgalmak következtében Teleki Lászlót és a Római s Palatinatusi követeket kiharancsolta Párizsból.

- ⁶⁰ Kevés napok mulva azonban a Lyoni s Marseilli nép és nemzetőrség Párizsra tört, az ottani szabadelvű párt és katonaság nagy része hozzá állt; — mire Napoleon Lajos láthatlanná lőn. Némelyek azt hiszik: hogy elfutott, mások: hogy a tumultusban elesett.

- ⁶⁵ A forradalmi ügyek vezérletét egy provisorius kormány élén Ledru-Rollin vállalta el.

Adja Isten: hogy ez mind igaz legyen.

Bizony a franciák Istene is tehetne már valami okosat a maga népeért.

4

- ⁷⁰ Legújabb hír szerint Árvából és Liptóbból minden orosz sereg kivonult. Kettőztetett marsokban mentek át a határon.

E mozdulatnak sem okai, sem következményei nincsenek tudva.

Mondják Morvában forradalom ütött ki.

5

⁷⁵ A beregi, szepesi, ungi és marmarosi népség vörös keresztkek mellén indult meg iszonyu tömegekben a muszkák elleni keresztes háborura.

6

A törcsi szorosnál 19-én nagy csomó muszka betört Erdélybe. Negyvennyolc óráig állt ellent a tul nyomó erőnek alig ezerre menő székely helyőrségünk, elhullott belőle négyszáz ⁸⁰ jó legény, de elhullott muszka felül kétezren.

Legfájdalmasabb Kis Sándor ezredesünk eleste.

A brassói áruló száz néz kivonuló honvédeinkre lövöldözött, de a felleg várat nem foglalta el az ellenség, ott székely honvédeink maradtak benn, eleséggel s munitioval jól ellátva, ⁸⁵ boszut állandók az áruló városon.

A törcsi kis sereg Tömös felé vonult, ott az erdővidéki táborral egyesülve.

Ugyane napon a gimesi szoroson is akartak betörni az oroszok, de ott a gimesi nemzetőrségtől rutul visszaverettek.

⁹⁰ Dornán volt táborunk, melly Erdélyben most legjelentéke-nyebb Dézsnél vár az ellenségre.

7

Jelasics ismét próbát tett Pétervárad ostromlásával, ismét nagy veszteséggel visszaveretett.

Most ugy látszik felhagyott vele.

⁹⁵ Seregei közt iszonyuan pusztit a dögvész. Nem csuda.

Jókai Mór. 1849.

Jókai Mór önarcképe 1849-ben

Kazinczy

Jókai támogatói 1845-ben (Kazinczy Gábor, Nyáry Pál)

IV.

Pálffy Albert,
(1849-ben)

Madarász László

Jókai ellenfelei 1849-ben (Madarász László, Pálffy Albert)

Az egész Bácskában meg van mérgezve a lég, szerte a föld temetetlen halottakkal fődve, a kutak telehánva holttestekkel, a házak mind leégetve, a seregek künn az égető napon.

8

- A temesvári ostromsereget Guyon vezényli.
100 A banáti és erdélyi seregek vezére Bem.
Egy tegnap érkezett futár szerint Arad várőrsége capitulált.
Már két hét óta nem volt eleségek.
Fegyver nem találtak a várban, hanem sok ágyu.
Temesvár több helyen ég.

9

- 108 A tömösi szorosnál heves csatának kellett lenni.
Mondják: hogy ott több esett el kétezer oroszánál.

226

CANTATE A BUZOGÁNYRÓL

Jajgattok: hogy nincs fegyver!

Hát a buzogány mit vétett?

A buzogány igen jó fegyver és igen becsületes fegyver.

- A buzogány nem kerül sokba, az ember kimegy az erdőre,
5 kiszemel egy szép fiatal tölgyfát, azt töben ki vágja és nevezi buzogánynak.

- A buzogány készítése nem nagy mesterség. Az ember lehántja a tölgyfáról a héjját, a boldog végére önt egy csomó ólmot, abban beleszur egy pár jó vasszőget, hogy úgy nézzen ki, mint
10 egy vadgesztenye s azzal kész a buzogány.

A buzogány forgatásához nem kell nagy tudomány, mikor eléri az ember, a kivel dolga van, két kézre fogja a buzogány

nyelét, s a bunkójával oda csap, a hol legjobban éri s ezt addig folytatja, a mig feketét lát maga előtt.

¹⁵ A buzogány igen alkalmas fegyver a maga nemében.

Van példa rá: hogy a csatában a kard eltörik a puska nem sült el, de azt még soha sem hallotta senki: hogy valaha egy buzogányt elkellett volna a miatt hajítani: hogy el nem sült.

²⁰ Más fegyver csak bizonyos megfelelő fegyvernemek ellen használható; a buzogány mindennek megfelel. Az jó a lovas ellen, jó a gyalog ellen, s a hol a kard nem használ a sisaknak, használ a buzogány bizonyosan.

Azért tehát előre ezzel az ősi emlékü fegyverrel! Termett a Vértes és a Bakony elég hozzá valót, csináljunk fegyvert ²⁵ belőle. Majd megvállik egy millió buzogány nyom-e többet, vagy százezer dárda!

227

ANTOLOGIA A MUSZKA POESIS REMEKEIBŐL

Egy elbujdosott muszka pohárnok költeménye

Enyim matyar nem kell bänni

Ha a muszka rád rohanni

Hosszu neki ucikája

⁵ Annál kurtább bátorsága.

Sok az éhség a gyomrának

Kicsin erő a karának,

De a matyar erő, mint vas

Akaratos nyakas makacs.

- ¹⁰ Megtörni ő budavárát
 Megölni a bolond horvát
 S menni a csatán előre
 Mintha menne menyegzőre.
 Ugy all a puska markába
¹⁵ Mint a virág kalapjába
 A virággal lányt hódítja
 Puskával muszkát aprítja.
 Edd meg fene tokos német
 Azt a Franz Jóska öcsémet
²⁰ Azt gondolja hogy a matyar
 Az új kedviert már meghal.
 O Jerusaleem királya
 Kicsin az új logyikaja
 Nem lűhet új matyarakat
²⁵ Hanem lű új ezer bakot
 Lefogjuk mő öt füstöltni
 Döfni vagni szurni öltni
 A kozaknak s a muszkának
 Ugy mint a német császárnak.

228

MUSZKA LITERATURA

Irodalmi idézet

Mottók:

„Kezök közt végsőt vonaglott,
 Egy zsinórral megfojták
 Lélek nélküli holt testét
 Lepedőkbe polyálták.”

Baráth Miklós.

Második:

10 Két hordó áll a középén,
Fel van verve feneke,
A borkiúvdson éppen
Foly egy kis ütlekecske.

Megint *Baráth Miklós*.

Harmadik:

15 Egy nagy kandalló tűzénél
Gulyáshus fő az üstben
Sok pipa füst fellegénél
alig látnak a füstben.

Harmadszor is Baráth Miklós.

20 Baráth Miklós, Baráth Miklós! mi nem lesz még magából,
ha kinövi magát!? Csudáljuk, bámuljuk magát, és eltátjuk
nagysága felett a szánkat; mert maga 1849-ben valódi csoda-
szülött, valódi monstrum, valódi tátos az irodalomban.

25 Megteremtette maga a *Tokai támadás* című költői beszélyt és
kinyomatta Győrben a sajtó szabadság második esztendejében
gyönyörű fehér papirosra. Magának érdemlett büntetésére
másoknak rettentő példájára.

30 Iszonyú, iszonyú! . . . ,Hideg sejtelmek másznak hátamon!
Hajam szála ég felé mered, tetemeim elhidegszenek, étvágyam
oda van; oh Miklós, Miklós mért tett maga engem szerencsét-
lenné!? . . . Mért vetettem én szemeimet a Tokai támadásra.

Nem tudom ugyan, mi akart lenni ez a támadás, nem tudom
mi annak az istoriája, de rám támadt annak minden sora, min-
den szava, minden betűje. Tudom, hogy Tököli, Rákóczi,
Petróczi neveket emleget benne, de bizonyomra mondom,
35 mint előtők mint utánok csupa csiri-csáre, mint egy esztelen
szajkó csevegése.

Megmutattam e borzasztó poémát ama híres muszka költő
Vojtina Máténak. Bámulásának miatta összecapta két kezét,

orra elveresedett örömében s így szóla: hi hi hi! nemcsak én
40 megvan muszka poeta ez is megvan muszka poeta!! ,Egészen
meggyőzött róla, megmutatta előttem, hogy Tokai támadás
valóságos muszkanyelven íratott. Sőt pláne azt állítja, hogy
maga Miklós ezen sorokat: ,E szép nemzet láncon nyögjön,
osztrák királyt uralja. A nép kegyelmért hörögjön. A szent
45 igét ne hallja' — szóról szóra őtöle plagiálta.

Kit ne ragadnának el ezen iszonyatos munka ragyogó szép-
ségei?! Mikor látjuk itt azokat a *makverő* képeket, azt a szilaj
szabadságot, melylyel maga Miklós a nyelvnek minden sza-
bályait szélyelrugja; mikor azt mondja: ,A hókéz is most
50 elborult búsan nézett férjére,' továbbá: ,Petróczi mintha aludna,
olyan hideg mint az urna, melly leszáll a sirokra' meg aztán:
,csatátérein borongjon életem boldogsága, mig le nem tűn ott
barnodjon, mint a fa száraz ága'. Szépek, nagyszerűek, fensége-
sek, mint a kőbányai bor, mellytől zsebünkben a bicska kinyi-
55 lik.

Miklós, Miklós! mért is írta maga ezt a Tokai támadást?
maganak most már nem lesz maradása Magyarországon, magát
bizonyosan elrabolják tőlünk udvari poetának Pétervárra!

Azonban végezzünk! Mert magával szólva ,az élire gyűtt
60 jellenben nem lehet így habozni, szebb jövőnknek kell minden-
ben vérünkkel is áldozni.'

Egyre kérjük magát szívesen. Nyomassa ki ezen hosszú izét
vagy 25 ezer példányban a hadsereg számára. Esős időben
nagy jó szolgálatot tesz szalmazsák helyett, — s vizet nem
65 fogja inni, mert több vízenyősséget magába venni lehetetlen.

Lúdtollal illy csudát még senki sem mivelte. Illyet csak szüle-
tett tátos vihet végbe!

Egyébiránt jó utat kívánunk a maga poetaságának Pétervár
felé!!

Lúdtoll.

I

Ha hazánk népe magát gyáván el nem hagyva tömegestül felkel, és e vitéz hadsereget (mellynek gyarapítása a kormány komoly gondjai közé tartozik) egy pár száz ezer felkelt nép támogatja, kevés hetek alatt egy muszka sem tapodja hazánk⁵ szent földét.

— Kaszára, baltára, vasvillára tehát magyar férfiak.

2

Hír szerint Bem leend az összes magyar hadak vezére.

Ő ismeri a muszkákat verkedett velök sokat, tudja: hol fáj nekik legjobban, ismeri tacticájukat.

¹⁰ a Görgei azért megtartja a rábizott sereg vezérletét, s mint mondják: ő maga ajánlotta a fővezérletet Bemnek.

Soha sem volt olly jó alkalom a muszkát semmivé tenni, mint most.

Ezt mondta Bem.

¹⁵ Ismeritek őt: hogy a mit mond, azt végre is szokta hajtani.

3

Nagy hire van: hogy Morvában és Prágában kiütött a forradalom.

Hát hitte e azt valaki, hogy a tengernek zablát lehet vetni a szájába.

²⁰ A népek tengere mozogni kezd.

Siessetek zsarnokok Magyarországra, hogy magyar kéz ölhessen meg benneteket, mielőtt azt saját népeitek tennék!

Erdélyben irtózatos harc támadt a székelyek és oroszok között.

Minden székely lelke, mely a mennyországba repül, előbb
 25 négy oroszot küld a pokolra.

Fegyverben áll ott minden ember, a tíz éves gyermektől a
 hetvenéves agdig, maguk az asszonyok ásóval, kaszával, mint
 nőoroszlányok rontnak a cudarra, ki szabadságtipró lábát bar-
 langjukba tette.

30 A düh bátorsága, mely a székely fegyverét vezeti mint az
 emésztő tűz pusztítja az oroszok sorait. Ők nem fogják többé
 honuk határait látni; a székely mezőkön fogják őket eltemetni
 dögevő madarak.

Tanuljatok a székelyektől.

230

FÉLRE A KICSINYHITŰSÉGGEL!

Benn vannak az oroszok hazánkban. Ezt előre lehetett várni,
 tudni.

Mi még arra is készen tartjuk magunkat: hogy eleinte egy
 pár ütközetet fogunk veszteni.

6 Ez természetes.

A mi seregeink most szét vannak szórva az egész határszélen,
 míg az ellenség egy tömegben ront be.

Az ellenség mindég akkor legerősebb, legbátrabb és leg-
 organisáltabb, mikor a harcot kezdi. Egy pár csata ő rajtok is
 10 véghez viendi azt a demoralizáló hatást, a mit megtett az
 osztrákokon.

Ki akarna kétségeskedni végdiadalunkon?

Velünk az isten, ki fegyverinket megáldotta egyszer, meg-
 áldandja másodszor is.

- A ki győzelmeinket tagadja, az az Istent tagadja meg.
- ¹⁵ Erőnk számra is több, mint ellenségeinké, de több és nagyobb szellemre nézve.
- Ki diadalunkat tagadja, az a józan ész tagadja meg.
- A nép velünk van, a nép el van keseredve és egy tömegben
- ²⁰ támadt fel az ellenségre. Mellén vörös körösztrókkal, szívében vérszomjuzó boszuval veszi körül az ellen táborát.
- Ki a magyar nemzet diadalát tagadja, az a népet tagadja meg.
- A magyar nemzetnek csak győzni lehet, vagy meghalni.
- E kettő között van választása.
- ³⁰ S ki volna elég botor azt állítani: hogy nyolc millió ember meg fog halni ötvenezer zsoldos fegyvere által.
- Szégyen gyalázat azokra, a kik félni tudnak.
- Nem hazájukat féltik azok, mert tudják, hogy az meg fogja magát védni, hanem nyomorú éltőket, melyet a hazáért
- ³⁵ kockára kell tenni.

231

A NEMZETI SZINHÁZ

A nemzeti színház hazánk egyik legnevezetesebb intézete, mely a nemzetnek reá fordított gondjait legláthatóbb sikerrel jutalmazta meg.

- Hazai irodalmunk művészetünk itt képezte, itt nevelte ki
- ⁵ magát, ez volt tűzhelye a nem rég még csak hamv alatt szendergő nemzetiség, hazafiuság szikráinak, s hogy mennyire ragaszkodott a közvélemény ez intézetéhez megmutatta a múlt évi forradalom első napján, midőn a szabadság legelső énekét oda vitte, ott énekelte el a sirjából feltámadott nép. E napon a
- ¹⁰ nemzeti színházat a szabadság templomává avatta fel a nemzet.
- És méltán.

Látható a különbség Pest és Buda között. Itt minden ember magyar, ott ritka az, mint fehér holló, pedig egykor Buda magyar főváros volt és Pest német telep. Tíz év megfordította az arányt; tíz év alatt a nemzeti színház megtette azt a hatást a népre, a mit a diplomácia és akademiák egy század alatt nem lettek volna képesek végrehajtani.

Megmagyarítja Pestet.

Eleinte megkedvelték tőle a magasztosan ábrándos magyar dalokat, azután megszerették a férfiasan kedves magyar nyelvet, végre megtanulták tőle imádni a szabadság szülőtte földét, mellynek neve Magyarország.

Ez volt a nemzeti színház hivatása, és lesz ezentul is.

Nem pusztá érzékingerlő mulatságul áll ez ott, hanem hogy terjessze a nemzetiség, a szabadság ígét azon az úton és alakban mellyben azt a nép legjobban megéri.

Hogy e hivatásának eleget tett az intézet, elismeré a kormány, midőn most is ezeket költ gyarapítására, midőn a nemzetnek ragyogásra kiadandó fillére sincsen; elismeré az ellenség is, midőn bombáinak legkeresettebb célpontjává e házat tüzte ki.

A magyar nemzetnek nem csupán mulatóhelye a nemzeti színpad, hanem egyike házi oltárainak, hová a nép áldozni jár.

Mi e tekintetből szólunk jelenleg a nemzeti színházról, annak művészetet érdeklő oldala kevésbé tartozván lapunk köréhez.

A nemzeti színház igazgatósága változni fog. Gróf Ráday leköszönt, helyette, mint eddig is, Erdélyi kormányoz s azon esetre, ha Bajza el nem vállalná az igazgatóságot, hír szerint Erdélyire fog az szállani.

Mi ez esetben egyenesen kimondjuk, nagy aggodalommal volnánk a színház jövődjére nézve.

Ismételve mondjuk: hogy e téren nem fogunk a színház művészeti oldalairól, sem az igazgató tehetségeiről beszélni.

Nekünk a színházról csak, mint politikai organumról s annak igazgatójáról csupán elveire nézve leendő szavunk.

Midőn januar elején a nemzet kormánya áttette székhelyét Debrecenbe, a nemzeti színészet tagjai is mind elhagyták Pestet, — igen-igen kevés kivétellel.

50 Helyesen. Ki kívánhatta volna: hogy ők mulatságot csinálnak egy ellenségnek, ki hazájukat meggyilkolta.

Mind eltávoztak. Csak az igazgató nem.

Hanem a helyett: hogy őket követte volna, parancsot küldött utánok: hogy rögtön térjenek vissza.

55 Egy része e parancsnak nem engedelmességgel, követte kormányát a kétségbeesés hűségével, — elment, türt hideget, éhséget, nyomort, de nem az ellenség gunyolódásait.

Mások részint a parancs iránti kötelesség érzetből, részint mivel az igazgatóság annyira sem gondoskodott róluk: hogy legalább első havi fizetéseiket kiadta volna, — anyagi szükségből
60 visszatértek az utánok küldött parancsra.

E parancsot nem volt szabad Erdélyinek kiadni.

Hasztalanul menti magát azzal: hogy a színházat fenakarta tartani, fen lehetett volna azt tartani Debrecenben is. A hol a kormány van, ott van a nemzet középpontja. Nem az épület-
65 hez, hanem a nemzethez van a nemzeti színház kötve, és ha lerontotta volna azt az ellenség, tudott volna a nemzet magának másikat építeni.

És ha a nemzetet megölték volna, azt a házat nem nevezték volna nemzeti színháznak, és ha a szép magyar nyelvet ki hagy-
70 ná irtani Isten e földszinéről, azt az épületet nem nevezné senki nemzeti színháznak.

Erdélyi hálátlanságot követett el a nemzet iránt, midőn a visszahívó parancsot kiadta.

75 A színház tehát megnyílt az ellenség számára, a napi jövedelmek azonban, mint előre látható volt, a költségeket nem fedezték.

Az igazgatónak ez esetben kötelessége volt a kormányhoz folyamodni segélyezésért.

Folyamodott is, de nem Kossuthoz, hanem Szögyényihez,

⁸⁰ és Szögyényi engedelmet adott neki az országos kincstárba letett tőkének megcsorbítására.

Midőn mi e tettét Erdélyinek szemére vetők, hidegvérrel azt felelte rá:

„*A színház nem pártorganum*”

⁸⁵ Tehát mi csak egy párt vagyunk? az egész nemzet csak egy párt? s a muszkák az osztrákok szinte csak egy másik párt? és a nemzeti színháznak mindegy akármeltyikhez tartozzék?

Uram illy elvekkal az ember nagyraiviheti, mint statusférfit, de mint nemzeti színház igazgató nem.

⁹⁰ És ha csak egy párt volnánk is; követelnők: hogy e pártot urának és nemzetének vallja a nemzeti színház, és annak organuma legyen, mert általa teremteték, annál inkább követeljük, midőn e részen az egész összes nemzet áll, hogy bennünket a tulajdon vérünkéből való vér ne szidalmazzon *pártnak*.

⁹⁶ *Mi úr, nemzet vagyunk e hazában, a ki e haza ellen tör, az ellenség és a ki ez ellenséget pártnak vallja, az is ellenség!*

Az igazgatóság ez elvnel fogva a melly mértékben kívánta éreztetni az *uralkodó párt* iránti hódolatát, épen azon mértékben juttatott az üldözésből a nem uralkodónak.

¹⁰⁰ Azokat tudniillik, ki a visszatérési parancsnak nem engedve, a kormányt követték, *kitörölteté a nemzeti színház személy sorozatából*.

Arra, hogy egy szinigazgatóság legjobb művészei közül tiz legismertebb, legnépszerűbb tagot elbocsásson, közte egyetlen ¹⁰⁵ Dramairóját, első énekesnőjét s csak nem az egész drámai személyzetet, egyedül a vaudeville személyzetet tartva meg, valóban nagy mértéke kívántatik az *uralkodó párthoz* szításnak.

E kitörést azonban azon kellemetlen intermezzo megakadályozá, miszerint az *uralkodópárt* Pestről kiveretett s helyét ismét ¹¹⁰ a mi pártunk foglalta el.

Az eltávozott visszatértek üldözése azonban még most is tart az igazgatóság s miután most már nincs kívül takarozni, tehát Erdélyi részéről.

Csak egy esetet hozunk fel:

115 Első és a tragicus szerepekben egyetlen énekesmőnk szerződése vége felé jár.

Hogy a közönség méltánylatát mennyire bírja, annak bizonyosságára úgy hisszük nem kell többet mondanunk, mint hogy maga kormányzó elnökünk Kossuth is az említett művész 120 legutóbbi előadását személyes jelenlétével tisztelte meg.

Kell tehát az igazgatónak gondoskodni róla, hogy miután a művésznőnek a közönségre nem lehet panasza, a színpalak közül diszgustáltassék annyira: hogy kénytelen legyen önkényt 125 lelépni pályájáról s új szerződést nem kötni.

125 Illy diszcutatiókra ezer alkalma van egy igazgatónak.

Az utósó föllépések idejére szabadságra bocsátja az előkelőbb férfi énekeseket, mintha nem lett volna ideje a *másik párt* ittléte alatt felváltva kiadni szabadság idejüket, most egyszerre bocsátja el őket.

130 Ugy hogy egy legközelebbi operában szépen kicsinálta az igazgató: hogy a felhozott művész kénytelen volt első tenor helyett az énektanítóval énekelni, ki mellé a tragicus bariton szerepre az első buffo volt alkalmazva, ki doctor Bartolot és a kozák hetmánt szokta játszani.

135 S ezt a gyönyörű mulatságot a két első tenor, és a két első baritonista a páholyokból nézte és nevette, de senki sem nevette olly jó izüen, mint Erdélyi János az igazgató.

Ha ez a közönség irányában nem volna is a legilletlenebb figyelmetlenség, mindenesetre igen gyöngédtelen figyelmeztetés az érdeklött művészre nézve. 140

E művésznőről, midőn Debrecenbe eltávozott, borzasztó mesés színezetű hírek szállongtak itt Pesten. Beszélték: hogy Kossuthot akarta megölni (!) Ezt a pletykát olly szorgalmatosan terjesztették, úgy iparkodtak ez által a távollevő iránt megmérgezni a közvéleményt, beirták lapokba, hitték, megesküdtek rá, névtelen leveleket irkáltak felöle.

Mi ugyan nem állítjuk: hogy e hírterjesztés és a későbbi

üldözés egy és ugyan azon kutföböl erednek, mert hiszen a jezuitismusnak meg vannak a maga mesterségei, mikkel áldo-
180 zatának hirnevet titokban úgy tudja aláásni, hogy a működő kéz nyomaira rá ismerni nem lehet, de annyit kénytelenek vagyunk kimondani, hogy mi e művészről iránti ellenséges szenvedélyt másutt nem tapasztaltuk, egyedül Erdélyinél.

A tény magában kisszerűség s mint illyet nem is emlitenők
185 fel, ha azon elvet nem látnók benne impraegnálva: miszerint a hazafiuságot vagy Erdélyiként *a másik párthoz tartozást* a művészet rovására is szabad megboszúlni.

Ez muszkaországban sem történik.

Legutóbbi napokban ismét történt valami, a miben Erdélyi
190 neutralitásának világos tanubizonyosságát adta.

Parancsot kapott: hogy a habsburgok páholyát tegye egyenlővé a többiekkel. Ne maradjon annak emléke sem a színházban.

Ha Erdélyi annyira neutralis nem lett volna, ezt rég parancs
195 nélkül kellett volna tennie.

Igy azonban a parancs után is beérte azzal: hogy a bársonyt leszedette róla s a páholy megmaradt.

Eleinte az volt az ürügy: hogy a kormányzó számára tartatik
fenn, a kormányzó azonban másutt bérelt ki magának páholyt
200 és a nádori páholy még most is meg-van.

Ujabb parancsok, hírlapi figyelmeztetések mind hijjába jöttek, Erdélyi neutralis maradt.

Tán számít rá: hogy egy másik párt ujra vissza foglalhatja azt.

Mi illy neutralis elveket nem akarunk olly becses intézet
205 kormányzatán látni, minő a nemzeti színház.

Minket szomorít épen ott találni a reagens csüggetegséget és közönyösséget, honnét a lelkesedés ihletét vártuk.

Azért elvárjuk Erdélyi Jánostol: hogy neutralis elveinek más tért fog keresni.

210 Ő mint a republica szerkesztője, meglehetősen helyén van, ott a beküldött munkálatokért azoknak írói felelősek, a szer-

kesztő elvei nincsenek azok által compromittálva, s nem compromittálják azokat.

185 Avagy próbálna meg egyszer Erdélyi egy értekezést írni erről a themáról: „a színház nem pártorganum” meglátná milyen szemekkel néznének reá becsületes republicanus dolgozótársai.

232

MA ÜNNEP VAN, IMÁDKOZZATOK . . .

Ma csatáznak seregeink a Duna két partján az oroszszal.

Ha tudtatok valaha Istenhez térni, most térjetek hozzá.

Ha volt valaha ájtatos ohajtás szivetekben a hazáért, most legyen az.

5 Ha gondoltatok valaha a harcmezőni halálra, most gondoljatok rá, midőn tán egy perc alatt az ég és pokol lakói ezrekkel szaporodnak meg és áldjátok azokat, kik meghaltak a hazáért . .

E percben tán szemközt állanak . . .

10 A zászlók lobognak, a honvéd szuronyok ragyognak a nap-sugárban, a paripa tombol.

Egyetlen kiáltás tölti be a léget százezer ajakról: „Éljen Magyarország!”

A zsarnok népe hallgat; . . . még jobban is fog hallgatni.

E percben tán a mezők vörösre vannak festve.

15 Ki vére folyik ott? . . . Ki vére folyik ott? . . .

Mit álltok olly egykedvűen itt? Ha nem tehettek egyebet, menjetek templomaitokba, kiáltjátok az élő Isten nevét, . . . imádkozzatok, a szegény magyar hazáért.

20 Mit jártok olly egykedvűen utcáitokban? Ma ütközet napja van . . .

E percben tán a győzelem tárogatója harsog . . .

Férfiak! Fegyverre! . . . Nők! Imára! . . . Isten nevében! . . .

A haza nevében! . . . Győzelemre! . . .

[1849. jún. 29.]

I

A muszka nemcsak Magyarhonban, hanem Dániában is interveniált, az ottani cigányok egy manifestumot küldtek hozzá, mely így hangzik:

8 Mi erdők és berkek lakói, kiket cigányoknak is neveznek, tudtokra adjuk kegyetlen ellenség, ki közibünk jöttél: hogy ellened meg vagynak élesítve fegyvereink. Mi felfogadtuk: hogy téged fel fogunk keresni késsel, tüllel és ónnal. Találhatók vagyunk mindenütt és sehol.

Alól a három vajda aláírása.

2

10 Oroszország hajóhada ki van állítva a jütlandi és dán szigetek mellett; maguk a bécsi lapok aggódva mondják egymásnak: hogy az angol hadihajók nem messze vannak tőlök.

Tán még is van nemzet, ki nem türi a szolgaság terjedését.

16 Most, most fel a végső erőfeszítésre! Az ördögök hatalma most culminál, nagyobb nem lesz többé, ezentul csak aláfelé szállhat, vagy ha nem, úgy a világ vége van közel.

3

Rómával még mindig nem bírnak a francia seregek.

Gyönyörű nép!

Egy házat sem hagy elfoglalni az örökkévaló városból.

20 Méltó vagy ősi nevedre Róma!

A szabadság Rómája vagy te, és mi a te testvéreid!

Oudinot két ízben küldött felszólításokat a Romai kormányhoz, az mindannyiszor visszaveté azokat.

25 E felszólításokra még bécsi lapok is azt mondják: hogy azok gyalázatos példányai a képmutatásnak.

4

Bécsi lapok szerint Lembergben a legközelebbi ünnepnapon a népség utcai búcsújárások alkalmával egy olly templomi lobogót hordozott, mellynek egyik oldalán a lengyel, másikon a magyar nemzeti színek voltak láthatók.

30 E demonstratio szigorú vizsgálatokra szolgáltatott alkalmat.

234

NÉZZÜNK SZÉT BUDAPESTEN

Budavárt bontják, Pest palotáit építik; Budát a magyar ágyúk, Pestet az osztrák golyók rontották meg; most mind kettőn magyar, de ellenkező célból dolgoztat.

És ennek így kellett történni: így történt jól.

5 Mit is csinálnánk mi azon falakkal, mellyeket tatár csordák ellen emeltek elődink, mellyeket királyi, — és pedig idegen — gőg avatott föl hatalomtanyává, mellyeknek gőzköre zsarnokká, kéjencé tette a különben nemes indulatúakat is.

10 Azon falak kiáltó gunyként szóltak volna mindenkor republicai, democratai intézkedéseinkbe; azon falak emléke összeférhetlen volt az ujonnan született kormányrendszerrel.

1267-ben a híres tatár járás után, midőn ezen csordák dühétől csak a városhelyek maradtak menten, építettet először a budai vár is; a 14-dik század végén, a legelső sváb királyunk Zsigmond, 15 ki egyszersmind császár is volt, emelte a királyi palotát, Mátyás királyunk csak kicsinosította, és olasz izlésüvé változtatta át külsejét.

És ezen Zsigmond, ki hát első sváb királyunk volt, egyuttal zsarnok is volt. A legjelesb nép embereket, a szabadsághősöket

³⁰ csapatonkint fejeztette le: — majd fogságra vettetett a magyaroktól: végre becsempészte hozzánk a legelső osztrák herceget.

Gyönyörű ajándék! — osztrák herceg! Ismerjük őket.

Illyen eredete, illyen emlékezete van előttem a budai várnak, a királyi palotának.

³⁵ Mátyás királyunk talán épen azért volt zsarnok, mert azon palotában lakott; vagy azért lakott benne, mert zsarnok volt. — Mert Mátyás hat évig meg sem koronáztatta magát; önkényileg uralkodott, állandó és saját céljaira szolgáló katonaságot teremtett, idegen művészeket, tudósokat ápolt stb.

⁴⁰ Illyen a budai palotának legszebb emléke is.

Miképen ne kellett volna hát annak eltöröltetnie?

És — nagy Isten! — minő lakosai voltak annak időnként. Teljes elkészültekor osztrák hercegi vejének, legelső osztrák vérű királyunknak adta azt által *egy király*: az utósó osztrák fickó

³⁵ elűzésével, miért ne tenné hát azt semmivé a *nép*? —

Aztán az a vár, mire való volt az? — Soha sem volt egyéb célja és érvénye másra, mint hogy egy idegen nemzetű, másutt kalandozni szerető zsarnok uralom, onnan féken tarthassa a magyar népet: fékezhesse különösen az ifjudó és ébredő magyarnemzet typuszát, a díszes Pestet. — Erre elég volt. De idegen hatalom ellen védeni a magyart, sem elég erős nem volt, sem nem akarták bölcs királyaink.

Minnek volna hát az többé; midőn nincs idegen királyunk de semmi királyunk sincs: sőt maga a féken tartani célzott nép a

⁴⁵ király? . . .

Üdvözljük azért a kormányt, hogy Budavárnak lerontásán, s a királyság ama emlékének porba fektetésén olly szorgalommal dolgoztat.

Hadd adjon a népnek testi s lelki boldogságot, tápot azon falak szétverése, mellyeknek fölépítése elődei boldogságának letiprásával eszközöltetett.

Nemde jól tudjuk, hogy minden, mi ezen vár, ezen falak között és körül létezett, emelkedett, maga a város is beszivta a

vészes gőzkört s lett belőle magyarellenes: lett belőle idegen
55 elem.

Budán mindig csak olyan elem vonult vagy vonatott, mi ott szeretett élni, vagy kedvesen fogadtatott.

Köré telepített a romlott érzésű sváb, s az átkos emlékü rác.

Legalább a mai Budát azon szellem, azon kezek teremtették,
60 éltették, melly a várat, s a királyi palotát.

Hogy ne állhatott volna hát ott azon álnok, azon jezsuita hatalom? — s midőn azon hatalmat megdöntötte az őszinte magyar elem: hogyan állhatna ott tovább azon vár és palota??!

Csak le, csak porig vele. —

65 Ellenben életet nyert és életet érdemel az ifju Pest.

Sohasem volt ez királyi lak; sohasem fészkelt bele zsarnok uralom.

De szülő anyja volt mindig a szabad eszméknek: ápolója volt a szabadságnak: dajkája vezetője a hazáért élni halni kész hon-
70 fiaknak.

Hogyan ne érdemelne hát ez életet? és ápolást fiaitól?

Hál istennek! pár hónap mulva Budavár köröskörül lesimitva, Pest palotái teljes diszökbe visszaállitva leendenek.

Igy óhajtjuk ezt mindnyájan. Az egyesülendett városok aztán
75 magokban foglalnak mindent, mi fővárosi.

235

A CSODÁK NAPJAI ELJÖTTEK

Az Isten közellétének jelei mutatkoznak mindenütt.

Ma délben a nap fényes, szivárványos udvarában jelent meg az égen. Köröskörül egy fényes gyűrű ragyogott a nap körül, tartósan, fényesen, mintha éppen akarta volna tudunkra adni

⁵ Isten: „nézzétek, a nap is úgy körül van véve, mint ti, de azért a nap még is nap marad. S bárha a légkör minden átkozott párája

körüle támadt is, estére a nap e párák vérével pirosra fogja festeni az eget.

A csodák napjai eljöttek.

- ¹⁰ Az Isten minden nap, minden percben eljő tudunkra adni, hogy ő még él és velünk van.

Mikor földön futók voltunk, ő adott menhelyet, mikor gyöngék voltunk, ő adott erőt. Mikor az ellenség tüzet küldött reánk, ő oltotta el.

- ¹⁵ És most, midőn szent harcba készülünk, ő is megjelenik csodaképeivel az égen, ő megyen elől tűznek és fénynek oszlopában, mintha mondaná:

„*In hoc signo vinces*”.

- Nézzetek az égre. Nem emberektől, istentől jó a segély. És ha ²⁰ ő velünk van, ki van ellenünk!

Nézzetek az égre, a győzelem ígérete oda fenn ragyog. Isten kötött velünk frigyet. Ő int felénk, ő adta zászlónkra az áldást. Isten nevében. Előre! Győzelemre.

236

LEVÉL A MUSZKÁKHOZ

Drágaldtos szomszédok!

- Idvezeljük a ti hosszú kamsáitokat, mellyeket a Lloyd és a Presse, és több diszes társaik annyiszor és olly dicsőn megénekeltek, kamzsáitokat, mellynek ráncaiba annyi sok másoktól elhullott állat kapaszkodik a mennyi csak napi díjatokhoz competál, ⁵ s ezen elhullott állatok között a pozsoni mágnások s több Babar-czi féle derék állatok is.

Látogatástokat szivesen vettük volna, ha álgyuitokat, dzsidáitokat és szuronyaitokat hon hagyátok volna is. Hogy pedig mind azokat elhoztátok, azt még szivesben vesszük, mert Auszt-

¹⁰ riával annyi dolgunk van még, hogy a ti álgyuitoknak puskáitoknak, jó hasznát vehetendjük, csak ám aztán adjátok át minden teketoria nélkül.

Mert látjátok, ha át nem adjátok mink erővel is elvesszük, s titeket semmi esetre fegyveresen be nem bocsátunk hazánk ke-
¹⁵ belébe.

Már pedig mért erőszakoskodnotok? Az csak lehetetlen, hogy ti ok nélkül a mi összegyilkolásunkra jöttetek volna, mert hisz mi nektek semmit a világon nem vétettünk.

Még csak nem is láttunk soha benneteket, sőt még csak valami
²⁰ híreket sem hallottuk soha, csak annyit hogy ti nagyon nyomorult szolgaságban élték és igen szerencsétlenek vagytok.

Ám azért rajtunk bosszut nem állhattok, álljatok bosszut Nyikuláj cárotokon.

Ő az oka nyomorult sorsotoknak, csináljatok ugy vele mint
²⁵ mink Ferenc Joskával, s az ördög mindjárt elhagy titeket, melly most gyötör.

Adjátok át fegyvereiteket s menjetez haza isten hírével, teremtetek magatoknak egy szép szabad hazát, minő a mienk akar lenni, s akkor éljünk egymással jó szomszédságban.

³⁰ Ti nem akartok, ti reánk lödöztök, ti minket gyilkoltok. — Ugyan de mi bajotok van nektek velünk?

Hiszen mink az apátok lelkének sem vétettünk soha, hiszen ez hallatlan dolog; csak berohanni minden ok nélkül egy hazába, s annak népét, mint meg annyi utonálló zsványok rabolni,
³⁵ gyilkolni, pusztítani?

Hát ugyan bizony, miért jöttetek ide? mi kell nektek?

Bérgyilkosai vagytok-e tehát ti is az austriai háznak, melly már annyi ártatlan embert legyilkoltatott — no az bizony nem válik nagy becsületekre!

⁴⁰ Hanem jól van! úgy fogunk veletek is bánni, mint több bérgyilkos társaitokkal. — Megfogjuk próbálni fegyvereink élével milyen vastag kamzsátok! s megbirja-e az a belecsipesszedett állatokat?

Nem hallotta soha igen nagy harci híreket a világ; de hal-
45 lotta ám nekünk, s a mint őseink titeket összeverték Kiownál,
ugy fogunk mi összetörni a Kárpátok alatt.

Irtózatos tömeggel jöttetek reánk, irtózatos tömeggel állunk
ellenetekbe, a népnek ifjai és vénei, sergestől fognak rohanni
ellenetek, s ha a mennyi muszka a világon van, mind honunkba
50 jövend, csak az lesz belőle, hogy nem marad egy muszka sem a
világon.

Esküszünk a magyarok Istenére, hogy vagy egyig itt halunk
meg hazánkban, vagy futni fogtok ti ugy hazafelé, hogy a szél-
ben hat singre is nyulni fog utánatok összeszaggatott kamzsátok.

55 Föl tehát a birkozásra, ha épen olly nagy kedvetek jött reá,
hadd lássuk ám, mellyik tud többet, a muszka-e vagy a magyar!

No csak rajta, dologra tehát — előre fiak! előre Magyarhon
népe — előre a vörös keresztekkel — velünk lesz Istenünk!

Fütykősi.

MUSZKA ANTHOLOGIA

*V — J — polgármester urnak Gasparik Kazmér kanonoknak név-
napján tartott beszédje.*

Nagyságos és főtisztelendő kanonok ur, és méltó pártfogásu
kegyes jó akaró uram!

8 Minekutánna má mostangot felgyütt az szépséges világosság-
nak napja, az mellyben én szintazonképpen azon köszöntők közé
számítódom, kik az barátságos érzelmességnek kedvellője.
Ne méltóztassék rossz néven venni, hogy épenséggel most szőlla-
lok föl az gratulazióra. Minthogy tehát nagyon jó izü ebédvel,

¹⁰ és egissiges italval hűsítettük meg vendégeskedni szerető uri gyomrainkat igen nagy alázatossággal jó egissiget kívánok, és az városnak nevében köszönetemet émondom. Mert má az csak még is örökkévalóságosmódképpen nagy tekintettel emlékezetünkben fog maradozni, hogy a Nagyságos kanonok urnak

¹⁵ nevenapja sokszor és pediglenget igasságosképen boldogságos legyen. Nem ereszttyük ki figyelmező fejeinkből annak gondolatokodását, miszerint ittenget még nagy raktákat ehgetgetünk, sok ingyen valóságnak megnyerésében örvendezgethetők lehetni képesek vagyunk. Éljen az nagy Napoleon, de még inkábbbat

²⁰ éllyünk mi, mivel hogy nagy boldogságnak fenyegetődző állapottyával is megütközhetünk, és nyerhetünk. Éljen a mi kedvestársunk Dombay Josef és Suhayda Imre hazafiak — övék a hatalom és dicsőség. Nagy a melegség, nem tudok beszéni, nagyon erős bor ez, a ki kapáta is sokat ihatott. Az idén ugyan

²⁵ csak drága a napszám, de lesz a jó bornak, kivált a spinyérinek ára. A fa is drága, pedig a kenyér ócsóbb lehetne. No de azt csak nem tagadhattyá senki, hogy névnapon vagyunk, és nagyokat iszogatva kiálthattyuk éljen a mi kedves Kazimirunk.

Vivat engedelmet kérek.

238

LEGYÜNK JÓ REMÉNYSÉGBEN

A csaták közel vannak, de az Isten is közel van, diadalunk sem lehet messze.

Görgei fenn jár. Sebe nem veszélyes. Ő intézi a felső hadjáratot, az irányában történt dolgok félreértésből eredtek.

⁵ Tegnap érkezett meg hozzá *Pöltenberg* és *Nagy Sándor* a maguk hadtesteivel.

Komáromnál most *hatvanezer főnyi* had seregünk áll összpontosítva, a legerősebb helyzet a leghatalmasabb vár védelme alatt.

- ¹⁰ De seregünk nem fog e védelemre szorulni.
Ma vagy holnap ők támadják meg a császáriakat, kiknek száma hatvanötezer, közte 15 ezer orosz.
Legyünk jó reménységben.
Visoczký had serege mentül közelebb jó, annál inkább szaporodik, az oroszé annál inkább gyöngül.
- ¹⁵ A Tisza és Duna közt csatánk lesz. A Tisza és Duna közt győzni szokott a magyar.
A nép imádandó hangulatban van.
A *kecskeméti*ek örömnapot ültek, midőn a pestiek közibük
- ²⁰ érkeztek.
Helyesen, úgy mondták. Ha veszélyben vagytok, olly nép közé jöjjetek, melly titeket meg tud védni.
A pesti nép buzogányokat, a vidéki cséplőket készít.
Gyönyörű fegyverek, — sulyosak, szegekkel kiverve.
- ²⁵ Legyünk jó reménységben.
Jellacsics kiveretett Ó-becséről, vissza Titelbe.
Temesvár ostromoltatik, soká nem tarthatja magát, az aradi száz fontosok dolgoznak rajta.
Gyulafehérvár ég. *Percei* meg vannak számlálva.
- ³⁰ Tömérdék fegyvert fogunk ott találni.
Legyünk jó reménységben.
Bern elől futnak az oroszok, most tán Jádnál ütközik velök.
Az öreg ur elemében van. Besztercénél meg sem tudtak előtte állni az oroszok, majd lefekteti ő azokat.
- ³⁵ *Görgei Armin* tulnyomó erővel áll a nagyszombati orosz sereg előtt.
Egy része az oroszoknak tul a Tiszának tart. Ott van jó temetkezni való hely.
Legyünk jó reménységben.
- ⁴⁰ *Perczel* nagyszerű keresztes hadat organisal, *Visoczký* háta mögött, azzal egyesítendő.
Az oláhok minden oldalról éheztetve és szorongatva rakják le a fegyvert.

Legyünk jó reménységben.

⁴⁵ Tavaly száz harminc ezerrel tört be hazánkba az osztrák, akkor nem volt több ötven zászlóaljunknál, és mégis mikor kiment a német, a hazából, felét vitte vissza seregének s mi voltunk két annyian.

Most százhatvan ezerrel ront ránk. Erőnk számra nézve sem kevesebb az övénél, ha lelkesedésre nem volna is nála nagyobb, de nem is csekélyebb, s annál szebb lesz majd a diadal.

Százkilenc honvéd zászlóaljunk áll fegyverben, tizenhat zászlóalj régi sorkatonánk 12 régi, 7 új huszárezredünk és egy dzsidás ezred.

Ezen kívül védseregek és a székely nemzetőrség, kik felérnek minden sorkatonával, és azon kívül mindenütt a jelenvaló nép.

Ki akarna ilyenkor még kétségbe esni?

A veszély nagy, de a ki ránk mérte, tudta, hogy nem fogunk szégyent vallani előtte.

⁶⁰ Voltak nekünk már ennél szomorubb napjaink is, mikor Debrecenben hat mérföldnyire körül voltunk véve. Tokajnál Schlick, Munkácsnál Hartmann, Poroszlónál Schulczig, Szolnoknál Ottinger, Szegednél a rácok, Aradnál a szerbek, Csucsánál az oláhok ostromolták helyzetünket, el voltunk vágva Komáromtól, Pesttől, Péterváradtól, Aradot, Budát ellenség birta, Bemet üzték, Görgeit körülfogták, Mészárosot megverték, Eszterházy bomlásra hagyta a banáti seregeket, nem tudott róluk Magyarország semmit, nem volt több birtokunk öt vármegyénél, élclmiszerekből, munitióból ki voltunk fogyva, s ime Isten és seregünk

⁶⁵ vitézsége még is kivivta hazánknak a diadalt. Ki volna tehát, ki most akarna kétségkedni a legfényesebb siker felől?

Hisz az ellenségnek végső erő feszítése ez, de Magyarországnak nem az.

Nézzétek a nép csak egyet gondol. És azon egy Magyarország szabadsága.

⁷⁵ Legyünk jó reménységben. Lehet idő, mikor minden embernek küzdenie kell, férfinak férfi ellen, s nem leendő egy talpalat-

nyi föld, hová a gyávaság húzhatja magát, de ez csak azért leend, hogy mindenkinek jusson a diadalból.

Legyünk jó reménységben.

⁸⁰ Hir szerint a szőnyi csatát maga Radecky vezérlette.

A sereg magva a diadalhoz szokott olaszországi granátosság vala.

Jelen volt maga a császár is.

⁸⁵ Két hónapi fizetést ígért granátosainak, azonkívül arany keresztet zászlájára, arany keresztet annak, ki legelső lesz a sáncon, s a szolgálat idő felének elengedését az egész hadtestnek, ha beveszi a sánctot.

Azok be is vették a sánctot, de Görgei visszavette tőlük, s a győztesek ott lelték a halálukat együtt egyig.

⁹⁰ Most már legalább szolgálat idejök egészen el van engedve. Az ifju császár maga husz ágyuval körül véve nézte a csatát. Azóta nem közeledtek táborunk felé.

239

[1849. júl. 6.]

I

A kilencedik zászlóaljnak elvették lobogóját a muszkák Szőny alatt.

Kénytelenek voltak visszahuzódni, hogy segítséget hozzanak.

Utközben egymásra néznek:

⁵ „Hát zászló nélkül menjünk-e vissza bajtársainkhoz?

Hát a vörös sipkások megjelenhetnek-e zászló nélkül a hadseregben?

Vissza!”

¹⁰ És visszafordultak. Megfogadták egymásnak, hogy egyet sem fognak löni s összedugott kézzel, lesütött szemekkel mentek el-

lenségeik soráig, ott szuronysegezve megrohanták őket s visszavették elfoglalt zászlójukat.

Ekkora megérkezett a 112-ik zászlóalj is, (hajdan Schwarzenberg) s azon muszka ezredből, mely a vörös sipkások zászlójára
15 tette kezét, egy sem menekült meg.

2

Egy honvédnek ellőtték fél lábát. Két pajtására támaszkodva vitette be magát Komáromba.

A mint egy korcsma elé érnek, ott egy itce bort hozat ki magának, s azt kifizeti s csonka bekötött lábát felemelve vigan
20 kiált:

„Éljen Magyarország!”

3

Kiknek lábát vitte el a golyó, irigylik azokat, kik csak karjait veszték, mert hisz azok még részt vehetnek a csatában.

Illyen a hangulat a hadseregben.

25 Egy sebesült huszárt vittek szekéren, kiről a ruha karddal volt leszabdalva.

A népség sajnálva vette körül.

„Ne busuljatok, ugymond, csak a ruhámért kár, majd ha
30 ujjat kapok, megint visszamegyek, a bőröm meg kitelik a maga foltyából.”

Illyen a hangulat a hadseregben.

4

Görgei maga személyesen vezette az eldöntő rohamot.

Elől ment, piros forgójával, piros dolmányában.

35 „Ne féljetez fiuk! monda. Minden ágyu felém lesz segezve, titeket egy sem ér.”

Az ütközet hevében egy kardcsapás könnyű sebet ejtett fején, de a vezér boszut állt érte, mert ellenfele halva rogyott le lováról.

40 S így nyargalt a csatában elől Görgei, véres homlokával és véres kezével vezetve seregeit a diadalra.

5

Komárom népe a halálig lelkesült, bárha tisztviselői nem éppen azok is, igen kevés, de annál méltánylandóbb kivétellel.

6

A Pápa melletti ihászi csatában több mint négyszáz osztrák esett el.

45 Ezt azok beszélik, a kik eltemették őket, tehát jól tudhatják.

7

Haynau a magyar helységeket földig leromboltatja.
Visszafizetjük neki rövid idő alatt.

8

A kormány a szegényebb népnek jutányos árért gabonát fog kiosztatni.

9

60 A három krajcáros pénzjegyek kedden fognak megjelenni. Ezekben az a jó van, hogy sem eldugni, sem utánozni nem lehet.

Eldugni nem, mert nem érc, utánozni pedig azért nem, mert a kiállításra többbe kerül, mint a névszerinti értéke.

LAPTÁRSAINKHOZ

Most van idő épen a versengésre!

Most midőn minden óra új veszélyt hoz hazánkra, miért akarjátok a régit is föltámasztani, a meghasonlást.

Egyik a polgári kormányt vádolja, a másik a katonait, azon⁵ veszélyek bekövetkezteért, mik fejünk felett függenek.

Pedig nekünk nincs okunk egymásnak szemrehányásokat tenni.

A magyar nemzet minden egyéne, a legmagasabbtól, a legkisebbikig, hiven, becsületesen teljesíté hazafiui kötelességeit.

¹⁰ A kormány, a hadsereg, a nép, az urak és a szegények, a hadvezérek és a közkatonák mind, mind úgy viselték magukat, miként hősök, miként hazafiak, miként becsületes emberek.

Nincs okunk rá, hogy azt mondjuk egymásnak: te és te voltál az oka, hogy most veszélyben van Magyarország, te és te lész¹⁵ az oka, ha elveszünk.

Nem veszünk el!

Átkozott az elme, melly e gondolatot megfogamzá.

És hogy veszélyeink nagyok, annak Magyarországon senki sem oka, hanem oka az europai népek tétlen gyávasága, kik²⁰ nyugodtan nézik, hogy az utósó határfal, melly a szolgaság földét a szabadság földétől elválasztja, mint támadtatik meg barbarul, minden népjog ellenére.

Ok az europai dynastiák nyomoru uralkodás vágya, kik nem félnek annyira muszkaországtól, mint népeink szabadság érzetétől.²⁵

De ha küllországok népei nem tudnak velünk egyetérteni, legalább mi magunk értsünk egymás között egyet.

A magyart senki sem győzheti le, csak a magyar maga.

³⁰ A journalisticának most a népet buzdítani kötelessége, nem egymás közt versengeni.

Van nekünk ellenségünk elég, ne keressük azt magunk között.

Mig künn falvakban mezőkön a magyar föld népe kaszákat élesít az ellenség szívének, az alatt itt a fővárosban a litteratura³⁵ vitézei vádoló civakodásokkal hangolják le a közönséget.

A Martius Görgeiért szidja a kormányt.

A Respublica a kormányért szidja Görgeit.

Görgei ujólag meg van erősítve a felső tábor vezényletében, érte tehát nincsen mit perlekedni többé. Ő minden helyzetben⁴⁰ fog tudni használni a hazának.

De azért, hogy valaki Görgei miatt a kormányt megtámadja, nincs oka senkinek viszont Görgeit támadni meg s azt is eldísputálni tőle: hogy győzelme nem is győzelem, hanem csak visszaverés.

⁴⁵ Az ilyen mind két részről igazságtalan és méltatlan viták rossz vért csinálnak a népben.

Csak az a szerencse, hogy a vidékre egyikünk lapja sem jár mindössze hatvan példányban.

⁵⁰ Oda jutottunk: hogy örülnünk kell rajta, ha a nép nem olvas, a mit irunk.

241

[1849. júl. 7.]

I

Most tűnik ki: hogy milyen veszedelmes bajunk az ünnepélyeskedés.

Ha a kormány nem csinál ünnepet Pestre jöveteléből, nem lesz ünnep el menetele sem.

⁶ Amaz sátoros ünnep, emez siralom ünnepe.

Ha a kormány szépen bejött volna Pestre a nélkül: hogy nagy zajt ütött volna belőle az országban, ki is mehetne szépen, a nél-

kül, hogy a félvilág azt kérdezné egymástól: hogy miért ment és hová ment?

¹⁰ Pest nem Jeruzsálcme, nem Parizsa Magyarországnak, s ez szerencsénk.

A kormány ide jöhet muzsikaszó nélkül, kimehet siralomhang nélkül, a kormány nem Pest városának tisztviselősége.

¹⁵ A kormánnyal együtt ott van az országnak a centruma, a hova azt a körülmények határozzák.

Azért mi még csak azt sem tartjuk szükségesnek, hogy valaki előre beszéljen róla, hogy a kormány elmegy, annál kevésbé, hogy utána okoskodják, hogy miért ment el s a népet ijesztgesse vele.

2

²⁰ És ha senki nem fog is bennünket segíteni, azért még is megélünk.

Igaz, hogy ellenségünk száma *sok*, de a küzdőtéren mi még is *több* vagyunk, mert mi *mind* ott vagyunk.

²⁵ Nekünk csak kétszázezer csatárunk van, az igaz, de e kétszáz-ezer kifogyhatatlan szám, a mint elesik egy belőle, elejtett fegyverét már akkor tíz kéz várja. Soraink nem ritkulnak soha, mert mi mind ott vagyunk.

Ezért nem bír a harmadfél milliónyi cserkesz néppel a nagy oroszország évtizedek óta, mert ők is mind ott vannak a csatában, és mire az öregek kihullanak a sorból, férfivá nő fel az újabb ivadék s az lép helyébe.

³⁰ És ha azt akarja Europa: hogy legyen egy nép, melly a pihenni akaró gyávaságot örök rettegésben tartsa, melly örök magva legyen a világot elöntő háborunak, ám legyen, mi mind ott vagyunk.

³⁵ És ha a zsarnokok azért hagynak reánk harcot, háborut hozatni: hogy tulajdon házukban megőrizzék a holt nyugalmat, ők lássák, ha tűz láng, mit fejünkre hagytak gyujtani előnti a szomszéd népek palotáit, mellyeknek lakói nem akarták adni a sza-

⁴⁰ badságot, és kunyhóit, kiknek népei nem voltak bátrak azt el-
venni.

Magyarország élni fog!

Élni fog, azért mert meg akarták ölni.

3

Diós Győrött a jószívü népség megszánta az oda szállt musz-
⁴⁵ kákat s negyvenkettőt agyonvert belőlök hármat azonban meg-
hagyott magnak s foglyul küldé hozzánk.

Ezek már beadták a maguk contingentiját.

Következünk mi is.

4

A nagykunsági nép, a dicső hajduvárosok népe iszonyu tö-
⁵⁰ megben s még iszonyubb haraggal és elszántsággal gyülekezik a
Tisza partjára.

Lelkes vezetőkben sem látnak fogyatkozást.

A ki ismeri a tiszántuli vidéket, tudni fogja, hogy ha valahol,
ott lehet néppel hadakozni hadseregek ellen.

⁵⁵ Hol egy had két három nap gyalogolhat, a nélkül: hogy egy
falut, egy házat, egy bokrot, vagy csak egy kutat találna, hol ha
a nép nem akarja, az ellenség egy hét alatt éhen, szomjan vesz-
het el, hol a Tiszának, a Hortobágnak kiismerhetlen mocsárai
között az idegen hadvezér ágyustól lovastól ott veszhet.

⁶⁰ Nem féltém én ott a Tiszántuli tös gyökeres népet. Legkevés-
bé a muszkától.

A tiszántuli nép a millyen barátja vendégének, olyan hara-
gossa ellenségének.

S arról csak nem kell senkit capacitálni, hogy a muszka ven-
⁶⁵ dégünk e nekünk, vagy ellenségünk.

A hírekkel pedig sehogy sem tudunk tisztába jönni.

Azt: hogy a muszkák Debrecenben vannak-e és ott mit ke-
resnek, jelenleg voltaképen senki sem tudja.

Vannak emberek, a kik azt mondják: hogy onnan jöttek,
70 Nádudvarról, és valamit hallottak, de nem tudják hogy mit?
Menekülők beszédének ritkán lehet hinni.

Az ember, hogy eljöveteletét motiválja, szívesen iparkodik a veszélyt nagyobbnak írni le, mint a mekkora.

Például: ha mi most egy huzomban Titelig futottunk volna
75 arra a hirre: hogy a muszka közelget, ott legalább is azt beszél-
tük volna: hogy Pesten már minden ember meg van muszkitva,
s az utzákön széltiben szánkáznak.

Legközelebb, ez előtt két héttel szabadkai menekülőkől hal-
lottuk azt a hirt: hogy Jellacsics Szabadkát porrá égette, aztán
80 utoljára is kísült: hogy még a csatornán sem jött keresztül.

Már mult kedden Vácon azt beszélték azoknak, a kik Pestre
akartak jönni: hogy csak sietve térjenek vissza, mert a muszkák
annyira benn vannak már Pesten: hogy a Közlöny sem jár.

Illyenkor aztán higye az ember, a mit tud.

5

85 Ma egy hunyadi-huszárral beszélünk, a ki Gönyűről indult.
Miután jól tudjuk: hogy Gönyű Ácshoz még egy állomás,
azt kezdjük hinni: hogy Görgei tábora mégis meglehetősen re-
nommében állhat oda fenn a szőnyi csata után, melly a respubli-
ca szavai szerint nem is volt diadal, hanem csak ellenségnek meg-
90 veretése.

6

A szőnyi csatának naponként több több részletei jutnak hoz-
zánk.

Görgei a Ferdinand-huszárokat vezette rohamra.

Szembe vele jöttek a vasasok.

95 Az összecsapásnál Görgei arcát megvágta az ellenséges őr-
nagy, de a másik percben ő hullott le lováról.

Ezután összeborulott a két sereg, dzsidások, vasasok, könnyü

lovancok, csoportban mindennemű huszárokkal vagdalkóztak, férfi férfi ellen, míg a hosszas küzdelemnek csakugyan az lett a vége:
100 hogy a németek visszaverettek.

Mondják, kik onnan jöttek: hogy a Szőny, Igmánd és Ács közti téren, merre csak a szem lát, mindenütt holttestekkel van fedve a mező, a vidék lakossága nem bírja őket eltemetni.

7

Tegnap itt egy kereskedőnél három véka eldugott rézpénzt
105 fedeztek fel.

Már ahoz csakugyan különös passio kell, hogy valaki a garasokat hambárta [rakja].

8

Városunk lassanként ismét megnépesül. A milly sűrűen futot-
tak ki a szekerek hétfőn a kapukon most olly sűrűen térnek
110 vissza ismét.

Sokan olly képekkel jönnek vissza, mintha haragudnának érte: hogy miután ők megjövendőlék a szerencsétlenséget, miért nem történt az meg?

Mi részünkről, ha valaha azt jövendöltük volna: hogy el kell
115 vesznünk, szívesen hagynánk magunkat éltünk fogytáig hazug-
nak nevezni, csak hogy jóslatunk ne teljesedjék.

9

Egyéb iránt kár még Európáról ollyan lenézőleg beszélni.

Azért, hogy mi nem tudunk semmit azokról a dolgokról, a
mik oda künn történnek, még nem következik az, hogy semmi
120 sem is történik.

Mi csak azt tudjuk Európáról, a mit nekünk a bécsi lapok beszélnek róla, s azoknak van annyi eszük, hogy nekünk ollyas-
mit ne mondjanak, a minek örülhetnénk.

Azok Európával azt akarják elhíttetni, hogy a magyar forradalom el van nyomva, velünk pedig azt, hogy az európai forradalom van elnyomva.

Julius 2-ről azt írja egy bécsi lap: hogy a muszkák Budapestet ellenállás nélkül elfoglalták, Jellasics pedig Szegedet vette be vérengző ostrom után.

Ugyanott Velence már számtalanszor bevették hirdettetett, hivatalosan és nem hivatalosan, s utoljára is az sült ki róla: hogy Radeczky plane alkudozni akar vele.

Oh a mi ellenségeink nagyon jól tudják, hogy lehet az egy célra küzdő népeket társaik költött vesztesége által lehangolni.

De ez így nem fog sokáig tartani.

Hisz a népek nem romolhattak el félév alatt valamennyien.

Hisz németországban még folyvást harcolnak a democrata seregek, — Berlinben a német szövetségi párt óriási pluralitásra vergődött fel, a porosz háborúhoz készül, mellyben Anglia és Északamerika nyíltan segíti, ki ellen készülhetne? Csak nem hiszi valaki, hogy az is mi ellenünk?

Sőt lapjaikban nyíltan kimondják: hogy az orosz terjeszkedés ijesztette fel őket.

Az orosz hóditási lépésekről már jun. 20-kán Párisban is történtek interpellatiók a nemzetgyűlésben, még akkor azt felelte rájuk a kormány, hogy nem tud rolok semmit, — de majd ha nem tudja azt felelhetni, ha majd az egész világon visszahangzani fog a hir: hogy az oroszok betörték Magyarországra, akkor nézzétek meg, mint fog felijedni ringatott nyugalmából Europa minden népe, — mint fognak arccal fordulni mindnyájan a közös ellenség felé, kik eddig csak ön feleik számára tudtak csinálni háborut.

Igy soká nem maradhat.

Közel kell lenni az időnek, melly minden népek szabadságát meghozza.

Addig harcoljunk és bizzunk.

Ha Velence egy éven túl tudja tartani magát.

Ha Róma erejével nem bir a természet elleni csaták rongálása.
Ha a kis Bfalz földrengésben tudja tartani egész Németorszá-
160 got.

Ha a parányi Háromszék harcot tudott indítani a császár
minden seregei ellen.

Hát mi volnánk e azok kiknek arca egy percig el tud hala-
ványulni, szive egy percig tud habozni azon gondolatnál: hogy
165 a világ szabadság, hogy a haza, hogy a magyar név kivivásáért
folytatni fogjuk harcot, mellynek nem látjuk a végét.

De hisszük: hogy e harcnak vége a zsarnokság hatalmának
leszen vége.

Annyi vér nem folyhatott hiába.

170 Borúra derül.

10

Bécs csendes.

Ollyan csendes, hogy még az egerek sem merik fülöket
moccantani.

A rebellisek, a mindent felforgatók nem hatnak többé oda.

175 Ott nincs mit keressenek.

A belváros csupa Gutgesinntekből áll, s ezek szabályozzák a
külvárosokat.

No de a csendesség még nem olyan dolog, hogy azt biztosít-
ni ne kellene.

180 Különösen azok a fatális külvárosok hajlandók mindent fel-
forgatni, még a császári trónust is.

Ezért tehát rendelet adatott ki, hogy a „Passierschein” nélkül,
a belvárosból senki sem mehet a külsőbe.

Ki olyan vak, hogy ne látná át, miszerint Bécs csendes!

FÜGGELÉK

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

I

Megjelennek az *Esti lapok* vasárnapot kivéve minden nap este. Előfizethetni a szerkesztőség kiadóhivatalában (Egyháztér a hatvanutcai szögletház első emelet) és Csáthy Lajos könyvkereskedésében.

- ⁵ Előfizetési ár 4 hónapra a félév végig postán 5 for — kr.
helyben 4 for — kr.
Előfizetési ár 1 hónapra a félév végéig postán 1 for. — 20 kr.
helyben 1 for. — kr.
Egyes szám ára 3 pengő kr.

2

- ¹⁰ Jókai szerkesztői megjegyzéseivel közöljük Halász Boldizsár nyílt levelét, úgy, ahogyan az EL-ben megjelent.

Az „Esti lapok” szerkesztőjének, Jókai Mór urnak.

Debrecen, febr. 24. 1849.

Szerkesztő!

- ¹⁵ Az *Esti lapok* 2-dik számában szives volt valaki, a kormány rendezése tárgyában tett indítványomat, becses figyelmére méltatni. — De mivel a figyelem — a gunynak csipős alakjában jelentkezett ott, hol a támadás történt, az ön lapjában kívánnék védőleg fellépni.
- ²⁰ Biztosan remélem ön lovagiasságától, hogy ezt meg fogja engedni. Azért 1-ör, mert fel nem tehetem, hogy az indítvány

alapelvére nézve, melly 'felelős-kormány' ne lennénk egy értelemben.¹ — Az idő, és személyek pedig — az elv mellett — csekélységek.² — 2-or Mert ön ezáltal a hírlapi irodalomban,
25 mint igen dicséretes kivétel fog kitünni. — Ugyan is a debreceni hírlap szerkesztők, nemcsak ön lapjaikba fel nem vesznek cáfolatokat, az ott kijött cikkek ellen, de egyik lap a másik ellenébe sem. — Azon elvből indulva ki: ha te nem vered az én zsidómat, én sem verem a tiédet.³ — De ön bizonyosan kivétel lesz.
30 X. ur azt mondja, hogy e rohanó időkben, vannak, kiknek gondolataik annyira meglassúdtak, hogy e miatt jönnek a ház asztalára indítványok, mellyek úgy veszik ki magukat, mint nyáron a bunda.

Lehetnek emberek, kik azt hiszik, hogy a haza a sok gaz
35 áruló, még több nyílt ellenségtől, igen fázik. — Hogy tehát ruhátlanság miatt keze lába el ne fagyjon, — az árulás éjszaki szelleme ellen — jó, meleg bundákat akarnak reá kanyarítani. És ezen bundát egy erélyes, elszánt, felelős szóval rendszeresített kormány alakjában hiszik feltalálhatni. Ennyit a bundáról.⁴

40 Indítványomat X. ur még azzal akarja nevetségessé tenni — mintha — szerinte most azonnal, minden ministeri tárcáknak be kellene tölteni.

Cáfolni — még gunyolólág is, — lehet kötelesség érzet szüleményc, — de ráfogni valakire, mit nem mondott — és akár
45 cáfoni, szeliden szólva, pajkosság. — Kár volt el nem olvasni az indítványt — mellynek 3-dik §-a így szól: 'a szükségelt tárcák — az elnök javaslata folytán, országgyűlésileg határozottnak el.'

Itt sincs szó minden tárcák betöltéséről — csupán az országgyűlés által meghatározandó legszükségesebbekről.⁵

Van azonban X. ur cáfolatában mi roszt kezekbe jutva veszedelmes is lehetne, — jelesül ez: 'kell-e pénzügy minister?' midőn senki adót nem fizet, senki sem számol, s a pénzügy
55 merő bankó-gyártássá vált.

Holott tudjuk, hogy van, a ki adót — még pedig örömet —

fizet, és Debrecenbe hozza, kell lenni, s van is a ki arról számol.⁶ De különben is minden bankó egy adóssági kötelezvény, azon költsönről, mellyel szabadságharcunk kiadásait fedezzük, azt nem a nép, azt a status fogja megfizetni.⁷ De elég erről ennyit. — Kár a gúny mellett megfeledezni a valóságról, most féket a penna szájába. — Isten önnel.”

Jókai megjegyzései:

- 1.) A jelen pillanatokban nem.
- ⁶⁵ 2.) Sőt csak ezek adnak okot az eszme impracticabilitására.
- 3.) Ezt a dicséretet újabb időkben nem épen lehetne rólok elmondani.
- 4.) Katonát, uraim, és nyert csatákat.
- 5.) Azok Kossuth és Mészáros által be vannak töltve.
- ⁷⁰ 6.) Mi tekintetben örömet hagyjuk magunkat megcáfolni.
- 7.) Abban a cikkben egy szóval sincs az ellenkező állítva. A bankógyártás ott, nem mint megrovás, nem is mint gúny van felhozva, hanem mint ok arra, hogy nem lehet s nem kell a dato ministeri tárca.

3

⁷⁵ Tóth Mihály debreceni lelkész felhívással fordult a román felkelők által sújtott nagyenyediek megsegítésére.

Ehhez fűzi Jókai a következő megjegyzést:

Az adakozást mi is elfogadjuk, és magunk részéről 10 pengővel nyitjuk meg.

4

⁸⁰ A debreceni EL hasábjain márc. 13-án -lm- betűjeggyel jelent meg a *Tiszti becsület* c. cikk. Szerzője a következő szavakkal

gúnyolja a fronttól irtózó és a civisvárosban lebzselő arany-
paszomántos tiszturakat:

⁸⁵ *A hadi tisztekre, kik a győzelem rovására előre mulatnak Debre-
cenben, dicső-szerénységgel dtengedvén a győzelem-kivívás boros-
tyánait távol levő collegáknak, azon rendeletet kellene kiadni, hogy
hordják kardjukat jobb oldalon.*

Jókai szerkesztői megjegyzése:

⁹⁰ Nem értjük itt azokat, kiket hivatalos kötelesség tart Debre-
cenben.

5

Lapjaink a hét eleitől postán is küldetnek szét. A kormány
szétküldhetőségükről intézkedett. Minden postán elfogadtatik az
előfizetés.

6

⁹⁵ *Igazítás.* E lap tegnapi számában a „Közköltségek körüli
jegyzetek” c) pontjában érintett nyomtatási ára e lapnak hibásan
van 16 ft 28 krra téve, 15 ft 58 helyett.

7

Martius 22-én a második hóra és folytatólag ezennel meg-
nyitjuk az előfizetést.

8

¹⁰⁰ Márc. 26-án jelent meg az EL-ben a *Respublica, Confessio,*
Tájékozás c. cikk első része Jókai következő megjegyzésével:

Lapjainkat örömezt nyitjuk meg ily higgadt fejtegetésnek,
melly anyagot gyűjt a jövődönnek. Mi nem irtózunk semmitől,
mire az események érlelő hatalma vezeti nemzetünket, célunk

s törekvésünk a magyar faj legsebesebb fejlődése, s a közboldogság. A statusforma eszköz, de nem cél. Rá erőltetni a nemzetre a boldogulás eszközeit, zsarnokság, akadályozni akarni, kábaság volna. Gyűjtse az anyagot a jó journalistica, határozzon a nemzet.

9

Az EL ápr. 1-1 rendkívüli számában *Gyémdnt-pör a magyar forradalom korszakából* címen különböző okiratokat tett közzé Jókai. A bevezetőben a következőket írta: „*Madarász Lászlónak az országos rendőrség főnökének hivatalos felszólítására, a Zichy Ödön féle ékszeres és drágaságok ügyében az alábbi okiratokat vagyunk fölhíva a közönség elibe feltárni.*”

¹¹⁵ Ez után következik *Az Estilapok szerkesztőségének c. közlemény*, amely Madarász László aláírással jelent meg: „Az ide mellékelt oklevelek a végett küldetnek az Estilap szerkesztőségéhez, hogy azokat a kormány rendelkezéséből az 1848-ki törvény-cikk 32-ik §-a értelmében minél előbb az Estilap számába ¹²⁰ beigtassa, — megrendeltevén egy uttal az értek járandó szokott díj, — minek folytában aként intézkedjék ön, hogy mind ezen irományok egyszerre, s egy Lapra legyenek beigtatva. Kelt Debrecenben márt. 15-én 1849. Az országos honvédelmi bizottmány tagja *Madarász László.*”

¹²⁵ Jókai megjegyzése:

„E renDELETEH minden esetre szónk volna. Azt tudjuk, hogy az országos rendőrség főnöke önállólág renDELETEket bocsát az országos honvédelmi bizottmány nevében rendőri s postai ügyekben. De az még is különösnek tetszik, hogy *saját személyét* ¹³⁰ érdeklő ügyben ő maga hozzánk renDELETEt küld a honvédelmi bizottmány nevében.

Különös az is, hogy midőn egy dolog országos bizottmány vizsgálata alatt áll s annak minden okirata egybehasonlító jelen-

téssel kinyomatni rendeltetik, még is mi előzőleg egyik fél
135 irományainak egyoldalú közlésére utasítottunk.

Azonban mi teljesítjük. Senkinek kedvét szegni nem szeretjük, kivált ha pénzbe nem kerül. Azt még is szereténk tudni, valljon a hozzánk már másod ízben érkezett közlemény a *szokott díj* mellett álladalmi költségen történik e?

140 Mert a mi gyarló felfogásunk szerint ha közhivatalnok kezelési kérdésben sajtó útján nyilatkozik arra való a hivatalos *Közlöny*, külön lapba igazolást nem álladalmi, csak saját zsebére teheti.”

Ez után következnek a „Hivatalos közlése a Zichy Ödön-féle
145 ingóságokra vonatkozó okleveleknek”:

„1848-ki december utolsó napjaiban Pesten kérdést tettem a honvédelmi bizottmány elnökéhez, valljon a volt Nádor és Zichy Ödön ezüstjeiről van e intézkedés? az elsőre nézve igenlő választ nyertem, az utolsóra nézve pedig az intézkedések meg-
150 tevésére utasítottam. Ez után Salamon Sándor ur utasított, hogy a pénzügyministeriumot Zichy Ödön kincseire nézve keresse meg, s ez által az nap azon szóbeli feleletet vettem, miszerint a pénzügyministerium nem tudja kiváólág hol legyenek a gyémántok, de a többi holmik között lévén, majd meg
155 teendi a kellő intézkedést.

December utolsó napján a rendőri hivatalba menvén ott láttam néhány ládákat az előteremben s kérdém ,mik azok' s feleletül vettem, hogy Zichy Ödön javai, mellyeket a pénzügyministerium küldött oda, — ez esetre nézve éppen semmi tudomásom sincs, hogy mikor s ki vitte oda? — mikor? ki? és miképen vette által? — valamint arról sem, hogy mi volt benne? hancm, azon sürgős' körülményben utasítám a rendőri biztosságot, hogy vasuton szálltassa Debrecen felé.

Mikor és hogyan jöttek Debrecenbe nem tudom: mert én
165 Szolnokban, és ismét Pesten voltam. — Debrecenben mint a rendőrség cime alatt küldött holmik a rendőrségnél szobában

tétettek, s ott heverték egymáson míg nem a pénzügyministeriumnak 7/ alatti megkeresésére a 11/ alatti utasítás mellett mártius 7-én egy rendőri titkárt oda utasítottam, hogy *Zichy Ödönnek* zrtt lddékban *Debrecenbe szállított minden javait pecséttel zárt kulcsaival együtt azonnal az arany és ezüst beváltó hivatalhoz szállítassa és Javorszki Antal arany s ezüst beváltó és Fuchs Vilmos pénzügyministeri bányá osztályi tanácsnok kiküldött uraknak adja által.*

175 Ezek folytán a kiküldött rendőri titkár beadta márt. 20-án a 3 1/ alatti okleveles jelentését.

Az elárvelt vagyonok kettős jegyzék mellett rendeltettek eladatni s errőli jelentés 4 1/ 618 alatt van a rendőri levéltárban.

A megmaradottak összeírására az 5 1/ szerint.lőn intézkedve.

180 Debrecenben márt. 24-én 1849.

Madarász László,
képviselő országos honvéd.
bizottmányi tagj.”

Jókai *Elemazzük e nyilatkozatot címen folytatja:*

185 „*Madarász László szólítja fel a kormányelnököt az intézkedésre. A kormányelnök Madarász Lászlót bizá meg, hogy intézkedjék. Madarász László küldi Salamon Sándor rendőri hivatalnokot a pénzügyministeriumhoz.*

190 *Madarász László még sem tudja ki, mikor és mikép vette által.*

Madarász László a rendőri előteremben leli Pesten a ládákat. Kérdésére mondják, hogy Zichy kincsei.

Madarász László még sem tudja, mi volt a ládákban.

Debrecenbe szállítatását ő rendeli meg.

195 Debrecenben ott leli a rendőri szobában.

Tudja, hogy Zichy drágaságai, mert megmondták neki.

Még is ott heverteti január elejétől márt. 7-keig egymáson.

*

Ez a kezelési mentésge *Madarász Lászlónak* írásban, kit a kormányelnök intézkedésre bízott meg. Ez maga vádlevél kincseket kezelő közhivatalnokra, ha hozzátesszük, hogy márt. 7-kén a pénzügyministeri küldöttek 9 ládán *egyetlen* pecsétet sem lelenek.”

Ez után következik *Csatolmány* címen Nyiri Józsa márc. 20-i jelentése, amelyre Jókai *Észrevételek* címen válaszol:

205 „Nyiri Józsa e szerint mártius *hetedikén* küldetik ki hivatalosan. Eljárását mártius *tizenkettedikén* reggel 9 órakor bevégzi. *Madarász László* mártius *tizenhetedikén* interpelláltatik a házban. Nyiri Józsa hivatalos jelentését mártius 20-kán írja meg.

A hivatalos jelentés tehát *interpellatio* után íratott meg. Meglátszik rajta. Arról beszél, hogy Fuchs Vilmos pénzügyi tanácsos *nehezen* nyitotta fel a ládákat. Miért ez? Azért, hogy *evvel* erősítsék, mennyire le voltak zárva a ládák? Midőn titoknok úr illy kicsinszerű körülményecskékre kiterjeszkedik hiv. jelentésében, kár, hogy inkább Fuchs Vilmos tanácsos észrevételeit a 210 pecsétek hiányzására nézve nem igtatta hivatalos jelentésébe. Igy e jelentés azon hiányban sinylik, melyben a *Madarász Lászlóé*. Lényeges dolgokat elhallgat.

Ezen okiratra még van más észrevételünk is. A jelentés *Madarász Lászlóhoz* van ugyan címezve, de sajátképp *hozzánk* 220 irottanak látszik, mert

a.) minden hivatal megszokja *okleveles jelentéseinek* eredetijét tartani, s csak másolatokat ad ki. Mi az *eredetit* vettük.

b.) Valakihez intézett hivatalos jelentésben nem igen szokott ugyan az, kihez intéztetik, önkezü *correctiot* tenni a styluson.

225 Lássuk már a jelentés beltartalmát:

Nyiri Józsa mártius 7-kén déli 12 órakor küldetik ki. A kincsládák elszállítását délután 3 órakor kezdi meg. Majd 12 órakor már *négy* nagy ládát kitétek az elnöki szállás folyosójára — rend- 230 őrszolgák őrizete alá. Miért ez? Miután a pénzügyministeri

küldöttek hiv. jelentéséből ki fog világítani, miszerint a ládákon *egyetlen* pecsét sem volt, *zárva* pedig nem volt mind a *négy* láda. A melly ládákban *drágaságok* vannak s sem *zárva* sem *pecsételve* nincs, nem igen tanácsos folyosóra tenni ki.

235 Délután $\frac{3}{4}$ -re lerakatott 9 láda a pénzügyminisiteriumnál.

E napon Fuchs Vilmos kiküldött pénzügyminisiteri tanácsos nem volt megkapható. A felbontás tehát elhalasztatik másnap 9 órára.

240 Elébb a ládákat — Nyiri jelentése szerint — Jávorszky pénzügyi s Virág rendőri hivatalnok lepecsételik mielőtt távoznának.

Midőn napközben s éjjelre távoznak, mindenkor újra lepecsételték, több rendü pecsétekkel a ládákat, mig az eljárás tartott.

245 Igen. Mert a pénzügyminisiteriumi küldöttek igen is jól tudják, hogy drágaságokkal telt ládákat nem lehet a hivatalban *pecsét* nélkül hevertetni s az átadó rendőrségről leveszik a felelet terhét, ha csak nálók hever is *pecsét* nélkül, ezért mint pontos és ahoz értő kezelők egy nap sem távoztak ebédre vagy
250 éjre a nélkül, hogy a felelősséget viselő rendőrség küldötteinek pecséteivel zár alá ne vétették volna a szobáikban letett ládákat. Így kell kincseket kezelni.

Mártius 8-kán 9 óraker megjelentek a pénzügyi küldöttek a felbontáshoz.

255 A ládák pecséttel voltak ellátva — így szól a jelentés — de a pecsétek *nagy részt* töröttek valának. Ez igaz, és mégsem igaz, A ládák pecsételve valának az igaz, mert azelőtti napon Jávorszky pénzügyi és Virág rendőri tisztiek lepecsételték. Ezen pecsétek épek valának. A többiek töröttek, az az a *régi pecsétek*. Itt az a
260 kérdés: a régi pecsétek épek valának-e s ki bontotta azokat fel?

Két bőrláda s vasas láda lakatokkal valának ellátva. Tehát hat darab láda *lakatlan* [!], *záratlan*, s mind annyi *föltörött pecsétekkel*.

A kis ládák régi pénzekkel, a tokok nagy részt *rosz záratúak* és *nyitvák* valának csak zsinorral körülkötvék. Legalább ezen

265 zsinorok végeinek le kellett volna pecsételve lenniök, olly ládá-
kon, hol régi pénzgyűjtemény foglaltatik, kivált olly hivatal-
ban, hol a főnök sem tudja, megóvni, hogy pénze asztaláról el
ne sikkasztassék.

Ezekből — így szól a jelentés — *nem igen* hiányzott egyéb,
270 mint kávék kanalak.

Minő beszéd ez? *nem igen* hiányzott. Mi hivatalos kezelésben
e beszédet nem értjük. Vagy nincs tudomása titoknak úrnak,
s akkor nem szól, elhallgatja, vagy ha van, nem így kell mon-
dani: *nem igen hiányzott*. De a kávék kanalakról állítja titoknak
275 úr, hogy már *Pesten hiányoztak*. Furcsa. Ki nézte meg Pesten a
lepecsételt ládákat, hogy állithassa *Debrecenben*, 2 1/2 hónap múlva
hogy már *Pesten hiányoztak*.

Mindezen körülményeket egybevetni felvilágosítani, belőlök
a dolog állását kimutatni, nem a mi, hanem az országos bizott-
280 mány föladata."

Ezután következik három jelentés — egy a pénzügyminisz-
tériumtól Madarász Lászlónak, kettő pedig a pénzügyminiszté-
riumnak — majd a Zichy-ingóságok márt. 24-i leltára.

10

285 Április 3-án jelent meg az EL hasábjain Nyiri Józsa levele,
amelyhez Jókai csatolt szerkesztői megjegyzéseket:

„Debrecen april. 1-én 1849,

Szerkesztő úr!¹

Lapjának ma reggel megjelent számában egy hivatalos jelen-
téselem közöltetik, mellyre ön jónak talált észrevételeket tenni.

290 Elvárom ön loyaltásától, hogy lapja legközelebbi számában
közlendi észrevételeimet.

Ha jól felfogtam az észrevételek szellemét, először azzal vá-
doltatom, mintha hanyagul jártam volna el kiküldetésemben;
másodsor azzal terheltetem, mintha M[adarász] L[ászló] úr
295 mellett ügyészkedni akartam volna.

Ez utóbbira nézve röviden megjegyzem; mikép M. L. úr — védelmemre nem szorulván (?) — engem ügyvédi megbízással nem látott el; én pedig, mint volt pesti ügyvéd eszélyesebb vagyok, sem minthogy nyelvváltságban hagynám magam marasztalni ön által, ki e tekintetben olly classicus interventiókra számíthat; de különben is, mióta titoknok vagyok, felhagytam a prókátorsággal.²

A mi a hanyagsági vádat illeti, ez — úgy látszik — azon alapszik, hogy 7-kén voltam kiküldve, és csak 12-kén végeztem be működésemet, csak 20-kán adtam jelentést.

De tehetek-e én arról, hogy a pénzügyministeri olvasztó, ámbár egész nap dolgozott, mint a hivatalos leltárból kitetszik, csak 20-kán végezte el a beolvasztást?

És tehetek én arról, hogy 11-kén történetből Debrecenben is, és különösen a „Fiacker-Stand”-on vasárnap, — a pénzügyministeri olvasztó hivatal pedig bezárva volt, és így csak 12-kén reggel lehetett a ládák visszaszállítását eszközölni?³

Hogy pedig csak 20-kán adtam be jelentésemet, annak oka nem egyéb, minthogy csak 20-kán voltam írásbeli jelentésekre felszólítva.⁴

Ha ön — egy előfizetője helyett — lapjának ma reggeli számát még egyszer elolvasni nem resteli,⁵ jelentésem első sorából kiveheti, hogy kiküldetésem csak szóbeli volt, — és én szóbeli kiküldetésemre, a szóbeli jelentést, mindjárt 12-kén megtettem.⁶

Jelentésemet, mellynek eredeti conceptusa a hivatalban maradt, nem az Esti lapok szerkesztőségéhez intéztem.⁷

Nem intéztem azért, mert M. L. úr még mindig tagja a h. bizottmánynak; és így némelly emberek még nem miniszterek,⁸ következésképen nekik felelni nem tartozom.⁹

A correctiókat nem M. L. úr, hanem magam tettem; nekem pedig mindig szabadságomban állott saját — egy irnok által letisztázott — jelentésemben igazításokat tenni.

A nagy ládákat fényes nappal bátran kithettem a folyósóra,

330 mert hivatalos szolgára biztam őrizetüket, és a folyosón folytonosan emberek járnak.¹⁰

A ládákon nemcsak az új pecsétek, hanem a régié is meg voltak, csakhogy nagy részt megrepedve és törötten.¹¹

335 Hogy a nyitott ládácskákból kávéskanalaknál egyéb nem hiányzott, azt a szarvasbőr formák mutatták.

Hogy a kávéskanalak már Budán hiányzottak, azt Fuchs Vilmos tanácsos úrtól hallottam. Elég világos?¹²

Kitől tudja Fuchs Vilmos úr? azt tőle meg lehet tudni.¹³

340 Többre nem tartom szükségesnek felelni;¹⁴ annál is inkább, mert bátran hivatkozhatom a pénzügyministeri kiküldöttekre, van-e lejelentésben legkevesebb is, mi eltérne a valóságtól.¹⁵

345 Végre, miután nem tudom, nem kovácsoltatnak-e új malitíósus észrevételeket ezen előadásomra, kinyilatkoztatom, mi-kép rögtöni és hosszas időrei elutazásom miatt csak Pesten fo-gok felelhetni!¹⁶

Jókai szerkesztői megjegyzései:

1) E cikket ártatlansága ajánló levele mellett jónak láttuk közölni.

Szerk.

350 2) Mi köze a tárgynak e minutiákhoz.

3) Annyit sem értünk belőle, mintha a Debreceni lapokból olvasnánk.

Szerk.

355 4) Ez a dolognak a lényege, nem ön van itt hanyagsággal vádolva. Toto coelo más dolog az, a miről mi beszélünk.

5) Megint nem értem, ön azt hiszi, hogy én az előfizetőimet szoktam elolvasni..

6) Meglehet, és a kinek tetszik elhiszi.

360 7) És mégis fogalmazási javítások voltak benne, a másolatban, különös másolat.

8) Tehát M. L. úr minister — mióta?

- 9) De igen, ha M. L. úr úgy parancsolja.
 10) nem is a lelkektől szokás azokat féltetni, hanem éppen az emberektől.
- 363 11) Csak ki vele! Éppen a láda nyílásán ketté törve! Igy!
 12) Mi szükség arról bizonyítani, a mit szájhallomásból tudunk?
 13) Mikor ön referál, akkor referáljon arról, a mire fel van szólítva.
- 870 14) Erre sem volt sok szükség.
 15) Nem annyira az ott a hiba, a mi benne van, mint a mi nincs bele téve.
 16) Adja Isten minél előbb.”

375 A VIII. Nyiri levél és a Repülő hírek közt jelent meg az alábbi közlemény:

„Lapjaink minden számával a t. c. sürgetőök kérésére, csak úgy szolgálhatunk, ha valaki kezénél lévő példányát, az első óról eladni szándékoznék, melly esetben Csáthy úr annak szokott árrát le fogja fizetni.”

II

880 Ápr. 5-én C. betűjeggyel Kazinczy Gábor írta az EL hírlapi szemléjét. Ebben a közleményben fordul elő:

„Pálfi, Madarász Jó[zsef] cikkét helytelennek, sőt igazán szólva bünsnek mondja.* s zúgolódik, hogy ott, a hol megtámadtatott, nem felelhetett.”

885 Jókai megjegyzése:

„Azóta bizonyára ráijesztett a principális, mert azon kitévelt szerkesztőileg desauvirozza.”

Nyíri Józsa aláírással ápr. 11-én jelent meg az alábbi közlemény:

„Debrecen april 11-én 1849.

390 Szerkesztő úr!

Lapjának 34. számában közlött levelemre tett észrevételeiből némelly kárörvendező roszakaróim, azt akarnák kimagyarázni: mintha én a Zichy-féle ügyben talán némi kezelési ügyben illethetném.

395 Ennélfogva felszólítom önt nyíltan, mint férfiakhoz illik, nyilatkozzék határozottan, meggyőződése szerint, van-e valami, mi reám nézve rosz világot vetne?”

Jókai válasza:

400 „Mi az egész kezelési kérdésben Nyíri Józsa urat semmi féle gyanúsítással nem kívántuk terhelni, s egyáltalában nem úgy ismerjük a tárgyakat, hogy az egész fenforgó ügy vádrészeinek bármellyike, akár ő rá, akár máskire, — ki ellen intézve épen nem volt derivalódhassék.

405 Mi nem csodáljuk: hogy Nyíri Józsa úr, ki általunk legkevésbé volt érintve, a gyanu árnya alól is olly lelkiismeretesen siet magát tisztítani, míg mások, kik inkább valának érdekelve, a tisztákozást kevésbé tartják sürgetősnek.

Szerkesztőség.”

Ápr. 13-án közli Jókai:

410 A gyémántpör folytatólagos ismertetését ma még nem adhattuk; csak néhány nap múlva szolgálunk olvasóinknak vele.

Máj. 9-én jelent meg a *Pest, ostromállapotjában* c. cikknek a harmadik része a PH hasábjain. Ebben fordul elő az az észrevétel, hogy a pesti polgár „nagyon kényelmes, circumspectus és birka-türelmü egy portéka. A hazafi elfeledi egy magasztos eszme miatt, hogy ő ember és polgár; s csak midőn nagyon érezhetőleg adják ezen minőségeit tudtára, enged a kénytelen-ségnek; de a polgárnak tüstént eszébe jut pamlagan rántott csirkéje stb.”

⁴²⁰ Jókai megjegyzése:

E vádló szavak mindég csak a tisztviselőt érdeklik, nem a népet; a pesti polgárság nagyobb része méltánylást igényel bátor és hazafias magaviseleteért, még akkor is, midőn előljárói az erényekben nem mutattak neki követendő példát.

⁴²⁵ Ugyanitt olvashatjuk a továbbiakban:

Én megpróbáltam volna előterjesztéseket tenni, ellenszegülni, lelépni stb. S ha fenyegettek, börtönbe vetettek, főbe akartak volna löni: akkor lettem volna kényszerült szolgáljok. ‚Dixi et salvavi . . .’ elv szerint sem magam lélekismérete, sem a haza nem vádolhatna most.

⁴³⁰ De hova is tünt ezen forradalomszülte tisztviselőség? melly-től várhatni gondoltunk valamit?

Jókai a következőket fűzi ezen észrevételhez:

⁴³⁵ Dolgozótársunknak itt következő characterizáló ténysorozatát kihagytuk. Nyílt hazaárulók ellen főlemelheti szavát a *journalistica*, de közvádló szerepét ne viselje. Ha gyanuja van valakinek, azt mint magánypolgár tudassa az illető ítélőszékkal, de

mint journalista ne hozza a közönség elé. A journalisticának e jelen pillanatokban irtózatot fegyver van kezében, erősebb,
440 mint a guillotín, mert az az emberek nevét öli meg. Kívánjuk, hogy ki e fegyvert kezébe veszi, érezze a csapás komolyságát, mielőtt azt másoknak osztaná.

A bíró legyen szigorú, de a journalista legyen ember.

15

Máj. 8-án és 11-én *Értesítés* címmel Ludasi Mór aláírással lát
445 napvilágot az alábbi közlemény:

Nyomdai személyzet hiánya miatt a nyugalom helyreállításáig, az *Esti Lapok*' nem jelenhetnek meg; t. előfizetőinknek azonban ez idő alatt a *Pesti Hírlapot*' fogjuk átküldeni.

Máj. 12-én Jókai Mór az *Esti lapok* kiadója aláírással ugyancsak
450 *Értesítés* címen olvashatjuk a következő közleményt:

Az *Esti lapok*' tisztelt előfizetői számára itt Pesten ezentúl, míg Pest ostromállapota tart, Debrecenben megjelenő lapjainkat rendeltük megküldetni, melyek a „*Pesti Hírlap*” kiadó-hivatalában fognak kiosztatni.

16

455 Máj. 13-án *Budapest, majus 10-kén* címen Egy német aláírással megjelent cikkben fordul elő:

Igen gyakran t. i., midőn a zsarnok sergeiről van szó, azon kifejezéssel élnek: *a németek, a német sereg, a német harcosok: isten és ember előtt pedig az összes német nép tiltakozik ezen fogalmi*
460 *zavarozás ellen.* Osztrákház¹ sohasem volt becsületes, mindig csak akkor volt német, mikor a németre rászorult; újabb idők-

ben Némethonnal csak a szövetséggyűlés pókfonala által volt összeköttesben^a és most, ezen percben *Osztrákország tettelesen és jogszerűleg a német nép határozatánál fogva, Némethonból ki van vetve^a*, valamint Magyarhonból kiutelték.

Jókai megjegyzései:

1. Cikkirő itt azon kifejezést használja, hogy: 'Österreich' mi tehát őt is figyelmeztetjük; hogy midőn ő egy kifejezési hiba ellen tiltakozik, ne essék szinte azon hibába, mely ellen fellép,
470 ne nevezzék a habsburgokat többé osztrákháznak, és katonáit ne osztrákoknak, az osztrák népnek sok derék fia küzd sorainkban, és az osztrák nép sokat tett a szabadságért, és ha isten akarja még fog tenni többet, csak a magyarok hadd lépják át a Lajthát! . . .
- 475 2. Fájdalom, cikkirő itt csakugyan maga az osztrák nép ellen emel szót? Valjon midőn a hatalom a forradalmazó nép kezében volt, nem lebegett minden ablakról a háromszinű fekete-vörös-arany zászló?? A ki igazságot akar, annak igazságosnak is kell lennie! . . .
- 480 3. Majd visszahelyezik vitéz seregeink, és a német nép örömmel fogadandja a derék testvért?

17

Máj. 25-én a jász-kunsági eseményekkel foglalkozó vita záró akkordjaihoz fűzi Jókai:

Mi e viták tárgyát ugyan igen fontosnak tartjuk jelen időkben,
485 mind a mellett nagyon szeretnők, ha e viták mentül gyéribben kerülnének elő.

Ezután teszi közzé Jókai mint szerkesztő a máj. 7-i miskolci tudósítást ezzel a megjegyzéssel:

Történetesen elkészt.

400 Vasvári Pálnak az EL 51. számában jelent meg *A lázongó oldhok* c. cikke. A PH. máj. 25-én közli a K. K. betűjeggyel a választ, melyre Jókai befejezőként a következőket feleli:

Hitünk szerint Vasvári nem az aristocratiát tette a lázongás fő
okozójául, hanem azt, mint mellékkörülményt említé csak föl,
405 melyet eltagadni csakugyan nem lehet.

Máj. 31-én a kunszentmiklósi levelező közleménye után írja Jókai:

Megbocsát tisztelt levelezőnk, ha a kegyetlen polemiák közlését
pro et contra megszüntetjük.

500 Korom Lajos írja a PH jún. 1-i számában:

Hazánk megváltói kiűzték a duló zsarnok zsoldosait, kik vas
kezeikkel minden legkisebb kihágásokat kegyetlenül büntették;
azok ámbár ellenségek, örködtek az erőszakos volt jobbágyok
kihágásaik ellen; azonban alighogy kiverettek, a volt jobbágyok
505 kezdék meg folytatólag a már megkezdett dulásaikat és volt
földesuraik javaiban való bitorlásukat.

Jókai megjegyzése:

Hisszük: hogy e cikk csak localis érdekeket tárgyal, de bár
népünk általánosságban ment a communismus vágyaitól, azért,
510 hol illy hajlamok mutatkoznak, azokat maga a nép és a szabad-
ság érdekében, mint veszélyes kór symptomáit orvoslandóknak
tartjuk.

A PH *Külföld* c. rovatának *Ausztria* c. cikkében fordul el jún. 3-án:

- ⁵¹⁵ Legyen bár az ügy, mellyért harcolnak szent és igazságos vagy nem az: e harc mindenestre nagyszerű jelenet, nagyszerű mint a kiáradt folyónak pusztításai (vagy a kiáradt Nilnek hátrahagyott áldásai, nemde?) nagyszerű mint a láng fellobbanása, ha az égnek villáma e szent tölgybe (vagy az absolutismus tölgyébe?) csapott. Ilyen harcot vivnak jelenleg a magyar puszták fiai.
- ⁵²⁰

Jókai válasza:

A nép halhatatlan, mint isten; szava az isten szava, akarata isten akarata: miért ne tehetne e nép csodákat is, mint isten?

Erdélyi József a *Szózat a magyar néphez* c. cikkében írja:

- ⁵²⁵ A halhatatlan emlékü hadsereget gyermekeitek, testvéreitek képezik; ... ezek érettetek szenvednek, ezek boldogságtokért kívánnak elvérezni. — Ha fel nem keltek: legyilkolja őket a muszka vad hatalma.*

Jókai megjegyzése:

- ⁵³⁰ Majd tesz arról a hadsereg.

Jún. 6-án Ludasi Mórnak az *Óvás* c. közleményéhez csatolja Jókai a következő megjegyzést:

Tudtomra esvén miszerint sokan az akkori szerkesztő nevét
535 álnévnek, még pedig az én álnevemnek hiszik, jónak látom min-
denkinek tudtára adni: miszerint Ludasi Mór ur olly igazi
valóságos ember, mint akárki más. Én nem vagyok ő, ő pedig
nem én. Ő lakik a király utcában, én pedig a szabadsajtó utcá-
ban stb. Ezt az ő privát renomméjának megóvására is kívántam
felvilágosítottá tenni.

24

540 Juhásy J.-nek a PH jún. 8-i számában megjelent Torontál
megyei híreihez csatolja Jókai az alábbi megjegyzést:

A német lap szerkesztő urak kéretnek ezen cikket lapjukban
felvenni.

25

545 A PH *Nem hivatalos rész* c. rovatában jelentek meg a követ-
kező sorok:

Budapest lakossága jól tudta, hogy a két város őrizete nem
megy 500-ra, s azok is többnyire olaszfaj; tudta, hogy a ma-
gyaroknak nagy erővel és közel kell lenniök, mert különben
550 ezek annyira ki nem erőködnek, láttuk, hogy a tisztok éjjel-
nappal járkálnak, sőt elbeszéltek, miképen nem bátorkodnak
otthon maradni, lefeküdni, félve a lakosok megrohanásától: és
gondolnátok, midőn magamhoz hasonlóknak, a népnek, a fi-
atalságnak próbáltam beszélni, hogy milly derék volna most
555 kiszorítani a zsoldosokat, akadtam csak egyre is, ki lehetetlenség-
nek és bűnnek ne tartotta volna ezen gondolatot. — Nem.

Jókai megjegyzése:

Igazságuk volt.

A pEL-ben közli Jókai a Lloyd egyik cikkét, amelyben a következő mondat fordul elő:

- ⁵⁶⁰ Debrecenben hideg téli éjjelen Kossuth a ministeri tanácsból haza menvén, egy ház alatt didergő honvédört lát.*

Jókai megjegyzése:

A ministeri tanács mindég Kossuth lakásán tartatott.

- ⁵⁶⁵ Jún. 13-án jelent meg az EL hasábjain Mokray aláírással a *Lang consiliarius* c. cikk. Ebben a szerző azt fejtegeti, hogy gyermeke betegsége majd halála miatt „jutott Láng az ellenség szolgálatába, s így kényszerítettet, mint tanácsos, azon szerződésbe befolyni, mellynél fogva Becsei másfél milliónyi sókészletet tartozott volna a németek részére szállítani.”

- ⁵⁷⁰ Jókai megjegyzése:

„Ezt a pontot szeretttük volna Láng ur érdekében erősebben mentve látni, és itt épen nem volna fölösleges: ha Láng ur maga személyesen adna e fölött felvilágosítást. Becsei szerződött a németekkel: hogy a magyar álladalmi sóbányákat meg fogja lopni. Hogy e szerződésbe valaki befolyott legyen, annak kimentésére nem elég a kényszerítésre hivatkozás. Mi igen fogunk rajta örülni, ha Láng tanácsnok urat a haza előtt kitisztítva láthatjuk, de megvalljuk: hogy itt még körülményesebb felvilágosításnak látjuk szükségességét.”

BUDAPESTRŐL

Az ellenségnek mint mindenről a világon, ugy az amnestiáról is saját fogalmai vannak.

Herceg Windischgrätz, mikor Pestre beszállásolta magát ezt proklamálta a néphez: „bocsánat a megtérőknek.”

⁵ Számított Pest elfoglalása által előidézett csüggetegségre, számított a pillanatnyi zavarra, számított arra, hogy bocsánatra kinyújtott tenyere alá ezerekenként fognak térdre omolni, de ki-feledé számításából azt, hogy a magyarokhoz beszél, az annyira sértett, az annyira végletekre hozott magyarokhoz.

¹⁰ Alig ketten-hárman kullogtak hozzá; emberek, kikre addig nem sokat adtunk, kiknek a mint semmi hasznát nem vettük, semmi kárát nem valljuk.

A többi választotta inkább a becsületes halált, mint a gyalázatos életet, inkább a nyugodt kétségbeesést, mint a kétségbe esett nyugalmat.

¹⁵ Köszönöm neked nemzetem, hogy magadhoz hü maradtál, hogy az élet reményét nem dobtad el magadtól. Isten sugalma volt veled.

Most lásd a bocsánatnyújtó kéz körmeit.

²⁰ Lásd, mint jutalmazza a gyávákat, az árulókat a csábító.

Szentkirályi Móric, kit a nemzet a jászok és kunok kapitányává tett, s a ki az ellenséghez pártolva falragaszokon hirdeté azon ámitást, hogy általa a kunok meghódoltak, most *fogva van*, vasban, kenyéren és vizen, mint egy közönséges gonosztevő, ki

²⁵ éjenként a bitóról álmodik. Így jár, ki ellenségét választja pártfogójának, így jár, ki önmagát elárulja.

Gróf Lázár, tábornok, ki magas polcára a nemzet kegyeiből jutott, a haza ügyét elárulva s Windischgrätzhez szökve, ez által

³⁰ *kötélre ítéltetett*, ítélete azonban családja iránti tekintetekből meglágyított *tizenkét év várfogságra*. Így jár a rossz katona, ki fegyverét elveti magától.

Nádossy ezredes, ki a nemzet minden bizalmával felruházva, e bizalmat hálátlan elpártolással fizetett, most becsületes rokona-
itól kitagadva Pesten házról házra bujdoklik. Így jár a gyöngé-
35 hitű, ki a kisértés napjaiban önlelkét elveszti.

Pázmány Dénes: Egykor a nemzetgyűlés elnöke, most Win-
dischgrätz satellese, minden vagyonaitól megfosztatott. Így
jár, kit a birtokvágy hazaárulóvá tesz.

Ezen gonoszok jutalmát vették megtérésüknek.

40 Örülség, kétszínűség, gyávaság, gyöngé jellem, fősvénység
csak ilyen gyümölcsöket teremhetnek.

Reményljük, hogy e kevés példa elég arra, hogy több példa
ne legyen.

244

HIR-TÁRCA

[1849. febr. 22.]

Harctér: E rovat alatt olvasóink mindig jó híreket várnak s
ezért *Bem* tábornokkal kezdjük meg, kinek csatázásaiban, ha
sikerre nézve kedvező dolgokat nem mondhatnánk is el, de
soha sem olyakat, mik ne volnának szivemelők s mindenek-
6 felett lélekbátorítók.

I

Bem tábornok serege Medgyesen egyesült a székely sereggel,
melly utjában Háromszék felől Prázsmárnál ütközött az ellen-
séggel s ezen ütközetben a munitio hiánya miatt visszavonulásra
kényszerült.

10 Ezen Prázsmár melletti ütközet a székelyek fejében nem kis
szegyet ütött, mert az ellenség katonáinak nagy része eddig nem
látott idegenszerű alakban állott elő, s mert bennök osztrák
katonákra nem ismerhettek, sokan azon gondolatra jöttek, hogy
ezek moszka katonák. Hosszu, majd földig nyuló köpeny, deres

¹⁵ nadrág, sisak alaku főveg, a gyalogságnak, 2 ½ öles dsida a lovasságnál, idegenszerű arc s testalkat meglepte a székelyeket. Nevelte a gyanut némely brassói levél, melly a moszkák beérkezését hírül adta, valószínűleg rosz szándékból.

Kisült végtére, hogy a szász atyafiak a szomszéd oláhországi
²⁰ bojárok őreit nagy számmal megfogadják s egy p. forint napibér mellett a székelyek ellen táborba vezeték. Megtudván azonban a török parancsnok e beavatkozást, azonnal kemény parancsot bocsátott az iránt, hogy 24 óra alatt hazájukba vissza térjenek. Erre az idegen katonaság eltűnt Brassó vidékéről.

2

²⁵ *Medgyes* város a feketesárga seregnek nem adta fel magát. A szász atyafiak hazafisága így történt. *Bem* tábornok Déva felé járt, Szébenből b. Heute megszállotta Medgyest. A város polgárai, kikkel tábornokunk annyi kimélettel bánt, kivilágíták a várost a császári katonaság tiszteletére örömmükben. Fordult nem
³⁰ sokára a kocka, Zsurmay őrnagy elfoglalá a várost s a medgyesiek a kivilágítást 2000 p. ft sarccal fizeté meg őrnagyunknak. Onnan elvonulván Zsurmay őrnagy, b. Heute 300 emberével újra meg akarta szállni Medgyest, de a saját kárukön okúlt polgárok azt üzenék, hogy jöjjön nagyobb sereggel vagy be nem
³⁵ bocsátják, mert újra nem akarnak sarcot fizetni értök.

3

Segesvár be van véve és felprédálva.

4

Az Urbán újabb betörésének részleteiről még biztos tudomásunk nincs, valamint arról sem, mi sors érte *Riczko* őrnagyot. Holléte eddig nem tudatik. Tán elesett, tán megszabadult.

- ⁴⁰ Ujabb tudósítások szerint a derék *Bánffy János* alezredes Dézsről egybeszedvén az erőt, Urbánt visszavonulásra kényszerítette. Mindenki örömmel tudja *Bánffy Jánost* a harctéren, ki hogy eddig nem volt *Bem* tábornok kíséretében, azért is örvendünk, mert ismerve őt könnyen megtörténhetők tartjuk, hogy osz-
- ⁴⁵ tozzék hű bajtársának *Mikes Kelemennek* dicső, de reánk nézve szomorító, sorsában. Adjon az ég érdemelt sikert vezérletének.

5

Dembinski tábornok Miskolcra seregével már hihetőleg kiindult, miután *Klapka* ezredes Mezőkövesdet elhagyta s a kompolti előőrsi csata után Gyöngyös felé nyomul.

6

- ⁵⁰ *Görgey* tábornok seregéről, kik látták, nem győznek elég magasztalással szólni. Rend, csín és fegyelem első pillanatra felőtlik. A Kassára történt bevonuláskor álguyi és fegyverei a seregnek olly fényesek, a katonaság olly csinos volt mintha béke közepette *Kirchen-parade*-ra állítottak volna ki. Mióta *Dembinski* és *Görgey* tábornokok seregei közvetlen érintkezésbe
- ⁵⁵ jutottak, egyesülve van a magyar mozgó hadsereg, s ugy hiszszük nem sokára lesznek meleg napok a főváros körül.

7

- Alföldi táborunk védelmi állásban vesztegel. A föld fellágyulása semmi mozgást nem enged az ágyukkal sem a Tiszán innen,
- ⁶⁰ sem tul. Közlebbbről onnan nem várhatunk meglepő híreket.

REPÜLŐ HIREK

[1849. febr. 22.]

I

Tegnap mintegy húsz vasas német foglyot hoztak a fővárosba, (éttvén Debrecenbe) Kompoltnál fogták el, a hol ötven darabot le is vágtak belőlök. Ha ez hétről hétre így tart, körülbelől tiz esztendő alatt készen leszünk velök.

2

⁶ Pesten, mint néhány nap óta beszélük, valami jelentékenyebb demonstrációnak kellett történni. Hír szerint Windischgrätz öt-ezer ujoncot követelt a lakosságból kiállíttatni, ez adott okot az ellenszegülésre.

3

¹⁰ Görgei tábornok néhány ezer szekérrel hozott el a bányavárosokból bányakészleteket. Nagyszerű operációinak mesterséges kivitt tervezetét könyvomatokban fogja a közönséggel megismertetni.

4

Hír szerint Puchner parlamentaireket küldött Bemhez, ki már Szebenig hatolt, de kiket a tábornok azzal utasított vissza: hogy ¹⁵ miután az unbedingte Unterwerfung eszméje úgy is divatban van, ő sem kívánhat kevesebbet ellenfeleitől.

5

Tegnap indult a Károlyi huszárok egy zászlóalja Deézs felé ottani seregeink segélyére.

Csehországban nevezetesebb politicalai mozgalmak kezdik
 20 magokat érezhetővé tenni, miknek irányát könnyű kitalálni a
 kremzéri országgyűlési pártok alakulásából.

Windischgrätz a horvát katonákat magyar bankjegyekkel fi-
 zeti. A horvátok ezekről tanulják Kossuth nevét tisztelni. Több
 schwarzelb lap erősen iparkodik azon hirt megcáfolni, mintha
 25 Zággráiban a dynastia ellen történtek volna demonstratiók s így
 csakugyan kell benne valaminek lenni.

[1849. febr. 22.]

Eszék feladta magát.

Eszéken volt ötezer főre menő várőrség. —

Arad tartja magát öt hónap óta. —

Aradon van hatszáz főnyi várőrség. —

5 Fiat applicatio.

A derék Komárom megye poltron renegát követei helyett
 újakat választott, már utban vannak Debrecen felé.

Tóth Lőrinc, Komárom város követe cleitől fogva itt volt, a
 többi egy sem.

KOMÁROM

Komárom győzhetlen falainak őr szelleme a derék Makk, mostani parancsnok, kit kormányunk jó tapintata még jókor nevezett ki a tehetetlen Majtényi helyébe. — Szellemének és szilárdságának örömmel s tisztelettel hódol úgy a katonaság, mint a városi polgárság. — Őszinte méltánylást érdemel terhes hivatala hű teljesítésében a városi polgármester, *Amtman Jenő*, — míg ellenben a nép megvetése s átkai sújtják a renegát követeket. — Pázmányd ellen legnagyobb a harag, mert neki tulajdonítják a többiek elcsábítását is; — s ha e szép madarak meg mer-
 5 nének jelenni fészükben, melyet berondítanak, nemcsak megvetés, de halál lenne díjuk a felbőszült nép kezei közt. E nép el van határozva s fogadást tőn magát utósó csepp vérig oltalmazni, s ha a dolog oda jutna, hogy vesznie kell, előbb, minden schwarzgelb elemet kiölni, s elő-postaúl fölküldeni a más világra. E fogadás teljesen elrémítette a néhány schwarczgelb-hajlamú egyént, kik azonban folyvást szemmel tartatnak. — A vár-
 10 őrizet kirohanásokat tévén, két választó kerületet megtisztított az ellenségtől, s a csalóközi és udvardi kerületekben a múlt hetfőn kell lenni a választásnak. Csernátoni, Taly Zsigmond,
 15 Ordódy Pál valának, mint halljuk, a jelöltek.

A tatai és gesztesi kerületekben, melyeket, kivévén a Komárommal szemközt eső új Szőnyt, ellenség bir, még eddig nem történhettek új választások.

Valami *Vaszolai* nevű ember, egyébiránt egyik fia a pozsonyi
 25 schwarzgelb nagy kereskedő Scherznek, ki hét bukást csinálván, ugyanannyi házat épített, s nemes emberré teremtetvén, nagy nemesi jószágokat szerzett, — k. k. Comissärül adja ki, de Komáromtól távol tartja magát. A komáromiak lefoglalták ottlevő vagyonát e semmire kellő csinált nemes embernek, s
 30 megvetve igényeit *Puky Miklós* komáromi biztosnak engedelmeskednek, ki erélylyel felel meg hivatásának.

A Közlönyben közlött esemény, az osztrák katonákkal bélelt gőzhajó beteggé lövetése nem Komárom alatt, hanem onnét 3 órányira, *Mocs* helységénél történt, hol gr. Eszterházy Pál állomásozott a várbeli előőrsökkel s néhány ágyúval. — A vidéki nép szelleme igen egészséges; a vár ereje fedezi a vidéket egész Párkányig, s befogadja az üldözötteket, kik, ha rézs nyílik, ismét sietnek a vidékre, buzdítani s lelkesíteni. — A derék Komárom tehát roppant nagy „Strich durch die Rechnung” ő hercegségének, ki Magyarországot két hét alatt szándékozott megigázni, — s ha nem mondhatjuk is; „él magyar, áll Buda még!” azzal vigasztalhatjuk magunkat: „áll Komárom, él a magyar még!” S e jó szellemű, elszánt nép iránti tiszteletből meg is szünhetnének már egy némelly firkász urak örökös gúnyolódásai a komáromi nemzetőrök ellen, a schwechati szaladás miatt. — Egyesek hibájaért az egész vidéket, egész megyét hozni rossz hírbe, meg gondolatlan és gyermekes pajkosság. — Ohajtandó volna, hogy a várőrizet, erejének azon részével, melyet nélkülözhet, szünet nélkül folytassa tisztítási munkáját. Bezzeg Arad és Temesvár nem pihen. Komáromnak folytonosan nyugtalanítani kell az ellenséget, s addig terjeszteni a tricolor uralmát, meddig ereje ér; ujoncokat szedni, szellemet terjeszteni; ha lehet lapokat adni ki, melyek hirdessék isten igéjét, a szabadságot, honszerelmet, függetlenség s törvényes hatalom iránti engedelmesség érzelmeit.

248

CHARIVARI

[1849.febr. 24.]

I

Komárom megye ujonválasztott követei: Végh József és Thaly Zsigmond már utban vannak Debrecen felé.

Beszélik: hogy Götz és Hurbán elfoglalták Kassát, majd beszélni fogják: hogy ismét elszaladtak. Ma nekem, holnap nekem, ez a háboru sorsa.

Uminszky, lengyel tábornok az 831-ki forradalamból, Miskolcra érkezett.

Tegnap több panszlav izgató foglyot hoztak ide, nagyjából részint papok, minden féle vallásuak.

REPÜLŐ HÍREK

[1849. febr. 26.]

A brüsseli hatalmas konferenciában az határozatott, hogy Lombardvelence önálló független királyság legyen, egy habsburgi házból származott koronája alatt: a család kárpótlására pedig Magyarország Austriába kebeleztessék. Hallod, magyar?

⁵ Makk, komáromi várparancsnok — hír szerint — Majthényit főbelöveté.

Dembinski és Auersperg előőrsei Gyöngyösnél már farkas szemet néznek, ágyúkkal vetvén egymásra tüzes pillanatokot.

4

A kormányelnök ma reggel a táborba utazott, seregeinket
 10 lelkesítendő.

5

Erdélyből ismét futár érkezék. Hozott egy anteépochalis
 reactionariust, Kozma Imrét. Ez a Józsikák teremtménye, belső-
 szolnoki volt főispán. A futár magával hozta a fogolyrai illető
 15 ítélet napjáig.

6

Kornis Gábor erdélyi gróf és Ehrenfels oláh ruhában, mint
 bujtogatók, saját fajuk ellen, tetten kaptva, elfogattak és Ko-
 lozsvárra kísértettek. A nép boszuló dühétől alig menthették
 meg őket. Az elfogatásban eljáró derék honfi Tót Ágoston.

7

20 Bem tábornokkal, Medgyesnél 8000 háromszéki, csiki és
 gyergyói székely egyesült. Köztük 8 ágyú és 600 lovas. Sz.
 Udvarhelyszék még mindig pecsovics.

8

Hir szerint Zágráb és Karlovic ostrom alatt vannak.

9

Az „Argamer Zeitung” be van tiltva, mivel a magyar bajokat
 25 bevégezeteknek tekintve, idejét látták a szlávmonarchia kikiál-
 tásának. Budapestről minden osztrák erőt csatatérre hoztak,
 csupán ezernyi fegyveres maradt ott. Jelacsics két óráig haran-

güirozta a katonaságot. Beszéde tartalmában nem kívánja a
mult kiállott szenvedések folytatását, csupán a végső és elha-
30 tározó csatára kérte fel őket.

IO

Rotschild a 80 millió kölcsönt megtagadta, és a provinciák
nem akarják adni a 40 ezer ujoncot.

II

Olaszföldről szinte hírek terjengenek. Ezek szerint Romában
köztársaságok kiáltattak ki. A nápolyi királyt leölték. A toscanoi
35 herceg megszökött.

250

JELLEMVONÁSOK A MAGYAR HADI ÉLETBŐL

I

Nagy hire volt: hogy Görgei és Dembinszki között némi sur-
lódások lettek volna. Ez nem való. Görgei elismerte Dembinszkit
parancsnokának. Csupán az alsóbb tisztek voltak némi ellenke-
zéssel. Ezeknek így nyilatkozott Dembinszki:

5 „Uraim, vagy én halok meg, vagy önök fognak engedelmes-
kedni.”

Azóta mindenki teljesíti kötelességét.

2

Dembinszki azt mondá az egész hadjáratunkról: hogy az egész
a pesti kivonulásig nem volt egyéb, mint az ellenség mozdula-
10 tainak rossz másolata. Igaza volt.

Görgeire egyszer rátámad két nagy képü kormánybiztos, az-
zal a szerény követeléssel: hogy siessen megmenteni a hazát!

„Épen abban fáradok, felelé a tábormok, nézzék a sapkámat,
épen most lőtték keresztül az ütökzetben, a honnan jövök.”

¹⁵ Schwechatnál Görgei egy nemzetőri őrnagynak parancsolja:
hogy menjen jobbra az erdő felé.

„Nem jobb volna kérem alássan balra menni?” kérdi az őr-
nagy.

Görgei erre hidegvérrel kihuz egy pisztolyt a nyereg alól s az
²⁰ őrnagyra fogva, kérdi: „megy ön, vagy nem?”

„Ah kérem alássan, repülök! csak szerény véleményemet
akartam megmondani.”

Dembinski a multkor Schlicket hatezer emberrel úgy schakba
szorította, hogy a félszemü Cupido éjjel tüzet rakatott s első-
²⁵ kött.

Mikor Dembinszky látta: hogy már az ellenfél az őrtüzeket
rakja, „tudom én, ugymond, hogy miért rak ez most tüzet, ne
volna csak két annyi ereje, mint nekem!” —

Schulz őrnagy egyike legbátrabb vezéreinknek és a legkedé-
³⁰ lyesebb katona.

Hajdan Radeczkinék volt jobb keze, most a mienk.

Kissé nagyot hall s ugy látszik: hogy hozzá van szokva
az olyan fenhangu beszédhez, minőt az ágyuk szólnak.

A tarcali csatában egy vasas német hozzá vágott a nyakához,
35 de nem jól találta, a gallér felfogta a csapást.

Az Őrnagy ránéz, elkacagja magát, s azzal kihúz egy pisztolyt
és főbe lövi.

Először kinevette, azután ölte meg.

7

A merre seregeink jártak, a tisztek mindenütt táncvigalmakat
40 adnak.

Soha vigabb multságok nem történtek a világon.

Egy ilyen vigalom közepett jön a hír: hogy az ellenség közel
van.

A társaság elnémul, csupán Schulcz kiált föl. „Pompás!
45 hisz épen vártuk őket, előre uraim, hadd mulassanak addig a
hölgyek, mi is rögtön sietünk vissza.”

És úgy tett, a miként beszéle, lóra ült, elverte az ellenséget s
visszament a bálba táncolni.

251

[1849. márc. 1.]

Debrecen, mart. 1.

Milly szép mesterség: elferdíteni azt, mit mások mondanak.

Az Esti lapok azt mondják: Harcunk *most még* a védelem harca.

Az *alap*, mellyen állunk, az 1848. törvények. A Debreceni lapok

5 az elsőt oda facsarják, miszerint az azt teszi, hogy harcunk nem
a szabadság harca.

De az ám! Még pedig az igazi népszabadság harca. S ha az nem
volna, mi sajnálnók, ha csak egy csep vér folyna is érette. Ne-
künk nem kell más, mint a teljes jogegyenlőség szabadsága.

10 Semmi előjog; semmi kiváltság, nevezzék bár mikint. Egyetlen
tekintélynek ismerjük az ésszt és erényt; egyetlen korlátnak a

törvényt; egyetlen felségnek, a népfelségét s népképviselőházat.
— Ez a mi szabadság-fogalmunk.

15 A másik állításunkat: hogy az *alap*, mellyen állunk, az 1848. törvények; így ferditük el: hogy mi ennél a legjobb esetben sem akarunk többet. — De akarunk ám! Még pedig annyit, mennyit kivívni birunk.

252

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. márc. 2.]

I

Guyonnak volt eleinte egynehány nem épen oroszlanyszívü tisztje, ezeket ő, mikor csata idején előre kellett küldeni, ezzel a phrasissal szokta biztatni:

„Tetszik meghalni, vagy tetszik menni?” s egyszersmind egy
8 pár pisztolyt tartott az órruk alá.

Ezek most a legjobb katonák. Ha az ember egyszer kiállta a csatatüzet, azontúl tréfa dolognak tartja.

Guyon serege többnyire apró, tömzsi legényekből áll, kik egytől egyig vakmerőbbek az eleven ördögnél.

2

10

Silhouettek

Semmi okunk sincs kétségbeesni hadseregünk állása felől.
Vezéreink olyanok, minőket csak kívánni lehet.

★

Maga az ősz *Dembinski*, első rendü europai celebritás, s a leg-híresebb manoeuvrirozó.

★

¹⁵ *Görgei* egy napoleoni talentum, komoly férfi, bátor katona, erős szónok, s tudományosan kimívelt fő. Ha ő szeretne magáról beszélni, vagy beszéltetni, nem kételkednénk rajta: hogy nálunk is teremtett a forradalom nagy embereket.

★

²⁰ *Bem* a leghiresebb tüzér tábornok Európában, s e mellett hatalmas organisáló ész. Csatái beszélnek hiréről.

★

Mészáros bátor katona, de jószívű ember. Sz. Tamásnál egyedül maradt lován az ágyú golyók süvöltése között. Kassánál utósó volt, ki a csatatérről odahagyta. Mindene van, a mi egy vezérnek kell, csak szerencséje nincs.

★

²⁵ *Kis Ernő*. Ismerjük őt, mint a perlaszi hőst. Előttünk leginkább nevezetes arról: hogy csatával soha sem dicsekszik; pedig lassanként százhusz ágyút szerzett össze az ellenségtől s két hétig munitió nélkül szüntelen támadó helyzetben tartotta magát. Ő az, a kin nem fog a fegyver. A haza ügyéért 250 ezer pengő ³⁰ forintnyi évi jövedelmét áldozta fel. Az osztrák Post azt írja róla: hogy Temesváron van és feladta magát. Qui quid optat, cito credit. Ha tudná, hogy Dembinszkinél van.

★

³⁵ *Damjanics* leghatalmasabb ostora a rácoknak, neve föl van írva a jarkováci csatatéren s nem sokára föl leend másutt is írva.

★

Guyon regényes elszántságú csapatvezér, egyike azon ideáknak, minőknek párjára a hősköltevényekben akadunk. Félig mese, pedig egészen való.

★

Répdy a tartaléksereg vezére, *Gáspár* lovasság dandárfő,
40 *Vécsey*, *Kmety* mindannyian a leghősiebb csapatvezetők.

★

Klapka, kinek nevét legelőször is diadal jelentésekből tanultuk ismerni.

★

És mások annyian, kiknek tetteiről az írás nem beszél, mind meg annyi biztosítékai jövő győzelmünknek.
45 Seregünk vitéz, vezéreink hősök. Ki akar kétségbeesni?

253

TÁBORI JELENETEK

[1849. márc. 5.]

Leiningen derék őrnagyunk a cibakházi csatában körülfogatott s az ellenség kezére jutott. A cs. kapitány, ki a fogoly őrnagyot egy közellévő csárdába kísérte, embertelenül szitkozódék: rebell, áruló *sat.* címekkel halmozta, ígért golyót s bitófát. Egy⁵ fiatal hadnagy, Illési, hirt vitt az őrnagy zászlóaljának s azok megrohanván a csárdát, őrnagyukat kiszabadíták s elfogák a cs. kapitányt 32 legénnyel.

A kocka ekkint fordult, a fogoly őrnagy szabaddá lőn, az ellenséges kapitány fogolylyá, s midőn szállásán a foglyot élébe

¹⁰ kísérik őrnagyunknak, „Megmutatom én — szól az őrnagy — hogyan kell civilisált katonáknak az ellenség elfogott tiszteivel bánni. „Üljön le ön s vegyen szivart.” —

2

Pabst, ellenséges tiszt, Keresztúrnál körülfogtván, egy új magyar honvédeink közül neki szegzi szuronyát s már átdöfi, ha
¹⁶ oda nem ugrat Takács nevü huszár s olly hatalmasan parirozza a szuronyt, hogy az agyánál ketté törik. A közel álló tiszt is elérkezik s egész lovagias humanitással fejezi ki sajnálatát a veszély felett, mellyben forgott a fogoly-tiszt s kérdi kívánatát. A fogoly tiszt: „Engedje meg ön — szól — hogy e becsületes huszár
²⁰ foglya legyek s ő kíséren Tokajba.” Ez meg is történt s ott gyűrűjét adta emlékül a huszárnak.

254

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 5.]

I

Nugent, átkelvén a Dunán, Bajánál összezorrent a rácokkal, és emezek huzzták a rövidebb végét.

2

A temesvári soldatesca is megkezdé már operatióit a rácság ellen.

3

⁵ Sztratimirovits — ezeknek folytán — már háromszor küldött alkukövetet Szegedre. A kezünkben fekvő földet követelik. — Így még nem áll az alku.

Nem látjátok-e, hogy e pillanat Istennek ujjsmutatása, — ha t. i. a hírek nem hazudnak.

4

- ¹⁰ Goldmark, hírneves democrata érkezett ide Bécsből, ki következő érdekes dolgokat beszél:

*

Bécsben jelenleg háromféle párt van: republicanus, foederalista és schwarzgelb, az első a legnagyobb.

*

- ¹⁵ A magyar bankjegyek cursusa Bécsben 96 pto. Ez is arra mutat, hogy ők sem számítanak vesztünkre.

*

A francia nemzet tiltakozik azon tény ellen, miszerint Oroszország 40 ezernyi sereget tart Moldva és Bukovinában, s azon esetre, ha ezt vissza nem vonja, e tényt hadüzenetnek veszi s represaliákhoz nyul.

*

- ²⁰ Az Olaszországnak indított francia haderő utjából visszahivatott Párisba, minthogy Napoleon ki akarja magát császárnak kiáltatni.

5

Hir szerint, Damjanics előcsapatai már Vecsés körül járnak; nem sok valószínűség van benne.

6

- ²⁵ A Zanini zászlóaljából mintegy két század visszamenekült hozzánk.

7

Egert felprédálták a császáriak.

8

Kolozsvár környéke csendes. Az oláhok közt semmi mozgalom.

9

²⁶ A magyar cancelláriát Bécsben fölállítják, és, hír szerint, Szerencsy foglalta el Apponyi helyét.

255

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 6.]

I

Pesten 60 elfogott honvédet besoroztak a császári seregbe. Másnap egy sem volt közülük Pesten.

Egy jó ismerősünk közülük négy nap alatt per avia et devia ide menekült Debrecenbe.

2

⁵ Az éjjel érkezett tudósítás szerint Szolnoknál erős és tartós ágyuzást hallani.

3

Az ellenség főhadi szállása jelenleg Gödöllőn van.

Carlo Alberto átszökött Radeczkyhez, Sardiniában ki van kiáltva a *respublica*.

- ¹⁰ Bécsi lapok tudósításai szerint Fiume felé egy két huszár ezredből, s nyolc zászlóalj gyalogságból álló táborrest vonul. Mint mondják: a Radeczky által utnak eresztett magyar katonaság. Nem akarta a tábornagy általuk egész hadseregét megrontani; vagyis magyarul mondva, félt: hogy a legelső alkalommal elle-
¹⁵ ne fognak fordulni, s haza küldte őket. Ha ez való, úgy egy hónap alatt ismét szép erővel szaporodhatik hadseregünk.

Pázmándy, Szentkirályi és Babarczy együtt készítik Windischgraecz parancsára Magyarország új alkotmányát. Érdekes curiosum lehet belőle, ha megszületik.

A RÁCOK BÉKEPONTJAI

1. Általános amnestia.
2. Külön vajda és patriarcha.
3. Nemzetiségi képviselőlet az országgyűlésen és a ministeriumban.
- ⁶ 4. Fegyverek megtarthatása.
5. A vajda hatáskörére nézve körülíratlan territorium.
6. Elfoglalt javak visszaadása.

ROBOTOLTATÁS

Híre van, hogy Szatmármegyében újjólag praxisba van véve a robotoltatás.

Meg akarjuk előzni a balvéleményeket, hogy ez esetet tisztába hozzuk.

⁵ Szatmármegyében sok számu a közrendü nemesség.

Ez elterjedt nemesség nagy részében urbariális fundusokon levén megtelepülve, sokan közülök saját szorgalmuk által maguknak curiális telkeket szerezve, amoda jobbágyokat telepítettek meg.

¹⁰ Így érte őket a márciusi törvénycikk, melly az urbariális viszonyokat általánosan elvileg eltörölve, azoknak specificus kiegyenlítéséről mit nem szól, s ekkép legalább hat annyi jobbágytelek találatott effective, mint mennyi a Mária Terézia alatt készült telekkönyvekbe be volt írva.

¹⁵ Az ezen sietségből eredett hiányt csupán az evaluatio pótolja. Ez eszmét a törvényhozó testület megkezdte, de félbe hagyta. Mi legközelebb szólni fogunk róla.

Mint anecdotont hozzák fel e tárgyra, hogy Eötvös kormánybiztos robotban hajtóvadászatot tartott. Ez ismét félreértés.

²⁰ Hajtó vadászatot a megye szokott mindig rendezni, ennek okát tudhaták: kik Szatmár megye territorialis minőségét ismerik, két három helység összegyül, s saját jóvoltáért hajtóvadászatot tart a farkasokra.

²⁵ Ha pedig illyesmit egyes földbirtokosok kívánnak rendezni, arra nem kell nagy erőtetés, az ottani földnépének a vadászat eleme, s egyszerű felszólításra a különben vendégszereteten nem fukar földbirtokoshoz százával csatlakozik.

Ez egyszerű magyarázata a dolognak.

258

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 7.]

I

Pesten a kápolnai ütközet hírére Te Deum laudamust tartottak. Következik majd a requiem is.

2

Görgei az éjjel Mező-Kövesden halt, Damjanics Abonyban

3

Bém tábornok felszólítja a székelyeket: hogy családostul⁸ jöjjenek össze M. Vásárhelyen a határszélen megtelepülendők. Heroicus cura, adja isten: hogy használjon.

4

Battyányi Lajos nem ítéltetett el, sőt azóta tán szabadlábba is állítatott.

5

Buda és Pest erősítéséről egy szó sem igaz, csupán az új¹⁰ épülettől vonatott egy árok a lánchidig, a menekülés megkönnyítése végett. A muzeum tetején nincsenek ágyúk.

259

FUTÓ HIREK

[1849. márc. 8.]

I

Ma érkezett egy zászlóalj a Bocskai huszárezredből Debrecenbe.

Mind gyönyörű természetes hadfiak, jól felszerelve és begyakorolva.

⁵ Nehány nap múlva ők is csatában állanak.

2

A Szolnoktól Abonyig vert ellenségnek eddigelé összeszedett halottjai többre mennek ezer négyszáznál.

E gyönyörű csata volt.

¹⁰ Az ellenség elvesztette két legjobb posztóját, tizenegy ágyut, minden munitióját, táborig pénztárát, négyszázhatvan foglyot, s majd másfél ezer halottat.

A vörössipkások itt is e nap hősei voltak, a huszárok mellett.

Damjanics kineveztetett azon táborost főparancsnokának.

¹⁵ Egyébiránt a tiszántuli continensről annyit sem tudunk, mint hajdan Robinson Crusoe.

3

A pécsi német lap egyik száma arról értesít, miszerint Mária Anna császárné az osztrák birodalom népei közvéleménye elébe fogja felpanaszolni, hogy férjét a császárt egy családi tanácskozányban forma szerint kényszerítették a lemondásra. A nevezett ²⁰ lap tudósítója bizonyos adatokból hiszi, mikép az előbbi és mostani császári ág közé olthatlan családi gyűlölség fészkelte magát, mellyet valamely ügyes diplomata célszerűen fölhasználva, könnyen megtalálhatná a vezérfonalat Magyarország és az összes olasz álladalmak közti szövetség alakítására.

4

²⁵ Batthányi újabb hiteles hírek szerint csakugyan el van ítélve, még pedig tizenhét esztendőre.

Ennek az enormis évszámnak tán ugy nevezett Sündenatalog lehet cynosurája.

Ez tudniillik ilyenforma tarifája az osztrák ellen elkövetett
30 vétkeknek, a maga illető börtöncontingentiájával.

1. Országgyűlési tag	Pesten	3 esztendő
2.	detto Debrecenben	6 esztendő
3.	Résztvevő az octoberi napokban	9 esztendő
4.	Jelenlevő a schwechati ütközetben	10 esztendő
35	5. Kormánybiztos	5 esztendő
6.	Országosbiztos	8 esztendő
7.	Egy journalcikkért	4 esztendő
8.	Hírlap szerkesztése	10 esztendő
9.	Kormánytag	11 esztendő
40	Tehát a ki mind ezeken keresztül ment, kaphat summa summarum 69 esztendei fogságot.	

260

CHARIVARI

[1848. márc. 9.]

I

Forradalmi hévmérő

Legújabb. Görgei Arthur Tokajnál az ellenséget demolirozta, és demontirozta, elfogott két törzstisztet, s egy három próbás spiont, 12 darab ágyut, s 60 darab püstit.

b

Párbeszéd.

Barátom Jankó, csak ez a majom faj azon eszmével bírna megbarátkozni, hogy egy étellel ugy is tartozik, már régen szabad volna a continens. Én ma kész vagyok véremet ontani a szabadságért.

¹⁰ Nyomorúság! Mi vetünk, a jövőkor arat! ki ne áldoznék tiz életet is azon hitben, hogy az unokák boldogok leendnek. Barátom, hidd el, olyan nyugodt valék *Schwechdtnál, Sukuróndnál, Pákozdnál, Aradnál, és Szolnoknál.*

★

¹⁵ *Legújabb.* Bizonyos — a közönség előtt fel nem fedezhető ok miatt — Görgey Miskolcig hátrált.

Párbeszéd.

Barátom Jankó, hidd meg, már igen meguntam bizonytalan helyzetünket, tudja az isten, nem nekem való epocha ez, az én lelkem családi nyugalmas, atmospherát szomjazik, az ilyen ²⁰ háborus idő Kállay Ödön, és Lauka Guszti féle kedélyeknek való.

Röviden csak annyit felelek kedves Lacim, hogy Eötvös Sepi, és Trefort nem ostoba emberek voltak.

★

²⁵ *Legújabb.* Seregünket Kassánál megpacskolták, de azért veszte semmi sincs.

Párbeszéd.

Barátom Jankó, néhány aranyat szeretnék váltani, nem tudnál helyet, hol vagy ezeret kaphatnék.

³⁰ Fájdalom, nem. Én is örömet váltanék vagy két ezeret. Mit gondolsz Lackó ki lehetne-e illanni az országból, ha az embert szoritanák?

Stájernek talán. Mindenesetre risicó!

Célszerű ajánlat.

Kérjük meg a franciákat, hogy térnagyságra, és jóságra
 35 hasonló földdel cseréljék ki földünket, mi Franciaországba me-
 gyünk, ők jöjenek számra egyenlően Magyarországra. Majd
 meglátjuk azután, velők is mer-e kutyálkodni a német?

★

Windisgraecz elibe egy gyanus ember viteték.

Hogy hívják önt? kérdé a Durchlaucht. Lator Kálmán
 40 főherceg! felelte reszketve a deliquens. Atyafia ön a szerencsét-
 lenül kimult gróf Latournak? Messziról! felelt görcsök között
 Lator Kálmán.

Bocsáttassék szabadon — felelte büszkén a vén tábornok, én a
 latrokat nem bánom.

★

45 A Szentkirályi és Babarcsi által készítettendő constitutio
 ebből eredő törvényeknek három pontja.,

Elsőször. Mindenki tartozik halála előtt testamentumot ké-
 szíteni.

Másodszor. A testamentom nélkül elhaltak vagyona a
 50 királyé.

Harmadszor. Ki embertársát főbeüti, a poklon kívül, mit a
 más világon okvetlen megkap, ezen a világon három holnapi
 fogsággal büntetetik.

★

Windischgrätz Pestvárosától még az ártatlan Bulyovszky
 55 Gyula fejét is követelte. A tanács megszeppenve válaszolt, hogy

a fiatal reformer fejével ugyan nem szolgálhat, de a helyett kétszer nagyobb, s nevezetesebb *Schedelt* adhat.

★

Jellasics Győrben makao-bankot adott; bankja megtelvén öt pengő forintokkal, a szeretetre méltó banus mosolyogva retírált. Egy fiatal hadnagyocska bátorkodott illetén forma észrevételt tenni: Kedves vezérünk igen igen szerencsés, csaknem minden harmad, negyednap *retírdl*.

261

[1849. márc. 9.]

I

Ha valaki — *Hajnik Pál* ugyancsak megérdemli a haza méltánylatát, Pesten egymaga 166 ember helyett dolgozott, mint rendőrfőnök, itt Debrecenben 7 ember helyett működik, mint septemvir.

2

⁵ Madarász Józsi, midőn a táborba rendeztek, itthon rendetlenit; vigyázzon, hogy majd ha a táborban az ellenséget rendetlenítik, itthon ugyan azt ne rendezzék.

3

A *kovács* műhelytől a Madarászok mindig távol szokják kivetni lépjeiket. A pöröly hangjától remegnek a verebek és ¹⁰ gimplik. Debrecenben sincs máskép.

Rosinantét nem Urban kapta ajándékul, hanem Madarász László vette meg; a rendőri hivatalba több lovak szükségeltetnek.

Lauka valahol ezt a verset írta:

- 15 Húzd meg magad szép csendesen
Hajts térdet, és csókolj kezet.
Türelmes légy, s alázatos;
Nagy úr lehetsz mások felett.
- 20 Ellenben — bár szent szót emelsz,
Az igazság pártját fogod —
Meglásd, sok gaz találkozik,
Ki meggyaláz, s lábbal tapod.

Fiat applicatio.

- 13 A rendőri hivatalnál panasz tétetvén, hogy a *virslík* igen vékony és kurta alakban jelennek meg, az igen tisztelt hivatal következő rendeletet bocsátott ki: meghagyatik az illető virslimeisztereknek, hogy a virslík ezennel *kolbász* formátumban adassanak át a közönségnek, megengedtetvén mindazáltal azoknak a *virslí* név viselése díj elengedéssel.

- 30 Új telegraph.

Németországban a magyarországi harcok állását a Dunából tudják meg. Kifogdossák ugyanis a Dunában vagy Tiszában elveszetteket, sortirozzák, ha több németet fognak ki, akkor a

magyarok győztek, ha több magyart, akkor a németeknél ezen
35 látélet szerint emelkednek, vagy buknak a bankrészvények és
papírok is. A mi papírjaink rendesen jobban állnak.

★

Californiában oly iszonyu quantumban találták az aranyat,
hogy a rézpénzt is aranyból verik, s az aranygyűrűnek, hogy
értékét adjanak, megrezezik.

★

40 Toldy Ferenc, mióta Windischgraecz Pestet elfoglalta, ismét
Schedel Ferenc, ha Pestre megyünk, ismét Toldy Ferenc lesz,
csakhogy mi majd számon kérjük tőle a *Schedelt*.

8

Párbeszéd a rendőri hivatalban.

Rendőrfőnök. Mit talált ön annál a Jebuzeusnál.
45 Fogalmazó. 500 pengő forintot, s egy komisz minisztert.
R. Miféle otromba kifejezés ez? A minister ha posztóból van
sem lehet komisz.

F. Itt az 500 pengő, hát a minisztert hová akaszszam.

R. Ön scandalosus egy frater, — ki kell tisztítani a minisz-
50 tert, s illendően a kaszliba helyezni, jöhet idő, midőn a komisz
minisztereket is használhatjuk.

9

Szolnoknál az utósó csata alkalmával egy vasas generális a
sárba szorittatván, érzékeny hangokban olvadt fel: Pardon,

generalis vagyok, megadom magamat. Épen azért váglak le
55 pimasz, szólt megvetőleg a huszár, mert te parancsolsz, ha te
nem unszólnád, nem komiszkodnék a német.

10

Bizonyos lázító oláhpór egyszerre állíttatván akasztófa alá
pópájával, következő szavakban kívánt lelkesedést önteni a szen-
vedőbe . . . ne féljen tisztelendőséged, hiszen nemsokára azon
60 uj mennyországba megyünk, mellyről ön biztosított, ha a
magyarok ellen fegyvert ragadunk. A pór nyugodtan halt meg,
de a gaz pápa eszmélet nélkül nyakravalóztatott fel.

262

[1849. márc. 10.]

Marcius tizenötödikében nem úgy van, mint a bibliában;
azaz nem a cethal nyeli Jónást, hanem Jónás a cethalat.

A Martius egyik szemét béhunyja, a másikat kimeresztí, s
5 aztán más emberre olly dolgokat fog, miket ő követett el,
például:

Azt mondja Martius, hogy az Esti lapok titkos programja
volt G. fővezért dicsérni.

Mi dicsérjük minden derék vezéreinket, mert azok értünk
vérzenek és mert sokszor eleit kívánjuk venni az olly gyer-
10 mekes fecsegéseknek, minőt a sárga schnabelü Martius ollykor
kárunkra is előre kikukorikol.

G. tábornokot illetőleg nézze meg Martius saját számaint, és
aztán szóljon.

A titkos programról szólva; a vesék vizsgálása ur isten dolga.
15 Hagyja el azt és ne elegyedjék belé abba olly lap melly ön magá-
val sincs tisztában.

Hisz a Marcius kit ma dicsőit, holnap lepiszkolja.

- Ha valaki, úgy ő bátran elmondhatja:
 „A mit írok egyik sorban.
 20 Kitörlöm azt a másikban.”
 A Martius, széles jó kedvében, gyakran tesz úgy, mint a
 táncra dühött székely fickó, mondván
 Összevágom magamat
 S kihányom az ablakot.
 25 Vagy, ha a literatus Martiusnak, literatus tükröt kell a sze-
 mébe tartani, úgy elmondunk egy régi literátus casust.
 Egyszer volt Frankhonban a többek közt két francia és még
 egy francia.
 A kettő közül, egyik ellopván a másik kakasát, a harmadik
 30 beakarta bizonyítani, hogy a kakas a Mátyásé volt, és kézzel,
 lábbal kapálás közben e helyett, „*Mathiae gallus*” mind azt
 kiabálta „*Galli Mathias*” És épen azért is hívják az olly önmagát
 öszve vágó zagyva, badar beszédet miben Jónás nyeli a cethalat,
 mint a Martiusban, *Galli Mathidsnak*.

263

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. márc. 10.]

I

X. Őrnagyunkról beszélük: hogy midőn az ellenség a szolnoki
 sáncokat készítetté, ő mint napszámos oda ment, s hat napig
 segítette a sáncokat ásni, ez alatt azonban azoknak minden
 csinját binját kitanulta, azokat lerajzolta, s az egész tervezetet
 5 közölte Damjanicscsal. Így került aztán a tábornok azon oldalra,
 a honnét legbiztosabb volt az ellenség megrontása.

Ha az említett őrnagynak e tette hivatalosan tudatik, meg-
 érdemlené érte: hogy azok között, ki a hon köztiszteletében
 részesülnek, megemlittessék.

- ¹⁰ Perczel Mór tábornok Szegedre megy az ottani hadsereg vezényletének átvételére.

Görgei tábornok a kápolnai ütközetnél észreveszi: hogy egy ágyúja azon veszélyben forog: hogy az ellenség elfoglalja.

Nem maradt az ágyúnál egyéb, mint egy tüzér és egy ló.

- ¹⁵ A tábornok rögtön siet a legnagyobb gólyózápor között az ágyú megmentésére egy század huszárral, midőn egy őrnagy elébe ugrat s feltartóztatja:

„Uram, ön vezér, önnek nem szabad egy ágyúért kockáztatni az életét.”

- ²⁰ „De annak az ágyúnak sem szabad elveszni.”

„Megmentem én, becsületemre fogadom.”

Öt perc múlva visszajött az őrnagy, s jelenti röviden.

„Századomat megvagdalták, de az ágyút elhoztam.”

A huszárok maguk húzták és védték az ágyút.

- ²⁵ Damjanics tábornok a szolnoki csata előtt felállította seregét. Végig ment a sereg homlokzatánál. Mikor a 3-dik zászlóaljhoz ért, *levetette előtte kalapját.*

Nem szólt semmit, de ezzel többet mondott a világ minden ékesszólóinál.

- ³⁰ Azon zászlóalj le is hagyná magát az utolsóig aprítani, előbb: hogysem vezérét elhagyná.

A SÜLT ÖKÖR

Ott voltunk, láttuk mindnyájan, meggyőződünk felőle.
Láttuk testi szemeinkkel, hallottuk füleinkkel. Lovon ült.
Szőke téli kaput rajta.

Pompásan vette ki magát a babos lovon, és a szőke kaputban.

- ⁵ Minden hölgy szeme rajta függött, minden kalap megemelkedett előtte, minden száj tátva maradt utána, mondván: ez ő, ez ő.

- ¹⁰ Az emberek törték egymást, hogy legalább a szakállát megláthassák, két asszonyt elgázoltak, egy suhancot agyonlapítottak, egy honvéd-tisztet kiszorítottak az uniformisból, olyan tolongás volt miatta.

Nem lehetett hozzá férni.

- ¹⁵ A lépcsők tetjén állt glédában az egyenlőség. A legszegletben összefont karokkal állt egy vörös kalap, kihívó daccal tekintve fel az égre.

Az emberek félve közelítettek hozzá, kérdezvén egymástól, valljon nem szokott-e harapni?

- ²⁰ Tul az árkon kedélyes muzsika szerszámok voltak elszórva, holott egy nagy hordóból bőgrével meritették a vinkómáslást, egy másik karéjban pedig sajtárral töltötték az emberekbe a tudományt.

A vinkónak több vevője akadt, mint a tudománynak.

- ²⁵ A népszónok egy kutkávából rögtönzött katedra közül beszélt, karzat volt, a körül álló fák ágai, a holott is egy suhanc, ki épen a szónok feje tetejébe kapaszkodott, a midőn ez a dynastiát érdeklőleg illy szavakat monda:

„Igen, óh igen, megbux, le fogunk sujtani onnét, a hová felkapaszkodnál!” A kölyök megijed s elkiáltja magát; „kérem alássan, inkább leszálok magamtól.”

- ³⁰ Ide is eljött ő. Lovon ült, egy félisten volt rajta, egy centaurus.

Mindenki őt nézte, mindenki ő elébe tördelt volna zöld ágakat, ha lettek volna zöld ágak.

A midőn ő megvált a mulatságtól, üres lett rögtön az egész erdő, nem maradt ott senki, csak az erdőpásztor, az ő nyomdokain sietett mindenki haladni.

De hisz arról senki sem tehet, ha akaratja ellen a divat lyonná válik, s a világot magába bolondítja. Szerencséje minden férfinak: hogy a leánynya nem született, mert bizony bizony még megeshetnék: hogy mind beléje szeretne: s egyszer csak azt vennők észre: hogy őt a sok szerelmes hetaera megszöktette.

Pedig ő még sehonnét sem szökött.

Azonban most veszem észre: hogy nem a themáról beszélek.

Nem tesz semmit. Idearum associatió.

Reménylünk: hogy holnap ez a cikk travesztálva lesz a Debreceni lapokban azzal a különbséggel, hogy az a mi ebben legfelül van, mint titulus, ott legalul lesz, mint írói pseudonymon.

265

FUTÓ HIREK

[1849. márc. 17.]

I

Ma nagy hire volt nálunk: hogy Martius tizenötödikén seregeink ismét megütköztek az ellenséggel. Mondják: hogy meleg egy nap volt. Ezer vasas német maradt a csatatéren; — adja Isten: hogy idvezültek légyen, mi nagy készséggel fognánk imádkozni a lelkeikért, csak már a mennyben volnának.

Tegnap érkezett ide Lenkey, annyit ő is tudott mondani: hogy Damjanics nem akar egy héten tul Pesten kívül időzni, s hogy a mult szolnoki csatában, a Hardegg vasas ezred tizenhét emberig semmivé tétetett.

- ¹⁰ A Pesther Zeitung szerint elesett e csatában Windischgraecznek tulajdon fia is. Azt mondja: ez a tisztességes schwarzgelb lap: hogy egy huszár úgy vágta őt le hátulról orozva. Más szóval futtában csaptak a feje bubjára. Conducat sanitati.

- A pesti nép naponkint tiz, huszecer számmal vándorol ki a
¹⁵ Rákosra s fel a budai hegyekre, várni, nézni, hogy jönnek-e már a magyar seregek.

Oh, ha jöni fognak, hány ember fog megörülni örömében.

Jelacsics ellen tulajdon horvát katonái több izben kitörtek. Támaszd őket egymásra, boszuállás istene.

- ²⁰ Az új épület mellett van egy góth ízlésre épült ház, ebből az ellenség a lakosokat mind kiharancsolta s ágyukkal rakatta meg. Majd ott hagyja ő azokat.

Windischgräcz parancsára hétfőn kezdik el Pesten lefoglalni vagyonainkat kótyavetyélni. Nem hiszem, hogy idejük marad-

²⁵ jon rá. De, ha mindenünket elpusztítják is, csak ők is pusztuljanak el s mi örömkönyűket fogunk sirni.

Nagyobb kincs lesz nekünk ellenségeink holtteste minden birtokunknál, meg fogják fizetni, mit tőlünk elraboltak, átkozott vérükkel.

266

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 19.]

I

Multkori repülő híreink közt egy Lenkey ezredestől hallott hírt közlöttünk, melylyel tévedésből egy másik eszmerokon újdonság csatlakozott, a Hardegg ezred elpusztultát illetőleg. Ezt egy pesti menekvőtől hallottuk, és nem a tisztelt ezredes úrtól, ⁸ ki, minthogy ott akkor jelen nem volt, a hír szerzője nem is lehet.

2

Táborjáratunkból semmi, épen semmi hírt sem hallottunk. A mit hallunk is, nem sok hinni való van rajta, még az ellenség dolgait jobban tudjuk, mint a mienket.

3

Jelacsics valamelyik nap Kecskeméten volt ötezer emberrel ¹⁰ rabolni. A császári katonaság most széltére pusztít és rabol, és gyújtogat — felsőbb parancs következtében és vesztének előre érzetében.

Dunavécstől fölégették a császári rablók, s hajókra rakták a rablott holmikat. A melly helység ellenáll, azt felégetik, a
 15 mellyik nem áll ellen, azt csak kirabolják.

KÉZDI VÁSÁRHELY

Szabadságháborunk, az illynémű harcok történetében, eddig is fényes helyet vívott ki magának, mert hiszen alig nyolc hónap alatt ötvennél több jelentékeny csatában, tizennyolc nagy ütköz-
 5 zetből, tizben miénk a babér, vagy négy, mint például a kápolnai, honnan az osztrákok több veszteséssel és jobban futottak, mint mi, kétséges. És így a kétféjü sas, rác, oláh, és muszka büntársaival is kevés dicsekszik győzelemmel. Azonkívül
 10 veszteségeink közt is nagy a különbség, mert a nagyszombati csata, Guyonnak és elesett bajtársainak örök dicsőségül, mit nem mondhat el sem Roth, sem Philipovics, sem horvát rabtársai, sem Szolnoknál a Zagyvába fult zsoldosok.

Ezen győzelemeink azonban mégis még csak dicsőségesek. Ezekhez hasonlót még látott a történet.

De Kézdi-Vásárhely kivétel. Ez bámulás tárgya.

15 Majd ha az anyagok forrása megszűnik és az elemek kristály alakot öltve megszállanak, csak akkor kerülend napfényre, mit tett Kézdi-Vásárhely a Kézdi székkel.

Kézdi-Vásárhely a semmi istenit, semmi szentet, sőt semmi emberit sem ismerő osztrák császárság, hizelgés, ámitás, hazudozás,
 20 fenyvegetőzés és fegyveres erőszak ellen három hóig fentartotta magát, a nélkül, hogy istenén, igazságérzetén és saját erején kívül, más segílynék csak hírét is hallotta volna.

Mig a férfiak az osztrák katonákkal, fele vegyült szászokkal, és becsempészett muszkákkal ütköztek, addig a nők Kézdi-
 25 Vásárhelyt, csapatokat állítva, katonai fordulatokban és fegy-

verforgatásokban gyakorolták magukat, az elcsábitott csikiek ellen indulandók.

30 És mig K. Vásárhelyt a gyermekek éjjel, gyertyánál is dolgoztak, felváltva a puskaporon, és a golyó öntésen, addig Sepsi szent Györgyön, négy órányira K. Vásárhelytől, a háromszéki főtiszt és cinkosai, rosz lélekkel, vagy ostoba gyávaságból, alku- doztak Puchnerrel, a *Gábor Aron* véres verejtékén öntött ágyúkra.

35 E miatt a k. vásárhelyi székelyeknek, a sz. györgyi leorrolt székelyekkel is meg kellett ütközniök. Ezen ütközetben Maránál esett el *Gábor Aronnak* egyedüli segéde k. vásárhelyi Jancsó Mózsi, ki fogadásból is minden három lövésre leszerelt egy osztrák ágyút.

40 Délután Jancsó Mozsit csaknem darabokra vagdalva haza vitték, a k. vásárhelyeiek elijesztésére, azon ördögi hirt is kohol- ták, hogy a város tisztelve szeretett papját és képviselőjét, Fábián Dánielt, Windischgrätz elfogatván felakasztatta, és darabokra vágatta. Ezen hirre, Fábiánné, a percben, midőn N. N. meg- látta, megőrült, és haza rohant, és hat élő gyermekét, kik közül 45 a legkisebbet az apja még soha sem látta, árván hagyva, kutba fulasztotta magát.

Illy hírek és körülmények közt, a rézedényeket ágyúvá, az ajtózárokat, sarkokat és ablakónozatot golyókká öntötték, aszta- és ágynéműjőkből tépést csináltak. Ki fegyvert nem 50 foghatott, puskaporon és gyutacson dolgozott, éjjel és nappal, saját kenyéren, a nélkül hogy csak eszébe is jutott volna valaki- nek ezekért csak fillérnyi jutalmat is remélni valaha.

Isten és a nemzet fegyvere, minden bizonynyal megőrzi illy dicsőségtől Debrecen városát, de lélekbeszállás végett mégis 55 figyelmeztetem azon civis atyafiságot, melly az érkező kato- náknak olly méregdrágán árul csekélységet, és az erdélyi s bánáti menekvőktől holmi könnyen nélkülözhető rosz deszka, asztal vagy szék használatáért havonkint képes egy, sőt két pengő forintot is kérni.

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 21.]

I

Baján nincsenek többé rációk, mint hirlik, oda is magyar hadsereg vonult be.

2

Bécsben nevezetes mozgalmak vannak. A katonaság nem mer a házakban lakni.

3

• A Kudelka ezredből sokan átszöktek hozzánk.

4

Bécsből jött kereskedők beszélnek, hogy az osztrák bank megbukott.

HÍR HÁTÁN HÍR

[1849. márc. 26.]

I

A rációkat verik!

Szőreg, Szentivány, Deszk be vannak véve.

A huszárságot gróf *Battyányi Kázmér* személyesen vezette a csatában.

- ⁵ Elfoglaltak három ágyút.
Baja és Zombor szinte visszafoglaltatott.
Legújabb hiteles hír szerint *Zenta* is vissza van véve.
Perczel Mór gyönyörű rendet tart az alsó táborban. Mióta
ő jelen van, egy jól rendezett, és győzelemittas seregünk van a
¹⁰ Banátban.

2

Bem bevette Brassót!

- Az a kis öreg úr csodákat mivel. Decemberben lépett be Erdélybe, másfél millió ellenség közé nyolczernyi gyakorlatlan sereggel, s Martiusban ura lőn egész Erdélynek, s vezére
¹⁵ egy győzni szokott seregnek, mellynek tetteihez hasonlókat csak a hajdankor félig mesévé vált eseményei bírnak felmutatni.

3

Windischgraecz egész generalstabjával egyetemben jónak látta, Győrbe felvonulni.
Költöznek a madarak.

4

- ¹⁰ X. városban sok magyar menekült gyülekezett össze, kiket a rácok kizavartak lakhelyeikből.
A városi hatóság tehát: hogy élelmi szerekben meg ne szoruljanak, szigorúan megtiltotta minden élelmi szerek kivitelét.
Jön azonban egy kecskeméti kupec, s összevásárol háromszáz forint ára sonkát, mellyeket Pestre akart szállítani a császári seregek számára jó jövedelem fejében.
Megtudja ezt a hatóság s midőn a kupec szépen kocsikra rakatta a sonkákat, elszedi tőle, s azzal útnak ereszti.
Egyetlen egy sonka maradt a kupec tarisznyájában, mit az
¹⁵ útra tett el magának.

Haza ér nagy szomorúan, s kérdi otthon az összeröffent ismerősöktől: hogy láttak-e már háromszáz forintos sonkát egy darabban?

— Soha se láttunk mink, felelék azok.

— Nohát hoztam én, úgymond, s kihúzza zsebéből az egyetlen
35 len egy maradványt, háromszáz forintomba került ez nekem.

5

A *-i tanács még furfangosabb okossággal jár el a kupeczek észretéritésében.

Ott is csak akad kofaember, a ki jó pénzért az ördögnek is
40 szolgálna, ezek egymásra hordták az ennivalót fel Pestre.

A tanács nem merte nekik nyíltan megtiltani, hogy ezt ne tegyék, hanem azt cselekedte, hogy mikor valamelyik kupec Pestre járt, az alatt oda szállásoltatott a házához tíz katonát, míg a szomszédjához csak egyet.

45 Jön azután a hazatért kupec panasza, hogy miért volt nála tíz katona, míg a szomszédjánál csak egy?

Jaj, atyámfia, mond a bíró, a kend szomszédjának nincs miből tartani, de kendnek van, mert kend még Pestre is bír szállítani ennivalót.

50 Éljen.

*

Szebenből a magyar foglyok Tilsch, Mósa és Nagy Péter haza érkeztek.

*

A székelyekről azt írta Bem Vásárhelyre „die Szekler haben sehr gut gefochten wie Löwen, sie sollen von meiner Seite
55 reichlich belohnt werden.”

*

A Szebenbei betöréskor Bem nem tudott magának utat nyitni a székelyeken. Azt mondták: hogy csak maradjon az öreg,

ők bizony nem eresztik előre, ha ott benn meglövik, akkor vége az országnak. Jól esett az öreg úrnak e ragaszkodás.

*

⁶⁰ Az aula tagjai haragudtak: hogy a székelyek vitézsége miatt nem vehettek részt a csata legnagyobb tüzében. A székely nem engedett másnak verekedni.

*

A 11-dik zászlóalj mindenütt elől volt.

*

A fogságba esett császáriak közül nevezetesebbek:

⁶⁵ 1 Tábornok: Ciliáni.

2 Ezredes, egyik Copets, ki nagyon jól bánt azelőtt a kolozsváriakkal, s ezt méltányolva Bem megengedte neki: hogy kardját viselhesse.

⁷⁰ 3 Alezredes: Berger és Doraszil, a kinél rútabb ember nem existál a földön.

270

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 26.]

I

Bem, midőn Szebent elfoglalta, rögtön sietve keresteté Benignit a „Siebenbürger Bote” szerkesztőjét, egyikét a legfőbb lázitóknak. A mint rá törték az ajtót, az embert az ágyában találták agyonlőve. Megint egy ördöggel kevesebb!

2

⁵ Bem talált Szebenben egy millió töltényt s három bataillonra való ruhákat és fegyvereket, ezekkel rögtön ugyanannyi székelyt zászlóaljtz felszerelt.

3

¹⁰ Rimaszombaton egy csapat fiatal ember összebeszélrt egy kis kirándulásra Losoncig. Ott elfogták a császáriaktól behelyezett bírót és szolgabírórt s Miskolcra vitték nagy farka ökörrrel egyetemben, melly szinte a császáriak számára volt bevásárolva.

4

Hadseregeink nem alusznak. Imádkozzatok a németek mennybemenendő lelkeiért.

5

¹⁵ Windischgräcz kezd kiesni az udvar kegyelméből. Haragusz-nak rá, hogy a helyett, hogy Magyarországot egészen meghódította volna, a mi el volt belőle foglalva, azt is elvesztette.

6

Pálfi Móric feleletre vonatott azért, hogy a magyar bankjegyek elfogadását megtiltatta.

7

²⁰ A porosz király megválasztatott a német birodalom császáriának.

8

Prágában mozgalom van. Az ujoncozásnak a nép ellenszégült. Éljen a nép, itt és ott, és mindenütt.

Krakkóban és Bécsben szinte lázongás és elégtelenség nagyobbserü jelei mutatkoznak.

- ²⁵ Windischgräcznek megtiltatt Magyarországon politikai dolgaiba beiegyeiedni. Erre nézve b. Jelacsics van teljes hatalommal felruházva. Eben gubát.

- Pesten egy új lap keletkezett, címe: Pesther Courier. Szerkesztője Joannovics. Egy számában azt akarja rólunk bebizonyítani, hogy mi a koronával megkináltuk az orosz cárt, az nem fogadta el, akkor fordultunk a törökhöz, azt is megkináltuk. Persze: hogy az sem fogadta el.

Bizonyosan azok is a respublicát akarják kikiáltani a maguk országában.

- ³⁰ Illyen lapok teremnek most Pesten.

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 3.]

Perczel Mór Verbásznál nyolcszáz rácot leölt; adja a jó sors: hogy keveset mondtunk légyen.

Ugyan ő róla hírlik: hogy Péterváradot felszabadította az ontrom alól.

- ⁴⁰ Guyon is megérkezett már rendeltetése helyére.

Kolozsvárról hat oláh papot küldtek ki a hegyekbe menekült oláhokhoz, nekik az amnestiát kihirdetni. Azok mind a hatot megölték.

Bangya Marmarosban megverte az ellenséget.

Pálfi Móric, ellenséges csapatvezér, mindenütt lázítja a köznépet a kaputosok ellen.

Szemere védseregei elfogták gróf Bubna császári comissáriust.

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 4.]

Pestről jövők beszélnek: hogy Ipolyság felől pénteken nagy ágyúzást lehetett hallani.

A pesti nép ezrenként tódul, ki a mezőkre hegyekre, nézni, hallani, várni, mi történik oda kívül.

⁵ Szombaton reggel egy beteg félszemű tábornokot vittek Pestre zsöllyeszékben, sebesülve.

Azt beszélnek: hogy Schlick.

Alig valószínű, hanem azért úgy kell neki.

- Windischgrätz Wrtna tábornokot becsukatta, mert azt mérészelte mondani: hogy a magyarokat legyőzni nem lehet.
- Ugyan az indoknál fogva több törzstiszt lemondott állásáról. Úgy látszik: hogy most rajtuk van a megijedés sora.

273

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 5.]

I

Egy keresztülutazó francia szavai után a piemontiak erősen megverték Radeckzyt.

2

A „Journal des Debats” írja: hogy Turinban magyar helyőrség tanyáz.

3

- ⁸ A tegnapelőtti csatában Hatvannál Schlick és Lobkovicz vezették az ellenséget.

A csata előtti napon Schlick számos vendéget hítt meg Hatvanba ebédre, s délutánra egy kis nyúl vadászatra, értvén tudniillik a csatát.

- ¹⁰ Ez azonban úgy talált kiütni, hogy a császáriak vitték a nyúl szerepét, s a magyarok a vadászét, s a vendégséget más költötte el.

HÍREK

[1849. ápr. 6.]

I

Tegnap egy somogymegyei küldött érkezett ide, megtudandó Magyarhon ügyinek miben lételét Január 3. óta nem hallottak felőlünk semmi hirt.

A fecskék felkeresik a tavaszt!

2

- ⁵ Windischgraecz tábornokai egymásután köszöngetnek le. Elment gróf Wrba, el Ottinger és Serbelloni.
Senkisem kapaszkodik a hegyről alá menő szekérbe.

3

Windischgraecz parancsot adott ki: hogy a kinek magyar bankjegye van, május elsejéig bevigye hozzá.

- ¹⁰ Akadt féleszű, a ki szót fogadott.
Azok kaptak a bevitt bankjegyekért — nem német bankjegyeket, hanem nyugatványokat.
Majd vissza fizeti nekik a vármegye, — vagy az öreg harang.
Az így összerablott bankjegyeket Windischgraecz keresztül
¹⁵ lyukgattatja s elszórja az utcára.
No ugyan megtrucol vele bennünket.

4

Két zászlóalj olasz granátost kénytelen volt Windischgraecz lefegyvereztetni Budán, miután nyíltan kimondták: hogy a legelső csatában átjönnek hozzánk.

5

²⁰ A császári seregek közt nagy egyenetlenség uralkodik. Mindenki, a tábornokoktól kezdve az utolsó cserepárig veszedik egymással.

Levette hát az Isten az átkot a magyarról, s ellenségeinkre adta, most ők nem értenek egyet.

6

²⁵ Prágában a kremzieri országgyűlés eloszlatása után Jellasics arcképét a hajdan bálványozó nép megégette s Kossuthot éljenezé.

7

Párisban a templomokban a mise alatt a nép közt illy felkiáltásokat lehetett hallani:

³⁰ „Éljen a köztársaság!”

„Éljen a socialis respublica!”

„Éljen Raspail!”

Végre követelték: hogy az orgona játssa el a Marseillaisét, az is megtörtént, a nép vele énekelt.

8

³⁵ Indiában Shír Shíng és Lord Gugh verekednek, úgy látszik Angliának is bekövetkeznek a meleg napjai.

9

Oroszország kétszázezer emberrel fenyegeti a porosz királyt, ha a német császári koronát el meri fogadni.

40 Az új osztrák népszövetségi systema szerint az egyetemes osztrák monarchia alsó házi ülésén részvevő képviselők közül lenne:

76 német,
49 magyar,
50 olasz,
45 135 szláv,
30 oldh.

Összesen 360.

Tehát a szláv elemnek csak 26 szavazatra volna szüksége a magáén kívül, hogy mindig absolut többsége legyen.

11

50 Híre van, hogy a feloszlott kremziri országgyűlés tagjai közül négyen március 13-án lefejeztettek.

12

Csehországban sehogy sem megy az ujoncozás. Przibram helység lakosai kaszával rohanták meg az összeirókat. Azok persze elszaladtak.

13

55 Roma dolgai rosszul mennek pénzhiány és vezérhiány miatt.

14

Lamorszki Párizsból 42 lengyel tisztet vitt el, az olasz hadseregek számára.

A Moldvában tanyázó orosz sereg egy éjjel körülvette a catholicus missiólaktanyáját, s onnét a lelkeszt ágyából kihuzva,
 60 fogságra vitte, mert lengyel neve van.

Színhallomás után tudjuk: hogy *Görgei* legutóbbi ütközetében Tápió Bicskénél *Jellasics* 40 ágyúval és 18 ezer emberrel volt a mi hadseregünkkel szemben.

E csata legnevezetesebb következménye az: hogy a gödöllői
 65 ellenséges seregeknek ez által elvágatott az útja *Jellasics* seregéveli egyesülhetésre.

Bem hétfő óta ostromolja *Gyulafehérvárt*.

Nagyváradon a *vészitörvényszék* többeket, kikre a honárulás vétké bebizonyodott, fűbelövetett.

70 Jövő héten a *budapesti nemzeti színház* tagjai jótékony célra több rendbeli előadást fognak rendezni.

Az összes jövedelem a helybenlevő sebesült *vitéz*ek számára fog át adatni.

HÍREK

[1849. ápr. 7.]

I

Aszód és Bagról az ellenség kiveretett, s pedig véres demonstratio mellett.

2

Az áruló gróf Török, egy huszár által levágatván, gyűfűs ujjja Kossuthnak bemutatott.

3

- ⁵ Az austriai véredeknek egy góliát természetű vitéze — Sebő hadnagy által porba ejtetett. Derék hadnagyunknak e viadalban csak hüvelyke kapott sebet.

HÍREK

[1849. ápr. 10.]

I

Kossuth tegnap Gödöllőn halt. Az ellenség éppen ünnepet akart tartani s nem is gyanítá, hogy azon a helyen más fogja dicsérni az istent.

- ⁵ Gödöllő egyike a legerősebb pontoknak, azon vezérnek, azon seregnek, ki innét elverte az ellent, nincs semmi lehetőség többé.

Az isaszegi ostromot maga vezette Görgei.

A szolnoki vasutvonalon egy 22 kocsból álló trainet, mely egy zászlóalj horvát katonát vitt, egyike cirkáló lovascsapatainknak Vecsésnél megtámadott.

Belelőttek a katlanba, mire a locomotiv megállt, s a waggonokból kezdtek előugrálni a horvát határőrök.

Huszáraink nagyobb részint leapritották az ártatlanokat.

E hír a rendőrségtől származott hozzánk, fides penes auctorem.

Batthyányi Kázmér Szent-Tamást földig lerontotta. Kő követőn nem maradt. A sáncok behuzattak. A gazdátlan maradt földekre szorgalmas magyarokat fognak telepíteni.

A szenttamási toronyból lehozott harangokból emlékpénzek veretnek a diadal emlékére, mellyek azon hadfiak közt fognak kiosztatni, kik az ostromban részt vevének.

A bácskai helységek nagyobb része önkényt küldött hódoló követeket a főkormánybiztoshoz. Ó-Becse rögtön haza bocsátotta az ott fogva tartott 800 magyart. Csupán Turia maradt még hátra meghódolók sorából.

A szegedi önkéntes nemzetőri táborból két zászlóalj a rendes honvédek közé soroztatta be magát.

Ezerenkint sietnek vissza Bácskába a kiüzött magyar családok, visszaszerzett földeiket újra mivelendők.

Perczel tábornok a hongyülés által Bácska visszaszerzéseért a nagy érdemkereszttel fog diszesíttetni.

A szecsői papot, ki még akkor is a magyarok ellen prédikált a népek, midőn seregeink a faluba bevonultak s biztatta híveit: hogy orozva gyilkolják le a katonákat, Damjanits elfogatta s minden hosszas teketória nélkül főbelöveté.

Brassóban mart. 25-én tartatott nagyszerű Te Deum a béke helyreállításáért.

Egy török tiszt igen fontos iratokat hozott Bemnek a francia consultól, a mint azoknak tartalma a közönségbe kiszivárgott, a francia kormány elégteltségét nyilvánítja a magyar ügyek menetelével, meggyőződve róla: hogy a magyarok harca nem egy párttöredék, hanem az egész nép és a szabadság ügyében vezetetik.

Egy utazó, ki Oláhországból jött beszéli, hogy 90 ezer török áll 500 ágyúval a Bulgáriai határszélen fegyverben, várva a mezők kiszökdülését, egy barátságos látogatást teendő a muszka atyafiaknál.

Báró Bruckenthal, szebeni szász nemzetőrség vezére a szebenből futás alkalmával az Olt-vizébe fulladt.

A szebeni és a brassói lapok tele vannak azon magyar lakosok dicséretével, kik midőn Szeben bevételét, közbenjárások által a katonaságot a néppel kiengesztelék.

Eljártak házról házra biztatni a szászokat, hogy ne féljenek, és a székelyeket: hogy ne bántsák őket. Így tett Dobokai harmincados is, kit a szászok fogva tartottak a városházánál, s kit legelső dolguk volt a székelyeknek kiszabadítani. Így azok a dicasteriális hivatalnokok, kiket Puchner hivatalaikból kitett,

s kik a rajtuk elkövetett méltatlanságokat illy nemesen boszulták meg ellenségeiken.

60 Ezen derék férfiak névszerint Herszényi, Szala, Berényi és többek.

10

A szebeni kivándorolt nemzetőrök közül néhány nap mulva hatvanan visszaszállinkóztak a városba.

11

Paulesti oláh tribunt, a kis-enyedi gyilkolás egyik tényezőjét Szebenben mart. 22-én ítélet következtében főbelőtték.

12

65 Szeben megfizette a rá kivetett 100 ezer pftot.

13

Katonáink semmi rablással sem piszkolták be a magyar nevet Szebenben. Legfeljebb a székeltek kértek maguknak csizmát, a hova szálltak. Ezt nem lehet nekik rossz néven venni. Pénzt nem kértek sehol.

277

KÜLFÖLDI HIREK*

[1849. ápr. 10.]

I

Felső Alsatiából és Bécsből magából tömérdek vagyonos család vándorolt ki a tavasz kezdetével Americába.

* E rovat alá jönnek, azon hírek miket külföldi lapokból tudunk meg, igen gyakran hazánkat érdeklők!

- ⁵ Siklóson a nép Nugentnek egy hátramaradt seregét agyonverte, mire a general egész seregével neki rohant a városnak s azt felgyújtotta.

Metternich Mainzban egy palotát bérlett ki, a nyarat ott szándékozik tölteni.

- ¹⁰ Külföldi lapok szüntelen azt hirdetik: hogy Lengyelországban legnagyobb a csendesség, s véletlenül aztán illy hirdetményeket közlenek: „minden jegyek és szinek viselése, melly valami lázadó párthoz szításra mutat, mint szinte a nemzetör-ségi egyenruhák viselése is halálbüntetés alatt megtiltatik,
- ¹⁵ Andrzejowski Kreishauptman.

- Triestből írják. Albini Velence előtt áll, a sardiniai hajóhad a triesti kikötőt választotta csatatérnek. Muggiánál ágyukat állítottak fel: hogy a S. Andreai poszióval közremunkálva megakadályoztassák a kikötőbe jöhetést. Triestben is alakult szláv egyesület, elnöke Vessel.
- ²⁰

- Párizsban nagy törekvés van Bonaparte Lajos megbuktatására, de nem a respublica érdekében, hanem V. Henrikében, ki a párizsi grófot akarja a trónba ültetni. Másfelől a vörös respublicánusok is készülnek a harcra. Adja az ég: hogy megtalálják az események a juste milieu.
- ²⁵

Egyébiránt Franciaország igen kevés részt vesz Párizs e mozgalmában.

A londoniak megválasztották Rotschildet képviselőnek.

³⁰ Az alsóházban nagy vita volt a felett, hogy lehet a zsidót képviselőnek elfogadni. Elfogadtatott.

Bem megparancsolta az erdélyi postáknak, hogy semmi levelet se merjenek felbontani. A becsületes ember csak becsületes eszközöket használ.

³⁵ A Wanderer egyik számában nagy cikket ír arról: hogy Bemmet mint verték ki Oláhországba, s mint fegyverezték le, a hirdetések közt pedig ugyan azon lapban egy aláírást nyit meg a szegény kipusztított szecseniek számára.

HIREK

[1849. ápr. 11.]

Hire volt, hogy Windischgraecz az utóbbi csaták után Pesten raboltat.

Megnyugtatósul szolgáljon az: hogy Windischgraecz nem is mehetett Pest felé, hanem Vácnak.

⁸ Sokan azt is beszélték: hogy Windischgraecz Pesten akar utcai csatát rendezni.

Nem hiszszük a tábornagyot még most sem annyira eszélytelennek. Pestet megrongálná, de magát semmivé tenné.

2

¹⁰ Vannak, kik a lengyel határszélekrőli megtámadástól tartanak.

Hiteles kútfőkből tudjuk: hogy egész Galliciában nincs jelenleg több hat ezer katonánál s a mi Hammerstein rendelkezésére áll, nem több tiz századnál, a mi legjobb esetben 2000 ember.

3

¹⁵ Wrba altábornagy egy haditanács alkalmával azt mondta Windischgraecznek:

„Én azt hiszem: hogy a magyarokat nem lehet legyőzni, alkudni kell velők.”

²⁰ „Igy nem szólhat egy austriai katona, szólt erre Windischgraecz, ki kardot hord oldalán.”

„Ha önnek az a kifogása ellenem: hogy kardot hordozok: tehát leteszem azt.”

És letette.

4

A bicskei ütközetben a bicskei pórnép árulta el seregeinket.

²⁵ Midőn bementek a faluba, az öregek elébők jöttek s mondták: hogy az ellenség rég elment a faluból.

Később kis gyermekek jöttek elébők, és mondták: hogy a házakban mind katonák vannak elrejtve, a vén judások azonban elpofozták a kisdedeket, s mikor egy csapatunk benn volt, hirtelen

³⁰ elkezdtek rá minden ablakból lövöldözni, erre kellett azután nekik visszavonulniok, s nagyobb erőt hozni magokkal.

De meg is jutalmazták a császáriak a kedves bicskei népnek e szolgálatot. A falut felgyújtották: hogy seregünk át ne mehessen rajta.

Azzal fanatizálták ezeket a népeket az ördöglelkű papok: ³⁵ hogy Kossuth mindnyájokat kálvinistákká akarja tenni, Windischgraecz pedig pápistákká.

279

HÍREK

[1849. ápr. 12.]

I

Pestről a legmesésőbb híreket kell hallanunk. Semmi bizonyos.

Beszélik: hogy a mieink kilencedikén bevonultak Pestre: hogy az ellenség serege két felé szakadva, egy részével Vácnak, ⁶ másikkal Budának vonult, a mienk nyomba követve mind a kettőt, a vörös sipkások zászlóalja egyszerre ment át az ellenséggel a lánchidon, a hajóhidat ellövétték. stb. stb.

Adja isten: hogy úgy történt legyen, eddig kevés valószínűség van benne.

2

¹⁰ Kik ez előtt egy héttel jöttek Pestről, beszélik: hogy az ellenség éjjelenként roppant számu szekereken hordta be sebesülteit a csatából, egész éjjel jártak a vert hadak a kerepesi úton s a pesti népség egész éjjel fenvolt és csoportosan kísérte a futó szerekeket, öröme minden jeleit látatva, hallatva a császáriak-
¹⁸ kal.

A placatokat nyíltan kikacagták.

Windischgraecz a mult napokban minden áron cravallt akart

előidézni a nép között. E célból tiltatta be a magyar bankjegyeket is.

²⁰ De a nép észrevette törekvését s a legszegényebb néposztályok is összebeszéltek: hogy készek leendnek inkább hétről hétre éhezni, mint idő előtt fellázadni: hogy azután a híres bombázatonak oka legyen Pestet kiraboltni és megrongálni, mint tettek Lemberggel Prágával és Krakkóval.

²⁵ Híába, a magyar nép fenékgig tejfel. Annak még a mezitlábosa is az intelligentiához tartozik.

3

A vörös sipkások zászlóalja folyamodott a kormányhoz: hogy a számukra készített megkülönböztetési érdemjel, a vörös csákó, adassék meg más zászlóaljoknak is, mellyek magukat folytonos
³⁰ vitézségük által arra érdemessé tették. Ha azonban az illy zászlóalj valamikor a csatában hátrálni talál, veszítse el e kitüntetési jelt.

Adja Isten: hogy egy év múlva minden honvédünk piros csákót viseljen.

4

³⁵ Komáromot egy ideig ostromolta Welden tábornok, most abba hagyta az ostromot. A százfontos golyók nem nagy effectust birtak kivíni.

Mikor legjobban bombáztak a Dunán keresztül, akkor a várbán legjobban szólt a zene, a mieink akkor vigadtak legjobban.

5

⁴⁰ Pest bevételéről úgy kezd valószívvé alakulni a hír: hogy a várost az ellenség is, és a mieink is kikerülték, Vácnak huzódván felfelé. Csupán egy osztály huszárt küldött be Görgői Pestre,

a város megtisztítására s Windischgraecz a tüzéseket hagyta Budán és néhány zászlóalj horvátot.

⁴⁵ Debrecenből már is számosan utaznak e hirre Pest felé.

6

A nemzeti színház ittlevő tagjai holnap, pénteken, Báró és bankár című eredeti színművet fogják előadni.

Az előadás egész jövedelme a sérült honvédek javára fog fordíttatni.

7

⁸⁰ Holnapi lapunkban fogjuk közzé tenni a számoltató bizottmány jelentését a sokszor emlegetett gyémántpör tárgyában, mire előlegesen is figyelmeztetjük a közönséget.

8

Vasvári szabadcsapata e napokban indult Erdélybe a lázongó oláhokra hajtóvadászatot tartani.

9

⁸⁵ Bem folyvást löveti Gyulafehérvárat. Mint arra utazók beszélik, a várat többször látták égni, Csányi a körül levő falvakból minden nőszemélyt kiharancsolt távolabb vidékekre. Ott nem asszonyoknak való dolgok fognak történni.

10

⁸⁰ Windischgrätz sárgaságba esett azon való haragjában, hogy őt feldmarschal léteire, egy hadnagy (Görgei) tönkre tudja tenni.

Szentkirályi Berlinbe szándékozik kiutazni orvosi tudományokat hallgatni. Tehát az emberiség ellen is összeesküdött.

Bem az öreg tábornagy nagyon töri a német nyelvet.

Mikor Kemény Farkast a piski hídnál hagyta, azt mondta
 65 neki:

„Ist die — Brücken — verlo — ren, — Sieben — bürgen —
 verlo — ren.”

Kemény másnap délig védte egy zászlóaljjal tíz ezer ember
 ellen a hídfőt. Mikor Bem visszaérkezett a vett segítséggel, ki-
 70 áltá elébe:

„A hid nem vezett el!”

„Ugy Erdély sem vezett el!”

És igaza volt.

75 Egy hét múlva letelik a határidő, melly alatt Windischgraecz-
 nek válaszolnia kell a hadügyministertől hozzá küldött levélre,
 mellyben felszólítatik: hogy foglyainkkal bánják a népjogok
 értelmében, ellenkezőleg hasonló bánásmóddal fogunk neki
 fizetni.

80 Különös lenne: ha Roth, Philippovits, Fligelli, és a többi
 szép hadvezér urak sáncásásra kényszerítettének, mint kény-
 szeriti az ellenség a mi tisztjeinket.

[1849. ápr. 16.]

*Az új ministeri combinatio
szájhallomás után e következő:*

- Kossuth*: elnök, pénzügy és külügyi tárcákkal.
Szemere: belügy.
⁵ *Csányi*: közlekedés.
Perényi: igazságügy.
Vukovics: kereskedelem.
Görgei: hadügy.
Horváth Mihály: cultus.
¹⁰ Éljenek!

HIREK

[1849. ápr. 21.]

I

Windischgraeczet visszahívták. Welden a német seregek fővezére. A császári katonaság le van hangolva. Welden Budát készíti a védelemre. Hatvanezer szekér kőport hordatott fel a várkapuk eltorlaszolására, s minden házkapuján, melly a várból ki-
⁵ felé szolgál, lőrészeket vágatott. Ez is csak maszkirozás lesz, mert a svábhegyet nem erősítik. Ma rossz híreket beszéltek túl a dunai hadjáratunkról; semmi sem igaz belőlük. Seregeink még át sem keltek a Dunán.

2

A pesti nemzeti színházban egyenkint majd minden darabot
¹⁰ betiltottak. — Vida Károly felköltözött Bécsbe. — Havas árulja a házát. — Madarász József elútazott földökre Kecskemétre.

REPÜLŐ HIREK

[1849. 4pr. 23.]

I

Bem altábornagy Zámbról írt Vécsei tábornoknak, ki serege groszával Uj-Aradon tanyáz, s ott el is sáncolta magát. Levele tartalmát elhallgatjuk.

2

Damjanicsról beszélnek: hogy Estergomot elfoglalta.

3

⁵ Sokan azt akarják velünk elhitetni: hogy 19-kén a Szentgellérten nemzeti lobogót láttak.

4

Pulszky Ferenc Londonban egy röpiratot adott a magyar ügyekről, melly Angliában roppant sensatiót gerjesztett. A lapok nagy része átvette az egész brochuret, Palmerston lord megkérte Pulszkyt: hogy mikor látogatja meg, mit Pulszky ¹⁰ megelőzve, elment a ministerhez, s azóta a magyar ügyek felett élénken intézkedik vele, mint ezt nem sokára tudomásra jövendő eredmények igazolandják.

5

Más felől Párisban sikerült Teleki Lászlónak mind a közvéleményt, mind a kormány rokonszenvét Magyarország részére ¹⁵ megnyerni.

HÍREK

[1849. ápr. 24.]

I

Kápolnánál tizenegy huszár az ellenség hatalmába került. Kettő közülük a fölötti szégyenben: hogy elfogatott, föbbe lőtte magát.

2

Hír szerint a Garan mellett az ellenség a mieink által megveretett.

3

Beszélik: hogy Pest előtti seregeink már a város erdőben tanyáznak, a németek be vannak szorítva a városba. Benn borzasztó az éhség. Már a fiakker lovakat eszik. Bizony soványkoszt. Ha ezeket megették, akkor aztán az ágyúkon lesz a sor.

HÍREK

[1849. ápr. 25.]

I

A nagysarlói ütközet részleteiről eddigelé onnét jött kormánybiztos által következő tudomáshoz jutottunk.

Tizennégyezer főnyi seregünket Damjanics, Klapka és Gáspár alatt a Garam vizénél huszezernyi sereggel tartóztatta fel Schlick és Walmoden. Gáspár támadott először. Az ellenség verve lőn, a győzelem minden eredményeivel a mienk.

Az ellenség számtalan halottjain kívül vesztett 600 foglyot, 8 ágyut és 20 munitiós szekeret.

10 A vert had kétfelé szakadt, egyik része Párkányinak (Esztergommal szemközt) másik Komáromfelé futott. Úzetik mind a kettő. Ha komáromi várórség érteni fogja teendőit, az egyik veszve van.

Beszélik azt is, hogy csata következtében Esztergom is kezünkbe esett, de ez még nem bizonyos.

15 Weldenről semmit sem tudnak, sem itt, sem Budán.

2

Pesten már több izben voltak utcai cravallok.

A nép fel van bősztülve, a magyar seregek alig egy órányira tölük és az utált rablócsorda a nyakukon.

Hozzá járul a borzasztó éhinség, a mi a lakosságot terheli; 20 Windischgraecz az élelmi szereket elhordatta a városból, s most ott, mivel falukról sem lehet szállítani, egy font marhahus ára: 1 ft 30 kr. egy zsemlye 20 kr.

Azon minden népjogot kigunyoló tette Windischgraecznek, hogy ő a magyar álladalmi javakra magyar bankjegyeket bocsát 25 ki, borzasztó ellenhatást szült a kereskedelmi világban, Pesten minden kereskedő bezárta a boltját, többen, kiket kényszeríteni akartak a bankjegyek elvételére, áruikat nyilvánosan megégették inkább, hogysem ez átkozott pénzért odaadják.

15 Ily önkéntes autodafé több helyeken történt, s ennek következményei lettek az utcai csaták, mikben közellevő seregeink is vettek némi részt.

A Windischgraecz magyar bankjegyei sehogy sem birnak forgalomba jőni.

Itt is bebizonyul: „Wie der Schelm ist, so denkt er.”

35 Octoberben minket vádoltak azzal: hogy német bankjegyeket csinálunk, azért szaporodtak el annyira, s most ők minden pirulás nélkül nyíltan készítenek magyar bankjegyeket.

A kormányzó elnök parancsolatjára meghagyatott a debreceni helyhatóságnak: hogy minden *kirdlyi feliratokat* és címereket szedessen le.

„Hát már azután Debrecen sem lesz *kirdlyi város*” kérdé erre egy tisztelt polgártárs, szelíd aggodalommal.

Nem bizony.

Újabb tudósítás szerint a kálnai (tehát nem nagy sarlóí) ütközetben ezer fogoly esett kezünkbe.

Azok, kik önként átszökdösnek hozzánk, nem dzsidások, hanem vadászok, kik legtöbbet állanak ki az ütközetben; rendesen előre szokták őket küldeni, s ez épen nincs kedvök szerint.

Az áttértek között sokan vannak olyanok, kiket már Olmüzből küldtek segítségül. Köszönjük.

CHARIVARI

[1849. ápr. 28.]

Pálfi Albert ezermester tultesz a bűvészet minden notabilitásán.

Ime tegnap este azt írja Marcius tizenötödikében:

„A debreceni Marcius korán sem fog megszűnni, mindaddig míg a kormány Debrecenben leend.”

„Lész Pesten is lapunk, de az ittenit onnan fogjuk frís ujságokkal ellátni.”

Lész tehát debreceni és pesti Marcius tizenötödike, melly egymásnak ír frís ujságokat. Ezt mondja tegnap este s ma már

¹⁰ sok kezekben kereng a pesti Marcius tizenötödike tele friss ujságokkal, mik közt következő jellemzőt olvastunk:

„A debreceni Marcius tizenötödike Pálfi Albert szerkesztése alatt igen alászállott politicai hitelében Madarász miatt, kinek mint halljuk bizonyos gyémánt pört akasztottak nyakába,
¹⁵ Pálfi Albert pedig egyik legpártosabb csatlósa volt a *hosszúkezű* Madarásznak.”

Ez Pesten meglehet, friss ujság, nálunk éppen nem. Az azonban ujság előttünk is, hogy Pálfi Albert debreceni Marciussa nem igazi Marcius tizenötödike, mert az Pesten elhallgatott s most
²⁰ szólalt meg újra. Ebből szép mulatság lesz.

286

BUDA OSTROMOLTATIK

[1849. máj. 6.]

Majus 4. *reggeli* 10 óra. Két álgylövés hallatik a bombatérről. Utána csatázás és sorlövések a hegyek felől, az ellenség futó csapatjai látszanak a Dunaparton, egy része a vízvezető előtt vert pallizádok mögött foglal helyet, más része felfut a várba. A ma-
⁵gyar seregek sorai a hegyeken feketéllenek.

Délben 12 ½ óra. Sűrű álgylövések hallatnak a hegyekről, útegeink a kis Svábhegyen s a Sashegyen vettek állomást s onnan lövik a várat. A bombatérről a vízvezetőre intéztetik megtámadás. A pesti parton tömérdek nép hemzseg éljent kiáltva a ma-
¹⁰gyar golyóknak. A várbeli dühödt barbarok kartáccsal a lőnek a parton álló fegyvertelen népre, többen elesnek, de azért senki sem fut el.

Délután 1 ½ óra. A Szentgellért hegyet elfoglalják seregeink, a huszárok leszik onnan a vadászokat s kitűzik a hegyoro mra
¹⁵háromszinű zászlót. Álgylut vonatnak fel a hegyre.

Délután 5 óra. A várépületből nagy füstgomoly látszik az

északi részen, a szőlőhegyekből lőtték oda a gyújtó golyót. Hihetőleg az ujon épült kaszárnyák.

²⁰ *Délután 7 óra.* Irányi kormánybiztos megtiltja a pesti népnek a parton csoportozást, a budaiak golyókkal lőnek át Pestre, lövéseik az újépületre, Nákó házra, angol királynééra s a váci-
utra vannak irányozva.

²⁵ *Este 8 óra.* A gellérthegyi üteg lövései felgyújtják a budai várkaszárnyák déli oldalát is, erre elkezdnek a várból granátokkal és hatvan fontos bombákkal lövetni — Pestre. A tüzes gömbök a város minden részére röpködnek. Lövés lövésre hallik, a csendes percekben a mi ütegeink szabályos peloton tüzeinek dörgését lehet kivenni. A népség mind kinn van az utcákon és a parton. A rakéták nem tesznek semmi kárt, sok bomba a levegőben pattan el. [Buda meggyújtott része a késő éjszakáig borzasztóan ég.

³⁰ *Éjjel 11 óra.* A Pestre tett lövések legsűrűbbek, több bomba a nemzeti színház, muzeum és megye háza felé repül, egy az apácák klostromába csap le. Egy gránát a szabadsajtó utcán esik le, ugyanitt egy udvarba egy hatvan fontos bomba. Legtöbb a király utcára. A népség nem látszik félni a tüzes vendégektől, a fecskendők mindenütt oltásra készen állanak.

Majus 5. éjjeli 1 óra. A várost folyvást lövetik. A Leopold-várost legerősebben.

⁴⁰ *Reggeli 4 óra.* Nehány órai szünet. Az éjjel a várból több mint ezer (!) lövést tettek Pest városra, bombával, golyóval, röpennyével és granáttal, még shrapnellal is, az istentelen dühödt vércek. Azonban hála az égnek ezer lövés még meg sem látszik a városon. A bombák vagy nem gyújtottak, vagy rögtön eloltattak.

⁴⁵ *Reggeli 6 óra.* A támadást Görgei intézi, a Gellérthegyről borzasztóan dolgozzák a várfalakat, túlman pedig a svábhegytről a hécsi kaput. Beszélük: hogy az éjjel a vízvezető is nagyon meg rongáltatott. Irányi kormánybiztos követeket küldött Görgeihez: hogy parlamentaireje által szólíttassa fel Henczit: hogy

miután Pestről a várat nem ostromolják, szünjék meg a várost oktanul rongálni, ellenkező esetben a várbeli őrizet az utolsó emberig felfog koncoltatni. Ez idő óta, úgy látszik: hogy a város felé kevesebb lövés intéztetik a várból, hanem inkább a Gellértre, de az gyéren és sikertelen.

287

FŐVÁROSI UJDONSÁGOK

[1849. máj. 9.]

Városunk fölött a golyók beszélnek egymással.
Beszéljenek, nincs egyéb dolguk, beszéljünk mi is azalatt Magyarország sorsa felől.

Az utcákon bombák pattannak szét, de azért a nép nem hagyja magát megzavarni, jár mindennapi dolga után, vásárt tart, boltját kinyitja, műhelyeiben dolgozik s este összeül ismerőseivel az ország dolgairól beszélni.

A gyermekek szedik az utcákon széthullott bombák darabjait s vásárt ütnek belőle, a ki ingyen nem kapott, veheti pár garasért.

E nép csókolni való, semmi sem confundálja.

Szégyen volna az értelmiség osztályára nézve, ha az ostromolt országban kevesebb hidegvérrel tudna szétnézni, mint a mindennapi emberek.

Ha volna valaki, ki a vér, ki a pusztulás láttára el tudná feledni elveit, mik drágábbak, mint a vér, mint a városok.

A mi történik, annak végig kell történnie, nehogy újra kezdődjék valaha.

A vérnek, mi most foly, ki kell folynia, hogy másodszer ne folyjon.

Magyarország gyógyuló félben van, de nem lesz egészséges addig, míg ellenségei meg nem halnak.

S míg azok meghalnak, addig közülünk is sok be fogja huny-
ni örökre szemét.

²⁵ Míg azoknak városai fölött a mező kizöldül, addig a mi utcá-
inkon is sok gyászemléket fog mutogatni a túlélt ivadék.

De jaj volna nekünk, ha e drága áldozatot nem akarnánk
hozni, mert mind azon áldozat, mit eddig adtunk, hijjába lett
volna adva.

³⁰ Nem hisszük, hogy valaki sajnálná önmagát; ki a csatától fél,
nem megy oda, hanem sajnálja azokat, kik ott a hazáért és a
világszabadságért elesnek.

Pedig az ő haláluk a nemzet élete.

Hol az ő vértük kifolyt, ott lesz legboldogabb, ott lesz leg-
³⁵ szabadabb a nép s a nép sebei maguktól beforrnak.

Hová legtöbb tüzgolyót küldte a vandal ellenség, ott lesz leg-
virágzóbb Magyarhon fővárosa, ott fognak a legbüszkébb palo-
ták emelkedni majdan.

A nép nyugodt és boldog. Az ellenség kétségbe van esve.
⁴⁰ Haragja tüzét oda küldi, hol senki sem bántja. Ez is halál szeplő
rajta.

Küldd golyóidat, — siess vele, ugy sem soká élsz. Jön a rom-
boló vész mindenfelől reád, s ágyuink moraja ezt feleli neked:
Meg akartál halni utósó emberig, meg fogsz halni utósó embe-
⁴⁵ rig.

A te halálod a mi életünk.

FLAMINGO MIATYÁNK

Miatyánk, ki lakol a homokbuckás rákos vidékén és lebe-
retválád vala szakáladat, hogy rád ne ismerjenek, örökítettessék
meg a te neved a veres tollasok között, jőjjön el a te eljárásod
országa, mellyből kicseppentél, legyen meg a te akaratod,

⁵ miképpen közöttünk úgy a képviselőházban is. Mindennapi kenyerünket, melyet bukásod által elveszténk, adjad nekünk ma, és bocsásd meg vétkeinket, melyet itt maradásunk által elkövettünk, miképpen mi is megbocsátunk azoknak kik bennünket irántadi hűségünkért üldözőbe vettek, s ne vigy
¹⁰ minket a rendes kormányzás kísértetébe, de szabadíts meg a gonosz felelőségtől.

Üdvöz légy Mérei Mór hivatalokkal teljes, áldott vagy te a Flamingók között, és áldott a te hivatalaidnak gyümölcse, a sok körmöci. Elveink nagy pártfogója teljhatalmu biztosok jobb
¹⁵ keze, imádkozz miértünk bünösökért most és főleg a számoltatás óráján. Amen.

289

[1849. jún. 2.]

Az orosz jön, ennyit már bizonyosnak hisznek.

De hogy vissza fog-e innen menni? az a kérdés.

Harcunk színe e szóra megváltozott, nem halványult, — élénkebb lett, mint ezelőtt.

⁵ Egy általános szent borzalom jár végig az országon, népről népre, emberről emberre e hir után: az orosz jön. — Ahoz hasonló ihlettség, minő templomokban fogja el a keblet, az emberek komolyak lesznek és határozottak. Mindenki érzi a nagy, a szent hivatást, melly Magyarországra vár. Vértanuja
¹⁰ lenni az uj megváltónak, a szabadságnak.

Minden ember megváltozott.

Kik eddig szerették a hazát, most őrvöngnek érte, kik közönbösek voltak, most erőfeszítéssel készülnek a harchoz, kik ingadoztak, most szilárdul állnak, kik gyöngék, kik gyávák voltak
¹⁵ eddig, most az ős hellenek csodavitésége dobog ereikben.

Nincs különbség gyermek és férfi és nő között, az utolsó

gyermek, ki szólni tud, átkot tanul mondani az ellenségre, azon tanul beszélni édes anyjától.

Oh, ez más harc leend, mint az eddigi volt.

²⁰ Eddig csak hadseregekkel volt ütközete az ellenségnek, most mással is leend.

Csatái lesznek a néppel, a templommal, az istennel és újra a néppel.

²⁵ Csatái lesznek ott, hol nem lát ellenséget, nem lesz egy pernyi nyugalma éjének nappalának. Elvész, elmorzsolódik, szét-hull, a nélkül: hogy ütközetbe menne.

Mikor az osztrák császár seregei betörték Magyarországra, akadtak, kik bárha tettetésből mosolygó képet mutattak elébe, kik találtak mentséget lelkiismeretük számára, megnyugtatót ³⁰ a meghódolásra. Ezeknek száma sem volt sok, de mégis voltak.

Nem lesznek az új harcban. Nem lehetnek.

Kik egy örökké idegen, örökké gyűlölt ellenségnek meghajtsák fejüket, kik annak szolgálatot teygenek. Nem lehet olly fia a hazának, bármilly ajku, bármilly párt szinezetü legyen az.

³⁵ Új ellenségünk van, rosszabb a réginél, de mi is rosszabbak leszünk az ellenség iránt, mint voltunk eddig.

Most már nem tagadhatja ellenségünk, most már nem kételkedhetnek barátaink, hogy irtó háboru van a magyar ellen kezdve.

⁴⁰ Már most fogat fogért!

Utcáinkon a szent zászlók után hosszú menetben vonul az ünneplő nép földetlen fővel; nők, férfiak és gyermekek énekelnek; szent, borzasztó éneket, — az egy igaz istent kérik: hogy a pokoli ellenséget törje, hogy legyen vezérük a bekövetkező ⁴⁵ csatákban, adjon sziveikbe bátorságot megküzdeni, meghalni a hazáért, a vallásért, a szabadságért. A harangok zugnak. És ez így van ez órában az ország minden városában, minden helységében.

⁵⁰ És ha jőni fog az ellen, isten csak azért engedi őt jőni, hogy megszégyenítse.

Az a bucsujáró nép egy-egy hadsereg lesz mindenütt, mely-lyel csatázni kell, minden város, minden helység egy-egy oltal-mazott vár, mellyet be kell venni, és a csengő-harang haláltadó ágyu.

⁵⁵ Hadd jőjön az ellen, hogy vissza ne menjen.

290

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. jún. 3.]

I

Mikor Görgei Budavár bevétele után érdemrendeket osztott bajnokai között, legnyájasabban beszélt egy közhonvéddel, kinek az ostromnál egy golyó elől kilyukasztotta a köpönyegét.

⁵ Görgei oda tüzte fel neki a piros szalagos érdemrendet s figyelmeztette rá: hogy jobban vigyázzon a dolmányára, mert sok lyukat hágy rajta lőni s azt mind érdemrenddel foltoztatja be, különösen fog benne kinézni.

2

E napokban Görgei a nemzeti színházat is meglátogató. Természetesen incognito, mert fél az éljenezéstől. Budán majd ¹⁰ orpheus sorsára jutott, itt is mindjárt lefüleli a nép, a hol meg-sejtheti, kezét, ruháját csókolják, csókolják a hol érik, a ki hozzá nem fér, kiabál rá és sir és éljenez, a mi az illy dolgokhoz nem szokott férfiut meglehetősen confundálja.

¹⁵ Arcképét sem hagyta levétetni, nehogy ráismerjenek, hanem azért valami német Apelles rajzolt magának és a közönségnek egy képet, alá is írta: hogy „Görgei Arthur” ez arcképen a megszólalásig ellevén találva a fővezér pápaszeme, arról mindenütt ráismernek s üldözőbe veszik.

Igy járt a nemzeti színházban is az incognitóval.
20 Híjjába huzta magát hátra páholyában, hogy a közönség
figyelmét kikerülje, — a nép nem hagyja magát megcsalni és
bosszút áll magáért.

Hátul kerültek a folyósóra, elállták az ajtáját, először glédá-
ban, azután egész trouppban, végtére valóságos emeute for-
25 málódott páholya előtt.

Vége levén a comoediának, a vezér készül hazamenni, hát
amint kilép, egy egész nő insurrectio áll előtte s egész battériák-
ban dörg felé az „éljen.”

Látva: hogy körül van kerítve s nincs kilátás magát valahogy
30 körösztülni vághatni a népfelkelésen, capitulált, megadta magát,
oda ment egy lámpás alá s szivarra gyujtott nála.

A nép győzelme tökéletes volt, a vezér csatát veszelve mene-
kült meg az utána harsogó „éljen” kiáltások peloton tüzértől,
magát még csak nem is védelmezhetve.

35 Különös: hogy azt kit a kartácsok és golyók soha meg nem
rettentének, az éljenzés és tapsok milly zavarba hozzák.

Vannak emberek, kiknél a dolog éppen ellenkezően van.

291

A PESTI EMBER BÉCSBEN

Vacsora alatt mellém ül egy ember. Láttam az orráról: hogy
spitzli. Azt kérdeztem tőle: hogy nem tud e valahol eladó gu-
bacsot?

Furcsán jártam volna, ha tud. Szerencsémre nem tudott.

5 „Ön pesti lakos? kérdé iszonyu nyájasan.

„Az, igen. Az vagyok.”

„Ah ezer szerencse. Ön hát tudhatja, beszéljen valamit a vár
bevételéről, itt annyit hazudnak.”

Én nem tudok róla semmit. És senki sem tud róla semmit.

¹⁰ Mi pestiek lefeküdtünk, aludtunk s mire felébredtünk, be volt véve a vár.”

„Ah, az lehetetlen, hát nem hallották az iszonyu lövöldözést?”

„Micsoda lövöldözést? Tudnak is a magyarok löni, azok csak szurni tudnak. Így ni.” Mutattam neki a villával a hasa felé.

¹⁵ Az ember odébb húzódott tőlem.

„Valjon? — sokan lehetek-e? —”

„Azt mondják, vagy hatvan ezeren voltak, de én azt hiszem: többnek kellett lenni; különben hogy győzhették volna le a dicső osztrák seregeket olly hamar.”

²⁰ „De Henczi temetésén csak volt ön?

„Micsoda temetésén? Hisz Henczi él. Szemeimmel láttam a Dunaparton fel s alá sétálni.”

A picli nem tudta: hogy hol áll a feje. Utóbb is elhitettem vele: hogy Henczi nem halt meg, máig is hiszi.

²⁵ Mikor fölkelt azt mondta: Önök pestiek semmit sem tudnak, még mi is többet tudunk, mint önök.

De azt az egyet még sem tudta: hogy bolonddá tettem.

Mi ugyan nem szólunk az általános amnestia mellett. A ki bűnös, bűnhődjék, de ellenei vagyunk egész testületek büntetésének.

Ha egy testület vétkezett annak tagjai, a mint inkább, vagy ⁵ kevésbé részesek a hibában, viseljék a büntetés terhét, de ne mindnyájan egyenlően, a bűnösökre illyenkor igen kis része esik annak, az ártatlanokra igen nagy.

A ki hazaáruló, haljon meg, a ki nem az, ne viselje a nevet.

¹⁰ Élő embereket nem szabad kormányilag hazaárulónak nevezni.

A VARSÓI FEGYVERTÁR

Egy költői kép a Lengyel szabadság háborúból

Katona akarok lenni.

Ki vagy te?

Ezredes voltam közvitéz leszek.

- ⁵ Krasinsky volt. Puskát kért és golyókat. Nem akartak neki adni. Ekkor kitérte mellét, mondá: hogy számlálják meg a dicsteljes sebeket rajta. Megszámlálták és akkor adtak neki puskát és golyókat. Ő viszont ezredesi kardját adta által.

★

— Katona akarok lenni.

- ¹⁰ — Ki vagy te?

— Szatócs.

Egy zsidó volt. Berek Jaselowiczi származású. Még emlékezett rá, mint üzettek ki az oroszok Warsóból 1794-ben. Nem akart rosszabb lenni, mint az apja volt. Egy egész szolgaságban töltött

¹⁵ életet s a Pargai vénapot kelle megboszulnia. Oda adták neki Krasinsky kardját.

★

— Katona akarok lenni.

— Ki vagy te?

— Katholicus pap.

- ²⁰ Ez istenéért akart boszút állni. Kevésbé honáért, mint a megváltóért kérte a fegyvert, de fiatal volt, erős és lelkesült. Adtak neki egy dárdát.

★

— Katona akarok lenni.

— Ki vagy te?

²⁵ — Egy rokkant. A kilencedik ezredben szolgáltam Lancier alatt. Láttam Ponyatowskyt meghalni; Napoleon is beszélt velem. Azóta nem hittem: hogy még a csatazajt meghalljam valaha. De most hazám függetlenségét támadták meg. Adjatok fegyvert.

³⁰ S adtak neki egy lándzsát.

Hozzá akart nyulni. Jobb keze nem volt. Az a Waterloo-i csatatéren volt eltemetve. Balját akarta felemelni, az ezüstből volt, nem bírta vele a nehéz fegyvert tartani, elejté a földre. Sirva lépett hátra a rokkant, könnyek csorogtak le sebhelyes arcán. ³⁵ Akkor felesége szökött oda, egy lengyel nő, szép, bátor, mint valamennyi, és kiálta, adjatok neki egy lovat, nekem dárdat, én majd viszem azt. S az öröm újra visszatért a veterán arcára.

*

— Katona akarok lenni.

⁴⁰ — Ki vagy te?

— Magyar vagyok.

Magyar! suttogá a körül álló nép. Hozzánk jött. Itt fog küzdeni a szabadságért.

— Adjatok fegyvert.

⁴⁵ — Fegyvert? Az oroszok csak százhuszezret hagytak itt s az már ki van osztva.

E percben nagy néptömeg jött csatadalt énekelve a Visztula partján.

⁵⁰ Kezeikben egyenesre ütött kaszák voltak, elöl egy aggott ősz vezette őket, ki alig bírta fegyverét.

Fáradtan vonszolta magát az öreg a fegyvertárig.

Éljen Lengyelország! kiáltá, kiáltá ott végső erejét összeszedve s e percben kétszer olly magosnak látszott.

⁵⁵ Harc, pusztulás az oroszoknak! — Szemei vadul villogtak, szikráztak, mint a lehulló csillag. Azután összehanyatlott, leesett a földre, meghalt.

Kezembe fegyverét! kiált a magyar s izmos kezébe ragadva a fegyvert vezette bátran lengyel bajtársait a szabadság elleneire.

60 Olly bátran, mint most azok vezetik társaikat a magyar szabadság csatába.

— Harc, pusztulás az oroszoknak!

PEST, JULIUS 4-KÉN

A haza veszélye elfeledteti velünk a magányos veszélyt.

Azon hír, hogy Görgei le van téve a fővezérségről, mint a guta-ütés érte a kedélyeket.

5 Ki Magyarországot visszaszerzé önmagának, ki nyolc csatában győzelemmel kötötte össze nevét, kinek minden percben élete van kockára téve a nemzet életéért, most letéve, lealázva.

S helyébe Mészáros lép, ő foglalja el a fővezéri helyet.

Mi Mészárost igen szerény hazafinak nyilatkoztattuk egykor. Bár olvasta volna azon szavainkat, bár emlékeznék rájuk.

10 Mi semmit sem értünk az egész cabalából.

De félünk, hogy e váratlan fordulatoknak nem hadjárat, hanem political okai vannak.

Ki akarja a nevét úgy megátkozgatni, hogy most jusson eszébe a pártoskodás!

15 Nekünk nem kellene most politikus capacitások, nekünk nem kellene sem girondisták, sem jacobinusok, sem tudós emberek, — nekünk hadvezérek kellene, kik az ellenséget megszokták verni, és kiket katonáik szeretnek.

Itt a választás nem nehéz, beszélnek a megtörtént dolgok.

20 Arra, hogy Görgei a fővezérségről elmozdítottassék, csak egy lehet, és ez: ha Görgei áruló volna.

Erre feleljen legutóbbi csatája, s e csatában nyert sebe.

Miért akarják hát mégis megfosztani tőle a nemzetet.

A kik el tudnak feledkezni a háláról, el tudnak-e feledkezni a
25 hazáról is?

Jaj nekünk, jaj neked szegény Magyarország, ha e titoknak az volna a magyarázata: hogy e napokban igen sok magányos ellensége volt Görgeinek Pesten.

A legnagyobb lépéseknek hazánk sorsában *mindig* domesticus
30 okai voltak. Magányos szenvedélyek sohasem hagyták hasznát venni az annyiszor kezünkbe adott szerencsének.

Nehogy egyszer a sors megsokalja helyrehozni a hibákat, miket emberek könnyelműsége elkövet.

A magyart csak a magyar győzheti le. A népek átka nem azt
35 fogja érní, a ki a fegyvert szivünkbe döfte, hanem azt, ki fegyverünk élet eltompítá!

295

MYSTERIUM

A buvárok bámulnak, gondolkoznak s csodálkoznak, hogy nevezheti ki Mészáros Dembinskyt fővezérül. Hogy volna Mészárosnak hatalmában vezéreket letenni s kinevezni, midőn
5 Görgei fővezér s egyszersmind hadügyminister; ez a phrasis melylyel fellépnek, mellyre okoskodásokat építenek, s melly által a közönséget elkedvetlenitik, sőt elcsüggesztik.

Mi, kik a hadi dolgokhoz nem értünk, a vezéri változás jó s rossz oldalait boncolgatni nem akarjuk, mi azt jól értjük, hogy a független és teljes hatalmu kormány fel van jogositva hadi s
10 polgári ügynökeit kedve szerint változtatni. A kormányzó a ministeri többségtől támogatva akár minő kinevezést vihet véghez legyen az direct vagy indirect uton.

Hagyjunk fel az afféle kérdésekkel, mellyekrei feleleteket zse-
bünkben készen tartunk, ne bírálgassunk olly lépést, melly a

¹⁵ szükség bélyegét viseli homlokán, s így forma nélkül valóságos alakjában jelent meg a közönség előtt.

Mi reméljük, hogy Görgei a szegény hon bajainak személyes érdek megsértése miatti gyarapodását csak fájdalommal láthatja s így a hazának szolgálni fog akar micsoda cím alatt.

296

[1849. júl. 6.]

Hiteles tudosítás szerint június 28-án *Bem* seregének egy része Vallendorfnál megtámadtatott. Hét óra alatt a vitéz *Bem* serege a számos lovassággal ellátott ellenségnek ötszöri támadását állotta ki. Minden támadás tetemes kárt okozott az ellenségnek úgy, hogy seregünk csatázási módja szembetűnően meg-hökkentette az ellenséget. — *Bem* serege a Sajó hidát lebontá, s erősítvényeit magához vonván, most támadólag fog föllépni.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

AlFH	Alföldi Hírlap
BpDlap	Budapesti Divatlap
Bp-i Hiradó	Budapesti Hiradó
Bp-i Hírlap	Budapesti Hírlap
BpSzele	Budapesti Szemle
DebL	Debreceni Lapok
Ék	Életképek
eml.	említett
EL	Esti Lapok (Debrecen)
CikkBesz	Jókai Mór: Cikkek és beszédek. JKK I—VI. k.
FAIM	Jókai Mór: Forradalom alatt írt művei. Bp. 1875.
ForrSzab	Forradalom és szabadságharc. Bp. 1948.
Följ	Jókai Mór: Följegyzések 1—2. k. Bp. 1967.
FővL	Fővárosi Lapok
HhM	Jókai Mór Hátrahagyott művei. 1—10. k. Bp. 1912.
Hon	A Hon
I. m.	Idézett mű
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JMLev	Jókai Mór Levelézése. 1—2. k. JKK Bp. 1971., 1976.
Jókai-jubileum	A Jókai-jubileum és a Nemzeti Díszkiadás története. Bp. 1898.
KépCsL	Képes Családi Lapok
kezd.	kezdetű
KomÉrt	Komáromi Értesítő
KomL	Komáromi Lapok
KossEml	Kossuth Emlékkönyv. Bp. 1952.
KossH	Kossuth Hírlapja
KossÖM	Kossuth Lajos Összes Munkái. Bp. 1953. Sajtó alá rendezte: Barta István.
Közl	Közlöny
lvt.	levéltár

M	Megjelent
MKRk	Mikszáth Kálmán: <i>Jókai Mór élete és kora.</i> 1—2. k. (Kritikai kiadás 18—19. k.)
MT	Marczius Tizenötödike
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti Kiadás 1—100. k. Bp. 1894—98.
OHB	Országos Honvédelmi Bizottmány
OL	Országos Levéltár
Okm	Pap Dénes: <i>Okmánytár Magyarország függetlenségi harcának történetéhez.</i> 1848—1849. Pest 1869. 1—2. k.
OMMIK	<i>Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben.</i>
Or-Vil	Ország-Világ
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
ParlD	Pap Dénes: <i>A parlament Debrecenben.</i> Lipcse 1870. 1—2. k.
PDlap	Pesti Divatlap
PolBesz	Jókai Mór: <i>Politikai beszédei</i> 1—2. k. Bp. [1930.]
pEL	Esti Lapok (Pest)
PH	Pesti Hírlap
Részl.	Részlet
sh.	sajtóhiba
SzabFővD	<i>A szabadságharc fővárosa Debrecen.</i> Debrecen 1948. Szerkesztette: Szabó István
VU	Vasárnapi Ujság
[szögletes zárójelben]	a sajtó alá rendező kiegészítései

JÓKAI HÍRLAPÍRÓI ÉS SZERKESZTŐI MUNKÁSSÁGA 1849-BEN

Bár Jókai egész életműve tele van megfjejtetlen talánnyal, mégis 1849-es szereplése okozta a legtöbb félreértést. Napjainkig klsértenek elfogult és torzító vélemények, amikor arra keresünk választ, hogyan vált a márciusi fiatalok egyik vezetője a debreceni békepárt hírlapírójává; hogyan lehetett Petőfi barátja a forradalmár hazafiak „labanc” ellenfele.

Az irodalomtörténetírá nem foglalkozott érdeme szerint sem publicisztikai, sem politikai tevékenységével, s jószereével még azt sem vizsgálta meg elég alaposan, hogy milyen cikkeket írt 1849-ben.

Nehezíti a tisztánlátást, hogy nemcsak radikális hírlapi ellenfelei süttették rá a renegátság bélyegét, s állították görbe tükröbe nap mint nap újságírói munkásságát, de memoárjaiban időt állónak vélt öregkori nézeteit igazolva maga is megtévesztően sötét színűre festette saját 49-es szereplését. A hetvenes évek derekán, amikor kötetbe gyűjtötte *Forradalom alatt írt műveit*, nemcsak esztétikai, hanem elvi szempontból is megrostálta szabadságharcos írásait. Az 1849-es cikkeket „magyarázó” visszaemlékezéseiben alig találunk hitelt érdemlő politikai észrevételt. Más szemmel nézte a szabadságharc gyorsan változó mindennapjait a deledőjén túljutott író s az ötven év távlatából visszapillantó aggastyán, mint annak idején a 23—24 éves publicista.

A konzervatív szemlélet hosszú évtizedeken át védelmezte „okos” politikai mérsékletét, — s később, 1945 után szinte senki sem vállalkozott arra, hogy feloldozza a békepártiság bűneiből.

A „népek tavaszán” mint jótollú publicista fiatalos szertelenségével is aktív részese volt a szabadságharc eseményeinek. 1848-ban az Ék szerkesztőjeként Petőfivel válllvetve harcolt a vértelen forradalom győzelméért s a honvédelem megszervezéséért. Részt vett Kossuth alföldi „népfeltámasztó körútján”, s több ízben vállalt fontos politikai és katonai megbízatást. Kiskunfélegyházáról „a világon kívül eső magányba” vitte a kormány menlevelét Róza Sándornak, „az ország-

reszkettető rablóvezérnek", aki szegénylegényeiből huszárszázadot alakított, s részt vett a délvidéki önvédelmi harcokban. Különleges futárként továbbította a kormány titkos utasításait Majthényi Istvánnak, a komáromi vár parancsnokának. Októberben — Csernátony Lajossal — ugyancsak őt küldte „súlyos feladattal” Kossuth a császárvárosba. Nem kevesebbet bízott rájuk, mint azt, hogy összeköttetést teremtsenek a forradalmi Bécs és a magyar katonai tábor vezérkara közt — a közös ellenség, a császári seregek leverésére.

Meggyőződéssel vallotta azt, amit a márciusiak legjobbjai. A nemesi liberalizmus őszi balratolódásakor ő is csodálta Kossuth nagyságát. Radikalizmusa csúcán — az Ék társszerkesztőjével, Petőfivel versengve — hirdette „tróndöngető és forradalmat szító eszméit”.

Am 48-as cikkeiből az is kiderül, hogy a márciusi fiatalok nem alkottak egységes elvi tábort, s nemcsak a Petőfi kristálytisza forradalmi demokráziáját képviselő jakobinusokat találjuk soraikban, hanem — Jókaival az élen — a liberális szemléletű nemesi értelmiségieket is. A márciusiak lazán körvonalazható két szárnya közti különbség az egymástól eltérő forradalomszemléletről fakadt. Míg Petőfiék előbb s a forradalom elvi alapjairól ismerték fel a tennivalókat, addig a márciusiak többsége kisebb-nagyobb engedményeket tett a nemesi liberalizmusnak.

A Pilvax-fiatalok egy része már a márciusi események másnapján világosan látta a belső forradalmi átalakulás szükségességét, a fegyveres harc elkerülhetetlenségét. Jókai viszont a márciusi fiatalok többségéhez tartozott, akik szívvel lélekkel harcoltak az abszolutizmus megdöntéséért s a honvédő harc sikeréért, de a radikális belpolitikai rendszabályokat liberális elfogultsággal szemlélték. Véleményük szerint a jakobinus módszerek gyengítik a nemzeti egységet, a fegyveres ellenállást; a „guillotinpolitika” sok hazafit visszariaszt, s ezért mindenfajta „terror” — nemegyszer még az ellenforradalmárokat sújtó szigorú rendszabályok — ellen is tiltakoztak.

1848-ban a márciusiak két tábora közt lehetővé váltak a közös akciók. Nemcsak a baráti kapcsolatok miatt, hanem azért is, mert a honvédelem szolgálata állt tevékenységük központjában, s a függetlenségi harctól azonos volt a felfogásuk.

Az év utolsó szakaszában a paraszti földfoglalások, az „alulról jövő forradalom” eseményei Bécsben, majd a császári seregek betöréséről keringő hírek megriasztották Jókait, kételyt ébresztettek benne, s ekkor már Kossuth sem tüntette ki bizalmával. Ő pedig egyre közelebb került Nyáry Pálhoz, az OHB tekintélyes tagjához,

aki násznagya és távoli rokona volt, s akivel már korábban is találkozott politikai akciói során.

Decemberben már leáldozóban volt divatlapjának népszerűsége, s az Ék az előfizetők érdektelensége miatt a hónap végére megszűnt. De ekkor már eléledött egy új lap, a PH szerkesztésének a gondolata. A kiadók felkérésére Jókai még novemberben elvállalta, hogy január elsejétől „Nyáry Pál közremunkálása mellett” szerkeszteni fogja a nagyhírű lapot. A vértelen forradalomról és a márciusi fiatalokról lrt elvi fejtegetései mellett a PH programjelző cikkei mutatják legpregnánsabban Jókai kétarcú politikai állásfoglalását. Ha az önvédelmi harc volt a központi kérdés — mint 1848 őszén —, lelkesen támogatta az együttműködést a forradalmi baloldallal. 1849 elején azonban az ország belső tartalékainak a kiterjesztése és a nemzeti egység megszilárdítása volt a fő feladat. S bár kétségtelen, hogy Jókai a szabadságharc egész ideje alatt ragaszkodott radikális és liberális elemeket egyaránt tartalmazó meggyőződéséhez, felemás állásfoglalása ekkor már a békepártiaknak kedvezett.

★

1848. dec. 13-án hatalmas császári sereg tört Magyarországra, s Windischgruetz csapatai év végén már a fővárost fenyegették. Az OHB Debrecenbe helyezte át a kormány székhelyét. 1849 elején képviselők, tisztviselők, hírlapírók és színészek hada indult Szolnokon át az ország új „fővárosába”. Újév napján — divatlapja megszűnése után — Jókai a feleségével együtt menekült a bizonytalanságba. Hatnapos kemény téli út után jan. 8-án érkezett a kálvinista Rómába, ahol csaknem egy hónapon át „megsemmisített embernek” érezte magát.

Az osztrák csapatok jan. 5-én megszállták Pestet, a honvédseregek minden csatatéren hátráltak, s csak a császári hadvezérek tehetetlenségén múlt, hogy nem foglalták el az egész országot. Az általános depresszió idején az elvi és anyagi támasz nélkül maradt író felújította Nyáry Pálhoz fűződő kapcsolatát. Ez a kis Kossuthnak becézett kitűnő organizátor talpraesettségével, élettapasztalatával s a helyzet őszinte és „okos” elemzésével nagy hatást gyakorolt talajt vesztett fiatal „szerkesztőtársára”. Mindenekelőtt elintézte, hogy a Nemzeti Színház Debrecenbe menekült tagjai ott is megkapják fizetésüket. Ezzel nemcsak barátndjének, Schodelnének, a kiváló énekesnőnek tett lovagi szolgálatot, de Laborfalvi Rózát is jövedelemhez juttatta. Eltervezte azt is, hogy ismét együtt szerkesztenek újságot Jókaival. Ez nemcsak frónkat szabadította volna meg pénzgondjaitól, de az immár jobbra tolódó Nyáry politikai platformját is népszerűsítette volna.

1849 elején a radikálisok nagy része a debreceni politikai élettől távol mint katona és kormánybiztos aktív feladatokat teljesített, s ez a baloldal nemzetgyűlési gyengülését vonta maga után. A Pesten szerveződött békepárt pedig — minthogy nem akart elszigetelődni — egyre közelebb férközött a kormányhoz. Legtekintélyesebb vezetői tagjai elmaradtak Debrecenből, így a Kovács Lajos irányításával sokszánu politikai árnyalatot képviselő párt reménytelennek látta Kossuth megbuktatását. Debrecenben Kossuth volt a kormány, a nemzeti ellenállás lelke. Egy szűk réteg kivételével vakon bíztak benne. A nép istenítette. Benne hitt, tőle remélt mindent. Ő pedig betegségével nem törődve, fáradságot legyűrve, valósággal „árnyékká olvadtan”, imponáló energiával dolgozott. A békepárt vezetői azt szerették volna elérni, hogy elképzeléseiket a képviselőház, ill. Kossuth szentesítse, s irányvonalukat a kormány hagyja jóvá. Hívei voltak az ország bizonyos függetlenségének, de garanciákat akartak kicsikarni Déctől is, Kossuthtól is. Szövetségeket kerestek, s ekkor találkoztak a politikai érdekből és ideológiailag feljűk közeledő Nyáry Pállal.

Jan. 8-án és 13-án még csatát vesztek a képviselőházban, de jan. 26-án a képviselők igazoltatásáról és febr. 8-án a véstörvénysszék felállításáról szóló viták során már beigazolódott, hogy a politikai helyzet a jobboldalnak kedvez.

A fogékony lelkű fiatal ír — akit az átlagnál nagyobb mértékben befolyásoltak a „nagyemberek” — érzelmileg is, ideológiailag is egyre közelebb került Nyáry Pálhoz, aki elérkezettnek látta az időt arra, hogy az OHB nevében kisajátítsa a hivatalos Közlönyt. Ifjú barátja politikai magatartását és hírlapíró erényeit jól ismerő Nyáry közbenjárására Kossuth febr. 6-án Jókait bírta meg a Közlöny *Nem hivatalos rész* c. rovatának a vezetésével. (KossÖM 14. k. 438.) Jókait febr. 9-től 27-ig írt — kormánylaphoz méltó hangon és színvonalon — Gyurmán Adolf, a „vitriolba mártott tollú” főszerkesztő helyett cikket. Részben „józan” fejtegetésekbe bocsátkozott, részben megkapó párosszal visszhangozta a kormány politikai elgondolásait, s szuggesztív erővel mozgósított a honvédelemre. Az olvasó igényét tiszteletben tartva, érzelmvilágát és gondolkodásmódját a közép réteg hullámhosszára hangolva, a szent ügy elkötelezettjeként igyekezett gondolkodásra készíteni és meggyőzni.

Ez persze nem zárta ki, hogy Nyáryval közösen vitassa meg a hivatalos lapban megjelent írásokat, amelyek egyaránt tükrözték mindkettejük politikai arculatát. Nyáry „közremunkálása” annyira egyértelmű volt, hogy a radikálisok már az első cikkekben felismerték a hírlapírót irányító politikus kezét. Jókait mindent feláldozott a haza oltárán, amiről azt hitte, hogy akadály; s mindent felhasznált, ami a

nagy célt előrevinni látszott. Igazodott a „napok hangulatához”, szerepet játszott, szembeszegült a múlttal, a sűrke közönnnyel; új ideákat keresett. Tevékenységét a haza megmentésének a gondolata hevítette.

Kezdetben — Kossuth korábbi nyilatkozatait, az OHB rendeleteit felhasználva — főleg vezércikkkel kísérletezett. Igenám, de ezek a publicisztikai remekművek végsőfokon Nyáry Pál politikai szereplésének és gondolkozásmódjának íróilag motivált és szubjektive hitelesített tükörképei voltak. Később mint újságíró-mindenes egyre több aktuális közleménnyel, glosszával, tette serkentő kiáltvánnyal és polemizáló ríposzttal hívta fel magára a figyelmet. Néhány rövid nap alatt bebizonyította, hogy ragyogó tollú hírlapíró, jó hazafi, kitűnően érti az újságírás mesterségét, de mint politikus — Nyáry és a mérsékelték szószólójaként — nem sok sikert ért el.

Pedig szokatlan műgonddal írta cikkeit. Az Ék őszi időszakában elvi irányvonala tiszta és világos volt, de sok egyéb elfoglaltsága miatt a divatlap összeállítását elnagyolta. A Közlöny „szellemi kiálltására” már fokozott gondot fordított, s elhagyta az íráson kívüli munkáját. De cikkei elvi bizonytalansága, csapongó hajlama és sokat markoló vállalkozókedve miatt mégis egyenetlenné és határozatlanokká váltak. Harcra buzdító, de egyúttal békülékeny hangokat is megszólaltató írásaiiban a békepártiak — Nyáryval és Jókaiival egyetértésben — kipróbálták, hogy meddig merészkedhetnek a hivatalostól eltérő vélemények hangoztatásával, s milyen mértékben gyakorolhatnak befolyást Kossuthra „rosszul megválasztott radikális” környezetével szemben. Kétségtelen az is, hogy a meghökkentő eszmeifuttatások a „még töredékül fennmaradt király iránti pietást” igyekeztek leszerelni és felhasználni. Nem csoda, ha a hamis hangok nemcsak disszonanciát idéztek elő, de politikai károkat okoztak — épp az általa féltett ügynek —, s Nyáryval együtt a „legnagyobb journalistikai botrány” középpontjába kerültek.

Febr. 10-én és 12-én a radikálisok a nemzetgyűlésben tiltakoztak a békepárti hangú cikkek miatt. Kossuthnak nem állt szándékában a kérdés kielezése. Nem fogadta ugyan el a Jókai által kifejtetteket a kormány véleményének, de a szerkesztőtől sem akart megválni. Igaz, nem is nagyon marasztalta. S amikor kijelentette a vita során, hogy a „politika az exigenciák tudománya”, s ennél többet nem árul el az OHB hivatalos álláspontjáról — ez elég biztosítékot jelentett a baloldalnak, s ez ellen a mérsékletre hajlók sem emelhettek kifogást.

Felvetődik a kérdés, hogy az OHB miért engedte e bizonyos szempontból kártékony írások megjelenését. Kossuth és a kormány tagjai a hírlapírók véleményét „a sajtó szabadságánál fogva respektálták”. A szabad sajtó pedig az első bizonyítan lépéteit tette a szabad-

ságharc idején. Nem csoda, ha a szabad véleménynyilvánítás tiszteletben tartása ellenére is figyelmeztetni kellett Kossuthnak a sajtó ifjú munkásait katonai titkok kiszivárogtatása miatt.

De a döntetlenre végződött sajtóvita eredményével egyik fél sem volt megelégedve. S utána mind a baloldal, mind a jobboldal a hivatalos laptól független pártorgánum megindításán fáradozott.

*

Az Ék-nél szakmai és a Közlöny-nél a közvélemény előtt politikai kudarcot vallott Jókai is jobbat és mást akart. Nyáry és a békepárt pedig csökkentette a sajtóval kapcsolatos igényét. Most már lényegesen kevesebbet vártak egy tabula rasa-val induló hírlaptól.

Debrecenben Nyáryval együtt került Jókai egyre közelebb a békepárthoz. Ha nem is olyan „válságszerűen”, mint ahogyan elhittetni igyekszik memoárjaiban, hiszen már 1847-ben a Jelenkornál együtt dolgozott Kovács Lajossal, aki jól tudta, hogy Széchenyi István milyen sokra becsülte mint fiatal „újdondászt”.

S lényegében Nyáry is, a jobboldaliak is meg lehettek elégedve Közlöny-beli tevékenységével. Hírlapíró és szerkesztői erényei mellett főleg vállalkozókedvét, új iránti fogékonyságát és hajlékonyságát értékelték.

A radikális MT febr. 14-i felújítása után a baloldali újságírás ellensúlyozására a békepártnak is sürgető szüksége volt önálló lapra s mindenekelőtt egy ügyes és sokoldalú szerkesztőre. Ezért igyekeztek Jókai ambícióit táplálni akkor, amikor ők maguk háttérbe húzódva nem mertek nyílt sisakkal a közvélemény elé kiállni.

*

Febr. 22-én — a kormánylapnál eltöltött próbaidő után — indította meg Jókai mint szerkesztő a békepárt jelentős anyagi előnnyel járó orgánumát, az EL-t.

A békepárt Jókainak elsősorban nem ideológiai vagy politikai nézetei miatt szavazott bizalmat. Nekik a pártpolitikát kiszolgáló ötletes lapszerkesztőre és népszerű publicistára volt szükségük. Jól látták, hogy Jókai „igen új ember volt a politikában”. Segédkezet nyújtottak neki, anélkül, hogy „elvi specialitásokba bocsátkoztak volna”. Csak annyit kötöttek ki, hogy alkalomadtán használhassák a lapot. (Kovács Lajos: *Az 1849-iki pártok és az Esti Lapok*: Hazánk 1849. 1. k. 199—201.) Minden jel arra mutat, hogy nem is vonták be fontos pártpolitikai kérdések megvitatásába. Ha hasznosnak vélték, magára hagyták, a számukra semleges területen engedték kiélni csapongó kedvét, de sok esetben fékeztek fantáziáját, s irányították tollát is.

Lényegében csak egyetlen alapvető kérdésben értettek egyet: a belső forradalmi rendszabályok elítélésében. De a békepárt jelszava ez volt: „Győzelmet a baloldal ellen!” Jókaié pedig: „A radikálisok nélkül, a győzelemért!”

A jobboldaliak állandó intenzitással hadakoztak a „vakmerő politika”, a forradalmi terror ellen. Jókai a „népszerűtlen” radikális szabályok korlátozásával újabb és újabb honvédő erőket akart felszabadítani. A békepárt számára Görgey az a katona volt, akivel uniformisban is lehetett „okosan” beszélni. Jókai szemében ő volt a győztes hadvezér.

A császáriak előszeretettel azonosították a magyar mozgalmat Kossuthal. A békepárt is, Jókai is fellépett ez ellen. A megalkuvók szerint a többféle irányvonal közül csak egy Kossuthé, míg Jókai azt bizonygatta, hogy az egész nemzet, az egész ország szabadságmozgalmá az, amit Kossuth irányít.

Az egyezkedők Jókaiával együtt hirdették, hogy a „magyar ügy” nem forradalom, hanem szabadságharc. A párt azért, mert a forradalommal az ellenforradalmi udvar eleve nem tárgyalhat. Jókai pedig azt akarta elérni, hogy ne csak a forradalmárok, hanem minden magyar érzelmi és minden szabadságszerető állampolgár vegyen részt benne.

A békepárt látszatra megalapozott véleményével szemben Jókaié naiv és kiforratlan volt, s csak társadalmi és politikai zsákutcába vezethetett. Am első szempillantásra is nyilvánvaló, hogy e különböző vélemények taktikai szempontból sok esetben közel kerülhettek egymáshoz, míg a katonai győzelmek esetén e két irányzatnak szükség-szerűen el kellett távolodni egymástól. Más kérdés, hogy hosszú távon egyik középutas irányzat sem lehetett életképes.

★

A „jókaizált Közlöny-számok” miatt egykori elvbarátai támadást intéztek Jókai ellen. Szemére vetették, hogy márciusi fiatal létére nem állja egy „sötét lelkű kottéria előtt vinni a zászlót”. S Jókai már az első számtól dühödött „hírlapi harcok” tüzeiben szerkesztette az EL-t. Már csak ezért is fokozott körültekintéssel igyekezett eljárni. Sarkalatos elvének tartotta azt, amit dec. 1-én Ballagi Mórnak egy „bizalmas felszólításában” írt: „... ne mondjunk el mindent, amit tenni akarunk, s amit elmondunk az tiszta igazság legyen”. (JMLév I. k. 69.; CikkBesz II. k. 438.) Az EL gazdái a „tollcsaták” idején gondosan ügyeltek arra, hogy biztos fedezékből fontos célra nyissanak tüzet.

A kötelező óvatossághoz tartozott, hogy a lap politikai arclét kirajzoló vezércikkeket általában a párt vezetői — Kovács Lajos és főleg Kazinczy Gábor — írták. A programjelző szerkesztői célkitűzéseket — „politikai sibolet” és „politikai horoscop” címen — hosszas megbeszélés eredményeképpen, a párt jóváhagyásával a szerkesztő fogalmazta meg. Ezekbe a cikkekbe Jókai elvi arzenáljából csak az kerülhetett be, ami nemcsak Nyáry, hanem a békepárt taktikai elgondolásával is összecsengett.

Az egyezkedők fő célja a belső politikai hatalom megragadása volt — a nemzetgyűlés játékszabályai szerint. A katonai győzelmeket csak eszköznek tekintették a „politikuskok” kezében. Taktikai okokból óvták a (radikális befolyás nélküli) nemzetgyűlés tekintélyét. A semleges képviselők rokonszenvét is igyekeztek megnyerni ezzel a fogással, míg Jókai azt akarta elérni, hogy akár egy katonai vereség esetén is „próbáljuk megmenteni a hazát mint politikuskok”.

A párt korifeusai a hadsereg vezetőit illetően bizonytalanságban voltak. Még Görgeyben is későn vették észre a hozzájuk elvileg közelálló hadvezért. A tavaszi hadjárat előestéjén, amikor Kossuth bizalmat szavazott neki, nem tudták hányadán állnak vele. Mint ahogyan nem nyilatkoztak hadvezetési kérdésekben sem — a nyilvánosság előtt.

Annál inkább a radikálisok, s főleg a fiatalok. Olyannyira mentek Mészáros Lázár „hadügyér” ostromzásában, hogy Kossuth kénytelen volt menesztini „elnöki titoknokát” és az MT társszerkesztőjét, Csernátony Lajost, akivel Jókai elszántan hadakozott. A békepárt Jókai személyes érdemének könyvelte el a pirruszi győzelmet, amely lényegében Kossuth titkos taktikai húzása volt: nem engedhette, hogy az OHB tagját, az OHB elnökének a titkára támadja és nevetség tárgyává tegye.

Jókai a lapszerkesztő — igaza tudatában — könnyűszerrel kivédte a radikálisok megalapozatlan támadását. Ápr. 2-án Klapka György tábornok igazolta, hogy az EL hasábjain nem jelentek meg a hadsereg háta megett egyezkedő cikkek.

Az élethalálharc idején még a fokozott óvatosság sem zárhatta ki, hogy a szerkesztő ne kockáztasson s „darázsészekbe ne nyúljon”. A párt bátorítására, saját ambíciói sarkantyúzására hírlapi főszereplőjévé vált a „forradalmasok” elleni harcnak. A békepárttal együtt már kezdettől — dec. 14-től — fogva fellépett a „kormánybiztosi rendszer” ellen, amely radikálisabb volt, mint maga az OHB, s első megnyilvánulása volt a forradalmi diktatúra „veszélyének”. A párt azt az intézményt támadta, mely megtépázta a mérsékelt színezetű megyei hatóságok hatalmát. A teljhatalmú kormánybiztosok alaposan meg-

nyirbálták a megyei rendszer közigazgatási önállóságát. Jókai elvi okok miatt hadakozott a „vörös tollas dantoni figurákkal”, s a közvagon herdálót látta bennük, de a békepártiak taktikázásával is egybeesett a „francia fű” rendszabályok eltélése. A kormánybiztosok ellen támadást kezdeni azért volt kockázatos és veszélyes, mert nemcsak forradalomellenes volt, hanem kormányellenes is, s csak később derült ki, hogy nem sok ok volt félni a véstörvénytől.

A visszaéléseket leleplező közeleményekben a békepárttal egyetértésben támadt Jókai a radikálisokra. Fellépett Táncsics Mihály és a Radical Párt paraszti követelései ellen. Célba vette az Egyenlőségi Társulatot és annak vezetőjét Madarász Lászlót is, s szorgalmasan gúnyolta „hadarász” szónoklatai vagy éppen alacsony termete ürügyén — forradalmi belpolitikája miatt. Nyáry is helyeselte a Madarász elleni hajszát, mert a „miniszter úr” riválisa volt, s a „flamingók” hatalma a kossuthi függetlenségi politikán belül az ő pozícióját gyengítette. Kossuth szükségszerű hallgatása, csak felbátorította a „mérsekeltek” támadókedvét.

A botrányos szenzációt Duschek Ferenc, a pénzek legfőbb őre röppentette fel: Madarász László megdézsmálta a hazaárulás vádjával kivégzett Zichy Ödön gróf lefoglalt ingóságait. Márc. 6-a után az egész békepárt — Kovács Lajossal az élen — lázas igyekezettel nyomozott újabb adatok után. Jókai teljes odaadással szellőztette a részletenként alakuló ügyet. Pest felszabadítása után is folytatták a „gyémánt-pert”, jóllehet a fővárosban előkerült eredeti leltár alapján beigazolódott, hogy két csekély értékű tárgy kallódott el csupán. Maga Kossuth is nyilatkozott a per záróakkordjában, s kijelentette, hogy Madarász ártatlan.

Minden jel arra mutat, hogy Kossuth titokban szerette volna a Zichy-kincsekkel az ország diplomáciai helyzetét erősíteni. Ezt tudniok kellett a békepárt vezetőinek is. Nekik azonban nem az ügy tisztázása volt a céljuk, hanem a „gyémántos miniszter” megbuktatása. A nagy vihart felkavart „bűnfenyítő pert” ürügyként használták ki a forradalmárok megfélemlítésére. Erre utal, hogy a „politikai pályáját bevégzett” Madarász László máj. 8-i lemondása után a békepártiakkal rokonszenvező Szemere Bertalan miniszterelnöknek első dolga volt a rendőrségi hivatal újjászervezése.

Ferenc József márc. 4-én kibocsátott oktrojált alkotmánya Magyarországot beolvasztotta az Összmonarchiába. A békepárt nem sok reményt fűzhetett az egyezkedéshez, hiszen az ifjú császár még a hozzá menekült ellenforradalmárokkal sem állt szóba. A nemzetiségiek válogatás nélkül azt kapták, amit a magyarok megtorlasként; a teljes

bekebelezést. A magyar fegyverek győzelmei után egyre inkább közelednek a kossuthi politikához. A békepárt nem volt rest rálicitálni Kossuthra, aki nem nagyon hitt a békeszándékok őszinteségében. A jobboldaliak észrevették, hogy engedékenységgel nemzetiségi mandátumok révén erősíthetik soraikat. A humanista Jókai — miként Bem tábornok — főleg katonai szempontból volt híve az amnesztiának — Kossuthtal szemben. Sokat várt a nemzetiségi megbékéléstől, amelyet bizalmatlanság felhőzött, osztályszempont keresztezett. A nagyvonalúan megfogalmazott elképzelések gyenge garanciát tudtak nyújtani, mert sok esetben katonai akciók taktikai részét képezték. Az elfoglalt száz városoknak jó üzletnek bizonyult, ha Bemnek „hűséget esküdtek”. Viszont az is igaz, hogy nagy segítséget jelentett, ha a csapatok koncentrációját és általában a hadmozdulatokat nem keresztették a „hátszágban” nemzetiségi villongások.

A tavaszi katonai győzelmek idején a politikai viták elől elszívták a levegőt a honvédelmi feladatok. Kossuth ideje nagy részét honvédtáborokban töltötte, s ez ellen nem lehetett apellálni. De éppen a hadi sikerek eredményeként felvetődött a nagy kérdés: „Mikor megyünk vissza Pestre?” A békepárt viszolygott attól, hogy a kormány és a képviselőtestület Pestre tegye át székhelyét, mert az „utcakravallo szervezői”, a „népcsőületre támaszkodó” forradalmárok fontosabb politikai támaszt nyernek a pesti plebejusokban, mint a debreceni civisekben. Jókai eleinte a jobboldaliakhoz hajlott, de ápr. 26-án — mindenkit, még a Pestre települést sürgető MT radikális szerkesztőit, s még inkább a jún. 4-én bevonuló kormányt megelőzve — békepártot és lapot elhagyva sietett a fővárosba. (MT 1849. ápr. 27. 64. sz. 245.)

Az ápr. 14-i detronizáció, a Habsburg ház trónfosztása idején vált nyilvánvalóvá, hogy milyen messzire távolodott a békepárttól. Nem „pálfordulás” ez, hiszen március óta még a békepárt sem tud a kibéküléssel taktikázni. Hallgat és a kádereit menti. Jókai egyenes úton jut el a detronizáció igenléséig, sőt kamatoztatja is a Debrecenben tanultakat: belátja, hogy a hadsereg győzelmét a diplomácia erősítheti meg. A megalkuvók előbb meg akarták akadályozni a trónfosztást, majd a „demokrácia és a köztársaság bérruhájába öltöztették párttörekvésüket”. A dicsőséges hadjárat fényei elhomályosították a józan gondolkozást. Jókaival együtt nagyon sokan lelkesedtek a Függetlenségi Nyilatkozatért.

A brit kormány Magyarországról csak mint Ausztria részéről volt hajlandó tudomást venni, de Jókai készpénznek vette a francia és az angol diplomácia nyilatkozatait. Ha Magyarország erőt és tekintélyt

mutat fel, elismerik mint független államot és megakadályozzák az orosz intervenciót. Jókai — távol Szemere és a békepárt taktikázástól, az „eszmeik licitációjától” — a detronizációban látta a garanciát arra, hogy az önálló Magyarország nyugati mintára építheti majd ki liberális és demokratikus köztársaságát. Míg Kazinczy Gábor és Kovács Lajos a „törvényszakértő” Pázmány Dénest kereste fel és katonai erőszakkal akarták visszavonatni a trónfosztást, s a miniszterelnökökben reménykedve igyekeztek kihúzni a „forradalmi republika” méregfogát, addig Jókai lelkesen hirdette és őszintén hitte, hogy a magyar nép jövő élete e naptól kezdődik.

Pedig a cári beavatkozás ekkor már diplomáciailag elintézett tény volt. Míg a magyar honvédek győzelmet győzelemre halmoztak s az osztrák armádia dezorganizáltan szaladt Bécs felé, addig a császári politika lélegzethez jutva erőt gyűjtött, és segítséget kapott. A magyar szabadságharc napjai meg voltak számlálva. Jókai mégis az utolsó pillanatig bízott a győzelemben.

*

Ápr. 26-án indult Debrecenből Pestre s négy nap múlva mint kiadó jelentetett meg EL címen egy hat számból álló, tiszavirágéletű lapot, s máj. 1-én átvette a PH szerkesztését. A Debrecenben maradt EL-t csak formálisan szerkesztette máj. 31-i megszűnéséig, de távolból is részt vett a lap kiállításában. Nemcsak cikkeket, hanem híryanagot is küldözgetett Debrecenbe. Jún. 4-től Pesten szerkesztett EL címen hírlapot. A debreceni és a pesti lapok „szellemi irányvonala” közti eltérés — némi túlzással — jelzi azt a különbséget, ami végeredményben addig is meg volt közte és a békepárt hírlapírói közt.

Valósággal megittasodva számolt be a győztes csatákról. A szabadságharc kis és nagy jelenetei életközelen, a friss hírek alapján bővülve és izgalmasan módosulva jelentek meg az olvasók előtt. Emléket állított a hadvezéreknek, katonáknak és az elesett hősöknek. Szemtanúként számolt be a budai vár ostromáról és Pest bombázásáról. Szilaj kedvvel gúnyolta az ellenséget: a gögös császári tiszteket, Jellasicsot, a „véres bohócot”. A cári Oroszország mint a zsarnokság megtestesítője szerepelt nacionalista felhangokkal megtűzdelt írásaiban.

A békepártiaktól ismét alapvető kérdésben különbözött. Tavasszal a megalkuvókkal együtt propagálta a belső reformok elodázását. Jókai júniusban is azt hirdette, hogy a végső győzelem után vitázzunk az új törvényeken s tiltakozott a vésztörvényszékek átszervezése miatt. A békepárt azonban ezek átalaktásával a katonai diadalog árnyékában saját győzelmét akarta biztosítani.

Június derekán, amikor véres valósággá vált az orosz invázió, a „napfényes bizalmat, pokoli kétségbeesés” váltotta fel. Jókai pedig — megfogytakozott újságró „kollégáival” együtt — megkongatta a vészharangot, „keresztes háborúra” buzdított, s megdöbbenve visszhangozta a kormány kétségbeesett erőfeszítéseit.

Közvetlenül a cári csapatok Pestre özönlése előtt, júl. 7-én szakadt félbe cikksorozata. A kormánnyal menekült előbb Szegedre, majd Aradra.

Aug. 13-án az aradi fegyverletétellel az 1848 tavaszán fellángolt szabadságmozgalmak közül — a kis Velencei köztársaságot kivéve — utolsónak a magyar forradalmat kényszerítette térdre a nagyhatalmak közös érdeke.

Jókai a Bükk rengetegébe, a világtól elzárt Tardonára bújdosott a győztesek bosszúja elől. S ezzel publicisztikai pályájának egy nagyhatalmú korszaka lezárult. De a szabadságharc egykori krónikása sohasem feledte 1848—49 történelmi napjait. Mint író és hazafi örökre szívébe zárta a nagy idők koszorúzott nagyjait és hősiessen helytálló névtelenjeit.

MILYEN CIKKEKET ÍRT JÓKAI 1849-BEN?

Jókai elsősorban mint újságró és folyóirat-szerkesztő vett részt a szabadságharcban. Írásainak jó részét azonban aláíratlanul vagy betűjegy nélkül jelentette meg. A *Cikkek és beszédek* II. kötetének jegyzeteiben joggal állapíthatjuk meg, hogy írónk memoárjai, az irodalomtörténetírás Jókai 1848-as tevékenységével foglalkozó fejezetei és a bibliográfiai feldolgozások adatai nem mindig pontosak. (CikkBesz II. k. 490.)

Az 1847-i és az 1848-i — de tulajdonképpen az 1850 és 1860 közt írt — cikkek kritikai sajtó alá rendezésekor lehetővé vált, hogy az aláíratlan, illetve álnévvvel, betűjeggyel esetleg különböző jelekkel megjelent közlemények halmazából megnyugtató módon válogathassuk ki Jókai írásait. Jóllehet az abszolút pontosság ebben az esetben is csak megközelíthető. Lehetetlen, hogy „kétes hitelű” közleményekkel ne találkozzunk. Ha a beküldött vagy szóban elmondott híreket a szerkesztő fogalmazta is, nehéz eldönteni, hogy milyen mértékben követte vagy módosította a kapott híryanagot.

1847—48-ban teljes bizonyossággal kikövetkeztethető, hogy a hírek tekintélyes részét azonos forrásból merítették az újságok és a divatlapok. A közleményekben azonos adatok szerepeltek, de pl. Jókai merőben másképp fogalmaz az Ék hírvonatában, mint Vahot

Imre a PDlap-ban, Pákh Albert a PH újdonságírójaként vagy Pálffy Albert az MT hasábjain.

1847-ben még minden lap kendőzetlenül hirdette politikai platformját. 1848. márc. 15-e után a közélet radikalizálódásával a hírlap lényegében a győztes forradalom szócsöve lett. Sokszor épp a neofita átkeresztelkedettek sürgették legtürelmetlenebbül a politikai átalakulás szükségességét. A szeptemberi fordulat után a nyomtatott szó munkásai egy emberként emeltek szót a fegyveres támadás ellen. Még a köztársaságpárti lapok is a katonai győzelem kivívását tartották alapvető feladatnak, inkább csak „megpendítették az eszmét”, de nem hadakoztak ideológiai ellenlábasaikkal.

Merőben más helyzet alakult ki 1849-ben Windischgraetz jan. 5-i pesti bevonulása, a császári csapatok tényerezése, Erdély megszállása és a kormány Debrecenbe menekülése után. A kétségbeesztő hangulatban az egyezkedésben reménykedők, a katonai ellenállás értelmét kétségbevonók és helytelenítők egyre inkább vízszemet kaptak. Politikai taktikázásba kezdtek a képviselőházban. Titokban szervezték a békepártot, majd nyílt támadásba lendülnek. A hírlapírás híven követte — nem egy esetben el is túlozta és torzította — a tényleges belpolitikai küzdelmeket. A politikai rutinnal és jogi tapasztalatokkal rendelkező békepártiak szívósan támadták a radikálisokat. A képviselőházi és hírlapi viták kíméletlen élességgel lángoltak fel. A győztes tavaszi hadjárat, a honvédsereg sorozatos győzelme, az ápr. 14-i detronizáció, az álrepubliánusok őszinte szót túlharsogó színelése és taktikázása csak szövevényesebbé tette a belső helyzetet. S mindez természetesen az újságírás területén is tükröződött. A hírlapi vélemények rejtett értelmet kaptak. A különböző pártárgyalatok valóságos pergőtűzet nyitottak egymásra. Sűrű egymás után jelentek meg a személyes hangú hírlapi polémiák. A névtelenül vagy álnevekkel hadakozó glosszák szinte mindennaposak voltak.

A szabadságharcot megelőző esztendőkből főleg kezdő írók vállalkoztak újdonságírással, s a hírlapokban kísérleteztek tollforgatással. (CikkBesz II. k. 191.) Még inkább áll ez a mozgalmas forradalmi napokra. Azzal a különbséggel, hogy szokatlanul megnőtt a hírlapokban írók száma. S nemcsak elismert tekintélyek álltak a tollal barcolók soraiba, hanem új tollforgatók igyekeztek kielégíteni a gyorsan változó események sodrában az olvasók megnövekedett igényeit. Az írók is gyakran kényszerültek sebes kézzel alkotott cikkek közzétételére. Ezeket aztán nehéz megkülönböztetni a kezdők írásaitól s az ügybuzgó alkalmi levelezők referátumaitól.

*

Jókai 1849-ben írt cikkeit alig ismeri az irodalomtörténetírás. Egy-két ismertebb írását gyakran idézték a különféle tanulmányok, de tulajdonképpen nem nagyon figyeltek publicisztikai munkáira. Néha ugyan az is előfordul, hogy szinte válogatás nélkül tulajdonítják Jókaiénak az EL hasábjain napvilágot látott közleményeket. (Juhász Géza: *Az írók szerepe*. SzabFővD) Még a tudományos igényű felmérésnek sem sikerült minden kételyt eloszlatnia. (Szekeres László: *Jókai „forradalom alatt írt műveinek” utóéletéhez*. ITK 1957. 411—45.) Kétségtelen, hogy 1849 nyaráig tüneményes gyorsasággal írta Jókai a legkülönfélébb cikkeket s egyetlen szépirodalmi munkára sem vállalkozott. 1849-nek szinte minden apró mozzanatát figyelemmel és újságírói megjegyzéseivel kísértc.

Bármennyire is figyelemre méltók azok az észrevételek, amelyek szerint „Ha legkisebb újdonságot veti is oda a napi munkái közt, már látni itt is Jókai kezét, mindjárt ráismerünk, mint illatáról a rejtett virágra”, s bármennyire joggal írták is Jókairól néhány évi írói gyakorlat után, hogy „előadása sajátos zamattal, vonzerővel bír, melyről akárhol is rá lehet ismerni tollára”, mégis azt kell mondanunk, hogy az 1849-i írások kiforratlansága, műfaji és színvonalbeli heterogénéitása miatt nem tarthatjuk elsődlegesnek a stílusjegyek vizsgálatát, s ezért a tartalmi és nemegyszer egészen apró technikai jellegű áruoló jelekre is ráirányítjuk a figyelmet. Akkor is, ha a legtöbb esetben közvetlenül is kimutatható Jókai cikkeinek stílusbeli rokonsága.

*

Jókai 1849-ben keletkezett írásainak felkutatásában első helyen az egykori cikkek, a korabeli feljegyzések s írónk későbbi munkásságának — főleg az 1874-ben, a FAIM-ben kiadott cikkek — vizsgálatát tekintettük döntőnek.

Mindenekelőtt azt kell megemlítenünk, hogy nyilvánvalóan írónktól származtak a Jókai, illetve a Jókai (Jókay) Mór aláírással megjelent cikkek és közlemények. Kétségtelen azonban az is, hogy viszonylag ritkán használja teljes névalírást. Főleg a hivatalos Közlönyben napvilágot látott írásait és személyes jellegű megjegyzéseit, esetleg nagyformátumú polémiáit, felhívásait, széles gondolatsort felölelő eszmefuttatásait vagy a főváros felszabadulása utáni élményeiről írt „pesti leveleit” hitelesíti nevével az EL hasábjain.

1855. jan. 21-én a VU-ban elárulja, hogy különleges alkalmakkor látja el politikai közleményeit teljes névalírással: „Nem azért írom alá a nevemet — írja az *Emlékezzünk régiokról* c. írásának zárószavai-ként —, mintha ezáltal magamat halhatatlanítani akarnám, hanem azért, hogy bizonyítsam, miszerint nem tréfálok”. (CikkBesz IV. k. 138.)

Jókai (Jókay) Mór aláírással jelent meg pl. a Közlöny febr. 9-i számában a *Magyarhon népei* I. c. 1. sz. cikke, a mindaddig csak az EL lapjain napvilágot látott hírhedett polémája márc. 1-én (24. sz.), a márc. 31-i *Szerkesztői nyilatkozata* (86. sz.), a jún. 9-i *Nyilatkozat* (181. sz.), a *Politikai horoscop* c. cikksorozata (pl. 92. sz.) és a *Levelek Debrecenbe* c. beszámolója (pl. 136. sz.). A jún. 1-i közleményét úgy írja alá, hogy „Jókai Mór szerkesztő”. (147. sz.)

Nem lehet kétséges, hogy tőle származott a *Klapka levele* c. közlemény (96. sz.), amely „Az Esti Lapok szerkesztője” aláírással jelent meg.

Egyébként megjegyezzük, hogy a *A cikkek jegyzetei* c. fejezetben minden egyes alkalommal feltüntetjük, hogy milyen jellel, aláírással vagy álnévvel jelentette meg őket Jókai.

A *Magyar írói dlnélexikonban* Gulyás Pál által isfrónknak tulajdonított J. M. betűjegy alatti frások az EL-ban is Jókaitól erednek. Pl. a *Politikai horoscop* (87–88. sz.), a *Megint Tánácsos* (103. sz.), az *Április 14-ke* (105. sz.) c. vezércikk és a *Levelek Debrecenbe* c. sorozat egyik-másik beszámolója (pl. 138. sz.).

Számos példával bizonyíthatjuk, hogy a J. betűjegy 1849-ben szintén Jókait rejti, bár ezt már nem említi Gulyás Pál. J. betűjeggyel jelent meg jónéhány cikke a Közlönyben, mint pl. a *Testvéreink! Hazámfia! Magyarok!* (7. sz.), a *Katonauralgás, Soldatenregierung* (8. sz.) ill. a *Trójai fa-ló* c. (9. sz.). Ezzel a betűjeggyel látott napvilágot az EL-ben pl. a *Nemzetiségi kérdések* (33. sz.), a *Mikor megyünk vissza Pestre?* (53. sz.) és a *Fdbri ügye* (139. sz.) c. cikkek.

*

Az MT márc. 5-i számában olvasható a szerkesztőhöz címzett levél sorai között, hogy Jókai a Közlönyben „részint teljes competence névvel, hol pedig mint az egyik színdarabban rózszaszinü kísértet láthatatlanul megjelent”. Ez is azt bizonyítja, hogy Jókai aláíratlanul is írt cikkeket a hivatalos lapba.

A szabadságharc idején Jókai legtöbb közleményét aláíratlanul jelentette meg. A *Cikkek és beszédek* c. kritikai kiadvány első és második kötetének bevezetőjében már kitértünk arra, hogyan igyekeztünk kiválogatni Jókai írásait az aláíratlan közlemények dzsungeléből.

Ugyancsak az 1847–48-i cikkek kritikai sajtó alá rendezésekor tekintélyes apparátussal bizonyítottuk, hogy Jókai Mór fiatal korában mint szerkesztő — 1847/48-ban az *Ék*-nál, 1849-ben az *EL*-nél, majd 1853-ban a *Déli*báb főmunkatársaként (lényegében itt is szerkesztője-

ként) — sokkal inkább mindenese, mint elvi irányítója volt folyóiratainak, ill. hírlapjainak.

Joggal tételezzük fel, hogy 1849-ben is sűrűn jelentette meg írásait az általa szerkesztett lapokban. Mint ahogyan igaza volt akkor is, amikor a *Szerkesztői kuriozumok* c. tárcájában említi az Ék-val kapcsolatban, hogy volt rá eset, amikor „az utolsó betűig magamnak kellett megírni az egész lapot”. (*Életemből* I. rész NK 96. k. 306.) A *Petőfi emléksoborndíj* c. ünnepi beszédében 1882-ben mondotta ugyancsak az Ék-ról: „magam is tele írtam minden számban egy negyedrészt a lapnak”. (Koszoru 1882. VIII. 403. Hatvany Lajos: *Igy élt Petőfi*. Bp. 1967. 2. k. 322.) Tíz évvel később Petőfi összes verseinek bevezetőjében említi első divatlapjáról, hogy „magam is sokat írtam minden számába”. (*Petőfi élete és költeményei*. = *Petőfi Sándor Összes költeményei*. Bp. 1892. LVII.)

A szakirodalom megerősíti Irónk memoárjait s azt a feltételezésünket, hogy Jókai 1849-ben — bár szépiróként elnémult — mint újságíró igen termékeny volt.

Válkai Imre szerint az Ék-t „Petőfivel igen olvasott lappá emelte. A katasztrófák beálltával Esti lapokat szerkesztett, melyeket nagyrészt ő maga írt, hallatlan humor és satírával.” (*Irodalmi és művészeti daguerreotypek*. Bécs 1858. 53.)

Ferenczy József említi, hogy az EL „fűszerét” Jókai szolgáltatta. (*Jókai mint hírlapíró*. Győr 1893. 18.) Szabó László szerint az EL első számát elejétől végig maga írta. (*Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 131.) Mikszáth Kálmán megerősíti ezt a véleményt. (*Jókai élete és kora*. Bp. 1907. 239.) Oláh Gábor is megemlíti, hogy a békepárti lapot eleinte egyedül írta. (*Jókai és Debrecen*. ItK 1906. 133.)

Hatvany Lajos arról emlékezik meg 1918 júniusában az Esztendő hasábjain, hogy Jókai lapjaiban „sok jelzetlen cikket és tréfát írt, melyet nem vett be összes munkáiba”. (*Jókai ismeretlen tréfdíja*. 144. CikkBesz II. k. 753.) Kristóf György azt írja, hogy Jókai „elég tekintélyes számban” írt politikai cikkeket a szabadságharc idején. (*Jókai Mór élete és művei*. Kolozsvár. 1925. 40.)

Dezsényi Béla szerint a Pálffy Albert szerkesztette MT „csak kevés munkatársát nevezi meg, az álnevek és betűjelek halmazának azonosítása külön feladat volna. De ugyanez áll a többi negyvennyolcas lapokra is.” (*A magyar hírlapirodalom 1848—49-ben*. It. 1949. 109.) Kétségtelen, hogy Jókai az általa szerkesztett EL-ben és a PH-ban főleg az újdonság rovatot és a *Charivari* c. „humorisztikus freskókat” írta különös kedvvel.

*

Ebben az időben az aláíratlan cikkeket általában a szerkesztők írták. Jókai már 1847 júliusában azt említi az Ék szerkesztői üzenetében, hogy „név nélkül csak saját cikkeinket adjuk”. (CikkBesz I. k. 215., 583.)

Vida Károly 1849 elején teszi közzé: „Az ostromállapot alatti hatóság részéről történhető félreértés elhárítására kijelentjük, hogy minden névtelen cikke lapunknak a felelős szerkesztő tollából folyónak tekinthető”. (Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 6.)

Amikor Pálffy Albert Csernátony Lajossal együtt szerkeszti az MT-t szükségesnek tartja kijelenteni:

„Félreértések kikerülése végett, nehogy a cikkek felvétele, s azok iránti szükséges feleletkor az eddigi kettős nevű szerkesztés miatt az olvasó előtt továbbra is határozatlan alakban tűnjék fel, jelen számtól kezdve a felelősség együdüln aláírottat fogja illetni.

Debrecen, febr. 22. 1849. Pálffy Albert” (MT 1849. febr. 22. 8. sz. 29.)

Az egykorú olvasóknak is nehéz volt eligazodni az aláíratlan cikkek világában. Ezt bizonyítja Csengery Antal *Nyilatkozata*:

„Alulírt alaptalan híresztelések következtében nyilvánítom, hogy valamint a Martzius Tizenötödikével, Közlönyvel és Alföldi Hirlappal, úgy a most megjelent Esti lapokkal sem vagyok semmi írói viszonyban.

Debrecen, febr. hó 23-án 1849.

Csengeri Antal”

(Közl 1849. febr. 25. 38. sz. 131.)

Erre mutat a következő közlemény is: „Az Esti lapokban „A’ betű alatt megjelenő cikkek némelyek által nekem tulajdonítottván; ezennel kijelentem, hogy én az Esti lapokba soha egy betűt sem dolgoztam, sem nem dolgozom.

Debrecen, febr. 25-én 1849.

Ábrányi Emil”

★

Számos aláíratlan közleményben találunk olyan megjegyzéseket, amelyek csak a szerkesztőtől származhattak.

Jókai 1848-ban Vahot Imrét, a PDlap szerkesztőjét nevezi „ügytársnak” (CikkBesz II. k. 32.) ill. „collegának” az Ék aláíratlan írásai-ban (Uo. 213.), 1849. máj. 1-én Pálffy Albertet, az MT szerkesztőjét titulálja „collegának”. (125. sz.)

Febr. 27-én mint szerkesztő első személyben felel Csernátony Lajos vádjára. (19. sz.) Márc. 2-án szerkesztőként közli a *Lapunk ügyében* c. cikkben, hogy „az országos rendőri és postai hivatal az „Esti lapok”

postáni szétküldését megtagadta". (27. sz.) Márc. 3-án a „Nyolc napja, hogy lapjaink napvilágot látnak . . ." kezd. cikkben ismét szerkesztőként nyilatkozik. (28. sz.) Márc. 10-én is szerkesztőként írja, hogy „Nekünk nem adott az ég hadvezéri talentumot, mint a Martius szerkesztőségének". (47. sz.) Az ápr. 16-i kitétel — „valaki . . . illy cím alatt ‚ministeri combinatio' ezt a névlajstromot küldte be hozzánk" — szintén szerkesztőre vall. (109. sz.) Ápr. 17-én szerkesztőként jelenti ki Jókai a Fejes Jánost megtámadó cikk tanulságaként, hogy „A sajtó ne viselje a közzvádó, hanem a bíró szerepét". (85. sz.) Ez a megjegyzés azt is jelenti, hogy a vádló közleményt nem Jókai írta.

Ápr. 26-án jelent meg a *Hírek* c. rovatban: „E lapok szerkesztője ma Pestre utazott". (120. sz.) Jókai a saját magára vonatkozó közleményeket tömönatokban írja meg a napi újdonságokat tartalmazó rovatában.

A jún. 4-i „szerény óhaja" is szerkesztőre vall. (149. sz.) Jún. 9-én a „sietünk közönségünkkel tudatni" kifejezés is a szerkesztő közleményét vezeti be. (176. sz.) Jún. 15-én a meginduló *Respublica* c. napilapot üdvözli szerkesztőként. (206. sz.) Mint ahogyan júl. 7-én a *Laptársainkhoz* c. cikket is ő írja. (240. sz.)

Támpontot nyújt az is, hogy mint szerkesztő előfizetési hirdetményeiben, ill. előzetes referátumaiban gyakran felsorolja milyen cikkeket szándékozik a jövőben írni. (Pl. CikkBesz I. k. 177—79.; *Előfizetési jelentés a Nagy Tükörre*. CikkBesz IV. k. 286—88.) 1860. aug. 11-én is felsorolja, hogy milyen cikkeket fog publikálni az Üstökösben a második félév folyamán. (15. sz. 113.)

★

Az első személy és a többes szám használata is gyakran teszi kétségtelenné, hogy bizonyos aláíratlan közlemények Jókaitól származtak. Márc. 3-án olvashatjuk az *EL* hasábjain: „Ez az anecdotá is most jutott eszembe". (29. sz.) Az ápr. 3-i *Politikai horoscopia* így kezdődik: „Kérdeztem egykor" . . . (92. sz.) Az *Egy erdélyi levélből* c. cikkben olvashatjuk: „Mesének véltem a mondát". (89. sz.) Ápr. 4-én a következő sorokra bukkanunk: „Ne értsetek félre. Nem az aristocratia eszméit mentem én". (92. sz.) Jún. 9-én a *Par force hazadrulók* c. cikke kezdődik a következő szavakkal: „Megyek az utcán, találkozom egy régi ismerőssémmel". (178. sz.)

A *tengerszemű hölgy* c. önéletrajzi elemekkel átszőtt regényében említi, hogy „Szerkesztő vagyok. Jogom van pluralisban beszélni, mint szerkesztőnek." (Jkk 55. k. 57.)

★

Magánszemélyektől származó hírek minősítésére és összefoglalására a szerkesztő vállalkozik.

A febr. 22-én megjelent *Legújabb hiteles hírek Budapestről és környékéről* c. közleményében elárulja, hogy az említett adatokat egy barátjától kapta. (12. sz.) A *Hogyan kell vész idején a tűzhelyt védeni?* c. cikket „hiteles követi egyéntől kapott hír szerint” írja meg a szerkesztő. (23. sz.) Márc. 12-én is külső hírforrásokra támaszkodó szerkesztőként állapítja meg *A szolnoki csata* c. cikkben, hogy „E nagyszerű ütközet részletei most kezdenek egyenként tudomásunkra jöni”. (51. sz.) Ápr. 26-án a *Regényes fatum* c. írás eseményeit „erdélyi ismerősünktől” hallotta Jókai. (118. sz.) Jún. 18-án így kezdi a híreket: „Annyi a pletykabeszéd, hogy az ember a felét is resteli leírni”. (212. sz.)

★

Jókai mindig maga intézte az általa szerkesztett lapok és folyóiratok levelezését. A *Szerkesztési kuriózumok* c. memoárjában írja: „Hat rendbeli lapnak és folyóiratnak a szerkesztéséből koptam ki ez ideig; átolvastam kilencven rizsmára menő beküldött dolgozatot, évenként ezer levelet s mondhatom, hogy ez nem tartozik a legutolsó mulatságok közé.” (*Életemből* I. rész NK 96. k. 302.)

1848. ápr. 30-án — mikor az Ék-t Petőfivel együtt szerkesztette — is megjelent a felhívás, hogy a levelekkel eztán is Jókai foglalkozik. (CikkBesz II. k. 110.) 1848 végén mosolyogva mutatja be egy „urambátyám” levelét. (CikkBesz II. k. 455.) 1849. jún. 9-én aláíratlan hírláncolatban fordul elő: „Vidékről valahonnan egy igen nagyon pirongató levelet kaptunk”. (176. sz.) A jún. 22-i hírek közt pedig a következő szerepel: „Épen ma kaptunk a Csallóközi harc színhelyéről egy tegnapról kelt levelet”. (218. sz.)

★

A különböző újságokból átvett hírek ismertetése és kommentálása elsősorban a szerkesztő feladata volt.

Márc. 29-én a *Külföldi hírek* c. közlemény bevezető soraiban ismét a szerkesztő nyilatkozik: „Egy nagy csomó külföldi újsághoz jutottunk a honv. biz. szivességéből”. (83. sz.) Ápr. 19-i *Híreket* kezdi így: „A Figyelmező ... kezünk közé jutván”. (113. sz.) „A bécsi svecgelb lapok egyikének” közleményét kommentálja jún. 7-én *A császáriak humanismusa* c. cikkben. (170. sz.) Jún. 14-én írja: „Bécsi lapok tele vannak jajgatással”. (194. sz.) Külföldi lapvéleményeket szólaltat meg a *Mit beszél rólunk Europa?* c. cikkben. (210. sz.)

★

Lényegében aláíratlan cikkeknél lehet tekinteni azokat az írásokat is, amelyek egyedi álnévvél vagy titkos jellel jelentek meg. Ezeket az egyszerű előforduló álneveket Jókai korábban is alkalmazta s ezek nem egyebek mint a cikkek tartozékai, nemegyszer a mondanivaló kiemelési.

Fütykői mint egyedi álnév pl. a *Levél a muszkákhoz* c. cikk alatt olvasható. (236. sz.) Az *Irodalmi társ* c. kritikáját Ludtoll álnévvél jelöli meg. (228. sz.) Mint ahogyan 1848-ban pl. a Zoltanus Pogány álnvet használta. (CikkBesz II. k. 273.)

Azokat a cikkeket, amelyekhez szerkesztői megjegyzést csatolt, természetesen nem maga írja. Előfordul azonban az is, hogy Jókai „Woytina Mátyás muszka literátor” nevében ír verszetet, amelyhez saját maga mint szerkesztő fűz — verskiegészítő megjegyzést. (209. sz.)

*

Jó néhány esetben az elválasztójelként alkalmazott háromcsillagos jel (**) mutatja, hogy bizonyos kérdéses cikkeknél és közleményeknek Jókai a szerzője.

Már az 1847-i cikkek sajtó alá rendezésekor megállapítottuk, hogy e háromcsillagos jel alkalmazásában már-már sajtóhiba számban fordulnak elő tévedések és következetlenségek. (CikkBesz I. k. 586.) De sok kérdéses esetben eligazította ez a jel az 1850-es évek publicisztikai cikkeinek kutatóját, H. Törő Györgyit is. (CikkBesz IV. k. 620.)

Ilyen jelet használ Jókai 1849-ben — főleg az EL és a pEL hasábjain — egy sereg olyan közleménye előtt, amelyet mintegy negyed századdal később maga soroz a FAIM kötetének cikkei közé. Leggyakrabban a kedvenc *Charivari* rovatában használja. Mint pl. febr. 22-én (11. sz.), febr. 23-án (16. sz.), febr. 27-én (20. sz.), márc. 3-án (29. sz.), márc. 7-én (40. sz.), márc. 8-án (43. sz.), márc. 12-én (52. sz.) ápr. 30-án (123. sz.), máj. 1-én (126. sz.), máj. 2-án (127. sz.), és máj. 8-án (134. sz.). De előfordul ez a jel a *Legujabb* (21. sz.), a *Fővárosi hírek* (122. sz.) és a *Külföldi telegraph* (207. sz.) c. rovatokban is.

Háromcsillagos jelet használ Jókai később is a Délibáb c. szépirodalmi divatlapjában, amelynek főmunkatársa — lényegében mindenestül szerkesztője — volt. (CikkBesz IV. k. 575.)

Következetesen használja ezt a jelet a *Budapesti hírek*, a *Nemzeti színház*, az *Apró hírek* és a *Tarka képek* c. rovatában megjelent közleményeinek és anekdotáinak megjelölésére is.

S hogy nem pusztán közleményeket elkülönítő választójel csupán a háromcsillagos jel, bizonyítja a Délibáb *Budapesti hírek* c. rovatának egyik megjegyzése, amely *Százegy újdonság* c. közleményben jelent meg: „Mínt hogy azzal vádolnak bennünket, hogy három csillagos jel már nem is tud újdonságokat csinálni, ennek megcáfolására küldünk ezennel százegyet.” (1853. jún. 26. 26. sz. 835.) Ezek a sorok kétségtelenné teszik, hogy ezt a jelet egyetlen személy alkalmazta.

Érdeemes megjegyeznünk, hogy a Délibábian Jókai erdélyi útja előtt és után is szerepel ez a háromcsillagos jel az újdonságok közt, írónk távollétében viszont nem. 1853. máj. 1-én még ezzel a jellel közli Jókai, hogy Erdélybe fog utazni (18. sz. 577.) s utána csak jún. 12-én találkozunk ezzel a szignóval, amikor azt jelenti be, hogy erdélyi útjáról hazatért. (24. sz. 771.)

Ez a háromcsillagos jel választóként Jókai kézírásában is szerepel, mint pl. a *Szomorú napok* c. regényében és a *Tarka képek* c. alatti kilenc adoma előtt, amelyek „valószínűleg az 50-es évekből” származnak.

Előfordul, hogy ez a jel megváltozik s Jókai az 1849-i lapokban a szokásos helyett (* * *) más változatot alkalmaz. (* * *). Jókai azonban a FAIM kiadásakor nem tesz köztük különbséget, a ritkán előforduló jelet is magáénak vallja azzal, hogy ezeket a közleményeket is kötetbe sorolja.

*

1849-ben a radikálisok és a liberálisok igen gyakran éles polémiákba keveredtek egymással és főleg a békepártiak, az EL cikkírói — Kazinczy Gábor és Kovács Lajos — szívesen vették magukra az „anonymitás köpenyét”, s hacsak szerét ejthették, nem álltak ki személyesen elvi állásfoglalásuk mellett.

1849. máj. 23-án — amikor már Pestre költözött Jókai és nem szerkeszti a debreceni lapot — a következőket írta az MT: „Ti a névtelenség védelme alá rejtve, a Jókai neve alatt, ki most rólatok mit sem akar többé tudni, s kinek ifju lelkével, ti vén elromlottak valóságos szellemi pederastiát üztök, naponta becsületet gázoló káromságokat bocsáttok közre, ne fesszegessétek azon themát, mellyik párt, mellyik osztály az, mellynek a baza iránt több bűnei vannak.” (86. sz. 335.)

Az MT márc. 1-i megjegyzése — „Jókai egyik Charivari-cikkében azt mondatja velünk . . .” — kétségtelenné teszi, hogy a szerkesztő az EL-ben is írt a Charivari rovatba. (14. sz. 54.) 1849. febr. 23-án aláíratlan cikk jelent meg a Közölnyben a vésztörvényekről. Ebben

fordul elő a következő megjegyzés: „A mi kormányunk ereje a nép szerelme.” (13. sz.) Másnap az MT-ben Csernátony válaszol a cikkekre: „J. úrnak a tegnapi közlönyben igaza volt a véstörvények etymológiájából jó előre kihúzni, hogy azoktól semmi reactionariusnak félni nem kell, mert a mi kormányunk ereje a nép szerelme.” A J. úr jelen esetben is Jókaira vonatkozik.

Az *Osztozzunk meg a teendőkön* c. febr. 23-i cikk aláíratlanul jelent meg az EL-ban, de a DeBL válaszolt rá s a cikk szerzőjét mint „12 pont fabricanst” és novellalíró — azaz Jókait — gúnyolja. (15. sz.)

A *Mi lesz belőlünk* c. cikket az MT vitapartnere tulajdonítja Jókainak. (26. sz.)

A *Lapunk ügyében* c. cikkre Madarász József *Az esti lapok szerkesztőjének* címen válaszol: „Őn ... megtámadta a posta és rendőrség igazgatóját”. Ezzel a cikk szerzőjének a szerkesztő Jókait tekinti. (27. sz.)

Az aláíratlan márc. 10-i „Mi nem születünk arra” kezd. cikkre a DeBL hasábjain Madarász József válaszol: „Moricll Moricll mi nem értjük minő iskolában tanulta ön ez alkotmányos eszméket”. (47. sz.) Itt sem lehet kétséges, ki készítette polémiára a DeBL szerkesztőjét.

Az MT Famosus álnévű cikkírója az EL ápr. 21-i cikkével vitáz. Az „Isten önnel szerkesztő” zárszavai utalnak a vitapartner személyére. (115. sz.) A hírlapi polémiákat a *Cikkekek jegyzetei* c. fejezetben részletesen ismertetjük.)

★

Jókai ápr. végén Debrecenből Pestre költözve gyakran jelentette meg a PH és a pEL hasábjain azokat a cikkeket, amelyeket korábban Debrecenben írt. E később közzétett írások vizsgálata sok esetben hozzájárul a szerzőség eldöntéséhez. Így a pesti olvasók is ízelítőt kapnak az év első négy hónapjának olyan eseményeiből, amelyekről a katonai megszállás miatt el voltak zárva.

Már első pillantásra is érdekes, hogy milyen cikkeket jelentetett meg Jókai két alkalommal. Joggal feltételeztük, hogy a saját írásait adta ki másodsor is pesti lapjaiban. A gondosabb vizsgálódás meg erősítette feltételezésünket.

Előfordult az is, hogy a Debrecenben jel nélkül megjelent írása pesti hírlapjaiban már ismert rejtjelével lát napvilágot.

A PH-ban utólag publikálja Jókai a *Nemzetiségi kérdések* (33. sz.), az *Agyuöntőgyár* (135. sz.) c. cikkeket s a *Legujabb* (máj. 4.), az ápr. 5-i *Hírek* (95. sz.), a *Tábori hír* (ápr. 9. 122. sz.) a *Jellemvondok hadi életünkéből* (ápr. 20. 114. sz.) c. rovatban az EL hasábjain megjelent közleményeket.

A pEL hasábjain is napvilágot lát az ápr. 11-i *Charivarija* (101. sz.) és a *Dundntúli biztos hírek* c. cikke (110. sz.).

A pEL hasábjain 1849-ben aláíratlanul jelenik meg a *Muszkaoország ismertetése* c. cikke, majd ugyanezt 1877. márc. 12-én az Or-Vil-ban teljes névaláírással tette közzé.

A HhM 5. kötetében is kiadta élete végén a *Mérei Mór nem egy ember: Mérei Mór két ember* (66. sz.) c. cikkét, a márc. 20-i *Nyiri levél* c. paródiáját (70. sz.) s az ápr. 5-i *Politikai horoscop* c. glosz-szóját. (94. sz. Az ápr. 20-i *Jellemvondások hadi életünkéből* c. rovat. közleményei pedig *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. kiadványában jelentek meg. (II. k. 703.)

★

Bizonyos esetekben az egyes cikkek közötti rokonság már első szempillantásra is nyilvánvaló. S a körültekintő vizsgálódás azt is megállapíthatja, hogy ez a rokonság oly közeli, hogy azonos szerzőt (esetleg plagizátort) feltételez.

A febr. 26-i *Alföldi jakobinus tízparancsolat* Jókai 1848-ben megjelent tízparancsolat travesztációjának rokona. (18. sz.) A *Fiam Mórl* megszólítású satirikus levele az Üstökösben megjelent írására emlékeztet. (*Arany mondások az új idők tanúságaiból*. A bölcs Ben Galiba után. 1859. dec. 24. 4. k. 136.)

Márc. 3-án Jellacsicsnak a *Charivari* rovatban közzétett „trilingvis dictiója” igen sok szó szerinti egyezést tartalmazó, közeli rokona az 1848 őszén megjelent *Jellacsics közlönyében* a „szellemi tót országról” írottaknak. (CikkBesz II. k. 393.)

A *Nyiri levelek* a későbbi *Kakas Márton leveleire* emlékeztetnek, de ugyanúgy szellemi testvérei az 1857-ben megjelent *Keddi leveleknek* (CikkBesz IV. k. 400.), *Szerdai leveleknek* (CikkBesz IV. k. 431.) stb. Nem lehet kétséges, hogy a *Retour nyiri levelek* (133. sz.) — amelyből különben csak egy jelent meg — és a júl. 19-i *Charivari* rovatban *Mihály harangozó levele* (215. sz.) a *Nyiri levelek* folytatása.

Mint ahogyan a *Politikai horoscop* címen közzétett elvi-politikai fejtegetései (87. sz.) a *Congrev rakétdék* 1848-i témáját folytatják. (CikkBesz II. k. 163.)

A Tánácsis elleni ápr. 13-i kirohanásai (103. sz.) a Vahot Imre ellen írt „irodalmi leveleire” emlékeztetnek. (CikkBesz I. k. 194.)

A jún. 4-én közzétett *Levelek a pokolból* c. satirikus írása Jellacsics 1848 őszén megjelent leveleit utánozza. (151. sz. CikkBesz II. k. 357—58.)

A *Biletus dulcis in unseros* c. frása (198. sz.) a makaróni nyelven írt „Offena epistola” elvi rokona, amelyről Hatvany Lajos állapította meg, hogy Jókaié. (CikkBesz II. k. 272—73.)

A máj. 30-i *Debreceni levél* (144. sz.) a *Mikor megyünk vissza Pestre?* c. cikknek közvetlen rokona. (53. sz.) A *Magyarország elnökének pompája* c. cikk (161. sz.) a szembeállítás ellenére is rokona egy 1847-es frásnak, amelyet a „fölséges császárkirály diadalmenetéről” írt (CikkBesz II. k. 394.), s tulajdonképpen az István nádor magyarországi körútjáról készített beszámolójának is. (CikkBesz I. k. 306—12.)

1848. nov. 26-án „Egy jó készségségi” fiatalember — azaz Metternich — (CikkBesz II. k. 431.), 1849. jún. 7-én a „hivatalos rovatban” „Egy jól készült fiatal ember” — azaz Ferenc József — ad fel szinte szövegszerűen egyező — satirikus álláshirdetést. (168. sz.)

A *Muszkaország ismeretelésének jónéhány eleme* jelentkezik Jókai 1848-i *Charivari-fricskáiban*. (CikkBesz II. k. 459.)

Csak a történelmi változásoknak megfelelően módosít Jókai 1849-ben az 1848-as *Szent és nemszent háromságok* c. frásán. (CikkBesz II. k. 249—50. 183. sz.) Hasonló a helyzet az *Orvosi látlelet Európáról* c. cikkel. (CikkBesz II. k. 337—38. 184. sz.)

A *Levél a muszkákhoz* c. gúnyirata (235. sz.) is a bécsi sógorokhoz címzett nyílt levelének, az „offena epistolának” a közvetlen rokona.

1849-ben nemcsak kedvelt *Charivari* rovatát folytatja Jókai. (*Petőfi emlékszoibrándl.* Koszoru 1882. VIII. 388—407.), hanem Jellasics ellen írt „hivatalos rovatot” (CikkBesz II. k. 330.) is, amelyet *A jerszsdlemi király közlönyévé* nevez ki. (150. sz.)

Márc. 20-án megismétli a 3. *Nyiri levelében* egyik 1848-i *Charivari* fricskáját. (70. sz. CikkBesz II. k. 61.) A 4. „debreceni levelében” frottakat *A látható Isten* c. visszaemlékezésében is megöröktti. (140. sz. *Életemből*. I. rész NK 96. k. 23.) Az 5. és 6. *Nyiri levél* egyik-másik motívuma is a *Jellasics közönyében* frottakra emlékeztet. (78., 80. sz.)

Már 1848-ban azt írja Jókai, hogy Komáromot mint újságíró is előszeretettel kereste fel ártatlan tréfáival. (CikkBesz II. k. 343.) 1849-ben is megkülönböztetett figyelemmel kíséri szülővárosa eseményeit. A komáromi hírekhez általában első személyben csatolja észrevételeit.

A márc. 14-én megjelent, saját magához, azaz a „szerkesztőhöz” címzett első *Nyiri levelében* említi, hogy „egyszer légátus koromban voltam kigyelmeteknél Komáromban, bele is sültm a prédikációba”. (56. sz.) Máj. 3-án ugyancsak a *Nyiri levelekben* arról ír tréfásan, hogy Komáromban volt katona s a levél végén „elkomorodva” emlékezik meg az 1848 októberében leégett szülővárosáról és az

édesanyjáról. (129. sz.) Jún. 13-án az alábbi szavakkal kezdi a *Fővdrosi újdonságok* c. rovatot: „Komáromból érkezett utasok beszélnek”. (187. sz.)

★

Se szeri, se száma az olyan áruló apró jeleknek, amelyek akaratlanul is leleplezik Jókai szerzőségét. (CikkBesz II. k. 497—98.)

A *Charivari* rovatban jegyzi meg az aláíratlan cikkszerző azt is, hogy ha az éppen most Pestre költözött Jellacsics címezheti magát „herczog von Pestnek”, akkor őt is megilleti „herczog von Debrecin” titulus. (16. sz.) Ez a kitétel nyilván arra utal, hogy a cikk szerzője a Debrecenbe menekült írók közül való. A márc. 5-i megjegyzés — „Az embernek Debrecenbe kell jőni: hogy ilyen hirt halljon” — szintén azt feltételezi, hogy szerző Pestről menekült Debrecenbe. (31. sz.)

A VII. *Nyiri levélben* azt árulja el Jókai, hogy a kecskeméti Mura-közy Jánossal „hajdan együtt járt. . . iskolába”, Gál Józsi pedig „régii jó barátja”. (85. sz.) Nem lehet kétséges, hogy e sorok írója — miként Jókai — egykori kecskeméti diák volt.

★

Áruló jeleknek tekinthetjük a cikkben fellelhető, korábbi írásokra utaló megjegyzéseit.

Febr. 23-án aláíratlanul említi az EL hasábjain: „Megbocsássatok, hogy a kedves bánra visszatérek, de hiszen Charivarit nem lehet Jellacsics nélkül szerkeszteni”. (16. sz.) Ezt ismét az Ék „hivatalos közlönyében” nagyhatású „jellacsicsiadókat” kanyarító Jókai írhatta.

Márc. 1-én a személyes vádakra teljes névaláírással válaszoló Jókai felsorolja, hogy milyen témájú cikkeket jelentett meg az EL hasábjain. (24. sz.) Eszerint minden kétséget kizáróan ő írta a *Politikai siboleten* (10. sz.) kívül az *Osztozzunk meg a teendőkön* c. (15. sz.), „A civakodás nem nagy mesterség” kezd. (19. sz.) és a *Ne bánssatok meg a katonát* c. cikket. (14. sz.)

A márc. 17-i írásában Oroszhegyi Józst, a Pilvax fiatalok egyikét „barátunknak” nevezi. Utolsó sorként azt is leírja, hogy „Éljenek a derek márciusi fiúk!” (63. sz.) E sorok minden bizonnyal a márciusi fiatalok egyikétől származnak. Mivel az EL-nél csak Jókai tartozott a Pilvax-fiatalok közé, nyilvánvaló, hogy ezt az aláíratlan glosszát a szerkesztő írta.

Márc. 21-én a *Legyünk tisztában* c. cikkben egy korábban megjelent írására utal. (72. sz.) Máj. 3-án a IX. *Nyiri levélben* (129. sz.) arra

előz, hogy Jókai volt, aki „A minap azt a jámbor Mérei Mórt ... kipoetázta”. (116. sz.)

Jún. 9-én a Jókai Mór aláírással megjelent *Nyilatkozatban* (181. sz.) sajátjének tekinti az előző napi *Mártius és Aprillis* c. cikket. (172. sz.) Ugyanitt árulja el, hogy a a Pálffy Albertről írt máj. 1-i sorok is tőle származnak. (125. sz.)

Jún. 15-én megígéri, hogy „holnap” írni fog a *Respublica* c. lapról. (206. sz.) Az ígért cikk jún. 18-án lát napvilágot. (213. sz.) Jún. 15-én *A Respublica* c. közleményében egy korábbi bejelentésre emlékeztet Jókai. (206. sz.)

Jún. 16-án Ács Károlyról említi, hogy a „januari napokban ő is velünk jött”, azaz együtt menekültek Debrecenbe. (208. sz.) Jún. 18-án az eszéki csatáról szóló korábbi cikkére hivatkozik. (212. sz.) stb.

*

Jókai gyakran használta fel novelláiban, memoárjaiban, karcolataiban és nagy formátumú szépirodalmi alkotásaiban egykorú hírlapi közleményeit. Jó néhány alkalommal oly mértékben építette újságközleményeit irodalmi műveibe, hogy a cikkszerzőt a regényíróval azonosíthatjuk. Az ugyan nem lehet eleve perdöntő bizonyíték, hogy egyes apró publicisztikai jelenetekkel szépirodalmi műveiben is találkozunk, de feltétlenül megérdemli, hogy a későbbi regénymotívumokat alkotó frásokat gondosabban vizsgáljuk meg.

Jelen alkalommal ízelítőként csak néhány jelenségre hívhatjuk fel a figyelmet, hiszen a teljesség igénye több kötetet kívánna.

A gyémántos minister c. novellájának számos elemét fellelhetjük a debreceni EL hasábjain, a legtöbbit az összefoglaló jellegű *Hatvani és Madarász* c. cikkében. (155. sz.)

Az Egy drámai jelenet a Windischgraetz saisonban c. cikk (157. sz.) tulajdonképpeni mondanivalója, a satirikus házkutatási jelenet *Az új földesúr* c. regényében ismétlődik meg — csak nem az ellenség által 1849 elején megszállt Pesten, hanem a Bach-korszakban.

Különösen sok a rokonmotívum a szabadságharcos regényekben és az 1848—49-i írásokban. *A köszlő ember fiaiban* pl. gyakran felhasználta és Baradlay Richárdnak ajándékozta a Nádor-huszárok — de akár Damjanich és Görgey — hősi tetteit. Az emlékezetes „forradalmi párba” eredetije is szabadságharcos cikkei közt olvasható. (CikkBesz II. k. 324.) A pEl hasábjain megjelent *A császáriak humanismusa* c. cikkben (170. sz.) Petőcz György Pozsony megye első alispánja viselkedik úgy a császári hadbírótság előtt, mint *A köszlő ember fiaiban* a legkisebb Baradlay fiú. Még a bírák is azonos mentege-

tési szándékkal teszik fel a kérdést mindkettőjüknek s egyformán utasítják el a segítséget.

1869-ben *A kétségű ember fia* c. regény *Perhelia* c. fejezetében írja Jókai, hogy 1849. jún. 20-án „10 és 12 óra között nagyszerű napudvar volt látható az égen”. Ez a szokatlan természeti tünemény a regényben is „égi csodaként szerepelt”. (JKK 28. k. 204.) Jókai forrásként jelölte meg a korabeli lapokat. Joggal tételeztük fel, hogy frónk elsősorban a saját lapjára gondolt ebben az esetben is. Bár jelen sorok írója, *A kétségű ember fia*inak sajtó alá rendezője — talán a pontatlan datálás miatt — nem talált rá az 1849-i hírlapokban a csodás „égi jel” leírására, (JKK II. k. 443.) Jókai 1849. jún. 30-án a pEL hasábjain ír e nevezetes és emlékezetes természeti jelenségről: „Ma délben a nap fényes, szivárványos udvarában jelent meg az égen. Köröskörül egy fényes gyűrű ragyogott a nap körül, tartósan, fényesen”. (235. sz.) Joggal feltételezhetjük tehát, hogy a regény emlékezetből írt szakaszát Jókai saját korabeli írása ihlette. Nem csodálhatjuk azt sem, hogy a szabadságharc utolsó fázisában keletkezett cikkek közül a sajátja élt emlékezetében a legerősebben húsz év távlatában.

Miként több 1848-as publicisztikai közleménye — (CikkBesz. II. k. 134—35., 326.) — a *Regényes satum* (118. sz.) c. cikk erőszakolt házassági jelenete is helyet kapott az *Egy az Isten* c. regényben. (II. JKK 70. k. 177.)

A tengerszemű hölgyben megöröklötte Jókai a Hunyadi-buszárok egy kitérés jelenetét (JKK 55. k. 179., 452.), amelyet márc. 11-én tett közzé a Charivari rovatában. (40. sz.)

*

Bizonyos esetekben a publicisztikai cikkekben előforduló személynevek is utalhatnak Jókai szerzőségére.

Febr. 26-án a Jókai által kedvelt levélparódiában a *Fiam Mórl* megszólítás — valamint az a kitétel, hogy „A Martius azt írja: hogy reactionarius vagy” — Jókaira vonatkozik. A levél aláírása („Szerető apád Márton”) Jókai későbbi kedvelt álnévét, a Kakas Mártont juttatja eszünkbe. (18. sz.) Ugyanebben a rovatban is megjelenik későbbi nagyhatású vicclap-szereplője, a „politikus csizmadia”. (18. sz.)

Jún. 15-én *A kis császár* c. cikkben hivatkozik Jókai Csalóka Péterre, gyermekkora kedvenc mesehősré. (205. sz. Jókai-jubileum 124.)

*

Néhány esetben a téma feltételezi Jókai szerzőségét. A Nemzeti Színház ügyeinek részletes fejtegetésére — már csak a felesége miatt

is — miként korábban (CikkBesz I. k. 45.) a pEL lapjain is Jókai vállalkozik. Pl. *Egy drámai jelenet a Windischgraez sainszonban* (157. sz.), *Valamit nem értünk a nemzeti színházndl* (196. sz.), *A nemzeti színház* (231. sz.) c. cikkekben.

1853. jan. 2-án a Délibáb aláíratlan *Tarka képek* c. rovatában oly rutinos „titkos utasításokat” ad a színbíróknak majd az újdonságíróknak, hogy akaratlanul is bizonyítja ezzel a két területen való jártasságát. Csak az adhatta ezeket a ta hácsokat, aki — Jókaihoz hasonlóan — korábban maga is írt színikritikákat és újdonságokat. (Cikk-Besz IV. k. 67—69., 617.)

*

Bármennyire nem tartjuk elsődlegesnek és minden szempontból megnyugtatónak a stílusjegyek vizsgálatát, nem feledkezhetünk meg róluk.

A címként vagy megszólításként használt bevezető sorok lírai hőfokon, prozódiailag tagolt szép szavakkal bizonyos témák ünneplésségére és a mondanivaló lényegére utalnak. Pl. *Testvéreink! Hazámfiain! Magyarok!* (7. sz.) Leborulok szent földeden hazám! Hazámnak szíve, Pestl (121. sz.)

A rövid hírekhez csatolt „magyarázó” satirikus megjegyzések — amelyek szinte általában jellemzőek a korabeli újdonságírók stílusára — egyúttal frójuk íráskészségét és szellemességük színvonalát is minősítik.

Mikor Radeczky 30.000-nyi katonai segítséget kér a császártól s az Haynaut egyedül küldi segélycsapat gyanánt, az olaszországi csapatok parancsnoka azt válaszolja, hogy többet küldött a császár, mint amit kért. Jókai észrevétele: „Illyen calculussal felszaporodhatik az osztrák sereg fél millióra”. (182. sz.)

1848-ban írta Jókai: „A császárt megütötte a guta. — Ha azt tette, nagyon jól tette.” (CikkBesz II. k. 434.) Júli. 11-én közli: „Well-dent megütötte a guta. — Bár a többit is mellé ütötte volna.” (182. sz.)

Ugyanezen a napon egy bécsi szerkesztőről említi: „Szegény német collega: hogy meglehet szorulva hazugságok dolgában, mikor illyeket ír.” (182. sz.) Ebben a hírláncolatban említi, hogy az ellenség egy bécsi lap szerint „igazságos bosszút állt” a falvakon. Jókai észrevétele: „Más szóval kirablotta őket vitézüil.” (182. sz.)

Jún. 27-én a franciaországi állapotokról szóló hírhez fűzi: „Bizony a franciák istene is tehetne már valami okosat a maga népeért.” (225. sz.)

Jellacsics szatirizált szónoklata tele van Jókaira jellemző gúnyolódással. (29. sz.) Az *Országgyűlés Pozsonyban!* I c. cikk stílusa is Jókaira vall. (214. sz.)

Kedvvel csatolt Jókai zárójelben a beküldött levelekhez és parlamenti beszédekhez gúnyos magyarázatokat. (CikkBesz I. k. 293—95. CikkBesz II. k. 455—57.) Hasonlóképpen bánik el Madarász László beszédével. (78. sz.)

Gyakran használta szatirikus céllal Jókai a régies frászmódot, mint pl. Mihály harangozó levelében. (Vö.: *Kakas Márton második levele Janus Pannoniushoz*. Üstökös 1859. jún. 11. 6. sz. 42. *Hogy viszi a Nyul saját bőrit a Sídónak*. Eredeti levél, mellyben még a saját dialektus is meg van hagyva. Üstökös 1860. jan. 7. 1. sz. 6; *Rab Ráby*)

★

Könnyen beláthatjuk — a filológiai felületesség és már csak az egymást kizáró ellentmondások és ellentétek miatt is —, hogy tévútra jutnánk, ha az ismeretlen cikkek felkutatásában elsősorban az irodalomtörténetírás megfelelő fejezeteire vagy a bibliográfiai adatokra szorítkoznánk. Ennek ellenére a szakirodalom egyes passzusai és az utólagos hiteles feljegyzések is gyakran szolgáltatnak bizonyító anyagot, s ismeretlen Jókai-cikkekre hívják fel a figyelmet.

Morvay Győző 1916-ban az ItK hasábjain teszi közzé Zalár Józsefnek, a Damjanich Jánoshoz kinevezett haditudósító-hadtörténésznek az önéletrajzi levelét, amelyben a következő sorok olvashatók: „Buda visszafoglalása után Jókai a lapjában azt a kérdést vetette föl: hát a hadi poéták mit csinálnak?” (*Zalár József ismeretlen leveleiből*. 112.) Jún. 5-én jelent meg az EL hasábjain a *Hadi poéták* c. cikk (156. sz.), amelyben a szerző azt kifogásolja, hogy Kővári Lászlón kívül hallgatnak a kiküldött „bárdok”. A cikk a következő kérdéssel fejeződik be: „Harci pacsirták megnémultatok-e?” Nem lehet kérdéses, hogy azonos cikkről van szó, s így Zalár félreérthetetlenül utal Jókai szerzőségére.

Pálffy János is elárulja, hogy Jókai írta a *Mérey Mór nem egy ember! Mérey Mór két ember* c. szatirikus rajzát, (66. sz.) amikor a *Magyarországi és erdélyi urak* c. könyvében megemlíti: „Jókai Mór több joggal, mert igazabban mondhatta volna Keményről, mint Méreiről, hogy nem egy ember, hanem két ember.” (Kolozsvár [1926.] 241.)

Oláh Gábor a *Jókai és Debrecen* c. tanulmányában nemcsak az aláírással megjelent cikkekre figyelmeztet — mint amikor megállapítja, hogy ápr. 14-ét köszönti (105. sz.) vagy hogy máj. 31-én búcsút vesz Debrecentől (145. sz.) —, de arra is utal, hogy a Zichy ügyben fellép

Madarász László ellen (242. sz.) s „Táncsics röpiratát is kigúnyolja”. (58. sz. ItK 1906. 131.)

Zsigmond Ferenc *A szabadságharc hatása Jókai írói egyéniségére* c. dolgozatában ismert írásokon (pl. a Közlöny első cikkén) kívül (It 1918. 38.) bizonyos Charivari közleményekre is figyelmeztet. (Uo. 43.)

Juhász Géza *Az orosz írók szerepe* c. munkájában arra utal, hogy Jókai volt az, aki Madarász Lászlóról írta febr. végén: „ha valaki tetőtől talpig republicanus, lehet igen rossz rendőrminister”. (Szab-FővD 311.) E sorok az *Osztozzunk meg a teendőkön* c. aláíratlan és kötetben szintén első ízben kiadott cikknek a zárószavai. (15. sz.)

★

Egyes cikkek s főleg az összetartozó cikksorozatok esetében nyújthat eligazítást a tipográfia és a tördelés vizsgálata. Az Ék-ban megszokott séma szerint csoportosította Jókai a közleményeket, ezzel szemben főleg az EL és a pEL szerkesztőjeként már a tördeléssel is igyekezett színesíteni és modernizálni hírlapjait. Ezzel érte el, hogy a cím utáni közlemények — akár alcímmel ellátva — értelemszerűen is kiegészíthetik egymást. Erre a tördelésre a nagy kihagyások miatt sem a FAIM, sem a HhM nem fordított gondot.

Jelen alkalommal — teljességre törekedve — elvi és filológiai jelentőséget tulajdonítva a tördelésnek Jókai 1849-es szándékának megfelelően jártunk el.

A FAIM az ápr. 2-i *Politikai horoscop* címen közli a „Szép Magyarország mi lesz veled?” kezd. szakaszt majd alcímmel ellátva a *Respublica* c. eszmefuttatást, s utána *különdíló, független* cikként a *Habsburgház és Az 1848-iki törvények* c. írásokat. Jóllehet az EL hasábjain ez a két utóbbi is alcímmel közzétett írásként szerepel. Mi a *Politikai horoscop* c. cikk alfejezeteként tesszük közzé.

Már csak a szokatlan tördelés miatt sem sorolhatjuk Jókai írásai közé a jún. 26-án a pEL hasábjain megjelent Charivari rovat egyetlen közleményét sem, noha csak az utolsó alatt jelent meg Bléda aláírás. (20. sz. 79.) Jún. 30-án is ugyanilyen tördeléssel és tipografizálással jelent meg az a Charivari, amelynek az utolsó közleménye alatt Dämon aláírás szerepel. (pEL 24. sz. 95.) Ebben a sorozatban sem találtunk Jókai-írást.

★

Említésre méltó, hogy Jókai notesz feljegyzései között felsorolja a FAIM cikkeinek egy részét. (Följ JKK II. k. 41—42.)

Az én kortársaim c. memoárjában megemlékezik a Közlöny aug. 11-én „általunk összeütött” utolsó számáról. (*Az Est Hármaskönyve*. Bp. 1925. 182.) A hivatalos lapnak ehhez a példányához — jóllehet minden bizonnyal tartalmazott Jókai írásokat — nem tudtunk hozzájutni.

*

A nagyszámú aláíratlan vagy bizonytalan kézjeggyel megjelent cikkek közti eligazodást előmozdítják az írók saját műveikről írt kései megjegyzései. A békepártiak „széplőt” memoárjai évtizedek múlva is sok fontos kérdést torzítva állítanak be, de a magánhasználatra készült feljegyzéseik hitelesek. Az EL hasábjain sűrűn szereplő Kazinczy Gábor *Munkálataim jegyzéke* címen az Akadémia kéziratárában fellelhető kézírásos anyagot hagyott hátra, amelyben összegyűjti addigi alkotásait. (MTA Tört. 2 r.—86.) Felsorolja az 1849 tavaszán írt békepárti cikkeit is, bár a lap példányai — számára — abban az időben hozzáférhetetlenek voltak. Arany János szerint az A.B.C. kézjegy szerzője Kazinczy Gábor. Ezt maga az író sem tagadja, sőt azt is elárulja, hogy milyen cikkeket jelentetett meg ezzel a hármask betűjellel. E felsorolás azonban a megfelelő ellenőrzés hiányában olyan írásokat is tartalmaz, amelyeket Kazinczy írt ugyan, de nem az említett kézjeggyel. A szerző ebben az esetben sajátjének tekint olyan munkát is, amely nincs aláírva s így eleve nem lehet Jókaié. Rávezet bennünket arra is, hogy más betűjel is Kazinczyt rejti. Ilyeténképpen derül ki többek közt az, hogy az A., illetve a Z. és a Q. betűjeggyel megjelölt írások, mint pl. a *Bem és a Mártius vastag poszája* c. ápr. 22-i közlemény nem Jókaitól származik, jóllehet ezt a lehetőséget még Juhász Géza is fenntartja. (SzabFővD 292.)

Az Y. betűjeggyel megjelent cikkeket sem Jókai írta. Egy febr. 23-i azt említi az Y. betűjegyű szerző, hogy „Pestről jövök”, már pedig Jókai ebben az időben nem járt a fővárosban. Kovács Lajos 1873-ban kiadott Jókai-ellenes Független c. napilapjában is szerepel az EL egykori Y. betűjegyű cikkírója. (jan. 6.)

Néha még pusztá sajtóhiba miatt is találkozhatunk Jókai kézjellel, de az EL-ben az is előfordul, hogy sajtóhiba miatt lemaradt a kézjegy s ilyen jeltelen cikket egyéb bizonyíték hiányában nem tulajdoníthatjuk Jókaiénak.

A *Tájékoztató* c. glosszák általában Z. kézjeggyel jelentek meg — Kazinczy Gábor írásai —, *Egy ilyen* c. jel nélkül közölt frás mondanivalója és stílusa Jókai Pestre költözése után sem változott (máj. 4. 1—2.), sőt a szerző utalt benne egy korábban keletkezett azonos c. saját cikkére, amely alatt viszont Kazinczy kézjegye szerepel.

Más a helyzet a *Pro memoria* c. glosszákkal. Az EL hasábjain sűrűn visszatérő, Kazinczy ismert kézjegyével ellátott cikk egy alkalommal jeltelenül is napvilágot látott. Jókai ezt az egyetlen hasonló című írást a FAIM-ban megjelenteti, azaz a sajtójának tekintette (42. sz.), míg Kazinczy kései feljegyzéseiben ez nem szerepelt.

Jókai, bár az EL aláíratlan cikkeinek tekintélyes részét saját maga írta, szerkesztői megjegyzésével itt is sok mindent elárul. Febr. 27-én kézjegy nélkül jelent meg pl. a *Komoly szó egy tódmaadsra* c. írás, amelyhez Jókai mint szerkesztő J. M. betűjeggyel külön megjegyzést csatol. (242. sz.) Az eltérő jegyzet azt bizonyítja, hogy a cikket nem Jókai írta.

*

A JKK szabályzata értelmében önálló költeményeket nem sorozhatunk a publicisztikai cikkek közé. Kivételt teszünk a vegyesszövegekkel, amelyekben vers és próza keverten fordul elő vagy bizonyos rovat-hoz tartoznak, mint pl. a „muszka literatúra” termékeinek satirikus bemutatása. (227. sz., 228. sz., 237. sz.)

*

A *Függelékben* mintegy önálló sorozatnak tekintve tesszük közzé — eddigi eljárásunkhoz híven — Jókai gyűjteményes szerkesztői megjegyzéseit. (242. sz.)

Ezen kívül viszonylag bőséges válogatást nyújtunk azokból a hírekből, jelentésekből és közleményekből, amelyek nem minden kétséget kizáróan erednek Jókai tollából.

Már 1848-ban is előfordult, hogy csikorgó mondatokkal elárasztott közleményt írt át az Ék hasábjain, (Pl. *Bécsi hírek*. CikkBesz II.k. 469—71., 895.) s azt a *Függelékben* jelentettük meg.

1849-ben főleg az EL hasábjain egyik fő feladata volt, hogy a munkatársak írásait stilizálja. Nagymértékben névleges szerkesztője — mint az MT írói emlegették „Firma Führe” — volt a békepárti sajtóorgánumnak, aki igyekezett olvasmányossá tenni a lapot. Ennek érdekében aktuális humoros fricskákkal fűszerezte a munkatársak közleményeit is, s a táblabíró stílusban politizáló képviselők nyakatekert körmondatait „esztergályozta”, míg a pEL szerkesztésekor sokkal inkább mindenese volt lapjának. Fontos szerepe volt Jókainak az is, hogy állandó újdonságokkal lássa el az EL-t, hogy a kora délután utcára kerülő lapja friss hírekkel megelőzze az MT-t s általában a Debrecenben megjelent hírlapokat.

Nyáry Pál mint az OHB tagja nem írt ugyan a békepárt lapjába, de tőle telhetőleg előmozdította, hogy a szerkesztő a legfelső vezetős-

hez érkezett legújabb híreket feldolgozhatta az EL számára. Politikai feladatuknak tartották a békepartí képviselők is, hogy első kézből lássák el az újságot aktuális hírekkel, érdekességekkel s — főleg az ún. „gyémántperben” — a radikálisok ellen kihegyezett politikai pletykákkal. Szóbeli közlések, cikkek, témák, ötletek, glosszák, hivatalos jelentések és vidéki levelek garmadával álltak Jókai rendelkezésére, akinek ugyancsak volt mit tennie ezzel a heterogén anyaggal, hogy újsággá rendezze.

Mint író-szerkesztő csak örülhetett, hogy a vezércikkek és az elvi eszmefuttatások nagy részét Kazinczy Gábor, Kovács Lajos — általában tekintélyes politikusok — írták, s rá bizonyos körülmények közt csak a szerény stilizáló feladat hárult.

Sokkal nagyobb fejtörést okozhatott számára a beözönlött ál- és rémhírek, illetve jelentések, tudósítások stb. ellenőrzése és megkomponálása, a külföldi hírek, lapvélemények fordítása, rögzítése és glosszázása. Nehéz volt a rohanó eseményekkel lépést tartani. Nem csoda, hogy komoly feladat megkülönböztetni: az anyagot hozó vagy az átró-e az egyes közlemények szerzője.

S ha mindehhez hozzávesszük, hogy a szabadságharc idején az ellenlapok előtt sokan nem léptek fel nyíltan, a Bach-korszakban meg nem akarták vállalni a „kompromittáló” írásokat, nagyon nehéz utólag akár csak azt is felderíteni, hogy Jókainak mint szerkesztőnek milyen közleményeket tulajdoníthatunk.

Ezért került sor arra, hogy a *Függelékben* Jókaira is, a korra is és a lapokra is jellemző anyagból viszonylag bővebb válogatást nyújtunk át.

Ez a magyarázata annak is, hogy a *Függelékbe* fel nem vett írásokat cím szerint felsoroljuk. Mert ezekben kisebb mértékben ugyan, de Jókai újságróli és szerkesztői tollára ismerhetünk.

*

Jókai szabadságharcos írásainak sorsával jelen sorok írója egy korábbi dolgozatában (*Jókai „forradalom alatt írt műveinek” utóéletéhez*. ItK 1957. 411—45.) és az 1848-i publicisztikai cikkek kritikai sajtó alá rendezésekor (CikkBesz II. k. 503—7.) már foglalkozott. Itt csak annyit említünk meg, hogy Jókai 1848-ban keletkezett szabadságharcos cikkei az ismertebbek. 1849-ből viszonylag kevesebbet jelentetett meg a FAIM-ban, s ezt bővítette ki Szabó László a HhM 6. kötetében. Az itt közölt írásoknak — a jegyzetek bizonyítják — csak szerény hányada jutott el az olvasóhoz a szabadságharc után. Az is főleg illusztratív kuriózumként vagy tendenciózusan szelektált érv-

ként. 1945 előtt lényegében irodalmon kívüli területre számúzték hírlapírói munkásságát, s 1849-i cikkeit fiatalkori zsengei közé sorozták. Róla pedig megállapították, hogy nem értett a politikához, vagy — mivel szabadságharcos tevékenységét nem lehetett figyelmen kívül hagyni — főleg békepárti „mérsékletét” méltatták, s az írói szabadsággal próbálták mentesíteni „tapasztalathiányból” származó radikális túlzásait. A forradalom alatt írt publicisztikai cikkeinek túlnyomó többsége a JKK megjelenéséig nehezen elérhető napilapokban és folyóiratokban lappangott.

★

Jókai cikkeinek jelen gyűjteménye kronológiai rendben s — a cz modernizálásával, a nyilvánvaló sajtóhibáktól eltekintve — betűhíven közli az 1849-ben megjelent írásokat.

A folytatásokban megjelent közlemények összefüggő egészként kerülnek a kiadványba. Kötetbeli helyüket a közlés kezdete határozza meg.

A cím nélkül megjelent cikkeket és cikksorozatokat új címmel nem látjuk el, hanem a megjelenés szögletes zárójelbe tett dátumával különböztetjük meg őket egymástól. Hasonlóképpen járunk el az ismétlődő (azonos című) rovatok esetében. Ezért alkalmazzuk a *Charivari*, *Legujabb*, *Erdélyi hírek*, *Külhírek*, *Fővárosi hírek* stb. c. rovatok alatt a szögletes jelbe zárt kelteztést.

Az egyes rovatokon belüli apró közleményeket, amelyek nem kapcsolódnak értelem szerint szorosan egymáshoz, számokkal különböztjük el, jöllehet a Közlöny az EL, a pEL és a PH nyomdai választójelet használt. A cím nélkül azonos napon megjelent Közlöny-beli írást és az EL hasábjain publikált közleményeket is csak azonos kelteztéssel és arab számokkal elválasztva jelentetjük meg. (Pl. 19. sz.) 1874-ben a FAIM sajtó alá rendezésekor lényegében Jókai is ezt a módszert alkalmazta. (Pl. 161. sz.)

Az egyedi címmel ellátott cikkeket és közleményeket dátum nélkül közöljük, mert ebben az esetben a kelteztés megkülönböztető szerepe feleslegessé válik.

★

A főszöveget követő jegyzetapparátus a cikkek keletkezéstörténetén kívül általános útbaigazítást nyújt. Az *Irodalom* c. fejezet Jókai 1849-es publicisztikai tevékenységére vonatkozó általános véleményeket, *A cikkek jegyzetei* c. fejezet az egyes cikkekre vonatkozó megállapításokat tárja az olvasó elé. Pl. a megjelenés helye, ideje, aláírása, szövegváltozatok, irodalomtörténeti vélemények, polémiák, tárgyi

magyarázatok, vándormotívumok, esetleg figyelmeztetések azokra az áruló jelekre, amelyek segítségével kiemeltük az ismeretlenségből a kérdéses cikket.

A FÜGGELÉKBŐL KIHAGYOTT CIKKEK ÉS KÖZLEMÉNYEK JEGYZÉKE

- Belföld Közl febr. 16. (30. sz. 109—10.) febr. 20. (33. sz. 118—19.)
febr. 22. (35. sz. 123—24.) febr. 23. (36. sz. 126—27.) febr. 27.
(39. sz. 134—35.) aláíratlanul.
- Nem hivatalos rész Közl febr. 18. 32. sz. aláíratlanul.
- Vegyes hírek Közl febr. 23. 36. sz. 127. aláíratlanul.
- „Vannak, a kik attól félnek” kezd. EL febr. 28. 6. sz. 2—3. aláíratlanul.
- „A Martius tizenötödike” kezd. EL febr. 28. 6. sz. 2—3. aláíratlanul.
- Debreceni csizio EL márc. 1. (7. sz. 3—4) márc. 5. (10. sz. 3.) márc. 10.
(15. sz. 3—4.) márc. 14. (18. sz. 4. — kivételként aláíratlanul) márc.
19. (21. sz. 4.) márc. 20. (22. sz. 4.) Bárdi Bükk aláírással.
- „Nagy-Enyed lakosai” kezd. EL márc. 2. 8. sz. 4. aláíratlanul.
- Legújabb EL febr. 23. (2. sz. 4.) febr. 26. (4. sz. 4.) febr. 27. (5. sz. 4.)
márc. 2. (8. sz. 4.) márc. 6. (11. sz. 4.) márc. 10. (15. sz. 4.) márc. 24.
(26. sz. 4.) ápr. 5. (36. sz. 4.) ápr. 10. (40. sz. 4.) ápr. 12. (42. sz. 4.)
máj. 18. (72. sz. 4.) máj. 19. (74. sz. 4.) máj. 31. (83. sz. 4.)
PH máj. 13. (288. sz. 56.) máj. 20. (294. sz. 68.) máj. 23. (296. sz. 76.)
máj. 24. (297. sz. 80.) máj. 25. (298. sz. 84.) máj. 27. (300. sz. 92.)
máj. 31. (302. sz. 100.) jún. 5. (306. sz. 116.) jún. 6. (307. sz. 120.)
jún. 12. (312. sz. 140.) jún. 17. (317. sz. 160.) jún. 27. (325. sz. 192.)
jún. 28. (326. sz. 196.) júl. 1. (329. sz. 208.) aláíratlanul.
- Debrecen, február 28. EL febr. 28. (6. sz. 2.) *Koppantó Pdl* aláírással.
- „Erdélyből biztos tudósítások nyomán” kezd. EL márc. 3. 9. sz.
2. aláíratlanul.
- „A székelyeknél a magyar nyelv” kezd. EL márc. 3. 9. sz. 2. aláíratlanul.
- „Feltűnő, hogy a Közlöny” kezd. EL márc. 3. 9. sz. 2—3. aláíratlanul.
- Selmeci tábor EL márc. 5. 10. sz. 2—3. XXX. kézjeggyel — PH máj.
2. 278. sz. 25. aláíratlanul. — KomÉrt máj. 13. 30. sz. 323. aláíratlanul.
- „A Pest megyei tisztviselők” kezd. EL márc. 6. 11. sz. 3. aláíratlanul.
- Charivari EL márc. 7. 12. sz. 4. • választójellel; márc. 21. 23. sz.
3—4. ✕ választójellel; márc. 30. 31. sz. 4. + választójellel; máj. 19.

74. sz. 4. aláfratlanul; PH máj. 1. 277. sz. 22. háromcsillagos (x*_x) választójellel; jún. 22. 321. sz. 321. háromcsillagos (x*_x) választójellel; jún. 30. 328. sz. 204. háromcsillagos (x*_x) választójellel.
- Batthány c. vers EL márc. 8. 13. sz. 2—3. aláfratlanul.
- A tót néplap EL márc. 14. 18. sz. 3. XXX. kézjeggyel.
- A „Martius tizenötödikéhez” EL márc. 22. 24. sz. 2. aláfratlanul vagy N. kézjeggyel.
- Jellemvonások hadi életünkéből EL márc. 22. 24. sz. 3. © választójellel. — pEL máj. 6. 7. sz. 27—28. + választójellel; PH máj. 25. 298. sz. 84. + választójellel.
- Verificatio EL márc. 23. 25. sz. 1—2. aláfratlanul.
- Adakozás EL márc. 30. 31. sz. 4. aláfratlanul.
- Külföldi hírek EL márc. 31. (32. sz. 3.) máj. 9. (65. sz. 4.) máj. 16. (71. sz. 3.) máj. 23. (77. sz. 4.) aláfratlanul.
- „Lapjaink minden számával” kezd. EL ápr. 3. 34. sz. 4. aláfratlanul.
- Nyilvánítás EL márc. 6. (11. sz. 1.) Többen, aláfrással.
- Lelkem barátom! EL márc. 6. (11. sz. 2—3.), aláfratlanul
- April 9. EL ápr. 11. 41. sz. 1. aláfratlanul.
- „Főbb pontok a magyar nemzet” kezd. EL ápr. 18. 47. sz. 2—3. aláfratlanul.
- Tábori hírek EL ápr. 18. 47. sz. 4. aláfratlanul.
- Csernátomi Lajos polgártásnak EL ápr. 20. 49. sz. 3—4. Keöthy András m. k. debreceni civis aláfrással.
- Külvilág EL ápr. 23. 51. sz. 3. ✕ választójellel.
- Még pár szót Háromszékről EL ápr. 24. 52. sz. 3—4. aláfratlanul.
- Hírek EL ápr. 27. (55. sz. 4. aláfratlanul) máj. 7. (63. sz. 4. + választójellel) PH máj. 1. 277. sz. aláfratlanul. EL máj. 8. (64. sz. 4. választójellel) máj. 11. (67. sz. 4. aláfratlanul) máj. 29. (81. sz. 4. aláfratlanul) máj. 31. (83. sz. 4. aláfratlanul)
- Fővárosi ujdonságok PH máj. 1. (277. sz. 22.) máj. 2. (278. sz. 25.) máj. 3. (279. sz. 28.) máj. 4. (280. sz. 33.) máj. 5. (281. sz. 37) máj. 8. (283. sz. 44.) máj. 10. (285. sz. 49.) máj. 11. (286. sz. 51.) máj. 12. (287. sz. 54.) máj. 13. (288. sz. 56.) máj. 16. (290. sz. 60.) máj. 17. (291. sz. 62.) máj. 24. (297. sz. 79.) jún. 13. (313. sz. 141.) jún. 16. (316. sz. 155.) jún. 17. (317. sz. 158.) aláfratlanul.
- Külföld PH máj. 2. (278. sz. 26.) máj. 3. (279. sz. 30.) máj. 4. (280. sz. 34.) máj. 8. (283. sz. 46.) máj. 9. (284. sz. 50.) máj. 11. (286. sz. 52.) máj. 13. (288. sz. 56.) máj. 15. (289. sz. 58.) máj. 16. (290. sz. 60.) máj. 18. (292. sz. 64.) máj. 19. (293. sz. 66.) máj. 20. (294. sz. 68.) máj. 22. (295. sz. 72.) máj. 23. (296. sz. 75—76.) máj. 24. (297. sz. 80.) máj. 25. (298. sz. 83—84.) máj. 26. (299. sz. 87.) máj. 27. (300. sz. 91.) máj. 30. (301. sz. 95.) máj. 31. (302. sz. 99.) jún. 1.

- (303. sz. 103.) jún. 2. (304. sz. 107.) jún. 3. (305. sz. 11—12.) jún. 5. (306. sz. 115—16.) jún. 6. (307. sz. 119.) jún. 7. (308. sz. 123.) jún. 8. (309. sz. 127—28.) jún. 9. (310. sz. 131—32.) jún. 10. (311. sz. 136.) jún. 12. (312. sz. 140.) jún. 13. (313. sz. 144.) jún. 14. (314. sz. 147.) jún. 15. (315. sz. 151—52.) jún. 16. (316. sz. 156.) jún. 17. (317. sz. 159—60.) jún. 19. (318. sz. 163—64.) jún. 20. (319. sz. 168.) jún. 21. (320. sz. 171—72.) jún. 22. (321. sz. 175—76.) jún. 23. (322. sz. 180.) jún. 24. (323. sz. 183—84.) jún. 26. (324. sz. 188.) jún. 27. (325. sz. 191—92.) jún. 28. (326. sz. 195—96.) jún. 29. (327. sz. 200.) jún. 30. (328. sz. 204.) júl. 1. (329. sz. 207—08.) júl. 5. (330. sz. 210.) júl. 7. (332. sz. 214.) júl. 8. (333. sz. 216—17.) aláfratlanul; EL máj. 24. (78. sz. 4.) aláfratlanul.
- Osztárk katona becsület** EL máj. 3. 60. sz. 4. aláfratlanul.
- Hány hét a világ Kecskeméten?** pEL máj. 3. 4. sz. 1. aláfratlanul.
- 1849-ki új alkotmány** EL máj. 4. 61. sz. 1. aláfratlanul.
- Tájékozás** EL máj. 4. (61. sz. 1—2.) máj. 7. (63. sz. 1—2.) máj. 8. (64. sz. 1.) aláfratlanul.
- Az sem nem boldogító, sem nem fénylő, hanem busongó Flamingók** EL máj. 4. 61. sz. 4. aláfratlanul.
- Hallja meg a kormány** EL máj. 5. 62. sz. 3. aláfratlanul.
- Pest megszabadulás után.** EL máj. 7. 63. sz. 2. aláfratlanul.
- Reményi Ede** EL máj. 10. 66. sz. 1. aláfratlanul.
- Legujabb Pestről** EL máj. 10. 66. sz. 4., máj. 17. 72. sz. aláfratlanul.
- Pesti hírek** EL máj. 12. 68. sz. 4. máj. 14. 69. sz. 4. máj. 16. 71. sz. 3. máj. 24. 78. sz. 4. máj. 29. 81. sz. 4. aláfratlanul.
- „A Wiener Zeitung april 26-áról” kezd.** EL máj. 14. 69. sz. 4. aláfratlanul.
- Flamingó képcsarnok. Charivari** EL máj. 15. 70. sz. 4. aláfratlanul.
- „Következő levelet” kezd.** EL máj. 16. 71. sz. 2. aláfratlanul.
- Külföldi telegraph PH máj. 17. (291. sz. 62. aláfratlanul.)** jún. 16. (316. sz. 156. háromcsillagos (***)) választójellel.
- Felvidéki hírek** EL máj. 17. 72. sz. 4. aláfratlanul.
- Baumgarten** EL máj. 18. 73. sz. 4. aláfratlanul.
- Veszprémi hír** EL máj. 19. 74. sz. 4. aláfratlanul.
- Még egy kiverés** EL máj. 19. 74. sz. 4. aláfratlanul.
- „Hir szerint Bem eleven” kezd.** EL máj. 21. 75. sz. 4. aláfratlanul.
- Hrdélyi hírek PH máj. 22. 295. sz. 71. aláfratlanul.** EL máj. 25. 79. sz. 2—3. aláfratlanul.
- Francia forradalom és a magyar forradalom** EL máj. 23. 77. sz. 1. aláfratlanul.
- Nemere forradalmi kormánya** EL máj. 23. 77. sz. 1—2. aláfratlanul.
- A Zichy-féle holmik eránt** EL máj. 24. 78. sz. 4. aláfratlanul.

- Németország EL máj. 25. 79. sz. 3—4. aláíratlanul.
- Magyar Marsellaise EL máj. 26. 80. sz. 3—4. aláíratlanul.
- Hadi életünkben EL máj. 30. 82. sz. 4. háromcsillagos (****) választójellel és Én aláírással. pEL jún. 10. 6. sz.
- Levél Párizsból pEL jún. 23. 18. sz. 70—71. aláíratlanul.
- Emléklapok Magyarországnak Lengyelország végnapjaiból. pEL jún. 25. 19. sz. 73—75. aláíratlanul.
- Pest június 28-án PH jún. 30. 328. sz. 202. aláíratlanul. 23—24. jellel.
- Örömhír Debrecennek EL máj. 31. 83. sz. 1. aláíratlanul.
- Visszapillantás EL máj. 31. 83. sz. 2—3. aláíratlanul.
- Azoknak, akiket illet — vers — EL máj. 31. 83. sz. 3—4. aláíratlanul.
- Schwechatnál — vers — EL máj. 31. 83. sz. 4. aláíratlanul.
- A kilencedik zászlóalj századosa — vers — PH jún. 1. 303. sz. 93—94. aláíratlanul.
- Országjárás pEL jún. 4. 1. sz. 3—4. aláíratlanul.
- Legújabb hír pEL jún. 5. 2. sz. 8. aláíratlanul.
- „Közöljük egyszersmind” kezd. PH jún. 10. 311. sz. 134. aláíratlanul.
- „A pesti vakintézeti növendékek” kezd. PH jún. 10. 311. sz. 136. aláíratlanul.
- „Pétervárad környéki bizonyos” kezd. PH jún. 21. 320. sz. 172. aláíratlanul.

Jókai több munkájában emlékezett meg¹ 1849-es publicisztikai tevékenységéről. 1874-ben — amikor válogatott szabadságharcos írásait jelentette meg (FAIM) — a gyűjteményhez *Előszót* és *Utóhangot* írt, s ezekben általában jellemzi 1848—49-es hírlapíró munkásságát: 1848-ban a „szenvedély szilajságával”, 1849-ben „hideg vérrel... a meggyőződés elszántságával s a veszély nagyságának s az önfeláldozás bizonyosságának tudatával” harcolt a szabadságért és a hazáért. Ezeket a hírlapi cikkek 1848-i fejezetének kritikai sajtó alá rendezésekor tettük közzé. (CikkBesz II. k. 476—83.) Az 1849-i eseményekre és egyes írásokra vonatkozó lapalji észrevételek jelen kiadásunkban a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* c. fejezetben szerepelnek.

Jókai írja 1867. szept. 29-én A Honban: „Én 49-ben nem voltam sem az országnak képviselője, sem a magyar kormánynak tanácsosa; voltam egyszerű újságíró, s kötelességemet úgy hiszem betöltöttem akkor, midőn azon józan alkotmányos ellenzéknek, melynek lapját most szerkesztem, elvei mellett küzdöttem a hogy tudtam.” (324. sz. 1.)

1925-ben Miskolcon jelent meg Jókai elkallódott önéletrajza, amelyben a következőket írja erről az időszakról: „Debrecenben az Esti Lapokat szerkesztettem és a forradalom alatt hazafias politikát folytattam. Én nem akartam, hogy a magyar országgyűlés a szakadást kimondja, — mert tudtam bizonyosan, hogy akkor Oroszország közbe fog lépni. Amit előre láttam, bekövetkezett.” (*Életem regénye. Egy ismeretlen elkallódott Jókai önéletrajz. Miskolci Napló. 1925. febr. 18. 39. sz. 5.*)

Legrészletesebben az 1899-ben keletkezett *Emlékek a szabadságharcból* c. memoárijában foglalkozott szabadságharcos tevékenységével — közte 1849-es publicisztikai munkásságával. Ezeket az észrevételeit is a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* c. fejezetben használtuk fel.

*

Az 1849-i hírlapi polémiaiak tüzeiben és az újságokat elemző cikkekben gyakran szerepel Jókai neve.

Az *AlfH* a *Nem hivatalos rész* c. rovatban ír az *EL*-ről (*Hírlap irodalmunk*. 1849. márc. 15. 22. sz. 83.): „Többször kihatott a közönség élébe azon kellemetlen hír: hogy a kormány kebelében pártok vannak keletkezésben, mely pártok az országgyűlésre is kezdik befolyásukat kiterjeszteni. Az *Esti Lapok* megindultával csakugyan felíté fejét a híresztelt párt. E pártnak a mennyire kivehettük, körülbelől ez a programja: „megpróbáltuk a hazát megmenteni, mint prokátorok, ez nem sikerült; most megpróbáljuk őt megmenteni, mint katonák; ne adja isten, de ha az sem sikerülne, akkor próbáljuk megmenteni, mint politicusok.” Tehát e pártot politicusok pártjának lehetne elnevezni.

Azonban kezdjük egy kissé feljebb.

Még a múlt év végén többször beszéltek, hogy a kormány kebelében Nyári és a többi tagok közt differentiák léteznek; mely hirt még hihetőbbé tett a *Pesti Hírlap* újvi előfizetési hirdetése, hol az mondatik, hogy e lapot a *Nyári közremunkálásával* Jókai fogja szerkeszteni. — Az országgyűlésnek s kormánynak Debrecenbe való áttételét rögtön követte Pálfi Jánosnak a honvédelmi bizottmányból való kilépése, és a ház elnökségéről való lemondás: (mely lépést, bármint iparkodott azt Pálfi motivalni, úgy hiszszük, a jobbrész teljességgel nem helyeselt). Pálfi e tettének is a kormány tagjai közti egyenetlenkedés s főkép a Madarász iránti ellenszenv mutatkozott okául. Ezt követte Nyárinak az 1848-iki törvényeken alapítható egyezkedhetést illető módosítványa; mely ugyan a képviselőházban nagyszereuen elbukott.

Nyári módosítványa elbukása után sem hagyott fel annak megfogamztatása körül működni: mert néhány *Közönybeli* cikk után — miután innen kiszorítottak az olly szellemű cikkek — egyszerre csak előállottak az *Esti Lapok*; — és e lapok azonnal ebben az irányban kezdettek el működni.

Az *Esti Lapok* megjelennek hetenként hatszor fél íven a Március hasonlatosságára.

Ugy hallottuk, hogy e lap aláírás utján gyűlt pénzen alapítatva indult meg, hogy közönyül szolgáljon Nyárinak s pártjának, főleg Madarászek ellen.

Meglepő vala ránk nézve: hogy Nyári, ki a múlt nyáron a Madarászekkal a legszorosb csatlakozásban s elvrokonságban állott, most egyszerre ezek ellenébe lépett fel, és pedig olly egyénekkel, mint Kovács Lajos, Tóth Lőrinc stb. szövetezve, kik korábban teljesen elvellenesek valának.

Beszélik, hogy e lap főkép Madarász miatt keletkezett. — E hir nagy megtiszteltetés Madarászra nézve. Madarász hatályos, de még sem

olly hatalmas egyéniség, hogy ő érte s az ellene lehető küzdés végett egy hírlapot kellene megindítani.

Fentebb már kijelölök, hogy az Esti Lapok azt mutatkoznak működéseik alapelveitől kitűzni: hogy ők mint *politikusok* iparkodnak a hazát megmenteni.

Uraim! nagy fába vágjátok a fejszét, mert a magyar minden tud lenni, csak *politikus* nem. Sokkal nyiltabb és becsületesb, sokkal inkább könnyen hívő s rövidlátásu, — erélytelenebb s kitartásnélkülibb, mint hogy a *politiccussághoz* megkívántató ravaszság, titkolódzás, titokban működés, csábitgatás, tettetés, huzamos előreszámitás, a célérés végett mindennek ügyes felhasználása, a következetes kitartás és erélyességgel, el nem bukható szilárdsággal s kérlelhetlen következetességgel birna s tudna működni. — Ezek nélkül pedig bárki, csak gyarló és eredményhez jutni nem tudó *politikus* lehet.

És ne csudálják uraim, ha nálunk a *politikus* iránynak és színezetnek nincs hitele; mert hiszen tudhatják uraim, hogy nálunk előfűlőink mindig a *politiccussággal* kezdék meg a hazaáruhással való kokettirogatást.

Egyébiránt az Esti Lapoknak már is több rémitgető cikkei tanusítják, hogy írójuk nem igen erős *politikusok*; vagy ha erős *politikusok*, akkor nem a mi részünkre *politikusok*. — Mi úgy látjuk, hogy az Esti Lapok cikkei tulajdonképen azon szokásos főpont körül forognak: hogy kié legyen a hatalom és dicsőség.

Szelleme monarchicus.

A lap szerkesztését illetőleg azt mondhatni, hogy Jókai csupán *Firma Führe r.* [formális vezető]. A megjelent cikkek tartalma közt az elvegyesség és következetesség épen nincs meg, hanem, úgy lászik, a részvényesek azokat kivetés, vagy a szellemtől meg szállás szerint írják; és pedig néha *politiccusságuk* ellenére is olly cikkeket irnak, mellyek tén akaratlanul a nép elrémitésére, és a mindennapos zavar nagyobbítására szolgálnak.

Legnagyobb vétke azonban az Esti Lapnak (melly ugyan a Márciussal is hasonló mértékben közös), hogy a debreceni, mondhatni házi civódásokat lapuk érdekesítése és töltése végett hírlapi cikkekkel dolgozzák fel, s így a netaláni csak futólagos zavart s civódást a nagy közönség elébe kitalálván, annak tartósságot és fontosságot adnak, — és a távol vidék előtt is ismeretessé teszik; miáltal a rémülést, elcsüggedést tetemesen nevelik: mert betűkből olvasva, bármely baj s egyenetlenkedés sokkal nagyobbnak mutatkozik, mint a millyen valósággal.

A Jókaitól szerkesztett lapnak mindig hátulja szokott a legérdekesb lenni. Így van ez most is. Az Esti Lapoknak is a Charivari,

Repülő hírek és harctéri mesék költsönöznek legtöbb érdeket; s úgy látszik ezek fogják e lapot életben megtartani. — Egyébiránt még a politicaféle cikkek színezete s hangulata is leginkább oly regényszerű, hogy többnyire nem tudja az olvasó komolyan beszélnék-e vagy mesélnék.

★

Az Esti Lapok ismét egy új lap, a Debreceni Lapok keletkezésére szolgáltatnak okot. E lap hetenként háromszor jelenik meg. Szerkesztője nincs, hanem kiadója Madarász József. Célja az Esti Lap elleni működés, a kormány s országgyűlési többség tettei helyeslése, kivevén, ha ezek nem köztársasági színezetűek. — Szelleme republicanus.

E lapnak az szerencsétlensége: hogy csak kiadója van, és pedig Madarász József, kiből a jó szándék megvan, de minden inkább, csak nem journalista; és hogy nincsenek journalisticai gyakorlatossággal bíró dolgozótársai; — és e miatt aligha hosszas életű lesz.

Mind a három lapnak közös sajtósága, hogy mint rossz orvosok egymással folytonos háborgásban élnek: s olykorolykor kissé vastag hangon szólnak egymáshoz, — s hasábjaikon a személyeskedés teljesen otthonos.

Mi csak arra kérjük a Márciust és Esti Lapokat, legyenek válogatósbabak s tartózkodóbbak, s ne vigyenek minden apró és gyakran coulissa megetti civódást s egyenetlenkedést mindjárt a nagy közönség elébe: mert ez kimondhatatlan lehangelja a távol vidékiek bizalmát, reményét, hitét és kedélyét; holott most annyi szerencsétlenség és baj közepette éppen a lelkesítésre és biztatásra van legnagyobb szükségünk.

Az Esti Lapok pedig ám legyenek politicusok, ám ellenörködjenek a kormány eljárásának: de mint igaz hazafiak — ha kívánják közös ügyünk győzelmét — ne gyengítsék a kormányt, ne okozzanak szakadást az országgyűlésben, és ne iparkodjanak párt küzdelmeket lobbantani fel s tartani életben. Hiszen van elég, a kikkel küzdenünk kell: ne neveljük tehát az elkeseredést, gyűlölséget s eltávolodást azok közt, kik arra hivatvák, hogy a hazát összevetett vállakkal mentsek meg. Mondják ki, a mi szivökön és lelkekön fekszik férfiasan, keserűség nélkül: de ne iparkodjanak a kormány s országgyűlés tagjait egymás ellen ingerelni. A kiből hazaszeretet s becsületes jó ügyeket van, azoknak mind egy célra, a magyarhaza megmentésére és fel-emelésére kell dolgozni; azoknak a személyeskedést, a saját énjé bálványolását felejtetni kell, hanem egész lélekkel a főcél elérésén kell iparkodni."

★

A vitacikket általában az egyes cikkek magyarázataihoz használtuk fel, mert legtöbbször konkrét észrevételeket tartalmaznak. Ritkán fordul elő, hogy csak általánosságban támadnák Jókait. Mint pl. Csernátony Lajosnak egy nyílt levele, amely Jókai színeváltozását rója meg. (*Barátom Berti*. MT 1849. ápr. 13. 52. sz. 199–200.)

Kazinczy Gábor 1849. ápr. 13-án az EL hasábjain tette közzé a *Vastag pofa* c. cikkét, amelyben a következő sorok fordulnak elő: „Boldog Isten! Hát találkozik még olly szerencsétlen flótás, ki a Március vastag pofáján csodálkozik, de sőt a Márciusnál pofát keres?” (Juhász Géza szerint „Nincs még akkor a ‚pofa‘ szónak olyan pokrócgoromba súlya, mint ma.” I. m. SzabFővD 292.) Erre reagál az MT V. betűjegyű glosszairója — mintegy igazolván azt, hogy az idegen cikkekért is a „felelős szerkesztőnek” kellett tartania a hátát: „Szerkesztő!

Nagyon el vagyok foglalva, hanem azért ezt a pár sort mégis vegye és adja ki.

Az Esti lap pénteki száma vastag pofáról beszél, s repudeálja önt, hogy Perczel vezérsege tárgyában következtelenségeket követett el lapja.

Azt ugyancsak meg nem tagadhatják ezen urak, hogy ön volt az első, ki Perczelnek a rác táborba küldetését megpendítette lapjában.

Hanem az csak ugyan különös, hogy személyek iránti véleménynyilvánítás felől éppen azon lap beszél *v a s t a g p o f á r ó l*, mellynek szerkesztője Jókai Mór. Azon Jókai, ki tavaly, midőn a jobb oldalnak szeretetre méltó Kovács Lajossal, róvással gyűjtögette a többséget (csak olyan formán mint most) — rá ezen meglehetősen két sort versificálta:

„Egy kezében plajbász, más kezében róvás,
Valyon mit registrál Ludovicus Kovács?”

És még ennél más épületeseket is. És nem csak Kovács Lajosra akár hány más képviselőre, s még-inkább a volt ministerium némely tagjaira, s ha nem csak emlékem magára az országgyűlésre, de leginkább azon táblabirói karra, melynek most hirtelenében a jámbor Jókai olly maiesteticus [fensőbbes] pártfogója lett.” (1849. ápr. 16. 54. sz. 208.)

A pesti MT Z. betűjegyű szemleírója (1849. jún. 26. 58. sz. 229.) a következőket állapítja meg: „Az olvasó világ mostanság nagyon fog csudálkozni, hogy hova lőnek a journalisticának azon nagy hősei, kik Debreczenben olly rettenetes dolgokat vittének végbe az Esti Lapok hasábjain.

Mert, a ki jelenleg az Esti lapokat olvassa, az azonnal észreveheti, hogy azon urak, kiknek minden második szavok organisatio volt, eltűntek az ártatlan szerkesztő oldala mellől.”

A továbbiakban a mondat, Döbrentei Gábor és a békepárt vezetőinek nyakatekert táblabíró stílusát utánozva mondja ki, hogy „az Esti lapokat Debrecenben dirigált cotteria elnémult”, bár nem véglegesen.

Csernátony Lajos (MT 1849. ápr. 13. 52. sz. 178.) azon gúnyolódik, hogy az EL írói a lelkiüket, azaz a „zálogházi szegen függő köpenyegget — Budapesten hagyták”. A lap cikkei eddig is „egy politikus csizmadia-féle szerkesztőnek miserabilis [nyomorúságos] és novellai szörnyűségektől elkényeztetett tollából folytak... A szerkesztő... már a Közlönyben kezdte meg habsburgicus bárgyú cikkeit, melynek chemiai utakon a hivatalos lapba lett becsusztatás és 5 pft. diurnummal [napidíjjal] honorálását a jövő kornak egyik Sue-je fogja Mistéres debrecinois- [debreceni misztériumok-] ban felfedezni és folytatá azokat s a j á t (man möchte sich todtlachen darüber! [halálra nevethejtük magunkat rajta!]) — lapjában is”.

Máj. 4-én a *Das Fallen und Steigen der Saats-papieren* [Az értékpapírok esése és emelkedése] c. „novellában” ismét Jókai színeváltozását gúnyolta. (MT 70. sz. 271—72.)

Szilágyi Sándor (*A magyar forradalom férfiai 1848—49-ből*. Pest 1850. 338, 340.) szerint az EL „a legjótékonyabb befolyással bírtak. Ajánlák a kibékülési politikát, azért küzdöttek, a forradalom chimeralis [szörnyűséges] eszméit megbuktatni akarták, ők nem valának okai, hogy üdvös célokért macska zenét arattak”.

Jókairól, az EL szerkesztőjéről azt tartja, hogy „A legtehetséges ifju magyar író. Fantáziája bámulandó. Fiatalságához képest sok alapossggal, megtisztult nézettel bír... Hogy Madarász üdvös megbuktatását ki tudta vinni, sok részben mesterségének, ügyességének köszönheti. Debrecenben a Közlönyben egy havig vezércikkeket adott ki, melyben felszólítá a nemzetgyűlést, kibékülni az udvarral. A monraguardok [radikálisok] a nemzetgyűlésben nagy lármát ütöttek miatta s sine finali [végezetül] a honvédelmi bizotmánynak be kellett vallania, hogy az a politikája, de később Kossuth privatim megkérte, hogy ne írjon többé ilyeneket. Ekkor keletkezett az Esti lap”.

A Jókairól szóló fejezetet a következőképp fejezi be: „Jelleme tiszta, becsületessége páratlan, esze, készülete szép — kipótolhatatlan vesztéség volna az irodalomnak elveszteni őt”.

Ugyancsak Szilágyi Sándor írja *A magyar forradalmi adattár* c. munkájában (I. Kossuth a forradalom végnapjairól. Pest 1850. 15.), hogy az EL irányát Nyáry Pál „határozta meg a nélkül, hogy szerkesztésébe valóságosan befolyt volna. Tulajdonképeni szerkesztői Kovács Lajos, Kazinczi Gábor és Hunfalvi valának. Az Esti lapoknak két rovata volt, komoly és humoristcái. Komoly rovatát a fenebbi három férfi

kezelte . . . Humoristicai rovata épen olly nevezetes volt. S tulajdonkép ez vala, mi annak népszerűségét megszerzé. Antipedese [ellenlábasa] volt a Marcziusnak . . . Szidta, nevettségessé tette, mint szélye hozta magával. Kileste a policájminister gyöngéit . . .”

A lap politikai érdemének tulajdonlftja Csernátony Lajos és Madarász László megbuktatását, majd megemlíti hogy „az Esti lapok humora kiapadhatatlan volt”. Népszerűségére jellemző volt — állapítja meg a békepárti szerző — hogy „kabátos embernek e nélkül lefekünnie lehetetlen lett volna”.

★

Váli Ferencné írja Pápáról 1850. jan. 31-én:

„Kedves édes Anyáml

Löv az ide való Rabbi meglátogatott, ő Moricnak személyes ismerőse, azt beszél, hogy az íróknak nem fog bajok lenni és általában ha valakit föl nem adnak nem kutatják a hibákat, ő rá is úgy árulkodtak azért volt fogva Pesten, de fogsága vége felé szépen bántak vele — most pedig Szilágyi Sándornak jelent meg egy munkája, amelyben Moricot menti — emlékszik kedves anyám a Debreceni Lapokra ahol Vidának csufolták Moricot az uralkodó házzali béke ohajtságáért most Szilágyi is azt emlegeti és szép tehetségeit — én remélem, hogy Moric rövid időn felszabadítva Pesten lesz — Bajza már ott van szabadon, már pedig az ugyancsak komolyan írt — azért írom meg ezt hogy ha még nem tudják tehát legyen okuk velük együtt minden jót remélni.” (OSZK FolHung 2261.)

★

A Vahot Imre és Jenevai László aláírásával megjelent cikkben (*Jókai Mór. A Nagy Világ Képekben. Pest 1855. 424. hasáb*) azt olvashatjuk, hogy Jókai Debrecenben „a mérsékelt s kibéülési politikát követő Esti Lapok humoristikai részét vezette s ellentétet képezve a Martius 15-kével s az e melletti Madarász pártjával, ez utóbbit sikerült is megbuktatnia”. Ezután tévesen említi, hogy Pestre költözve már nem tudta átvenni a PH szerkesztését.

Ferenczy Jakab és Danielik József kiadványa (*Magyar Írók. Életrajzgyűjtemény. Pest. 1856. 230.*) csak annyit ír, hogy 1849-ben a debreceni EL „szerkesztését vezette”.

Pálffy János 1856-ban írt munkájában (*Magyarországi és erdélyi urak. Kolozsvár 1926. 297.*) szerint Jókai a „Forradalom alatt Debrecenben az „Esti Lapok” szerkesztője volt, mely lap a „Martius 15-dike” leküzdésére alapított a békepárt által, ennek organumul

szolgálván. — Jókai mint szerkesztő is úgy tűnt fel, mint nagyon eszes, humorisztikus, tehetségdús fiatal ember.”

Pákh Albert (*Jókai Mór*. VU 1857. márc. 8. 10. sz. 78.) szerint „1849-ben Jókai Debrecenben merült fel ismét mint az akkor közkedvességben részesült *Esti Lapok* szerkesztője, mely lap különösen Jókainak egyik erős oldala, a humor és igaz magyar elmésségben tűnt ki”.

A Heckenast Gusztáv kiadásban megjelent *Magyar Írók Arcképei és Életrajzai* c. kiadvány (Pest 1858. 35.) szerint az EL „a képviselőház mérsékeltbb részének közlönye” volt.

A Szépirodalmi Közöny megnevezetlen rovatvezetője (*Legujabb a csatátról*. 1859. máj. 22. 41. sz. 656.) említi, hogy „gírbe-gurbán csinálta biz ezt az élcet a mi Mauritius barátunk, mint hajdanonta az *Esti Lapok*-at”.

Kazinczy Gábor — aki „a forradalom után hadi törvényszék elé állítatott” — védiratában (*Szerepem a forradalomban*. Hazánk I. 1884. 97.) írja, hogy a Debrecenben megjelent EL „anélkül, hogy bizonyos párt organum lenne s a szerkesztő szabad kezét megkötné a mérséklő elemek vivő tere lőn.” A lap mentésére említi a Madarász László elleni intrikákat, és a politikai ellenfelek polémiáit sorolja fel. (103.)

A Vachot Sándorné által szerkesztett hetilapban névtelen cikkíró (*Jókai Mór életrajza*. = *Női ismeretlár*. Anyák Hetilapja 1861. jún. 8. 10. sz. 80.) említi, hogy Jókai az Ék után 1849-ben az EL-t szerkesztette „a képviselő ház mérsékeltbb részének közlönyét, s Madarász és a ‚Martius tizenötödike’ című lap, a magyar Charivari, élces ostorát”.

Kecskeméti Aurél (K. A.: *Jókai Mór ur*. Sürgöny 1862. júl. 12. 159. sz. 2.) vitacikkben gúnyolódik azon, hogy az EL egykori szerkesztőjének 1848—49-es fogalmait „az alkotmányos törvényes állapotról . . . rítul megviselték az események”.

Zilahy Károly (*Magyar Koszorusok Albuma*. Írói élet- és jellemrajzok. Pest 1863. 106.) szerint „Az idők a szépirodalomnak legkevésbé sem kedvezvén, Jókai épen a kiegyenlítési párt organumául választott ‚Pesti Hirlap’-ot volt átveendő, midőn 1849 elején, a moori vesztett csata után Windischgrätz a kormány és képviselőház s velek Jókai is Debrecenbe vonult. Itt Nyáry Pál honvédelmi bizottmányi tag és helyettes elnök oltalma alatt Kossuth távollétében a hivatalos ‚Közöny’ hasábjain néhány cikkel az egyezkedés értelmében próbált hatni, de törekvései a közönségnél semmi figyelemben nem részesültek, a visszatérő elnök pedig a folytatást meggátolta. A párt később határozottabban kiválván és sorakozván, nézetei képviselétére Szunyogh Rudolf anyagi támogatása mellett az ‚Esti Lapok’-at alapította,

melynek szerkesztését Jókai vállalta el; azonban a lap főleg Kovács Lajos- és Kazinczy Gábortól kölcsönözte irányát. Tán ezek politikai jellemében, tán a párt visszás és sulytalan elemeiben hiányzott a kellő alap: elég, hogy az „Esti Lapok”-nak hitrele és tekintélyre vergődni nem sikerült s szavok csak Debrecenben és környékén tapasztalt némi meghallgatást. Azonban a Csernátoni elleni polémiaiban használt nemtelen fegyverek a lap meglevő közönségét is elidegenítették. Csernátoni a „Március 15-e” legvilágosabb fejű s legkövetkezetesebb és leghatározottabb lelkű írója volt s a lap sikerét és erkölcsi renommécejának legnagyobb részét neki köszönhette, úgy hogy Csernátoni eltávolsága után minden bensőbb érdekét elvesztette s előbbinek csak árnyéka lett. Jól tudták ezt az „Esti Lapok” emberei s érezvén az eszmecsere nyílt-terén gyengeségüket, hogy Csernátonit, ki 18 éves korában szabadkézzel elkövetett cs. bankjegyhamisításért Bécsben fogva volt: lehetetlenné teshessék, egyenesen létele szegletkövét, becsületét akarták megingatni.”

Szinnyei József (*Hirlapiradalmunk a 19-ik században. Negyedik közlés. VU 1865. nov. 19. 47. sz. 591–92.*) az alábbiakat írta az EL-ről: „Jókai Mór szerkesztése alatt Debrecenben jelent meg ezen politikai napilap 1849 febr. folytán és a képviselőház mérséklő pártjának volt közlönye. A pártnak, melyet képviselt, vezére Nyári Pál vala, irányát ő határozta meg, a nélkül, hogy a szerkesztésbe valóságosan befolyt volna. Az Esti Lapoknak két rovata volt, komoly és humoristikai, az elsőt Kovács Lajos, Kazinczy Gábor és Hunfalvy kezelte, a másikat maga a szerkesztő. Jókai főleg jeles humoristikus levelei és cikkei által gyakorolt hatást. Hatályos fegyver vala e humor a „Március tizenötödike” a Madarászpárt közlönyének élcei ellen, s tulajdonkép ezen humoristikai rovat volt az, mi annak népszerűségét megszerzé. Vezércikkei tárgyismerettel voltak írva. Céljuk volt, az akkori viszonyok iránt fölvilágosítani a népet s oda vezetni a dolgot, hogy ez a kibékülési politikát követelje. A forradalmi fegyverek szerencséje, az ápril 14-diki határozat — mitsem ingatá őket . . . Folytatták a küzdelmet, míg lehetett, s midőn láták, hogy az árvíz ellenében uszniok lehetlen — a cselekvény mezejéről visszaléptek.”

Szinnyei szerint a lapnak fő érdeme az volt, hogy élet-halál harcot folytatott a „Madarász-párttal”.

Horváth Mihály (*Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. 2. k. Genf 1865. 382–83.*) szerint a békepárt kítűzött célja volt „Kossuthot megbuktatni, helyébe a főhatalomra Görgeyt emelni, ki aztán a dynastiával egyezkedjék . . .

E cél sükerítése végett, a párt „Esti Lapok” címen s Jókay Mór szerkesztése alatt egy napi lapot indított meg, részvények útján, március

kezetén. Azon gyűlések, melyeket a párttagok, barátságos estvélyi mulatás színe alatt, Kazinczy Gábor szállásán tartottak, csaknem napontkéntiakká lőnek; ezek adták ama lapnak is irányát. Nyáry Pál még folyton tagja maradt e pártnak, bár e gyűléseket, honvédelmi bizottmányi tag lévén, restelte látogatni. De Jókay Mór őt mind e gyűlésekkel, mind a lappal folytonos összeköttetésben tartá; sőt némely, az Esti Lapokban megjelent cikk is Nyáry sugalmainak viselte bélyegét."

A szerző ezután idézi Kossuth márciusi beszédének az EL-ra vonatkozó passzusait. (393—94.)

A Kolozsvár c. napilap 1894. jan. 5-én közli a Hajnik Károly által szerkesztett *Országgyűlési Emlékkönyv 1866*-ban „nehány ma már éppen nem aktuális részlet elhagyásával” megjelent jellemzését Jókairól. E szerint írónk „1848—49-ik tevékenysége inkább csak politikai szárnypróbálgatásnak nevezhető, s azon körülmény, mely őt már akkor előtérbe állította, nem saját egyéniségében, hanem sokkal mélyebben, a mozgalom általános okaiban lelji magyarázatát.” (56. sz. 2.)

Madarász József (*Emlékiratai*. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. 2. k. — 1848. — Pest 1867. 26.) szerint Jókai a Népelem és az M/T „bosszúságára s a józanabb és értelmesebb kedélyek bosszantása visszatorlása céljából kiállott a sikra s szellemi műveltség s a higgadtabb politikai nézet, a közönségnek jobb irányt, a hirlapíró kollegáknak érces ostort s az értelemnek kedves elgátelt nyújtandó. Kár, hogy az 'E s t i L a p o k' neve alatt sajtolt hirlap a forradalom első szakában későbbi dolgozótársaival nem bírhatott, mennyi rosztat mellőzhetett s mily fölvilágosítást nyújthatott volna.”

Szeremlei Samu (*Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről*. 2. k. Pest 1867. 88.) szerint az EL „első feladatai” közé Madarász László „megbuktatását tüzte ki nemcsak azért, mert ezáltal egyszersmint Kossuthnak is szűr alatt hadat hadat izent, hanem azért is, mert Madarász elbizakodott és kémkedő modorával, s a Zichy ingóságok hűtlen kezelésével köz botrányt és gyűlöletet keltett.”

Vargyas Endre (*Magyar szabadságharc története 1848—1849*. Pest 1867. 319.) „elmés és ügyesen szerkesztett napilapnak” tartotta az EL-t, amely egyre hevesebben támadta a kormányt.

A Magyar Polgár c. kolozsvári napilap a *Furcsaságok* c. rovatban (1869. jan. 31. 14. sz. 54.) tiltakozik a jobboldali lapok ellen, mert politikai következetlenségekkel vádolják Jókait. Az Esti Lap pl. nem érti, hogy az 1849-ben még békepárti író hogyan állhat húsz év múlva a „török-szakad politika apostolai közé”. A Magyar Polgár cikkírója a

következőképpen válaszol: „Jókai húsz éves politikai pályáját épen következetes volta miatt könnyű megérteni.

Jókai Mór, mióta 1848-ban március 15-én a politikai küzdőtérre kilépett, mindmáig a negyvennyolcadiki törvények közjogi és socialis elveit hangoztatta . . .

Az egyik tulzónak konservatív, az ellenkező tulzónak török-szakad politikai ugyanazon negyvennyolci Jókai nem változott politikai programja.”

1849-ben „Kossuthal szemben ép oly nyiltan hirdeté a 48-diki politikai egyedül üdvözítő voltát, mint azt a mai majoritással szemben teszi . . . Jókai volt elég bátor Debrecenben Kossuth ellenében forgatni a tollat.”

A Győri Közlöny névtelen cikkírója (*Országgyűlési Notabilitások, Jókai Mór*. 1869. febr. 21. 15. sz. 1.) Jókairól mint a „balközép hivatalos poétájáról” emlékezik meg. Szerinte „politikai tekintetben . . . azon ritka emberek közé tartozik, a kik fiatal korukban a mérsékelt-ségnek és higgadtságának szószólói voltak, s vén korukban dühös oppositóra válnak; holott az ember természetének (psychologiailag véve) sokkal megfelelőbb, hogy valaki fiatal korban tartozzék a mozgékonyabb izgékonyabb, szóval oppositionális párthoz, s ha korosabbá válik (a köznép triviális modorában azt szokta mondani: mikor az embernek feje lágya benőtt) . . . a mérsékeltettek táborába menjen. Ismerni fogja mindenki, hogy mi Jókaynak 1849-ki és jelen működésére mondjuk ezeket, hozzátevéen egyébiránt, hogy mi ezt koránsem vádként akarjuk Jókay szeplőtlen tiszta jelleme, és mindég bizonyos nemesb irányban nyilvánult magatartása ellenében felhozni, s hogy igen jól tudjuk, hogy sokkal nagyobb és nyomósb emberek változtaták meg eredeti politikai nézetüket, mint Jókay Móritz, a kinek költői kedélye, nemes szive, felfelé törő lelke minden impressiónak nyitva, s koránt sem oly nagy és szilárd anyagból gyurt karakter mint volt például a politikai nézeteit időfolytán szintén megváltoztatott Palmerston vagy Pitt, Robert Peel vagy Guizot, Széchényi vagy Sargen . . . Sőt tovább megyünk, s azt is elismerjük, hogy Jókay Mór 1849-ben egy *forradalmi* irányu nagy fordulat ellen küzdött . . .

Mint politikust általában tekintve Jókai hira és neve sokkal nagyobb, mint valódi nyomatéka. Hatalma és tekintélye *költői* érdemein meg erős humorából fakadó *élcességén* alapszik . . . az elvek és eszmék *igazsága* és *tartalmassága*, az előhozott érvek nyomatéka és meggyőző volta, tanulmányra mutató alaposság és mélység, az Kakas Márton úr szónoklataiban nagyon is hiányzik.”

Törs Kálmán (*Jókai Mór „Forradalom alatt írt művei”*. Hon 1874. dec. 25. Reggeli kiadás 296. sz. 1.) dicsérőleg emeli ki a „forradalmi

kormány hivatalos lapjában, a 'Közlönyben' 1849 elején megjelen, cikkei elsejtt, — melyben Jókai, dacára, hogy az ország már vérbelángba volt borítva s a nemzetet pártütőnek mondta ki a király, mégis a kibékülés mellett nyilatkozott".

Gyulai Pál a BpSzele-ben (1875) írta a *Jókai mint hírlapíró* c. tanulmányát, amelyben két cikkgyűjteményt (FAIM, *Emlékeim*) tesz kritikai mérlegre. (*Birdlatok 1861—1903*. Bp. 1911. 132—52.) Megállapítja, hogy egyik gyűjtemény sem teljes, majd a szerző kiadásaként megjelent FAIM-et jellemzi: „... ez a forradalom alatt írt politikai cikkeit foglalja magában, egy pár ugyanakkori beszély és számos humoros apróság kíséretében”. (132.) Ízléstelennek és rossznak tartja Jókai saját arcképét. (Uo.) Véleménye szerint írónk mint politikai hírlapíró a forradalom szülötte. Miként az MT társszerkesztői: Pálffy Albert és Csernátony Lajos. (134.) E két hírlapíró jellemzése után így folytatja Gyulai: „Alig telt el egy félév s Jókai maga sem tudta hogyan, egyszer csak szemben állott e hírlapírókkal, a kiktől irányra nézve, legalább nagyjában, keveset különbözött. Pálffy és Csernátony Debrecenben még inkább szították a forradalmi tüzet, ellenben Jókai egy bizonyos pontig mérsékelni akarta. Ily szellemben néhány cikket írt a *Közlönybe*, majd a *Március tizenötödike* ellen az *Esti Lapokat* alapította. Kezünk alatti gyűjteménye egyik jegyzetében elbeszéli e fordulat körülményeit, azonban az ő adatai sohasem eléggé biztosak. Mozgékony képzelődése hamar átalaktja mindazt, a mit látott és hallott s néha igen nehéz kivenni, mi az, a mit akarattól s a mit akaratlanul ferdít.” (137.)

A PH szerkesztéssel kapcsolatos jegyzeteiről állapítja meg: „Jókai vallomása egy pár adatot összezavar. Csengery 1848 decemberében nem volt kormányhivatalnok; 1849 májusában neveztetett ki codifikáló tanácsossá; a *Pesti Hirlap* tulajdonosai az 1849-iki újévre a régi szerkesztővel hirdettek új előfizetést; Jókai szerkesztője lett ugyan a *Pesti Hirlapnak*, de később, Buda ostroma alatt, midőn Debrecenből Pestre jött. Nekiünk sokkal valószínűbbnek látszik, hogy Jókai nem Pesten, hanem Debrecenben írta mérséklő cikkeit s épen Nyáry sugalmazására, a ki részint személyes, részint politikai okok miatt félig meghasonlott Kossuthal, s a kire Görgey váci kiáltványa mély benyomást tett. Görgey főleg az általa vezérlett hadsereg megnyugtatására adta ki kiáltványát s mellesleg óvatosságra intette a kormányt is, a melynek Madarász László is tagja volt s befolyásosabb, mint bármely szempontból kívánatos lett volna. Nyáry a Jókaival íratott cikkeivel részint viszhangja akart lenni Görgey kiáltványának, másrésztől pedig hatni akart úgy az országgyűlésre mint a dynastiára és az osztrák ministerekre. Jókai most mindenkép el akarja hitetni velünk, hogy a

Közlöny cikksorozata eredetileg az ő gondolata volt s Nyáry csak helyeselte, de mi azt hisszük, hogy az Nyárytól eredt s Jókai volt, a ki helyeselte és megírta. Különben is Jókai a marciusi napok óta többé-kevésbé Nyáry befolyása alatt állott; ezt maga is megvallja, midőn Nyáryról írt necrológiájában őt mint politikust vezérének s mint jellemet eszményének nevezi. S valóban egy pár pontban egészen elsajáttotta Nyáry természetét, a ki a forradalmi időben mérsékelni akart, békében pedig a forradalommal kacérkodott. Jókai kedélye a debreceni két első szomorú hónap benyomásai alatt a Nyáry társaságában némi átalakuláson ment át, a melyet táplált az országgyűlés néhány kitűnő tagja, az úgynevezett békepárt, különösen Kazinczy Gábor és Kovács Lajos. Ezek voltak az *Esti Lapok* fődolgozótársai s emelték politikai jelentőségre. Céljuk volt megbuktatni Madarász Lászlót, a rendőrministert s ebben célt is értek, de főleg mérsékelni Kossuthot, hogy a kiegyenlítés ne váljék lehetetlenné, s hogy a marcius 4-iki alkotmány, mely Ausztriába olvasztotta Magyarországot, ne ragadja őt meggondolatlan visszatorlásra.

... Jókai számos politikai cikket írt az *Esti Lapok*ba, de politikai tekintetben nem kitűnőket. Nagy részt ezek is élénk és lendületes stílusban írt ömlendezések voltak inkább, mint egy valódi publicista nyilatkozatai. Jókai még mindig kedvelte a prófétai hangot, lelkesített, jövendőt, intett, átkozódott, s ha egy-egy eszmét érintett, a mely bővebb kifejtést igényelt, átsiklott rajta. A míg a lap első hasábjain majd mindig magas pathosból írta vezércikkeit, addig hátul az apróságok között adomákat mondott, gúnyolt és humoroskodott s ez most is, mint azelőtt, sőt később is, többet ért komoly cikkeinél. De éles polémikákat is folytatott Pálffy és Csernátony ellen. Azonban április 14-ike után alább hagyott a mérséklettel, mintegy örvendve, hogy megszabadult a talán már nem is kedvére való szereptől, így kiáltott fel: a dynastia kimondá, hogy számára nem létezik többé Magyarország, erre nem lehet más felelet, mint ugyanaza megfordítva. Ez inkább Pálffy szájába illett, a ki amily kikerülhetetlennek látta a harcot a mult év békés napjaiban, most épen oly lehetetlennek tartott bárminő kiegyenlítést a dynastiával s legfőbb feladatnak hirdette a forradalom erejének fokozását." (139—41.)

Összefoglalólag a következő szavakkal jellemzi Gyulai Pál Jókai szabadságharcos publicisztikai tevékenységét: „Jókai e rövid hírlapírói pályája politikai életének mintegy naiv korszaka volt. Ifju lelkesedés, fogékony kedélye hol ide, hol oda ragadta, de majd minden becsvágy és önző számítás nélkül." (142.)

Toldy Ferenc (*A magyar költészet kézikönyve. A mohácsi vértől a elenkorig, v agyis az utóbbi másfél század kitűnőbb költői életrajzok-*

ban és jellemző mutatóványokban feltüntetve — által. Második átdolgozott kiadás. 5. k. Bp. 1876. 287.) szerint Jókai az EL-t „Kovács Lajos és Kazinczy Gábor vezetése alatt szerkesztette, s abban, különösen humoros cikkeivel, igyekezett a tulzók hatását ellensúlyozni.”

Kolmár József (*Petőfi Sándor emlékezete*. Pozsony 1880. 13. Jellem- és korrajzi epistola.) szerint Jókait ártatlanul tiporta sárba s nevezte schwarzgelbnek az MT.

Kovács Lajos (*Az 1849-iki debreceni pártok és az „Esti Lapok”*. Hazánk 1884. 1. k. 197—201.) visszaemlékezése Kazinczy Gábor hagyatékában maradt ránk. Ebben emlékezik meg arról, hogy 1849-ben „Debrecenben megindult a „Közlöny”, s pedig mert Kossuth a honvédelmi bizottmányban a belügyek egy részét kénytelen volt egy időre Nyáry Pálra bízni, a „Közlöny” mint kormánylap nem szellemére, de kezelésére nézve Nyáry rendelkezése alá jutott. Debrecenben volt Jókai Mór is. Nyáry, ki 1848 végén egy lapot akart Jókai szerkesztése alatt megindítani, s azt Kossuth elleni szellemben, megkísérelte Jókait a „Közlönynél” mint vezércikkíróként bizonyos havi fizetéssel alkalmazni . . .

Jókai írt cikkeket dynastikus kibékülési szellemben s egészen más modorban, mint a melyeket addig a „Közlöny”-ben szokott volt olvasni a közönség. Gyurman váltig boszankodott, örömet megtagadta volna a felvételt, de hiában: Jósika olvasta a cikkeket, nem volt ellenök észrevétele s Gyurmannak fel kellett azokat vennie, akár akarta, akár nem . . .

Már febr. 13-án híre járt, hogy Jókai többet a „Közlöny”-ben dolgozni nem fog s el van Kossuth által mozdítva. Azalatt febr. 14-kén megindult közmegegyezésünkre a „Március 15-ke” is régi modorában.

Ezen okok természetesen oda hatottak, hogy több békepárti képviselő összejött s azt mondá: szerezzünk bármi áron lapot Jókai-nak; ne legyen azon örömiük, hogy kitértek minden szelidebb tendenciákat a journalistikából . . .

febr. 17-én több képviselő összejött s azt határoztuk, hogy Jókai-nak, kit oly ármányosan és gyöngédtelenül szítek el a „Közlöny”-től, lapot adjunk kezébe s minthogy Debrecenben önjerején fenn nem állhat, aláírás útján gyámolítsuk, havi 5 pfrt segedelemmel.

Természetes, hogy mi, kik Jókaiakkal akkor személyesen ismerősök sem voltunk, egyebet politikai tendenciáiról nem tudtunk, mint a mi a ház vitatkozásaiban megfordult. Eléglettük a másszínű, de határozott tendenciát Kossuth és Madarászék ellen, s erre segédkezet nyújtottunk a nélkül, hogy specialitásokba bocsátkoztunk volna. Programot mi nem készítettünk, akkor nem is lett volna tanácsos, csak

annyit kötöttünk ki Jókaitól, hogy ha szükségünk lesz, használhassuk lapját s meg voltunk győződve, hogy ő elvből is, de sértve is a Madarászék malitiája s Kossuth eljárása által, ellenkező irányban fog hatni. . .

Jókai megindítván az „Esti Lapokat” Debrecenben, kénytelen volt magát a körülményekhez szabni, s igénytelenül lépni fel, annyival inkább, mert már nevezetes gyanú volt rá is, azon képviselőkre is, kik őt laphoz juttaták. Programmot nem adott, azonban e helyett kimondott jövődó irányul — lapja fején az 1-ső számban — néhány elvet”.

Itt idézi Kovács Lajos a *Politikai Sibolet* c. cikk 13—26. sorát majd kihagyással a *Jog és érdek* c. cikket. „Ezek szavai Jókainak, mikkel lapját megkezdette. Bennünket teljesen kielégített, mert pálcza volt törve a mult idő szerencsétlen politikája felett, keztyű volt dobva ellenségeinknek, kik a végletekre sodorták dolgainkat, s erős ítéletet mondva ama prókátorra par excellence, ki a nemzetet a fálnak vezette.

Azon követek, kik az ívet, melyben e lapokat gyámolltni ígérkeztek, aláírtak, nem tűztek egyéb célt ki, mint egész általánosságban:

- a) ellenehatni a destructiónak;
- b) megtámadni a visszaéléseket;
- c) védelmezni magokat a Március 15-ke megtámadásai ellen.

Más jogot nem tartottak fenn maguknak, mint írni, mikor tetszik a lapba, s hogy ez védelmünknek mindig nyitva álljon. Különben Jókai semmihez kötve nem volt, ő független szerkesztő vala.

Eleinte mindjárt az „Esti lapok” nagy lármát ütöttek mindeniütt Debrecenben és a vidéken, hova magánúton eljuthattak, mert a posta Madarász László kezében lévén, azon szétküldeni nem lehetett.

Jókai igen új ember volt a politikában, a széplitteratura embere, de maga nem politikus. Ezért mindjárt elején engedett kiáltó incognito cikkeket becsúszni, melyek a képviselők közt elégületlenségre s visszavonulásra adtak alkalmat.

Már az 5-ik számban szól egy valaki a kibékülés ellen nyilván s határozottan. Ez a lap határozottan kimondott irányát rontotta le ok és alkalom nélkül.

Ebből élénk vita támadt s a végén úgy complanáltatott, hogy a ki ezen kérdésekről azontúl írni akar: tegye ki a nevét, álljon ki személyesen, ne a lap nevében, nehogy azokra fogassék valamely vélemény, kiket a „Martius 15-ke” az „Esti lapok” részvevőinek kikiáltott.

Ez azontúl így is történt. A lap erőlyesen vívott a Madarászok ellen. Élénken támadta meg a „Martius 15-két” s ez gyűlöletessé kezdett válni mindenfelé. Csernátoni visszalépett a journalistikától és elhagyta Debrecent.

Mindezen eredmény néhány heti élet következménye volt."

Móricz Pál (*A magyar országgyűlési pártok küzdelmei a koronázástól a Dedk és a balközép pártok egybeolvadásáig (1867—1874)*). Bp. 1892. l. k. 49—50.) szerint Jókainak „a 48-iki mozgalomban legnagyobb mérvű része volt... és mégis később a mérséklet ösvényére lépett, mert látta a mozgalom veszedelmesebb áramlatát..."

Jókainak a következetlenséget szemére vetik... mert 1849-ben a békepárthoz tartozott; ugyanis alapított Debrecenben egy lapot „Esti lapok” cím alatt, mely a fejedelemmel való kibékülést tűzte ki célul az ország cardinális jogainak fenntartása mellett. Ékes tollával már akkor is nem csak a politikai elveket és tárgyakat érintette, de a személyeket és a személyek működését is eses bírálata alá vette." Főleg Madarász Lászlót, ill. Mérey Mór tanácsost és nemzetőri őrnagyot támadta.

Ferenczy József (*Jókai mint hírlapíró*. Győr 1893.) a PH-hoz viszonyítva állapítja meg, hogy „Sokkal nagyobb hatása volt Jókai második politikai közlönyének az *Esti Lapok*-nak". Szerinte „egyik legfontosabb rovata volt a harctérről vett hírek sorozata. Élénk és erős polemikát folytatott a... radikális forradalmi közlönyvel, melylyel a legfelesebb ellentétben állott". (16.)

Kifejti a cikkíró, hogy a debreceni EL „a Nyári Pál vezérlete alatt álló mérsékelt ellenzéki pártnak volt a közlönye. Főmunkatársul Kovács Lajos, a hírneves publicista csatlakozott hozzá, mivel Jókai igen élesen és ügyesen állította össze az egyes számokat. Az *Esti Lapok* mindig a mérséklet hangján szólt, késznek nyilatkozott az ellenséggel is kibékülni, hogy ne kockáztassa a haza sorsát. Benne adott magáról először életjelt a kiegyezést szervező békepárt, melynek szószólói, Kemény Zsigmond, Hunfalvy Pál sőt maga Jókai is minden solidaritást megtagadtak a republikánus elvek hirdetőivel, sőt a legszigorúbban ostromozta a lap Táncsicsot, Madarászt, Pálffyt.

Futó Mihály (*Jókai ünnepén*. A Hódmező-Vásárhelyi ev. ref. főgymnasium 1893—94. tanévi értesítője. Hódmező-Vásárhely 1849. 11.) szerint Jókai Debrecenben mint a „közvetítés hive, a békepárt közlönyét szerkeszti".

Koltai Virgil (*Ime, az ember!* Hazánk 1894. jan. 6. 12. sz. 17.) szerint „midőn Bem tavaszi hadjáratának győzelmei reményt keltenek a nemzetre nézve előnyös béke kieszközlésére — szembe száll az áradattal és a békét hirdeti. Azért bujdosó lesz ő is, mint annyi más, de politikai pályáján az egyszer igaznak ismert iránytól el nem tér. Irodalmi műveiben is védi a nemzet jogait."

A Debreceni Ellenőr névtelen cikkírója (*Jókai Mór és Debrecen*. 1894. jan. 6. 5. sz. 3.) szerint Jókai 1849-i debreceni élményei a „legszenszációsabb dolgok sorába tartozik".

A Magyar Hírlap aláíratlan cikke (*Jókai mint politikus*. 1894. jan. 6. 6. sz. 2.) foglalkozik írónk 1848-as szereplésével, majd megállapítja, hogy „Általán békeszerető ember volt a politikában és amikor a bujdosás után megindította az „Esti Lapok”-at, az ő újságjában meg volt az ő politikája: védeni a parlament tekintélyét, a megtámadott hazát — ellenség és tuzlók ellen.

Ausztria azonban lehetetlenné tett minden kiegyezést és Jókai, a Habsburg-ház detronizálása után, radikális lett. Az események vitték magával.

Aztán megszűnt minden politika.”

Buday László (*Jókai Mórról*. Or-Vil 1894. jan. 7. 2. sz. 32.) szerint „a szabadságharc izgalmi közt neki is örök nyugtalanság volt az élete.

A menekülő kormánnyal Debrecenbe költözött, ott a békepárt lapját, az *Esti Lapokat* szerkesztette.”

Zlinszky Aladár (*Ünnepi beszéd. Jókai Mór ötven éves jubileumán*. Bácska 1894. jan. 9. 3. sz. 3.) szerint Debrecenben „a közbizalom kard helyett ott is a tollat tette kezébe, öldöklés helyett béke fegyvert, mert az Esti Lapok, melyeket Debrecenben az országgyűlés megbízásából szerkesztett, a mérsékelt pártnak volt a közlönye s Jókai ellensúlyozni igyekezett benne a tuzlók hatását”.

Jánossy Béla aradi emlékbeszédében (Aradi Közlöny 1894. jan. 25. 20. sz. 3.) részletesen emlékezik meg arról, hogy az Életképeken kívül a Közlönyben, majd az EL-ben „egész sora jelent meg a rhapszodikus, lelkesítő, irányadó, fejtegető cikkeknek. E lapokban, mint tükörben látjuk a kor küzdelmeinek képét. Eleinte soraiból önérzetes mérséklet és őszinte bizalom szól.” Később a „hang izgatottabb, szenvedélyesebb lesz.”

Göde Jenő (*Jókai élete és költészete*. Veszprém 1894. jan. 27. 4. sz. 2. szerint írónk Nyáry Pál tanácsára áptott az EL-t. Később a PH szerkesztéséről és a Közlönyben megjelent „híressé vált” cikkeiről emlékezik meg.

Vadnay Károly (*A forradalom költészete*. Politikai Hetiszemle 1894. dec. 9. 11. sz. 15.) akadémiai dolgozatának egyik részlete körültekintően foglalkozik az MT-vel, a PH-val és „Jókai Esti Lapjával, mindennütt híven kísérve a történet folyását s ismertette az újságírók hangulatának változását”.

Az Alkotmány cikkírója (*Jókai élete*. 1904. máj. 6. 109. sz. 1.) szerint az EL-ben Jókai „egyként küzdött az alkotmányos szabadsággal és a tuzlók ellen... A detronizálás kérdésekor, áprilisban... radikálissá lett”.

Lényegében ezt ismétli meg az Arad és Vidéke is. (*Életrajza*. 1904. máj. 6. 105. sz. 6—7).

A Budapesti Napló cikkírója (*Jókai élete*. 1904. máj. 6. 126. sz. 3.) szerint Debrecenben „a hivatalos közlönynek irt cikkeket. Hangjukban éleseket, tartalmukban békülékenyeket, úgy hogy különösen az első, melyben azt fejtegeti, hogy céljuk nem az, hogy a királyt megfosszák a trónjától, hanem az, hogy kötelességei teljesítésére bírják, a forrongó közvéleményben a legnagyobb reszenzust keltette Jókai mind a mellett hive maradt az alkotmányos iránynak és ennek képviselésére alapította Debrecenben az *Esti Lapokat*.” A detronizáció után „ő is a reszpublikáért lelkesedik és fulmináns cikkei magával ragadó harci riadóként és ellenállhatatlan erejű buzdító szózatként zengenek végig az országon . . . hogy azután a Világosnál lerakott fegyvernek szomorú zörgésébe haljanak el.”

Az Egyetértés cikkírója (*Élete folyása*. 1904. máj. 6. 126. sz. 3.) említi, hogy házassága után Debrecenben „a kormány hivatalos közlönyébe cikkezett békülétető irányban”, majd az EL-ban éppen úgy küzdött a haza alkotmányos szabadságáért, mint a túlzók ellen . . . Áprilisban . . . Jókai is radikálissá lett”.

A Magyar Hírlap (*Irodalmi működése*. 1904. máj. 6. 126. sz. 13.) szerint a Közlönyben megjelent cikkeinek az iránya „minden élességek dacára is békülékeny.” Az EL-t az alkotmányos irány független képviselésére alapította Jókai. „A lap kifejezett célja: védeni a parlament tekintélyét, védeni a megtámadott hazát, fentartani a 48-iki törvényeket — ellenség és túlzók ellen . . .

Tudjuk, hogy a mérsékeltebb hazafiak óvatossága sikertelen volt; Ausztria lehetővé tette minden kiegyenlítést. Ápril 14-én az országgyűlés *egyhangulag* mondotta ki a detronizálást. Jókai is radikálissá lett. Már az *Esti Lapok* ápril 3-iki számában a respublica mellett nyilatkozik, és ehhez hiven folytatja hírlapírói működését mindvégig.”

A Hazánk névtelen cikke (*Jókai a politikus*. 1904. máj. 7. 109. sz. 4.) szerint „Amikor megindította az *Esti Lapokat*, azt tüzte ki politikául, hogy megvédelmezze a parlament auktóritását, a megtámadott hazát”.

A Kecskeméti Lapok (*Jókai pályafutása*. 1904. máj. 7. 106. sz. 2.) szerint az EL „a magyar girondistáknak nevezhető országgyűlési pártnak volt az orgánuma”.

A Magyar Állam Sz. J. kézjegyű tárcaírója (*Jókai Mór*. 1904. máj. 7. 104. sz. 3.) szerint Jókai az EL szerkesztőjeként „a radikálisokkal szemben békésebb irányzat szószólója volt, de az osztrák elött, mint hazafi és szabadság dalnok, mégis kompromittált egyén, aki nem várhatott az elnyomó hatalomtól mást, mint a többi áldozat; börtönt vagy bitófát”.

Prém József (*Jókai. Hazánk* 1904. máj. 8. 110. sz. a Hazánk melléklete 2.) szerint Debrecenben a békeparthoz csatlakozott.

A KépCsL névtelen cikke (*Jókai élete*. 1904. máj. 8. 19. sz. 353.) szerint az EL-t Jókai az „alkotmányos irány képviselőjére” alapította, majd ápr. 14-e előtt radikális lett. Budavár elfoglalása után „egyedüli törekvése a haza védelmére való buzdítás volt”.

Farkas Emőd — Botond álnéven — (*Petőfi és Jókai*. PH 1904. m. 8. 128. sz. 33.) írja a Közlönyben megjelent békülékeny hangokat megütő cikkeiről: „Az ő tollát . . . nem a meggyőződés, hanem a forradalmi láz csillapítása vezette ekkor, s a 24 éves ifju eme higgadt-sága és józansága szinte megdöbbentő volt. Mennyivel más volt e tekintetben Petőfi, aki nem ingadozott, hanem csak lelkesített . . . Azonban nagy tévedés az, hogy a józan és békülékeny szellemű cikkek a kormány tudta nélkül kerültek volna hivatalos lapjába, a Közlönybe. Azt naponta átnézte báró Jósika Miklós, így Jókai cikkei csupán a kormány ingadozásának voltak hű kifejezői.” Az EL-ről csupán annyit mond Farkas Emőd, hogy Jókai felkavarta az un. gyémántpert, majd megemlíti, hogy a fővárosba érkezve a PH-t szerkesztette.

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzet c. napilap aláíratlan cikkírója szerint (*Jókai mint politikus*. 1904. máj. 9. 68. sz. 2.) Jókai 1848-ban republikánus cikkeket írt, „De politikai heveskedése nem tartott sokáig; a kik a békét kívánták és midőn megindította az Esti Lapok-at programjában azt tüzte ki politikájául, hogy megvédelmezze a parlament auctoritását, a megtámadott hazát az ellenség és a tulzók ellen egyaránt. De az akkori rendszer lehetetlenné tett minden kiegyezést és Jókai radikális lett.”

Dombay Hugó (*Jókairól*. Csokonai Lapok 1904. jún. 1. 10—11. füzet 219.) szerint a szabadságharc idején „A politikai küzdelmek szüntelen sora, magának foglalta le az elmék legjobbjait; a nemzet szellemi kiválóságai e harcoknak szentelték összes erőiket, a szépirodalom pedig jobbra mostoha gyermek volt. A 48-iki mozgalomban Jókait is egyidőre oda sodorta az ár, de a szabadságharc lezajlása után a magyar közélet tespedése kijelölte számára az utat s az ötvenes évek Jókaija már a hazai irodalomnak azon fölkenntje, ki annak irányt szab és tested ád.”

Szabó László (*Jókai mint politikus*. Magyar Nemzet 1904. nov. 8. 267. sz. 1—3.) szerint Jókai az 1848-as „láz napjaiban is . . . higgadt-ságra és büls megfontolásra intette nemzetét”. 1849-ben a békeparti politikusok — Szabó László szerint — „Nem békülni akartak . . ., csak nem akartak fejükkal a falnak rohanni”. Írónk Debrecenben a „békepart híve volt” ugyan, de csak „bizonyos mérséklet volt Jókai-ban”. Szabó László így folytatja: „Hogy a trónvesztési nyilatkozat után Jókai pártja is elvesztette mérsékletét, azt megmagyarázta maga

Jókai: túl kellett licitálni Kossuthot, a republikát kellett követelni, nehogy a meg gondolatlanok Kossuthot királlyá választva, egyenesen Magyarország megsemmisítésére bírják rá a hatalmas szövetségekkel rendelkező dinasztiát”.

Szabó László szerint az aradi kapituláció után Jókai fejére halálbüntetést kért egy Hegyessy nevű fiskális, bár a „közelmúltban halottuk egy függetlenségi politikustól, hogy Jókait senki sem kereste, bujdosása csak színészkedés volt”.

Szabó László (*Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 260—62.) szerint „Köztudomású dolog, hogy a debreceni országgyűlés ideje alatt Jókai . . . a békepárt híve volt. Hogy azonban ez köztudottá váljék, ahhoz nagyon sok rosszakarat volt szükséges. A politikusoknak arra a csoportjára, a melynek Jókai is híve volt, a melynek Batthyány Lajos gróf és Nyáry Pál volt a vezére, mindenféle név jobban ráillett volna, mint a békepárt. Nem békülni akartak ők, csak nem akartak fejükkel a falnak rohanni. A ‚békepárt’ nevet azoktól kapták, a kik a kulisszák mögé nem látó nép előtt gyűlöletesekké akarták őket tenni. Minden hadjárat nyomában ott látjuk a zsebrákokat, a kik a küzdőtértől csak hasznot remélnék; nem kivétel ez alól a magyar szabadságharc sem, a melynek szintén megvoltak a maga szomorú alakjai. Minél jobban távolodunk azonban e nagy korszaktól, annál jobban oszlani fog a fátyol, a melyet ráteritettek s a mint egyszer a történelmi kutatás is beleavatkozik a dologba: sok (ma szintén köztudomású) legenda fog szétesni, az alakokat egészen más világitásban fogjuk látni, s látni fogjuk majd azt is, hogy az igazán nagy, hősalakok árnyékában mint húzódtak meg a zsebrákok. Kossuthnak a köpenye sokakat betakart. Jókai elég vakmerő volt e köpeny alá tekinteni, s oly dolgokat látott, hogy azonnal ‚Tolvaj!’-t kiáltott. Kiáltására meg kellett mozdulnia az országgyűlésnek is, mire aztán Debrecenből egy kompromittált miniszter Amerikába utazott.

A ‚békepárti’ név azonban rajta maradt Jókain, mert a magyar nemzet szeret illuziókban élni, s ha a multa tekint, előítéletek után indul, — s általános emberi tulajdonság, hogy a gyanu a legkisebb, sőt a nem is gyanított nyíláson keresztül is behatol s szívekbe, s ha oda egyszer bejutott, ott is marad örökre. Calumniare audacter! [Rágalmazni vakmerően kell] Biztos méreg ez a politikában, sohasem lesz ellenszere.

Bizonyos mérséklet volt Jókaiában, de szabad-e politikát csinálni annak, a kiben nincs semmi mérséklet?

. . . Jókai nem sokáig lehetett republikánus: az események csak hamar elnémítottak minden politikát; a nagy politikusok fejtelensége, az asszonyi politika, egyes hadvezérek hiúsága, vetélkedése és gyűlöl-

ködése igen rövid idő alatt megtermette gyümölcsét: a világsi feyverletét.”

Oláh Gábor (*Jókai és Debrecen*. ItK 1906. 131—34.) az író visszaemlékezései alapján ismerteti, hogy mi történt Jókaiival 1849 tavaszán. Közben megállapítja, hogy Jókainak a „Közönybe írt cikkei hamarosan föltűnést keltenek, mert akkor nem valami népszerű eszméket próbál népszerűsíteni . . . Jókainak veszett nevét költik: hogy minden áron ki akar békülni a dinasztiaival! Országgyűlésig hatalmasodik a dolog; Kossuthot kérdőre vonják érte s a kormányzó elhidegül Jókaitól. Korlátozni kezdik szerkesztői szabadságát; ez sérti az önértéket s lemond a *Közöny* szerkesztéséről . . . 1849. február 22-én megindítja a debreceni *Esti Lapokat*, részint Nyáry Pálék védelmére, részint a tisztultabb fölfogás diadalra juttatására . . . Eleinte Jókai maga írja az egészet. Eleven, humoros, gúnyos szelleme hamarosan állandó közönséget és munkatársakat teremt.”

Az EL legfőbb érdemének az MT és Madarász László elleni támadást tekinti Oláh Gábor, majd megemlíti, hogy Buda máj. 21-i elfoglalásától „kezdve Jókai republikánus.”

Mikszáth Kálmán (*Jókai Mór élete és kora.*; MKrK 18. k.) jórészt Jókai visszaemlékezése alapján írja le az 1849-i eseményeket. (150—56.) A februári írásaiival kapcsolatban megállapítja, hogy „Jókait nem lehet se dicsérni, se gáncsolni a cikkeiért, neki nem voltak erős meggyőződéscsi. Egy nagy gyerek volt, semmi egyéb. Tavaly még Petőfi tutelája [gyámság] alatt radikális, a legvörösebb vörös, ami csak lehet, most a mérsékelt Nyáry tutelája alatt, megtöltve annak eszmejárásával, egy bölcs aggastyán higgadságával kezdi működését a „Közöny”-ben.”

Nézetei „arra a kis csoportra vallanak, melyet közönségesen „Kazinczy-körnek” neveztek.” (154.)

1849 elején Debrecenben „Nyáryék belátták, hogy orgánusra volna szükségük, mire megalapítá Jókai a debreceni *Esti Lapokat* az ő biztatásukra ugyan, de a saját szakállára . . . A lap szenzációt okozott. Mindjárt az első számból, melyet elejétől végig maga Jókai írt meg, elfogyott ezer példány s minthogy fele bevételre voltak szerződve Csáthy nyomdással, az ötven forint jövedelemből huszonöt forint jutott Jókainak, huszonöt a nyomásért.” (158.)

Jókai Debrecenben „Ikaroszként szállt följebb-följebb az *Esti Lapok*ban a békegalamb testéhez nyevezett szárnyaival”. (160.)

Mikszáth Kálmán szerint Jókai debreceni cikkei „semmiben sem különböznek egyéb, a forradalom idejében írt nyomtatványoktól, a hang csípősségét kivéve. Éppen csak annyi vérpapdot és akasztófát lehetett volna összerakni az *Esti Lapok* betűerdeiből is, mint a többiből”. (164.)

Az ápr. 14-i detronizáció után „Nyáryék kedvszegetten állottak félre. Jókai pedig semmit se tanult a múltakból, tovább szerkesztette az Esti Lapokat, de most már radikális köztársasági párti szellemben. Jókainak ez a köpenyforgatása különféleképp magyaráztatott, de egyféleképpen sem előnyére. A politikai meggyőződésekben is lehetnek átalakulások, de ilyen ugrások nem lehetnek. Ha valaki Kossuthon innen volt, közeledhetik Kossuthhoz, de hogy még át is ugorja, ilyesmi nehezen indokolható. Ha még legalább opportunus lett volna a Jókai pálfordulása! Ellenkezőleg; régi barátait, támogatóit elvesztette anélkül, hogy ellenfeleiben bizalmat kelte barátokat szerezzen. . . . komoly meggyőződései a politikában nem voltak, csak szerepeket vett fel s azokat jól vagy rosszul megjátszotta. Nem a rosszhiszemű politikusok közül való volt, önző célokat nem ösmert, az intrikáktól távol állott, hanem javíthatatlan impresszionista volt, akivel utoljára beszélt, annak adott igazat, de ha valami szerepbe így vagy úgy, ezért vagy azért belecsöppent, azt aztán kényelmi okokból állotta végig, anélkül, hogy komolyan hitt volna irányba helyességében. Különbben nem szabad feledni erről az esetről külön szólva, hogy Jókai mindössze huszonnégy éves volt, nagy gyerek, nagy poéta és azonfelül humorista, akinek a szemlencséje nevetségésre fordíti és liliputi módon kicsinyíti meg a komoly koponyák nagyképű működését.” (164—65.)

Áprilisban a Pestre „visszaérkezett Jókai kapós volt. Valósággal megrohanták a kiadók és nyomdászok. Nemcsak az Esti Lapok kiadását folytathatta innen minden rázkodtatás nélkül, de a Heckenast Pesti Hírlapjának szerkesztését is átvette, havi kétszáz forint szerkesztői díjban állapotva meg.” (166.)

Júniusban már „A lapcsinálás rosszul ment, senki se prenumerált [fizetett elő], sőt már nem is olvasott senki. Megunták a híreket. . . . Az Esti Lapok és a Pesti Hírlap dacára Jókai ötletességének, azzal a generális mártással dolgoztak, mely a nagy frázisok puffogatásával bírta még a hiszékenységet vesztő közönséget a nagy álmok világában tartani, bár már akkor szinte kétségtelennek látszott, hogy az orosz hadsereg átlépi határainkat.” (167.)

Jókai ekkor „Kossuthnak Pestre jövetelét” sürgette lapjaiban. „Különbben ez az egész pesti élet már csak rövid ideig tartó fény. Alkonyodik már és borul észak felől. A szent harc végéhez közeledik.” (168.)

Zsigmond Ferenc (*A szabadságharc Jókai írói egyéniségére*. It 1918. 37.) szerint Jókai Debrecenben nemcsak „vérmes túlzásait” cserélte fel „józanabb mérséklettel”, mert „ő mindenképpen következetlen. Debrecenben eleinte az ú.n. békepart szócsöve lesz, életét veszélyezteti

bátor cikkeivel . . . írásai túlszigázott lelkiállapot exaltált kifejezései; ezt a modort kezdettől megfigyelhettük az ő írói egyéniségében, mely a Victor Hugótól és Eugéne Suetől eltanult prófétai stílust épügy átvitte a politika terére, mint az említett két francia író. Hogy nemcsak exaltált és következetlen, hanem nagyon naiv is volt Jókai mint politikus, azt igazán fölösleges volna bizonyíratni . . . Miért rónánk föl ezt a naivságot bűnül épen a 23—24 éves Jókainak, mikor az 1848—49-iki szabadságharcunk sorsát irányító öregebb és hatalmasabb politikusok közt is hányra el lehet mondani, hogy hazafiúi lelkesedésük trikolorját a naivság szellője lebegtette olyan fennen!"

A Hajdúföld (—őn.: *A Debreceni sajtó 1848—49-ben.* 1923. nov. 25. 267. sz. 2.) említi, hogy „Pártpolitikai törekvések adtak életet Jókai szerkesztésében az Esti Lapoknak s az ezzel homlokegyenest szembenálló, rövidéletű Debreceni Lapoknak.” A cikk december 16-i folytatása teljes egészében az EL-ről szól: „A szabadságharcnak ma már legismertebb hirlapja. Egyrészt szerkesztője — *Jókai Mór* —, másrészt politikai állásfoglalása miatt. Debrecenhez is közelebb áll a többi országos lapoknál, az „Esti Lapok” ugyanis itt Debrecenben született meg . . .

A lap febr. 22-iki első számában, hol először adtak életjelt magukról, többek között így jelentik be programjukat: „Megpróbáltuk a hazát megmenteni, mint prédikátorok [1], nem sikerült, most megpróbáljuk megmenteni, mint katonák, ne adja Isten, de ha nem sikerül, akkor próbáljuk megmenteni mint politikusok.” Készek a kiegészésre, ha a haza sorsára ez előnyösebb és hirdetik, hogy a most folyó harc nem forradalom, hanem védelmi harc az alkotmány fegyveres megtámadása ellen. A harcot ugyan nem mi kezdtük, de ennek dacára is botorság volna bármelyik kedvezőbb lehetőség útját előre elzárni.

A lapnak az akkori divat szerint két rovata volt, komoly és humoros. A komoly rovatot Kovács Lajos képviselő, e tekintélyes publicista vezette Kazinczy Gábor, Hunfalvy Pál, Kemény Zsigmond, Farkas Lajos, Zichy Antal, Szunyogh Rudolf, Pálffy János, a Zeykek és mások közreműködésével. Ebben a rovatban a helyzet alapos elemzésével és a lehetőségek mérlegelésével higgadtan szóltak a közönséghez. A Nyári Pál lapjának tartották, bár ő maga egy betűt sem irt bele, irányát azonban tőle nyerte.

A humoros rovatot maga Jókai kezelte, ez volt a lap fűszere. Kiapadatlan humora és csipős iróniája miatt kedvelték barátai és félték tőle ellenségei.

A lap megindításának és debreceni pályafutásának kulisszatitkai érdekesen világítják meg azt a küzdelmet, melynek előtérében főleg

Jókai és Madarász személyei állottak. A beavatkozások a városi hatóság részéről történtek, de ezek mögött Madarász kíméletlen kezét a fennmaradt hivatalos aktákból is felismerhetjük.

A lap megindítására a febr. 21-iki tanácsülés adja meg az engedélyt a biztosíték befizetésének hangsúlyozásával. A biztosíték — 5000 forint — erejéig Szunyogh Rudolf vállal kezességet, a betáblázás céljaira felajánlva szabolicsmegyei birtokát. Úgy látszik azonban, hogy a postahivatalok felsőbb utasításra nem kézbesítik a lapot, mire Jókai folyamodványt ad be Madarászhoz, kihez az összes sajtóügyek tartoztak. Kapóra jön ez Madarásznak, aki mindjárt a városhoz fordul, hogy miképpen állanak a lap törvényes kötelezettségei. A polgármester február 28-án válaszol, hogy a Szunyogh birtok becslési bizonyítványa és a betáblázási jegyzőkönyv még nem érkezett meg hozzá. Az bizonyos, hogy ingatlanbirtok bírói megbecsülletése és a betáblázás nem történhetik meg pár nap alatt, de Madarász már a következő napon a haladéktalan törvényszerinti eljárásra utasítja a várost. Ez Jókai részéről nem lehetne egyéb, mint vagy a betáblázási okirat beadása — ez még heteket is késhet, vagy készpénzbiztosíték — pénz: nincs, vagy az — elhallgatás. A tanács azonban megelégszik, hogy megidézve Jókait sürgeti a betáblázási kötelezvényt.

Madarász azonban nem oldja fel a postai szétküldés tilalmát Sürgős tehát a tennivaló. Mint az egykoru Alföldi Hírlap kósza híreltje említi, Jókai aláírás útján gyűjti össze a biztosítékkal szolgáló 5000 forintot. Pár nap alatt együtt van a pénz s mikor a városi házi pénztárba befizeti, erről a polgármester Madarászt sietősen tudatja.

Az Esti Lapok ügye így tehát egyelőre elintéztet nyert, de nem a Jókai és Madarász párharcává fejlődött küzdelem. Madarász lassanként szövögeti a hazaárulás vádját Jókai körül, a hazaárulók törvényjavaslatát ugyancsak az ő előadásában már tárgyalja a parlament. De Madarász elkésett, Jókai közben az Esti Lapokban a Görgei által felakasztatott Zichy gróf elkobzott kincseiről kezd beszélni, gyanúba keveri a „hosszukezü” Madarászt, aki végül is kénytelen lemondani képviselői mandátumáról és kimenni Amerikába.

Az Esti Lapok körül e háttérben folyó harcnak, úgy látszik, a nyilvánosság előtt is kezdett visszhangja támadni. Ez kényszeríthette arra Madarászt már korábban, hogy a hivatalos lap 44. számában a kaucióháboru aktái közül négyet a maga igazolására napvilágra bocsásson.

Pesten, visszavétele után április 30-tól június elejéig Ludasi Mór szerkesztett Esti Lapok címen hasonló irányban egy lapot, melyen kiadoul Jókai Mór volt megnevezve, holott a Jókai szerkesztésével jelzett Esti lapok ez idő alatt május 31-ig Debrecenben is állandóan

megjelent. Junius 4-én Jókai szerkesztésében egyesült a két lap Pesten.

A folyton balra tolódo helyzet nem engedett a lap politikájának érvényesülést, de jelentősége így sem közömbös, mert ügyes taktikája gyakran nehézséget okozott a mind merészebb végletekbe csapó harcias pártnak. A detronizáció után — bár ez esemény a békepartot teljesen lehetetlenné tette — egy ideig még kitüzött programja mellett állott, de a későbbi események rohanó sodrának nem állhatott ellent. Már akkor utban volt az orosz intervenció, utban volt a bukás.” (284. sz. 2—3.)

Kristóf György (*Jókai Mór élete és művei*. Kolozsvár 1925. 38—39.) írja: „A kormányt [Jókai] elkíséri mindenüvé s ugyancsak kiveszi részét a meneküléssel együtt járó izgalmakból, nélkülözésből, sőt nyomorból. Eleinte a kormány mellett állott s gyújtó tollával az *Életképekben*, a *Közönyben* és az *Esti Lapokban* számos cikket írt a közhangulat ébrentartása és kedvező színezete érdekében. Később azonban, mikor látta, hogy a kormány és a nemzeti ügy árnyékában hűtelen sáfárok forgolódnak (Madarász László), amikor hite szerint Kossuth és az országgyűlés a debreceni detronizálással tulzásba csapott s veszélyeztette a magyar állam érdekeit: a kevés számú békepart-hoz csatlakozott. Komoly és csípős cikkekben csatázott a szélsőséges elemekkel anélkül azonban, hogy kifelé az egészen szűvéhez nőtt nemzeti ügynek ártalmára lett volna. Ellenkezőleg: szívvvel-szóval kitartott a szabadságharc mellett életre-halálra.

Csakugyan halálra Windischgrätz már 1849 elején elfogatási parancsot adott ki ellene. S mikor elkövetkezett a világsi fegyverletétel, mások is mondták, maga is úgy érezte, hogy nincs számára más menekvés, mint golyót röpteni agyába. Nem így történt . . .

Felesége, laborfalvi *Benke Róza* lélekjelenléte, erélyes találékonyasága tartotta meg őt az irodalomnak, az életnek”.

Benedek Rózi (*Laborfalvy Róza*. Új Idők 1925. jan. 11. 2. sz. 46.) — Jókai visszaemlékezései nyomán — részletesen leírja az ifjú házask debreceni életét, majd megállapítja, hogy „Jókaira a kormány egy lap szerkesztését bizta . . . Jókai álomvilágban élő lelke nem ismerte ki magát sehogy sem a napi politika ezerféle intrikája közt, de szerencsére ott állt mellette felesége, az a határozott, céltudatos és szinte veszedelmesen okos asszony, aki támogatta, lelket öntött bele a kétség, csüggedés óráiban.”

Papp Ferenc (*Jókai és Gyulai Pál*. Pásztorú 1925. aug. 23. 17. sz. 374.) szerint az EL szerkesztése a „meggyőződés erejéről” tanúskodik.

A Bp-i Hirlap K. G. betűjeggyel cikkező tárcalrója (*Jókai mint politikus*. 1930. nov. 1. 250. sz. 21—22.) szerint Jókai a PH-t a „tízta-jellemű és józanfejű Nyáry Pál irányításával” szerkeszti, „akit ő

vezérének ismer el". Megállapítja, hogy a detronizáció után az EL is „fenntartás nélkül csatlakozik a közös nagy nemzeti hangulathoz”.

Takáts Sándor (*Jókai politikai pályafutása = Jókai Mór Politikai beszédei*. Bp. 1930. I. k. XXIX—XLIII.) szerint „Politikai téren Nyáry Pál, ez a kristálytisza lelkű, pártatlan hazafi lévén Jókai vezére, néki akaratlanul is a mérséklet, az uralkodóhással való kiegyezés és a békeség felé kellett hajolnia. Nyáry Pál ugyanis Kossuthnal szemben az ellenzék egyik legfőbb embere volt. Jókai... alkotmányunk biztosítását követelte ugyan, de az uralkodóhással való megegyezést is sürgette.”

Véleménye szerint Jókainak 1849-ig megjelent cikkei — „bármint kicsinyíti is azokat Gyulai —, sok sikert arattak. Máskülönb en alig eshetett volna meg, hogy a kormány Debrecenben a hivatalos lap politikai rovatának a vezetését Jókaira bízta. A hivatalos lap (Közlöny) szerkesztője Gyurmán Adolf volt s az is maradt, de a politikai részt a kormány Jókaira bízta. Sajtó hiánya miatt — írja a rendelet — a politikai organumok nagyon meggyérültek, tehát szükséges, hogy a Közlönyben „politikai cikkeknek állandó rovat nyitassék.”

A Közlönyben megjelent cikkek „rendkívül érdekesek és tanulságosak, a mellett élénk világot vetnek Jókai politikai elveire. Ő csodás látnoki tehetségével érezte, sejtette, hogy szabadságharcunknak minő vége leend. Bár nem szűnt meg lelkesíteni a küzdőket, de azért az uralkodóhással való kibékülést is sürgette.

Az osztrák reakció híveiről azonban állandóan a legélesebb hangon írt. Ezek esküdtek össze — írja — a népérdekek ellen”.

Ezután megállapításai illusztrálására bőségesen idéz az 1., 2., 3., és 4. sz. cikkeiből. A *Magyarhon népei!* c. cikk miatt „nevezték Jókait a békepárt szövívőjének és e cikk miatt támadták őt a hírlapokban és az országgyűlésen! Bár Nyáryval és Jósika Miklóssal együtt sokan egyetértettek Jókai e cikkével, Kossuthnak sehogy sem tetszett az.”

Ugy véli „Nem hiába írta volt ő: „Egy élet szenvedéseit egy perc alatt beváltja a halál, de amit egy perc elront, azt egy század sem teheti jóvá”. A későbbi kor azonban igazolta az ő mérsékletét.”

Pálffy Albert destruktív lapja ellen indította meg „Jókai ‚debreceni számkivetésében’ az Esti Lapokat, melynek első számát (febr. 22.) a közönség az utolsó példányig szétkapkodta. Ez a körülmény nemcsak Jókai népszerűségét hirdeti, de egyúttal azt is, hogy mérsékelt politikájának igen sok volt a híve.”

Takáts Sándor nem említi, hogy a radikálisok a DebL hasábjairól ugyanúgy — ha nem keményebben — támadták Jókait, mint Pálffy Alberték, akik szerinte „valóságos hadjáratot” kezdtek. A hatalom küzdött a védtelen ellen. Egyetlen más lapnak — írja Jókai — sem

volt biztosítéka (cautiója) Debrecenben, de az Esti Lapoknak le kellett tenni; megdorgálták (az Esti Lapokat) az országgyűlésen olyan cikkért, mely nem ott jelent meg, hanem a hivatalos Közlönyben. Barátaim tették le a lapért a tízezer forintnyi biztosítékot.

Pedig hát Jókai lapjának hazafias iránya, lelkesítő hangja ellen alig lehetett kifogást emelni."

Takáts idéz a *Politikai sibolet* c. bemutatkozó vezércikkből annak demonstrálására, hogy mennyire hazafias hangon írt ebben az időben Jókai: „Mi nem gyűlöljük annyira ellenségeinket, mint szeretjük hazánkat”. Szerinte az MT két szerkesztője „oly kíméletlenül és durván folytatták a támadást, hogy a végtelenül szelíd s minden ízében magyar Jókait is kihozták sodrából. Csernátony kameleon politikának nevezte, köpenyforgatásnak mondta Jókainak és társainak cikkeit.”

Takáts Sándor megjegyzése szerint az oktrojált alkotmány kihirdetése után béküléstről már szó maradásra. S bár Jókai lapja is ezt vallotta, a forradalmi párt tagjai és lapjai továbbra is támadták Jókait. Köztük a legelső volt Madarász László rendőrminiszter, aki nemcsak Jókait, de Nyáry Pált is szeretne volna láb elől eltenni." „Az Esti Lapok aztán nyíltan azzal vádolta Madarász minisztert, hogy elszakította a kivégzett Zichy gróf gyémántjait.”

Takáts Sándor szerint „Jókai lapjának e rettenetes vádja valóban bizonyult . . . Madarász . . . örökre eltűnt Debrecenből. Jókai tehát megmenekült a gonosz ármánykodásoktól s ezekkel együtt a folytonos lelki gyötrelmekről. Nagy vigasztalás volt ránézve Klapka tábornok levele is.”

A detronizáció után „Jókainak természetesen akarva-nemakarva követnie kellett a közhangulatot. Az 1849. év április 14-én az Esti Lapokban aztán saját neve alatt tanulságos cikket írt a Habsburg-ház száműzetéséről. Az akkori politikai viszonyok közt Jókai mást nem is írhatott, mint amit írt volt. A rövidke cikkben elmondván a történeteket, Isten áldását kérte a hazára.”

Az aradi kapituláció utáni bujdosásának „valószínű oka az volt, hogy Jókai attól tartott, hogy a Habsburgok ellen írt cikkei miatt üldözni fogják őt. . . . Hogy a Közlönyben és az Esti Lapokban is több cikket közölt a Habsburgok ellen és a köztársaság mellett, az ismeretes dolog . . . Jókainak volt mitől tartania. Különben is tudott dolog volt, hogy még a békepártnak fejét Nyáry Pált is sok mással egyetemben elfogták és elítélték. Pedig Nyáry a legmérsékeltebb politikusaink egyike volt.”

Korda Miklós (*A forradalmár Jókai. Száz éve jelent meg a Hétköz-*

napok. Jövendő 1946. okt. 24. 42. sz. 22—23.) szerint Jókai 1849-ben „hajladozott az események viharában, hol békepárti, hol köztársasági lett”.

Waldapfel József (*Jókai ismeretlen forradalmi satírdja a kirdlyi csatladról*. Csillag 1948. 5. sz. 33.) szerint Jókai Debrecenben „A mindenáron meghódolást sürgető békepárt újságrója lett”.

Mód Aladár (*Pártharcok és a kormány politikája 1848—49-ben*. ForrSzab 117.) szerint „A konzervatív oldal Esti Lapok címen február folyamán lapot indított, s a lap szerkesztésére megnyerte a fiatal Jókai Mórt, aki a márciusi ifjúság körében országos hírré tett szert . . .

Az Esti Lapok az országgyűlési csoport tevékenysége mellett csakhamar a baloldal elleni harc főszereplőjévé vált. A lap minden száma egy-egy vitairat, koncentrált támadás a baloldal képviselői: Madarász és a Március Tizenötödike ellen. A reakció vonalának megfelelően a radikálisok elleni hadjárat főcélkitűzése, hogy a forradalmat, a vörös republikánizmust és a nemzeti függetlenség, s szabadságharc ügyét elválassza egymástól. A jobboldaliak minden törekvése az volt, hogy elhitesse a közép rétegekkel, hogy a nemzet ügye egyáltalában nincs szoros kapcsolatban a forradalommal, a radikálisok politikájával”.

Waldapfel József (*A költők a forradalomban*. ForrSzab 543—45.) szerint Jókai „a márciusi események után nem egyszer olyan dicsőtelen szerepet játszott, amelyhez képest politikai pályája későbbi fordulatait jelentéktelen árnyalatú ingadozásoknak tűnnek. S valóban, amely súlyos fordítás volt azok eljárása, akik Petőfi forradalmi tevékenységét színészkedésnek minősítették, éppoly jogos Jókairól megállapítani, hogy az ő részvétele nem volt más, mint egy parádés szerep eljátszása . . .

Debrecenben előbb a *Közlönyben* frogat lojális hangú vezércikket, majd a békepárt lapját, az *Esti Lapokat* szerkeszti, nem egyszer a leggaládabb módon támadva azokat, akik a nemzeti helytállás tántoríthatatlan hívei és irányítói. Valót és koholtat megtévesztő — sokszor őt magát is megtévesztő — módon keverő fantáziája, amely korábban ellenkező irányban működött, most a békepárt forradalom-ellenes, a mindenáron való kibékülést kívánó csoportját szolgálja ki, s a hitelesség látszatával felruházott színes meséivel és élceivel nagymértékben hozzájárul kivált Madarászné pozíciójának megingatásához.”

Waldapfel József szerint „A honvédség váratlan diadala és a függetlenségi nyilatkozat után megint az ellenkező véglet irányában esik olyan túlzásokba, hogy Kossuthnak kell őt leintenie. Jellemző, mennyire nem veszik komolyan egykori társai. Pálfi Albert, a forradalom legkövetkezetesebb publicistája, felelőtlen gyerekmbernek tekinti, s

úgy beszél róla, mint akinek boltlásaiért mindig mások felelősek: „Ti, a névtelenség védelme alá rejtve, a Jókai neve alatt, ki most Pesten rólatok mit sem akar többé tudni s kinek ifjú lelkével, ti vén elromlottak, valóságos szellemi pederasztíát [fajtalanságot, buzeranciát] űztek, naponként becsületet gázoló károгатásokat bocsátok közre’ — fordul egyúztben a békepárt vezetőihez. A valóság persze az, hogy bizony Pestről is küldözgetett leveleket a Debrecenben tovább élő *Esti Lapok*nak, miután Nyáry Pál társasságában idejött s átvette a *Pesti Hírlap* szerkesztését.”

Dezsényi Béla (*A magyar hírlapirodalom 1848—49-ben*. It 1949. 115.) az EL-ról írja: „Ez volt az úgynevezett békepárt szócsöve, Jókai Mór lapja. A Március Tizenötödikével szemben a *Pesti Hírlap* politikáját próbálta folytatni s éles vitába kezdett Pálffy Alberttel, de különösen Csernátónival . . . Jókai békepárti szerepe egyébként épp oly váratlan és következetlen volt, mint Hunfalvy Pálé. . . A függetlenségi nyilatkozat után Jókai ismét hajthatatlan függetlenségi politikát hirdetett.”

Balassa Imre (*Itt élnek halnod kell*. Vörösmarty Mihály életének regénye. Bp. 1942. 285.) szerint a Jókai szerkesztette EL a „mérsekelte békepártiak, Nyáry Pál, Kovács Lajos és Kazinczy Gábor hívei . . . az *Esti Lap*-ban füstölik ki azt, ami bennük rekedt az ülésteremben”.

Juhász Géza (*Az írók szerepe*. SzabFővD 264—325.) szerint Jókai Debrecenben „a radikalizmus ellen teremt hangulatot, mint a ‘békepárt’ fő szószólója”. (264.) Az EL szellemes hírforgácsairól említi, hogy „Jókainak van a legtöbb érzéke apróságokban is jellemző adatok iránt”. (286.) A hírlapi vitákról a következőket írja: „A kavarodás középpontjába hamarosan Jókai kerül. A próza terén már akkor sincs versenytársa. Amihez ér, életre támad, lize van, hangulatot áraszt. Egyformán bírja a humort és a pátoszt. Debreceni pályafutása ritka példa rá, hogyan kelt figyelmet, s mint teremt magának helyet a kivételes írói képesség olyan időben is, amelyik legkevésbé sincs hangolva irodalmi méltánylásra — csak a tartalom érdekel most, nem a megformálás. Babért nem is terem Jókainak ez a pár hónap; a békepárt sem adja jelét, hogy megbecsülné, hacsak nem a halálos elszántságáért. Régi elvbarátai pedig szenvedélyesen meggyűlölik. Ez a tollának járó elismerés.” (299.)

Idézi a radikális Madarász Józsefnek a véleményét Jókai békepárti tevékenységéről: „Hiszen, mikor nyílt reakciónak számíttják is már egyes februáreleji cikkeiről, még mindfíg az Madarász fölfogása: ‚Lelkünkéből van kivéve a hang, az érzés . . . Ha vérig zaklatott nemzet kitörésének e híú képét egy Petőfi tárta volna elének, miként kiáltanánk felé: ‚lelkünkéből szóltál.’” (300.)

Véleménye szerint „Egyáltalán nem rí ki . . . Jókai a kortársi

együttesből sem az Esti Lapok előtt, sem azután". (303.) Részletesen ismerteti jobbra fordulásának állomásait, majd folytatja: „Abban a kortársak azonnal megegyeznek, s Jókai sem csinál titkot belőle, hogy az ő színváltásának Nyáry Pál az oka". (304.) Úgy látja, hogy „Ez a kerubszemű, szőke, izmos, tehetséges, művelt fiatalember mindjárt a márciusi napokban szakított Petőfivel, a szerelmet választotta a barátság helyett, egy beérkezett művésznőt. Örökli vele érett férfiak barátságát, akik merőben más nyelven beszélnek, mint a Pilvax. Még Pesten csak tartotta azért magát." (305.) Túlzott jelentőséget tulajdonít a felesége társaságának: „Laborfalvy Róznak színésznőtársa Schodelné, Schodelnének pedig barátja Nyáry Pál. Bizalmas felvilágosítások hangzanak el, talán csak továbbstutogva, talán négyben is. Jókai hallgat nagyokat, lángol és borzadzik. Egy elszánt férfi kellene, aki letépi a hitványak álarcát s visszarántja Kossuthot, az országot a szakadéktól. A helyzet olyan, mintha ő fantáziálta volna ki valamelyik főhőse számára! Tiszta nemes, tele kockázattal." Juhász Géza szerint Jókai bölcs embereknek tartja a békepárt vezetőit, nem mint „a kelekótya rendőrminiszter"-t vagy Tánacsicsot, Mérey Mórt, és Csernátony Lajost. Nyáry Pál hírein Jókai is nevet, majd ökölbe szorul a keze s ír néhány cikket, amelyeket Nyáry Gyurmán Adolfnak, a hivatalos Közlöny szerkesztőjének ad tovább. „Így kezdődik — magyarazza Juhász — ilyen ártatlanul. Jókai a legjobbat akarja; olyasmiket fejtet, hogy alkotmányos jogainkért fogtunk fegyvert. . . Még azt is megkockáztatja, hogy sem V. Ferdinánd, sem örököse" sem a dinasztia nem oka a mostani háborúnak. (307.)

Ismerteti Juhász a februári interpellációt, majd szerinte Jókai „Szerencsétlenségére a jakobinus újság, a Március Tizenötödike ép február 14-én támad föl Debrecenben, mikor a sajtóban is megjelenik a 10-i országgyűlés jegyzőkönyve. Szerkesztője két régi barát, a kis-papból lett főradikális, Pálffy Albert meg a bankószakértő Csernátoni. Az utóbbi többé lélekzervételnyi időt sem hagy Jókainak. Ha valaha az volt az álma, hogyan lehetne híres ember, akiről mindenki beszél, most elérte. Akkora forgószelel kavarodik köré hamarosan, amilyen csak Petőfit fogadta föllépésekor." (308.)

Juhász Géza szerint az EL-ben „A komoly részt Kovács Lajos, Kazinczy Gábor meg Hunfalvy Pál irányítja: Jókai fő területe a „humoristai rovát". Charivari a címe: Macskazene. A kortárs szerint „tulajdonkép ez vala, mi népszerűségét megszerzé az Esti Lapoknak." (310.) Kincset ér ez a fiatal író — mondja Juhász —, mert mindenért tartotta a hátát. Később Jókai apróbb hírlapi vitákba bonyolódik, pedig van „mondanivalója s teljes életre szóló megingathatatlan meggyőződése épp elég. Egész életműve az emberi magasrendűségbe

vetett hit, a jóság és békevágy himnusza. Most ép ezzel fogják meg a mérsékeltek. Saját bőrén érzi napról napra a méltatlan ütések... Nem lát bele, mire megy a nagy játszma. Hogy Kossuth környezetéből épp azokat akarják eltávolítani, akikre elsősorban számíthat. Elhiszi, hogy Augias istállóját segít kisöpörni. S tolla legragyogóbb crejével szolgálja a sápadt arcúakat, aggódókat, kerékkötöket.

Ma is tanulságos olvasmány az Esti Lapok. Építő gondolatot mennél ritkábban vetnek föl irányítói, de ahhoz értenek mesterien, hogyan kell sorra támadni a szabadságharc legelszántabb mozgatóit. Kezdődik a harc a rendőrség ellen... (310.)

... De fő idegcsillapító annak hangoztatása, hogy szó sincs nálunk forradalomról; jogos alapon állunk, s alig várjuk, hogy visszatérjenek a régi szép idők..." (312.)

A detronizáció után — amikor Kemény Zsigmondék igyekeztek „tullicitálni a radikálisokat” — Juhász Géza szerint „aranyat ér a békepártnak Jókai! Csak pár hónapja még, mikor ott ült a jakobinusok közt főhelyen: előveheti akkori szólamait; ért az Egyenlőségi Klub nyelvén, jobban, mint a legtöbben ők maguk. S azok körében, akik becsülik tehetségét, maradt is szavának hitele.” (322.)

Összefoglalólag megemlíti Juhász Géza, hogy „rátermetten szolgált az Esti Lapok azokat, akik fáztak a gyökeres átalakulástól”. (325.)

Befejezőként a következőket állapítja meg: „De azért ha már Jókai belekeveredett ebbe a társaságba, mégis volt valami eredménye. Akármennyire elcsietettnek látszott a függetlenségi nyilatkozat, mai távlatból csak örömlhetünk, hogy nem halogatták tovább. Később már nem akadt volna rá nemzetgyűlés. Így mégis világraszóló ténnyel alapozta meg az ország további fejlődését, köztársasági irányban. Rámutatunk, mi volt az Esti Lapok gyorsító szerepe, az is kétségtelen, hogy ebben a szándéktalan sikerben Jókai tollát, elszántságát illeti az oroszlánrész. Ilyenformán Petőfi mellett, bár ellentétes oldalon, de végeredményben azonos hatással, neki van a szabadságharc írói közt legfontosabb helye, az egyiké március 15, a másiké április 14 felidézésben.” (325.)

Lukácsy Sándor egy füzetes kiadvány bevezetőjében (Jókai Mór: *Csataképek*. Szépirodalmi Kiskönyvtár. Bp. 1951. 5.) írja, hogy a szabadságharc idején ingadozó Jókai Debrecenben a „forradalom újrját megásó békepárthoz” sodródott.

Nagy Miklós (*Jókai Mór*. Művelt Nép 1951. jan. 1. sz. 25.) szerint a szabadságharc folytatásának kérdésében ingadozott Jókai.

Lukácsy Sándor (*Bevezetb. = Kossuth zdszaja alatt*. Bp. 1951. XIII.) említi, hogy a politikailag ingadozó Jókai, ez a „középnemesi

származású ifjú március 15-én Petőfivel csinált forradalmat, Debrecenben viszont a békepárt körében forgolódott”.

Andics Erzsébet (*Kossuth harca az drulók és megalkuvók ellen.* = KossEml 2. k. 83.) szerint „A középnemességen belül bekövetkezett jobbrtolódást tükrözte vissza Nyáry Pálnak, a baloldali radikálisból békepártivá vedlése ebben az időben 1849. jan. ugyanez történt Jókai-val.”

Spira György a *Kossuth szövetsége a baloldallal és a tömegekkel* c. dolgozatában azt írja, hogy Nyáryt, Zsembert és Kubinyi Ferencet „csak feltűnési vagy személyi okok tettek ‚radikálisokká’ 1848-ban, s távozásuk csak erősítette a baloldalt”. (KossKEml 2. k. 227.)

Hegedüs Géza (*Az élő Jókai.* A Könyvtáros 1954. január. (1. sz.) 16.) szerint Jókai „mind származásával, mind ifjúkorának komáromi élményeiből következőleg a forradalomra készülő polgárság liberalizmusát hozta magával. 1848-ig, sőt még a forradalmat követő hetekben sem vált el egymástól ez a polgári liberalizmus a polgárságon túlnéző forradalmi demokráciától. Ez magyarázza meg azt a tényt, hogy a forradalmi napokban a forradalmi demokrata Petőfi és a polgári liberalizmusért harcba kelő nemesi értelmiségi Jókai együtt lehetett a forradalmi ifjúság vezére. De ugyanez magyarázza, hogy a forradalom későbbi szakaszában Petőfi és Jókai személyesen is elhidegül egymástól. Nem két jóbarátnak történetes összetűzése volt ez, hanem két eszme erőteljes hordozójának szétválása akkor, amikor a történelem szembeállította egymással az addig szövetséges eszméket.”

Nagy Miklós (*Jókai Mór (1825—1904).* Irodalmi Újság 1954. ápr. 24. 9. sz. 3.) szerint Petőfi hatására kerül Jókai a Fialat Magyarország tagjai közé, aki a „nagy lírikus barátságát nemcsak azzal érdemli meg, hogy lapját, az Életképeket a radikális szellem szolgálatába állítja, hanem bátor felszólalásaival, cikkeivel, Kossuth alföldi toborzóútján való részvételével is. Igaz, hogy Jókai nem tudott végig megmaradni a márciusi ifjak táborában, osztálya, a nemesség mégiscsak visszahúzta, s 1849 első heteiben ő lett a szabadságharcot abbahagyni akaró ‚Békepárt’ egyik újságfrója Debrecenben, de tévedését csakhamar belátta s azután szóban és tettben már hűségesen szolgálta Kossuthot a fegyverletételig. Botlását jóvátette azzal, hogy az elnyomás idején élén járt a nemzeti öntudatot ébren tartó és a polgárosodás útján határozottan kitartó nemesi értelmiségnek.”

Bárdos László (*Jókai a szabadságharc idején.* Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5. 36. sz. 4.) szerint 1849 elején „Nyáry Pál belügyminiszter [1] közbejárására a súlyos anyagi helyzetben lévő Jókai a hivatalos ‚Közlöny’ szerkesztője [1] lett. Az első cikkek igen nagy

feltűnést keltettek. Az első balsikerek után Jókai ingadozása megint felülkerekedett és cikkeiben azt fejtegette, amit legkevésbé várt a nemzet, március 15-nek Jókaijától: hogy tudniillik a mostani hadviselés nem forradalom, hanem szabadságharc, hogy a nemzet nem az uralkodó, hanem a reakció ellen küzd, s hogy ha a nemzet megkapja alkotmányos szabadságát, akkor véget kell vetni a harcnak.

„Legyen bárki, aki Magyarországot hitünk és meggyőződésünk szerint boldogítani bírja, helyt adunk neki az ország kormánydn — más feltétel alatt soha senkinek!”

Nyílt békepárti program volt ez, de ahogy a későbbiekben látható, Jókai jóvátette ezt a botlását is. Akkor a cikket izgatottan tárgyalták az országgyűlésen, Kossuth *„megdorgálta”* Jókait. Április 14-én Kossuth a Békepárt megdöbbenésére elfogadtatta a Habsburg-ház trónfosztásáról szóló határozatot. Jókait ez szinte kijózanította. Szegre akasztotta békepárti elveit, s a világoi katasztrófaig tűzön vízen szilárdan kitartott Kossuth mellett.”

Lovászi Ferenc (*Jókai Mór (1825—1904)*. Viharsarok Népe 1954. máj. 5. 105. sz. 4.) kifogásolja, hogy 1945 után a „Habsburg-ház irójának” tartották Jókait s felveti a kérdést, hogy Petőfi barátja lehetett-e a habsburgok „szekértolója”. Válaszként azt fejtegeti, hogy „nem szabad szemünk elől téveszteni . . . a harc, amelybe fiatalos hévvel vetette magát — igen bonyolult s számára nehéz kötelességgel terhes . . . Petőfi döntő hatása mellett a környezet is hozzájárult ahhoz, hogy a fiatal Jókai, mint az ország polgári fejlődésének a hőve, lépett a küzdőtérre, aki már első írásaiban sikraszállt a Habsburgoktól való elszakadás mellett. Írásban és szóban harcol a szabadságharc ügyéért és lelkesedése még akkor sem csökken, amikor Pestről menekülni kényszerül a kormány. Írásaiban megrázó képet fest a menekülőkről, további harcra buzdít — de Debrecenben már meginog: nem tudja magát véglegesen kitépni osztályának hatása alól. A hosszú menekülés után reménytelen, úgy érzi, hogy a haza veszve van, s a teljes pusztulástól csak a harc beszüntetése, a tárgyalások menthetik meg. Így 1849 első két hónapjában a békepárt soraiban találjuk (ez a párt egyezkedni akart Béccsel). De pálfordulása csak 1849 március 4-ig tart. Ekkor meggyőződött arról, hogy a császárral nem egyezkedhet a magyar . . . Harcot hirdet hát ismét. S kéthónapi megingás után a nemesi értelmiség élén most már végig kitart Kossuth mellett.”

Dezsényi Béla (*Kossuth a forradalmi publicista*. It 1953. 55—58.) részletesen foglalkozik a Közlöny-vitával és az EL megalakulásának körülményeivel.

Vérszi Endre (*A köszívű ember fiai. Jókai Mór regényének dramatiszálása*. Színház és Filmművészet 1953. 8—9. sz. 372.) szerint Jókai 1848-ban

a népkövetelések élén járt. „De már 1849-ben Debrecenben, amikor a szabadságharcos kormány Kossuth vezetésével a legradikálisabbra hangolta politikáját, amikor napirendre került s éles fogalmazás nyert a külső és belső ellenség felszámolásának kérdése — Jókai a konzervatívok, a királyvédők közé állott.”

Sőtér István (*Jókai Mór (1825—1904)*). Szabad Nép 1954. máj. 5. 125. sz. 2—3.) Jókai hanyatló szakaszának tekinti 1849 eleji tevékenységét. Január-februárban „a válságos debreceni napokban lehetetlen fel nem figyelniünk Jókai megingásaira, távolodására Kossuth politikájától . . .

Debrecenben a vereségektől megrendülten, a pesti forradalmi tömegektől is elszakadva, átmenetileg válik a 'békepárt' szócsövévé — a magyar államiságot megszüntető úgynévezett olmtüzi 'alkotmány' kihirdetése után ismét a márciusi radikális hangon szólal meg írásában.”

Bóka László (*Jókai. Élet és Tudomány* 1954. máj. 19. 20. sz. 614.) Jókai szabadságharc alatti tevékenységéről a következőket írja: „1848 mámorító, forradalmasító márciusában együtt küzdött Petőfivel, Kossuthnak közvetlen munkatársai közé tartozott. Elkísérte a forradalmi kormányt Debrecenbe, s ha ott nem is tartozott mindig az élenjáró politikusok közé, abban a döntő pillanatban, amikor a magyar nép letaszította az elnyomó Habsburgokat a trónról, Jókai fenntartás nélkül Kossuth oldalán állott.”

Barta János (*Jókai. Megemlékezés halálának ötvenedik évfordulójáról. Építünk* 1954. 2. sz. 2.) szerint az 1847 ősze óta eltelt néhány hónap — amikor Petőfiék társbérleje — Jókai „pályafutásának tetőpontja, emberi magatartásának legpéldaadóbb fejezete”. Részt vett a márciusi mozgalmakban. Kossuth toborzó körútján „részt vállal a nemzeti ellenállás megszervezésében. Debreceni ingadozó szereplése után még egyszer fellángol forradalmi lelkesedése az április 14-i trónfosztás után . . .

A márciusi forradalom és szabadságharc volt az író Jókainak egész életére a legfőbb és, legfölemelőbb élménye”.

Bóka László (*Jókai az ifjúság nevelője. — Halála ötvenedik évfordulójára. — Új Március* 1954. 4. 5. sz. 108.) szerint Jókai „két hónapra megtorpant s a rothadt megalkuvás híve volt”.

Kanizsai Nagy Antal (*Jókai Mór regényei*). A köszívű ember fiai. Bp. 1954. 6.) Jókai szabadságharcos magatartása „nem egyértelmű, hanem belső ingadozásokkal, belső ellentmondásokkal teljes. A szabadságharc második szakaszában elvállalja a Habsbu-rokkal mindenáron egyezkedni akaró Békepárt lapjának szerkesztését. Ingadozásában a középnemesi osztálynak belső ingadozása tükröződik.”

Sötér István (*Romantika és realizmus*. Bp. 1956. 390—92.) szerint „Debrecenben Jókai a békepárt oldalán áll, de 1856 körül épp a békepárt örökösei fordulnak vele szembe . . . Jókai békepártiságának nincs folytatása Világos után; ez azonban csak árnyalati különbséget jelenthet közte és a későbbi Deák-párt között. Ha Jókai visszariadt a forradalom balrafejlődésétől — nem kevésbé riadt vissza az ellenforradalom, az osztrák önkényuralom fejleményeitől sem.

Jókai debreceni magatartására érvényes az a jellemzés, melyet Andics Erzsébet nyújt a békepárttról: „A békepárt esetében eredetileg haladó tényezőknak és irányzatoknak ellenforradalmivá válásáról van szó, a forradalmaknak arról a törvényszerűségéről, hogy a fejlődésükkel lépést tartani nem tudó osztályok vagy rétegek ezeknek a forradalmaknak gátlóivá, majd ellenségeivé válnak. Azzal, hogy a félúton való megállást, a megalkuvást hirdetik, tulajdonképpen ellenforradalmi tényezőkké lesznek” (*Kossuth harca az drulók és megalkuvók ellen*. KossEml II. k. 133.). Jókai cikkei az Esti Lapokban éppúgy táplálják a defetizmust, nunt a „demokraták”, s különösképp a Tánácsics elleni hangulatot — ellenzik az egyenlőség kiterjesztését, a parasztságnak töb jughoz juttatását stb. E cikkeknek látszólag ellentmondanak olyan írásai, aminő például az olmützi alkotmány kihirdetése utáni (1849. április 2—3.), [!], melyben a nemzeti függetlenség ügyét egészen radikális hangnemben fogalmazza meg . . . De ne feledjük, hogy 49 márciusa után a békepárt *taktikai okokból* út meg ilyen radikális hangnemet. Hasonlóképp nem szabad megtéveszsen bennünket az a lelkesedés, mellyel Jókai — sőt, Kemény is — április 14-ét köszönti. Révai József figyelmeztet bennünket arra, hogy ja Függetlenségi Nyilatkozat után a békepárt köztársaságinak álcázta magát”. Ugyanő figyelmeztet arra is, hogy Jókai április 14 után sem lép fel soha, közvetlenül a békepárt ellen.

Ha figyelembe vesszük Jókai Világos utáni politikájának és Irói tevékenységének ellentétét Kemény Zsigmondéval, jogosultnak látszanak azok a magyarázatok, melyek bizonyos különbségekre, eltérésekre utalnak már az Esti Lapok Jókaija — és a békepárt zöme között is. Hihető az, hogy Jókai a 48-as eredmények, a nemzeti függetlenség alapján kereste a megegyezést Ausztriával — ugyanakkor, midőn a békepárt számára ezeknek az elveknek a hangoztatása merő taktika volt csupán. A békepárt kész volt az árulás művére, s Kossuth megbuktatására törekedett. Ugyanezt Jókairól semmiképp sem állíthatjuk . . .

Az, hogy Jókai a „föld alól” jövő forradalomtól annyira tartott, megmagyarázza a baloldal elleni szégyenletes támadásait Debrecenben. De Jókaitól távol állt az árulás szándéka — Jókai sohasem tudta

másként látni a szabadságharcot, mint a nagyság és a dicsőség fényében. Az önkényuralom küszöbén születő *Csatakepek* éppúgy tanúskodnak erről, mint a későbbi regényei. Békepartí magatartásának alapjául ugyanaz az illúziós, egyeztetésre kész hajlama szolgál, mely 48-ban a forradalom egy megszelídített' változatának dicsőítésére bírta. Míg az olyan liberálisok, mint Eötvös, igenltek az ország polgári átalakulását, de forradalom nélkül — addig Jókai elfogadta a forradalmat, de csak egy idilli formában. Debrecenben már magát a függetlenséget is csak ilyen harc nélküli, szelíd formában kívánta volna megszerezni az ország számára. Miként korábban a forradalmat — most a függetlenségi harcot kívánta idillnek. Emiatt fordult szembe a baloldallal, mely az ő szemében túlságosan 'véres' politikát folytatott.

Hogy ez az illúzió milyen súlyos politikai hibákat sugallt neki, azt a fentiekben már láthattuk. De éppen, mivel illúzió, nem pedig megfontolás sugallta neki ezeket: bizonyos mértékben gyanútlan szíve mélyén megmaradhatott *valami* abból a „szent tűzből”, mely március 15-én is hevítette. Ennek köszönheti, hogy súlyos ingadozásai ellenére, Világos után mintegy előlről kezdhetette pályáját — egészen másféle úton, mint debreceni, volt elvbarátai.

Bármily messzire távolodott is Petőfitől — maradt szívében egy sarok az emlékeknek, a rajongásnak és a lelkifurdalásnak. És mindez épp elegendő volt új művének táplálására.”

Hatvany Lajos (*Igy élt Petőfi*. II. javított kiadás Bp. 1964. — I. kiadás Bp. 1955—57. — 2. k.) felvázolta a „márciusi harcos és szocialista ifjúból békepartí radikálissá lett Jókainak metamorfózisát”. (539.) A szabadságharcos publicista „metamorfózisát akár közép-nemesi származásával, akár a tehetős családjában dédelgetett úrfi mivoltával, akár Róza asszony befolyásával magyaráztam, e magyarázatok mindenikében volt belőle valami, — épp csak az *egész* Jókai maradt ki belőlük.

Mert ő látszólagos szelldsége ellenére publicistai közéletében épp olyan kevésbé volt a világban elveszett, magatehetetlen ember, mint érzelmi magánéletében. S mint politikus is épp olyan férfiasan elszántnak mutatkozott, amilyennek mint házasulandót megismertük. S ha irányváltzásába a fonnebb felsorolt motívumok bele is játszottak, azt elsősorban a magyar szabadságharcnak decemberi és januári kétségbe-ejtő fordulatai határozták meg.

S mivel a mesemondó nem csupán másokkal, hanem magával is elhitezte meséit, az a remény töltötte el, hogy miután az 1848. márciusi bűnös kilengéseiért az 1849-es megalkuvók szószólójaként vezekelt, az „Esti Lapok”-ba írt cikkeit majdan mint megannyi menlevelet lobogtathatja a győzők felé. Minden egybet tollára bízott, melynek varázs-

latos hegye a reményét: valóságra, — érdekét: meggyőződésre, — s a hamisságát: igazságra váltotta.

Innét újságírói termékenysége, közvetlensége, ötletessége, humora és változatossága, mely veleszületett tulajdonságaihoz már szerkesztői pályafutásának első napjától fogva az a kiszámíthatatlan valami is járult, ami a jó csillagzat alatt születettek számára a tehetség velejárója, — már ti. a szerencse. (614—15.)

Az EL első számában „még csak burkolt célzásokban támadta a kormányt, de már a másodikban, miután Pálfi a szerkesztő-társra elleni nyilatkozatban a gyöngeség jelét adta, nyílt támadásba megy át. Mert Jókai február 22-én legföljebb ha azt a sorközi kajánságot kockáztatja meg: „Mi rajta leszünk, hogy a (kormány iránti) tisztelet kívülről senki által ne gyöngéssé, úgy másrésztől nem mulasztandjuk el figyelmeztetni az illetőket, ha azt belülről látnók fenyegetve.” Ami a kormányon belüli radikális forradalmároknak, Kossuthnak és Madarásznak szól. Ellenben a 23-i számban már a legszemérmetleneb-
bül jelenti ki, hogy a nemzet önvédelmi harcát csak azok a „legtúlzób-
bak” nevezik forradalomnak, akik meggyőződésből, szereplési vis-
ketegből vagy akár az állam vagyonából gazdagodás szándékából
mindent elkövetnek, hogy e harcot „azzá” (már ti. forradalomná)
,tehessék” . . . (617.)

Az első számban „még csak közvetve mondta ki, hogy mivel hazát mint prókátoroknak nem sikerült megmentenünk, ha ne adja Isten, mint katonáknak sem sikerülne, akkor próbáljuk megmenteni, mint politikusok” (értsd, mint engedményekre kész megalkuvók)”. (617.)

Hatvany Lajos tévesen említi, hogy Jókai „kivicceli” — még hozzá „a legközvetlenebb ízetlenséggel” — az ország nagy részének megszállását. [Az említett cikket nem Jókai írta.] Az „általános és jogos fölháborodásban” az MT is osztozik. A „magát fékentartó” Pálffy Albert után Csernátony Lajos „temperamentumosabb cikkel” s egy „kifakadással” száll szembe Jókaiival, majd mérgében azonosítja Jókait a Figyelmező szerkesztőjével, a „német zsoldban álló, hazaáruló” Vida Károllyal. „Jókai mielőtt e meggyalázó összehasonlítás ellen tiltakozhatott volna, előbb jónak látta, hogy hazafiságának a négy napos békepárti redaktorkodásban megingott hírért egy olyan osztrák- és Habsburg-ellenes, háború-párti cikkben („Esti Lapok” 1849. febr. 27.) ellensúlyozza, melyre mint magyar érzésének bizonyítékára annyiszor hivatkozhatnék, ahányszor azt valamely részről kétségbevonják”. (617—18.) Ezután röviden ismerteti Jókai és Csernátony Lajos „vérebi marakodásának” előzményeit. (L. 3. sz. *Tdrgyi és nyelvi magyarázatok*)

„Ha Jókai a tollnak valóban az a gyámoltalan, szelíd, puha, ingadozó embere lett volna, akit a hatalom vakmerő, irgalmatlan és furfangos emberei olyan könnyen félemlíthetnek meg, mint Mikszáth fölűntetni szeretné, akkor nem verekedett volna olyan gladiatori elszántságban Csernátonival mindaddig, amíg azt két vállra nem fektette. S éppenséggel nem idézte volna a maga fejére, a Csernátoni ellen lefolytatott cikksorozattal egyidejűleg, a Madarász elleni támadásokban a véstörvényszék veszedelmét. S ami még ennél is nagyobb kockázat, nem hirdetett volna békét, sőt mi több, megalkuvást a magyar fegyverek véggyőzelemmel kecsegtető napjaiban. Mégpedig oly szívós kitartással és kihívóan, hogy már nemcsak Debrecen utcáin mutattak rá mint hazaárulóra, hanem a táborban is”. (703.)

„Amikor Jókai azon vette magát észre, hogy Debrecenben kárba vész minden ügyeskedése, a visszafoglalt Pestre sietett, ahol is az elidegenült olvasóit a fővárosból küldött helyszíni riportjaival édesgette vissza. Az újságírási ezermestere a fürge tollának és a vállalkozói szellemének köszönhetette, hogy mialatt a debreceni „Esti Lapok”-at pesti hírekkel látta el, azalatt ennek a lapnak pesti folyamát június elején ne csak szerkesztői, hanem egyszersmind kiadói minőségben is elindítsa.” (704–05.)

Sőtér István a *Jókai és a Rab Ráby* c. cikkében (It 1956. 5.) Jókai 1849-i és 1875-i politikai pálfordulása között von párhuzamot. „Általában elmondhatjuk — állapítja meg —, hogy Jókainak a fúzió utáni magatartása sok tekintetben ellentétes az 1875 előttiével. Hasonló ellentétet — bár sokkal kiélezettebb viszonyok között — láthattunk 1849-es debreceni és 1848-as magatartása között is.”

Bisztray Gyula (*A pályakezdő Vajda János*. It 1956. 215.) szerint Jókai az EL-nél a „mérsékelt ellenzéki párt” szerkesztője volt.

Vincze Géza (*Jókait követnek jelölik Komáromban*. It 1958. 122–24.) ismerteti Jókai 1849-i életrajzi adatait s megállapítja, hogy „1849-ben történik vele a legtöbb, aminek nyomát találjuk későbbi regényeiben...” Szerinte az „1849. április 14-iki debreceni függetlenségi proklamáció után ő is a köztársasági párti politikai irányt követi”.

V. Windisch Éva (*Közlöny (1848–1849) A forradalom és szabadságharc hivatalos lapjának története*. Bp. 1958. 54–62.) írja, hogy 1849 február elején kibővítik a Közlöny szerkesztőségét „és — bizonyára a Közlöny ügyeit az utolsó hetekben hivatalból intéző Nyáry javaslatára — a márciusi napokban előnyösen szerepelt fiatal Jókait bízzák meg a Közlöny politikai cikkeinek írásával, aki épp úgy, mint maga Nyáry, kezdeti radikalizmusától a békepárt nézetei felé hajolt el, s akin keresztül Nyáry a békepárt politikájának megfelelően remélhette irányítani a Közlönyt. A Honvédelmi Bizottmány rendelete a

politikai hírlapok meggyérülésével indokolja annak szükségességét, hogy a Közlönyben, melynek terv szerint csak hivatalos közlések s vidéki levelezések tartoztak körébe — politikai cikkeknek állandó rovat nyitassék'. Jókai a cikkekért 'egyedül leszen felelős', tehát nincsen alárendelve Gyurmánnak... Jókai maga gondoskodhat munkatársokról is.

Jókai első cikkei február 9-én jelennek meg. Hogy mondanivalóját a forradalomhoz hű tömegek előtt elfogadhatóvá tegye, néhány kisebb cikkben a nép hősiességét s a kormány tagjainak feddhetetlenségét dicsőíti, az egységfront szellemében együtt említve Kossuthot, Madarászt és Nyáryt. Fő cikkében azonban nyíltan békepárti hangokat üt meg."

A Közlöny-vitában „Kossuth válaszát mindkét párt feszülten várta. Ha Kossuth nyíltan megtagadja a cikket, „magát tisztán a kibékülés ellenségének declarálván', Nyáry kénytelen kilépni a bizottmányból. A békepárt azonban elhatározta, hogy szükség esetén nyílt csatát fogad el a kibékülés kérdésében, s állítólag Nyáry azzal fenyegetőzött, hogy az ülésen felsorolja Kossuth eddigi békekétsérleteit. Erre nem került sor, „Kossuthnak nem volt bátorsága Nyárytól megválni', s beszédét a békepárt joggal tekintette közeledésnek, jóllehet forma szerint a baloldal is kénytelen volt a válasszal megelégedni. . . . bár én azt kívántam volna elérni, hogy Kossuth nyilatkozzék ama cikkekben kifejtett irányzatok ellen, és oly határozottan, hogy Nyáry kényszerült volna visszavonulni, vagy magát megadni; kijelentettem, hogy 'megelégszem!' — írja emlékiratában Madarász József.

Az ügy kimenetele azt igazolja, hogy a békepárt és a baloldal egyenlő erővel áll ekkor egymással szemben. A sajnálatos az, hogy Kossuth e percben a 'mérleg nyelve' kíván lenni, mint a forradalom és szabadságharc annyi más pillanatában Szemere, s ezzel a magatartásával csak felbátorítja a békepártot. Igaz, hogy még válasza nekik látszik kedvezni, intézkedései lehetetlenné teszik a békepárt további tevékenységét a hivatalos lapban. Magához hívhatja Jókait, vitatkozik vele, s utasítja, hogy forradalmibb szellemben dolgozzék, sőt, úgy látszik, azt követeli tőle, vonja vissza békülékeny hangnemből írt cikkeit. Lemondását azonban egyelőre nem fogadja el.

Jókai hangja valóban egyik napról a másikra megváltozik. Szó sincs többé kibékülésről: egy cikk február 9-ről, tehát a botrányt keltő cikk napjáról keltezve arról ír, hogy Ausztria egyenjogúsította nemzetiségeit: olyanformán, hogy mindegyiket megfosztotta valamennyi jogától... Később visszavonja legfeljebb állításait: még a február 9-én megjelent cikk szerint 'mi nem neveztük a királyt pártütőnek soha... mert nem akartuk elzárni a kibékülhetés útját'

— most így ír: „Ki minket, ki alkotmányunkat fegyveres kézzel támadja meg, az ellenség, az párttűz, de nem király.

Ki az ellenséggel cimborázik, nem királypárt a neve, hanem hazárduló . . .”

S hogy a két cikk ellentmondásait megmagyarázza, kijelenti: a király úgy sem hallhatja, amit ők mondanak, „amit mondtunk, azt inkább saját nemzetünknek mondtuk . . .”

További cikkeiben még élesebben buzdít harcra a király ellen . . .

Jókai eleget vél tenni Kossuth kívánságának. A továbbiakban a képviselőház akkori álláspontjának megfelelően egyetértésre s a meglévő eredményekkel való megelégedésre buzdít . . . Február 23-án, utolsó jelentékenyebb cikkében ismét a béklítő szerepében lép fel. A véstörvényszékekre vonatkozó rendeletet tárgyalja . . .

Néhány nap múlva azután Jókai távozik a Közlönytől. Visszalépésének oka nem személyes sérelem, mint Mikszáth gondolja, s talán nem is a radikálisok erélyes fellépése, amint ez kézenfekvőnek látszik, s amint erre Kovács Lajos céloz. A valóság az, hogy a békepárt számára lehetetlenné vált, hogy a Közlönyön keresztül hallassa hangját, külön orgánumot kellett alapítania, s ennek szerkesztéséhez volt szükség Jókaira.

A fiatal Jókai magatartásán nem kell csodálkoznunk. Március lázas napjaiban résztvett ugyan a pesti mozgalmakban, de már ekkor is a egészelebb alapokon történő nemzeti összefogást hirdette, beleértve azt is, hogy a győztes forradalom a „volt” ellenségnek bocsásson meg, s fogadja soraiba. Így a körülmények alakulása folytán természetesen kerül egyre közelebb a békepárt megalkuvó álláspontjához.

Nehezebb feladat Kossuth eljárásának indokait megtalálnunk. A Kossuth megfélemlítéséről szóló magyarázat békepárti képzelődés. Jókai későbbi indoklása arra szolgál, hogy saját szerepét minél tisztábbnak és minél fontosabbnak állítsa be. Szerinte e cikkekre — mint Nyáry fejtette ki neki — a koronához hű hadsereg és az európai egyensúly megbomlásától féltő külföld megnyugtatására volt szükség: merészebbek voltak azonban annál, hogysem kiegyezést készíthettek volna elő. Ez a tekintet indokolta a cikkek ellenállásra buzdító de „törvényes” téren maradó irányzatát, s egyúttal azt is: miért éppen a Közlöny közölte ezeket. Mikor azután a célt elértnek látták: Jókai visszalépett a Közlönytől . . .

A Jókai-ügy lezárása után a kormány nagyobb gondot kezd fordítani a Közlöny tartalmának ellenőrzésére: határozott vonalvezetés alakul ki, bizonyos rendkívül szűkkörű, de mindenki által elfogadható mondanivaló állandósításával. A Honvédelmi Bizottmány ügyel arra, nehogy a lap a továbbiakban akár jobbra, akár balfelé kilengjen.”

Spira György (*A magyar forradalom 1848—49-ben.* Bp. 1959. 437—39.) szerint a békepárt Debrecenben 1849 januárjában egy-két kérdésben vereséget szenvedett ugyan, de nem adta fel a harcot s „néhány héten belül megindították pártjuk lapját, az *Esti Lapokat*, annak a Jókainak a szerkesztésében, aki — Ady találó megjegyzése szerint — „a maga lágy, de szímatos okosságával . . . a körülményekhez szegődött.”

Szerinte „A baloldal meggyengülését mindenekelőtt sorainak megritkulása vonta maga után. Persze nem az a ritkulás, amelyet Jókainak a békepárthoz csatlakozása vagy Nyáry jobbratolódása okozott. Hiszen ezek az emberek valójában korábban sem képezték a baloldal erősségét, korábban sem voltak igazi forradalmárok, ha tehát most, a forradalom legválságosabb óráiban sietve köpönyeget fordítottak, ez inkább haszonnal, mint kárral járt, mert kiválásuk — s ez a legfőbb — a baloldal megtisztulására vezethetett. Annál inkább csökkentette viszont a baloldal esélyeit a Debrecenben folyó politikai harcban, hogy számos értékes tagját a szabadságharc ügye időközben a forradalom más frontszakaszaira szóltotta.”

Hegedüs Géza (*Barádlayék hőskölteménye. = A köszlő ember fiai.* 3. k. Olcsó Könyvtár. Bp. 1959. 313.) szerint Jókai a szabadságharc idején „ha ide-oda ingadozva is, de mégis életét kockáztató forradalmár volt”. Megállapítja, hogy 1848 szeptembere után elvált az útja Petőfiétől.

Benda Kálmán és Irinyi Károly *A négyszázéves debreceni nyomda története* c. kötetében említi, hogy „Az *Esti Lapok* Debrecenben született . . . a radikálisan baloldali Március Tizenötödike hatásának ellensúlyozására. A békepárt, Nyáry Pálék szócsöve volt.” (Bp. 1961. 156.)

Hatvany Lajos (*Öt évtized.* Bp. 1961. 359.) a „kurucból labanccá lett” Jókait említi.

Imre Lajos (*A másfaj kérdése Petőfi 1848—49-es lírájában. = Tanulmányok Petőfiről.* Bp. 1962. 456.) szerint a „romantikus Jókai a szabadságharc idején elsősorban publicista, még pedig éles rollú és szemű”.

Szekeres László (*Tárgyi és nyelvi magyarázatok. = Politikai divatok* JKK 14. k. Bp. 1962. 586.) szerint a békepárt lapját, az *EL-t* „Jókai szerkesztette, bár nem mindig abban a szellemben, ahogy a békepárt vezetői kívánták tőle. A radikálisok eltételese mellett nagyon sok harcba buzdító cikket írt bele, s a honvédő harcot mindig támogatta”.

Vargha Balázs (*Jókai Mór. = Hatvany Lajos: Beszélő idők.* Bp. 1963. 307.) szerint a Jókai által írt „békepárti cikkek az *Esti Lapokban*” érdemnek számított 1849-ben a szabadságharcot letiport győztes császáriak szemében.

Szekeres László egy másik helyen (*Keletkezése, forrásai. = A köszívű ember fia* I. k. JKK 27. k. Bp. 1964.) említi Jókaival kapcsolatban, hogy „1849-ben a Kovács Lajos és Kazinczy Gábor vezette békepárt sem főleg az ifjúkori tapasztalatlanságából fakadó politikai ingadozásait vagy népszerűség-hajhászó haszonlesését, hanem — újságíró és lapszerkesztető tehetsége mellett — békés meggyőződését igyekszik felhasználni, kihasználni és minden szempontból gyümölcsöztetni”.

Csorba Zoltán (*Petőfi, Tompa, Jókai Miskolcon és Borsodban. = Borsod-Miskolci Füzetek Irodalomtörténet 4. sz. Miskolc 1966. 33—34.*) szerint „Jókai lelkes híve volt a forradalomnak, a márciusi napokban fontos szerepet játszott. 1849 tavaszán némi megingást tapasztalhatunk írásaiban és elveiben, de azután ismét a radikalizmus mellett nyilatkozott. Tettei is ezt bizonyítják: kitartott Kossuth és kormánya mellett, velük ment Szegedre, Aradra. A bukás láttán ő is jogosan félt a bosszútól, ezért menekülésre szánta el magát. Felesége utána ment Gyulára, s innen indultak el Jókai elrejtésére a borsodi Tardónán.”

Lengyel Dénes (*Jókai Mór. Bp. 1968. 28—30.*) Debrecenben a pártpolitikai küzdelmek idején Jókai gyakran járt „Nyáry Pálhoz, aki a békepárt nézetét vallotta. A fiatal írónak tetszettek Nyáry fejtegetései, mert a gyakorlat emberét ismerte meg ebben a higgadt politikusban. Úgy érezte, hogy eddig a képzelet világában járt, s most valóságban látja a helyzetet.

Jókai mindig hajlott a békés megoldásra, ezért elvállalta a *Közlöny* című lap szerkesztését, és ebben a békepárti eszmék terjesztését. Később a debreceni *Esti Lapokat* szerkesztette, és azt fejtegette, hogy a nemzet csak védelmezi szabadságát s jogainak sérthetlenségét. Ha jogait kivívta, készen áll a megegyezésre.

Ez a fejtegetés . . . fegyvert adott az ellenség kezébe, ezért káros volt.

Még haszontalanabb volt a küzdelem, amelyet Jókai az úgynevezett gyémántos miniszter, Madarász László ellen vívott. Maga is megundorodott attól a hírlapi harctól, amelyben Madarászt meg kellett bélyegeznie, hogy elnémlthassa. Amikor javában folyt a „küzdelem” Jókai találkozott Vasvári Pállal, aki „csapatával éppen Erdélybe indult, hogy a fellázadt nemzetiségeket megbékítse, és Jókainak századosi rangot ajánlott fel. Arra biztatta barátját, hogy hagyja el a békepártot.” Nyáry azt mondta, hogy nem ért a katonáskodáshoz, minek menne el annak. „Laborfalvi Róza arra biztatja, hogy a hírlapi csatát vívja meg, mert ez becsületbeli ügy. Így sikerül gúnyyolódással és becsületre hivatkozással Jókait visszatartani . . .” Később „súlyos válságokat kell átélnie. A kormánnyal együtt menekül, először Szegedre, majd Aradra.”

Nagy Miklós (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig.* Bp. 1968. 48—59.) szerint „48—49 az ő [Jókai] számára nemcsak témátár, nem csupán helyzetek és motívumok kimeríthetetlen bőségű gyűjtőmedencéje, érdekes emberek arcképcsarnoka, hanem mindezen túl egész élet- és emberszemléletét befolyásoló, írói stílusát átformáló fordulat... Életképfestő művészete sem szökkenhetne sudárba oly hamar a forradalom sokszínű kavargása nélkül — s itt különösen Debrecen felfedezésére kell gondolnunk — ennél azonban számottevőbb az a hatás, amelyet a rendszeres, vitázó újságírás érvényesít stílusán. Jókai egész oeuvre-jén megérezzük majd ezután, mik a legfrissebb, az olvasót lebilincselő események... A vezércikkírásnál azonban jobban illett tehetségéhez a polemikus fricskák, kihegyezett glosszák és kommentárok, gyilkos kedvű arcképvázlatok, nyílt levelek megalkotása.”

Kifejti, hogy anyja és Petőfi elvesztéséért „még Róza szerelme sem kárpótolhatja teljesen, támaszra vágyó lelkének bölcs, férfias barátja van szüksége, ezt találja meg őstől fogva Pest vármegye eszébe, Nyáry Pálban. Debrecenben Nyáry megnyeri a Békepártnak, és noha átnevelése aligha jár teljes és végleges eredménnyel, egykori elvarátai részéről egyre-másra érték a kemény támadások.

A meggyőződés éppúgy fűthette Jókait, mint lapjának népszerűsége, de a *Marcius Tizenötödike* maró kitételei azt jelentették, hogy most már nemcsak Petőfitől váltak el útjai, hanem a Pilvax kávéház szélesebb közösségétől is. Helyzete átmenetileg veszélyesnek is számított. Madarászék fogatlan oroszán mivolta csupán április elején bizonyosodott be a gyémánt-per kirobbanásakor.”

Hozzáfűzi, hogy „Költőnk nem mondott le a katonai helytállásról, Kovács Lajos és Nyáry Pál körében sem. A *Közlöny* és az *Esti Lapok* anyagát átlapozva, nagyon is szembeötlik hazafias buzdításainak, lelkes beszámolóinak nagy száma. Nem csoda, hiszen a kivívt győzelem magaslátáról akart kiegészíteni Béccsel, s nem is akármilyen alkuval. E téren a régi, Széchenyit követő békepártiak (Kovács Lajos, Kazinczy Gábor stb.) igen kevéssel megelégedtek volna, ami Nyáryt is ellentmondásra sarkallta 49 január elején.”

Nagy Miklós helyteleníti a békepárt egyoldalú megítélését. Említi Irányi Dániel egykorú véleményét, aki a *Tájékoztató Debrecennek* c. cikkében azt írja, hogy „a békepártiak egy része becsületes, ám gyenge jellemű politikusokból áll, akik féltékenységből vagy a haza indokolatlan féltése folytán sodródtak egy táborba az önző, javaikért aggódó arisztokratikus pártfelekkel. Jókai számos későbbi megnyilatkozása tanúskodik szerzőjüknek vérontástól való irtózásról. Így jelen esetben is a háború elhúzódásától való félelmet kell nála a legnyomósabb

oknak tekinteni. Emellett azért is óhajtotta a tisztességes békét, mert a túl hosszú küzdelem osztálya számottevő részének megfélelítése szerint a forradalom balratolódásához vezetett volna, amelyet Nyáryék hatására most már ő sem kívánt.”

Szerinte „írásaiban sem lelhetünk olyan helyet, amelyben számon kérné a többségtől, hogy miért nem hallgatott rájuk, s hibáztatná őket értetlenségükért. Pedig a birodalmi egység gondolatából kiinduló Pálffy János ugyancsak így tett, amikor indulatosan „balga intelligentia”-ból álló gyülekezetnek nevezte a Kovács Lajost nem kövülő alsóházat. Jókai azonban egykori magát és elvbarátait sohasem vélte tisztán látó, magányos prófétáknak, akikre tragikus meg nem értettség súlya nehezedett. A függetlenségi harc hatalmas freskóiból mindvégig hiányoztak nála a nemzetet vagy a vezetőréteget megosztó ellentétek, konfliktusok. A *gyémántos miniszter*-t kivéve nagy tablón elvértve fordul csak elő egy-egy áruló, bűnösen közömbös szemlélő vagy károsan túlzó baloldali . . . az önkényuralom kezdetén már jogosan vélhette azt, hogy a ő a forradalom válsága idején a liberális középrétegek szószólójának bizonyult. Annál is inkább megtehette ezt, mert a trónfosztást lelkesen üdvözölte, és utána közjogi tekintetben már hűen követte a kossuthi politikát. Véleményünk szerint ez utóbbi őszinte lépés lehetett. Föltételezésünket két megfontolásra alapozzuk: egyfelől az április-májusi magyar diadalo a költő szemében nagyon is igazolhatták a Habsburgokkal szaktát, másfelől Szemere kormányelnöksége velejében a középpárt uralmát jelentette, míg a radikálisok súlya csökkenni kezdett. Jókai pedig nem utolsósorban a jakobinus rendszabályoktól aggódva közeledett a Kazinczy—Nyáry frakcióhoz. Az a Jókai tehát, aki munkásságának a nemzet egészéhez szóló szakaszán a társadalmi hangulat- és irányváltozások érzékeny barométerévé lett, itt tartotta a főpróbát Debrecenben . . . Elszakadása a forradalmi magatartástól 1848—49 fordulóján történt, a revolúció európai árapálya s a katonai vereségek következményeként.”

Megállapítja, hogy „Schwechatnál nagy remények dőltek romba . . . E nagy lehetőség elszalasztásával a forradalommal átmenetileg rokonszenvezők közül sokan keresték az elfogadható kompromisszumokat. Ezt tette Jókai is. Törekvésükben makacs ellenfélre találtak a harcot a terror módszereivel is folytani akaró Madarászékban, s így Jókai kezdetől fogva meglevő idegenkedése a jakobinusoktól gyorsan megnövekedett . . . Egyes lépései egyéni sértődöttségből fakadtak a polémiák hevében, cikkeinek egésze mégis hűen fejezi ki a közép-nemesség nagy része meggyőződését: mindig csak a szelldség, az ingadozók megnyerése vezethet célhoz, a magyar forradalom nem

ismerhet Robespierre-eket. Még kevésbé van szükség magyar hébertistákra: e szabadságharc a földbirtokos osztályra épült, tulajdonjogának megcsorbítása csak elidegenítendő és megzavarná.”

Nagy Miklós (*Jókai Mór alkotásai és vallomásai tükrében*. Bp. 1975. 68—76.) szerint „A Közlöny cikkei szigorúan különbséget tesznek az uralkodócsalád, továbbá az ennek nevével — szerinte — visszaélő Windsichgratz és más osztrák—cseh oligarchák közt, azt ismétlik, hogy a nemzet csupán a jogtipró reakció ellen fogott fegyvert, de hűséges törvényes királyához. E nézet közel állt Görgey január 5-i váci kiáltványához, és Nyáryék kétségtelenül a dinasztiahű főtiszteket kívánták megnyugtanni, magukhoz vonzani vele. A Madarász testvérek körül szervezkedő kis köztársasági csoport (gúnynevükön: flamingók) felhőrdült, maga Kossuth se tűrte az ilyen állásfoglalást a Közlönyben. A kedvezőtlen februári harctéri helyzet s Görgey nagy súlya miatt azonban az író csak enyhe képviselőházi megrovást kapott tőle, új lapja megindításának sem lett hivatalos akadálya.

Reálpolitikusnak hitte és hirdette magát a békepárt, holott lényegében nem volt az... Március 4-én Ferenc József levette álarcát, a Lajtán túli parlamentet feloszlatta... Az efféle föltételeket a békepárti hangadók... is elutasították. Ezután már jórészt belpolitikai célért, egy esetleges baloldali diktatúra megghiúsításáért küzdhettek, bár nem ez volt a tényleges veszély, mert nem pártolta sem Kossuth, sem a képviselők többsége... .

Írónk kétségtelenül e laza [békepárti] szervezet baloldálához tartozott. Nem törődött a birodalmi gondolattal, földbirtokkal maga sem rendelkezett, már nem rajongott Kossuthért, de iránta való tiszteletét holtig megőrizte. Voltaképpen nem sok választotta el az alsóháznak a békepártiak s radikálisok közt elhelyezkedő zömétől, amely március derekájig nem zárkozott el a tisztességes kiegyezés eszméjétől. Akkor hát egyedül Nyáry befolyására lett elszánt bajvívója a csoportnak? Nemcsak erről van szó. Jókait girondista elvei éppúgy fűtötték, mint személyes indulatok, s vitte magával a harc logikája. 48 őszétől eltekintve a vértelen forradalomért lelkesedett, így felháborodott a véstörvényeket kikövetelő, a rendőrséget erősítő Madarásziek törekvésén. A hetyke, zavarosan fogalmazó flamingóvezér sokaknak szemet szúrt, bizalmasai közé kétes konjunktúra lovagok is belekerültek. A baloldallal való sajtóvita se folyt éppen szelíd hangnemben. Csernátony, az egykori jóbarát 'habsburgikus bányáságoknak' nevezte Jókai legújabb cikkeit, majd könnyedén elcélódott az Esti Lapoknak a hirhedetten reakciós Vida Károllyal való állítólagos benső kapcsolatáról. Megfelelő ellentámadást szült a mérgezett polémia, írónkat most már önérzete se engedte meghátrálni.

Folytatta a viadalt, s mivel a vezércikkeket nagyrészt Kovácsék—Kazinczyék fogalmazták, neki a Charivari rovat maradt, amely a császáriak mellett a republikánusokat is alaposan kigúnyolta . . .

A gyémántper fontos következménnyel járt Jókaira nézve: megerősítette abban az elfogult liberális vélekedésében, hogy a szélsőséges forradalmiság meghódíthat ugyan néhány tiszta lelket is (ilyen Jókai szemében Petőfi meg Vasvári), ám revolúció idején elsősorban a szájtépők és ravasz stréberek parádéja.

E meggyőződés hatja át 49-ben elkészült s esztendőre rá megjelent pamflet-kisregényét, *A gyémántos miniszter-t.* . . . Ha a rendőrmiszter bukása a békepárt diadalát jelentette, az április 14-i trónfosztást vere ségként könyvelhették el . . . Kazinczyék . . . alkalmas katonai vezetőt kerestek az államcsínyre meg a függetlenségi nyilatkozat visszavonására. Ebben már nem volt része Jókainak, aki április végén visszaköltözött a felszabadított Pestre, hogy ott átvegye a Pesti Hírlap szerkesztését, nem feledkezve meg debreceni újságjáról sem. (Júniusban a megszűnt vidéki orgánium helyett a fővárosban indított újabb Esti Lapokat.) Akkori publicisztikájában . . . Lángol, lobog a győzelembetett hittől . . .

Lelkességét egyszerre táplálják a harctéri jelentések és az új belpolitika . . . szinte a karácsonyt váró gyermek makacsságával bízik a külpolitikai segítségben, az intervenció összeomlásában, kitarat április 14-e mellett . . .

Nem nehéz ma felismerni e felfogás súlyos egyoldalúságát, akkor nagyon is kifejezte a széles középrétegek véleményét. Históriai távlatokba nem látott, a szegények-jogtalanok érdekeivel nem igen törődött, ám a középnemesség kisebb-nagyobb hangulatváltásait érzékeny barométerként jelezte Jókai. 1849 meg is erősítette ez osztály vezetőszerepébe vetett hitét, kifejlesztette igényét, hogy ennek szószólója legyen az egész magyarság előtt. Pályája lázadóbb hangvétellel indult, ezután sem teljes azonosulásról lesz szó, hanem egy erősen egyéni különlegesen nagy művésznek a közvéleményre ráhangolódásáról. Egyéni vonása a legjobb műveiben mindig kibontakozó egyetemes humanizmusa . . . A májusi boldog önáltatásnak június utolsó hetében vége szakad. Jókai a Pesti Hírlap mellett az Esti Lapokat is az újból meghírdetett népfölkelés (keresztes háború) szolgálatába állítja, bizakodását azonban megtörik az általános visszavonulás hírei.”

Vita Zsigmond (*Jókai Erdélyben*, Bukarest 1975. 9—10.) szerint „A forradalom alatt Jókai, aki a kormányhoz elég közel áll, s újságírói tollával szolgálja annak ügyét, közvetlen közelből követi nyomon a politikai eseményeket. A Pesti Hírlap, a Közlöny, majd az Esti Lapok szerkesztőségében naponta fordultak meg az események közvetlen

szemtanúi vagy hírhözói, s a kutatónak nem egyszer van alkalma későbbi, 48-as tárgyú elbeszéléseinek forrásait ezekben a napi tudósításokban felfedezni. Ő közül tudóstást Gábor Áronról és Háromszék önvédelmi harcáról, ő közül részleteket Vasvári Pál naplójából s adja le a hírt haláláról, figyelemmel kíséri a Kossuth és Avram Jancu közötti tárgyalásokat, s amikor azok Hatvani őrnagy oktalan provokációja miatt [!] meghíusulnak, megírja *A gyémántos minster* első változatát, amelyben már gyilkos gúnnyal leplezi le a politikai kalandorságot. Pedig akkor még nem tudta, hogy milyen lehetőségeket nyitott volna meg 1849 tavaszán a román és a magyar forradalom erőinek összefogása, amelyre Jancu is hajlott, s amelyen oly fáradhatatlanul munkálkodott a forradalmi eszmék másik nagy apostola: Nicolae Bălcescu.

1849 nyarán, a magyar forradalom ügyének hanyatlása, a Habsburgok segítségére siető cári csapatoktól elszorított harctéri vereségek komor napjaiban van alkalma először, ha csak távolról is, megpillantani az erdélyi hegyeket. Debrecenből [1] augusztus első napjaiban a kormánnyal együtt maga is Aradra menekül".

Németh G. Béla (*Türelmetlen és kétselkedő félszázad*. Bp. 1971. *Jókai, az újságíró. Jókaitól Jókairól*. Bp. 1975. 281.) szerint „A forradalom mozgalmában Jókai mint újságíró és szerkesztő igen tevékenyen, de az ellentéte irányok közt folyvást ingadozva vett részt. Volt elszánt köztársaságpárti és tevékeny híve az uralkodóházzal való kiegyezésnek, szolgálta tollával Kossuth függetlenségi programját, de a harc megszüntetésére törekvő Békepárt céljait is. S mindezt mély meggyőződéssel. Mert meggyőződéseit nem annyira maga formálta ki, mint inkább környezetének sugalma. Ez pedig a forradalom alatt is, később is a jómódú, polgárosodó középnemességből került ki. Ingadozásai e réteg ingadozásait követték. Vérteli újságíró volt, de érzelmi politikus. Nem a logika, nem a tényszerű érvelés, nem az okos vita, nem az értelmi meggyőzés embere. Ragyogó ékesszólásával, szárnyaló pátozával sokárnyalató lírájával hatott. A lelkesítés volt az ő igazi területe vagy pedig a lejáratás. Csupós gúnnyal, remek anekdotákkal, torz nyelvi ötletekkel, sejtető utalásokkal és tömény stflusparódiákkal azorította ellenfelét a nevelésesbe.”

Dávid Gyula (*Jókai*. Kolozsvár, 1971. 15.) szerint „az 1848-49-es évek korántsem voltak problémamentesek a fiatal Jókai számára... a Jókai által később is oly sokszor eszményített nemzeti egységet súlyos belső ellentétekről tanúskodó események zavarják meg: a hatalmi birtokában derül csak ki, mennyire nem tisztázottak a tenni-valók a 'békepárt', a mérsékelték vagy a radikálisok között. Jókainak

nem lehetett állást nem foglalnia, noha szíve szerint leginkább az eszményi forradalom álomképét melengetné tovább magában. Mindezeknek — még az 1849 nyarán bekövetkezett cári intervenció s a szabadságharc összeomlása előtt — igen fontos szerepük van abban, hogy Jókai írói munkája hozzáérlelődik a nem hétköznapi eseményekhez, s hogy az átélt súlyos megpróbáltatások nem a pesszimizmust, hanem a kezdet sugárzó szépségének élményeit tanúsítják benne.”

Nacsády József (*Egy Jókai-elbeszélés értelmezéséhez*. ItK 1975. 3. sz. 342.) szerint „A sor úgy hozta, hogy Jókai 1848. március 14-től 1849 augusztusának végzetes napjaiig mindig a forradalom politikai irányításának közvetlen közelében maradhatott. Emellett — jóformán megszakítás nélkül — publicisztikai munkásságot is folytatott... Mindez elsősorban — Arany tájékozottságához képest — nagyfokú bennfentességet, jólértesültséget eredményezett számára. (Hozzá kell tennünk, hogy ez a «jólértesültség» — mint ilyen időkben mindig — ellenőrizhetetlen híresztelések, pletykák, célzatos intrikák és igazság nehezen áttekinthető szövevényét jelentette.) — Ugyancsak a „szerencsés” helyzetnek a következménye volt, hogy a publicista Jókai nem kerülhette el a személyes exponáltságot. Némelykor egyenesen a «bőréről» volt szó.

Jókainál természetesen így korábban érett be az a fölháborodás, amelyet az általa látott, ismert konjunktúra-lovagok, hatalomhoz törleszkedők, haszonlesők, intrikusok, felelősen szabadcsapat-vezérek, fegyvervásárlással megbízott korrump kormánykiküldöttek, a harc-terektől magukat ügyesen távol tartó, Debrecenben lebzselő, kártyázgató tisztek, a nehéz időkben csak a saját bőrük mentésére készülődő korábbi nagyhangúak üzelmei vagy szánalmas kapkodásai miatt érzett.”

A CIKKEK JEGYZETEI

I

MAGYARHON NÉPEI!

5—8

- M:**
1. Közl 1849. febr. 9. 23. sz. 82. a *Nem hivatalos rész c. rovatban Jókai Mór* aláírással
 2. ParlD 1. k. 112—14. *JÓKAI MÓR* aláírással.
 3. FAIM 75—80.
 4. HhM 6. k. 59—65.
- Részl.:**
1. Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben.* Genf 1865. 3. k. 381.
 2. Gracza György: *Az 1848—49-iki magyar szabadsgharc története.* Bp. 1894. 3. k. 356.
 3. Takáts Sándor: *Jókai politikai pályafutása.* — PolBesz XXIV—XXKVI.
 4. KossÖM 14. k. 406.
 5. Hatvány Lajos: *Igy élt Petőfi [1955]* — második javított kiadás — Bp. 1967. 2. k. 587.
 6. V. Windisch Éva: *Közlöny (1848—1849). A forradalom és szabadsgharc hivatalos lapjának története.* Bp. 1958. 55—56.
 7. Nagy Miklós: *Jókai. A regényíró útja 1868-ig.* Bp. 1968. 55.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 elhigyétek szavainkat. (FAIM; HhM: elhigyjétek szavainkat.)
- 21 kértük, nem (HhM: kértük, mi nem)
- 22 Mienk volt (FAIM; NK: Miénk volt)
földet magyarhonnak (FAIM; HhM: földet Magyarhonnak)
- 23 királyok esküsznek, (FAIM; HhM: királyok esküdtek,)
- 34 ugyan e pártütő (FAIM; HhM: ugyanezen pártütőnek)
- 41 kiáltnak az (FAIM: kiáltnak az — sh.—)
- 42 idézte elő az iszonyharcot? (FAIM: elő ez iszonyu harcot? HhM: elő ez iszonyú harcot?)
- 48 testvéreik, barátaiknak? (FAIM; HhM: testvéreiknek, barátaiknak?)

Sor:

- 51 E mondatot a FAIM ritkítással, a HhM kurziválással emelte ki. nevezük őt (FAIM; HhM: nevezük őtet)
a kibékülhetés (FAIM; HhM: a kibékülés)
- 55 többé viszonya (FAIM; HhM: többé más viszonya)
- 60 Ezt a bekezdést a „s inkább akart” kezd. részig a FAIM ritkítással, a HhM kurziválással emelte ki.
- 68 hallgatta ki (FAIM; HhM: kihallgatta)
békeajánlatunkat, és (FAIM; HhM: békeajánlataikat, és)
- 69 És utasított bennünket (FAIM: Elutasított bennünket; HhM: Elutasított bennünket)
- 72 igazságunk (FAIM: igazságunk)
- 73 erők (FAIM: erők)
- 74 nem csatlakozánk. (FAIM; HhM: nem csatlakoztunk.)
- 79 A következő 3 sort a FAIM ritkítással, a HhM kurzi válással emelte ki.
- 84 De a mi a harc (FAIM; HhM: De mi a harcz)
- 88 Neki a mi (FAIM; HhM: Néki a mi)
övéből semmi. (FAIM; HhM: övéből semmi nincs).
- 94 Az utolsó bekezdésből a „mi megtámadott alkotmányos” kezd. részt a FAIM ritkítással, a HhM kurziválással emelte ki.
- 97 bodogítani tudja, (FAIM: boldogítani bírja.; HhM: boldogítani bírja.)
- 98 is senkinek. (FAIM: és senkinek.; HhM: és senkinek.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 Ugy legyen rajtunk isten dídása, a mint ti nektek igazat fogunk mondani — Nov. 29-én a „nemzet képviselői és az ország főrendei” hasonlóképpen kezdték kiáltványukat: „Atyánkfiai! Az örökkévaló istennek nevében szólunk hozzátok az igazságnak szavával.” (Okm 2. k. 225.; Gracza György i. m. 3. k. 151.)
- 4 A mit ti nektek mondunk . . . a mindenható ítélő széke előtt legyen mondva — Kossuth Lajos írta dec. 22-én az OHB kiáltványában: „A mindenható Isten — a szabadság — a népek Istenének nevében! . . . igaz, a mit nektek Isten színe előtt mondunk”. (KossÖM 13. k. 839.; Okm 2. k. 290.; Gracza György i. m. 3. k. 256.)
- 10 Országunk feje, a király . . . magdt ellenségünkké tette . . . — Az OHB kiáltványai és rendeletei 1848 őszén és 1849 elején gyakran hangsúlyozták, hogy a magyarok nem lázadtak fel a király ellen. (Pl. KossÖM 14. k. 171.)

Sor:

A KossH dec 6-án a *Nincs kirdly!* c. vezércikkében azt írta, hogy „az udvar elég szemtelen azt merni szinlelni, hogy nem ő, hanem mi lázadtunk fell! — Botrány, gyalázatos botrány!” (Okm 2. k. 259.)

a kirdly . . . bennünket . . . pártütőknek . . . nevezett — Se szeri, se száma a császári manifesztumoknak, amelyekben a magyarokról csak mint „Kossuth Lajos és pártütő társairól” emlékezett meg a király. Nov. 6-án pl. azt írta Kossuthról és „pártütő társairól”, hogy „elámíjták és megcsalják” a magyarokat, s éppen ezért „Kossuth Lajost, és az általa támasztott lázadásnak részeseit, pártütőknek és hazaárulóknak” bélyegzi. (Okm 2. k. 206.)

V. Ferdinánd nov. 7-i proklamációjában „Kossuth Lajos és pártütő társai vakmerő kísérleteit” ítélte el. (PH 1849. jan. 10. 260. sz. 19.)

Ferenc József dec 2-i manifesztumában „vétkes pártfelekezet fondorkodásairól” és a „pártütők zsarnok nyomásáról” beszélt. (Gracza György i. m. 3. k. 174.)

Windischgraetz nov. 29-én amiatt fakadt ki, hogy „Kossuth Lajos és pártütő cinkosai Magyarországot roppant számú papfroszpenzzel elárasztották”. (Gelich Richárd i. m. 2. k. 137.) Dec. 22-i proklamációja szerint a „pártütő kormány” honvédei „rablócsoporthoz váltak s az országnak bátorságát nem csekély veszéllyel fenyegették.” (Figyelmező 1849. jan. 24. 3. sz. 9.)

A Figyelmező később is úgy mutatta be Kossuthot, mint aki „a lázadás tengerébe fülig merült”. (*Szemle Kossuth és pártütő cimbordinak haldíhőrgése fölött.* 1849. júl. 13. 86. sz. 33.)

17 *nem egy nemzetiség érdeke az . . .* — Hasonló gondolatokat fejteget Jókai 1895-ben. (*Jókai Mór válasza az E. M. K. E.-hez* [Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesülethez]. Nemzet 1895. okt. 27. 296. sz. 1.)

19 *óhitü* — nem egyesült, ortodox görögkeleti

21 *Ez alkotmányt . . . mi nem kaptuk a kirdlytól . . . Mienk volt az* — Az OHB nov. 29-i kiáltványában olvashatjuk: „Országunk eme függetlensége nem új szerzemény, nem a királyok ajándoka, hanem őseinktől öröklött legbecsesebb hagyomány”. (Gracza György i. m. 3. k. 153.) — Kossuth jan. 13-án mondta Debrecenben a nemzetgyűlésen: „Semmi újat . . . az utóbbi országgyűlésen hozott törvények nem adtak, mert az önállás, melyet biztosítanak, ezer éves joga a magyar földnek.” (Gracza György i. m. 3. k. 327.; KossÖM 14. k. 110.) — Az OHB jan. 13-i rendeletében olvashatjuk, hogy „a magyar nemzet fel nem támadt a ki-

Sor:

rályi hatalom ellen, sem új szerzemények végett nem indított háborút." (*Hivatalos rész. Közl. 1849. jan. 18. 4. sz. 13.*) — Szacs-vay Imre mondta jan. 13-án a képviselőházban: „Mit kívántunk mi egyebet, a nemzet bizodalmaival felruházott képviselők, mint megtartani azon törvényeket, melyeket nekünk a múlt év első hónapjaiban királyi eskü biztosított? Mit kívántunk mi egyebet, mint megtartani a háromszázados kötéseket?” (ParlD I. k. 13.; Gracza György i. m. 3. k. 324.)

Kossuth Csányi Lászlóhoz küldött utasításában febr. 23-án is leszögezte, hogy „mi most sem kezdünk revolutiot, nem háborút, nem akartunk semmit nyerni, semmit acquirálni” [szerezni]. (KossÖM 14. k. 535.)

- 27 *Mi ez alkotmányt védeni, a kirdly megsemmisíteni fogott fegyvert* — Ezeket a gondolatokat az OHB jan. 13-i kiáltványában olvashatta Jókai. (*A Honvédelmi Bizottmánytól Minden törvényhatósághoz. — Hivatalos rész. Közl. 1849. jan. 18. 4. sz. 13.*)
- 32 *a kirdly e lázadót nyiltan pártütőnek nevezte* — V. Ferdinánd jún. 10-i rendeletében felfüggesztette Jellacsics báni tisztségét.
- 33 *bennünket felhivott a fegyveres önvédelemre* — Kossuth jan. 13-i képviselőházi felszólalásában mondta: „Azon a téren áll . . . a nemzet, miszerint a király hívta fel, hogy védelmezze a hazát, mert lázadás és pártütés támadta meg”. (Közl 1849. jan. 17. 3. sz. 11.; KossÖM 14. k. 111.)
- 38 *még sem nevezték a kirdlyt pártütőnek* — Kossuth dec. 22-i kiáltványában nincs szó arról, hogy a király pártütő-e vagy sem.
- 40 *Országnk vérbe, lángba van borítva, a népfajok egymással írtó hborut viselnek* — Kossuth dec. 22-én részletesen sorolta fel a fellázított nemzetiségiek gyilkosságait. (Okm 291.; KossÖM 13. k. 839—40.)
- 43 *Nem kirdlyi parancs gyujtd e meg a lángokat* — Kossuth dec. 22-i kiáltványában kimondta, hogy V. Ferdinánd és I. Ferenc József idézte elő a véres és tragikus polgárháborút. (KossÖM 13. k. 840.)
- 44 *nem a kirdlyi cimer volt e a vérengzők megismertető jele?* — A kamarilla által támogatott Jellacsics szept. 11-én fekete-sárga zászlók alatt, császári jelvényekkel felszerelve lépett át a Dráván és indított háborút Magyarország ellen. Jellacsicsot a bécsi osztrák hadügy-minisztérium pénzelte. Ez kettejük levelezéséből még 1848. szeptemberében kiderült.
- 46 *emberiség-szennyező dűlongásaikban?* — Kossuth írta az OHB dec. 22-i kiáltványában, hogy azokat az „embereket, kik elevenen sütik meg, fűrészelik ketté embertársaikat, kik a ma született

Sor:

gyermeket atyja kapujára szegzik: cs. kir. tábornokok vezérlik . . . e vérebeiket a császár kedves híveinek nevezi". (Okm 2. k. 292.; KossÖM 13. k. 840.)

47 *S nem nevezték-e a gyilkosokat a kirdly személyének helyettesítőt . . . barátainak?* — 1848 júliusában János Habsburg-főherceg titulálta barátjának a báni tisztségétől ekkor már felfüggesztett, Innsbruck-ba érkező Jellacsicsot.

51 *nem akartuk elzárni a kibékülhetés útját* — Kossuth sohasem hitt a kibékülés lehetőségében. (Okm 2. k. 306.) Amikor ilyen irányú kísérleteket kezdeményezett, csak azért tette, hogy a kibékülés irrealitását bizonyíthassa.

1848. aug. 29-én Batthyány Lajos és Deák Ferenc útján kínált először alkut a magyar kormány. Felajánlotta Bécsnek, hogy részt vesz az államadosságokban, s kész elismerni a had- és pénzügy közösségét.

Egyezkedni akart a ház szept. 18-án a birodalmi gyűléshez menesztett küldöttsége is.

Ezután Ivánka Imrét — Windischgraetz régi ismerősét — bízta meg Kossuth, hogy tárgyaljon a háború és béke kérdésében. Ivánka Dobay Ágoston nemzetőrszázados kísérletében jelent meg Windischgraetz hetzendorfi főhadiszállásán. A herceg röviden válaszolt: „Lázadókkal nem alkuszom!” Még el is fogatta a békeküldötteket, s csak a szabadságharc után, 1850-ben engedte őket szabadon.

Békével kísérletezett okt. 28-án Fogarassy Mihály, nagyváradi címzetes püspök, aki Olmützbe vitte a magyar püspöki kar pásztorlevelét. Azt kérték a királytól, hogy a „belbékét törvényszabta úton mihamarabb állítsa helyre”. A kamarilla azt is megakadályozta, hogy V. Ferdinánd megismerje az üzenetet. (Kerékyhártó Árpád: *Magyarország történetének kézikönyve*. Hetedik rész. 1840—1849. Bp. 1874. 459.)

Windischgraetz decemberi támadása előtt Beöthy Ödön — *A kétszívű ember* sziában szereplő Baradlay Ödön egyik modellje — és Vukovics Sebő Kossuth megbízására tárgyalt a szerbekkel a békekötésről. (Gracza György i. m. 3. k. 148—50.)

Novemberben elfogadta Kossuth a békéltetni szándékozó Festetics Leó gróf ajánlközását is.

A dec. 31-i országgyűlésen határozták el Batthyány Lajos gróf javaslatára, hogy békedelegációt menesztjenek az osztrák csapatok fővezéréhez. Kossuth nem ellenezte, hogy béke legyen „Magyarország szabadságának, becsületének és jóllétének megóvására”.

Jan. 3-án a Majláth Antal országbíró vezette négy tagú küldöttséggel csak a „feltétlen alávetés” alapján akart Windischgraetz tárgyalni; Ferenc József elé sem bocsátotta őket, mert őt a császár teljhatalommal ruházta fel, s a császár csak abban az esetben hajlandó tárgyalni, ha a katonaság azonnal leteszi a fegyvert, hűséget esküszik a királynak és a várakat haladéktalanul átadja.

Windischgraetz feltételei elfogadhatatlanul kíméletlenek voltak, s elbizakodottságról tanúskodtak. — Irányi Dániel szerint „ha nem Windischgraetzhez, vagy az úgy nevezett austriai császárhoz hanem a californiai kanibálhoz küldöttünk volna követséget, az máskép bánt volna vele.” (Közl 1849. jan. 17. 3. sz. 12.)

Jan. 13-án mondta Kossuth a nemzetgyűlésen: „védelmi téren állunk most is. Voltak kedvező percek, voltak olyanok, mellyek könnyen elragadhaták a meglegkeblüeket; de felhivom istent, fel a világot, felhivom a történetet, feledkezett-e meg a magyar annyira, bizakodott-e el a szerencse perceiben, miképp kimondotta volna, hogy másképp áll, mint a kényszerített védelem terén? Soha!” (Közl 1849. jan. 17. 3. sz. 11.)

60 *becses volt előtte a polgárvér* — Jan. 13-án mondta Szacsvai Imre a debreceni nemzetgyűlésen: „a képviselőház kötelességének tartotta, ha még lehetséges kimélni a polgári vért, illy nehéz körülmények után is . . . megpróbálta utolsó stadiumát a kiegyenlítésnek. És arra kaptuk ezen feleletet: *f e l t é t l e n m e g a d á s . . .* A feltétlen megadás utja, kilincse a bizonytalan kegyelemnek. . . kinyitó kilincse a szolgaság ajtajának, s a nemzet elsüllyedésének”. (Közl 1849. jan. 17. 3. sz. 10.; ParlD 1. k. 13.; Gracza György i. m. 3. k. 324.)

67 *Dicsvígó hadvezér* — Windischgraetz altábornagy (2. sz.) *béke ajánlatunkat . . . visszavetette* — Az OHB jan. 14-i kiáltványa szerint az országgyűlés követeinek békeajánlatára Windischgraetz „olly fennhéjázó hangon, s olly zsarnok feltételeket nem által szabni, minőket még tökéletesen megvert nemzet irányában sem szabad tennie, holott a magyar nemzet eddig nem csak hogy leverve nincs, sőt seregeinek száma, és vitézsége, s a nép áldozatkészsége győzedelmet is ígér, egy akarattal elhatározta: miszerint országos lételét, függetlenségét, alkotmányát, és nemzetiségét utolsó emberig, utolsó csepp véréig tovább is védelmezni fogja.” (Közl 1849. jan. 18. 4. sz. 14.; Okm 2. k. 311.) Jókai már 1848 tavaszán hirdette: „A nemzetek soha sem gyűlöltek egymást. Szeszélyes hódí-

Sor:

tók kénye volt az, melyly őket szüntelen egymás ellen uszítá.”
(CikkBesz II. k. 68.)

79 *Mi nem akarjuk a kirdlyt trónjától megfosztani* — A magyar püspöki kar Olmützbe, V. Ferdinándhoz küldött okt. 28-i feliratában kimondta, hogy a nemzet a polgárháború ellenére is meg akarja védeni a királyi méltóságot azok ellen, akik a „trón felségével . . . oly veszélyes játékot űzni nem iszonyodnak”. (Okm 2. k. 192., 324.)

82 *Még nem dült el a harci kocka . . .* — Gracza György szerint „A békepárt immár annyira nem volt válogatós az eszközökben, hogy még a ‚Közlöny’-t is fölhasználta a saját zavaros céljainak elősegítésére . . . Jókai . . . tollából hosszabb vezércikkely jelent meg, amely az országgyűlés határozatával egészen ellentétes nézeteknek ad csalogató hangot.”

Itt idézte a „Még nem dült el” kezd. szakaszt az „adunk neki az ország kormányán” szavakkal végződő részig, s a citátumhoz hozzáfűzte: „Tehát le a fegyverrel Adjuk át a kormányt Windischgratznak, aki, mint szövegeiben hirdeti, szintén országunk boldogítására törekszik. (I. m. 3. k. 356.) Gracza György a citátumból elhagyta a „Mi féltő kincsnek tartjuk alkotmányunkat” kezd. szakaszt és az utolsó mellékmondatot.

84 *a mi a harc kezdetén lehetséges volt, az nem fog az lenni a harc végén* — Kossuth jan. 13-i országgyűlési felszólalásában mondta: „A halál, melyet itt élénkbe szabnak bizonyos, de mely a harc végén ránk vár, nem bizonyos; mert van isten az égben és a nemzetben erő, és ha élni akar, — élni fog.” (Közl. 1849. jan. 17. 3. sz. 11.; KossÖM 14. k. 113.; Gracza György i. m. 3. k. 328.)

90 *alkotmányunkat . . . kockáztatni . . .* — Nap mint nap előfordul, hogy Jókai, Kossuth és az OHB rendeleteinek szavaiba kapaszkodva formálja a maga és a békepárt véleményét. Kossuth írta Csernátorny Lajosnak febr. 24-én: „. . . egy nemzet életét nem lehet a személyes meggyőződés miatt kockára vetni. Magunkat igen, de a nemzetet nem.” (KossÖM 15. k. 896.)

Az EL politikai célkitűzéseiről szóló bemutatkozó vezércikkében már Jókai is azt írja, hogy „semmit sem mondani, semmit sem tenni, mi Magyarország ügyét kockajátékká tegye.” (10. sz.)

93 *mi a harcot nem dicsvágyból fogadtuk el . . .* — Kossuth dec. 4-én a *Nyilatkozvány Európa népeihez* c. kiáltványában írta: „Mi magyarok a védelem harcát folytatjuk, áprilisi törvényeink által biztosított önállásunk s szabadságunk mellett”. (Okm 2. k. 256.)

Sor:

95 . . . megszűnik áldozni a nemzet vérével . . . — A cikk zárószaka-sza Nyáry Pál jan. 13-i nemzetgyűlési felszólalására emlékeztet, amellyel az országgyűlés nem értett egyet: „Magyarországnak ki kell mondani, hogy [a] nemzet nevében az oltalmi téren folytatjuk a háborút, de midőn egy zsarnok zsoldosa azt mondja: békéről szó sincs, akkor ennek ellenében nyíltan kimondjuk, hogy Magyarország törvényeinek s a martiusi statusquonak alapján a békére készen vagyunk . . . ki kell mondanunk, hogy ámbár a háborút folytatjuk, de ezért a békére hajlandók vagyunk mindenkor.” (Közl 1849. jan. 18. 4. sz. 15., ParlD 1. k. 31.) Kossuth már korábban félreérthetetlenül nyilatkozott: „nem arról beszélek, jó-e, tanácsos-e ezen a téren alkudni, hanem azt mondom, hogy nem lehet. . . Védjük tehát magunkat, s a békealkudozásról többé szólni sem kell”. (Közl 1849. jan. 17. 3. sz. 11.; Gracza György i.m. 3. k. 328.; KossOM 14. k. 113.)

Jókai az *Emlékek a szabadságharcból* c. memoárjában említette, hogy a Közlönyben megjelent első cikkeinek témáját Nyáry Pál sugalmazta, s előzetesen vele beszélte meg. Ugyanitt emlékezett meg arról, hogy azt igyekezett „világosan érthetővé tenni”, hogy „ez a mostani hadviselés a magyar nemzetnek nem forradalom, hanem szabadságharc; a magyar nemzet nem a dinasztija ellen küzd, hanem a reakció ellen; nem a trón felforgatására törekszik, hanem alkotmánya helyreállítására; törvényes szabadságáért kész vérét és vagyonát pazarolni, . . . de ha szabadságát kivívta, biztosította, megszűnik áldozni a nemzet vérével.” (HhM 5. k. 32.)

Jókai szerint ezek a cikkek „nagy kavardást idéztek elő a debreceni képviselői körökben. Sokan a saját nézeteiket találták bennük kifejezve, mások ellenben nagyon felháborodtak miattuk.” (HhM 5. k. 33.)

Hatvany Lajos szerint Jókai „február 8-án kelt első cikke, mely formális hadüzenet a császár ellen, csak az utolsó kikezdésben surrantja ki a voltaképpeni egyezkedésre kész lojális mondanivalóját”. (I. m. 2. k. 587.)

96 *s legyen bárki, ki Magyarországot . . .* — Hatvany Lajos írta: „A joggal érzékeny közvélemény fölszisszent erre a ‚bárki’-re, melyben a jog szerint királynak el nem ismert, s az ország ellen hadat viselő Ferenc Józsefre ismert reá.” (I. m. 2. k. 588.)

Az 1. sz. cikk első szavához a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot csatolta Jókai:

„December 20-ikán meglátogattam Nyáryt azért, hogy meg-

Sor:

mutassam neki azokat a vezércikkeimet, a mikkel a Pesti Hírlap új szerkesztőségét be akarom vezetni.

A Pesti Hírlap akkori tulajdonosai, miután Csengery Antal kormányhivatalba lépett, engem szólítottak fel a lap szerkesztésére. Január 1-én, tehát holnapután, kellett volna már azt kezdenem.

Nyáry nyugalommal olvasta el azokat a cikkeket, s véleményét mondott róluk.

Csak azután mondta el szokott kedélyesen, hogy mi ujság? *„Perczel Mór bardunkat a druszdjándl, Mórndl tökéletesen megverték.”*

Ismételem, hogy mikor azt az első cikket irtam, még ezt nem tudtam.

Mi lesz most?

Nyáry annyit mondott nekem, hogy a honvédelmi bizottmány Vettert hívta fel a hadviselés jövődö tervének megalkotására, s hogy Vetter azt mondta: *„von einer unbedingten Unterwerfung ist aber keine Rede.”*

Tehát harcolni fogunk. — Minden lap, kormányi proclamatio, napi parancs azt hirdette, hogy Budapest alatt fogjuk megvívni a döntö ütközetet.

Ez a gondolat, mint a legvégső, megnyugatatott; s volt benne hadászati szempontból is valami előny. Budavár bástyái, lövegei, a budai hegyek erdősége jó védelmi állást nyujtanak s aztán Budapestnek volt tizenöt ezer jól fegyverzett nemzetörsége, a mely sáncok mögé elhelyezve egy egész hadtest; míg ha a főváros elhagyatik, ez egész erő megsemmisül.

Délután ásót, kapát vettem a vállamra s nőmmel együtt kimentünk sáncot ásni a Gellérthegy alá. A főváros lakossága rangkülönbség nélkül dolgozott az új védműveken. A lelegegásabb úrhölgyek talicskázták a földet hozzá: mi pedig ástunk és követ fejtettünk napestig. Holnap ugyan e gödrökben már tán harcolni fogunk, s holnapután talán el leszünk bennük temetve. Este kizisztítottam a puskámat s elkészítettem a töltényeimet.

December 31-ikén reggel az utcán találkozom Pálffy Alberttel. Azt kérdi tőlem: *„hát te nem futsz még?”* — *„Miért? hiszen el van határozva, hogy Budapest alatt verekedünk.”* — *„Az éjjel a haditanács mást határozott, Budapestet feladják. Menekülj te is.”* S tudva azt, hogy pénzem nincsen, ő adott kölcsön száz forintot.

Még nem hittem, hogy így lehet. Hogy minden nagyhangu felhívásunk csak a menekülés álcázása lett volna! Megvártam az estét.

Sor:

Még erre a napra országgyűlés volt hirdetve. Este hat órakor ült össze. Hallottam beszélni Kossuthot, Batthyányit, Madarászt. A ki nem tudta még, hogy Budapest alatt nem fog eldöntő harc vivatni, alig érthette meg, miért kel ki Madarász oly szenvedélyesen Batthyányinak azon indítványa ellen, hogy csak a kormány távozzék el Debrecenbe, de az országgyűlés maradjon Pesten. Madarász szerint most bátorság Debrecenbe futni, gyávaság Pesten maradni, végszavai ezek voltak: 'a ki elmarad közülünk, azt a hozzá legközelebb eső löje agyon!' — Én már értettem a vitát. Itt nem lesz ütközet, Windischgraecz csata nélkül jön be, s ha itt találja az országgyűlést, megteheti, hogy új kormányt alakított vele s a Debrecenbe távozottat megtagadhatja. Tehát a futás most hazafiúi kötelesség. Az alatt, míg az országgyűlés karzatán voltam, zászlóalj-parancsnokom odaküldött hozzám, s elvitette fegyveremet (sajátom volt) és löszercimet; a budapesti nemzetőrség lefegyverezteték. Ez aztán meggyőzőtt.

Nemcsak karom; hanem a lelkem is le volt fegyverezve.

Egyedül állottam az utcán; egyedül a világban. Nem voltam semmi. Egy közkatona, a kit lefegyvereztek, egy lapszerkesztő, a kinek a lapja holnap nem jelenik meg.

Martiusi bajtársaim mindegyike volt már valami. Petőfi Bem hadsegéde, Pálffy tanácsos, Irinyi képviselő, Egressy kormánybiztos, Oroszhegyi csapatvezér, Vasváry szintén, Csermáthy kormányelnöki titkár, Vajda János főhadnagy, Degre százados, Farkas János tanácsos, Vidacs hadbíró, Lisznyay kormányi historiograph, Szegfű titkár, Királyi Pál százados, még a jó Táncsics is Siklós képviselője. Mind valami egyedül én maradtam meg semminek: írónak.

S már most hová futni, a kinek sehol sincs otthona, a ki senkihez sem tartozik, a kire sehol sincsen szükség? Debrecen hat napi járóföld most! Legszigorúbb tél kezdete van. A szolnoki vasuton befagynak a mozdony csövei a hidegtől s én egy szellős carbonári köpönyegben megyek neki a hófedte Hortobágnak, családommal s a velünk futó Szigligetivel. Én egy kis vánkost gomboltam a kabátom alá, hogy meg ne fagyjak, családomat paplanokba burkoltam; s a derék Szigligeti egy tarka virágu hálókabátot húzott felső öltönye fölé téli ruhának. Mennyit nevéttünk egymáson s együtt a délceg Pompéryn, ki a siberiai expedícióhoz egy hőlgymuffot szerzett valahonnan. — Még most is lehet ezen nevetni.

A nagy dicsőségre következett egyszerre a nagy nyomorúság.

Sor:

Nem a magányéletről beszélek. Annak csak a gyönyörűségére emlékezem. Mikor magam hordtam haza a debreceni piacról a köpönyegem alatt a libamáját, meg a disznóhúst s a feleségem maga főzött egész télen át a nyitott konyhán: mikor egy szobánk volt; akkor voltunk leggazdagabbak: aranybányánk volt a kedélyünkben: kifogyhatatlan. Magányéletemnek legboldogabb korszaka volt a debreceni inség idénye.

De a közügyekben volt a nyomor.

Naponkint eljárta Nyáryhoz. Két kormánytag lakott egy kettős szobában: Nyáry és Patay József. Mindennap első kézből kaptam meg a Hiob-híreket. Minden csatateren vesztettünk. A főhaderegnek Görgey alatt hírére sem hallottuk. Ellenben megkaptuk Görgey váci kiáltványát. Erdélyből népiáltás hírei jöttek. Árulás, hűtlenség, gyáva megadás napi renden. A tábornokok nem engedelmeskednek; egy közülök P. épen fenyegető levelet ír a kormánynak, melyben azzal biztatja őket, hogy nem az ellenségre fog menni, hanem Debrecenre s szétveri a kormányt és országgyűlést, a mért Pestet odahagyta! A külvilágról nem tudtunk semmit. Az hermetice el volt zárva; rendőrségünk tehetetlen, mindenki lehangolva. A forrói csatavesztés után a jó öreg Mészáros e szavakkal kezdé beszédét az országgyűlésen: 'szeretnék pincéből felbeszélni, hogy ne látszanék arcom pirulása'. Csak Nyáry tartotta meg szokott humorát; de az is olyan éles volt már, mint a választóvíz.

Február elején azt kérdezte tőlem Nyáry, megvannak-e még azok a cikkeim, a miket a Pesti Hírlap számára irtam? Elhoztam azokat. Egyéb drágaságaim sem voltak. Nyáry azt mondta, hogy adjam át neki, ő kiadja azokat a Közlönyben, s ezentúl, mint rendes munkatárs írjak cikkeket hasonló irányban a kormány hivatalos lapjába.

Most, mielőtt feljegyzéseimet folytatnám, kérem a tisztelt olvasót, hogy mondjon véleményét az itt következő cikkeimről." (75—79.)

Nyáry Pál — L. 2. sz.

... vezércikkeimet, a mikkel a Pesti Hírlap új szerkesztőségét be akarom vezetni — Gyulai Pál a Jókai mint hírlaplíró c. tanulmányában állapította meg a következőket: „Jókai vallomása egy pár adatot összezavar. Csengery 1848 decemberében nem volt kormányhivatalnok, 1849 májusában neveztetett ki codifikáló tanácsossá: a Pesti Hírlap tulajdonosai az 1849-iki újévre a régi szerkesztővel

Sor:

hirdettek új előfizetést: Jókai szerkesztője lett ugyan a *Pesti Hírlap*nak, de később, Buda ostroma alatt, midőn Debrecenből Pestre jött." (*Bírálatok*. 1861—1903. Bp. 1911. 139.)

Takáts Sándor szerint „Gyulai Pál, aki Jókait nemcsak mint regényíró, de mint politikust és mint hírlapíró, is állandóan csipkedte s nem egy igaztalan állítással igyekezett őt kisebbsíteni kétségbe vonta Jókai azon állítását, hogy a *Pesti Hírlap* szerkesztőségét 1849. január 1-től neki kellett átvennie. , A *Pesti Hírlap* tulajdonosai — írja Gyulai — az 1849-i újtévre a régi szerkesztővel hirdettek előfizetést.' Ez az állítás homlokegyenest ellenkezik az igazsággal. A régi szerkesztővel nem is lehetett új előfizetést hirdetni; mert hiszen nem egy, hanem két szerkesztője volt a *Pesti Hírlap*nak. Aztán a Gyulai-féle hirdetés az új előfizetésre a *Pesti Hírlap*ban sohasem jelent meg. Ellenben olyan előfizetési fölhívás három ízben is jelent meg a lapban, mely Jókai állítását teljesen igazolja. Csengery és Kemény Zsigmond az 1848. év utolsó napjáig szerkesztették ugyan a *Pesti Hírlap*ot, de már az 1848. év november 30-án, tehát Csengery és Kemény Zsigmond szerkesztése idejében a lap vezetőhelyén ez a hirdetés jelent meg". (Takáts Sándor i. m. XXX.)

Itt idézte Takáts Sándor az nov. 30-i előfizetési hirdetést, amely szerint a PH-t újtévkor „Nyáry Pál közreműködésével" Jókai Mór szerkeszti, s hozzáfűzte: „hogy Jókai leendő szerkesztősége komoly dolog volt, bizonyítja az is, hogy még a régi szerkesztők alatt, 1848. nov. 30-án vezetőcikkben megjelent *Jókai Mórnak, a Pesti Hírlap leendő szerkesztőjének programja* is." (I. m. XXX—XXXI.; Vö. CikkBesz II. k. 435.) Ugyancsak Takáts Sándor írta, hogy a „december 16-i számban, bár még Csengery és Kemény Zsigmond voltak a szerkesztők, Jókaitól ismét egy cikk jelent meg, mégpedig a vezető helyen, ily címen: *„A Pesti Hírlap leendő szerkesztőségének politikai hitvallása* (írta Jókai Mór leendő szerkesztő)". (I. m. XXXI.; Vö. CikkBesz II. k. 445.)

Takáts Sándor szerint „Ha Gyulai Pál átlapozta volna a *Pesti Hírlap*ot, aligha állított volna olyasmiket, amik homlokegyenest ellenkeznek az igazsággal. A legeredetibb az ő eljárásában, hogy Jókait vádolja olyasmivel, amit tulajdonképpen ő követ el szakadatlanul. Jókairól és a *Pesti Hírlap* szerkesztőségéről írja például, Gyulai: „Az ő [Jókai] adatai sohasem biztosak... néha nehéz kivenni, mi az, amit akaratból s amit akaratlanul ferdt". (Pol-Besz XXXI—XXXII.)

Ezután Jókainak tulajdonított Takáts Sándor egy Charivari-

Sor:

fricskát, amelyet nem tarthatunk nyilván Jókai közleményei között, majd ismét Gyulai Pált vette célba: „Megérkezvén Jókai Pestre azonnal átvette a Pesti Hírlap szerkesztését. Május 1-től a lapban már ezt olvashatjuk: „Felelős szerkesztő: Jókai Mór”.

Gyulai tehát ezúttal is tévedett; mert Jókai nem az ostrom alatt, hanem még Buda ostroma előtt vette át a szerkesztést és szerkesztette a lapot július 8-ig.” (PolBesz XXXII.)

Takáts Sándornak volt igaza, amikor Gyulai Pál észrevételeit cáfolta. Az is kétségtelen viszont, hogy Gyulai sok megfontolandót mondott, s ezekről Takáts Sándor nem vett tudomást. Részletesen kifejtette, hogy „Nekünk sokkal valószínűbbnek látszik, hogy Jókai nem Pesten [1848-ban], hanem Debrecenben írta mérséklő cikkeit s éppen Nyáry Pál sugalmazására.” (I. m. 139.)

Ezeknek a cikkeknek egy részét valóban Debrecenben írta Jókai. Erre utalnak a közlemények ténybeli adatai. 1848-ban senki sem írhatott az „unbedingte Unterwerfungról”, hiszen a béke-deputáció jan. 3-án jelent meg Windischgraetz bicskei táborában. De Gyulainak is észre kellett volna vennie, hogy a Közlönyben megjelent frások elvi és stflusbeli rokonai azoknak a cikkeknek, amelyeket a PH „szerkesztendője” decemberben publikált. (CikkBesz II. k. 435., 445.)

Jókai minden bizonnyal írt cikkeket a PH számára, amelyek nem jelenhettek meg a váratlan Debrecenbe költözés miatt, s ezeket Nyáry Pál is ismerhette. Az is nyilvánvaló azonban, hogy Debrecenben felfrissítette s az aktuális eseményeknek megfelelően átalakította ezeket az írásokat.

Végül Gyulai Pál, a „harcos kis úr” is megemlíti, hogy „Jókai kedélye a debreceni két első szomorú hónap benyomásai alatt a Nyáry társaságában némi átalakuláson ment át”. (I. m. 140.)
a Pesti Hírlap új szerkesztőségét — Jan. 1-ével Nyáry Pál „közremunkálásával” akarta átvenni Jókai a PH szerkesztését. Takáts Sándor szerint „a Pesti Hírlap kiadói, Csengery Antal és Kemény Zsigmond lemondásakor a szerkesztőséget neki ajánlották fel. Ebben nagy része volt Nyáry Pálnak; őt Jókai politikai vezérének s mint jellemet, eszményének tartotta.” (I. m. XXIX.; CikkBesz II. k. 876.)

A PH nov. 30-án (227. sz. 1123.) és az Ék dec. 3-án közölte Jókainak *A „Pesti Hírlap” leendő szerkesztőségének nyilatkozata* c. irányt kijelölő vezércikkét (CikkBesz II. k. 435—38.), majd dec. 16-án jelent meg a PH hasábjain *A „Pesti Hírlap” leendő szerkesztőségének politikai hitvallása*. (241. sz. 1179.; CikkBesz II. k. 445—

48.) Jókai Pest kiürítése miatt nem vette át a szerkesztést jan. 1-ével.

Új szerkesztőséget akartam bevezetni — Takáts Sándor bíráló nélkül fogadta el Jókai visszaemlékezéseit: „Jókai átvevén a Közlöny politikai részének szerkesztését, itt közölte azt a 14 cikket, melyeket még előző (1848) évben írt a Pesti Hírlap részére, de amelyek ott meg nem jelenhettek Windischgrätz bevonulása miatt.” (I. m. XXXIII.)

Hasonlóképpen vélekedett Dezsényi Béla: „Nyáry felszólítására Jókai itt [a Közlönyben] közli azt a 14 cikket, amelyet még decemberben írt a Pesti Hírlap számára, amikor arról volt azó, hogy az ellenzék egykori lapját ő és Nyáry fogják szerkeszteni”. (Dezsényi Béla—Nemes György: *A magyar sajtó 250 éve*. Bp. 1951. 116.)

a Pesti Hírlap akkori tulajdonosai — Csengery Antal és Kemény Zsigmond (176. sz.) a két szerkesztő, ill. Landerer Mihály és Heckenast Gusztáv (163. sz.) a két kiadó.

kormányhivatalba lépett . . . — Csengery Antal 1849. máj. 9-én — Szemere miniszterelnöksége idején — lett miniszteri tanácsos.

Január 1-én . . . kellett volna már azt kezdenem . . . — Az újévi első három számon szerkesztőként szerepelt Jókai neve a PH utolsó lapján, jóllehet Pesten sem volt akkor.

szokott kedélyesen — Jókai memoárja szerint Nyáry Pált a legnehezebb pillanatokban sem hagyta cserben humora. (HhM 5. k. 10.)

Perczel Mór — L. 11. sz.

Perczel Mór bardunkat a druszdjándi, Mórni tőkéletesen megverték — Windischgrätz dec. 13-án 43—44.000 emberrel indult meg Magyarország ellen. Görgey azt tervezte, hogy a győri sáncoknál felveszi ellene a harcot. 19-én érkezett Győrbe, de a Duna, a Rába és a Rábca nem nyújtott természetes védelmet, mert a nagy hidegben befagyott. Görgey 25—26.000 emberével tovább hátrált s a Drávától felrendelt Perczel Mór 6.000-es seregével akart egyesülni, hogy Buda alatt bocsátkozzék harcba a császáriakkal. Dec. 29-én Bicskén állomásozott, Perczel pedig Mórni indított támadást. Görgey azonban ígérete ellenére sem támada meg Windischgrätzet. Perczel — a Miklós huszárok önfeláldozó vitézsége ellenére — vereséget szenvedett. Mintegy 400 halott és 300 sebesült maradt a csataterén, 3—400-an pedig fogságba estek.

A móri csatavesztés döbbenetet, ingerültséget és rettegést váltott ki. Felrémlett annak lehetősége, hogy Görgey a budai he-

Sor:

gyekben sem tudja majd megállítani az osztrákokat. Ez a vereség a békülékeny húrokat pengető politikának kedvezett. Horváth Mihály i. m. 3. k. 204.)

Jókai kései visszaemlékezése szerint a móri csatavesztés hírére „Kétségbe kellett esni a haza sorsa felett”, amikor a „sors szeszélye folytán” Perczel Mórt „elsőször az egyik druszájánál, „Mórnál” verték meg, azután meg a másik druszájánál, „Bercelnél.” (HhM 5. k. 26., 53.)

Perczel Mórról írta Jókai a *Nomen est omen* c. novellájában: „Serege szétveretett, ágyúit elvették, pozícióját elfoglalták. Bajnokai színet, javát, a szép Zrinyi-zászlóaljat, leölték, vagy elfogták. Mikor vesztett csata után Pesten megjelent, egyik tréfálni mindig kész táblabráinknak nem kis kárörömmel mondá neki: — Öcsém Mór, a druszád nem igen jól talált fogadni.” (*Csatoképek* NK 10. k. 174.)

Csernátony Lajos a *Mdkvirágok* c. rovatában a móri vesztést csápkedte, amikor említette, hogy „egy magyar tábornoknak a privátdienere” [magánszolgája] így köszönti reggelenként az urát: „Memento Moori” [emlékezz Mórra]. Ez pedig tréfás elferdítése a latin mondásnak: emlékezz a halálra (memento mori). (MT 1849. febr. 24. 10. sz. 40.)

Honvédelmi bizottmány — Országos Honvédelmi Bizottmány, OHB, az országgyűlés tagjaiból alakult bizottság, amelyet a nemzetgyűlés a kormány támogatására szept. 16-án választott meg. Tagjai: a képviselőházból Kossuth, Pálffy János, Nyáry Pál, Patay József, Madarász László és Zsembery Imre, a felsőházból Perényi Zsigmond báró, Esterházy Mihály gróf és Jósika Miklós báró. A kormány okt. 8-i lemondása után az irányítást teljes egészében átvette, s új tagokkal is kiegészült. Az OHB elnöki hivatalát Debrecenben a Városházán rendezték be. Ott lakott Kossuth is. (SzabFővD 79.) Máj. 2-án a Szemere minisztérium megalakulása után feloszlatták.

Vetter Antal — L. 41. sz.

a honvédelmi bizottmány Vettert hívta el a hadviselés jövődő tervének megalkotására — Jókai antedatálta az eseményeket.

A főváros kiürítésekor Kossuth terve az volt, hogy Görgey és Perczel Mór a Tisza vonalánál védjék a debreceni kormányt. Görgey — Kossuthék távozása után — jan. 2-án haditanácsot hívott egybe Pesten, s itt más tervet dolgoztak ki. Eszerint Perczel tizezer emberrel védi a Tiszát, Görgey pedig 16.000 emberrel nyugatra vonul Komárom és Lipótvár felé, hogy átkarolással

Sor:

fenyegesse Windischgraetz bal szárnyát, s ezzel visszatartsa a császári főereget a további előrenyomulástól. Görgey azonban a Felvidékre vonult vissza. A forradalom ügyét a mentette meg, hogy Windischgraetz elbizakodottságában és hadvezéri tehetetlenségében koncentrált támadás helyett szétszórta csapatait. Az OHB — Dembinski fővezérletével — erőgyesítést és támadó haditervet sürgetett. A vezérek torzalkodása és a katonai kudarcok után Kossuth a felső táborba sietett a „tábornoki zendülés” elcsitítására.

A tiszafüredi honvédtáborból márc. 8-án tért vissza Debrecenbe, s a késő esti órákban titkos tanácskozást folytatott a képviselőkkel. Dembinski lemondása után ekkor nevezték ki Vetter Antal tábornokot fővezérnek s bízták rá az új támadó haditerv kidolgozását. „*von einer unbedingten Unterwerfung ist aber keine Rede*” — a feltétlen megadásról ne essék szó

Minden lap, kormányi proclamatio . . . azt hirdette, hogy Budapest alatt fogjuk megvívni a döntő ütközetet — Kossuth Lajos gyakran sürgette, hogy az előnyomuló Windischgraetz csapatai ellen vegyék fel a harcot. Madarász László Csányi Lászlóhoz írt dec. 29-i levele szerint az OHB tagjai is készen álltak arra, hogy fegyveresen harcoljanak. (KossÖM 13. k. 920.)

Dec. 30-án azt írta Kossuth Görgeynek, hogy „Ön ott, ahol van, jó positiót választva ütközzék”. (KossÖM 13. k. 924.) Dec. 31-én arra buzdította Görgeyt, hogy „verje meg az ellenséget, ha lehet, csináljon a nemzetnek jó újszandót”. (KossÖM 13. k. 932.) Jan. 1-én „a főváros közelében vívandó csatát” említette. (PH 1849. jan. 3. 254. sz. 1.)

Szilágyi Sándor — Mephisto álneven — azt írta jan. 3-án, hogy a kormány és a képviselőház „Utolsó percig fennen hirdették, hogy ilyen jól állunk, olyan jól állunk. Megveretésről szó sem lehet.” (Nem hivatalos rész. PH 254. sz. 1.)

Jókai kései visszaemlékezése szerint dec. 24-e körül az utcaszegleteken lógtak még a plakátok, amelyek „nagyöblű frázisokban hirdették,” hogy Pest alatt döntő ütközetre kerül sor. (HhM 5. k. 27.)

Budapestnek volt tizenöt ezer jól fegyverzett nemzetőrsége — Jókai adatai erősen túlzottak.

A rendelkezésre álló fegyveres alakulatokkal nem lehetett sikerre számítani Windischgraetz csapataival szemben. Kossuth szerint „jan. 1-én Budapesten 35.000 ember volt! az ellenséghez számban is egyenlő!” (KossÖM 14. k. 82.)

Sor:

Délután . . . kimentünk sáncot ásni a Gellérthegy alá — Már szept. 20-án megkezdődött a budai sáncok ásása az albertfalvi országot mentén. (*Fővárosi újdonságok*. KossH 1848. szept. 21. 71. sz. 325.) Dec. 28-án Vetter mint hadügyminiszterhelyettes a főváros erődítési munkálatainak megszemlélése után nyolc új sánc építését javasolta. Kossuth azonnal intézkedett, s „Pest városnak a Vetter tábornok terve szerint gondoskodott leendő körül sáncoltatásával Klauzál József őrnagyot” bízta meg. (KossÖM 13. k. 911.) Arról is gondoskodott, hogy a megépített sáncokra megfelelő mennyiségű ágyút helyezzenek. (Uo.)

A Gellért hegy mögötti sáncok ásása — Szokoly Viktor szerint — „valóságos nemzeti ünnepély volt. A főurak díszhintái hosszú sort képeztek a hegy alatt, amelyekből bájos hölgyek léptek ki. A két város tanuló ifjúsága tanáraik vezetése alatt ásókkal, kapákkal, kosarak- és talicskákkal felfegyverezve jelent meg a hely színen, s a jóérzelmű polgárság előre is izzadt a haza jóvoltáért végbeviendő fáradtságtól.” (*Honvédelet* 1868. 11—12.) Visszaemlékezésében írta Jókai, hogy „a sáncon dolgozik most Pest egész elegáns hölgyközönsége”. (HhM 5. k. 13.) Az *Egy az Isten és A tengerszemű hölgy* c. regényben is megjeleníti a budai sáncásást.

December 31-én . . . találkoztam Pálffy Alberttel — 1899-ben keletkezett visszaemlékezése alapján „karácsony szombatján” találkozott Jókaival Pálffy Albert a Kígyó utca sarkán. Meghökkenve kérdezte Jókaitól, hogy „Hát te még itt vagy?” Ekkor újságolta, hogy a kormány elmenekült Debrecenbe, s adott frónknak kölcsön száz forintot. (HhM 5. k. 27.)

Pálffy Albert — L. 12. sz.

„*Hát te nem futsz még?*” — Jókai az *Emlékek a szabadsgharcból* c. memoárjában részletesen írja le, hogy a poéták, az újságírók és a színészek a megtorlástól félve menekültek az ellenséges csapatok elől. (HhM 5. 23.) — Életének 1849-i eseményeiről notesz feljegyzéseiben is megemlékezett. (Följ 2. k. 112.)

Az éjjel a haditanács mást határozott, Budapestet feladják — A haditanács nem dec. 31-én, hanem jan. 2-án ült össze — tehát Jókai és a kormány távozása után. Csányi László kormánybiztos sürgetésére Görgey, Vetter Antal, Perczel Mór, Répassy Mihály, Lázár Vilmos és több vezérkari tiszt jelenlétében itt határozták el, hogy a gyakorlatlan újoncok miatt döntő ütközetre addig nem vállalkoznak, míg nem egyesülhetnek a magyar seregek.

Pálffy Albert azt írta febr. 9-én, hogy „Mi magunk is Pesten

Sor:

létünkör oda szavaztunk volna, hogy hazánk kockája a fel Duna vidékén vettessék el." (MT 3. sz. 10.)

Még erre a napra országgyűlés volt hirdetve — Dec. 31-én — a móri csatavesztés hírére — a két ház közös zárt tanácskozásra ült össze, s ott Kossuth azzal az indokkal, hogy egy esetleges csatavesztés után is bíznak a végső győzelemben, azt ajánlotta, hogy a kormány a katonailag jól védhető és a további ellenállás szervezését biztosító Debrecenbe tegye át a székhelyét. (KossÖM 13. k. 940—53.) Az év utolsó óráiban hozta meg az országgyűlés a határozatot a főváros kiürítéséről. Ekkor határozták el azt is, hogy a kormány Debrecenbe távozik. (SzabFővD 61.)

Dec. 30-án írta Kossuth Görgeynek, hogy ha csatát veszlt, a kormány Debrecenbe menekül. (KossÖM 13. k. 921.) Pázmány Dénessel dec. 31-én közölte, hogy az országgyűlés és a kormány másnap indul Debrecenbe. (KossÖM 13. k. 934.)

Degré Alajos szerint „Pesten kétségbeesés, félelem és zűrzavar uralkodott” a kormány kiköltözésekor. (I. m. 2. k. 190.; KossÖM 14. k. 45.; SzabFővD 9., 63.)

Gracza György szerint „a képviselőház előtt nagy tömeg verődött össze. A harag, a kétségbeesés gyalázó kifakadásai voltak hallhatók mindenhol.” (I. m. 3. k. 274.)

Hallottam beszélni Kossuthot, Batthyányt, Madarászt — A dec. 31-i tanácskozáson még hallhatta Jókai a beszédeket, mert csak másnap indult Debrecen felé.

Batthyány Lajos — L. 4. sz.

Madarász László — L. 2. sz.

Batthyány indítvány . . . , *hogy csak a kormány távozzék el Debrecenbe* — „Én azt gondolom — mondta Batthyány — legcélszerűbb volna, ha az országgyűlés mindaddig itt maradna, míg úgyszólván ittmaradásának végperce el nem érkezik. A kormány pedig menjen Debrecenbe, s intézkedjék azokra nézve, mik a nemzet védelmére kívánatosak.” (Gracza György i. m. 3. k. 277.) A békepárt „most minden korábbinál elkecserelettebb támadást intézett a szabadságharc továbbfolytatásának hívei ellen. . . . azt javasolták, hogy az országgyűlés menessen békeküldöttséget Windischgraetzhez, s amíg a békeküldöttség vissza nem tér addig, csak a Honvédelmi Bizottmány költözzék Debrecenbe, az országgyűlés viszont maradjon Pesten. Céljuk ezzel nem lehetett más, mint hogy a Pesten maradó országgyűlést rábírák a Windischgraetzcel bármi áron való megegyezésre.” (Spira György: *A magyar forradalom 1848—49-ben*. Bp. 1959. 365.)

Sor:

... *tdvozzék Debrecenbe* — Mészáros Lázár a Tiszántúl stratégiai elönyeit fejtegette: „Ha... az ország távol keleti részébe a Tiszántúl vonulunk, először abba a helyzetbe jutunk, hogy ezt a hatalmas folyót megvédhetjük, másodszer pedig újabb harcokra gyűjthetünk erőt. Ott fekszik Magyarországnak tulajdonképpeni ereje, ott vagyunk mi erősek. Ott az éghajlat és terület is velünk harcolnak. Ott lakik a valódi magyar. Az osztrákok, ha addig nyomulnak, ott sírjukat fogják találni!” (Gracza György i. m. 3. k. 279.) *Madarász szerint bátorság most Debrecenbe futni* — Madarász László a baloldali véleményét fejezte ki. Szembeszállt a békepárt javaslatával mondván, hogy Pesten maradván az országgyűlés tagjai nem sokat tehetnek a haza érdekében, s a nép nevében kell vállalni a további kockázatot. Zárószavai a következők voltak: „Higgyék el Önök, e nemzet fel fog támadni s első bosszújának azok lesznek áldozatai, kik szabadságát nem védelmeznik, hanem elárulni akarják... öszvetert vállakkal, mi kik képviselők és magyarok vagyunk, küzdjünk a hazáért; azt, ki a másikat elhagyja, löje főbe a legközelebbi”. (KossÖM 13. k. 946.)

Hunkár Antal veszprémi főispán azt javasolta, hogy azt a képviselőt, aki nem követi a kormányt Debrecenbe, tekintsék hazáruló nak. (KossÖM 13. k. 947.)

Windischgraetz csata nélkül jön be — Jan. 5-én ellenállás nélkül vonult be a császári had „Budapestre”. Gracza György szerint a pesti egyszerű emberek is nagyon elkeseredtek amiatt, hogy „az országgyűlés Windischgraetz prédájául dobta mi szép fővárosunkat”. (I. m. 3. k. 281.) Ember Győző írta a *Kossuth a Honvédelmi Bizottmány élén* c. tanulmányában: „A főváros elvesztését a forradalomnak olyan harcos híve is, mint amilyen Perczel Mór volt, végzetesen könnyelműnek tartotta. Budapest elvesztése — írja Kossuthnak 1849. január 1-én — az ország elvesztése. Senki sem fog engedelmesskedni az onnét eltávozottaknak. A hadsereg pedig fel fog oszlani.”

Hasonlóképpen ítélte meg a helyzetet „Csányi László is, aki nem kevésbé elszánt és tántoríthatatlan fegyvertársa volt Kossuthnak”. (KossEml 1. k. 263.)

a futás a hazafiai kötelesség — Görgey visszavonulása Győrből megdöbbentette Kossuthot, (KossÖM 13. k. 901.) aki dec. 29-én is „erőkoncentrációt és támadást” követelt (Uo. 916.)

elvitte fegyvereimet... — Jókai memoárjai szerint vagy Görgey vagy Perczel Mór fegyverezte le a nemzetőrséget, mondván, hogy jobban kell a muníció a honvédeknek. (HhM 5. k. 13.)

Sor:

Szász János alezredesnek a pesti nemzetőrség főparancsnokának írta Kossuth dec. 14-én: „A kassai csatavesztés következtében Schlick ellen rögtön tetemes erőt kell küldenünk.

Maga a hadügyminister fogja a sereget vezérelni.

De a seregnek fegyver kell.

A pesti nemzetőrség hazafiui lelkesedésétől megvárja kormány, hogy örömeit segédkezet nyújtand seregeink fegyverszükségének rögtönös kipótolására.” (KossÖM 13. k. 740–41.) *sajdton volt* . . . — Kossuth rendelkezése értelmében, akiknek „saját fegyvereik vannak, a kormány készpénz fizetéssel fogja őket fegyverük átadásáért azonnal kármentesíteni.” (KossÖM 13. k. 742.)

Dec. 29-én ismét megjelent a rendelet a nemzetőri fegyverek beszolgáltatásáról: „a haza mostani körülményei minden darab fegyvert, mi csak használható, sürgetőleg szükségelvén, ezennel meghagyatik a közönségnek a város minden részeiben rögtön közhírré tenni, hogy minden nemzetőr vagy más akárki, kinél kincstári szuronyos fegyver van, azt 48 óra alatt a nemzetőrségi parancsnoksághoz beadni mulaszthatlan kötelességének ismerje.” (KossÖM 13. k. 921.)

Nem voltam semmi — Az *Emlékek a szabadságharcból* c. visszaemlékezésében írta ezekről a napokról Jókai: „az egész éltető világ semmisült meg körülöttem. Olyan voltam, mint a romok alá temetett ember . . . Senki sem voltam, semmi sem voltam.” (HhM 5. k. 25–26.)

. . . *egy lapszerkesztő, a kinek a lapja holnap nem jelenik meg* — Jókai az *Ék*-t szerkesztette 1848-ban. Az utolsó szám dec. 31-én jelent meg. *Visszaemlékezése* szerint „A szerkesztésem alatt megjelenő 'Életképek' (tavaly még a legkedveltebb szépirodalmi lap) az utolsó évnegyedben annyira elvesztette az előfizetőit, hogy a kiadóm felmondta annak a további kiadását. A jövő évtől kezdve nem volt lapom.” (HhM 5. k. 26.)

Máriusi bajtársaim mindegyike volt már valami . . . Egyedül én maradtam meg semminek: Irónak — Jókai írta gyakran idézett memoárjában: „Minden pályatársamról, minden barátomról, a márciusi napok minden szereplőjéről gondoskodott a sors. Petőfi, Vasváry, Egressy, Degré, Bulyovszky, Sükei, Lendvay, Oroszhegyi, Királyi, Irinyi, Irányi, Pompéry, Lauka, Vajda mind-mind volt valami: képviselő, miniszteri hivatalnok, szabadcsapatvezér, honvédtiszt . . . csak én rólam feledkezett meg Isten és kormány.” (HhM 5. k. 26–27.)

Sor:

Az én kortársaim c. memoárjában is visszaemlékezik ezekre az időkre: „Egressy kormánybiztosnak ment; Pálffy „Március 15-ike” című lapot szerkesztett Csernátonyval... Kemény, Csenger, Kuthy, Pompéry, Jósika, Bulyovszky kormányhivatalokba léptek; Vas Gereben kormány-néplapot adott ki”. (*Életemből* I. rész 197.)

Petőfi Bem hadsegéde — Petőfit jan. 17-én helyezték át az erdélyi hadsereghez, s jan. 25-én lett Bem segédtisztje.

Pálffy tancsosz — Pálffy Albert Madarász László rendőri tanácsosa volt (Kovács Lajos i. m. 199.)

Iryni József (1822—1859) — a márciusi fiatalok egyik vezetője, ő készítette a híres 12 pont szövegének az alaptervezetét, a nemzetgyűlésben a Bihar megyei hosszúpályi kerület radikális képviselője volt. Októberben az OHB Párizsba küldte, s Teleki László mellett mint követségi tanácsos működött. 1849. máj. 15-én tért haza Franciaországból, s részt vett a nemzetgyűlés munkájában. Az aradi kapituláció után menekülés közben elfogták. A haláltól Haynau kegyelmezése mentette meg.

Egressy Gábor (1808—1866) — színművész, drámaíró, színi kritikus. Egyik alapító tagja a Nemzeti Színháznak. Petőfi barátja, márciusban vezető szerepet vállalt az ifjúság mozgalmaiban. Nemzetőr-századosként vett részt a szerb felkelők elleni harcokban. Szept. 24-én a toborzó körútra induló Kossuth segédtisztnak vette maga mellé, majd Szeged-környék népfelkelési biztosává nevezte ki. 1849-ben egy gerillacsapat parancsnoka lett. Egysége Kassa környékén tevékenykedett mint a Felsőmagyarországi Védserg egyik osztaga. Májusban megsebesült, elhagyta a harcteret, s a fővárosban folytatta színészi tevékenységét. Júliusban Bem táborába utazott, majd török földre emigrált. In effigie felakasztották.

Oroszhegyi Józsa — L. 63. sz.

Vasvári Pál — L. 242. sz.

Csernátony kormányelnöki titkár — Csernátony Lajos 1849 elején az OHB elnöki titkára volt. (18. sz.)

Vajda János (1827—1897) — költő, fiatalon kapcsolódott be a márciusi ifjak mozgalmaiba. 1848 augusztusában egy szabadcsapat tagjaként vett részt a délvidéki harcokban. Októberben önkéntesnek jelentkezett a 24. honvédszászlóaljba. Decemberben őrmester lett. 1849 májusában mint hadnagyot osztották be a pesti térparancsnokságra szolgálattételre. A világosi kapituláció után egy esztendeig mint közlegény a császári hadseregben szolgált.

Degré Alajos (1820—1896) — író, francia emigráns fia. Vezető-

Sor:

szerepet játszott a pozsonyi országgyűlési fiatalok mozgalmában. 1848-ban beállt a pesti önkéntesekhez, ahol kiképzették kapitánynak. 1848-ban honvédtüzérnek jelentkezett, s kinevezték századosnak.

Tisztként harcolta végig a szabadságharcot. A turai csatában súlyosan megsebesült. Világos után egy darabig bujdosott, majd Aradra internálták. *Visszaemlékezéseim* c. memoárkötete értékes kortörténeti dokumentum.

Farkas János L. 66. sz.

Vidacs János (1826—1873) — joghallgató, egyike a márciusi fiataloknak, az egyetemi baloldali mozgalmak vezető alakja. Önkéntesként jelentkezik a 14. honvédszászlóaljba, ahol később hadnagy lesz. 1849. júniusában már százados. Világos után előbb halálra, majd kegyelemből várfogságra ítélik.

Lisznyai Kálmán (1823—1863) — költő, a Tizek Társaságának tagja. Szép számmal jelentek meg versei Jókai folyóiratában. A szabadságharc idején Görgey hadnagya, majd történetírója. Világos után a „petőfieskedők” egyik jellegzetes figurája.

Szegfi Mór (1825—1896) — író, a szabadságharc előtt az izraelita magyar nyelverterjesztő egyesületnek volt titkára. 1848-ban honvédtüzérnek csapott fel, s kinevezték századosnak. 1849-ben Szemere Bertalan titkára lett, majd külföldre menekült. Hazajövedele után folytatta újságírói tevékenységét. A kiegyezés után a kereskedelmi minisztériumban dolgozott, majd Lőcsén és Kassán tanított.

Kirdlyi Pál (1821—1892) — ügyvéd, hírlapíró, 1848 elején átvette a Jelenkor c. liberális politikai napilap szerkesztését. Somogy és Zala megye népfelkelési biztosa. 1849. máj. 16-án őrnagy a 65. honvédszászlóaljban, majd a hadügyminisztérium katonai osztályán. Hat évig volt közkatoná a császári hadseregben. 1858-ban a Pesti Napló felelős szerkesztője, a kiegyezés után képviselő lesz.

Táncsics Mihály — L. 58. sz

Mind valami! — Az említetteken kívül Jókai baráti köréhez tartozott még Emödy Dániel, minisztériumi fogalmazó, a népfelkelés szerzője, a románokhoz küldött békedelegáció tagja, aki jún. 30-tól a Közlönyt szerkesztette. Ide tartozott Zeyk Károly miniszteri osztályfőnök, Ábrányi Emil író és lapszerkesztő, aki 1847—48-ban gyakran jelentkezett a Honderű és az ÉK hasábjain, s volt kormánybiztos, belügyminisztériumi titkár, újságíró, s szerkesztette a Jövő c. lapot.

Memoárjaiban a hivatalt nyert barátai közt említi Jókai a felsorol-

Sor:

takon kívül Bulyovszky Gyulát, Sükei Károlyt, Lendvay Mártont, Irányi Dánielt, Pompéryt és Lauka Gusztávot.

Egyedül én maradtam meg semminek! írónak — Jókai 1848-ban még büszkén emlegette egyik közleményében, hogy hivatalt nem kér a kormánytól. (CikkBesz II. k. 111—12.)

Legszigorúbb tél kezdete — Jókaiék farkasordító hidegben Szolnokig vasúton utazva, majd gyékényes szekéren menekültek Debrecenbe. (JLev I. k. 327.) Jókai több helyen — pl. *A gyémántos miniszter* c. „forradalmi paszkvilljában”. (FAIM 232.) *A két menyasszony* c. novellájában (*Csataképek* NK 10. k. 1—4.), *A tengerszemű hölgy* c. regényében (JKK 55. k. 435.) és az *Öreg ember nem vén ember* c. munkájában (JKK 64. k. 134.) is megemlíti, hogy milyen „szibériai, csikorgó télben” menekültek Debrecenbe. „A legkegyetlenebb hideg volt, amire... emlékszem” — írta egyik késci visszaemlékezésében. (HhM 5. k. 24.)

Ugyanígy emlékeztek meg a télről a kortársak. Pl. Gyurmán Adolf (—: *Menekülés Debrecenbe*. Pest 1850.), Táncsics Mihály (*Életpályám*. Bp. é.n. 151. 259.), Ábrai Károly (*Magyarország 1848—49-ben*. 3. k. Pest 1869. 124—26.) és Ábrányi Emil (*Életemből s emlékeimből*. Bp. 1897.)

A szolnoki vasuton befagynak a mozdony csövei a hidegtől — 1899-ben keletkezett memoárjában említi Jókai, hogy a szolnoki úton „megállt a vonat a síkon... A mozdony csöveibenjéggé fagyott a gőz!” (HhM 5. k. 25.)

carbondri köpönyeg — élénk színű, főleg vörössel bélelt és vörös hajtókával ellátott, ujj nélküli, kerek köpönyeg, amely a XIX század első felében volt divatos, s amely a köztársasági érzelmű olasz politikai mozgalom nyomán terjedt el Európában

... a velünk együtt futó Szigligetivel — A menekülők tarka sokaságáról élénk és hiteles képet fest Módy György *A menekültek* c. dolgozatában. (SzabFővD 63. L. 231. sz.) Jókai visszaemlékezése szerint „Nemcsak mi futottunk Windischgrätz elől: az egész Nemzeti Színház szétrebbent. Maga az igazgató, Bajza, Vörösmarty társaságában elmenekült. Egressy Gábor kormánybiztos lett, az öccse, Béni tűzértiszt, az ifjabb Lendvay Márton honvédbadnagy volt, Telepi Tardonára vonult, a hol kis háza volt. A nőmön kívül Debrecenbe menekültek még Schodelné, a operai primadonna, Bulyovszkyné a férjével, ki ugyanakkor nősiült meg, mikor én; Éder Lujza a csendes őriült anyjával, Kovácsné, a komika, és maga Szigligeti, a titkár, a drámafró.” (HhM 5. k. 24.)

Sor:

Szigligeti Ede — L. 231. sz.

Pompéry János (1819—1884) — ügyvéd, nevelő, országgyűlési képviselő. 1848—49-ben a belügyminisztériumban volt titkár. 1849-ben az új választáskor lett a jász-kun területek türkevei kerületének képviselője, miután a ház a Debrecenből távolmaradt Szentkirályi Mórt mandátumáról lemondottnak minősítette. 1850-ben Bécsbe költözött, majd két év múlva Pesten kémiaiával foglalkozott. 1853-tól a Pesti Napló újdonságírója, majd szerkesztője. 1861-től több politikai lapnál dolgozott mint újságíró.

magam hordtam haza a debreceni piacról . . . a libamdját, meg a dísznóhust — Csak a debreceni időszak kezdetén járhatott Jókai a piacra bevásárolni, mert — a visszaemlékezése szerint — hamarosan fogadtak egy „cselédet, egy tagbaszakadt subás kis menyecskét”, *a feleségem maga főzött egész télen át a nyitott konyhán* — Jókai írta: „A szobánkban volt egy belülfűtő kemence: annak a tüzénél az én feleségem (a magyar színművészet csillaga) olyan szépen megfőzte az ebédet, négy tál ételt, egyiket a másik után, hogy én soha életemben annál jobbat nem ettem.” (HhM 5. k. 30.)

Farkas János kormánybiztosnak is Laborfalvi Róza főzött havi 60 forintért. (Vö.: SzabFővD 95—96.) Jókai egyik 1854-i levele arról árulkodik, hogy a felesége szeretett s tudott is főzni. Az élelmickek drágasága idején említi: „Most már kis leányunk is van, egy kecskeméti ismerősöm gyermeke, ki ide adta hozzánk kosztára. A feleségem babon, buzán, tojáson és szalonnán alkudta ki a kosztpénzt. Ezt nevezem azután speculationak.” (JMLev 1. k. 133) Az *Enyim, tied, övé* c. regényben Áldorfai Ince felesége főz az emigránsoknak. (1. k. JKK 29. k. 231.)

mikor egy szobánk volt . . . — Debrecenben egy időben a Csapó utcában laktak Jókaiék. (SzabFővD 80.) Juhász Géza rátalált arra a feljegyzésre is, amely szerint „Tóth Pál házában Jókai Mór újságíró 1 szoba, bútorral, fűtés nélkül, fizetett 12 forintot.” (SzabFővD 272—73.)

Magányéletemnek legboldogabb korszaka volt a debreceni inség idején — A „debreceni idillre” emlékező Jókai a családi élet boldogságáról szól. (HhM 5. k. 30—31.)

naponkint eljártam Nydryhoz . . . — 1874-ben, a FAIM Előszóijában írta Jókai: „A magyar kormány új székhelyén válságszerűen léptem összeköttetésbe a haza sorsát intéző legkiválóbb kormányférfiakkal. Látköröm egyszerre kiszélesedett. Nagy embereket tanultam igen közelről megismerni, nagy események előkészítő gépezetében betekinteni.” (CikkBesz II. k. 478—79.)

Sor:

Két kormánytag lakott egy kettős szobában — Jókai Irta pálfordulásáról szóló memoárjában: „Debrecenben mindennap ellátogattam Nyáry Pálhoz, ki engem nagyon szeretett, távolról rokonom is volt. Együtt lakott Patay Józseffel. Két miniszter egy szobában! Nyáry Pál volt a belügyminiszter, Patay József a közlekedési miniszter. Kettőjüknek volt egy szobája.” (HhM 5. k. 31.) *A tengerszemű hölgy* c. regényben is megemlíti Jókai, hogy egy szobában lakott két kormánytag. (JKK 55. 171.; Vö.: *Utazds egy sírdomb körül* NK 186.; *Enyim, tied, övé* 1. k. JKK. 28. k. 176.)

Juhász Géza írja az *Írók szerepe* c. dolgozatában: „Nyáry Pál a Rickl-házba került, csakugyan együtt Patay Józseffel, jól emlékszik rá Jókai. Hiszen hamarosan naponta megfordulhatott ennél a bölcs humorú, tragikus sorsú férfinál, akinek alakját később ismételten meg-megrajzolta, olyasformán, mint egy kisebb méretű Deák Ferencet.” (SzabFövD 273—74.)

Patay József (1804—?) — Pest megyei földbirtokos, az 1848-i országgyűlésen a monori kerület radikális képviselője. Szept. 16-án választották az OHB tagjává. 1849 májusában jász-kun főkapitány lett a renegát Szentkirályi Mór helyett.

első kézről kaptam meg a Hiób-híreket — Az *Emlékek a szabadságharcból* c. visszaemlékezésében is élénken él írónk emlékezetében, hogy dec. végén és jan. elején csupa leverő hírek érkeztek az ország különböző részeiből: „keleten, nyugoton, északon csupa Hiób-híreket hallottam veszített csatákról, magyarok kiirtásáról”. (HhM 5. k. 25.)

Hiób-hírek — Iesújtó hírek (KossÖM 14. k. 63—64.)

A főhadsergeknek Görgey alatt híret sem hallottuk — Miután jan. 5-én Windischgraetz csapatai bevonultak Pestre, Görgey a Felvidékre vezette seregét. Az OHB csak jan. 16-án kapott Görgeyről hiteles híreket.

Minden csatátéren veszítettünk — Perczel Mór móri csatavesztése mellett a legnagyobb rémületet gr. Franz Schlick altábornagy támadása okozta. Schlick 8.000-es seregével dec. 5-én a Duklai hágon tört be Magyarországra, s Pulszky Sándor gyakorlatlan csapatait Miskolcig verte vissza. Dec. 11-én bevonult Kassára s Debrecent fenyegette. Windischgraetz is utolérhette volna Perczel Mór gyenge seregét, mielőtt az a Délvidékről kivont bánsági seregekkel egyesülhetett volna. Januárban Perczel Hajdúszoboszlóig hátrált az osztrák fővezér elől.

Sor:

Petőfi is „vesztett csatákról és csúfos futásokról” írt ebben az időben.

Görgey váci kiáltványa — Görgey jan. 5-én tette közzé váci nyilatkozatát, amelyben kijelentette, hogy a kormány legutóbbi rendeletei „mindegyike elegendő lett volna a hadtest bizalmát a honvédelmi bizottmány férfijaiban megingatni, de együttesen azon félelmet is keltették, mintha a hadtest — hogy enyhe kifejezéssel éljünk — hasznavehető, de veszélyes eszköz gyakorlatlan kezekben.” (Gleich Richárd i. m. 2. k. 174.) E kiáltvánnyal Görgey megtagadta az engedelmességet az OHB-nak, és sanda célzásokat tett megalkuvási készségére. (Spira György. i. m. 40.; Mőd Aladár: *Pártharcok és a kormány politikája 1848—49-ben.* — ForrSzab 125—27.)

Görgey Artúr — L. 29. sz.

Erdélyből népi rtás hírei jöttek — 1848 májusa után a császári tisztek irányította román felkelők kíméletlenül támadták és irtották Erdély magyarlakta vidékein elsősorban a tisztviselőket és a földesurakat. A tragikus események és drámai jelenetek napirenden voltak. Bem az általános lázadást rövid idő alatt megfékezte. Karácsonykor bevonult Kolozsvárra, s győzelmei januárban már a debreceni közvélemény előtt is ismertek voltak.

Jókai az *Egy az Isten c.* regényében színes képet fest az erdélyi atrocitásokról. (JKK 70. k. 2. 7.)

Árulás, hátlenség, gyáva megadása . . . — A szabadságharc megindulása után több magasrangú tiszt átállt az ellenséghez. 1848 őszén dezertált báró Ottinger Ferenc tábornok, budai dandárparancsnok ideiglenes hadügyminiszter, a drávai magyar sereg parancsnoka, Gróf Teleki Ádám tábornokot, a drávai sereg későbbi főparancsnokát még szeptemberben leváltották. Átpártolt a császáriakhoz Bechtold Fülöp altábornagy, a bácsi sereg főparancsnoka s az utóda báró Bakonyi Sándor vezérőrnagy is, aki dec 13-ig volt főparancsnok. Nov. 1-én lemondott Móga János altábornagy a Jellacsiccsal szemben álló magyar hadsereg főparancsnoka. Nov. 12-én lemondott Kovács György ezredes, a budapesti nemzetőrség térparancsnoka. 1848 végén visszavonult Fackh József tábornok, Szentkirályi Móric jász-kún főkapitány pedig cserben hagyta a szabadságharc ügyét. Januárban elhagyta a nemzeti sereget gróf Esterházy Sándor tábornok, gróf Lázár György tábornok, gróf Karper Nándor őrnagy, Korossy Kamilló honvédeőrnagy, Bárczay János huszárezredes, Békeffy Károly huszáralezredes, gróf Zichy Lipót huszáralezredes, dandárparancsnok

Sor:

és gróf Zichy Pál huszárörnagya. Lemondott Haul ezredes, a munkácsi vár parancsnoka és Voinits huszárezredes. Dorsner Ferenc ezredes, a csík-gyergyói székelység vezére januártól a székelyek császári biztosa lett. Januárban jelentkezett Windischgraetznél gróf Nádosy Sándor huszárezredes, Perczel Sándor a Bocskai huszárok őrnagya, Zellhoffer Frigyes huszárörnagya és báró Wiedersberg Alajos őrnagya. Éder Frigyes vezérörnagya febr. 14-én átadta az eszéki várat. Földváry Lajos alezredes eszéki osztályparancsnok ellen véstörvénytiszéki eljárás indult a vár feladása miatt. Megszökött Szathmáry-Király Barnabás tábornoki őrnagya, Dembinski hadsegéde.

A képviselőknek egy jelentős része nem jelent meg Debrecenben. Pázmány Dénes és Szentkirályi Mór egyenesen felajánlotta szolgálatait a császáriaknak.

A tábornokok nem engedelmeknek — A törzstisztek egymás közötti viszála szinte az egész szabadságharc idején éreztette hatását.

Görgey — aki a nyugati határtól lényegében Kossuth parancsa ellenére retirált — a móri csatában Perczel Móra volt féltékeny. Az OHB-vel a váci kiáltványában helyezkedett szembe.

Perczel jan. 22-én megszalasztotta Szolnokról, majd Irsáig kergette az ellenséget. Már-már Pest felszabadítására gondolt, amikor a magyar csapatokat a Tiszánál egyesítették, hogy koncentrált támadást intézzenek Windischgraetz ellen. Perczel ezzel nem értett egyet, megsértődött és lemondott.

A tábornokok közötti legélesebb harc Dembinski fővezérére idején a febr. 26–27-i kápolnai vesztes csata után tört ki. Görgey tábornoki karával lázadást szított a lengyel fővezér ellen, amely Dembinski eltávolításával végződött.

A márc. 5-i szolnoki csatában csökkentette a győzelem nagyságát Vécsey tétlenkedése. Nem kelt át a Tiszán a néhány nappal későbbben kinevezett Damjanich tábornok felhívására, hogy harpófogóba szorítsák a császáriakat.

A déli hadseregben egyesek hajlandók voltak a szerbek ellen harcolni, de a császáriak ellen nem. Esterházy Sándor gróf tábornok nemcsak lemondott, de egész hadosztályát át akarta vinni az osztrákokhoz. Vécsey Károly erélyes fellépéssel akadályozta meg a nagyméretű áruást.

a jó öreg Mészáros — Mészáros Lázár (107. sz.)

P. — Perczel Mór (11. sz.)

... szétveri a kormányt és az országgyűlést — Petőfi szerint Perczel Mór mondta: „szétkergetem az országgyűlést a pokolba, s kezem-

Sor:

be ragadom a diktátorságot". (Petőfi Sándor: *Összes Művei*. 5. k. Bp. 1956. 142.) Jan. 13-a után Perczel Mór egy goromba levélben írta, hogy a táblabíró politika miatt szétkergeti az országgyűlést. (Bekszics Gusztáv i. m. 73.) Kemény Zsigmond szerint „Damjanich megígérte, hogy mihelyt Komáromot Görgei felszabadítja, ő — t. i. Damjanics — Debrecen felé fordul és szétveri a fecsegőket (a képviselőházat)". (Bekszics Gusztáv: *Kemény Zsigmond A forradalom és a kiegyezés*. Bp. 1883. 140.)

Visszaemlékezésben Jókai arról írt, hogy Hatvani Imre szabadcsapatvezér nem csinált „belőle titkot, hogy . . . A legelső diadalmas csata után, melyet ki fog vivni, azonnal Debrecen ellen fordul, szétkergeti az országgyűlést a kormánnyal együtt." (HhM 5. k. 47.) Azt is említi, hogy „a derek Perczel Mór írt egy levelet a kormánynak, melyben valamennyi politikust mind hazaárulónak nyilvánított s szörnycen fogadkozik, hogy az egész dandárával egyenesen Debrecenbe fog nyomulni s ott mind valamennyinek hátrafelé fordíttatja a fejét." (HhM 5. k. 53.)

A forrói csatavesztés — A kassai csata után Mészáros Lázár vette át a parancsnokságot, de ő is kudarcot vallott. Átszervezett és megerősített csapataival a szikszói hegyekig nyomult előre, hogy a kassai utat biztosítsa. A császáriak Forrónál gyülekeztek. Dec. 27-én az osztrákok ágyúai a magyar huszárokat komolyabb összetűzés nélkül megfutamították. Nem fejtettek ki ellenállást a magaslatocon a magyarok Pergen dandárával szemben sem, s erre az egész csapat — Mészáros Lázár buzdítása ellenére — meghátrált. Az osztrákok nem üldözték a húszfokos hidegben a magyarokat, s így azok viszonylag rendben vonultak vissza Miskolcra. Jan. 1-én a császáriak Kassánál gyülekeztek. Mészáros Lázár jan. 4-én ismét megtámadta őket, de a nagyidai úton álló röppentyűtelep a magyarokat futásra kényszerítette, s csaknem teljesen szétbomlott a Mészáros féle hadtest. A császáriak csekély veszteségével (3 halott, 13 sebesült és 9 fogoly) szemben a mieink 300 halottat és sebesültet valamint 600 foglyot vesztek. (*Mészáros Lázár külföldi levelei és életrajza*, Kiadja: Szokoly Viktor. Pest, 1864. 164.; Berzeviczy Albert: *Régi emlékek*. Bp. 1907. 38—39.)

Jókai szerint a hadjárat kezdetén a „mi jobbadán nemzetőrökből álló seregeink, melyek akkor kerültek először csatátűzbe: szégyenletes kudarccal jelölték a csatahelyeket. Mészáros Lázár, a volt hadügyminiszter vezénylete alatt a Schlick ellen küldött hadsereg csaknem vérontás nélkül hagyta magát megverni Szik-

szó és Kassa alatt, s teljes megsemmisítését csak a jókor érkezett huszárság s a bécsi aula szabadcsapatjának vitéz ellenállása akadályozá meg.” (*A magyar nemzet története regényes rajzokban*. II. k. JKK 68. k. 467.)

Forró — község a múlt századi Abaúj-Torna vármegye szikszói járásában.

„*Szeretnék pincéből felbeszélni . . .* — Jókai 1899-i memoárja szerint nem Debrecenben, hanem Pesten mondta Mészáros Lázár, hogy „Szeretnék pincéből felszólalni, hogy ne látszanék arcomnak pirulása”. (HhM 5. k. 25—26.) *A köszlő ember fiai* c. regényben a debreceni Városháza termében mondta a „hadügyér”, hogy „Szeretnék pincéből kibeszélni, hogy ne látszanék arcom pirulása.” (II. k. JKK 28. k. 32.; Pol.Besz 2. k. 279.)

elhozta azokat . . . — Sok szempontból rokonságot mutatnak Jókainak a PH-t bemutató cikkei és a Közlönyben megjelentek. *Nydry . . . kiadja . . . a Közlönyben* — Nyáry Pál az OHB megbízásából intézte a Közlöny ügyeit. Csernátony Lajos miatta nem folytathatja a szervezkedő békepárt ellen ígért febr. 2-i cikkét. (Windisch Éva i. m. 53—54.)

Közlöny — 1848. júl. 8-án Gyurmán Adolf — Kossuth egykori hírlapi munkatársa — szerkesztésében megindult nagy formátumú hivatalos napilap. A kormány szerteágazó politikai irányvonalát kiszolgáló és gyakran bírálta újság volt az egyetlen, amely a szabadságharc egész ideje alatt fennmaradt. Rövid megszakításokkal jelent meg Debrecenben, majd ismét Pesten, s az utolsó időszakban Szegeden, Aradon, sőt állítólag Lugoson is kiesztek belőle egy számat. 1849. júl. 1-től Emödy Dániel szerkesztette.

s ezentul, mint rendes munkatárs irjak cikkeket hasonló irdnyban . . . — A pálfordulásáról szóló memoárjai szerint egy debreceni reggel azzal fogadta Nyáry Pál Jókait, hogy vállalja el a Közlöny „lapvezérségét” havi 150 forintért, mert a vitriolba mártott tollú szerkesztőre, Gyurmán Adolfra nem lehet rábízni a vezércikkek írását. (HhM 5. k. 32.)

Kossuth febr. 6-án bízta meg Jókait a hivatalos lap „politikai rovatának” irányításával. (KossÓM 14. k. 348.)

Hatvany Lajos azt feltételezi, hogy Laborfalvi Róza, Jókai „házi heroinája” (I. m. 2. k. 587.) aki „Schödelnének legjobb barátja” volt, az utóbbi útján protezsálta be az urát előbb a „Közlöny”-höz, s aztán az „Esti Lapok”-hoz. Ez volt ama ritka esetek egyike, melyben a protekció ugyan legtehetségesebbnek, de viszont fájdalom

Sor:

épp a legrosszabb ügyben jutott, nem irigylendő, mert nem tiszteletreméltó részeül." (I. m. 2. k. 625.)

Jókai jól ismerte Nyáry Pált mint távoli rokonát. Találkozott vele a márciusi napokban, a nyáron násznagya volt, s a PH leendő szerkesztőjeként is "számított „közremunkálására”. Aligha volt szüksége közvetítő protektorra.

★

Az 1. sz. cikk utolsó szavához a következő lapalji magyarázatot csatolta a FAIM-ban Jókai:

„Ezen cikk megjelenése egy hétig folyó országgyűlési vitára adott alkalmat. Ez volt az a cikk, a miért engem a ‚békepárt’ — a kiegyenlítésre hajló párt szóvivőjének kiáltottak ki, s megtámadtak hírlapban és országgyűlésben. Azaz, hogy az utóbbi helyen nem engemet, hanem a kormányt, követelve tőle, hogy nyilatkozzék: a kormány nézete-e az, a mit én ott kifejeztem?

Nyárynak nem volt szabad igent mondani, noha valóban az ő nézeteivel találkozott az mind, s kivüle még több kormánytagéval is. Azt felelte, hogy a Közlöny felügyelete Jósikára tartozik. Erre Jósika nyilatkozott hírlapilag, hogy ő nem szokta a Közlöny cikkeit censurálni, csak általános utasításokat szokott az íróknak adni. Most újra heves támadás következett Nyáry ellen az országgyűlésen; melynek folytán elhagyta őt a phlegmája, tudta, hogy nem engemet, hanem őtet akarják megbuktatni, tüzbejött, lemennydörögte megtámadóit; de a kormány politikájáról megint nem nyilatkozott. Ezzel a válaszzal a ház nem volt megelégedve.

Ekkor én elmentem Jósikához (ez egyetlen egyszer találkoztam vele életemben) s felkértem, hogy ámbár én ő tőle soha semmi utasítást nem kaptam, mégis vegye elő azt az én vitatárgyává lett cikkemet, s mondja meg nekem: mi van abban, a mi az ő utasításával valamiben ellenkezik?

Jósika őszintén megmondta, hogy ő neki a cikk ellen semmi kifogása; — de maga Kossuth az, a kinek az nem tetszik.

Erre egyenesen mentem Kossuthhoz. Ő is igen egyszerű életmódot vitt, az elfogadáshoz könnyű volt hozzájutni nála.

Hidegen fogadott, de megbecsült vele, hogy hosszas bírálatot tartott cikkem tartalma felett, kifejezve kedvenc maximáját, hogy ‚a politika az exigentiák tudománya’. Az volt a kifogása, hogy miért mondtam én ki, hogy a magyar nemzet csupán alkotmány helyreállításáért küzd s nem a dynastia elűzéseért?

Sor:

„Mert igaz; csak alkotmányunkért küzdünk s azzal beérjük.’
Kossuthnak nem tetszett ez a határozott hang. Visszautasítólag felelt.

„Ha azt akarjuk is, nem helyes azt kimondanunk. Ha ellenfelünk tudja azt előre, hogy győzelmünk esetére sem veszi el trónját, miért ne folytatná végig a harcot? Akkor csak mi veszthetünk, ő soha sem. Miért mondjuk mi ezt neki?’

„Azért, mert már kimondta más: s arra igent, vagy nemet kell mondanunk.’

„Kicsoda?’

„Görgey.’

„Görgey árulól’ monda ekkor Kossuth indulatosan s okait is előadta, a mik e meggyőződésben megerősíték. (Azokat nem mondhatom el.)

Szavai lesújtólag hatottak rám. Mindig meg volt az a gyöngeségem, hogy mikor hazám nagy emberei egymást sujtották; az nekem jobban fáj, mint nekik. — Általában az egész vita hasonlított egy athleta és egy gyermek közötti harchoz.

Még is volt bátorságom azt tovább folytatni.

„De én ismerek egy még nagyobb embert, a ki kétségtelen jó hazafi s még is tett már lépéseket a mostani harcnak békés uton megszüntetésére.’

„Ki az?’

„Őn maga, kormányelnök ur.’

Kossuth erre elnevette magát. Kedélye hirtelen át tudott csapni a haragból a derültségbe.

„Igaz, hisz az nem titok; de nem is igen komoly dolog. F . . . cs Leo gróf, mikor Bécsbe felutazott, oda jött hozzám s felajánlá, hogy a dynastia tagjaival beszélni fog a békés kiegyenlítésről. Én azt mondtam neki: nem bánom. Nem fog az azokkal beszélni. Ezt hallhatta ön.’

„Ezt én nem hallottam; de tudok egy annál komolyabb kísérletet. *Csányi László*, a magyar kormány biztos felhatalmaztatott rá, hogy tegye magát a kremsieri országgyűléssel érintkezésbe a végett, hogy háború helyett alkotmányos úton oldassék meg a két ország közötti viszály.’

Kossuth hangulata ekkor egyszerre megváltozott irányomban. Látta, hogy én e kísérlet tickát birom, és azt a legkeserűbb megtámadások ellenében is védelmemre fel nem használom; egyenesen Nyárytól tudom, s az ő meghatalmazásából hivatkozom most erre ő előtte. Akkor aztán igen sokat és igen szépeket

Sor:

beszélt; de a miket nem való már meghallani az újabb nemzedéknek; csak beszéde végszavait jegyzem fel: szórol szóra, a hogy akkor rögtön leirtam.

„A mi engemet illet, szólt Kossuth: én borzadok attól a gondolattól, hogy mi lesz *velem*, ha e nemzet győzni fog? Ez a nép képes lesz lelkesedésből, hálából engemet koronájával megkínálni: mitől Isten őrizze meg az én fejemet! Ön lát szívembe, hogy erre nem vágytam soha. Ha győz e nemzet, én visszavonulok. Akkor szükség lesz egy higgadt államféfira, minő Deák, egy organizáló főre, minő Szemere, egy adminisztráló tehetségre, minő Nyáry; rám: a nép szószólójára többé semmi! Én, hogy népszerűségem útjában ne legyen az ujjáalkotásnak; még csak polgára sem maradhatok ennek az országnak, ha fegyvereink győztek.”

Meg voltam hatva a hazafiui nagyság e fényes nyilatkozványa által. Meghajtám magam s azt mondtam, hogy több cikket nem írok a kormány lapjába a mai napon túl.

„Várjon ön holnapig a lemondással.” mondá Kossuth s elbocsátott.

Ekkor irtam a XVI-ik számú utolsó cikkemet.

És másnap Kossuth válaszolt az országgyűlésen a cikkem miatt történt interpellatióra; ragyogóan és nemesen. Mindenki meg volt vele elégedve. Én leginkább. Ott kimondá Kossuth, hogy nézeteihez szilárdul ragaszkodik, de azok is becsületes törekvésnek nyilvánítja, kik más uton is lehetők tartják a hazát megmenteni; az utat nem akarja elzárni s e nézeteknek jogot adott a kormány lapjában kifejezésre jutni. E nyilatkozat nagy jellemet, nemes lelket mutat be. Itt közlöm azt egész terjedelmében. Én azonban csak egy cikket irtam még azontul a Közlönybe.

Kossuth Lajos honv. biz. elnöke válaszol:

A tisztelt ház parancsa következtében a mult napokban történt interpellatióra kötelességemben áll a honvédelmi bizottmány nevében feleletet adni, azon interpellatióra, mely a Közlönyben megjelent némely cikkekre nézve közbejött, s a melyre a honvédbizottmány egyes tagja által adott felelettel a ház nem elégedvén meg, azt méltóztatott határozni, hogy magától a honvédelmi bizottmánytól kíván e részben nyilatkoztatot. Legelőször is annyit kénytelen vagyok kijelenteni, miként sajnálom, hogy az interpellatio hírlapi cikk körül forog. (Helyes!) Én sokkal komolyabbnak tartom ezen időt, mintsem, hogy ilyessel foglalkozzunk, s hogy erre nézve a kormánynak kelljen nyilatkozni. Ezt előre bocsátom. Azonban a képviselőház parancsolt, s nekem nyilatkoznom kell.

Sor:

A honvédelmi bizottmány érezte annak szükségét, tisztelt ház, hogy a sajtónak hatalmas eszköze a közvélemény tájékozásában annál kevésbé hanyagoltassék el, minthogy az ellenség a rágalmakkal, mindenféle gyanúsításokkal, és fonák előterjesztésekkel iparkodik megmérgezni és félrevezetni. Pesten a sajtó szabadon működött, mert hiszen a magyar országgyűlésnek, és ennek kifolyását képző honv. bizottmánynak terrorismust vetni szemére csakugyan nem lehet; igazán mondom, sok vád van a világon, a mi alapos, és sok a mi nem alapos, hanem ezen vád már legyen érdem vagy legyen hiba, igazán neveltséges, ha terrorismus vettetik szemére akár a képviselőháznak, akár a honvédelmi bizottmánynak. De az ellenség részéről azt mondják Pesten, a Figyelmezőben lehet olvasni, hogy nálunk nem lehet szabadon szólani, nem lehet szabadon írni; én pedig a mennyire tudom, elítélés csak egyetlen egyszer, vagy egyszer sem történt; sajtónak szabad tér engedtetett azon reményben, hogy a sajtó olyan, mint Achilles lándzsája, mely ha sebet ver, maga legjobban gyógyítja meg. E részben nem is kellett volna annyit engedni, a mennyit engedett, s ha hiba történt, az abban állott, hogy egy kissé nem voltunk kemények. A pesti catastropha után nagy változás történt a sajtóra nézve, a nyilvánosság organumai megkevesedtek és úgyszólván az Alföldi hírlapot kivéve a magyar journalistika a Közlönyre volt redukálva. Ezen lap rendeltetésénél fogva egyáltalán nem volt más, mint hivatalos értesítés, tényekről és rendeletekről; de teljességgel nem az, a mi az időszaki sajtó többi organumainak rendeltetése: hogy véleményt képviseljen; és mivel más organum nem volt, más részről pedig a népben csaknem általánosan elharapódzott azon gondolat, hogy a mi a Közlönyben van, azt a kormány mondja, habár az a nem-hivatalos részben álljon is, arról gondolkoztunk, *hogy meglévén ezen vélemény és nem lévén más organuma a sajtónak vélemények szabad surlodása általi tisztázásra, vajlon nem lehetne-e részben intézkednünk?* hogy mi a Közlönynek nem-hivatalos részében mint vélemény, okoskodás, raisonnement jelenik meg, a kormány gondolkozásának lehessen mondani. Gondoltunk tehát, hogy lehetne ezt elérni? de nehézséget találtunk; s őszintén megvallom: sok journalistikai talentumot ismerek, de senkit kivéve, s alkalm a ház tagjai is így vélekednek, senkiről el nem ismerem, miként valakinek véleményét úgy tudja képviselni, hogy csak valaki is általánosságban rá mondhassa: ez éppen úgy van írva, mint ha magam mondanám. Azt gondoltuk tehát, hogy miután a kormány ezen lapnak a tulajdonosa, úgy kellene eljárni mint egy laptulajdo-

Sor:

nos szokott, ki maga, vagy szerkesztője által minden cikket meg-
nézhet előre s azt mondja, hogy: ezt felveszem, ezt nem veszem
fel; s így a Közlönyben is, a mennyiben a kormány véleményét
képviselet, *megnézettek a cikkek, hogy nem ment-e az belé, mi az
országgyűlésnek, s ennek kifolyásának a honv. bizottmánynak gondol-
kozásával ellenkezik?* De ebből még nem következik, hogy mind
magáénak vallja a kormány azt, a mi bele megy, hanem csak azt,
hogy *ne menjen bele az ő nézeteivel ellenkező.* Erre nézve nem tud-
tunk mást tenni, mint felkérni a képviselőházat, hogy a bizott-
mány részéről kiküldött egy tag mellé, egy pár tagot rendeljen
a felügyeletre. A ház ezt nem találja jónak, mert, mint hallám, a
censuráról tétetett említés, pedig nem az volt nézete a kormány-
nak, csak azon viszonyban vélte magát lenni, a mily viszonyban
áll, egy lapnak szerkesztése irányában a tulajdonos, ki azt veheti
fel a lapjába, mi neki tetszik. Így lévén a dolog, a honv. bizottmány
egyik tagját, Jósikát kérte meg, miként vállalná magára a Közlöny
felügyeletét, hogy ne menjen bele olyan, mi a kormány nézetével
és irányával ellenkezik, s ennek következtében azt adta utasításul
Jósikának, hogy előlegesen tekintse meg a Közlönybe iktatandó
cikkeket. Jósika azonban ezt inpracticus dolognak tartotta s az in-
terpellatio következtében tanácskozáva a bizottmány, Jósika azt je-
lentette, hogy ezen megbízásnak azáltal vélt eleget tenni, ha azok-
nak, kik fel voltak szólítva, hogy irjanak a Közlönybe, néhány álta-
lános utasítást ad, miszerint tájékoztassák magokat, hogy olyasmit
irjanak, mi az országgyűlés többségének politikájával nem ellen-
kezik, s adta neki következő utasítást: 1-ör *Hogy a kormánynak
politikája legyen az ellenséget, s megmenteni a hazát; 2-ör az 1848-
diki törvények által biztosított országos jogoknak hátsát, elfogadást és
tisztteleletet szerezni, 3-ör kikerülni mindent, mi szakadást okozna,
4-er ellenünk szört rágalmatokat megcáfolni, s 5-ör a Közlöny számdra
irt cikkek stylusában azon decorumot tartani meg, mely egy hivatalos
lap fontosságával s komolyságával megegyező.* (Helyes.) Ezen utasítást
adta Jósika azon íróknak, kik a Közlöny számára cikkek írásával
foglalatoskodnak, s előlegesen nem nézte meg a beiktatott
cikkeket. Egyik feleletem tehát az, hogy a kérdéses cikkekről a
honv. bizottmánynak semmi előleges tudomása nincs s nem volt;
hanem ha azt kérdi a ház utólagosan, hogy hát magáénak ismeri-e
a kormány azt, a mi a Közlönyben írva van, erre nézve, által-
nosságban, anélkül, hogy megmondanék, mit kíván különösen
a ház, nem lehet felelni: mert nincs a föld kerekiségén egy cikk is,
akárki írja, melyet részemről aláírnék, mert lehetnek benne olyan

Sor:

dolgok, miről talán egyik ember azt mondja: ez igaz, másik azt mondja: ez igaz ugyan, de nem kellett volna kimondani, a harmadiknak pedig a stylus és az összeállítás nem tetszik. Én tehát a hírlapi cikkeket egészen magaménak ismerni nem fogom, valamint arra sem lehet senkit is felszólítani, hogy mondja meg, miszerint magának egészen nem ismeri, mert vannak olyan dolgok a cikkben, melyeket az ember elismer, s vannak olyanok, melyeket el nem ismer. Alázatos kérésem tehát az volna, hogy arra nézve, vajjon a kérdéses hírlapi cikkeket a honvédelmi bizottmány magának ismeri-e vagy sem, ne kívánjon a ház feleletet. (Helyes) Hanem, ha a ház valamely cikkben kijelentett elvre nézve szólítja fel a kormányt, tartózkodhat felelettel, s én ismervén a háznak bölcsességét, az interpellációt nem is értemtem másképen, minthogy a ház a kormány politikáját akarná tudni. Ha ezt méltóztattak alatta érteni: van egy rövid, de igen rövid feleletem, s az egyértelmű azzal, mit sok izben volt szerencsém a ház előtt nyilatkozatni, egyértelmű azzal, mi eddig a ház határozatait nagy körülményekben és kérdésekben vezetett. Én t. i. a politikát úgy definiálom magamnak, hogy a politica az exigentiák tudománya. Ha tehát azt kérdi valaki a honv. bizottmánytól, minő politikát fog követni mához három hónapra, arra nem tudok felelni, mert a politika az exigentiák tudománya. Ha azt kérdik tőlem, mikép akarom vagy pedig miként akarná a honvédelmi bizottmány Magyarország dolgait bevégezni? erre nézve mint politikai kérdésre nem tudok felelni, mert a politica az exigentiák tudománya, mert nem ismerem a körülményeket, melyek közt Magyarország állapotát bevégezni kell, tehát nem tudom, miképen lehet bevégezni. Nekünk, kik a haza védelmi terén állunk, csak kettő lehet feladatunk, t. i. *ovakodni attól, hogy jelen körülmények vontató kötelére akarjuk vonni a jövőt, melyet nem ismerünk, hanem védelmezni a hazát akképen, hogy Magyarország dolgai becsületes kiegyenlítésének semmiféle útja bevégve ne legyen.* (Helyes!) Hogy a nemzet bölcsesége és a körülmények szerint akként intézhessen el dolgait, mint legjobb és legtanácsosabb. (Helyes!) Ha tehát a ház tőlem, Kossuth Lajostól azt kérdi: *republicanus vagyok-e vagy monarchista, erre nem felelek, hanem ha azt kérdi: mit akar a kormány s micsoda politikát követ?* azt mondom: *követi azt a politikát, hogy védeni kívánja a hazát igazságtalan megtámadások ellen, s e védelem közben semmi utat nem akar elzárni, hogy Magyarország ügyei, a nemzet jogai, becsülete és szabadsága alapján úgy egyenlítettessenek ki, mint a körülmények szerint kiegyenlíteni legtanácsosabban lehet.* (Helyes, éljen!) Több

politicit nem vallok be e percben, s többet bevallani nem lehet. Ehhez még azt adom, hogy jövőre nézve, mi a politicit illeti, ismerem a kormány kötelességét, hogy bármi is történjék velünk, soha semmi esetben nem engedi Magyarország ügyeit oly irányban sodortatni, akárki által is, hogy akárminő egyének akár egyénisége, akár politikája decidáljon a nemzet sorsa fölött, hanem hogy mindenkor *a nemzet maga decidáljon.* (Helyes, éljenzés.)” (80—88.)

Ezen cikk megjelenése . . . — (3. sz.) Visszaemlékezéseiben már nem egy cikk vitájáról tesz említést Jókai, hanem azt mondja, hogy a Közlönyben megjelent cikkei idéztek elő nagy kavarodást. (HhM 5. k. 33.) Jókainak két cikkét vitatta az országgyűlés. Ezt és a febr. 10-i „Mentül beljebb megyünk” kezdetűt.

egy héttig folyó országgyűlési vitára adott alkalmat — A febr. 10-i ülésen vetette fel Madarász József, hogy „teljesítette-e a háznak azon határozatát [a kormány], hogy a Közlönyben egyedül a ház és a honv. bizottmány elveivel rokon szellemű cikkek jelenjenek meg; 2-or a Közlöny 23-dik számában Jókai Mór aláírással megjelent cikk szellemét magáévá teszi-e a honv. bizottmány?” (Közl 1849. febr. 15. 29. sz. 103.; ParlD 1. k. 107.)

Febr. 12-én — azaz két nappal később — zárta le Kossuth a vitát, mellyel sokan foglalkoztak viszonylag részletesen. Pl. Kemény Zsigmond (Bekscics Gusztáv i. m. 82.), Kovács Lajos (i. m. 197.), Papp Dénes (ParlD 1. k. 106.) és Mód Aladár (i. m. ForrSzab 134.).

békepárt — L. 81. sz.

Bárá Jósika Miklós (1794—1865) — A szabadságharc idején aktívan részt vett a politikai életben. PH hasábjain számolt be. Tagja lett a júl. 11-én megnyílt nemzetgyűlés felsőházának. A felsőház delegálta az OHB-be, amely Debrecenben a kormány hivatalos lapja, a Közlöny felügyeletével bírta meg. (CikkBesz II. k. 872.)

Jósika nyilatkozott hirlapilag — Jósika Miklós febr. 13-án jelentette meg a Közlöny hasábjain a következő *Nyilatkozatot*: „Nagy megbotránkozással olvastam a Közlöny 25. számában, az országgyűlési tudósítások közt: hogy nevem ott, mint a Közlöny politikai rovatának áttekintője jő elő.

Ki engemet közelebből ismer, tudja, mikép alig van a szabad sajtónak nagyobb barátja s következőleg mindannak, mi legtávolabbról is cenzurához hasonlít elhatározottabb ellensége mint én: azokra nézve pedig, kik engemet kevésbé ismernek, ünnepé-

Sor:

lyesen kinyilatkoztatom, hogy én a Közlöny cikkeit nem szoktam átnézni és e megbízást semmi áron el sem fogadnám.

Nem tagadom, hogy minden lap tulajdonosának van joga saját lapja fölött öröködni s így a kormánynak is: de kormány ezt gyakorlatban egyetlen módon teheti csak, ha t. i. lapja szerkesztésével olly egyéniségeket biz meg, kik a kormány nézeteit ismerik, s lapját annak szellemében szerkesztik. Egy harmadiknak vagy többeknek beavatkozása, csak zavart okoz, és kivihetetlen.

Egész eljárásom tehát csak annyiból állt a kormány lap irányában, hogy e szerkesztőséggel a kormány nézeteiről barátságos társalgásban szólottam, előre kinyilatkoztatván, hogy én a cikkeket átnézni nem fogom.

A kormány politikája, ha azt jól felfogtam jelenben ezekből áll:

1. Legyőzni ellenségeinket, s a hazát megmenteni.
2. Az 1848-ki törvények által biztosított országos jogoknak hatást, fenmaradást, és tiszteletet szerezni.
3. Mindent kerülni, mi szakadást okozhat.
4. Mind azon rágalmakat megcáfolni, mellyek ellenünk szóratnak.

5. A lap stíljének azon decorumát megtartani, melly egy kormány lap fontosságával és komolyságával összhangzásban van.

E szellemben nyilatkoztam a szerkesztőség előtt s ezt megtévén eljárásomat befejezettnek tekintem." (27. sz. 96.)

tuđta, hogy . . . őtet akarják megbukatni — A korabeli szereplők utólagos feljegyzései is ezt bizonyítják.

Nydry lemenyödörögte megtámadóit . . . — Az interpellációra előbb Nyáry válaszolt: „azon hivatalos lapot a honv. bizottmány egyik tagja, Jósika Miklós mindennap átnézi, s csak az ő átnézése után iktattatnak a cikkek a Közlönybe, és épen azon cikkek is, mellyek a Közlöny 23-dik számában megjelentek, keresztülmentek Jósika Miklós kezein, és így megjelentek úgyszólván a honv. bizottmány átnézésével. Ennyit felelek. A háznak nagyobb része ezt osztja vagy nem osztja? az más kérdés; de így történt.” (Közl 1849. febr. 15. 29. sz. 103.; ParlD I. k. 107.)

Irányi Dániel nem volt megalégedve e felelettel: „Én azt kívántam volna, hogy ezen interpellációra ne a kormánynak egyes tagja, és ne a mai napon, hanem a legközelebbi ülésben válaszoljon az összes kormány, miután azt maga bizottmányi ülésben felvette és tárgyalta; . . . én tagadom, hogy azon elvek, mellyek a Közlöny tegnapi számában kijelentettek és magyaráztatnak, a képviselődház

Sor:

elvei lennének." (Közl 103.; ParlD 1. k. 107.) Befelejezként mondta Irányi Dániel: „Önök urak azon elvekkel, melyek a Közlöny tegnapi számában vannak, csak zavarba hozzák a népet; a nép nem fogja tudni, hányadán van, változott-e a képviselőház szelleme, hogy tökéletesen másképen szükséges beszélni február 10-kén mint jan. 10-kén beszéltek. És mi fog ebből következni? Önök azt kívánják, hogy ezen házat a nép bizodalma támogassa; és valljon fogja-e bizodalommal támogatni, mikor olly homlok-egyenest ellenkező dolgokat hall a nép, melyeket hozzá előbb nem beszélünk. Ismétlem tehát kívánatomat, hogy ezen interpellatióra az összes kormány nyilatkozzék, miben feleletét elvárom." (Közl 104.; ParlD 1. k. 108.)

Irányi Dániel azt is jelezte, hogy a ház nem volt megelégedve Nyáry Pál kurta válaszával. Akkor következett be az a bizonyos, Jókai jelezte „mennydörgés”, amikor Nyáry két nap múlva hosszasán kifejtette, hogy a hazát meg kell menteni, minden érdeket pártolni kell s ellensége az a hazának, aki véleménykülönbséget akar előidézni. (ParlD 1. k. 111—12.)

Ezzel a válasszal a ház nem volt megelégedve — A febr. 10-i ülésen Palóczy László, a képviselőház korelnöke is bejelentette Nyáry felszólalása után, hogy „a háznak az akarata oda terjed ki, hogy az egész honv. bizortmány nyilatkozatát kívánja hallani az interpellatióra.” (ParlD 1. k. 112.) A febr. 12-i ülésen került sor a Közlöny-vita folytatására. (Közl 1849. febr. 16. 30. sz. 108—09.)

Elmentem Jósikához . . . — Századvégi visszaemlékezése szerint előbb Kossuthhoz ment el Jókai s csak azután Jósikához. (HhM 5. k. 36.)

egyenesen mentem Kossuthhoz — Jókai 1899-ben az *Emlékek a szabadsgharcból* c. visszaemlékezésének a *Kossuth Lajosnál* c. fejezetében részletesen írt e látogatásról: „Életemnek legfelejthetlenebb emlékei közé tartozik ez a kihallgatási jelenet Kossuthnál; ma is úgy emlékezem minden szavára, minden mozzanatára, mintha tegnap történt volna.” (HhM 5. k. 33.)

A memoár szerint Kossuth Lajos hívatta Jókait magához. (HhM 5. k. 33—34.)

könnyű volt hozzájutni ndla — Jókai szerint „Kossuth mint miniszterelnök, a debreceni városházában lakott. Ajtaját bizony nem őrizte semmi fegyveres strázsa, úgy lehetett hozzá bekopogtatni s a „szabad” szóra benyitni az ajtót.” (HhM 5. k. 33.)

Hidegen fogadott . . . — Szemléletesebb — ha úgy tetszik regényszerűbb — Jókai visszaemlékezése: „A nagy vezéralak frásztalá-

Sor:

nál ült és valami levelet pecsételt le. Intett nekem, hogy üljek le én is.

Aztán az égő gyertyánál rágyújtott egy szivarra. A legolcsóbb, két krajcáros szivarokat szívta.” (Uo.)

hosszas bírálatot tartott az cikkeim tartalma felett — A visszaemlékezés szerint elsősorban az érdekelte Kossuthot, hogy Nyáry Pál ösztönzésére írta-e ezeket a cikkeket Jókai. (HhM 5. k. 34.)

a politika az exigenciák tudománya — Kossuth ezt az emlékezetes mondását gyakran használta a szabadságharc idején. Jókai visszaemlékezései szerint is igen terjedelmesen fejtette ki Kossuth, hogy „a politika az exigenciák tudománya. Magyarország sorsa a küleseményekkel van összefüggésben . . .” (HhM 5. k. 35.)

Ha ellenszélünk tudja azt eldöre . . . — Jókai kései memoárja szerint Kossuth azt mondta, hogy „ha mi biztosítjuk a felől az ellenszélünket, hogy ő a mi diadalaink esetére sem veszíthet semmit, hogy a mi győzelmünk a trónt meg nem ingatja, akkor boldog volna, ha a végtelékig nem erőszakolná a harcot.” (HhM 5. k. 36.)

Hasonlóképpen nyilatkozott Kossuth jan. 13-án. (Közl 1849. jan. 18. 4. sz. 16.; KossÖM 14. k. 117.; Vö.: Beksics Gusztáv i. m. 70., KossÖM 14. k. 113.)

már kimondta . . . Görgey — Jókai itt Görgey renitens váci kiáltványára célozt, amikor Kossuthnak elárulta a „hazaszeretete sugallatára írt” cikkeinek keletkezéséről, hogy „hadseregünkben tömérdek régi katonatiszt szolgál a kik rangjukat a „magyar király” kezéből fogadták el. Ezek most kétségben vannak az iránt, hogy mi a célja az ő fegyverviselésüknek. Ezeknek megnyugtatására adta ki Görgey fővezér is váci napiparancsát.” (HhM 5. k. 34.)

Görgey druló! — Jókai visszaemlékezése szerint a februári látogatása alkalmával mondta ezt Kossuth. (HhM 5. k. 34.) Ezzel szemben tény, hogy febr. 18-án pl. Kossuth azt írta Luzsénszky Pál kormánybiztosnak Görgeyről, hogy „meg vagyok győződve, hogy nevezett tábornok úr szívén hordja hazánk megmentésének szent ügyét”. (KossÖM 14. k. 485.) Az MT Radicalis álnévvű szemlelője szerint a hősök közt is „elsőrendű csillagként ragyogand” Görgey neve. (1849. febr. 23. 35.)

Kossuth Lajos igen gyakran nyilatkozott, magánfeljegyzéseiben és hivatalos leveleiben is Görgeyről. Szolnokról írt jan. 3-i levelében felveti annak a gondolatát, hogy Görgeyt hadbírótság előtt kellene felelősségre vonni — ha tényleg akarattal nem találja az ellenséget. (KossÖM 14. k. 29.) A váci kiáltvány kiadása után határo-

Sor:

zottan szól Szemerének írt levelében: „Görgey közel áll e szóhoz: áruló, — ha nincs benne egészen. Egy proclamatiót bocsátott ki, melyben retirádájára azt fogja reá, hogy a kormány parancsoltal — Csak gondold! Mindig támadást parancsoltunk, mindig retirált.” (KossÖM 14. k. 163.) Jan. 21-én is azt mondja Görgeyről: „Ez emberrel nagy leszámolni valója lesz a nemzetnek.” (KossÖM 14. k. 180.) Jan. 24-én megint elismerőleg nyilatkozik Görgeyről, aki a „bányavárosokat csaknem megszállott Schwarzenberg, Hurbán és Götz seregeit visszavérván, a bányavárosokat a nemzetnek biztosította”. (KossÖM 14. k. 205.) Kedvezőtlenül sőt kemény elítéléssel ír Görgeyről aztán febr. 6-án (Uo. 343.)

Márc. 5-én mondta Szemerének a tiszafüredi táborban Görgeyről, hogy „áruló, neki törvénytörés elébe kell állnia.” (Spira György i. m. 451.)

az egész vita hasonlított . . . — A visszaemlékezése szerint a beszélgetés nem olyan jellegű volt, mint amilyennek Jókai itt bemutatja. Ott látszatra egyenlő erők mérkőztek. (HhM 5. k. 35—36.)

a mostani harcnak békés utáni megszüntetésére . . . — Visszaemlékezése szerint Jókai azt mondta az OHB elnökének: „ön maga is keresi az utat és módot a Magyarország és Ausztria közötti harcnak békés és igazságos kiegyenlítésére.” (HhM 5. k. 34.; KossEml 1. k. 241.)

kormányelnök úr — az 1899-i — minden bizonnyal téves — visszaemlékezése szerint Jókai „miniszterelnök úrnak” szólította Kossuthot. (HhM 5. k. 33.)

nem titok, de nem is igen komoly dolog, F . . . cs Leo gróf . . . — A memoár szerint Kossuth azt mondta: „Ön bizonyosan a Festetics Leó megbízására céloz. Hát az igaz, hogy én ezt az urat meghatalmaztam, hogy az osztrák udvari körökben, a hová felmenni készült, szerezzen érintkezést olyan befolyásos egyénnel, a kik nem az ‚unbedingte Unterwerfung’ [feltétlen alávetés], ‚mit Rebellen unterhandle ich nicht [lázdókkal nem tárgyalok] jelszavai után indulnak. De nem hiszem, hogy valami komoly eredmény legyen a jó szándéknak.” (HhM 5. k. 34.)

Festetics Leo gróf ajánlkozását a béketárgyalásra 1848 novemberében fogadta el Kossuth.

F . . . cs Leo gróf — Festetics Leó gróf (1800—1884) Zala megyei adminisztrátor. Az 50-es években a Nemzeti Színház igazgatója volt s Jókaival „közösen” szerkesztették a Délibáb c. szépirodalmi divatlapot.

Csányi László — L. 102. sz.

Sor:

Kossuth hangulata egészen megváltozott . . . — A visszaemlékezés szerint „Csányi László nevének említésére Kossuth arca még jobban elborult”, (HhM 5. k. 35.) s „kiszárvatva” ekkor fejtette ki, mit jelent az, hogy a politika az exigenciák tudománya.

Kremsier — Kremzír, Kromczir, a Morva folyó menti város Kremsieri országyűlés — kremziri gyűlés, 1848. nov. 15-től 1849. márc. 7-ig az olmützi érsek palotájában tartott első osztrák birodalmi tanács ülése. Az októberi bécsi forradalom elől Olmützbe menekült V. Ferdinánd okt. 22-én ide helyezte a képviselőház üléseit. Itt liberális szellemben, de a birodalmi egység szempontjából tárgyalták az alapjogokat és a törvényhozás feladatait. A tervezetkből azonban nem lett semmi, mert Ferenc József császár márc. 7-én feloszlatta a gyűlést, s márc. 4-i dátummal kihirdette az ún. oktrojált alkotmányt. (33. sz.)

*. . . igen sokat és szépeket beszélt . . . — A visszaemlékezések szerint Kossuth a nagyhatalmak veronai kongresszusától — „melyről a világ semmit sem tudott” (Kemény Zsigmond: *Forradalom után*. Pest, 1850. 182.) — nagy segítséget remélt. (HhM 5. k. 35.)*

Dedk Ferenc — L. 68. sz.

Szemere Bertalan — L. 99. sz.

*még csak polgára sem maradhatok ennek az országnak — Kossuth a nemzetgyűlésen több ízben is kijelentette, hogy győzelem esetén csak egyszerű állampolgár akar lenni. Márc. 25-én mondta: „valamely hatalomra való vágyás keblemtől idegen, elannyira, miszerint ismétlem, a múltnak fáradaimáért . . . Istentől nem kívánok egyebet, mint hogy engedje elérnem a percet, melyben elmondhassam: „Hála Isten, a haza nincs már veszélyben” és akkor legyek ama szabadságnak oltalma alatt, melyet közös fáradtsággal kivívtunk —, a nemzetnek egyszerű szolgája.” (Közl 1849. márc. 30. 66. sz. 236.; KossÖM 14. k. 724.; Kerékgyártó Árpád: *Magyarország történetének kézikönyve*. 7. rész 561.) Ápr. 14-én, amikor kormányzóvá választották, a következő szavakkal fejezte be képviselőházi beszédét: „még . . . nyílt homlokkal nem mondhatom el azt, hogy a nemzet már tökéletesen biztosítva van . . ., ha önök úgy parancsolják, leszek kormányzó elnök. De az örökké való Istenre, önbecsületemre esküszöm, azon percen túl egy pillanatig sem, nem semmi egyéb, mint szerény és szegény magán polgár!” (Közl 1849. ápr. 17. 81. sz. 298.; KossÖM 14. k. 887.; Kerékgyártó Árpád i. m. 597.)*

Várjon ön holnapig a lemondással — Jókai távozásával részletesen

Sor:

foglalkozik Kovács Lajos *Az 1849-iki debreceni pártok és az „Esti Lapok” c. dolgozatában.* (Hazánk 1984. 1. k. 198.)

Ekkor irtam a XIV. számú utolsó cikkemet — A FAIM Közlöny cikkei közt utolsóként szerepel a „Magyar nép! Ne higgy az ellenségnek” kezdetű. A JKK-ban ez a 6. számú (febr. 16-án jelent meg). De nem ez volt az utolsó.

A lapalji jegyzet szerint — következtethetjük — febr. 11-én volt Jókai Kossuthnál. Kossuth ugyanis a látogatás másnapján, 12-én válaszolt az országgyűlésen.

csak egy cikket irtam azontul a Közlönybe — A véstörvényekről szóló, febr. 23-i írásról van szó. (13. sz.)

honv. biz. — Országos Honvédelmi Bizottmány, OHB

Kossuth Lajos . . . válaszol — Kossuth válaszát a Közlönyből vette át Jókai. (1849. febr. 16. 30. sz. 108—09.; Az 1849-i évfolyam megvolt a könyvtárában. Onnan került a Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonába a Jókai-hagyatékkal együtt.) Barta István is a Közlöny alapján dolgozta fel s jelentette meg Kossuth Összes Műveiben. (KossÖM 14. k. 506—09.)

A különbözőségeket Jókai és Barta István szövegkritikai alapszövege közt majd a JKK Cikkek és beszédek ciklusának megfelelő kötete ismerteti. Jelentős értelmi eltérés a két szöveg közt nincsen. *a honvédelmi bizottmány egyes tagja* — Nyáry Pál (2. sz.)

az ellenség rdgalmakkal — Kossuth szavai szerint: „az ellenség a közvéleményt Magyarország dolgainak állása iránt mindenféle rdgalmakkal.”

A pesti catastropha — Windischgratz bevonulása a fővárosba jan. 5-én

Alföldi Hirlap — AlfH, 1848. júl. 2-án Debrecenben indult napilap Telegdi Kovács László szerkesztésében. Egy időben egyeztető álláspontot foglalt el az EL és a radikális MT vitájában.

a magyar journalistika — 1849 elején csak az AlfH és a Debrecen—Nagyváradai Értesítő jelent meg. A Közlöny jan. 14-én, A Nép Barátja jan. 16-án látott Debrecenben napvilágot. Az MT febr. 14-én, az EL 22-én a Debl pedig márc 4-én jelent meg a „szabad-ságharc új fővárosában”.

nem-hivatalos rész — a hivatalos Közlöny legolvasottabb és legvitatottabb rovata

decorum — külszín, látszat, dísz, komoly forma

deciddl — elintéz, elvégez, kiegyezik

★

Horváth Mihály szerint amikor a békepárt nem mert nyíltan fellépni Kossuth ellen, Jókai írt egy cikket, amelynek a „tartalma az volt, hogy bár a király minket pártütőknek nevezett, mi mégsem neveztük őt annak, bár ő szegte meg az alkotmányt”. (I. m. 3. k. 381.)

Kissé stilizálva, de értelemszerűen idéz Horváth Mihály főleg a záró mondanivalóból, s hozzáfűzi: „Kossuth e cikk megjelenése óta oda vitte a dolgot, hogy a Közlönyt azontúl az országgyűlés egy bizottmánya előleges censura alá vette.” (Uo.)

Takáts Sándor szerint „Jókainak a Közlönyben megjelent cikkei közül a legnagyobb feltűnést keltette a *Magyarhon népelhez című dolgozata*.” (PolBesz: 1. k. XXXIV.)

A cikkről Ember Győző a *Kossuth a Honvédelmi Bizottmány élen c. tanulmányában* a következőket állapította meg: „Ez a cikk kétségtelenül a későbben békepártnak nevezett jobboldalnak az álláspontját képviselte, amelyhez azután Jókai teljesen csatlakozott, vállalva a jobboldali irányzat sajtóorgánumának, az *„Esti Lapok”-nak a szerkesztését*” (KossEml 2. k. 266.)

Windisch Éva szerint Jókai ebben a cikkben „nyíltan békepárti hangot üt meg” (I. m. 55.)

Nagy Miklós szerint „Kétségtelen, hogy Jókai békeszándékot kifejező cikkei egyáltalán nem pusztán pártja harminc-negyven képviselőjének felfogását tükrözték. A parlament zöme magának vallhatta 49 első két hónapjában a *Közlöny* ilyen kijelentéseit: „Mi még most is azt mondjuk: mi nem akarjuk a királyt trónjától megfosztani, hanem azt akarjuk, hogy teljesítse kötelességét . . .’ Ez a többség sohasem fogalmazta meg szabatosan programját — ami mutatja Jókaitól való eltérésüket is —, közjogi felfogásának lényege mégis megállapítható. „Nem zárkóztak el a megbékélés elől, de ragaszkodtak a nemzeti önállóság biztosításához az 1848-as törvények szellemében. A politikai helyzet ingadozásának megfelelően ezekből kisebb engedményekre is hajlandók lettek volna” — állapítja meg róluk Varga Zoltán. Tegyük hozzá, hogy a *Közlöny* Jókai-cikkeinek februári vitájában szemmel láthatólag Kossuth is közel állt e felfogáshoz.” (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig*. Bp. 1968. 55.)

Windisch Éva szerint Jókainak a Közlönyben megjelent cikkei, általános felháborodást keltenek. Gyurmán belpolitikai kérdésekkel nem sokat foglalkozott ugyan, de a neki tulajdonítható cikkek következetes Habsburg-elleneségről tanúskodnak. Jókai cikkeinek megjelentetésébe azonban nem volt beleszólása. Az Alföldi Hírlap

Sor:

azonnal reagál: rámutat a káros következményekre, melyeket az okozhat, ha az olvasók, egy hét előtt azt olvasták a hivatalos lapban, hogy ki most is egyezkedni akar még, az áruló, s mint ilyen bitófára méltó, most pedig épen pacificatio ajánlatik.' A baloldal elhatározza, hogy az alkalmat Nyáry megbuktatására fogja felhasználni." (I. m. 56.)

2

[1849. febr. 9.]

8—14.

- M: 1. Közl 1849. febr. 9. 23. sz. 82—83. a *Nem hivatalos rész c.* rovatban az 1., 4. sz. aláíratlanul, a 2—3., 5. sz. J. betűjeggyel.
2. FAIM 1—5. sz. 80—90.
3. HhM 6. k. 1—5. sz. 65—77.
- R.ésl.: 1. Takáts Sándor i. m. PolBesz XXXIV. 3. sz.
2. Nagy Miklós: *Jókai Mór alkotásai és vallomdai tükrében.* Bp. 1975. 75.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 Debrecen, febr. 8. 1849. (FAIM; HhM: Debrecen, 1849. február 8)
4 érinté újra. (FAIM; HhM: érinti újra.)
5 miket a *császdri* (FAIM; HhM: miket az ellenség)
7 hűségöket, ragaszkodásukat (HhM: hűségüket, ragaszkodásukat)
a nemzetiség ügyét (FAIM; HhM: a nemzet ügyét)
12 a veszélyek próbaidejében, (HhM: a veszélyek próbaidején,)
24 hagyják el zászlóikat, (FAIM; HhM: hagyják el a zászlót,)
midőn azokat a szerencse (FAIM; HhM: midőn a szerencse)
29 benső nyugalmaival (HhM: belső nyugalmaival)
39 csatákat, *veszthetünk vezéreket*, de a nemzetet (FAIM; HhM:
csatákat, de a nemzetet)
43 Debrecen, (FAIM; HhM: Debreczen,)
44 prostituálja *Kossuthot, Nydrít és Madaródszt*, arra (FAIM; HhM:
prostituálja a magyar kormány-férjfiakat, arra)
49 érintett német kormánylapban: (FAIM; HhM: érintett osztrák
kormánylapban:)
51 fest maga (Közl: fejt maga —sh.—)
53 ruhákat (Közl: ruhákat —sh.—)

Sor:

- 54 itt *főleg* figyelmet, (FAIM; HhM: itt figyelmet,)
70 hogy a gonoszok (HhM: hogy a gonoszok)
72 szabadság és haza (FAIM; HhM: szabadság s haza)
77 *midőn* bejött (HhM: *mikor* bejött)
89 Ők sápadnának-e el (FAIM; HhM: űk sápadnának el)
100 mi e haza (HhM: mi a haza)
102 febr. 8. (FAIM; HhM: február 8.)
107 e nép derült, (FAIM; HhM: a nép derült,)
108 hadfi csintalanságait: (FAIM; HhM: hadfi csintalanságát:)
109 amazok jönnek, s (FAIM; HhM: amazok jönnek, s)
117 ezt elfeledje. (FAIM; HhM: azt elfeledje.)
118 de e hazáért, (FAIM; HhM: de a hazáért,)
e láthatlan (FAIM: a láthatlan; HhM: a láthatatlan)
126 Windischgraetz több (HhM: Windischgrätz több) [A HhM e nevet általában erre az alakra egységesíti.]
129 kormányunk kezelői közt (HhM: kormányunk vezetői közt)
131 nem vállalnók magunkra. (FAIM; HhM: nem vállalnánk magunkra.)
141 leendert az?! (FAIM; HhM: leendett volna az?!)
144 minden alacsonságra. (FAIM; HhM: minden alacsonyságra.)
145 illy alacsonság minden (FAIM: HhM: illy alacsonyság minden)
146 zománcot letörőlné. (FAIM; HhM: zománcot letörőlné.)
148 nem állna e ugyanazon (FAIM; HhM: nem állna-e ugyanazon)
151 alacsonságot tud elkövetni?
Átkozott volna az, ki kardot kötne ilyen háborúba.
Átkozott (FAIM; HhM: alacsonságot tud elkövetni?)
Átkozott)
157 nem lehetett mi (Közl: nem ehetett mi — sh. —)
162 Debrecen, február 8. (FAIM; HhM: Debreczen, február 8.)
167 rossz között (FAIM; HhM: rossz között)
171 nincs szüksége, (Közl: nincs szükség, — sh. —)
182 ha győzni (Közl: he győzni — sh. —)
183 a „mi nem szennyezzük” kezd. részt a FAIM ritiklással, a HhM kurziválással emeli ki.
187 állhatos maradt. (FAIM; HhM: állhatatos maradt.)
188 ismerőtől, kik (FAIM; HhM: ismerőseitől. Kik)
189 nemesebb öröm (Közl: nemesebb öröm — sh. —)
191 És azt magok (FAIM; HhM: És azt magok)
szerezték magoknak. (HhM: szerezték maguknak.)
192 a világ előtt. (FAIM; HhM: a világ előtt.)

Sor:

Az 1. sz. közlemény az OHB jan. 14-i rendeletére reagál, amely a törvényhatóságok feladatává teszi, hogy „biztos futárok által fenntartandja a kormánynyal a folytonos hivatalos érintkezést”. (Közl 1849. jan. 18. 4. sz. 13.; Okm 2. k. 305—09.; KossÖM 14. k. 129—30.)

- 5 ... miket a császári ellenség megszállott ... — A Magyarországba bevonuló császáriak elsőik között adták ki azt a rendeletet, hogy „Minden összeköttetés az ugynevezett honvédelmi bizottmánnyal, vagy annak elnökével, vagy pedig az immár feloszlott országgyűléssel ezennel legszigorubbán tiltatik. Kik azoknak parancsait nyilvánítják, velők hivatalos vagy bizalmas közlekedést üznek, a haditörvények teljes szigora alá esnek.” (Okm 2. k. 304.; Figyelmező 1849. jan. 25. 4. sz. 13.)
Honunk azon vidékéről ... jöttek ... követségek — A megszállott Zombor — a Közlöny hírei szerint — kiállította az újoncokat. (Belföld. 1849. jan. 20. 6. sz. 22.)
- 7 *ragaszkodásukat a nemzet ügyét képviselő kormányhoz* — Madarász László mondta febr. 3-án a nemzetgyűlésben: „Kecakemet önerejével verte ki a hozzá beküldött katonaságot”. (ParlD 1. k. 54.)
- 18 *ilyen népet nem lehet meghódítani* — Kossuth írta az OHB jan. 14-i kiáltványában: „A nép hű a hazához, és lelkesült, úgy a Tisza vidékén, mint amott a Dunánál”. (KossÖM 14. k. 129.) Jan. 9-én bejelentette Kossuth a nemzetgyűlésen, hogy ha az ellenség átlépi a Tiszát, a kormány általános felkelésre szólítja fel a Tiszántúlt. Debrecenben 7—8000 ember gyűlt össze fegyverekkel, fejszékkel és vasvillákkal felszerelve, s a népgyűlés lelkesen fogadta meg, hogy „készebb inkább meghalni, mint meghódolui”. (SzabFövD 113.)
 A Közlöny szerint jan. 15-én Ottinger fegyverrel kényszerítette a szolnoki ferencrendi gvardiánt, hogy tekintse bűnnek a „törvényes király elleni” felkelést. A nép erre felháborodott, s megfogadta, hogy sohasem fogja ellenségnek tartani „kivonult népünket”. (Belföld. = *Nem hivatalos rész.* 1849. jan. 19. 5. sz. 18.)
 A Figyelmező pedig a „Kossuth emissariusai által elcsábított és itt-ott rakoncátlanokodó parasztokról” ír. (Csörgettyü. 1849. febr. 18. 25. sz. 98.)
- 44 *Wien[er] Zeitung* — bécsi újság, Bécsben megjelenő félhivatalos politikai napilap
- 45 *Nyári* — Nyáry Pál (1806—1870) a forradalom alatt Pest megye

Sor:

másodalispánja, egyszersmind a Közbátorsági Választmány elnöke, az 1848-i nemzetgyűlésben a 26 tagú radikális képviselőcsoport egyik vezetője és hangadója volt. Később az OHB tagjaként a polgári közigazgatást irányította, a hadsereg élelmezését és ruházati ügyeit intézte. Decemberben a Pest megyei nemzetőrséget szervezte. Egyre inkább távolodott a radikálisoktól s Debrecenben a békepárt egyik legnagyobb hatású vezetője lett. Ő juttatta Jókait a Közlönyhöz s a békepárt napilapjához, az EL-hez. Nagy szerepe volt Madarász Lászlónak, a „rendőrminiszternek” a megbuktatásában. A detronizációt külpolitikai megfontolásból ellenezte. A világosi kapituláció után hét évet raboskodott Komáromban és Josephstadban. 1856-ban amnesztiával szabadult. 1861-ben ismét ő lett Pest megye alispánja. Ekkor a Határozati Párthoz, majd a kiegyezés után a balközéphez tartozott. Elmezavarában lett öngyilkos. Jókai szerint Nyáry Pál volt „a legtisztább fejű s legtisztább szívu vezérférfija a magyar közéletnek”. (HhM 5. k. 9.)

Jókaival személyes kapcsolatot tartott fenn. Számos regényötletet adományozta neki. Néhány nappal öngyilkossága előtt mesélte el *Az angyalarcú démon cselekményét.* (*Megtörténi regék.* NK 61. k. 1.)

Különösen azért hatott Jókaira, mert „hidegvérű, vaakemény akarató, szatirikus hangulatú férfi” volt. (HhM 5. k. 21.)

Madarász — Madarász László (1811—1909) ügyvéd, az Ellenzéki Párt balszárnyához tartozó politikus, Madarász József testvérbátyja. 1848-ban a flamingók vezére, egyik vezetője az Egyenlőségi Társulatnak, tagja volt az OHB-nak, ahol a rendőri és a postai ügyeket vezette.

1849-ben Debrecenben a Zichy-gyémántok eltulajdonításának vádjával békepárti hajsza indult ellene. Ebből az EL is alaposan kivette részét. A meghurcoltatás miatt, noha csak gondatlan kezelést sikerült rábizonyítani, lemondott mandátumáról, de kerülete újra megválasztotta.

Világos után Amerikába emigrált, s farmerként élte életét.

Jókai még a század végén is azt írta róla, hogy „A milyen tehetséges és jellemes politikai egyéniség az őcsce, József, olyan üres alak volt a rendőrminiszter.” (HhM 5. k. 38.)

46 . . . *szöknéi készülnek* — Windischgraetz a dec. 29-i győri felhívásban tette közzé: „Kossuth Lajost, mint az egész honvédi bizottmányt, s minden a megyékbe szétküldött, úgynevezett kormánybiztosokat törvényen kívülieknek nyilvánítom s a

Sor:

legszorosabb felelet terhe alatt meghagyom minden törvényhatóságok és helységeknek, hogy őket elfogják s a legközelebbi katonai osztálynak adják át." (*Hivatalos rész. Figyelmező* 1849. jan. 26. 5. sz. 17. — Vö. Gracza György i. m. 3. k. 263.)

Jan. 24-én írta a Figyelmező: „Kossuthot hír szerint Madarász és Nyáry satellesei befogták, mert nejenek egy levele került kezökhez, mellyben tudositja férjét, hogy az Amerikába szökésre minden el van készítve, és az átküldött 12 millio már biztos helyen van.” (3. sz. 11.)

A Figyelmező szerint „A Zichyek, kik Kossuthnak terroris-musa alatt két családtagot vesztenek, a mint mondják, Kossuth üldözésére külön szabad csapatot állítottak fel s fejére 50,000 ft tettek.” (1849. jan. 27. 2. sz. 11.)

A Wiener Zeitung jan. 27-én írta, hogy „Kossuth nemzetgyűlése bizonyosan szétoszolni fog.” (Rózsafi: *Legujabb. KomÉrt* 1849. febr. 3. 24. sz. 96.) Kossuth szökését a Figyelmező később is említi. (*Bécsi levéltöredékek.* 1849. febr. 21. 27. sz. 106.)

A Pressburger Zeitung és a Wiener Zeitung levelezője a következőket ajánlja a császári csapatok figyelmébe: „Önöknek most először Kossuth, Nyári, Pulszki, Táncsics, Madarász és Pálfi urakat el kell küldeni az Elysiumba vagy Madagaskar szigetébe tigrisvadászatra”. (*Nyílt tér mindenkinek. Figyelmező* 1849. febr. 21. 27. sz. 108.) A Közlöny szerint Lisznai Kálmánék székelyföldi körútjukon tapasztalhatták, milyen eszközökkel igyekeznek a császáriak megtéveszteni a népet. Nagyszebenben nyomtattak egy Kossuth nevű újságot, s ebben közzétették, hogy Kossuth Lajos megszökött, Magyarországon a régi rend tért vissza. (*Belföld.* 1849. jan. 16. 2. sz. 8.)

- 47 ... közli személyes leírásukat — A Wiener Zeitung jan. 20-án publikálta Kossuth, Kossuthné Meszlényi Terézia, Mészáros Lázár, Nyáry Pál, Szöllősy Nagy Pál — Kossuth titkára — Irányi Dániel és Madarász László személyleírását. A bécsi lap szerint azért, hogy a biztonsági szervek elfoghassák őket, mert lehetséges, hogy ezek az államférfiak átlépi a határt. Elfogatásukra minden hazafias polgárt felszólítanak. (17. sz. 179.) Gracza György írta, hogy „a rémítgetés százféle eszköze vétetett alkalmazásba, hogy az ellenállás mielőbb végleg megtöressék. Önvédelmi harcunk oszlopos emberei ellen valóságos hajtóvadászatot rendeztek. Egyik köröző levél a másikat érte. A körözöttek élén, persze, Kossuth állott; aztán hosszú sorban következett a többi: Szemere Bertalan, Nyáry Pál, Madarász László, Kiss Ernő, Bem József,

Sor:

Perczel Mór, Vukovics Sebő, Csányi László, Mészáros Lázár, gr. Batthyány Kázmér, Petőfi Sándor, Pulszky Ferenc, Táncsics Mihály stb.” (I. m. 3. k. 310.)

- 53 *Metternich* — Winneburg, Clemens Wenzel Lothar hg. (1773—1859) — osztrák államférfi és diplomata; 1809-ben külügyminiszter lett, s rövid idő múlva gyakorlatilag ő irányította a bécsi kormány politikáját. Fő szervezője volt a reakciós és forradalomellenes Szent Szövetségnek. 1826-ban a minisztertanács elnöke lett, a császári önkényuralom spiritus rectora. 1848-ban a bécsi ill. a magyar forradalom üzte el a politikai életből. 1851-től Ferenc József nem hivatalos tanácsadója lett. Jókai már 1848-ban is nagy hatással gúnyolta. (Ék nov. 26. 22. sz. 700.; CikkBesz. II. k. 431—32.)
- 51 *Lajos Fiilöp* (1773—1858) — 1830-tól volt francia király. 1848. febr. 24-én a forradalom kényszerítette lemondásra.
- 61 *seregeink öt helyen állanak még zászlóink körül* — Görgey Artúr csapatai a Felvidéken, Klapka György a Tisza felső vidékén, Perczel Mór Szolnoknál, Damjanich János a Délvidéken és Bem József Erdélyben álltak harcba készen.
- 62 *a nemzeti zászlók . . . váraink ormán* — Eszék várában okt. 22-én, Lipótvárra okt. 13-án, Komáromban szeptemberben tüzték ki a magyar nemzeti zászlót. Pétervárad tartózkodó volt. Arad, Temesvár, Déva és Gyulafehérvár csaknem a szabadságharc egész ideje alatt az ellenség birtokában volt.
- 77 *mielőtt bejött a császári haderő fehér szalagokkal a fővegén* — Az MT pesti tudósítója azt írta, hogy jan. 5-én reggel a pesti városháza tornyán „nemzeti zászló helyett előbb egy félveg fehér vásznat, később az undok fekete sárga színt, — s a Duna túl partján az osztrák zsoldosok csordáját pillantánk meg”. (MT 1849. ápr. 24. 4. sz. 16.)

A csapatok csákJán a béke jeleként fehér szalag díszelgett. Windischgrätz jelentette a főváros elfoglalása után Ferenc Józsefnek: „Budapest lakossága csapatainkat óhajtva várta és mindnyájan örvendenek a béke áldásának és a rendes kormányzatnak, mely alatt az ország az anarchia seibeiből ismét kigyógyulhat.” (Gracza György i. m. 3. k. 302.)

Gr. Ladislaus Wrba altábornagy jan. 26-i falragasza szerint a császári „sereg a békének és a törvényes állapotnak a helyreállításért küzd”. (Gracza György i. m. 3. k. 372.)

- 84 *a császári kegyelem közéjük szóratott . . .* — A Közlöny írta, hogy a székelyek „megesküdtek, hogy, ha Magyarhon már csakugyan

Sor:

elesett, inkább mind egy lábig elvesznek, minthogy úgy sincs már miért élniök". (1849. jan. 16. 2. sz. 8.)

87 *fegyvertelenül állottak is fegyvertelen néptömeg élén* — A márciusi fiatalok 1848. márc. 15-én álltak fegyvertelenül a tömeg élén.

Jókai mindig különös jelentőséget tulajdonít annak, hogy a nagy nap eseményei békében zajlottak le. Egykorú beszámolójának is az a címe, hogy *Budapest. Forradalom vér nélkül.* (CikkBesz II. k. 5.)

88 *ők sápadnának-e el . . .* — Jókai 1848 őszén egyik legradikálisabb cikkét írta ezen a címen: *Nem szeretem a sápadt arcokat!* (CikkBesz II. k. 384.)

101 *e földön van jövendőnk, vagy e föld alatt* — Jókai már 1848-ban azt hirdette, hogy „Számunkra csak kétféle jövendő lehet hátra. Ha veszünk, sorsunk két szóban le van írva, e két szó: halál és rabszolgaság.” (It 1957. 445.)

103 *Idézetekkel tarkítva tartalmilag ismerteti Takáts Sándor a 3. sz. közleményt.* (PolBesz I. k. XXXIV.)

104 *szigorú hadifenyíték* — Nov. 13-án a schönbrunni kiáltványában írta Windischgraetz: „Katonáim szoros fegyelmet fognak tartani, de mindenkivel, ki ellenek fegyvert visel, ragad, vagy másokat erre kényszerít vagy elcsábít, mint ő felsége ellenségével, mint pártütővel bánandok.” (Okm 2. k. 218.)

Dec. 26-i felhívásában kijelentette ugyan, hogy bízik a magyar nép „urunk s királyunk iránti hívségében s ragaszkodásában”, mégis jónak látta leszögezni azt is, hogy ha valaki „olgy merész lenne, a császári királyi hadsereg ellen a legcsekélyebb ellenséges tettet megkísérteni vagy elkövetni, illyféle vakmerőknek” elrettentő büntetéseket helyez kilátásba. (Figyelmező 1849. jan. 24. 3. sz. 9.)

Az MT febr. 14-én arról számolt be, hogy „Budapesten egymásra lövik az ott maradt becsületes hazánkfiait. Meggyilkolták S z ö l l t a tiroli csapat derék alkotóját.” (1. sz. 4.)

A Közlöny teljes terjedelmében publikálta a pesti „katonai kényuraság” rendelet-halmazát. (1849. jan. 23. 8. sz. 29.)

122 *falvait égetendí föl, s gyermekelt gyilkolja le* — Windischgraetz győri felhívásában írta: „Azon helységek, melyekből több lakos egyesülve, a cs. kir. hadseregnek akármilyen módon kárt tenni törekednek, vagy annak futárait, szállítmányait, avagy egyes csapatokat megtámadni merészkednek, tűzzel, vassal elpusztíttatnak . . .”. (Gracza György i. m. 3. k. 263.)

Jókai azonban nemcsak erre, hanem Lukács Sándor győri kor-

Sor:

mánybiztos dec. 20-i felhívásának egyes kitételeire is céloz: „... míg a magyar katonák harcolnak egy felől, hogyan nézheti a föld népe hidegen, miként rabolják és égetik a falvakat másfelől az erőszakosan betört ellenséges csapatok?” (Okm 2. k. 277.) A továbbiakban fegyveres gerillaharcra szólít fel „az ellenség által feldult, elpusztított árva hazában.” (Okm 2. k. 278.)

- 126 *Windischgraetz, Alfred Fürst herceg (1787—1862)* — császári altábornagy, Prága katonai főparancsnoka, az 1848-i prágai és bécsi forradalom leverője. 1848. okt. 6-án tábornaggyá majd a Magyarországba nyomult császári csapatok főparancsnokává nevezték ki. 1849. ápr. 12-én elmozdították állásából.

Windischgraetz ... azzal vádol bennünket ... hogy meg akartuk mérgezni a győri élelmiszereket — A császári politikát kiszolgáló sajtóorgánumban találtunk a következő sorokra: „... a csász. sereget gyilkolás, rablás, fosztás és gyujtogatásról merik vádolni hazug elbizakodással, midőn e gyalázatos tettek csak is és egyedül a pártütők csordái által követtemek el ...

Lukács Sándor a győri terroristicus biztos, esztelen dühében annyira ment, hogy a Győrnél visszamaradt élelmikészleteket meg mérgezni akará, miben csak a pártütők gyors megszalasztása által lőn akadályozva.” (*Hivatalos rész. Figyelmező 1849. jan. 26. 4. sz. 17.*)

Lukács Sándor, győri kormánybiztos arra szólított fel, hogy takarítsák el az ellenség elől az eleséget. (Okm 2. k. 277.)

Győr és Moson megyében „töméntelen takarmány és élelmiszerek főleg tüzzel elemésztettek”. (*Hirfüzér. Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 8.*) Dec. 18-án Görgey gyűjtotta fel a győri út mentén felhalmozott nagy mennyiségű gabona- és takarmánykészletet, hogy az ellenség kezébe ne jusson. (Breit József: *Magyarország 1848—49 évi függetlenségi harcának katonai története. Bp. 1897. 1. k. 163.*)

- 166 *kik időnként dímmentek az ellenséghez, csak két egyenlő nagyságu roz között vdlasztottak* — Windischgraetz — nov. 13-i proklamációja szerint — „Oltalom a híveknek, bocsánat a megtérőknek, végveszély a pártütőknek!” jelszóval érkezett Magyarországra. „Eleinte, főképp a tisztikarból csakugyan többen jelentek meg a bizottság előtt ... azt hitték, hogy pusztá megjelenésükkel tisztáztatni fognak ... Nemcsak rangját veszi el valamennyi, de ezen felül szabadságát is.” (Gracza György I. m. 3. k. 306.)

A nov. 1-én lemondott Móga János altábornagy várfogságot szenvedett. Az átvált báró Bakonyi Sándort előbb nyugdíjazták,

Sor:

majd megfosztották rangjától. Éder Frigyest a szabadságharc bukása után várfogságra ítélték. Gr. Lázár György — aki jelentkezett Windischgraetznél — szintén várfogságot kapott. Ordóky Kálmán őrnagyot, Lipótvár parancsnokát a vár feladása után három évre ítélték. A tisztek jelentős részét „csak az tartotta vissza a dezertálástól, hogy Windischgrätz elvakultságában és elbizakodottságában a Pesten hozzá átmenteket is lefogatta és hadbírótság elé állítva bebörtönöztette.” (ForrSzab 125.)

Febr. 20-án írta az MT: „A dynastia hadserege, ezen szörnyű gép . . . nálunk is elkezdte irtó működését. Szerecsénkre azonban botorul és kimondhatlanul ostobán. Lázár tábornok eliteltetésével az ellenség a legbecsesb morális fegyvert adta kezünkbe. Ezen elítélés minden magyar harcosra nagyszerű leckéül szolgálhat. Győzni vagy meghalni. Lázár tábornok megadta magát és kötéltre ítéltetett. Gyönyörűséges kilátásai lehetnek azoknak, kik most gyávaságból magokat elfogatni engedik.” (6. sz. 21.)

- 169 jószágokat minden hódolat-nyilvánítás dacára elfoglalta — Windischgraetz mindenekelőtt a „pártütők vagyonára” tette rá a kezét. (Okm 2. k. 341.) Jan. 29-i rendelete értelmében „A magyarországi ideiglenes kamarai igazgatóság által fölterjesztetett hivatalos kimutatás szerint, a megszűnt magyar kormány által nagy pénzüsszegek részint ismeretlen célokra pazaroltattak, részint pedig pártütési célokra fordítottak. Elkerülhetlenül szükséges tehát, hogy a status-kincstárnak okozott károk, a résztvevő pártütők vagyonainak lefoglalása s záralávétele által biztosíttassanak”. (Közl 1849. febr. 18. 32. sz. 115.)

Az MT szerint „Windischgraetz irtozatos nagyságban kezdte meg a confiscatiót.

A nemzeti pártnak minden egyénei, az elsőtől az utolsóig vagyon vesztettek nyilatkoztatnak. Sőt hadi költségre és bankjegyeink értékének fedezésére még a semleges birtokosok ingó és ingatlanságaik, mint alap kijelöltek. És csak az árulók és a nyomoruan hódolók maradnak büntetlenül.” (1849. márc. 20. 30. sz. 115.)

*

Jókai a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot csatolja a 2. sz. cikkhez:

„Hogy miért nem jött el több nevezetes képviselő Debrecenbe? Annak az indokul a képviselőház volt elnökétül, Pázmándy Dénestül, a következő cseményt hallottam elmondani.

Sor:

A schwechati ütközetet megelőző napokban, mielőtt a magyar hadsereg a Lajthán átkelt volna, a Bécsben székelő angol nagy követ meghatalmazottja lejött Pozsonyba Kossuthal értekezni, célja volt az angol kormány jó szolgálatait felajánlani, a két ország közötti viszály békés kiegyenlítésére.

Az értekezleten csak ők ketten voltak jelen; de a mellékszobában több képviselő várta az eredményt, azok között Pázmándy is.

Mikor vége volt a tárgyalásnak, Kossuth kikísérte az angol követ megbizottját s a mellékszobában levőknek azt mondá: „nem lett belőle semmi”.

Mikor Kossuth kiment a szobából, a jelen volt képviselők közül Pázmándy összeszedte azokat az apróra széttépett papírrongyokat, a mik a padlón szétszórva heverték s a kalapjába téve, hazavitte szállására. Ott több képviselővel együtt a papírdarabokat nagy fáradsággal összeillesztették, míg azokat egy egészszé képezték, s azon a rajta levő irás elolvasható lett.

Az értekezlet tárgyát képező pontozatokat tartalmazá ez irás, az angol követségtől fogalmazott alakban, melynek folytán azon ajánlat tétetik Magyarországnak, hogy Anglia a kibékülés esetére garantirozza számára azt a közjogi viszonyt, a miben áll Norvégia Svédországhoz. Hogy Kossuth azt az ajánlatot visszautastá: ez riasztá vissza Pázmándyt és többeket a vele egy uton tovább haladástól.

Hogy a svéd-norvég államegyesség Magyarországra nézve igen kedvező volna: az kétségtelen; csak azt nem tudom, hogy mi módon akarta az angol kormány ennek Austriával elfogadtatását garantirozni — abban az időben?” (90.)

... nem jött el több nevezetes képviselő Debrecenbe — Jan. 9-én a képviselőház első debreceni ülésén Palóczy László, korelnök megállapította, hogy a törvényesen megválasztott elnökök és al-elnökök közül egy sincs jelen. A ház elnöke, Pázmándy Dénes (85. sz.) elindult ugyan a képviselőkkel Debrecenbe, de útközben lemaradt, visszatért Pestre s jelentkezett Windischgraetznél. (Koss-ÖM 14. k. 61) Kecskemétről írt a nemzetgyűlésnek, hogy betegsége miatt nem tud megjelenni Debrecenben. Pálffy János (54. sz.) az egyik alelnök elment ugyan a kormánnyal Debrecenbe, de Madarász László radikális politikája ürügyén hamarosan el is távozott. (Pálffy János: *Magyarországi és erdélyi urak*. Kolozsvár 1939. 37.) A képviselők lassan gyülekeztek a „szabadságharc új fővárosában.” Az 1848 nyarán megválasztott 426 képviselő

Sor:

közül jan. 8-án 145 volt jelen. A hónap végére megkétszereződött a számuk. Március végéig a felsőház 801 tagja közül mindössze 28-an érkeztek Debrecenbel
schwechati ütközet — a hosszú huzavona utáni Lajta menti vereség okt. 30-án; — Schwechat — Bécs egyik külvárosa
Lajtha — határmenti folyó Ausztria és Magyarország között
Anglia a kibékülés esetére garantirozza . . . — *A papírrongyok c.* memoárjában hasonlóan örökítette meg Jókai a schwechati csata előtti jelenetet Pozsonyban. (HhM 5. k. 273—74.) Lényegében így adta elő Pázmány Dénes történetét a széttépett papírszelettel az *Emlékek a szabadságharcból c.* visszaemlékezésében is. (HhM 5. k. 19—20.; Följ II. k. 359.) — Pázmány Dénes elbeszélése az angol megbízotról bizonyítatlan.

3

[1849. febr. 10.] 14—27.

- M:** 1. Közl 24. sz. 85—86. a *Nem hivatalos rész c.* rovatban az 1. sz. J ó k a i M ó r aláírással, a 2. és 5. sz. aláíratlanul, a 3. és 4. sz. J. betűjeggyel.
2. 1. sz. ParlD 115—18.
3. 1., 4—5. sz. FAIM 91—97.
4. 1—5. sz. HhM 6. k. 77—86, 91—95
- Részl:** 1. Gracza György i. m. 3. k. 356.
2. PolBesz 1. k. XXXIII—XXXIV.
3. Hatvany Lajos i. m. 2. k. 588.
4. Windisch Éva i. m. 56.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 a „*hogy sem a császár*” kezd. részt a FAIM ritkítással, a HhM kurzíválással emeli ki
6 nagyobbyszerű politikai (FAIM; HhM: nagyobbyszerű politikai) kombinációkban, az régi (FAIM; HhM: kombinációkban, az régi)
7 és mindig úgy (FAIM; HhM; és mindig úgy)
9 gátolták *eket* ebben. (FAIM; HhM: gátolták ebben.)

Sor:

- 11 ez dicséretükre válik. (FAIM; HhM: ez dicséretükre válik.)
14 vannak, Sófia (FAIM; HhM: vannak, Zsófia)
hercegasszony ez alatt (FAIM; HhM: hercegasszony az alatt)
27 Austria egysége (FAIM; HhM: Ausztria egysége)
[Ausztria nevét a kötetek általában modernizálják.]
31 Oly népségeket (FAIM; HhM: Oly népségeket)
32 kapcsokat szaggattak (FAIM; HhM: kapcsokat szakgattak)
33 többé nem tudnak. (FAIM; HhM: többé nem bírnak.)
38 uj szerbia (FAIM; HhM: uj Szerbia)
39 Erdélyt elszakíták (FAIM; HhM: Erdélyt elszakították)
40 soha sem létezett (FAIM; HhM: soha nem létezett)
Dacoromania égjen (FAIM; HhM: Dacoromania égjen)
46 terjeszti s mint (FAIM; HhM: terjeszti, mint)
51 az „Austriának csak ott lehet” kezd. két bekezdést a FAIM ritkítással a HhM kurzíválással emeli ki.
61 csinált békés (Közl: csinált békes -sh.-)
67 az utódjairul. (FAIM; HhM: az utódjairól.)
68 mindig jól (FAIM; HhM: mindég jól)
79 a dynastia érdekét. (FAIM; HhM: a dynastia érdekeit.)
81 kerül, s szaporítja (FAIM; HhM: kerül, szaporítja)
85 munkás kezeket a földtül. (FAIM; HhM: munkás kezeket a földtől.)
87 pang és capitalisták (FAIM; HhM: pang és a capitálisták)
90 Milánót . . . Miláno (FAIM; Milánót . . . Miláno; HhM: Milánót . . . Milanó)
93 kereskedése végpusztulásban. (FAIM; HhM: kereskedése pusztulásban.)
94 Galliciában éhinség (FAIM; HhM: Galicziában éhinség)
és banatus depopulálva (FAIM; HhM: a Banátus depopulálva.)
98 osztrák generalisok (FAIM; HhM: osztrák generálisok)
103 a „Mert egy beháború” kezd. mondatot a FAIM ritkítással, a HhM kurzíválással emeli ki.
győztes és (FAIM: g y ő z t e s; HhM: győztes)
egyformán viselik. (FAIM: egyformán viseli.; HhM: egyformán viseli.)
107 ad sem dicsőséget, (FAIM; HhM: ad dicsőséget.)
127 rokonaihoz s testvéreihez, Sofia hercegasszonyt, (FAIM; HhM: rokonaihoz, Zsófia hercegasszonyt.)
128 minden gyalázatot (FAIM; HhM: minden gyalázzát)
129 szinte elküldék (FAIM; HhM: szinte elküldték)
s ekkor (HhM: s akkor)

Sor:

- 139 virágukban. Oligarchák (FAIM; HhM: virágukban. Az oligarchák)
- 140 mikor nép és (HhM: mikor a nép és)
- 149 „föltétlen megadás!” (FAIM; HhM: „föltétlen megadást!”)
- 150 ismertünk rájuk. (FAIM; HhM: ismertünk rájuk.)
- 152 helyett ellenségére (FAIM; HhM: helyett ellenségeire)
- 157 mert írta a *dynastia némi pénzbeli tartozással (mint mondják húsz millióval) van lekötelve*, (FAIM; HhM: mert írta a *dynastia némi pénzbeli tartozással van lekötelve*,)
- 161 Mint tudva van, a (FAIM; HhM: Mint tudjuk, a)
- 167 Debrecen febr. 9. (HhM: Debreczen, február 9.)
- 173 leggazdagabb országból (HhM: leggazdagabb országában)
- 185 határain belől. (HhM: határain belül.)
- 191 az arisztokráciánál van, (HhM: az arisztokráciánál van.)
- 194 Galiciában sem teremnek (HhM: Galiciában sem teremnek)
- 201 immorális dolog (HhM: immorális dolog)
- 211 galíciai uradalomra, (HhM: galíciai uradalomra,)
- 213 sőt tán épen (HhM: sőt tán éppen)
- 218 mégér 200 ezer (HhM: mégér kétszázezer)
- 222 kifogyhatlan (HhM: kifogyhatatlan)
- 225 utána erőtetni, (HhM: utána erőltetni,)
- 226 mert mentül többet (HhM: mert mentől többet)
- 230 akkor épen semmit (HhM: akkor éppen semmit)
- 233 álló egyiptomi (HhM: álló egyiptomi)
- 235 Debrecen, febr. 9. 1849. (HhM: Debreczen, február 9.)
- 236 Lassanként kitanulgatjuk (HhM: Lassankint kitanulgatjuk)
ellenfeleink politikáját, (HhM: ellenfeleink politikáját,)
- 242 azt védni fogtuk (HhM: azt védeni fogtunk)
- 245 azoknak megtartásért, (HhM: azoknak megtartásáért,)
- 249 még a neutrálisnak maradókat (HhM: még a neutrálisnak maradókat)
- 257 tisztviselőket szétkergetik. (HhM: tisztviselőket szétkergetik.)
- 261 és ez a város (Közl: és ez város -sh.-)
- 263 szellemében mindenestül (HhM: szellemében mindenestől)
- 266 Vagy: beállanak (HhM: Vagy: beállanak)
- 275 tele arannyal. (HhM: tele arannyal.)
- 277 tömegestül hozzájuk (HhM: tömegestől hozzájuk)
- 280 az álcapitulációk, szépen, (HhM: az álcapitulációk, szépen,)
- 285 Pest 4 órai (HhM: Pest négy órai)
- 288 több efféle csekély (HhM: több efféle)

Sor:

- 289 catholico-politicus (?) Magyarórben (HhM: catholico-politicus Magyarórben)
- 292 A „semmit sem mondani” szavakkal kezd. részt a HhM nem emeli ki.
- 300 Jókai 1849-ben általában kis kezdőbetűvel írja az Isten szót. A FAIM és a HhM pedig nagy kezdőbetűsre modernizálja.
- 301 azokat, a kik (HhM: azokat, kik)
háta mögött (FAIM: háta megett)
- 304 hazának, a kire (HhM: hazának, kire)
- 321 magának mindenki fegyvert, (FAIM: mindenki magának fegyvert.)
- 323 az ügyetlenében a kard.
A hol csata van, szedjék le a hdzak fedeleit, s rakják az utcokra, hogy az ellenség fel ne gyujthassa a helységet, s keresztül ne vonulhasson rajta.
Tulajdon hadseregünk
(FAIM; HhM: ügyetlenében a kard.
Tulajdon hadseregünk)
- 328 az állodalom kárpótlást (FAIM; HhM: az állam kárpótlást)
- 334 éjjel nappal vigyázzanak (FAIM; HhM: éjjel és nappal vigyázzanak)
körül történik. (FAIM: körülöttök történik.; HhM: körülöttük történik.)
- 338 az ellen eltávozott, (FAIM; HhM: az ellen távozott,)
- 339 rakjanak gátokat (FAIM; HhM: rakjanak gátakat)
- 340 vagy elleneink elhagyni (FAIM; HhM: vagy elleneink)
- 341 kénytelenítettek szedjék össze, (FAIM; HhM: kénytelenítettek hdrahagyni, szedjék össze,)
- 343 hogy értük (FAIM; HhM: hogy értők)
- 344 hasonlól estek (HhM: hasonlónl estek — sh. —)
- 345 meg e bizalmat. (FAIM; HhM: meg a bizalmat.)
- 346 világítsák fel társaikat, (FAIM; HhM: világosítsák fel társaikat,)
- 347 a főcsaták kimeneteleiről, (FAIM; HhM: a főcsaták kimeneteleiről,)
- 348 beléjük a honszeretetet (FAIM; HhM: beléjük a honszeretetét,)
- 359 mindég hallja. (FAIM; HhM: mindig hallja.)
- 360 népgyűléseket, tartani mindennap, ki magában (FAIM; HhM: népgyűléseket, ki magában)
- 369 kezekre van szükség. Ezek az ő kezeik legyenek. (FAIM; HhM: kezekre van szükség.)
- 370 Semmit sem venni, (FAIM; HhM: Semmit se venni,)
- 371 mulhatlan szükség (FAIM; HhM: mulhatatlanul szükség)

Sor:

- 372 lelkesíteni a kételkedőket ez (FAIM; HhM: lelkesíteni a kételkedőket ez)
a bátrakat *fanatizálni*, ez (FAIM; HhM: a bátrakat *buzdítani*, ez)
- 377 önmagáé lehet s nem kénytelen senkitől *várni semmit*.
Ezentúl nem (FAIM; HhM: önmagáé lehet.
Ezentúl nem)
- 379 leend e szép haza, (FAIM; HhM: leend a szép haza.)
- 380 munkás kezeitől fel (FAIM; HhM: munkás kezeitől fel)
- 387 van olyan, melly (FAIM; HhM: van olyan, melyik)
- 390 tartja fen, hogy (FAIM; HhM: tartja fenn, hogy)
- 397 kell bizonyítani a existenciája (HhM: kell bizonyítani existenciája)
- 399 A másik párt (HhM: A második párt)
- 402 a republikánusok nem (FAIM; HhM: a republikánusok nem)
- 406 a trónt felruhá s (HhM: FAIM; a trónt felruhá s)
- 407 tömkelegét meghagyá in (FAIM; HhM: tömkelegét meghagyá in)
- 412 turma praetoriana. (HhM: turma praetoriána.)
- 413 kis consul. (FAIM; HhM: kis konzul.)
- 416 s aztán tanakodni (FAIM; HhM: s aztán tanakodni)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Az 1. sz. közlemény kiindulópontja Kossuth Lajosnak Windischgrätzhez küldött okt. 25-i német nyelvű nyilatkozata (KossÖM 13. k. 278—82.) és az OHB jan. 20-i „hivatalos tudósítása” (KossÖM 14. k. 171—74.; Okm 2. k. 314—15.), valamint a jan. 23-i rendelete. (KossÖM 14. k. 198—99.; Okm 2. k. 328.)

- 3 *császár* — I. Ferdinánd (1793—1875) osztrák császár — V. Ferdinánd néven magyar király — I. Ferenc császár fia. 1830-tól 1848. dec. 2-ig volt Magyarország királya, aki a kormányzást Metternich és Kolowrat miniszterekre ill. János főhercegre bízta.
- 4 *praetendens* — trónörökös (Ferenc József)
az egész császári család nem factor a mostani eseményekben — Nem az uralkodót, hanem a tanácsadókat tartja ellenségnek a liberális nemesség nagy része Szigligeti Ede II. *Rdkóczy Ferenc fogsága* c. drámájában, amely az önvédelmi harc jogosságát bizonyítja, s amelyet Jókai nagy hatású politikai tettnek minősített. (CikkBesz II. k. 416—17.)
factor — tényező

Sor:

- 8 *capacitás hiánya vagy testi gyöngesége* — 1848 őszén sokkal keményebb kifejezésekkel illette Jókai V. Ferdinánd imbecillitását. A *Keserő hangok* c. cikkében arról írt, hogy a vad pogány hódítókat őrlülten sem követték el olyan borzalmakat, amilyeneket ez a trón és ravatal közt lézengő „gyöngé fejű ember”, (CikkBesz II. k. 405.) a „koronázott úritők” (CikkBesz II. k. 882.), aki Jókai szerint „beteges, gyámoltalan, elméjében tökéletesen megfogyatkozott”. (Szekeres László: *Jókai Mór Forradalom alatt írt műveinek utóéletéhez*. ItK 1957. 430.)
- 12 *Jelenleg is a császár Prágában ...* — V. Ferdinánd dec. 2-án letűnt a történelmi események színteréről a Prágába húzódba — a hivatalos híresztelések szerint — vezeklő ájtatosságban telt el élete. (Gracza György i. m. 3. k. 173.)
István herceg — Habsburg István főherceg (1817—1857) osztrák főherceg, magyar királyi herceg, a császári hadsereg altábornagya, 1848 nyarán a magyarországi fegyveres erők főparancsnoka volt. 1847. nov. 12-én nevezték ki Magyarország nádorává, királyi helytartójjá. Szept. 23-án lemondott nádori állásáról és Bécsbe szökött.
1847-ben és 1848-ban még nagy reményeket fűzött Jókai a Habsburg ház „magyar szakos” főhercegéhez — akit a magyarok Palatinus Pistának becéztek —, de 1848 őszén már nagyon sok alkalommal bélyegzi meg mint áruló „rabszolgalelket”. CikkBesz II. k. 890.)
- 13 *Hradsin* — Hradzsin, Hradcani, Prágának a vár körül elterülő része ill. a vár, amely számos románkori és gótikus műemlékérről nevezetes
- 14 *Sófia hercegasszony* — Zsófia Friderica Dorothea főhercegnő (1805—1872) I. Miksa bajor király lánya, Habsburg Ferenc Károly felesége, Ferenc József anyja, aki intrikus módon folyton beavatkozott a politikai kérdések tárgyalásába, s akit a magyar közvélemény joggal tarthatott a kamarilla fő inspirátorának és magyarellenes mérgekeverőjének. Jókai már 1848-ban is gyakran gúnyolta. (CikkBesz. II. k. 399.; 739.)
Sophia hercegasszony ... Münchenben — Zsófia ekkor a bajor uralkodó müncheni vendége volt.
János herceg — Habsburg királyi herceg (1782—1858) — II. Lipót király hatodik fia, Ferenc császárnak az öccse. 1848 májusában V. Ferdinánd császári helytartóvá nevezte ki. Jún. 27-én a frankfurti parlament német birodalmi kormányzóvá választotta. Júl. 11-én érkezett Frankfurtba, majd midőn a német egység lehe-

Sor:

tősege szertefoszlott, 1849. dec. 20-án lemondott s Grázba vonult vissza.

János herceg . . . Frankfurtban — János főherceg ebben az időben a tervezett német birodalom kormányzójaként tartózkodott Frankfurtban.

- 16 *Mindannyian távol e mozgalmak színhelyétől, még tán híreől is* — Jókai — Hatvany Lajos szerint — „miután az első óvatos, rojalista kísérletet büntetlenül kockáztatta meg, a második cikkében már evvel, a nyílt királysági színvallással hozakodott elő: „Mentül beljebb megyünk a harci mozgalmakba, annál több alkalmunk van arról meggyőződni hogy sem a császár, sem a praetendens’ (aki alatt ugyancsak ifjú Ferenc József értendő), sem tán maga az egész császári család nem faktor a mostani eseményekben.” Hatvany Lajos ezután idézi a jelzett mondatig tartó részt, s hozzáfűzi: „Mire általános megbotránkozás, melynek parlamentáris elintézése során Nyáry nem elégtette ki a házat, s ezért Kossuthnak kellett felszólalnia, aki a befutott kedvezőtlen hadijelentések hatása alatt, a Jókai-féle cikkek körül támadt vitát annak kijelentésére használta föl, hogy ő nem vágja be az utat, Magyarország ügyeinek a nemzeti jogok a becsületesség és szabadság alapján való rendezése előtt.” (I. m. 2. k. 588.)
- 20 . . . *ezen érdekek nincsenek e háború factoraiban képviselve* — Kossuth okt. 25-i levelében írta, hogy a közbéke még a dinasztának is érdeke. (KossÖM 13. k. 279.; Gracza György i. m. 3. k. 53.)
- 24 *Statusadósságok* — Az osztrák birodalomnak 1849. jan. 1-én 1,187,253,000 ezüstforint államadóssága volt. (Varga János: *A jobbgyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Bp. 1971. 305.) Szemere Bertalan is megemlíti, hogy Ausztria „a maga katonáit sem bírja fizetni, minthogy Ausztria 80 millió kölcsönt kért most, de egész Európában nem találkozott senki késznek a szerződésre. Ezért sőházainkból, hatósági pénztárainkból rabolja el a magyar pénzt, s egy részről érvénytelennek hirdeti, más részről azzal fizeti saját katonáit.” (Okm 2. k. 367. Ungár László: *Magyarország pénzügyei 1848—49-ben*. Századok 1936. 598—660.) A Közlöny jan. 23-i ausztriai hírei közt olvashatjuk, hogy az osztrák statusadósság nagyobb, mint bármely más álladalomé. (8. sz. 29.)
- 31 *Olly népségeket izgattak föl territorialis öndlőség követelésére* — A Figyelmező jan. 31-én *Reflexiók helyzetünk felett c.* cikkében írta, hogy „elhatározó befolyást gyakorol a jövődöre a magyar kora alatt lakó külön népfajok s nemzetiségek jog-igénye, mit e kifejezéssel szokás megnevezni, *Gleichberechtigungen*

Sor:

aller Nationalitäten.' [egyforma jogokat minden nemzetiségnek] Miszerint a horvátok, rácok, oláhok, szászok követeléseit a bécsi ministerium meg adja, már csak azért is megfogható, mert a harcban, melyet Magyarország firmája alatt a Kossuth-párt a birodalmi érdekek ellen folytatott, emezek mellette nyilatkoztak." (9. sz. 34.)

Jókai 1848 őszén határozottan kiállt az ország territorialis egységért. (CikkBesz II. k. 446.)

territoriális — területi

- 34 *Eltépték Magyarországtól Horvátországot* — Jellacsics visszahelyezése báni méltóságába — miután a magyar kormány megkérdése nélkül történt —, tulajdonképpen Magyarország és Horvátország elválasztásának a jelzése volt — természetesen csak a birodalmon belül.

- 36 *Fölláztatották . . .* — Alig jelent meg ebben az időben olyan kiáltvány, amelyben ne szerepelt volna császár legfőbb bűne: „gyilkosokkal s pártütőkkel szövetekezett, a pártütő Jelachich kezébe adá a Magyarország feletti hatalmat, és midőn ez az országból kiűzetett, saját császári seregeivel jött a rabló gyilkos, gyujtogató pártütők segítségére; s nyíltan kimondá: hogy Magyarországot fegyverrel akarja meghódítani". (KossÖM 14. k. 172.; Okm 2. k. 315.)

Illyria — a horvát nemzeti mozgalom Ludevít Gaj vezette szárnyának és radikális oldalának elképzelése szerinti — jövőben megteremtődő — állam, amely a délszlávokat egyesíti

- 37 *Banatus* — Bánát

a szerbeknek veték oda a Banatust — 1848 nyaratól alakultak az ország szerbek lakta területein a községi és kerületi tanácsok (odborok), s itt szerb lett a közigazgatás nyelve. 1849 februárjában Rajacsics József — karlócai szerb patriárka — vezetésével alakult meg az ideiglenes szerb vajdasági kormány. A szerb küldöttség azzal igyekezett Bécsben elismertetésüket elérni, hogy a belgrádi főkonzulon keresztül Rajacsics a cár közbenjárását kérte.

- 39 *Erdélyt elszakították természetes testvérétől* — Gróf Anton Puchner, erdélyi hadifőkormányzó okt. 18-án — a bécsi udvar utasítására és arra hivatkozva, hogy az okt. 4-i császári manifesztum feloszlatta a magyar országgyűlést — a polgári kormányzást is kezébe vette Erdélyben és megszűntnek nyilvánította a magyar kormány alatt működött erdélyi hatóságok jogkörét. (17. sz.)

. . . s Idngba boriútk — A császári politika képviselői a román felkelőket főleg a magyar tisztviselők ellen uszították. Kossuth

Sor:

szerint a császári önkény istentelen zsoldosai lázítottak fel minden rablót, gyújtogatót, pártütőt, s borították „lángba, vérbe az országot”. (KossÓM 14. k. 173.; Okm 2. k. 316.)

- 40 *Dacoromania* — a román nemzeti mozgalom egyik szárnyának olyan állam létrehozására irányuló célja és e cél elvi megalapozása, amely a hajdani erdélyi lakos dákok és a rómaiak állítólagos összeolvadásából keletkezett románságot egyetlen államban egyesíti.

1849. februárjában a Saguna, erdélyi görögkeleti püspök vezette román küldöttség memorandumot nyújtott át a császárnak, amelyben az 1848-i nemzeti követelések mellett kérte „az osztrák állam minden románjának az egyedüli, önálló nemzeté történő összeolvasztását Ausztria kormánya alatt mint az összbirodalom kiegészítő részét”. A reakciós Román Nemzeti Komité azt is kérte, hogy az osztrák császár vegye fel „a románok nagyhercege címet”. (Spira György: *A magyar forradalom 1848–49-ben*. Bp. 1959. 558.)

- 52 *a középpont Magyarország* — Kossuth írta Pulszky Ferenchez Bécsbe, hogy Budán kell lennie a centrumnak. (ForrSzab 473.) Annak a gondolatnak korai jelentkezése ez, amely később a kiegyezésben realizálódik azzal, hogy Magyarország a birodalomnak egyik központja.

- 53 *Elfoglalva minden oldalról nemtelen belhíborítással* — A hazai németek és a kárpátaljai ukránok kivételével minden hazai nemzetiséggel harcoltak a magyar szabadságharcosok.

A Stúr és Hurban vezette Szlovák Nemzeti Tanács — osztrák csapatokkal és szlovák felkelőkkel — a Jablunkai hágón tört be az országba, minden jelentősebb eredmény nélkül. A szlovákság nagy része a magyar ügy mellett állt.

- 90 *Őszelövétték Milanot* — Radetzky császári csapatai 1848-ban döntő vereséget mértek az olasz szabadságharcosokra, majd aug. 6-án bevonultak Milánóba. Ezzel Észak-Olaszország nagy része a császáriak fennhatósága alá került

össze Bécsset — Az okt. 6-án kitört bécsi forradalmat Windischgrätz és Jellacsics csapatai súlyos harcokban tiporták el.

... *Prágát* — 1848. júniusában tört ki a prágai felkelés, amelyet Windischgrätz csapatai rövid idő alatt vérbe fojtottak.

... *Lemberget* — Ezt a várost — a mai Lvovot — 1848 májusában a galíciai felkelés súlyos visszatörlesztéséért „fenyítik meg az osztrák csapatok”.

- 94 *depopulálva* — elnéptelensítve

Sor:

- 121 *kimondatták a kirdlyal, hogy nem volt joga . . .* — V. Ferdinándot dec. 2-án mondatta le a kamarilla. Felix Schwarzenberg herceg 1848 novemberében csak azzal a feltétellel volt hajlandó kormányt alakítani, hogy ezáltal mind ő, mind az új király — akit nem köt az adott szó — szabad kezet kaphassanak Magyarország ellen. Ferdinándot az udvari klikk már aug. 30.-án olyan nyilatkozatra bírta, amely szerint a forradalmi törvények aláírásakor a magyar vezetők megtévesztették őt.
- 124 *Egyiket elküldték alkotmányos személyvesztést játszani* — János főhercegről van szó, aki a frankfurti alkotmányozó gyűlés bizalmából lett német birodalmi kormányzó.
- 125 *másikkal eljdszatták egy egész ország bizalmát* — István nádorra, V. Ferdinánd teljhatalmú magyarországi képviselőjére céloz Jókai. A nádor 1848 szeptemberében Bécsbe távozott s ezzel játszotta el az ország bizalmát.
- 127 *a kirdlyné* — Mária Anna császárnő (64. sz.)
- 128 *minden gyalázatot elhagytak rajta követni* — Zsófia főhercegnő gyalázásából ugyancsak kivette részét Jókai is. 1848 őszén „ilyen fajta” nőnek nevezte (CikkBesz II. k. 399.), aki férjét felszarvazza, s a vörös orrú Jellacsiccsal pástorórázik. (Waldapfel József: *Jókai ismeretlen forradalmi szatírája a kirdlyi családról*. Csillag 1948. 5. sz. 33—39.) 1849 tavaszán sem kíméli. (168. sz.)
- 145 *a státusadósságokat el nem vdlaltuk* — V. Ferdinánd 1848. ápr. 7-ii, István nádorhoz intézett leirata szerint a „nagylelkű magyar nemzetnek” évi tízmillió forinttal kell hozzájárulnia a státusadósságok törlesztéséhez. Ellenkező esetben még háborútól sem riadnak vissza. (MT 1848. ápr. 18. 29. sz. 115.; Szekeres László: *Petőfi és Jókai szakítása*. It 1957. 422.)

Az osztrák kormány sürgetésére a király megbízásából István nádor ápr. 9-én Pozsonyban rendezett zárt konferenciát, s ezen megkísérelte rávenni a magyar országgyűlés vezetőit — köztük a már kijelölt kormánytagokat — a birodalmi státusadósság egy negyedének átvállalására, de igyekezete kudarcot vallott. (Varga János i. m. 306—09.)

A márciusi fiatalok lapja azon melegében elutasította az udvar követelését. Jókai ápr. 23-án „Nem! soha! semmit!” felkiáltással fejezte be tiltakozó cikkét. (CikkBesz II. k. 91.)

Petőfi egyik legnyersebb hangú, a *Mit nem beszél az a német c.* versében utasította vissza az adósság kifizetését:

Sor:

„Azt követeli a svábság,
Fizessük az adósságát . . .
Ha pediglen nem fizetünk,
Azt mondja, hogy jaj minékünk
Reá tör majd a magyarra
S országunkat elfoglalja.
Foglalod a kurványadat,
De nem ám a mi hazánkat!”

149 *azt felelték: „föltétlen megadnád! — L. I. sz.*

153 *E reactio vezére herceg Windischgraetz — Bem tábornok nov. 8-i jelentésében fogalmaz rokon gondolatot: „A császár ügyét képviselte ön Windischgrätz herceg? kinek nevében működött. Az arisztokratia érdekében tette ezt, melynek képviselője ön? tüzet és vért terjeszteni?*

Méltó tanítványa Metternichnek, ki a népeket egymást megfojtani ingerli, embereket pusztít tiszta jó kedvből.” (Okm 208.)

162 *fundus — alap*

170 *nervus belli — a háború életető eleme, a pénz*

175 *A kremziri országgyűlés . . . — elhatározta a nyolcvan millió kölcsönt — AzAlFI jan. 28-án a Külföld c. rovatában írja, hogy „Osztriába n a kremziri országgyűlésen a ministeriumra nézve legfontosabb dolog befejeztetett, t. i. a 80 millionyi új kölcsönt az országgyűlés megajánlotta.” (8. sz. 32.)*

178 *Rotschild család — Európa dúsgazdag bankárcsaládja Jókai a Két milliomos c. memoárjában a „pénzek nagy fejedelmének” nevezi. (Életemből. 2. k. 124. Vö.: A tengerszemű hölgy JKK 55. k. 38. A mi lengyelünk JKK 66. k. 526.)*

180 *Angliának ott vannak éhenhaldokló népei — Az 1847-i burgonyavész nyomán támadt éhínség legjobban Angliát s annak is ír népességű területeit sújtotta.*

186 *Oroszország egy nyugós vetélytársától szabadul meg a monarchia felbomlása esetén — Ausztria és Oroszország érdekei a szlávok felett gyakorlandó uralom és a balkáni terjeszkedés kérdésében ütköztek össze.*

195 *Olaszország . . . csatamezőre van téve — A Habsburg birodalom féltett tartománya volt Észak-Olaszország. Radetzky parancsnoksága alatt viszonylag nagy létszámú császári sereg védelte. 1848 márciusában Veronában majd Milánóban győzött a forradalom. Radetzky öthónapi ostrom után aug. 6-án vonult be Milánóba. Velence még egy évig tartotta magát, de 1849 augusztusában kénytelen volt kapitulálni. Lázás készülődés után 1849*

Sor:

- márciusában Károly Albert rosszul előkészített támadását Radetzky jóval nagyobb hadserege leverte. Nyáron is megkísérelte Károly Albert a hadiszerencsét, de ismét kudarcot vallott. 1848—49-ben az olasz csapatok az egységes Itáliáért fogtak fegyvert.
- 199 *Vagy tán . . . statuspapirokat újabb felelevenítésére a börzejárdéknak* — Jókai arra céloz, hogy a pesti forradalom ill. a Közbátorsági Választmány egyik első intézkedése eltörölte az állami lottériát, mint a nép becsapásának eszközt. 1848 tavaszán ő is népcsalásnak minősítette a lutrizist. (CikkBesz. II. k. 27.)
- 208 *tontina* — biztosítás
- 212 *földesurát a parasztokkal agyonverették* — Az 1846-i Habsburg-ellenes lengyel nemesi felkelést a galíciai parasztok — az osztrák katonai és polgári hatóságok asszisztálása mellett — támadták hátról.
- 222 *a bibliai kifogyhatlan olajos korsó* — A biblia szerint Illés próféta a három esztendeig tartó szárazság idején Sareptában lakott egy özvegyasszonynál, akinek sohasem fogyott el a liszje és az olaja. (Egy hírhedett kalandor JKK 35. k. 121.)
- 229 *Ha pedig drszabályt hoz be, akkor épen sem mit sem kap* — Az 1779-i török háború idején II. József szabott árakat vezetett be egy csomó — elsősorban mezőgazdasági — áruira, amelyek eltűntek a kereskedelemből, s felvirágozott a feketepiac.
- 230 *II. József (1741—1790)* — Mária Terézia fia, az ún. „kalapos király”. Jókai nagyon pozitívan értékeli korát megelőző politikai és gazdasági tevékenységét *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában: „Ha magyarnak született volna: Hunyady Mátyás lett volna belőle”. (II. k. JKK 68. k. 326.) Alakjával részletesen foglalkozik a *Rab Ráby* c. regényében.
- 233 *az egyiptomi hét sovány esztendő* — Mózes könyve szerint József jósolta meg az egyiptomi hét szűk esztendőt Putifárnak s ezért miniszter lett belőle.
- 241 *ők mondják azt: hogy mi forgatjuk fel a népek nyugodalmát* — Babarczy Antal jan. 15-i kiáltványban hazug lázadóknak minősítette Kossuthékat; „Ezen álmítók csak a békét akarják felkavarni s titeket az egyedül üdvös királyi hűség ösvényéről a pártütés veszedelmes örvényébe sodorni.” (Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 6.)
- Jan. 30-án már így írt a Figyelmező: „Ha minden magyar osztaná is a királyság elleni lázadást — a mi pedig épen úgy nem van, mert már az ország nagyobb része megadta magát s békét ohajt — akkor is öt millió magyar ellen harminchárom millió áll!

Sor:

És ha ez nem elég, nyakunkon az orosz!” (8. sz. 30.)

Febr. 3-án azt írta Tatár Béla, hogy a megegyezés „nem tett szert az okos Kossuthnak és többi bolond társainak”. (12. sz. 48.)

Az OHB jan. 23-i rendelete szerint a császáriak „a törvényeihez ragaszkodó becsületos, hí magyar nemzetet merik pártütönek rágalmazni”. (KossÖM 14. k. 198.; Okm 2. k. 329.)

- 245 *azt mondják, hogy mi vagyunk a pártütők és ők a törvényes hatalom* — Windischgrätz *Magyarország és Erdély lakosaihoz* c. kiáltványában írta nov. 13-án: „Néhány hazaáruló pártütők kevés hónapok óta tartó zsarnok uralkodása, a békés Magyarországot egy vésteljes polgárháború véres csatamezejévé tette. A pártütők vakmerősködtek koronás királyuk jussai és méltósága ellen föltámadni.” (Okm 2. k. 218.)

Se szeri se száma a Vida Károly által szerkesztett hírlapban az olyan írásnak, amelyben Kossuth „lelkiismeretlen zsarnok” (1849. jan. 27.), hazaáruló, s a pesti „magyar uralmat . . . örökké szégyenteljes időszaknak” nevezi (1849. jan. 27. 6. sz. 22.)

- 247 *elnyomják a szólásszabadságot* — Wr̄bna gróf jan. 7-én tette közzé, hogy „Minden közgyűlések, gyülekezetek és clubbok . . . tilalmaztatnak; ez ellen vétkezők rögtön ítélet alá esnek.” (Figyelmező 1849. jan. 25. 4. sz. 13.; Okm 2. k. 304.; *Belsőld. Közl* 1849. jan. 23. 8. sz. 29.)

még a tollak viselésében is betiltanak mindennemű véleménynyilatkozatot — Március idusán jöttek divatba a „pörge kalapok lengő nagy tollakkal”. (Degré Alajos: *Visszaemlékezéseim*. Bp. 1883. 2. k. 25.) A császári biztosok a megszállt országrészeken eltiltották a kalaptoll viselését, mert azt Kossuth melletti tüntetésnek minősítették. A Kossuth-kalapnak ugyanis szerves tartozéka volt a kalapdísz. Pesten Jókai is tollas kalábriai kalapban járt. (*A kétszéd ember fia* I. k. JKK 27. k. 498.) Debrecenben a radikálisokat, a flamingókat lehetett megkülönböztetni a kalapjuk melletti veres tollról. Amikor jan. végén a magyar hadak Pest felé közeledtek „a számszűrt pörge kalapok, piros szegélyű szalagok és nemzeti tricolorok előkezdének tünedezni”. (Közl 1849. febr. 24. 37. sz. 129.; Uo.: jún. 9. 310. sz. 130.)

Gr. Ladislaus Wr̄bna altábornagy jan. 31-i falragaszán megjelent rendelet értelmében az éppen „szellemeskedő” kedvében levő „Herceg Windischgrätz, cs. kir. tábornagy úr, ő Magasságának tudomására jutott, hogy . . . a lakosság egyrészénél forradalmi harcias szellem mutatkozott, még pedig azáltal, hogy

Sor:

többen nemzetőri nadrágban, vöröstollu szipkákban, s vörösszélű fekete szalagokkal ellátott kalapokban jelentek meg az utcákon.

Hogy tehát az ily harcias szellemnek a cselekvésre is alkalom nyujtassék, a herceg Ő magassága megparancsolni méltóztatott:

Értesíttessék a főváros összes lakossága, hogy mindazon egyének, akik bármiféle vörös színt viselnek, rang és életkor különbség nélkül, elfogassanak, s a legközelebbi katonai szállítmánnyal elvitetvén, besoroztassanak.” (Gyacza György i. m. 3. k. 309—10.)

250 *ők neveznek minket terroristáknak* — Windischgraetz — többek közt — dec. 29-i kiáltványában említi, hogy a „megyékszerzte ki- küldött terroristicus biztosok is hallatlan eszközök által” retteg- tetik a népet. (*Hivatalos rész.* Figyelmező 1849. jan. 26. 5. sz. 17.) Vida Károly szerint Pest osztrák megszállása előtt a fővárosban „tetőpontra hágott a terrorizmus”, (*Hírfűzér.* Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 8.) s „Kolozsvárott ismét magyar terrorizmus uralkodik”. *Csörgettyű.* Figyelmező 1849. jan. 30. 8. sz. 31.)

251 *még az evidens drávdst sem büntetjük érdeme szerint* — az OHB jan. 20-i hivatalos tudósítása szerint „A magyar nemzeti kormány eddig túl-kegyelmes volt”. (KossÖM 17. k. 174.; Okm 2. k. 318.)

252 *ők a mi hadi foglyainkat embertelenül kínozzák, megölik* — Kossuth szerint „Az ellenség foglyainkat, különösen tisztjeinket, vagy irgalom nélkül kivégezteti, vagy brutálisan bánik velök.” (Koss- ÖM 14. k. 759.) — Erdélyi József szerint míg az ellenség gyilkol, rabol, addig a magyarok a „humanizmus rabszolgái”. (KomL 1849. júl. 18. 7. sz. 25.)

253 *az ő foglyaikkal úgy bánunk, mint vendégeinkkel* — Az osztrák sereg- ből foglyul ejtetteket a magyar hatóságok minden szükségessel ellátták. A közmunkára fogott vagy az egyeseknek munkára adott közkatonák — elsősorban horvátok — a számukra kijelölt helységben szabadon mozoghattak.

Az osztrák foglyokkal általában mint „bajtársakkal” indokolatlanul lovagiasan bántak a magyar tisztek. Ha becsületszavukat adták, hogy nem fognak ellenünk ismét fegyvert, még szabad mozgást is biztosítottak számukra. Erről a túlzott „kegyelmesség- ről” Kossuth is többször megemlékezik. (KossÖM 14. k. 174., 308., 371—72. stb.)

Márc. 29-én írta Tiszafüredről: „Mindinkább tapasztalom, hogy azon humanitás, mellyel mi az ellenség foglyaival bánunk, mennyire káros hatású mi magunkra nézve . . . Az ellenség gú- nyolja humanitásunkat”. (KossÖM 14. k. 759.)

Sor:

Szabó Imre ezredes, „hadügyministeriumi álladalmi titkár” még jún. 11-én is kénytelen megállapítani, hogy „A hadifogoly tisztek irányában mindeddig olly bánásmód követtetett, melyet a polgárisodás szelleme, a nemzet nagylelkűsége s méltósága igényeltek. A nemzet ezen jóságával azonban több esetben visszaélések történtek.” (*Hivatalos rovat.* PH 1849. jún. 15. 315. sz. 149.; *Hivatalos rész.* Közl 1849. jún. 14. 131. sz. 493.)

255 *sophisma* — ál- vagy hibás következtetés

259 *aldíratnak* ... *hódolat nyilatkozatot* — A Figyelmező jan. 26-án írta: „Folyó hónap 15-én ... Pestmegye tisztviselősege körében üdvözlé Babarczy Antal kir. biztos ő mlgát” [méltóságát], aki „a tisztviselő kart ő felsége, dicsőségesen országoló I. Ferenc József törvényes királyunk iránti hűség nyilvánítására szólítja fel; mi a hódolati okirat aláírásával meg is történt.” Erre Windischgraetz „magasb körökben honos ... nyájassággal ... fogadá a hódolást”. (5. sz. 18.)

A császáriak megkövetelték, hogy a megszállt városok lakosai hódolatnyilatkozatokat küldjenek az illetékes katonai hatóságoknak. Szép számmal akadtak olyanok, amelyekben a forradalmi magyar kormány iránti hűséget alig rejtve fogalmazták meg a császár elismerését. Az egriek ezt írták: „az éjjel hozzánk érkezett parancs következtében ... hódolásunkat ezennel tisztelettel nyilváníttjuk”. (Okm. 2. k. 346.) Joggal elégedetlenkedett Windischgraetz a következő jelentés miatt: „Mi Miskolc város tanácsa a bevonuló császári hadsereg fővezérsége rendelése folytában, a város részéről a hódolatot s magunk megadását ezennel kijelentjük”. (Okm. 2. k. 347.; Közl 1849. febr. 18. 32. sz. 115.) Nem csoda, ha ezeket Windischgraetz nem fogadta el, és újat kért helyettük. (Közl Uo.)

Természetesen a német nyelvű lapok is tele vannak hódolatnyilatkozatokkal. Tolna megyéét pl. a Wiener Zeitung (*Ungarn.* 1849. márc. 7. 56. sz. 656.) és Pester Zeitung is (1849. febr. 18. 908. sz. 5341.) nyilvánosságra hozza. Ez utóbbi lap közli a pécsiek (1849. febr. 16. 906. sz. 5333.) és a Bars megyeiek nyilatkozatát. (febr. 20. 909. sz. 5345.)

266 ... *bedllanak* ... *Kecskemétre* — Az Allgemeine Oesterreichische Zeitung azt írta, hogy Szolnok „vidék lakosai valamint a kecskemétiék legjobb szellemmel viseltetnek a német katonaság iránt” (*Külföld.* ALFH 1849. febr. 14. 13. sz. 52.)

divisio — felosztás, szétosztás, hadosztály

268 *a népet bántani nem akarják* — Kossuth jan. 20-i „hivatalos tudó-

Sor:

sftásban" írta az osztrákokról: „Ti most, ha fegyveres csordáitok valamely falut meglepnek, békét hirdettek! azt mondjátok: nem bántotok senkit. Természetes! mert ha bántotok most, mikor a nemzet még legyőzve nincs, reátok rohannának a népnek milliói, elseperni benneteket a magyar szent földről, mint a szél elsepri a port.” (KossÖM 14. k. 173.)

ők a népek bardjai — Jókai V. Ferdinánd okt. 7-i proklamációjára céloz, amely szintén a népek barátságát hangsúlyozta.

273 *Ha valahol ütközet volt . . .* — Welden jan. 27-i hadijelentését fejezte be így: „Veszteségünk, mennyire tudomásom van, csekély; az ellenségé holtak és foglyokban tetemes.” (*Hivatalos rész.* Figyelmező 1849. febr. 3. 12. sz. 45.)

275 *Kossuth mindenik ütközetben elesik egy párszor* — Kossuthról írta a Figyelmező: „Az elvetemedett örült képes lenne milliókat, a Tisza vidéke legjobb, legbecsületesebb népeit tűz, vas és éhség által kipusztítani csakhogy maga már százszor eljártzott életét egy-néhány nappal tovább tengethesse. Ha becsületes és emberi érzellemmel bíró lény volna eddig százszor kellett volna hősileg meghalnia, mintsem egész népeket döntsön oly mélységű és tartós nyomorbal” (*Mit csinálnak Debrecenben?* 15. sz. 53.)

276 *a huszárok . . . tömegestül hozzájuk állanak* — Vida Károly jan. 23-án írta a Figyelmezőben, hogy Schlick jan. 4-i kassai győzelme után „Mintegy 70 tisztt és 400 közember szegődött önkényesen a cs. sereghez . . . Az elsők között egy egész osztály Sándor-huszárok valának, néhány ezer forintból álló kézi pénztárral.” (*Hírfűzér.* 2. sz. 8.)

Jan. 25-én közölte a Figyelmező, hogy „Az alsó honvéd táborban volt Ferdinand-huszárok és Wasa-gyalogság tisztikara egyetemesen átállott a királyi zászlók alá. A legénység halálos fenyegetésekkel Lenkey parancsai alá kényszerült, de híhető, hogy a legelső összeütközés visszahozandja a hűség zászlói alá.” (4. sz. 14.)

279 *Schlick, Franz Heinrich gróf (1789--1862)* — osztrák császári altábornagy. 1848-ban Krakó kormányzója volt. Dec. 6-án a Duklai hágón tört be Magyarországra, s Kassánál legyőzte a Mészáros Lázár vezette gyakorlatlan honvédsereget. Csapatai később a császári lövészreggel egyesültek. (CikkBesz II. k. 888.)

280 . . . *fehér kendőkkeli csalogatás* — Schlick tisztjei a tarcali csatában „fehér kendőkkel, a béke jelével közelednek seregeinkhez, melyek az ekként közeledőket becsületes keblök jó hizsemében békésen fogadják — mig nem azt veszik észre, hogy az álnok ellen-

Sor:

ség által becstellenül orozva megtámadtatnak." (Okm 2. k. 328.; Közl 1849. jan. 24. 9. sz. 27.)

Schlick tisztjei terjesztették azt a röpcédulát is, amelyen az állt, hogy aki ezzel a cédulával, fegyverével és lovával átáll a császáriakhoz, kegyelemben részesül. Szemere Bertalan közölte Kossuthal, hogy két huszár felült ennek a csábításnak s át akart szökni. Elfogták s azon nyomban föbe is lövette a kormánybiztos. (KossÖM 14. k. 180.)

1848. decembereben Szemere Bertalan elmozdította állásából Kazinczy Andrást, Zemplén megye alispánját és Lehoczky László főjegyzőt, mert Schlick felhívását a megyegyűlésen megtárgyalták. (Uo. 182.)

283 *der Feind* — az ellenség

Ezt az elnevezést a magyarokkal kapcsolatban szinte minden német nyelvű hírlap használta. (Pl. Wiener Zeitung 1849. febr. 7. 32. sz.) Sőt még a félhivatalos közlönyük a Wiener Zeitung is lázadó hordának (Rebellen-Horden; 1849. febr. 4. 30. sz. 173.) és gerilla-bandáknak (Guerilla-Banden) titulálta a magyarokat. (Ápr. 15. 90. sz. 1090.)

286 *a császári seregek diadalmas bevonulása Debrecenbe* — A Figyelmező febr. 3-án írta, hogy „Erősen beszélük, hogy Görgei már Gyöngyösön volna; de másfelül azt is suttogják, hogy Schlick mult hó 31-dikén Debrecenbe érkezett.” (12. sz. 47.)

A Wiener Zeitung jan. 23-i hadijelentésében írta: „Schlick e hó 17-én jelenti: a Debrecenben összegyűlt magyar kormány meggyőződve vad terveik lehetetlenségéről, elhatározta, hogy a magyar hadsereget feloszlatták.” (19. sz. 205.)

287 *a képviselőház Váradra menekülése* — A Pester Zeitung nyomán tette közzé a Figyelmező: „Az elrablott sz. István koronája katonai fedezet alatt tovább vitetett, hihetőleg N.Váradra; mi tanulságul szolgál arra, mikint Debrecenben nem épen oly biztos a maradás többé, mikint a lakossággal el akarják hitetni.” (1849. febr. 3. 12. sz. 46.)

A Magyarőr jan. 25.-én írta: „A cs. kir. hadsereg a legkitünőbb hadifegyelem mellett a Tiszán már átvonulván mindenhol szívből hódolt magyarokra talált, kiktől a pusztító pártitók után mint védangyalok tekintetek és fogadtatnak, Debrecen felé minden ellenállás nélkül vonul, honnét a honvédelmi bizottmány földön futó tagjai Nagyváradra húzódtak, hihető, hogy itt találják végenyészetüket.” (1. sz. 4.) A Magyarőr rémhíreiről az Alföld is megemlékezett. (Belföld. 1849. márc. 11. 20. sz. 79—80.)

Scr:

288 *Vasvári Pál elfogatása* — Jan. 24-én írta a Figyelmező, hogy „Vasvári Pál mint fogoly Pestre kísértetett”. (*Hírfüzér*. 3. sz. 10. — *Vegyes dolgok*. Honvéd 1849. márc. 22. 72. sz. 284.)

Komárom bevétele — Febr. 5-én említette a Figyelmező, hogy „nem sokára Komárom feladásának fogjuk híret hallani”. (*Csörgettyű*. 5. sz. 54.) Márc. 21-én már ezt olvashatjuk a Figyelmezőben: „Komárom bevételét is beszélték a napokban. De ez még nem valósult.” (51. sz. 206.)

s több efféle csekély tévedések — Az álhírek között arról számolt be a Figyelmező, hogy Nyáry Pál élettársa Schódelné Kossuthra lőtt, s ezért egy zsákban felakasztották; (*Csörgettyű* 1849. febr. 25. sz. 98.) Perczel Mór „elillant” Svájcba; (febr. 23. 29. sz. 114.) Bem pedig „egy erdélyi csatában életét veszte”. (márc. 10. 42. sz. 171.)

Az MT is gúnyolódott, hogy „A Magyarőr biztos és teljes hitelességü két ujsággal balzsamozza olvasóit.

1. Bem tábornok egy csatában agyon lövetett. Mit csinálnak egy kis új megsérüléséből!

2. Debrecenben Schódelné Kossuth ellen valami összeesküvést forralt, sőt a végrehajtást is megpróbálandó, rá is lőtt. De szerencsétlenül, mert megfogatván, felakasztatott.” (1849. márc. 16. 27. sz. 104—05.)

Egy sereg rémhírről a Komőrt is megemlékezett. (Rózsafi Miklós: *Magyarország állása a 'Pressburger Zeitung' legújabb számai után*. febr. 6. 26. sz. 102.)

„Bécsi hivatalos hír szerint . . . Bem seregének romjaival már Bukovinába menekült. De ott császári seregek s azokkal egyesült fölkelte nép várják. Bizonyosan hurokra kerül.” (Figyelmező 1849. jan. 21. 1. sz. 3.)

Windischgraetz hadijelentésében fordult elő: „Mészáros csak az által menekült meg a haláltól, hogy egy cs. kir. tiszt által neki szegzett pisztoly el nem sült”. (Figyelmező 1849. jan. 24. 3. sz. 9.) Egy rémhír szerint Bemet lelőtték. (MT 1849. márc. 16. 27. sz. 104—05.) A Figyelmező írta Perczel Mórról, hogy „kőborol és futásban keres menedéket”. (*Csörgettyű*. 1849. febr. 17. 24. sz. 94.)

A Figyelmező 8. száma Szeged elfoglalásáról is hírt ad. (1849. jan. 30. 31.) Febr. 11-én Theodorovics Újszegedet foglalta el s Szegedet is ágyúztatta a Tiszán keresztül, de a nemzetőrök Gombás kapitány vezérletével Szőregre kergették a szerbeket.

A magyar nemzet története regényes rajzokban c. munkájában,

Sor:

írta Jókai, hogy Windischgraetz „Uralmát véstörvénysszékkel kezdé: halálos ítéletek, kivégeztetések, önkényt jelentkező hazafiak és katonatisztek bebörtönzése által akarta a nemzetet megfélemlíteni. S a rémuralom eszközein kívül kicsinyes fogásokhoz folyamodott: a független sajtót elnyomva, hivatalos lapjai által költött meséket terjesztett a közönség között Kossuth elfogatásáról, Görgey seregének capitulációjáról, Komárom cl-estéről.” (II. k. JKK 68. k. 468—69.)

- 289 *Figyelmező* — A Pozsonyban Vida Károly szerkesztésében kiadott Budapesti Híradó 1848. júl. 19-én megjelent utódja. A szeptemberi fordulat után nyíltan szembehelyezkedett a magyar ügygel. Az OHB dec. 10-én betiltotta. Jan. 21-én Windischgraetz uralma alatt indult meg újra. A tavaszi győzelmek idején Pozsonyba menekült a császáriakkal, majd egyetlen lap lett, amely Haynaunak is behódolt. Véglegesen 1850. januárjában szűnt meg. Jókai már okt. 15-én gúnyolta. (CikkBesz II. k. 369.; ItK 1957. 431.) A PH szerint a „nyomorú Figyelmező . . . csörgettyűjének szemtelen alávalóságai . . . dühös lázba hozták a hazafi érzést”. (1849. júl. 9. 310. sz. 130.)

Gracza György szerint „Ennél hitványabb újságra még nem pazaroltak nyomdafestéket. Rágalom minden sora, honárulás minden betűje.” (I. m. 3. k. 308.)

- 290 *Magyarőr* — Nagy Pál szerkesztésében megjelent katolikus és reakciós lap, amelynek fejlécén az „Isten, király, haza és ember-szeretet” jelszavak díszelegtek.

Fehér János piarista tanár szerint a Magyarőr nem egyéb, mint „ostobaságok, gazságok és hazugságok tárháza”. (*Egy hazadrulóról*. MT 1849. jún. 11. 45. sz. 179.)

A Magyarőrt — amelyet „Budán Gyurián és Bagó szerencsétlen” betűivel nyomtattak — az MT valószínűleg fiktív levelezője a következő szavakkal jellemezte: „Ilyen lapot az Isten ege még nem látott. Se nyelv, se stílus, se összefüggés, se rend, se semmi. Politikai elv nézetek ezek ismeretlen valóságok e lapban. Az egész merő brutális szóhalmaz a szabadelvű párt ellenében, mely alatt különben nem csak minket, hanem még a Figyelmezőt is érteni szokta.” (1849. márc. 16. 27. sz. 103.)

A PH szerint „ostobaságra és szemtelenségre felülmúlta a Figyelmezőt”. (1849. jún. 9. 310. sz. 130.)

Pesther Zeitung — Pesti Újság, német nyelvű politikai napilap, amely Windischgraetz bevonulása után osztrákbárát szellemben működött

Sor:

- 298 *Fel munkdra!* — Az OHB dec. 18-i felhívása értelmében „A szabadságharcnak népharcnak kell lennie. Ekkor a nép győzhetetlen . . . Keljetek fel népek ezrei, alakuljatok mindenütt önkéntes mozgó csapatok”. (KossÖM 13. k. 894–95.; Gracza György i. m. 3. k. 252–54.) Szerepet játszott a cikk megírásában az OHB dec. 22-i manifestuma, valamint Szemere Bertalan kormánybiztos jan. 24-i felhívása (Okm 2. k. 330–32.) és Kossuth jan. 24-i kiáltvány. (KossÖM 14. k. 205–09.) Kossuth és az OHB nagy jelentőséget tulajdonított a szétszórta csoportokban cselekvő ellenség nyugtalanításában és megsemmisítésében az alkalmi népi akcióknak. (KossÖM 14. k. 220–21., 414.)
- 299 *Nem összetett kezekkel, hanem dolgozókkal kell imádni az istent* — Rokon gondolatot fejteget Jókai 1848. nov. 26-án a Charivari rovatban az Ék hasábjain: „. . . nem imádkozni, harcolni kell nekünk a békeért”. (CikkBesz II. k. 433.)
- 322 *ügyes ember kezében a bot is különb fegyver, mint ügyetlenében a kard* — Kossuth szept. 24-i felhívásában írta: „. . . fegyverre szegény elárult, de bátor magyar nép! Kaszára, kapára, kinek mie van.” (KossÖM 14. k. 31.; Okm 2. k. 77.) Jan. 19-én azt említette, hogy a hajdúk „ideiglenesen ériék be csákány- s fokosaikkal” fegyver helyett. (KossÖM 14. k. 170.) Szerinte az ellenség nyugtalanítására nincs szükség lőfegyverre, „kard, csákány, fokos, kurta nyelvű kasza, avagy pedig lándzsa a célnak tökéletesen megfelel”. (KossÖM 14. k. 176.; Vö.: 226. sz.)
- 345 *Buzdítsák, világsítsák fel . . .* — Kossuth jan. 24-i kiáltványában az ország törvényhatóságainak mondja: „. . . felhívom önöket a nemzet nevében, buzdítsák, lelkesítsék fel a népet, rendezzék, szedjék össze alakított csapataikat”. (Uo. 206.)
- 384 Takáts Sándor a Közlönyben megjelent cikkek illusztrálására idézi a 4. sz. közlemény utolsó szakaszát.
- 387 *Nem csalódunk, ha azt hisszük . . .* — Jókai itt egyrészt a konzervatív monarchisták, másrészt a radikális köztársaságpártiak felé vág
- 407 *in statu quo* — a maga státuszában, változatlan állapotban, a korábbi helyzetnek megfelelően, a kialakult állapotban
- 410 *Minden vármegye és nagy város — külön respublica* — Jókai aug. 6-án azzal a gondolattal gúnyolódik, hogy nálunk minden vármegyében királyságot alapítanak. (CikkBesz II. k. 287.)
- 412 *turma praetoriana* — testőrgárda, egy zászlóaljnyi praetorianus

Sor:

Kemény Zsigmond emlékezett meg arról, hogy „Kossuth körül Ormándy egy vadászcsapatot organisált, melynek semmi határozott célja, foglalatossága Kossuth személyének őrzésén kívül nem látszik lenni. E palotaőrök kísérték őt a táborba, vigyáztak intéseire, s vak engedelmességök bárminek végrehajtására képesekké tette őket.” (*A forradalom s a kiegyezés.* Bp. 1883. 67.)

414 *musterrepublik* — mintaköztársaság

416 *keresztet . . . vagy kakast* — katolikus vagy református jelvényt

418 *az alkotmány ujrakészítésre békeesleges idők kelleneek* — Jókai a békepárt intencióinak megfelelően propagálta a reformok elodázását.

Az AlfH 1849. febr. 14-i számában Szacsvey Imre (87. sz.) — Sz. betűjeggel — reagált a Közlönyben febr. 9-én és 10-én megjelent cikkekre:

„Nem hivatalos rész
Debrecen, febr. 13-dikán

A „Közlöny” 23-dik és 24-dik számaiban egy pár cikk jelent meg. E cikkekből az uralkodóház mindazon borzalmaktól, melyeket elkövetett birodalmaiban, mentetik, s mindenik, mint veres fonal, azon eszme vonul át, mintha az uralkodóház semminek oka nem volna, mintha a nemzet még mindazok után is, mik az utóbbi hetekben történtek, kész volna a békére.

Ezen cikkeken vagy a kétségbeesés vagy a sárgafeketeség, vagy legalább az ingadozás színe ömlik el.

Miként lehet egy olly uralkodóházat menteni, melyre a leg-tökéletesebben illenek eleitől fogva azon szavak: *Superos si nequeam acheronta movebo?* [Ha az égietek nem tudom, az alvilágot fogom megmozgatni] mely nem állotta céljai kivételére a legalacsonyabb eszközöket használni.

A habsburg-lotharingi ház politikája soha sem volt más, mint az önzés, a hatalomra és gazdagságra vágyás. Szájában mindig a népboldogítás magasztos eszméjét hordozá, de szívében a zsarnokság szabadsággylkoló fulánkja élt s titkos cabinetjeiben mindig csak rabláncokat kovácsolt.

A habsburgiháznak célja volt mindig, s most is az: egy nagy hatalmas birodalmot alkotni. De minő elemekből? Ő egy rá mára akarja vonni a sokféle, önállásu, historiai jogokkal, nagysággal és emlékekkel bíró nemzeteket is; u. m. csehet, lengyeit, németet,

Sor:

magyart és olaszt. Boldog isten! illy különböző elemeket csak ugy a nemzetek megkérdése nélkül, egy mintába önteni: több mint ostobaság, ez örültség.

És mivel akarják a habsburgok e vakmerőséget jóvátenni? azt mondják: hogy ők a különböző nemzetiségeknek tökéletes jogegyenlőséget adnak (Gleiche Berechtigung der Nationalitäten). Ez nem azt teszi, mint ők értelmezik, hogy minden nemzetiségek egyenlő joggal fognak birni, mert az lehetetlen; hanem azt, hogy egyiknek sem lesz semmi joga; hanem az egész lesz német, vagy még hamarabb sláv. Így kell az osztrákház famosus Gleiche Berechtigungját érteni.

Ezt a nagy (?) célt az által akarja a habsburgiház elérni, hogy a különböző nemzeteket egymás által igáztatja le, gyilkoltatja meg, hogy aztán holttetemeiken ő lakomázhasson.

És ezen politikája a habsburgiháznak nem új. Mint veres szalag vonul ez át egész életén, mióta a legelső közülök hatalomra lépett.

Még is a Közlöny az uralkodóházat menti, mosdatja!

Nem kell azt mentetnünk! Maga a nép, melly látja a nyomort, melyet az uralkodóház ránk zuditott, kinevet bennünket, ha előtte az uralkodóházat mentjük. Mondjuk inkább azt, hogy miután az uralkodóház által élethalál harcra vagyunk szorítva, mi felemljük az előnkbe dobott keztyűt, s megvívjuk a harcot férfiasan: készebbek levén mind egy lábíg veszni, s így dicő nemzeti halált halni, mint szolgálilag lenyűgöztetve tovább is imádni azon hitzegő uralkodóházat, melly kifosztott kenyérünk-ből, hogy buzakenyér helyett, zabkenyeret rágnánk; melly kifosztott sönkből, hogy a sajtalan eleséget könyecinkkel sóznánk meg; melly kifosztott pénzünk-ből, hogy a pengő arany helyett német rongypapírral fizetünk!

És ha ezt hirdetjük, a nép „Ament” mond szavainkra.

A jelenben a jövő alapját kell letenni! Ez elvitázhatlan igazság. A jelenben tehát egyengetni kell Magyarország jövőjének utját is, azaz, kell egy olly alapot tenni le, mellyre az ország és nemzet jövőjét biztosan építhetjük.

Ugy hiszem, most még a nemzet constituált hatalma — ha bár egyes hírlapok és társulatok hirdethetik is, hogy minő status-forma legyen jövőben Magyarországon — többet nem mondhat ki, mint azt: hogy a nemzet az önvédelem terén teljes függetlensége és szabadsága mellett harcol. Mit leszünk teendők jövőben? azt a jövőendő körülmények hatá-

Sor:

rozzák meg; azért erről a nemzet constituált hatalmának szólani még most nem volna más, mint a jövőt praecoccupálni [megelőzni].

Azonban a mostani körülmények közt ingadozók vagyunk, mert felelős kormányunk nincs, s véleményem szerint nincs az az alapeszme, mellyre jövőnket építhetünk. Azért mielőbb újba kell önteni a honvéd. bizottmányt, a tárcákat kiosztani s felelőssé tenni. Ha ezt megtettük: akkor olly alapot vetett a nemzet jövőjének, mellyre biztosan építhet; mert ekkor ki van mondva a nemzet teljes függetlensége tetteleg, s gyakorolja a nemzet azon fensőségi jogokat, mellyeket eddigelé a királyok a nemzet romlására birtokoltak.

Még egyszer tehát, a nemzetnek jelen körülményei közt oda kell működnünk, hogy teljes függetlenségünket biztosítsuk, és ne kétségbeesetten kacsingassunk vissza a minket gyalázatosan megvetett s eldobott uralkodóházhoz, s hagyjunk fel már azon valóságos ebszerű hűséggel, hogy még a sujtó korbácsot is nyalogassuk."

*

Az AlfH febr. 14-én ismét reagált — -é- betűjeggyel — Jókai Közönyben megjelent cikkeire:

„A Közölnyről.

Alkotmányos országban nem csekély figyelmet érdemel a kormány hivatalos lapja, a mennyiben az nem csupán utcasarkra akasztott fekete tábla, mellyre a rendeletek és kinevezések ragaszthatnak, hanem képviselője azon politikai elveknek, mellyeket a kormány követ. Ebből ismeri meg a közönség a kormány irányát, hogy megítélhesse, valjon helyes-e az, vagy sem.

Ha ez áll, valaminthogy tagadhatatlan, akkor nem lehet szomorúság nélkül néznünk azon nyomtatványra, melly Debrecenben „Közöny hivatalos lap” cím alatt megjelenik. Tekintsük csak egy kissé Debrecenben dicsőségesen (!?) megfutott pályáját.

Eleinte a Honderűben elkezdett és abból elmaradt leveleit Emiliához Petrichevich Horváth Lázárnak közlé Csernátóni álnév alatt.

Ezek később a szegény üldözött közönség nagy örömeire megszüntek, és elkezdődött a Közölnynek új epochája. Ugyanazon úr, ki Csernátóni névvel jegyezte cikkeit, egy két felszólítást írt

Sor:

a néphez, mellyek a Népbarátban juliusban, midőn a nép még nagyon keveset tudott ügyeink állásáról, mediocris calculust érdemeltek volna, de most csak annyiban volt becsők, hogy egy két hasábot betöltöttek.

Ekkor fölhozatott a hivatalos lap ügye az országgyűlésen is és intézkedések tétettek, hogy hivatásának megfelelően.

No hiszen szépen felel meg.

Jókai Mór, kinek meggyőződése nagyon megváltozhatott, mlg Pestről Debrecenbe ért, majd meggyilkol bennünket pecso- vics okoskodásaival, ha az ollyasmit okoskodásnak nevezni sza- bad.

Ő most is megakarja tartani a kegyelmes jó királyt, ki sem maga, sem családja nem oka, hogy ennyi bajunk van, előtte Zsophia szelid bárány, az elillant István az erény és becsületesség jelképe, a köztársaság ábránd; ő minden áron egyezkedni akar stb.

Valljon ez a mi kormányunk politicája?

A honvédelmi bizottmány kifolyása az országgyűlésnek, melly elhatározta, hogy egyezkedni csüggedni semmi áron nem fog. Mikép mászhattak tehát e Figyelmezőbe szánt cikkek a magyar kormány hivatalos lapjába?

Ki tudná fölszámítani azon káros következményeket, mellyeket a kormánylapban megjelent hasonló cikkek a vidéken szülhetnek! Mi tévedésbe hozatik a közönség!

És millyen következetesség az, ha egy hét előtt azt olvasták a hivatalos lapban, hogy ki most is egyezkedni akar még, az áruló, s mint ilyen bitófára méltó, most pedig épen pacificatio ajánlatitk.

Mi tagadjuk, hogy Jókai politicája a kormány politicája volna, legfőlebb egy nyomorult párté lehet, mellynek tagjai talán Pilis és Irsa táján fekvő jószágaikat, vagy kedves énjöket féltik.

Még ha más lapokban is iratnának illy badar beszédek, a mos- tani körülmények közt azokat le kellene tiltani.

Kérjük tehát az illetőket, ne hozzanak zavarba bennünket; ne áruljanak zsákba macskát, hanem tegyék, hogy a hivatalos lap a kormány elveinek képviselője legyen." (13. sz. 50.)

Az MT-ben márc. 6-án írja Radicalis álnéven (Dobsa Lajos), hogy „J. úr a Közl önyben azt állítja, hogy a Habsburgok dynastiája Magyarország irányában semmivel sem vétkezett, illyesmit olvasva még a legeggyűzőbb pór is azt mondaná. . . hm . . . hm . . . bizon furcsa", (18. sz. 71.)

Madarász József keményen megbélyegzi Jókai kiismerhetetlen állásfoglalását. (Emlékiratai. Bp. 1883.)

Sor:

Gracza György Jókai előző napi cikkénél is furcsábbnak tartja ezt az frást, amelyet az elejétől idéz, s mintegy válaszként csatolja hozzá a saját megjegyzését: „Bár úgy lett volna! De a szomorú valóság mást beszél. Sajnos, az uralkodócsaládnak nagyon is bő része vala a háború illetően alakulásában. Köztudomású, történelmi tény ez. Hiszen zsoldos csapatai közel egy esztendő óta viaskodtak immár ellenünk. És Jókai mégis azt írja, hogy erről a szörnyű nemzetirtásról úgy Ferenc Károly főherceg, mint Zsófia főhercegné mitsem tud.

Ez a hang nem a békevágyó hazafi, hanem az 'Unbèdingte Unterwerfung' embereinek a hangja volt.

A meghódolás politikájának ez a leplezetlen hirdetése óriási feltűnést keltett. A megbotránkozás annál nagyobb volt, mert úgy látszott, mintha a két cikk tulajdonképp a kormány nézeteit tolmácsolná." (I. m. 3. k. 358.)

Juhász Géza szerint bár Jókai a legjobbat akarja, mégis „megkockáztatja, hogy sem V. Ferdinánd, sem örököse, sem tán maga az egész császári ház *nem factor* a mostani cseményekben'.

Annyit el kell ismerni, hogy az időpont effajta elmélkedésekre kivételesen kedvezőtlen. A tábori hírek egyre jobbak, s a vész-hollók csendesülöben . . . mikor így alulról-felülről hangot kap az elzántság, akkor kezd Jókai moll dallamokat." (SzabFővD 307.)

E „mentegető cikket" — Farkas Emőd szerint — „az általános izgalom és gyűlölet csillapítására" írta Jókai. (Botond: *Petőfi és Jókai*. PH 1904. máj. 8. 128. sz. 33.) Windisch Éva szerint febr. 10-én „Jókai még merészebb lesz és pontonként igyekszik meghazudtolni a radikális közvéleményt." (I. m. 56.)

4

[1849. febr. 11.]

27—32.

- M:** 1. Közl 25. sz. 90. a *Nem hivatalos rész* c. rovatban az 1. sz. aláíratlanul, a 2—3. sz. J. betűjeggyel.
2. FAIM 98—101.
3. HhM 6. k. 86—90.
- Részl:** 1. 2. sz. Honvéd 1849. febr. 14. 43. sz. 167. aláíratlanul.

2. 2. sz. (kivonat) Tiszavidéki Ujság 1849. márc. 3. 17. sz.
132. alíráatlanul.
3. 2. sz. PolBesz XXXIV.
4. 1. sz. SzabF6vD 302—03.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 4 a magunk eszméit, (FAIM; HhM: a magunk eszméjét.)
5 mi képzeltük magunkban. (FAIM; HhM: mi képzeltük azt magunkban. Közl: a mi képzeltük magunkban. — sh. —)
8 emberek együl egyig mind (FAIM: emberek egytül-egyik mind; HhM: emberek egytül-egyik mind)
11 közös; e status (FAIM; HhM: közös; a status)
14 A miniser maga (FAIM; HhM: A miniszter maga)
15 manifestumokat és proklamatiókat szab. (FAIM; HhM: manifestumokat és törvényjavaslatokat szab.)
25 senkinek sincs semmi (HhM: senkinek semmi)
35 szerkesztve, ezt beszélí (FAIM; HhM: szerkesztve: azt beszélí)
40 az isteni gondviselés (HhM: az isten gondviselés)
41 ember felvesz az (FAIM; HhM: fölvesz az)
44 ember egyenlősen fáradtsággal (FAIM; HhM: ember egyenlő fáradtsággal)
53 akkor tudomány? (FAIM; HhM: akkor a tudomány?)
54 kell felmérni, (FAIM; HhM: kell fölmérni.)
kell építeni, bányákat (FAIM; HhM: kell emelni, bányákat)
63 emberiséget? Cui bono? senki sem (FAIM; HhM: emberiséget? Minek? Senki sem)
67 mindenkinek ad (FAIM; HhM: mindenkinek dd)
hust és ruhát. (FAIM; HhM: hust, kenyeret és ruhát.)
74 születnek ok és hivatás (FAIM; HhM: születnek hivatás)
76 örök békeség eszméje. (FAIM; HhM: az örök béke eszméje.)
81 minden nemesebb érzés (FAIM; HhM: minden nemesb érzés)
82 lassanként kiöldös. (FAIM; HhM: lassanként kiöldös.)
85 szép van és dicső (FAIM; HhM: szép és dicső,)
92 A Debrecen szót a HhM nem emeli ki.
93 elé állittattott. (FAIM; HhM: elé állittattott.)
94 ugymond, azon tetteimért (FAIM; HhM: ugy monda, azon tetteimért)
mint miniser (FAIM; HhM: mint miniszter)
101 szókrul ismerünk (HhM: szókról ismerünk)
102 Azon hajthatlan őseréjü (HhM: Azon hajthatatlan őseréjü)
105 oka rá. (FAIM; HhM: oka rá.)

Sor:

- 106 előtt meghajoljon, csak (FAIM; HhM: előtt meghajolna csak)
107 Éltében és halálában (FAIM; HhM: Életében és halálában)
116 okot *nem fog arra* (HhM: okot *arra nem fog*)
117 bárha *mérlegre téve* hárman sem (FAIM; HhM: bárha hárman sem)
A Debrecen szót itt sem emelte ki a HhM.
125, 127 ministerium (FAIM; HhM: miniszterium)
137 Austria megfejtette. *Ollyanformán: hogy egyiknek se legyen semmi.* (FAIM; HhM: Ausztria megfejtette.)
141 irigységre gerjessze, (FAIM; HhM: irigységre gerjeszse,)
147 egymással harcot viselni? (FAIM; HhM: egymással harcotot vivni.)
149 maradnunk, magunk *jóvoltáért*, (FAIM; HhM: maradnunk, magunk *jólétéért*.)
150 civakodó *ortályoskodást* folytatnunk (FAIM; HhM: civakodást folytatnunk)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bár csak örökké béke volna* — Az örök béke gondolatának *A jövő század regényének* a második részét szentelte Jókai.

Hasonló gondolatokat fejez ki az MT hasábjain a *Világképe* c. cikk T. F. . betűjegyű szerzője. (1848. okt. 24. 190. sz. 765.) Szebényi Géza szerint Lamennais hatására Jókai liberalizmusa nyomatékosan jelentkezik, amikor a „szabadság elvén szembeáll az egyenlőséggel”. (*Jókai és A fekete gyémántok néhány kérdése*. It 1954. 33.)

Juhász Géza szerint „Egyáltalán nem ri ki . . . Jókai a kortársi együttesből sem az Esti Lapok előtt, sem azután. Nyilatkozik a kommunizmusról ő maga is, még a hivatalos Közlönyben: minden mondata gáncsot vet a következőnek: „Áll a communismus. Minden közös, a status tart minden embert, a status ad mindenkinek ebédet, minden városban egyszerre tizenkét órákor, egyenlő adagokban. (Ime, itt a csajkamesel) Mindenki minden hivatalt visel”. (Itt még további idézet következik.) (SzabFővD 303.) Rokon gondolatokat fejtet Jókai *Az örök béke* c. utópisztikus humoreszkjében. (*Életemből*. I. k. NK 96. k. 356.)

- 10 *communismus* — Ebben az időben elterjedt az a felfogás, hogy a kommunisták vagyonszövetség alapján állnak; nemcsak az ingatlant, hanem a személyi tulajdont is egyenlően akarják felosz-

Sor:

- tani egymás közt, s uralomra jutásuk esetén kötelezővé tennék mindennemű javaknak a szétosztását. Marx és Engels *Kommunista kidltudnyának* egyik célja éppen a kommunizmus eszméinek tisztázása volt. Jókai ebben az értelemben használta a „communista” szót. (CikkBesz II. k. 61.) Madarász Lászlóék is tiltakoztak a DebL hasábjain a „communismus vádja” ellen. Kossuth is hasonlóképpen nyilatkozott. (KossÖM 14. k. 445.) Csernátony Lajos az MT hasábjain arról írt, hogy „Európában tán Magyarhon azon ország, hol az általános forradalom tényezőit sem communisticus elemmel, sem pedig bármely más socialis térre tartozó anyagok nem képezték.” (*Felelőség*. 1849. febr. 20. 6. sz. 22.)
- 15 *a varga . . . manifestumokat szab* — Itt jelentkezik — nem kiforrotti alakban — Jókai és az Üstökös kedvenc politikai figurája: a politikus csizmadia.
- 49 *qualificd!* — minősít
- 63 *Cui bono?* — kinek jó az? kinek van haszna abból?
- 87 *Si vis pacem, para bellum* — Ha békét akarsz, háborúra készülj
- 92 *Batthdnyi* — Batthyány Lajos gróf (1806—1849) a szabadságharc előtt az országgyűléseken a főrend ellenzéki vezéralakja volt, a liberális polgári reformokat követelő ellenzéki párt elnöke, 1848 áprilisában miniszterelnök. Ragaszkodott a függetlenséghez, de a megegyezést kereste a bécsi udvarral. 1848 őszén az elkerülhetetlen forradalmi harctól megriadva visszaadta miniszterelnöki megbízását. Tagja a dec. 31-i békedeputációnak. Windischgraetz nem volt hajlandó fogadni, sőt néhány nap múlva letartóztatta s a haditörvényszék halálra ítélté. 1849. okt. 6-án végezték ki a pesti Újépületben.
- Jókai végig kiállt a törvénytelenül fogva tartott hazafi mellett. Márc. 8-án versben üdvözölte az EL hasábjain. (13. sz. 2—3.) Szép szavakkal méltatta a mártírhalált halt első magyar miniszterelnököt 1870-ben a *Batthdny temetése napján* c. cikkében. (*Életemből* 2. rész 251—52.) „Nagy alakjáról” a *Huszonöt év múlva* c. beszédében is megemlékezett. (*Életemből*, 1. rész 100.)
- 109 *Öt jelleme tette fogolyyd* — Horváth Mihály is kiemeli Batthyány Lajos „nyilt, őszinte” jellemét. (I. m. 3. k. 215.)
- 110 *még büszkébb megadni magdt* — Batthyány Lajost jan. 9-én fogták el a Károlyi palotában. A letartóztatás körülményeiről — Bártfay László naplója és Gróf Károlyi Györgyné szemtanú elbeszélése nyomán részletesen emlékezik meg Éble Gábor. (*A Károlyi grófok nagykárolyi vdrkastélya és pesti palotdja*. Eredeti kútfők nyomán. Bp. 1897. 80.)

Sor:

- 116 *a mi kezeinkben is vannak fogoly tábornokok* — Az 1848 szeptemberében a sukorói ütközet után elfogott Roth és Philipovich tábornokok (95. sz.)
127 *hochlöbl.* — (hochlöblich) tekintetes, nagytekintélyű,
128 *gleiche Berechtigung der Nationalitäten* — a nemzetiségek jog-egyenlősége
131 *obligater Gegenstand* — kötelező (tan)tárgy
Ausztia Igéreteivel és a nemzetiségi kérdésekkel márc. 10-én aláíratlan cikkben foglalkozott az MT. (22. sz. 85—86.)
150 *ortályoskodás* — ortálykodás, vitatkozás az enyém-tiéd eszméjéről, vitatkozás, pereskedés, kiabálás, erőszakoskodás

Windisch Éva szerint Jókai Kossuth figyelmeztetése után használta ezt a baloldali hangot. (L. Irodalom.)

5

[1849. febr. 13.]

32—36.

- M: 1. Közl 1849. febr. 13. 27. sz. 96. a *Nem hivatalos rész* c. rovatban Jókai Mór aláírással.
2. FAIM 102—05.
3. HhM 6. k. 95—98.
Részl: Windisch Éva i. m. 59.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 febr. 11. 1849. (FAIM: febr. 11.; HhM: február 11.)
2 van, melyekből azt ki (FAIM; HhM: van, melyből azt ki)
4 Windischgraetz és társai (FAIM; HhM: Windischgrätz és társai)
[Ez a variáns a kötetben gyakran előfordul.]
8 hiszünk, nagyon (FAIM; HhM: hiszszük nagyon)
10 kiknél áll érdekében (HhM: kiknek áll érdekében)
11 bitorlani; (isten őrizzen minden tisztán ldtót azon gondolatától, mintha mi ez által a dynastiát csak egy szóval is menteni akartuk volna azokért, a mik történtek; az eredmény menhetetlen, az ok akár rossz szándék volt, akár gyöngeség, mentheti legfeljebb a személyeket, de nem azon polcot, melyet betöltének) azt azonban (FAIM; HhM: bitorlani; azt azonban)

Sor:

- 23 népben és katonaságban (FAIM; HhM: népben és a katonaságban)
27 a katona ez (FAIM; HhM: a katona az)
29 mi ránk fog (FAIM; HhM: mi reánk fog)
30 Mi mind azt, mit (FAIM; HhM: Mi azt, mit)
31 diplomáciai hazugságnak (FAIM; HhM: diplomáciai hazugságnak)
 ezt tesszük az ámitó (FAIM; HhM: ezt tesszük az ámitó)
34 az pártütő, de nem kirdly. (FAIM; HhM: az pártütő.)
39 csupán néhányak kalandos (FAIM; HhM: csupán néhányak kalandos)
44 elleneinknek oda van célozva: hogy (FAIM; HhM: elleneinknek oda céloz: hogy)
45 egyetlen hang szólalt (FAIM; HhM: egyetlen ajk szólalt)
48 egyetlen hatalom vágyó (FAIM; HhM: egyetlen hatalomra vágyó)
49 ligájává devalvdjék.
 Isten (FAIM; HhM: ligájává törpltsék. Isten)
53 magát nagygyá tenni. (FAIM; HhM: magát nagygyá tenni.)
59 semmi örömet. (FAIM; HhM: semmi örömet.)
64 a jutalmak között, e (FAIM; HhM: a jutalmak közt, e)
65 ez ország felvirágzását, (FAIM; HhM: ez ország felvirágzását,)
66 címe a honmentőnél, (FAIM; HhM: címe a honmentőnél,)
67 egyéb rangja (FAIM; HhM: s egyéb rangja)
71 azért identifidlják ellenségeink (FAIM; HhM: azért azonosítják ellenségeink)
 a nemzet ügyével, (FAIM; HhM: a nemzet ügyével,)
72 mintha az ennek (FAIM; HhM: mintha ez ennek)
74 istenen elkövetett. (FAIM; HhM: Istenen elkövetett.)
81 azt sem Kossuth, (FAIM; HhM: azt se Kossuth,)
 sem senki másnak (FAIM; HhM: se senki másnak)
82 gyáván leorgyilkoltatni, (Közl: gyáván leorgyilkoltatni, — sh, —)
87 Kossuth és pártütő társai. (FAIM; HhM: Kossuth és pártütő társai.)
89 Nem úgy kirdly! (FAIM; HhM: nem úgy uram!)
94 nem egy trónkövetelő (FAIM; HhM: nem egy trónkövetelő)
95 ellened seregeit, kivel, (FAIM; HhM: ellened seregét, kivel,)
97 egész mindeneért gerjedett (FAIM; HhM: egész mindenéért gerjedett)
98 sem ez országnak (FAIM; HhM: sem az országnak)
 sem koronád darabjait, (FAIM; HhM: se a korona darabjait,)
99 törvényeit, mikre megesküdtél s miket (FAIM; HhM: törvényeit, miket kirdlyok esküje szentesít s miket)

Sor:

- 101 Lajos pártja, egész Magyarországot az, kit te pusztítani jöttél, nem
Kossuth pártja, egy egész (FAIM; HhM: Lajos pártja, egy egész)
105 azzal kimondtad: hogy (FAIM; HhM: azzal kimondtad, hogy)
113 vlvnak, s midőn (FAIM; HhM: vlvnak; a midőn)
114 nekik vagynak téve (HhM: nekik vannak téve)
115 iránt és maguk (FAIM; HhM: iránt és ők maguk)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 Windischgraetz és társai . . . a kirdly nevében — Kossuth szept.
24-i kiáltványában írta: „A király nevében lázították fel a magyar
ellen az oláhokat, s a király nevében rohantak be a felföldre fegy-
veres cseh rablók a tót népet fellázítani.” (KossÖM 13. k. 31.;
Okm 2. k. 77.)

Nov. 13-án egyik „szózatában” írta Windischgraetz Magyar-
ország és Erdély lakosaihoz: „Ti, kik igaz hazafiak és királytokhoz
hívek vagytok, elvárom lovagiasságtoktól, századokon át bizonyi-
tott nemes érzelmektől, hogy segédkezet nyujtandotok nekem,
miszerint császáruk és királyunk akaratát békés uton hajthassam
végre.” (Okm 2. k. 218—19.)

A Figyelmező szerint Windischgraetz szőnyi bevonulása után
„A nép mindenfelé nyugodt volt és a csász. seregeket szívesen
fogadá; a hatóságok is ellenszegülés nélkül hódoltak mindenütt...

A jobb érzésűek nagy többsége a cs. kir. seregben szabadítóját
üdvözlé s nem tartóztathatá örömet, látván jeles magaviseletét
e szép hadseregnek, melly egy általa imádott fővezér alatt jött,
hogy a szeretett király tekintélyét visszaállítsa”. (Hirfűzér. 1849.
jan. 23. 2. sz. 8.)

Babarczy Antal jan. 15-i kiáltánya szerint „Herceg Windisch-
grätz Alfred ő felségének, dicsőségesen országgló I. Ferenc
József törvényes királyunknak főhadvezére és teljhatalmú
képviselője hazánk szívéig eljutott már, hogy ótalmat
nyujtson a híveknek, bocsánatot hozzon a megtérőknek, de egyszersmind végve-
szélyt a makacs pártütőknek.” (Figyelmező 1849.
jan. 23. 2. sz. 6.)

Windischgraetz jan. 7-i proklamációjában hirdette: „Magyar-
országnak a monarchiának többi részeivel legszorosabb testvéri
kapcsolatokban leendő felvirágzása és boldogítása — legkegyel-
mesebb császáruk és királyunknak magas célja.” (Figyelmező
1849. jan. 24. 3. sz. 10.)

Sor:

- 9 *Egy előre bocsátott cikkünkben* — Ez a cikk a febr. 10-i 1. sz. közlemény. Érdekes, hogy három nap múlva meghátrált Jókai, s maga is értelmezi azokat a kijelentéseket, amelyeket joggal kifogásoltak. (3. sz.)
- 23 *felhasználják a népben . . . megmaradt pietást* — Mészáros Károly Kossuthhoz küldött jan. 24-i jelentésében is szerepelt, hogy a „nép demoralisálva, elcsábítva van, hajlandónak mutatkozik az önkénytes megadásra, különösen Eger vidékén, Egyeken, Farnoson, N. Ivánon”. (KossÖM 14. k. 219.)
- 35 *Ki az ellenséggel cimbordzik . . .* — Farkas Emőd szerint „A branyiszközi győzelem híre felvillanyozta a kormányt s ennek hatása legjobban meglátszott Jókai febr. 11-iki cikkén, a melyben már villámokból font ostorral vág végig a kamarillán . . . Ezt kétség kívül Kossuth sugalmazta és sokkal jobban megfelel az idők szellemének, mint előbbi cikkei.” (PH 1904. máj. 8. 128. sz. 33.)
Windisch Éva idézi a cikk központi mondanivalóját s megállapítja, hogy ez tulajdonképpen válasz a *Magyarhon népeire!* c. bemutatkozó cikkére. (I. m. 59.) Ezután idézi a cikket végig — az utolsó előtti szakasz kihagyásával.
- 50 *Kossuth nem az a férfi . . .* — Jókai itt arra céloz, hogy 1848. márc. 15-én és 16-án a magyar küldöttséggel Bécsbe érkező Kossuth a császárváros bálványa volt. (Varga János i. m. 125.) Lehetséges, hogy Jókai a cikknek ezt a részét az 1. sz. cikk magyarázó jegyzetében említett kihallgatás hatására írta.
- 61 *Kossuth nem vágyik e koronára* — A Figyelmező febr. 6-án írta, hogy Kossuth „komolyan gondolkozik a magyar királyságot örökösödéskép családjára áttruházni. — Ennek következtében Egressy Gábor teljhatalmu tiszavidéki kormánybiztost és szénészt oldalához vette, és tőle naponta elvonultabb szobáiban a királyi attitude-*ket tanulja.*” (Csörgettyű. 14. sz. 54.) A Figyelmező később is gúnyosan emlegette a „Kossuth-dynastiát”. (Uo. febr. 17. 24. sz. 94.)
Nyáry Pál a jan. 13-i nemzetgyűlésen mondta, hogy „egy külföldi lapban azt írták, miként a cél nem egyéb, minthogy Kossuth meg akarja magát koronáztatni”. (Közl 1849. jan. 18. 4. sz. 18.; Vö. I. sz.)
- 79 *emissarius* — megbízott, kiküldött
- 94 *Egy Zápolya* — A XV. század derekán Szapolyai Imre és István a Hunyadiak híve volt. Magas rangú tisztviselők voltak s hatalmas vagyont gyűjtöttek. Szapolyai János nagy „érdemeket” szerzett a Dózsa-felkelés leverésében. Jókai *A magyar nemzet története regé-*

Sor:

nyes rajzokban c. munkájában pipogya királynak mutatja be.
(II. k. JKK 68. k. 6.)

nem egy trónkövetelő vezetői most ellened seregeit — Zápolya a harcot a trónért vívta az ugyancsak királlyá választott I. Ferdinánd ellen.
(Vö.: ParlD 1. k. 42.)

96 ... *az orszög felében meg lehetett alkudnod — Jókai itt az 1538-i nagyváradi és az 1606-i bécsi békére céloz.*

6

MAGYAR NÉPI

36—37.

M: 1. Közl 30. sz. 108. a *Nem hivatalos rész c.* rovatban J ó k a i
M ó r aláírással.

2. FAIM 105—07.

3. HhM: 6. k. 100—01.

Részl: Windisch Éva i. m. 59—60.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

1 febr. 15. (HhM: februr 15.)

2 *Ne higgy az ellenségnek.* (FAIM; HhM: Ne higgy az ellenségnek.)
mond és nézd (FAIM; HhM: mond és nézd)

3 *tesz és vigyázz* (FAIM; HhM: tesz és vigyázz)

4 *megcsalás kell* (FAIM; HhM: megcsalás kell)

7 *magyar vér, a mi* (FAIM; HhM: magyar vér, mi)
négyszázad óta (HhM: négy száz év óta)

8 *minden nyomor, minden keserűség* (FAIM; HhM: minden nyomor, *vér, a minden keserűség*)

14 *gondolj rá:* (FAIM; HhM: gondolj reá.)

19 *a királyi adott szó* (FAIM; HhM: a király *nevében* adott szó)

20 *miket királyi szó, királyi név biztosított,* (FAIM; HhM: miket királyi *törvény* biztosított.)

22 *lett egy év* (FAIM; HhM: s lett egy év)

alatt meghazudólvá, (FAIM; HhM: alatt meghazudolva,)

22,25 *gondolj rá,* (FAIM; HhM: gondolj reá.)

24 *csak a tisztelet hangján* (FAIM; HhM: csak tisztelettel)

25 *e férfiak igazságos,* (FAIM; HhM: e férfiak *házánk* igazságos,)

27 *isten szeme van az* (FAIM; HhM: Isten szeme van ez)

Sor:

- 28 vehetnek rajtok hatalmat, (FAIM; HhM: vehetnek rajta hatalmat,)
gondolj reá és ne higgy neki. (FAIM; HhM: gondolj reá.)
32 fél tőled leginkább. (FAIM; HhM: fél tőled legjobban.)
33 fenyeget, ne higgy neki, ha rdgalmaz, ne higyj (FAIM; HhM: fenyeget, ne higyj)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Ne higgy az ellenségnek!* — E cikk alapja Kossuth jan. 20-i „hivatalos tudósítása a nemzethez a szabadságharc igazságos voltáról”. (KossÖM 14. k. 173.)

Ugyanezen a napon írta Kossuth Kalocsa város hítségnyilatkozatára: „Seregeink előre nyomulnak. Velünk van Isten és az igazság. Ne higgyenek a német ámtásnak. Éljen a Hazai!” (KossÖM 14. k. 177.)

Két nap múlva a szegedieknek üzenete: „a pulyaság és rossz akarat mint hallom rémítgetik Szeged városa közönségét, és le akarják verni férfias hangulatát.

Ne higgyenek Önök az ilyl vészmadaraknak. A magyar nemzet él s nem is fog meghalni”. (Uo. 196.)

Az MT szerint Windischgraetz „e rablóvezér a magyar népet elég vak olly butának és alávalónak tartani, hogy ez az ő szavát azonnal elhiszi.” (1849. febr. 17. 4. sz. 16.)

- 4 . . . *nemzedet haldia, tulajdon haldlod* — Jan. 13-án mondta Kossuth a képviselőház ülésén a harc folytatásáról szóló nagyszabású beszédében: „Fel kell rázni a népet, mi nem mindenkinek adatott meg, tudatni az országnak állását és megértetni vele, mit tesz az, ha élni akar, s hogyha nem védi magát, a halál jövend, melly nemcsak a nemzetre lesz kimondva, de maga után vonja, hogy a mostan élő nemzedéknek népe még azon vizsgálásnak sem nézhet elébe, hogy hazájának szent földén nyugodjanak hamvai, mert ki fogják vinni, leigázni az olaszt, és más népeket, és azon elnyomott népeknek átkaival idegen földben fognak senyvedni, mi halála lenne a nemzetnek.” (KossÖM 14. k. 115—16.)

- 14 *azt mondja, hogy ugy jó mint barátod* — Windischgraetz — miután „derék és legjobb szellemtől lelkesített seregei” (Figyelmező 1849. jan. 24. 4. sz. 9.) élén bevonult Pestre — azt mondta jan. 7-i proklamációjában: „Nem elnyomás az én célom; működésem egyedül a lázadóknak . . . istentelen vétkes merénye ellen van irányítva”. (Figyelmező 1849. jan. 24 3. sz. 9.)

Sor:

Az MT a császáriak rablásáról írta, hogy „Mindez azért történt, mert F e r e n c J ó z s e f osztrák császár hú népeinek csak javát akarja mert Windischgraecz ő hercegsége nem ellenségtépp, hanem barátilag jött be az országba.” (1849. febr. 15. 2. sz. 8.)

A „szolgalelkű breviarium-csámcsogó” Hám János jan. 12-i körlevele szerint „Windischgraecz herceg nem ellenséges szándokból lépett a haza földére, hanem hogy itt mindenféle kimondhatlan jókat eszközöljön”. (MT 1849. febr. 14. 1. sz. 1.)

16 *elevenen eltemették a síró gyermeket* — Dec. 22-én írta az OHB a *Magyarország népeihez* c. kiáltványában: „Erdélyben . . . tizenégyen veszték el Brádiak, — egy öreg apától kezdve az utolsó unokáig; ezek legkisebbikét, egy csecsemőt, elevenen vetettek a sírba”. (KossÖM 13. k. 840.; Okm 2. k. 291.; *Egy az Isten* I. k. JKK 70. k. 515.) E történetet *A Bárdy család* c. novellában dolgozta fel Jókai. (*Csataképek* NK 10. k. 100—46.)

18 *igéretet tesz a kirdly nevében* — A Figyelmező szerint „A magyar nemzetiség és szabadság veszélyezve úgy sincsen. E részben ő felsége ünnepélyes ígértét bírjuk.” (1849. jan. 40. 8. sz. 30.)

Windischgraetz nov. 13-i proklamációjában írta: „Ő felségének legmagasabb parancsára, a ki a ti királyotok és nagyfejedelmek, fogok egy vitéz és hív hadsereggel hazátokba lépni, nem ellenséges szándékkal, hanem a végre, hogy a pártütést legyőzzem”. (Okm 2. k. 218.)

Jan. 7-én Ladislaus Wrba gróf plakáton hirdette: „A békés polgár személye és vagyona védetik; ellenben csoportozások, lázadások, szóbeli vagy írásbeli felingerlések ő felsége első F e r e n c J ó z s e f császárunk és királyunk kormánya elleni fellázítások rögtön ítélet útján hadi törvények szerint fognak büntettetni”. (Figyelmező 1849. febr. 25. 4. sz. 13.)

23 *hazd legjobb férjiait gyaldzza elötted* — Jan. 24-én Kossuth „pünkösdi királyságáról” szólt a Figyelmező. (3. sz. 10.) Ugyanez a lap írta a *Csörgettyű* c. rovatában, hogy „Madarász et consortes eltakarodtak túl még az operencián is”. (1849. jan. 23. 2. sz. 7.) Vida Károly szerkesztő a „drágalatos Kossuthokratia” dicsőségét gúnyolta. (1849. jan. 24. 3. sz. 10.) Más helyütt azt említette, hogy Kossuth „elvetemült gonosztevő” (*Csörgettyű*. 1849. febr. 18. 25. sz. 98.) ill. „szenteskedő lator”. (1849. márc. 3. 36. sz. 146.)

Szerinte „Görgei csapatai úgy pusztítanak, mint a sáskák”, s „Görgei hír szerint Körömöt is kirabolta”. (*Csörgettyű*. Figyelmező 1849. jan. 26. 5. sz. 18.)

Sor:

30 győzelmeit hirdeti előtte — Babarczy Antal lelkesen ünnepelte a „hatalmas királyi seregek diadalmas előnyomulását”. (Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 6.)

Vida Károly Perczel Mór bábolnai csetepatéja után írta, hogy Ottinger „tábornokörnagya” két zászlóaljat egészen megsemmisített s egy zászlót elfoglalt. (Uo. 8.)

Welden altábornagy jan. 27-i hadijelentését kezdte a következő szavakkal: „Seregeink fegyvereit . . . mindenütt fényes siker követi”. (Hivatalos rész. Figyelmező 1849. febr. 3. 12. sz. 45.)

★

Jókai a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot csatolta a 6. sz. cikkhez:

„Mikor a tisztelt olvasó a közlönybeli cikkek végére jutott, hihetőleg az lesz az első kérdése, hogy mi célja lehetett annak, hogy ezek ekként megirattak? Hiszen hangjukra nézve sokkal merészebbek azok, mint hogy kibékítők lehetnének. A trónnal szemközt a fegyveres ellenállás jogosultságát vitatják. Mig tartalmukra nézve folyton elárulják azt az irányt, hogy a király, a korona, a dynastia különválasztassék attól az ellenségtől, a kívül harcban áll a nemzet. Mi volt hát e cikkek létjoga? Második kérdése pedig az lehet a tisztelt olvasónak, hogy ha már volt egy párt, mely az itt kifejezett nézeteket s a hangot is, melyen azok elmondattak, helyeselte; miért adta ki azokat épen a kormány hivatalos Közlönyében, miért nem egy saját alkotta hirlapban.

Felderithetem e kérdést.

Történelmileg megállapított tény, hogy a magyar hadseregben, főleg a leghasznavehetőbb tisztek között határozott volt azon ohajtás, hogy az ország kormánya a törvényes tért el ne hagyja; a kik legvitézesebbül verekedtek Windischgraetz ellen, akarták magukat az iránt megnyugtattani, hogy nem a korona ellen táboroznak; de alkotmányunkért a vég elkeseredésig fognak harcolni. Ilyeknek megnyugtatóására voltak irányozva azok a cikkek. Egy alább közlendő levél Klapka tábornoktól némi világosságot fog erre vetni. Windischgraetz nem csak ágyukkal üldözte hadseregeinket, hanem csábító felhívásokkal is. Ezek is fenyegették, kivált akkor még nagyon szétzilált hadseregünket, a szétrobbantással. Ilyek ellen védtük mi magunkat.

A másik indok, a mi e cikkek közlését érthetővé teszi, a küldiplo-matiára való tekintet volt. A magyar kormánynak volt némi

Sor:

érintkezése a küldiplomatiával. Megbizottai voltak Konstantinápolyban Andrássy Gyula gróf, Párisban Teleky László gróf, Londonban Szalay László. E három birodalomtól lehetett barátságos hajlamokat s talán segélyt is várni. Andrássy azonban épen nem biztatott a porta segélyével, s a mit Bem tanácsolt, hogy 'il faut le compromettre' kivihetetlen volt. Párisban a helyzet félreismerése által elvesztettük a tért: mi Ledru Rollin pártján voltunk és Napoleon ellen. Az elnökválasztás előtt még Teleky ezt írta Kossuthnak: Ledru Rollinnak jó chancei vannak; mire Kossuth e marginális jegyzetet tevő: „vannak chancei a börtönbe”. Végre Szalay László több ízben, de különösen Brown által küldött levelében tudatá kormányunkkal Palmerston nézeteit, melyek mind oda mentek ki, hogy az angol kormány teljes rokonszenvvel viseltetik szabadságharcunk iránt s mindaddig, míg ez csak Magyarország és Austria közötti belügy marad, abba senki bele avatkozni nem fog; ellenben, mihelyt a magyar kormány valami olyan lépést tesz, mely Európa sulyegyenét megzavarja, Magyarországra fegyveres interventio jön, s ha Oroszország nem volna rá elég, maga Anglia is föllép — ellenünk. — Mind ez adatokat maga Nyáry mondta el nekem, s nemcsak nekem, de minden egyetértő elvbarátunknak.

S ez a tekintet indokolja e megirt cikkek erős ellenállásra buzdító hangját, de a törvényes téren maradó irányzatát s egyuttal azt is, hogy miért közöltettek ezek épen a hivatalos Közlönyben? Ez a lap járt a hadsereghez is és a külföldre is, szavunkat csak az által lehetett oda eljuttatni, a hova szánva voltak.

Mikor ez megtörtént, akkor visszaléptem a Közlönyből. „Der Mohr hat seine Schuldigkeiten gethan etc.” (105.)

Történelmileg megállapított tény . . . — Takáts Sándor téved, amikor megjegyzi; „Jókai a 14 cikk megjelenése után szükségesnek tartotta, hogy e cikkek célja felől felvilágosítsa a közönséget. Ezért a kormány hivatalos lapjában, a Közlönyben megjelent tizennegyedik cikke után az olvasók előtt felvetette a kérdést, mi céljuk volt e cikkeknek, melyek egyrészt a trónnal szemben a fegyveres ellenállás jogosultságát vitatják; másrészt azonban azt az iránnyt vallják, hogy a király, a korona, a dinasztia külön választás nélkül attól az ellenségtől, akivel harcban áll a nemzet”. Ezután modern helyesírással idézi a „Történelmileg megállapított tény” kezd. „voltak irányozva azok a cikkek” szavakkal végződő részt. (PolBesz 1. k. XXXVI.)

Sor:

a magyar hadseregben . . . határozott volt azon óhajtds, hogy az ország kormányja a törvényes tért el ne hagyja — A váci kiáltvány renitens hangját Görgey is hasonló érvekkel mentegette.

Jókai jelen esetben — mint általában a FAIM magyarázó jegyzeteiben — 1874-es politikai és ideológiai állásfoglalásának megfelelően *utólag* analizálta — és ezáltal szükségszerűen torzította — a korabeli eseményeket.

Ebben az időben a békepárt nem állt politikai kapcsolatban Görgeyvel. A detronizáció után valóban közeledtek egymáshoz, de tulajdonképpen csak a szabadságharc utolsó fázisában álltak ki határozottan mellette. S ez Jókai egykorú cikkeiben is jelentkezett.

A békepárti vezetők utólagos visszaemlékezései szerint lényegében az aradi kapituláció után ismerték fel teljes jelentőségében azt, hogy a kossuthianusok, a radikálisok elszigetelésére és saját politikai célkitűzéseik megvalósítására nagyobb lehetőségük lett volna, ha a népszerű hadvezérrel szorosabb kapcsolatot építenek ki.

levél Klapka tábornoktól — L. a 96. sz. cikket.

Andrássy Gyula gróf (1823—1890) — nagybirtokos, 1848-ban Zemplén megye főispánja, a felsőház jegyzője. 1849 májusában honvédezeredés és konstantinápolyi követ. 1851-ben „in contumaciam” halálra ítélték.

Szalay László (1813—1864) — jogász és történéttör, az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja, az Ellenzéki Párt centralista csoportjához tartozó politikus. 1848 májusában az igazságügyminisztérium osztályfőnöke, máj. 14-től frankfurti majd nov. 12-től londoni magyar követ.

„il faut le compromettre” — kompromittálni kell őt, le kell járattni *Napoleon, Louis* — francia köztársasági elnök (87. sz.)

elnök választás — Dec. 10-én a köztársasági elnökválasztáson a bonapartisták győztek. Louis Bonaparte lett az elnök a kispolgári republikánusok (Ledru Rollin) és a burzsoá republikánusok (Cavaignac) jelöltjével szemben.

az elnökválasztás előtt még Teleky ezt írta . . . — Gróf Teleki László valóban bizakodott 1848 decemberében a francia kormány segítségében. Kossuth azonban — jóllehet minden követ igyekezett megmozgatni, hogy szélesítse Magyarország diplomáciai kapcsolatait — már 1848. júl. 11-én világosan fogalmazta meg álláspontját: „Én a francia nemzet iránt, mint a szabadság személyesítője iránt az óvilágban, a legnagyobb rokonszeggel viseltetem,

Sor:

de ön életemet az ő őtalmazásától, vagy szövetségétől föltételezve látni nem akarom . . . Lengyelország is csak [francia] sympathiára támaszkodott. A sympathia megvolt, de Lengyelország nincs többé." (PH 1848. júl. 13. 106. sz. 648.)

Ledru-Rollin — L. 109. sz.

chanceai — esélyei

Brown — angol őrnagy, Browne, aki 1848 tavaszán Kossuth megbízásából Konstantinápolyban igyekezett előmozdítani a török—magyar diplomáciai kapcsolatok megalapozását.

Pulszky Ferenc írta Kossuthnak febr. 26-án, hogy bíztak abban, hogy Brown „ügyünk hő barátja . . . az angol követség által összeköttetésbe hozhatja a magyar dolgokat a civilizált Európával". (KossÖM 15. k. 65.)

Palmerston nézeteit . . . — 1874-ben ismeretlenek voltak az 1848—49-i angol—magyar titkos egyezkedésre vonatkozó iratok. Amit e tárgyalásokból kiszivárogtattak, azok jórészt a közvéleményt megnyugtató — egyúttal félrevezető — kijelentések voltak, s nemegyszer éppen a lényegyet igyekeztek eltakarni vagy legalábbis elhomályosítani.

Az angol közvélemény valóban rokonszenvezett a szabadság és a magyarság ügyével — amely ebben az időben egyet jelentett - , s a hivatalos kormánykörök leplezték, hogy nincsen szándékuk az „európai súlyegyen" megbontására, a Habsburg birodalom gyengítésére hathatós lépéseket tenni.

Kossuth nov. 12-én megbízta a Párizsban tartózkodó Szalay Lászlót azzal, hogy menjen át Londonba, s ott ipari és kereskedelmi előnyök kilátásba helyezésével igyekezzék az angol kormány rokonszenvét megnyerni. Szalay alig egy hónap múlva már el is küldte tájékoztató levelét Palmerstonnak, s két nap múlva dec. 13-án — szinte postafordultával — nyomban meg is kapta az angol diplomáciai életben azokatlanul udvariatlan, de őszinte választ Eddisbury lord államtitkártól: „Viscount Palmerston megbízásából nyugtázom levelének vételét, és válaszul meg kell mondanom, hogy sajnos Viscount Palmerston Önt nem fogadhatja. A brit kormánynak Magyarországról csak mint az osztrák birodalom alkatrészéről van tudomása; így mindennemű közlemény, melyet Ön Őfelsége kormányának akar tenni a Nagybritannia és Magyarország közti kereskedelmi kapcsolatokra vonatkozóan, az osztrák császár és udvarához kinevezett képviselőjének, Kollár bárónak útján teendő." (Haraszi Éva: *Az angol külpolitika a magyar szabadságharc ellen.* Bp. 1951. 53.)

Sor:

Palmerston és a hivatalos angol kormány mindig ebben a szel-
lemben tevékenykedett. Még a semilyen jogi szempontból sem
menthető orosz intervenció ellen is csak annyit mondtak mind a
diplomácia, mind a militarizmus nyelvén, hogy „Végezzenek a
lehető leggyorsabban!” (Haraszi Éva i. m. 68.)

Palmerston, Henry John Temple (1784—1865) — angol liberális
ellenzéki politikus, 1846—1851 angol külügyminiszter
'Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan etc.' — A mór megtette a
kötelességét stb. [a mór mehet]

Farkas Emőd szerint Jókai ebben a cikkében a „legőszintébben
tárta ki lelkét . . . lázas, szakgatott mondatokban százados keserű-
ségeket vág Ausztria arcába.” (PH 1904. máj. 8. 128. sz. 33.)
Windisch Éva idézi a cikk elejét és főbb mondanivalóját, s meg-
kockáztatja, hogy e határozott királyellenes sorokkal látszólag
Kossuthnak igyekezik eleget tenni Jókai. (I. m. 60.)

7

TESTVÉREINKI HAZÁMFIAI MAGYAROK!

37—39.

- M: 1. Közl 33. sz. 118. a *Nem hivatalos rész* c. rovatban J. betű-
jeggyel
2. HhM 6. k. 104—06.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- C(m. Hazámfiai Magyarok! (HhM: Hazánkfiai Magyarok!))
18 első szabadságharc, de (HhM: első szabadsága, de)
20 a Rákóczyak, (HhM: a Rákócziak)
28 harc, de belül (HhM: harcz, belül)
42 sorából kiválaszt, (HhM: sorából kiválaszt.)
52 minden érdeknek (HhM: minden érdemnek)
62 Kivül harc, (Közl: Kivü harcz, — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Hw:

- 20 Zdpolydk . . . — L. 5. sz.
a Rákóczyak szabadságharcában . . . — Jókai részletesen foglalkozik
Rákóczi Ferenc pályájával *A magyar nemzet története regényes
rajzokban* c. történelmi munkájában. (JKK 68. k. 207—67.)

Sor:

- 62 *Kivül harc, de belül egyetértés* — Jan. 24-én írta Kossuth Beniczky Lajos felvidéki kormánybiztosnak, hogy „Egyetértés, s együttmunkálás az, amire leginkább szükség vagyom”. (KossÖM 14. k. 213.) Hasonlót írt Luzsénszky Pál kormánybiztosnak: „Elég bajunk van ellenségeinkkel, ne legyünk magunk a hazának ellenségei, az által szakadást és egyenetlenséget okozunk.” (Uo. 14. k. 532.) Jún. 8-án Szemere Bertalannak írta: „A kormány egységet nem magáért, hanem a hazáért kíván. Mi nem szeretjük a hatalmat — menekedni szeretnénk tőle — de kell azért, hogy máskint a haza meg nem menthető.” (Uo. 15. k. 493.)

8

KATONAURALGÁS. SOLDATENREGIERUNG

39--40.

- M: 1. Közl 1849. febr. 21. 34. sz. 121. a *Nem hivatalos rész* c. rovatban J. berfűjegyvel.
2. HhM 6. k. 100—01.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 octoberi események (HhM: októberi események)
4 Windischgraetz herceg (HhM: Windischgrätz herczeg)
12 a status követelése (HhM: a státus követelése)
17 Azonban Windischgraetz (HhM: Azonban Windischgrätz)
25 normalis állapotnak (HhM: normális állapotnak)
31 nagyszerű Austria (HhM: nagyszerű Ausztria)
36 a civilisatio ellen, (HhM: a civilizáció ellen,)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *Soldatenregierung* — katonauralom, katonai kormányzat
1 octoberi események — a bécsi forradalom 1848 októberében
3 *nisus* — törekvés, erőfeszítés, nekirugaszkodás
discussio — vitatkozás, tárgyalás
Windischgraetz herceg így nyilatkozott . . . — Windischgraetz dec. 30-án írta a győri főhadiszállásáról mintegy válaszként Stadion emlékirataira: „Egyelőre, még pedig hosszabb időre, tisztán katonailag kell Magyarországot és Erdélyt kormányozni, de itt, mint

Sor:

már említve volt, mindent kerülni kell, mi a nemesség és ezáltal a tömeg fölizgatását növelhetné." (Gelich Richárd i. m. 2. k. 150.)

Az országos békeküldöttségnek jelentette ki Windischgraetz: „egyezkedésről szó sem lehet, hanem egyedül csak feltétlen alávetésről (unbedingte Unterwerfung). Ő az országot fegyverrel fogja elfoglalni; katonai kormányt hozand be, s majd ő felsége akkor fogja elhatározni a jövődöre a teendőket." (Gelich Richárd i. m. 2. k. 249.)

A cikk megírásához ötletül szolgálhatott Görgey tábornoknak az OHB-hez címzett nov. 11-én kelt levele, amely szerint azt, hogy „egész Magyarország oly közel áll-e a végveszélyhez, hogy csak egy erős diktatura keze mentheti meg az elbukástól: hadd ítéljék meg azon férfiak, kik idején valónak láták a magyar hadsereg legnagyobb részét egy egyszerű polgárnak vezérletére bízni. De hogy éppen a hadseregnek ezen része az általános események teljes feloszlásához közel van juttatva: oly tény melyet senki hozzáértő katona el nem tagadhat." (Breit József i. m. 1. k. 94.)

Amikor az új fővezér, Dembinski ellen fellázadtak a tisztek Görgey táborában, a DeBl hasábjain Madarász József is veszedelmesnek tartotta, hogy az OHB fölé nőtt a „tisztek serege”, mert a „katonai nem engedelmeskedésből katonai uralom szokta magát kinőni”. (Spira György 451.)

- 14 *exceptiva* — kivétel, kifogás, ellenvetés, óvás
36 *barbaries* — kegyetlenségek, embertelenségek, barbárságok
depravatio — elcsavarás, eltorzítás, romlottság
37 *intriguek* — intrikák

9

A TRÓJAI FA-LÓ NÉMET KIADÁSBAN

41—42.

- M: 1. Közl 1849. febr. 21. 34. sz. 121—22. a *Belföld* c. rovatban J. betűjeggyel.
2. Honvéd 1849. febr. 25. 51. sz. 203. aláíratlanul.
3. HhM 6. k. 99—100.
4. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* II. k. JKK 68. k. 691—92.
5. Bay Ferenc: *1848 napi sajtója*. Bp. 1943. *A trójai faló Komáromban* címen.
6. Ua. Bp. 1948.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 *Debrecen, ferb.* (HhM: Debreczen, ferb.)
- 22 *falovat béleltek ki* (HhM: falovat béleltek ki)
Windischgraetz pedig (HhM: Windischgrätz pedig)
- 32 *Éljen Kossuth!* (HhM: *Éljen Kossuth!*)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 Általános volt a bizakodás Komárom várában a szabadságharc idején is, s az aradi kapituláció után is. Ezt a reménykedést öröklötte meg Jókai a *Politikai divatok* (JKK 14. k. 187.), *A kétségbeesett ember fia* (II. k. JKK 28. k. 225.) és *A mi lengyelünk* (JKK 66. k. 118.) c. regényeiben. (Vö.: Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról*. Bp. 1955. 93.)
1849-ben a császári csapatok előrenyomulás idején Komárom — körülzártan — a magyarok kezén maradt.
- 3 *a legerősebb helyen bevehetetlen bástyával, vízzel egészen körülkerítve* — A komáromi vár hadászati szempontból a Habsburg birodalom legfontosabb erődrendszere volt. Belső részét a XVI. században építették. A XVIII. században mintegy kiegészítésként készült a külső vár bástyafala. II. József idejében költöztek városi lakók a várba. 1810-ben emelték a nagy laktanyát, majd az ellenség távöltartására az ún. Csillagsáncot a Duna jobb partján. A Nádorvonal a Csallóköz felől védte a sáncot a várat, ahol 15—20 000 főnyi hadsereget helyeztek el. A vár erődítéséről *Az arany ember* c. regényében ír Jókai. (I. k. JKK 24. k. 196—97.)
- 5 *tízezer ember* — mintegy 8 000 várvédő táborozott a komáromi vár sáncai és hatalmas falai között
- 6 *ha az ellenségnek kedve tartand Komáromot ostromolni* — Komárom ostromára márc. második felében és áprilisban került sor. (54. sz.)
- 9 *Sion* — Cion, jeruzsálemi magaslat, amelynek elfoglalásával Dávid a jebuzitákat és Jeruzsálemet meghódította.
- 16 *Ma két hete . . .* — Windischgraetz dec. végén vonult el Komárom vára mellett. Wrana tábornok megadásra szólította fel a vár védőit, de Majthényi István elutasította a kapitulációt. Dec. 30-án Ramberg tábornok elzárta a szőnyi hídfőt. Jan. 31-én még tartották a magyarok a Vág vonalat. Egy Horváth nevű őrnagy sikeres portyája során megtisztította az ellenséges csapatoktól Gútát és Násdszeget. Esterházy Pál ezredes azonban jelentős veszteséggel vonult vissza Érsekújvárról, s az ellenség Ógyalla és Hetény elfoglalásával észak felől bezárta az ostromgyűrűt. Simu-

Sor:

- nich febr. 7-én szorosabb űrvonalat húzott. 14 000 emberrel és 42 ágyúval vették körül a császáriak a várost, s márc. 19-én általános támadást indítottak. (54. sz.) A kormány Debrecenbe menekülése után már hajlandó volt egyezkedni Majthényi István a császáriakkal, mire a haditanács febr. 26-án lemondatta s a parancsnokságot Mack Józsefekre bízta. (*A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 452.)
- 19 *cselhez folyamodott* — Hasonló cselet alkalmaztak a császáriak 1848 szeptemberében, amikor a Vilmos gyalogezred egyik zászlóalja a Pestről Bécsbe indított gőzhajóból akart titokban a várba lopózni. S miután a járőrséget képező nemzetőr ezredek meghiúsították a kísérletet, bosszúból felgyújtották a várost, (CikkBesz II. k. 812.; *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 440.)
- a fügét mutató márványszűz* — Komárom várának jelképes szobra a koszorút tartó Kőszűz, amely az újvár nyugati oldalán állt. Talpazatán olvasható az ellenséget fumigáló felírás: „Sem észsel, sem erővel”. 1831-ben írta a híres-neves Komáromi kalendárium a felirat magyarázataként:
- „Két Duna keríti a komáromi várt,
Szűz vár, ellenségnek még ő keblet nem tárt.”
- (Baranyay József: *A komáromi nyomda és a komáromi sajtó története*. Bp. 1914. 59.)
- A néphit szerint a „komáromi kőszűz fügét mutat, s nem koszorút tart a kezében”. (Uo. 62.)
- Jókai már máj. 28-án az *Ék* hasábjain azt írta humoros rovatában, hogy „Még szűz [azaz az ellenség által még nem hódított] a komáromi vár fokán fügét mutató hölgy.” (Cikk Besz II. k. 199.)
- Ilyen értelemben írta 1849. jan. 25-én a Figyelmező: „A komáromi vár szülészége veszedelemben forog. Négy sürgönyt kapott a királyi hadak fővezérségétől, felszólítót a feladásra.” (*Csörgettyű*. 4. sz. 14.)
- 25 *Maria Anna* — V. Ferdinánd király felesége (L. 64. sz.)
remorqueur — vontató, gőzhajó
- 30 *masquirozott* — álcázott
- 34 *salve* — légy üdvözölve (latin köszöntés)
- 42 *Komárom ostromoltatik* — Komárom ostromáról a rémhírek közt is írt Jókai. (J. sz.)

POLITICAI SCHIBOLETH

42—45.

- M:** 1. EL 1849. febr. 22. 1. sz. 1. aláíratlanul.
 2. *Ezernyolcszáznegyvennyolc. Az 1848—49-i magyar szabadságharc története.* Szerk. Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor. Bp. 1898. 151. — faksimile, aláíratlanul.
 3. HhM 6. k. 108—11.
- Részl.:** 1. Kovács Lajos: *Az 1849-i debreceni pártok és az Esti lapok.* Hazánk 1884. 200.
 2. Takáts Sándor i. m. PolBesz. 1. k. XXXVII.
 3. Mőd Aladár: *Pártharcok és a kormány politikája 1848—49-ben.* ForrSzab 118.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- cím, 4, 5 political (HhM: politikai)
 2 fölül kerekedtek (HhM: felül kerekedtek)
 6 consolidált pártot, (HhM: konsolidált pártot,)
 9 demarcationalis vonal (HhM: demarkationális vonal)
 17 egy alternatívát (HhM: egy alternatívát)
 26 jót és rosszat, (HhM: jót és rosszat,)
 31 Egyetlen constituált (HhM: Egyetlen konstituált)
 44 morális hatás, (HhM: morális hatás,)
 52 kormányt mentül több (HhM: kormányt mentől több)
 55 kormány közegeinek (EL: kormány közelveinek — sh. —)
 56 éppen annak (HhM: éppen annak)
 57 tekintélyét fentartani (HhM: tekintélyét fenntartani)
 59 kezelői közöl (HhM: kezelői közül)
 66 Ha Austria tőlünk (HhM: Ha Ausztria tőlünk)
 67 van-e azt (HhM: van-e neki azt)
 68 neki ezt joga tőlünk (HhM: neki joga ezt tőlünk)
 69 mindig demonstrációval (HhM: mindig demonstrációval)
 78 mint politicusok. (HhM: mint politikusok.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *schiboleth* — a különböző pártok ismertetőjele; héber szó, amelynek sejtető kiejtésén ismerték fel az efraimitákat (*Rdköczy fia.* JKK 57. k. 629.)

- 7 *praedomindl* — elsőbbséget élvez
- 17 *Kik csak egy alternatívát . . .* — Az MT febr. 15-i számában írta: „A schwarzgelb párt feltétlen megadást kíván . . . Nincs tehát (elhagyva) tér egy közép pártnak. — Nekünk a két szélső párt között kell választást tennünk, egyfelől az unbedingte unterwerfung [feltétlen alávetés], másfelől harctér, mellyen nemzeti függetlenségünket vérrel lehet csak kiküzdenünk.” (2. sz. 6.)
Jókai erre a közleményre válaszolt.
- 25 *Ez elvből fogjuk fel . . .* — Febr. 26-án azt írta az MT Nemképviselő álnevéű szemleírója, hogy mindez, amit az EL első számában a lap irányvonaláról ír, nem igaz. (11. sz. 43.)
- 29 *e jelen országgyűlést legnagyobb tiszteletben . . .* — Hasonló gondolatot több ízben is felvetnek a szabadságharc folyamán. Pl. az ápr. 2-i képviselőházi ülésen. (ParlD 2. k. 30.)
- 31 *constituidl* — alkot, megalapít, felállít, meghatároz
- 46 *a tisztelet kívülről senki által ne gyöngsítessék* — Figyelmeztetés ez a baloldal számára, amelynek kezdett terhes lenni a középutas többség, s ezért szabadulni szeretett volna annak gyámködésa alól.
- 48 *. . . ha azt belülről látnók fenyegetve* — Ez a „figyelmeztetés” Hatvany Lajos szerint — „a kormányon belüli radikális forradalmároknak, Kossuthnak és Madarásznak szól.” Az EL 1. száma „még csak burkolt célzásokban támadta a kormányt, de már a másodikban, miután Pálfi a szerkesztő-társa elleni nyilatkozatban a gyöngesség jelét adta, nyílt támadásba megy át.” (I. m. 2. k. 617.)
- 77 *próbdljuk megmenteni mint politicusok* — Jókai itt az „engedményekre kész, megalkuvó” politikusokra céloz. (Hatvany Lajos i. m. 2. k. 617.)

*

Az EL megjelenésével az MT következő cikke foglalkozott:
„Denique [tehát] nincs szebb dolog a világon a politikánál és fizikánál.

Existálódik [létezik] ugyan is egy pár desperatus [kétségbeesett] kosztosa a magyarok istenének, kik nem tudnak félni az ő bőrükben.

Ezek az emberek voltak Pesten, kik legdühösebb hivei voltak az olaszok elleni katonaadásnak.

Ezek vitték keresztül a svarcgelb [fekete—sárga] katonaság megszavazását.

Sar:

Ezek pártolák szolgalelküleg a mult nyáron azon politikát, mely csupa deferenciákból [tiszteletből] a magyar várakat esküdt ellencink kezébe játszotta.

Ezen emberek kezdtek akkorában capacitálgatni a táblabíró publicumot arra, hogy vállaljuk el az osztrák status adóságot.

Ezen emberek lapjaink folytonosan üzött mákvirágai, melyek a mult hónapi kemény télben kihaltak ugyan, de tavasz levén újra kihajtani készülnek.

Jókai Mór barátunk egy *Esti Lapot* indított meg tegnap előtt.

Miként szomjazó szarvas az erdei patakra, úgy rohant ezen este virágzó növénykére az említettük fanyar lelkű conpania, [1] és mint hernyók meg akarják azt fosztani zöld levélkeiktől.

És a szerkesztő az első egy pár számban nem tudta virág-kertjét a kártékony férgektől megmenteni. No de arra való lesz a szerkesztői olló és veres kréta, ezen jeles hernyótojás tisztító eszköz, hogy a bajnak eleje vétessek.

Azonban mi a politikáról és fizikáról kezdünk beszélni.

Azon emberek nagyon jól tudták azt, hogy ha saját tulipán illatu neveikkel lépnek fel, a közönség a lapkihordókat az első este a hol találja, sonica [azon nyomban] agyon ütögeti.

Ők tehát a radikál Jókai ismert jóhangzatu neve alatt bujnak első sötét odúikból, és ijesztgetni készülnek az olvasókat minden este mint a krampusz a gyermekeket.

De ha egyszer valamellyik kotnyeles journalista kitalálná vi-gyázatlanágból szalasztani azon vezércikkezők gyönyörű neveit, senki sem ijedne meg tovább mint a gyermek, midőn megtudja, hogy a krampusz lárvája alatt a szomszédasszony szakácsnéja lappang.

Azonban hadd viseljék még azon urak egy pár napig az orosz-lámbórt.

Csak egyre figyelmeztetjük a közönséget.

Mi céljok ezen néhány nyul lelkű politikusnak.

Kimondják tisztán.

Ezen emberek arról gondolkoznak, mi lesz belőlök, ha ne tán az ellenség legyőzne bennünket.

Tudják ők azt, hogy utoljára ha tatár származásu ember is az a Windisgrätz, csak nem fog agyonlövetni minden kaputos [úri] embert, ki magyarul tud. Hanem hogy némellyeket lemészároltat, némellyeket pedig vagy tíz évre sáncásásra kár-hoztat.

Ezen emberek még most jókor oda igyekeznek, — hogy ők a második osztályba tartozhassanak.

Meg látja az olvasó: ki fog történi a szeg a zsákból.”

(1849. febr. 24. 10. sz. 37.)

Csernátony Lajos, az MT társszerkesztője is írt az EL megjelenésével kapcsolatban:

„Vannak emberek, képviselők, gyávák, kik összedugván fejüket egymáshoz, így szólottak: „Barátim, a dolgok részünkről kutyául állanak, ministeri tárcához, a hangulat illy radical fordulata mellett, sem itt, sem Pesten, kinézésünk nem lehet; mérgezzük meg a közvéleményt, osszuk meg a hazafipártot monarchistákra és republicanusokra, eszközöljünk szakadásokat, hogy a megbomlott egyetértés tátongó résein a hatalom közelébe juthassunk; azonban mind ezt csak masque [álarc] alatt, névtelenül vagy is inkább más nevével takaródzva tegyük, hogy . . . először a magyarok győzelme esetére, az orránál fogva vezetendő közvélemény ujjának ránk, mint ministerekre, mutatása; másodszer, a császáriak diadala esetére, magunk tisztára mosása.

És megszülettek az *Esti lapok*, melynek alája *Jokay Mor* felelős szerkesztő és kiadó írta nevét; ugyan azon *Jokay*, ki mult évben az *Életképek* et szerkeszté s mint szélső baloldali embere volt azon időkbén ösmeretes; ugyan azon *Jokay*, ki Budapesten reggelijére egy osztrákot, ebédjére egy monarchistát s estelijére egy táblabirót falt fel, s ki most, mind ezek után, *Esti lapok* szerkesztőjeként mutatja be magát.

No de az idők változtak, a tél fagya olvadni kezd a nyári napok szaga üti meg némelyek orrát; aztán azt nem követelhetni, hogy egy divatlap szerkesztőjének szilárd elvei legyenek, de sőt világos, hogy magát mindig *saison*-hoz kell alkalmaztatni, s a köpenyt majd *Jakobinus prém* mel, majd pedig könnyű nyáriás *mousselin de lain*-nel [gyapjúszövevettel] viselni; mert hiszen mit mondana a világ azon különösségre, ha egy divatlap szerkesztő, nem a divat és fashion [jóízlés, divat] embere volna.

Azért mi üdvözljük az *Esti lapok* at azon félremagyarázhatatlan egyenes lelkiség terén, melly már első két számában mindenkit meggyőze arról, hogy *J.* urnak a tegnapi közlönyben igaza volt, a *vésztörvények etymológiájából*

Sor:

jó előre kihuzni, hogy azoktól semmi reactionariusnak félni nem kell, mert a mi kormányunk ereje a nép szerelme. [L. 13. sz.]

A viszontlátásig jó éjszakát az esti lapoknak."
(MT 1849. febr. 24. 10. sz. 40.)

A DebL hasábjain a szerkesztő, Madarász József febr. 27-én az első vezércikkében reagált Jókai írására:

„Nézeteket és elveket, nincs idő, a melyben nem lehetne, nem kellene felállítani. ..

Mert ha azon rögeszme, hogy jelenben mátol holnapig sincs egy politikai elvnek is jövődjje, — visszatartóztatna bennünket, elveinknek diadalt szerezni iparkodni; akkor utóbb is az alattomosan kiforrtal tervek vergődnének zöld ágra.

Mi pedig a nyilvánosságnak, a közvéleménynek akarunk enberei lenni, s az ezek ítélőszéke előtt megszentelt forradalmi elveket semmi áron sem legyőzteni, sem fortély által kiszorítatni engedni nem akarjuk.

Nem tehetünk róla, ha ez által a nagy hasu táblabírák jövőjét elrontjuk is.

Hazánk megmentése fő feladatunk, de elvünk ezen megmentés harcában semmit sem mondani, semmit sem tenni, a mi egyúttal a magyar nemzetiséget s alkotmányos szabadságát egyes egyedül biztosítható országslás rendszernek útját vágná be.

Hazánkat a mint szeretjük, ugy gyűlöljük ellenségeit; mert a ki ellenségeit nem gyűlöli ugy a mint szereti honát, az még képes volna ez országot ismét kibékéltetni azon áruló házzal, a mely bebizonyítá, hogy neki nem kell e nemzet szerelme, hanem neki csak fizető és zsoldos nép kell.

Hazánknak igenis más közt választani nem lehet, mint szabadság és szolgaság közt.

Azt nem értjük, hogy e hon szabadságát békék, és szövetekezések által nem kell biztosítani, sőt ezekre igenis nagy a szükségünk.

Hanem igenis értjük azt, hogy inkább becsületes halállal muljon ki e nemzet a harcterén, mint megegyezzen szolgaság békéjében a kényelmeikre féltékeny, akar honáruló — akar gyáva egyének kedveért.

Szabadságharc tehát életre halálra, ez jelszavunk, s e szent zászló alá sereglettek, elveink hű bajtársai.

Ó mi nem akarjuk azt, hogy a magyar nép, becses vérért csak azért áldozá fel, hogy ismét megcsalassunk ellenségeink által,

Sor:

mézes madzagot huzván át e nemzet száján, mindaddig, míg azon madzaggal utób meg nem fojthatnák az egész nemzetet.

Ó mi nem akarjuk azt, hogy a magyar hadsereg, a lelkes nép áldozatra kész fiajainak özvege, csak azért ált ki a síkra, s adá fel e honért életét, s nyert érte halált, és sebeket; hogy mi azután megelégedjünk egy színleges de olly békével, a mivel a magyar nemzet ez időig, a midőn hozzá szépen szóltak, s nagylelkűségéhez folyamodtak, mindég megelégedett, s mindég inkább s inkább megcsalatott.

Ha már folyt és foly e nemzetnek drága vére, emelkedjék ki ezen vérből a magyar nemzetnek, ugy mint a polgárisodásnak, és az emberiségnek biztos záloga.

A szabadság, testvériség és egyenlőség szent elveinek legyen a magyar alkotvány is egyik legerősb alapkőve, s legyen az a népesség diadala.

A mit kockáztatni sem magunk nem akarunk, sem másoknak kockáztatni nem engedünk.

A népszava, mint isten szava levén rendithetlen támaszunk."

Mód Aladár azt írja, hogy az EL „a baloldal elleni harc főszeközévé vált. A lap minden száma egy-egy vitairat . . . A reakció vonalának megfelelően a radikálisok elleni hadjárat főcélkitűzése, hogy a forradalmat, a vörös republikánizmust és a nemzeti függetlenség, a szabadságharc ügyét elválassza egymástól. A jobboldaliak minden törekvése az volt, hogy elhitesse a középrétegekkel, hogy a nemzet ügye egyáltalán nincs szoros kapcsolatban a forradalommal, a radikálisok politikájával". (ForrSzab 117.)

Juhász Géza szerint „megtesz a szerkesztőség mindent, hogy a kaputosok minél nyugodtabban elhassanak. Mindenért tartja a hátát Jókai. Kincset ér ez a fiatal író: mihelyt a városi tanács le tárgyalja és engedélyezi február 21-én az Esti Lapokat, másnap már meg is jelenik. Jókai ír bele vezércikket; „A jövő semmi lehetőségének útját be ne vágjuk' — kapaszkodik Kossuth kijelentésébe." (SzabFővD 311.)

CHARIVARI

[1849. febr. 22.] 45—47.

- M:** 1. EL 1849. febr. 22. 1. sz. 3. aláíratlanul.
 2. I sz. PH 1849. máj. 21. 277. sz. 22. aláíratlanul.
 3. I. sz. *Ujság-Egyveleg*. Komért. 1849. máj. 12. 319. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

36 azt mondta rá EL: az mondta rá)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

cím *Charivari* — macskazene; Jókai satirikus rovatának a címe. Először az Ék hasábjain mint szerkesztő 1848. ápr. 2-án a minden rovatának a címeként használta. (CikkBesz II. k. 61.) Ez volt a címe az 1830-as és 40-es években az abszolutizmust megőrző bécsi élcslapnak és a híres francia élcslapnak, amely kíméletlenül támadta Lajos Fülöp önkényuralmát.

1848. ápr. 30-án írta Jókai: „gyökerestül kell kiirtani a megrögzött gonoszt s azt csak a gúny és nevetség gyógyíthatja ki leg-hatályosabban.” (Ék 568. lt 1957. 431.; 16. sz.)

- I** *Damjanics tábormok* — Damjanich János (1804—1849) szerb nemzetiségű alszázados a Rukavina határőr gyalogezredben. 1848 nyarán mint őrnagyot nevezték ki a 3. honvédszázalaj parancsnokává. Dec. 28-án már tábormok, jan. 16-án a temesközi sereg parancsnoka. Márc. 8-án nevezték ki a III. hadtest parancsnokává. Ápr. 28-án lábát törte, majd Arad várának vár- és térparancsnoka lett. Okt. 6-án mártírhalált halt Aradon.

mikor a bdsckai táborból feljött — Damjanich jan. 16-án kezdte meg visszavonulását, febr. 1-én Aradon volt, a febr. végére érkezett Cibakházára.

Kossuth rendelte fel a bdsckai sereg parancsnokát előbb Arad (KossÖM 14. k. 164.), majd a Tisza mellé „politikai szükségből” (uo 351.) hogy a koncentrált támadás ellen védekezzenek. (Uo. 409.)

- 4** *Kutydk!* — Damjanich meglehetősen „katonás” szónoklatát *A két menyasszony* c. novellájában is megörökítette Jókai. (*Csataképek* NK 10. k. 14.) A kiáltványt némileg más fordításban Gelich

Richárd (I. m. 2. k. 311.) és Gracza György is közölte. (I. m. 3. k. 396.)

Damjanich tábornok ezt az emlékezetes proklamációt Versecen adta ki jan. 15-én. Ezzel mintegy megelőzte Kossuth rendelkezését, amelynek az a lényege, hogy túsok szedésével igyekeznek fékezni a lázadók támadó kedvét. (KossÖM 14. k. 165.)

Zalár József, Damjanich „hadipoétája” azt említi egyik levelében, hogy „Damjanicsnak a rácoktól való búcsúja nem actaszerű bizonyosság, de mert közzájon forgott, karakterizálja az idő hangulatát, s beillett Damjanicsnak rác létére is erős magyar jellemének a keretébe”. (Morvay Győző: *Zalár József leveleiből*. ItK 1916. 105.)

10 *Pest vármegyei másodalispán* — Madarassy László (68. sz.)

13 *Perczel* — Perczel Mór (1811—1899) katonatiszt volt, s a reformkori ellenzék egyik vezetője. 1848-ban rendőrősnökké nevezték ki. Sokat fáradozott a magyar hadsereg megszervezésén. A nemzetgyűlésen a radikális ellenzék vezetőjeként harcolt a kormány erélytelensége ellen. Rendőrősnöki tisztségéről is lemondott. Szeptemberben a Zrínyi szabadcsapatot toborozta, amelynek vezére lett. Ezredesként harcolt Jellacsics ellen. Nagy része volt az ozorai győzelemben. Októberben tábornokká nevezték ki. Dec. 30-án Mórnál csatát vesztett. (1. sz.) Januárban Szolnoknál fedezte a kormány debreceni útját. Márc. 15-én a Délvidéken operáló IV. hadtest parancsnoka lett. Ápr. 4-én elfoglalta Szenttamást. (113. sz.) A jún. 7-i kátyi veresége (193. sz.) után lemondott s a kormány elfogadta a lemondását. Júliusban az északi hadsereghez került hadtestparancsnoknak. Turánál vereséget szenvedett Tolsztoj tábornoktól. Részt vett a temesvári csatában. Törökországba emigrált. In effigie felakasztották. 1867-ben tért haza. *Perczel kiverte Szolnokból Ottingert* — Jan. 22-én verte meg Perczel Mór és Kazinczy Lajos Ottingert, aki Szolnokot tartotta megszállva.

Ottinger Ferenc báró (1792—1869) — tábornok, 1849 májusától a dunántúli magyar csapatok parancsnoka. Aug. 13-án lemondott, majd átszökött az ellenséghez, s Jellacsics egyik dandárparancsnoka lett.

Ottingert részletesen jellemzi az OHB jan. 21-én megjelent „hivatalos közleménye”. (Okm 2. k. 327.)

15 *Irsádni vannak...* — Albertirsa, Pest megyei község Cegléd mellett.

A szolnoki csata után a magyar sereg továbbbúzte az Abony felé

Sor:

hátráló császáriakat. Jan. 25-én rövid ágyúzás után Ceglédről szalasztották meg őket. Ottinger Albertírság menekült.

- 17 **Jellacsics** — Báró Josip Jellacsics (1801—1859) 1848 márciusiug horvát-szlavon bán, decembertől az osztrák inváziós sereg egyik hadtestét vezényelte a Magyarország elleni harcban. (CikkBesz II. k. 665.)

Jókai satirikus támadásainak legtöbbet gúnyolt figurája volt az Ék hasábjain. Általában mint „haramiavezérről” emlékezett meg róla. (ItK 1957. 430.)

Jellacsics átfutott Buddha — Perczel Mór szolnoki győzelme jan. 21-én nagy riadalmat okozott a császáriak között, s viszonylag nagy erőt küldtek Ottinger támogatására. — Buddiag azért nem menekültek. — Jellacsics gúnyolása jún. 2-tól az év második felében valósággal elárasztotta az Ék-t. (Szekeres László: *Jókai Mór Forradalom alatt írt műveinek utóéletéhez*. ItK 1957. 428—29.)

- 20 **Dembinsky** — gróf Henrik Dembinski (1801—1864) lengyel tábornok, az 1830—31-i lengyel szabadságharc főparancsnoka. 1849 januárjában emigrációból érkezett Debrecenbe, s jan. 21-én a honvédség altábornagya lett. Márc. 4-ig volt a magyar hadak főparancsnoka. Az aradi kapituláció után Törökországba, majd Franciaországba emigrált „a csaták ősz galambja”. (KomÉrt 1849. febr. 22. 40. sz. 160.)

Jókai szerint „Legnagyobb baj az volt, hogy Dembinsky teljesen ismeretlen volt a rábizott hadsereg mivoltával”. (HhM 5. k. 72.) Dembinski 1831-i tevékenységéről erősen szépsített adatokat közölt az AlfH. (26.)

- 21 *831-ki háború* — Az 1831-i lengyel felkelés. Az 1830. júliusi párizsi forradalom és I. Miklós cár elnyomásának a hatására 1830. nov. 29-én felkelés tört ki a cár ellen Varsóban. Kiűzték a cári csapatokat, s 1831. jan. 25-én a lengyel országgyűlés detronizálta a cárt. A lengyelek számos ragyogó győzelem után az osztrolenkai csatában 1831. máj. 26-án vereséget szenvedtek. Paszkevic 1831. szept. 8-án elfoglalta Varsót. A háború — mely a szuronyrohamok kora volt — iszonyú emberáldozatokat követelt.

- 27 **Bem József** (1795—1850) — Gallciában született. 17 éves korában Napóleon oldalán tüzérhadnagyként vett részt az orosz hadjáratban. 1829-ben már a varsói tüzériskolában tanított. Az 1831-i lengyel felkelésben vakmerőségével tűnt ki. Az 1848-i forradalom hírére Bécsbe sietett, majd Kossuthnak ajánlotta fel szolgálatait. Az erdélyi hadsereg parancsnokaként páratlan győzelmi sorozattal kiverte az osztrák császári csapatokat Erdélyből, megfutami-

totta a cári segélycsapatokat, s a Bánátot is megtisztította az ellenségtől. Hősiesen küzdött a cári intervenció ellen is, de Temesvárnál vállpercét törte, s nem sikerült megfordítania a végzetes aug. 9-i csatát. Világos után török földre menekült.

Jókai több munkájában írt legendás alakjáról. (CikkBesz II. k. 320., 864—65.; *A kőszívű ember fia* I. k. JKK 27. k. 378.; *A tengersizemű hölgy* JKK 55. k. 171., 448.; HhM 5. k. 61.; *Csataképek* NK 10. k. 167.; *A magyar nemzet története regényes rajzokban* II. k. JKK 68. k. 472., 699.)

Bemnek a legközelebbi visszavonuldsakor — Jókai a *Háromszék az utolsó időkben* c. cikkében foglalkozott behatóan az erdélyi eseményekkel. (17. sz.) Bem dec. 16-án vette át az erdélyi csapatok vezényletét, s dec. 25-én bevonult Kolozsvárra. Jan. 3-án Tihucánál súlyos vereséget mért az Urban vezette császáriakra, s ezzel Észak-Erdélyt felszabadította. Puchner Nagyszebenig hátrált előle. Jan. 21-én sikertelen támadást vezetett az ellenség főfészké, Nagyszeben ellen. Ezután vonult vissza, mert be kellett látnia, hogy erősitésekre van szüksége. A Maros mentén Szelindeken és Vizaknán át hátrált, hogy egyesüljön az alföldi segélycsapatokkal. (17. sz.) *legközelebbi* — legutóbbi, azaz a jelenhez képest a múlthoz és nem a jövőhöz — képest legközelebbi időpontban történő

28 *svalizsér* — fehér köpenyes császári könnyűlovas

33 *A hét sváb . . . elszaladt* — Ezt a jelenetet a Honvéd is megöröklítette. (*Furcsaságok a tábori életből*, 1849. ápr. 9. 343.)

35 *Schlick annyira körül van véve . . .* — Jan. végén és febr. elején Schlick Tokaj környékén szorult Görgey és Klapka György csapatai közé, de sikerült kimenekülnie a harapófogóból.

37 *Jó öreg miníster* — Mészáros Lázár (107. sz.)

40 *Szállásalkuvási scéna . . .* — A Pestről elmenekült Jókai a Péterfia utcába került — visszaemlékezése szerint — egy Dudás nevű szűrszabóhoz. Köztük folyt le ez a szállásalkuvási jelenet. (HhM 5. k. 29.) Az áldatlan debreceni lakásviszonyokról *A tengersizemű hölgy* c. regényében is megemlékezett Jókai. (JKK 55. k. 103., 426.)

A debreceni drágaság közmondásos volt. Erről még annak idején cikkeztek a helybeli lapok. (Pl. *Tárca*, DebL 1849. febr. 27. I. sz. 4.) A lakászsuzoráról eltéltő véleményt mondott az AlfH. (*Debreceni napló*, 1849. jan. 10. 3. sz. 11.) A debreceni drágasággal és a nyereszkeskedéssel járó barátságtalan fogadtatásról írt Lévay József. (*Visszatekintés*, Miskolc 1855. 35.) A magánlakások árának gyors emelkedéséről számos feljegyzés maradt ránk.

Sor:

(Módy György: *A menekültek*. SzabFővD 86—87.) Gyakran még 50—100 forintot is elkértek egy hónaposszobáért. (Uo. 87.)

48 *pengőben érttettem* — pengő forint — váltópénz, a váltóforint értéke ennek a 60%-a volt

12

LEGÚJABB HITELES HÍREK BUDAPESTRŐL ÉS KÖRNYÉKÉRŐL

47—50.

- M: 1. EL 1849. febr. 22. 1. sz. 4. aláíratlanul.
2. AlfH 1849. febr. 25. 16. sz. 62. aláíratlanul a *Belföld* c. rovatában.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 5 *Pesten tömve dugva vannak* (AlfH: *Pesten dugva vannak*)
6 „*S noha az elitélések*” kezd. résztől a szakasz végéig hiányzik az AlfH hasábjairól.
7 még sem ürülnek (EL: még sem ürülnek — sh. —)
15 *után, úgy hogy a halottság miatt a házban lakni nem lehet, künn a temetőben* AlfH: *után, kinn a temetőben*)
16 *azon felül még egyszer fölszabadítják a koporsót* (AlfH: *azon kívül felszakasztják a koporsót*)
19 *Az új épületet körülsdncolják, s erős pallisadokkal körülvert utat készítenek tőle egész a Dundig.*
Csoda-e, ha a nép zsarnokait mind inkább kezdi gyűlölni?
Egy honvéd (AlfH: *Egy honvéd*)
22 *magánháznál betegem* (EL: *magánháznál betegem* — sh. —)
felgyógyulva kiment (AlfH: *felgyógyulván kiment*)
24 *tele hányták* (EL: *tele hányták* — sh. —)
A „Csak egyetlen honvéd” kezd. résztől kimarad az AlfH hasábjairól a 47. sorban levő „A reformatus lelkészekig” kezd. részig terjedő szakasz.
50 Az AlfH hírei közül a 10. sz. kimarad.
57 *Báró Bánfi Pált, — a kedves Bánfi Pált egy este szépen kihúzzák az ágyból, nyakon csipik, becsukják egy hideg kalodába, ott hagyják dideregni, nem adnak neki sem enni, sem inni, és ugyancsak fenyve-*

Sor:

getik (AlfH: B. Bánffy Pált egy éjjel ágyából kihuzván, tömlőcbe csukták és ugyancsak fenyegették)

61 Azt hitték: hogy a mi *collegánkat*, Pálfi Albertet fogták el benne. (AlfH: Azt hitték: hogy Pálfi Albertet a „*Marcius*” szerkesztőjét fogták el, ki most Debreczenben közörműnkre nemcsak szabadon él, hanem a *Marciust* ismét szerkeszti és kiadja.)

63 „A *quiproquo*” kezd. szakasz az AlfH-ből kimaradt.

66 A „Reggelre azonban” kezd. szakasz helyett az AlfH a következőt közli: „Azonban reggel tudtk meg, hogy az nem a *Marcius*, hanem az ő kedves Bánfi Páljok, ki a császárnak hive lévén, a világgért is megsérteni sem akarták.

Egy kis félreírás.”

[Az AlfH-ben további újságközlemények következnek.]

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Jókai a közleményben megemlíti, hogy ezeket a híreket egyik barátja hozta Pestről. Tehát mindenképpen az EL szerzőgárdájából írta valaki. Írónk egyik központi feladata volt a békepárti vezetők „gondolatainak az esztergályozása”. Aligha bihető, hogy e füzérláncot aláíratlanul — már az első számban — ne a minden-szerkesztő írta volna.

Másnap élesen eltérnek az itt közöltektől a „fővárosi hírek”. A febr. 23-án közzétett pesti események már Y. betűjeggyel jelentek meg *Legújabb hírek a fővárosból* címen. Ezt semmiképpen sem írhatta Jókai, hiszen így kezdődik: „Pestről jövök, s lelkem sírt szemléletében”. (2. sz. 3.) S nemcsak stílusa idegen Jókaitól, azért sem írhatta ő ezt a cikket, mert 1849. ápr. végéig nem járt Pesten.

A febr. 22-i cikkfüzér azonban stílusában is, elvi mindanivalója szempontjából is közelebb áll Jókaihoz, mint az EL többi munkatársához. Bár a másodlagos élmények hatása nyilvánvaló, a Bánffy Pál báróról szóló jelenet rokona az Engländer Ármin bécsi kereskedő történetének. Ezt a bécsi kereskedőt ugyancsak Windischgraetz fogatta le egy „veszélyes” vicclapszerkesztő helyett. (CikkBesz II. k. 416.)

A közlemény stílusán Jókaira emlékeztető vonások figyelhetők meg: Pl. romantikus-balladisztikus fokozás (most halott — csak tetszhalott — mintha alunnék) sajátos kifejezések: (neki mérgesedett, körbe letérdelpelteté — inkább bezárják — inkább lefeküsznek . . de — a népet nem fogja — Itt maradunk mind,

Sor:

Agyonverjük mind — nyakon csipik, ugyancsak fenyegetik — a quiproquo rosszul üthetett ki — szűken érezhette magát) sajátos humor: (nemes bárót, ki is azóta szörnyen lekötelezve érezi magát — márttyrja a szabadságnak) stb.

A „*ha az egész sereget fogják látni akkor, akkor...*” sorokba rejtőzött romantikus pátosza, érzelmi teltség, a Pest utáni vágy — már a főváros felszabadítása utáni cikkeinek nemes fennköltségét anticipálja.

- 1 ... *egy egész város* — Szokoly Viktor *A nemzeti kokárda* c. „honvédtörténetében” arról írt, hogy „1849 első napjaiban igen szomorú tekintete volt Budapestnek”. (Emich Gusztáv i. m. 51.) Az MT Tricolor álnévű tudósítója *Budapesti levelek* c. cikksorozatában hasonló hangon számolt be a pesti cseményekről. (Pl. 1849. jan. 14. 1. sz. 4.)

Az AlfH a *Belföld* c. rovatban mutatta be a főváros „temetői hangulatát”. (1849. febr. 4. 10. sz. 38.)

Se szeri, se száma az egykorú tudósításoknak a Közlöny hasábjain. (Pl. 63, 106. 111)

Budapest most halott ... csak tetszhalott — Jan. 4-én a pEL első számában megjelent vezércikkében (156. sz.), amely egyúttal legszebb vallomása is, azt írta Jókai a fővárosról, hogy a magyar csapatok bevonulása után tetszhalálból ébredt. A két cikk közti apró árulók alapján is azonos szerzőt tetelezhettünk fel.

- 4 *A befogatások ... sűrűek* — Szinte minden lap első helyen és folyamatosan számolt be a letartóztatásokról. (Honvéd 1849. febr. 28. 54. sz. 215.) Az MT híradása szerint „Nagy botránkozást szült az öreg 56 éves Czuczor elítéltetése”. (1849. febr. 15. 2. sz. 5.) Az AlfH aztán újra lenyomatta *Riadóját*, amiért elítélték. Szab-FővD 291. — Pester Zeitung 1849. febr. 4. 896. sz. 5293.) Windischgrätz bicskei főhadiszállásán elfogatta Barsi (Neumann) József (1810—1893) bicskei plébánost, — „ki hiveinek az igazság és szabadság ígétjét hirdeté” (MT 1849. febr. 14. 1. sz. 4.) — vasra verette s a budai József kaszárnyába záratta. 1849. szept. 8-án húsz évi várfogságra ítélték. 1856-ig raboskodott Olmützben. Az MT Tricolor aláírással közölt egy pesti levelet, amely szerint „egy molnárlegény fogatott be, ki részegségében a kutyáját Windischgrätznek szolgáltotta. A vakmerész felség-sértés... agyon lövetett.” (1849. febr. 17. 4. sz. 14.) Az MT febr. 14-én arról adott hírt, hogy a császáriak meggyilkolták „Söllt, a tiroli vezért” és „egy másik papot”. (1. sz. 4) majd egy Hanák nevű pesti tanárt. (1849. febr. 15. 2. sz. 5.)

Sor:

Az MT szerint „az ellenség tiszszerte többeket áldoz fel irtó dühének, mint kiket zsoldos lapjában kihirdet.” (1849. febr. 15. 2. sz. 5.) Pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre.

várépület Buddn — a Bécsi kapu utcai József kaszárnya a budai várban (Táncsics Mihály: *Életpályám*. Bp. 1949. 219., 239.), a mai Táncsics Mihály u. 9. sz. alatti — emléktáblával ellátott — ház. Innét szabadították ki 1848. márc. 15-én Táncsics Mihályt a pesti „forradalmasok”. 1863-ban politikai „csendháborítás miatt” Jókait is ebbe az „állambörtönbe” zárták. (*Politikai divatok* JKK 14. k. 622.)

5 *új épület* — kékesszürke, hodályszerű titokzatos katonai épület volt a mai V. kerületi Szabadság téren, 1897-ben bontották le. II. József építtette tüzérszárnyának, s egy ideig katonai akadémia volt. A világosi fegyverletétel után a magyar érzelmű hazafiak börtöne, siralomháza és kivégzési helye lett. 1849. okt. 6-án itt lőtték főbe az első magyar felelős miniszterium elnökét, gr. Batthyány Lajost.

9 *kirdlyi biztosok* — a megyék, ill. a kerületek élére kinevezett polgári megbízottak
közvándlók — ügyészek

Trattner ezredes vezetésével működött Pesten a „központi vegyes tisztázó bizottság” s ennek voltak a „közvándló” Hegyessy Sándor és Kossalkó János. (*Budapesti hírek*. Honvéd 1849. febr. 7. 36. sz. 143.)

Jókai visszaemlékezése szerint Kossalkó János „az abszolutizmus régi híve volt; de jó szív, becsületes lélek” (HhM 5. k. 58.), aki eldugta a kompromittáló, de ugyanakkor „hazaellenesnek és ellenforradalminak tartott” EL egyetlen példányát a haditörvényszék bírái előtt — amelynek ügyésze volt! — hogy ne kelljen az EL „fróit” súlyos várfogságra ítélnie. Halála után ez a sorozat került a Nemzeti Múzeum tulajdonába. (Uo. 59.) (Jelen sorok írója meglepetésre találta meg ezt a példányt a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárban.)

12 *granicár* — a császári határőrvidéki katona népies elnevezése

19 *pallisad* — cölöpsor a Duna pesti partján a Lánchídtól délre

21 *huszár* — Jókai írta *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában: „A magyar nemzetnek 1809 óta nem volt fegyver a kezében: 1848-ig. Ez ideig „nemzet”-nek a nemességet tartották. S a nemesség ment volt a katonai szolgálat alól. A serezedekbe s a huszársághoz csak a paraszt legényeket vitték: azok tanulták meg a puskával bánást, a lovon harcolást: a katonai

Sor:

regulát. Tüzérséghez, technikai csapatokhoz a magyarokat egyáltalában nem alkalmazták... a mi a nemzeti hadsereg zömét képezte... a régi, begyakorlott seregredek és lovasság hadi népe vala.

Ennek a hajdan alkotmányon kívül állott nemzedéknek köszönheti leginkább a magyar nemzet szabadságharcának dicsőségét.

S ez annyival magasabbra számítható fel: mert ezeket az ezredeket nagyobbbrézt idegen tisztek vezényelték, befolyásolták. Ezek mind addig az ideig nem hallottak hazáról beszélni, csupán a császárról. Zászlójuk címere, a melyre felesküdték, volt a kétfejű sas. Mundérjukat a császár adta... És mégis ezen ezredek egyszerre megérték nemzetük segélykiáltó szavát: s ráismertek a hazájuk címerére: még pedig nem csak azok, a kik magyarul beszélnek; hanem tótok, németek, oroszok, bunyevácok és több megyebeli románok." (II. k. JKK 68. k. 459—60.)

mint bánunk mi az ellenség hadi foglyaival... — L. a 3. sz. cikkhez készített jegyzetet, továbbá Madarász József: A foglyokról. DebL 1849. márc. 10. 6. sz. 23.

34 A „barátunkat” író — azaz pluralis maiestaticust használó szerző — ismét Jókai, aki már 1847-ben leszögezte — s következetesen alkalmazta is —, hogy neki mint szerkesztőnek jogában áll többes számban nyilatkoznia. Az alálratlan közlemények egyébként is gyakran származtak a szerkesztőtől. (CikkBesz II. k. 494—95.)
Tura — Pest megyi község

39 *Jakóhalma — Jákóhalma, jászági község*
a catholicus pap felolvasta Windischgraetz proclamatioját — Andics Erzsébet szerint „a katolikus papok, ellentétben a reformátusokkal, igen gyakran a hazaárulók szócsovéivé lettek... amíg a protestáns papok a legkülönbözőbb ürügyekkel igyekeztek kibujni és sokszor ki is bujtak az alól, hogy Windischgrätz még olyan fenyegetéseire is az ellenség proklamációit felolvassák, a katolikus papok nagy része azt készségesen megtette.” (Forr-Szab) 395.

47 *népész — falusi lelkipásztor, pap*

Kömlő — Heves megyei község a hevesi járásban

55 *Ezt a népet meg nem hódíthatja... — Kossuth jan. 24-i kiáltványában tette közzé: „Egy országot nem lehet meghódítani, ha a nép hazájához hű marad”. (KossÖM 14. k. 207.) Szemere Bertalan Felhívása hasonló gondolatokat fejteget. (Közl 1849. febr. 12. 26. sz. 93—94.)*

Sor:

Egy Pest környéki falu „fanatizált”, azaz a császáriaknak ellenálló vezetőjéről a Figyelmező is megemlékezett. (*Csörgettyű* 1849. jan. 26. 5. sz. 18.)

Amikor Szolnokot ideiglenesen elfoglalták a császáriak, a lakosság „hidegen” fogadta őket. (SzabFövD 247. Vö.: 256.)

57 *Báró Bánffy Pál* — Báró Bánffy Pál felsőházi tag, akit a pesti tömeg a képviselőház dec. 30.-i ülése alatt Kund Vince képviselővel együtt letartóztatott, mert árulókat, ill. kémeket sejtett bennük.

61 *a mi kollégánkat* — Jókai általában a szerkesztőtársait nevezi kollégáknak. A „mi kollégánkat, Pálfi Albertet” — azaz az MT szerkesztőjét — csak az EL szerkesztője írhatta.
Pálffy Albert — Pálffy Albert, (1820—1897) író, újságíró. 1848 előtt a PH munkatársa volt. 1848—49-ben az MT című radikális politikai napilapot szerkesztette. 1853-ig bujdosott, majd elfogták, bezárták és Budweisbe internálták. Több mint két esztendőig raboskodott. (Vö.: 125. sz.; *Maguk ketten*. HhM 5. k. 209.; Vadnay Károly; *Irodalmi emlékek*. Bp. 1905. 21., 187.; Orosz László: *Pálffy Albert*. Gyula 1960. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványa)

fogták el benne . . . — A szabadságharc idején előfordult, hogy valakit tévedésből névhasonlóság miatt tartóztattak le. (Gracza György i. m. 3. k. 307.) Így került zsoldos kézre báró Bánffy Pálon kívül Csernus Manó pénzügyi tanácsos, akit Haynau felakasztattott. Hír szerint a „bresciai hiéna” összetévesztette a nevet az MT másik szerkesztőjével Csernátony Lajoséval. (Pálffy János: *Erdélyi urak*. I. k. Kolozsvár 1939. 115.)

Jókai közlése szerint a sors szeszélyes játéka folytán az októberi bécsi forradalom után „A bécsi Charivari szerkesztője Engländer Samu helyett Engländer Armin kereskedőt találtak elfogni s egy kicsinyt meg is tapogatták.

Hogy fognak ezek majd bosszankodni, gondolhatta magában a kereskedő, ha megtudják: hogy nem az igazit verték meg.” (CikkBesz II. k. 416.; Vö.: Kakas Márton: *Mulatságos quiproquo*. — *Politikai divatok* JKK 14. k. 571.)

63 *quiproquo* — tréfás félrecézés, felcserélés

64 *dissimilitudo* — különbözés, eltérés

68 *in specie* — (in specie) személyesen
in reconciliationem sui — a maga mentésére

[1849. febr. 23.] 50—51.

M: Közl 1849. febr. 23. 36. sz. 126. a *Nem hivatalos rész* c. rovatban aláíratlanul.

Részl.: *A köszívü ember fia!* 2. k. JKK 28. k. 419.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Scr:

A nagyszámú többes első személy használata ismét a szerkesztő, ill. a rovatvezető szerzőségére vall: kormányunk, roszakaróink, folyamodtunk, ügyfeleink, ellenfeleink, látjuk, törvényeink, szorultunk, ölettünk, hallunk, alkalmunk, soraink, nekünk, rólunk, melyikünknek.

Csernátony Lajosnak — a *Tárgyi magyarázatok*ban idézett — válasza kétségtelenné teszi, hogy ezt a cikket Jókai írta.

- 2 *kormányunk a véstörvényeket hozta indítványba* — A véstörvényjavaslatot Irányi Dániel olvasta fel a nemzetgyűlésben: „A honvédelmi bizottmány felhatalmaztatik, hogy hadi munkálatok, táborozások vagy rendes katonai parancsnokságok működése helyén — s általában ott, hol a körülmények megkívánák — rögtön ítélő, hadi s polgári vegyes bíróságot alakíthasson.” (ParlD 1. k. 65.; Közl 1849. febr. 18. 32. sz. 115.)

E bíróság szabályzatának 8. §-ában szerepel:

r.) „A vádlottnak akár elmarasztalására, akár teljes felmentésére minden tagnak egyhangu beleegyezése szükséges.

s.) Elmarasztalás esetében csak halálos büntetést mondhat ki a bíróság, melly mindenkor puskapor és golyó által hajtatik végre — felmentés esetében pedig a vádlott azonnal szabadon bocsájtandó.

t.) Ha a vádlott sem el nem marasztaltatott, sem teljesen ártatlannak nem találtatott: a köztörvény szerinti rendes bíróságnak általadandó.” (Közl Uo. 116.; ParlD 1. k. 67.)

- 5 *mintha mi terroriszticus módszerekhez folyamodtunk volna* — Jókai egész életében — s 1848-49-ben is — szembefordult az „erőszakos” módszerekkel. Már 1848-ban azt hirdeti, hogy „Politikánk sarkalatos elve mindenütt bevágni utját a rémuralkodásnak”. (CikkBesz II. k. 446.)

- 6 *ügyfeleink* — elvbarátaink, békepártiak voltak . . ., kik e törvényekben a guillotint látták introdukálva — Mészáros Lázár szerint „a hol oly sok árulás történt, egy ijesztő rend-

Sor:

szert is kell behozni, és annál ijesztőbbet, minél inkább akarjuk, hogy végrehajtási megkísértésénél annál kevesebbé kelljen használni". (ParlD 1. k. 68.) Ugyanekkor mondta Nyáry Pál: „A mely nemzetben a morális erő nincs... azon nemzet elveszett, bár mennyit ijesztgesse a népet, és fenyegetődzék a guilottinnal”. (Uo. 78.)

Jókai jóval korábban hallott a tervezetről, hiszen Kossuth már jan. 27-én írta a hadügyminiszternek: „Miatán Debrecenben mindennemű gyanus egyének közt több kémek is tartózkodnak, kikre a térparancsnokság kellő ügyeletet nem fordít az iránt kereselem meg a ministeriumot, hogy állttasson rögtön katonai törvényszéket, mely folytonos létezésében akár a hadügyministeriumnál, akár az én körömben, akár pedig a rendőrségnél, előfordulandó esetekre nézve hatóságát gyakorolhassa.” (KossÖM 14. k. 257.)

A törvényjavaslat ellen a békepárt általános támadást indított. Előbb el akarták napolni tárgyalását, majd módosításokkal sikerült a lényegétől megfosztani. Jókai a belső forradalmi rendszabályokat elvető békepártiakkal tartott. (*A sajtó és censura Magyarországon*. HhM 4. k. 70.; Kazinczy Gábor: *Szerepem a forradalomban*. Hazánk 1. k. Bp. 1884. 103.; *Magyar Hirlap* 1849. dec. 4. 66.)

A véstörvényezékek márciusban megkezdtek működésüket, de a szabadságharc végéig mindössze 122 bűnöst ítéltek el — kétszer annyit pedig felmentettek. Az elítéltek közül 108 nemzetiégi származású volt. Áruló magyar földbirtokos és tisztviselő — csak nyolc.

A cikk alapját Nyáry Pál felszólalása adta meg, aki azt fejtegette, hogy nem kell ijesztgetni az embereket, mert „győzelmes lesz a népnek erkölcsi ereje, arra kell hatni és nem megbecsületleníteni azt. Azért, hogy egynehány gyáva és elrémült találkozik, nem kell beszélni általában rémrendszerről, mert arról meg van mondván, hogy azt gyáva emberek találták fel. A francia forradalomban kik találták fel a rémrendszert? azon gyávák, kik attól félték, hogy gyalázatos tetteik napfényre jönnek”. (Uo. 80.)

7 *introdukdé* — bevezet

18 *martialis törvények* — véstörvények, válságos helyzetben alkalmazott rendkívüli intézkedések (*Enyim, tied, övé* I. k. JKK 29. k. 150.) A *jövő század regényében* Szasa asszony vezeti be a martialis törvényeket — mint a kegyetlenség és az igazságtalanság intézményesített változatát. (NK 1. k. 436.)

26 *Windischgraez Pesten szállomácsol* — A császári csapatok főpa-

Sor:

rancsnoka Pest jan. 5-i elfoglalása után Budán, a királyi várban rendezte be szállását és főhadiszállását.

- 33 *alig hallunk esetet: hogy valaki soraink közül nemzete iránt druló lett volna* — Nyáry Pál szerint „Magyarországban oly sokat beszélnek az árulóról. Én abban látom Magyarország erejét, és azért hiszem, hogy nem fogja Windischgratz legyőzni, mert Magyarországon árulóra nem talál, talál gyávákra, kik azt a kis életet féltik.” (Uo. 79—80.) Nincs igaza Nyáry Pálnak, mert ő maga is jól tudta, hogy nagyon sokan álltak az ellenséghez. (1. sz.) Jókai véleménye azonban — mint oly sok kérdésben — Nyáry Páléval találkozik.

*

A cikkre Csernátony Lajos válaszolt az MT hasábjain: „A hivatalos Közlöny tegnapi száma J. aláírással egy cikket hoz a vésztörvények iránt, mellyben elmondatik, hogy némely roszakarók a szó etymológiájából azt következtetik, mintha mi terroristicus módszerekhez folyamodtunk volna.

Minthogy pedig ezen vélemény elterjedése nekünk (már neki) nagy kárt tehetne, J. ur will uns cines besserer belehären [valami jobbra akar tanítani bennünket].

... bűnbánó arccal állunk J. ur ítélőszéke elébe, megvallani, hogy mi bizony magunk is azon némely roszakarók közé tartozunk, kik a vésztörvények által a hazaárulókat terrorizálni akartuk; kik a szabadság szent ügyének ellenségei ellen, ha nem guillotinet is, de minden esetre golyót követelünk, s kik az ön érdek piszkos hajlama után majd ide majd oda kacsintatókat a kérlelhetetlenség szigorával ohajtottuk sujtani.

Azonban J. ur a hivatalos lap hasábjain jónak vélte e balfogalomnak minél hamarább elejét venni, s megtanít, hogy a vésztörvények nem martialis törvények; mert hiszen mi nem szorultunk rémrendszerre, mert a mi kormányunk ereje a nép szerelme.

Bizony isten olly szépen van mondva, hogy minket roszakarókat is annyira megtérített, miszerint mátló fogva mindenütt hirdetendjük, hogy „Hej ti Sárosmegyei árulók, kik Schliknek ellenünkben szabad csapatokat alakítátok, s kik a fél szemüvel elsántikáltatok, ne féljetez ... bátran visszajöhettek, mert még hajszálatok sem fog meggörbítettetni! és ti hitszegők Pázmándi, Szentkirályi, Hám et consortes [és társai] cseppet sem

Sor:

tartózkodjatok ide jőni, vagy küldeni embereiteket, kikémlelni állásunkat a hadaink helyzetét, csak előre, bátran, hisz a véstörvények nem martialis törvények, s nekünk nincs szükségünk rémrendszerhez folyamodni, mert hiszen a mi kormányunk ereje a nép szerelmel és ti vad ráccok és oláhok, csak rajta öljetek és pusztítsatok, ti nem es tribunusok, csak bujtogassatok, mert hiszen csak némelly rosza karók akarják a véstörvények által a gazokat terrorizálni!

Ne féljeteK semmitől, mert hiszen J. ur, a hivatalos Közlöny hivatástalan dolgozó társa az eféle bal fogalomnak jó korán elejét venni sietett.

De hogy is lennének ezek martialis törvények, a mikor nekünk nincs miért terrorizálni? mikor J. ur alig hall esetet, hogy valaki soraink közül nemzete iránt áruló lett volna.

De hogy lett, de hogy lett az eszem adta! hisz Bechtold is pusza becsületességből ment át az ellenséghez! hisz Ottinger csupa tiszta lelkűségből harcol ellenünk! hisz Baldacci csupa erényességből játszotta Erdélyt az oláh szász-osztrák reactio kezére! hisz Eszterházi is csupa hazafiságbul akarta egyik legszebb táborunkat elpártolásra birni! hisz Nádoszi is tiszta magyar érzelmebül ment Budapestre.

Hát Eszéket nem egyeneslelkűségből adta fel Éder? s a sok régi tiszt nem patriotismusbul tette le a veszély perceiben kardját?

Dehogy van áruló közöttünk, hisz Pázmándi, Szentkirályi, Perczel Vince és Bartos is hazafi becsületesség potenciáját mutatták fel, midőn Windischgraecznél udvarolgattak!

Aztán, hogy ha csakugyan valami uton módon akadna is egy áruló, szorultunk e mi rémrendszerre, midőn kormányunk ereje a nép szerelmel?

Oh nem! de mit is mondana hozzá Windischgraecz? még utoljára meg is haragudnék, és ránkfoghatná, hogy még elég udvariatlanok vagyunk, a kémeknek és árulóknak szabad utat és járátkelest nem engedni, hanem még terrorizálni akarjuk őket.

Uram őrizz még a gondolatul is, mert hisz az illyszerű ráfogások legalkalmasabbak arra, hogy az ingadozókat tőlünk végképpen elidegenítsék.

Aztán hisz terriorizal Windischgraecz, minek terrorizálnánk

Sor:

mi is? nem szégyenlenők magunkat így majmolni mást? — majd bizony.

Mi soha sem ölettünk meg egyetlen embert sem hála az égnek! (még pedig ezer hála és száz ave maria, aleluja, aleluja!) mert hiszen mi őszintén szerető népektől környezetben (már milyenek a rácok, horvátok és oláhok) nem szorultunk rémrendszerre.

Ha tehát lennének olyan rossz akarók, kik az árulókat nem akarnák tejből vajban förösztetni, okuljanak rajtuk, kiket J. ur idézett cikke tökéletesen megtérített. Ha azonban vakmerő megátalkodottságukban tovább is makacsul megmaradni akarnának, tekintsenek a praxisra, és meg fognak győződni, hogy a véstörvények nem martialis törvények, mert hiszen nem árulók (de mit beszélünk árulókról, midőn J. úr alig hall esetet), tehát az olyanok, kiket a rosszakaró árulóknak hívnak, pompásan élnek semmi gondjuk, ételük, italuk úri módra van.

Avagy nem bocsáttatott-é ki a rögtön bíróság elítélése alul Scharitzer, ki csupán azért, mert J. úr árulókról alig hall, az ellenséghez átszökteben fogatott el?

Avagy nem küldetett-é, hasonlólag a hadügyministeriumi bíróság által rendes törvények útjára Kalk Windischgrätz kémje, ki maga kivallotta, hogy az ellenségtől küldetett, hogy kémlelődjött s leskelődjött, természetesen csupa becsületességből és hazaszeretetből.

Igy levén tehát a dolgok, nem marad egyéb hátra nekünk, sem más rosszakaróknak, mint J. urnak bölcs és a még is netalán tán valahol létező árulók biztosítására, ijedségből kiagyógyítására célzott felvilágosításáért köszönetet mondani, s őszinte hála fejében, cikkének végén tett kérdésre kettős feleletet adni.

Kérdése ebből áll: „Mellyikünknek van itt jövődjője? nekünk-e kik szeretni, vagy azoknak, kik gyűlölni tanítják a népet?”

1-ső Felelet: Jövődjője van annak, ki a népet az árulók gyűlöletére s a hazafiak szeretetére tanítja.

2-ik Felelet: Jövődjője nincs pedig annak, ki a szabadság és emberiség ellenségeit, a haza árulókat simogatja, s a népnek irántoki igazságos gyűlöletét nem hogy szigorubb eljárás által potentirozni tudná, hanem balga beszédekkel gyöngíteni s természetellenes szeretetté változtatni igyekszik.

Sor:

J. [Jókai] urnak beszéltem Ny. [Nyáry] is értsen belőle." (1849. febr. 24. 10. sz. 37—38.)

br. Baldacci Manó (1807—1852) — császári tiszt, 1848-ban a Kolozsváron állomásozó gyalogezred parancsnoka. Máj. 1-től szept. 24-ig az Országos Nemzetőrségi Tanács elnökeként szervezte a nemzetőrséget és az első honvédszászlóaljakat. Okt. 27-én az OHB tábornokká és dandárparancsnokká nevezte ki, majd megbízta az erdélyi hadak fővezérletével. A várakozásnak bátorsága ellenére sem tudott megfelelni. Kolozsvár elvesztése után hazatérőnek kiáltották ki. A haditörvényszék azonban csak azt állapította meg, hogy nem volt hadvezéri tehetsége. Közkatonának jelentkezett, de jan. 5-én a császáriak fogságába esett, akik két évi várfogságra ítélték. Az olmtüzi kazamatában halt meg.

Éder Frigyes — vezérőrnagy, bécsi főparancsnok. 1848. nov. 15-től az észéki vár parancsnoka. Febr. 14-én átadta a várat a császáriaknak. A szabadságharc után várfogságra ítélték. (*Egy az Isten* 2. k. JKK 70. k. 465.)

Perczel Vince — a Baranya megyei mágócsi kerület képviselőjét (KossÖM 13. k. 65—66.) Csernátony Lajos tévesen említi Perczel Vincét. Itt Perczel Sándor, volt császári tiszttről van szó, aki az első Bocskai zászlóalj őrnagya volt, amikor januárban elhagyta a magyar sereget és jelentkezett Windischgraetz táborában.

Bartos — Barthos Ede, főszolgabíró, a Baranya megyei ürögi kerület képviselője, pénzügyminiszteri tanácsos, Csányi László bécsi megbízottja. 1849-ben nem jelent meg Debrecenben s törltek a nemzetgyűlési képviselők sorából.

Ny. is értsen belőle — Kovács Lajos szerint „Mindenki tudta, hogy a Közlöny megtámadása sajtókép Nyáry ellen intézett támadás volt, Jókai nevében.” (Hazánk 1884. 197.)

14

NE BÁNTSÁTOK MEG A KATONÁTI

52.

- M: 1. EL 1849. febr. 23. 2. sz. 1. aláíratlanul.
2. HhM 6. k. 114.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

1 literatus emberek (HhM: literátus emberek)

13 mintha épen (HhM: mintha éppen)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

cím Jókai még aznap reagált Csernátony reggel írt cikkére, amelyben Eszék feladása miatt támadta Mészáros Lázárt, aki szerinte „egy tiszta lelkű és szándéku magyar ember de a mult kornak katonája”, (febr. 23. 9. sz. 34.) s „egy tiszta, derék becsületes ember, ki hazáját igazán szereti s diadala után sovárog, mit tehet ő róla, hogy a régi oskola tanáiból ki nem üdülhetve, intézkedéseink a sükkertelenség és nagy veszély symptomáit előre látni lehete.” (9. sz. 33.) Felelőssé tette azért, hogy az eszéki várban árulók parancsnokoltak, kijelentette, hogy Mészáros Lázár hadügyminisztersége kalamitás a hazára nézve s eltélte azokat, akik „még most is kétségkednek elbocsátani azon hadministert, ki e hazának késedelmeskedésével és kinevezésével annyi szomorú napokat okozott”. (KossÖM 15. k. 894.)

Kossuth a Csernátony Lajosnak írt febr. 24-i levelében mondta ki véleményét: „A katonai becsület nagyon lényeges dolog.” (KossÖM 15. k. 895.)

Kifogásolta, hogy az MT beleavatkozott a hadseregszervezési kérdésekbe. (KossÖM 15. k. 894–95.)

Összeegyeztethetetlennek tartotta, hogy mint „elnöki titoknok” az OHB tagjainak megtámadásával személyesen kompromittálja a kormányt: „Mészáros hadügyminister ur elleni tegnapi kikelése nevének aláírásával reám nézve borzasztó compromissio s ilyen eljárás az elnöki titoknok állásával incompatibilis.

Előbb már kikelt Ön az elnöki titoknok, a honvédelmi bizottmány tagjai ellen, kik nekem az országgyűlés parancsából kormánytársaim.

Most a hadügyminister ellen, s illy kiméletlen modorban.

Nevelí compromissiomat, hogy ugyanazon cikkben az én titoknokom engem dicsérget.

Tetézi pedig a compromissiót, hogy ugyanazon lapban, mellyben Mészáros annyira gyaláztatik és kilépése mint százszor ajánlott, sürgöttetik, azon Görgey egekig magasztaltatik, ki írott proclamatióban mondta ki, hogy csak Mészáros utján hozzá érkezendő parancsoknak engedelmeskedik.” (KossÖM 15. k.

Sor:

894.) Kossuth még tovább folytatja: „Őn engem folyvást borzasztóan compromitálgat, nem akarja felfogni, hivatalos állása delicatessének igényeit. — Ez tovább így nem mehet. Lehetetlen, hogy megengedjem, hogy saját titoknokom legyen az Eris almája köztem s hadsereg közt.” (KossÖM 15. k. 895.; L. 20. sz.)

Febr. 23-án írta Csernátony Lajos az MT hasábjain: „Kossuth nevére meghajol a polgár, leveszi kalapját a földművelő, igazodik a katona, és harcra gyul egy bádgyadt hadsereg.

Isten megáldá e névvel, e férfiuval szent ügyünk forradalmát”. (9. sz. 35.)

I *petulantia* — orcátlanság

15

OSZTOZZUNK MEG A TEENDŐKÖN

53—54.

M: EL 1849. febr. 23. 2. sz. 2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

5 *tisztelendő férfiú* — Gasparics Kilit kormánybiztos, ferencrendi szerzetes

8 *egy csapat ügyvédet . . . küldünk az ellenség élébe* — Jókai később már lelkes szavakkal említi, hogy a szabadságharc idején ügyvédek közül kiváló katonák lettek. (Pl. *A köszívű ember fiai* JKK II. k. 6.)

11 *statusférfiak* — államférfiak

A statusférfiak a hadat viselik s itt hagyják az országgyűlést — Kossuth febr. 22-én a Dembinski és Görgey közt kitört ellentétek elsimítására indult Egerbe, a táborba. (KossÖM 14. k. 552.) Jókai cikke Nyáry Pál hatására íródott. Tőle tudhatta meg Jókai, hogy Kossuth a táborba megy. Az elnök a febr. 26-i országgyűlésen jelentette be, hogy „a honvédelmi bizottmány elnöke szükségesnek látta a hadseregek egyesítése végett néhány napra a hely színére távozni”. (ParlD 1. k. 123.)

Sor:

- 23 *Staatslexicon* — *Staatswörterbuch*, Rotteck és Welcker szerkesztésében 1843 és 1845 között 15 + 4 kötetben kiadott német nyelvű lexikon
- 28 *A statueemberek . . . ne járjanak a táborba* — Ez félreérthetetlen vágás Kossuth felé.

*

Febr. 26-án Nemképviselő álnéven válaszolt e cikke az MT szemlefrója:

„Vida Károly ur debreceni orgánomjában az 'Esti lapokban' egy cikk jelent meg a politiáról, melly cikket, mint a Figyelmező e melléklapjának programját tekintheti az olvasó.

E cikk által egyenesen Madarász László rendőrségi főnök támadatik meg.

Rég tudtuk mi azt, rég tudta azt a debreceni világ, hogy az 'Esti lapok' egyedül Madarász László miatt látandják az éjt. — Mind az, a mi e lapok első számában állittatik az esti lapok irányáról, nem áll; a derék clubb nem a nép ügye miatt, hanem egyedül Madarász L. ellen keletkezett." (11. sz. 43.)

Jókai cikke szerint — állapítja meg az MT — a békepártiakhoz csatlakoztak a „nagyravágyók, a bőrükbe fézni nem tudók, a félénkek soraihoz szegődtek még azok, kik Madarászban a republikánus embert gyűlölik.

Ezek után azok, kik ignorálva a király irtó harcát, szabadságháborunkat, a nép kiomló vérét, a néphez hűtlenül, az áruló király, a vérvó dinastia felé nyujtják reszkető kezeiket, csakhogy magoknak a megszokott kéjelmet viasszaszerezhessék, csakhogy az általok gyűlölt egyének ne emelkedhessenek azon helyre, mellyre őket emelhetné majd a nép bizalma, elárulják a népet, el függetlenségünket.

Illy tényezőkből áll azon cotteria, melly magának Madarász L. leléptetését tűzte feladatul. . ." (Uo. 43.)

Az MT szemlefrója szerint az EL cikkei „a személyes gyűlölet undok forrásából meritettek”, majd konklúzióként írja, hogy „furcsán hangzik azok ajkain a könnyelmű gazdálkodás elleni vád, kik követei fizetésük mellett magok is 6000 forintos fizetést huznak olly hivatalokért, mellyhez annyit sejtének, mint az aranycsináláshoz, kik ép akkor viselnek két hivatalt, midőn a Tiszát a vízár szabályozza, kik otromba gondolatuk esztergályozóinak napidijakat resolváltatnak [utaltatnak ki] s turbékoló Mainteno-

Sor:

nok, hü oldalbordák s a Tóti Dorkáknak fizettetik ki a meg nem érdemelt gaget [gázsit, fizetést].

A vizontlátásig Vida Károly uram!" (Uo.)

A végén arra céloz a cikkíró, hogy Nyáry Pál közbelépésére kapták meg Debrecenben a Nemzeti Színház tagjai — köztük Laborfalvi Róza és a Nyáryval együtt élő Schodelné — színesz-női fizetésüket. (Vö.: SzabFővD 311.)

midőn a Tiszdt a vízdr szabályozza — Kovács Lajosról és társairól van szó. (L. 76. sz.)

otromba gondolatuk esztergályozóinak napidíjakat resoldáltak — Kossuthnak a pénzügyminisztériumhoz küldött febr. 16-i rendeletei közt szerepel, hogy Jókainak a „Közlöny politikai rovatában megjelent cikkeiért mint rendes dolgozó társnak 5 pft napi díj rendeltetett”. (KossÖM 14. k. 466.)

Jókai visszaemlékezése szerint 1849 februárjának a vége felé álltott be hozzájuk Nyáry Pál azzal a hírrel, hogy „mindazoknak a Nemzeti színházi művészeknek és művésznőknek, a kik a kormányt Debrecenbe követték, a teljes fizetésüket kiadatja a kormány. Nyáry Pál tette az indítványt, Patay, Jósika pártolták; Kossuth ugyan azt mondta, hogy utolsók a komédiások! De miután maga a szigorú Duschek pénzügyminiszter is hozzájárult, ő is beleegyezett.” (HhM 5. k. 37.) Ugyancsak Jókai említette ebben a memoárjában, hogy „Azt mindenki tudta, hogy minő régi gyöngéd viszony áll fenn Nyáry Pál és a Nemzeti színház első operai primadonnája között. Schodelnének a nyáregyházai kastély régóta otthona volt.” (HhM 5. k. 39.) Schodelné, Klein Róza alakjával már a szabadságharc előtt behatóan foglalkozott Jókai. (CikkBesz 1. k. 519—21.)

16

CHARIVARI

[1849. febr. 23.] 54—57.

- M1 1. EL 2. sz. 2—4. háromcsillagos (**) jellel.
2. 1. sz. PH 1849. máj. 1. 247. sz. 22. aláíratlanul.
3. 1. sz. pEL 1849. máj. 2. 3. sz. 11. aláíradanul.
4. 1. sz. KomÉrt 1849. máj. 12. 29. sz. 319. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOR

Sor:

- 1 Máriaíssi ezredből (PH: Máriaíssy ezredből)
- 2 magyarul, mellynek folytán megdicsérte őket, azon példás hűségért, hogy még (PH: magyarul, mellyben agybafofibe magasztalta őket, hogy még)
- 6 hogy „éljen József (PH: hogy „vívdi József)
Az 1. sz. közlemény utolsó két szakasza a PH hasábjain a következő: „Ennyit meg is tettek, hanem azután elkezdték harsány torokkal: hogy „éljen Kossuth!”
No lett erre aztán inquisitio, ütötték vallatták a jó fiukat, hogy ki tanította őket erre? de biz azok csak annyit vallottak ki, hogy mivel hallották, hogy Kossuth derék magyar ember, egyúttal róla is meg akartak emlékezni.
- 16 a franciának a bambouche, (EL: a franciának a bamboche, — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Máriáíssi* — Máriaíssy János (1822—1905) volt császári tiszt. 1848-ban honvédszázadosná nevezték ki. Nov. 1-én már alezredes, a tiszántúli önkéntes nemzetőrség vezére, az aradi ostromsereg parancsnoka, majd a felső hadseregnél szolgált. Az aradi kapituláció után várfogságot szenvedett, s 1856-ban szabadult. 1869-ben honvédezredes, majd 1879-ben altábornagy lett.
Máriáíssi ezred — a Magyarországon tartózkodó 37. sz. császári és királyi magyar serezed
- Olmücz* — Olmütz, Olomouc, morvaországi város és püspöki székhely. Ide menekült V. Ferdinánd és udvara 1848 októberében a bécsi forradalom elől, s itt mondott le a koronáról Ferenc József javára.
- 6 *József császár* — I. Ferenc József
- 8 *éljen Kossuth* — Ezt a történetet az Üstökös hasábjain is megírta Jókai *Ki a vívdi?* címen. (1861. ápr. 13. 15. sz. 118.º KossEml 1. k. 280.)
- 9 *exorcizálni* — ördögöt űzni, vallatni
- 13 *Jellacsicsiddok* — Jellacsicsról szóló satirikus dicsénekek. E Charivari-fricskák közvetlen folytatásai azoknak a gúnyos közleményeknek, amelyeket 1848 őszén nagy számban írt Jókai.
- 14 *a kedves bán* — Jellacsics
1848. máj. 7-i és a szept. 4-i királyi leiratában nevezi V. Ferdi-

Sor:

nánd „Keves báró Jellacsicsnak” a horvát bánt. (CikkBesz II. k. 822.)

a kedves bánra visszatérek — Tulajdonképpen csak Jókai tudott az EL hírlapfőgárdájából a „kedves bánra visszatérni”, mert 1848 őszén egyedül ő gúnyolta az Ék hasábjain, s frt róla Csokonai Vitéz Mihály *Békaegér harcának* modorában egy kíméletlen hangú „hősi éneket” *Pan Jellacsicz* címen.

Ezek a sorok mindenképpen bizonyossá teszik, hogy e Charivari-közlemények Jókaitól származnak.

- 15 *Charivari nem lehet Jellacsics nélkül szerkeszteni* — Jókai 1848-ban indított cikksorozatában a nyár folyamán már csak a gúnyos megjegyzések kaptak helyet benne. Jellacsics szept. 11-i betörése után először satirikus történelmi jelenetsort szentelt a horvát bánnak (CikkBesz II. k. 324—25.), szept. 24-én, majd okt. elsejétől folyamatosan a tréfás-gúnyos *Hivatalos rovatban Jellacsics közlönye* címen harsány szarkazmussal támadta a magát Pannónia királyának kikiáltott bánt. (Uo. 347—49.) Utána számonként gúnyolta a „nagyúr hivatalos rendeleteit”. Októbertől az év végéig a *Charivari* rovatban triviális gúnyolódásainak élte a haza életére tördő ellenség ellen fordította.

szerkeszteni — Ez a szó ismét elárulja, hogy a *Charivari* rovatot Jókai írta. Nem egyes rovatot, hanem lapot szoktak szerkeszteni. Irónknak is csak a gyors „szerkesztés” miatt szaladt ez a szó a tollára. Ezzel azonban egyúttal azt is elárulta, hogy az EL-nél mint szerkesztőnek egyik legfontosabb működési területe a satirikus cikkek és glosszák írása volt.

- 16 *arlequin* — olasz vígjátéki figura, bohóc, pojáca, arlekin
bambouche — marionettszerű báb, kicsi rút személy
- 17 *Hanswurst* — paprikajancsi
- 19 *antichristus* — Krisztus ellenpárja, a gonoszág megszemélyesítője
ki született, hogy kinevettessék az egész világ bolondságaiért — Jókai jellegzetes tréfás torzítása a Hiszekegy kezdetű katolikus egyházi ima szövegére
Már 1848-ban kedvvel travesztálta a vallási textusokat. (Pl. CikkBesz II. k. 258—60.)

- 24 *Haron Jellacsics, Herzog von Pest!!!* — báró Jellacsics, Pest hercege!

- 26 *szerecsán* — szerecsán, Jellacsics Magyarországról kimenekült és 1848 októberében Bécsset ostromló seregének egy része. Eredetileg a Horvátország határát a csempészek és a rablók ellen őrző katonai alakulat tagjai voltak, akik — miután egyedüli díjazásuk

Sor:

az volt, amit a rablóktól és a csempészekről meg tudtak szerezni — maguk is hírhedetteké váltak rablásaik és erőszakosságuk miatt.

31 *contóra* — hitelbe

33 *Kunstretierei* — műlovasiskola, lovarda

34 *Károlyi-ház* — a mai napig fennálló Károlyi palota az V. kerületi Károlyi Mihály u. 16. sz. alatt. Itt székel a Petőfi Irodalmi Múzeum.

Több történelmi esemény színhelye volt.

A PH szerint Jellacsics jan. 5-én mintegy „4 óra tájban” vonult be Pestre, s „szállást a Károlyi palotában vett.” (1849. jan. 6. 257. sz. 9.) A főváros eleste után Jellacsics a Károlyi palota jobb szárnyát rendeztette be magának szállásnak.

38 *Tigris* — a mai V. kerületi Münnich Ferenc u. 5. sz. épület — 1848-ban szálloda volt az akkori Szél utcában.

45 *régóta dicsőitem* — Az EL munkatársai és a békepárt korifeusai közül csak az első személyben nyilatkozó Jókai mondhatta el, hogy „régóta dicsőít” Jellacsicsot.

herczog fon [von] Debrecin — Debrecen hercege

47 *Mi különbség van . . .* — A romantikus ellentétekben gondolkodó Jókai e katekizáló módszert már 1848-ban nagy hatással alkalmazta. (CikkBesz II. k. 160—61.)

49 *két forintot alul . . . eldugják* — Közmondásos volt Pesten is és Debrecenben is a váltópénz hiánya. (CikkBesz II. k. 302.)

50 *Kanahán* — itt: Magyarország

62 *fekete bankó* — „vadbankó”, a devalváció után kibocsátott váltópénz, amelynek az értéke alaposan alászállott (MT 1848. aug. 14. 130. sz. 521.)

A magyar nemzet története regényes rajzokban c. „történelmi munkájában” írta Jókai, hogy „a francia háború alatt az osztrák abszolutisztikus kormány elárasztotta az országot fekete bankóval és félforintot valló két garasosokkal, a miket a köznép feltalálójuk után zicsedliknek és schusztertalléroknek nevezett.” (II. k. JKK 68. k. 465.)

A fekete bankót a bécsi bank bocsátotta ki, s nálunk nyomásuk színe alapján nevezték el. (CikkBesz. II. k. 838.) 1816-ban, ill. 1831-ben az osztrák kormány az államcsőd elkerülése végett az addig forgalomban levő, de már inflálódott vörös színű papírpénz helyett leértékelt árfolyamon mint váltópénzt hozta forgalomba. E pénzügyi manipuláció révén sokan eladósodtak és tönkrementek, mert adósságukat névértékben, de közben már

Sor:

- jóval magasabb vásárlóértékű pénzben kellett visszafizetni.
(CikkBesz II. k. 750.)
- 65 *őreg harang* — Célzás a „Majd megfizeti a nagy harang!” (azaz senki) szólásra (CikkBesz V. k. 382.)
- 66 *Szentkirályi Móric* (1807—1882) — földbirtokos, Pest megye első alispánja, az utolsó rendi országgyűlésen a megye követe, 1848-ban Turkeve képviselője. Ápr. 20-án lett jászkun főkapitány. 1849 januárjában behódolt a császáriaknak s az OHB zár alá vétette birtokait. Bécsbe költözött, s mint orvos praktizált. Az EL. máj. 23-án azt írta N. betűjeggyel megjelent „kazinczyádájában”, hogy „Nekünk Pázmány kétségbe esése, Szentkirályi elsüllyedése s. a. t. fájni fog mindig.” (77. sz. 2.)
Pedig Vida Károly már jan. 24-én azt mondta róla: „Senki-nek, a ki őt látta, figyelmét el nem kerülhette a mély megvetés, mit ezen komédiások [a szabadságharc hívei] iránt komoly arcán hordozott.” (*Hírűzér. Figyelmező* 3. sz. 10.; Vö.: *Bel-föld. AlfH* 1849. febr. 18. 14. sz. 54.)
- 67 *orvosnak képezi ki magát* — A PH ápr. 28-án írta, hogy „Szentkirályi Móric megöszült, javait első nejétől maradt gyerekeire iratta át, ő pedig nejével Münchenbe utazott, ott a homoeopathiát tanulandó”. (275. sz. 14.)
- 71 *Az maga nagyobb pusztulás lenne . . .* — A hasonlat ebben az esetben is Jókai szatirikus kedvére vall.
- 72 *cholera* — 1849-ben egyre aggasztóbb mértékben terjedt a kolera, de már 1848 őszén felütötte a fejét. (221. sz.)

17

HÁROMSZÉK AZ UTÓSÓ IDŐBEN

57—58.

- M1 1. EL 1849. febr. 26. 4. sz. 2. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 21. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

N101:

- 1 Kolozsvárt a humanistában (PH: Kolozsvártt a humanitásban)
4 Nagy Várad felé. (PH: Nagyvárad felé.)
Itom Erdély (EL: Bem Erdély — sh. —)
külön vidékeim (EL: külön vidékeim — sh. —)

Sor:

- 15 Pénz, ágyú és (PH: *Álgyu és*)
17 A PH-ban végig nincsen kiemelés.
19 s ágyúöntésre ajánlkozik. (PH: s *álgyuöntésre* ajánlkozik. [A PH a későbbiekben következetesen *álgyu* szót ír a EL-beli *ágyú* helyett.]
19 harangok városból (PH: harangok a városból)
21 Már volt a (PH: Már most a)
ágyújok s kimentek (PH: *álgyujok volt s kimentek*)
34 hamisan nyomtatott (PH: hamisan nyomott)
53 Éljenek a derék (PH: *Eljenek a derék — sh. —*)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

E cikk sok szempontból rokona Kővári László *A székely nép c.* frásának. (Közl 1849. márc. 7. 46. sz. 161.)

- x *Erdély le vala már igazva* — 1848 utolsó három hónapjának eseményeiről emlékezett meg ebben a cikkben Jókai. 1848 májusa óta egyre nagyobb arányban bontakozott ki a román felkelés. Fő bujtogatóik Saguna, a Román Nemzeti Komité elnöke, a helybeli szászok és Karl Urban, a II. román (nászódi) határőrezred alezredes voltak. Bázisukat — miként a szerb-horvát területen — itt is a határőrezredek alkották. A román felkelők általános támadást indítottak a magyar földbirtokosok és a magyar kormány tisztviselői ellen. A szászok kimondták elszakadásukat Magyarországtól. Anton Puchner báró, erdélyi főhadparancsnok — bécsi utasításra — Nagyszeben környékén összpontosította csapatait s okt. 18-án nyíltan megtagadta az engedelmességet a magyar kormánynak. A konzervatív erdélyi kormánybiztos, Vay Miklós báró tétlenül szemlélte az ellenforradalom szervezkedését. A csekély számú magyar sereg báró Baldacci Manó ezredes vezényletével Kolozsvárról állomásozott. Októberben kezdtek a székelyek szervezkedni, s kiállítottak négy dandárt Sombory Sándor huszárezredes vezérletével.

Az erdélyi osztrák haderő két részre oszlott. A déli hadtest Anton Puchner báró altábornagy vezetésével Nagyszebenben tartotta főhadiszállását. A Wardener tábornok és Urban alezredes vezette északi hadtest Beszterce vidékén állomásozott. A várak (Gyulafehérvár és Déva), a megerősített városok (Nagyszeben, Brassó) császári kézben voltak. Urban októberben a székelyekre támadt. Gedeon dandára nov. 5-én elfoglalta Marosvásárhelyt, s

Sor:

ezzel a székely sereg felbomlott. Wardener nov. 11-én megszállta Dést és Szamosújvárig nyomult. A hosszú időn át Kolozsvárot tétlenkedő báró Baldacci Manó is megindult nagy nehezen a Szamos mentén, s nov. 13-án Szamosújvárnál Urbantól vereséget szenvedett. Nov. 17-én Kolozsvár is elesett s ezzel lényegében egész Erdélyt meghódították a császáriak. Puchner már Nagyvárad és Debrecen elfoglalását tervezte.

Urbán — Urban, Karl (1802—1877) a II. román határőrezred alezredese, aki 1848 szeptemberében szembefordult a magyar mozgalommal

Dézsben . . . Urbán . . . parancsolt — Urban nov. 13-án, a szamosújvári ütközet után nem üldözte a menekülő Baldaccit, hanem Déstre vonult vissza Wardenerhez.

Kolozsvárt . . . Wardener — Wardener, Urban és Kalliany vonult be nov. 17-én Kolozsvárra.

a humanitásban kivált . . . Jókai arra céloz, hogy Wardener igyekezett seregében szigorú fegyelmet tartani, és örködött a polgári lakosság személy- és vagyonbiztonságán. A felső erdélyi hadsereg parancsnokaként olyan egyezményt írt alá — gróf Mikó Imrével és Grois Gusztávval, Kolozsvár városbíráival — ill. Urbannal, hogy „A rendről s a vagyon- és személy biztosságról . . . kezeskednek; minden rablási kísérlet ellen katonai erővel lépnek föl s a bűnösöket átadják a törvénynek.” (Breit József i. m. I. k. 135.)

- 2 *Wardener, August* (1785—1848) — császári altábornagy, a Bukovinából Erdélybe betört osztrák csapatok parancsnoka
Szeben — Nagyszeben, Sibiu; a múlt században szász város Erdély déli részén. Kossuth szerint az „Erdély fölött kis időre elözönlött katonai zsarnokság ápoló fészkeül a szász nemzet Szvárosa: Nagy Szeben tekintetik”. (KossÖM 14. k. 215—16.) Bem hadilapja „szász bűnfészkeknek” említi. (Honvéd 1849. jan. 27. 27. sz. 108.)

Puchner, Anton báró (1779—1852) — császári altábornagy majd lovassági tábornok, 1846-tól Erdély főhadparancsnoka. 1848 októberében került szembe a szabadságharccal. Nyíltan proklamálta Erdély különállását; megtagadta az engedelmességet a magyar kormánynak, s a magyar hivatalokat törvényen kívül helyezte. Okt. 21-én elismerte a Román Komitét és Erdély prefektúrákra osztását. 15 román légiót állított fel, s ezek az osztrák birodalom 33. hadtestét képezték. A császáriak erdélyi hadműveleteit irányította és 1848 végére egész Erdély uralma alá

Sor:

került. Miután Bem kiverte Erdélyből, Bécsbe távozott, hogy igazolja magát. (Kövári László: *Erdély története 1848—49-ben.* 95—97.)

Marosvásárhely — Tîrgu Mures, erdélyi város a Maros mentén, a múlt századi Marosszék központja

Marosvásárhelyt Gedeon parancsolt — Gedeon nov. 5-én foglalta el Marosvásárhelyt

- 3 *Gedeon* — az Erdélyben állomásozó északi osztrák hadtest egyik dandárparancsnoka

A magyar sereg maradványai kivonultak Nagy Vrad felé — Kolozsvár elfoglalása után menekült Baldacci csapata Csucsra felé, s itt vette át a vezényletet Czetz János, hogy felkészüljön Puchner fogadására, aki Nagyváradot készült megtámadni.

- 4 *Janku* — Avram Iancu (1824—1872) marosvásárhelyi ügyvéd, a román nemzeti mozgalom balszárnyának a vezére. 1848 májusától a Román Nemzeti Komité tagja. Októbertől lesz a román felkelők parancsnoka.

Axinte Sever — a román felkelők egyik vezetője, a Román Komité által 22 prefektúrára osztott Erdélynek egyik prefektusa, „püspökileg felfüggesztett pap”

- 5 *Prodán* — musinai görögkeleti lelkész, majd a román felkelők egyik prefektusa. Nevéhez fűződik Nagyenyed jan. 9-i feladulása. Notesz feljegyzéseiben „udvari patikáriusként” említi Jókai. (Följ. II. k. 290.)

Mikás Ferenc — ügyvéd, a román felkelők egyik prefektusa *dacoromán vezér dulongott a szegény magyar életén és vagyondn* — Legsokoldalúbban az *Egy az Isten c.* regényben ábrázolja Jókai a román felkelést mint „elemi csapást”.

- 6 *Udvarhelyszék* — Székelyudvarhely környékén elterülő erdélyi táj és közigazgatási egység a Nagy-Küküllő mentén. Székelyföldön a szék magyar megyéhez hasonló területi és közigazgatási egység volt.

- 7 *Cskszék* — Cskszereda környékén elterülő erdélyi táj és közigazgatási egység az Olt völgyében
Cskszék ... meghódolt — Cskszékét 1849 elején — Bem megjelenése előtt a császáriakhoz állt Dorsner (25. sz.) ezredes „tartá semleges helyzetben.” (Kövári László i. m. 155.)

- 8 *Háromszék* — múlt századi székely vármegye Erdély délkeleti csücskében, Csks és Brassó megye szomszédságában. Székhelye: Sepsiszentgyörgy.

Egyedül Háromszék dllott még — A marosvásárhelyi vereség után

Sor:

„Csak Háromszéket lehetett még a magyar ügyhöz hűnek tekinteni. Itt november közepén Dobay [Károly] ezredes és Gál Sándor őrnagy erőteljes katonai szervezést teremtettek, s a határokat megszállva tartották, míg a tartalékok Sepsí-Sz.-Györgyben, Uzonban, és Kézdi Vásárhelyen állítottak föl. Ez utóbbi helyen ágyukat is öntöttek harangérből.” (Rüstow: *Az 1848—1849-diki magyar hadjárat története.* ford. Vértesi Arnold és Áldor Imre. 1. k. Pest 1866. 206.)

Gracza György azt írta, hogy „Egyedül Háromszék maradt rendületlen. Egész Erdélyben ez a darabka föld volt csupán, a hol a bujdosó magyar védelemre talált.” (I. m. 3. k. 132.) A Nagyváradot fenyegető Puchner, aki Windischgraetz előrenyomuló csapataival végzetes csapást mérhetett volna a magyar forradalomra, ha nem kényszerül a háromszéki székely népfelkelés ellen felvonulni. A marosvásárhelyi csatavesztés után felbomlott, s hazájukba visszatért csapatmaradványok egyesültek a székely felkelőkkel s ezzel magukra vonták a császári erőket. Puchner seregének csaknem felét kénytelen volt a székelyek ellen küldeni. Az addig sikert sikerre halmozó székely felkelők a dec. 24-i hídvégi csatában súlyos vereséget szenvedtek.

Marosvásárhelyen alakult honvédek . . . — Okt. 16-án a székelyek Marosvásárhelyen szerveztek négy dandárt. Ezek maradványai vonultak Háromszékre.

- 9 *Mátyás huszárok* — az 1848 őszén, a Hunyadi lovas szabadcsapatból alakult 15. sz. honvéd huszárezred, székely huszárok, akik Bethlen Gergely, Bánffy János és Csutak István vezetésével harcoltak Erdélyben (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 37., 464.)
- 14 *Kézdi Vásárhely* — Kézdi vásárhely, Tîrgu Sîcuesc, erdélyi székely kisváros a múlt századi Háromszék megyében a Feketeügy lapályán a Torja patak mentén
- 17 *Gábor Áron* (1814—1849) — a szabadságharc legendás híró székely hőse. 1845-ben káplárként mondott búcsút a katonaságnak. Mint székely ezermester „önműködő szekeret” és aratógépet is fabrikált. Az erdélyi ellenforradalom fegyveres támadása ellen megszervezte a háromszéki székelyeket. Valóságos ágyúöntő telepét épített ki. Az általa öntött ágyúkkal nov. 29-én a hídvégi ütközetben megverték a császári csapatokat. 70 ágyút öntött Bem csapatai számára. Odaadó és szakértő munkásságát Kossuth személyesen elismerte.

Jókai is szeretettel öröklötte meg a „székely földész” találékonyságát, aki ágyúja mellett halt hősi halált júl. 2-án a kökösdi

Sor:

hídnál a véres uzoni csatában. (*Csataképek* NK 10. k. 51—58.; *A köszlő ember fiai* II. k. JKK 28. k. 378.; *Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 35.) Az ágyút öntő székely patriótáról élete végéig nem feledkezett meg. (Pl. *Jóka! tósztaiból*. Székely Nemzet 1884. jan. 5. 2. sz. 2—3.; *Jóka! a székelyekről*. Székely Nemzet 1894. jan. 5. 2. sz. 3.) Noteszfeljegyzései is bizonyítják, hogy Gábor Áron hősi emléke tovább élt a nép között. (*Följegyzések* JKK II. k. 74.) Ma is számos emlékmű és emléktábla hirdeti dicsőségét. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában írta Jókai: „Mikor egész Erdély el van veszve . . . a magára maradt Háromszék nem adja meg magát: a fegyvert fogott székelyek védik határaikat oláhok, szászok és osztrákok ellen. Majd egy lángész támad közülök, Gábor Áron, a ki a maga köztűzéri eszével kitalálja, hogyan kell ágyút önteni: a székelyek leszedik tornyaikból a harangjaikat, s azokból Gábor Áron egy egész üteg ágyút készít; aztán löporgyárat állít fel, s akkor a felágyúzott székelység támadó harcot kezd s kezet nyújt a magyar hadseregekkel visszatérő Bemnek.” (II. JKK 68. k. 471., L. 62. sz.)

26 *pattantyússág* — *tüzérség*

30 *néhány szász fészket fel is dúltak* — Szászrégent nov. 1-én sarcolták meg és gyújtották fel a székelyek.

34 *Kossuth Hírlap* — *Kossuth Hírlapja*

hamisan nyomatott Kossuth Hírlap — „A székelyek a „Kossuth Hírlapja”-ból olvasták 1848 végén, hogy Pestet Windischgrätz elfoglalta, hogy Kossuth megszökött, hogy Magyarország a régi állapotba állítottatott vissza, és hogy a szerkesztő (már mint a „Kossuth Hírlapja” szerkesztője) mennyire csodálkozik a felett, hogy mindezek dacára is a maroknyi Háromszék elég vakmerő nemcsak a császári vitéz seregeknek ellentállani, hanem még a császár ő felsége hú népeit Brassóban és vidékén háborgatni! Ezt . . . a székelyek a „Kossuth Hírlapja”-ból olvasták, mely, miként hinni lehet, Szebenben nyomatott, s kétségen kívül hasonló ármánynak és csábításnak eszköze volt, mint a Közlöny azon hamis száma, amelyet Windischgrätz nemzetgyilkoló céljainak előmozdítására nyomatott bérencsei által Pesten. (Parl. I. k. 1. Vö.: SzabFvD 248.; *Belsőld*. Közl 1849. jan. 16. 2. sz. 8.)

37 *beindult Bém tábornok Erdélybe* — Míg Puchner Nagyvárad előtt összpontosította csapatait, hogy felkészüljön a nagy támadásra, Czetz János őrnagy a csucsai szorosnál szervezte az Erdélyből kiszorult magyar sereg maradjait. Dec. 15-ére már 11 000 rosszul felszerelt gyalogost és csaknem másfél ezer lovaszt állított

Sor:

hadrendbe. A főhadiszállást Szilágysomlyóra helyezte. Dec. 16-án érkezett meg Bem tábornok, s átvette a főparancsnokságot. Célja Kolozsvár elfoglalása volt. Közben Windischgraetz kiadta a parancsot Puchnernek Nagyvárad megtámadására. Puchner csucsai támadását a magyarok visszaverték, s ezzel megghiúsították, hogy császári seregek Nagyváradot fenyegezzék. Dec. 20-án a zaibói, 23-án a dési ütközetben győztek Bem csapatai s 25-én bevonultak Kolozsvárra.

- 41 *E fegyverszünet egy szász faluban kötött* — Gedeon a második hídvégi csatában némi előnyre tett szert s ezután dec. 28-án kötötte meg a háromszékiekkel a sértetlenséget biztosító — de a székelyek többsége által ellenezett — árapataki szerződést. Ezt erősítették meg jan. 2-án Brassóban.

Pontjai örök emlékül maradnak Háromszék dicsőségéül — Jókai alaposan túlértékelt a fegyverszünet jelentőségét. Rüstov szerint az osztrákok brassói győzelme „leverte a háromszékiek bátorságát is, s Gedeon tábornokkal alkudozások kezdettek, melyek végre a székelyekre nézve meglehetősen kemény föltételek alatti békekötésre vezettek. Többi közt a fegyvereket is ki kellett adniok. De végrehajtásra nem került ez, mert Bem győzelmei a dolgok állását nemsokára megváltoztatták.” (I. m. I. k. 207.)

- 42 *Háromszék kikötötte magának a császáriaktól...* — Az árapataki szerződésben a Jókai-cikkben említettekén kívül azt is kikötötték, hogy a korábban határőrszolgálatot teljesítő székelyek megtarthatták fegyvereiket, a székelységből senki sem fogható el, a románok pedig nem vonulhatnak be Háromszékbe. A székely főtisztek jan. 5-én Brassóban letették a császárra a hűség esküt.
- 43 *az 1848-ki törvények...* — Ugyancsak békepárti húzás annak ünneplése, hogy Háromszék az 1848-i törvények alapján kötött egységset.
- 53 *a haza nem fogja feledni ragaszkodásukat* — Háromszéknek 1848—49-ben vívott „páratlanul nagyszerű” harcáról Orbán Balázs is megemlékezik *A Székelyföld leírása* c. nagyszerű munkájában. (1869. 5. k. 46.)

CHARIVARI

[1849. febr. 26.] 59—61.

M: EL 4. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

- 1 guillotint halom (EL: guilotint halom — sh. —)
 31 Debreczenben guillotint; (EL: Debreczenben guillontin; — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Az 1. sz. közlemény az aznapi (február. 26-i) parlamenti tárgyalás egyik témájához kapcsolódik.

- 1 guillotint — Beksics Gusztáv szerint Madarász mondta hetykén az országgyűlés cioszlása után a békepárt egyik vezetőjének, hogy „Majd számolunk a guillotine előtt”. (i. m. 75.)
 6 a mi politicus csizmadidink — Madarász László és a radikálisok et consortes — és társaik, s elvbarátaik
 10 hol volna egy arra alkalmas hely, a hol ők is feldlitsék a guillotint — Madarász László az egyik közbeszólásra jelenti ki az országgyűlésen, hogy „Szegeden, Nagyváradon és Miskolcon már fel vannak állítva a rögtönítélő hadi törvényszékek, s ennek folytán ítélnek is”. (ParlD 1. k. 133.)
 17 institutio — intézmény
 19 mikor egyik párt a másikat okokkal le nem tudja győzni . . . — Jókai arra céloz, hogy a véstörvényt a radikálisok javasolták és propagálták.
 22 Ez a cikk ideológiai rokona a véstörvényekről szóló, a Közlönyben utolsónak megjelent írásának. (19. sz.)
 Erre a közleményre és az EL hasonló szellemű cikkeire válaszolva írja az MT Montagnard álnevű szemleírója: „Már bizony utoljára is megadjuk árva fejünket az E s t i L a p o knak, s elhisszük, hogy ez a mi forradalmunk csakugyan nem forradalom.” (1849. febr. 27. 12. sz. 47.)
 23 Fiam Mór — E képzeletbeli aryai levél megszólításában a keresztnev arra enged következtetni, hogy Jókainak szólnak e sorok. Írónk gyakran írt „irodalmi levelet” saját magához. (Pl.: Nyiri

Sor:

Levelek, 56. sz., *Utí levelek*. Jókai Mór Sajóhoz. *CikkBesz* IV. k. 81.)

- 25 *Martius* — Marcius Tizenötödike, MT, radikális politikai napilap, amelyet 1848. márc. 19-én — a márciusi forradalom emlékére — indított Pálffy Albert, a Tizek Társaságának tagja. Főmunkatársa és társszerkesztője volt Csernátony Lajos. Debrecenben 1849. febr. 14-én jelent meg újra.

Az MT szerkesztői és cikkírói főleg Jókait támadták az EL reakciós nézetei miatt. A békepárt tagjairól eleve tudták, hogy nem szimpatizálnak a forradalommal. (Vadnay Károly: *Irodalmi emlékek*. Bp. 1905. 469.)

Gleichheitverein — helyesen: Gleichheitsverein, Egyenlőségi Társulat; Madarász László kezdeményezésére 1848. júl. 26-án alakult radikális szervezet. Mintája Babeuf „Société des Égaux”, a francia forradalom idején a szocialista szervezkedés előfutára volt. (Hatvany Lajos i. m. 2. k. 431.) Tagjai voltak: Tácsics Mihály, Horárik János, a márciusi fiatalok egy része és nemesi radikálisok. Létszámuk meghaladta az ezret. Felléptek a radikális paraszti követelések védelmében, de a nemzetiségi kérdés jelentőségét nem ismerték fel. 1849 elején tagjainak többsége fegyvert fogott, s így alaposan megfogyatkozott létszámban tartotta febr. 22-én első debreceni gyűlését. Később szinte megszűnt politikai tényező lenni.

- 27 *Csernátonyi* — Csernátony Lajos (1821—1901) politikus és publicista, az MT társszerkesztője. 1848 szeptemberében együtt kísérték el Jókaival Kossuthot alföldi „népfeltámasztó” körútjára. (Jókai-jubileum 120.; KossÖM 13. k. 27.) Ugyancsak Jókaival együtt járt Bécsben Kossuth megbízásából „egy élet halál fontosságú missióval”. (KossÖM 13. k. 265., 213—14.) Az OHB novembervégi átszervezésével lett Kossuth egyik titkára. (KossÖM 15. k. 894.) Febr. 24-én — épp a békepártiak támadásának kereshetőségében — az OHB és Kossuth hírlapi kompromittálása miatt lemondott s Kossuth titkos diplomáciai megbízással Franciaországba küldte Teleki Lászlóhoz. Első kísérletre nem sikerült kijutnia az országból, s márc. 21-én — mivel „a körülmények megváltoztak” — egy hónapon át ismét lrt az MT-be. Ápr. 21-én titkos irattal Konstantinápolyon keresztül jutott ki Párizsba. 1849 tavaszán elszánt hírlapi polémiaát folytatott Jókaival, akivel a kiegyezés után már egy hírlapban dolgozott s aki *A tengerszemű hölgy* c. regényében már „igen jó barátjának” nevezte. (JKK 55. k. 282., 483.)

Sor:

- Világos után emigrált. Távollétében halálra ítélték.
- 28 *több girondistákkal* — A liberális politikai irányzatot valló békepárt tagjait Debrecenben szintén girondistáknak nevezték.
- 29 *Szeretném . . . ha nem lennél reactionárius* — Jókai gyakran ironizálta saját magát.
- 31 *Pest* — itt: Windischgrätz kíméletlen megtorló ítéleteinek és büntetéseinek színtere
Pulver und bldj — lőpor és golyó (agyonlövés)
Közmondásos volt ebben az időben Windischgrätz elbizakodottsága és vad kegyetlensége. (SzabFővD 249., 256.)
Madarász László mondta febr. 8-án a képviselőházi ülésen, hogy „honunkban az ellenség szigorú eszközökhöz nyúl, és ha nálunk hazaárulók vannak, könnyen azon gondolatra vetemednek: jobb az ellenséghez állani, mert az büntet, a másik rész pedig egyebet nem tesz, mint fenyeget”. (ParlD 1. k. 73.)
guillotin — célzás a véstörvényekre
Scylla Charybdis — a hajósokat fenyegető veszedelem jelképe: a szicíliai tengertörzörös félelmes örvénye és a vele szemben levő szörny az ókori görög mondavilágban, amelyet Homérosz is megénekel
- 37 *adjanak egy rézpénz ára liberalizmust* — Jókai főleg a *Nyiri levelek*ben tette triviális gúnny tárgyává a radikálisokat — főleg állítólagos műveletlenségüket.
- 39 *vegyek magamnak egy piros tollat* — Jókai itt a radikálisok (flamingók) vörös tollára céloz.
1848-ban ő is vörös tollat viselt.
- 46 *váltaljon hivatalt a rendőrségnél* — A radikális fiatalok — köztük Jókai márciusi barátai — Debrecenben nagy számban dolgoztak Madarász László „rendőrminisztériumában”.
- 48 *recipe* — recept, vény
- 50 *te hivatalra nem vagy alkalmas* — Jókai 1848. ápr. 30-án írta, hogy „Én hivatalt nem kértem soha, helyzetemmel meg vagyok elégedve”. (CikkBesz II. k. 112.)
- 51 *sub stria* — szegély alatt
- 55 *Márton* — Jókai későbbi nagyhatású írói álnevének — a Kakas Mártonnak — egyik első előfordulása.
Márton levele — formailag és tartalmilag is — előfutára az 1849-i *Nyiri leveleknek* és a VU-ban, ill. az Üstökösben nagyon népszerű *Kakas Márton leveleinek*.
Ez az írás rokona egyébként az 1848-ban írt tízparancsolat-átköltésének (CikkBesz II. k. 258—60.), amelyet a későbbiekben

Sor:

is nagy hatással alkalmaz. (Pl. *Képviselői tizparancsolat*. Üstökös 1866. dec. 8. 49. sz.)

- a te urad és ministered* — Madarász László
- 57 *ki tégedet kihoztalak Budapestnek földéről* — Madarász László mint a rendőri és a postaügyek irányítója foglalkozott Pest kiűrtésével. Jókai is találkozott vele a Debrecenbe menekülés idején. Budapest — Ekkor még nem egyesítették hivatalosan a két „testvérvárost”, de 1848. márc. 15-én már használták ezt az elnevezést. Jókai első nagy cikkének a címe — amely a márciusi eseményeket örökíti meg — Budapest. *Forradalom vér nélkül*. (CikkBesz II. k. 5.)
- A Bach-korszakban aztán „rebellis gesztusnak” számtott Budapestet említeni az ország fővárosaként. Még imakönyvet is bevont a cenzúra a benne feltüntetett Budapest szóért. Széchenyi István már 1831-ben felvetette azt a gondolatot, hogy a két várost Budapest néven egyesíteni kell.
- 60 *Ne csindlj . . . savanyú képet* — Jókai főleg a szabadságharc végső fázisában gúnyolja a savanyú képpel szomorkodókat és a kis-hitfeleket. (225. sz.)
- 61 *első bosszudló miniser* — Madarász László
- 62 *feltöröm azoknak leveleit, a kikre én haragszom* — Madarász László tisztviselői a békepárti Szunyogh Rudolftól koboztak el ideiglenesen olyan leveleket, amelyeket Kovács Lajos küldött általa vidékre. A leveleket azonban a rendőrség nem bontotta fel. Jókai gyakran gúnyolja Madarászt (közte *A gyémántos miniser c. elbeszélésében*) a levéltitok megsértése miatt. (FAIM 235.)
- 63 *a kik engemet szeretnek, és hivatalba rakom* — Jókai később még harsányabban tiltakozik a radikális hivatalnokok számának a felduzzasztása ellen.
- 66 *a szót „számadás” ki ne ejtsd* — Szó se róla, gyakran — főleg a kormánybiztosok — igen „nagyvonalú” számlákat nyújtottak be a kormánynak. (KossÖM 14. k. 127., 353—54., 370. 537.)
- 67 *ne említsd az 1848-iki törvényeket* — A békepártiak gyakran hivatkoztak arra, hogy csak az 1848-i törvényekért harcolnak. Kosuth több ízben kifejtette, hogy nem ért egyet ezzel.
- 68 *diurnom* — diurnum; az országgyűlési képviselő napidíja, 5 forint
- 73 *Gleichheits-Verein-Versammlung* — az Egyenlőségi Társulat gyűlése
- 76 *whiszt* — kártyajáték, a bridzs őse
- A 4. pont nagyon hasonlít az 1848 nyarán publikált *Muska tizparancsolatának* a IV. paragrafusára. (CikkBesz II. k. 259.)

Sor:

- 79 *Hordj kardot és vörös tollat* — Utalás Mérey Mórira. (66. sz.)
80 *Ne féltsd a feleségedet* — Jókai itt Mérey Mór intrikusnak híresztelt feleségére céloz.
81 *Ha valakitől elakarsz valamit lopni . . .* — A VIII. parancsolatban nagyon durván a Zichy-ügyre céloz.
84 *Pest visszavételét* — Kossuth már febr. 6-án azt írta, hogy hamarosan visszafoglaljuk Pestet. (KossÖM 14. k. 344.) De később is folyton reménykedik a főváros közeli felszabadításában. (Vö.: ParlD 2. k. 31.)
Erdély elfoglalását — Márc. 19-én, Brassó elfoglalása napján jelenti Bem Kossuthnak, hogy az „erdélyi hadjáratnak vége van”, azaz Erdélyt felszabadította az ellenséges megszállás alól.
85 *Imádkozzál a zavaros időnek hosszú életéért* — Félreérthetetlen vágás ez Madarász László felé.

★

E közleményekre reagálva Csernátony Lajos Jókai modorában közli a *Renegdt hiszekegyet*, az *Apostata tizparancsolatot*, és a két *Esti miatyánkot*. (MT 1849. márc. 26. 35. sz. 136–37.)

A DeBl is válaszolt *Az alföldi jakobinus tizparancsolatra*: „Az Esti lapok szerkesztőjét, s illetőleg az Alföldi tizparancsolat szerzőjét, felhívjuk, hogy legyen szives kijelenteni, miképp a 4-dik parancsolatban a magyarországi egyenlőségi társulatot érti-e? mert ez esetben lesz reá mondandónk.

Nyilvánítását jövő számunk megjelenéséig elvárván Madarász József.” (1849. márc. 1. 2. sz. 8.)

Jókai még aznap háromcsillagos jellel megkülönböztetett nyilatkozatban reflektál:

„A debreceni lapoknak. Alföldi tizparancsolatunkban azt az egyenlőségi társulatot értettük, mely már egyik lábával Amerikában van.” (EL 1849. márc. 1. 7. sz. 4.) Madarász József nem volt — és nem is lehetett — megelégedve ezzel a válasszal, s a következő számban visszatért a polémiára: „Az esti lapok tizparancsolatjának 4-dikében egy bizonyos egyenlőségi társulatra olyasmi mondatott, a mi mindenesetre gyalázó; — ezért felhívtuk az Esti lapokat, hogy a magyarországi egyenlőségi társulatot érti-e vagy sem? —

A férfias nyíltság azt hozta volna magával, hogy vagy igennel, vagy nemmel feleljen, azonban egyiket sem tevő. —

Sor:

Azon esetre, ha csakugyan a magyar egyenlőségi társulatot érti a tizparancsolat szerzője, ez esetre őt, mindaddig, a míg ottani állítását be nem bizonyítja, hazug rágalom szerkesztőjének nyilvánítjuk. — Madarász József." (DebL 1849. márc. 3. 3. sz. 12.)

19

[1849. febr. 27.] 62—66.

- M: 1. 1. sz. Közl 39. sz. 135. a *Belföld* c. rovatban. J. betűjeggysel.
2—4. sz. EL 5. sz. 1—2. aláíratlanul. 5. sz. EL 5. sz. 2. J. M. betűjeggysel.
2. 2—4. sz. és a jegyzet FAIM 111—14.
3. HhM 6. k. 106—07.; 115—18.
4. 3—5. sz. Takáts Sándor i. m. PolBesz 1. k. XXXVIII—XXXIX.
5. Hatvany Lajos i. m. 2. k. 618.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 A HhM-ben nincsen kiemelés.
3 A HhM mindig kurzivált kiemelést alkalmaz.
9 tudományának legelső (HhM: tudományainak legelső)
12, 13 A HhM-ben nincsen kiemelés.
22 katonánk is, és ha bizonyos volna is: hogy meg (HhM: katonánk is: hogy meg)
30 izben felemlegettük, (FAIM: izben elemlegettük.)
32 *kivel* (FAIM; HhM: *kivel*)
33 *hogyan?* (FAIM; HhM: *hogyan?*)
34 *Windischgraeczel, vagy* (FAIM; HhM: *Windischgrätzcel*.)
a habsburg házzal, ha ő (FAIM; HhM: *ha ő*)
36 mert rászed.
Mi nem prédikálunk kibékülést a hazadrulókkal, a morális bűnösökre vannak törvényeink, arról beszélni sem kell: hogy ezek tekintélyben tartassanak, tolvajokkal, bankéhamisítókkel soha sem szokás alkudni. Ezeket felakasztani nem terrorizmus.
Mi nem prédikálunk kibékülést (FAIM; HhM: *mert rászed.*
Mi nem prédikálunk)
39 *epek tekintélyben* (EL: *epek tekintélyben* — ah. —)

Sor:

- 41 kibékülést *laptársainknak*. (FAIM; HhM: kibékülést *laptársainkkal*.)
42 félti *a monopoliumát*. (FAIM; HhM: félti *monopoliumát*.)
50 jellemük *critériuma* (FAIM; HhM: jellemük *critériuma*)
54 A FAIM ritkított kiemelést alkalmaz.
58, 60 A FAIM-ban nincsen kiemelés.
68 gyűlölet *pártja* (EL: gyűlölet *pártja* — sh. —)
71 Ausztriára *támadni* (FAIM: Ausztriára *támadni*)
72 A FAIM-ban nincsen kiemelés.
88 eget és földet (FAIM: eget és *a földet*)
93 Az „isten” szót a FAIM és a HhM nagy kezdőbetűvel írja.
109 az *utósók, kik* (FAIM; HhM: az *utolsó, kik*)
120 reám *e kérdés* (PolBesz: reám *a kérdés*)
127 *tőlem legfeljebb* (PolBesz: *tőlem legfeljebb*)
135 *oly moralis* (PolBesz: *oly mordlis*)
138 *férfi vele* (PolBesz: *férfiá, vele*)
142 *bajnokaival*.

Egyébiránt beszéljünk nagyobb dolgokról. (PolBesz: *bajnokaival*.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Egy hazánkfia Pestről nem rég ezt izente . . .* — Deák Ferenc volt az, aki titokban — egyik barátja útján — a harc folytatására buzdította március elején Pestről a debrecenieket.
21 *Nincs még oda Magyarország!* — Kossuth Lajos is hasonlót mondott jan. 13-i képviselőházi beszédében. (KossÖM 14. k. 119.)
30 *Mi a kiegyenlítés, szövetkezés eszméjét . . .* — Közlönybeli cikkeire és közleményeire céloz itt Jókai. Kiegyenlítésről valóban több ízben esett szó, de szövetkezésről nem.
31 *pereat mondtak a fejünkre* — A különböző lapok ellenvéleményeit a *Tárgyi magyarázatok* közt idéztük.
pereat — vesszen
32 *kivel kellene szövetkezniünk és kibékülnünk* — Jókai sorai megtevesztenek. Egyáltalán nem hagyott kétséget az eddigi cikkeiben, hogy most kelljen olvasóinak utólag megmondani, kihez adressálta békülékeny hangú közleményeit. Különösen azért félrevezető ez a megjegyzés, mert a szövetkezés gondolata az eddigiekben szépszerével fel sem vetődött. Itt valójában a *Sídv-sympathia* c. cikkében kifejtetteket vetíti előre. (35. sz.)
37 *Mi nem prédikálunk kibékülést a hazadrulókkal . . .* — Windisch-graetzcel valóban nem akart kibékülni Jókai — különösen a

Sor:

bicskei „Unbedingte Unterwerfung” után — de igyekezett meggyőzni a Közlöny olvasóit, hogy az egész Habsburg-ház nem „factor a mostani eseményekben”, s szinte könyörgött, hogy a király keljen a már szentesített 1848-as törvények védelmére, s akkor Magyarország „megszűnik áldozni a nemzet vérével”. Mi más lenne ez, ha nem békülési szándék? S ki ne tudta volna ebből kiolvasni, hogy ki a címzett?

moralis bűnösökre — Jókai Csernátony Lajosra és Madarász Lászlóra, a két kiemelkedő radikális politikusra céloz. Az egyik fiatal korában pénzt hamisított, a másikat a Zichy-gyémántok hűtlen kezelésével vádolták, s a békepárt tolvajnak kiáltotta ki. Jókai az EL hasábjain csak később támadja őket ezzel az ürüggyel. Most még csak „megpendíti az eszmét”. Nyilvánvalóan rájuk céloz, mert még ebben a mondatban megemlíti azt is, hogy „tolvajokkal, bankóhamisítókkal nem szokás alkudni”. Később ugyan-csak az EL hasábjain a *Charivari* rovatban — már névvel együtt — írja meg, hogy a bankóhamisító Csernátony Lajos, az MT társszerkesztője. (20. sz.)

- 40 *Ezeket felakasztani nem terrorismus* — Jókai általában ellenzett mindenfajta terrorista intézkedést. Most mégis harcias lett, amikor a radikálisokról van szó. Már-már hajlamosak vagyunk idegen hangra gyanakodni ebben a túlzott szigorban.
- 41 *laptársainknak* — Az EL nevében minden kétséget kizáróan a szerkesztő nyilatkozik. L. a *Laptársainkhoz* c. cikket. (240. sz.)
- 42 *mindenki félti a monopóliumát* — Ebben a vonatkozásban a részletező jegyzet későbbre kívánkozik. Irányi Dániel — Gúz Bende álnévvel — azon nyomban válaszolt a DebL hasábjain (20. sz.) *Uj lap ellen rendesen háborút szoktak indítani a régiék* — Jókait ebben az időben különösen élesen támadja az MT és a DebL. Még az MT valóban „régii” lapnak számíthat a febr. 22-én megindult EL-lel szemben, hiszen febr. 14-én már Debrecenben is megjelent, addig a DebL semmiképpen sem tekinthető réginek, hiszen 5 nappal „fiatalabb”, mint az EL, mert febr. 27-én látott az első száma napvilágot.
- 52 *Az osztrák had megszállotta fél Magyarországot* — A valóságban a császári csapatok 1849 februárjában az ország felénél lényegesen nagyobb területet hódítottak meg.
- 55 *Karlovicz* — Karlóca, Karlovci, a Duna jobb partján Újvidékkel szemben fekvő kisváros a hajdani Szerém megyében, a magyarországi görögkeleti pátriárka múlt századi székhelye *Stratimirovics* — Stratimirović, Djordje [Stratimirovics György]

Sor:

(1822—1908) császári katonatiszt, 1848. máj. 15-én a szerb főodbor alelnöke. Júniusban ezredesként állt a szerb felkelők élére. Később az osztrák hadsereg tábornoka lett.

56 *Theodorovics* — Kuzmann Theodorovich (Theodorovics) szerb származású osztrák tábornok, Jellacsics egyik alvezére. 1848 decemberében a szerémségi császári csapatok parancsnoka, majd Rajacsics szerb patriárka dec. 27-i felkérésére a bécsi kormány jóváhagyásával jan. 3-án átvette a délvidéki szerb-osztrák csapatok parancsnokságát.

59 ... a lengyel párt megtagadta a kényszerített adót — Az osztrák birodalmi gyűlés lengyel képviselői a birodalmi adók emelése ellen szavaztak.

62 A horvát sajtó betiltásáról szóló hír alaptalan.

81 A 3. sz. közlemény alapja Kossuth febr. 27-i — tehát a cikk keletkezésének a napján küldött — poroszlói tudósítása. Jókai mintegy glosszázta az elnökek a képviselőház ill. az OHB-hez címzett jelentését a kápolnai csata első napjáról. „Nagy, eldöntő csaták óráit éljük” — jelentette ki Kossuth. (KossÖM 14. k. 553.) Igaza volt, mert hamarosan következett a márc. 5-i szolnoki győzelem s a dicsőséges tavaszi hadjárat.

84 *e percben valamennyi zászlóé együtt van?* — Kossuth — aki a vezérek egymás közti torzsalkodását elsimítani ment a katonai táborba — azt írta jelentésében: „... az egyenetlenségek kiegyenlítvék, s káros dolog volna, ha valamely személy változtatásokba eszkekedne, mert a tegnapi csatában mindenki kötelességét becsületesen teljesítvén az elmozdítások rossz vért okoznának”. (KossÖM 14. k. 552.)

Az utalás arra is vonatkozik, hogy ebben az időben az erdélyi seregek kivételével minden magyar haderő a Közép-Tiszánál koncentráldott.

85 *e pillanatban 50 ezer fad egyesült egy karrá* — Kossuth jelentésén fellelkessedve túloz Jókai. Az OHB elnöke szerint a mieink közül több mint 20—24.000 ember vett részt a kápolnai csatában az első nap. (Uo. 553.)

89 *nem hallod-e olykor az ágyúk távoli moraját?* — Kossuth Poroszlóról közvetlenül a harc szomszédságából írta: „Ma öt óra reggeltől ... esti 5 óráig dörgött az ágyú, de mindig messzebb és messzebb”. (KossÖM 14. k. 553.)

Jókai szinte már Debrecenben is hallani vélte — igaz csak olykor — a győzelmi zajt.

93 *Népl ki Isten után mindenható vagy* — Szemere Bertalan jan. 24-i

Sor:

felhívására emlékeztetnek Jókai sorai. A felső-magyarországi kormánybiztos írta az „ezer karú népről”, hogy „Te milliókból állsz, és te mindenható vagy a földön”. (Okm 2. k. 331.)

- 98 *Férfiak fegyverre! — nők, imdra! Isten nevében* — Ez a rész már Szemere Egerben nyomtatott febr. 26-i kiáltványával rokon, amely felszólította a népet gerillaharcra s amely együtt érkezett Kossuth jelentésével Debrecenbe. (KossÖM 14. k. 553.)
- 116 *Szerencse redd, új nemzedék, ki a husz éven alul vagy* — Jókai ekkor 24 éves volt.
- 120 Kazinczy Gábor *Komoly szó egy támadásra c.* cikkéhez csatolta Jókai az 5. sz. szerkesztői nyilatkozatát. (EL 1849. febr. 27. 5. sz. 2.)
- 121 *a Március személyiségem iránt elkövet* — A Pálffy Albert által szerkesztett MT szinte állandóan tűz alatt tartotta az EL-t és a szerkesztőt.

Első ízben Képviselő álnevű cikkíró támadta az MT hasábjain febr. 17-én a Közlönyben megjelent cikkei következtetlenségeiért. (4. sz.) Febr. 24-én vezércikkben verték el a port az új naplapon. (10. sz.) Csernátony Lajos a véstörvényekről szóló cikket róttá meg telitaláló kíméletlenséggel. (4. sz.) A Reggeli aláírással napvilágot látott cikkben már botránykeverésről olvashatunk. (10. sz.) Az utolsó lapon Csernátony Lajos előbb egy komoly glosszában (10. sz.) majd a *Mékvirdgok* c. satirikus rovatában szedte le a keresztvizet az EL szerkesztőjéről. (Uo.) Febr. 27-én az MT-ben Karika János, Kecskemét nemzetgyűlési képviselője így írt: „... kinek jut eszébe Guttenberget szidalmazni azért, mert találmánya folytán az Esti lapok is megjelennek”. (12. sz. 47.)

Nem elvem . . . kisszerű dolgokra fordítani a közfigyelmet — 1876. szept. 10-én Törs Kálmánnak a FővL szerkesztésével kapcsolatos levelében fejt ki rokongondolatokat Jókai: „Szépirodalmi lapnak nem kell polemizálni soha; mert az a lap a közönségé, nem a szerkesztőségé. Semmi európai szépirodalmi lapban nem találjuk, hogy az valamelyik laptársának a dolgaival foglalkoznék. Ez, két embert kivéve, mindenkire nézve untató.” (A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára)

- 135 *Ki magára oly morális vádakat hagyott elmondani . . .* — Nyilván itt megint a pénzhamisítás miatt pellengérré állított Csernátony Lajosról van szó. S rá vonatkozóan igazolhatja a „vádakat a körülmény”.
- Jókai ezt a szerkesztői nyilatkozatát is a legutolsó pillanatban ad-

Sor:

hatta a nyomdába, mint 1848-ban egy közleményt ápr. 1-én. (CikkBesz II. k. 64.)

Csernátony Lajos márc. 1-én — talán e gúnyos és kíméletlen megjegyzés miatt is — részletesen felelt Jókainak. (24. sz.)

*

A cikk második közleményéhez a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot csatolta Jókai:

„A Közlönytől megválva, barátaim unszolására megindítottam egy kis félvire nyomtatott lapot, Csáthy nyomdájában, Esti Lapok címe alatt. Magam voltam szerkesztő, író és javítnok. A lapnak előfizetője nem volt; nem is mehetett volna messzire. Köröskörül hat—tíz mérföldnyi területben ellenséges táborok fogták a kormány székhelyét körül. A napi eladásból kellett megélnie. Ezer példányban nyomták, s az Debrecenben minden este elkelt. Munkatársai közt voltak Kazinczy Gábor, Farkas Lajos, Zichy Antal, Szunyoghy, Kovács Lajos, Pálffy János, Zeykek és több képviselő. Nyáry lapjának tartották, de ő maga soha egy betűt sem írt bele. Antagonistái voltak a martius 15-ike Pálffy Albert szerkesztése alatt, Táncsics 'Munkások ujsága', s egy a rendőrfőnök által megindított lap; de a melynek legjobb akarat mellett sem jut eszembe a neve. Ez ellenfelek mindennap elmondták az Esti Lapokrul, hogy az Magyarországot a dynastiával ki akarja békíteni. Mikor aztán a forradalom elmúltával a haditörvényszékek működtek, valami száz képviselő nyilvánítá azt a vérbíróság előtt, hogy ők az 'Esti Lapok' munkatársai voltak. Az egyetlen példánya pedig az Esti Lapoknak az egyik polgári köznévelő birtokában volt, a ki azt mondá az illetőknek: 'bár legalább olvasói lettek volna az urak a lapnak, melyre hivatkoznak, akkor nem mondanák, hogy munkatársai voltak.' — A katonai bíróság azonban csak az ellenlapok insinuatioiból ismerte az *Esti Lapokat* s nagy előny volt azok szerint e lap munkatársai közé számíthatni." (III.)

barátaim — a békepárti politikusok

egy kis félvire nyomtatott lapot . . . Esti Lapok cím alatt — Az EL keletkezéséről a bevezető sorok közt esett szó.

Csáthy nyomdája — Csáthy Lajos 1804-ben Debrecenben felállított nyomdája, amely csaknem fél évszázadon át működött. (91. sz.)

Magam voltam a szerkesztő, író és javítnok — Igaza volt Jókainak.

Sor:

Mind az EL-nál, mind korábban az Ék-nál, ill. későbbben a Délibábnál, nem annyira szerkesztője, hanem mindenese volt lapjainak.

hat—tiz mérföldnyi — kb. 50—80 km.

ellenséges időberek fogták a kormány székhelyét körül — A császáriak valóban átkeltek a Tiszán 1849 elején s Perczel Mór csapatai egy időben már Karcagig húzódtak vissza.

minden este elkelt — Az EL debreceni népszerűsége közismert volt. Juhász Géza szerint ezt főleg Jókai tréfás-szatirikus közleményei okozták. (SzabFővD 285.)

Kazinczy Gábor (1818—1864) — Zemplén megyei földbirtokos és fősolgabíró, ellenzéki politikus. 1848-ban jobboldali képviselő, majd Debrecenben a békepárt egyik vezetője volt.

Zichy Antal (1823—1898) — Zichy Mihály festőművész bátyja. 1843—44-ben patvarista volt Szentkirályi Mór Pest megyei alispán és Somssich Pál országgyűlési követ mellett. 1847—48-ban Moson vármegye aljegyzője, tisztiügyésze és országgyűlési képviselője. Az Ék-ban és a Honderüben jelentek meg cikkei. A békepárt vezető tagjaként vett részt a parlament debreceni ülésein s belső munkatársként dolgozott az EL-ben.

Szunyoghy — Szunyoghy Rudolf, földbirtokos, Szabolcs megye táblabírája. 1848—49-ben a Szabolcs megyei Nagykálló kerület képviselője, a radikálisok elszánt ellenfele volt. Debrecenben vezetőként vett részt a békepárt politikai tevékenységében.

Pálffy János (1804—1857) — erdélyi ellenzéki politikus, Udvarhely liberális képviselője, majd 1848-ban az országgyűlés alelnöke. Szeptemberben az OHB tagja. Jan. 18-án lemondott tisztségéről, majd a békepárthoz csatlakozott.

Zeykek — Zeyk Károly (1811—1885) Kolozs megyei földbirtokos, a megye egyik képviselője az 1848-i nemzetgyűlésben belügyminisztérium egyik osztályfőnöke. Debrecenben a békepárt oszlopos tagja volt.

Zeyk József (1805—1852) Zeyk Károly bátyja. Aranyosszék egyik képviselője, 1848 őszén átmenetileg kormánybiztos lett. 1849-ben ugyancsak a békepárthoz csatlakozott.

Munkások Ujsága — Táncsics Mihály által 1848. ápr. 2-án indított radikális politikai lap. Az EL csak elvben lehetett antagonistája Táncsics lapjának, mert a Munkások Ujságát Debrecen tanácsa már az EL megjelenése előtt betiltotta. Jókai Táncsics időszaki kiadásaival szállt vitába 1849-ben.

rendőrfőnök — Madarász László

Sor:

a rendőr-főnök által megindított lap — az 1849. febr. 27-én Madarász József szerkesztésében megjelent Debreceni Lapok (DeBL 21. sz.)

Az egyetlen példánya . . . az egyik polgári közvádoló birtokában volt — Kossalkó János viszonylag teljes lappéldánya jelenleg a Szabó Ervin könyvtár tulajdona.

polgári közvádoló — L. 12. sz.

*

A DeBL aláíratlan cikkben válaszolt Jókainak:

„A Pesti fekete sárga szelleműek az Esti lapok megjelenésére örömkönyeekre fakadtak, mert tudván azt, hogy Vida uram jó időjében meg ugrand, legalább élvezetben Jókai Mór kárpótlandja őket, — s azért Jókai tiszteletére előre nagy fáklós menetet rendeznek.

Az esti lapok azt állítják, hogy a Marcius, őket kenyérféltetésből cibálta meg; — mi ugy értesültünk, hogy Jókai Mór mint a Közlöny segédszerkesztője 5 ezüsti forint napdíjt huzott, (s aligha most is nem huz) midőn a Közlönyben nyomoru honellenes cikkeiket közre bocsátá; — a mikért nem 5 forintot, de számolás időjére e honból kikorbácsoltatást érdemlend: — mi tehát hajlandóbbak vagyunk hinni, hogy az Esti lapok féltik kenyertüket, s ennek megszerzésére nyulnak még a piszkolódás nemeihez is.

Az Esti lapok szerkesztője Jókai Mór, igen nemes nagyszerűséggel nyilatkozik lapjában, hogy miért nem felel ő a Marcibusban személyessége iránt elkövetett, piszkolódásokra: — mert multjából senki sem mutathat egy foltot is a melly szégyenyére válnék.

Az igaz, hogy Jókai multja vajmi kisszerű, azonban ha nem kell is őt emlékeztetnünk a mult évben Petőfi Sándor irányában történt foltalan magaviseletére, kötelesek vagyunk a szerkesztővel tudatni, hogy lapjainak irányát, s a Közlönybe eleinte ígatott cikkeit, mi reactionarius szelleműeknek esmerjük, s illy lapot szerkeszteni, mindég ráviteles, hogy a mit egyik szenynek vagy foltnak tart, azt a másik haszonnak és dicsőségnak érzi és tartja.”
(1849. márc. 3. 3. sz. 11–12.)

*

CHARIVARI

[1849. febr. 27.] 66—68.

M: EL 5. sz. 4. háromcsillagos (* * *) jellel.

Részl: Hatvany Lajos i. m. 2. k. 618.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

E Charivari-közlemények előtt Kazinczy Gábor írása — X. betűjegglyel — ugyancsak ebben a rovatban kapott helyet.

- 1 *A Martiusban azt írja Csernátóni* . . . — Csernátóny Lajos a *Mdkvirágok* c. satirikus rovatában többek közt a következőket írta az EL megjelenéséről: „Éppen most esik tudomásunkra, hogy Budapestre a Figyelmezőt kirudalták. Vidauram azonban éppen nem zavarodott meg, hanem egyenesen Debrecenbe tartván, itt Jókai Mór álnév alatt lapját *Esti lapok* címmel már megindította.

— Az *Esti lapok* nagyon csodálkoznak azon, hogy a *Pesther Zeitung*, *Spiegel*, és *Agramer Zeitung* miért tiltott portékák a magyar közönség előtt. Ezen mi is nagyon csodálkozunk, miután az *Esti lapok* úgy is szabad kézen forogván, az említett német lapok cikkeit a közönség a *ntidotum* [ellenyszer] gyanánt használhatná.” (1849. márc. 25. 10. sz. 40.)

Vida Károly (1819—1862) — székely kisbirtokos nemes családból származott jó képességű újságíró. Közvetlenül a szabadságharc előtt a konzervatívok lapját, a *Budapesti Híradót* szerkesztette, majd a *Figyelmezőt* irányította, amelyet a magyar kormány 1848 decemberében betiltott. 1849 elején a császáriak védelme alatt ismét megindította ellenforradalmi napilapját. Jókai elszánt polémiát folytatott vele.

- 3 *Cseh* — Csernátóny Lajos családi neve (10. sz.)
 Juhász Géza idézi az *Írók szerepe* c. dolgozatában Csernátóny szurkapiszkáját. (SzabFövD 309.)
- 5 *Csernátóni álnév alatt Mdkvirágokat ad ki* — Csernátóny Lajos az MT-ben *Mdkvirágok* címen vezetett személyeket csipkedő satirikus rovatot. A reakciós és ellenforradalmi figurákat állította pellengérré. Egy sereg olyan embert is, akiket Jókai a maga *Charivari* rovatában rótt meg.

Sor:

6 Jókai a század végén az *Emlékek a szabadsgharcból* c. memoárjában részletesen írta ennek a támadásnak a történetét. (HhM 5. k. 45—50.) Eszerint „a legkedvesebb barátom sértett meg az ellentétes hírlapban . . .

Párbajra nem gondolhattam, mert nem volt becsületsértés, csak a politikai jellem volt megtámadva. De mikor az fáj legjobban. Hisz én nem voltam a reakció zsoldosa, mint az, a kivel azonosított”. (HhM 5. k. 45.)

Jókai szerint ezzel a cikk-váltással kezdődött meg a nagy hírlapi „tollharc” az EL és az MT újságíró között. A válasz megjelenése után felesége azzal fogadta, hogy „éppen most járt itt Kovács Lajos, engemet keresett; arról beszélt, hogy a Március 15-ikében ellenem intézett kemény megtámadást nem szabad megtorlatlan hagynom. Hivatkozott Kossuth jelmondatára: A ki minket kövel, azt mi mennyikövell Egy levelet is hagyott hátra a számomra . . . Néhány sor volt beleírva, a mit a megtámadásra kell visszavágnom.” (Uo. 48.)

Ezután írta meg Jókai azt a bizonyos „mérgezett” visszavágást, amelyet jelen kiadásunkban a febr. 27-i Charivari-fricskák első helyén tettünk közzé. (20. sz.) Jókai szerint „Ez volt életemben az egyetlen rossz tett, a mit soha meg nem tudok bocsátani magamnak; a minek emléke egész életemen át kísértett . . .

És ezzel aztán meg volt izenve a kérlelhetetlen harc a mérsékelt hazafiak s a forradalmi férfiak között: harc a késdöfésekig.” (HhM 5. k. 49—50.)

[Az elszabadult hírlapi csatározásokra jegyzeteinkben visszavágunk.]

Ez sem rossz vic. — Hatvany Lajos idézi a „Nagy napok előperceit éljük” kezd. (19. sz.) „Habsburg-ellenes” cikkből, majd „miután Jókai e hazafias kijelentésekkel megerősítette pozícióját, így rugtatott neki . . . azon embernek, ki magáról azt hiszi, hogy nekem ellenségem, ki magára oly morális vádakot hagyott magára elmondani, anélkül, hogy azokra egy szót szolt volna, s ki felől e vádakot e körülmény annyira igazolja, nem igényelheti magának, hogy az önbecsérzettel bíró férfi vitába ereszkedjék vele.”

E rejtélyesen fenyegető célzás után következnek az „Esti Lapok” Charivari rovatának mérgező viccei. Előbb kedélyesen . . . majd gyilkosan”. Itt idézi Hatvany az 1. sz. közleményt, s hozzáfűzi: „Nem az, de nem áml Ennek már fele sem tréfa. Aki ilyet leír, annak bizonyítania vagy pusztulnia, — s akiről ilyet leírnak,

Sor:

annak cáfolnia vagy pusztulnia kell. A közönség felajzott ideggel leste, hogy Jókainak és Csernátóninak másnapra várt vérebi marakodása után melyikük kerül el mindörökre tehetetlenné és lehetetlenné válva a porondon." (I. m. 2. k. 618.)

Kossuth Debrecenben kétkedve figyelte, hogy az MT fiatal szerkesztői — Pálffy Albert és Csernátó Lajos — az OHB tagjait, főleg Mészáros Lázárt támadták. Csernátó Lajos febr. 23-i cikkeit — amely ismét a hadügyért bírálta — Kossuth már másnap elfélte s lemondásra szolgáltotta fel titkárát. (14. sz.)

Jókai — aki Nyáry Pál révén ismerte Kossuth elmarasztalását az MT cikkeiről, ápr. 23-tól bátran támadhatott Csernátó ellen s látszatra védelmezhetette a katonák becsületét. Azt is tudta, hogy Kossuth nem engedte szellőztetni titkárának az ifjúkori botlását, a bankóhamisítást. „Mennyire gáncsolt az egész világ, — írta Kossuth febr. 24-i levelében Csernátónak —, hogy Önt ez állásban helyezém, — emlegették Önnek ifjúkori tévedéseit, bankócsinálást, emiatti fogságot, (s annyi más, ennél is borzasztóbb bűnt, kezeimbe adták a próbákat,) mondták, hogy állásommal meg nem férhet Önnek illy markirozott multja. — Hallgattam, mert szomorúnak tartanám, ha az ifjúkori botlások egy emberéleten át se tekintethetnének rehabilitálhatóknak”. (Koss-
ÖM 15. k. 895.)

Amikor kiszűrődött, hogy Kossuth lemondatta titkárát, Kovács Lajos úgy vélte, — illetve ürügyül használhatta fel —, hogy most már Kossuth nem védi többé közvetlen munkatársát. Ekkor sietett Jókai lakására, hogy Csernátó Lajos büntetett előéletét — most már és most még lehet felkiáltással — gyorsan tegye közzé. Ekkor még lehetett arra hivatkozni, hogy Kossuth formailag levette a kezét egykori titkáráról, s így került nyilvánosságra — legalábbis nem volt köteles tudni róla sem a békepárt sem Jókai —, hogy mi történik Csernátóval, hogy Kossuth ténylegesen lemond-e róla a febr. 27-i „leleplezés” előtt. Kossuth — Csernátóval teljes egyetértésben — magánlevelben írta meg a lemondás módját: „Nyilatkoztassa ki a lapban hogy részint családi körülményei, részint másnemű rendeltetése következtében jelenti Ön, hogy sem titoknoki hivatását, sem a journalisticai pályáját nem lehet folytatnia egyideig — s olvasóinak hozza fel mélységül, hogy újabb rendeltetésének a journalisticai pályát feláldoznia azon meggyőződés indította, mert újabb rendeltetését mind titoknoki hivatásánál, mind amannál a házára hasznosabbnak

véli. S vegye fel egyévi titoknoki fizetését s kísértse meg, — ha eszközölhetőnek véli — Telekinek utasításokat vinni Párisba az Oriens felé. Ha nem sikerül kimennie, visszajő, s ha elfogadja, akkor valamely más rendeltetést vállal s ha Isten is úgy akarja, hogy én még tehessen valamit.” (KossÖM 15. k. 897.)

S ezek után a Kossuth útmutatásait pontosan megfogadó Csernátony Lajos mintha Jókai sértő soraira válaszolna csupán *Bucuszó olvasóimhoz* címen hosszasan fejtegette, hogyan keveredett pénzhamisításba mint fiatal bécsi jogász, majd így folytatta a hosszadalmasra sikeredett búcsút:

... a nyomorultság mind a mai napokig nem terjedt annyira, hogy névtelen fenyegető levelezéseim kívül, a nyilvánosság a sajtó útján is merészlett és nem szégyenlett volt, politicalai jelen mocsoktalan életem megállítására, journalisticai — általuk igen is érzett éli — működésem elzsidbasztására, politicalai apostasia [hitehagyás] vagy árulás bebizonyítására — mult magány életem ifju botlását emlegetni fel.

Még magok az ellenség bakójának censurája alatt kijövő pesti lapok, még maga a Pesten székelő reactio organuma, a Figyelmező is maga előtt szégyenlette volna magát illy fegyverrel lépni fel egész leplezetlenül; s csak fátyolódzva, csak a gunynak általam s esetem ösmerői által érthető, s mások előtt eltakart fullánkjalval mert olykor csipegetni.

Mert még a zsarnokság organumának is volt annyi arcája, még a leplezetlen reactio igéinek hirdetőjét sem hagyta el annyira a szemérem, hogy valakinek politicalai jelen élete megtámadására, mult magány élete tévedéseiben keressen egyetlen fegyvert.

Még Vida Károly is érzé az illy eljárás alacsonyágát!

A dicsőséget és közbámulást részben az Esti lapok szerkesztője Jokay Mór tartotta fel magának.

Nem becsülném magamat, ha egy illy hitvánság, illy alacsony eszközök általi megtámadtatás, illy nemtelen utoni megrohanás elintézőihez csak egyetlen szót vesztegetnék is.

Nem érteném egy hirlap dicső hivatását, ha politicalai életem jelenét, ifjuságom mult magány eseményével megtámadni, megsemitni akaró nyomorultság irányában egy pillanatig is a piszkosságnak általuk kedvelt terére lépnek!

Én bátran hívom fel a közvélemény és az időszaki sajtó ítéletét — s ez utóbbinak kezelőit igen kérem is — hadd nyilatkozzék a felett, ha valyon milly nevet érdemel a sajtónak azon kezelő-

je, egy politicia hitágazatnak azon hirdetője, ki megtámadott politicalai cikkeinek, s a közvélemény idomítására terjesztett politicalai elveknek védelmezésére azt hozza fel fő és egyetlen erősségül, hogy a megtámadó két év előtt, nem politicalai vétségért (igy írja maga is) börtönben volt: ergo, nem igaz mit az én cikkeimre mond?

Ítéljen e felett a közvélemény, mert én illy emberrel érintkezés által magamat bepiszkolni nem akarom, s nem akarni e lapok elveinek tisztelt hívei iránt tiszteletem parancsol.

Egy nagy férfiak hazának, hozzám nem rég intézett levelének egyik részében így szól:

Mennyire gáncsolt az egész világ, hogy önt ez állásba helyezém. Emlgettek önnek ifjúkori tévedéseit, bankócsinálást e miatti fogóságát s egyebeket, kezembe adták a próbákat, mondván, hogy állásommal meg nem férhet önnek illy multja. — Hallgattam, mert szomorúnak tartanám, ha az ifjúkori botlások egy ember életén át se tekintethetnének rehabilitálhatóknak.

És másutt

Hazaszeretetésben s elhatározott akaratában önmaga szemei előtt, egy egész becsületes étellel rehabilitálni önmagát soha sem kételkedtem. Jele: hogy tudtam azon ifjúkori botlást és még is hallgattam.

Ön ritka elméleti tehetségeivel hazájának még sokat használhat, de fogadjon el tőlem egy tanácsot. Ön nem képzelheti, némely cikkeivel mennyit ártott? Hogy e szegény hazának még hű fiait is anyira nevelik bajait!" sat.

Így ír egy nagy hazafi, egy nagy polgár, egy valódi emberbarát mult magány és politicalai jelenlétemről.

Ki azt akarja megtudni, mint szok irni a hitványság egy okadatott megtámadás ellen? mint védi magát a gyalázatos politicalai apostasiának tudatában? az olvassa meg az esti lapok tegnapi számát.

Én, mint tán fennebb emlitem is, egy illy gyalázatos utoni megtámadásra rég eleitül óta készen állok.

Ezért nem irtam nagyobb cikket soha névtelenül meg akartam mutatni ez által is, hogy irataimért helyt állok s nem rémülök vissza semmi ijesztgetésektől.

Sor:

És most bevégzem e hosszúra nyult cikket, mellynek írására magamat kényszerítettnek láttam.

Ez első és utolsó eset, hogy olvasóimat személyem önismertetésével untatom.

Journalisticai működésem ez uttal bevégezve van; bár sajnálom, hogy ellenörködésemmel, kivált most egy nemzetellenséges irányu lap keletkezte után felhagyni egy más rendeltetés következésében elkerülhetlennek tartom.

Isten adjon e szegény és árulókkal, gyávákkal és kétszínűekkel tömött szegény hazának, mielőbb diadalt! Isten adjon e dicső nemzetnek, e lelkes népnek, mint valóban meg is érdemli, szabadságot és békét.

És adjon isten szíves elvbarátainnak, e lapok véleménye osztóinak és minden igaz honpolgárnak kitartást a harcban, kérérlhetlenséget az árulás ellen, és szigorú számoltatást a diadal után.

Isten engem ugy áldjon vagy verjen meg mint édes hazámnak a szabadság szent ügyének mindig hive és változatlan harcosa maradok". (1849. febr. 28. 13. sz. 51—52.)

Hatvany Lajos tüzetesen ismertette a „töredelmes” bűnvallo-
mást, a „nem csupán mint a debreceni viszonyokra jellemzőt, ha-
nem mint páratlan emberi okmányt”. (I. m. 2. k. 664—68.)
Szerinte „Egy kitanult újságíró szavait nem szabad patikamérleg-
mérni, mégsem lehet pusztá retorikai fogás, ha Csernátoni azt
írja, hogy majdnem három évi kínos rabsága idején még az
anyagi és szellemi nélkülözésnél is jobban viselte meg az erkölcsi
életének öngyilkossága miatt furdaló lelkiismeret. Ezért nem ol-
vashatjuk meghatottság nélkül azt az őszintének hangzó vallo-
mást, hogy felszabadulása után irigyen gondolt vissza a börtön-
ben hagyott lengyel rabtársára, aki mint a szabadság dicső eszmé-
jének „felkarolója”, habár csak tív év múlva, de emelt fővel fogja
a börtönét elhagyni. Ellenben ő, akinek pedig a börtöne meg-
nyílt ajtáinál az édesanyja várakozott, még annak szemébe sem
mert nézni, s szégyenét szemlesütve rejtette a dobogó keblére.
Ott és akkor esküdött meg, hogy szüleit a nekik okozott bánatért
és szégyenért kárpótolni fogja, — s nehogy a maga öntudatának
tükrében ezentúl is szégyenkezve legyen kénytelen tekinteni, első
lesz a hazafias kötelességek teljesítésében.” (I. m. 2. k. 666.)
Hatvany Lajos szerint „Aristophanési nagy komédiába való jele-
net, hogy amikor ennek a tettenért váltó- és bankó-hamistónak
lehorgasztott fővel kéne vezekelnie, akkor van mersze leírni:

Sor:

„Én fölemelt fővel állok bárki elébe, politikai rövid, de nem jelentéktelen életemmel, s nem félek, hogy abban valaki nekem egy gömbostű-hegynyi foltot felmutatna.” . . . Már nem is arisztophanészi, hanem tacitusi, amikor a groteszk az irtózatossá csap át, mert a vádlott ahelyett, hogy védekezne, vádol. Amikor Csernátóni azért pirít rá Jókaira, hogy . . . Vida Károlyban is volt annyi szemérem, miszerint: „a gúnynak csak általam s esetem ösmerői által érthető s mások előtt eltakart fullánkjával mert olykor csipegetni.” . . . Értsd: a középnemesség számára becsület kérdése volt, hogy becsstelenné vált fiainak szégyenét ne vigye a profán nagyközönség elé. Ennek az úri s a hozzá idomult honorácior és értelmiségi osztályban érvényes szabálynak a liberálisok és a reakciósook, a hazafiatlanok és a hazafiak, mindenki alávetette magát, aki a rendi társaság szokásaival még akkor sem szakított, mikor föllázadt a rendi társadalom törvényei ellen. Kossuth esetében az osztályközösség ellenőrizhetetlen szabályán kívül még egy Csernátóniéhoz hasonló ifjúkori eltévelyedésnek valóban magasztos emberi megértésben leszűrődött emléke nagyon ellenőrizhetetlen működött, mikor megengedte a leleplezett Csernátóninak, hogy egy hozzá intézett leveléből a következő sorokat idézze: Emlgették önnek ifjúkori tévedéseit, bankócsinálást . . . tudtam azon ifjúkori botlást s mégis hallgattam.’

Bezzeg Jókait nem bántották efféle skrupulusok. Rá a Csernátóni búcsúszava csak annyiban hatott, hogy már másnap, az „Esti Lapok” márc. 11-i számában, frissen támadó jókedvben így rontson neki: „A Martius tegnapi számában Csernátóni búcsút vesz olvasóimtól és tőlem . . .” (l. m. 2- k. 667.)

Hatvány Lajos szerint „Jókai, aki szerkesztői megbízatásánál fogva a veszendő rendi kiváltságok szószólója volt, mégis mint a feltörekvő polgárság úttörője kergette bele ellenfelcit rendi összetartásuk mentsvárába. Nem kell hinni, hogy öntudatlanul . . . korántsem következik, hogy az úri tempóval szemben a polgári korrupciónak volt igaza. S evvel maga Jókai is annyira tisztában volt, hogy még az érvelésének lendületében is óvatos önuralommal tért ki Csernátóni egyetlen vádjának cáfolata elől. Már ti., hogy feljogosultnak érzi magát annak az embernek lenezésére, aki, általam megtámadott és kimutatott nyomorultsága, apostasiája és renegátsága tisztára mosására mult *magány* életem ifjú éveinek botlását hozza fel.’

Valóban a nagykorú Csernátóni előtt a kiskorúnak váltó- és pénzhamisításai ellenére is nyitva állt volna a pálya, hogy mint

Sor:

igazember, ügyvéd, orvos, író, tanár, színész, ... közbecsülésben éljen ... mint honvéd dicső halált haljon. Vállalhatott volna bármilyen mesterséget vagy kockázatot, csak épp azt az egyet nem, mely a viselt dolgai után a hozzá legkevésbé illő s ezért a legstíltalanabb volt, — már ti. a purifikátorét vagy az ő műszavával élve: a közügyi ellenőrért." (I. m. 668.)

Van egy ki szépséghibája Hatvany Lajos — Csernátóny mintájára terjedelmet nem kímélő — szellemes okfejtésének a „betyárbecsület”-izű nemesi bűnleplezéséről. Nem volt köztudott, hogy Csernátóny szerepelt más néven — Cseh Lajosként — a bécsi börtönben. Hatvany Lajos azt sem vette figyelembe, hogy Kossuth egyszerűen nem engedte az ügy szellőztetését.

*

Rákóczy János, Kossuth titkára márc. 2-án foglalt állást az MT hasábjain:

„Mikor az Esti lapok első száma megjelent, sokan roppant csodálkozásokat vittek véghez, s fűtől, fától kérdezték: hogy az istenért! miként lehet az, hogy a Budapesten borzasztó nagy veres tollat viselt J ó k a i M ó r az a Jókai Mór, a kinek minden második szava r e s p u b l i c a volt, miként változhatott oly hirtelen Vidává?

Én a többek között teljességgel nem csodálkozva, sőt meg sem is lepetve, egész hideg vérrel azt feleltem:

Hogy Krisztusról is megvan írva: miképp az ő úrszine is változott: — hát Jókainak az ő haragos veres szine miért ne változhatnék p. o. [példának okáért] s á r g a f e k e t é r e ?

Hogy én ekként feleltem, onnan van: mert én történetesen igen jól emlékszem a közel mult új évre, mely megszületendett, de a hazafias érzelmű olvasó közönség szerencséjére fogantatáskor történetesen meg is halt Pesti hírlap programjának az ő gyönyörűséges tartalmára. [CikkBesz II. k. 435., 445.]

Nem lehet tagadni, hogy a becsületes magyar embert neme a bosszantó undornak fogja el, midőn az olyan derék legények, a kik megkövetelték, miszerint férfiasságuk, politikai characterük, s hazafiui érzelmüknek tisztelet becsület adassék — s kikeről fenhangon hirdetett elveik s anteacta [előzetes] vitájuk nyomán némüleg jogosítva is valának hinni: hogy bizony ők férfiak, de a szó értelmében,

Sor:

politikai hitvallásuk legalábbis olly erősen áll, mint a Sion hegye — s hazaszerelmük tiszta, mint a derült ég, s melly mint a nap; — midőn mondá; az ilyenféle mákvirágok egyike Magyarországbán 1849-dik évben februarius hónapban egyszer csak azt kezdi hirdetni a journalistika utján, hogy a Habsburg Lotharing, Dynastia sem mit sem vétkezett Magyarország irányában! [3. sz.]

S midőn a most említett üdvösséges doctrina után Esti lapok születnek, mellyeknek különösen a 2-ik számában ollyanok foglatatnak, mikről én is azt mondom, és meggyőződésemként vallom: (a nélkül azonban, hogy Jókai Mórnak privat biographiájára csak távolról is gondolnék, mert ahöz semmi közöm, sem azt érintni semmi jogom) hogy azoknál Vidá sem irt hazaellenesebb, vagy Windischgräzesebb szellemben.

Mert rövid tartalmuk abban áll: hogy bizony nekünk már semmink sincs 8 megyén és bankógyáron kívül, tehát minék a kormány rendezés. —

No lelkesülj aztán te jó magyar nép!

Hát a török uralom alatt mennyi megyét birtunk tisztelt ur? s azért nem voltunk-é, nem maradtunk e nemzet? s azt hiszi e ön, hogy akkor nem volt semmiféle rend, és kormány, melly azt fentartotta?

Ez bizony, a mint mondám igen undorító valami, midőn magyar journalistá ilyen gyönyörűségesen doctrinairkedik hazánk mostani perceiben, — de mégis hadján. —

Mert hiszen az ember megszokja még az árulás, gyávaság, kislelkűség — drága énjének módnélküli féltése s több e féle napjainkban bokrosan virágzó hazafias tulajdonságok miatti boszankodást és undorodást is. —

S legfeljebb gúnymosolyra fakadva elmondja magában: mikép ha Pázmándi és Szentkirályi et quorum nomen est legio [s alkik neve légió], elmehettek Windischgräczhez aláztatos kézcsokolásra, azért, mert jószágaikat féltették, — valjon miért nem adhatna Jókai Esti lapokat ki praeservativ [bajt megelőző] folyamodványképen, miszerint azon esetre, ha a német gyógyzni találna, az ő quondam [hajdani] veres tollas fejének megkegyelmezni méltóztassék.

Elmondja az ember, hogy a sokféle renegátok szépséges koszorujában elvirágozhatik az ollyan mákvirág is, millyen az Esti

lapok n o m i n e [névlegesen] szerkesztője, s azért bizony nem vész el a világ!

És bizony nagy kár ollyigen berzenkedni az ellen, hogy az Esti lapok szerkesztője Vidával ugyanazonosították, — mert azt kukoricával is ki lehet számítani, hogy ez alatt az emberfia nem ért mást, mint azt: hogy Jókai politikája ép olly rossz ügyünkre nézve, mint a Vidáé.

Sőt én azt mondom, hogy sokkal rosszabb, mert a mit Vida mond a Figyelmezőben, annak a népre koránt sincs olly hatása, mint a mit Jókai Debrecenben mond az Esti lapokban — a hatás pedig mind a kettő csak rossz lehet.

És aztán tulajdonkép talán nem is az a Vida név bántja Jókait annyira, mint annak tudása és érzete, hogy az Esti lapoknál ő olyan, mint a ló nyereggel a hátán, — a lovasok pedig mások... s ha a lovasok felváltva a nyeregben bakot lőnek — azért mindig csak a lovat ütik. S bántja főleg azon szomorú tapasztalás: hogy ezen szépséges állapotot az emberek úgy szögről végről ki is találják. —

S ha végre az ember egy kissé komoly akar lenni, azt mondja: Hogy bizony szép dolog az a political character! t. i. a k i n e k v a n.

Mintegy illy formában gondo'kozott velem együtt igen sok becsületes magyar ember, olvasván az Esti lapok első számain.

Azonban Csernátóni kissé melegebb vérű ember lévén, szokott férfias őszinteségével kimondá véleményét az Esti lapok felett.

És véleményét indokolta is.

És e véleményben alaposan mondhatom, mert tudom, osztóztott a Debrecenben lévő hazafias intelligencia 9—10-ed része, ha nem több.

És bizony senkinek se jutott eszébe Jókai Mór úrnak becses privát egyénisége.

S mit tesz Jókai azon Csernátóni által kimondott vélemény megcáfolására?

Okokat hoz fel talán, cikkeiben kimondott politikájának támogatására? vagy is megmutatni igyekszik miként az ő politikája nem olly rossz, minőnek azt Csernátóni lenni mondá, és azt fejtegeti, miért nem az?

Nem. Hanem Jókai úr a helyett hogy a lapjában vallott politi-

Sor:

cája ellen kimondott véleményt cáfolná, lapjának 5-ik számában ezeket írja:

Csernátoni nem politicalai bűnért börtönben volt.

Tehát azért: mert Csernátoni Jókai politikáját a marciusban megrótta, Jókai az Esti lapokban Csernátoninak egy magány életi gyermekkori vétségét veti szemére, mellyet ez saját nyilatkozata szerint 18 éves korában követett el, s melylyért köztudomás szerint akkor meg is bűnhődött.

Expiált vétkét szemére vetni valakinek, magány életben is a legkiméletesebb kifejezéssel mondva hitvány lelkűség.

De szemrehányólag azért markolni valakinek gyermekkori multjába, mivel ez politikánkat róvta meg, ez olly neme az aljaságnak mellyet a művelt magyarság gyalázatára csak az esti lapok birtak el a nélkül hogy elégték volna szégyenletükben a kép alatt melly e piszkot a szerkesztő dicsőségére megerősíté.

Jókai megírá journalistai halálos ítéletét.

Nekem Csernátoni titoknok társam volt.

Holnapuk óta egy szobába dolgozom vele.

Volt alkalmam megismerni viseletét, lelkületét, elveit politicalai characterét.

És tartozom az igazságnak, s tartozom azon hivatali személyzetnek érdekében s nevében is mellynek Csernátoni velem együtt tagja volt, nyíltan megvallani a közönség előtt, hogy őt mint férfit, mint hazafit mint embert, egyiránt becsülni és szeretni tanultuk.

Mindnyájunk főnökének rólai véleménye tudva van.

Csernátoninak ha volt hibája, az volt: hogy meggyőződését mindenkor mindenkinek és minden tekintet nélkül kimondá.

Éz lehetett hibája a titoknoknak, de nem Csernátoninak.

És tartozom a Jókai féle aljas szemrehányás következtében mint meggyőződésemet megmondani azt is:

Miként az erény útján megsikamlani, emberi dolog, gyermek korunkban felette könnyü.

De azért én azon embert ki 18 éves korában megalkamolván, az eltévesztett utra visszatér, s azon későbbi életben tántorodás nélkül erős lábbon halad, magának becsülést és szeretetet viva ki,

Sor:

lélek erős embernek tartom s nem kevésbé becülöm, mint azt ki soha sem botlott.

És a közéletben ép annyira becülésre méltónak tartom, mint a mint nem tartom azon embert:

Ki a mit ifjabb korában szép cikornyás szavakban itt ott eldeclamált — s elfirkált — azt férfi korában meghazudtolja.

Vide [lásd] mult évi márciusi napokban november végéig Jókai és Vida, vagy is akarám mondani: Vide idei Közlöny és Esti lapok Jókai." (1849. 15. sz. 58—59.)

A DebL D. betűjegyű szemlefrója márc. 3-án a következőképen reagált a polémiára:

„Március 15-dike, s az Esti lapok közt, közelebről kellemetlen összekotcanás történt.

Csernátóni, a Március 15-dike egyik — ekkor még — szerkesztője megtámadta az Esti lapok politicáját.

És ez a maga helyén és rendén volt.

Az Esti lapok, a helyet, hogy politicajukat védnék, feltárják Csernátóni ifjúkori botlását.*

Csernátóni, Március 15-dike 13-dik számában olvasható búcsuszavaiban, ifiukorát s arra következett politicala pályáját a journalisticai conventia szabályait egy percig is el nem tévesztve szemel elől, hiven bemutatja az olvasó közönségnek.

Erre Jókai Mór, az Esti lapok szerkesztője, lapjai tegnapi számában, mentségéül azt hozza fel, mikép őtet az bántotta, hogy: Csernátóni a Jókai Mór személyét Vida Károlylyal azonosította.

Pedig Csernátóni Vida Károly ellen csak „pour combattre les ennemies du peuple" [a nép ellenségeit legyőzni] lépett fel.

Csernátóni hát, küzdelmei során, a politica teréről egyszere lépett le.

Mivel pedig a hirlapok egyik fontos feladata: valamely hirlapban feltűnő kihágást, visszaélést, helytelenséget, lehető szelidséggel, megróni, én helyén látom ezen összekotcanásra nézve, e lapokban nyilatkozni.

Tagadhatlan, hogy: ha Csernátóni, ifiu barátom — melly korban a botlás szinte kikerülhetlen — hibázott, e hibáját nemes irányu politicala működései által jóvá tenni, lelkesen igyekezett.

Tagadhatlan, hogy: Csernátóni az ausztriai újabb politikát,

*„A ki ti. közületek bünnélkül való, vessen követ rája.”

Sor:

melly szerint munkában van véve, Schillerként, „*die Welt durch Gräuel zu verschönern, und die Gesetze durch Gesetzlosigkeit aufrecht zu halten* [a világot borzalmakkal megszépíteni és a törvényeket törvénytelenséggel megőrizni] — journalistai pályáján nem csak nem simogatta, hanem azt a népnek teljes meztelenségbe bemutatta. —

És ezen eljárása által becsületet szolgálatot tőn a magyar nemzetnek, mert megszoktatá azt: valamely oknélküli nimbus által nem engedni magát annyira elcsábíttatni, hogy osztán a valóságot, saját kárára, hiven ne láthassa.

Szóval: segíté a népet, tükkör és homály nélkül láthatni igazságot. [1]

És Jókai Mór, a helyett hogy, a méltányosság terén e — tettekben olvasható — megbánását, s kézzel fogható nemes törekvéseit Csernátóninak méltányolva volna, Lamartineként, „*voulait deshonorer son repentir et porter malheur a ses bonnes intentions.*” [akarta bünbánatát bemocskolni s bajt hozni jószándékaira]

És már ez az, mi nem vala rendén és helyén. Mert egy journálistának, akar támodólag, akar védőleg, csak nemes fegyverekhez szabad nyulnia. Ellenkező esetben megtanítja, jogosítja a népet, mellyet vezetnie, világoztatnia kellene, káros fegyverek használatára.

Egyre figyelmeztetném, ha rossz neven nem venné, Jókai Mórt: soha indulatosan ne nyuljon journalistai tollához, mert, hidje el, *a harag a neki tett szolgálatot meg nem fizett.*” (3. sz. 11.)

Márc. 13-án a vitát ismertető AlfH az alábbiakat szögezte le: „Igazságérzetünk kötelez kimondani: hogy Csernátóni tul a mértéken tapodá sárba a Jókai becsületét, midőn őt Vidával egy személyé azonosítá: mert mi a magyar journalistica mezején aljassabb, elvetemültebb embert s nagyobb hazaárulót nem ismertünk, sőt nem is tudunk képzelni Vidánál: ezért el tudjuk gondolni, hogy ha a Jókai keblében rejtezett a becsület s hazaszeretetek bármilly szikrája, a legnagyobb elkeseredésbe jöhetett a Vidával való porig alázó ugyanazonosításra. Más felől azonban Jókai tetteré ki kell mondanunk: hogy a legnagyobb férfiatlanságot követé el, midőn politicalai civódásoknál, ellenének nem politicalai vétségét hányja fel, s azt ezzel akarja elhallgattatni. Az illy piszkálódásoknál mi mindig csak fájlalni tudjuk, hogy a journalistica nemes küzdterét, még az értelmesb fők is lovagiatlan piszkálódásuk szemétdombjává alacsonyítják le, csakhogy egy-két viccök rajtok ne veszzen.

Scr:

Említett nyilatkozata megjelenése óta csakugyan megszünt Csernátóni a Márciusba dolgozni." (*Hírlapirodalmunk* 21. sz. 81.)

- 7 *ha az Esti lapok reggel jelennének meg . . .* — Főleg a DeBL munkatársai emlegették, hogy az EL azért reakciós, mert az esti sötétben jelenik meg. Mint ahogyan febr. 27-én meg azon gúnyolódtak, hogy az EL „n y á r i öltözetben” látnak napvilágot. (*Tárca*. I. sz. 4.)
- 9 *a Martius nagyon jól tudja l hogy azon név, melly most a magyar hadsereg egységét fõntartja, Mészáros Lázár neve* — Az MT az eszéki vár feladásával kapcsolatban írt a hadügyminiszterrõl: „Mészáros mentegató beszédébõl az a felelet tünik elõ: hogy mit se csináljunk, hanem menjünk aludni, mert hiába erõködünk arra, hogy gyõzzünk, nincs meg a nemzetben a szükséges elem. Adjuk meg tehát magunkat, ne ontsuk hiába a vért.” (II. sz. 41.)
- 13 *nagyon jó dolognak tartotta a visszaféléseket megrovogatni* — 1848-ban gyakran támadta az MT a Barthyány kormányt mulasztásaiért.
- 16 *honores mutant mores* — a méltóság (kitüntetés, hírnév) megváltoztatja az erkölcsöket; más morál szerint cselekszik, akinek az Isten felvitte a dolgát
- 17 *a szelekéren ültek* — Jókai itt a hivatalt viselõkre céloz.
- 21 *és mi vagyunk* — Jókai saját személyét azonosítja az EL-lel.
- 22 *Riczkó õrnagy* — R. Károly (?—1849) — volt császári ezredes. 1848-ban a bihari nemzetõrség parancsnoka õrnagyi minõségben, majd honvédezredes lett. 1848. decemberében az Erdély határára kiszorult magyar sereg jobbszárnyának a parancsnoka volt. Január közepén Bem azzal feladattal nevezte ki Beszterce—Naszód parancsnokává, hogy az elõzõleg éppen Riczkó egységeinek hõsiességével Bukovinába küldött Urban seregét, amely az ellenség egyik legszámottevõbb ereje volt, szemmel tartsa. Bem ugyanakkor — Csányi László kormánybiztos unszólása ellenére — csak csekély erõt hagyott Riczkó Károly kezén. Febr. 14-én ez a kis sereg Királynémetinél — miután a harcban példamutatóan helytálló Riczkó halálos sebet kapott — megzavarodott, vereséget szenvedett és visszavonult Désre.
- Riczkó õrnagyot nem az ellenség lõtte meg* — Jókai téves információ alapján írta a közleményt.
- 29 *Sándor huszár* — 1848 nyarán Bécsbõl és Grazból vezényelték haza. Mindvégig kitartottak a forradalom mellett. Legénysége

Sor:

Béks, Bihar és Csongrád megyékből rekrutálódott. Ruházatuk: zöld posztódolmány, sárga zsinóros mente, veres nadrág, búzakék színű csákó, fehér köpönyeg.

21

LEGUJABB

[1849. febr. 27.] 68.

M: EL 5. sz. 4. háromcsillagos (* * *) jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Általános a beszéd: hogy Bem Szebent bevette* — Bem márc. 11-én foglalta el Nagyszebent.
Annyiszor csalódtunk . . . — Valóban sokszor lábra kapott Debrecenben a Nagyszeben elfoglalásáról szóló hír.
S tulajdonképpen volt is alapja. Kossuth beszédeiben, leveleiben és kiáltványaiban is többször szerepelt a város elfoglalásának közeli és reális időpontja — még márc. 11-e előtt.
Dec. 31-én Bem Besztercét, Riczkó Károly pedig Naszódot foglalta el. Jan. 3-án és 5-én Bem a Borgói szorosnál Bukovinába üldözte Urbant és Jablonowskit, s gyors iramban kezdett hozzá Dél-Erdély felszabadításához. Jan. 13-án bevonult Marosvásárhelyre, 17-én Gálfalván győzött, s 21-én elsietve — a székely segéd csapatok bevárása nélkül — támadt Nagyszeben ellen s vereséget szenvedett. Kossuth szerint „Bűn volt, hogy Bem 3800 embert neki vitt rettenthetetlenül 15.000 rendes katonának s egy ágyúkkal megrakott, pallisadirozott erős városnak.” (KossÓM 15. k. 896.)
- 2 *alig merjük hinni* — A közvetlen hang mindenképpen Jókaira vall.
- 3 *Debrecenben egy sanscrit nyelven szerkesztett lap is megjelent* — A Madarász József által szerkesztett Debreceni Lapokról (DebL) van szó. A DebL nehézkes stílusát gyakran kifogásolták Debrecenben. Szacsuvay Imre jelentette be a parlamentben ápr. 2-án, hogy a „'Debreceni lapok' . . . semmire sem birtak vergődni, mert még ezen első kelleket sem birta magáévá tenni, hogy a nép megért-hesse”. (ParlD 2. k. 42.)
Jókai visszaemlékezése szerint ez a radikális szellemű politikai

Sor:

hírlap „az úgynevezett békepártot folyvást a legocsmányább vádakkal tetézte.” (HhM 5. k. 83.)

- 4 *Madarász József* (1814—1915) — ügyvéd, Madarász László öccse, az Ellenzéki Párt balszárnyához tartozó politikus. Az 1848—49-i nemzetgyűlésben a Fejér megyei sárkeresztúri kerület radikális képviselője. 1848 nyarán a Népelem c. politikai napilap társszerkesztője. Tagja az Egyenlőségi Társulat választmányának. Dec. 21-től az Egyenlőségi Társulat elnöke.

Szerkesztette a ferb. 27-től ápr. 4-ig megjelent DebL-t. A szabadságharc bukása után 9 évi várfogságra ítélték, s 1856-ban amnesztiával szabadult. A hatvanas évek után függetlenségi-ellenzéki politikusként volt a Ház tagja. Jókait még a XX. században is támadta „debreceni békepárti” politikai tevékenysége miatt.

Írónk a századvégi memoárjában „tehetséges és jellemes politikai egyéniségnek” tartotta. (HhM 5. k. 38.)

- 4 *a kik értik e nyelvet, mondják . . .* — Hasonlóképpen gúnyolta Jókai 1847-ben a Szépirodalmi Szemlét, a Honderút és a Tárnalkodót. (CikkBesz I. k. 87.)

- 6 *Az országgyűlésen a haszontalan hivatalnokok brennoldásról volt szó* — A nemzetgyűlés febr. 27-i ülésén Abonyi István „a gazdálkodás elvéből indulván ki” azt indítványozta, hogy „a kormány új álladalmi hivatalnokokat ne nevezhessen ki, és hogy a 800 ftnál több fizetést huzó állodalmi tisztviselőknak kormányilag utalványozott napi díjak szüntessenek meg”. (Közl 1849. febr. 28. 40. sz. 137.)

Halász Boldizsár megfogalmazásában a képviselők azt kívánták, hogy „a haszontalan hivatalok szüntettessenek meg”. (Közl 1849. márc. 1. 41. sz. 142.) A Ház a javaslatot helyben hagyta. *brennol* — itt: megszüntet, megsemmisít

22

JELLEMVONÁSOK BEM TÁBORNOK ÉLETÉBŐL

[1849. febr. 28.]

68—69.

M: EL 6. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Hehberger* — császári katonatiszt
- 7 *dévai csatában* — Nagyszeben jan. 21-i sikertelen ostroma után Bem kénytelen volt belátni, hogy a császáriak fő erősségének a megvételére még nincsen elég ereje, bár a jan. 24-i szelindeki ütközetben visszaverte Puchner seregének egy részét, 31-én Vizaknág hátrált, hogy ott egyesüljön a Maros mentén Magyarországról érkező segélycsapatokkal. Febr. 4-én Puchner ismét rátámadott s Bem a jóval erősebb ellenség ellen négy napig tartó kemény harcban Dévág vonult vissza, s itt egyesült a 3000-es bánáti segédcsoportjával, s febr. 9-én Piskindéll ellentámadásba ment át. (39. sz.)
- 10 *Wir erhalten des Kaisers Thron* — megvédjük a császár trónját
- 20 ... *hőst hazaereszté* — Visszaemlékezése szerint az oroszánról elnevezett Löwen-légióznak volt tagja az a fiatal szász nemzetőr, akit Bem hazaeresztett az anyjához. (HhM 5. k. 63.)

23

HOGYAN KELL VÉSZ IDEJÉN A TŰZHELYT VÉDNI?

69—70.

M: EL 1849. febr. 28. 6. sz. 3—4. aláfratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

- 3 *oláh és szász* (EL: oláh és szász — sh. —)
- 19 *segítséggel biztatták* (EL: segít biztatták — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Dorschner* — Doraner Ferenc alezredes majd ezredes. Az agyagfalvi gyűlésen a csfk-gyergyói székelység vezérévé választják, de átáll a császáriakhoz, s 1849 januárjától a székelyek császári biztosa.
- 3 *Údvarhelyszék* — az öt székely szék egyike Székelyudvarhely központtal
- Haite* — Haydte osztrák „seregbiztos”
osztrák, oldh és szász fegyverek ellen ... — A császári csapatok-

Sor:

- kal együttműködve másfél ezernyi szász nemzetőr és egy csomó román felkelő harcolt a háromszékiek ellen.
- 6 az osztrák hydrafejű csdbítás — A császáriak szinte minden csata előtt elárasztották a támadásra kiszemelt helységek lakóit megadásra vagy behódolásra sürgető kiáltványokkal és felhívásokkal. Ezekben aztán fűt-fát ígértek a császárhoz hű magyaroknak.
- 11 A mi ma még harang volt, holnap ágyúd lett — Számos község adta át harangját a magyar honvédségnek azzal a céllal, hogy ágyút öntsenek belőle.
- 12 óra pondus — az ingaóra nehezéke
- 15 büdöskő — kén, kénkő
- 19 K. Vdsr hely — Kézdivásárhely
- 20 tudomsók . . . alig nyult 3 mföldre — a háromszékiek a külvilágtól elzárva harcoltak és kötöttek fegyverszűnetet. Még Bem győzelmes előretörésének híre sem jutott el hozzájuk.
- 21 mföldre — mérföldre
3 mföld — kb. 25 km
- 23 csépesek — cséphadaróval felszerelt székely felkelők

24

[1849. márc. 1.] 70—73.

M: EL 7. sz. 1. J ó k a i M ó r aláírással.

Részl.: 1. Takáts Sándor i. m. PolBesz 1. k. XXXIX.

2. Hatvany Lajos i. m. 2. k. 704.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

47 nemcsak honom (EL: nemcsak hanem — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 A Marcius tegnapi szdmában — az MT febr. 28-i számában Csernáttoni búcsut vesz olvasótól és tőlem — A búcsú szövegének fontosabb részeit és Hatvany Lajos észrevételeit korábban ismertettük. (20. sz.)

Kovács Lajos az EL támadásának tulajdonítja Csernáttony Lajos távozását. (I. m. Hazánk 1884. 201.)

Sor:

Hatvany Lajos írja: „Ha Petőfi, akit épp a hadbavonulása napján ért Csernátóninak nem várt támadása, polémiaiba keveredett volna az orcátlán támadóval, — akkor röviden-tömören végezhetett volna vele avval a tanáccsal, hogy civilben elvesztett becsületét menjen a becsület mezején keresni.

Jókai azonban attól tartott, ha evvel a tanáccsal szolgálna, azt Csernátóni olyan formában fordíthatná ellene, hogy arra maga is csak a honvéd egyenruhájában szerezhetne jogot. Márpedig az oly kevésbé volt lnyére, hogy inkább harminc lapszámon s vagy száz cikken-híren keresztül halmozott érvet érvre, élcet élcre, míg-nem végül megsemmisítette ellenfelét.” (I. m. 2. k. 705.)

- 8 *latra veti személyiségemet . . .* — Ez a cikk azok közé tartozott, amelyek a FAIM Előszója szerint — azért nem jelentetett meg Jókai szabadságharc alatt keletkezett cikkeinek gyűjteményes kiadásakor, mert „egyes emberekre” vonatkozó polémákat igyekezett „eltüntetni”. (CikkBesz II. k. 479.)

A kihagyás természetesen azt is jelentheti, hogy magával a vitával — s főleg e leckéztetéssel — később már maga sem értett egyet. (FhM 5. k. 49—50.)

- 16 *a leggyűlöltebb vddakat hánydtok rednk* — A vádakat — ha Jókait is érintették — már korábban idéztük.
- 18 *pecsovics* — maradi, vaskalapos (CikkBesz II. k. 736.)
schwarzgelb — fekete—sárga, az osztrák császárság hivatalos színe; császárhű, monarchista, a szabadságharc ellensége
- 20 *parallella* — párhuzamos
- 25 *Ki az a Vida Károly?* — Jókai már 1848-ban is támadta mint a szabadságharc ellenségét. (CikkBesz II. k. 432.) Gyűlöletes jellemvonásainak egy részét az *Egy az Isten* c. regényben szereplő ördögi figurára Vajdár Benjáminka ruházta.

Vida Károly fennen hirdette Figyelmező c. lapjában, hogy ötmillió magyar Európa közepén nem élhet független országban. (1849. jan. 23. 2. sz. 7.; Vö.: SzabFóvD 249.)

- 26 *Egy ördögi hazaduló* — Vida Károlyról szólva még az egyébként mérsékelt AlfH cikkírója is felháborodott: „A Figyelmező is megjelenik, szerkeszti az ismeretes Vida Károly! Még lapját nem láttuk, de programját olvastuk. A borzadásig szemtelen, a a nemzet kormányáról, az országgyűlésről mint terroristicus zarnok hatalomról szól. Gyalázat fejedre, árulól mig a kötelet nyakadra rehetjük!” (9. sz. 34.)
- 38 *midőn egy ördög volt kezemben* — A nyilvánvaló sajtóhiba zavarja a mondat értelmét.

Sor:

- 39 *én tettem a legelső lépést . . .* — Jókai itt ferdítve és túlozva március idusára céloz.
- 72 *tisztábbak, igazabbak . . .* — Jókai később is gyakran bizonygatta, hogy 1849-i magatartása következetes és hazafias volt. (Pl. PolBesz 1 k. 359.; *Politikai divatok* JKK 14. k. 133.; *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 116., 438.; HhM 5. k. 84—86., 96—97.)
- 82 *. . . nem is folytatom* — Takáts Sándor szerint az írók — Gyulai Pál kivételével — Jókainak adtak igazat. (PolBesz 1. k. XXXIX.) A polémiát és a körülötte gyűrűző elvi kérdéseket részletesen tárgyalta a korabeli sajtó és az utókor. Elsők között az AlfH vállalkozott ítéletre. (1849. márc. 13. 21. sz. 81. SzabFővD 309., 314.) Szathmáry Zoltán szerint „Jellemző Jókai újságíró zsenijére, hogy a polémiából ő került ki győztesen, sőt Csernátynak ez ügyből kifolyólag meg is kellett válnia a Március 15-től”. (*Jókai Debrecenben*. Debreceni Független Ujság 1825. febr. 18. 39. sz. 3.)

*

A DebL hasábjain márc. 3-án Madarász József válaszolt:

„Az esti lapok 5-ik száma [20. sz.], pizskolódásokban támodja meg a Márciust, hogy tőle kenyerét féltvén, sárgafeketességgel, pecsovicsággal, és reactionáriussággal vádolja Jókai Mórt.

Miő színben lépett fel Jókai Mór Debrecenben, a mint a Közölny pár számaiban, úgy az Esti lapokban is, azt megbírálni a közönség dolga, s e végett nem elég Jókai Mórnak, szenytelen és tiszta multjára hivatkozni.

Mert sok igen sok a multban hírneves hazafinak látszott egyén, vált később gaz honárulóvá, s elvtagadóvá. — S így a jelent a multal menteni akarni, semmit sem bizonyít; annyival inkább, mert Jókai multjáról a hon közönsége mit sem tud, valami különöst, és kivált hazafiasat.

Itt Debrecenben azonban megemertük tolláról a szép madarat, a ki az osztrák császárt és családját kiakarta mosni a hazánk elleni vétkekből; a ki lapjában azt merte kinyomatni, hogy ő megyét kormányoz a szabadságharcot vivó magyar kormány.

Már mi ezeknél, hazánknak ártalmasabb, és így fekete—sárgább reactionariusabb, pecsovicsabb állításokat, csak azon nyilvános gazemberektől várunk, a kik az ellenséghez szegődve, édes hazánk szabadság diadalának gátolói.

Mindenesetre pedig ez állításokat, Jókai Mórtól keletkeztek azok bár, vagy szerkesztettek, reactionariusokká, feketesárgákká,

Sor:

pecsovicsokká valljuk, annyira; miként ezeket Vida is érdemesítheti a Figyelmezőben tudatni nagy közönségével.

És midőn Csernátoni, a ki hát Jókait az előtt százás szabad-elvűnek, vagy republicánusnak, hitte, ezen megütközve ez emberkét megtámadja, és kimutatja politicalai nyomorultságát, s mint szerénte apostatát [hitehagyottat] és renegátot tisztára mosta, mit teszen e hős virágszála a nemzetellenes irányu lapnak?

Megcáfolja talán, hogy ő nem irta azokat, a mikén minden jóra-való, és szabadságharcunk győzelmét kívánó magyar, méltó bosszankodással ütközött meg, s elpirult, hogy midőn az osztrák ház, mint a képviselők és kormány kimondák hallatlan gazsággal támadtatta meg e hont fegyveres kézzel; — akadhatott ember a kormány székhelyén, és ez ember nem Pestről a mostani ellenség szálta helyről, hanem az ellenségtől tiszta Debrecenből meri azt mondani ezen császári ház nem vett eldöntő részt, szabadság ellenes mozgalmakban, és e hon kormányzata már csak 8 megyékben áll.

Vagy megcáfolta, hogy ezen állítások nem pecsovic, nem feketesárga, nem reactionarius állítások.

Vagy bevallotta talán, hogy hibázott Csernátoni, midőn őt a multban monarchista evőnek hívé: mert ő az előtt is amolyan féle ember volt, mint a Közlönyben fellépett Jókait, és mint az Esti lapokat szerkesztő Jókait: — tehát ne támadja őt meg elvtagadással.

Egyiket sem! hanem a midőn politicalai renegatsággal, vagy is elvtagadással vádoltatik, és midőn lapja színezete úgy bizonyítatik be, mint méltó pótléka Vida Figyelmezőjének.

Ekkor, lapjába bevesz, egy nemtelen, és a politicalai harcot személyes piszkolódássá alyasító cikket Csernátoni ellen, — ez előtt pár évvel nem politicalai vétség miatt történt börtönzését hányván fel. —

És e cikk azt mondja, hogy ez sem rossz vic. —

Mi azonban azt mondjuk, hogy ez a legnemtelenebb, legpiszkosabb válasz, a mi csak a legnagyobb teremténytől származható.

És Csernátoninak a Március 13-ik számában tett búcsu szava következtében, mint csekély bár de ezen és éppen ezen tárgyban bizton hisszük, hogy a nagy közvéleménynek közlönnyeként, mint egyik gyengébb időszi sajtónak ága, köteleseknek érezzük nyilvánítani.

Hogy mult bűnöknek emlékét hozni fel valaki ellen a legszivtelenebb embertelenebb s leghelytelenebb eljárás.

Sor:

Csernátonit elkövetett s érte meglakolt bünnel támodni meg annak, nempoliticali vétket vetni szemére annak, a ki politicali elveiben támodtatott meg, a legnemtelenebb, legpiszkosabb és legoktalanabb cselekvés.

Mert mi azt hisszük és valljuk, hogy a multban elkövetett hibák, bűnök és vétkek, az ember erkölcsi jövőjét sem el nem zárják, sem meg nem becstelenítik; nem is tekintve azt, hogy Csernátoni körülményei sokak előtt még a vétség esetét sem bizonyítják.

Az ember jellemét, nem a nempoliticali, hanem a politicali vétkek szennyezik be legmérgesebben; a honáruslás az elvtagadás, azok már csakugyan moshatlanabb vétkek, a nempoliticaliaknál.

És midőn Jókai politicali renegátsággal támodtatott meg Csernátoni által, ezt vagy megcáfolni kellett volna vagy szinte politicali renegátság támadó fegyverével lett volna szabad csak élnie.

Ellenkezőt tett, elérendi őt a közvélemény.

Mi Csernátonit az események, és nemeskebllet jellemző búcsuszava után, csak adossává véljük Jókainak, mert a mint Csernátonit e búcsuszó, minden emberiebben és nem csak kenyér hajhászva gondolkodók előtt tisztára és becsültté állította ugy amannak megkonditá veszte óráját.

A nemtelen boszut egy nemes válaszu boszuzal látjuk megtorolva, és részvétünket, s becsülésünket nyilvánítjuk Csernátoninak.

Üdvözöljük őt mint szabadság harcunk egyik leghivebb s változtatlanabb harcosát, bár sajtói ellenörködését mielőbb ujra kezdhesse." (3. sz. 10—11.)

25

KIVONATOK EGY MAGYAR CLUBBISTA NAPLÓJÁBÓL

73—77.

M: EL 1849. márc. 1. 7. sz. 4. aláíratlanul a cikk elejétől az 59. sorig és EL 1849. márc. 2. 8. sz. 3—4. aláíratlanul a cikk végéig.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

14 Liptay — (EL: Lyptay — sh. —)

24 egyszerűknél túlzottabb (EL: egyszerűknél túlzottabb — sh. —)

Bor:

- 32 szabadságnak örült, (EL: szabadságnak örült — sh. —)
62 hatalmamban. (EL: hatalmamban.)
(Folytatjuk, a mint hozzá juthatunk.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Jókai kedvenc témája volt 1848-ban is a gyors — és tendenciózus — áttekintése a közelmúlt eseményeinek és azok következményeinek. Szept. 3-án *Bizalmi hőmérőjében* részletesen mutatta be az 1848-i törvények kimondása után megtett történelmi utat a közeljövőig, azaz egészen Szibériáig. (CikkBesz II. k. 311—12.) Szept. 17-én *Az ildomos szélkakas* c. kis Charivari-jeleneteiben Jellacsics útján kalauzolt el a közelmúlttól a közeli jövőig. (CikkBesz. I. k. 324—25.) Hasonló elgondolásból eredt *Ardok Magyarországon*. c. „látványos spektakulum”, amely ugyancsak a Charivari rovatban jelent meg. (CikkBesz II. k. 267—70.)

cím *clubbista* — az Egyenlőségi Társulat tagja

- 3 *a minap még a fejemet adtam zalogúl, hogy a conservativismusnak kell győzni* — Jókai itt a Zerffy (Hirsch) Gusztáv, Birányi (Schulz) Ákos, Nádaskay Lajos stb. típusú személyekre céloz, akik a forradalom előtt buzgó Gyűlde-tagok voltak, majd 180 fokos fordulatot tettek.

Már 1848 nyarán gúnyosan írt a Charivari rovatban a hirtelen radikálisokká vedlett pecsovics lapszerkesztőkről. Utólagos magyarázata szerint e hirtelen színt váltott ultrák „vörös tolla sarkukig ért le”. (CikkBesz II. k. 218.) Júl. 30-án gúnyosan említette, hogy a „jobboldal szabadelvűbb, mint a baloldal”. (CikkBesz II. k. 264.)

- 4 *Egy lakoma Párisban* — Az 1848. februári francia forradalom az ellenzék párizsi reformbankettjével kezdődött.

- 5 *Lajos Filep* — Lajos Fülöp francia király (2. sz.)

Bécs föлдázdva — A császárvárosban 1848. márc. 13-án tört ki a forradalom.

Pesten a szabadság, egyenlőség s testvériség kikidltva — Az 1848. márc. 15-i pesti eseményekről részletesen írt Jókai. (CikkBesz II. k. 5—17.)

- 9 *gyűlde* — reakciós és klerikális ifjúsági csoportosulás.

Petőfi Sándor *A gyűldei ifjakhoz* c. versében kíméletlen hangon

Sor:

- támadta a „fekete lelkűeket”. Jókai is elstélte őket. (CikkBesz II. k. 34.; *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 398.)
- 13 *nemzetes* — Nemzeti Ujság, a Gyűlde orgánuma, amelyet Ilucz Oláh János szerkesztett s amely a márciusi forradalom után radikálissá változott. S nemcsak a „Gyűlde kosztosait”, hanem Bulyovszky Gyulával az élen több fiatal munkatársat is alkalmazott. Jókai már 1847-ben polemizált vele. (CikkBesz I. k. 619.)
- 15 *Liptay* — Liphay Sándor konzervatív politikus, a Konzervatív Párt alapító tagja. 1845-ben a konzervatívok kaszinójaként az ő kezdeményezésére alakult meg a Gyűlde.
A konzervatív fiatalság több ízben — pl. az 1847-i országgyűlési választások előtt — külön tisztelgett nála. A résztvevők ez alkalommal írták be neveiket Liphay Sándor emlékkönyvébe.
- 16 *Nevem . . . magyar. nem is cserélhetem* — Mérey Mórról van szó (66. sz.)
- 43 *voltigirozds* — kötéltáncolás
- 47 *muzzeum tere* — a Nemzeti Múzeum kertjének parkírozatlan elődje, 1848-ban a népgyűlések színhelye
- 55 *rőf* — 67 cm.
- 59 *forradalmi csarnok* — Pilvax kávéház (CikkBesz II. k. 555.)
- 65 *A burger-világot . . . megdöbbené az egyenlőség a héberekkel* — A pesti és budai — főleg német — polgárság nyomására a forradalmat követő napokban a zsidókat a Közbátorsági Választmány kizárta a nemzetörökségből, majd külön osztállyá szerveződve engedte meg nekik a nemzetörködést. Gyakran került sor 1848 tavaszán antiszemita tüntetésekre. Jókai megrázó képekben számolt be a pozsonyi pogromról. (CikkBesz II. k. 105—07.)
- 66 *Agyarkodni kezd a veres tollakra* — A vörös színnel kapcsolatos antipátiáról már 1848-ban is olvashatunk az Ék hasábjain. (CikkBesz II. k. 72—73.)
- 78 *Bécsben engedtek* — V. Ferdinánd 1848. márc. 31-én jóváhagyta a független magyar kormányról szóló törvénycikket.
- 95 *Ministereink megérkeztek* — A Batthyány-kormány 1848. ápr. 14-én tette át a székhelyét Pozsonyból Pestre. A király által szentesített minisztérium tagjai ezen a napon érkeztek meg Pozsonyból a Dunán, s Vasvári Pál nagy beszédben üdvözölte őket. (CikkBesz II. k. 629.)
hivatali osztogatnak — Nagy visszatetszést váltott ki 1848-ban — s Jókai is megemlékezett róla —, hogy milyen hatalmas roham indult meg az új hivatalok elnyerésére. (CikkBesz II. k. 103.)
Abonyi István képviselő febr. 27-én Debrecenben is szót emelt a

Sor:

hivatalnokok létszámának 1848-i felduzzasztása miatt. (Közl 1849. márc. 1. 41. sz. 141.)

107 *notabilitás* — kiválóság

128 *őnök* — Perczel Mór (11. sz.)

*

Jókai az EL hasábjain megígérte, hogy folytatni fogja szatirikus naplóját. Lényegében a felvetett gondolattal tényleg foglalkozik később is, de más műfajban. Különbben is többször előfordult már vele, hogy egy cikksorozat megígért folytatását elhagyta. (Pl. CikkBesz IV. k. 853.)

26

MI LESZ BELŐLÜNK?

78—79.

- M: 1. EL 1849. márc. 2. 8. sz. I. aláíratlanul.
2. FAIM 115—16.
3. HhM 6. k. 119—20.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 9 Bennem [*él a*] hit, (EL: Bennem hit —sh. —)
10 napjaim gondolatja, (HhM: *s* napjaim gondolatja,)
19 Europa (HhM: Európa)
(A FAIM és a HhM végig a modern formát alkalmazza.)
22 inkább ohajtanám, (FAIM; HhM: inkább *shajtanám*)
26 *democratia részére* (HhM: *demokrácia részére*)
28 *republicanus* (HhM: *republikánus*)
33 Lombárd Velenceit (FAIM; HhM: *lombárd-velenceit*)
34 *siciliat*; (FAIM; HhM: *Sicíliát*)
36 Párizsban (FAIM; HhM: *Párisban*)
38 *politikai forradalmak* (HhM: *politikai forradalmak*)
41 a nemzetiségi *nissusok* számára (FAIM; HhM: a nemzetiségi *törekvések* számára)
42 *meglehet: hogy a szétszórt nyelvrokonság territorialis egységre fog vergődni, meglehet! hogy egy a Dunapartig* (FAIM; HhM: *meglehet, hogy a Dunapartig*)
44 Slavonia, egy (FAIM; egy Slavonia *s* — HhM: egy *s* Slavonia — sh. —)
46 *mi leend* akkor (HhM: *mi lesz* akkor)

Sor:

Jókai a *Mi lesz belőlünk* c. cikkében — a márc. 4-i oktrojált alkotmány manifesztálása előtti napokban — úgy foglalt állást a felvetett kérdéssel kapcsolatban, mintha az ápr. 14-i detronizációval kacérkodók még körvonalazatlan politikai elképzeléseikre anticipálta volna a feleletet.

Más kérdés, hogy a *Miért küzdünk?* c. márc. 7-i cikkében (37. sz.) még fokozottabban óvta a magyar politikát az országot feldaraboló és a Gesammtmonarchie-be olvasztó birodalmi alkotmány visszatörlesztésétől, majd ápr. 2-án — mivel a császári udvar továbbra is csak az „unbedingte Unterwerfung” alapján volt hajlandó tárgyalni — a *Habsburg-ház* c. írásában a „históriai nagy nap”, a trónfosztás méltó fogadtatására készítette elő a közvéleményt, amikor olyan evidenciálisnak tűnő érveléssel rukkolt elő, hogy ha Ausztria számára nem létezik Magyarország, akkor Magyarország számára meg nem létezik Ausztria. (87. sz.)

cím Jókai már dec. 31-én gúnyolódik azon, hogy egy osztrák „kapitány úr mindenféle női munkákhoz értett, gyöngygyel himmezni, strimflit kötni, horgacsolni, és barackot befőzni. Az egész ezredben alig volt két tiszt, a ki illyesmit ne tudott volna.

De már ezzel nem állják ki a versenyt a mi honvédeink. Ezek nem tudnak egyebet, mint ütni, meg szurni.

Az isten tudja: hogy mi lesz belőlünk?” (CikkBesz II. k. 458.)

1 *Az ellenséget meg kell vernünk* — Juhász Géza szerint a „békepárt orgánuma” márc. 26-án is hasonló gondolatokat fejteget. (Szab-FővD 312.)

30 *Napoleon* — Charles—Louis—Napoléon Bonaparte (1808—1873) I. Napóleon unokaöccse, 1852-től 1870-ig volt Franciaország császára. 1848-ban sikertelen puccskísérletet hajtott végre a hatalom átvételére. A forradalom kirobbanása után tagja lett a nemzetgyűlésnek. Decemberben a parasztság és a hadsereg elámulásával megválasztották a második köztársaság elnökévé. Az ellenforradalmi nagyburzsoázia érdekeinek képviselőjeként 1851-ben államcsíny útján előbb diktátorrá majd egy év múlva császárrá kiáltotta ki magát.

31 *influentia* — befolyás

36 *hegyi párt* — hegyipárt, az 1848-i francia forradalom radikális pártja, mely az 1789-i forradalom jakobinusairól kapta az elnevezést

41 *nisus* — ösztön, vágy, törekvés

*

Sor:

A cikke az MT a következőképpen reagált:

„Barátom Bandi!

Te kint vagy a tanyán, és nem is tudod, mi történik itt a most országos hírű Debrecenben.

A hol eddig csak az Alföldi Hírlap hangjai terjedtek el a Hortobágy rónáin, — most a lapok csak úgy támadnak, mint nőnek egy nyári eső után a gombák.

Honnan e változás? fogod kérdezni.

Azt hallottam hítelesen: sok lévén itt a munka nélküli hivatalnok, — sokan a képviselők, kik ritkán tartanak rövid üléseket, — kevesen a felső háztól, kik üléseket éppen nem tarthattak eddig, mivel tagtársaik mulasztatlan kötelességöknek ismerék a világ-hírű magyar vendégszeretetet Windisgrätz uraimék irányában is, házuknál fentartani, — mind ezek szörnyen unatkozván egy s t u r m [roham] petitiot nyújtottak be Jókai Mór marcius napi polgártárshoz, lenne szives hosszas unalmaikat legalább egy estvéli lap által rövidíteni, és ekképpen szende álmukat elősegíteni.

Jókai Mór — eszébe jutván a deák mondás „otium est pulvinar sarani” [a henyélés a sátán párnája] csupa keresztényi szánalomból nehogy az ördög annyi becses országos lelkeket magával ragadhasson a pokolba, hogy úgy is csak a sok hajdani régen elkárhozott republikanusok árnyékai közé jöhetnének, — nemeslelkűleg elfogadta a kérvényt, elcsipvén azon becses időből, melyet neki a Közlöny cikkeinek szerkezete fénhagyott, hol részint telyes competens névvel, hol pedig mint az egyik szindarabbani rózsaszínű kisérlet láthatlanul megjelent.

Igy szülemlének meg az Esti lapok, — és így csinos veres transparentnél megkaphatók annak jeléül, hogy ha bár tartalmunkban egészen más színek praedominálnak, leginkább a cégér emlékeztesse a közönséget, hogy valaha Jókai Mór a szívárvány hét színei közt a vereshez is különös előszeretettel viseltetett.

Hogy te is pajtás ne légy kénytelen a tyúkokkal lenyugodni, rá szántam a pengő garast, és ime küldöm neked a mai 8-ik számot.

És gondold meg milly szerencsés voltam — éppen a legnevezetesebb tárgyú cikkekre akadni, — a nagy kérdés tökéletes megfejtésére:

Mi lesz belőlünk?

Min annyi becsületes ember töri fejét, de egy sem tudta annyira magában tisztába hozni mint e vezércikk.

Sor:

Ha tehát te is édes lelkem Bandi kételkedté volna, mi legyen belőlünk, e cikk által tökéletesen el fogsz igazodni.

Lehetsz t. i. republikánus; — lehetsz az orosz influenza alatti batuskázott rabszolgá — lehetsz socialista; — lehetsz végtére még görög, dacoromán, alavon, sőt még olasz is, — csak magyar nem; mert fajod olly csekély, hogy a nagy nemzetiségek közt nevednek még helye sem maradt a világ szinpadján.

De tulajdonképpen hát mi legyen belőled? — e kérdésre ne merj magadnak felelni, hanem légy jó török hitű, hiddjél egy Allahba, és a praedestinatioba, és üdvözülni fogsz a Lajtha vizén innen és túl.

Tanácsolom tehát neked, hadd itt a tanyán szép nődet, virágozó gyermekeidet, pusztítsd el javaidat, veretted magadat agyba-főbe, csak istenért kérlek ne kövesd Lafayette szavajárását: 'et pourquoi donc?' [és miért hát?] — *miért hát uram?*

A viláért se tedd. — *Különb a harc veszve van.*

Mert látod pajtás, a mi forradalmunk egészen sajtyszerű.

Máshol Északamerikában, Franciaországban? Németalföldön stb. célja ki volt tűzve a forradalmi háborúnak, s határozott politika vezette a cél felé.

Mi politikánknak irányt nem adhatunk.

Nekünk az a politikánk magunkat cél nélkül agyon lövetni.

Légy tehát te is jó jámbor magyar ember, bizd a magyarok istenére a cél elhatározását, s addig csak tartsd fejed oda a golyónak, vagy nyakadat a kötélnék.

És ekkint hiszem, mint gondolkodó lényt eléggé meggyőztelek arról miképpen bizonyos kitűzött cél nélkül, tenni, szenvedni, áldozni a legnagyobb politikai bölcsesség; — mert tudnod kell, hogy az emberi, természettől kivételképpen a magyar nemzetet csak a célnélküli törekvés buzdíthatja egyedül erélyességre és kitartásra.

Igy fölbuzditva te is bizonyára ló halálában sietenedsz a táborba.

Csak derék hon maradó Zsuzsikádat sajnálom, ha egy pár vasas német oda vergődnekné tanyádra.

De se baj. — Egy jó salva guardia jut eszembe számára.

Ha elmégysz, hadd ott az asztalon ezen esti lapot. Ha ezt az eisenfressereket [szájhősök] ott megpillantják azonnal kellő respectussal fognak viseltetni; — mert éppen tegnap fogatott el Windischgraetznek egyik futárja, kinek táskájában a legutolsó hadi parancs volt; halálos büntetés alatt rendelvén, mind azon lakok

Sor:

megkímélését, hova az esti lapok járnak; — maga ő hercegsége is praenumerálván in cognito reájuk.

Csak hogy osztán örömmünkben, hogy illy jó szellemű házra találtak, egy csókot is ne applicáljanak vasas vitéz uraimék szép Zsuzsikád piros arcára. — No de hiszen vigasztald magad, hogy e csóknak is nem leszz semmi különös kitzűzött célja. Mert valamint győzni úgy csókolni is lehet cél nélkül ugy-é bár.

És a ki ezt nem hiszi, nem politikus,

barátod

Neyhauzer
táblabíró.

U. I. Ne jöjj valahogy tévedésbe, ha legközelebbi levelemben magyarosítva fog megjelenni nevem aláírása. — Resteltem hogy mint complurium assessor e zsiros magyar városba illy német nevet viseljek. Bokros régi ellenzéki érdemeim tekintetéből, — ő boldog múlt idő, midőn az ember dühös ellenzéki, és egyszers- mind még aristokrata is lehetett! — a honvédelmi bizottmánytól taxa nélkül megnyertem nevem magyarosítását." (1849. márc. 5. 17. sz. 66—67.; Vö.: SzabFővD 285.)

Bandi — A megszólítás visszautal Jókainak egy korábbi cikkére, amelyben Bandi egy fiktív levél címzettjeként szerepelt.

salva guardia — oltalmat biztosító hely, a nemesi otthonok sért-
hetetlensége

Neyhauser — Ujházi; Ezt a cikket a radikális Ujházy László írta.

Ujházy László (1795—1870) — a szabadságharc előtt a Sáros megyei ellenzék vezére volt. 1848-ban a megye főispánjává nevez-
ték ki. Aktív szerepet vállalt mint a főrendiház radikális tagja. Szept. 28-tól pozsonyi, majd 1849-ben komáromi országos biztos volt. A kapituláció után Amerikába emigrált, ahol Új-Buda egyik alapítója volt.

27

LAPUNK ÜGYÉBEN

79—81.

M: EL 1849. márc. 2. 8. sz. 2—3. aláíratlanul.

821

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 tudatjuk vidéki előfizetőinkkel — Jókai mint szerkesztő nyilatkozott e közleményben.
- 2 az országos rendőri és postai hivatal — Amikor 1848 november második felében az OHB tagjai felosztották egymás közt a feladatköröket, a rendőri és a postaügyek intézése Madarász Lászlónak jutott. Ő szervezte meg ezeket a hivatalokat.
... az „Esti lapok” postdéli szétküldését megtagadta — Jókai nyomban közzé tette az EL szétküldésére vonatkozó hivatalos iratokat.

Az „Esti lapokat” illetőleg következő hivatalos oklevelek adatnak és a nyilvánosságnak.

I.

Tisztelt orsz. rendőri hivatal! Esti lapok című politikai hírlapom itt Debrecenben már megindult. Vidékről számos felszólító sürgetéseket kapok. Azért illendő tisztelettel kérem a tisztelt orsz. rendőri hivatalt, méltóztassék az illető postahivataloknál lapom szétküldése iránt a törvények értelmében rendelkezni: alázatos tisztelettel vagyok az orsz. tisztelt rendőri hivatalnak alázatos szolgálja, Jókay Mór, az Esti lapok felelős szerkesztője.

Kivülről: A tiszt. orsz. rendőri hivatalhoz (az „Esti lapok” iránt) beadott kérése a benírtak.

II.

Debrecen város polgármestere.

Felszólíttatásom következtében jelentem, hogy az „Esti” című lap szerkesztője, Jókai Mór, az 1848-ik évi XVIII. törvénycikk 3-ik fejezete 30-ik §-nak 1-ső pontja értelmében a nyilatkozatot megtette: miszerint ő a debreceni nyomdában naponként Esti című lapokat nyomat.

A mi pedig a fennírtett törvénycikk fejezet paragraphus második pontja szerint a kívánt biztosítékot nézi: e tárgyban a kezességet képviselő Szunyogh Rudolf ur vállalta magára. Mivel a biztosíték azonban fekvő birtokban áll, s ennek becseről a bizonyítvány, ugy szinte a betáblázási jegyzőkönyvi kivonat kezecim

Sor:

közzé mind idáig is be nem adatott: e tárgyban kimerítő tudósítást ennél fogva nem tehettem, s nem tehetek.

Debrecen febr. 28. 1849.

Poroszlay Fridrik,
polgármester.

III.

454. sz. R. P. K.

Debrecen városának. Az „Esti lapok” című hirlap iránt tett jelentés folytán, oda utasítottik a hatóság, hogy mivel a sajtótörvény rendelete szerint intézkedések, a helyhatóság köréhez tartoznak, Debrecen városának hatósága, az 1848-ik törvény 18-ik cikke értelmében haladéktalanul intézkedjék, s Jókai Mórnak hátírt, s itt .§. alá csatolt folyamodását szolgáltatassa kézhez.

Debreczen, mart. 2-án 1849.

Madarász László
országos honvédelmi bizottmányi
tag.

454. sz. R. P. K.

Debrecen városának tegnapi fölterjesztéséből kitetszvé: miként az „Esti lapokra”, a törvényes biztosíték sem készpénzben fekvő vagyona betáblázott kötelezvényben le nem tétetett, az irt lapnak postán leendő szétküldése, míg a törvény követeléseinek elég nem tétetik, meg nem engedtetik.

Debreczen mart. 1. 1849.

Az orsz. honv. bizottmány tagja,
Madarász László

25 *cautio* — óvadék

... a hatóság elnökének ... — a törvényhatóság elnöke azaz megyében az alispán, székben a főbíró ill. a királybíró, szabad királyi városban a polgármester

Jókainak jelen esetben elvileg sincsen igaza. Madarász László egyszemélyben volt a rendőrség és a posta főnöke. A kauciót nélkülöző lapkiadás szabálysértés, s ezt a posta nem támogathatja, a rendőrségnek pedig hivatalból kell üldöznie.

10 ... *magasztalói közlé dítala nem számítottunk* — A békepárt állandó támadást folytatott Madarász László és a rendőrségi tisztviselők ellen. Az EL cikkírói és maga a szerkesztő is hasonlóképpen cselekedett.

Sor:

40 *szüntelen pattogtatták a csapót* — ti. az MT cikkírói, akik 1848-ban „ostorozták” a kormányt.

★

Hasonló témával foglalkozott N. betűjeggyel *Lapunk ügyében* címmel az EL egyik szemleírója.

Főleg erre reagált Madarász József a DebL márc. 10-i számában:

„A esti lapok szerkesztőjének.

Ön 12-dik számu lapjában, megtámodja a posta és rendőrség igazgatóját, hogy lapjának szétküldését a cautio nélkül megtiltá, míg Pálfi Albert és Madarász József hirlapjait cautio nélkül s felszólítás nélkül kiadatni tudja, s szétküldését nem akadályozza.

Mi felettébb megbotránkozunk, ön magunk is, a midőn egy lapnak a legilledelemesebben, hogy azt ne mondjuk mikép hazudik, azt kell mondanunk, hogy igaztalan vádakkal és reáfogásokkal áll elő, a tény ellenében.

Pálfi Albertről nem szólunk, de igen ön lapunkról.

1-szor is a mi lapunkat nem Madarász László adatja ki, mert azt kiadjuk ön magunk.

2-szor. Lapunk szétküldését természetes, hogy nem akadályozhatja meg, a 99 ok közül csak azért is, mert előfizetést nem nyitván, azt szét sem küldjük.

3-szor. Azonban, ha szét akarnánk küldeni, azt nem is gátolhatná, mert igen rosszul van értesítve az esti lap hogy nekünk is csak oly forma cautiónk van, mint a minőért már Pesten egy lap betiltatott.

Ugyan Vida uram l kegyes pártfogója, legyen szives az általunk illő kellekkel ellátott, és betáblázott kötelezvényt megtekinteni, s azonnal belátandja, hogy feketesárga szemüvegén hamisan és hibásan lát.

Mert 4-szer értésére adjuk, hogy mi itt Debrecenben, nem a rendőri s postaügy igazgatója, hanem a honvédelmi bizottmánynak biztositásunk elfogadása mellett adjuk ki lapunkat.

És így, csak arra hívjuk fel az esti lapokat, hogy ne mondják azt miként nem szeretnek oly eljárást bemutatni, a mit megtámadnak; mert csakugyan minden oknélküli és igaztalan állításokkal mutatták azt be: és így legalább legyen bennük a férfiaságnak

Sor:

azon legkisebb jele, hogy mondják meg, miként ezt személyességi dühből cselekszik.

Igy fogjuk őt érteni, különben nem.

Mi egyébiránt a biztosítékot haszontalanságnak tartjuk, de mit tehetünk róla ha követeljük, és a midőn Tancsics barátunk lapját, Debrecen városa a biztosíték hiánya miatt betiltotta, addig az Esti lapok csak kedvezésben részesültek, hogy hiányos biztosíték mellett megjelenésük elnézetett; — mert a mint ellehet nézni a hiányos biztosítékú lapot, ugy elkellett volna nézni Tancsics barátunk biztosíték nélküli lapjának megjelenését is." (6. sz. 23.)

28

[1849. márc. 3.] 81—83.

M: EL 9. sz. 1—2. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

3 be ne tölthetők (EL: benne tölthetők — sh. —)

28 hogy polgári (EL: bogy polgári — sh. —)

29 nevetség tárgyává (EL: nevetség torgyává — sh. —)

47 bizonyos osztályban, (EL: bizonyos osztálybaa, — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 . . . lapjaink világot látnak — Jókai mint szerkesztő tárgyalta az EL indulását. A lapjaink — s a cikkben lévő fogónk, besodortatunk, mi stb. szavak — bizonyítják, hogy ismét a szerkesztőt megillető többes szám ill. első személyt alkalmazta Jókai.

7 egy másik lapban — a hivatalos Közlönyben a legnagyobb *journalistai botrányt hozd létre* — A Közlöny vitáról van szó. (2. sz.)

11 . . . elundorodik a botránytól, ugy mint mi is — Jókai az országgyűlési interpelláció után került a hírlapi polémikiakat.

17 becsületes köz és magánélet szeplőtlen multját — Jókai saját 1848-i szereplésére hivatkozott, mint két nappal korábban. (Tehát a márc. 1-i cikknek és ennek a közleménynek azonos a szerzője. Az pedig teljes névaláírással jelent meg.) A békepárt vezetői

Sor:

- éppen Jókai 1848-i „szepőlten politikai múltját” igyekeztek kihasználni.
- 20 *szabadságot vettünk . . .* — a *Politikai sibolet* c. írásról (10. sz.) és az azt követő cikkekről van szó.
- 32 *tüzet szítottunk ellenségeinknél* — Jókai úgy tesz, mintha az MT munkatársai s általában a radikális politikusok főleg morális kérdésekben vitáztak volna, s figyelmen kívül hagyja, hogy Csermátony Lajos pl. Kovács Lajos kettős állását és kettős fizetését ugyancsak kipellengérezte. (15. sz.)
- 36 *A közönség . . . vdrakozdsunkat jóval túlszárnyalta* — Az EL szokatlanul nagy publicitásnak és — jelentős mértékben Jókai személyes érdemeként — nagy érdeklődésnek örvendett Debrecenben.
- 41 *olly emberekkel . . .* — Itt ismét Mérey Mórról van szó.
- 45 *Vigyázzunk a bankóra* — Ezen a címen nem Jókai cikke jelent meg az EL hasábjain febr. 27-én, hanem Y. betűjeggyel Kazinczy Gáborné.
- 46 *Felemlítjük a sinecurák szaporítását . . .* — Kazinczy Gábor cikkében olvashatjuk: „Minap egy képviselő [Madarász József] egy interpellatioval lepte meg a házat, az álladalmi tisztviselők pótlék fizetése iránt.

Ismerve a képviselő ur interpellationalis viszketegét, őszintén örvendettünk, hogy a nagy kazalban, melyet már egyszer más-szor felhordott, egy ép magot is találtunk.

Ennek körül belől két hete . . .

Azóta komolyabb gondok foglalhatták el képviselő ur figyelmét.

Mi szeretnők, ha ezt minél komolyabb figyelmére méltatná a ház.

Sőt ennél meg sem állana. Hanem szüntessen meg egyszersmind minden sinecurát kivétel nélkül. Tekintsen be némely hivatalok organisatiójába, hadd lássa, hogy kik a követi incompatibilias [összeférhetetlenség] inditványozó: s védői voltak, hogyan jártak el magok a hivatalok cumulatíójával? [halmozásával] Lásson utána, hogy rendőri tanácsos, ki töméntelen országos dolgai közt ráér futárkodni, sőt annyi lapot szerkeszteni, miért kap nagy fizetést s mellé napibért?

Többet, sőt sokakat mondhatnánk. Ugy látszik, a házban eleitől fogva csak néhány ember gyakorolta az interpellatiók monopóliumát. A többiektől csak azt tanulták — hogy ne interpelláljanak. De vannak dolgok, mikről a képviselőnek hallgatni nem

Sor:

szabad . . . S ha a kormány néha oda kényszerítették, hogy hirlap cikkekről nyilatkozzék, s a ház felette időzik, sokkal üdvösebb dolog volna illyesmikről szólni s intézkedni, hogy kik magokat a nép embereinek nevezgetik, a nép verejtékéről meg ne feledkezhesenek". (2—3.)

48 a *nép verejtékének kellend folyni* . . . — Jókai puritánsága ebben az esetben is a békepárt manőverezésével találkozott. Az MT tévesen értelmezte az említett *Vigyázzunk a bankóra* c. cikket. A békepártnak azonban ekkor már határozott elképzelése volt, hogy az elszámolásokat gyakran könnyed nagyvonalúsággal intéző kormánybiztosokat mint a közvagyon könnyelmű kezelőit támadhasssa. Ez a tendencia majd a Zichy-gyémántok kezelése körüli harcban kristályosodik ki.

50 a „*Marcius*” *tegnapi számdában* . . . — Jókai e sorokban az — MT Terrorista aláírással megjelent márc. 2-i nyílt levelére válaszolt. (15. sz. 57—58.)

52 *depreciálni* — lebecsülni, kicsinyelni

56 *egy civispárbeszédet idéz elő, mint megtörténtet* — Az MT említett cikkének befejező részében olvashatjuk: „'Nem jó ujság biz a komám, mert az azt mondja, hogy 'V i g y á z z u n k a b a n k ó r a l' 'De ugysegéljen vigyázni is fogok ám, s inkább semmit sem hozok többé a vásárra, mintsem olyan papirosért adjam.

„Bizony komám magam is igyekszem tudni azon a pár darabon mi nálam van. —

S az én 2 emberem egy betüvel sem olvasott többet, hanem tanakodva haladott tovább.” (márc. 2. 15. sz. 57.)

78 *vele lapban többé nem vitdzunk* — Jókainak komoly szándéka volt, hogy felhagy a Pálffy Albertékkal folytatott, erőt forgácsoló, áldatlan polémiákkal, a békepárt ideológiai irányítói azonban nem örvendtek neki. Ez a közlemény ismét azok közé tartozhatott, amely nem nyerte meg Kazinczy Gáborék tetszését.

Jókai ígérete ellenére is nagyon éles polémiába keveredik még az MT munkatársaival.

CHARIVARI

[1849. márc. 3.] 83—87.

- M:** 1. EL 9. sz. 3—2. háromcsillagos (* * *) jellel.
 2. 2. sz. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 22. háromcsillagos választó-jellel.
 3. 2., 4., 8. sz. FAIM 227—28.
 4. 2., 4., 8., 9. sz. HhM 6. k. 265—67.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 25 a szent könyvekben: (FAIM; HhM: a szent könyvben)
 26 világon, de mellyet (EL: vitágon, de mellyet — sh. — PH: világon, de a mellyet)
 nagy egyesülés fog (PH: nagy boldogság és egyesülés fog)
 27 lézen 666. (PH: leszen 666.)
 32 Ez épen 666. (FAIM: $50 + 5 + 500 + 5 + 1 + 100 + 5 = 666$.
 Ez épen 666.)
 38 „Die Ungaren, die (FAIM: Die Ungarn, die)
 43 magyarok pedig, a kik (FAIM; HhM: magyarok, a kik)
 71 a melodey? kérdi. (FAIM; HhM: a Melodey? kérdé.)
 78 Már most (EL: Már most — sh. —)
 83 Erdélyben járt. (EL: Erdélybe járt — sh. —)
 84 hol a paksus? (FAIM: hol a pakszus?)
 89 s gyöngyen vissza (FAIM; HhM: s gyöngén vissza)
 92 arcából kilátni, hogy (FAIM: arcából kitalálni, hogy)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- A rovaton belül Jókai közleményeit megelőzte a Kecskeméti aláírással megjelent cikksorozat. (3.)
 1 A *Pesti jelenetek* c. apró epizódok sok szempontból rokonai az 1848. júl. 9-én megjelent Charivari-sornak (CikkBesz II. k. 243—44.) *Az ildomos szélkakas* c. jelenetnek (CikkBesz II. k. 324—25.) és *A szerencsétlen szélkakas* c. novellának (Csataképek NK 10. k. 189—94.)
 2 *László bátyám* — Madarassy László (L. 68. sz.)
 4 *Dembinszky Kápolndig verte Windischgratzet* — Jókai jelen esetben elhibázott katonai akciót minősít pozitívnak.
 Januárban egyesült Görgey és Klapka György hadteste, hogy a

Sor:

kudarcok után immár ütőképesebb csapatokkal szálljanak szembe a császáriakkal. Schlick azonban kitért előlük, hogy két tűz közé ne kerüljön, s egyesülni akart Windischgraetz-cel, aki serege zömével Gyöngyös felé közeledett.

Dembinski — a honvédsereg januárban kinevezett főparancsnoka — febr. 22-e és 26-a között meggondolatlanul és szétszórt csapatokkal nyomult Kápolnáig, ahol a császáriak váratlanul és két oldalról támadtak a magyarokra. A honvéd hadosztályok egy része csak a csata másnapján, febr. 27-én érkezett a csatatérre, amikor Dembinski már kénytelen volt visszavonulni a túlerő elől.

Az osztrákok 350, a magyarok 1300 embert vesztek. (L.: *A magyar nemzet története regényes rajzokban* II. k. 474; Borus József: *Dembinski fővezérsege és a kápolnai csata*. Bp. 1975.; 71. sz.)

A febr. 26—27-i ütközetet, amely nem jelentett ugyan döntő győzelmet a császáriak számára, Windischgraetz alaposan túlértékelt. (L. 87. sz.)

Erről a csatáról ír Jókai *A vezérek harca* címen egyik visszaemlékezésében, amely Emich Gusztáv Nagy Képes Naptárában jelent meg (Szerk. Vadnay Károly Pest [1861] 17—18.) Ugyanerről megemlékezik a század végén is. (HhM 5. k. 72—73.)

- 10 *egész brigáda díjott Dembinskiktől Windischgraeczhez* — A császáriak általában úton-útfélen híresztelték, hogy a magyar csapatok csata előtt és után tömegestül állnak át hozzájuk.

A Zanini olasz zászlóalj egy része azonban febr. 27-én Kápolnánál egy kritikus pillanatban a császáriaktól bekerítve ellenállás nélkül megadta magát.

- 17 *Kmety* — K. György (1813—1865) — volt császári tiszt, 1848 nyarán mint százados lépett a honvédseregbe. Végig emelkedett a törzstiszt rangfokozatokon, s 1849-ben a feldunai hadseregben hadosztályparancsnok lett. Bátran harcolt a téli, az áprilisi és a nyári hadjáratokban. Jún. 26-án avatták tábormokká. A szabadságharc bukása után emigrált, s Kursid basa néven török hadosztályparancsnok lett. 1851-ben távollétében halálra ítélték.

Kmety ritul befutott Jelaicsnak — A kápolnai csatából visszavonuló magyar seregek utóvédjének a parancsnoka volt Kmety György. Őt támadta meg febr. 18-án Szeghalomnál — nem Jelaics, hanem — Deym tábormok lovasdandára. Az először futásra kényszerült Kmety a császári lovasokat Guyon és Aulich segítségül érkező huszáraival visszaverte. S három ágyújukat is elfoglalta.

- 21 *Strick* — görcs, flekk, folt, szégyenfolt
19 *fliegende Batterie* — mozgó üteg

Sor:

- 27 *megváltó neve* . . . *létszen 666* — A Bibliában a *János Jelenések* könyvében Néró császár héber betűkkel jelzett neve 666, de nem megváltó, hanem pusztító értelemben.
- 33 *Görgei* — Görgey Artúr (1818—1916) — A császári hadseregben volt főhadnagy a Nádorhuszároknál. 1848. jún. 13-án az 5. honvédszázalajhoz nevezték ki századosnak Győrben. Augusztusban lett a Tiszán inneni mozgó nemzetőrség parancsnoka. Októberben már tábornokká nevezték ki s rábízta a feldunai, a későbbi VII. hadtest parancsnokságát. Decemberben csata nélkül vonult vissza az osztrák határtól s Győr feladása után Bábolnánál vereséget szenvedett. A főváros kiürítése után jan. 5-én adta ki emlékeztető váci kiáltványát. Februárban az OHB Dembinski parancsnoksága alá helyezte. Márciusban már ideiglenes fővezér, s ő irányította a dicsőséges tavaszi hadjáratot. Májustól egy ideig hadügyminiszter is volt. Aug. 11-én Kossuth diktátornak nevezte ki, s ő aug. 13-án kapitulált.
- Jókai a szabadságharc másnapján *A fehér angyal* c. balladai ihletettséggű novellájában is igyekezett rokonszenvet ébreszteni Görgey iránt. (*Csataképek* NK 10. k. 161.: Vö.: *A magyar nemzet története regényes rajzokban*. II. k. JKK 68. k. 458.)
- 38 *„Die Ungaren, die kann ich noch leiden, aber die Magyaren, die sind nicht zum ausstehen”* — az ungarokat még csak elviselem, de a magyarokat, azokat ki nem állhatom.
- 45 *trilingvis* — három nyelvű
Jellasics dikciója rokona az okt. 29-én bemutatott szónoklatának, amely az Ék hasábjain jelent meg ugyancsak a Charivari rovatban. (CikkBesz II. k. 393.) A két cikket azonos szerző írta.
- 47 *lénung* — zsold
Holnap lesz a tizenharmadik . . . — Hasonló ötletet kamatoztatott Jókai a satirikus *Muszká tízparancsolatában*. (CikkBesz II. k. 259—60.)
- 49 *Schwarz vagyok* — fekete vagyok, meg vagyok kopasztva a kártyában, elfogyott a pénzem
- 60 *hisztelek az ismerősöket a más világon* — Ez tulajdonképpen válasz gróf Zichy Ödön „pokolból írt” s Jellasicsnak címzett levelére, amely okt. 8-án jelent meg az ÉK Charivari rovatában. (CikkBesz II. k. 357—58.)
- 63 *Rdkóczy János* (1821—1878) — ügyvéd, Kossuth sógora. A márciusi napokban Pest megye aljegyzője volt, a pénzügyminisztériumban ill. az OHB-ben lett titkár. 1849 májusában kecskeméti kormánybiztosként tevékenykedett.

Sor:

- 62 Egyike volt annak a 11 fiatalnak, akik elkísérték Kossuthot a „népfeltámasztó körútjára”. (HhM 5. k. 4.)
Rákóczy Jancsi . . . panaszkodik — Olyan közleményt, amelyre Jókai céloz, az MT-ben nem találtam.
- 65 *Aequinoctialis baj* — emésztési zavarok, bélrenyheség
- 66 *Scorbunzius* — a skorbut szóból képzett gúnyos tulajdonnév
- 71 . . . *nyolc hasdéből kilencedfelelet* — Márc. 2-án három rövid hír jelent meg az MT hasábjain. Ezekből kettő élesen polemizált az EL szerkesztőjével. Terrorista álnévvel az MT glosszistája a *Polgárszerkesztő* megszólítású cikket írta (L. 28. sz.), Rákóczy János pedig Jókai „színeváltozását” fejtegette. (20. sz.)
- 74 *Ferenc császár (1768—1835)* — Habsburg házbeli uralkodó. 1792-től I. Ferenc néven magyar király, II. Ferenc néven a Német—római Birodalom utolsó császára volt. 1804-ben felvette az Ausztria császára címet. Az abszolutizmust igyekezett Magyarországon is érvényesíteni.
francia háború — Napóleon támadása I. Ferenc ellen 1809-ben
- 78 *Was ist das für a melody?* — miféle dallam ez?
- 80 *Sakkerlot, de hätte ich selber Lust Kukurucz zu werden* — Aszcencség, még magamnak is kedvem támadna, hogy kukorica legyek. (Jókai gúnyosan említi, hogy a császár a kuruc helyett használta a Kukuruz (kukorica) szót.)
- 81 *mal a propos* — rosszkor
- 88 *nemzetőr* — „Az 1848-iki alkotmány kiterjeszté a polgárjogot minden születőre e hazának s behozta a nemzetőrség intézményét mely közeljárt az általános védkötelezettséghez. És a nemzetőrség be is vált annak, aminek lennie hivatása volt”. (*A magyar nemzet története regényes rajzokban* II. k. 68. k. 459.)
- 89 *escortiroz* — kísér, elkísér
- 90 *Csucsá* — románul: Ciucea, község a múlt századi Kolozs vármegye bánffyhungyadi járásában a Királyhágó közelében, a Sebes-Körös völgyében
- 94 *Dimbuj* — Dímbul, Anastasiu Moț a II. sz. román határőrezred 1842-ben nyugalmazott hadnagya volt, aki 1848-ban főhadnagyi rangban Urban egyik alvezére lett, s 4—5 000 román felkelővel és határőrrel Kővár vidékén tevékenykedett. (CikkBesz II. k. 862—63.)
- 95 *mindeniknek jobb képe van . . .* — 1848 nyarán hasonlóképpen szólalt meg egy követ, akinek „Szívák urat”, mint Bihar megye képviselőjét bemutatták: „Ismerem jól az urat. Ismerem még

Sor:

azokból az időkben amikor: becsületes ember volt". (CikkBesz II. k. 256.)

Az egész történet kitalált.

30

ZANINI OLASZ ZÁSZLÓALJ

87—88.

- M: 1. EL 1849. márc. 5. 10. sz. 2. aláíratlanul.
2. pEL 1948. máj. 1. 1. sz. 7. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Zanini . . . zászlóalj* — a 16. sz. (velencei) gyalogezred egy része, amely 1848 tavaszán Pesten állomásozott. Nevét második parancsnokáról, Pietro Zaninitól kapta. Később a déli részekre kerültek s ott egyik részük átvált az ellenséghez, másik része pedig a kápolnai csatában letette a fegyvert. A maradványokból alakult az un. olasz légió. (Okm 2. k. 351., KossÓ 15 k. 914., Gracza György i. m. 3. k. 12.) Szabadságharcos tevékenységükről sok ellentmondó hír kapott lábra. Hiador (Jámbor Pál) az MT hasábjain versben üdvözölte a „szebb éghajlat dicső szülőtteit”. (1849. márc. 13. 24. sz. 95.)

1 *két napig dlott eldttünk . . .* — Az EL közleményeit és híreit Jókai gyűjtötte egybe. A többes szám első személy használata ismét a szerkesztő szerzőségét bizonyítja.

mintha Kápolnánál elpártolt volna — A kápolnai csata második napján, febr. 27-én igyekezett a Kápolnára befészkelte ellenséget Kmety György kifűstölteni. Két csapatot küldött a helység megerohamozására: a 47. honvédszászlóaljat és a zaniniakat. A honvédek egy megerősített kocsmáépületet, az olaszok a szélső házakat szállták meg. Már-már győztek, amikor a császáriakhoz két zászlóalj segítség érkezett. A Zanini zászlóalj, amikor észrevette, hogy körülzárták, megadta magát. A honvédek is kénytelenek voltak az immár többszörös túlerő elől visszavonulni, s Kápolna az osztrákok kezén maradt. (L. 29. sz.)

10 *Venturini Lajos* — a 16. (Zanini) ezred századosa, majd őrnagy, akit az ellenség a kápolnai csata után főbe lövett.

ESTI LAPOK.

VI.

szombati,

19.

Junius 23. 1849.

Görget megintálja magát a pozsonyi országgyűlésre.

Egyébágy ezer hoovéd azt mondja, hogy ő se látott még oly sa koméllát, szeretna oda menni, főnyei elvisei őket magával.

Az uttan mindentéle népekre akainak, a kiket egy kicsint meg kell szurkálni.

A honvédek irások abas a nereszterhez.

A mondat valogya part fogója mindent: főfőle a választási szervezet.

Elorc.

Herrczg Paakvics habla usin felszembalivel ir egy proklamatiot a magyarokhoz melyben megígéri nekik: hogy meg fogja őket látni, s ha szükséges nem fogják minnyfjésnek hátul kúti a sarkát.

Az őstábornok kezegye felhallik Sólóridala.

Ezre őstábornok morzsa bejű.

Aból őstábornok visszamegy.

A tollakak vagy őstábornok látják a mondat.

Paakvics herczg meg egyszer meghal.

Oróf Haynau ki áll egy dombra és néz. Nézi: hogy jönek e már a magyarok? Oróf Haynau már toszó kómei vannak rehoj szem tudja látni a magyarokat.

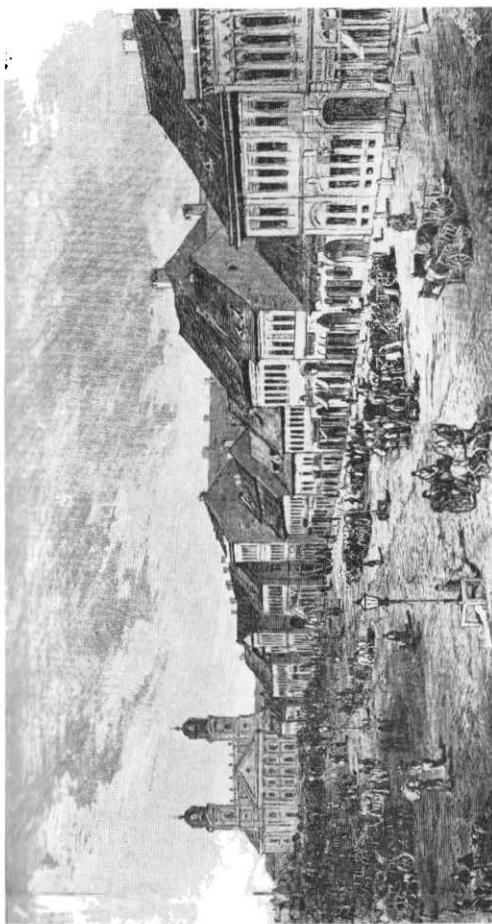
Vége megújja őket.

Éppen megújongige Bevezegnyben vannak.

— Ezt a minszertet tudem tanulták, stól a felhátrul és meg van előzkebe magával.

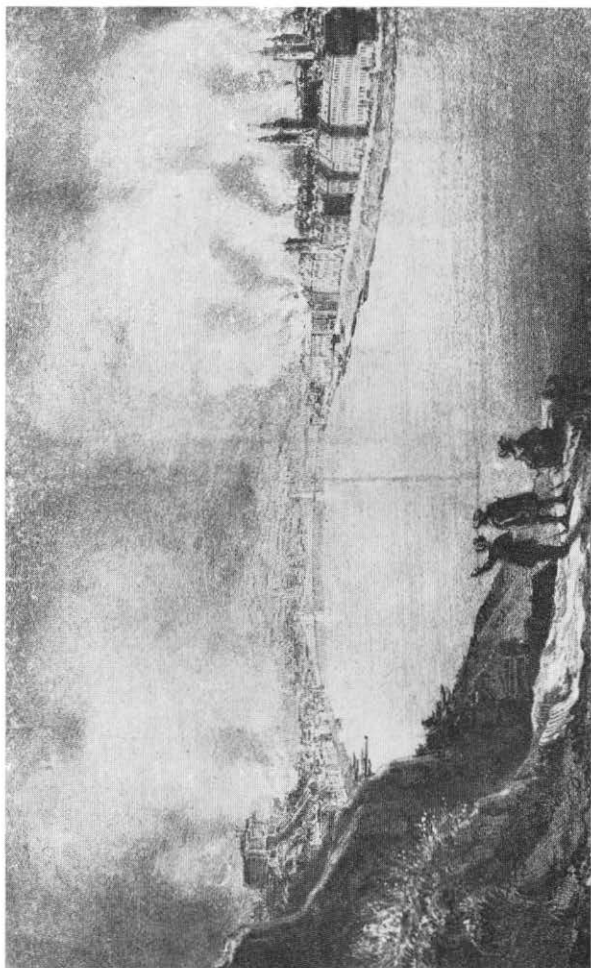
Amint halál is ir egy felhívást, melyben elmondja: hogy a magyarok aszonyon retinalnak — Bicsa féle.

Jókai írásai az Esti Lapokban

Debrecen 1849-ben

VIII.

Pest bombázása 1849 májusában

CHARIVARI

[1849. márc. 5.] 88—89.

M: EL 10. sz. 5—6. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Tiszolc* — Tisovec, község a múlt századi Gömör megye rimaszombati járásában
Tiszolc környékén maga a szláv nép verte meg Hurbánt — Febr. 26-án Murányaljánál Kristóf Lajos gömöri nemzetőrei — akik közt ugyancsak számos szlovák volt —, a környező szlovák és magyar lakta falvak (pl. Vály) népfelkelésre mozgósított lakóinak közreműködésével megszabították Hurban szlovák felkelő csapatát, amely ekkor már Götz osztrák tábornok hadtestének egységeként működött.
 A Debl szerint „a helység minden katona nélkül ellentállott és szétverte Hurbán népet”. (Honvéd 1849. márc. 10. 63. sz. 251.)
Hurbán — Josef Miroslav Hurban (1817—1888) Nyitra megyei evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője. 1848 júniusában részt vett a prágai szláv kongresszuson. A magyar forradalom ellen harcoló szlovák szabadcsapatok parancsnoka, osztrák ezredes. (Okm 2. k. 350.) A KossH szerint az „átkos camarilla piszkos eszköze”. (1848. okt. 6. 84. sz. 380.)
- 4 *castellanus* — várparancsnok, erődfelelős
a tiszolci castellanus — Kristóf Lajos nemzetőrparancsnok
- 5 *nddorhuszárok* — palatinushuszárok, a 12. huszárezred (L. 191. sz.)
rögtön csindljon quartélyt — Schultzig is megtévesztette azzal a csellel Kossuthot, hogy a szükségesnél jóval több — 10 000 ember számára — rendelt Poroszlón kvártélyt, s ezzel azt a látszatot keltette, hogy hatalmas erővel készülnek támadásra a császáriak Debrecen ellen. (KossÖM 14. k. 219.)
- 8 *zwey mann und zwey Pferde* — két ember és két ló
- 17 *ja hovorim slovenski, ale ja som uherszki* — szlovákul beszélek, de magyar vagyok; — Jókai szlovákok iránti rokonszenvét több regényében kifejezte.
- 20 *Tegnapelőtt* — márc. 3-án
a debreceni színházban — Jókai gyakran foglalkozott a színházi cseményekkel, amelyekről a felesége, Laborfalvi Róza tájékoztatta.

a debreceni színházban . . . A Rabot adták — A DebL-ben Irányi Dániel — Gúz Bende aláírással — a *Debreceni Csízió* cikkét a következőképpen kezdi: „1-ső mart. Közlöny jobban van, mióta Jókaitól **n e m v e s z b e**.

3-ik mart. A debreceni színpadon 'Rab'-ot adják, a darab végén a helyett, hogy Poplait **f ó r á z n á k**, [megismételteték] **J ó k a i t f o r r á z z á k**.

5-ik mart. Az ügyetlen titoknok, kit a 'Rab'-ban földesura elkerget, Estike ajánlatára sem mer magának rendőri hivatalt kérni, tudván, hogy ott csak hazafias érzelmű emberek kapnak alkalmazást; Estike két kézzel **j a v i t n o k n a k** fogadja." (1849. márc. 10. 6. sz. 23.)

30 *pecsétőr úr* — Mérey Mór (66. sz.)

32 *Tegnap* — márc. 4-én

tűz volt helyben — A Debrecenben megjelenő AlfH és MT nem említett hasonló esetet.

32

ERDÉLYI HIREK

[1849. márc. 5.] 89—90.

M: EL 10. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

3 *Mezőség* — Climpia, az ásványi kincsekben gazdag Erdélyi medence

7 *Önként is ajánlkoznak munkára . . .* — Ez nem felel meg a valóság-nak. Inkább az történt, hogy a megcsendesedett román parasztoktól számos földesúr részben hátralék, részben majorsági föld használata címén ismét szolgáltatásokat — köztük robotot is -- kezdett követelni.

9 *pazsura* — császári menlevél a román felkelők részére a szabadságharc idején (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 471.)

11 *Hadseregünk . . . szász földön csoportozik* — A febr. 9-i piski győzelem (29. sz.) után Bem ellentámadásba ment át. Puchner remülten menekült előle Nagyszebenig. Bem Medgyesre (Medias), a szászok lakta Medgyesszék székhelyére vezette csapatait, hogy egyesüljenek a székely segélycsapatokkal. Közben serege egy ré-

Sor:

szével Besztercére vonult, s Urbánt másodszer is kiűzte Erdélyből. Márc. 2-án tért vissza Medgyesre, ahol a túlerőben lévő Puchner megtámadta. Bem serege két napon át hősiessen verte vissza az ellenség rohamait, de márc. 3-án elfogyott a lőszerkészlete, s Segesvárra húzódtott vissza.

- 14 *Csikszék a schwarzgelb befolyás alatt kiszabadult* — Jan. elején — Bem győzelmeinek hatására — ismét fegyverre kelt Háromszék népe. A forradalmár Gaál Sándor állt a felkelés élére, s csapatai néhány rövid nap alatt nemcsak Háromszékot, hanem Csíkot is megtisztították az ellenségtől.
- 18 *a multak emléke szörnyű* — L. 39. sz.

33

NEMZETISÉGI KÉRDÉSEK

90—91.

- M: 1. EL 1849. márc. 6. 11. sz. 1. J. betűjeggyel.
2. PH 1849. máj. 3. 279. sz. 28. J. betűjeggyel.
3. HhM 6. k. 111—12.
4. Kemény G. Gábor: *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből*. Válogatás hét évszázad írásaiból. Bp. 1962. 361—62. — a *Jókai Mór a szomszéd népek irodalmában és nézetei a nemzetiségi jogokról* c. fejezetnek *A nemzetiségi jogok tisztelete és megbecsülése Jókai lapjaiban és publicisztikájában* c. alfejezetben. Kemény G. Gábor szerint a cikk a PH-ban jelent meg. Ez így félrevezető. A cikk másodsorra jelent meg a PH-ban, s kronológiailag megelőzi a Kemény G. Gábor által első helyen közölt *Sídv sympathy* címűt.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 Austria (PH; HhM: Ausztria)
18 amnestiát hirdetni (HhM: amnesztiát hirdetni)
25 mint mit e (HhM: mint a mit e)
34, 35, 44, 47 dynastia (HhM: dinasztia)
36 rosz bassisa (PH; HhM: rosz basisa)
41 absolutismus (HhM: abszolútizmus)
43 democratia (HhM: demokrácia)

Sor:

cím Juhász Géza írja a idézett dolgozatában a nemzetiségekről: „A jobbjárfelszabadítást ők is megkapják; küzdenek honvédeink közt, képviselik ott ülnek a debreceni országgyűlésen. De a közvélemény csak a lázadókat tartja nyilván, s megveti a 'tótot, rácot, mócot, svábot'. A zsidó egyenjogúsításról hallani ugyan egy-két szót, az sem valósul meg. Ritka hang a Vasvári Pálé; még a fájdalmas népi zenének is megtalálja a magyarozatát a társadalmi elnyomásban. A románokkal kapcsolatban érinti ezt, majd hozzáfűzi: 'Ez áll a magyar nemzetéről, de még inkább áll az oláh fajról. Egy dallama van zenéjének, és az keserves egészen a szívrepesztésig... Az arisztocrácia úgy bánt az oláhokkal, mint India papjai a páriákkal.' Vitába is szállnak Vasvárival, védik mágnásainkat és tiltakoznak a román 'izgatók' büntetlensége ellen, még saját reakcióinkat is védelembe véve, ha már szerbnek és románnak amnesztiát adunk. Ezek a cikkek mind Jókai Esti Lapjaiban jelennek meg, bizonyosságául, mennyire nincs a politikai szárnyakon belül egységes fölfogás. Ezen a téren nem különb a helyzet balfelől sem. A Március Tizenötödike autonómia-féltet javasol a nemzetiségeknek, s nosza, Táncsics támad rá, hogy mivel különb ez a 'foederativ republica' mint amivel a kamarilla áltatja és bösztli ellenünk a szerbet és a románát.” (SzabFővD 300.)

- 1 *Austria ígéreteket tett a tőlünk különböző nemzetiségeknek* — A bécsi udvar elsősorban Rajacsicsnak tett ígéreteket — és fenyegette is őket —, amikor Kossuth Windischgraetz decemberi támadásakor már csak azért is hajlott a békülésre, hogy a déli haderőket a császáriak ellen tudja felhasználni. (Waldapfel Eszter: *A független magyar külpolitika 1848—49-ben*. Bp. 1959. 9.)

Nov. 22-től ülésezett Kremzirben a birodalmi alkotmányt készítő gyűlés, amelynek az lett volna a feladata, hogy kielégítse a nemzetiségi követeléseket. Valójában esze ágában sem volt a bécsi kormánynak a jogos nemzetiségi igények akceptálása. Márc. 7-én — amikor elég erősnek érezte magát — feloszlatta a birodalmi gyűlést, s márc. 4-i dátummal kibocsátotta az ún. oktrojált alkotmányt, amely az egységes birodalomba olvasztotta a Habsburgok uralma alatt álló valamennyi tartományt ill. királyságot. Hasztalan foglalták írásba a nemzetiségi egyenjogúság elvét.

Kovács Endre szerint „az új alkotmány azt jelentette, hogy az összmonarchián belül a szláv és román országrészek közönséges

Sor:

tartományokká válnak, melyeknek a központi bécsi kormány parancsol. Ismét bebizonyosodott, hogy a kamarilla fokozott centralizációt s nem federációt akar. Palacky ausztrioszláv koncepciója megfeneklett. Csalódtak a cseh liberális burzsoázia politikusai, akik 1848 folyamán a federatív eszme (s ennek kapcsán a szláv túlsúly) leglelkesebb hirdetői voltak, csalódtak a horvátok, mert nem tudták elfogadtatni Béccsel a horvát nemzeti követeléseket tartalmazó karlócai határozatokat; csalódtak a szerbek, mert nem kapták meg az önálló koronatarományt, nem kaptak megnyugtató választ a vajdaság hovatartozására és hatáira vonatkozóan. De hozzájuk hasonlóan csalódás töltötte el a román liberális burzsoá politikusokat is, akik arról álmodoztak, hogy a románlakta területek majd külön koronatarományt fognak képezni. Természetesen Bécsben nem vették figyelembe a szlovákok autonómista törekvéseit sem!

A Monarchia népeinek csalódása a bécsi politikában új mozgalmak erjesztője lett 1849 tavaszán. Az oktrojált alkotmány kibocsátásával széles tömegek előtt lepleződött le a bécsi kormánypolitika reakciós jellege, s ezzel együtt kompromittálódtak azok a burzsoá politikusok is, akik a Béccsel való alkudozásokban látták a nemzeti-polgári követelések érvényesítésének járható útját. Megerősödtek az egyes nemzetiségi mozgalmakon belül a radikális irányzatok, fokozottabban szóhoz jutott a nemzeti mozgalmak belső ellenzéke. Ez egyben azt is jelentette, hogy fordulat következett be a közhangulatban, a széles néprétegek magatartásában is. A Béctől való elfordulás szorosan összefüggött a magyarok és a lengyelek iránt táplált rokonszenv fellobbanásával." (*Magyar-délszláv megbékélési törekvések 1848—49-ben.* Bp. 1958. 83—84.)

- 5 *Zágrábban és Karlovcin kitűzték a veres lobogót* — Az elképzelt szerb Vajdaság helyett Windischgraetz megszállta a Bácskát és Bánságot s bevezette az osztrák „Soldatenregierungot”. (8. sz.)
- 9 *alkupontokkal fordulandnak hozzánk* — Jókai is közzéteszi ezeket az alkupontokat a *Rdcok békepointjai* címen az EL hasábjain. (256. sz.) Kossuth „ármányos cselvetést” látott a szerbek februári békülési manőverezésében. (KossÖM 14. k. 626.)
- 42 *praetensió* — követelés, igény
- 45 ... *érzik megcsalatsukat* — A márc. 4-i alkotmány világosan ki mondja, hogy „A birodalom minden népére nézve csak egy általános austriai birodalmi polgárjog létezik”. (Gelich Richárd i. m. 3. k. 110.) Jókai jól látja, hogy a nemzetiségi kérdés az osztrák uralkodókörök szemében az antidemokratikus harc eszköze.

Sor:

A haladó Napredak c. szerb lap ferb. 19-én így kesereg: „Mi küzdünk ugyan Ausztriáért, de rendszere nekünk sem kell. Így bának velünk már most is, midőn fiaink még fegyverben állnak . . .” (Gracza György I. m. 3. k. 408.) Néhány nap múlva még világosabban fogalmazott a szerb újság: „Oda van az arany idő, amidőn jól megfontolhattuk volna, miért és kiért ontsuk a vérünket. Oh, mi könnyen hívők, óh, mi balgák! Ausztriához csatlakozánk anélkül, hogy biztosítottuk volna nemzeti jogainkat . . . Ausztria és a szabadság egymással ellentétes fogalmak. Most már látjuk, most már tudhatjuk, hogy Ausztriában sohasem volt s soha sem lesz szabadság.” (Uo.) Hasonló hangon irt a prágai újság. (PH 1849. máj. 20. 294. sz. 68.)

51 *perfidia* — hitszegés, álnokság

34

ERDÉLYI HIREK

[1849. márc. 6.] 92.

- M: 1. EL 11. sz. 4. aláíratlanul.
2. pEL 1849. máj. 1. 2. sz. 7. aláíratlanul *Erdélyi hírek* címen alcím nélkül, némileg modernebb helyesírással.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

27 bajok megelőzésére. (pEL: bajok megelőzésére)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

E rövid lélegzetű cikk az 1848-ban megjelent *Déli báb* c. romantikus vallomásra emlékeztet. (CikkBesz II. k. 115.)

- 1 *N. Enyed* — Nagyenyed, románul: Auid; ősi református kollégiumról híres város Erdélyben a Maros jobb partján; egykor Alsó-Fehér vármegye székhelye volt
2 *Erdély egyik legvirágzóbb városa volt* — Nagyenyedet jan. 8-án dúlták fel Zoan Sever Axinte román prefektus (17. sz.) felkelői, akikhez Prodan — a musinai papból lett prefektus — csoportjai is csatlakoztak. A felgyújtott városban alig maradt épen 20–30 ház, s a tűz martaléka lett a 30.000-es kollégiumi könyvtár is. (*Egy az*

Sor:

Isten II. k. JKK 70. k. 496.; Kemény Gábor: *Nagy Enyed és vidékének veszedelme 1848—49-ben.* Pest, 1862.)

Most borzalom honol . . . gazddítlan kutyák tanydznak . . . — Szász Károly, erdélyi képviselő jan. 26-án számolt be e nemzetgyűlésen Nagyenyed pusztulásáról. (ParlD I. k. 52—53.; Maszák Hugó: *A torokói völgy.* VU 1859. júl. 10. 28. sz. 327.; *CikkBesz* IV. k.) Debrecenben Könyves Tóth Mihály szólott fel adakozásra a feldúlt Nagyenyed, „az inség fiai és a nyomor leányai” számára. (MT 1849. márc. 1. 14. sz. 56.; L. 242. sz.)

Báró Kemény István szerint „Enyed semmivé tétetett és kitörtetett a városok sorából . . . utcáin kutyák és orvmadarak által félig marcangolt holttestek . . .” (*Nagy-Enyed felpréddlása.* Történeti Lapok 1876. dec. 3. 49. sz. 707.)

7 Szász-Sebes — Város a múlt századi Szeben vármegyében a Sebes folyó mellett: azelőtt a Szászsebes-szék székhelye volt.

9 *ev. ref.* — evangéliumi református, kálvinista

18 *Felvinc* — Unirea, magyar lakosú nagyközség volt a múlt századi Torda-Aranyos vármegyében, Aranyosszék székhelye. A román felkelők Avram Jancu vezetésével nov. 13—15-én dúlták fel. (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 497.)

Ez a cikk mintegy feletet ad az előző nap megjelent közelményre. Nyilván gyors egymás után többen jöttek Erdélyből, s a később érkeztek még nyugtalanítóbb eseményekről számoltak be. Ekkor jutott Jókai tudomására a nagyenyedi és a felvinci tragédia. Ebben a cikkben már széplírói tollal írta le a történeteket. A szerkesztő gondolatai, megjegyzései és romantikus sóhajai uralják az adatokat. A „gondolja el az olvasó” kitétel pl. nem származhatott a hírt hozó erdélyi menekültektől. Jókai stílárís jelenléte különösen a kezdő és a zárómondatokban nyilvánvaló.

- Mi 1. EL 1849. márc. 7. 13. sz. 1. aláíratlanul.
2. HhM 6. k. 112—13.
3. Kemény G. Gábor i. m. 360. (modern ortográfiával)

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

13 hogy *e* becsületes (EL: hogy *a* becsületes — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

clm Jókai már 1848. márc. 19-én a *Nyilt szavak honunk fiatalsgdhoz c.* cikkében hirdeti, hogy „Igyekezzünk honunk idegenajku fiatalsgát magunkhoz testvéri kapcsokkal csatolni, rontsuk le a századok óta keblünkben megkövesült választó-falat”. (CikkBesz II. k. 15.)

1870. márc. 2-i országgyűlési felszólalásában mondta, hogy „a felső tót vidék összes népessége” ragszkodik hazájához s az első volt „azok között, akik 1848 és 1849-ben a haza szabadságát, alkotmányát, magát Magyarországot a félvilág ellen védelmezték”. (PolBesz I. k. 134–35.)

4 *panszlavismus apostolai* — Štúr, Hurban és Hodža Štúr, L'udovit (1815–1855) a szlovák nemzeti mozgalom vezetője, az első szlovák nyelvű lap, a Slovenskje Novini szerkeztője, az 1847/48-as diétán Zólyom város követe

Hodža, Michal Miloslav (1811–1863) verbici-liptószentmiklósi lelkész, a magyarellenes mozgalmak egyik vezére, aki a szabadságharc után haláláig császári kegydíjat kapott.

5 *kiveretnek a szldvajku községekből* — Márc. 5-én írta Jókai, hogy Tiszolc környékén a szlovák köznép megszalasztotta Hurbant. (31. sz.)

10 *Prjatel Ludu* — A Nép Barátja szlovák nyelvű változata. 1849 májusáig jelent meg Szeberényi Lajos szerkesztésében. Az AlfH is megemlíttette, hogy a „tótásra roppant hatással volt a tót nyelven kiadott, Nép barátja.” (*A Néplapok*. 1849. márc. 7. 19. sz. 73.) Az MT (*Néplapok*. 1849. jún. 20. 53. sz. 209–20.) és a Közlöny is elismerőleg szól róla. (1849. jan. 19. 5. sz. 17.)

*

Nagy Miklós szerint „A költő őszinte emberszeretetét... a debreceni parlament tagjainak jó részénél kevésbé béklyózta a nacionalizmus. Kora tavasszal a flamingók zöme, a középpárt, sőt Tánácsis is egyetértettek abban, hogy a fellázadt nemzetiségek kemény megtorlást érdemelnek. Nem így Jókai, aki 1849. március 7-én már örömmel vette tudomásul kommentárjában a szlovákság visszalépését Štúrék útjáról s a többség cselekvő rokonszenvét a magyar ügygel, amelyet a kormány néplap útján kifejtett fel-

Sor:

világosító munkája alapozott meg. Május elején is hangoztatta a szerbekkel és románokkal való kibékülés szükségességét, általános amnesztiát követelt az állampolgári hűségre visszatért fölkelőknek. Bűnül róttá fel a románokkal szembeni túlkapásokat a forradalmi szabadcsapatoknak". (Jókai: *A regényíró útja 1868-ig.* 59.)

36

A KORMÁNY ÉS A HADSEREG

93—94.

- M: 1. EL 1849. márc. 7. 12. sz. I. aláíratlanul.
2. HhM 6. k. 113.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 7 egyetlen *constituált* (HhM: egyetlen *konstituált*)
15 Csak rossz akarat (HhM: Csak rossz akarat)
19 *domesticus* ész (HhM: *domesticus* ész)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 11 *Kerülnünk kell minden okot az összeütközésre* — Jókai itt a márc. 3-i Dembinski ellenes tiszafüredi tisztai tanácskozásra utal, ahol Szemere Bertalan — mint kormánybiztos és az OHB tagja — a kormány nevében mondott ellene azon határozati javaslatnak, hogy a tisztikar maga válasszon fővezért Dembinski helyére.
19 *domesticus* — házi
Parva sapientia regitur mundus — Csekély bölcsesség kormányozza a világot.

Márc. 2-án jelent meg a Közlönyben Mészáros Lázár rendelete a katonai érdemrendekről és azok adományozásáról. (*Rendeletek* 42. sz. 145.) A békepárt igyekezett megelőzni, hogy a vele ellentétes erők a maguk oldalára állíthassák a hadsereget.

MIÉRT KÜZDÜNK?

94—95.

- Mt** 1. EL 1849. márc. 7. 12—sz. 1—2. aláíratlanul.
2. FAIM 117.
3. HhM 6. k. 121.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 7 nőtt fel. Harcolt: (FAIM; HhM: nőtt és fogyott. Harczolt)
14 political (FAIM; HhM: politikai)
16 A kötetkiadások csak az első szövegrészt emelik ki.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím Pálffy János febr. 11-én az AlfH *Nem hivatalos rész* c. rovatában írta „Miért küzd a magyar élet-halál harcot” kezd. cikkét. (12. sz. 45—47.) Ez a körütekintő írás egyik ihletadója volt Jókainak, aki válaszolt a DeBL közleményére is, amely szerint „Mi határozottan köztársaságot ohajtunk Magyarországon.” (1859. márc. 6.)
5 *Circassia* — Kazahsztán, a Kaukázus lejtőjének egy részét benépesítő cserkesz nép lakóhelye.

★

A DeBL P. betűjegyű szemleírója a következőképpen reagált Jókai cikkére:

„Az esti lapok kérdeznek és felelnek reá, hogy miért harcol hadseregünk.

S azt mondják: a ki ellene van az hazaáruló.

Van reá szavunk. — Mert azt felelik, hogy harcolunk törvényeink fentartásáért.

Már pedig ez olly valami kifejezés, hogy mi részünkről ezt el nem fogadhatjuk.

Törvényeink, egy zagyaléka a jó és rossz érdekeknek.

Ezen törvények fentartását mi nem ohajtjuk, s így harcolunk céljaul sem kívánjuk kitüzni, s a ki ezért minket hazaárulónak mondana, az ön maga hazaáruló.

Sor:

Hanem a mi hitünk szerint harcolunk az emberi igazakért, a népfenségért, az alkotmányos szabadságért, a társadalmi viszonyok s a nép érdekeinek kiegyenlítéséért.

Mert mi mindezeket megtámodva látjuk, és nem csak törvényeinket: mely törvényeink közül a mi a nép javára és szabadságára van, természetesen mi is meg akarjuk tartani.

S ezek folytán a 13-ik szám promemoriájában sem egyezhetünk meg.

Az estike észteliségében mindég csak oda szeretné terelni az ügyet, hogy ha megszünendek alkotmányos jogainkat megtámadni, megszününk áldozni a nép vérével. [L. 1. sz.]

A nép bizonyára eszesb az estikénél, hogy sem olly emberek felhívására áldozza vérért, a kik az osztrák császári házat kiseretnék mosni a véráruló s esküszegő bünből. [L. 3. sz.]

De eszesb lesz, hogy sem illy emberek felhívására megáljon, okosb hogy sem a számolást az esti clubra bizza.

A népnek magasztos kötelessége van, mint a phariseusoknak. Csak had verjük meg előbb elleneinket, és azután *b i z t o s í t n u n k* kell magunkat, hogy a gazoktól többé mitse tarthasunk." (1849. márc. 13. 7. sz. 26.)

38

NAPI ESZMÉK

95—96.

M: EL 1849. márc. 7. 12. sz. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZÁSOK

Sor:

3 *calamitas* — baj, szerencsétlenség

12 *postulatum* — követelmény

29 ... *a kormány Debrecent elhagyja* — A békepárt megijedt attól, hogy Pest gyors felszabadítása esetén visszaköltözik a fővárosba, amelyben tekintélyes erő vonulatható fel a radikálisok és Kossuth politikája mellett.

RÉSZLETEK A BÉM TÁBOROZÁSÁBÓL

[1849. márc. 7.] 96—97.

- M: 1. EL 12. sz. 3—4. aláíratlanul.
2. 2. sz. PH 1849. máj. 4. 280. sz. 33. Bem címen aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 32 Bem a székelyekhez (PH: Bem egy a székelyekhez)
34 évig, hogy (PH: évesig, hogy)
39 Marosvásárhelyt megjelennek (PH: Marosvásárhelyt megjelennek)
43 választandó bizottmány (PH: választott bizottmány)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

So :

- 4 *bivouac* — tábor, táborozás
11 *Piski* — Hunyad megyei helység, amelynél stratégiai fontosságú híd vezetett át a Maroson
piski hídnál vívott csatánál — Febr. 7-én vette Bem a hírt, hogy Kemény Farkas megérkezett a magyar segélycsapatokkal. Őket támadták meg a császáriak febr. 8-án a piski hídnál. Puchner 11 000-es hadserege 40 ágyúval lőtte a hidat s a negyedik roham után febr. 9-én elfoglalta. Bem főszeregével ekkor érkezett meg Déváról, s alkonyatkor — miután megállította a visszafelé rohanó bihari lovasokat, a Mátyás huszárokat és a gyalogság egy részét — ismét rátámadt a lőszerhiányban szenvedő osztrákokra és véres csatában visszaverte őket. A magyarok 700, az osztrákok 2000 embert vesztek.
A kis szürke ember c. elbeszélésben megjeleníti Jókai, hogy a hosszú dévai visszavonulás után a piski hídnál Bem „megállította seregét . . . Tovább nem megyünk! mondá és szemközt fordult a tengernyi ellenségnek.
— Ha e híd elveszett, Erdély is elveszett! szolt csapatjait elrendezve a hídon, s amint az ostromtűzben egy ujját lelőtték, hidegvérrel vágatta le a megcsönkült tagot . . . Megverte az ellenséget”.
(*Csataképek* NK 10. k. 168—69.)
12 *csigolya* — parti fűz, kosárkötő fűz

Sor:

- 23 *Bém az Urbán üldözéstvel foglalkozik* — Bem febr. 21-én Besztercén Urban utóhadát támadta meg és győzte le. Két nap múlva, febr. 23-án a Jaádra menekült Urbánt is megverte.
- 24 *Selyk* — község a múlt századi Nagy-Küküllő vármegye bolyaberethalmi járásában.
Selyknél lévő négyezrenyi seregünket . . . — Az itt leírt események márc. 2-án, az első medgyesi csatában játszódtak le. Jókai adatai azonban sokban eltérnek a valóságtól. Az Urbánt üldöző Bem Medgyes és Segesvár környékén mintegy 11 000-es létszámú sereget hagyott hátra helyettesének, Czetz János ezredesnek a parancsnoksága alatt. A 9 000 főnyi osztrák sereg fővezéri tisztét a megbetegedett Puchner helyett Kalliany tábornok látta el. A császáriak megtámadták a Kiskapuson állomásozó magyar elővédet, mellyel a magyar hadvezetés igyekezett az ellenséget feltartani, addig, amíg a főerők megfelelő védelmi állásba helyezkednek el. Az osztrákok azonban nemcsak Kiskapust foglalták el, hanem a Medgyest összekötő országútnak épp a közepén álló csárdába is befészkeltek magukat, és innét kiindulva közeledtek Medgyes felé. Ekkor érkezett meg Urban üldözéséből váratlanul Bem, átvette a parancsnokságot, a védekezést támadássá változtatta és többórás harc után Kiskapusig szorította az ellenséget. (Vö.: 253. sz.)
- 30 *Bém . . . proclamatióban* — Bem febr. 22-i kiáltványa (Közl 1849. márc. 7. 46. sz. 158.)

40

CHARIVARI

[1849. márc. 7.] 98.

- M: 1. EL 1—2. sz. 4. háromcsillagos (**) jellel
2. 1. sz. pEL 1849. máj. 2. 3. sz. 11. aláíratlanul.
3. 2. sz. pEL 1849. máj. 1. 2. sz. 6. aláíratlanul.

Részli: *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 452.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- E rovatban ☉ jellel ellátott rövid hír előzi meg Jókaiéit.
7 *nemett* — német
12 *A hunyadi huszárok* — A Hunyadi vagy 13. huszárezred új honvédszervezet, amely 1848 őszén a Hunyadi lovas szabadszapat-

ból alakult. Bátori (Schulz) Bódog őrnagy dandárában, Klapka tábornok I. hadtestében harcoltak. Egyenruhájuk: hamuszínű attila, veres zsinóros nadrág, szürke köpeny s fekete szalagos kalap. A kápolnai csata második napján, febr. 27-én érkezett meg a csataterre Klapka és Schulz hadosztálya, a Hunyadi huszárok bátran támadták az osztrákokat s megállították Pergen rohamát. *ostort is hordanak* . . . — A magyar lovasok egy része nagy hatással alkalmazta a karikásostort, amelynek kezelését mint csikósok nagyszerűen elsajátították. Ostorral harcoló huszárt ábrázolt Jókai *A köszívű ember fiai* c. regényben (II. k. JKK 28. k. 7.) Az itt bemutatott jelenetet *A tengerszemű hölgy* c. regényében is megírta. (JKK 55. k. 179.)

A Vildgszép lednyok c. „népszínművében” mondja Azari: „Ne félj semmit Peti öcsém! Csupa merő mulatság az egész harcháború a mi csikószedünkénél. Ez ellen a mi karikásostorunk ellen nem bír semmi fegyver hadakozni. Aszongya a svalizsér, mikor az én csikós huszárommal összeakaszkodott s csúful megretírált: „Isz tazs ferflukter Kerl Ter Csikóshuszár. Haut mi rex mi te Karikás, parir i rex, krig i watsen linx! haut mi kerl Csikóshuszár linx, i parir linx, krig watsen rex. Nix will mer Karikás!” (*Drdmák* 3. k. JKK 32.) A fordítása: „Átkozott fickó a csikóshuszár. Rám üt jobbról a karikással, kivédem jobbról, pofont kapok balról, rám üt a csikóshuszár fickó balról, és kivédem balról, pofont kapok jobbról. Nem akarok többé karikást!” (Uo. 498.)

Az osztrákok valóban képtelenek voltak az ostorral manőverező lovasok kiszámíthatatlan mozdulatait parírozni.

1849. júniusában maga Kossuth is elismerte ezt a hatékony és szokatlan „fegyvert”, amikor „értésére esett”, hogy a hadügy-minisztérium meg akarja tiltani az ostor használatát. Így érvel: „Én ezt nem tartom kívánatosnak, minthogy bizonyosan tudatik, hogy az ellenség az ostoroktól nagyon fél és azokat parírozni nem tudja; minélfogva az ostort, mint a rendes fegyverzet mellett akadály nélkül megtartható s jó szolgálatot tehető eszközt meghagyandónak vélem . . . át nem láthatván, hogy miért szedessék el olly eszköz, melly egy évi tapasztalás szerint hasznosnak mutatkozott.” (KossÖM 15. k. 583.)

Sakkerlot — teringettét, aszcenségít, a szakramentomát

IDEGEN KATONÁK

98—100.

M: EL 1849. márc. 8. 13. sz. 1. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

10 dolog velük (EL: dolog velünk — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

13 *komédids* — Jellacsics

A „komédiásnak” itt kettős jelentése van. Jellacsics kezdetben a horvát nemzeti mozgalom harcosának játszotta ki magát és sokat adott külső megjelenésére is.

22 *fehér sas* — a lengyel légiósok jelvénye

fekete sas — a császári címer központi figurája

PRO MEMORIA

100—02.

M: 1. EL 1849. márc. 8. 13. sz. 3. aláíratlanul.

2. FAIM 118—19.

3. HhM 6. k. 122—23.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

2 öntudatos (EL: öntudatos — sh. —)

13 A kiemelt részeket csak az EL jelzi ritkítással.

16 s e tudatunkban nem (FAIM; HhM: s e tudatban nem)

26 Nem e mai nap (FAIM; HhM: Nem a mai nap)

27 egy nemzet létele, mit (FAIM; HhM: egy nemzet létele, mit)

29 miénk, — millióké. (FAIM; HhM: miénk, millióké.)

34 gondolnunk kell (EL: yondolnank kell — sh. —)

40 *Tőlünk ne halljon a nép egy szót, melly nem tiszta igazsádg.* Tőlünk (HhM: Tőlünk)

melly nem (EL: melly *δ* nem — sh. —)

Sor:

- 54 Az utolsó szakaszt a kötetkiadások ritkítással ill. kurzíválással hangsúlyozzák.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Pro memoria* — emlékeztetőül

A parlamentben elhangzott egy felszólalás, amely határozottan elítéli az EL-ban megjelent „holmi kutyabagosi *Pro memoria*” cikket. (ParlD 2. k. 32.) Ez azonban nem Jókai közleményére vonatkozott. Vagy legalábbis nem teljes egészében. Az EL hasábjain ugyanis szép számmal jelentek meg *Pro memoria* című glosszák, s bár e cikkek szerzők szerinti elkülönítése nem egyszerű feladat, kétségtelen, hogy ez nem Jókai, hanem az aláírt jelek és betűjegyek alapján Kazinczy Gábor rovata volt. Ez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy ezen a címen a békepárt más vezéregyéniségei is küldözték nyilaikat a radikálisok felé. Az nyilvánvalónak látszik, hogy Jókai csak egy alkalommal írt — aláíratlanul — ezen a címen.

- 54 *Mi e harcot nem kezdünk . . .* — A szabadságharc idején nagyon sok kiáltványban és felszólalásban hangzott el, hogy védekezni kényszerű tünk 1848 őszén

43

CHARIVARI

[1849. márc. 8.] 102—03.

M: EL 13. sz. 3. háromcsillagos (*,*) jellel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *sansesprit* — szellemtelen

3 *A császári seregek egyik vezére . . .* — A tolnai tisztviselő megveretése valótlán hír volt. Csak elhangzott ilyenfajta fenyegetés.

4 A dunántúliaknak az OHB iránti hűségéről számos forrásértékű feljegyzés maradt ránk. (Pl. KossÖM 14. k. 180.; KossEml 1. k. 279—80.)

5 *kancsuka* — a cári vandál szigor és a kíméletlen büntetés hírhedt szimbóluma és eszköze (Följ I. k. 316.)

Sor:

- 6 Damjanich huszárjai a márc. 5-i szolnoki csatában közmondásos vitézséggel küzdöttek. (51. sz.)
vasas — vértet viselő, dragonnyal felszerelt osztrák lovaskatona
400 vasast beszorítottak a Zagyvába — ez az adat nyilvánvalóan túlzás, hiszen az osztrákok a szolnoki csatában 560 embert vesztettek halottakban, sebesültekben és foglyokban.
- 14 *tegnap* — márc. 7-én
Poroszló — Tisza-parti falu Tiszafüreddel szemben; Lichtenstein herceg szállta meg.
Görgeinek nagyszerű csatája volt . . — Ez a hír tévedésnek bizonyult. Görgey nem csatázott Poroszlónál. Márc. 8-án indult Tiszafüredről s 16-án érkezett Miskolcra. A hadmozdulat a támadásra készülő magyar főszereg koncentrációjához tartozott.
- 16 *Az egriek ezer emberből álló ellenséges csapatot kivertek a városukból* — Egerrel kapcsolatban ilyen esetről nincsen tudomásuk. Arról viszont igen, hogy egy héttel később — márc. 15-én — Losonc népe elkergette a császári helyőrséget, a templomra kitűzte a magyar zászlót. Az akcióban nők is részt vettek.

44

KÜLHIREK

[1849. márc. 8.] 103—04.

- M: 1. EL 13. sz. 4. aláfratlanul.
2. pEL 1849. máj. 2. 3. sz. 11. aláfratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 6 találand ben, (pEL: találand benne)
7 harcában, (EL: hazczában. — sh. —)
kétségenkívül: hogy (pEL: kétségenkívüli: hogy)
9—16 sorig terjedő rész a pEL-ből hiányzik.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A nemzetközi hírek összegyűjtésére és válogatására a szerkesztő vállalkozott. Jókai — hacsak külön nem jelezte — maga végezte el ezt a feladatot az Ék szerkesztésekor is. Hasonló híreket publikált 1848. okt. 5-én (CikkBesz II. k. 404—05.), nov. 12-én

Sor:

(CikkBesz II. k. 418—19.) ill. az *Egy zsdé hir* címen kiadott közleményeiben. (CikkBesz II. k. 434—35.)

Jókai hírei — 1848 folyamán is — általában optimizmust sugároztak s igen sok esetben ellenőrizhetetlenek.

- 2 *Anglia fegyvereket küldött a török portónak* . . . — Ez a megjegyzés egyezik Kossuth vágyaival s egyszersmind a kossuthi illúziókat táplálta.
- 15 . . . *az idők viszontagságai* — A *Wiener Zeitung* márc. 16-án írta a hivatalos rovatában (*Amittlicher Teil*) hogy csak az, aki a viszonyokkal tisztában van, aki a hadjáratok és hadműveletek menetét alapjaiban ismeri, csak az tehet helytálló kijelentéseket azokról a csatákról, amelyek Magyarországon olyan nehézségekbe ütköznek, s amelyek a szabályos háborúban egyáltalán elő sem fordulnak. Gúnyosan vonja kétségbe a pesti sajtó szakértelmét s azt magyaráztatja, hogy túlságosan gyorsan nem lehet alapos és megfontolt véleményt alkotni. (64. sz. 754.)
- 16 . . . *az dgyúk és a huszdrok* — A bécsi hírlap közleményeire adott szellemes és csattanós válasz Jókaira vall. Ezt a műfaji fogást ő használta a legnagyobb hatással. Ezek a néhány szavas visszavágó feleletek frónk humorát minősítik. Erre a névóra szinte csak Jókai jutott a szabadságharc idején. Hasonlót más szerzőnél az EL Irógárdájából éppen nem tapasztalhatunk.

45

[1849. márc. 9.] 104—05.

M: EL 14. sz. I. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Ma délben 12 órakor történt* . . . — Jókai az *Érdemrendek kiosztása Debreczenben* c. memoárjában arról emlékezik meg, hogy Kossuth szobájában gyűltek össze az ünnepi aktus résztvevői. (HhM 4. k. 109.; CikkBesz VI. k. 9—14.)
- 5 *Kiss és Vetter* . . . — A kései visszaemlékezés szerint Vetter nem szerepelt a kitüntetettek között. Jókai emlékezetében viszont Klapka is és Mészáros is kapott kitüntetést. (Uo.)

A Közlöny egykorú beszámolójában sincsen szó Klapkáról és Mészárosról. (KossÓM 14. k. 615—16.)

Kiss Ernő (1799—1849) — 1848 előtt a Hannover-huszárok ezredese. Tavasszal a szerb felkelők ellen harcolt a Délvidéken. Okt. 12-től tábornok és a bánsági csapatok főparancsnoka. Dec. 22-től altábornagy. Jan. 9-én nevezték ki országos főhadiparancsnokká.

Különösen a hatvani csatában bizonyította be személyes bátorságát. Okt. 6-án végezték ki.

Jókai 1848. őszén a „perlászi győzteshez” intézett romantikusan szép üdvözlő szavakat abból az alkalomból, amikor Pest város vendégeként fáklyás zenével tisztelték meg. (CikkBesz. II. k. 345—47.)

Vetter Antal (1803—1882) — őrnagy a 37. (Mihály nagyherceg) soryalozegredben. 1848. máj. 1-én nevezték ki alezredesnek. A Máriássy ezredből került a honvédséghez, s tevékenyen részt vett Perlász ostromában. Okt. 12-től Kiss Ernő utódaként a délvidéki sereg parancsnoka, nov. 15-től tábornok és a honvédsereg vezérkari főnöke lett. A Schlick ellen induló Mészáros Lázártól mint helyettese átvette a hadügyminisztérium vezetését. 1849 tavaszán a magyar hadsereg fővezérének nevezték ki, de betegsége miatt nem vehetett részt az általa kidolgozott terv végrehajtásában. Júniusban felgyógyulása után a délvidéki sereg vezérletét vette át. Angliában majd Franciaországba emigrált s 1867-ben tért haza.

- 6 **Guyon ezredes** — Guyon Richárd (1812—1856) felesége révén csatai (Bars megyei) földbirtokos. A szabadságharc kezdetén az osztrák hadsereg Magyarországon tartózkodó kvietált főhadnagyaként állt egy honvédszászlóalj élére. Szeptemberben már honvédőrnagy, majd ezredes, jan. 6-án a feldunai hadtest hadosztályparancsnoka. Márc. 8-án nevezték ki tábornokká. A komáromi várparancsnokságot ápr. 21-én sikerült elfoglalnia. Hősies magatartásával főleg a branyiszközi csatában tűnt ki. A szabadságharc bukása után Törökországba emigrált. 1851-ben in contumaciam halálra ítélték.

az új rendjelek középosztálydval . . . — Jókai visszacmlékezése szerint az „ország által kitűzött másodrendű érdemjel . . .” ezüst koszorúba vörös szalagra fűzött arany kettőskereszt volt. (HhM 4. k. 109.) Ez a pontos megfigyelés arra mutat, hogy frónk személyesen jelen volt a kitüntetésen.

- 8 **Vetter, Görgey, Perczel személyesen jelen levén . . . — A visszacmlékezés szerint „Klapka, Perczel és Bem nem jelenhettek**

Sor:

meg”, s Görgey is csak késve érkezett. (Uo.) Beksics Gusztáv szerint Görgey váratlanul jelent meg Debrecenben. A terv az volt, hogy futár viszi majd a kitüntetését el a táborba. (I. m. 110.)

- 13 *Méltólag magasztalta . . . Görgei . . . érdemeit* — A Közlöny híradása szerint mindenkire vonatkozó, általános jellegű beszédet mondott ez alkalommal Kossuth. (KossÖM 14. k. 615.) Viszont az is igaz, hogy a Klapkához írt levelében megemlíti, hogy a „fővezérség kérdésében” alkalma volt „személyesen szólni” Görgeyvel. (KossÖM 14. k. 620.)

Jókai memoárja szerint Kossuth mindenkivel váltott egy-két szót, miközben feltűzte az érdemrendeket. Görgeynek azt mondta, hogy „Engesztelésül — a haza nevében” s engesztelően nézett a hadvezérre, aki „fagyos merevséggel állta” a „kormányzó” tekintetét. (HhM 4. k. 112. — CikkBesz. VI. k. 13.)

Az Emlékek a szabadságharcból c. memoárjában azt írta Jókai, hogy Kossuth azt suttogta Görgeynek: „Az Istenért, ne nehezteljen rám!” — mire Görgey „hidegen meghajította magát és hallgott”. (HhM 5. k. 77.)

Kossuth beszédének ilyen jellegű ismertetése nem más, mint Görgey mellőzésének burkolt szellőztetése — Görgey szimpátiájának megnyerése céljából. A békepárt ezekben a napokban kísérelte meg először, hogy Kovács Lajos útján kapcsolatot teremtsen Görgeyvel.

- 18 *Kiss altábornagy nem jelenhetvén meg . . .* — Jókai visszaemlékezése szerint a későn érkező Görgey feltűnően közönyösen ment el az arisztokrata Kiss Ernő mellett az ünnepélyen, de a Közlöny beszámolója szerint nem volt jelen „Kiss ezredes”. (KossÖM 14. k. 616.) Érdekes viszont, hogy a Közlönyben szerepelt Damjanich neve a megjelentek között, Jókainál pedig még a visszaemlékezésében sem.

M: EL 1849. márc. 9. 14. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

3 *Te nyíltan harcolsz . . .* — A szabadságharc idején gyakran előfordult, hogy családtagok katonailag vagy politikailag szembe kerültek egymással. (KossEml 2. k. 102.; *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 417.) Pl. Bujanovich Rudolf magyar tiszt volt, a testvére pedig osztrák. Inkey Kázmér magyar oldalon harcolt, Inkey Ede pedig a császáriakkal. A felvidéki nemesség soraiban főleg apa—fiú viszonylatban találkozunk ilyen jelenséggel. Nem egyszer a birtokmentés játszott döntő szerepet abban, hogy egyazon család sarjai ellentétes párthoz illetve táborhoz csatlakoztak.

7 *kr.* — korona

10 *divergentia* — eltérés, elágazás, véleménykülönbség

20 *legalis successor* — törvényes örökös

*

Ez a cikk ihletője volt annak az írásnak, amely a Jókai által szerkesztett PH hasábjain jelent meg. („Egy száz ember levele ő egyszerűlött fiához, ki keservében flamingóvá lett”. 1849. máj. 26. 299. sz. 87.)

47

[1849. márc. 10.] 106—07.

M: EL 15. sz. 1. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

20 semmit nem tudunk. (EL: semmit nem tudunk. — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *Nekünk nem adott az ég hadvezéri talentomat, mint a Martius szerkesztőségének* — Jókai cikke válasz Pálffy Albert nagyszabású febr. 22-i eszmefuttatására. (MT 8. sz. 29—30.) Febr. 17-én írta az MT, hogy a móri vereség miatt „Perczel Mór tábornok vezéri állomásából visszahívandó.” (4. sz. 13.) Tíz nap múlva már „a rácok elleni elszánt csapataink vezérletét Perczel Moric tábornok parancsnoksága alá helyezését pendíti meg”. (1849. febr. 27. 12. sz. 46.) Márc. 9-én azt kifogásolta az MT vezércikkírója

Sor:

- feltehetőleg ismét Pálffy Albert —, hogy váratlanul Vettert nevezte ki a kormány Görgey helyére fővezérnek. (21. sz. 81.) Vezérkérdésben nyilatkozott a DebL hasábjain Madarász József. (1849. márc. 8. 5. sz. 17—18.)
- 4 *Madarász testvérpárt* — a Madarász testvérek (László és József) vezette radikális párt
- 5 *publicdnus* — közlő, hírlapíró, publicista
- 6 *deferentia* — levezetés, leszállítás, feljelentés
- 7 *a vilgosság ama tűz oszlopának, melly vezeti az Izraelt az ígéretnek földébe* — Jókai a biblia és Petőfi szavait (*A XIX. század költői*) használta fel gúnyolódásra.
- 22 *Mi nem korteskedünk a hadvezérek mellett* — Jókainak tudnia kellett, hogy Kovács Lajosék igyekeztek kapcsolatot teremteni Görgeyvel.
- 27 *nagyszakállú nemzetőri őrnagyokkal* — Az itt említett őrnagy Besze János, Esztergom vármegye egyik nemzetgyűlési képviselője, akit — csak részben indokoltan — a radikálisokhoz számítottak. Jókai személyesen is ismerte Debrecenben. (Oláh Gábor i. m. ItK 1906. 270.; Mészáros Lázár *Emlékiratai*. 2. k. Pest 1867. 27.; *A köszülő ember fiai* I. k. JKK 27. k. 491.)
- 38 ... *sem a hadsereg főnökei nem kérdeznak* ... — Nemrég még azt írta Jókai, hogy a hadseregnek joga van tudni a küzdelem célját. (36. sz.)
- 42 *speech* — beszéd, szpícs

★

Ez a cikk az *Osztozzunk meg a teendőnkön* címűnek a rokona. (15. sz.)

★

A DebL-ben Madarász József a következőképpen reagált a cikkekre:

„Az Esti lapok 15-ik számának első cikkében afrikai alkotmányos eszmét látván, meg nem állhatjuk reájuk néhány szót nem szólani.

A nevezett lap ezeket mondja:

„A hadsereg a végrehajtó hatalom, az országgyűlés a törvényhozó.”

„Mi értjük és felfogtuk hivatásunk körét. S ez az.”

„Mindenkor oda dolgozni, hogy a törvényhozó hatalom a végrehajtóval, a fő a karral ellenkezésbe ne jőjjön.”

Sor:

No azután az ilyen hirdető érte a dolgot, és felfogta hivatását.

Hát a hadsereg végrehajtó hatalom.

Hát a sereg is külön álló hatalom, mint az országgyűlés?

Móric! Móric! mi nem értjük minő iskolában tanulta ön ez alkotmányos eszméket, s ezért szó nélkül nem hagyhatjuk.

Szerintünk a végrehajtó hatalom nem a hadsereg, hanem a kormány; vagy is jelenben nálunk a honvédelmi bizottmány. A hadsereg a kormánynak, vagy is a végrehajtó hatalomnak eszköze, állván az a hon fiaiból, mint a kormánynak a haza által fizetett mint meg annyi hivatalnokaiból.

És mi honellenes, alkotványunkra vészes, s szabadságharcunk zavarjaiban halászni akarás szándékának tartjuk azt, hogy bizonyos emberkéek hatalmakat akarnak ruházni bizonyos területre, a mik őt nem illetik, csakhogy kedvenc terveiket bár mi áron sikeressé tartsák.

Illyen ámitásnak tartjuk e tételt is, hogy az Esti lapok, a hadsereget úgy mutatják be mint végrehajtó hatalmat.

Az sokszor megtörtént már, hogy a hadsereget részint szabadságszerető, többnyire azonban dicsvágyó emberek, a végrehajtó hatalom megdöntésére használták, épen azon kormány ellenében, a mellynek sokan vezéri tisztségeiket köszönheték.

De még olly emberre csakugyan nem akadunk a világtörténet tanában, a ki a hadsereget az országgyűlés mint törvényhozó hatalom mellé, végrehajtó hatalommá akarná emelni.

És mi jól tudjuk, hogy a magyar hadsereg férfiai, okulva a mult napok fejleményein, s áthatva honunk szabadságának imádságtól, e tanításoktól mint a kárhozat ördögi incselkedéseitől férfiasan fordulandának el.

S ezeket megjegyezvén.

Igen helyén látjuk a honvédelmi bizottmánynak vasárnapi számában a hirdetőkre nézve közzé tett rendelkezését.

Mi a sajtószabadságnak vagyunk emberei.

A valódi sajtószabadságnak, melly az alkotvány alapzatában általunk így fogalmaztatnék: 'A sajtó szabad.'

És minden a sajtó után keletkezhető bár mi kereseteket, a rendes polgári és büntető úton vélünk követelhetőknek.

De előbb akarunk szabad hazát, és azután sajtószabadságot, úgy hogy ha honunk szabadsága kivívását a sajtószabadság gátolná, ezt a mig vészes volna, felfüggeszteni nem csak jogává de kötelességévé is hisszük a hon képviselőinek, s a kormánynak.

Sor:

Mi helytelenítjük a lapokban azon untaláni megrohanását a kormánynak, hogy miért nem közli a rossz híreket?

A lapok sokszor, ha nincsenek is, erővel rossz híreket akarnak tudni, s tudatni.

A lapok, ha léteznek is szomorító hírek, de a mellyeknek tudatását a kormány nem helyesli, hazafiatlanságot követnek el, a midőn ezeknek nem tudatását rosszalják.

A lapoknak szabadság harcunk időjében nem az a hivatásuk, hogy újabb és rögtönibb hírekkel s eseményekkel lássák el olvasóikat, legyenek azok jók avagy rosszak.

E csak a kenyérkeresetre alapított ujság hajhászatok nem szabadságharcban létezhető lapok hivatásai.

Szabadság harc idejében, az alkotmányos fogalom ha megtámadtatik, védni, és minden erőt a harc diadalára fordítani: ez a hirlapírók kötelessége.

Megengedem, hogy én is, de szerkesztő társaim bizonyosan inkább vétettek e kötelességeink ellen. —

Én a Közlöny pár számaiban, és az esti lapokban a hazánkra véaszt hozott osztrák császári házat mentegezni, az alkotmány rovására is az egyezkedő pártot felemelkedni, és a Marcius 15-ét leginkább csak humorokban látva működni; kötelességemül érzetem megkezdeni a Debreceni lapokat.

Nem igen örömet tevé, mert azt hittem és hiszem, hogy mig ismét Budapestre nem megyünk most nem kellene másnak mint a kormány közlönyének nyilatkozni; hanem a midőn nem követelem, hogy nyilatkozzék ugy mint én akarnám, én köztársasági ember: elégedjenek meg ellenkezőim és, hogy kövesse azon irányt, a melly egyiknek sem vágja be utját.

És én most is óhajtanám, hogy ezt tennénk.

Ha ezt nem teszik a többi lapok szerkesztői is irnak s mondanak olyakat, a miket alkotmányunkra, nemzetiségünkre, s szabadság harcunkra vészeseknek, károsoknak tartok, nekem is fel kell szólalnom;

Nem azért mintha mindjárt nekem lesz igazam, s azon elveknek, a melyeket képviselek.

Hanem — mert a mellette és ellene fel hozottak összevetése után ítélhet a közönség." (1849. márc. 13. sz. 7. 25—26.)

AZ ESZÉKI VÁR FÖLADÁSÁNAK RÉSZLETEI

107—09.

- M: 1. EL 1849. márc. 10. 15. sz. 1—2. aláíratlanul.
 2. PH 1849. máj. 2. 288. sz. 25. aláíratlanul.
 3. KomÉrt 1849. máj. 13. 30. sz. 323—24. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

cím RÉSZLETEI (PH; KomÉrt: részlete.)

1 *A vizsgálatok tegnap óta tartanak, eddigelé ezen körülmények derültek ki:*

Eszék el volt látva (PH: Eszék el volt látva)

[Az első két sort értelemszerűen, a dátum miatt hagyta el Jókai a PH hasábjain.]

8 védeni fogja (PH: védni fogja)

még csak tarthatja (PH: még csak tarthatja)

25 Windischgraetz megengedte (PH: Windischgrätz megengedte)

29 Földvárivali egykézrejtés (PH: Földvárival egykézrejtés)

39 sortól, a választójel alatt következő részt a PH-ban elhagyta Jókai.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A cikk alapja Kossuth Batthyány Kázmérhoz (KossÖM 14. k. 511.) és Mészáros Lázárhoz írt levele (KossÖM 14. k. 522.) ill. a Közlöny febr. 28-i cikke. (139.) Lehetséges, hogy megbízhatatlan adatai miatt hagyta ki Jókai a FAIM gyűjteményes kiadásból.

cím *Eszék* — Osijek, a múlt századi Verőce vármegye székhelye a Dráva jobb partján. Várának különös jelentősége volt hadászati szempontból. Kossuth felhívta a népfelkelők figyelmét, hogy az ellenség által megszállt területeken létesítsenek támaszpontokat, s ezek részben rejtkehelyül, részben a támadások kiindulási pontjával szolgáltak. Ilyen támaszpontul jelölte meg a bakonyi erdőket, a csallóközi mocsarakat, ill. Komárom és Eszék várát. E várakat az ellenség körülzártá ugyan, de ütőképes honvédcsoportok maradtak hátra bennük.

Sor:

A megalkuvó tisztek — amikor Johann Burich császári tábornok seregei körülvették a várat — még a komoly ostrom megkezdése előtt rábírták Éder Frigyes várpatancsnokot a megadásra. Az eszéki vár febr. 12-én került a császári csapatok kezébe. (KossÖM 14. k. 522. Beksics Gusztáv i. m. 85.)

Jókai a visszaemlékezései közt írt a vár feladásának debreceni visszhangjáról. (HhM 5. k. 60.)

- 1 *A vizsgálatok tartanak . . . ezen körülmények kerültek ki* — A cikk írója — az első mondat tanúbizonysága szerint — nem vett részt a vizsgálaton.

Madarász László a parlament febr. 26-i ülésén beszélt az eszéki vár feladásáról: „A honvédelmi bizottmány mint hadügyminister ur mondá, azt vélte, hogy Eszék vára tökéletesen van biztosítva . . . mert 5000 főnyi őrsereg volt a várba helyeztetve, s a sereg magyar volt . . . másodszer 2400 mázsa puskapor, és harmadszer a vár három hónapra volt ellátva eleséggel . . . a vár feladása egyenes árulásnak következése”. (ParlD 1. k. 132.)

Kossuth kezdeményezésére Madarász László indítványozta, hogy azok a tisztek, akik „a vár feladásánál jelen voltak, mindaddig becstelennek és hazaárulóknak tekintessenek, mfg a haditörvényeszek előtt véltenségekbe nem bizonyítják”. (KossÖM 14. k. 522.; ParlD 132—33.)

tegnap — márc. 9-én

- 3 *Eszék el volt látva . . . fegyveres erővel* — Az ellenség mögötti fontos erődnek tekintette Kossuth Komárom és Eszék várát, amelyet jelentős honvédcsoportok védtek.
- 4 *két ezer mázsa lőporral* — Kossuth (és Madarász László) szerint 2.400 mázsa lőporral volt ellátva a vár. (KossÖM 14. k. 522., 528.; Vö. Beksics Gusztáv i. m. 86.)
- 5 *Midőn az ellenség az őrszetet a várba felynyomta* — Trebersburg jan. 30-án és 31-én foglalta el Eszék külvárosait, majd midőn Nugent tábornagy néhány jól felszerelt csapata is megjelent a vár alatt, s Nemegyei szabadsapatait visszaszorították a Dunántúlra, Eszék febr. 12-én kapitulált, s 14-én a várórség lerakta a fegyvert. *ajánlatot tett tisztességes capitulatióra* — A kapitulacionális ajánlatot Trebersburg őrnagy tette, akinek csapatai a város felső részében állították fel ágyúikat.
- 8 *Batthányi* — gróf Batthyány Kázmér (1807—1854) — ellenzéki főrendiházi tag. 1848-ban a magyar kormány Baranya megye főispánjává majd kormánybiztosává nevezte ki. Jellacsics betörésekor személyesen szervezte és vezényelte a baranyai népfel-

- kelőket. Novemberben tagja lett az OHB-nek, s megbízták a külügyek vezetésével. Febr. 12-én Pest megye, Szeged, Zombor és a Kiskunság kormánybiztosává nevezték ki. Eréllyel támogatta a magyar csapatokat Szenttamás ápr. 3-i bevételekor. Máj. 1-én rábízták a külügyi tárcát s ideiglenesen a földművelésügyi s az ipar- és kereskedelemügyi minisztérium vezetését is. Török földre emigrált. 1851. szept. 21-én halálra ítélték, s in effigie felakasztották. Párizsban halt meg.
- 10 *Három nap mulva ...* — Batthyány Kázmér febr. 4-én hagyta el a várat.
- 14 *hatvan fontos* — A szabadságharc idején az ágyúk kaliberét a lövedék súlya szerint határozták meg. A súlyt fontban (45 dk) mérték. A magyar tüzérség főleg 3—9 fontos ágyúkat használt. A 12 fontosokat jórészt zsákmányolták.
- 17 *Rácz és Földvári őrnagyok az ellenséggel ... mulatoztak* — Rácz Sándor és Glavács István őrnagyokat a vár haditanácsa küldte febr. 11-én az ellenséghez, hogy meghallgassák a feltételeket. *Rácz Sándor* — a 36. honvédszászlóalj őrnagy parancsnoka *Földváry Lajos* (1811—1881) — volt császári tiszt. 1848-ban mint nemzetőrségi őrnagy a gyalogsági osztály helyettes vezetője, majd alezredes lett s a debreceni hadmegye parancsnoka. Később az eszéki vár osztályparancsnoka volt, s a vár feladása miatt vész-törvényeségi eljárás indult ellene, de felmentették. *Földváry Lajos* nem őrnagy volt — mint Jókai írta —, hanem „ezredes dandárnok”.
- 19 *tüzérparancsnok* — Éder Frigyes vezérőrnagy (13. sz.)
- 22 *Az utolsó napokban beeresztették ...* — Az itt elmondottak megfeleltek a valóságnak.
- 32 *36-dik honvéd zászlóalj* — a Wasa-féle császári és királyi serezedhez tartozó zászlóalj, amely Eszék feladásakor megsemmisült. (Márciusban ezzel a sorszámmal Hajdúszoboszlón új zászlóalj alakult.)
Ez a zászlóalj ellenzte legelősebben az eszéki vár feladását.
- 36 *ehrenvolle* — megtisztelő
- 43 *gróf Zichy Pál* (1808—1850) — a Hardegg vasasok századosa, majd a Vilmos huszárok őrnagya. 1849 januárjában hagyta el a magyar hadsereget.
- 44 *Kórosi százados* — Korossy Lajos a császári hadseregben mint hadapród szolgált. 1848. dec. 12-én nevezték ki a 8. huszárezred hadnagyává. Mészáros Lázár seregében Kassánál harcolt. Febr. 27-én léptették elő főhadnaggyá.

Sor:

- 48 *Mikuli főhadnagy* — Lehetséges, hogy Mikulics Istvánról van szó, aki főhadnagy volt a Mátyás huszároknál, s jan. 4-én átállt a császáriakhoz.
- 49 *Sall másodszászados* — Saly László főhadnagy a Vilmos huszárezredben, aki jan. 4-én visszavonult.
- 51 *Fabinyi főhadnagy* — vsz. a medgyesi pap fiainak egyike, akik közül egy a magyar oldalon, kettő pedig a császáriaknál harcolt

49

DERÜL A VILÁG

109—10.

M: EL 1849. márc. 12. 16. sz. 2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *A felső tábla* — felsőház, főrendiház; a kétkamarás országgyűlésen az alsóházzal együtt képezte a törvényhozó testületet, szándékában mintegy közvetített az uralkodó és a nép között. A „nemzet elitjeként” a konzervatív maradandóságot képviselte a gyorsabban változható alsóházzal szemben.

1896-ban a karcagi választásokon megbukott Jókait az uralkodó nevezte ki a főrendiház tagjává.

A felső tábla összeült — A felsőház márc. 12-én délelőtt tartotta első debreceni összejövetelét. Jókai tehát nyomban reagált az eseményre. Perényi Zsigmond báró — az elnök, Jókaival ellentétben — úgy látta, hogy a „felsőház érdemes tagjai . . . kötelességérzetök s hazafiúi buzgalmuk” miatt jelentek meg, mert — véleménye szerint — „a hazának jelen komoly percei erőteljesen igénylik, hogy a felsőház mint az országgyűlésnek fenálló törvények szerint kiegészítő része hivatásának megfelelően, s mindazok felett, miket törvényes szabadságunk s nemzeti függetlenségünk védelme, s megmentése kíván, tiszta hazafiúi kebel-lel, de komoly fontolgatással egyszersmind tanácskozzék, s erélyesen határozzon.” (ParlD 1. k. 190.)

Igaz, a „24 püspök közül csak 2, a 60 főispán közül alig 4 jelent meg”. (ParlD 1. k. 191.)

9 *despicidál* — lenéz, megvet, lefitymál

11 *gravitás* — súly, komolyság, méltóság, tekintély

Sor:

- 18 *pondus* — súly, jelentőség
supercilium — komolyság, megfontolás, szemöldök (összehúzás)
20 *conventiculum* — gyülekezet
22 . . . *felső táblát összeültetni, csak nagy népeknek adatott* — A felsőház máj. 31-én — azaz két és fél hónap alatt — a már 22. ülést tartotta Debrecenben.

Jóknak ez a megjegyzése részben öngúny, részben vágás Anglia felé.

Más kérdés, hogy Perényi Zsigmond báró és néhány főrendű társa éppen azt akarták demonstrálni a világ előtt, hogy a szabadságküzdelem nem lázadók akciója, hanem össznemzeti ügy. A felsőház összeülését „üres lárifárinak” tartja az MT is. (1849. márc. 13. 24. sz. 96.)

50

PERCUTTUR CATULUS UT SENTIAT LEO

110—11.

M: EL 1849. márc. 13. 16. sz. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *Percutitur catulus ut sentiati leo* — ütik a kutyát, hogy az oroszlán megérezze; a kisebb vétkesen verik el a port
2 *a kormány tettét a hadvezérek változtatása tárgyában a Debreceni lapok bírálgatták* — A DebL márc. 10-i vezércikkében záró soroként írja Madarász József: „A hadsereghez azon figyelmeztetéssel zárván be eme sorainkat, hogy az események jelen kifejlésén, a mellyek Dembinszki helyébe Vettert ülteték, okulva, ő is legyen azon megtagadó polgári erényben erős, hogy a hon kormánya rendelkezésinek ne csak engedelmeskedni tartsa kötelességének, hanem azt megdönteni se iparkodjék.” (6. sz. 21.) Gr. Vécsey Károly febr. 27-i „nyilatkozatában közölte az MT „érdemes szerkesztőjével”, hogy a Mézáros Lázárt támadó cikkei „a közügyre ártalmassá válhatnak”. (Közl 1849. márc. 3. 43. sz. 152.)
4 *a tettért minket hord le* — Az OHB márc. 11-én én írta *Figyelmeztetését* a Közlönyben: „. . . ha a hírlapok szerkesztői . . . a függőben vagy folyamatban lévő hadi munkálatokra vonatkozó hírek

Sor:

közlésébe creszkedendnek, azon kárhoz képest, melyet a hazának, vagy veszélyhez képest, melyet egyeseknek idő előtti híreszteléseikkel okozhatnak, vád alá fognak vétetni, s szigorú fenyték végett törvény elibe állítatni.

Hasonló történetik olly hírlapi cikkekért is, melyek a haza megmentésére nélkülözhetlen katonai fegyelem bomlasztására irányoztatnak.

Egyuttal a „Martius 15-ke” és „Esti Lapok” azon tudosításai, mintha a fővezérség körül a legközelebbi napokban egymással összeütköző kormány rendeleteket adattak volna ki; merőben alaptalanoknak nyilvánítottak”. (Közl. 50. sz. 173.; KossÖM 14. k. 631.)

Barta István szerint „A Márczius Tizenötödike márc. 9-i vezércikkében Vetter kinevezésével kapcsolatban bírálta, hogy egy hét alatt a harmadik fővezér került a sereg élére . . . Az *Esti Lapok* másnap, márc. 10-én „Hírlapírói discretió” c. cikkében ártalmassá tartotta, ha a kormány ekkörűli eljárása bizonyos lapban feszegettetik” s hangoztatta, hogy tényekkel kapcsolatban lehet bírálni a kormányt, de a sejtéseken alapuló gyanúsítások ártalmassak.” (KossÖM 14. k. 631.)

28 . . . a *Közlönynek ugyanazon számban, mely bennünket megdorgál 176. lap I. hasdója 35, 36, 37 soraiban* — Az OHB márc. 11-én „dorgálta meg” az EL-t. Ekkor közölte Kossuthnak a kitüntetésekkel kapcsolatos beszédeit. A *Közlöny* a Jókai által megjelölt sorokban idézte Kossuth szavait:

„a manswörti, s a szerencsétlen bár, de emlékezetben nagy-szerűen dicső nagyszombati, nemkülönben a branyiszkói csaták oroslán bátorságu hősének *G u y o n e z r e d e s n e k*, (Nagy Eljenzés) kire nézve jelentem, hogy a kormány indittatva találta magát a nemzetnek egyik fő kincsét Komárom várát hűségére bizni. (Közhelyeslés.) (50. sz. 176.)

A Guyon kinevezésével kapcsolatos hírlapi fecsegést ápr. 9-én a *Klapka levele* c. cikkében (96. sz.) majd *A tengerszemű hölgy* c. regényében is szóvá tette Jókai. (JKK 55. k. 173.)

A SZOLNOKI CSATA

111—12.

- M: 1. EL 1849. márc. 12. 16. sz. 2. aláfratlanul.
 2. PH 1849. máj. 1. 271. sz. 21—22. aláfratlanul.
 3. KomÉrt 1849. máj. 12. 29. sz. 319. aláfratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 egyenként (KomÉrt egyenként)
 7 be Pestre. *Most tartson Windischgraecz uram Te Deum lauddmust.*
 Azon (PH: be Pestre.
 Azon)
 13 bevehetlen pontnak (PH: bevehetetlen pontnak)
 25 megérdemelnének mindnyájan, (PH: megérdemlették mindnyájan,)
 30 azok a szikrázó szemek (EL: azok szikrázó szemek — sh. —)
 34 Én sok és (PH: En sok és — sh. —)
 49 Windischgraecz te Deum (PH: Windischgrätz te Deum)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *szolnoki csata* — a márc. 5-i ütközet

Damjanich János márc. 5-én Cibakházánál átkelt a Tiszán, míg Vécsey Károly a Tisza bal partján tüzérséggel támadta a szolnoki hídfőt, hogy a várost védő császáriak figyelmét magára vonja. Damjanich váratlanul a jobb parton támadta meg a helyőrséget és súlyos veszteséget okozva verte ki a városból.

Jókai már márc. 8-án is írt Damjanich dicső harcáról. (43. sz.) Későbbi munkáiban is gyakran szerepeltette a legendás győzelmet és hőseit. (*Csataképek*. NK 10. k. 23.; *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 382.; *Enyim, tied, övé* — A gerilla c. fejezetben.) Az OMMIK-ben is megemlíttette, hogy a márc. 5-i csatában ismét felhangzott a harci zaj a már romosodó szolnoki vár körül. (7. k. *Magyarország*. II. k. Bp. 1891 208.) *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. „történeti munkájában” azt is megemlíti, hogy a rangkórság miatt maradt el a teljes győzelem. Vécsey Károly mint rangidős tábornok nem volt hajlandó Damjanich segítségére sietve körbefogni a császáriakat. (II. k. JKK 64. k. 477.)

Míg Jókai túlzott jelentőséget tulajdonított a szolnoki győzelemnek, addig Vida Károly Figyelmezője így írt: „A császári k. seregek tartaléka visszajött s úgy látszik, nem szándékozik most egyenesen túl a Tiszára tenni a csatátért.” (*Csörgettyű*. 1849. márc. 6. 38. sz. 154.) Márc. 9-én közölte: „Karger tábornok személyes vitézése s ügyes jól kitervelt retiráda által lehetővé tette, hogy a visszavonulás alatt kis számú serege majd semmi kárt sem vallott.” (41. sz. 165—66.)

A márc. 13-i közleménye szerint Jellacics azért nem maradt Szolnokon, „mert a Tiszán át megint visszavonult insurgensek által mindenéből kipusztított vidéken semmi sincs, mi egy tábor élelmezésére s ellátására megkívántatik.” (*Hírfüzér* 44. sz. 178.) ... *részletei most kezdenek egyenként tudomásunkra jöni* — Jókai ismét mint szerkesztő gyűjtötte össze és komponálta kerekké a szolnoki csatára vonatkozó híreket.

- 3 *Az ellenség ... összeszedett halottai száma ezer nyolcszáz kilencvenre megy* — Jókai — miként márc. 8-án — most is túloz. Úgy látszik a később érkezett hírek még inkább felnagyították a ragyogó sikert.

A 300 szekérszi sebesült az előzőkhöz hasonlóan túlzás.

- 6 *szemtanú megszámolta* — Mint általában, ez alkalommal is a szerkesztő használta fel a Pestre érkezett szemtanú híreit.

- 8 *Te Deum laudamus* — Tégen isten dicsérik, hálaadó katolikus ének és hálaima kezdő sora és elnevezése

Kossuth is gyakran emlegeti, hogy az ellenség — ha kell, ha nem — nagy egyházi ceremóniával ünnepli és „hitelesíti” ún. győzelmeit. (KossÖM 14. k. 598.)

- 11 *Az elfoglalt fegyverekből ...* — Damjanich János tábornok jelentette Kossuthnak, hogy márc. 5-én „Szolnokot elfoglaltam, s az ellenséget vad megfutamlásra kényszerítettem. A megrémült ellenség szaladásában sok hadi szerelvényeket, sőt a 2-ik vasas ezred pénztárát is visszahagyta. Négyszáznál több fogoly, e közt törzs- és főtisztek, tizenegy darab 6 és 12 fontos ágyú, 20 darab lőszer és társzekerek, nevezetes mennyiségű lőszer, fegyverek, s a fent említett pénztárban mintegy 7000 ezüst forintok birtokunkba jutottak. Az ágyúk és társzekerek lovasból foglaltattak el, mellyeknek száma 100 darabra megyen.” (KossÖM 14. k. 598.) *A kétségű ember fiatban is büszkén emlegeti Jókai, hogy a „nemzeti hadsereget” az ellenségtől elfoglalt fegyverekkel szerelték fel.* (II. k. JKK 28. k. 6.)

Rüstov szerint a szabadságharc addig legfényesebb csatájában a

5or:

- magyarok 317 lovat, 5 ágyút és 17 lőszerkocsit zsákmányoltak.
(I. m. I. k. 267.)
plonier — utászkatona
- 19 *163 lett csataképtelen* — A magyarok a szolnoki csatában 300 embert vesztek.
- 20 *coloné* — hadoszlop, ezred
Gyurmán Sándor — Gyurmán Adolf szerkesztőnek az öccse.
Kozma György szabadságharcos szereplői közt nem fordul elő neve.
- 21 *a Közlöny szerkesztője* — Gyurmán Adolf (1813—1869) hírlapíró, mint kritikus az Ék-nál dolgozott. Sebeshelyi Gábor álnéven jelentek meg cikkei. 1848-ban a PH külföldi híreket feldolgozó rovatát vezette, majd a KossH belső munkatársa lett. Jún. 8-tól szerkesztette a Közlönyt. 1849-ben miniszteri tanácsossá nevezték ki. Kossuthal emigrált Törökországba majd Amerikába. 1863-ban tért haza.
- 22 *harmadik zászlóalj* — Damjanich híres fehér tollas vitézei (*A magyar nemzet története regényes rajzokban* II. k. JKK 68. k. 459—60.)
- 25 . . . *megérdemlenétek mindnyájan, hogy tisztékké legyetek* — Kossuth a feleségének írta márc. 14-én: „Ma délután értem ide Törökszentmiklóásra, s itt találtam a rettenthetlen hős Damjanicsot, s találtam seregét, melly bátor, mint az orosz lány, lelkesült, mint az erény, határozott, mint az erő, s hű a hazához, mint a kardvas markolatjához. Aki e sereget és vezéreit látja, annak kebléhez hazánk győzelme felett a kétségnek szikrája sem férhet többé.” (KossOM 14. k. 653.)
- 34 „*Én sok és nagyszerű csatákban voltam . . . — A két menyasszony c. elbeszélésben a IX. zászlóaljnak állít emléket Jókai: „Egy vén lengyel katona ki e jelenetnek [Szolnokon] tanúja volt, azt mondá felőle: Én szolgáltam Napóleon alatt láttam az ancienne-garde csatáit . . ., de oly csatákat egy sem vívott, mint a vörös-sipkás’.*” (*Csataképek* NK 10. k. 23.)
lipcsei ütközet — az 1813. okt. 14-e és 20-a között vívott „népek csatája”, amelyben Napóleon európai túlsúlyát megtörték
- 36 *Osztrólenka* — mocsaras környékű lengyel város a Narev balt partján, az Omulev torkolatával szemben. 1831-ben itt bukott el véres csatában a lengyel forradalom.
- 37 *ancien[ne] garde* — régi gárda, rutinos veteránok, Napóleon legjobb katonái

CHARIVARI
[1849. márc. 12.]
113—14.

- M:** 1. EL 16. sz. 4. háromcsillagos (x * x) jellel.
2. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 22. aláíratlanul.
3. KomÉrt 1849. máj. 12. 29. sz. 319—20. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 4 *évangéliumi szavakat* (PH: *evangéliumi szavakat*)
6 *mind szemem szedett* (PH: *mind szemeten szedett*)
14 *s egyéb keresztényi* (PH: *s egyéb keresztényi*)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *felhuzván a reverendára egy pléhgallérú frakkot* — Jókai itt arra céloz, hogy Hurban ezredes a Nyitra megyei Hluboka evangélikus lelkésze volt.
- 2 *konyafülű* — lógó fülű, lekonyult fejű
gabancs — gebe
- 7 *serpenyőbéisz* — drótozó-foltozó, serpenyő javítgató, drótos tót
- 9 *És megszólld Eperjesnek vdrosdt . . .* — Hurban a febr. 24-i murányaljai veresége után vonult vissza megmaradt önkénteseivel Eperjesre. (31. sz.)
- 11 *eperjesi polgármesternek* — Eperjes polgármestere Podhorányi Károly volt, akit Windischgraetz magas kitiintetésben részesített. (Közl 1849. febr. 18. 32. sz. 114.)
- 16 *szent Dávidból* — Dávid — Izrael második királyának, Goliáth legyőzőjének — tulajdonított zsolttárok.
- 17 *Az urakat agyonverjük . . . A földeken megosztozunk* — Mind a császári mind a magyar hatóságok ismételten panaszkodtak amiatt, hogy Hurban és társai a szlovák népet az urak ellen izgatják és földosztással kecsgetik. (Steier Lajos: *A tót nemzetiségi kérdés 1848 49-ben.*)
- 18 *A zsidókat felakasztjuk* — Az antiszemita tettelegességek 1848 tavaszán a városokon kívül főleg Pozsony, Nagyszombat és Nyitra környékének szlovák falvaiban kaptak lábra. A hurbanisták agitációja antiszemita felhangokat sem nélkülözött.

Sor:

- 22 *Kis-Szeben* — Kisszeben, Sabinov, cipster város a múlt századi
Sáros megyében
26 *presbyter* — a református egyháztanács világi tagja
30 *rezde-bank* — rozdebank, pénzváltó bankjegynyomda

53

MIKOR MEGYÜNK VISSZA PESTRE?

114—16.

- M: 1. EL 1849. márc. 13. 17. sz. 1. J. betűjeggyl.
2. HhM 6. k. 124—26.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 4 *éjjelenként* (HhM: éjjelenkint)
9 *képe fődik benne*, (HhM: képe fűrdik benne,)
15 *Az utczákon mint* (HhM: Az utczákon mint)
for a nép. (HhM: forg a nép.)
20 *lassanként elhangzik* (HhM: lassankint elhangzik)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Pestnek, az „ország szívének” visszafoglalásáról Radicalis álnéven jelent meg cikk az MT-ben. (1849. márc. 8. 20. sz. 80.) Ugyancsak a márciusi fiatalok lapja tiltakozott az ellen, hogy a kormány Pest elfoglalása után is Debrecenben maradjon. (Radicalis. 1849. márc. 9. 21. sz. 83—84.) Csernátony Lajos szerint márc. idusát már Pesten ünnepelhetik a magyarok. (Közl 1849. jan. 27. 12. sz. 43.) A Figyelmező szerint várták márc. 15-ére Kossuthot a pestiek. (*Hirfűzér.* 1849. márc. 14. 45. sz. 182.)

Márc. 16-án írta Kossuth a feleségének, hogy „Damjanich megigérte a 3-ik és 9-ik invencible [legyőzhetetlen] zászlóaljnak, hogy 24-én beviszi őket Pestre”. (KossÖM 14. k. 659.) Ápr. 5-én azt írta, hogy „Jól megy a dolog, Istenbizon még meg lehet, hogy Pesten esszük meg a husvétit [ápr. 8-i] bárányt.” (KossÖM 14. k. 819.)

A Debrecenbe menekültek a tavaszi győzelmek hírére nagy izgalommal foglalkoztak a Pestre költözés gondolatával. (Szab-

Sor:

FővD 98.) „Ápr. 27-én Kossuthnak erélyesen kellett utasítani a különböző minisztériumok tisztviselőit, hogy amíg a kormány székhelyét hivatalosan vissza nem teszi Pestre, senki sem hagyhatja el Debrecent. Ha valaki eltávozik, lemondását is beadhatja.” (Módy György: *A menekültek* = SzabFővD 98.)

Spira György írja, hogy „Még súlyosabb csapás volt azonban a baloldalra nézve tömegbázisának összeszűkülése. A baloldal Pest elvesztésével elvesztette legfőbb, sőt — mondhatni — egyedüli tömegbázisát, a pesti népet. S hogy ez a veszteség a baloldalt legjelentősebb erőforrásától fosztotta meg, azt barát is, ellenség is egyaránt jól tudta. Ez teszi érthetővé, hogy amikor Pest visszafoglalására még csak a legbizakodóbbak gondoltak, Jókai az *Esti Lapok*ban már eleve sietett leszögezni, hogy az országgyűlésnek és a Honvédelmi Bizottmánynak akkor sem kell majd azonnal visszatérnie a fővárosba, ha az felszabadul is. . . . Nekünk Pestre csak akkor szabad bevonulnunk — hangoztatta —, midőn Magyarország szabad lesz és tiszta az ellenségtől. „Mi sokszor fogjuk még Pestet látni álmainkban, de azért nem leend szívéünkben kétségnek helye, ha élő szereink még egy ideig nem találhatnak reá.” Nem így a baloldal. „Mi sem mondjuk azt — írta a Marcius Tizenötödike —, hogy mihelyt az első futár hírről hozandja Pest visszanyerését, a kormány szedje össze hevenyében sátorfáját és lóhalálában rohanjon a fővárosba: hanem azt még nagyon furcsának találjuk, midőn némelyek azt minden cél és határ nélkül, in infinitum látszanak akarni. Mi könnyen megérthetőnek találjuk, miért ohajtának inkább Debrecenben maradni, mint Pestre menni.” „Pest többségét most is és még inkább a visszafoglalás után egy olyan forradalmi elem képezi, mely igen hamar átlát a szítán és hatalmas gátokat vetend minden akár Ferdinánd, akár Francisco-Josepho monarchicus tendenciák elébe. Jól tudják ezeket némelyek s azért nem akarnak elmenni Pestre. Nekünk pedig a Pestre menetel mindennapi imáink közé tartozik.” (I. m. 440—41.)

7 *Idni a csendes Duna tükérét . . .* — Hasonló látomást ír le Jókai a *Kárpáthy Zoltán és az Eppur si muove* c. regényekben.

10 *Mátyás palotája* — a királyi vár

19 *Hunyadi* — Erkel Ferenc *Hunyadi László* c. operája amelynek a Meghalt a cselszövő „végezetű karéneket a kimerülésig ismételtette a közönség, s együtt danolta a nemzeti színház énekesével” 1848. márc. 15-én. (Egressy Ákos: *Emlékeim az 1848—49-iki évi szabadságharc idejéből*. Bp. 1893. 5.)

Sor:

Rákóczi — Szigligeti Ede II. *Rákóczy Ferenc fogsága* c. színdarabja, amelyről Jókai részletesen bírálatot írt az *Ék* hasábjain. (CikkBesz II. k. 416—18.)

54

CHARIVARI

[1849. márc. 13—14.] 116—17.

- M: EL 1849. márc. 12. 17. sz. 3. a 20. sorában lévő „adott nyakon csapásért” szavakkal végződő szakaszig és EL 1849. márc. 14. 18. sz. 3. a 21. sorában lévő „Egy debreceni” kezd. mondattól a cikk végéig.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

20 csapásért. (EL: csapásért. (Folytattatik.))

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 2 *azon gyönyörű épület* — a Nemzeti Múzeum a mai VIII. kerületi Múzeum körúton, amely az 1830-as években épült Pollack Mihály tervei szerint. Környéke sokáig dísztelen volt. Kertet csak az 50-es években létesítettek mellette. A Sándor (a mai Bródy Sándor) utcai oldalát (ma az Olasz Intézet) a városi majornak bikaistállója foglalta el, a másik oldalát a rosszhírű Képzisztoly fogadó rozzant földszintes épülete csúfította el.
- 6 *gróf Pálfi Móric* — gróf Pálffy Móric (1812—1897) konzervatív nagybirtokos, aki már Windischgraetz tisztjeként vonult be 1848 decemberében Sopronba, felhívást adott ki Habsburg-barát csapatok szervezésére, és vezette a magyar konzervatívok hódoló küldöttségét Ferenc Józsefhez Kremsierbe 1849 februárjában. A szabadságharc idején Haynau szárnysegédeként harcolt a magyarok ellen. Később a hírhedt „muszkavezető mágnások” egyike lett. (*Politikai divatok* JKK 14. k. 472., 620. Csapodi Csaba: *Zichy Nándor és Jókai irodalmi kapcsolatai*. ItK 1931. 90—92.)
- 7 *Lévai püspök* — Lévai Sándor, egri kanonok történetesen a zsebében felejtett . . . — Horváth Mihály is megemlékezett arról, hogy a császáriak a vagyonosabbak „ezüst szeréit,

Sor:

midőn őket kénytelenségből megvendégtették, ebéd után zsebre dugták, butorait összerombolták, vagyonait elorozták." (Okm 2. k. 326.)

Kossuth írta ápr. 8-án az osztrákokról, hogy „még tisztjei közt is akadtak emberek, kik saját kezeikkel törték fel rablás végett a szekrényeket, vagy kik zsebre rakták az ezüst kanalakat ott, a hol megvendégtettek." (Okm 2. k. 389.)

9 *numismaticus* — éremtani

12 *Mack József* (1810—1868) — 1848-ban a pesti altiszti iskolában tanított mint tűzmester. A pákozdi csatában a magyar tüzérséget irányította. Később Perczel Mór és Guyon Richárd seregében harcolt. Debrecenben nevezték ki a komáromi tüzérség főparancsnokává. 1849. januárjában alezreduci rangot kapott. Ápr. elején az a vád érte, hogy hanyagul védelmezte a várat, el is fogták ápr. 4-én, de a haditörvényszék felmentette. A világi fegyverletétel után Erdélyben Kossuthtól kapott megbízás alapján függetlenségi szervezkedést irányított, amelyet az osztrák kormány beépített árulók segítségével leleplezett. A letartóztatás elől sikerült Amerikába szöknie, míg társai közül pl. Jubál Károlyt, Noszlopy Gáspárt és Török Jánost kivégezték.

13 ... *Komárom várának feladását követelte* — Mack József népszerű volt Komáromban 1849 tavaszán. Több ízben kijelentette, hogy a vár „szűz marad" az ellenségtől. Hősiesen viselkedett a támadáskor, de durva hangon beszélt, keményen bánt tisztársaival, s a basáskodás mintegy alaptermészetévé vált. (Szinyeyi József i. m. 107—08.)

14 *syllaba* — szótag; Mack József két szótagja az lehetett, amit az erényes Szabó Dezső kipontozott: „lóf.sztl"

16 *Pulszky Ferenc* (1814—1897) — régész, az MTA tagja, a szabadságharc előtt az ellenzék egyik vezéralakja. 1848 áprilisában kormánybiztos, majd Bécsben a „király személye körüli miniszter" államtitkára. Nagy szolgálatot tett a honvédelemnek, tevékenyen támogatta a bécsi forradalmat. 1848 végén Párizsban majd Londonban képviselte a magyar ügyet. A bukás után külföldön maradt. 1852-ben in effigie felakasztották.

17 ... *az ország költségén és a vildg bolonditására* — Pulszky Ferenc 1848 decemberében megbízás nélkül, menekülészerűen hagyta el az országot és ment Párizson át Angliába. Kossuth csak utólag, mivel ügyis ott volt, bízta rá Magyarország angliai képviselétét.

19 *Constantin orosz főherceg* — Konstantin nagyherceg, varsói főherceg, aki az 1849-i varsói egyezményben főhadsegédi állásra

Sor:

volt kandidálva, 1849 nyarán az orosz intervenció sereg hadtestparancsnoka.

20 *interes* — kamat

21 *Egy debreceni polgártárs . . .* — Jókai már korábban is írt a debreceni magas labbérekről. (11. sz.)

23 *calabriai kalap* — széles karimájú, magas, hegyes kalap, eredetileg Calabria lakosai viselték, 1848-ban a republikánusok jelvénye volt

25 *Irányi Dániel* (1822—1892) — ügyvéd, az Ellenzéki Kör választmányi tagja, a márciusi fiatalok egyike. 1848. májusától az igazságügyminisztérium titkára, majd Lipótváros radikális képviselője. A képviselőház igazoló választmányának elnöke és a képviselőház jegyzője. 1848 decemberében a Schlick ellen harcoló sereg kormánybiztosa. 1849-ben Debrecenben a Radical Párt egyik vezetője. Pest felszabadulása után a főváros kormánybiztosa. Az aradi kapituláció után külföldre emigrált. 1851-ben távollétében halálra ítélték.

27 . . . *madarak azóta nem jönnek át a határon* — Gúnyos célzás arra, hogy Irányi Dániel kormánybiztos minden erőfeszítése ellenére sem sikerült az ország északkeleti szorosait úgy eltorlaszolni, hogy Schlick be ne törhessen az országba, s a dec. 11-i budaméri csatát a magyar sereg elvesztette. (108. sz.)

Csermátony is gúnyolta Irányit, hogy „a galíciai passusokon . . . a madár se jöhetett be.” (MT 1849. febr. 15. 2. sz. 7.)

Irányi Dániel a Közlönyben nyilatkozott febr. 7-én: „Némely jóakaróim (?) azon eleinte tréfának vélt hírt terjesztgeték, mintha én Schlick beütendése alkalmával azt jelentettem volna a kormánynak: miszerint „a sárosi szorosokat úgy eltorlaszoltattam, hogy azokon a madár se jöhet be.”

Ezt én soha se jelentettem”. (21. sz. 75.)

28 . . . *γ János* — lehetséges, hogy Hány János

30 *földabrosz* — térkép

Magyarország földabrosza a Martius által indított nyozott republické szövetsége után — Márc. 10-én az MT-ben jelent meg egy szerkesztésű cikk — minden bizonnyal Pálffy Albert tollából —, amely a DebL-ben cikkezett Újházy Lászlóval, „a jeles hazafiúi érzelmű főispánnal” vitázott. Különbözött a véleményük abban a kérdésben, hogy hogyan egyezkedjünk „hazánk különféle fajú nemzetiségeivel.

Mi abban osztozunk Újházival — folytatja —, hogy dicsőséges dolog volna, ha sikerülne nekünk, régi történelmi határaink kö-

Sor:

zött lakó népekből egy erős, szabad és tisztán magyar nemzeti-
ségre fektetett hazát alapíthatni.

De ez a mi véleményünk szerint többé nem tartozik azon
lehetőségek közé, a melyeknek hosszú és biztos jövődjét
remélhetnők.

A rácobban és oláhokban feléledt a nemzetiség érzete, a mely-
lyet ugyan fegyverrel talán sikerülne elnyombatnunk, ám most
az ilyen győzedelemben valóban nagy köszönet nincsen . . .

Azt kell megmutatnunk, hogy Austriához állani annyit tesz,
mint megcsaltni; Magyarországhoz állani pedig annyit, mint
feltalálni azt, a mit a nemzetiségek óhajtanak . . .

Ha ők nem lehetnek független rác, horvát stb. ország, nem
értjük, mért legyenek inkább Magyarország, mint Austria.

Különösen akkor, midőn a kedélyek már eddig is inkább
Austria felé látszanak hullámozni, mit nem egy könnyen lehet
megfordítanunk, ha csak ragyogó és nagyszerű ellen ígéretekkel
nem lépünk fel, olyanokkal a melyet a schwarczgelbek a népek
lelkébe oda hintettek.

Magyarországnak a velünk együtt élő nemzetek elébe a sza-
badság és függetlenség zászlójával kell járulni.

Ha ők e zászlót ismerni tanulandják, el fog oszlani szemükről a
köd, a mit felibük a hazug Austria oly sürüen öntött.

Ugy kell intézkedni, hogy most jó korán vessük meg az ala-
pokot, a melyekre egykor a pesti kormányban egyesült foeder-
atív respUBLICÁK felépülhessenek.

Ez a mi óhajtásunk. Következőleg a tisztelt főispán csalat-
kozott akkor, midőn azt írta rólunk, hogy mi nem akarunk külön
nemzetiségbeli köztársaságot.

Sőt épen ezt akarjuk, mert csak ilyen tisztán radical institutiok-
nak reméljük valamely jövődjét." (22. sz. 85—86.)

32 *Hurbán uramat* . . . — Jókai márc. 12-én említette, hogy Hurbant
megkergette a Tiszolc-környéki nép. (31. sz.)

55

HOLNAP LESZ MARTIUS TIZENÖTÖDIKE

II 7.

M: EL 1849. márc. 14. 18. sz. 1—2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *A honvédelmi bizottságny rendeletéből* — az OHB márc. 13-án kiadott egy rendeletet „Magyarország éves innepének napjára”. E szerint márc. 15-én ágyúlövésekkel kezdődik az ünnep, majd megszólalnak a harangok s délután népgyűlés lesz „a város erdőjében”. (KossÖM 14. k. 647.)
- 12 *a magyar név újjászületésének napja* — Közvetlenül a márc. 15-i események után írta Jókai: „Tartsátok tiszteletben e napot, mellyen a nép szava először megszólalt... A magyar nemzet szabadsága e naptól kezdődik.” (CikkBesz II. k. 5—6.)

56

NYIRI LEVELEK

I.

118—19.

M: EL 1849. márc. 14. 18. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

- 45 gyülekezet előtt (EL: gyülekezett előtt — sh. —)
50 érzékenységünkben. (EL: érzékenységünkben. — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 ...*öcsém uram, szerkesztő ur!* — Jókai gyakran címezte tréfás-szatirikus leveleit saját magához (Pl. *Asmodei levele Jókaihoz* CikkBesz II. k. 273—76. — *Utí levelek. Jókai Mór Sajóhoz.* CikkBesz IV. k. 81—102.)

Gyakran írt magáról harmadik személyben is. (Pl. CikkBesz II. k. 37., 39. CikkBesz IV. k. 103., 590.)

A *Nyiri levelek* sok szempontból a híres *Kakas Márton leveleinek* az előfutárai, de közvetlen rokonságot mutatnak a szabadságharc bukása után keletkezett *Hétfői* —, *Keddi* —, *Szerdat* —, *Csütörtöki* —, *Pénteki* —, és *Szombati levelekkel.* (CikkBesz IV. k.)

A *Nyiri levelek* hasonlít a *Kárpáthy Zoltán* c. regényben Tarnaváry leveleihez. (I. k. JKK 8. k. 240.)

Az MT hasábjain az ötletül szolgáló Tunyogi Gerő, a „falusi együgyű földművelő” írt Jókai „hőséhez” hasonló levélformában. (1848. aug. 17. 133. sz. 536.)

- 3 *légátus* — református diák, aki sátoros ünnepen a pap helyett prédikál
 ... voltam kigyelmeteknél Komáromban — Jókai diákbarátai — Petőfihez hasonlóan — Komáromban látogatták meg Jókaiékat. Írónk itt is saját magára céloz.
- 10 *nem vers, de azért igaz.* — Hasonló kifejezést többször használt Jókai az Ék hasábjain. 1848. szept. 10-én írta a Charivari rovatban a „Magyarországon kívül nincsen élet” kezdetű táblabíró mondról, hogy „Ez ugyan vers, de nem igaz.” (CikkBesz II. k. 320.) A két tréfás-szatirikus rovat eme kiszólása is azonos szerzőt feltételez.
- 11 *Mózes csuddi* — Mózes életére vonatkozó hagyományok tele vannak csodás történetekkel: kimenekül a Nilusból, csodatetteket visz véghez a fáraó előtt, népével száraz lábon kél át a Vörös tengeren stb.
- 13 *fertily* — negyed
- 14 *passus* — útlevel — Debrecenbe a magánosok is csak útleve-
 lük felmutatásával haladhattak át a városkapun. (SzabFővD 70. A passusok cserélgetéséről az EL hasábjain *Polemiai apróségek* címen írt valaki Hume aláírással. (1849. márc. 2. 8. sz. 2.) Innét vehette Jókai az ötletet.
 Az útlevelekényszer debreceni népszerűtlenségét Juhász Géza is megemlíti. (SzabFővD 317. Vö.: Följ. I. k. 225.)
- 22 *Annyi sok szép tiszt járt fel s alá az utcán* — Gyakran emeltek kifogást a csapatuktól elszakadt honvédtisztek debreceni débdábolása miatt. Márc. 13-án jelent meg a Közlönyben a debreceni térparancsnok rendelete: „Mindazon katonatiszt urak, kik hivatalos ok bebizonyítása, vagy a főhadiparancsnokságtól nyert engedelem nélkül Debrecenben tartózkodnak, 24 órák alatt szolgálatjuk mellé mulhatatlanul visszatérjenek, útleveleiket a térparancsnokságtól kivegyék.” (Rendeletek. 51. sz. 177.)
 Kossuth szerint „helytelen és káros, hogy számos hadi tiszték seregeiket menet közben úgy, mint állomásaikra érkeztekor elhagyják és a parancsnokságot alsóbb tisztekre bizván közelebbi városokba, vagy más kényelmesebb helyekre rándulnak és eleget gondolnak tenni kötelességüknek, ha csak időnként mintegy meg-szemlélik seregeiket, vagy csata idejére, sőt gyakran csata után mennek azokhoz vissza.” (KossÖM 14. k. 186.)
 Az MT szerint is le nézik a harcoló honvédeket: „Egypár cukrosszájú, nyavalyás úrfi, olyanok, kiket pártfogásból egyszerre hadnagyokká tesznek, kiknek vitézsége abból állott, hogy be-

Sor:

hozattak Debrecenbe, megcsináltatták számukra a honvédtiszti ruhát és a mama, tata, a néni elragadtatva valának, hogy az ő kedves fiacskájuknak milyen jól áll a tiszti ruha." (ForrSzab 148.)

A Debrecenbe menekülteknek a nagy része politikus, tisztviselő, író és katona volt. A debreceni tanács szükségesnek látta, hogy a 800 horvát hadifoglyot valamint a 9. honvédhuszárezred tartalékosztályát kitelepítsék a városból. (SzabFő-D 76—77.) Ezután a belügyminisztérium és a hadügyminisztérium szigorúan ellenőrizte a Debrecenben tartózkodó katonatiszteket. Asbóth térparancsnok előbb azt hirdette ki, hogy azokat a tiszteket, akik a csapatukat engedély nélkül elhagyják hadbírság elé állítja, majd jan. 30-án ezeket honvédtiszteket hadifoglyoknak nyilvánította. (SzabFővD 93.)

- 28 *collegium* — a híres debreceni kollégium, ahol 1849-ben a képviselőház üléseit tartották. A debreceni kollégiumot a Ferenc-rendi zárdából 1549-ben előbb református tanintézeté alakították át, majd 1567-ben wittenbergi mintára alkották meg iskolai törvényeit. Ebből az intézményből 1660-ban alakult a híressé vált református kollégium.
- 31 *szent Dávid termetű* — alacsony növésű; Jókai gyakran gúnyolta a radikálisokat alacsony termetük miatt. *A gyémántos miniszterben* azt említi, hogy „egy-egy roppant vörös tollal toldták ki fejüket, hogy kilátszassanak a tömeg közül, a miniszternek és öccsének még ez sem volt elég. Nekik egészen vörös kalapot kellett hordani”. (FAIM 248.) Madarász Lászlót mint „törpe nagymbert” mutatja be, akinek „jó vastag bőre volt a sértések elviselésére”. (Uo. 254.)
- 36 *bilinguis* — két nyelvű
- 39 *praelectio* — felolvasás, előadás
- 58 *paraszt* — itt: személy szállításra szolgáló postakocsi
- 62 *Compossessor* — nemesi közbirtokosság, azaz olyan nemesi közösség tagja, amelyben a tagok osztatlan formában birtokolják az ösztulajdont. (A *kiskirdlyok* I. k. JKK 437.)

MARTIUS TIZENÖTÖDIKE

120—121.

- M:** 1. EL 1849. márc. 16. 19. sz. 2—3. aláíratlanul.
 2. FAIM 120—21.
 3. HhM 6. k. 127—28.
- Részl.:** 1. Jókai Mór: *Március tizenötödike*. Olcsó Jókai 181. sz. 45—46.
 2. Takáts Sándor i. m. PolBesz 1. k. XL.
 3. SzabFővD 282.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 5 folytonos ünnep (EL: folytonos ünnep — sh. —)
 17 az álhazafiság, (HhM: az álhazafiaság,)
 24 és monda: én (FAIM; HhM: és monda: én)
 34 *Március tizenötödike* (FAIM;) HhM: *martius 15-ke*)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 5 *A martiusi ragyogó napok* — Az MT írta márc. 15-ről: „Az egész város ünnepe. Még a boltok is legnagyobb részben bezárva vannak. Lapjaink névnapot tartanak, ut figura docet [ahogy az ábra mutatja].” (1849. márc. 15. 26. sz. 101.) Az EL másnap írt az ünneplésről. (*Napi hírek*. 1849. márc. 16. 19. sz. 4.)

KEDVES TÁNCSCS KOMÁMI

121—23.

- M:** 1. EL 1849. márc. 16. 19. sz. 2—3. aláíratlanul.
 2. FAIM 218—20. „Esti Lapok. 1849. mart. 15” címmel és alcímmel.
 3. Or-Vil 1886. jan. 30. 5. sz. 78. Dr. ys kézjegyű szerző idézi a *Jókai és Táncsics* c. cikkében.
 4. HhM 6. k. 257—59.
- Részl.:** Hatvany Lajos i. m. 2. k. 708.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 *republicánus érzelmű* (Or-Vil: *respublikánus érzelmű*)
 9 *tegnapi napnak!* — ezt (Or-Vil: *tegnapi napnak!* (*márcz. 15*) ezt)
 17 *lesz fiscalis,* (Or-Vil: *lesz fiskális,* HhM: *lesz fiacdlis,*)
 20 *Közlöny szerkeztő* (FAIM; Or-Vil: HhM: *Közlöny-szerkesztő*)
 21 *rendőr-minister* (FAIM; HhM: *redőrmiszter,*)
 28 *hogyan esztendő* (HhM: *hogyan egy esztendő*)
 35 *pedig higye el,* (Or-Vil: HhM: *pedig higye el,*)
 40 *ezer forintért* (Or-Vil: *ezer frintért,*)
 41 *financministerséget, hanem* (FAIM: *financzminszterséget, hanem*
 — Or-Vil: HhM: *finánczminiszterséget, hanem*)
hanem ha azt akarja (EL: *hanem azt akarja* —sh. —)
 43 *szakmányához értenek,* (Or-Vil: *szakmájához értenek,*)
 44 *republicánus időkben.* (Or-Vil: *republikánus időkben.*)
 45 *fizeti itt meg* (Or-Vil: *fizeti meg*)
 48 *52, 53 status* (Or-Vil: *státus*)
 51 *hogyan képen* (Or-Vil: *hogyan ekképen*)
 55 *lesz financminister, Táncsics.* (Or-Vil: HhM: *lesz finánczminisz-*
ter, Táncsics. FAIM: *financzminiszter, Táncsics.*)
 60 *fél kellene támadni* (Or-Vil: *föl kellene támadni*)
 64 *hozzá szólni,* (FAIM; Or-Vil: HhM: *hozzá szólni,*)
 66 *falusi tanítónak* (FAIM; HhM: *falusi tanítóknak*)
 67 *mint a városinak,* (FAIM; HhM: *mint a városiaknak,*)
 69 *kissé sokalom.* (FAIM; Or-Vil: HhM: *kissé sokálom.*)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím** *Táncsics Mihály* (1799—1884) — író, a forradalom előtt a parasztság szószólója, akit a pesti nép márc. 15-én szabadított ki budai börtönéből. 1848. ápr. 2-től 1849. jan. 21-ig szerkesztette a *Munkások Ujságát*. 1848-ban a Baranya megyei Siklós kerület választotta képviselőjének. Mint valóban radikális képviselő és újságíró a szabadságharc idején a feudális maradványok eltörléséért harcolt. 1849-ben tagja a Radical Pártnak és az Egyenlőségi Társulatnak. Világos után 8 évig illegálitásban élt. 1851-ben in contumaciam halálra ítélték.

Jókai Debrecenben nyers hangon polemizált vele, de később nemcsak szép szavakkal írt róla, hanem gyakran kelt személy szerint is védelmére. (HhM 4. k. 71.)

Juhász Géza szerint Gyurmán Adolfal együtt érkezett a debreceni városkapuhoz Pestről Táncsics Mihály. „Ötvenedik évében

Sor:

járt már, megpróbált ember, előbb robotos jobbágy, aztán takácslegény, segédtanító, végül már 24 esztendő s fővel latin iskolába iratkozott. Nyelveket tanult, bejárta Európát Angliáig és hirdette könyvekben, röpiratokban, minden üldözés ellenére, az elemi igazság anyagi nyugalomával, a dolgozók jogát, az elnyomottak panaszát." (SzabFővD 270.)

- 1 *kend* — Az *Egy magyar nábob* c. regényben írta Jókai, hogy „Akik ismerik a magyar nyelvet, tudni fogják, hogy ez a ‚kend‘ nem fejez ki valami hízelgő megszólítást, és hogy azt nemes embernek mondani, még ha kocsmáros is, valóságos injúria.” (1. k. JKK 5. k. 11.)

Lekicsinylő, gúnyos jelentést tulajdonított Jókai a „kend” megszólításnak az *Életphilosophia* c. versében is. (*Költemények* 2. k. 78.) Pejoratív hangulatú megszólításként, sőt sértésként használta ezt a szót *A köszlő ember fiaiban* Baradlay Richárd. (JKK I. k. 109.)

Az *Életpályám* c. memoárkötetében Táncsics Mihály is megemlékezett a kend címzés megdöbbentő hatásáról. (Bp. 1959. 241.)

Míg a nemesi körökben pejoratív hangulata volt a kend megszólításnak, addig a nép körében a bizalmas viszonyt fejezte ki. Ezt a megszólítást Táncsics siklósi választói is használták egyébként egy Táncsics-hoz írt levelükben, amely 1848-ban a Munkások Ujságában is megjelent.

- 5 *De ha én kendnek azt mondanám . . .* — Jókai Táncsicssal is hasonlóképpen vitatkozik, mint Vahot Imrével 1847-ben. (CikkBesz 1. k. 197.)

- 8 *besavanyított kend azzal az alkotmány-javaslatl* — Táncsics Mihály Debrecenben a város nyomdájában adta ki az *Uj alkotmány-javaslat Marcius 15-kének emlékéül* c. brossúráját, amelyben pontokba szedi részletesen kifejtett elképzeléseit a szükséges alkotmányról. Véleménye szerint „A marciusi törvények csupán átmenetül szolgálhattak a legnagyobb zavarbul, igazságtalan állapotbul . . . azok már elégtelenek . . .

. . . e törvényt pontok a mostani forradalomhoz vannak alkalmazva, s önként következik, hogy mihelyt e szabadsági harcot dicsőségesen bevégezzendettük, némely pontok egészen kimaradhatnak, mások módosíthatnak, miután életbe mentek át, mellyek végett határozattak.” (3.)

- 9 *ezt még a sült ökör sem hozhatta helyre* — „Sült ökör” alálrással jelent meg az EL-ben egy kihívó cikk. (224. sz.)

Sor:

Az Új alkotmány-javaslatban meg is lehet a naivitásokat bírálni, de utópisztikus eszméi tiszteletreméltón demokratikusak. Azért váltott ki gúnyba öltöztetett elutasítást a békepárt, általában pedig a volt kiváltságosak és szócsovéik körében.

- 11 *nem csak a földet hiszi feloszthatónak* . . . — Táncsics Mihály számos helyen nyilatkozik műveiben a földosztásról.
- 13 *azt akarja: ghy senki se viseljen tovább egy évnél egy hivatalt* — Táncsics alkotmánytervezetének 10. pontjában kimondja, hogy „Mindennemű hivatal csak esztendeig tart; mert ha terhes a hivatal, igazságos, hogy egyet tovább ne terheljen, hanem más is viselje: ha pedig kényelmes, ismét méltányos, hogy minden esztendőben más részesüljön benne; ezt hozza magával az igazság.” (4.)
- 14 . . . *18 évtől 20-ig legyen katona, ha hivatalt akar kapni* — Jókai jelen esetben a 11. pontra céloz: „Minden ifju, 18 éves korától 20-ikáig fegyvert visel; az az honvédelmi szolgálatot tesz; a ki ezt a kötelességét el nem végezte, semminemű hivatalra nem választhatatik.” (4.)
- 20 . . . *31-ben harangozó, 32-ben Közlöny szerkesztő* — Hatvany Lajos írja: „Amikor az Egyenlőségi Társulat képviselő tagjai elhatározták, hogy Jókainak a „Közlöny”-ben megjelent egyezkedő és alkudozó cikkeinek tárgyában interpellációt intéznek a kormányhoz, Táncsics a beszéde folyamán azt találta mondani: „A cikket valami Jókai nevű ifjú ember írta alá.’ Amit is korántsem gúnyosan, hanem az újságírói körökben járatlannak őszinte naivitásával mondott, — mégis magára zúdította Jókai haragját. Mégpedig ez esetben joggal, mert Petőfi meg ők voltak ketten, akik Táncsicsot alig egy éve a börtönből kihozták, amire az elszólásra válaszul adott fel is hívta a felszabadított rabnak a figyelmét. . . Jókai, aki azon szerkesztők közül való volt, akik mindig bátrak, ha evvel pozíciójukat megerősíthetik, lesbe állt, hogy a radikális polgárok után a radikális szocialistát is leterítse. Nem kellett sokáig várnia. Mert Táncsics, aki magát többnyire könnyen félremagyarázható formákban fejezte ki, a jószándékával szolgált rá, hogy olvasói a szavai mögött keressék a voltaképpeni mondanivalót. Így, természetesen, ha Táncsics azt írta: „Egy évnél tovább senki se viseljen hivatalt”, akkor ez elnagyolt javaslatával kétségtelenül gátat akart emelni a hatalmukkal visszaélő hivatalnokok korrupciója elé. Jókai azonban abelyett, hogy a javaslat értelmét nézte volna, annak szavaiba kapaszkodott. Mire kacajos jókedvében úgy figurázta ki Táncsicsot, hogy akarva, nem akarva,

bár rossz lelkiismerettel, de ugyancsak vele kacagjunk . . . , kend nemcsak a földet hiszi feloszthatónak, hanem az ész tehetségeit is.'

Amiből csak annyi igaz, hogy az előbbit Tánccsics valóban hitte, — mire Jókainak több se kell, s ráfogja az utóbbit is, hogy a földosztóval a földosztást is nevetségessé tegye." (I. m. 2. k. 707—08.)

21 *calefactor* — fűtő, szolgáladiák, csínytevő, besúgó

23 *jánitor* — kapus, kapunyitogató, ajtónálló

36 *azt akarja: hogy minden hivatalnok egyenlő fizetést kapjon* — Tánccsics a 13. pontban mondja ki, hogy „Minden hivatalnok, legyen az alsóbb vagy felsőbb fokozatu, egyenlő fizetést hűz; tudniillik annyit, mennyiből becsületesen meg élhet; például 1000 pengő forintot; mert az őröknek éppen annyi étel, meleg szoba s ruha szükséges, mint a főispánnak vagy akármely más főnöknek. Ugyanis nem azért vannak az álladalomban tisztviselők, hogy fizetésök által urakká váljanak, hanem kötelességeket teljesítsenek. Kinek nem tetszik, ne válalja el.” (4—5.)

56 *azoknak, kik a szabadságharcban részt vesznek, de földjük nincs, ígér fejénként 20 hold földet . . .* — A 22. pontban mondja ki Tánccsics: „Minden olly zsöllét, ki a szabadságharcban részt vett, de földje nincs: az árulók, s pártütöktül elfoglalandott földekből 20 hold földet kap örökös tulajdonul.” (6.)

58 *Ebben a harcban . . . részt vett 400 ezer ember* — Jókai itt természetesen alaposan túloz. Nem is érti és félre is magyarázza Tánccsicsot.

63 *A mit kend a vármegyei reformról szól. . . nem értem* — A 24., 25., és a 26. paragrafusban szól Tánccsics a megyei reformokról. „24. A mint e javaslatok törvény erejére emeltetnek s kihirdetve lesznek, azonnal minden megyében tisztujítás tartatik; s mivel egyes községek önhatóságokat teljes mértékben gyakorolják, tehát csak különös, nagyobbserű s több községeket együtt illető ügyeket intéz a megye: erre való nézve, csak öt személyből álló megyei kormányzás elégséges, és ezeket választja meg a megyében levő polgárság öszesége. És ezen öttagu megyei elüljáróság a megye székhelyén folytonosan együtt lakik, az ügyeket haladék nélkül, rögtön elintézi; és természetesen ez által a mostani tisztviselőség serege megszüntetik.” (6.) A 25. pontban a következőket olvashatjuk: „Minden polgár nem mehet a vármegye központjára, tehát minden 300 lélekre választ a közönség egy képviselőt s ezek választják meg magok közül a megyei tisztviselőket.” (6—7.) A 26. pont szerint „A hónapnak első két napján minden megyében közgyűlés tartatik, mi a külön községeknek választott

Sor:

képviselőiből áll; de azért más is, kinek tetszik részt vehet benne; szólhat a dologhoz, de szavazásra kerül valamely tárgy eldöntése csak a képviselők szavazhatnak." (7.)

Tulajdonképpen érintőleg a megyei rendszerre vonatkozik még a következő pont is: „Az egyházi megyék, s kerületek (traktusok) mindenik vallás felekezetiüknél eltöröltetnek; mindenik hitfelekezet csak az illető vármegye területén választ magának egy fő pásztor, ha kedve tartja illyet választani." (7.)

Táncsics megyereformja — Jókaival ellentétben — nagyon is érthető.

- 66 *a falusi tanítónak éppen annyi szüksége van, mint a városnak* — A 30. pontban szerepel: „A tanítókat az álladalom fizeti és pedig mind valamennyit egyenlően, mert a falusi tanítónak éppen annyi természeti szüksége van, mint a városi főbb tanítónak." (7.)
- 69 *az adókulcsot egy kissé sokalom* — A 32. pont szerint „Az országos adót vagy közköltségeket mindenki saját lelkiismerete szerint bevallott értéke szerint fizeti. — A ki nem igazán vallja be értékét, hanem kevesebbre mondja, s akár szomszédjai, akár mások be tudják rá bizonyítani, hogy álnokságot követett el: az olyatén polgár becstelennek, hazugnak hirdettetik ki s elveszti mind választási mind pedig választhatási jogát. — Mindenki a közadózásához akként járul, hogy vagyoni értékének minden száz forintjával 4 forintot fizet; a kinek pedig nincs értéke, hanem akár bizonyos évi fizetése után, akár keresetéből él, minden száz forintnyi jövedelemből vagy keresetből 3 forintot adózik." (7.) Jókai tudatosan kiforgatja Táncsics javaslatát, hiszen Táncsics nem az árendás földekről beszél.
- 75 *Legjobb pont az egészben a 45-dik . . .* — „Ezen pontok által nyilvánlatkoztatjuk, hogy helyökbe majd más rendszeres polgári alkotványt készítünk; ezek így töredékesen csak addig lesznek életben, míg szabadság harcunkat bevégeztettük." (9.)
- 79 *magát mint hadvezéri talentomot mutatja be . . .* — A III. szakaszban Táncsics Mihály honvédelmi kérdésekkel foglalkozik. Itt említi a regálék eltörölésével kapcsolatos elképzeléseit. Következik még a — Jókai által nem említett — IV. szakasz, amely márc. 15-e méltó megünneplésére tesz javaslatot.
- 81 *. . . aztán semmi egyéb* — Jókai mindenképpen felületesen a — vélt vagy ténylegesen támadható — pontok kipécézésével gúnyolta és rohanta le Táncsics Mihályt. Egészen nyilvánvaló politikai elfogultsággal. Már pedig Vas Gereben otromba támadása után („Bolond kend Táncsics!") az MT világosan kifejti a Táncsicssal

Sor:

kapcsolatos állásfoglalást: „Ha Táncsicsnak némely elvei hibásak, azokat komolyan kell megcáfolni, a félszeges handabandázás árt inkább a jó ügynek, mint használ.” (K.: *Táncsics Mihály és Vas Gereben*. 1849. jan. 2. I. sz. 3.)

*

Oláh Gábor szerint „Táncsics Mihály röpiratát is kigúnyolta Jókai egyik cikkében, a melynek ‚kend’ minden harmadik szava.” (*Jókai és Debrecen* ItK 1906. 133.)

Juhász Géza szerint „Táncsicsból sem lát Jókai többet, mint Kemény; megint csupán annyi a különbség, hogy Széchenyi köre gyűlöli és botránkozik rajta, Jókai pedig kikiáltja beszámíthatatlan bolondnak. Táncsics, kiszabadítása fordulójára, 1849. március 14-én *Uj Alkotmányjavaslattal* áll elő. ‚Kedves Táncsics komám! — köt bele azon melegében Jókai. — Kend igen tiszteletreméltó republicánus érzelmű szabadelvű fiatal ember! (Jókainak apja lehetni!)” Itt idézi az „iszen besavanyított kend azzal az alkotmányjavaslattal” kezd. részt az „egész Európából sem telik” szavakkal végződő részig, majd hozzáfűzi: „Ahány szám, annyi meghatványozott felelőtlenség. De a hibátlan kétszerkettő valószínűsíti, amiről különben úgy is mindenki meg van győződve, hogy Táncsics képviselő nem államférfi, hanem öreg csacsi, akit vissza kellene dugni az első elemibe.” (SzabFővD 303—04.)

59

NYIRI LEVELEK

II.

123—25.

M: EL 1849. márc. 16. 19. sz. 3—4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

16 csak hallgatták (EL: csak hallgatták — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *Folytatom azt a levelet* — Ez a kijelentés nyilvánvalóvá teszi, hogy az 56. számon sorozott I. és ez a II. sz. *Nyiri levél* szerzője azonos.

Sor:

- 3 *Bika* — Debrecen Arany Bika nevű legelőkelőbb szállodája és vendéglője
most nádot csindltak . . . — Az Arany Bika szállót 1848-ban Nádor szállónak nevezték el. — Jókai már 1848-ban méltatlankodott amiatt, hogy a Nemzeti Színházban a Nádornak elnevezett páholyt még István főherceg árulása után sem keresztelték el másra. (CikkBesz II. k. 382.)
- 11 *verekedtek ők Tokajnál magyarul.* — Jan. 22-én a tokaji szőlőhegyen a nagy ködben Tehornicki Wladyslaw alezredes vezette a lengyel légiót és a hevesi önkénteseket. Hősies küzdelemben együttesen futamtották meg a császáriakat, akiket Fiedler báró — Schlick legügyesebb tábornoka — vezényelt.
Jan. 31-én a lengyel származású Bulcharyn Jerzy ezredes ágyúinak nagy szerepe volt abban, hogy Schlick Tokajból Bodrogkeresztúrra volt kénytelen menekülni.
- 14 *kelner* — Kellner, pincér
- 15 *pulykanyelven* — polyák nyelven, lengyelül
- 23 *egyenlőség* — Egyenlőségi Társulat
- 32 *három akkora: mint a kis újjam* — Jókai Madarász László, Madarász József és Táncsics Mihály alacsony természetű gúnyolja.

60

NAPI HIREK

[1849. márc. 16.] 125—26.

M: EL 19. sz. 4. egycsillagos (*) jellel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Tegnap városunkban nagyszerű ünnepély tartatott* — Debrecenben nagy ünnepélyt rendeztek márc. 15-én. (57. sz.) Erről az országos ünnepélyről 1906. 16-án írt a MHirlap. (F.A.: *Március 15-ike az abszolútizmus kordban.* 66. sz. 1.) A Közlöny Petőfinek a *Bizony mondom, hogy győz most a magyar* kezd. versével ünnepelte március idusát.
Windisch Éva említi, hogy márc. 15-én a Közlöny „szívesen ad hangot annak a felfogásnak, hogy 1848 márciusában nem forradalom volt, hanem csak törvényes keretek közt mozgó reformokat hajtottak végre”. (I. m. 63.)

Sor:

3 *Tóth Mihály* — Könyves Tóth Mihály, a debreceni Péterfia utcában lakó lelkész (MT 1849. márc. 1. 14. sz. 56.), református szuperintendens, akinek — Prielle Kornélia szerint — „Petőfi feltárta szíve egész rajongó elragadtatását.” (*Ismeretségem Petőfivel*. Koszoru 1879. I. 386.)

4 *Szoboszlai főisztelenő úr* — Szoboszlai Pap István — Az 1827-ben Pozsonyban kiadott „diétai prédikációk” címlapja szerint „A Debreceni Ref. Ekklesiának Rendes, a lefolyt Ország-Gyűlése alatt pedig a fenntisztelt Rendeknek Diétai Prédikátora” (Varga Zoltán: *Szoboszlai Pap István*. Debrecen 1934. 69.)

... *célszerű beszédet* — Szoboszlai Pap István református szuperintendensnek és Molnár Péter római katolikus prépostnak az OHB rendelte el márc. 12-én, hogy „ezen történetdús nap megünneplése iránt egyháziilag aképp intézkedni szíveskedjék, miként az imaházban tartandó ünnepély az események összefüggésével tartassék meg”. (KossÖM 14. k. 644.)

Máj. 4-én publikálta Jókai a PH hasábjain Szoboszlai Pap István márc. 15-i prédikációját: „Isten, mi Istenünk! könyörgünk neked hazánkért, az egyetlenért . . . Isten, mi Istenünk! könyörgünk neked együtt levő s most közöttünk levő törvényhozóinkért is . . . Te magad vezérelj kormányzó lépéseiket: hogy az ő bölcs értelmökben, jó akaratukban, célszerű rendelkezéseikben a te akaratod nyilvánuljon, a népnek pedig megmaradása, a hazának üdve légyen.

Isten, mi Istenünk! könyörgünk neked hazánk fegyverben álló fiaiért, nemzeti hadseregeinkért; könyörgünk azokért is, kik idegen népek fiai közül jöttek harcolni a mi szent ügyünkért, az igazság és szabadság — minden népekkel közös — szent ügyeért. Seregek ura, nagy Isten! Te oktasd vezéreiket; bátorítsd a vezérelteket sokaságát . . . a Te kegyelmed tartsa meg s adja vissza minél előbb a megszabadított hazának, adja vissza elhagyott kedveseiknek győzelem-koszorúzottan a hűn vitézkedőket . . . a dicső halál áldozatainak, ha már e földön fejökre nem tűzhették a diadalnak kiérdemlett babérját, adj Te ott fön, hazafiai hűségök jutalmul, hervadhatlan koszorút.” (280. sz. 32.)

Hasonló hazafias beszédet tartott az *Egy az Isten c.* regényben a torockói unitárius pap. (JKK II. k. 70. k. 152.)

6 *Azon ima, mellyet itt Szoboszlaitól hallottunk . . .* — E cikk szerzője nem katolikus, mert választhatott aközül, hogy a katolikus vagy a református pap beszédét hallgatja-e meg, s a reformátusét választotta.

Sor:

- 13 *Rákóczi kongdsa* — a Rákóczi György tiszteletére a Rákóczi nevet viselő debreceni nagytemplom harangjának a hangja
- 15 *városi erdő* — a mai Nagyerdő parkírozatlan elődje
- 16 *Zanini zenekar* — A Zanini zászlóalj zenekara ápr. 7-én távozott Debrecenből, hogy a katonai táborokban a honvédeket lelkesítse. (Közl 1849. ápr. 13. 78. sz. 286.)
- 22 *Windischgraez* . . . betiltotta egy pár nemét a magyar bankjegyeknek — Windischgraez, a császári hadak fővezére és „az uralkodó alteregója” — miután fenntartotta magának azt jogot, hogy a császár nevében pénzügyi ügyekben is intézkedjék — márc. 2-án, 8-án és 12-én hozott pénzügyi rendeleteket. Először még igyekezett megnyugtani a kedélyeket, amikor megígérte, hogy nem fogja a magyar bankjegyeket Magyarországon forgalmon kívül helyezni. (Gelich Richárd I. m. 3. k. 140.) Egy hét sem telt el amikor forgalmon kívül helyezte a magyar 5 és 100 forintosokat. (I. m. 141.) Végül márc. 12-én elrendelte, hogy az 1 és 2 forintosokat is kizárja forgalomból, de ezeket 4 millió erejéig 6 ill. 8 napon belül beváltja osztrák forintra. (Uo. 142.)
- ↳ Szemere Bertalan márc. 16-án válaszolt Windischgraez rendeletére: „. . . nincs hatalom, mely képes volna a törvényes magyar bankjegyeket érvénytelenné tenni. Az ellenségnek az fáj, hogy Magyarország gazdag, bankjegyeinek a külföldön is jó kelete van, míg az ausztriai határainkból egészen kiszorítja és ennek értéke 100-ról 85-re csökkent.” (Gelich Richárd I. m. 3. k. 160.) Az 1848 szeptember havában kelt belügyministeri rendeletnél fogva, a pénznemekben változtatni nem szabad, mindaz érvényes pénz levén, a mit a kormány pénz gyanánt kibocsát.” (Uo. 161.)
- Szemere Bertalan válasza volt Jókai ihletője.

61

SZEBEN BEVÉTELE

126—27.

- M: 1. EL 1849. márc. 17. 20. sz. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 21. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 Martius 10-kén (PH: martius 10-kén)
- 13 a háromszéki székely (PH: a háromszéki székely)
- 29 interventio ellen.

Most már kormányunknak hivatalos kötelessége ez intervenciót tudomásul venni. Elvdérjük, mit szül e tárgy az országgyűlésen. (PH: interventio ellen.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A cikk közvetlen előzményeként márc. 17-én Nyáry Pál azt indítványozta, hogy a szabályoktól eltérőleg adják át Bemnek a nagykeresztet. Mészáros Lázár hadügyminiszter a kitüntetéssel együtt az altábornagyi rangot is megküldte az erdélyi csapatok fővezérének. (Gelich Richárd i. m. 2. k. 137.)

- 1 Bem tábornok márc. 10-én medgyesi főhadiszállásán — Bem a márc. 2-i és 3-i medgyesi csata után Segesvárra vonult vissza. Márc. 10-én reggel 8 órakor innét érkezett Medgyesre. Először szétverte az osztrák járőröket s Perczy Péter ezredes 1500 főnyi őrségét hátrahagyván, azonnal továbbment Nagysélyre. Medgyeszen tehát nem sokat időzött s nem is tartott ott főhadiszállást.
- 2 az ellenség három oldalról iparkodik őt bekeríteni — Az osztrák taktikája az volt, hogy Bem seregét elvágják az utánpótlást biztosító Székelyföldről. A bekerítő mozdulatok azonban kényelmesen folytak. Puchner főselege Szentágotán és Nagyenyeden át igyekezett megkerülni Bem segesvári seregének bal szárnyát, hogy döntő csapást mérjen rá. A lágy hegyi utakon veszteglő Puchner így fedezetlenül hagyta délnyugat felé Nagyszebent, amelyet Alois Pfersmann 2—3.000 császári és Skarjatin cári ezredes 3—4.000 orosz katonával védett. Bem márc. 10-én bevonult Medgyesre, s másnap elfoglalta az ellenforradalom féltett fészket, Nagyszebent. A Szeben bevételéről szóló tudósítást márc. 17-én olvasták fel a képviselőházban. (MT 1849. márc. 19. 29. sz. 110—11. ParlD 1. k. 195.)
- 6 Bem a helyett: hogy visszavonult volna . . . neki vág az ellenség főerejének Szeben alatt — Bem tábornok Medgyes visszafoglalása után nem csatázott az osztrákokkal, hanem a szabadon hagyott úton ritka bravúrral és a bátrakat segítő szerencséivel egyenesen Szeben ellen vonult. Márc. 11-én Szelindeknél kozákokba ütközött, s azokat huszárjai megszalasztották. Délután

Sor:

Nagycsúrbe, Nagyszeben közvetlen északi szomszédságában lévő községbe vonultak be.

- 9 *a jan. 21-i csatáéén* — Nagycsúrön
Bem jan. 21-én Nagycsúrról igyekezett támadni a túlerőben lévő Puchnert Szebenben. Ekkor azonban nem tudott bejutni a városba. 7-től 11 óráig tartó ágyúzás és roham után — mikor már 240 embert és 6 ágyút veszített s löszere is elfogyott — kénytelen volt visszavonulni Nagycsúrra.
- 9 *Az ellenség már készen várta a tábornokot . . .* — Bem Nagycsúrból észrevette az oroszokat, akik észak felé manővereztek, majd a székelyek szuronyrohama elől a körülsáncolt külvárosba menekültek.
- 11 *Fel volt állítva négy ezernyi orosz gyalogság . . .* — Jókai lényegében hiteles adatokat közölt az ellenség létszámáról. Az orosz katonák mellett Pfersmann császári tábornok gránátos ezrede hatvan ágyúval védte Nagyszeben-t. S a városban lézengett még vagy másfél ezer szász nemzetőr. Az ellenség létszáma tehát mintegy 7.000 fegyveresre tehető.
- 17 *A székely újonc szuronyval támadta meg . . .* — Bem seregének székely része — amely Kiss Sándor alezredes és Gaál Sándor ezredes által toborzott három székely zászlóaljából és két székely huszárszázadból állt — a Nagyszeben külvárosát védő ellenség jobbszárnya a cári had közepe ellen indult szuronyrohamra, és visszavetette őket a felsőváros sáncai közé. A belső város erős bástyafalai mögé húzódtott ellenség gyilkos puskatüzet zúdtott Bem székely ostromlóira. Ekkor érkezett a csatába Bethlen Gergely alezredes híres 11. zászlóalja, amely a Marseillaise-t énekelve rohamozta a város kapuit. A negyedik roham alkalmával — Máriássy zászlóalj segítségével — megfutamtották az oroszokat, majd a császáriakat is kiverték a városból. Az ellenség hosszú sorokban menekült a 30 km-re délre fekvő Vöröstorony szoros felé. Márc. 11-én hét órakor már magyar zászló lengett a sáncon.
- 19 *elvette ágyúikat . . . tömérdek fegyvert* — A hadizsákmány igen jelentős volt. Bem megszerezte a Nagyszebenben felhalmozott ropant készleteket. A magyarok 21 ágyút, 5.000 lőfegyvert, 6.000 ágyúgolyót, 150 mázsa lőport, egymillió puskatöltényt, temérdek katonaruhát s nagymennyiségű élelmiszert zsákmányoltak. Bem két fegyvertelen zászlóaljának — a csak dzsidákkal ellátott kétezer székely önkéntesnek — a felszerelését egészítette ki velük.

Sor:

22 *Vörös-torony* — a Vöröstoronyi szoros, az Olt folyó által képzett nevezetes szoros a Déli Kárpátokban a múlt századi Szeben megye Szeben járásában. A Fogarasi havasokat választja el a Szebeni hegységtől.

... a császáriak Gyulafehérvárnak — Puchner a csata hírére a főhadikormányzékkel együtt a Kárpátokon kívülre, a Havasalföldre menekült. Pedig éppen a vereség napján léptették elő tábornok naggyá. Bem a csata befejeztével Puchner hadijelvényeit utána küldte. Hadd dicsekedjék velük.

23 *Gyulafehérvár* — Alba Julia, erdélyi város a Maros jobb partján
26 ... *amnestiát ad mindenkinek* — Bem tábornok 1848. dec. 27-én Erdély lakosaihoz címzett kiáltványát e szavakkal kezdi: „A magyar hadsereg jó, hogy kiszabadítson titeket a reactio rabigájá s a katonai zsarnokság alól. A magyar álladalom által biztosított szabadság ismét életbe lép. Mindennemű politikai vétkekért általános bocsánat biztosittatik az egész országra nézve.” (Honvéd 1848. dec. 28. 1. sz. 2.) Jan. 6-án írja Bem *Beszterce és Naszód vidéke lakosaihoz kibocsátott rendeletében*: „Hadseregünk a polgári szabadság örje, általa az alkotmányos szabadság főkelléke: a személyes bátorság biztosittatván, meghagyatik, hogy az eltávozott lakosok legrövidebb idő alatt lakhelyeikre visszatérjenek”. (Honvéd 1849. jan. 18. 19. sz. 73.)

A nagyszebeniekhez írt márc. 12-i kiáltványában ugyancsak kimondja: „A magyar hadsereg előtt szent a békés polgár személye és vagyona. Ha seregeim nem kényszerülnek az általatok emelt torlaszok megett orosz szuronyokon és ágyukon áttörni utat magoknak, ha nem kellett volna a várost rohammal bevenniök: ezt magatok is tapasztalhattátok volna. De a győző harci elkeseredésének az első órákban nem lehetett gátat vetni. Mostantól fogva azonban a legszigorubb parancsokat adtam ki, hogy a tulajdon megkíméltessek.” (Honvéd 70. sz. 283.) Bem a későbbiekben Brassó bevétele után is közböcsánatot hirdetett, s szigorúan védelmezte a magántulajdont. Kossuth nyomban írt Bemnek, s Csányi László közbelépését kérve kifejtette, hogy az OHB nem helyesli az amnestiát. (KossÖM 14. k. 668.)

Bem jún. 5-én is megújította amnestiáját. (Bem tábornok *proclamatója Erdély lakosaihoz*. Honvéd 1849. jún. 8. 140. sz. 555—56.) Közvetlenül a szabadságharc után Jókai lelkesedett azért, hogy Bemnek az ellenség legyőzése és Nagyszeben elfoglalása után „első dolga volt amnestiát adni.” (Csataképek NK 10. k. 169.) Kétségtelen, hogy a szászoknak adott közböcsánat révén amnesz-

Sor:

tiát kapott az ellenség is, hiszen a szászok többsége szemben állt a magyarság mozgalmával.

29 *protestatio* — tiltakozás, ellenkezés

orosz interventio — 1849 februárjában vonultak a cári csapatok Erdélybe. Brassó és Nagyszeben szász polgársága hívta be őket Puchner beleegyezésével, aki utólag akart engedélyt kérni Béctől. A császári haderő parancsnoka azért járult hallgatólagosan a cári csapatok behívásához, mert saját erejével nem szavatolhatta a magyarellenes városok biztonságát.

62

GÁBOR ÁRON

127—29.

M: 1. EL 1849. márc. 17. 20. sz. 2. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 21. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 6 csupán ihletettségből (PH: csupán ihlettségből)
11 A PH-ban általában nincsen kiemelés
17 kikölté az osztrák (PH: kikölté az osztrák — sh. —)
19 És mi a civilisált (PH: Es mi a civilisált — sh. —)
20 az állatként ostoba (PH: az állatként ostoba)
32 morgadalmas bögs (PH: morgalmas bögs)
fekete ágyukat. (PH: fekete ágyukat.)
36 kezéből Bémhez. (PH: kezéből Bemhez.)
37 ágyúk (PH: ágyúk [kétszer])
38, 40 Bém (PH: Bem)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *jubilatus* — nyugalomba vonult, nyugdíjazott
6 *Agyagfalva* — Lutita, erdélyi falu a múlt századi Udvarhely vármegyében
Az agyagfalvi székely gyűléskor — 1848. okt. 16-án és 17-én — miután Puchner megindította a támadást — 30—40.000 székely népgyűlést tartott s Berzenczey László kormánybiztos kezdeményezésére népfelkelést rendelt el Székelyföldön. Néhány hónap

Sor:

- múlva már 30.000 székely indult a császáriak és a román felkelők ellen. (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 469.)
- 13 *condrds* — rongyos
- 18 *camarilla* — Jókai szerint „szép csengésű név! . . . Magyarországnak és Ausztriának átoknemtője: a ki fürdött vérnek tengerében . . .” (*A magyar nemzet története regényes rajzokban* JKK II. k. 442.)
- 20 *az erdélyi osztrák fegyverek, és az dlatkint ostoba oldhfaj egy cimboraságban kezdtek rabolni. . . öldökölni* — A császáriak és a román lázadók összehangolt támadásainak eredményeként Erdély 1848 végére szinte teljes egészében Puchner hatalmába került. Bem azonban hamarosan kiverte Puchnert ebből az országrészből. (61. sz.)
- 26 *hat fontos ágyú* — viszonylag kiskaliberű ágyú, lövedékének a súlya 2,70 kg.
- 27 *a háromszékiek első csatája* — Berde Mózsza, a háromszékiek kormánybiztosa 1848. nov. 12-én — amikor a császáriak már az egész Székelyföldet elfoglalták Háromszék kivételével — Sepsziszentgyörgyön népgyűlést tartott, hogy védekezésre és ellenállásra tüzelje a székelyeket. Ekkor ígérte meg Gábor Áron, hogy ágyút önt. Két hét múlva Puchner megadásra szólította fel a háromszékieket, de azok nem hódoltak be. Nov. 29-én a földvári csatában Gábor Áron két új ágyúja döntötte el a csata sorsát — a magyarok javára.
- Sz. György* — Sepsziszentgyörgy, város Háromszék vármegyében; románul: Sfîntu Gheorghe
- 32 *morgadalmas bűvés közben* — Iszonyatos dörgéssel szóltak Gábor Áron ágyúi. A székelyek büszkén emlegették, hogy „még a hangja is nagyobb, mint a németeké”.
- 34 . . . *mindig dicsőséggel vívtak* — Gábor Áron hősi tetteit elsőnek a Közlöny hasábjain olvasta Jókai jan. 16-án. Ez a közlemény szolgált alapul a cikk megírásához is. (2. sz. 8. Vö.: *Vidéki tudósítások*. ALÉH 1849. jan. 17. 5. sz. 20.)
- 35 *Gábor Áron számos ágyút öntött* — Az MT szerint „Gábor Áron tüzer őrnagy Kézdi vásárhelyen úgy önti a 12, 6 és 3 fontos ágyúkat, mint a szappanyos gyertyát”. (*Hírlapvilág*. 1849. jún. 7. 42. sz. 167.; Vö.: 135. sz.)

OROSZHEGYI JÓZSA

129.

M: EL 1849. márc. 17. 20. sz. 2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Oroszhegyi Józsa* (1823—1870) — orvos, a márciusi fiatalok egyik vezére, 1848-ban a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fogalmazója volt. Év végén szervezte a pesti fiatalokból szabadcsapatát. (*Felhívás*. KossH 1848. dec. 22. 150. sz. 651.; *Fővárosi újdonságok*. KossH 1848. dec. 29. 155. sz. 673.) Jan. 14-én Debrecenben folytatta a szervezést. (*Debreceni napló*. AlfH 1849. jan. 17. 5. sz. 18.) Később ennek a csapatnak parancsnoka lett, s a Felvidéken tevékenykedett. Ápr. 1-én őrnaggyá léptették elő. Világos után előbb halálra, majd kegyelemből tíz évi várfogságra ítélték. 1856-ban amnesztiával szabadult.

A cikk az OHB hivatalos jelentésén és Oroszhegyi Józsa beszámolóján alapul. Jan. 13-án jelent meg a Közlöny hasábjain az OHB „hivatalos tudósítása”:

„A pesti guerille-csapat, Oroszhegyi Józsa vezérlete alatt f. hó 8-án, midőn az ellenség Egerből kivonult, nyomban utána megjelent, és Maláron három ellenséges ágyút lovasztól együtt elfoglalt.

Ugyanezen guerilla-csapat már sok fegyvert szedett el az ellenségtől, s a foglyok száma is sokra megyen, mellyeket összefogdosott. A népben lelkesedést táplál jártában keltében, s az ellenség száguldozóit korlátozza.” (51. sz. 177.)

Márc. 17-én olvasták fel a képviselőházban „*Oroszhegyi Józsnak*, a pesti szabadcsapat vezérének levelét, melyben a kormányt legújabb sikeres működéséről tudósítja.” A beszámoló „örvendeztető tudomásul vétetett.” (ParlD I. k. 196.) Ezt a jelentést a napilapok is közzétek. (MT 1849. márc. 16. 27. sz. 103.; *Országgyűlést tudósítások*. AlfH 1849. márc. 20. 24. sz. 90.; *Oroszhegyi Józsa portyázó csapatvezér tudósítása a honv. bizottmányhoz*. Közl 1849. márc. 18. 56. sz. 195.)

... a legdiszesebb nevet e bardunk szerzé meg — Nem lehet kétséges, hogy Jókai írta ezeket a sorokat. Az EL-nél a márciusi fiatalok dicsőítését aligha engedte át Jókai másnak. Visszaemlékezéseiben is az itt írt sorokra emlékeztető tisztelettel

Sor:

és csodálattal említette „kortársai” között az orvosból lett gerillavezért: „Ki hitte volna, hogy ő belőle válik mindnyájunk közül az önálló guerrillavezér?” (*Életemből* I. rész NK 96. k. 176.)

- 2 *Vitéz társával* — Kossuth azt írja egyik levelében Oroszhegyinek, hogy „ezen csapat, Ön saját bemondása szerint jórészt gyalog zászlóaljaktól elmaradozott, s összefogott és besorolt emberekből, eredetileg pedig pesti ifjakkól” alakult. (KossÖM 14. k. 360.)

Jelentős csapásokat mértek Windischgraetz seregének balszárnyára az északi megyék népfelkelői. Oroszhegyi Józsnak a márciusi fiatalok egyikének nagyrészt pesti értelmiségi ifjakkól alakított szabadcsapata főleg Gömör és Heves megyében tevékenykedett. Váratlan rajtaütésével annyira megfélemlítette az ellenséget, hogy az március elején közeledésének puszta hírére ellenállás nélkül kiürítette Eger városát. (*Enyim, tied, övé* JKK I. k. 147—58.)

- 4 *... szdzat elfogott* — Oroszhegyi Józsa jelentése szerint febr. 22-én „esten környezdím a szomszéd helységeket vizsgálva, tizenegyen Maklára vetődtek, kilenc gúla fegyvert, és sok munitiós szekeret látnak: betűznek: a német sereg összefut, és mindent végveszélyben véelve, azon módon szétfutkároznak; vitézeim töltéseik fogytán az ellenség fegyvereiből lödöznek ugyan: az ellen: meghalt 3 ember, lelövetett 3 ló, öt roppant munitiós szekér, hatfontos, tizenkét fontos golyókkal, kartácsokkal, rakétákkal, egy hadnagy és 3 ló lett martalékunk. Az ellenség nem mert üldözni: még sokat fogtunk el közülök, és erdőn hegyen tul, mostan zsákmánnyal, fegyverrel, lovakkal és 100-nál több fogollyal megrakodva közeledünk a kormány színe elé. Voltunk és leszünk mindenütt és seholsem, hogyan a körülmény kívánja”. (Közl 195.)

- 5 *Egerben letette a tandsot* — Ez ebben a formában túlzás. Oroszhegyi Józsa írta: „népfelkeléssel akartam az ellenséget Egerből kikergetni, mert értesültem, hogy munitiója, a kiállított ágyuk és égő kanócok mellett épen nincs; valamint a kormány is tudja, hogy Eger népe roppant elkeseredett és lelkesült vala, kikkel egyetemben a rablócsoportot agyon tiporjuk. Azonban meglepetésemre az ellenség éj előtt két óraker eltakarodván, egy ujdonsült magistratust hagyott, melly a siettében fel nem szedhetett sarcot beszedendő és után küldendő vala. Én teljes erőmmel bevonulva, a pénzt, bort, és bármellynemű beszolgáltatandott sarcot letiltottam; a magistrátusi creaturákat igazo-

Sor:

lásra a kormányhoz utasítottam; és önvédelemre szólítva a népet, segítségünkről biztosítottam.” (Uo.)

- 7 *most ismét új diadalra készül* — Oroszhegyiek március idusán Losontot látogatták meg. Itt nemzeti zászlókat tűztek ki s 800 pár bakancsot zsákmányoltak. A pEL is beszámolt további tevékenységükről. (Oroszhegyi Józsa: *A pesti szabad portyázó csapat érdekében*. 1849. jún. 22. 17. sz. 67.)

64

A KIRÁLY FELESÉGE

129—30.

- M: 1. EL 1849. márc. 17. 20. sz. 1—2. aláíratlanul.
2. FAIM 221.
3. HhM 6. k. 260.

Részl.: ItK 1957. 438.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 4 *s* együtt jár (FAIM; HhM: együtt jár)
7 Windischgräczet, mint (FAIM, HhM: Windischgrätzet, mint)
8 mingyárt ott (FAIM; HhM: mindjárt ott)
10 és nincsen mit enni, (FAIM; HhM: és nincs mit enni,)
12 támad mindenfelé kenyér, (FAIM; HhM: támad ott mindenfelé kenyér,)
13 valamelyik katonának (FAIM; HhM: valamelyik katonának)
17 mingyárt megtudják (FAIM; HhM: mindjárt megtudják)
26 senki *sem* egyéb (FAIM; HhM: senki egyéb)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *A kirdly* — V. Ferdinánd, akit 1848-ban „Lotharingiai Fajankónak” nevezett Jókai. (CikkBesz II. k. 434.) Dec. 2-*i* menesztése után az „Oxynandus ultimus de Habsverlorenburg” címet adományozta neki. (Uo. 376. 3. sz. Vö.: 119. sz.)
3 *A felső táborban* — Görgey Felső-tiszai táborban
14 *huszas* — húsz ezüstkrajcárt jelentő pénzegység; az ezüstforint 60 ezüstkrajcárból állt

Sor:

26 *detronisdlit kirdlyné* — az erőszakkal lemondattott V. Ferdinánd felesége; Mária Anna; I. Victor Emmanuel szardíniai király lánya, akinek utódja nem volt. Ferdinánd lemondása után visszavonultan élt Prágában. Állítólagos szívjósága közbeszéd tárgya volt. A szegények és elhagyottak jötevőjeként emlegették.

30 *... nem szokott asszonyokon méltatlanságot elkövetni* — Jókai más helyen is gyakran mutatja be gyenge férfinak a királyt. 1848 őszén azzal gúnyolta V. Ferdinándot, hogy egy alkalommal Zichy grófné fél órai „mesterséges fáradtság és courtesiani csábítás után . . . semmire sem mehetett vele” nem bírta a „szerelem szikráját” lángra lobbantani az apostoli őfelségében. „Egyéb galant kalandja nem volt”. (CikkBesz II. k. 389.) Jókai szerint a királyt később is gúnyolta a felesége, hogy „mikor lesz már férfi?”. (Uo. 434.)

65

WINDISCHGRAECZ DÜHÖDIK

130—31.

- M: 1. EL 1849. márc. 17. 20. sz. 2. aláíratlanul.
2. HhM 6. k. 165.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

clm WINDISCHGRAECZ (HhM: WINDISCHGRÄTZ)

- 4 pedig *e* következő (HhM: pedig *a* következő)
19 visszafizeti nekik a mi (HhM: visszafizeti neki a mi)
23 E vandalismus is egy (HhM: E vandalizmus is egy)
a dynastián. (HhM: a dínasztíán.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- I *... dratlan bankókon töltötte boszáját* — Márc. 2-án rendelte el Windischgraetz, hogy a magyar bankjegyek Ausztriában „folyamon kívül tétettek és elkoboztatnak”, de Magyarországon érvényben maradnak. (Gelich Richárd i. m. 3. k. 140—41.) Egy hét sem telt bele, Windischgraetz újabb rendeletet adott ki. Ennek értelmében márc. 8-tól kezdve „a magyar 5 és 100 forintos bankjegyeket forgalmon kívül helyezte”. (Uo. 141.) Márc. 12-én már az egy és két forintos bankjegyeket is érvénytelenítette. (Uo. 142.)

Sor:

most meg egy parancsot adott ki . . . — Jókai Windischgraetznek a márc. 10-i rendeletét boncolgatja, amely a cikk alapjául szolgált s amelyet a továbbiakban részletesen ismertetünk. (Okm 2. k. 364—65.)

2 *kinyilatkoztatja: hogy ezentúl semmiért sem fog fizetni — Windischgraetz rendeletének 1. pontja a következőket írja elő: „Ezután minden hadikövetelmények (requisitio) tehát a pártütésben résztvevő magyar nemesség és polgárság minden kárpótlás vagy megtérítése igényelhetése nélkül viselendi.” (Okm 2. k. 364.)*

6 *kik ellene harcolnak . . . — Windischgraetz rendeletének második pontjára céloz itt Jókai: „Mindazon városok és községek, melyek a pártütökhöz csatlakoznak, vagy akármely ürügy alatt magokat fölkelésre csábíttatni engedik, ugyanilyen minőség alá esnek.” (Uo.)*

8 *. . . kik nem harcolnak ellene — Jókai ebben az esetben szatirizálja Windischgraetz rendeletének harmadik paragrafusát, amely a következő: „Minden megyei, kerületi, városi és községi előljáróknak, valamint minden közhivatalnokoknak és földesuraknak, kik a cs. kir. seregek közeledésekor állásukat, vagy lakhelyüket elhagyják, és ez által nem csak a had élelmezését nehezítik, hanem a szegény és ártatlan néposztály nyomasztását is előidézik, minden ingó és ingatlan vagyonaik összeiratnak és zár alá tételnek, talált terményeik és marháik pedig tüstént a cs. kir. seregek élelmezésére fölhasználtatnak. Ugyanezen tekintet alá esnek mindazon egyének és tisztviselők is, kik gonosz szándokból a legfelsőbb kincstárnak valami kárt okoznak, ő felsége hiv alattvalóit üldözés tárgyává teszik, vagy ezt, hol lehet, tehetségök szerint nem akadályozzák.” (Uo.)*

10 *A gazdagoktól azért, hogy van nekik . . . — Ez a megjegyzés az említett rendeletnek a negyedik pontjára vonatkozik: „Egyéb a cs. kir. seregek élelmezésére megkívántató tárgyak a nemesség és polgárság vagyonos részétől fognak behajtani, mely ő felsége legkegyelmesebb császárunk és királyunk szent és igazságos ügyében tétlennek mutatkozik.*

Mindazáltal ezen hadikövetelmények (requisitio) nyugtatvány mellett fognak történni, fönmaradván igényök a megtérítésre.” (Uo.)

A szegényektől azért, hogy raboljanak a gazdagoktól — Jókai ebben az esetben is túloz. Windischgraetz rendelete nem ezt tartalmazza, hanem azt, hogy a parasztság köteles élelmezni a hadsereget, s majd kárpótlást kap a pártütők vagyónából: „A földmivesek tartoznak

Sor:

- ugyan a hadikövetelmények tárgyait, melyek a cs. kir. seregek parancsmukai által kívántatnak, azonnal minden ellenmondás nélkül előállítani; azonban az 1., 2. és 3-ik szám alatt említettek vagyonából teljes megtérítésről biztosítottak." (Uo.)
- 15 . . . a kik a császárnak hivel — Windischgraetz rendeletének hatodik pontja a következő: „A szenvedett károk teljes megtérítésére számot tarthatnak különösen mindazok, kik ő felsége iránt tanusított tántoríthatlan hűségök miatt a pártütők által megkárosítottak vagy megkárosíttatni fognak." (Uo. 364—65.)
- 19 *majd vissza fizeti nekik a mi lefoglalt vagyonainkból s ha ebből, ki nem teelik, megfizeteti a vármegyével* — Windischgraetz rendeletének hetedik pontja: „Ha az 5-ik és 6-ik pont alatt biztosított kártérítésre az említett három osztálybeliek vagyona elegendő nem volna, az illetők kára egy részrehajlatlan bizottmány által lelkiismeretesen megbecsültervén, az a körülményekhez képest a megyére, vagy az egész országra, méltányos elvek szerint ki fog vettetni." (Uo. 365.)
- 22 *Hardegg ezred* — 1849 tavaszán a Kecskemét és Cegléd vonalat tartotta megszállva. A márc. 5-i szolnoki csatában az ellenségnél a Hardegg vasaszered szenvedte a legnagyobb veszteséget.

66

CHARIVARI

[1849. márc. 17.] 131—34.

M: 1. EL 20. sz. 3—4. aláíratlanul.

Részl.: 1. Az 1. sz. cikk. második része *Mérei Mór nem egy ember: Mérei Mór két ember címen* a márc. 20-i III. sz. Nyíri levél után a HhM 5. kötetében jelent meg a két írásra vonatkozó következő megjegyzéssel: „Szemelvények a Debreceni Esti Lapokból. Saját cikkeim." (70—71.)

2. Az 1. sz. cikk második része . . . *Különnyomat a Magyar Nemzetből.* Magyar Nemzet 1900. jan. 1. 9. sz. 20. lap után.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 19 sort a HhM címként emelte ki.
32 az *őrnagyot*, (HhM: az őrnagyot,)
34 thesaurorum magister (EL: thesaurum magister — sh. —)
34 inkább. *Kérem aldssan, ne is* (HhM: inkább. Ne is)

Sor:

- 40 „Kérem alássan egy akkorka (HhM: — Kérem alássan, csak egy akkorka)
- 43 ha valjjon voltaképen (HhM: ha valjjon volaképen) *csakugyan* létezik-e (HhM: létezik-e)
olylyan zászlóalj, a melyikben (HhM: olyan zászlóalj, a melyikben)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Halasi Berci* — Halassy Béla — akinek a nevét először Kossuth is kétféleképpen írta (Bélának és Bertalannak; KossÖM 13. k. 607.)
- 6 *Valaha kormánybiztos akart lenni* — Kossuth írta nov. 30-án gr. Degenfeld Imre szabolcai főispánnak: „Halassy Béla ezelőtt több hetekkel a honvédelmi bizottmányelőtt megjelenén, azt állította, hogy ő az Erdélyt fenyegető ellenség ellen Szabolcsban nagyobb számú önkénteseket kiállított, s ezeknek előleges költségéül az álladalmi pénztárból 1000 pengő forintot felvett.” (KossÖM 13. k. 607.)
- 8 *adtak ezer ötszázat* — Kossuthnál ezer forint szerepel 1848 novemberében „jelentik a honvédelmi bizottmánynak, hogy Halassy Bertalan [Béla] a fentírt célra egyetlen egy embert sem állított ki, hanem az álladalom pénzét elkártyázta”. Kossuth szigorú vizsgálatot rendelt el. (KossÖM 13. k. 607.) Az ügy a debreceni menekülés miatt egy rövid időre elaludt.
- 9 *Most előszólitják . . . adjon számat arról a kis pénzről* — Febr. 7-én írta Kossuth Bemnek: „Azon csapat, mellynek alakítása iránt tábornok úr Halassy Bélának megbízást adott, nem alakulhatván, erről tábornok úr ezennel értesítetik, azon megjegyzéssel, hogy nevezett Halassy Bélától, ki kormányi megbízásokra a múltknál fogva teljesen alkalmatlan, az e részbeni megbízás megszüntetett.” (KossÖM 14. k. 354.) Másnap a hivatalos Közlönyben is megjelent, hogy „Halassy Béla a kormánybiztosi, és — mert csapata föl nem állíttathatott — az őrnagyti teendőktől és tisztség-től felmentetik.” (Uo.)
Kossuth febr. 21-én utasította Halassy Bélát, hogy pontosabb elszámolást terjesszen fel, mert többek közt „utazási költségekül olly összevet merít ki, amivel fél Európát be lehetne utazni”. (KossÖM 14. k. 513.) — Jókai cikke — túlzott számadatokkal — erre az utóbbi felszólításra reagált.

Sor:

- 19 *Mérey Mór* (1813—1858) — jó módú birtokosfamília ügyvéd fia, a márciusi radikálisok egyike. 1848-ban a *Radical Lap* szerkesztője volt. 1848 nyarán lett nemzetőrszázados. Mint parancsnok vezette csapatát a schwechati csatában. Novemberben a budai nemzetőrség második századának lett a parancsnoka. Debrecenben az Országos Rendőri Hivatalban lett tanácsos. A békepárt elsősorban radikális politikai magatartása miatt támadta. Bűnrészességgel vádolták a Zichy-kincsek eltulajdonításában is, s egyébként is gyakran pletykáltak róla. (SzabFővD 306.) A világsi kapituláció után Amerikába emigrált. 1851-ben távollétében ítélték halálra.
- 25 *Duszek Ferenc* (1797—1873) — a magyar kamara másodalelnöke, konzervatív politikus. A szabadságharc idején előbb pénzügyminiszteri államtitkár, majd a Szemere-kormány pénzügyminisztere. Debrecenben összejártszott a békepárttal. A Zichy-ügy szellőztetése is az ő ötlete volt.) A kiváló pénzügyi szakember, de akkor is taktékoskodott a pénzügyi utalással, amikor azt az önvédelmi harc megkövetelte volna. Világosnál viszont az egész pénzkészletet átadta az osztrákoknak. Miniszteri funkciója ellenére mindössze két esztendei fogságra ítélték.
- 26 *oppugnál* — ostromol, megtámad
- 34 *thesaurorum magister* — kincstárnok
- 38 *mind a két Mérei Mórnak* — Jókai ezzel a cikkel Csermátony Lajosnak vágott vissza, aki febr. 26-án Nemképviselő aláírással Kovács Lajos két fizetését vetette a békepártiak szemére. (15. sz.) Később az ápr. 21-i *Charivari* rovatban (116. sz.) majd *A gyémántos miniszter* c. elbeszélésében gúnyolja duplának az őrnagyot és a „jól soignirozott” peccétört. (FAIM 238—39.) A pamfletnek beillő novellában Mérey Mór szerint a pénzügyminiszter arra kérte, hogy „csak egy káplárt küldjek el a zászlóaljamból, csak egy akkora kis káplárkát, mint a kis ujjam abból a zászlóaljából, a melynek őrnagya vagyok.
- De már erre méltán kerekedett fel az universalis röhej, mert olyan zászlóalj nem existált sehol.
- Valami számár újság aztán felkapta ezt a viccet s bemutatott a közönségnek, mint azt az embert, a ki nem egy ember, hanem két ember, s szépen rajtam száradt a ‚dupla’ epithéon.” (FAIM 239.)
- 47 *Don Gustavo Laucas di Futaros* — Lauka Gusztáv, a futár (260. sz.)
- 50 *Szóról szóra így van* — Valóban szó szerint közli Jókai a *Debreceni Csízió* c. rovat egyik megjegyzését. (DebL 1849. márc. 13. 7. sz. 28.

Sor:

- A szedésbeli különbség mindössze annyi, hogy a „Bükkfajánkó kalapja” szófűzést Irányi Dániel ritkítással kiemelte.
- 51 *Névváltoztatás* — Irányi Dániel a DebL hasábjain Gúz Bende álneven írt cikkeket.
- 55 *B. Józsi* — Bernáth József, bihari földbirtokos és volt másodalispán. 1848–49-ben a Bihar megyei székelyhídi kerület képviselője. Kossuth párti ugyan, de túlzott lelkesedés és könnyű letörés közt ingadozott.
- 57 *F. Jancsi* — Farkas János, a Közcsendi Bizottmány tagja, A márciusi napokban többször volt futár a választmány és Batthyány Lajos kijelölt miniszterelnök ill. a pozsonyi országgyűlés között. Később tanácsos a rendőrségi és a postaügyi osztályon, 1849 májusától a rendőrség ideiglenes vezetője.
1849 elején gyakran fordult meg Jókaiéknál mint ebédvendég (HhM 5. k. 301.)
- 59 . . . sok honvédtiszt látható Debrecenben — L. 56. sz.
- 61 *egyenlőségben* — az Egyenlőségi Társulat helységében
- 63 *kilenc mérföldnyi* . . . — Febr. 23-án — X. betűjeggyel — Kazinczy Gábor cikkében jelent meg az a közlemény, hogy nyolc megyényi területre zsugorodott a belügyminiszter illetékessége, azaz a magyar kormány fennhatósága. (2. sz. 2.)
- 65 . . . *izzasztóul van nekik rendelve* . . . — Gúnyos célzás ez a DebL gyakran valóban csikorgó élcelődéseire.
- 67 *Ha a miniszter körül nagy udvart látsz* — Jókai itt a sok hivatalnokra és a sok felesleges kiadásra céloz.
A gyémántos miniszter c. elbeszélésben azt jeleníti meg Jókai, hogy Madarász László hivatalában 66 rendőrhivatalnok alszik. (FAIM 235.)
- 69 *madarászokra* — Madarász Lászlót és Madarász Józsefet gúnyolta itt Jókai.
- 70 *gimpli* — veresbegy nevű madár

Jókai az *Emlékek a szabadsgharcból* c. századvégi visszaemlékezéseiben a következő utólagos magyarázattal teszi közzé a Mérey Mórról szóló írást: „Magyarázatul szolgál ennek a szatirának az a tény, hogy a kormány a hozzá hí képviselőket, a kiket a miniszteri hivatalba nem tudott tenni, kinevezte őrnagyoknak.

Hogy az ilyen darázscsípésnek mi lett a következése, azt elképzelheti, a ki tudja, hogy Mérey Mór felesége volt Kossuth Lajosné legbensőbb barátnéja (a hogy ezt Kemény Zsigmond is felpanaszolja.)” (HhM 5. k. 71.)

Sor:

Móricz Pál szerint „Hatalmas sarcasmussal írta le” Jókai, hogy miként akart Mérey Mór kétszeres fizetést felvenni, s ezzel „kiszínezte, kinevettette és kárhoztatta a hazafiassággal való üzérkedést”. (*A magyar országgyűlési pártok küzdelmei* . . . 1. k. Bp. 1892. 50.)

67

A HUSZÁR KÁPLÁR

134—35.

- M: 1. EL 1849. márc. 19. 21. 3. aláíratlanul.
2. pEL 1849. máj. 1. 2. sz. 5—6. aláíratlanul.
3. FAIM 225—26.
4. HhM 6. k. 264—65.
5. Tóth Béla: *A magyar anekdotakincs*. Bp. 1935. 361—62.
Az öreg huszárkáplár címen „Egykorú lapok” aláírással.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 volna száján. (FAIM; HhM: volna a száján.)
14 riadnak rá, menjen (FAIM; HhM: riadnak rá az¹ urak, menjen)
14 — Ejnye, úgy mond a huszár (FAIM; HhM: „Ejnye mondja a huszár)
16 miért van az? (FAIM; HhM: miért van ez?)
17 *micsoda confidens* (FAIM; HhM: *milyen confidens*)
19 vagyok rosszabb (HhM: vagyok rosszabb)
24 oda nyomja az (FAIM; HhM: oda nyújtja az)
urak elé. (FAIM; HhM: urak közé.)
34 félre törülte (HhM: félre törölte)
a bajszát s (FAIM; HhM: a bajszát s)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- ¶m Febr. 17-én Kossuth írta, hogy „Az ország kormánya a vitéz huszárt nemzetünk dicsőségének, hazánk oszlopának vallja”. (KossÖM 14. k. 470.)
25 *Varga István* — Kossuth feljegyzései között ezen a néven debreceni önkéntes nemzetőr szerepel. (KossÖM 14. k. 379.)

Sort

Lehet, hogy Varga István tűzmesterről emlékezik meg ebben a cikkben Jókai. Ő azonban nem huszár volt, hanem a honvéd tüzéségnél szolgált, s jan. 28-án nevezték ki hadnaggyá. A szabadságharc végéig aztán századosi rangra emelkedett.

68

PESTI HIREK

[1849. márc. 20.] 135—36.

M: EL 20. sz. 2. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sort

10 álló comite (EL: álló comitee — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sort

1 *Madarassi* — Madarassy László, aki a császáriak bevonulása után Nyáry Pál helyett lett Pest másod alispánja (Figyelmező 1849. jan. 26. 4. sz. 18.; L. 11. sz.)

Szentkirályi Móric . . . ellenünk intézett népfelkelés rendezésével — Szentkirályi átállása ellenére sem szervezett Kossuthék ellen népfelkelést. (L. 16. sz.)

2 *Babarczi* — Babarczy Antal (1813—1881) az 1847—48-i diétán Csongrád megye egyik követe s az országgyűlésen Somsich Pállal volt a konzervatívok vezére. Kossuth már ekkor elszánt politikai harcot folytatott ellene. 1849 januárjában Windischgraetz seregének volt az élelmezési biztosa, majd Pest megye és a jászkun kerületek ideiglenes királyi biztosa. Jan. 15-én „a hatalmasan működő királyi seregek diadalmas előnyomulásakor” emlékeztetés felhívást intézett a Pest megyeiekhez és a jászkun kerületekhez. (Figyelmező 1849. jan. 23. 2. sz. 6.; KossÖM 14. k. 174.) Januárban az OHB zár alá vétette birtokait.

Ápr. 8-i kiáltványában Kossuth azt írta róla, hogy „gyalázatos tetteivel csordultig tölté honárulási bünci poharát. Számára nincs és nem is lehet irgalom sem ezen a világon, sem a másikon, mert anya- és testvérgyilkosnak a kimerithetlen isteni irgalom sem kegyelmezhet meg.” (Okm. 2. k. 392.; Vö.: Csernátony Lajos: *Mdkvirágok* MT 1949. okt. 7. 176. sz. 707.; *Madarász László*:

Magyarország becsületes fiai! = Hivatalos rovat. Honvéd 1849. márc. 24. 74. sz. 289.; Följ. 1. k. 489—90.)

bárá Laffert — valószínűleg a Kossuth és Beniczky Lajos irataiban bizonytalan (Latner, Lattner, Lakner) néven szereplő „szlovák izgatóról” van szó. (KossÖM 13. k. 835.; 14. k. 963.)

Beniczky Lajoshoz küldött utasításában írta Kossuth, hogy „hiteles egyénnek szóbeli értesítése” alapján Bécsből „negyven töt fiatal ember küldetett Liptó s a szomszéd megyékbe, hogy ellenünk lázítsanak s népfelkelést rendezzenek”. E negyven szlovák lázító közt szerepelt egy „bizonyos Lakner vagy Latner nevezetű, ki a lipcsei Verwalternek [ispán] sógora, valamint szinte sógora a besztercei papnak is, a ki Hurbánnal folytonosan levelezik”. (KossÖM 13. k. 385.) Kossuth a fő figyelmet erre a lázítóra irányította, és Beniczkyt felszólította, hogy ügyes és erélyes eljárással” csápjé el, s „szánalom nélkül a legszigorúbb büntetéssel fenytse”. (Uo.; Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezerede *Visszaemlékezései és jelentései az 1848—49-iki szabadságharcról és a töt mozgalomról.* s. a. r. Steier Lajos Bp. 1924. 660.)

Az is lehet, hogy báró Laffert Antalt Pest megyei földbirtokost és konzervatív politikust vette célba Jókai.

Szirmay — gróf Szirmay István (1794—1857) nagysárosi földbirtokos. A szabadságharc idején a nemzeti ügy ellen fordult. 1848 decemberében a saját költségén állított ki egy 480 főnyi — főleg Abauj és Sáros megyei szlovákokból és ruténekből álló — szabadcsapatot, amelyek mint császári őrnagy az élére állt. Legfőbb célja az volt, hogy Schlick betörésekor a szlovákok lakta vidéken felkelést szítson. Általában segédcsapatként vett részt négy századával, Schlick hadmozdulataiban. Komolyabb csatába csak ápr. 10-én Vácánál vetették be őket. Szirmayt ezután alezredekessé léptették elő, s kinevezték Zichy Ferenc országos császári főbiztos helyettesévé.

1857-ben, Ferenc József Borsod megyei látogatásakor ő is megjelent lóháton a császár üdvözlésére mint Borsod megyei földbirtokos, de amikor a küldörség vezetője beszélni kezdett, gutaütéstől sújtva holtan fordult le lováról. (Vö.: *Amilicher Teil.* [hivatalos rész] Pester Zeitung 1849. márc. 15. 929. sz. 5425.)

- 3 ... *újoncozás utján kidlított császári hadsereg felszerelésével foglalkodnak* — Windischgraetz utasítására a császári biztosok egy része 1849 februárjában valóban megkezdte az újoncozást a császáriak részére. A főparancsnok azonban március közepén az akciót

Sor:

ideiglenesen leállította. Részben az eredmény silánysága miatt, részben pedig attól tartott, hogy a kiállítottak az előrenyomuló magyar sereg állományát szaporítják majd.

A tömeges váci kiállítás és a tömeges átszökés valótlán hír.

9 *huros madarak* — vsz. jómadarak

10 *Ráday Gida* — Ráday Gedeon gróf (1819—1901) 1848-ban segéd-fogalmazó volt a pénzügyminisztériumban, később szabadcsapatokat szervezett, majd Mészáros Lázár, Dembinski ill. Bem segéd-tisztje lett.

14 *Vahot Imre* (1820—1879) — szerkesztő, drámaíró. A PDlap szerkesztőjeként maradt 1849 januárjában Pesten. A császáriak bevonulása után őt is befogták, de csakhamar szabadon bocsátották.

Juhász Géza szerint a jakobinus MT elrettentésül közli a pesti büntetéseket; a „békepárti sajtó azzal kedveskedik olvasóinak, hogy Vahot Imre csak két hetet kapott; s így Czuczorhoz viszonyítva, „Imre barátunk” iránt a zsarnok még *nagylelkű* volt — süti el sunyin a biztató szót.” (SzabFővD 265.)

16 *Czuczor Gergely* (1800—1866) — költő, bencés áldozópap, az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja. 1849. febr. 1-én az osztrák hadbíróóság a *Riadó* c. költeményéért hat évi várfogságra ítélte. Máj. 21-én, Buda elfoglalása napján szabadult, majd a főváros eleste után ismét fogságra vetették. 1851-ben kegyelmet kapott.

20 *Dedk Ferenc szabadságot kapott* — A „haza bölcse” az 1848-i igazságügyi miniszter 1849. januárjában kehidai birtokára vonult vissza a politikai élettől. Titokban azonban a harc folytatására buzdította a debrecenieket (19. sz.)

22 *Havas József* (1796—1878) — pesti főbíró, majd helytartósági tanácsos, Pest város konzervatív követe a reformországgyűlésen.

1848-ban a közmunka és közlekedési minisztérium osztályfőnöke, 1849-ben a budai kerület császári biztosa volt.

69

EGY KEDVES KIS FÉRFIU

137—38.

M1 EL 1849. márc. 20. 22. sz. 3. aláíratlanul.

SZÖVEGMAGYARÁZAT

For:

18 valamennyien (EL: valamennyien — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *Szönyi Pál* (1808—1872) — népi sorból lett kiváló debreceni pedagógus, majd Tisza Lajos bihari adminisztrátor fiainak — köztük a későbbi miniszterelnöknek, Kálmánnak — a nevelője. Pedagógiai ismeretei és haladó nézetei miatt nevezte ki Eötvös József tanácsosnak a kultuszminisztériumba. Szönyi szerényen szolgált a forradalmat, egyik kidolgozója volt a népiskolai oktatás törvénytervezetének.

Debrecenbe nem ment el, de Windischgractznel sem instanciázott. Forradalmi szereplése derékba törte karrierjét. Soha többé nem kapott közhivatalt, és pedagógiai tudását is csak magánnevelő intézetben gyümölcsozthette. (Varga János: *Szemtanúk 1848 márciusáról*. Valóság 1872. 7. sz.)

9 *pápistávd lesz* — Szönyi Pál református volt.

15 *in corpore* — testületileg

21 *herzog von Ofen* — Buda hercege, a budai várban székelő Windischgractz

Jókai azért gúnyolta budai hercegnek a császári csapatok fővezérért, mert az márc. 5-én Gyöngyösről Budára tette át főhadiszállását.

30 *antichambrioz* — előszobázik, az előszobában alázatos títellellemmel várakozik

*

Tisza Kálmán ápr. 23-án cáfolta a Szönyi Pálról közölt híreket. (25. sz. 4.) Máj. 18-án *Önigazolás* címen felelt Szönyi Pál. (73. sz. 3.)

Az EL N. betűjeggyel közzétett „kazincziádja” szerint „Megróttuk mi is a bűnöket, mert gyűlöljük azokat. Történt nálunk is tévedés, mi illy időben természetes, mint például Szönyi Pál személye iránt.” (77. sz. 2.) Jókai cikkére azért válaszolt Kazinczy Gábor, mert a szerkesztő ebben az időben már Pestre költözött.

Máj. 24-én az MT aláíratlan „anti-kazincziádja” szerint „Önök tévedésnek mondják, hogy a jeles Szönyit egyszer lapjaikban megráncigálták.

Mi több szeretettel vagyunk önök iránt, mint hogy a kérdéses esetet csak tévedésnek is akarnánk nevezni.

Mi másként magyarázzuk a dolgot. Akkor midőn a kérdéses cikk Szönyi ellen kijött még Jókai itt volt, s dacára a pesti láncirozott [divatos] körzetnek, melly őt átövezte itt ott olvastunk azon lapban egy pár őszinte szót is.” (87. sz. 338.)

A rágalomhadjárat ezzel még nem ért véget. Szönyi Pál jún.

Sor:

2-án Közlöny hasábjain tett közzé újabb *Nyilatkozatot*: „Nem a tollharcot kedvelve, hanem minisiteri meghagyásából bocsátom közre a 'Közlöny'-ben ... megjelent öngigazolásaim, melyekből minden méltányos olvasó meggyőződhetett a felől, hogy f. év kezdetén Pesten maradásom és ott az ostromállapot alatti magamviselete hazaellenes irányu nem volt.

Most sem váltanék hát e tárgyban szót, ha a 'Marcius' 91-ik számában egy olly újabb vád nem emeltetett volna ellenem, mellynek tisztára derítésével becsületeimnek tartozom.

'Láttuk ugy mond az a 'Marcius' a vármegyistákból alakult hivatalnokokat, kikkel a kormány körül vette magát, s kik aztán más nap azon fizetésért az ellenségnek is szolgáltak, mint Land consiliarius, mint a ti jeles Szőnyitek.'

Ezen egész vád nem igaz.

Mert én vármegyista soha nem voltam; sem kényszerülve sem önként nem szolgáltam egy percig is az ellenségnek; esküt neki le nem tettem; hódolatot alá nem irtam; hadjáratát felszólítás után egy karral sem segitettem; segédkezet neki semmiben nem nyujtottam; fizetést tőle sem nem kértem sem nem kaptam.

Mennyire érdemli tehát meg a kormány méltánylását annak nézete, ki a közhivatalnokokat ennyire hazudva állítja honárul szinben a haza elébe: ezt ítélje meg a józan értelmű közönség.

Én ellenem emelt vádját ünnepélyesen rágalomnak nyilvánítom." (121. sz. 456.)

70

NYIRI LEVELEK

III.

138—40.

- M:
1. EL 1849. márc. 20. 22. sz. 3—4. aláíratlanul.
 2. Magyar Nemzet 1900. jan. 10. 9. sz. 20. után *A socialismusról* címen.
 3. Jókai Mór: *Az én életem emlékei*. Különlenyomat a „Magyar Nemzetből.” 11. *A socialismusról* címen.
 4. HhM 5. k. 67—70. *A socialismusról* címen a következő közlés alcímmel: „Szemelvények a Debreceni Esti Lapokból. Sajtát cikkeim.”

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- cím A HhM-ből a cím hiányzik. A megszólítás előtt olvasható:
 „Nyíri levél!”
- 2 hogy *mdr* most a (HhM: hogy *most mdr* a)
- 3 alkalmatlankodok ezután (HhM: alkalmatlankodom ezután)
- 5 az egyenlőségtől, (HhM: az Egyenlőségtől,)
- 6 melyiket kérnek (HhM: melyiket Kérnek)
 a melyik tulajdonképen fürdõ. (HhM: a melyik tulajdonképen fürdõ.)
- 12 képviselõ egy óra alatt elnyert (HhM: képviselõ elnyert egy óra alatt)
- 13 várják *most* ezt a tisztet a seregnél (HhM: várják *ezt a tisztet most* a hadseregnél)
- 14 *notabene*: az ezred pénze (HhM: az ezred pénze)
- 15 toll levén a (HhM: toll lévén a)
- 16 részt az ártatlan (HhM: részt ez ártatlan)
- 18 felele *ð* nagy páthosszal, (HhM: felele *nemes* páthosszal;)
- 19 én republicánus vagyok.” (HhM: én republikánus vagyok.)
- 20 meg énnékem (HhM: meg én nekem)
- 21, 22, 54 *respublica* (HhM: *republika*)
- 23 rendõrminister (HhM: rendõrminiszter)
- 25 *respublica* lehet király *mellett* (HhM: *republika* lehet király*lyal*)
- 29 azok veresek? (HhM: azok vörösök?)
- 32 a természet történetében *egy szót sem* (HhM: a természethistóriában *semmit sem*)
- 37 vegyem el. ”(HhM: vegyem *nõül*.)”
- 42 többé az *ð* férjeiknek (HhM: többé a férjeiknek)
- 44 csizmát *hordani*, s (HhM: csizmát *viselni*, s)
- 45 s több *efféle*. (HhM: s *mds afféle*.)
- 49 Továbbá *foederalistáknak* (HhM: Továbbá *föderalistáknak*)
- 50 szerint, s *azokat egyesíteni*. (HhM: szerint.)
- 52 „*Nemzetiségek követelése* szerint? Hm. (HhM: Hm*!*)
- 56 *respublica lesz*. ”(HhM: *republika lesz, négy viczispánnal*.)”
- 57 „*De kérem*, ne haragudjék rám (HhM: *De kérem*, ne haragudjék rám)
- 59 *respublica lesz*. ”(HhM: *republika lesz, négy bíróval*.)”
- 60 „*Értem*. Hm, *kérem utoljára*: kik légyenek azok a *communisták*?”
 (HhM: *Értek mindent*. *Hát* azok a *communisták* kik légyenek?)
- 64 *odébb húzódozni* (HhM: *odébb húzódni*)
- 68 *semmije sincs* (HhM: *semmije nincs*)
- 69 „*Um*. *Hátha* az úr (HhM: *Hátha* az úr)
felteszi és elveszti (HhM: *felteszi s elveszti*)

Sor:

- 72 Az EL-ben zárjelzett rész a HhM-ben külön bekezdésben szerepel.
sátorfámat; s illa foré (HhM: sátorfámat s uszgyé foré)
73 elosontottam onnan, (HhM: elosontam onnan,)
ilyetén elveknél fogva (HhM: ilyenén szent elveknél fogva)
76 A HhM-ben az aláírás elmaradt.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 maga rd szabadított . . . — Célzás a II. Nyiri levélre. (59. sz.)
3 egyenlőségtől — az Egyenlőségi Társulat helyiségéből
7 hogy játszanak ott a haza atyjai — Közismert, hogy a „haza atyjai”,
azaz a képviselők Debrecenben rengeteget kártyáztak, főleg
ferblit és máriást. De természetesen a békepártiak is. (FAIM 235.)
8 blatt — lap
9 egyik kormánybiztos elvesztett . . . — Ez a célzás Halassy Bélára
vonatkozik. (66. sz.)
71 . . . újra osztozunk — 1848. ápr. 2-án egy aláíratlan Charivari-
fricskában ugyancsak ezt a jelenetet írja le Jókai — azzal a külön-
séggel, hogy ott az egyenlően felosztott javakat az újra osztozni
akaró megissza. (CikkBesz II. k. 61.) A két megjegyzés tartalma
és előadásmódja azonos szerzőt feltételez.

71

REQUIEM ÉS TE DEUM EGY FÜST ALATT

140—41.

M: EL 1849. márc. 20. 22. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 7 herceg asszonyok (EL: heczzeg asszonyok — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- cím Requiem — gyászmise, a meghaltakért és a tisztítóhelyen szen-
vendőkért mondott gyászszertartás, a gyásznének (Adj uram
örök nyugodalmat nekik) kezdőszava nyomán
Te deum! — hálaadó istentisztelet

I *Olmüczben a magas udvar requiemet tartott* — Jókai már 1848. nov. 12-én gúnyolva említette, hogy „Olmüczben Latourérrt requiemet tartott a fenséges familia.” (CikkBesz II. k. 409.)

Febr. 1-én írta a Figyelmező, hogy „A vadul meggyilkolt gr. Lamberg holt teteme tegnap este nagy katonai ünnepélylyel hozatott át Budára a vári kápolnába s ma tartatik számára nagy requiem.” (10. sz. 39.)

Jan. 31-én nagy gyászünnepély volt Lamberg tiszteletére s másnap nagy ágyúürgés közben tartották meg a rekvietet. (Éble Gábor i. m. 83.)

4 ... *a magyar seregek szét vannak verve* — Windischgractz a febr. 26—27-i kápolnai csata után jelentette Ferenc József császárnak: „A lázadó csordákat Kápolnánál iszonyu mennyiségben találtam fel, szétszórtam és legnagyobb részét megsemmisítettem, a maradék a Tiszán köröszkül menekült. Remélem, hogy néhány nap alatt Debreczenben leszek, s a pártütés fészékét hatalmamba kerítem.” (Gelich i. m. 2. k. 440.; L. 29. sz.)

Vida Károly Figyelmezője is azt írta márc. 8-án, hogy „a polgárháború ma holnap véget ér”. (40. sz. 161.)

Rüstov svájci hadtörténész szerint „Valami okos hadvezér a kápolnai győzelmet megemlézésre sem tartotta volna érdemesnek; hanem Windischgrätz herceg oly nagyra becsülte, mintha az austerlitz-i csatát nyerte volna meg s jelentéstételei elkábították a bécsi udvari pártot is. Hihetetlen s mégis igaz: a kápolnai csata következtében hirdették ki a március 4-iki osztrák alkotmányt... Ez annyit jelent, hogy Magyarországot már meghódítottnak tekintették — meghódítottnak a kápolnai csata által!” (I. m. I. k. 251.)

11 *szétkergették az országgyűlést* — A kremsiri országgyűlést az állítólagos kápolnai diadal hatására márc. 4-én Ferenc József „bezárta és feloszlatta”. Az országgyűlés márc. 17-én végleg befejezte működését. (33. sz.)

12 *rips raps* — azon nyomban, egy-kettőre, sebtében, ripsz-ropsz Magyarországot elosztották öt felé — A márc. 4-i oktrojált alkotmányban Magyarország területét a következő részekre osztották: Magyar királyság, Erdély, Horvátország-Szlavónia, Horvát határőrvidék, Szerb Vajdaság (Bácska, Bánát) Ezt az alkotmányt a császár hű miniszterei: Schwarzenberg herceg és Stadion gróf dolgozták ki.

LEGYÜNK TISZTÁBAN

141—42.

M: 1. EL 1849. márc. 21. 23. sz. l. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

27 rovat alatt (EL: rovata alatt — sh. —)

37 *nem akartunk* (EL: akartunk — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *A Marcius tizenötödike tegnapi szómdban . . .* — Jókai az MT márc. 20-i aláíratlan vezércikkével szállt vitába, amelyet Pálffy Albert írt. (30. sz. 115—16.)
- 3 „*végre kisült, hogy ők is azt mondják, mint mi*” — Az említett vezércikk a békepártiak tevékenységét elemezve említette: „Eleinte a békés kiegyenlítésről beszéltek és nagy zajt ütöttek, s végre kisült, hogy ők is azt mondják, mint mi, tudni illik, hogy harcoljunk és igyekezzünk harcainkkal annyi eredményt elérni, mennyit lehet, de azért, ha mindent nem nyerhetünk, ne legyünk oly okatlanok, hogy az elérhetetlenért compromittáljuk az elérhetőket.” (Uo. 115.)
- 6 *polus* — sarok
- 7 *divergentia* — széthúzás, különböző vélemény
- 14 *Szólunk a terrorismusról* — Ugyancsak Pálffy Albert írta: „Később elkezdtek beszélni a terrorismus ellen. Véres száju emberek-ről, nyuzatókról és halomra gyilkolókról beszéltek és kisült, hogy kik itt vagyunk Debrecenben, Istennek mind annyi szelid teremtetési vagyunk, kik egy csirke nyakát sem merjük lelkünkre venni.” (Uo. 115.)
- 19 *Szólunk a finansialis kezelésről . . .* — Az említett vezércikknek a következő soraira válaszolt Jókai: „Ismét később kitörtek a kormány finansialis kezelése ellen. Ez az egy miben fellépésüknek haszna volt, s a ház minden oldalainak közmegegyezésével a számadó választmány kiküldetése elrendelgetett.” (Uo. 115.)
- 24 *Végre mondja a Marcius, szólunk e napokban sokat a confiscatióról* — Az MT szerint „Most végtére néhány nap óta folyvást arról beszélnek, hogy a kormány confiscálni kezd, mi a civilisatióval ellenkezik.” (Uo. 115.)

Sor:

- 24 ... mint barbar idők maradványáról — Pálffy Albert szerint „Az, hogy a pártok hol győzelemre jutnak az ellenfél vagyonaikat confiscálják vandal eljárásnak tartjuk, s teljesen ellenkezőnek a civilizációval.” (Uo. 115.)
- 29 A magyar kormány már mult szeptemberben ez előtt hat hónappal sequestrációkat rendelt. Zichy Ödön, Windischgrätz, Latour jószágai zár alá vétettek — A forradalmi kormány Kossuth kezdeményezésére vétette bírói zár alá a Habsburg-család, Hám János érsek, Scitovszky János és Zichy Domokos püspökök, Szögyény László, Almássy Móric és Gróf Zichy Ödön — és több más ellenforradalmi arisztokrata birtokát. A békepárt vezetői 1849 elején az országgyűlésen vitatták a vagyon elkobzások jogosságát. (Spira György i. m. 434—35.)
- 30 Zichy Ödön gróf (1809—1848) — nagybirtokos, a veszprémi püspök öccse, helyettes főlovászmester, Fejér megye adminisztrátora, konzervatív politikus. 1848. szept. 30-án Görgey elfogatta, s Csepel szigetén az ellenséggel való összejárás miatt hadbűnöségi ítélet alapján kivégeztette. (*A köszlő ember fia* II. k. JKK 28. k. 455.; *JMLev* I. k. 325.)

Zichy Ödön Pestre szállított zárolt javairól pontos leltárt készített. Felügyeletükkel a rendőrséget bízták meg, amelyet Madarász László vezetett. A Zichy kincseket — köztük az értékes gyémántokat — a rendőrség épületében ládába és dobozokba csomagolva őrizték, majd jan. elején sebtében kocsira rakták és Debrecenbe szállították. A nagy sietségben a zárolt javak jegyzéke Pesten maradt. Márc. elején az OHB — részben a pénzügyi szükséglet fedezésére, részben a romlandó tárgyak megmentése céljából — elhatározta, hogy a tönkremenés veszélyének kitétetket és a kisebb értékűket elárverezi ill. beolvasztatja. Így került sor a Zichy-javakra is, amelyek számbavételére és kiválogatására a kormány Duschek Ferencet bízta meg. A békepárt politikáját támogató Duschek Ferencnek — aki tudatosan szabotálta a szabadságharcot — a szemle alkalmával feltűnt, hogy a Zichy-javak egyes csomagjairól leszakadoztak a madzagok, egyik másik pecsétet feltörték, bizonyos ingóságok pedig hiányoztak. Az is kétségtelen volt, hogy a gyémántok eltűntek.

Duschek Ferenc első dolga volt, hogy beszámoljon tapasztalatairól a békepárt főkolompósainak, akik élve a kitűnő alkalommal nyomban nagy támadást intéztek „politikai antagonistájuk”, Madarász László ellen. Az EL hasábjain is, a nemzetgyűlésen is vizsgálatot követeltek a sikkasztással vádolt rendőrminiszter

Sor:

ellen, aki a védekezésbe belegabalyodva a gyémántok eltűnéséről nem tudott elfogadható felvilágosítást adni. Leltár hiányában nem is lehetett bizonyítani, hogy hiányoznak-e még tárgyak.

A nemzetgyűlés Kubinyi Ferenc elnökletével öttagú vizsgálóbizottságot rendelt az ügy kiderítésére. Ez a bizottság megállapította, hogy néhány kisebb értékű tárgy elveszett ugyan, de az értékes gyémántok a helyükön voltak. Az nem derült ki, hogy a hiányzó darabokat ki vitte el, ezért további nyomozást indítványoztak, s Madarász Lászlót gondatlan kezelés miatt elmarasztalták. Madarászt a képviselőház szemében ez az ítélet is erkölcsi halottá tette. Ő maga is érezte ezt, s pár hetes távozásra kért engedélyt a képviselőháztól. Az engedélyt a ház azzal az indoklással, hogy kereset alatt áll, megtagadta tőle. Madarász erre lemondott képviselői mandátumáról. Választókerületében azonban bejelentette, hogy az ellene felhozott vád tisztázása után ismét fellép körükben mint képviselőjelölt.

A debreceni majd az újjászervezett országos rendőrségi szervek folytatták a nyomozást, s megállapították, hogy a hiányzó kisebb tárgyakat a Madarász-féle rendőrség két írnoka tulajdonította el. Két rendőrtisztviselő pedig azt vallotta, látták, amikor a gyémántokat Madarász László tette vissza eredeti helyükre — a hiányok felfedezése után. Az igazságügyminiszter bírójárást rendelt el a két írnok ellen tolvajlás miatt — Madarász László ellen pedig hűtlen kezelés címen. A Pest megyei törvényszéknek a bekövetkezett tragikus események miatt nem maradt ideje a per lefolytatására.

Ezek a száraz tények.

A Debrecenből távozott Madarász László több ízben írt Kossuthnak („Lajos, szólj egy szót és megmented becsületedet!”), az ügy tisztázása érdekében, s hosszú emigrációja után is gyakran emlékezett meg a becsületére „szennyet kenő” gyémánt-perről. Hasztalanul remélte, hogy Kossuth beszél róla. Nem kétséges, hogy Kossuth és Madarász együtt terveztek valamit az ékszerekkel, de a gyémántok hiányának idő előtti felfedezése keresztülhúzta számlátaikat. 1849 nyarán, amikor a szabadságharc már kritikus heteit élte, az ékszereket az egyik török pasához juttatták el azzal a céllal, hogy az a szultánhoz továbbítja. A cél diplomáciai volt: Kossuthék Törökországot szerették volna a magyar ügy érdekében fellépésre bírni. Hónapokkal korábban is hasonló lehetett a szándékuk. A valóságot azonban nem fedezték fel a tulajdon szentségét szerfelett féltő képviselőházban, amely Kossuthék

Sor:

akcióját vitathatatlanul a tulajdonjog megháborításának tekintette volna, s ezzel Kossuth körének vezetőszerpét, sőt bukását kockáztatta volna. Külpolitikailag is veszélyes lett volna a tényállás leleplezése a nyilvánosság előtt.

A történetírás a hosszú évtizedek során pletykák és rágalmak alapján elfogultan ítélte meg a ma is titokkal övezett „gyémántos miniszter” szerepét. Varga János Mikszáth Kálmán műveinek kritikai sajtó alá rendezése során tárta fel ezeket az adatokat és nyilatkozott ebben a kérdésben. Szerinte lényegében „Madarász László vállalta az ügy ódiumát. Ezzel megmentette Kossuthot —, aki a kérdésről mindvégig hallgatott —, de — és ehhez lelki nagyság kellett — feláldozta önmagát, hiszen a közvélemény előtt szennyfolt esett becsületén. Tették értékét csak emeli az a körülmény, hogy életének hátralevő hosszú évtizedeiben sem lebbentette fel a fátylat a gyémánt-rejtélyről, mert erre Kossuthot várta az első megnyilatkozást. Ez azonban elmaradt. Hogy Kossuth . . . miért nem szólalt meg a kérdésben, amikor már csupán egyetlen ember becsületéről volt szó és a történet publikálása különösebb politikai következményeket nem vont volna maga után, immár örökre titok marad és e titkot legfeljebb avatott író lenne képes pszichológiai eszközökkel feloldani.” (*Jókai Mór élete és kora*. 1. k. MKRk 18. k. 343—47.)

Ha megvizsgáljuk a szultánhoz juttatott gyémántok további sorsát és hatását, s ha kapcsolatot lehetne felfedezni azzal és a törökországi emigráció tevékenységével, kiderülhetne, hogy a század második felében sem „csupán egyetlen ember becsületéről volt szó”. Talán még az sem lehetetlen, hogy forrás értékű memoárok (esetleg éppen Madarász Lászlóé) és dokumentumok előkerülése megvilágíthatja majd a „gyémántos miniszter” és Kossuth Lajos rejtélyét.

30 *sequestratio* — vagyonzárolás

Latour, Baillet de (1780—1848) osztrák tábornagy, 1848-ban külügyminiszter lett. Esküdt ellensége volt Ausztria és Magyarország alkotmányos életének. Jellacsics egyik bujtogatója és támogatója. Okt. 6-án a bécsi plebejusok lámpavasra akasztották.

Kivégzésének körülményeiről részletes helyszíni beszámolót készített az MT PH. betűjegyű szemleírója. (1848. okt. 12. 180. sz. 732—33.)

37 *praeoccupdlni* — megelőzni, előre hozni

47 a képviselőház határozata bizonyíték, mert a szdmoltató bizottmány által a dolog megvizsgálását megrendelte — A gyémántperről az EL

Sor:

- ápr. 1-i rendkívüli számában egy sor dokumentumot tett közzé — saját megjegyzéseivel kísérvé — Jókai. (242. sz.) Márc. 21-től kezdve számtalan cikk és közlemény foglalkozott a Zichy-kincsek hűtlen kezelésével kapcsolatos parlamenti és hírlapi vitákkal. Pl. Z. [Kazinczy Gábor]: *Botrány a házban*. EL 1849. márc. 21. 23. sz. 1—2.; Kazinczy Gábor és Kovács Lajos: *Replika Ujházy Lászlónak*. Uo. 2—3.; A. B. C.: *Madarász Lászlónak*. EL márc. 22. 24. 1—2.; márc. 24. 26. sz. 1—2.; márc. 28. 29. sz. 2—3.; márc. 30. 31. sz. 3—4. — Vö.: KossÖM 14. k. 713. Bleier Lenke: *Gróf Zichy féle gyémántpör*. Debrecen 1931. (Nacsády József: *Egy Jókai-elbeszélés értelmezéséhez*. ItK 1975. 341—48.)
- 50 ... *journalistai fogást* — Az MT szerint „Önök nem mondják fő panaszukat. Hanem felkeresik a mellékéseket.

Ezeket sem mondják el vádképen, mert tudják, hogy ha bizonyításra kerülne sor, bele sülnének.

Például beszélnek Zichi Ödön ékszereiről, számbavételről, pecsétről, s egy szóval sem mondják, hogy hűtlen kezelést vesznek észre, hanem úgy stylisálnak, hogy a közönség gyanakodni kezd. Ez *journalistai fogás*.” (Uo. 116.)

★

Az MT válasza a cikkekre:

„A mi szerény V. betűnket hallatlan megtiszteltetés érte. Boldognak éreztük vele magunkat.

Az Esti lapok utolsó (tegnap előtti) száma két cikket ad a mi tiszteletünkre.

Az egyiknek ugyancsak címe szól nekünk, tartalmáról a „*J e g y ü n k t i s z t á b a n*” felirat mellett is szégyennel kell megvallanunk, hogy nem jöheténk tisztába, hogy kinek szól.

A másikban mirőlünk hallatlan indiscretiót állítván, sokkal hallatlanabb, s valóban szeretetre méltó naivsággal megvallja, hogy igazunk volt midőn az Esti lap által okozott gyönyöröket tulajdonképen szerény lapunkra, mint eredeti forrásra útalunk vissza.

De szegény nem veszi észre, hogy midőn szépre akará csürni csavarni a dolgot, nagyon elhánnya a sulykot.

Elakarja hitetni a jámbor olvasóval (mert bizony jámbornak kell lenni annak, ki még nem unta a 26-dik számig az Esti lapokat, mi ugyancsak *journalistai kötelességünk* érzetében nem fáradtunk bele) — el akarja hitetni, hogy mi azt mondtuk, mintha

Sor:

Marciusunk és Madarász az által okoznak az Esti lap olvasóinak gyönyört, a mint ott leírva vannak.

Persze azokhoz egy szavunk sincs, kik minket csak az Esti lapokból ismernek, de jaj a mi tisztelt collegánknak, ha azok foruma elébe kerülünk, kik v o m H a u s e a u s [hazulról], és saját minőségünkben is ismernek, s látták az Esti csarnokban közszemlére kitett arcképünket is, mellyet, hogy minden ember azonnal megismer, onnan van, mert mellé van írva n e v ü n k is.

Azért hát effélével soha se balzsamozza magát a mi kedves collegánk, hanem ismétlje azt a cikk elején paradirozó u g y v a n t azon szavakra, mik a mi cikkünkben (lásd marcius 23-án) állanak, s onnan és nem az Esti lapok travestálásából elolvasandók.

De elég ennyi polemiának. Nevezetesb dolgaink is vannak.” (1849. márc. 26. 35. sz. 137.)

73

OROSZ INTERVENTIO

143—44.

- M: 1. EL 1849. márc. 22. 24. sz. 1. aláíratlanul.
1. FAIM 122—23.
3. HhM 6. k. 130—31.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 17 a mi hazánkon (FAIM; HhM: a mi hazánkban)
elmegy minden (HhM: elmegyén minden)
25 a németet se (FAIM; HhM: a németet ne)
30 senki vetéseit le nem (FAIM; HhM: senki testvéreit le ne)
31 4 ezer oroszról (FAIM; HhM: tízezer oroszról)
33 ne is örüljetez neki (EL: FAIM ne is örüljetez neki
HhM: ne is örüljetez neki)
36 szeretőnk e quasi-interventiót (FIAM; HhM: szeretőnk a quasi
interventiót)
diplomaticai uton (FAIM; HhM: diplomatiai úton)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Márc. 17-én jelenti az MT, hogy a „muzska interventio igaztólág hat a kedélyekre”. (28. sz. 107.) Erre a közleményre válaszolt Jókai.

Sor:

cím Mint rémhír vetődött fel Jókai 1848. márc. 26-i cikkében. hogy „A muszka a határszélen van”. (CikkBesz II. k. 33.) Hasonlóképpen pletykaként fordult elő a mindenes rovatában, hogy az osztrák „császár az orosz sarkalja segítségért”. (CikkBesz II. k. 433.)

Már 1848 őszén, a bécsi októberi forradalom kitörése óta számolt a bécsi udvar azzal a lehetőséggel, hogy a forradalmak leverésére szükség esetén — súlyos presztizisvesztés árán is — igénybe veszi a cár segítségét. Februárban és márciusban még csak kisebb orosz csapatok avatkoztak be az erdélyi harcokba. A honvédek tavaszi győzelmei után a bécsi kormány elengedhetetlennek tartotta a segélykérést, s végleg meg is egyezett Varsóban az orosz cár és Ferenc József. (L. 152. sz.)

2 *Orosz katondk voltak Erdélyben* — Február eleje óta Nagyszébenben volt elszállásolva Skariatín cári tábornok négyezres dandára. Bem márc. 11-én a háromszéki székely zászlóaljkat vezette szuronyrohamra ellenük. Az orosz csapatok a Vöröstorony szoroson át menekültek ki az országból. (L. 61. sz.) Márc 18-án Brassó alól verte ki Bem az oroszokat, akik ezúttal a Tömösi szoroson át hagyták el Erdélyt. (218. sz.)

3 *corpus delicti* — bűnjel

7 ... a francia seregek ... ugyan azt — Általános volt a bizakodás abban, hogy a franciák ellensúlyozzák az esetleges cári intervenciót. Teleki László máj. 2-i levelében írta Párizsból, hogy a francia parlamentben „biztató kijelentés” hangzott el az orosz támadás miatt. (Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. Bp. 1884. I. k. 473—74. Vö.: Waldapfel Eszter i. m. 3. k. 86.)

Az általános hiedelemnek megfelelően a pesti MT még jún. 8-án is hirdette: „Franciaország és Anglia mindennap megváltoztathatja kormányát, és sokkal előbb, mintsem gondolnók, eljöhet az idő, mellyben a párisi kormány kinyilatkoztathatja: 'ha Oroszország Magyarországra a revolutio legyőzetésére seregeket küld, Franciaország belép Németországba, hol mint szabadító fog a néptől fogadtatni, s az apró fejedelmek úgy fognak lehullni trónjaikról, mint a verebek az eperfákról, midőn a falusi gavalérok közéjük flintáznak.” (43. sz. 169.)

Vida Károly ápr. 5-i vezércikke szerint „nagyon könnyen csatlódhatnak számadásukban azok, kik a muszka beavatkozásból európai háborút várnak!

De ha lenne is európai háború, nekünk magyaroknak mit sem használna. Tőlünk Angol- s Franciaország messze vannak.

Sor:

Elvernék rajtunk régen a port, midőn segítség érkezhetnék! Sőt, mivel épen hazánk földé válhatnék a háború terévé, akár merre dőlné a dolog, mi fizetnők meg az árát." (64. sz. 257.)

28 *menjetez édes feleim a tengerre* — Audics Erzsébet szerint „A békepártiak féltették vagyonukat a háborús pusztításoktól általában és egyre kevésbé rejtették véka alá azt a véleményüket, hogy nekik a nemzeti harcból elégük van. Az ezer ellenség által megtámadott országban egyre nyíltabban hirdették a defetizmust, azt, hogy őket nem érdekli, hogy a küzdelem következtében „a világ más alakot nyerne, a históriának új évszázada kezdődne”. „Ha pedig egyáltalán hadakozni akartok, menjetez édes feleim a tengerre, ott elég a hely, ott senki *saluját* fel nem égetitek, senki vetéseit le nem tiporjátok”.

Nem az emberek, hanem a vagyon pusztulása állt mindenekelőtt a békepártiak szeme előtt, ennek megakadályozása érdekében készek egyre többet feláldozni 'magasabb ideáljaikból', addig vallott nemzeti és haladó eszméikből. (Hogy vagyon alatt a földesúri vagyont értették és nem a parasztét, az nyilvánvaló, mert hiszen a parasztsággal a békepártiak nem sokat törődtek.)" (KossEml 2. k. 88—89.)

36 *quasi* — mintegy

74

CHARIVARI
[1849. márc. 22.]

144—46.

- M: 1. EL 24. sz. 3—4. háromcsillagos (**) jellel.
2. 1. sz. Tiszavidéki Ujság 1849. ápr. 7. 27. sz. 215. aláíratlanul.
2—4. sz. pEL 1849. ápr. 30. 1. sz.
3. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

27 A legutolsó (pEL: A leutolsó — sh. —)

Sor:

- 2 *Murdnyalja* — Murány, kisközség a múlt századi Gömör megye nagyrbcei járásában
murdnyaljai eldöngetés — Célzás Hurban Tiszolc környékén elszenvedett vereségére. (31. sz.) A DebL arról adott hírt, hogy Hurban febr. 26-án 77 szlovák felkelővel Mura helységet támadta meg és vereséget szenvedett. (Proletarius: *Debreceni futár*. 1849. márc. 6. 4. sz. 16.)
- 4 *zsebrák* — koldus, tolvaj. A XV. században a garázdálkodó cseh zsoldosokat illették ezzel a névvel.
 Jókai 1848 őszén Jellacsics elbolondított fegyveres fosztogatóit nevezi zsebrákoknak. (CikkBesz II. k. 342.)
- 10 *Quartir frisko* — friss kvártély
- 12 *Zosztán bor, pecsenya doszt* — aztán bor, elegendő pecsenye
- 18 *tuszli* — durva selyemből készült női sapka
- 19 *sávolyos* — csfkos
- 20 *Jászom* — én vagyok
- 28 *A legutolsó huszárcsapat is kivergődött Galliciából* — A császári hadsereg 18 huszárezredéből csak 4 tartózkodott 1848-ban teljes létszámban Magyarországon. Kossuth már szeptemberben megbízottakat küldött Galliciába, s felszólította a huszárokat a hazatérésre. Okt. 10-én már az OHB nevében fordult kiáltványban hozzájuk. Jókai *A kőszívű ember fiai* c. regényében feldolgozta a Lengyelországból hazatérő Vilmos huszárok történetét, amelyet Herman János huszárorrmester mesélt el neki. (I. k. JKK 27. k. 372.) *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában a Koburg huszárok hazaszökését öröklötte meg. (II. k. JKK 68. k. 459.) A Württemberg huszárok százada Lenkey János vezetésével Galliciából érkezett a haza védelmére. Jókai a pEL hasábjain jún. 14-én a Csehországból hazatérő nádorhuszárokról írt. (L. 191. sz.)
- 44 *szolnoki csata* — a márc. 5-i szolnoki győzelem
- 46 *dnspniger* — einspaniger, egylovas

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *A minap Nádudvarra érkezik . . .* — Kossuth márc. 21-én volt Nádudvaron. (KossÖM 14. k. 687.)

3 *Kossuth a táborda utazandó* — Kossuth márc. 23-án írta Szemerének hogy „időmet most többnyire a táborban fogom tölteni, mert ha előre mennek seregeink, s önöket a haza Istene győzelemre segíti, rögtönös politicalai intézkedésekre leszen szükség”. (KossÖM 14. k. 693.) Kossuth márc. 26-tól márc. 30-ig volt a tiszafüredi táborban.

Márc. 30-án a beteg Vetter helyett Görgeyt blzta meg a fővezérlettel. Márc. 31-én Egerbe látogatott, majd még aznap visszautazott Debrecenbe.

12 *circumspectus* — tekintetes

76

APRÓ POLEMIA

147.

M: EL 1849. márc. 24. 26. sz. 3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

6 *„Az olvasó . . . Madarásznak köszöni* — Az MT-ben megjelent rész a következő: „És ők mondják, hogy mi kötöttünk beléjük, midőn lételők maga belénk kötés volt; midőn az olvasó az Esti lap által okozott gyönyöröket nem annyira Jókainak és Kovács Lajoséknak, mint nekünk és Madarásznak köszöni, azért lévén teremtvé az Esti lap, hogy minket megronthasson.” (1849. márc. 23. 33. sz. 130.)

7 *Kovács Lajos (1812—1890)* — liberális, majd Széchenyi István politikai nézeteit valló, mérsékelt ellenzéki politikus. Az Erdélyi Hírlap szerkesztője volt, Széchenyi szűkebb köréhez tartozott. Jókai a Jelenkornál dolgozott együtt vele. 1848-ban Széchenyi minisztériumában volt osztályfőnök. Az 1848-i nemzetgyűlésen a Szatmár megyei nagybányai kerület követe, s itt a jobboldal, majd 1849-ben Debrecenben a békepárt szellemi irányítója lett.

Jókai 1848 nyarán még gúnyolta „Ludovicus Kovácsot”. (CikkBesz II. k. 278.) Hatvany Lajos i. m. 2. k. 539.)

NYIRI LEVELEK

IV.

147—49.

M: EL 1849. márc. 24. 26. sz. 3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 Szoboszló — Hajdúszoboszló
 9 *krampampuli* — meleg, édes, fűszerezett égetett bor, pálinkafajta
 26 *az a klesi kis ember* — Madarász László (56. sz.)
 36 *Ez a levél egy szép leánynak szól* — Ugyanezt a jelenetet *A gyémántos miniszter* c. novellájában motiválta Jókai. (FAIM 260.) Madarász László szerelmes leveleiről hasonló formában emlékezett meg Kemény Zsigmond. (Bekasics Gusztáv i. m. 89.)
 52 *pixis* — kizetta
 58 *forspont* — előfogar; igavonóállattal végzett robot, főleg a katonaság és málhája szállítására
 72 *Hlador* — Jámbor Pál (1821—1897) bácsalmási plébános költői álneve. Az 1848-as nemzetgyűlési választásokon a bácsalmási kerületben Kossuth egyik ellenjelöltje volt, de egyetlen szavazatot sem kapott.

NYIRI LEVELEK

V.

150—52.

M: EL 1849. márc. 24. 26. sz. 3—4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *compacto* — könyvkötő
 5 *grapsa Cicero* — vsz. *grassa* (*grasse*) — azaz kövér Cicero — Cicero szónoklatainak vastag kiadása
 13 *caput CXVI.* — 116. fejezet

Sor:

14 *pro lege manilia* — Cicero beszéde Caius Manilius néptribun i. e. 66-ban kiadott törvényjavaslatának elfogadása érdekében. E beszéd hatására kapta meg Pompeius a Mitridatész ellen indított háború fővezérségét.

15 *Ad notam* — dallamára, vagy megjegyzésül *credo ego vos iudices miseri etc.* — hiszem, hogy ti, szerencsétlen bírák stb.

16 *zsendice* — Az Egy az Isten c. regényben a Karszt vidék elhagyott pásztorának kedvelt eledelként szerepel a „kecskesavós zsendice”. (II. k. JKK 70. k. 461.)

18 „*E pont felett* . . . — A képviselőház febr. 9-én tárgyalta meg az előterjesztett javaslatot „a rögtön ítélő hadi s polgári vegyes bíróságok felállítása, szerkezete, eljárása, és ítélete alá tartozó esetek meghatározása tárgyában”. (ParlD I. k. 65) Madarász László hozzászólása az 5. § h. pontjához csatlakozott.

„A husz éven alóliak — örültek és terhes asszonyok kivételével, — ezen rögtön ítélő bíróság ítélete alá tartozik sors és nem különbség nélkül, a magyar haza polgárai és lakosai közül, legyen az polgári, egyházi vagy katonai egyén: . . .

h) Ki reá bizonyított ártani való rossz szándékkal, a népet az ellenség hadseregének erejéről, számáról, irányáról, s győzelmeiről, magyitva, koholt álhirekkel rettegésbe hozza, nyugtalanítja, lázítja.” (Uo. 65—66.)

A vitán elsőnek Madarász József szólalt fel: „. . . ugy hiszem ezen §-nak [h. pontnak] eleje felesleges. — Mert ha bebizonyodik valakire, hogy a híreket elferdítette s úgy lázított, akkor szükség-telen másodszer reá bizonyítani, hogy ezt rossz szándékból tette, mert jó szándékból tenni nem is lehet. Azon szavak tehát kihagyandók volnának.” (Uo. 90.)

Besze János szerint az egész pontot el kell hagyni: „Én mint-hogy e törvénynek sikert óhajtok, ezen h. alatti pontot egészen kihagyni akarom: akarom pedig azért, mert nincs ember Magyarországon, kire ezen pontot vádképen illeszteni nem lehetne, mert egy nemzet kormányának s országgyűlésének sem szabad titok pólyájába burkolni az ország állapotját. Már pedig főkéllék a győzedelemre tudni az ellenség erejét. Már ha valaki azt mondja, itt van Windischgráz 60 ezer emberrel, mindnyárt nyakon csip-jék azért, mert csak 48 ezerrel jön. Tehát vagy nem tudjuk mint áll az ellenség, vagy pedig rettegésbe jövíünk, úgy hogy a polgárnak szabad sem lesz elbeszélni, hogy itt meg itt vertek meg bennünket, . . . nem hazudni azt, hogy győztünk. Ha én azt

Sor:

kimondom, csak újabb erőre akarom serkenteni a népet." (Uo. 90—91.)

Madarász László hozzászólása ezek után hangzott el. Jókai szó szerint közli a felszólalást, csekély — főleg stílári — módosításai az értelmet nem befolyásolják: *mindegyik* (mindenik) *Madarász József ur* (Madarász József) *és a gazokra* (és gazokra) *itt* (itt) *kivánom* (kivánnám) *büntényeknek* (bünténynek) *felett* (fölött) *tettel és szóval* (szóval és tettel) *pletykások* (pletykázók). (Uo. 91.)

Madarász László felszólalására nyomban Kovács Lajosé, a békepárt főkorifeusáé következett: „Valóban bámulom az előttem szóló képviselőtársamnak előadását, ki mint politiafőnök, miután rendőri törvények nincsenek, a politicalis kihágásokat azon törvényszékhez utasítja, hol legkisebb büntetés a halál, saját előadása szerint ő a gyarlóságot és pletykázást akarja büntetni, s én ugy tartom, hogy szerencsétlenebbül formulázott § nincs, mint ez. Ha már bővebb elemzésbe kell bocsátkozni ezen §-nak, hogy az ellenség erejéről, számáról, győzelmeiről nem beszélt volna egyik is álhíreket közlünk, tagadni senkisémet fogja. Pedig azért beszélünk, mert magunk is kaptunk álhíreket, (zajl) még a kormány sem volt mindenkor a körülményekről értesítve, s ez is több ízben szükségesnek tartotta nekünk sokat meg nem mondani. Mi volna tehát a garancia arra nézve, hogy valaki álhírek miatt meg ne büntetessék? Az volna a garancia, hogy az ártani akaró rossz szándék bebizonyíttassék. Azonban a rossz szándékot csak maga az isten bírálhatja meg. Most minden ember hírterjesztő, melyeknek kilenc tizedrésze álhir. Ha nem akarjuk veszélyeztetni polgártársainknak az életét, ezen §-t egészen kihagyandónak vélem, mert ezen §-ban gyarlóság a költenyekkel bámulatosan van összetévesztve. Rettetésbe hozni valakit, csak az illető egyénnek, kinek hirt mondunk, bátorságától függ. A gyarlóság tehát össze lévén keverve bünnel, legcélszerűbb volna ezen §-t kihagyni.” (Uo. 91—92.)

(Kovács Lajos felszólalása adta az ötletet Jókainak, hogy gyakran alkalmazott stílári módszerével gúnyolja Madarász László összefüggéséből kiragadott felszólalását.)

Két radikális észrevétel következett. Irányi Dániel: „... a bűnöség fokozatát rossz szándék szerint is szokták mérni... ámbár csak az isten vizsgálhatja a veséket, a bíróság mégis kipuhathatja a rossz szándékot.” Kállay Ödön: „Azt tartom, hogy ezen egész munkálatban nagyobb óvatossággal szerkesztett cikk alig van, mint ez. Tudják önök az ellenségnek semmi sincs annyira érde-

Sor:

kében mint a népet lehangolni, és kedvetlenül tenni azon ügy iránt, melyhez ragaszkodik; tudják azt is, hogy azon célt az ellenség leginkább kémei által szokta eszközölni. Ha ezen cikk kimaradna, úgy ítéletlenül fogna maradni az ellenségnek fele kéme, melylyel oda működik, hogy a népet elkedvetlentse, s ha elkedvetlentli, akkor az ellenség győzelme bizonyos. Hogy helyes ezen cikk, mutatja az, hogy benne van „kire a bizonyított ártani való szándékkal” természetes, hogy ezen előzménye a h. pontnak védeni fogja azokat, kiket Madarász képviselő ur említett, hanem azokat büntetni fogja, kik rossz szándékból izgatnak. Tehát ha az ellenség kémeit nem akarjuk büntetlenül hagyni, akkor a h. pontnak maradni kell.” (Uo. 92.)

Ezután a békepártiak is kétszer szólaltak fel. Pálffy János: „Én e pontban sokat látok olyant, mely által a közbátorság igen nagyon veszélyeztethetik . . .” Zeyk Károly: „Mi a kémeket illeti, azokra nézve van itt már egy pont, hogy megbüntettessenek . . .” (Uo. 94.)

A vita záróakkordjaként a képviselőház többsége a kérdéses pont elhagyását szavazta meg.

21 orator — szónök

27 *Windischgraecznek 50 ezer embere van* — 1849 tavaszán az osztrák főserég létszáma 60 000 volt.

27 *Windischgraecz serege Tiszafürednél van* — Tiszafüredet nem foglalták el a császári csapatok. Az osztrákok sem Tokajnál, sem Szolnoknál nem tudtak átkelni a Tiszán, s a Tiszántúlon sehoh sem vetették meg a lábukat.

34 *nem látjuk ugyan, de az nem tesz semmit* — Ez a stílusfordulat már Jókai 1848-i satirikus rovatában — *Jellacsics hivatalos közlönyében* — is előfordul. Itt szerepel mint kinevezendő pénzügyminiszter Gaymüller. „(Ez ugyan még tavaly meghalt, de az nem tesz semmit.)” (CikkBesz II. k. 331.)

45 *politidlis* — rendőri

49 *non est* — nincs

55 *soloecizmus* — az irodalmi nyelvben el nem ismert szóalakokat, kifejezést és mondatkapcsolást alkalmazó nyelvtani ill. mondat-szerkezetbeli hiba

58 *antitheton* — ellentét

63 *Dobolyi Sándor* — (1802—??) — ügyvéd, Marosvásárhely egyik radikáliskövete az 1848—49-i nemzetgyűlésben

CHARIVARI

[1849. márc. 27.] 152—53.

M: EL 28. sz. 3—4. háromcsillagos (* * *) jellel.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

16 pártbeli elveri (EL: pártbeli elveri — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *sonkolyos* — repce- és tökmagpogácsát sajtoló és azzal kereskedő alkalmat vettem magamnak — Az első személy használata ismét a szerkesztő szerzőségére vall.9 *a minapban . . . Hurban obester uram Tiszolcon volt . . .* — Jókai Hurban febr. 26-i murányjai vereségére céloz. (31. sz.)

NYIRI LEVELEK

VI.

153—55.

M: EL 1849. márc. 27. 28. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

62 *sem ő felsége* (EL: *sem ő felsége* — sh. —)64 *Nyepozvolim!* (EL: *Nyeprovolim!* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

9 *tegnap* — márc. 26-án*Voltam az országgyűlésben* — a 27. képviselőházi ülésről van szó14 *Vidd Alajos* (1822—1876) — Aloisiu Vlad, magyarbarát román politikus, ügyvéd, Nagyzorlenc (Krassó megye) radikális képviselője. 1848-ban mint kormánybiztost küldték ki a román sorkatonák megnyerésére.

- Vlád Alajos az országgyűlésen azt is megemlíttette, hogy az ülés után meg kell várni a Közlöny megjelenését, hogy a képviselőház jegyzője elkészíthesse a jegyzőkönyvet. Erre tört ki a képviselőházi tagok közt a „nevetés és zaj.” (ParlD 2. k. 9–10.)
- 16 *ez is Madarász — Madarász József (20. sz.) sanscrit —* A DeBL nehézkes stílusára utal itt Jókai.
- 21 *férfit . . . kinek még a bocskorszját sem méltó megoldani —* Bartal György (1820—1875) földbirtokos, Tolna megye főjegyzője, a hasonnevű volt kancelláriai tanácsos fia, az 1848-i nemzetgyűlésben a Tolna megyei pincehelyi kerület képviselője, 1849-ben a békepárt embere. Máj. 10-én kinevezték a pénzügyminisztériumba osztályfőnökké. A szabadságharc után két hónapig volt az Újépület foglya. Haynau bukása után császári kegyelemben részesült.
- 25 *penicilus — tollkés, bicska penicilus hangon —* éles hangon *ki is kapott érte . . . —* Madarász József felszólalásában Bartal György azon nyilatkozatára reflektált, „miszerint ő nem tudja, hogy a kormány elnöke honnan meríti tudományát”. Figyelmeztették, hogy „szóljon a dologhoz”. Erre említette, hogy Bartal Györgyöt is hasonló szavakkal kellett volna figyelmeztetni.
- Mondandóját így fejezte be: „Ugy hiszem igen elevenen emlékezhetnek a képviselők, mi volt a kormányelnök kijelentése, az, hogy ugyanazon házat lelje a táborbóli visszajövelekor, mely itt volt a vész perceiben: miután önök a mint veszem észre, nem igen akarnak azon kitételre emlékezni, és előadásomat mennyire azt igazolni akartam, nem akarták kihallgatni, hivén azt, hogy ezen országgyűlés ily magaviselete által befejezندی működését, stb. (Zaj. Szólót rendre utasítani kívánják.)” (ParlD 2. k. 6.)
- 29 *az az ősz férfiu az elnöki székekben —* Palóczy László (1783—1861) egyike azoknak, akik a legrégebb óta harcoltak a liberális eszmék diadaláért. Borsod megye alispánja, a reformországgyűléseken ellenzéki képviselő volt. 1848-ban Miskolcot képviselte. Debrecenben az országgyűlés korelnöke volt.
- 30 *... lehordta istenesen, megparancsolta neki: hogy üljön le —* A ház elnöke a következőt válaszolta Madarász Józsefnek: „A dolog érdeme alkalmasint ki van fejtve, de azt tartom, velem együtt a ház osztozik abban, hogy azon mondás a ház szemébe, miként magaviseletével be fogja végezni pályáját, nincs rendén, és azon kifejezést kénytelen vagyok megróni a ház nevében”. (ParlD 2. k. 6.)

Sor:

- 42 *kapucinus majom* — csuklyás ruhába öltöztetett majom
50 a *képviselőkre köpködni* — Jókai 1848 őszén Jellacsics „tót országgyűlésnek” szabályai közt említette, hogy a ház elnökének „nem szabad a képviselők fejére köpködni”. (CikkBesz II. k. 348.) Ez a két közlemény azonos szerzőt feltételez.
52 . . . *meztalálta volna csúddni* . . . — Hasonlót írt Jókai a triviálisan szatirikus „hőskölteményében” a *Pan Jelasz* címűben 1848-ban. (Élk 1848. nov.—dec.)
64 *Nyepozvolim!* — megtiltom, nem engedélyezem „utánnyomás tilos” értelemben

81

CHARIVARI

[1849. márc. 28.] 155—57.

- M: EL 29. sz. 4. 1—2. sz. Én aláírással 3—5. sz. háromcsillagos (* * *) választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *a szolnoki tdborban* — Kossuth márc. 14-e és 20-a között gyakran járt Tiszaföldváron, Cibakházán, Törökszentmiklóson és Szolnokon. Gyakran találkozott a hadsereg vezetőivel. (KossÖM 14. k. 653—84.) Márc. 14-én Törökszentmiklóson volt, 16-án Tiszaföldváron, 17-étől 19-ig Cibakházán, majd ismét Törökszentmiklóásra utazott. Másnap Kisújszálláson és ismét Törökszentmiklóson járt, majd Debrecenbe utazott. Márc. 21-én Nádudvaron és Kisújszálláson volt. 26-a után a tiszafüredi tábort kereste fel. (KossÖM 14. k. 727—46.)
13 *3-dik és 9-dik zászlóalj* — a szegedi és a kassai zászlóalj, a fehér-tollasok és Damjanich János vörössipkásai
A márciusi fiatalok és az Egyenlőségi Társulat fiataljainak egy része 1848 nyarán részt vett a szerb felkelők elleni véres harcokban. A túlélők alapították meg a 3-ik és a 9-ik zászlóalj híreit. Kemény Zsigmond szerint „Szuronyt szegezve, s forradalmi dalt énekelve mentek az ágyúk elébe. Látták a szolnoki és nagyarlói csatát. Elfogytak a zászlóaljakból a temesvári és világosvári napok előtt.” (*Forradalom után*. Pest, 1850. 141.)
24 *dominus* — úr
32 *cadentia* — találó felelet, rím

HOGY ÉRZI MAGÁT AZ ELLENSÉG?

157.

- M: 1. EL 1849. márc. 29. 30. sz. 3. aláíratlanul
2. pEL 1849. máj. 2. 3. sz. 11. egycsillagos (*) jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 12 *Radeczky* — gróf Radetzky, Johann Joseph Wenzel Franz Karl (1766—1858) császári hadvezér. 1831-től a lombardiai osztrák haderők főparancsnoka. 1848—49-ben leverte az olasz felkelőket. Az udvari haditanács tagja.
- 17 *Kassán, mikor Hurbán bevonult . . .* — Amikor a magyar haderőket a Felvidékről az Alföldre vezényelték, a szlovák népfelkelők maradványai Hurban vezérletével Eperjesről nyugtalanították és fosztogatták a fejevertelen lakosságot. Blondek felbomlóban levő fegyelmezetlen csapata — amely főleg földosztás és szabadrablás ígéretével összeholondított parasztokból állt — márc. 26-án hajnalban lepte meg Kassát, majd pénzt és lisztet rabolva kivonult a városból.

KÜLFÖLDI HIREK

[1849. márc. 29.] 158—60.

- M: EL 30. sz. 3—4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *nagy csomó külföldi újsághoz jutottunk* — Ezeket a lapokat Jókai tanulmányozta át s motiválta hazai szempontból. 1848 után szinte hermetikusan volt elzárva Magyarország a külföldi lapok elől. (Kazinczy Gábor i. m. 99.) Jókai már 1848-ban panaszkodott, hogy a külföldi lapok nem jutnak be Magyarországra. Dec. 3-án pl. egy közhír nyomán említette, hogy „héber vállalkozók ezerével csempészik be külföldről a kész bakkancsokat katonáink számára. Eszem a lelküket, mi egy árva újságlá-

Sor:

- pot nem tudunk belopni a külföldről." (CikkBesz II. k. 441.) A Közlöny is „ritka olvasmánynak” tartotta a külföldi hírlapokat. (1849. jan. 23. 8. sz. 29.) Kemény Zsigmond szerint 1849 elején „Minden külföldi hírlap hónapok óta letartóztatva levén... a rendőrminiszteren kívül, talán csak egyedül a kormányelnök volt oly szerencsés helyzetben, hogy a német és francia journalokba újságokba pillanthatott.” (I. m. 182.) Jókai visszaemlékezése szerint Madarász László „valamennyi külföldről érkező hírlapot, a miket a képviselők és mágnások megrendeltek, a postán lefoglaltatta; még csak a lapszerkesztőknek sem engedett át belőlük egy számot sem. Így aztán a közönség a külföldi eseményekből nem tudott egyebet, mint a mit a hivatalos Sürgöny (I) közölt s azok között Magyarországra nézve legérdekesebb volt a kaliforniai aranybányák fölfedezése.” (HhM 5. k. 38.)
- 6 *nefandus manifestum* — elvetemült nyilatkozat, a márc. 4-i oktrojált alkotmány (L. 33. sz.)
- 8 *Von Schmerling, Anton* (1805—1893) — osztrák államférfi, 1848-ban Hoyos gróf, a nemzetőrparancsnok szárnysegéde lett. Később a frankfurti parlamentbe delegálták, s János főherceg a külügyi tárcát bízta rá. 1848. dec. 15.-én a porosz párt felülkerekedése után lépett vissza. Bécsben igazságügyminiszterré nevezték ki. 1851-ben lemondott.
- A jelzett időben a birodalom igazságügyminisztere volt. Az oktrojált alkotmányt márc. 8-án hozta nyilvánosságra a félhivatalos bécsi sajtó. (Wiener Zeitung. 57. sz. 669.)
- 9 *discutiál* — szid, ócsárol, rosszal
- 10 ... a várost kivilágítani, s Te Deumokat énekelni — A Wiener Zeitung márc. 13-án aláíratlan cikkben számolt be arról, hogy márc. 11-én a bécsi István dómban ünnepélyes istentiszteletet tartottak, s ezen miniszterek, katonai és polgári előkelőségek vettek részt. Hat batteria s több helyőrségi csoport parádézott. 101 díszlövést adtak le. Az udvari ünnepség Te Deummal végződött.
- Emelték az ünnepi pompát a színes népi öltözetek és a zsvivó (éljen) kiáltások. (61. sz. 713.)
- 27 *Szolnokból kiverettek* ... — A Wiener Zeitung szerint a császáriak Solnoktól Pestig tartó retirálása nem volt más, mint csupa szármozdulat és hadicsel. (*Armee-Bulletin*. [hadi tudósítás] 1849. ápr. 10. 85. sz. 1035.)
- 34 *Komáromot Marcius 10-én kezdik ostromolni* — A komáromi vár ostroma márc. 19-én kezdődött. (*A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 154., 442—43.)

Sor:

- 37 *Windischgraecz letétetett a vezérségről* — Ápr. 12-én menesztették a császári hadvezért.
- 38 *Helyette Jelacsis van kinevezve* — A császári hadsereg fővezéri posztján Ludwig Welden követte Windischgraetzet.
- 41 *Augsburger* — *Augsburger Allgemeine Zeitung*, augsburgi általános újság
- 49 *Egyik nap betiltják, másik nap felszabadítják a magyar bankjegyeket* (L. 65. sz.)
- 53 *die unglücklicheligen Noten* — a boldogtalan bankjegyek (Ungarn. Wiener Zeitung 1849. ápr. 7. 83. sz.)
- 57 *Palmerston, Viscount Henry John Temple (1784—1865)* — angol államférfi, 1830-ban lett külügyminiszter s ettől kezdve lényegében a haláláig irányította az angol birodalom külpolitikáját. 1848-ban csak színelég szimpatizált a magyar-üggyel, s végső fokon a cári intervenciót bátorította. (8. sz.)
- 63 *The right divine of Kings to govern wrong* — A királyok isteni joga, hogy rosszul kormányozzanak

84

PEST ÉS DEBRECEN

160—62.

M: EL 1849. márc. 31. 32. sz. 2. Egy pesti ember aláírással.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 16 az ellenségnek (EL: a ellenségnek — sh. —)
55 ha az ország (EL: ha az ország — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 22 *asylum* — menedékhely, menedék
- 32 *ne legyünk Debrecen iránt hálátlanok* — Jókai egész életében szeretettel írt a „kálvinista Rómáról”. (L. 145. sz.)
- 50 *Imádom Pestet* — Jókai gyakran írt szép sorokat Pestről. (125. sz.)
Többek közt a *Kárpáthy Zoltán, A kőszívű ember fiai* és az *Eppur si muove* c. regényekben fejezeteket szentelt a főváros romantikus dicsőítésére.

NYIRI LEVELEK

VII.

162—64.

M: EL 1849. márc. 31. 32. sz. 3—4. aláíratlanul.

Részl.: pEL 1849. máj, 1. 2. sz. 6 aláíratlanul a Charivari rovatban.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

25 Hát persze szűk (EL: Hát perzse szűk — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 3 *a kecskeméti szabadsapathoz* — Battyhány Kázmér, szegedi kormánybiztos 1849 februárjában a Tisza középső folyása mentén általános népfelkelést rendelt el. Különösen eredményes gerillaharc bontakozott ki a Duna—Tisza közén.
Jókai *A tengerszemű hölgy* c. regényében is bemutatja a Kecskemét környéki szabadsapatok tevékenységét. (JKK 168—72.)
- 4 *Muraközy* — Muraközy János
Jókai kecskeméti iskolatársa szabadsapat-parancsnokként vett részt a szabadságharcban. (HhM 5. k. 159.; *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 168.; 447.)
- 6 . . . *az dm az ököl* — Muraközy János Kecskeméten — Jókai visszaemlékezései szerint — tornára tanította iskolatársait.
- 7 *vasas német* — vérttel felfegyverzett osztrák lovaskatona
- 8 *hajdan együtt járt kigyelmeddel iskoldba* — Jókai kecskeméti diák-társa volt Muraközy János
- 10 *Gál Józsi . . . kigyelmed régi jó bardtja* — Szintén kecskeméti diák-társa volt Jókainak Gál József, akiről *Az én iskolatársaim* c. memoárjában emlékezett meg. (HhM 5. k. 159.; *A tengerszemű hölgy* JKK 55 k. 447.)
- 16 *Fejes János* — kecskeméti ügyvéd, a községi bizottmány tagja majd Kecskemét népfelkelési kormánybiztosa. Jókai ápr. 17-én cáfolta a Fejes Jánosra vonatkozó megjegyzéseket:
„Fejes János úr, kiről lapjainkban az volt írva, hogy Babarczytól hivatalt fogadott el s abban működött is, miután mind e vádat, mind amazt, miszerint a sárgafekeete zászlót ő tüzte volna ki a toronyba, előttünk valótlannak és alaptalannak bizonyítá, mi

Sor:

felhíva érezzük magunkat őt a közvélemény előtt a méltányosság kívánatai szerint tisztába állítani, s egyszersmind tisztelt tudósítóinkat azon szívességre felszólítani: hogy a szerkesztőségi kellemtelenségeket ne iparkodjanak valótlan hírek közlésével szaporítani.

Mi, kik senkinek esetén sem örülünk, annak, ki magát a honfiatlanság vétké alól igazolni akarja és tudja, ha különben ügye igaz és kétségbevonhatatlan, e céljában soha sem akarunk akadályára lenni.

A sajtó ne viselje a közvádó, hanem a bíró szerepét. S ez a részrehajlatlanság." (EL 46. sz. 4.)

17 *windischgräzci commissarius* — császári biztos

22 *Kőrös* — Nagykőrös

... eltérítettük gazdáikkal együtt Cibakházra — Damjanich csapatai márc. 4-én — a szolnoki csata előtti napon — keltek át Cibakházánál a Tiszán.

A Jellacsicshoz irányított szénát azonban nem Damjanich katonái, hanem Muraközy János gerillái szerezték vissza.

22 *Cibakháza* — Tisza-menti község Szolnoktól délre

27 *sunda* — csúf, ocsmány, utálatos, förtelmes

37 *nuntius* — követ

52 *Jelasics* . . . *felnyargalt Aszódra* — Amikor márc. 18-án Damjanich és Klapka csapatai Cibakházánál átkeltek a Tiszán és Nagykőrös felé nyomultak, a tiszai átkelés őrzésével megbízott Jellacsics ezt nem mindjárt vette észre. S mivel később is ellenőrizhetetlen és megbízhatatlan híreket kapott a magyarok előnyomulási szándékáról — akik különben időközben visszahúzódtak Cibakházára — Jászberény, Hatvan és Aszód tájékán kerestette őket, nehogy előretörjenek Komárom irányába.

illaforé — uszgyi, nosza, hamarjában, amolyan hebeburgya módon; ill a berek, nádak, erek

54 *ghgkuerilla* — gerilla, szabadcsapatos

57 *Pázmándynak nagy mehetnéke van az országgylésre* — Általános volt, hogy a császáriaknak behódolt képviselők jelentős része szeretett volna visszatérni a helyzet jobbra fordultával Debrecenbe a képviselői padsorokba. A baloldal igyekezett megakadályozni, hogy azok is visszaszivárognak, akik a nehéz időkben cserben hagyták a nemzet ügyét. A békepárt saját erősödését láthatta a visszatértekben. Pázmándy Dénes visszafogadása azonban még nekik is sok lett volna.

56 *Pázmándy Dénes* (1816—1856) — jómódú középbirtokos, a re-

Sor:

formakorban mérsékelt ellenzéki politikus, Komárom megye követe. A forradalom előtt Komárom megye másodalispánja, 1848-ban a képviselőház elnöke volt. Szept. 4-én ő vezette a nemzetgyűlés béke deputációját — az ún. százas küldöttséget — az uralkodóhoz. 1849-ben nem követte a kormányt Debrecenbe. Windischgraetz elfogatta és Pozsonyba vitette, de hamarosan szabadon bocsátotta.

1849 januárjában Ghyczy Kálmánnal együtt tervet dolgozott ki Windischgraetz számára Magyarország újjárendezéséről. Ápr. végén Guyon fogatta el, mint hazaárulót haditörvényszéki ítélettel ki akarta végeztetni, de Görgey Debrecenbe küldte, s ott felmentették. Utána visszavonult a politikai élettől s baracscai birtokán halt meg.

61 *Patécs* — súlyos fertőző betegségeknel fellépő vérzés, pittacium

62 *indigestio* — emésztési zavar

86

SZERKESZTŐI NYILATKOZAT

164—65.

M: 1. EL 1849. márc. 31. 32. sz. 4. aláíratlanul.

2. FAIM 124.

3. HhM 6. k. 132.

Részl.: Hatvany Lajos i. m. 2. k. 703.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

2 ismeretlen okokból (HhM: ismeretlen okokból)

7 *mint ezt* (EL: *mind ezt* — sh. —)

bizonyítja, s lelkem (FAIM, HhM: *bizonyítja, lelkem*)

8 *még nevem* (FAIM; HhM: *míg nevem*)

10 *nevezném ellenségeimnek* (EL: *neveznem ellenségeimnek* — sh.)

11 *polgárok, s magyar* (FAIM, HhM: *polgárok és magyar*)

12 *hogy a morális* (FAIM; HhM: *hogy a mordlis*)

13 *fognék megtorolni*, (FAIM; HhM: *fognék megtorlani*)

Sor:

1 *elbűttem ismeretlen emberek...* — Elsősorban Csernátóny Lajos tájékoztatta Kossuthot arról, hogy a Jókai irányította EL kész egyezkedni a Habsburg-házzal. Csernátóny Lajos — aki márc. 21-e óta ismét az MT munkatársa — márc. 26-án Jókait vette célba a *Mdkviridgok* c. rovatában. Másnap ugyanebben a rovatban a „kovácsműhely”, azaz Kovács Lajosék inasaként gúnyolta Jókait. (36. sz. 139.) Még ugyanebben a számban a *Respublica*, *Confessio*, *Tájékoztató* c. cikk miatt támadta a szerkesztőt (141.), jóllehet e „higgadt fejtegetést” nem Jókai írta. (EL 1849. márc. 26. 27. sz. 1—2.) A vitában Csernátóny azt is megemlíttette, hogy „Mi az Esti lap embereit jól ösmérjük.

Ők a politikai filisterrend nagykeresztesei voltak eleitül fogva.

A szerkesztőrül magáról nem sokat szólunk, ő csak az, mi katonaságnál a faköpenyeg, melybe az ő, ha eső és zivatar jön, beáll s melyet a körülmények változása szerint sárgafeketére vagy tricolorra festenek.”

Ma így, holnap amúgy. Neki mindegy csakhogy valaki praesentirozzon előtte.

Pesten hunyadi-honvéd, Debrecenben német lábbon álló magyar fika [baka], majd ismét veresapokás; s ha kell a muszka is.

Az ilyen hermaphrodit-lények — mondjuk játékon kívüliek, legfeljebb újra pingártatásuk első napjaiban veszi őket az ember észre.”

(Az Esti lap meggondolt malitidja. 1849. márc. 28. 37. sz. 144.)

7 *lapjaim 5-ik száma is bizonyítja...* — az EL febr. 27-i száma. Jókai itt „A civakodás nem nagy mesterség” kezdetű cikkére céloz (19. sz.) mellyel Kovács Lajosék nem értettek egyet.

A Jókait ért támadással behatóan foglalkozunk a *Klapka levele* c. cikk jegyzeteiben. (Vö.: Kazinczy Gábor i. m. 98.; Hatvany Lajos i. m. 2. k. 704.; L. 96. sz.)

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 2.] 165—69.

- M:**
1. EL 33. sz. 1—2. J. M. betűjeggyl.
 2. a 2. sz. pEL ápr. 30. 1. sz. 2. aláfratlanul *Respublica* címen önálló cikként, folyamatosan hozzáfírva „Az elfogott orosz” kezd. közlemény a *Hírek* ápr. 16-i rovatából. (7—8. sz.)
 3. 2. sz. KomÉrt 1849. máj. 16. 32. sz. 329—30. aláfratlanul.
 4. FAIM 1—2. sz. *Politikai horoscop* c. sorozat első két közleményeként (127—30.) a 3. sz. *Habsburgház* címen önálló cikként (125.) és a 4. sz. *1848-ki törvény* címen önálló cikként (126.)
 5. HhM: 6. k. 1—2. sz. a *Politikai horoscop* c. sorozat első két közleményeként (135—38.) a 3. sz. *Habsburgház* címen önálló cikként (133.) a 4. sz. *1848-ki törvény* címen önálló cikként (134.)
- Részl.:** 3. sz. Takáts Sándor i. m. XL.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 reád *e* napok (FAIM; HhM: reád *a* napok)
- 6 túl a győzelmen, (FAIM; HhM: túl *tdn* a győzelmen.)
- 10 kérjünk tőlök (EL: kérjünk tőlök — sh. — FAIM; HhM: kérjünk tőlünk)
- 13 mint eszme, *a* véleményeken (HhM: mint eszme véleményeken)
- 18 komolyan, földien. (FAIM; HhM: komolyan, földiesen.)
- 23 A legrosszabb esetben (HhM: A legrosszab esetben)
- 24 Az európai (FAIM; HhM: Az európai)
- 27 A habsburgokról szó (HhM: A Habsburgokról szó)
- 30 Európa érdekei (FAIM; HhM: Európa érdekei)
- 31 Azon érdek, minélfogva (FAIM; HhM: Azon érdek, melynél fogva)
Austria eddigelé (HhM: Ausztria eddigelé)
constituált hatalomnak (FAIM; HhM: constituált hatalomnak)
- 32 a magyar politicusok (HhM: a magyar politikusok)
- 51 végtelen európai (HhM: végtelen európai)
- 53 Ha a habsburgház (FAIM; HhM: Ha a Habsburgház)
ki van mondva, *s ez sokáig nem késhet*, más (FSIM; HhM: ki van mondva, más)
- 57 ne válasszunk senkit. (FAIM; HhM: ne válasszszunk senkit.)

Sor:

- 59 különben sem teszi (HhM: különben nem teszi)
62 az átalakulás nagy munkáját (HhM: az átalakulás munkáját)
63 benn hagyva a még vérző (FAIM; HhM: bennhagyva a vérző)
64 küzdelmek gyűjtő fulánkját? (FAIM; HhM: küzdelmek gyűjtő fulánkját?)
66 *Nemsokára Johannes sine terra*. Mit ezelőtt (FAIM; HhM: Mit ezelőtt)
68 fényesen be van bizonyítva (FAIM; HhM: fényesen van bizonyítva)
a március 6-ki manifestum (HhM: a márczius 6-iki manifestum)
70 ennyi eszélytelenséget (EL: ennyi eszélytelenségét — sh. —)
a habsburgoktól. (FAIM; HhM: a Habsburgoktól.)
73 megtartják azt a *bűnbánó* magasztos (FAIM; HhM: azt a magasztos)
74 Mária Theresia oly nagy hatást (FAIM; HhM: Mária Terézia oly nagy hatást)
77 ha Ausztriáról lehull (HhM: ha Ausztriáról lehull)
78 királyok *koldulni* járnak (FAIM; HhM: királyok járnak)
81 és ótalomért fordulandnak (FAIM; HhM: és oltalomért fordulnak)
86 megfordítva: *Magyarországra nézve nem létezik többé habsburgi kirdly*.
Bűneit tán megbocsáthatta volna a nemzet, eszélytelenségét nem.
(HhM: megfordítva.)
90 bennünket csak *gyilkolt*, addig (FAIM; HhM: bennünket csak *vert*, addig)
93 alá uralkodásnak halálos (FAIM; HhM: uralkodása halálos)
94 az európai diplomatiát (FAIM; az európai diplomátiát; HhM: az Európai diplomátiát)
96 1848-iki törvények (FAIM; 1848-ki törvény; HhM: 1848-iki törvény)
98 Némelyek ezeket (FAIM; HhM: Némelyek ezeket)
99 ellen támasztottak lármát, (FAIM; HhM: támasztották a lármát)
103 félnek némelyek (FAIM; HhM: félnek némelyek)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *Ma tán ütközet napja van* — Ápr. 2-án Hortnál és Hatvannál ütköztek meg a magyarok a császári csapatokkal. (L. 93. sz.)

Sor:

- 12 *Respublica* — Hasonlóképpen Irt Jókai 1848 őszén a *Mi az a respublica? Mit tesz e szó: köztársaság?* c. cikkében. (CikkBesz II. k. 362.)
- 34 *subsídium* — támasz, támogatás
- 39 *Canino* — Róma melletti olasz város
caninai herceg — Bonaparte, Charles Lucien Jules Laurent (L. 25. sz.)
- 40 *Coburg* — Coburg, Koburg, szász német uralkodó és hercegi család. Egyik Alfred nevű tagja (?—1861) Viktória angol királynő férje lett.
Leuchtenberg — Miksa Leuchtenberg hg. (1817—1852) I. Miklós cár veje
- 53 *decheance* — esélytelenség
- 59 *institutió* — berendezés, szokás, intézmény
- 66 *Johannes sine terra* — Földnélküli János (1166—1216) — 1199-től Anglia szeszélyes és bosszúálló királya, II. Henrik legifjabb fia, akit az apja tréfásan nevezett „föld nélkülinek”
- 67 *Mit ezeldt két hóval mondék . . .* — L. 3. sz.
- 68 *marcius 6-ki manifestum* — Ferenc József márc. 4-i oktrojált „alkotmánya” (L. 33. sz.)
- 74 *Mária Therezia* — *Mária Terézia* (1717—1780) — 1741-ben a koronázás után a pozsonyi várban — amikor II. Frigyes porosz király támadásakor a Habsburg-család birodalma veszélyben forogott —, karján egyik gyermekével ismertette a magyar főrendek előtt válságos helyzetét, mire a főurak „*Vitam et sanguinem pro rege nostro!*” [életünket és vérünket királynöknéért] felkiáltással álltak mellé. (194. sz.)
- 76 *a felzaklatott nemzetiségek . . .* — A márc. 4-i manifestum értelmében „a birodalom összességére nézve elhatározók, népeinket ugyanazon jogokkal, szabadságokkal s politikai intézményekkel szabad akaratunkból és saját császári hatalmunknál fogva megajándékozni, melyeket fenséges nagybátyánk, s elődünk első Ferdinánd császár s mi magunk nekik ígértünk, s melyeket mi legjobb belátásunk s lelkiismeretünk szerint Ausztria jólétére nézve legüdvösebbeknek s legszükségesebbeknek tartottunk. Ennélfogva a mai napról egy alkotmány-okiratot hirdetünk az egy oszthatlan ausztriai császárság számára, a kremzleri országgyűlést ezenel bezárjuk”. (Okm 2. k. 355.)
- 98 *mdsok ezek alapján hittek egy végül bekövetkezhető békekötést* — Jan. 13-án — amikor a magyar kormány békedelegációja beszámolt az „Unbedingte Unterwerfungról” —, azt javasolta Nyáry

Sor:

Pál, az OHB nagyhatású szónoka, hogy mondja ki a ház: „mi erőszakkal voltunk a védelmi térre szorítva, hogy védjük magunkat, ameddig lehet, s fel nem adjuk a nemzet jogait, mindamellet a nemzet törvényes jogainak és függetlenségének alapján minden pillanatban készek vagyunk a békére.” (Gelich Richárd i. m. 2. k. 257. KossEml 1. k. 265.) Kossuth felszólalt ez ellen a felfogás ellen. Elítélte, hogy a ház kimondja, miszerint „a 48-iki törvények alapján mindég mindent elegendőnek fogunk találni.” (KossÖM 14. k. 118.)

101 *Korszerűek-e ezen törvények . . .* — A radikálisok és a békepártiak közti politikai harcban fontos helyet foglaltak el 48-i törvények. (Beksics Gusztáv i. m. 71.; Gracza György i. m. 3. k. 326.)

115 *constitutio* — alkotmány

117 *angária* — járandóság, illeték

120 *intermediáló* — közbülső, kiegyenlítő, közvetítő

122 *Ezért nem hiszem . . .* — Jókai korábban arról írt, hogy az 1848-i törvények megváltoztatásáról ne essék szó. (87. sz.)

★

A DeBl a 4. sz. közleménnyel kapcsolatban *A jelen országgyűlés* c. cikkében írta, hogy míg a „lelkes hadsereg a zordon hidegben, élelemben, nyugalomban zaklatva életét adá hazájáért”, a képviselők közül igen sokan „azon törték a fejüket, mikép vihessék ki, hogy ha megverjük is az ellenséget, az 1848-iki törvényeknél többet ne követeljünk.” (1849. márc. 30. 8. sz. 29.)

Az MT V. betűjegyű szemleírója két nap múlva válaszol Jókai 4. sz. cikkére:

„Szerkesztő!

Komolyan feltettem magamban, s ezennel hivatalosan jelentem önnek, hogy én soha többé az Esti lapok politicája ellen egyetlen betűt sem fogok írni.

Mert hogyan irhatna józan és becsületes ember oly valami ellen, mit nem ért és felfogni nem tud.

Már pedig azt egész alázatossággal be kell vallanom, hogy én tegnapelőtt estétől kezdve az Esti lapok politicájából kezdek egy kukkot sem érteni, és e percben nem tudom, hányadán vagyok vele . . .

A tegnapelőtti Esti lapok political horoscopot közlenek, melyben szépen és akár kicsodának becsületére válhatólag kifejtik, hogy Magyarország a harc végén egyéb sem lehet respublicánál,

Sor:

miután a habsburgokkal egyezkedni az ördög se vágynék, más idegen királyt hívni meg a legnagyobb eszélytelenség lenne, s végre magyar királyról szó sem lehet; szóval a ki így vagy úgy Monarchiáról, annál inkább habsburgokkai egyezkedésről csak álmodoznék is, mind számár . . .

És beszél azon Esti lap az 1848-ki törvényekről és azon hitét jelenti ki, hogy ezen törvények nagyon kis szerepet fognak játszani a győzelem után.

Ez szép, magam is úgy hiszem, és felette örülök, hogy Jókai barátommal megint úgy öszvejöttem, mint a pinty.

De minden örömem mellett is, nem kevésbé csodálkozom azon, hogy az Esti lap így beszél.

Ő aki soha se mulasztotta el, valahányszor ez átkozott szó: *republica* eléfordult, bölcsen megjegyezni, hogy a kormányforma nem cél, csak eszköz, s ez által világos ujjmutatást adni arra, hogy monarchiában is szintugy van és lehet jövendőnk, mint *republicában*, most világosan kimondja, hogy nem is lehet józanul szó egyébről, mint *republicáról*.

És ő, kinek pártja s emberei kimondották és hosszasan bebizonyították, hogy harcunk nem forradalom, csak megsértett törvényeinkérti küzdelem, hogy mi nem újra alakítani akarunk, csak törvényeinknek, s főleg az 1848-kiaknak visszaszerezni érvényét — most világosan kimondja, hogy az 1848-ki törvények nem fognak szerepelni többé a győzelem után, mert tovább fog menni azoknál e nemzet. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha a cél amiért küzdünk *m á r m o s t i s*, nem egyéb mint tul menni ama törvényeken a mi ismét nem egyéb, mint kerülő beszéddel való kifejezése azon némelly fülek előtt nagyon ominosus [baljóslatú] szónak: *f o r r a d a l o m*.

És ő, a ki pedig kiábrándult Életképi bolond republicanusságából, most is félre verve lelke édes ábrándját egyedül a valót nézve higgadt megfontolással — szóról szóra azon eredményre jut, melly megvala írva ezerszer az Életképekben, de nem vala megírva eddigelé az Esti lapokban.

Ezeket a viláért se azért hoztam fel, hogy valami következetlenséget mutassak ki az Esti lapokban . . . hanem csak azért, hogy mutassam meg önnek azon rettenetes követ, amellyen az én belátásom telyesen neuralgiumot [idegbajt] szenvedett, midőn vizsgálná az Esti lapnak az ő politicája essentiáját.

Hanem mivel én semmit sem értvén az Esti lapok politicájából, arról többé competenter nem is szólhatok, csak még azt ta-

Sor:

nácslom önnek, fogadja meg Jókai Mórt rendes dolgozó társnak, nála jobb republicanust egy szálát se kap, ha csak újra meg nem szállja az átkozott kovács betegség, és álomba nem ringatják lelkét a körülöngő szunyogok. Isten önnel." (43. sz. 173—74.)

*

Jókai a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot fűzte a 87. sz. cikkhez:

„Az olvasó kirívó ellenmondást fog találni ezen cikkeimben, a Közlönyben megjelentekkel összevetve.

Ez ellenmondást csak a gyorsan cselekvő korszak eseményei világosíthatják fel.

Az osztrák fél minden hajlamot a békülésre következetesen kiirtott. Megmáshíthatlan tényekkel zárta el az alkotmányos ki-egyenlítés lehetőségét; elvégre az orosz intervenció felhívásával teljesen lehetetlenné tett minden kísérletet a magyar nemzet és Ausztria közötti viszálynak békés megoldására.

Az eddig legovatosabban működő *alkotmányos* pártnak, mely vezetői közé Nyáry Pált, Szacsavayt, Kazinczy Gábort, Szemere Bertalant, Almásy Pált, Csengery Antalt, Kemény Zsigmondot számítá, nem maradt semmi egyéb választása, mint az események élére állni s az előre látható catastrophát legalább ugy közelíteni meg, hogy ha minden elvész is, a nemzeti becsület meg legyen mentve a bukásban.

Ezt előre látta mindenki s illúzióink nem voltak.

Az ápril 13-iki képviselői előértekezleten Nyáry minden rábeszélő tehetségét elővette, hogy a trónvesztés kimondását megakadályozza, s midőn a többséget maga ellen találta akkor arra kérte elvbarátait, hogy hallgassanak el hát; legyen a holnapi tény egyhangulag elfogadva, s ha kell bukjunk el együtt; és ne vesszünk össze.

Bem altábornagy, mikor a végzetes határozatot megtudta: így nyilatkozott: 'jetzt ist alles verloren, wir schlagen uns noch, als gute Soldaten, aber für Ungarn können wir nichts mehr thun.' Ezt Nyárytól és Pataytól hallottam. Valamint azt is, hogy a nagy-sarlói ütközet után Nagy Sándor tábornok azt mondá az izenetet vivő küldöncnek: 'meg ne mondja ön a debrecenieknek, milyen nagyszerű volt a diadal, melyet ma kivívtunk; mert azok képesek lesznek akkor még két nagy hatalomnak háborút üzenni.'

Békülésről szó sem lehetett már akkor.

Ez volt a közvélemény s ez ellen uszni nem lehetett.

Az egykori békepárt tehát maga állt a mozzanat élére, melyet elfordítani lehetetlen volt többé, s vezette a nemzet sorsát abban az irányban, melyből csak egy isteni erőhatalom téríthette volna már el ez idő szerint. Tette ezt önfeláldozásának teljes tudatával, abból a célból, hogy a balvégzet a becsületességet találja a vezényleten. És ezt a célját elérte. A magyar forradalom utolsó korszakának kormányfőiről, bárminő botlásokat vessen is szemünkre a diplomáciai és stratégiai bíráló; a földolgozóban, a hazafiúi becsületességben, az államférfiúi önzetlenségben megtámadhatlan magaslaton állnak a historia előtt. Tiszta kézzel, tiszta szívvel végezte mindenik. Annyit sem mentett meg senki a romokból a maga számára, a mennyivel magának a száraz kenyeret biztosítsa a jövőjében. Vesztették mindenüket, azért, hogy a magyar forradalom becsületét megtartsák.

A fentebbi cikkek ezuttal is a nemzetre ráerőszakolt hangulat kifejezései voltak. A kísérlet: a törvényes téren megmaradni, meghiusult az által, hogy a másik fél, az osztrák kormány, háttározottan letért róla.

És az egész balvégzetnek egy papírromgy volt az oka, melyre N. osztrák tábornok a kápolnai csata után rajzónnal e szavakat írta: „Sieg über Sieg: die Ungarn sind vernichtet.” Erre született meg a martiusi összalkotmány.

E tény után a „békepártnak” nem volt több feladata a — „kibékítés.”

Az olvasó kirívó ellentmondást fog találni ezen cikkeimben, a Közlönyben megjelentekkel összevetve — Jókainak ez a cikke nemcsak a hivatalos lapban publikált írásával áll ellentétben, hanem olyanokkal is, amelyek a békepárt sajtóorgánumában láttak napvilágot.

Az osztrák fél minden hajlamot a békülésre . . . kiirtott — Az országgyűlés békeidegációját Windischgraetz elutasította. Jan. 13-án a képviselőház hivatalosan is elvetette a feltétlen megadást. Magyarország halálós ítéletét jelentette Ferenc József márc. 4-i ún. oktrojált alkotmánya.

A Jókai mögött álló körök ekkor még nem ismerték fel, hogy a kibékülés lehetetlen, hiszen még ezután is kísérleteztek vele. Görgeyt ilyen célra május második felében akarták megnyerni. Az ugyan igaz, hogy április első napjaiban hirtelen hangot váltottak s átmenet nélkül — látszólag — republikánusok lettek. Ennek

Sor:

azonban az volt az oka, hogy a közéletások kezdtek ellenük fordulni, ők maguk megijedtek egy Kossuth-diktatúra lehetőségétől, s azt eszmeileg a republikánizmussal akarták kivédeni. Éppen ápr. 2-án indult meg a Radical Part szervezése. Ide akartak beforakodni azzal a céllal, hogy az esetleges köztársaságot saját igényeikhez igazthassák.

az orosz intervenció felhívásával . . . — Ápr. 2-án még semmiféle hivatalos cári intervencióról nem volt szó, a februári erdélyi orosz bevonulásról pedig még akkor megérkeztek a hírek Debrecenbe.

alkotmányos párt — békepárt

Szacsvay Imre (1818—1849) — ügyvéd, a nagyváradí kincstári uradalom ügyésze, Nagyváradí liberális képviselője, 1849-ben a Radical Párt egyik vezetője, a hétszemélyes főtörvényszék tagja. Debrecenben a képviselőház jegyzője. 1849. okt. 24-én vértanúhalált halt.

Szemere Bertalan — L. 99. sz.

Almássy Pál (1818—1883) — a gyöngyösi kerület képviselője, Heves megye népfelkelési kormánybiztosa s a képviselőház alelnöke volt a szabadságharc idején. Ő hirdette ki az ápr. 14-i detronizációt. A világoi kapituláció után emigrált, majd kegyelmet kapott. 1861-ben ő vezette az un. Almássy féle függetlenségi mozgalmat. Olmützben volt várfogságban.

Csengery Antal — L. 176. sz.

Kemény Zsigmond — L. 176. sz.

. . . számitani — Sem Szemere Bertalan, sem Sacsvay Imre nem tartozott a békepárthoz. Sacsvay ebben az időben szervezte a Radical Pártot.

Az ápril 13-iki képviselői eldértekezleten . . . — Nyáry Pál. ápr. 13-i szereplése tény. De egyhangú állásfoglalásra csak akkor szólította fel társait, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a békepárt a maga oppozíciójával kisebbségben marad, állásfoglalásuk pedig a közvélemény szemében rossz fényt vetne rájuk.

jetzt ist alles verloren, wir schlagen uns noch, als gute Soldaten, aber für Ungarn können wir nichts mehr thun — most minden elveszett, mi még harcolunk, mint jó katonák, de Magyarorszáért már nem tehetünk semmit.

a nagy-sarlói ütközet — a győztes ápr. 19-i csata (120. sz.)

Nyárytól és Pataytól hallottam — Az OHB-nak ez a két tagja tájékoztatta Jókait a kormányhoz érkezett hírekről.

Nagy-Sándor József — L. 212. sz.

Sor:

N. osztrák tőbornok — Windischgraetz a kápolnai csata után
ónnal írt jelentést a császári hadsereg fő hadikormányzójának.
kápolnai csata — a febr. 26—27-i csata (29., 71. sz.)
Sieg über Sieg: Die Ungarn sind vernichtet — Győzelem győze-
lemre, a magyarok meg vannak semmisítve.

88

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 3.] 169—71.

- M: 1. EL 34. sz. 1. J. M. betűjeggyel.
2. FAIM 131—32.
3. HhM 6. k. 138—40.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 11, 12 austriai (HhM: ausztriai)
25 s ott lenne (FAIM: HhM: ott lenne)
30 nincs, e párt (FAIM; HhM: nincs s e párt)
38 józan, becsületes (FAIM; HhM: józan és becsületes)
53 oly emberek, kik (FAIM; HhM: olyan embereket)
57 kaputos országgyűlés (EL: kaputos országgyűlés — sh. --)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Békepárt* — 1849 tavaszán a debreceni országgyűlésen szervező-
dött politikai csoportosulás, amelynek tagjai nem a győzelemig,
hanem addig akartak a szabadságharc mellett kitartani, amíg
Bécs el nem ejti a feltétlen megadás követelését. Legszívesebben
nyíltan támadták volna Kossuth Lajost és politikáját, de az elnök
népszerűsége miatt tartottak a következményektől. Helyette a
radikális Madarász Lászlót állították támadásaik központjába.
Főbb vezetőik: Nyáry Pál, Kovács Lajos és Kazinczy Gábor vol-
tak.
Spira György írja „A liberális nemesség jobbszárnyának ezek a
képviselői maguk is hívei voltak ugyan Magyarország bizonyos
mértékű függetlenségének: ezért szerettek volna elérni Bécsben
,bizonyos garantiákat'. Bizni azonban nem tudtak a szabadság-
harc győzelmének az adott erőviszonyok közepette történő ki-
vívásában.” (I. m. 338.)

Sor:

- 3 *van egy békepárt . . .* — „Az Esti Lapok heves tiltakozása ellenére, a Március Tizenötödike egész helyesen és pontosan érvel, amikor azt írja, hogy „a tapasztalás szerint, ha arról van szó, hogy létezik-e ilyen vagy olyan párt, nem szükséges, hogy neveket ismerjünk, kik ezen pártot képviselik, elég ha valamely párt-nézethez bizonyos érdekek vannak kötve, mert ha az érdekek léteznek, akkor a pártok el nem maradhatnak soha.” (Mód Aladár i. m. ForrSzab 121.)
- 33 *Kaputosok* — Andics Erzsébet szerint joggal nevezték a baloldaliak a békepártot „pecsovicsoknak” és „új konzervatívoknak”, mert az EL fennen hirdette, hogy „a parasztságnak több joghoz jutása azt jelentené, hogy nemzetiségek lennének úrrá a magyarság fölött”. (KossEml 2. k. 124.)
- 59 *Az olyan status férfiakat . . .* — Táncsics Mihályra célzott Jókai.

89

EGY ERDÉLYI LEVÉLBŐL

171—72.

M: EL 1849. ápr. 3. 34. sz. 2. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

7 Oláhországba (EL: Oláhországba — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A levelekkel mint szerkesztő Jókai foglalkozott. Különös tiszteletben tartotta a cikkírók és levélküldők véleményét. Számos levelet stilizált át, s mégis megőrizte az illetők aláírását. Jelen esetben nemcsak mint szerkesztő szelektált, hanem oly mértékben írta át a nyílt levelet, hogy aláíratlanul hagyva szerkesztői közleménynek, azaz sajtótájézatnak tekintette.

Seben és Brassó bevétele — Nagyszebent márc. 11-én, (61. sz.) Brassót márc. 19-én foglalta el Bem.

A nagyszebeni csata után Bem egy kisebb dandárral megfutamította a Vöröstoronynál Skarjatint és a százsz nemzetőrséget. A

Sor:

nemzetőrök parancsnoka — Samuel Bruckenthal — az Olv vízébe fulladt. Czetz János a csapat zömével — 8600 emberrel és 24 ágyúval vonult Brassó ellen. Útközben márc. 14-én Kalliany osztrák generális próbálta feltartóztatni őket. A székelyek szuromnyorohammal tisztították meg az utat, s a frekki hídnál átkeltek az Olton. Márc. 18-án már Brassó alatt, Feketehalomnál folyt a csata, amikor megérkezett Bem s az ellenség közé ágyúztatott. A nagy vérvesztéséget szenvedett császáriak az elől futó oroszokkal együtt a Tömös szoroson takarodtak ki az országból. Brassó elfoglalása után Gyulafehérvár és Déva várórségén kívül — nem számítva az Erdélyi Érchegeységben körülzárt román felkelőket — nem volt ellenséges haderő Erdélyben. Bem — bár kisebb seregével nem üldözhetette a Havasalföldre menekült császáriakat — elérte eredeti célját: Debrecen és Nagyvárad vidékét biztosította s ezzel lehetővé tette a tavaszi offenzíva megindítását.

- 3 *Szebent ... 3200 muszka, két zdszóalj osztrák, s 2000 szász nemzetőr ... védett* — Az egykorú adatok itt nem túlozták — mint általában —, inkább csökkentették az ellenség haderejét. (61. sz.)
- 15 *Bemnek legelső dolga is az volt ...* — Bem tábornok Nagyszében elfoglalása után márc. 12-én rendeletet adott ki, amelyben ki mondta, hogy „A magyar hadsereg fegyverrel kezében tartós, s a polgári szabadságon alapuló békét akar kivívni a magyar királyság határai között”. (*Szeben lakosai! Honvéd 1849. márc. 20. 70. sz. 283.*) Márc. 20-án Brassóban is kiáltványban fordult a fel szabadított város lakosaihoz. (61. sz.)
- 20 *levélfeltörések* — Ilyenről Bem kiáltványaiban nem esik szó. Ez ismét nyilvánvaló vágás Madarász László felé.

90

NYIRI LEVELEK

VIII.

173—74.

M: EL 1849. ápr. 3. 34. sz. 4. aláíratlanul (tévesen IX. számmal)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *igazi mese Kecskemétről* — Jókai már 1848-ban is megjelentetett kecskeméti történeteket. (CikkBesz II. k. 194.)

Sor:

- 5 *Mikor az a 17 ezer horvát itt volt* — Jellacsics hadtestét bízta meg Windischgraetz, hogy március közepén a magyarok támadását Kecskemét környékén feltartóztassa. Jellacsics három hadosztályának az összlétszáma 15 000 volt.
- 23 *graničár* — horvát határőr katona
- 31 *escadron* — század, svadrony
kuladér — vértés katona, vasas német, mellvértet viselő dragonyos császári katona
- 30 *Ez előt három héttel ugyan innen szaladt vissza . . .* — Márc. 9-én Vetter Antal lett az új fővezér. Az új hadműveleti terv szerint Szolnok irányából indult volna el a nagy támadás a császáriak ellen, s míg Görgey az egri úton köti le az ellenséget, Vetter három hadteste Kecskemét és Nagykőrös vonalán az elnyújtott osztrák sereget igyekszik áttörni és Pesttől elvágni. Windischgraetz a Cegléd—Nagykőrös vonalon foglalt védekező állást. Damjanich és Klapka — a szolnoki hídfelvetése után — Cibakházánál vonult át a jobb partra s márc. 18-án a felázott, sáros talajon Nagykőrös felé indultak. De sem a sűrű ködben, sem a hóviharban nem tartották alkalmasnak az időt a támadásra. A fölhadott cibakházi támadás terve annyi előnnyel járt, hogy Windischgraetz egy ideig még ebben a körzetben számított a magyar főserég kezdeményezésére, s nem a hevesi vonalon, ahová márc. 23-a és 25-e között Vetter csapatai elvonultak. Márc. 18-án Damjanich és Klapka cibakházi és nagykőrösi akciója miatt húzódtak Aszód felé Jellacsics csapatai.
- 35 *silbak* — őrszem, posztoló katona

91

[1849. ápr. 3.] 175.

M: EL 34. sz. 3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *kápolnai csata* — a febr. 26—27-i csata (L. 29. sz.)
- 3 *csokszesz?* — na mi az?
- 6 *Ale nyule!* — futás, nyúlugrás (szlovák halandzsa nyelvi szó)

Sor:

- 7 *bozsemej* — istenem
bozsemej publicum — hiszékeny és együgyű (istenes) tót népség
10 *Csáthy ur* — Csáthy Lajos; Telegdi K. Lajos mellett Debrecen város legtekintélyesebb könyvtárosa

92

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 4.] 175—78.

- M: 1. EL 1849. ápr. 4. 35. sz. 1—2. Jókai Mór aláírással.
2. FAIM 133—37.
3. HhM 6. k. 140—43.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 republicanusnak (FAIM, HhM: republicanusnak)
3 Mert a királyt (EL: Most a királyt — sh. —)
rosszul bánt (HhM: rosszul bánt)
5, 9 republicanus (HhM: republicanus)
7 republicanusaink (FAIM; HhM: republicanusaink)
12 fatum (HhM: fátum)
19 szükséges rossz (HhM: szükséges rossz — A HhM a továbbiakban következetesen a modern formát használja a rossz szónál.
22 hogy a habsburgok (HhM: hogy a Habsburgok)
24 a habsburg családot (FAIM, HhM: a Habsburg családot)
26 *Aristokraták és demokraták* (FAIM: *Aristokraták és demokraták*. HhM: *Aristokraták és demokraták*. A HhM: a továbbiakban jelen esetben is következetesen használja a modern formát.)
32 lelki erejük által (FAIM, HhM: lelkük ereje által)
35 ezek magukat (FAIM, HhM: ezek magokat)
37 Mindég lesznek (FAIM, HhM: Mindig lesznek)
38 szereznek maguknak (FAIM, HhM: szereznek magoknak)
40 vitt, és azok (HhM: visz és azok)
49 Nem az arisztocratja (HhM: Nem az arisztokrata)
53 nagypénteki comédiások (FAIM; HhM: nagypénteki komédiások)
kik Krisztus (FAIM; HhM: kik a Krisztus)
54 szenvedéséből csinálnak (FAIM; HhM: szenvedéséből csinálnak)

Sor:

- 55 hogy oly magasra (FAIM; HhM: hogy olyan magasra)
58 Ily emberek (FAIM; Ily emberek; HhM: Ilyen emberek)
65 pecsovic és (FAIM; HhM: pecsovic és a)
liberalis (HhM: liberális)
68 ráragadt is, (HhM: ragadt is,)
71 vagyunk a császári (EL: vagyunk az a császári — sh. —)
75 republikánusok. (FAIM: republikánusok. HhM: republikánusok.)
76 abból volt hasznuk, (FAIM; HhM: abból volt hasznok,)
79 soha sem hallottuk (HhM: soha nem hallottunk)
81 efféléknek nevezgetni. (FAIM; HhM: effélének nevezgetni.)
82 politikai elvemet (HhM: politikai elvemet — A HhM ezt a szót
is modern alakban használja.)
elvemet is (FAIM; HhM: elvemet)
87 meg is ölettették őket, (FAIM; HhM: meg is ölték őket,)
89 ugyan különböztek. (FAIM; HhM: ugyan különböztek.)
91 egész Európa? (FAIM; HhM: egész Európa?)
95 Mondhattok rám (EL: Mondhattal rám — sh. — FAIM; HhM:
Mondhattok réám)
97 republicanusoknak, mert (FAIM: republicanusnak, mert —
HhM: republikánusnak, mert)
98 a monarchák maguk. (FAIM; HhM: a monarchák magok.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 26 *Aristokraták és demokraták* — Andics Erzsébet rámutat arra, hogy a békepártiak a földesurak és tőkepezesek érdekében indítottak hajsztát a forradalmárok és a forradalmi rendszabályok ellen s „a ,demokraták’ általában minden bűnök (tékozlás, restség, rossz szenvedélyek stb.) megtestesítőiként lettek megbélyegezve, akikkel szemben az ,arisztokrata’ fogalma egyre inkább minden magasabbrendű és értékes fogalmává nőtte ki magát.” (KossEml. 2. k. 123.)
61 *Odiosus* — gyűlölt, gyűlöletes
69 *vexa* — zaklatás, háborgatás
75 ... *most ugyan republikánusok* ... — 1848. jún. 18-án az Ék hasábjain gúnyolódik Jókai azon, hogy „Egy bukott pecsovic lapszerkesztő licitálja lelkiismeretét”. Magyarázó jegyzete szerint sok reakciós újságíró változott hirtelen ultraradikálissá. (Cikk-Besz II. k. 218.)
84 *tirocinium* — első hadszolgálat, itt: kezdetlegesség

CSATAHIR

[1849. ápr. 4.] 179.

- M: 1. EL 35. sz. 4. aláíratlanul.
2. Honvéd (Kolozsvár) 1849. ápr. 8. Rendkívüli kiadás.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 2 az ellenséget öt (EL: az ellenséget öt — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Hétfőn* — ápr. 2-án

Hort és Hatvan között megütköztek seregeink — Ápr. 1-én — miután a beteg Vetter helyett Görgey lett az ideiglenes fővezér — a honvédsereg főerői a fő hadszíntéren magukhoz ragadták a kezdeményezést. Az Egerben kidolgozott támadási terv szerint Cibakházánál Asbóth Lajos ezredes hadosztálya látszattámadásokkal — ún. demonstrációkkal — kötötte le az ellenség figyelmét. Görgey VII. hadtestével a Gyöngyösről Pestre vezető országúton támadott, s az I., II. és a III. hadtest — magyar sereg zöme — Nagykáta, Isaszeg és Kerepes vonalán oldalt és hátul támadva harapófogóba fogta a császári csapatokat.

Gáspár András — az ozorai diadal egyik hőse — vezette a VII. hadtestet a gyöngyösi országúton. Ápr. 1-én Hortig vonult. Schlick pedig Hatvanon át tört előre, hogy kikémlelje a honvédsereg erejét. Klapka I. hadteste Nagykáta felé vonult Jellacsicsot feltartóztatni. Damjanich III. hadteste Jászárokszállás és Jászberény felé vonult. Aulich Lajos II. hadtestével fedezte Klapkát és Damjanichot.

Ápr. 1-én Schlick előőrsei beleütköztek az előrenyomuló VII. hadtestbe s visszatértek Hatvanba. Ekkor határozta el a magabiztos császári tábornok, hogy másnap megtámadja a magyarokat és azzal kérkedett, hogy nyúl vadászatot rendez. Ápr. 2-án aztán neki kellett felszednie a nyúl cipőket, úgy futott a magyarok elől. Gáspár András előbb Hortnál ill. Hatvan előtt, majd benn a városban háromszor verte meg a csúfolódó kedvében lévő „gőt-hős generálist”, aki hanyatt-homlok menekült Gödöllőre. (273. sz.)

Sor:

Ezek a csetepaték elővédi csatározások voltak, s az ápr. 6-i isaszegi győzelmet készítették elő.

A hatvani ütközetben Görgey nem volt jelen. A göngyösi főhadiszállásról hallgatta az ágyúzást. A hatvani győzelemmel a Zagyva vonala megtisztult az ellenségtől.

4 *a lovasság sokat vesztett* — A magyarok 150, a császáriak 95 embert vesztek a hatvani ütközetben.

17 *Bag* — Pest megyei község a Galga lapályán Gödöllő szomszédságában

Futott odább is — Schlick előbb Bag és Aszód közt foglalt állást, majd Gödöllőre vonult vissza.

94

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 5.] 179—82.

- M: 1. EL 36. sz. 1. aláíratlanul.
2. FAIM 138—40.
3. HhM 5. k. 95—97.
4. HhM 6. k. 143—46

Részl.: Nagy Miklós: *Jókai. A regényíró útja 1868-ig.* Bp. 1968. 71.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

4 demarcationalis vonal (FAIM; HhM: demarcationdis vonal)

6, 10 politikai (HhM: politikai)

6 *melly* (EL: *mully* — sh. —)

12 a ti bálványotoktól (FAIM: a ti bálványaitoktól; HhM: a ti bálványotoktól)

a *fölséges* nevet, (FAIM: a fönséges nevet,; HhM: a felséges nevet),

13 tagadjátok *meg* azt (HhM: tagadjátok *azt meg*)

14 török a profétáiival; (HhM: török a prófétákkal;)

15 *Moses is* (HhM: *Mózes is*)

19 *hogyan az elsőt* (HhM: *hogyan megtartani az elsőt*)

20 *mi a nemzetiséget* (HhM: *mi a nemzetiséget*)

Imdájuk nyelvében, (HhM: *nyelvében,*)

27 *földén kívül nincsen haza, életén kívül élet.* (FAIM: HhM: *földén kívül nincsen élet.*)

Sor:

- 32 lakik a szabadság. (EL: lakik a szabadság. — sh. —)
33 Mi azt mondjuk (HhM: Mi meg azt mondjuk)
36 ha elvesz Magyarországot (HhM: ha elvesz is Magyarországot)
38 fájdalomokat dd, (HhM: fájdalomokat ad,)
39 minden fájdalomában (HhM: minden fájdalomában)
41 mint ti, (FAIM; HhM: mint tik,)
42 őrizkedünk mi (FAIM; HhM: őrizkedünk mink)
59 hadsereget állít (FAIM; HhM: sereget állít)
60 orosz legiók (FAIM; HhM: orosz légiók)
68 hat felé nemzetiséggel (FAIM; HhM: hatféle nemzetiséggel)
tulajdon zsarnokával (FAIM; HhM: tulajdon urával)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- Jókai írta az *Emlékek a szabadsgharcból* c. visszaemlékezésében az I. sz. cikkéről: „Április 5-én még a republikánusokkal polemizáltam. Szeretném idézni akkori szavaimat, mert azoknak ma is aktuális értékük van.” (HhM 5. k. 95.) A cikk idézése után említette: „Ezeket az én szavaimat helyeselte akkor minden biggadt vértű hazafi — s két hét múlva elfeledte minden ember: csak én nem — soha — még ma sem...” (HhM 5. k. 97.)
- 1 *Egyike a legfűlhasgatóbb szónokaitoknak...* — Madarász László szavaira céloz itt Jókai. Dec. 31-én mondta Madarász a felsőház és a képviselőház vegyes ülésén, hogy „Voltak idők, mikor azt hittem, sokkal jobb szabad rácnak lenni, mint rab magyarnak”. Jókai azonban nem vette figyelembe a szónoklat folytatását: „... de a jelen percben úgy áll a dolog... én életemmel vagyok felelős a szabadságért.” (Közl. 1849. jan. 14. I. sz. 3.) Ápr. 11-én N. kézjeggyel Kazinczy Gábor írja a *Mi és ti* c. cikkében az EL hasábjain: „Ti kimondottátok ama nagy szót: inkább szabad tót, mint szolgálja magyar.” (41. sz. 3.)
- 3 *„Inkább akarok szabad szláv lenni... — Juhász Géza szerint „Mikor Jókai kirohan az egyik ’klubszónok’ ellen, mert állítólag olyasmit mond, hogy: „Inkább akarok szabad szláv lenni, mint rabszolga magyar’, Pálffyéknek egy szavuk sincs a hazafiaskodásnak ilyen szívfezdítő szólamaire: „Nekünk... első Magyarország, aztán a republica...’... Pedig be könnyű volna ezt a pátoszt kifigurázni: Ugyan melyik táján Európának lát uraságot szabad szlávokat? (1849-ben!) Vagy fölvetni a kérdést komolyan: mi fán terem az a ’szabadság’, amely a magyartól magyar voltát kéri cserében.” (SzabFővD 302—03.)*

Sor:

10 *idol — bálvány*

27 *Magyarország földén kívül nincsen haza* — Kossuth jan. 24-i kiáltványában olvashatjuk: „Elszántság uraim és csak rövid kitérés — és mentve lesz az ezredéves szent föld — melyen kívül nincsen számunkra hely — s a melyen élnünk kell, de élni csak szabadon akarhatunk.” (KossÖM 14. k. 206.)

Kolozsvár bevétele után írta Kossuth Bemnek:

„Önt nem szülte ugyan e hon, de fiává lón. Mert valók s önnre alkalmazhatók egy üldöztetett jeles férfi eme szavai: „Mint ifjú, hazáról álmodám, most mosolygok ez álom felett. Hol az én hazám? Ott, hol szabadság van’ . . .” (KossÖM 13. k. 926.) Jókainak Kossuth szavai is ötletül szolgálhattak.

31 . . . *hol nem lakik magyar, de lakik a szabadság* — Nagy Miklós szerint hasonló gondolatokat vet fel *A Bárdy család* c. novellában Numa, a román néptribun. „Hogy ez a hangzatos kijelentés 49-ben nem sok való alappal bír, azt szűkségtelen magyarázni, mindenestre érdekes . . . a korábban elutasított gondolatnak itt egy igen rokonszenves szereplő szájába adása, aki méghezozzá Petőfi jelszavát, a Világsszabadságot hangoztatja. Reálisabb nézetnek azonban 1850-ben is azt véli a költő, amely a nemzetiségnek ad elsőséget.” (I. m. 71–72.)

45 *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo* — ha nem tudom az égi isteneket megnyerni, az alvilágot fogom megmozgatni

49 . . . *az orosz segélye* — L. 152. sz.

51 *Fuitis Troes!*

Ruet Ilium et ingens gloria Parthenopes . . . — Voltatok csak trójaiak. Romba dől Trója és Parthenopesz (Nápoly) roppant dicsősége.

Ez az idézet Vergilius *Aeneis*ének 2. énekéből való: „Csak voltunk dardánok! volt Ilium! lehanyatlott Trója reménye.” (Lakatos István fordítása.; *CikkBesz* II. k. 771.; *A köszlő ember fiai* II. k. JKK 28. k. 440.) Jókai az *Utolsó találkozásom Petőfivel* c. visszaemlékezésében arról ír, hogy 1849 tavaszán a már megöregült Petőfi egy plakátot olvasva a „fogai közt morzsolta: 'fuiumus Troes! Ruet Ilium et ingens gloria Parthenopes.'” (HhM 5. k. 109.)

56 *a török hadparancsnok lefegyverezteté Puchner seregét* — A magyarok a szabadságharc idején bizakodtak a törökök segítségében. Még jún. 23-én is elterjedt az a hír a komáromi várban, hogy „a török, jó segítségünkre 120.000 emberrel, sok a lovassága s 80 batteriája Erdélyt szállja meg, hozzá még a többi részt Aradig, sőt Pestig.” (Szinnyei József i. m. 148.) Batthyány Kázmér júl. 14-én a kö-

Sor:

vetkezőket írta Pulszky Ferencnek: „Csak egy intésébe kerülne az angol kormánynak, hogy egy körülbelül 100.000 főből álló török sereg legnagyobb lelkesedéssel felkarolná ügyünket, melyet magáénak tekint”. (Haraszi Éva i. m. 93.) Batthyánynak csak abban volt igaza, hogy a törökök közbelépése az angol diplomácia függvénye volt.

seregét — Omer pasa — Bem szerint — mindig a többet fizetővel szimpatizált

- 59 *Törökország szászövezetnyi seregét állít ki az orosz ellen — a Törökországra vonatkozó adatok így alaptalanok. Annyi azonban igaz, hogy a románok az oroszokhoz közeledtek, s Bem inkább a portától remélt segítséget.* (113., 182. sz.)
- 60 *angol consul — Buchanan, szentpétervári angol ügyvivő az orosz légiók az angol consul egy parancsra átvonulnak a Pruth túlpartjára — Ezek a hírek is csak az alaptalanul reménykedő magyarok illúziójában éltek. Márciusban nap mint nap jelentették az angol külügyminiszternek, hogy számos jel mutat az orosz — török ellentétre. Palmerston azonban be nem avatkozásra inti a portát. Buchanan ápr. 2-i jelentése szerint igyekeznek minden eszközzel megakadályozni, hogy az ellentétek háborút idézzenek elő.* (Haraszi Éva i. m. 153—54.)
- 61 *Pruth — a Duna Gallciában eredő, 811 km. hosszú mellékfolyója, amely keresztül folyik Bukovinán, majd Moldva és Beszarábia közt a múlt századi orosz — román határon*
- 62 *a tegnapi csatában — az ápr. 2-i győztes hatvani ütközetben* (93. sz.)
- 68 *hat felé nemzetiséggel — német, horvát, szerb, román, szlovák, orosz ellen*

95

HIREK

[1849. ápr. 5.] 182—83.

- M: 1. EL 36. sz. 5. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 1. 277. sz. 22. aláíratlanul

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

10 velencei ismert köztársasághoz (PH: velencei köztársasághoz)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *Makóndl elfogtunk 300 horvát hadrőrt, kik . . . főlesküdek zdszlóink ald* — Ez az eset márc. 22-én történt, amikor Perczel Mór Szőreg-nél ill. Szentiványnál meghátrálásra kényszerítette a szerb felkelők csapatait.
- 5 *a sukorói ütközet* — a Pákozdi és Sukoró közt 1848. szept. 29-én lezajlott csata, amelyben Jellasics csapatait a magyarok a kaszás népfelkelők segítségével legyőzték. Ez volt a szabadságharcos honvédségünk első nagyszabású győzelme. *Sukoró* — Fejér megyei község a székesfehérvári járásban a Velencei tó északi partján. *Roth, Karl* — osztrák császári tábornok, pancsovai dandárparancsnok. 1848 őszén ő volt Jellasics tartalékhadtestének a parancsnoka. Okt. 7-én Orzánánál megadta magát. (*A kétségbeesett ember fia* II. k. JKK 28. k. 383.)
- 10 *A velencei ismert köztársaság* — Velencében márc. 22-én tört ki a forradalom s a császáriak csak 1949 aug. 22-én verték le a köztársaságokat.
díment magyar katonaság (mintegy 800 gyalog és 200 huszár) — Jókai gyakran ábrázolja szépirodalmi műveiben, hogy a császári hadseregben szolgálatot teljesítő magyar katonák az olasz fronton állnak a szabadságért harcoló itáliai hazafiakhoz. (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 332.)
- 13 *palazzo ducale* — Dozse palota
palazzo ungharese — magyar palota
- 15 *Kossuth legujabb levele* — Kossuth az OHB-nak Jászberényből küldött ápr. 5-én levelet, amelyben a tápióbicskei győzelemről számolt be. (KossÖM 14. k. 817. 18.; 275. sz.)
- 18 *Fak Oszkár kapitány* — Fack Oszkár, 1849 elején a 6. huszárezred főhadnagya Péterváradon. A hermetikusan körülvárt várban az a hír járta, hogy a magyarok már elvesztették a háborút. A vár feladása helyett Fack Oszkár 13 huszárral kiszökött a várból meg tudni az igazat. Sikerült is Perczel hadtestéhez eljutnia. A várban ezután leszerelték a defetizmust s Perczel a katonai érdemrend harmadosztályú keresztjével tüntette ki. A világsi fegyverletétel után külföldre menekült, s 1856-ban tért haza.

KLAPKA LEVELE

183—85.

- M:**
1. EL 1849. ápr. 9. 39. sz. 1. Az Esti Lapok szerkesztősége aláírással.
 2. FAIM 146—48.
 3. Magyar Nemzet 1900. jan. 10. 9. sz. 20. *Klapka levél* címen Jókai Mór: *Az én életem emlékei* c. memoárjában — és a Magyar Nemzet különnyomatában.
 4. HhM 5. k. 85. (csak a levél)
 5. HhM 6. k. 154—56.
 6. Mikszáth Kálmán: *Jókai Mór élete és kora.* (MKrK 18. k. 163.)
- Részl.:**
1. Kazinczy Gábor i. m. 98.
 2. Szabó László i. m. 134.
 3. Takáts Sándor i. m. 1. k. PolBesz XLI.
 4. Hatvany Lajos i. m. 2. k. 704.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 nemzetellenies (FAIM; HhM: nemzetellenes)
 6 védelméért, (FAIM; HhM: védelmeért,)
 9 ki épen (FAIM; NK: a ki épen)
 14 a milyen vitéz (FAIM; NK: a mily vitéz)
 16 itéletet (EL: iteletet — sh. —)
 19 Igaz tisztelt (FAIM; HhM: Igen tisztelt)
 22 mai nap, (FAIM: a mai nap; HhM: a mai nap(g,))
 23 miatt olvasni csak (HhM: miatt csak,)
 alkalmam, (HhM: alkalmam olvasni,)
 26 a minden ároni (HhM: a mindenáron)
 30 szíves örömet kifejezni (FAIM: szíves örömemet kifejezni)
 31 miként az átnézetnél (FAIM; HhM: miképen az átnézetnél)
 35 is okozó szavaimért (FAIM; HhM: is okozott szavaimért)
 41 úr elébbi (NK: úr előbbi)
 42 és szabadság (FAIM; HhM: és a szabadság)
 A HhM a megszólító szavakat (Őn, úr stb.) mindig nagy kezdőbetűvel írta.
 43 áldozat eredményeire (FAIM; HhM: áldozat eredményére)
 45 hallgatással a vádakat (FAIM; HhM: hallgatásdval a vádakat)
 48 érezők magunkat, (FAIM; HhM: érzők magunkat,)

Sor:

dím Klapka György (1820—1892) — a császári hadsereg tüzértisztje és testőr főhadnagya volt. 1848-ban székely felkelést szervezett, majd osztályfőnökké nevezték ki a hadügyminisztériumba. Részt vett a tavaszi támadási terv kidolgozásában és az áprilisi hadjáratban. Ápr. 1-én tábornokká léptették elő, majd okt. 2-ig Komárom várának volt a parancsnoka. A fegyverletétel után emigrált.

1 *Múlt napokban* — ápr. 2-án

országgyűlésileg tárgyalati tény volt — A 30. debreceni képviselőházi ülésen napirend előtt Gorove István kérdést intézett az OHB-hez, hogy „Van-e a kormánynak hiteles tudomása arról, hogy a hadseregben bujtogatások történtek, és az országgyűlés tagjai ellen rágalmak szórattak el?” (Közl 1849. ápr. 6. 72. sz. 261.; ParlD 2. k. 26.)

Az interpellációra Nyáry Pál azt felelte, hogy „nincs tudomása arról a kormánynak, hogy bujtogatások történtek volna; tudomása van . . . arról, hogy egyik főtiszt a táborban lévő elnököt felszólította, — miszerint tud-e arról valamit, hogy az 'Esti Lapok'ban az foglaltatnék, mintha Debrecenben már párt is alakult volna arra, hogy az ellenséggel egyezkedjék . . . az egyezkedésnek egyik pontja már ki is jelöltetett volna a nevezett lapban, miszerint azon esetben, ha Olaszország legyőzésére Magyarország 40 ezer katonát ad, a békeség megkötetik. Kormányelnök ur erre csak azt írta, hogy ez azok körében, kik ezt hallották, indignatiót okozott és méltán okozhatott volna, ha igaz lett volna, szerencsénkre, hogy az nem igaz. A kormány az elnök urat tudósította a felől, miután egy kormánytag által az Esti Lapok minden számaint újra meg újra megolvastatta, hogy az merő hazugság, ennyiből áll az egész dolog. Miután ily egyes megnevezett speciális tételre vagy hirre vonatkozott az egész, a kormány nem tartotta szükségesnek azt, hogy e puszta pletykák alapján investigatiót [nyomozást] rendeljen”. (Közl Uo. ParlD 2. k. 27.)

2 *hadseregünkben azon hír terjesztetik . . .* — Kossuth Lajos márc. 29-én írta az OHB-nak a tiszafüredi táborból: „A derék Klapka ezredes említi, hogy az Esti Lapokban valami cikk jelent volna meg, melly azt mondja, hogy ha azon áron pacifikálnak velünk, hogy 40.000 embert adjunk az olaszok ellen, ezt miért ne tennék! — Mint a villám dühe úgy villanyozódott át a hadseregen a méltó harag — azok az eszeveszett emberek még végtére reáveszik a sereget valami politikai kitérésre.” (KossÖM 14 k. 760.)

Barta István szerint ez „a hír nem bizonyult valóznak”. (Uo.)

Sor:

Az OHB márc. 31-én — Nyáry Pál megfogalmazásában — válaszolt a kormányzónak: „Miről Klapka ezredes említést tőn, hogy az Esti Lapokban oly cikk jelent volna meg, mely azt mondja miként ha azon áron pacifikálnak velünk, hogy 40.000 embert adjunk az olaszok ellen — ezt miért ne tennők! — Madarász László bizottnányi tag szorgalmas utánlátása mellett sem vala az Esti Lapokban található.” (KossÖM 14. k. 761.)

- 4 *támadható zavaroktól lehetne félni* — Az ápr. 2-i képviselőházi gyűlésen hosszú vita folyt arról, hogy az MT és a DeBL radikális hírlapírói a kormányt támadó cikkei ártanak-e az országgyűlés tekintélyének. Egyesek a cikkek szerzőit véstörvényszék elé akarták utasítani. Bezérdy István „általános helyesléssel” találkozott véleménye szerint a ház „a kérdéses cikkek ellen nem akarja használni a kezében levő hatalmat, hanem a megrovást a közvéleményre bizza”. (ParlD 2. k. 49.)
- 39 *nincs nagyobb temjénezője mint Klapka m. k.* — Hatvany Lajos szerint Nyáry Pál bírta rá Klapkát „a Jókaikhoz intézett, erkölcsbizonyítványnak is beillő levélnek a megírására”. (I. m. 2. k. 704.)

★

Jókai a FAIM-ban a következő lapalji magyarázatot csatolta a 96. sz. cikkhez:

„Az Esti Lapok hosszas ideig kiméretlen üldöztetéseknek volt tárgya. Nem a hírlapi polemiákat értem ez alatt. Az egyenlő fegyver a harcban. Hanem értek olyan rendszabályokat, miket a hatalom alkalmaz a védtelen ellenében. Megjelenése után rögtön követelték tőle a sajtótörvény szabta pénzbeli biztosítékot. Egyetlen más lapnak sem volt biztosítéka Debrecenben. Barátaim letették helyettem a tíz ezer forintot kész pénzben. Azután megdorgáltatták az Esti Lapokat az országgyűlésen egy olyan vétkes közleményért, mely 'nem' ott jelent meg; hanem magában a hivatalos Közlönyben. (A kormány Majthényi helyébe Guyont nevezte ki komáromi várparancsnoknak s másnap a Közlöny a lap homlokán hozta a hivatalos kinevezést. Guyon zúgolódott, hogy már most hogy jusson ő be Komáromba, mikor az újság előre értesíti jöveteléről az ostromzároló ellenséget? S a Közlöny helyett az Esti Lapok lett a 'percutitur catulus' a ki egy szót se szólt.) Végre pedig egész philippika indítatott meg az Esti Lapok ellen nyílt országos ülésben, azon a címen, hogy a lapok

Sor:

kibékítő iránya miatt a Klapka alatti hadsereg egészen fel van zúdulva. Én tudtam, hogy Klapka táborába egy példánya sem jár lapomnak: összeszedtem tehát minden eddig megjelent számaikat s elküldtem a tábornoknak, felkérve őt, olvassa át ezeket s mondja meg, mit tart bennük elkárhizatandónak? E kérdésekre írta a tábornok a fentebbi levelet, melyet az Esti Lapokban közzétettem." (146—47.)

★

a hírlapi polémia . . . egyetlen fegyver a harcban — Jelen kötetünk lehet a bizonyítéka annak, hogy 1849-ben keveredett Jókai a legtöbb és legélesebb hírlapi vitába.

Majthényi István (1788—1868) — 1848-ban a császári hadsereg nyugalmazott alezredese volt. A kormány 1848. szept. 17-én leváltotta Mertzet a komáromi vár parancsnoki posztjáról, s helyébe a szolgálatait felajánló Majthényit nevezte ki. Sem Latour bécsi hadügyminiszternek, sem Jellacsicsnak nem nyitotta meg a vár kapuit, s ezért okt. 19-én tábornoki rangot kapott. 1849 elején arra hivatkozva, hogy a Debrecenbe menekült kormány sorsára hagyta, lemondott állásáról. A febr. 26-i kápolnai csata után ismét fel akarta venni rangját és egyenruháját, de az új várparancsnok, Török Ignác ezredes előbb kiutasította a várból, majd engedetlenség miatt nyilvánosan megfosztotta rangjától.

Jan. 29-én Kossuth rendelte el Majthényi István várparancsnok eltávolítását. (KossÖM 14. k. 270; Rényi Rezső: *A 64-ik zdszólóalj*. Hazánk 1884. 1. k. 158.)

másnap a Közlöny lap homlokán hozta a hivatalos kinevezést — A Közlöny „homlokán” a *Hivatalos rész* c. rovatban márc. 10-én jelent meg: „Guyon Richárd ezredes ur Manswörth ostromlása és bevétele, a Nagy-Szombati véres ütközet, valamint a branyizskói szoros ostromlása és bevétele alkalmával tanusított oroszláni vitézsége tekintetében, a nemzet hálás jutalmail, a katonai érdemeiért második osztályával feldiszipített.” (49. sz. 169.)

Márc. 11-én az utolsó lapon írta meg a Közlöny, hogy a kormány rábízta Komárom várát. (50. sz.)

Az MT márc. 13-án közölte Guyon kinevezését. (24. sz. 93.) A kolozsvári Honvéd márc. 17-én (*Vegyes hírek*. 68. sz. 277.), a Gaál József szerkesztésében megjelent pesti MT pedig ápr. 26-án publikálta e hírt. (6. sz. 24.; Vö.: *A tengerszemű hölgy*. JKK 55. k. 449—50. 271. sz.)

Sor:

percutitur catulus — a kisebbben verik el a port
Jókai a márc. 12-i cikkének a címében idézi ezt a mondást. (50. sz.)

★

Klapka leveléről *A sajtó és cenzura Magyarországon* c. memoárjában is megemlékezett Jókai: „Sokunk [az EL cikkirói] közül egyikünket . . . azzal vádolt valaki, hogy [az EL] működésével a magyar katonaság, s különösen annak egyik vezére, Klapka, elégtelen.

A vádlott journalista ez iránt kérdést tesz az illető katonai auktortitásnál.

S a katonai auktortitás azt felelte neki vissza mívelt hangú levelében, hogy irodalmi működését üdvösnek tartja; de ha mindjárt elveivel ellenkeznek is, a mint nem, sokkal magasabb fogalommal bír a sajtó hivatása felől, sokkal jobban tiszteli annak kezelőit, semhogy az egész ellenkező véleményt a katonai tekintélyvel akarná elnémítani.

Igy vélekedett egy magyar katonai kapacitás a háború izgalmi közepett a sajtó hivatása felől.” (HhM 4. k. 70—71.)

A levél keletkezésének körülményeivel behatóan foglalkozott Jókai a több ízben idézett memoárjában. (HhM 5. k. 84—86.)

97

TÁBORI HIR

[1849. ápr. 9.] 185—86.

- M: 1. EL 39. sz. 4. aláíratlanul
2. 3. sz. PH 1849. máj. 21. 277. sz. 22. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Az ellenség összpontosított ereje Isaszegnél megtámadta seregeinket — Az ápr. 4-i tápióbicskei csata után Windischgraetz a Gödöllő és Rákoscsaba körül félkörben húzódó dombok zezugos völgyeiben foglalt hadállást. Így a számukra kedvező terepen fedezhette Pestet és akadályozhatta meg azt, hogy a magyar főserg Komárom felé nyomuljon. Az osztrák fővezér tehát nem támadásra,*

Sor:

hanem védelmi harcra készült, bár az kétségtelen, hogy az ápr. 4-i vereség után nem a visszavonulást, hanem a döntő összeütközést választotta, mert a tápióbicskei csatában lelepleződött, hogy a magyar sereg zöme nem Hatvan környékén, hanem a Tápió vonalánál — Gödöllőtől délkeletre — helyezkedett el s át akarja karolni Windischgraetz jobb szárnyát. (*A köszlő ember fia* II. k. JKK 70. k. 395.)

- 3 *trinum perfectum* — a tökéletes hármas, a nagy hármas, a dicső trió, azaz Windischgraetz, Schlick és Jellacsics (*Drámdk* JKK III. k. 66.) ... *személyesen vezette az ellenséget* — A csatát általában Windischgraetz irányította, bár a horvát bán mindig kapható volt arra, hogy önálló akciókat kezdeményezzen.

Windischgraetz ápr. 6-án reggel 6 órára rendelte Schlicket Gödöllőre, Csorichot Vácra küldte, hogy az esetleges háta támadást fedezze. Jellacsics ápr. 6-án 11 órakor érkezett Isaszegre.

Görgey már előző nap elrendelte az osztrák főserget megtámadását. Ápr. 6-án, nagypénteken hajnalban Klapka az I., Damjanich a III. hadtesttel nyomult Isaszeg felé.

- 5 *Hosszú és kemény csata* — Ápr. 6-án a császáriaknak még ebédelni sem volt idejük, amikor már harcba keveredtek a Királyerdőben Klapka csapataival. A véres ütközetben Klapka már-már visszavonulást rendelt el, amikor megérkezett Damjanich s újlut erővel folytatódott a küzdelem. Klapka kimerült katonáinak a meghátrálását Görgey akadályozta meg. Damjanich hatalmas erővel támadt Jellacsicsra. A segítő Ottingert Nagy-Sándor József huszárdandárja fogadta. Irtózatot viadalban 6—7000 lovas keveredett össze. Amikor Aulich tartalékhadteste is megjelent a csataterén, a véres viadal kedvező fordulatot vett. Ottinger császári lovasai kezdték meg a visszavonulást. Klapka Isaszeg felgyújtott házai közt vívta győztes csatáját Jellacsics ellen. Damjanich csapatai éjjel tájban kényszerítették visszavonulásra Schlicket. Az isaszegi csatában Windischgraetz baklövése folytán lehetővé vált, hogy Görgey bekerítse és megsemmisítse a császáriak főerőit. Windischgraetz Gödöllőre vonta vissza csapatait majd másnap, ápr. 7-én kibújt a gyűrűből s egész seregével Pest falai közé hátrált. A fényes győzelem után a véres csatateret hajnalra mintegy 1500 császári és ezer magyar katona hullája borította.

Hatalmas képben jelentette meg a csatát Jókai *A köszlő ember fia* c. regényben. (Vö.: *Isaszeg és hősei*. (1849. dpr. 6.) Igazmondó 1874. máj. 17.)

... *a győzelem mienk lón* — Jókai a cikk megírásakor ismerte

Sor:

Kossuth Lajos ápr. 7-i levelét, amelyet az OHB-nak küldött a dányi főhadiszállásról: „Tegnap vitéz seregeink az ellenségnek Windischgractz, Schlick, és Jellasic személyes vezérletök alatti egyesült seregét Isaszegh vidékének irtózatossági pozícióiból tökéletesen kivertek, magát Isaszeghet elfoglalták, s az ellenséget minden ponton tökéletesen megverték.” (KossÖM 14. k. 838.) Hasonlóképpen nyilatkozik Kossuth a következő napon is „a gödöllői táborból a visszaszerzett országrészek lakosaihoz” intézett kiáltványában. (Okm 2. k. 390—91)

8 félmérföldnyi — kb. 4 km

13 *előreink Kerepesen vannak* — Kossuth ápr. 7-i tudósítása szerint „a balszárny Pécelt is megszállotta, e percben már, midőn ezt írom, Kerepesig nyúlik, a centrum Isaszeghen hált”. (KossÖM 14. k. 838.) Ápr. 8-i kiáltványában már arról tesz említést Kossuth, hogy győzelmes seregeink Rákoson állanak. (Okm 2. k. 391.)

15 *Görgei vezette és intézte a csatát* — Kossuth ápr. 7-i levelében azt írta Perczel Mórnak a délvidéki táborba, hogy „már öt nap óta csatáznak seregeink az osztrák hadakkal . . . Vetter betegen fekvődvén, Görgei vezérli az egész hadjáratot s annyi tapintattal, ügyességgel és rettenthetetlen bátorsággal, hogy látván vezéri ügyességét és elszántságát, lehetetlen múltját nem felednünk s ki nem engesztelődni iránta.” (KossÖM 14. k. 840.)

19 . . . *a legdicsőbben teljesíték kötelességüket* — Kossuth ápr. 7-i tudósításában írta, hogy „tisztelettel kell meghajolni minden hazafinak . . . az egész lelkesült hadsereg előtt, melyről a szó teljes értelmében elmondhatom, hogy amire Nelson hajdan buzdította hadseregét, azt a mieink végrehajtották. 'Minden ember teljesíté kötelességét.'” (KossÖM 14. k. 838.)

21 *Husvét első napja* — ápr. 8

Nagyszombaton írta Kossuth: „Míg hazánk szent földje meg nincs tisztítva az ellenségtől, nincsen más jelszó előttünk, mint hogy: Előre!

Ez az Allelujah! melylyel Üdvöztönk feltámadásának napját a szabadság oltára előtt üdvözöljük.” (Gelich Richárd i. m. 3. k. 226.)

22 *Horvát, a csanádi püspök* — Horváth Mihály (1809—1878) hatvani prépost, történetrő, az MTA tagja. 1848-ban nevezték ki csanádi püspöknek. A Szemere-kormányban ő volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter. 1849. júniusában Veszprém megye képviselője, Világos után emigrált.

Horváth Mihály ápr. 10-ig volt Kossuthal a táborban. Ezért

Sor:

- írhat az OHB — és ennek nyomán Jókai — a csanádi püspök tevékenységéről és terveiről. (KossÖM 14. k. 839.)
- 25 *mint irgylem a tekintetet* — Jókai ebben az időben Debrecenben volt.
- 32 *Fekete karácson, — piros husvét* — a „Fekete karácsony, fehér husvét” népi szólás aktualizált átköltése
- 33 *Windischgrätz nagy plakátokban hirdeti a pesti népnek . . .* — Kossuth írta ápr. 7-i levelében, hogy „Windischgrätz már proclamatikat bocsájt a pesti lakossághoz, hogy csak azért retirál, miszerint minden erejét Pesten egyesítve, minket egy csapással tönkre tehesen (KossÖM 14. k. 838.)
- Welden tábornagy, Bécs polgári és katonai kormányzója ápr. 9-én Windischgrätz hadijelentése nyomán tette közzé a császárvárosban: „Tábornagy ő hercegsége el van határozva, hogy ugyanazon állásban várja be az erősítéseket, melyek e pillanatban minden oldalról Magyarországra nyomulnak és minthogy serege tökéletesen összpontosítva van, ez alkalmat nyújt neki, hogy minden irányban egész erővel működjék, a mint az események kívánni fogják.” (Gelich Richárd i. m. 3. k. 230.)
- 39 *illuminál* — megvilágít, értelmez
- 40 *Kossuthot kérték fel horvátországi bánnak* — Ez a hír ebben a formában nem igaz. Az viszont kétségtelen, hogy a horvátok ebben az időben többször is tanújelét adták annak, hogy a magyarokkal szimpatizálnak. Mazuranic Ivan kiküldött pl. Bécsben nyíltan kijelentette, hogy Kossuth győzelmét óhajtja, mert vele könnyebben meg tudnak egyezni a horvátok. (Kovács Endre i. m. 85.)
- 42 *Perczel már tulkelt a Tiszán* — Szenttamást Perczel Mór ápr. 3-án foglalta el. (113. sz.) A jelzett időben nem kelt át a Tiszán. Márc. 22-én valóban átment a Tiszán, de utána ismét visszatért a Bácskába. Kossuth ápr. 7-én közölte „Szent-Tamás dicsőséges bevételének győzelmi hírért.” (KossÖM 15. k. 838.)
- Perczel ápr. 8-án vonult Titel ellen.

BIZZUNK MAGUNKBANI

187.

M: EL 1849. ápr. 11. 41. sz. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

11 *szaporítani kell seregeink számt* — Kossuth ápr. 7-én írta a táborból: „kérem a bizottmányt, küldjön pénzt, hogy újoncokat toborozhassak”. (KossÖM 14. k. 480.; L. 99. sz.)

20 *Finita e la comedia!* — vége van a komédiának!

A magyar nemzet története regényes rajzokban c. kiadványban is leírta Jókai ezt a jelenetet: „Windischgraetz herceg, mint a király 'alteregója' jött be hadsereggel Magyarországra. Könnyű diadalok után, egy ágyúlövés nélkül vonult be Budavárába.

Mikor a budai királyi palotába megérkezett, a sapkáját az asztalhoz vágva, azt mondá: 'finita la comedia!'” (JKK II. k. 468.)

A kritikai kiadás sajtó alá rendezői szerint „a jelenet forrása lehetett Gelich idézett műve, amelyben a szabadságharc volt tábornoka nem ily színesen ugyan, de leírja e jelenetet, azonban az idézett szavakat nem Windischgrätz szájába adja”. (JKK II. k. 697—98.)

Miért kellett volna Jókainak Gelich Richárd 1882-ben (I) megjelent történelmi munkájából átvennie ezt a jelenetet, amely a szabadságharc idején közzájön forgott. Jókai megírta az EL hasábjain is, 1869-ben *A köszívű ember fiai* c. regényében is: 1849 januárja „az elbűzött hadvezér . . . sipkáját a budai királyi vár asztalához vágva mondá: 'Eccocel! [ime] Finita la comedia!'” (II. k. JKK 28. k. 136.) Megörökltetta még a század vége felé is a szabadságharcos visszaemlékezésében. (HhM 5. k. 92.)

SZEMERE VÉDSREGE

188.

M: EL 1849. ápr. 11. 41. sz. 3. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

10 közeledését (EL: közledését — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Szemere Bertalan (1812—1869) — ügyvéd, Borsod megye aljegyzője, képviselője és alispánja. 1848-ban belügyminiszter, az OHB tagja. 1849-ben kormánybiztos, majd miniszterelnök.

Jókai szerint „európai műveltségű diplomata, független politikus volt, nem tartozott Kossuth bálványozóihoz”. (HhM 5. k. 89.)

védserg — Szemere Bertalan márc. 16-i felhívásában elő is fordul e szónak a magyarázata: védgerilla. (Okm 2. k. 374.)

Márc. 16-án írta s márc. 23-án jelent meg a Közlönyben Szemere Bertalan „teljes hatalmú kormánybiztos” felhívása a „felső-magyarországi védsergre nézve”. (Okm 2. k. 373—76.) E tervet „kindulva a népfelkelés és a guerillacsapatok viszonylag kevés sikeréből — új alapokra kívánta fektetni a nép közreműködését a maga vidékének megvédésében. A védserg — amelynek szervezetét Szemere a legapróbb részletekig kidolgozta — magába olvasztotta a már meglévő szabadcsapatokat.” (KossÖM 14. k. 729.; Gelich Richárd i. m. 3. k. 162.)

Márc. 18-án — Mészáros Lázár ellenjavaslata után — az OHB a hadügyminisztériumra bízta a szabadcsapatok szervezésének a jogát. (KossÖM 14. k. 689—90.) Kossuth márc. 19-én Noszlopy Gáspár részére adott megbízást a Somogy megyei népfelkelés szervezésére és irányítására. (KossÖM 14. k. 676—77.) Márc. 20-án Batthyány Kázmért utasította a dunántúli népfelkelés felhasználására. (Uo. 769.) Márc. 20-án a törökszentmiklósi táborból a Heves megyei kormánybiztost, Repeczky Ferencet bízta meg a népfelkelés erélyes szervezésére: „Mihelyt csata vívatik és seregünk győz, minden helységben félre veressenek a harangok, és a nép kaszát, fejszét, és minden lehető fegyvert fogjon, hogy az ellenség jobbra és balra, és hátul és elől fegyveres erőt találjon melly ne engedje, hogy magát újólag csatarendbe állithassa, és szétvert hadait összegyűjtse.” (KossÖM 14. k. 683.) Márc. 26-án részletesen fejtegeti Kossuth a szabadcsapatokkal kapcsolatos nézeteit. (Uo. 730.)

A Közlöny hivatalos rovatában közölte Szemere a felső-magyarországi védserg tervezetét. Véleménye szerint „Sajnálatos dolog, hogy a mint valamely vidékről vagy városból had-

Sor:

seregünk kivonul, az bármely csekély számu ellenség martalékvá válik." (1849. márc. 23. 60. sz. 211.) A tervzet szerint el kellene érni, hogy pár száz fegyvereshez ezrek csatlakozzanak, amikor a kóborló ellenséges csapatokat megtámadják. „Sajnálatos dolog, hogy a nép magától nem rohanja meg mindenütt az ellenség apró csapatjait, előőrseit, hullongóit, fegyveröket vívó betegeit, hogy nem foglalja el pogyászait s a miket az ellenség a néptől rabolt el, magától még ezt ritka helyen teszi; azonban csak 10—20 fegyveressel is szövetkezve csodákat tenne. Ezt kell eszközölnünk.

A nép magában véve, bár lelkében elszánt, nem mer tenni, de fegyveres erő által segítve, buzdítva n é m i l e g k é n s z e r i t v e, minden község, minden város egy hadsereggé válik, mely csatarendbe talán nem fog állani, de a maga módja szerint gyengíti, pusztítja, háborgatja az ellenséget.”

Előírásai között szerepel: „Midőn a védsereg az ellenséget fogolylyá tenni, vagy pogyászat és vagonát elszákmányolni magában elégtelen, segedelem-adásra erővel is kötelezheti a népet, s a vonakodókat elfoghatja, sőt büntetés végett az összes községet is a kormánynak feljelentendi.

Ezen védseregbeliekre kiterjesztetik az orsz. honv. bizottmány m. e. december 22. rendeletének azon jótekonysága miszerint, a ki elesik, vagy kenyérkeresetre alkalmatlan lenne, annak, és családjának, rangja szerint, vagy holtiglani becsületese ellátást, vagy 10 hold földbirtokot, vagy 1,000 pfrt biztosítand.” (Uo.) Szemere Bertalan írta: „E képen elérhető reményem: hogy egy pár száz ellenséges katona nem fog egész megyén uralkodhatni, mint eddig történt . . .

hogy a harcias szellem terjedni fog a népben s a védsereg összevegyülvén a néppel, azzá lesz a nép, a mivé lennie kell, t. i. magamenti magát az irtózatosszenvedések és türések után.” (Uo.)

E cikk alapja Szemere manüesztuma és Kossuth véleménye. Aktualitását a tavaszi győzelmek idején a háború gyors befejezését célzó újabb toborzások és a népfelkelés kiterjesztését segítő intézkedések adták. Cibakházáról írta Kossuth: „Most, midőn a sereg előrenyomul, van ideje a népfelkelésnek, hogy a szétverendő ellenségnek szerte bomlandó csapatait kiirtsa, elpusztítsa.” (KossÖM 14. k. 665.)

A védsereg március végén és április elején a megyék által alapított szabadcsapatként jött létre s többek közt komoly segítséget nyújtott az ellenség által megszállt területeken a császáriakkal cimborálók kézrekerítésében. (A kőszívű ember sjai JKK II. k. 417.)

DUNÁNTULI LEVELEK

188—90.

M: EL 1849. ápr. 11. 41. sz. 3—4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

12 *ennél szebb* (EL: *ennét szebb* — sh. —)41 *servando* (EL: *servan* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Scr:

cím *Dunántuli levelek* — A tervezettek közül csak az első jelent meg s ez a Vahot Imrével polemizáló levelek rokona.1 *Laci!* — Madarász László3 *sorsodban mindig élénk részt vettem* — Jókai — és tulajdonképpen az egész EL Irógárdája — nagy és rosszindulatú figyelemmel kísértte Madarász László politikai tevékenységét.18 *Serviat pro statu notitiae* — Szolgáljon az ismeret (a tudás) (mai) állapota érdekében32 *honorarius esküdtség* — tiszteletbeli, azaz fizetéssel nem járó megyei esküdti cím36 *jus publicum és privatum* — köz- és magánjog37 *censura* — szigorlat*rejtődlték* — elutasították39 *distinctió* — szétválasztás, elkülönítés, az okok és érvek logikus elosztása a szónoki beszédben40 *De rebus servando servabilis et non servando* — A megőrzés céljából megtartható és a meg nem őrzésre való dolgokról

CHARIVARI

[1849. ápr. 11.] 190.

M: 1. EL 41. sz. 4. háromcsillagos (**) jellel.

2. 4. sz. pBL 1849. máj. 3. 4. sz. háromcsillagos (**) jellel.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 Pesten: *hogy éjjel* (pEL: Pesten: éjjel)
Jelasicsot meg (pEL: Jellacsicsot meg)
- 3 megijed Jelasics (pEL: megijed Jellacsics)
- 6 mer lefekünni. (pEL: mer lefeküdni.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 4 *szélutca* — a mai Münnich Ferenc (volt Nádor) utca az V. kertületben
- 8 *flankenbewegung* — oldalazó és elszakadó hadmozdulat, később a meghátrálás és a megfutamodás gúnyos elnevezése; Jellacsics a jelentésében ezzel a szóval igyekezett széplíteni azt a döntését, hogy a pákozdi csata után — a fegyverszünetet felhasználva — Ausztria felé indította el seregét.
Jókai memoárja szerint „Ez ugyan minden tisztesség és haditörvény ellenére történt; de a haditudósításban szabályszerű elnevezés igazolta: 'machte eine Flankenbewegung' [oldalazó hadmozdulatot hajtott végre]. (HbM 5. k. 15.)

I02

CHARIVARI

[1849. ápr. 12.] 190—92.

M: EL 42. sz. 3. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 10 rendőrségbe. (EL; rendőrbe. — sh. —)
- 11 hogy itt (EL: hogy ite — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *egyik a rendőrminister, a másik a postaminister* — Madarász László, aki az OHB-n belül e két ágazatért volt felelős.
- 4 *Fouché, Joseph* (1759—1820) — francia polgári politikus, a francia forradalom idején a Konvent tagja lett. Kegyetlenkedéseivel kompromittálta a forradalmi kormányt, emiatt aztán Robespierre leváltatta. A Direktórium rendőrminiszterré nevezte ki, s ez ma-

Sor:

radt Napóleon uralomra jutása után is. Hírhedt rendőri és besúgó szervezetet épített ki. 1814-ben átállt a Bourbonokhoz és intrikái miatt vált hírhedetté.

- 6 *halt ver [wer] da?* — állj, ki az?
- 14 *Der Teufel* — az ördög, mi az ördög
- 25 *Szemere Bertalan* a biztos, a kézsmdrki bíró fia — Lehet, hogy Jókai Boronkay Albertre gondolt, aki Zemplén megye kormánybiztos volt s 1850-ben halt meg munkácsi fogságban.
Kézsmdrk — Kežmarok, csehszlovákiai város a múlt századi Szepes vármegyében a Poprád jobb partján
- 33 *Thurn Taxis* — ősrégi nemesi, majd hercegi család, amelynek nagy szerepe volt az ausztriai és a nyugat-európai postarendszer megszervezésében.
Jókai e név említésével Madarász Lászlóra céloz.
- 36 *Csányi* — Cs. László (1790—1849) — a szabadságharc előtt liberális baloldali politikus. Deák Ferenc mellett a Zala megyei ellenzék legkiemelkedőbb alakja volt. 1848-ban a Közbátorsági Választmány tagja lett. Áprilisban Sopron, Vas és Zala megyékbe delegálták kormánybiztosnak a parasztmozgalmak megfékezésére. Június elejétől a Dráva-menti magyar sereg kormánybiztosává nevezték ki. 1849. februártól volt Erdély főkormánybiztos, májustól pedig közmunka és közlekedési miniszter lett. Okt. 10-én végezték ki.
- 40 *Nagy-Bánya* — Baia-Mare, romániai város a múlt századi Szatmár vármegyében az Avas hegység tövében
24-ik számon túl — febr. 10-e óta
- 3 *Tuhutum* — Töhötöm, a honfoglaló hét vezér egyike
- 44 *expressus* — futár
- 46 *selyemzsineg* — a kötelező önfelakasztás jelképe a törököknél
- 49 *pisetdrius regni* — királyi megbízott, akinek a felügyelete alatt készítették az ezüst- és aranypénzérmék veretmintáit. Jókai itt gúnyosan arra célt az hogy Madarász László a Zichy-kincsek egy csekély részét beolvastatta.
- 50 *Veni ineluctabile fatum* — Jön az elkerülhetetlen végzet.
- 52 *epitaphium* — sírfelirat
- 56 *Molliter ossa cubent* — Békességben pihenjenek (a halott) csontjai.

MEGINT TÁNCSCICS

192—95.

- M: 1. EL. 1849. ápr. 13. 43. sz. 1—2. J. M. betűjeggyel.
 2. FAIM 222—24.
 3. Or-Vil 1886. jan. 30. 5. sz. 78. cím nélkül a Dr. ys. betű.
 jeggyel megjelent *Jókai és Táncsics* c. cikkben.
 4. HhM 6. k. 261—64.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- Az Or-Vil a bekezdéseket nem veszi figyelembe.
 2 *mart.* 15-ke. (FAIM: *marcius* 15-dike. Or-Vil: *márczius* 15-ike
 HhM: *márczius* 15-dike.)
 az napon (FAIM; HhM: *azon* napon)
 7 *ezelőtt egy pár* (FAIM; HhM: *azelőtt pár*)
hónappl, mikor nevetem — FAIM: *hónappal a* nevetem — HhM:
hónappal nevetem)
 8 *azt mondd* (FAIM; HhM: *azt mondta*)
 10 *pamphletet olvastam* (HhM: *phampletet olvastam*)
 11 *forradalomról fog* beszélni (FAIM; HhM: *forradalomról akar*
beszélni)
 13 A kötetek általában a mai alakjában szerepeltetik az Esti Lapok
 nevét.
 14 *egyezkedni akarnak.* (FAIM; HhM: *egyezkedni akarnónak.*)
 15 *hogy az Esti* (EL: *bogy az Esti* — sh. —)
 17 *ellenzőről beszéltek* (FAIM; HhM: *ellenkezőről beszéltek*)
 18 *az a corollarium* (FAIM; HhM: *az a korollarium*)
 20 *citál a Marciusból* (FAIM; HhM: *citál a Martiusból*)
 21 *Marcius nem* (FAIM; HhM: *Martius nem*)
 22 *hiszi el, lehordja s* (FAIM; HhM: *hiszi el, s*)
 24 *és mingyárt elmenne* (FAIM; HhM: *és mindjárt elmenne*)
 27 A „Kend azután mond” kezd. és a 39. sorban lévő „de nem is
 tanácsolna” szavakkal végz. részt az Or-Vil kihagyja.
 32 *Kend azután* (FAIM; HhM: *Kend aztán*)
 33 *Közlönybe irtam* (FAIM; HhM: *Közlönyben irtam*)
 37 *alkudni akar* (FAIM; HhM: *alkudozni akar*)
 39 *de nem is tanácsolnd.* (FAIM; HhM: *de nem is tanácsolja.*)

Sor:

- 43 Bedlámot építeni (EL: Bedlámot építeni — sh. —)
44 nem akarok (FAIM; HhM: nem akartam)
Táncsics Mihályra (FAIM; HhM: Táncsics Mihályra) szóval is
célozni (FAIM; HhM: szóval *sem* célozni)
52 De a politikához annyit (Or-Vil; HhM: De a politikához annyit)
53, 54 politicus (Or-Vil; HhM: politikus)
55, 61, 77 republicanus (Or-Vil: republikanus)
57 gyermeknek szemét *be kellene* kötni (FAIM; HhM: gyermeknek
a szemét *kellene* bekötni)
58 mint a lutriból (FAIM; HhM: mint a lutriban)
61 fővel illet (FAIM; HhM: fővel ilyen)
62 A „Beszél azután kend” kezd. s a 66. sorig tartó „szövetkezesség
velők” szavakra végződő részt az Or-Vil kihagyja.
Beszél azután (FAIM; HhM: Beszél aztán)
74 ezt nem hiszem (FAIM; HhM: ezt nem hinném)
84 A „megpatkolástól és a katonaságtól” kezd. s a 106. sorban lévő
„Hát lehet így az istenekhez beszélni” szavakkal végződő részt
az Or-Vil kihagyja.
89 szarvai és fülei (EL: szavai és fülei — sh. —)
90 Habsburgok fejedelmül (FAIM; HhM: Habsburgok fejedelmül)
95 országbul a másikba (FAIM; HhM: országból a másikba)
95, 97 *sat.* (FAIM; HhM: *sb.*)
101 szalágyjon, mert (FAIM; HhM: szalágyon, mert)
107 Az utolsó két sor hiányzik az Or-Vil szövegéből.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *miért kísértesz engem?* — A Bibliában (Márk 12:15; — Lukács 20: 23) található „Mit kísértetek engem?” formában; Nagy Miklós szerint Jókainak „legfeljebb rövid időre lesz majd közössége a Világszabadság látnokaival . . . Magatartásának szociális és erkölcsi egyoldalúsága különösen éles, és az utókor számára korántsem rokonszenves megvilágításba kerül a debreceni *Esti Lapok* szerkesztése idején. Jókai torzképpé csúfította Táncsicsnak azt a javaslatát, hogy a földtelen honvédek fejenként hús holdat kapjanak az árulók birtokaiból, egészében védte a hivatalnoki kart és mindenféle társadalmi tekintélyt, s bár folyton hirdette a sajtószabadságot, azon már nem botránkozott meg, hogy Táncsics debreceni lapját hamarosan betiltották.” (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig.* Bp. 1968. 58.)

Sor:

10 *Legujabban pedig egy pamphletet olvastam kendőtől . . .* — A Jókai által említett kiadvány címe: *Forradalom*. „Magyarázza s fejtegeti Táncsics Mihál”. Íves füzetekben jelent meg. Az első és második Debrecenben, az ezután következő négy Pesten a „Lukács és társa féle nyomdában”.

11 *azt igéri: hogy a forradalomról fog beszélni* — Táncsics az első sorokban írta: „Bevezetés, mit azonban előszó gyanánt is vehetni, kinek hogyan tetszik.

A forradalom igen sokat foglal magában, elmondom mi mindent értek én alatta; kevés szóval itt előlegesen csak annyit mondom, hogy mind az a mit polgári társaságunkban javítunk, vagy egészen újból alkotunk, forradalom gyümölcse; de némelly emberek csupán azt tartják forradalomnak mi véres összeütközésekben vagy legáltalább utcai piaci csoportozás által nyilvánul; kifejtem nézeteimet; támogatom föllebbi állításomat.” (1.)

Ezek után elmondta Táncsics, hogy még nem tudja, milyen terjedelmű lesz megkezdett munkája, de amivel elkészült, szükségesnek érzi az olvasók elé bocsátani. Az árak megállapítása után jónak látja kimondani azt az elvet, amit munkájával akar részletesen bizonyítani, hogy „éppen azok varázsolják elő a forradalmi vérengzéseket, kik attul leginkább borzadnak, s még nevét sem akarják hallani.” (1.)

12 *még eddig egy szó sincs a forradalomról* — Az általános bevezető részben mondta ki „Három fő eszme teendő munkám alapját; egyik: azt mutogatni meg, hogy még királyság létezik, addig a társaság tagjai nem szabadok; szoros igazság nem szolgáltatathat ki, tehát a polgárok nem lehetnek megelégedettek, következőképpen a forradalom örökös. Másik eszme: míg a status tisztviselőinek fizetését nem egyenlően adja, hanem egyiknek tisztesőt huszszor is többet ad, mint a másiknak: addig béke, nyugalom, állandó boldogság a statusban nem lehet, következőleg örökös anyag a békételenségre s annál fogva a forradalomra.

Harmadik eszme: azt tünteti ki, hogy hazánk minden nyomorúságának egyetlen oka, kiapadhatatlan forrása a Habsburg királyi család . . .”

Az első résznek a bevezető sorai a következők: „Megbocsátok minden aristocrátának, ki ez ideiglen önhazája ellen a Habsburgok céljainak eszközeül lealacsonult; mert úgy volt nevelve, szoktatva; már gyerekségétől fogva elrontva; de a ki még ma is a Habsburgoknak segély kezet nyújt: az még arra sem volna méltó, hogy

Sor:

e hazának dus földén, mint marha legeljen, nemhogy mint magyar polgár részcsüljön megváltott szabad hona áldásiban." (2.)

Táncsics tehát világosan megmondta, hogy milyen sorrendben fejtí ki gondolatait. Jókai mindjárt a kezdet kezdetén a cím szerint feltételezhető témát azért kéri számon, mert elfogultság vezetí tollát. Annál is inkább, mert Táncsics mindjárt az elején bejelentette, hogy legelőször a harmadik pontra fog kitérni.

annál több szó esik az Esti Lapokról — Előbb — bár ezt Jókai figyelmen kívül hagyja — ugyancsak sokoldalúan írt Táncsics a Habsburgokról, akiknek „vérévé vált az ármány, a családtság” — mint István főhercegnek. Táncsics szerint a császári famíliát „a keresztény világnak minden keresztvíze sem lenne képes a bünfertőbűl tisztára mosni”. (4.) Úgy látta, hogy „A Március hírlapban azt látszanak hinni, hogy a másik véleményű felekezet, mellynek némiképp irodalmi közlönye az Esti lapok, hajlandók s készek a Habsburgokkal alkudozni; s mi után e zsarnok-családot éppen e lapok szerkesztője mentette; tehát majd csaknem kénytelen az ember azt hinni róluk, hogy igen is készek alkudozni; és a valószínűséget az elmondottak a királyi család védelmeztetése után kénytelen az ember igen természetes következtetésnek vallani.” (4.)

13 ... szidás és káromkodás azokra, kik a Habsburg-dynastiával egyezkedni akarnak — „Legyen azon ember — írja a továbbiakban Táncsics — ki az egyezkedést tanácsolja, bárki, méltó büntetésén kívül legyen megátkozva még poraiban és minden maradékáiban is.” (4—5.) Táncsics a dinasztíáról, mint a nép szolgájáról írta, hogy „ugy támadt ellenünk, mint még szolga gazdája ellen soha nem: és evvel alkudoznánk mi? Elvárjuk, ki és miként kíván alkudozni. De egyszer s mind kijelentjük, hogy mi avval a jó emberrel, ki így akar alkudozni, hogy a Habsburgoknak e hazához némi viszonyát fen akarná tartani, mi avval az emberrel nem fogunk alkudni, hanem röviden végzünk.” (13.)

15 elismeri, hogy az Esti lapok soha egy szót sem szóltak e tárgyról — Táncsics mondta az EL cikkírőről, hogy „az alkudozásra való készséget ki nem mondották”. (4.)

16 épen az ellenkezőről beszéltek — Jókai itt többek közt saját febr. 27-i cikkére célzott (19. sz.)

18 corollarium — bizonyítás nélkül következő logikai tétel
űtné, nyúzd az Esti lapokat, ha azok valaha alkudozni kezdenének — Táncsics azt írta, hogy „nem tudhatjuk jön e az iszonyatos hang?

Sor:

s ha jó, lessük ki, kinek ajkairól hangzik el legelőször. És arrul mondjuk ki előlegesen is: jobb lett volna neki vakon vagy éppen nem születnie.” (4.)

- 20 *Kend titl a Marciusból az Esti lapok ellen . . .* — „Az egyezkedést és alkudozást mások nem a Habsburgokkal való kiegyenlítésre értik, hanem külön ajku polgár társainkkal kell egységgre lépniük, — mondják.

Igy a Marcius 22-ik számában azt mondja, hogy 'dicsőséges dolog volna, ha sikerülne nekünk régi historiai határaink között lakó népekből egy erős szabad és tisztán magyar nemzetségre fektetett hazát alapithatni. — De ez, a mi véleményünk szerint többé nem tartozik azon lehetőségek közé, melyeknek hosszú és biztos jövődjét remélhetők. — A rációkban és oláhokban felkölt a nemzetség érzete . . . Ugy kell tehát intézkednünk, hogy most jó korán vessük meg az alapokat, melyekre egykor a pesti kormányba egyesült foederatív (szövetséges) respublikák felépülhessenek'.

Az Esti lapban sohasem volt hazánkra nézve annyira veszedelmes cikk, mint az a Martiusban . . ., mivel más lapok hiányában vagyunk, és mert szereti ember az újdonságot és végre mert egy keletkezni akaró pártnak közlönye levén, tehát kíváncsiak az emberek eleinte olvasni, hogy aztán irányában tájékozhatják magukat; ezért olvassák az Esti lapokat, de kevesen vannak, kik irányát magokéinak vallanák; ha egyszer; ha egyszer kiviláglának belőle, hogy ők a Habsburgokkal akarnak alkudozni; — hatása kárt nem igen okozna: de a Március olyan lap, mellynek szavait sokan hiszekegyüknek tartják; ezért mondtam, hogy említett cikke veszedelmes.” (13—14.)

- 22 *refutdl* — megcáfol, visszautasít

- 24 . . . *vörös zászlót venne a kezébe és . . . sok más dolgokat cselekednék* — Tánicsics a következőket írta: „Tudjátok meg tehát, ti, ha kik t a l á n azon reményben éltek, hogy ugy egyezkedhettek, miszerint egy Habsburg fajt Budán magyar királylyá koronáztok, s ekkép alapithatjátok meg Magyarország függetlenségét; mondom tudjátok meg, hogy e lépésért nemcsak ti eshetnétek áldozatul, de még gyermekeitek is iszonyuan lakolhatnának. Mert még csak ez hozná a hazát veszedelembé; ugyanis ez olly irtóztató vérengzést idézhetne elő, millyen talán csak Franciaországban volt. És ott is főkép miért volt? éppen abbul támadt leginkább, mivel egy párt az áruló király mellé szitott. És ha ti némileg vádképen említetek föl, hogy nálunk is ez vagy az vérengzést ohajt,

Sor:

megjegyezve, hogy valóságos képtelenség töletek valakiről föl-
tenni, hogy vérengzést magáért a vérengzésért akarjon: az kény-
szeriti előteremni a vérfürdőt, ki a nemzet közohajtásának elég
botor és vakmerő ellenszegülni; ki egy osztály vagy éppen egyes
zsarnok család érdekében a milliónnyi sokaság rovására — akar
munkálkodni.

Ha ez megtörténhetnék — mit én hinni nem akarok, mert
alig képzelhetni olyt embert, ki a Habsburgokból a történetek után
még valaha valakit uralni akarna — s ha annyira sülyedhetne az
országgyűlés, hogy az eddigi határozatai, s a Habsburgok több-
izbéli manifestumai után azt az embert, ki ez indítványt megtenni
merészelné, büntetlenül hagyná, de nem csak, hanem az indít-
ványt elfogadná: akkor én képviselőség helyett zászlót s veres
zászlót ragadnák, s vinném a nép közé, a mire engem hazafiúi
buzgalmam ellenállhatlanul ösztönze, s fölhinám, hogy menjünk
azokat kiirtani, kik az olly sokszorosan áruoló, eskűszegő Habsbur-
gokat fejedelmünkül akarnák, mert az ilyeneket hasonló áruolóknak
volnánk kénytelenek tartani; mennénk pusztítani azokat, kik
e szép hazát még ujra a Habsburgokkal kísértének megfertőztetni.

S hiszem a nép követni fogna" (7.)

25 *Vámos-Pircs* — Vámospércs; Hajdú megyei falu Debrecen szomszéd-
ságában

32 *Kend . . . mond drága dolgokat azokról a cikkeimről, a miket a Köz-
lönybe irtam* — Táncsics írta a *Forradalom* c. broszúrájában, hogy az
év elején „bennem is támadt aggodalom, de nem akkor, midőn
legtöbben kétségbe esve jajgattak, hogy végünk van, hanem akkor
midőn a Közlönyben a k o r m á n y n a k h i v a t a l o s l a p-
jában a Habsburgokat menteni, a vétkekből kitisztítani lát-
tam.” (4.)

36 *szépen kisüti kend: hogy van egy párt, melly a Habsburgokkal alkudozni
akar . . .* — Táncsics szerint „elvárjuk ki lesz az az ember ország-
gyűlésünkön, ki avval merne előállani, hogy az osztrák házzal
egyeségre lépjünk s talán valamelyik tagja nem császár is egyszer-
mind, hanem c s u p á n magyarok királya legyen.

Oh ha ti Esti lapoknak emberei e szörnyeteg gondolatot táplál-
nátok kebletekben, rosszul számítanátok és szörnyű felelőséget
vállalnátok magatokra; mert Magyarországot iszonyuan véres
polgárháborúba kevernétek.” (6.)

43 *Bedlám* — London legrégibb bolondok háza

45 *Dijon* -- bolondok házáról ismert város Franciaországban
Bicetre — Bicêtre, a múlt században önálló közigazgatással ren-

Sor:

delkező s elmeügyintézetéről nevezetes város volt Párizstól egy kilométerre. Ma a francia fővárosához tartozik.

48 *szólok kendhez bardtságosan* — Hasonló hangnemben írt Jókai 1847-ben az *Irodalmi levelek Váhot Imréhez* c. polémijában „szeretett barátjáról és tisztelt collegájáról”, hogy „irányodban csupa nyájasság lépes méz és platói szeretet vagyok”. (CikkBesz 1. k. 194.)

54 *politikus csizmadia* — Jókainak kedvenc vicclapfigurája, aki a Magyar Sajtóban és az Üstökösben kap majd fontos szerepet, hogy tréfás együgyűséggel magyarázza zsémbes és oktondi feleségének — néha inasának — a politikai élet eseményeit. Mint „cikkíró”, azaz Jókai írói álneve első ízben a Nagy Tükör hasábjain jelent meg. (CikkBesz IV. k. 288., 765.)

Febr. 26-án Táncsics Mihályt és a radikálisokat nevezte Jókai „politikus csizmadiáknak”. (18. sz.)

57 *csak egy gyereknek szemét be kellene kötni* . . . — Táncsics szerint királyt „nem is kellene választani — míg a mostani státus kormányzási fogalmak észszerűbbé nem változnak — hanem csak egy gyereknek szemét be kellene kötni s aztán nyulna a sokaság közé, egyet kihuzna mint a lutribul, és az bátran megkoronáztathatnánk. S az olyan nemzet, mellynek minden áron koronás báb kell nem is érdemel egyebet, mint hogy azon bálványborju nevében vérig kinoztassék.” (12.)

62 *Beszél . . . a Márciusról, azt meg azért szidja, hogy miért akar alkudni a nemzetiségekkel?* — Táncsics főleg Pálffy Albert szerkesztő ellen fakadt ki a nemzetiségiak iránti liberalizmusa miatt. Szerinte Pálffy hibája „a Habsburg zsarnokok nevelési rendszeréből beszlt előítéletek maradványa, miből mások is sokan, talán sohasem fognak kigyógyulni.” (14—15.)

65 *Kend azokat a nemzetiségeket . . . kiirtja* — Táncsics szerint „egy hazában nem lehet két vagy több nemzet, lehetnek s nálunk is vannak külön féle ajku polgárok.” (14.)

Később még keményebb: „Azon vendégnek ki nálunk megtelepedett mivel mind azon jogokat szabadságot megosztottuk, a mit kivittünk, és ha e vendég még azzal sem elégednék meg, hanem külön kiváltságot követelne a maga számára: azt ki kell verni e hazából.” (15.) Táncsics elvi elképzelése határozott: „Ki a magyar birodalom földén lakik s az álladalmi egység ellen vakmerősködik föltámadni: vagy kiűzetéssel vagy vérével lakoljon.

Hazánk földét nem fogják pártütők darabokra osztani; itt nin-

Sor:

csenek és nem lesznek szövetséges népek, hanem van e g y státus, ki ezt megosztani akarja, halál fejére.

A ki ur nem tud a maga házában lenni, hanem jöttmenteket enged magán packázni: az nem is érdemel egyebet, mint hogy házát mások bitorolják." (15.)

Jókai tudatosan torzította Táncsics véleményét. Az öregedő radikális forradalmár nem általában szólt a nemzetiségiek ellen, hanem csak azok ellen emelt szót, akik a magyar szabadság ügyét támadták.

76 *a kend által készített imádság* — A *Forradalom* c. füzet második számában olvasható az *Imádság*, amelyet Táncsics egy egyházi ének mintájára írt. (Áld meg országunkat . . . Rontsd meg mi ellenségeinket . . .) (25.)

80 „*Irgundum gule, csororum sordikhéc sophergyule gagyule* — kedves, szegény cigányom, ahogy látod, gondolod, gagyogod . . . Jókai nemcsak cigány kifejezéseket használt, hanem elferdített (gagyule—gagyog) és halandzsaszavakat is. Pl. az *irgundumot* vsz. az *irgum-burgum* mintájára. A cigányimádságot említi az *Egy hírhedett kalandorban* is. (JKK 35. k. 56.)

82 *Ifriszkum, cifriszkum cingere bingi* — cigány halandzsa nyelven valami ilyesmit jelent: ifra-cifra erdegek sertepetéljenek körülöt- ted

85 *a kend imádságban* . . . — Táncsics imája így kezdődött: „Atyánk, magyarok Istene. Te szabaddá teremtéd az embert; akarod, hogy szabad maradjon: szabadsági szent harcunkban sohajtunk hozzád, hallgasd meg kérésünket.

A koronás zsványok azt hazudták a népeknek s hirdették bérlett szolgálk által, hogy Te rendelted a koronás királyokat; atyánk hazudtold meg őket . . .” (25.)

Formailag még a továbbiakban is sokban hasonlt Táncsics esdeklése az egyházi imákhoz: „Mindeneknek teremtője, hatalmas isten Te nem akarhatod, hogy a te hasonlatosságodra alkotott ember a Habsburg zsarnokok barmává alacsonuljon . . . csak avval ne büntess, hogy a pokolfajt még tovább is nyakunkon hagyni engedéd . . . A Habsburgok . . . az ördögöket is felülhaladó gazsággal akartak minket kiirtani.” (26.)

87 *Vdltoztad uram azon hazdnkfidit* . . . Az imának ez a szakasza egészen minimális eltérést mutat Táncsics Mihály szövegéhez képest. (27.)

98 *Midön körmöci aranyat ldtnek* . . . — A Jókai által idézett szövegrész folytatása: „. . . s emlékeztessék arra, milly csalárdul szívárogtat-

Sor:

ták ők azokat saját hasznukra s milly gyalázatosan vesztegették meg vele polgártársainkat, hogy hazánk érdeke helyett a Habsburgok hasznára dolgozzanak." (28.)

98 *Midőn magyar huszárt és honvédet látnak . . .* — Jókai szó szerint idézett, Táncsics a következőkkel folytatta az imát: „. . . hogy szörnyet ne haljanak, hanem marcangoló lelkiismeret kinjai közt éljenek, ha ugyan jutott nekik is uram, lelki ismeret a Te kegyelmedből.

Midőn magyar kenyeret látnak azon országban, mit neveznek osztrákszágnak, hol nekik élniök, vagy csak éledniök megengeded uram: akkor rántsa össze a görcs minden izmaikat és inaikat, hogy emlékeztetve legyenek: milly sok szegény magyar polgárnak vették ők el veríték közt keresett kenyerét az által, hogy égbe kiáltó igaztalan háboruval támadtak meg bennünket." (28.)

102 *Még akkor is görcsök kinozzák . . .* — Ezt a bekezdést teljes egészében idézte Jókai.

Táncsics a közvetlenül ezután következő résszel fejezte be imáját: „Nem számlálunk el mindent uram, hanem egybefoglaljuk kívánságunkat: mindent a mit látni és hallani fognak Magyarországról, mint hegyes tör járja át szívöket, melly az elött kemény vala s kegyetlenül emlékeztesse őket arra, milly igazságtalanok valának hazánk iránt.

Ha pedig uram nem hajolnál kérésünkre, hanem magunkra hagynál mondván: én titeket emberekké teremtettelek; adtam észet, szabad akaratot, erőt, szép és termékeny hazát, millyen a földön kevés van, de ha mind ezeknek a hasznát nem tudjátok vagy nem akarjátok venni; ha a belétek öntött szabadság vágyat magatokba fojtjátok s egyetlen ember előtt, ki egy más munkás embernek saruját megoldozni is alig érdemelné, meghajoltok, oktalan barmokként engedtek magatok általa vezetetni, mint a hogy egy gyöngye gyermek a szekér jármába fogott hat erős ökröt is önkénye szerint terelgeti, nem gondolván meg, hogy csak egyik szarva hegyével is mivé tehetné: ha így cselekesztek, nem akarok csodálatosan rajtatok segíteni: o akkor uram bocsáss meg nekünk, hogy kísértettünk téged." (28—29.)

104 *Nabukodonozor* — II. Nabukadnécár (i. e. 604—562) Babilónia és Asszírnia egyik leghatalmasabb uralkodója. I. e. 587. aug. 28-án elpusztította Jeruzsálemet s a zsidókat az ún. babiloniai fogságra vetette.

105 *Suskere csalabingdszkore* — eltorzított cigányszöveg, ilyesféle jelentéssel: 'menjeteK a pokolba az ördögökhöz'

M: EL 43. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *minister ur* — Madarász László
- 3 *lovagolni tanul* — nagy keservesen — *A gyémántos miniszter c. novellájában* azt írta Jókai, hogy „úgy ült a lovon, mintha penitenciából tenné”. (FAIM 251.)
- 4 *az ország kincseire vigyáz* — gúnyos célzás Zichy Ödön gróf elkobzott és „hütllenül kezelt” gyémántjaira
- 11 *in paranthesi* — zárójelben
- 12 *intimus* — bizalmas, benső *pecsétőr* — Mérey Mór (L. 66. sz.)
- 14 *X. Pál képviselő* — Hunfalvy Pál a Szepes megyei szepesszombati kerület békepárti képviselője (L. 104. sz.)
- 15 *talált vala egy hosszú rúdembert* — *A gyémántos miniszter c. elbeszélésben* „az ajtónálló . . . egy igen szép szálas termetű orangután lehetett, míg ministerialis írökké nem promováltatott [emelték ki]. (FAIM 235.) 9
- 19 *bona fide* — jóhiszeműen
- 21 „*Fiat piscis.*” — ám legyen hal; fogják rá a húsrá, hogy hal (azaz böjti eledel, amelyet akkor is szabad fogyasztani, amikor az egyházi tilalmak szerint a húsevés bűn); arra szokták mondani, ha valami másként van, mint ahogyan lennie kellene
- 37 *makk dáma* — makk felső a kártyajátékban
- 39 *whiszt* — négyszemélyes kártyajáték, a bridzs elődje
A gyémántos miniszter c. elbeszélésben Jókai személyesen kereste fel a „rendőrminisztert” és saját élményei nyomán írta le a kártyázást mint fontos hivatali elfoglaltságot. (FAIM 234—36.)
- 42 *a Debreceni lapokban egy hosszú pamfletet írtak azokról a képviselőkről, kik a drága perceket a fürdőházban kártya asztalok mellett vesztegetik el* — A Debl febr. 27-i első számában a *Tárca c.* rovatban a következő „igénytelen kérdéseket” és feleleteket olvashatjuk:
„3. Miért nem ülnek össze a képviselők a collegiumban?
Mert a fürdőházban ülnek össze.
A collegiumban megmossák egymást, hogy fejérek legyenek: a fürdőházban csupa feketék lesznek.

Sor:

4. Miért kapnak az álladalmi tisztviselők külön napidíjakat Debrecenben?

Mert Debrecenben az unalom elűzése végett kártyapénz is szükséges." (4.)

A gyémántos miniszter c. elbeszélésben a kiadós kártyacsaták után a „miniszter úr” írt „catói vezércikket egy olvasatlan hírlapba azon alávaló könnyelmű emberekről, kik a haza ily szomorú napjaiban nem áttalanak kártyaasztal mellett éjeket tölteni”. (FAIM 246.)

45 *Qui bene latuit, bene vixit* — Aki jól lapult, jól élt.

105

APRIL 14-KE

197—98.

- M: 1/a. EL. 1849. ápr. 14. 44. sz. 1. J. M. betűjeggyel.
1/b. faksimile SzabFővD 304 és a 305. lap között.
2. PH 1849. máj. 3. 279. sz. 28. aláíratlanul.
3. HhM 6. k. 146—47.

Részl.: Takáts Sándor i. m. XLI—XLII.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 23 (PH; HhM: vagyont *pazarlani nem*) vagyont *nem pazarlani*,
(EL: — sh. —)
27 időnk volt azt (EL: időnk volt az — sh. —)
14-keig (PH: 14-keig HhM: 14-ig)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

cím Pozitívan emlékezett meg 1873-ban Jókai néplapja, az Igazmondó is a detronizáció napjáról. (1849. ápril 14-ike Debrecenben. ápr. 20. 16. sz. 122.)

A múltakra vetett fényt c. cikkében írta Jókai: „Az ápril 14-iki függetlenségi nyilatkozat, Budavárának ostroma, olyan események, melyeket meg nem történtté tenni jó volna: ellensúlyozva az osztrák részről történtek által: a március 3-iki összmonarchiai alkotmány-tervvel, az orosz invázióval, Henczy vandalizmussával, Haynau kegyetlenkedésével.” (A magyar nemzet története regényes

Sor:

- rajzokban. II. k. JKK 68. 486—87.) A detronizációról emlékezett meg Jókai 1896-ban *A legerősebb fej* (HhM 4. k. 138.) és 1899-ben az *Emlékek a szabadságharcból* c. memoárjában. (HhM 5. k. 86—87., 90—91.; Vö.: Sz. [anka József] *Ápril 14-ke*. AlfH 1849. ápr. 22. 38. sz. 123. PÖM 2. k. 99—101.; SzabFővD 323.)
- 1 *a magyar nép jövő élete e naptól fogja szdmítani új esztendejét* — Kossuth az ápr. 15-i debreceni ünnepélyen mondta, hogy „Ápril 14-én kezdődik a magyar nemzet új élete”. (KossÖM 15. k. 14.)
- 3 *A habsburg dynastia szdmüzetett* — Kossuth megfogalmazása szerint „ki kell mondani, hogy az ausztriai ház árulása, hitszegése s a magyar nemzet elleni fegyverfogása által elszakítván a közte és köztünk fenálló kapcsolatot, Magyarország uralkodására méltatlannak nyilvánítatik, s örökre számkivettetik”. (ParlD 2. k. 69.)
- 45 *Mi üdvözöljük a kormányzót . . .* — Hatvany Lajos szerint Jókai a Klapkától nyert „teljes elégtétele után ismét úgy béke-pártoskodhatnék, ahogy kedve tartja, — ha ugyan még időben meg nem csapja a 'Függetlenségi Nyilatkozat' előszele. Mire nincs az a radikális újságíró, aki Jókaival kiengesztelhetetlen harciasságban és szélsőséges republikanizmusban vetekedhetnék, — s éppenséggel a trónfosztás nagy napját oly zengő lelkesedésben köszöntse, mintha annak előkészítésében neki magának is lett volna része. De alighogy megadta Kossuthnak, ami Kossuthé, máris azon mesterkedik, hogy a békepárti programból annyit mentsen meg, amennyivel Kossuthnak kellemetlenkedhetik. Mert a kormányzó körül gomolygatott tömjénfüstbe morogja bele azokat a varázsszavakat, mellyekkel annak hatalmát csökkenthetni remélte. Már ti., hogy a kormányzó ne legyen felelősségtől ment államfő, mert különben a köztársaság könnyen diktatúrává fajulhat, — s ne legyen egyben miniszterelnök is, nehogy a felelet terhe s a végrehajtás munkája háruljon reá stb. stb.” (I. m. 2. k. 704.) Az ekkor írt cikkeiről említette Jókai egy öregkori visszaemlékezésében, hogy „azokat most el olvasnom: felér a purgatóriummal”. (HhM 4. k. 114.)

CHARJVARI

[1849. ápr. 14.] 199.

M: EL 44. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *hatvani utca* — a múlt századi Nagy Hatvan utca Debrecenben, amely a vásártéri vasúti pályaudvart a nagytemplommal kötötte össze
- 22 *Én építettem az én házat* . . . — A cikk a szobauzsorás debreceni polgárok ellen szól. (54. sz.)
A debreceni háztulajdonost Mák uram alakjában mutatja be Jókai az *Eppur si muove* c. regényében.
- 24 *Én vagyok a hatvani-utcában* . . . — Mintha személyes élményeiről adott volna számot Jókai, amikor a bundába bújt háztulajdonos kellemetlenkedéseit és borgőzös próféciait adja elő. Ő azonban nem lakott a Hatvani utcában — Debrecenben. Még a Nagypéterfia utcában is bajosan, bár memoárjában ezt hagyta ránk. Juhász Géza írta meg, hogy „a szelldszemű pennaforogató” jan. 8-án érkezett a szabadságharc új fővárosába, s Tóth Pál házában egy fűtés nélküli szobáért fizetett 12 forintot a Piac u. 1914. (ma Miklós u. 19.) sz. házban. Vachot Sándorné szerint pedig a Csapó u. 8. sz. házban lakott Jókai. (SzabFővD 273.)

[1849. ápr. 16.] 200 — 01.

M: EL 45. sz. 1. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Mészáros* — M. Lázár (1796—1858) — 1848-ban az 5. sz. Radetzky huszárok ezredparancsnoka volt Olaszországban. Ápr. 18-án nevezték ki hadügyminiszternek. Júniusban tábornok s augusztusban átvette a szerbek ellen harcoló csapatok fővezérletét, de hadvezéri sikereket sem akkor, sem később nem ért el. A detronizáció

Sor:

után az országgyűlés altábornagyi rangra emelte. Júl. 1-én az összes seregek fővezére, majd vezérkari főnöke lett. Török földre emigrált. 1851-ben in effigie felakasztották.

Mészáros a tegnapi ülésben leköszönt — Mészáros Lázár hadügy-miniszter ápr. 15-én a 35. debreceni képviselőházi ülésen mondott le. Búcsúzása közben említette, hogy ki „valamely ügynek élén áll és nem számíthatja ki azt, hogy mikor folyt le az ő ideje, az sok lehet, de aligha hazafi. És mivel én érzem, és hű polgára akarok maradni a hazának, már jóval ezelőtt újabban a híres kassai csata után, de legfőképp most elérkezettnek látom az időt, midőn virágokkal hintett hivatalomat ügyesebb kezekbe átaladjam, és pedig áldásommal.” (Közl. 1849. ápr. 18. 82. sz. 300.; ParlD 2. k. 80.)

2 *még leléptében is kedélyes maradt* — Mészáros Lázár mondta említett beszédében: „a hadügy élére olly alakot szeretek állítani, a ki maga is a fiatalabbakkal egy délceg paripán némelykor némely ablak előtt egyet szöktet, és a magyar kellékek szerint, a hol kell vágat is”. (Közl. Uo. 81.)

4 *azért köszön le ma* — Mészáros Lázár elmondta, hogy ápr. 15-én „éjféli után bevégezttnek látom és tartom pályámat azért, hogy hétfőn ápril 16-kán az új minister datálja mint a consulok az ő aeráját, melly nap a muszkáknak dies nefastus. (Tetszés). Ezután nincs más kérésem a t. házhoz, mint hogy legyenek olly szivesek engemet mint egyszerű polgárt, és bajai követet körülükben elfogadni, ugy mint én szivesen felkérem, és mint önök jónak találják.” (Uo.) A mondottakat a jegyzőkönyv szerint „hangos és hosszas éljenzés” fogadta.

5 *dies nefastus* — szerencsétlen, veszélyt hozó nap

6 *Nem akar . . . halotti beszédet tartani* — Mészáros Lázár szavai: „Meghalt Mészáros az első, tünődtem hogy talán parentátorom sem lesz, de reményelem, hogy egy veres sapkás a parentatiot meg fogja érni s jobban meg fogja érni, mint egykor Mészáros, ki Egerben meghalt, midőn azt mondták: 'Meghalt a Mészáros, hus nélkül hagyta várost.' (Tetszés.)” (Közl. Uo.)

13 *a historia mást fog mondani* — Elsőnek Bezerédy István méltatta a hadügyminiszter férfias nyilatkozatát: Szerinte „a ház érzi és elismeri, miként azon lelkületet és jellemet, melyet kifejezett indokaiban, igen is elérte és látja, midőn új virágot tűz polgári érdemeinek koszorujába. A hadügyminiszter hogy vitte a dolgokat, nem kell más kommentár s próba, mint fegyvereink eredménye. Ez meg fogja mutatni az utókornak, hogy minő hadügyminiszter volt Mészáros Lázár, ki alatt ugy szólván, Magyarországnak egy oly

Sor:

fegyveres ereje tudott lábra állani, és oly eredménnyel működni, hogy a régi magyar vitézség hírének és dicsőségének megfelel, és ellenségeinknek rettentő." (Közl 300-01.)

- 14 *bárminő nézetkülönbséggel lehet a hazát szeretni* — Mészáros Lázár a következőkkel okolta lemondását: „ujjabban látom, hogy némely ellentétben állok a mostani kormányval . . . lehetetlenül látom pedig magamat a seregre nézve is azért, mert oly szerencsétlen voltam, hogy huzamos ideig azon unalmas boszuságban nevelkedtem fel, mely a megholt ausztriai házat oly nagyon kitüntette; s míg én azon álmoságból ki akartam bontakozni, addig azon sereg, melyet először a miniszterelnök, később az országos haditanács, azután a honvédelmi bizottmány, később a kormánybiztosok, meg sok megyei bizottmányok velem együtt compániában teremtettünk, — sasként repült, és pedig annyira a csillagok felé, hogy engem szegényt elhagytak, hátrahagytak úgy, hogy most magamat roccocónak látom. (Tetszés.)" (ParlD 2. k. 80—81.; Közl 301.)
- 20 *Volt idő, mikor az ő lelépése . . .* — Jókai itt a Batthyány-kormány 1848 szeptemberi lemondására céloz. Ekkor azonban az egyébként Pesttől távol lévő Mészáros Lázár megtartotta a miniszteri tárcát. A váci kiáltvány értelmében Görgey és tisztikara „csak a Mészáros útján hozzáérkezendő parancsoknak engedelmeskedett". (Koss-ÖM 15. k. 894.)
- 31 *a nemzet jobbainak becsülése vele marad* — Palóczy László képviselő és Kazinczy Gábor indítványára az elnök leszögezte: „A jegyzőkönyvbe be fog menni hálás elismerése mind azon érdemeknek és hazafias tetteknek, melyeket Mészáros Lázár a ministerialis idő alatt oly kitünőleg működve elkövetett; továbbá a kormány oda fog utasítani, hogy az altábornagyi címet neki adja meg." (ParlD 2. k. 83.; Közl 301.)
- 35 *nincs szava a néma erénynek . . .* — Az országgyűlésen Bezerédy István és Palóczy László után Kazinczy Gábor részletesen méltatta Mészáros Lázár tevékenységét. (Uo. 81—83.) Az EL Z betűjegyű szemleírója — valószínűleg Kazinczy — ugyanebben a számban emlékezett meg a hadügyminiszter érdemeiről. (1—2.)

CHARIVARI

[1849. ápr. 16.] 201—02

M: EL 45. sz. 3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *új ministeri combinatio* — „Madarászéknak a Kossuthal való meg-
egyezés esetére kész kormánytervük volt: miniszterelnöknek
Teleki Lászlót, vagy ha az nem tudna hazajönni, Madarász Lászlót
jelölték; a kormány többi tagjaként Perényi Zsigmondot,
Batthyány Kázmért, Luzsinszky Pált kívánták bevonni. Fővezér-
nek pedig Bemet akarták megnyerni. Kossuth azonban a legali-
táshoz ragaszkodva, visszautasította a diktatúra gondolatát, de
megigérte és vállalta, hogy a Házban maga is fellép a szervez-
kedő békepárt ellen”. (ForrSzab 122.) Nem kétséges, hogy jelen
alkalommal Jókai a radikálisok kombinációját gúnyolja.

ezt a névlajstromot küldte be hozzánk — E rövid közlemény Jókai
leleménye. Csernátony Lajos már másnap megbélyegezte az EL
„vorwitzig combinatióját” [kotnyeles tervezetét]. (55. sz. 209.)

4 *Finánc[miniszter]* — Nem véletlenül ízött tréfát és gúnyolódott
az adott tárcákkal kapcsolatban a különböző politikusokkal. Ma-
darász László nyilván a Zichy-kincsek miatt került szóba mint
pénzügyminiszter.

5 *Közlekedés* — Jókai már korábban célzott arra, hogy Irányi Dá-
niel mint „közlekedési szakértő” jól elzárta a felvidéki hágókat
és szorosokat. (54. sz. MT 1849. febr. 15. 2. sz. 7.; Közl 75.)

A közleményre két nap múlva a következő megjegyzést csa-
tolta Jókai:

„Irányi Dániel barátunk maga és Dobolyi Sándor ur nevében
tiltakozik azon cikk ellen, melly őt egy tréfás combinatióban
emliti meg. Reméljük: hogy itt *nem a neki szánt állás*, hanem a
környezet ellen van kifogása. És ez minden esetre becsublétre vá-
lik. A miért is tiltakozását ünnepélyesen közönség elé bocsátjuk.
Sőt egyuttal kinyilatkoztatjuk: hogy a mennyire nem kívánjuk
őt azon collegátusban látni, annyira őrizkedünk e nyilatkozatnak
azon szint adni, mintha ez a tisztelt barátunknak szánt országos
hivatalt érdekelné. Dem verdienste seine Kronen. [amivel meg-
szolgált a koronáját]. (EL 1849. ápr. 18. 47. sz. 3.)

Sor:

- 6 Bernáth József azért került ebbe a sorba mint igazságügyminiszter, mert köztudott volt róla, hogy az események hatására gyakran módosította véleményét. (66. sz.)
- 7 *Dobolyi J.* — Dobolyi Sándorról lehet itt szó, akit már a *IV. Nyíri levélben* is együtt szerepeltetett Jókai Bernáth Józseffel. (78. sz.)
- 8 *Mérei Őrnagy* — Mérey Mórt sokszor gúnyolta Jókai, hogy katonaság nélküli Őrnagy. (66. sz.) Emiatt szerepel hadügyminiszterként a listán.
- 9 *Pálfi A.* — Pálffy Alberttel már 1848-ban tréffálokzott Jókai, hogy — Eötvös Józsefhez hasonlóan — regényírók lesznek a kultuszminiszterek. „Jósika Miklós cultusminister lesz. Eötvös is cultusminister volt. Majd elválik hát most hogy: melyik jobb regényíró? — Barátom Pálfi Albert, ha jól jut eszembe, mi is irtunk valaha regényeket, meg is buktattunk velük vagy három könyvárúst . . . Az ördög nem alszik, valjon nem következik-e ránk is a cultus?” (CikkBesz II. 431.)
- 10 *Szabó Pál* — az 1844-ben alakult Magyar Kereskedelmi Társaság ügyvezető igazgatója volt, aki 1847-ben a társaság pénzt elcsikasztotta és külföldre szökött. Mivel Kossuth Lajos és az ellenzék vezetőknek bizalmába férközött, szökése megingatta az ellenzék gazdaságpolitikai kezdeményezéseinek hitelét. Az 1847-i lapok hasábjain sokat szerepelt szélhámosossága. Jókai is gyakran foglalkozott vele. (CikkBesz I. k. 124—25., 670—71. CikkBesz II. k. 806.)
- 11 *Török követ* — Madarász Józsefnek azért juttatta Jókai a török követi rangot, mert a radikálisok segélyt remélő tájékozódása eredménytelennek bizonyult.
- 12 *Bankfelügyelő* — Már előbb is célzott Jókai arra, hogy Csernátony Lajos fiatal korában pénzt hamisított. (24. sz.)
- 13 *Vlad* — Vlad, Aloisiu, román politikus, aki ápr. közepe óta folytatott béketárgyalásokat, már korábban is gúny tárgya volt az egyik „nyíri levélben”. (80. sz.)
- 14 *Tribunus plebis* — néptribun; Táncsics új alkotmánytervezetének naivitásait gyilkos gúnnyal és ferdítő rosszindulattal pellengérezte ki Jókai (58. sz.)
- 17 *branche* — szakma, itt: tárca
- 19 *A tegnapi ülésben Madarász József hat heti szabadságot kért* — Az ápr. 15-i képviselőházi ülésen erről a kérdéstről nem esett szó. — Máj. 8-án Madarász László valóban kért szabadságot, de a nemzetgyűlés nem szavazta meg a számára. Erre lemondott. (130. sz.)

HIREK

[1849. ápr. 16.] 202—05.

- M: 1. EL 45. sz. 3—4. aláíratlanul.
 2. 7—8. sz. pEL 1849. ápr. 30. 1. sz. 2. aláíratlanul.
 3. 7. sz. KomÉrt 1849. máj. 16. 32. sz. 329—30. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 57 a cikkek közé (pEL: a cikkek közé)
 82 Windischgraetznek (pEL: Windischgrätznek)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A hallott hírek összefoglalása és kommentálása a szerkesztő feladata volt.

1 a lehetőleg legkevesebb hírt hallani — Ápr. derekán szokatlan fejtelenség uralkodott a császáriak soraiban. Értetlenül figyelték Görgey lépéseit.

2 a mi seregeink a külvárosokat már megszállva tartják — Görgey ápr. 10-én Vácón át Komárom felszabadítására indult. Aulich Lajos csapatai ápr. 13-án Pest alatt tanyáztak, de sikerrel tértek ki a túlerővel rendelkező Windischgraetz elől.

A Pest alatti álcátározás alatt Kmety György hadosztálya Rákospalotáról Újpestig űzte a császáriak előőrseit, Asbóth Lajos pedig a kőbányai szőlőkig hatolt előre s szerzett két röppentyűtelepet is. (Horváth Mihály i. m. 3. k. 441.)

A császári fővezért végül is ápr. 12-én felmentették és Olmützbe rendelték.

5 Windischgraetz a budai várból . . . — Az osztrák fővezér észrevéve a magyarok sakkhúzását ápr. 13-án indult Dorogra, hogy a főszereggel megmérkőzzék. De előtte még meg akarta „büntetni” Aulich Lajost, aki hosszú időn keresztül túljárt az eszén. Aulich a „tüntetéseivel” eredményesen mutatta, hogy jelentős erőkkkel igyekszik Pestet megostromolni s közben az ápr. 10-i váci csata után nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarok löereje Komárom irányába tört előre. Ez volt különben az utolsó intézkedése a császári fővezérnek, mert ápr. 14-én Wrbanda gróf, a császár szárnysegédje meghozta Ferenc József kéziratát, amely Windischgraetz felmentette.

Sor:

- 10 *Budáról dgyúzták a várost* — Budáról ekkor még nem ágyúzták Pestet. Erre majd májusban kerül sor, amikor a várvédők Hentzi kitalált ürüggyel bombazáport zúdít a fővárosra. (131. sz.)
- 12 *Schlick egy haditanácskozásban kinyilatkoztató, miszerint a magyar sereget megverni nem lehet* — Jókai nem először ad hírt erről a mendemondáról, amelyet nem lehet hitelesnek elfogadni. Talán a fáma kapta szárnyára ezt a hírt is.
- 14 *a német seregek . . . vonulnak Győr felé* — A császári csapatok zöme Esztergom és Dorog irányában masírozott Pest feladása után.
- 17 *Komáromot két hétig bombáztatta* — Komáromot Simunich márc. 19-től 26-ig naponta, utána alkalmanként bombáztatta. Márc. 30-án Welden tábornok vette át a város és a vár ostromlását. Az őrség azonban pompásan viselte magát. Ápr. 1-én 12 nehéz ágyúval és 2 hatvanfontos mozsárágyúval erősítették meg a védelmet. Az ostrom különböző heveséggel folyt ápr. 21-ig, a vár felmentéséig.
- Welden* — Welden, Ludwig báró (1780—1853) császári altábornagy, olaszországi hadtestparancsnok. 1848 novemberében Bécs katonai parancsnoka. 1849-ben kinevezték táborszernaggyá. Ápr. 12-től máj. 30-ig a Magyarországon harcoló császári csapatok főparancsnoka.
- Simunich* — Báró Balthazar Simunich (1785—1861) osztrák altábornagy. 1848 őszén többször is hiába tört be Magyarországra. Decemberben a magyarokat a nagyszombati csatában legyőzte. A PH szerint híres volt „ostoba gőgjéről és durvaságáról”. (1849. jún. 9. 310. sz. 130.)
- 18 *Monostor-hegy* — sánccal beépített szőlőskert Komáromnál
- 19 *curia* — a komáromi bíróság épülete
- 21 *Mack a várórséggel kiűtött a Vég felől s Simunichot megverte* — Ez a hír alaptalan volt. Ápr. 8-án már megindult a vizsgálat Mack József ellen. A komáromi várvédők nem kíséreltek meg kitörést. Annyi történt csupán, hogy az állandó bombázások idején az osztrákok időközönként — a magyarok sikeres ágyútüze miatt — megváltoztatták támaszpontjaikat, ahonnan a várat és a várost jobban tudták lőni.
- 23 *Nagy Lél* — Nagylél, Csallóközarányos, csallóközi község a múlt századi Komárom megye Komárom járásában
- 33 *Tegnap este* — ápr. 15-én.
- Debrecen város ki volt világítva* — A kivilágtott város ápr. 15-én Kossuth szállása előtt fáklyászenével ünnepelte a detronizációt. (SzabFővD 282.) Az 50 000-es Debrecen lelkesedését Könyves

Sor:

- Tóth Mihály lelkész tolmácsolta. Ekkor jelent meg az ablakban Kossuth és tartott beszédet az ünneplőkhez.
- 42 *Ledru Rollin* — Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807—1874), francia kispolgári demokrata párti politikus, 1848-ban belügyminiszter volt, a Hegypárt vezére, aki fokozatosan közeledett a burzsoá reakcióhoz.
- 43 *Olly szép, hogy alig merjük hinni* — A párizsi hír nem volt igaz. 1849-ben a márciusi választásokon a mérsekelt republikánusok vereséget szenvedtek. A szocialisták jún. 13-án felkelést, barikád-harcot robbantottak ki, de Napóleon — a későbbi III. Napóleon császár — hű tábornokai kartácstűzzel elnyomták a felkelést.
- 45 *Tomavei győzelem* — vsz. Radetzky novarai győzelme 1849. márc. 23-án (III. sz.)
Benedek ezredes — Ludwig Benedek (1804—1881) 1848-ban az Itáliában állomásozó osztrák hadak ezredese volt. Neki is felkínálta Mészáros Lázár hadügyminiszter a szerb felkelők elleni seregek vezérletét, de ő végig kitartott a Habsburgok pártján. Nagy szerepet játszott a novarai győzelemben. Júniusban már mint tábornok a magyarok ellen harcolt. Jún. 28-án az ő katonái nyomultak elsők a győri sáncokra.
- 46 *Gyulaiak* — Gyulai Ferenc magyar származású osztrák tábornok katonái. Gyulai Ferenc egyébként 1849 májusában osztrák birodalmi hadügyminiszter lett. (207. sz.)
- 64 *a rebellesek hadserege meg van semmisítve . . .* — Ezt a dicsekvő jelentést a kápolnai csata után küldte Windischgraetz a császárnak. (29. sz.)
- 66 *Szólnokndl . . . 11 dgyut és hatezer embert vesztettek* — Jókai adatai túlzottak. (43. sz.)
- 68 *Erdély már tiszta* — Kossuth szerint „Az ellenség hazug győzelmekkel kérkedett, hogy a magyar népet elámitva kétségbe ejtse. — Ámitá a népet hazug hírekkel, hogy Erdélyből kiverték seregeinket, midőn az ő seregei verettek ki; hogy Szegedet ostrommal bevette Jellachich, ki Szegednek soha még csak környékét sem láthatá.” (Okm 2. k. 390.)
Puchner seregétől és a muszkáktól — Kossuth írta ápr. 8-án: „Erdélyben nincsen császári ellenség többé, nyakunkra hozta ezen császár a béke nevében, a vad muszkákat, de Bem s az erdélyi magyar hadsereg utolsó emberig kiverte Erdély szent földéről az ellenséget, muszka pártfogóival egyetemben.” (Okm 2. k. 390.)
- 7a *Pétervárad* — Petrovaradin, erődtámasz a múlt századi Szerém megyében, Újvidékkel szemben, a Duna bal partján. Központi

Sor:

szerepet játszott a szabadságharc idején a szerb felkelők elleni harcokban.

Pétervárad el van foglalva — Pétervárad „már-már Eszék sorsával volt az ellenség ármányai következtében fenyegetve” (KossÖM 14. k. 876.), amikor Perczel Mór ápr. 3-án elfoglalta a római sáncokat, s ezt a várat is biztosította.

74 *a császári seregek Debrecen felé járnak* — Windischgraetz február végén ígérte meg Ferenc József császárnak, hogy pár nap múlva elfoglalja a felkelők fészékét, Debrecent. (71. sz.)

75 *ötven mérföldnyi* — kb. 420 km

83 *jeruzsalemi király* — Ferenc József

97 *Besze János* (1811—1892) — az esztergomi nemzetőrség parancsnoka; tömegharagot csillapító, dörgő hangú népszónok, nemzetgyűlési követ.

99 *Lovasy* — Lovassy László (1815—1892) reformkori ellenzéki hazafi. 1836-ban lecsukták és a börtönben megőrült.

II O

DUNÁNTULI BIZTOS HIREK

206—07.

- M: 1. EL 1849. ápr. 17. 46. sz. 3. aláíratlanul.
2. pEL 1849. máj. 2. 3. sz. 10. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A pEL azonos címen megrövidítve közölte a cikket. Az elején 30 sort elhagyott.

26 köröztet ingyen (EL: köröztett ingyen. — sh. —)

30 Leggazabb, állításuk szerint, (pEL: Leggazabb, többek állítása szerint,)

44 hanem Lonovits (pEL: hanem Lonovics)

48 A „Veszprémben a világi rendből” kezd. résztől a pEL a befejező szakaszt elhagyta.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Tegnap érkezett négy ismerősünk* — Az ismerősöktől származó híreket a szerkesztő foglalta össze és motiválta.
- 3 *Földvár* — Dunaföldvár, nagyközség a Duna jobb partján a Tolna megyei dunaföldvári járásban; régi átkelőhely
- 8 *... jó neműjük megőrzé a hiveket* — A veszprémiek hazafias helytállását Kossuth Lajos is értékelte. (KossÖM 15. k. 507.)
- 13 *Windischgraez ... hazug győzelmei hitegetésével ...* — Az osztrák fővezér harctéri hazudozása a kápolnai csata után vált közmondásossá. (71. sz.)
- 18 *a magyar bankjegyek érvénytelenekké canonicáltattak a zsmarokoktól* — Windischgraez fenntartotta magának azt a jogot, hogy finansziális ügyekben intézkedjék, s hamarosan nagy zűrzavart idézett elő. (65. sz.)
- 24 *a clerus ... és a volt úri rend minden elkövet a nép dmitásdra* — A veszprémi közvélemény elítélte az egyházi funkcionáriusok „pecsovics” magatartását.
- 32 *Poldny* — Veszprém megyei község a devecseri járásban zirci szerzetbeli lelkész — A Veszprém megyei zirci szerzetesek hazafiasságát az *Enyim, tied, övé c.* regényében is megjelentette Jókai.
- 38 *A bicskei ... ref. pap* — Nem a református papot, hanem a katolikus lelkészt börtönözték be a császáriak.
- 39 *... a kérdések suggestíve tétettek elébe, hogy kimenthesse magát* — Hasonló eset fordult elő Petőcz György alispánnal. (170. sz.) *A köszlő ember fiaiban* Baradlay Jenő viselkedett hasonlóképpen bírái előtt. (II. k. JKK 28. k. 456—57.)
- 44 *Lonovits* — Lonovics Ignác (1793—1867) csanádi püspök. 1848-ban egri érsekké nevezték ki. Az aradi kapituláció után Bécs lemondatta, de a kiegyezés után kalocsai érsek lett.
- 49 *Bezerédy Kristóf* — a Veszprém megyei nemzetőrség parancsnoka Komáromnál
- 50 *Pap János* — Veszprém megye főjegyzője, 1848-ban a somlóvásárhelyi kerület képviselőjévé választották. Windischgraez bevonulása után Veszprém megye császári megyefőnöke lett. Debrecenben magfosztották mandátumától.
- Vermes Illyés* — Vermes Illés (1805—1875) A szabadságharc előtt Veszprém megye alispánja, a pápai uradalom jószágigazgatója volt, majd 1848-ban Pápán választották meg követnek. Világos után ügyvédi gyakorlatot folytatott.
- Eszterházi Károly* — gr. Esterházy Károly (1799—1857) — A

Sor:

szabadságharc előtt hivatásos császári katonatiszt volt s mint százados vált meg a hadseregtől. 1848. jún. 22-én a magyar kormány kinevezte a Veszprém megyei nemzetőrség őrnagy-parancsnokává. Nem volt császári biztos.

A cikk ápr. 17-i közlése után jelent meg Simonyi Ernő megjegyzése:

„Az Esti lapok 46-dik számában „Dunántuli hírek” címe alatt az foglaltatik, hogy 'Veszprémben a császári gázságnak fő-főtámaszai egyike Eszterházi Károly császári biztos.' — Miután én csak néhány nap előtt jöttem Nyitramegyéből Veszprémre keresztül Debrecenbe és bizonyos tudomásom van arról, hogy először Eszterházi Károly nem Veszprémben, hanem nyitramegyei szeredi jószágán mulat, és semminemű hivatalt nem visel; és másodszor arról: hogy Veszprém megyében nem Eszterházi Károly, hanem Fiát Ferenc a császári biztos: — kötelességemnek ismerem a nyilvánosság organumaiban foglalt ilyen híreket, melyek egyesek becsületét a közönség előtt megsemmisíthetik, miután valótlanáguk bizonyos tudomásomra van, ezt a közönség előtt nyilvánítani.

Egyébiránt én Eszterházi Károlyt közelebbről nem ismervén, annak sem jó, sem rossz szelleméről, a haza iránti hűséges vagy ellenséges indulatáról, mint előttem ismeretlenekről nem kezdekem.” (1849. ápr. 18. 47. sz. 3.)

Erre következik Jókai lapalji megjegyzése:

„Mind ezekből az a tanulság, hogy mostani időkben mentül gazdálkodóbban kell osztogatni honárulási vádakat. A bebizonyított vétket sujtsa a közvélemény, de gyanu alapján vádat ne támasszon. — Ezentul személyeket érdeklő tényeket csak a beküldő név aláírásával fogunk közölhetni. Szerk.”

A cikk máj. 1-i második közlése alkalmával P. J. betűjegyű ismeretlen szerző válaszolt:

„Tisztelt szerkesztő ur!

Bicske, majus 8-dik 1849.

„Az „Esti Lapok” 8-dik számában „Dunántuli biztos hírek” rovata alatt következő sorokat olvasván: „A bicskei (fehérm.) ref. pap katonai törvényszék elé állított hazafias beszédeiért sat. úgy vélem, az igazságnak tartozom a félelértés megigazításával, s reményilem, becses lapjában nem fog ezen soroktól egy kis helyet megtagadni. — Jóllehet a bicskei ref. lelkész Nagy István, haza-

Sor:

fiui érzelmeiről kétségünk nincs; mindazáltal a jelenleg is fogságban símlődő lelkész nem ő, hanem a páratlan hazafiui buzgalmu, lelkes és tiszta jellemű cathol. lelkész Neumann József, kit ördögi kárörömmel áztattak el, saját hal[]gatói közül néhányan, részint vakbuzgóság; részint ostobaság; részint pedig kiszámított gázság által vezéreltelve.

Itt t. i. csak azokat értem, kik Windischgrätzhez kétszer is Budára hivatva, Neumann ügyét sujositó vádjaikat *esküvel* is erősíteni nem pirultak. Mellőzöm a bicskei hivataloskodása kezdetétől óta, a Bathyány Kázmér patronatusa által bicskei lelkésszé választott egyénre irigykedő papi hierarchia fondorkodásait. Mellőzöm a némellyek által — már előre — szeméye iránt, hal[]gatói közé hintett bizalmatlanságot, s álhireken alapított ellen-szenyöket oly kaputos egyéneknek is, kiktől jogosan kívánhatnánk műveltebb értelmességöknél fogva, hogy csak constatirozott tényekre, nem haszontalan mende mondákra alapítsák véleményöket. Most elég ennyi. Isten Önnel T. Szerkesztő." (1949. máj. 8. 8. sz. 31.)

III

HIREK

[1849. ápr. 17.] 208—11.

M: EL 46. sz. 4. aláíratlanul.

Részl.: *Vegyes hírek.* Honvéd 1849. ápr. 21. 98. sz. 388.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

22 A napokban (EL: A A napokban — sh. —)

45 jó hangulatú (EL: jó hangulatn — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *gödöllői futás* — Windischgrätz az isaszegi csata előtt Gödöllő mellett összpontosította seregét, hogy biztosítsa Pestet. Itt ütötte fel főhadiszállását is, de az ápr. 6-i isaszegi vereség másnapján már Kossuth szállt meg Gödöllőn. (97. sz.)

Windischgrätz hadi tanácsot tartott . . . egy üllői kocsmában — Ápr. 6-ról 7-re virradó éjjel intézkedett Windischgrätz. Serege ápr.

Sor:

7-én elért a Rákos patakhoz, az 1. hadteste pedig az üllői ország-
utat szállta meg. Maga a budai palotából kiköltözött s egy kis
kerepesi szállodában ütött tanyát. Az osztrák sereg tehát Pest felé
szorult vissza.

4 *Schlick itt azt mondta, hogy Budapestet védeni nem lehet* — Schlick
kijelentésére nincsen bizonyíték.

6 *Radetzki által küldendő ... segélyt* — Windischgrätz eltökélt
szándéka volt, hogy Pest alatt „összpontosított” állásokban várja
be a kért katonai segítséget.

Hammerstein, Eduard Wilhelm Freih. (1785—1861) — lovassági
tábornok. Galícia parancsnoka

12 *tomovai csata* — vsz. Radetzky győzelmes novarai csatája márc.
23-án

12 *Carlo Alberto* — Károly Albert (1798—1849) szardíniai király,
1848. márc. 23-án hadat üzent Ausztriának. Kezdeti sikerek után
Milánóból is kiszorult s aug. 9-én fegyverszünetet kötött. 1849-
ben ismét háborút kezdett, de márc. 23-án Novaránál Radetzky
legyőzte. Trónjáról még a csatatéren lemondott s Portugáliába
költözött, ahol néhány hónap múlva meghalt.

22 *város erdő* — a mai Városliget parkírozatlan elődje. Létesítését a
régí Ökör dűlő helyén Boráros János, Pest városbírája javasolta
1794-ben. A parkosítást 1805-ben a József nádor elnöklétével
működő Királyi Szépléti Bizottmány kezdte meg. Nebbien Hen-
rik gazdasági tanácsos tervei szerint, s a 30-as évek végére lényec-
gében már a mostani körvonalai bontakoztak ki.

Az áprilisi napokban valóban sokan jártak ki a főváros külső
kerületeiben figyelni, hogy mikor érkeznek Pestre a felszabadító
magyar csapatok.

23 *osztály* — divízió, század

27 *Havas ... betiltotta a városerdei sétányokat* — Ápr. 12-én jelentette
meg Havas József császári biztos a következő hirdetést: „Miótán
sokan kíváncsiságból a seregek állomásaihoz annyira közeled-
nek, hogy személyüket veszélyeztetik, ennél fogva e tekintet-
ben mindenki komolyan figyelmeztettetik, és ismételve paran-
csoltatik, hogy nyugodtan lakásában tartózkodjék, miután a
seregek meg gondolatlanokra nemcsak tekinteni nem fog, hanem azok, mint ezen rendelet szándékos
áthágói elfogattatni, s érzékenyen megbüntettetni fognak.” (Ge-
lich Richárd i. m. 3. k. 232.; L. 127. sz.)

28 *ogulini ezred* — határőrezred, amely Jellacsics parancsnoksága
alatt vett részt a tavaszi hadműveletekben

Sor:

- 34 *A pesti zsidókra . . .* — A császáriak a magyarokkal való együttműködés ürügyén alaposan megadóztatták a zsidókat. (Pl. *Amtlicher Theil* [Hivatalos rész] *Pesther Zeitung* 1849. febr. 13. 903. sz. 5321.) Windischgractz márciusban „a pesti zsidó közönséget fejenként 20 000 pfntnyi ezüst pénzre büntette”. (Keszű Nagy: *Pest, ostromállapotjában. 1849. jan. 5.—ápr. 24.* PH 1849. jún. 12. 312. sz. 137.) Júliusban a győri „hűtlen” hitközségnek kellett 80.000 pengőforintot fizetnie. (*Külföld.* PH 1849. júl. 9. 333. sz. 217.)
- 35 *generalstaebler* — vezérkari tiszt, Generalstäbler
- 46 *volt követük* — nyilván sajtóhiba „volt követeik” helyett. A Debrecenben meg nem jelent dunántúli képviselők közül a nemzetgyűlés a következőket nyilvánította lemondottaknak: Bartos Ede, Perczel Vince (Baranya), gr. Festetich Géza (Fejér), Halassy Ede, Ghyczy Kálmán, Pázmándy Dénes, Sárközy József (Komárom) Vermes Illés (Pápa) gr. Festics Miklós (Somogy) Csupor Gábor, Niczky Sándor, Tar János (Sopron) Döry Frigyes (Tolna) Hettyey István, Hettyey Vince, Bezerédy László, Reissig Alajos, gr. Szapáry Antal, Széll József (Vas) Anyos István, Bocsor István, Pap János (Veszprém) Gr. Putheány József (Zala).
- 48 *váci csata* — A váci ütközet ápr. 10.-én zajlott le. Ápr 7-én a gödöllői haditanácsban Kossuth Lajos továbbra is az ellenség megsemmisítését jelölte ki a hadműveletek fő céljának. A terv szerint azonban a döntő ütközetre nem Pesten, hanem Komárom várának a felmentése után, a császáriak fő erőinek hátbatámadásával a Dunántúlon került volna sor. Aulich hadteste — Asbóth Lajos hadosztályával megerősítve — csak figyelmet elterelő tünethető támadást, demonstrációkat intézett Pest ellen.
- A III. hadtest és nyomában az I. és a VII. hadtest Vác felé nyomult, s megtámadta Christian Götz tábornok 8000-es seregét. A Gombás patak hídját — ahol leghevesebben folyt a küzdelem — Damjanich híres 3. zászlóalja foglalta el, s a vasúti töltésről is kemény harc után szorították vissza az osztrákokat. A város kijáratát elszántan védő Göcz halálos sebet kapott, s másnap meghalt. A rémülten menekülő osztrákoknak sikerült kibújni Damjanich és Klapka harapófogójából. A császáriak azt gondolva, hogy a honvédsereg fő erői Pest alatt állnak, a Nyitra vonal védelmét Wohlgemut 12 000-es seregére és a Vácról megmenekültekre bízták. A magyar sereg zöme (26 000 ember) Ipolyságon és Léván át folytatta előrenyomulását.
- . . . *egy egész zászlóaljat és 3 ágyút fogott el* — A váci csatában hét

Sor:

osztrák zászlóalj harcolt 27 ágyúval. A császáriak vesztesége 59 halott, 69 sebesült és 215 fogoly. A veszteséghez 42 ló járult. A magyarok holtakban és sebesültekben 150 embert vesztek.

60 sz. — szent

71 *Windischgraez legutóbbi placatjában ezeket írja . . .* — A Pestről kivonult császáriak valóban Pesten hagyták sebesültjeiket, és a betegeket, de a többszáz politikai foglyukat — köztük gr. Batthyány Lajost és gr. Károlyi Istvánt — magukkal vitték (*Vegyes hírek*. Honvéd 1849. máj. 2. 107. sz. 422.)

80 *Trop tard* — nagyon késő

83 *tomarai hősök* — vsz. a novarai csata osztrák győztesei

II2

POLITICAI HOROSCOPO

[1849. ápr. 18.] 211 — 14.

M:

1. EL 47. sz. 1—2. aláíratlanul.

2. 2. sz. PH 1849. máj. 4. 280. sz. 33. aláíratlanul *Az europai kísértet címen.*

3. 1. sz. FAIM 141—42.

4. HhM 6. k. 146—50.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

4 vérünk**ből** vérnek (FAIM; HhM: vérünk**ből valónak**)

6 vannak ő**s** (FAIM; HhM: vannak ő**si**)

9 a mi aristocratiánk (HhM: a mi aristokratiánk)

14 hol politikai (HhM: hol politikai)

15 socialis téren (HhM: socialis téren)

21 az mondhatja (FAIM; HhM: azt mondhatja)

27 emlékezik reá (FAIM; HhM: emlékezik rá)

» mondja (FAIM; HhM: és mondja)

28 csak az ne (FAIM; HhM: csak azt ne.)

29 meg tölök: hogy (FAIM; HhM: tőle: hogy)

40 módjában megmutatni vitézségét Napóleon (FAIM; HhM: módjában vitézségét megmutatni Napóleon)

48 azt a kormány (PH; FAIM: azt a kormányzás)

50 okunk van tehát (FAIM; HhM: okunk van hát)

Sor:

- 51 az, mi minden (FAIM; HhM: az, a mi minden)
58 nagy lelkiségére (EL: nagy lelkiségére — sh. —)
62 circum dederunt (HhM: circum dederunt)
68 az executió (HhM: az exekutio)
73 dynastiának (HhM: dinasztíának) A HhM általában modernizálja azt a szót.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *az új alkotmány készítésénél . . .* — Most már a békepárt is belátja, hogy az új alkotmány elkészítése — ami ellen korábban elszántan hadakozott — elkerülhetetlen. A trónfosztás után azonnal felmerült az államforma kérdése, amely elválaszthatatlan az alkotmánytól. A békepártnak most sietve kell leszögeznie az új alkotmány kidolgozásánál figyelembe veendő elveket.
- 23 *Az emberek csindlnak maguknak ijesztő képeket* — A cári intervenció már a detronizáció előtt eldöntött diplomáciai tény volt.
- 36 *cserkesz* — a Kaukázus mentén lakó, szabadságszerető lovas nomád nép
- 40 *az elemek segítségéhez folyamodott . . .* — Utalás arra, hogy az 1812-i hadjáratban az oroszok felgyújtották Moszkvát, s úgy szorították vissza Napóleon francia csapatait.
- 52 *Kisértet az, csak közel kell menni hozzá* — Jún. 22-én írták a *Res-publica* c. napilapnak, hogy az oroszok „még csak annyi bajt sem okozandnak, mint az osztrákok . . . gyáván viselték magukat . . . Honvédeink meglátásakor futnak, a mennyire csak erejük engedi”. (*Belföld*. 1849. jún. 26. 8. sz. 31.) Közismert volt a cári katonák rosszul tápláltsága. Gróf Zichy Ferencnek kellett volna gondoskodnia ellátásukról, de a szabadságharc idején különösen a Felvidéken volt kevés az élelem. *A kőszívű ember fiai* kritikai sajtó alá rendezéscskor leírtuk, hogy egykorú források alapján, a cári csapatok élelmezéséhez felhasználták a faggyút, tököt, répát stb. S nem csoda, hogy terjedt köztük a kolera. (II. k. JKK 28. k. 199. 441—42.) *A Világszép lednyok* c. népszínműben az ekkori hangulatot tükrözve mondja Hiúz: „Láttam én már muszkát, amint a nagy érett uborkát ette a lóháton. Nincsen abban lélek, mert az szecskával él, egy magyar legény tizet a tarsolyába gyűr belőle. Az ágyútól még éppen ne félj semmit, nem egyéb az, mint egy nagy bolond bodzafapuska rézből; amint elsütötték, vége van, megdőglött.” (*Drdmák* JKK III. k. 32.)

Sor:

- 59 *Ha ezért a nagylelkűségért bombákkal . . .* — A császáriak a sebesülteket és a betegeket Pesten hagyták, s ugyanakkor a főváros bombázásával és a Lánchíd felrobbantásával fenyegetőztek. (L. 111. sz.)
- 62 *circum dederunt me* — körülvettek engem (ti. a halál fájdalmai), a pokol fájdalmai megkönyékeztek engem, a 17. zsoltár egy része, amelyet a katolikus temetési szertartásokon énekelnek
- 67 *fundus* — alap
- 70 *A német lapok teli vannak . . .* — Erről két nappal korábban írt Jókai. (109. sz.)
- 81 *Austria betiltotta tulajdon hazánk földjén magyar bankjegyeinket* — Windischgrätz rendeleteiről van szó. (65. sz.)

II3

HÍREK

[1849. ápr. 19.] 215—19.

M: EL 48. sz. 3—4. aláíratlanul. 260—63.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 31 *mit mondjon* (EL: *mint mondjon* — sh. —)
- 44 *mart 25-én* (EL: *mert 25-én* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A hírek összeválogatására a szerkesztő vállalkozott. A sajátos lapszemle publikálása Jókai szerzőségére vall. Megerősíti ezt az Irányi Dánielre vonatkozó megjegyzés. Erre utal az orosz intervencióval kapcsolatos fejtegetések mellőzése.

- 1 *A Figyelmező April 3-iki és 5-iki számai* — a Figyelmező 2. évfolyamának 62. és 64. tehát nem egymás után következő két száma
- 3 *Az orosz intervenció magdt e nemzetellenes lapot is megdöbbsenté* — A Figyelmező ápr. 5-i vezércikkéből valóban az hüvelyezhető ki, hogy Vida Károly szerkesztő „szomoru aggodalmakkal eltelve” gondolt 1848-ban a mozgalmak következményeire. Állítólag már március idusán világosan látta, hogy a forradalomnak „orosz

Sor:

és kancsuka lesz a vége" Előtte az „orosz beavatkozás soha sem volt váratlan. Ismertük keleti Európa körülményeit. Jól tudtuk, miszerint Magyarországnak Auszriától elszakadása kivihetetlen. Ez okvetlenül az osztrák birodalmat bontaná szét s több apró királyságot teremne, mi által Európa sulyegylene lényegesen megváltoznék." (Budapest, ápril. 4. 64. sz. 257.)

- 5 Kossuth a dynastiát olly dilemmába hozta hogy elveszni vagy az orosz segélyéhez folyamodnia kellett — Vida idézett vezércikke szerint „a sors ugy akará, hogy Austria saját népei ellen lön kénytelen orosz segélyre szorulni, saját maga érdeke ellen kénytelen támaszkodni a hatalomra, melly kinézés nélkül semmibe sem fogott még soha, mellynek politikája hasonló a régi Romáéhoz.

A viszonyok ekképi alakulását csak sajnálhatjuk, midőn el nem ismernünk nem lehet, miszerint a létel mindenek felett való; hol a fennmaradás van kérdésben, ott áldozatot hozni szabad, sőt önmagunk iránti kötelesség.

Illy dilemmába hozta a dynastiát Kossuth és társai örült vállalata" (I. h.)

- 7 A török követség az orosz interventió hírére . . . haza távozott — Vida Károly a következőket írta: „Zágrábi lapokból tudjuk azt is, miszerint a török követség Bécsből Zágrábon s Belgrádon át haza távozott.

Törökország már régen olly korhadt épület volt, melly csak az európai békepolitika végett állott fen.

Jelenleg ugy látszik, eljött az idő, mellyben Oroszország régen táplált terveit Törökország irányában valósitandja".

Később ismét leszögezi, hogy „a török követ haza utazott" s hozzáfűzi azt is, hogy „Ez háború jele szokott lenni". (I. h.)

Ápr. 3-án írta a Figyelmező: „Mult szombaton [márc. 31-én] utazott itt keresztül az osztrák udvarnál levő török követ egész kíséretével, Belgrádon át gyorsan Konstantinápolyba sietve". (Vidéki tudósítások. 62. sz. 251.)

- 9 A török szultán megtagadta az orosz hajóhadnak a Dardanellákoni átmenetelt — Vida Károly szerint „Oroszország a mai időben a legnagyobb sullyal nehezedik Európa politikai mérlegébe.

Hírlapokból tudjuk, miszerint az angol s francia követek a divannál élénk értekezleteket folytattak. Ezek befolyásának tulajdonítandó, hogy a török szultán megtagadta az orosz hajóseregnek a Dardanellákoni átmenetelt." (ápr. 5. 64. sz. 257.)

- 11 Vida Károly kezdi táncsolni a dynastiának: hogy political ildomoságból iparkodjék megnyerni a pártitökökkel sympathisdló véleményeket

Sor:

— A Figyelmező szerint Magyarország nem nagyon reménykedhet abban, hogy Anglia és Franciaország fegyveres beavatkozása meg fogja akadályozni az orosz intervenciót, s felveti a kérdést, hogy mi ebből a tanulság. „Véleményünk szerint az a tanulság, miszerint minden lehető módokkal azon kellene lenni, hogy az orosz segítség mielőbb szükségtelessé váljék.

A magyar nemzet nyújtson segédkezet — legalább erkölcsileg, ha másként nem teheti — a lázadás lecsillapítására.

A kormányról nem kételkedünk, miként a birodalom érdekeit szem előtt nem tévesztendi s ha kell inkább Magyarország bel-igazgatási önállóságához hoz áldozatot, mint sem idegen hatalomnak engedjen olyan engedményeket, hozzon olyan áldozatokat, melyeket később oka lenne megbánni.

Ezzel a most még pártütőkkel sympathisáló véleményt is nagy mértékben nyerné meg, mellyet egészen megvetni tiltja a politikai ildomosság.” (I. h.)

- 14 *Vida a Debreceni lapokból közli egész terjedelmében Irányi Dániel bardtunknak egy a Debreceni lapokban megjelent cikkét* — Ápr. 5-én közölte a Figyelmező szerkesztője, hogy debreceni újságokból „sok tanulságot lehet kivonni, a mellyek, rövidre szorítva, oda mennek ki, hogy ott a világ dolgairól semmit sem tudnak, mert Kossuth ott is, mint Budapesten, politikája főelvének tartja: vak-ságban tartani alattvalóit”. (I. h.)

Valóban közölte a DebL febr. 27-én és márc. 1-én megjelent cikkét, amely „igen jó tartalmat nyújt a debreceni állapotokba tekinteni”. Az érintett cikket *Tájékoztul Debrecenben* címmel Irányi Dániel írta. (1. sz. 1–2; 2. sz. 5.) Vida Károly némi zárójeles megjegyzésekkel publikálta Irányi értekezését. A közlést a következő szavakkal zárta: „Sajnáljuk, hogy ezen lapok 2-ik számánál több kezünkbe nem jutván, az [Irányi által] ígért folytatást nem adhatjuk. Közelebbről más mutatókkal fogunk szolgálni.” (258.)

- 16 *Ki hitte volna, hogy tisztelt bardtunk cikkei azon lapban találganak honukra, mellynek pártfogásába egykor a mi cikkeinket méltóztatott ajdnlani* — A DebL szatirikus próféciákba felejtkezve jósolta, hogy Jókainak a Közlönyben megjelent értekezései „a Figyelmezőben betűről betűre lesznek lenyomva”. (*Lapszemle.* 1849. márc. 1. 2. sz. 8.)

E néhány sor azt is bizonyítja, hogy e hírláncolat szerzője Jókai Mór.

- 20 *Vida Károly azt mondja: hogy a városban mindenki hallja az dgyt-*

Sor:

zást, csak ő nem — A Figyelmező „újdondásza” a Hírfüzet c. rovatban írta ápr. 5-én, hogy a napokban „ismét megkezdődtek a vándorlások, bucsujárások a sz. Gellérthegye és a város erdeje felé. E helyek kíváncsi emberekkel teltek meg, kik minden áron ágyusztót akartak hallani. Megvalljuk részint a szép idő, részint mások példája magunkat is kicsalt. Azonban bár mennyire högyeztük is füleinket, egyetlen ágyusztót sem hallánk sem mi, sem mások. S most jön a java. Alig hogy beértünk, annyi felől hallók, hogy ottan hallható volt az ágyuzás, hogy elvégre mi magunk is elhittük.” (56. sz. 258.)

- 22 *Szent-Tamás* — Srbobran, a Ferenc csatorna melletti község a múlt századi Bács-Bodrog megye óbecsei járásában; a szabadságharc idején több ízben volt véres csaták színhelye, a hírhedtté vált római sáncokkal a szerb felkelők egyik legjobban megerősített tábora volt. A magyar hadsereg 1848 nyarán háromszor is megkísérelte bevenni, de sikertelenül. 1849. ápr. 3-án Perczel Mór vezette a negyedik támadást, s többszöri rohammal öldöklő küzdelemben foglalta el. Mivel az egész lakosság ellenállt, megtorlásul porrá égette a várost, a sáncokat pedig felrobbantatta. (A magyar nemzet története II. k. JKK 68. k. 484—85.)

Szent-Tamásnál a megtámadó magyar seregek tetemes veszteséggel visszaverettek — A Figyelmező ápr. 5-i közleménye szerint „Szent-Tamásnál csakugyan volt ütközet, az eredmény azonban koránt sem az vala, mit itt híreltek. A támadó rebellis seregek tetemes veszteséggel visszanyomultak. Kérdés már most, melyik a rebellisebb.” (Hírfüzet. 64. sz. 258.)

1849 márciusában 3000 szerb felkelő 14 ágyúval védte Szenttamást. Ápr. 3-án reggel 7 órakor Perczel Mór és Gáll ezredes intézett támadást Szenttamás ellen, s hatalmas utcai csatában elfoglalták a várost. Egykorú jelentések szerint az erdebek 2000, a magyarok csak 200 halottat és sebesültet vesztek. Ápr. 4-én és 5-én Perczel szétromboltatta a sáncokat. (109. sz.)

- 25 *Hortnál és Hatvannál nem volt egyéb előrsi csatánál* — A Figyelmező ápr. 5-i híradása szerint „Ma 500 fogoly honvédet hoztak be Pestre, kik a Hortnál, Hatvanon tul vívott előrsi csatában estek a Schlick tábornagynagy által vezérelt hadsereg kezébe.” (Hírfüzet. 64. sz. 258.)

- 27 *Liptó Sz. Miklósról szörnyen örvendő levelet írnak* — A Figyelmezőben közzétett lipótszentmiklósi levelet márc. 22-i keltezéssel küldték a szerkesztőnek.

- 28 *megérkezett Vietorisz László kir. biztos ő nsga, kinek dicső, de nehéz*

Sor:

feladata Liptót a fenséges dynastiához hűségben consolidálni — A Figyelmező szerint „Folyó hó 17-én érkezett körünkbe Vitorisz László teljes hatalommal ide küldött kir. biztos ő nsga. Feladata — Liptót a fenséges dynastiához hűségében consolidálni, — dicső, de nehéz!” (258.)

Vitorisz — V. László tanácsos császári biztos volt 1849-ben Liptó megyében. Egyébként Stúr, Hurban és Hodža ápr. 13-án az osztrák kormányhoz intézett memorandumukban magyarizmussal vádolták, azt állítva, hogy ismét a magyart tette a megye hivatalos nyelvévé s a hivatalokra kossuthistákat emelt.

- 33 *megkülönbözteti a catholicus Liptót az evangelicus Liptótól* — A Figyelmező liptói levelezője szerint „Liptó lakossága hosszabb idő óta [két felé] van oszolva . . . A katolikusok ámbár számuknál fogva Liptóban többséget tesznek, a megyei hivatalokból már ez előtt csaknem egészen kiszorítottak. — Tulajdonított ez az evangelikusok türelmetlenségének és más felekezetiüket elnyomási vágyának; — a katolikusok bizodalma tehát az evangelikusok iránt napról-napra csökken, és ez által majdnem egészen elveszett, hogy ezen evangelikus magistratusokban találtak oly egyének, kik minden inkább, csak jó hivatalnokok nem voltak.” (258.)
- 34 *Hurbán nem mert másként, mint katonaság kíséretében a catholicus Liptóban megjelenni* — A Figyelmező liptói jámbor levelezője így folytatta okoskodását: „Innét fejthető meg a liptói kath. népnek Hurban iránti ellenszenv; mellytől tartva az ugynevezett tót népfelkelés nem mert a kath. alsó Liptóba jöni másképp, mint a rendes katonaság kíséretében; — midőn ugyan e tót népfelkelés az evangelikus felső Liptóban a legünnepélyesebben fogadtatott. Hurban beszédeit a kath. nép csak annyiban méltatta némi figyelemre, a mennyiben azokat félreértette, és belőlök balul azt tudta kimagyarázni, hogy majd mindenben az urakkal fog osztozni.” (I. h.)
- 36 *Vitorisz egy 30 tagból álló bizottmányt alakított* — A Figyelmező levelezője szerint „A katolikusok közül a tót népfelkeléshez alig csatlakozott egy kettő, az evangelikusok seregenként tódultak hozzá. Ezek Hurbant üdvöztetőjükül tekinték, ki őket az egy részben gyűlölt magistratustól megszabadítandja, — mert az evangelikus nép azon erős meggyőződésben volt, hogy a megyei magistratus fondorkodásai által megfosztatott lelkeszeik, tanítóik és polgáraik legkitünőbbjeitől, — azért a magyar ügyet is, mellyet a megyei magistratus képviselt, abban hagyni, és tót

Sor:

administratio után kezdett sóvárogni; mit a cs. kir. katonaság ide jöttével, miután a volt megyei magistratus szétfutott, meg is nyerte." (I. h.)

Ugyanez a levelező így folytatja: „E pillanattól a tót nemzeti-ség utáni vágy nőttön nőtt és azokat is ellepte, kik ezelőtt közön-bösek voltak, min annál kevésbé akadhatni fen, mert a szegény tót nép részére kiadott magyar bizonyítványokkal visszaélések történtek. Végre a nép, miután neki a közügyekbe befolyás adatott, azt kívánja, hogy kebeléből alkalmas legyenek alkal-mazzassanak megyei hivatalokra; míg azt el nem éri, mindig gyanuba fogja venni a nemességet, hogy csak maga — és nem a nép érdekeit mozdítja elő." (I. h.)

A lipótszentmiklósi levelező szerint „A mennyire ismeretesek azon individuumok, kikből Victorisz László kir. biztos ő nsga által nevezett megye imagistratus áll, ezek egy kettőt, a régi ma-gistratusból most is megtartatott, kivéve, a nép bizodalját meg-érdemlik, és bírják. Magistratuson kívül alakított mintegy 30 által nevezett megyei magistratus áll, ezek egy kettőt, a régi ma-gistratusból most is megtartatott, kivéve, a nép bizodalját meg-érdemlik, és bírják. Magistratuson kívül alakított mintegy 30 tagból álló bizottmány is, melly kormányzó alispán elnöklete alatt a megye politikai ügyeit kezelje. Más ugynevezett törvény-széki bizottmány a juridicumokat látandja el, — egyik a másiktól egészen függetlenül működendik. E bizottmányok ugy szer-kesztvék, hogy kitetszik az igyekezet a fenntérintett érdekeket kiegyenliteni, mégis vannak azokban néhány olly egyének, kik kihagyathartak volna. — A köztanácskozási nyelv ezen bizott-mányokban magyar; — de engedtetik tótul is véleményt elő-adni; a jegyzőkönyvek magyarul szerkesztetnek. Kir. biztos ő nsga, mint halljuk, hosszabb ideig szándékozik Liptóban marad-ni." (I. h.)

38 *Hurbán . . . roz fát tett a császdri tüzre* — A Figyelmező lipói levelezője szerint márc. hónapban több személyt letartóztattak. „Legközelebben parancsolat érkezett, hogy némelyek közülök Pozsonyba szállittassanak. Szollusz Károly, ki legelől fogatott be, már szabadon bocsátatott; a többivel mi fog történni, még nem tudatik. Hurbán ellen is nyomozás rendeltetett el; mi iránt? Azt mondják, hogy beszédeiben szakadást prédikált volna. Ma-radjon minden ember hivatásának korlátain belül". (I. h.)

41 *A bécsi kormány nem fogadta el Schmerling lemondását* — A Figyel-mező márc. 27-i bécsi híradása szerint „A kormány Schmerling

Sor:

ur kérelmét elbocsáttatása iránt nem fogadá el. Egy hozzá intézett iratban ez áll: Sajnálattal értesült a kormány Bécsben a kérelemről, de a kívánt elbocsátás indoklását nem találhatja kielégítőnek. A kérelem ő fels. elé fog terjesztetni; a határozat bekövetkezteig maradjon Schmerling ur tovább is a neki ő fels. bizalma által kitűzött állomáson." (l. h.)

Schmerling ebben az időben a birodalom igazságügyminisztere volt.

- 43 *A Wiener Z. határozottan ellentmond . . .* — Ez a közlemény szó szerint szerepel a Figyelmezőben. A különbség mindössze annyi, hogy Vida lapja a Z. helyett Ztg rövidítést használt, s az orosz seregek helyett a Wiener szót emelte ki kurziválással. (259.)

Ápr. 17-én arról adott hírt a Wiener Zeitung, hogy Lembergben megkezdték egy cári hadtest felkészítését Magyarország pacifikálására. (*Galizien*. 91. sz. 1104.)

- 44 *Párizsban . . . minden elem készen volt . . .* — A Figyelmező *Külföld* c. rovatában írta márc. 25-i közlemény alapján, hogy „Néhány nap óta a clubtörvény tárgyalása következtében szembetűnő ingerültség uralkodik. Estenként az utcákon s nyilvános helyeken ismét csoportozatok alakulnak, melyek a nap eseményeiről élénken vitatkoznak. Sőt holnapra némi zavaroktól félnék, bár ok nélkül, mivel a forradalmiak még most nem akarnak utcai zavaroakat előidézni. Azonban a kormány igen ébren van. Számos erős őrs csapatok cirkálnak az utcákon s parancsuk van, barrikádok építésére teendő első kísérlet alkalmával tüstént tüzelni.” (259.)

- 46 *A párizsi mérnöki karból több fő és altiszt Konstantinápolyba ment . . .* — A Figyelmező írta: „Hír szerint a mérnöki karból több fő- s altiszt Konstantinápolyba fog menni, részt veendő a porta által elrendelt Bosporus-megerősítési munkálatokban.” (l. h.)

- 49 *Sicilia készül háborúra . . .* — A Figyelmező olaszországi hírei között szerepelt: „A végrehajtó-bizottság egy rendeleténél fogva egész Siciliában a nemzetőrség negyedrésze mozgóvá tétetett. Ágyukat öntenek s különös bizottság ügyel fel a munkálatokra. A palermoi tanulók engedelmet kértek saját zászlóalj alakíthatása végett.” (260.)

- 53 *négy haldíra ítélte családapa mentette* — Először márc. 25-én a bécsi hírlapok közlései nyomán írt a Figyelmező a soproni gyilkosságról a *Hírfűzér* c. rovatában: „Bécsi lapok öt sopronyi gyilkos elítéléséről tudósítanak. Ezek ugyanis egy horvát káplárt és 3 közt, kik egy malomban mentek borozni, megtámadtak s meg-

Sor:

gyilkoltak. A mi borzasztóbb: a pap segítette elásni a meggyilkoltak tetemeit." (55. sz. 222.)

A Figyelmező válaszul írt „nevezetes nyílt levele” különös eseményekre világított: „Mult october hó 12-kén a horvát hadsereg Salamonfánál Soprony megyében megtámadtván, néhány közülök az éj sötét leplébe burkolva Fraknó helység melletti malomba vonult élelmi szerekért. — A vendégeket kancsal szemmel néző molnárné néi szalasztott a faluba, melyre többek közt a lelkész is négy őrállót küldött a malomnáli felvigyázatra, mint-hogy ez az egyház tulajdona. A helyőrök azonban megsejtván a menekülést tervezők pénzét, rendeltetésök célján tul ereszkedve, ezeket meggyilkolták; kik is legottan, s előbb mint sem tudomására ért e borzasztó gyilkosság a papnak, elásattak. De tetemeik utóbb felásatván, a lelkész által egyházi szertartással illendően el is takarítottak.” (260.)

Az aláíratlan nyílt levél a következőképpen folytatódik: „A gyilkosok januárban a cs. kir. katonaság által befogatván, s a hadi törvényszék által elítéltetvén, közülök négyen martius 20-kán Sopronyban golyóval kivégeztettek; a lelkész pedig börtönre ítéltetett, mert . . . egy excollegája, kivel megférni angyalnak is nagy feladat lett volna, boszu-vágyának gyümölcsét teljes mértékben élvezendő . . . a tényt ellenfelének fejére tukmálendő, négy munkás polgárnak oltatá el élte világát, annyi nőnek istápját, sok árvának édes atyját zökkenté hantos sirba. — Annyi bizonyos, hogy az excollega óránkint conferentiázott a katonasággal suttogva.” (l. h.)

57 *A szerkesztő tiltakozik az ellen . . .* — Vida Károly a következő szerkesztői megjegyzést csatolta a nyílt levélhez: „De már tisztelet becület édes tisztelendő ur! a mégiscsak több, mint keresztényi szelidség, bevallott gyilkosokat „m u n k á s p o l g á r o k”-nak címezni. Ilyen cáfolat helyett sokkal bölcsebb lett volna hallgatni. — Sz.” (260.)

59 *A novarai ütközetről maguk a császáriak bevallják . . .* — A Figyelmező ápr. 3-i száma a *Hivatalos részben Hadi tudósítás Olaszországból* címen közölt vezércikket. Ebben olvashatjuk Radetzky tábornagy jelentését Schwarzenberg miniszterelnökhöz. E terjedelmes jelentésben fordulnak elő azok az észrevételek, amelyekre Jókai céloz: „Diadaljelekben van 12 ágyunk 1 zászlónk, 2—3000 foglyunk; az ellenség vesztesége, a mennyire tudjuk, 2 holt tábornok, 16 holt és megsebesült stabilis tiszt és 3—4000 emberre megy.

A mi veszteségünk az elhatározó napon fájdalom tetemes volt;

Sor:

az első csatavonal ezredei és zászlóaljainak mindegyike 10—20 részt holt részt sebesült stabilis és főtisztet; a legénység pedig a holtak- és sebesültekben 2—3000-et veszített.” (62. sz. 249.)

Novara — Svájc melletti olasz tartomány és város. Itt arattak döntő győzelmet Károly Albert felett Radetzky seregei 1849. ápr. 23-án. A csata előzményeként az 1848. aug. 6-án Milánó eleste után életbe léptetett fegyverszünetet Károly Albert a nemzeti párt nyomására márc. 20-án felmondta. A novarai vereséget újabb fegyverszünet követte.

- 61 *Szél József százados 17 seb következtében elfogatván...* — A Figyelmező Hirdetés c. rovatában jelent meg ápr. 3-án „S z é l J ó z s e f, magyarországi dömölki születés, 36 éves, katolikus, nős, porosz herceg nevét viselő 34. számú cs. kir. gyalog ezred alszázadosa, az ellene indított hadtörvényszéki vizsgálat alatt, a vizsgálatba vett tény valósitása után bevallotta: miszerint ő a magyar pártütökhöz csatlakozott, és velök, mint őrnagy és zászlóalji parancsnok a lázadás megfékezésére kiküldött cs. k. seregek ellen több ízben harcolt, s tovább folytatandó ellentállásban csak megsebesítése és elfogatása által gátoltatott.” (249.)

Az ítélet indoklásaként írta a Figyelmező: „Ennél fogva ő a hadi büntető törvénykönyv 62-ik cikk 4-ik §-a szerint, kapcsolatban a m. évi oct. 3-kai legfelsőbb manifestummal, és herceg Windischgrätz cs. k. tábornagy ur ő magasságának m. é. october 17-én kelt, a cs. kir. zászlóhoz visszatérést parancsoló proclamatiojával, a lázadásban fegyveres kézzeli részvét miatt, alszázadosi tiszti rangjának bectelen elvesztése mellett kötél általi halálra ítéltetett.” (I. h.)

A császári kegyelmezés indoklása: „Noha ezen elitelt egyén személyessége és tettei a büntetés enyhítésére nézve semmi indokul nem szolgálhattak, ő magassága mégis azon körülményt tekintve: hogy Szél József 17 sebje következtében hosszabb ideig élet és halál között forgott, s tökéletlen felgyógyulása után is csonkult és törődött állapotban maradand, az ellene, ki testi sanyarúsága által egy részben ugyis már bűnhődött, kimondott halálos ítéletet az emberiség szempontjából végrehajtatni nem akarta, hanem azt 10 évi vasban tölthető várfogságra enyhíteni, a többiben pedig a hadi törvényszék által kiadott ítéletet helyben hagyni méltóztatott.

Melly kegyelmezéshez képest az ítélet eszközlésbe vétetett. — Budán, mart. 20. 1849. — A cs. kir. hadpolitikai bizottmánytól.” (I. h.)

Sor:

Szél József (1813—1886) — a Porosz herceg nevű gyalogezred zászlóaljparancsnoka. Mórnál súlyosan megsebesült.

- 64 *Baranyából egy hív s hő magyarbarát azt a tancsot adja a császárnak: hogy alakítson szabad csapatokat — A Figyelmező ápr. 3-i számában Halljunk szót! címen „egy hív s hő magyar barát” aláírási cikk Baranyából buzdított a király melletti felsorakozásra. Vida Károly a következő megjegyzéssel közölte levelét: „Hogy hazánkban önkéntes csapatok a király és haza ügye mellett könnyen alakíthatók, egy ügyügyü de hív polgár következő nyilatkozatából is meggyőződhetni”. (62. sz. 250.)*

Kifejti e baranyai „hazafi”, hogy szokása a magyarnak király mellett kiállni: „Fájlnám — folytatja — ha biztatás kellene a felkelésre most már a magyarnak, mi által a historiai folytonos hűség korunkban szakadna meg.” (I. h.)

- 66 *Buzdítja a fiataltságot . . . — A Figyelmezőben megjelent buzdítás a következő: „Ne is késünk tehát, seregeljünk a császár, fiatal királyunk körül, emeljük fel erős karjainkat, siessünk a Tiszának s Olaszországnak hazánk virulására, köz boldogulásunkat gátló elleneink ellen.*

Legyünk első, kik felkelési példánk által nem tartózkodunk külföldiek által tévutra vezérelt társainknak békülőbb jobbainkat nyújtani és őket a császári hűséghez visszavezetni.

Félre minden késedelem- és tévovázással, talpra álljon minden ki romlatlan és hív magyar, környezze fiatal királyát: nem magyar az nem hív az, ki öt utolsó csep vértég elhagyja.” (I. h.)

- 68 *A költséget . . . viselnék a megyék — Ugyanebben a cikkben olvashatjuk: „Bár a főpapság, királyi biztosok s jóérzésű más hív polgárok egyesülnének, s minél hamarabb s munkások lennének vitéz önkéntes csapatok alakításában s azoknak a császári zászlók alá leendő vezetésében.*

Első pillanatban elegendő lenne megyénként egy-egy osztálynak 400 főből felállítása, ez már maga csak a fenemlített Duna-jobbparti egységekből 11 divíziót tenne, mely a második osztályokkal e példa után csak hamar szaporodván, 11 bataillont formálna, 11 ezernyi főből álló tekintélyes erőt.

A pénzübeli első szükséglet a ruházat és élelmezés iránt fedeznék a megyék, a ruházat miatt katonai szokás szerint, a beállandó jó idő tekintete mellett tetemes költségtől nincs mit megijedni, felöltő fehér erős posztóból, vörös zsinórzattal, kék pantallon, commode-csákovával kielégítő lenne.

A tisztis rangra az önkéntes csapatból magából szabadon vá-

Sor:

lasztatnának katonai vizsgálat után olyanok, kik 15 voks mellett tisztségre alkalmasnak lenni találtatnának.

Fegyvert s egyéb készületeket a császártól nyervén, a megyéből kiindulási naptól fogva császári élelmezésben részesítenének." (I. h.)
70 *Pacsér és Moravica magyar érzelmű helységek rossz szellemű földesuraikat elkergették* — A márc. 25-i bácskai „parasztlázadásról” írva a Figyelmező szerint van „Bács megyében két helység, melyeknek lakosait a legmegromlottabb erkölcs bélyegzi. E két helység neve: Pacsér és Moravica. Tulajdonai: rablás, tolvajlás, gyújtás. Ezen ocsmány népfaj már természeténél fogva hajlandó az izgatósokra, mások javai s tulajdonai elorzására, míg az ország mostani állapota mind ezen szép tulajdonságok sikeresebb foganatba vételére nekik tágasb tért nyitott. Pedig az említett helységekben sok időtől fogva urbarialis kérdések igen ritkán forogtak fen, mi természetesen kedvező geographiai helyzetre mutat. Volt földes uraik ellen különösen azért, hogy azok a revolútióban részt nem vettek — s azt sem pénzzel, sem egyébbel nem segítették; hogy Kossuthot Magyarország királyának nem ismerték s azért, hogy felséges fejedelmünknek mindig hódolói s hű jobbágyai voltak, bosszút forralván, — a rác csoport dulásai elől menekülni akaró uraknak házaikba csoportosan berontottak, azokat agyonütéssel fenyegették, ha egy lépést tenni merészlenek." (250.)

Részletesen leírta a rablásokat és fosztogatásokat, majd így folytatja a felkelőkről: „Később olly nagy dühbe jöttek, hogy az uri lakokban talált mindennemű butorokat szétzúzták, összevagdalták, elhurcolták, az élelmi szereket magukkal vivén, a szobákban mindent egy szegig még a padlózatot s az ablakrámákat is kiszédték, felfeszegették, — végre a közbirtokosság házait a 2—3 liberalis, úgy mint conservatívokét felgyújtották, — egy szóval: a tatár-járásnál kegyetlenebb pusztításokat vittek végbe. Mennyi kárt tettek összesen még most nem tudatik . . . a mindenétől megfosztott köz birtokosságnak tehát csak azon reménye maradt fen, hogy felséges urunk s királyunk iránt tanúsított hűsége miatt szenvedett kárai megtérítésére számolhat." (I. h.)

Pacsér — község a múlt századi Bács-Bodrog megyében a topolyai járásban

Moravica — Ómoravica, Bács-Bodrog megyei helység

74 *Bem . . . a töröcsvári szorosnál megtámadtatott, serege lekonzultatott* — A Figyelmező ápr. 3-i hírei között írta: „Mint előre láttuk Erdélyben megfordult a kocka. Nem 40.000 muszka ütött be, mint

hire volt — 10 ezerrel több. Midőn Bem legjobban zsákmányolt volna, érte utol az isten ítélete. Ugyanis egy felől a muszkák — s másfelől Puchner által megtámadtatva a szabadulást maga elől elzárva látta. Ő csak néhányad magával menekült, míg serege lefegyvereztetett s 7 főbb tisztje rögtönítéletileg akasztófán végeztetett ki. Percnyi diadalának ez volt következménye, s eképp valósult, hogy a bűn büntetlen nem marad. — Reméljük, hogy minél hamarább hivatalosan értesíthetjük a kíváncsi közönséget.” (*Hirfüzér*. 250.)

76 *törösvári szoros* — a Déli-Kárpátok 1200 m magas hágója a múlt századi Fogaras vármegye délkeleti szegletében

80 . . . Bem egyenesen Komáromba menekült — A Figyelmező *Hirfüzér* c. rovatában írta Vida Károly: „Éppen most vett mart. 31-i bécsi lapoknak Krakóból martius 28-ról írják, hogy Bem minden oldalról körülvéve Szebentől Brassónak fordult volt, hogy ott menekülhessen Oláhországba; de ott éppen a törösvári szorosnál álló muszkáknak esett torkába, kik seregének nagyobb részét elfogták, a lengyel legiot csaknem egészen felkoncolták s a vezérek közül némelyleket, mint Bilski, Dumanski, Podalaszky és Wronsky, mindjárt fel is akasztották. Bem maga martius 18-án egy pár bataillonnal megmenekült s már bécsi hír szerint . . . a tiszai insurgents hadsereghez futott volna. Némelylek itt azt hiszik, hogy már sikerült volna neki a komáromi várba menekülni.” (I. h.)

84 *Komárom April 2-kán a bombázás következtében iszonyuan égett* — A Figyelmező szerint „K o m á r o m mellől tegnap (2-kán) délbén érkezett utasok állítják, hogy elindulásukkor a város, a bombázás következtében, iszonyuan égett.” (*Hirfüzér*. 251.)

88 *a bécsi ministerium . . . mindensféle emberek közreműködtével a tót ügyeket a magyar rovdásra elintézte* — Vida Károly a *Vidéki tudósítások* c. rovatában a *Pressburger Zeitung* márc. 26-i bécsi hírei alapján közölte, hogy „Az ismeretes író gr. M a j l á t h János, továbbá K o l l á r János (szláv evang. hitszónok) H a n n i c h kir. ügyész Pestről . . . és H l a v a t s c h kassai k. ügyész a ministerium által a tót ügyek iránti közös tanácskozás végett Bécsbe hivattak.” (I. h.)

Véleménye szerint nagyon gyorsan tárgyalták meg a „tótok ügyét, melyet csak rövid idő előtt is elveszettnek lehetne tekinteni. Hasonló szilárd következetességgel vitetik a déli szlávok ügye is naponkint a megoldáshoz.” (I. h.)

Sor:

Majláth — M. Antal gróf (1801—1873) volt udvari kancellár, főasztalnok. 1848-ban a főrendiház tagja.

- 89 *Kollár* — Jan Kollar (1793—1852) pesti szlovák evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezető alakja. Kortársai a pánszlávizmus elméleti megalapozójának tartották. 1848-i Habsburg-barát tevékenysége jutalmul Bécsben régész professzorrá nevezték ki.

Hannich — helyesen: Frantisek Hanrich besztercebányai kincstári ügyész, a császáriak által kinevezett szlovák „bizalmi férfiak” egyike, aki márc. 28-án kelt memorandumában Magyarország átszervezésére tett javaslatot gróf Stadion birodalmi belügyminiszternek.

Hlavats — Jan Hlavats eperjesi ügyvéd, ugyancsak a szlovák bizalmi férfiak egyike

- 93 *Rukovina* — Rukovina (Rukavina), Georg báró (1777—1849) osztrák altábornagy, majd tábornagy. 1848-ban Temesvár katonai parancsnoka. Magyarellenes volt, de a szerb felkelőkkel sem szimpatizált. A magyarok nem tudták elfoglalni tőle a várat. (KossH 1848. okt. 29. 104. sz. 465.)

Temesvárott Rukovina nagy aggodalmak közt van . . . — A Figyelmező a *Vidéki tudósítások* c. rovatban írta: „B. Rukawina altábornagy mart. 12-én a városi kapitánysághoz, a nyilvános helyeken politikai vitatkozások iránt következő izenetet intézett: „Egy idő óta az itteni lakosság közt olly vélemények s szinte minden nyilvános vendéglő- s kávéházakban olly nyilatkozatok merülnek fel, mellyek már tovább nem tűrhető rosz akaratra mutatnak. A tisztelt városi kapitányság sziveskedjék e tekintetben egész szigorral őrködni, a vendéglő- s kávéházakra különös figyelmet fordítani, ott semmit sem hagyni eltűnni, mi a monarchia személye, a kormány s általában a jelen viszonyok ellen van intézve; minden vendéglőst s kávést felelősség mellett arra kötelezni, hogy minden ez ellen vétőt tüstént az illető térparancsnokság- s a polgári hatóságnál jelentsenek fel, hogy így azok elfogatása még idejében megtörténhessék. Az illy feljelentést elmulasztó első ízben fogság s 100 pft büntetéssel, másod ízben súlyosbitott fogság s két annyi pénzüsszeggel, ismétlés esetében pedig hadi-törvényi eljárás- s keresete eltiltásával fog büntettetni; valamint mind azon lakosok, kik illy felségsértő lázításokat, azokról tudomásuk levén, feljelenteni elmulasztják, hadi törvény alá esnek. E szerint a tisztelt városkapitányság nem csak a vár belsejében [köteles] a szükséges intézkedéseket megtenni, hanem a törvényszékeket is

Sor:

ezen rendelet tartalmáról értesíteni s annak szigorú fentartására felszólítani sziveskedjék." (I. h.)

95 *István herceg . . . és Fridrik porosz herceg foglaltatni . . .* — A Figyelmező a *Külföld* c. rovatában a frankfurti hírek között írja ápr. 3-án: „Tegnap óta azon hír szárnyal, hogy [márc.] 27-én a német birodalmi alkotmány octroyáltatni fog. Austria és Poroszország már megegyeztek s amaz a többi 4 királyságot, ez utóbbi pedig a collectív izenetet aláírt kormányokat képviselné. István főherceg s Fridrik porosz főherceg állittatnának a birodalmi directorium élére. Az alkotmány octroyálásával együtt, állítólag az itteni birodalmi katonaság ereje is neveltetnék." (252.)

Fridrik porosz herceg (1795—1861) — később IV. Vilmos Frigyes néven porosz király

97 *Modenában is zsarolják az izraelitákat* — A *Külföld* c. rovatban közölte a Figyelmező: „Modena, mart. 18. A herceg egy zászlóalj kíséretében városunkat elhagyá. Örseregül mintegy 600 magyar katona maradt itt. A helybeli izraelitákra 50 ezer frank adó vetetett, melyet részint készpénzben, részben ezüst- s más drágaságokban tartoznak letenni." (I. h.)

Modena — itáliai hercegség a Panaro folyó völgyében, a toscanai nagyhercegség, a parmai hercegség és a tenger között

II4

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. ápr. 20.] 219—20.

- M: 1. EL 49. sz. 4. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 2. 288. sz. 25. aláíratlanul.
3. 2. sz. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* JKK II. k. 703.

Részl.: *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 70. k. 407.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

7 s midőn Görgei (PH: s midőn Görgey)

15 szekereknél s megigéred (PH: szekereknél megigéred)

36 takarítatá el. (PH: takarítá el.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 ... a magyarokat nem fogják legyőzhetni — Ez a megbízhatatlan pletyka Schlicktől terjedt el. (III., 167. sz.)
- 29 Göcz tábormok — Christian Götz (1782—1849) tábormok a császári 29. gyalogezred parancsnoka. 1849 áprilisában a Ramberg-hadosztály parancsnokává nevezték ki. A váci csatában kapott sebeibe halt bele.
Götz elestéhez hasonlóan mutatja be Jókai *A kétszívű ember fiaiban* Palvicz Ottó halálát. (II. k. JKK 28. k. 73.; 405—09.; Varga János: „*A kétszívű ember fia*”-nak történelmi minéti és forrásai. ItK 1964. 614.)
- 34 ... nem sokára meghalt — Az Alföldi ápr. 22-én adta hírül, hogy „Göcz osztrák tábormok, minden ápolás dacára, csak ugyan meghalt.” (*Debreceni napló*. 98. sz. 125.; *A magyar nemzet története regényes rajzokban*. II. k. JKK 68. k. 481., 703.)
- 45 Károly herceg — Habsburg Károly Lajos főherceg (1771—1847) II. Lipót király harmadik fia; hadvezér, aki 1809-ben a Duna menti derékhadat vezette Napóleon ellen.

II5

[1849. ápr. 21.] 221—24.

- M: 1. EL 50. sz. 1. J. M. betűjeggyel.
2. FAIM 143—45.
3. HhM 6. k. 150—53.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 április 20-ki (HhM: április 20-iki)
- 3 politicalai (HhM: politikai)
életét befejezé. (FAIM; HhM: életét bevégezé.)
- 9 miután nem a tárgyáról beszélt, (HhM: miután a tárgyáról nem beszélt.)
- 11 az ő esete (EL: az ő esze — sh. —)
- 13 áldozni azon oltárnál, (FAIM; HhM: áldozni, annál az oltárnál.)
- 20 lehetett ok mondani azt, (FAIM: lehetett ok ezt mondani; HhM: lehetett ok azt mondani.)
- 23 fent akarja (FAIM; HhM: fenn akarja)
- 24 gyűlölet vető szóval, (FAIM: gyűlöletvető szóval; HhM: gyűlöletvető szóval.)

Sor:

- 28 így nevezni: (FAIM; HhM: úgy nevezni:)
34 A két kötetkiadás nem emel ki egy szót sem a cikkből.
44 rakta áldozatit (FAIM; HhM: rakta áldozatait)
59 neveztetünk is nostrasoknak. (FAIM; HhM: neveztetünk nostrasoknak.)
68 helyett a mellét (HhM: helyett mellét)
73 kézben összetörjék, (FAIM; HhM: kézben összetörjük,)
78 akartok-e egy pártharcot (FAIM; HhM: akartok-e pártharcot)
83 a ti oltáraitokndl. (FAIM; HhM: a ti oltáraitokon.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Az április 20-ki ülés* — a 36. debreceni képviselőlégi gyűlés egyike volt parlamentarizmusunk sarkpontjainak — Ezen az ülésen megvizsgálták és megvitatták a képviselőlégi „számlató választmányának” jelentését, amely gróf Zichy Ödön ingóságaiával foglalkozott. (ParlD 2. k. 109—26.)
- 3 *Madarász politikai életét befejezé* — A békepártiak parlamenti felzárkózása után Bernáth Zsigmond összefoglalva mondta ki; hogy „ha a tények állanak, s jogosítva van a ház arra, hogy az indítvány tárgyalás alá jöjjön t. i. hogy Madarász Lászlónak a rendőri hivatalból elmozdítására lépés tétessék, akkor én mást indítványozok, s itt eltérek Kazinczy Gábertől, hogy t. i. akkor Madarász László képviselő társam se lehessen.” (ParlD 2. k. 126.)
Jókai öntudatosan írta máj. 26-án Károly bátyjának, hogy erejéhez képest ő is részt vett a „szabadság diplomájának kitisztításában.” (JLév I. k. 71.)
- 8 *A vádra adott válasza* — Madarász László előbb a Számlató Bizottmány jelentésének a pontatlanságait elemezte, majd kijelentette: „Mélytájon továbbá azon körülményt tekinteni, miként a jelentő bizottmány akként szól, hogy nem egészen talánra kell építeni, hanem valóságra; és e tekintetben kívánám, hogy a tisztelt ház megtartaná mindenkor a törvény ösvényét, és határozná azt: hogy a három leltár, összehasonlítva az eredetivel, ha hiányok merülnének fel, azokra nézve kellő szigorú vizsgálat, a törvények értelmében eljárva, megrendeltessék.” (ParlD 2. k. 115.)
- ... *mentségnek nem nevezhető* — Szunyogh Rudolf összefoglaló nemzetgyűlési válaszából kiderült, hogy Madarász László valóban nem védte magát, s a békepártnak nem az ügy tisztázása, hanem a radikális „rendőrminister” politikai megsemmisítése

Sor:

- volt a célja: „... ki kell mondani, hogy Madarásznak eddig a kormányban léte tisztán kalamitas volt... ily egyének felelősséggel párosult hivatalba nem jöhetnek... én a kormányt oda utasítanám, hogy a rendes ítélő bírószeék és bíró elébe terjeszse ezen ügyet, és a per útján lesz alkalma igazolást és indokokat beadni, ha ugyan vannak, melyeket most már be kellett volna becsülete érdekében mutatni Madarász Lászlónak.” (ParlD 2. k. 124.)
- 10 *Ellenfelei megsajndlták* — A 36. gyűlésen Madarász László után Kubinyi Ferenc, Szunyogh Rudolf és Kazinczy Gábor szólalt fel. Szacsvey Imre tárgyszerű előadása után a többiek is igyekeztek objektivitást magukra eröltetni, de elfogultságukat alig leplezhették. *Megsajnálásról* azonban ezen az ülésen nem volt szó.
- barátai elítélték* — A radikálisok közül Bernáth Zsigmond és Irányi Dániel elmarasztalólag szólalt fel Madarász László ellen.
- 12 *egy képviselő* — Irányi Dániel
- 13 *azért nem szánunk meg áldozni azon oltárnál, a mely előtt az áldozók között tisztátalan is találtatott...* — Irányi Dániel mint utolsó felszólaló a következőket mondta: „... a felforgó kérdést egyáltalán nem pártkérdésnek tartjuk. Én szintugy mint önök kívánom, hogy a kormány férfiaiiban a tisztaság és hűség meglegyen; s ha visszaélés történt, arra nézve szigorú, de pártatlan vizsgálat teljesítették; azért igen csodálkozom, hogy t. barátom Kazinczy Gábor, a mi és ti eszméket jónak látta itt felhozni, a minek itt helye épen nem volt. (Igaz.) Én azon véleményt, a mit eddig vallottam, vallani fogom ezen túl is, és higgye meg Kazinczy G., hogy azon vélemény mellett a tiszta becsület és önzéstelen hazafiuság megállhat, vagy épen bünösnek fog találtatni, a mi eddig még teljességgel nincs constatirozva, továbbá is azon oltár előtt fogunk áldozni, mely előtt áldozunk mostanáig, mert az oltár azért szent marad, hogy egy tisztátalan áldozott előtte.” (ParlD 2. k. 126.)
- 18 *Mi és ti...* — Az ápr. 20-i ülésen Irányi Dániel most idézett megjegyzése előtt Kazinczy Gábor jelentette ki, hogy „Irányi elmondá az ígét mi és ti, ovakodni kell még, nehogy személyi ügyek vonják meg köztünk a határvonalat.” (ParlD 2. k. 125.) Ápr. 2-án a képviselőház 30. debreceni ülésén ismét a lapokban megjelent cikkeket tárgyalták. A békepártiak kifogásolták, hogy „bizonyos lapok” [a DebL és az MT] „a képviselőház többsége ellen vétettek”. Irányi Dániel ekkori válaszában támadólag lép fel: „... önök kik ezen cikkeket annál nagyobb figyelemre méltónak mondják,

Soc:

mert nyomtatásban megjelentek, megfélekedeznek arról, hogy a „Közlöny”-nek 23. és 24-ik számaiban voltak cikkek, melyek tagadva azt, amit az országgyűlés mondott az áruló dynastiáról, az áruló Istvánról, mely dynastia minden rosznak kútfeje a hazában, s meghazudtolva az országgyűlés határozatait, azon dynastiát mentegetni kezdték; — és önök azon cikkek ellen, melyek a kormány hivatalos lapjában jelentek meg, beérték azzal, hogy felszólittassék a kormány, miként többé ilyesmi a lapban meg ne jelenjék; de most, mikor azt nem azon pártnak egyes embere teszi, hanem teszi a mi pártunknak embere, (közbeszólások: micsoda párt?) most önök véstörvényeket emlegetnek.” (ParlD 2. k. 37.) Ezután jelenti ki Kazinczy Gábor: „ime az előttem szólott egyik barátom nagy szavakat mondott: beszélt t i-ről s beszélt mi-ről.” (Uo. 45.) Véleménye szerint „e, mi és ti’ egy hadüzenet; mihelyt ezt elmondhatja valaki, ott a kibékítésnek, karöltésnek helye többé sem mi esetre nem lehet.” (Uo. 47.)

59 nostras — földink, hazai, a mienk

*

Az MT hasábjain Famosus álnevű szemlefró válaszolt Jókai tényeket elferdítő cikkére:

„Hogy az Esti lap emberei olykor mily őszinték, s mily szörnyen irtoznak saját hibáikat más nyakába vetni, arról álljon itt egy kicsiny kis példa.

Az Esti lap a legutolsó (szombati) száma az april 20-dikai ülésről szólván, hosszú philippicát tart azon képviselő ellen, ki azon ülésben újra feleleveníté a mi és ti eszméit.

És elmondatik hosszan és bölcsen, mennyire bűn még most is mi és ti szerencsétlen distinctióiról szólni.

És mi a szép?

Az, hogy az april 20-ki ülésben e mi és ti éléhozója senki más nem volt, mint az esti lapok kedves Kazinczi Gábora, ki azt Irányi Dániel képviselőre hozá fel.

És annyira nem máskép volt ez, hogy Kazinczi Gábor szavaira felszólalt Irányi és óvását jelenté a mi és tinek ily felemlegetése ellen, s nem kevésbé az ellen, hogy Kazinczi Gáborék az azon napon fenforgott tárgyat pártkérdéssé akarták tenni s így zsákmanýolni ki.

Hogy ez így volt, tudja minden ember ki ott jelen vala.

És mi előtt tovább mennénk, álljunk meg egy percre és bá-

Sor:

muljuk ki magunkat hogyan lehet valaki ilyen, hogy saját maga tettét előbb más nyakába vesse, és azután nyomban bűnnek kiáltsa ki.

A baloldal emberei közül egynek is eszébe se jutott a gyémánt historiából pártkérdést csinálni, s mint nem politicalai dolog felett a mi és ti elkülönzéseket tenni.

Azonban annál inkább eszébe jutott ez Kazinczi Gáboréknak. És annyira inszistált rajta Gábor úr, hogy midőn több szónokok mindent mit lehetne elmondának, midőn az elnök és a ház akarata a vitatkozás bevégezésére hajlott, ő a ház zaja közt is szavától elállani nem akart, mert hiszen neki ki kell mondani a mi szivén feküdt.

És mi feküdt az ő nagy szivén?

Semmi újat a tárgyhoz nem szóllott, semmi még netalán homályban levő adatot föl nem derített, s beszéde után sem a ház határozata, sem az egyesek meggyőződése teljességgel nem változott, nem volt mit változzék.

Hanem Kazinczi egész beszéde ennyiből állott: mi és ti. Ennyiből és nem többől.

Már hogy erre miért volt oly nagy szükség, miért volt lehetetlen ezt elhallgatni, miért volt mulharatlan pártok élére állítani e teljességgel nem pártkérdést — az már más kérdés.

Arról is sok épületes dolgot mondhatnánk el, hogy miért kívánták éppen e kellemetlen tárgyat pártjuk számára ki zsákmányolni — de nem erről van most a szó.

Csak az esik nekünk különösen, hogy saját szavait egy némely ember másra fogja, de azzal meg nem elégszik, hanem még hosszas cikket is ír, vagy irat ellene.

Az is még fenmaradhatna kérdésnek, mit az Esti lapok érintett cikkje hosszasán fejteget, bűn vagy nem bűn-e most mi és ti felől beszélni.

És mi nagyon csodálkozunk némely embereken, hogy mostanság e kérdést nagyon szeretik feszegetni, már néhányszor irtak cikkeket róla, s míg egyfelől legutóbb bűnös eljárásnak keresztelik az ily pártszerű distinctiókat, addig másfelől éppen e dolognak sokszori és szüntelen felemlegetése által adnak leginkább szikrát a tűznek mit kioltani akarni *látszanak*.

Mert csak látszanak vagyis inkább látszatják magukat.

Avagy nem ellenkezőt mutat-e a legközelebbi, april 20-ki ülés is, s az egész híres gyémánt pör?

Legyen mindenkinek hite szerint.

Sor:

De a ki bűnnek vagy legalább oktalanságnak nevezi mi és tőről beszélni, az ne beszéljen szüntelen arról.

A ki pedig szüntelen arról beszél, az ne nevezze saját eljárását bűnösnek.

Mert ez egykissé különösen jó ki; és nem felette magas véleményt terjeszt azokról, kik jobbra nézván balra ütnek, és hasonlatosok azon prédicatorhoz, ki a legnagyobb naivsággal mondá hallgatóinak; „ne azt nézzétek a mit cselekszem, hanem a mit mondok.”

Ez az Esti lapok loyális eljárása.

Isten önnel szerkesztő.” (1849. ápr. 23. 60. sz. 231.)

116

CHARIVARI

[1849. ápr. 21.] 224—25.

M: EL 50. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

14 nagyban aspirál (EL: nagyban aspirás — sh. —)

20 szőke kaputot (EL: szőke ka utot — sh. —)

37 szidja (EL: szidvőjja — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

5 *recurrdlni* — visszatérni, visszafutni

13 *a Debreceni lapokban szincriticdja meg jelent* — A DebL hasábjain Proletarius álnévvel két rövid színházi kritika jelent meg. Az első márc. 1-én a *Debreceni futár* c. rovatban: „A magyar színház mindég üres — s ha hogy valami becsületes ember be is vetődik oda —’ restelli hogy olly társaságban látja magát — mint ott — s limegy.” (2. sz. 8.)

Márc. 10-én a *Debreceni csizio* c. rovatban ugyancsak Proletarius álnévvel jelentek meg színházi hírek. (6. sz. 23.; 31. sz.)

22 *képlárra szert nem tehet is* — célzás arra, hogy Mérey Mór nem csapathoz kinevezett őrnagy volt, tehát Jókai szerint érdemtelen a tiszti fizetésre

1014

Sor:

- 26 *azért gunyolják, mert dupla* — Jókai itt a *Mérey Mór* nem egy ember, *Mérei Mór két ember* c. satirikus írására céloz. (66. sz.)
30 *nagy szakélu kis minister* — Madarász László
33 *paroli* — hazard játékokban — főleg a makaóban — használt kifejezés annak bejelentésére, hogy a bankostól elnyert nagy tétet megkészserezve újra felteszik a következő játszámára

117

HIREK

[1849. ápr. 23.] 225—28.

M: EL 51. sz. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 1 azon elv (EL: azon elv — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Stadion, Franz gróf* (1806—1853) — a galíciai rendi gyűlés elnöke, Galícia kormányzója, majd belügyminiszter Schwarzenberg kormányában 1849. máj. 21-ig. Később tárca nélküli miniszter lett. Jókai híradása Stadion lemondásáról téves információn alapult.
15 *Nagy pénteken* — ápr. 7-én
17 *váci csata* — az ápr. 10-i győzelem (111. sz.)
19 *Wohlgemuth tábornok* — Wohlgemuth, Ludwig császári tábornok Olaszországban, majd altábornagy, 1849-ben a Magyarországon állomásozó osztrák csapatok újonnan szervezett IV. hadtestének a parancsnoka, júliustól Erdély katonai és polgári kormányzója.
28 *Knityanin* — Knicsanin (Kničanin) Štefan (1807—1855) szerb fejedelemségbeli császári ezredes és 1848. júl. 15-ig államtanácsos. A délvidéki felkelőkhöz csatlakozott szerbiai önkénteseknek lett a parancsnoka. 1849 februárjában nevezték ki tábornokká.
38 *egy főhadnagy* — Görgey Artúr
51 *sind unsere Truppen auf Heuschreckenschwaerme von Magyaren gebukkant* — csapataink sáskarajnyi magyarra bukkantak

REGÉNYES FATUM

229—30.

M: EL 1849. ápr. 26. 54. sz. 3. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

24 a nő még alig (EL: a nő meg alig — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Egy erdélyi ismerősünk* — Az ismerősök és az utazók híreit általában Jókai dolgozta fel az EL hasábjain. Ezt az — egyébként nem kurrens anyagot is Jókai állította össze, hogy közvetlenül Pestre távoztatás után is jelenhessen meg írása Debrecenben.

2 *vérrel irt történetek idejében* — az erdélyi atrocitások időszakában
 22 *kényszeríté vele rögtön a pópához menni, s ott megesküdni* — Kemény Gábor adott hírt arról, hogy a nagyenyedi vérengzés idején egy cigánylegény a földbirtokos özvegyét házasságkötésre kényszerítette. (I. m. 60—61.) Az *Egy az Isten c.* regényben Jókai írta, hogy „Benedeken egy kiirtott földesúri család kiasszonyát szabadítá meg egy jószívű cigánylegény azáltal, — hogy nőül vette.” (II. k. JKK 70. k. 177.)

CHARIVARI

[1849. ápr. 26.] 229—30.

M: EL 54. sz. 3—4. a aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

21 *colóniájának a* (EL: *colóniájának a* —sh. —)
 A cikk után a következő megjegyzés áll: "(Folyt. köv.)"

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím sok énekben — A szerkesztő tudhatta előre, hogy az 1848-i *Hivatalos rovathoz* hasonlóan sűrűn foglalkozik majd a Habsburg királyok viselt dolgaival.

Sor:

- Az első bekezdés a Halotti beszéd helyesírásának a mintájára készült.
- 4 *Pherd-inand* — Ferdinánd — Jókai ebben az esetben gúnyosan kiemelte a Pferd (l6) szóra emlékeztető első szótagot.
- 5 *Hieruzsaalem* — Jeruzsálem, Jókai gyakorta gúnyolta, hogy a Habsburg császári címben benne van a „Jeruzsálem királya” rang is.
- Malachiás próféta* — Makkhabeus dinasztia megalapítója az i. e. 2. században
- 8 *valami franciscanus bölcsen megjövendölé: hogy az úrnak 1850-dik esztendejében nem leszen vala Európában többé koronds fejedelem* — Vas Gereben vezércikke A Nép Barátja jan. 16-i számában írta, hogy 1850-ben már egyetlen király sem lesz Európában. (Szab-FővD 295.)
- 34 *... ha becsukták, nem vetik szemére* — Itt Csernátony Lajosra céltzott Jókai.
a kinek másikkal baja van, főbe üt . . . — Hasonlóképpen nyilatkozott a cári öröklésről. (177. sz.)
- 43 *flamingók* — vörös tollas radikálisok; Jókai visszaemlékezése szerint ezzel a névvel ő illetve először a debreceni „túlzókat”. (HhM 5. k. 39—40.)

120

HIREK

[1849. ápr. 26.] 230—32.

M: EL 54. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Kormánynökönk szavai . . .* — Kossuth Lajos ápr. 26-án — tehát aznap, amikor Jókai cikke megjelent — a 41. debreceni képviselőházi ülésen számolt be a sikeres hadműveletekről, s egyúttal fokozott erőfeszítésre hívta fel a nemzetet. (KossÖM 15. k. 130—35. ParlD 2. k. 139—44.)
- 2 *Az ellenségnek Budapestről kivonulása* — Asbóth Lajos ezredes ápr. 25-én írta Kossuthnak, hogy „az ellenség Buda-Pestről folyó hó 24-én éjjeli két órakor kivonult.” (KossÖM 15. k. 107.) A várost csata nélkül hagyta el az osztrák főserreg.
- 19-ki . . . ütközet* — a nagysallói csata; Az ápr. 10-i váci győzelem

Sor:

után a Duna bal oldalán Görgey Komárom felszabadítására indult. A Garamon túl Ludwig Wohlgemuth altábornagy védelmezte a Nyitra vonalát 20.000 fegyveressel és 57 ágyúval. Görgey csapatai nem tudtak átjutni a megáradt Garam alsó szakaszán. A Kálnál épített hídon ápr. 18-án kelt át a Klapka vezette I. hadtest és Damjanich III. hadteste. Görgey VII. hadteste még északabra, a zseléri hídon ápr. 19-én vonult át a Garam jobb partjára, de már nem avatkozott a csatába. Klapka vette észre a Nagysallót övező dombokon a császári ütegeket. 9 órakor Gáspár András kezdte meg a támadást, s 10 órakor a távollevő Görgey helyett a vezényletet átvevő Damjanich is beavatkozott a váratlanul fellángolt csatába. Leiningen-Westenburg Károly báró és Kiss Pál ezredesek dandárai rohamoszlopot alkotva, öldöklő utcai harcban nyomultak a város belsejébe. A császáriak rejtett röppentyűtelepekről gyilkos tüzet zúdítottak rájuk, de egy órára az utolsó házból is kifüstölték az ellenséget. Az osztrákok ezután a környező erdőkben támadtak, de Guyon visszaverte őket. Damjanich is rendezte az utcai harcok után seregét, s az erdő felé tört az ellenségre, amelyet Poeltenberg Ernő és Nagy-Sándor József egyesült lovasdandára egész estig üldözött. A csata — amelyet Görgey a lévai kastélyból szemlélte — hat óra tájban ért véget. Wohlgemuth Érsekújvár és Párkány felé menekült szeptvert seregével.

Ez volt a szabadságharc legvéresebb ütközete. Az osztrák halottak és sebesültek száma 2 000 volt, a foglyoké 1200. A magyarok vesztesége 600. Ez a győzelem nyitotta meg az utat Komárom felé. Kossuth szerint ez a csata „Magyarország jövődj sorsának eldöntésében határozó volt”. (Koss. ÖM 15. k. 131.; *A magyar nemzet története regényes rajzokban*. JKK II. k. 482.) Vö.: *A szabadságharc kilenc nagy csatája*. Than Mór csataképei. (Katona Tamás válogatása Zennerné Wilhelm Gabriella utószavával és Barczy Zoltán magyarázataival) Magyar Helikon. Bp. 1978. 49—55.

- 3 20-ki és 21-ki eldöntő ütközet — A nagysallói csata után a magyar sereg különösebb ellenállás nélkül vonult Komárom felé. Ápr. 20-án Jászfaluig nyomult az I. és a III. hadtest. Kéméndnél Wyss dandárát kényszerítették visszavonulásra s üldözték Párkányig. Ápr. 21-én az I. és III. hadtest Szent-Péterre vonult és 22-én Klapka hadtestének előcsapatai megérkeztek Komáromba.

Kossuth szerint „kétségtelenül kimondhatatlan sulyu és fontosságú a főváros birtoka; hanem a nemzet tiszteletében, hálijában és elismerésében nagyobb momentumnak kell tekinteni azon eldöntő

Sor:

csatát, mely ezen eredményt maga után vonta. Illyen volt az ápr. 19-ki csata s mondhatom a 20-ki és 21-ki, de ezt már nem mondhatni csatának, hanem a nyert csata következtében történt üldözésnek." (KossÖM 15. k. 131.)

- 6 *A 19-i csata döntötte el Magyarország sorsát* — Jókai biztosra vette Kossuth reménykedéseit.
- 7 *Ezernyolcszáz fogoly . . .* — Jókai túlzott. Kossuth szerint — aki helyes adatokat közölt — „Foglyaink száma meghaladja az 1.200-at”. (KossÖM 15. k. 132.)
- 9 *Welden tábornok vezette a csatát* — Kossuth írta, hogy az „exkirály születése napján ígyuink a nemzet határozatát s hatalmát hangosan hirdették. Ez már a független Magyarhon harca volt, és pedig a négy nap előtt elutazott Windischgraetz helyére jött Welden hadterve elleni győzelmes harc.” (Uo.)
- 10 *Dandárparancsnokai voltak . . .* — Kossuth szerint „Az ellenség vezérei Wohlgemuth, Jablonowszki s Teissing, hátrálásuknak még csak lehetőségét sem tették. Wohlgemuth, ki nem régen jött Olaszországból, a hátrálás lehetőségére figyelmeztetvén, e figyelmeztetést csak mosolygással fogadta. Ők a magyar hadsereget a Garamba vélték fullaszthatni.” (Uo.)
- 11 *Jablonowszky* — Felix Jablonowski, Fürst (1808—1859) császári altábornagy, a nagysallói csatában a császári jobbszárny parancsnoka volt.
Húszonötezer embere volt — Húszezer császári katona vett részt a nagysallói ütközetben. Kossuth 24 000-et említ. (Uo.)
- 12 *Midőn Wohlgemuth Nagy-Jászón keresztülvonult . . .* — E jelenetről Kossuth a következőképpen számolt be: „Welden a nagysallói csatában, mint a fogoly tisztek beszélik, jelen volt. A jászfalusi pap beszéli, hogy a csata előtti recognoscirozás után Wohlgemuth dicsekedve mondta, hogy 24 000 emberével miként fogja a magyar tábornok szétverni. Illy nagy szám hallatára a pap aggódva mondá, hogy a vidéket egykét nap alatt tökéletesen ki fogja a sereg élni.
A büszke tábornok válasza volt: 'mi nem állunk meg, hanem gyorsan haladunk . . .'" (Uo.)
Nagy-Jászó — Jászfalú, régi Bars megye egyik községe
- 20 *Wohlgemuth . . . bizott győzelmében* — A csata előtt gőgösen jelentette ki az osztrák fővezér, hogy „Uraim, holnaptól kezdve nincs többé visszavonulás!” S aztán másnap 6 szaladt a legsebesebben vert serege legelején végig a falun, s hanyatt-homlok menekült Érsekújvár és Párkányána felé.

Sor:

- ellenszegülés nélkül engedett seregeinknek a Garamon hidat verni* — Kossuth mondta képviselőházi beszámolójában: „Az ellenségnek terve az volt, hogy a Garam vizén seregeink hidat verve, átmenjenek, mert nyomban mindjárt egy folyón túl, mellyen a sereg általkél, ütköznie kell, és a csata szerencsétlenül üt ki: a megvert ármádiának a rögtönzött hidakonki általvonulása nehézségekkel van össze kötve. Ők tehát nem akadályozták a hidverést, hanem a folyón túl biztos erős állást vettek maguknak, hogy bekergethessék seregeinket a Garamba. De az Isten másképen rendelkezett és a mi vitéz seregeink. (Tetszés.)” (KossÖM 15. k. 133.)
- 23 *Mikor aztán visszafelé futott . . .* — Kossuth is beszámolt Wohlge-muth és Jablonovszki megfutamodásáról. (KossÖM 15. k. 132.)
- 27 *Vádól fogva* — ápr. 10-től
- 38 *A galliciából beütött ellenség visszaveretett* — Ugyancsak Kossuth jelentette az országgyűlésnek, hogy „a vereckei passuson benyo-mult ellenség . . . nemcsak hátranyomatott, hanem az országból ki is űzetett úgy, hogy Galliciába visszavonult.” (Uo.) A Galliciából ápr. 1-én betört báró Barkó József tábornok seregét a magyarok ápr. 22-én verték meg a Bereg megyei Podheringnél.
- 39 *. . . a hadjárat helyeken nagy mértékben dühöng a ragdly* — Ez általá-nos volt a szabadságharc idején. (221. sz.)
- 54 *Hétfőn* — ápr. 30-án
„Pesti Lapok” Ápr. 26-án, 27-én és 28-án az EL 54—56. száma Pesti Lapok címen jelent meg a fővárosban. A Pesten megjelenő EL ápr. 30-án Jókai Mór kiadásában lát napvilágot.
- 57 *Debrecenben is fognak kiadatni* — Debrecenben máj. 31-én jelent meg az EL utolsó (83.) száma.

121

[1849. ápr. 30.] 233—34.

M: pEL 1. sz. 1. aláíratlanul.

Részl.: *A kőszívű ember fiai* JKK II. k. 421.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 44 közöttük csak (pEL: közöttünk csak — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 1 *Leborulok szent földeden hazdm . . .* — Kossuth a dányi főhadiszállásról írta az OHB-nak az isaszegi győzelem másnapján: „Hiszek Istenben, hogy a jövő éjet a gödöllői kastélyban töltöm, s 24 óra alatt tanuja lehetek egy nagyszerű jelenetnek, midőn a kerepesi partokról seregeink Pestet meglátva magasztos lelkesedéssel borulandanak le a mindenható előtt, s ott ezen pontokon fogja megáldani a csanádi püspök a magyar szabadság bajnokainak fegyvereit.” (KossÖM 14. k. 839. — Kiemelés: Sz. L.) Pesti hazatéréséről a visszaemlékezésben is írt Jókai (HhM 5. k. 97.)
Hazdmnak szive! Pest! — Több helyütt — köztük a *Kárpáthy Zoltán* (I. k. JKK 8. k. 144—45.) és az *Eppur si muove c.* regényekben (II. k. JKK 355—59) — szólt hasonló lelkesedéssel Jókai az ország fővárosáról.
 Ünnepelesen jelentette ki 1861-ben választói előtt: „Pest az a város, melyhez mint hazafi, mint író és mint ember, legforróbban ragaszkodom.” (CikkBesz VI. 49.)
 1848. márc. 20-án mondta Kossuth Pozsonyban a pesti küldöttségnek, hogy Pestet az ország szívének elismeri, de urának soha.
- 11 . . . a legelső magyar huszár szabad utcditokon végig robogott — A bevonulás szívet dobogtató jelenetét *A kétségbeesett ember fia c.* regényében is bemutatta Jókai. (II. k. JKK 28. k. 134.)
- 43 *A milyen könnyen jött be Windischgraetz . . .* — A császári csapatok puskalövés nélkül vonultak be jan. 5-én az ország fővárosába, s csata nélkül hagyták el. De Pestet nem az ápr. 12-én menesztett Windischgraetz irtette ki, hanem az utóda: Welden tábornok.
- 45 *bevégeztettek tartotta a tréfidt* — L. 98. sz.; 123. sz.)
- 50 *A nagy sarlói ütközet* — az ápr. 19-i csata (120. sz.)

122

FŐVÁROSI HIREK [1849. ápr. 30.] 235—36.

M: pEL 1. sz. 4. háromcsillagos (**) jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Tegnapelőtt* — ápr. 28-án
 3 . . . az úton vagy 20 000 magyart találtak — Az ápr. 26-i komáromi csata után, ápr. 29-én indult el Görgey seregének a Nagy-Sándor

Sor:

József által vezetett I. és a Knezich Károly parancsnoksága alatt álló III. hadteste Buda alá, hogy egyesüljön Aulich Lajos II. hadtestével, s máj. 4-én hozzákezdjenek a budai vár ostromához. Az I. hadtest létszáma 8199 gyalogos és 1322 huszár volt, a III. hadtesté 6700 gyalogos és 1500 huszár. — Az adatközlő Jókai tehát felfelé keréktett.

- 6 a gyermek- és költényskormány — Ferenc József, a 19 éves „kadét-császár” kormánya, amely Zsófia főhercegnő befolyása alatt állott
- 9 kirdlyutca — a mai Majakovszkij utca a VII. kerületben
- 13 Ó-Buda és téjékn 40 000 magyar vitéz van — Görgey seregének az összlétszáma a budai vár ostromának megkezdésekor 30,911 fő volt.
- 15 a budai várparancsnok — Henrik Hentzi (1785—1849), a berni várórség kapitányának az unokája. Apja osztrák szolgálatba állt, de magyar lányt vett feleségül. 1848 nyarán mint Pétervárad parancsnokát magyarellenes magatartása miatt elfogták s Budára elzárták. Windischgraetz szabadította ki s nevezte ki a vár védő parancsnokává. Az ostrom idején halt meg. (Rüstow i. m. l. k. 354.) — Jókai mint „herosztráteszi hőst” mutatta be *A köszlű ember fiaiban*. (II. k. JKK 28. k. 164.)
- Elbeszélte tetteit *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. kiadványában is. (II. k. JKK 68. k. 458.) A század vége felé a nemzeti hivatkozás ellen hadakozva írta a *Hentzi-kérdés megoldása* c. vezércikkében, hogy „Hagyjuk nyugodni a vitézüil elesettek csontjait”. (Esti Hírlap 1898. nov. 26. 276. sz. 1.)
- 27 rokkantak tanyája — Károly kaszárnya; az Újépület és a Mária Terézia laktanya mellett egyike a szabadságharc előtti Pest három nagy katonai épületének az Országút (ma a Tanács körút) és a Városház utca által határolt területen. 1728-ban épült, s eredetileg a birodalom hadirokkantjainak volt menedékháza. Később a rokkantakat a nagyszombati egyetem megürült épületébe költöztették, a pesti invalidusok otthonából pedig kaszárnya lett. (Tonelli Sándor: *Nagyapánk Pest-Budája*. Bp. 1944. 82—83.; *A tengerszemű hölgy*. JKK 55. k. 425.) Ma ebben az épületben székel a Budapest Fővárosi Tanács.

CHARIVARI

[1849. ápr. 30.] 236.

M: pEL I. sz. 4. háromcsillagos (* * *) jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 *azután kezdődött a tragoedia* — Ezeket a szavakat csatolta Jókai *A magyar nemzet története regényes rajzokban* c. munkájában a Pestre bevonult Windischgraetz emlékezetes mondásához: Vége a komédiának! (II. k. JKK 68. k. 468.; 98. sz.)
- 7 *triangulum* — háromszög; Célzás arra, hogy a veszített nagysallói csatában Wohlgemuth, Schlick és Jablonowski voltak Welden alvezérei. (120. sz.)

BEM

237—39.

M: PH 1849. máj. 1. 277. sz. 21. aláfratlanul.

Részl.: Tóth Béla i. m. 324, 327—28, 354.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 29 Észreveszi ezt a (PH: Eszreveszi ezt a — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- Tévesen állapította meg Kulcsár Adorján, hogy a PH-t 1849-ben „Jókai szerkesztette Nyáry Pál közremunkálása mellett”. (JMLév I. k. 328.) Jókai máj. 1-én vette át a PH irányítását, s Nyáry Pál az ápr. 14-i detronizáció után visszavonult a politikai élettől.
- 4 *Négy hó előtt belép 8 000 rendezetlen, fegyvertelen hadsereggel egy ellenséges földre* — Kossuth Lajos dec. 1-én nevezte ki Bem Józsefet az erdélyi sereg teljhatalmú főparancsnokává. Az erdélyi magyar hadsereg Bem megérkezésekor — pontosabban dec. 15-én —, nem számítva a Bem által hazaküldött ötezer bihari nemzetőrt, 11 150 gyalogosból és 1385 lovasból állt.

Sor:

- Kossuth mondta jan. 9-én, hogy Bem „általvett mondhatom egy desorganizált . . . sereget, és azon sereg a küzdelmek által a bátorság ösvényén mindinkább erősödve, most már a legbátrabb és leg-harcsozomjasabb seregünk közé tartozik”. (KossÖM 14. k. 63.)
- 5 *másfél millió dühös nép* — hatalmas létszámú román felkelő csoportok
tizenötezer sorkatona áll előtte — A császáriak — nem számítva a román felkelőket és a 3 500 főnyi helyőrségieket — 12 000 rendes sorkatona felett rendelkeztek.
négy hó múlva, mint azon földnek diadalmas meghódítója jön vissza — Bem márc. 19-én Brassó elfoglalásával lényegében egész Erdélyt felszabadította. (89. sz.)
- 8 *Most ötvenezer főnyi hadserege van Erdélyben* — Bem júniusban is csak 27 000-es hadsereget vezényelt. Általában kis létszámú, könnyen és gyorsan mozgó, váratlan húzásokra alkalmas csapatokkal hajtotta végre katonai operációit.
- 18 *a piskii csatában* — febr. 9-én (39. sz.)
- 21 *Erdélyből kiverte az oroszokat* — Nagyszében és Brassó elfoglalása után azalasztotta meg Erdélyből a cári csapatokat. (17. sz.)
- 27 *A déval visszavonuláskor* — febr. elején (22. sz.)
- 31 *ez nem a ti dgyutok . . .* — Ezt a jelenetet márc. 7-én is megörökl-tette Jókai. (39. sz.)
- 35 *Szász-Sebesen kétezer vitézzel volt és négy dgyuval* — Puchner febr. 6-án 12 000 emberrel fogta körül Bem 1730 gyalogosát és 325 lovasát. A magyarok febr. 8-án mégis visszavetették a császáriakat.
- 37 *Truszkolanszky* — Puchner Bemhez küldött parlamentere Ian Truszkolanski lengyel származású főhadnagy volt, aki febr. 6-án jelent meg Bemnél.
- 42 *Kemény Farkas báró (1796—1852)* — hivatásos császári tiszt, majd 1848-ban a tordai nemzetőrség parancsnoka volt. Bem nevezte ki alezredessé. A piski csatában mint dandárparancsnok vett részt. Áprilisban lett ezredes. Bem két ízben is kitüntette. Londonba emigrált és ott is halt meg.
Kemény Farkas, kit segélyért küldött tönkre van téve — A kormány január végén értesítette Bemet, hogy az általa kért erősítést a bács-bánáti magyar seregből a Maros völgyén útnak indította. Bem erre jan. 31-én Kemény Farkas őrnagyot két zászlóalj gyalogossal és egy század huszárral a segélyhadak siettetése végett Dévára küldte. Kemény Farkas tönkretételének híre valótlan volt, hiszen a piski csatában is részt vett.

- 47 . . . még soha senkinek sem adta meg magát — A kis szürke ember c. elbeszélésében Bem azt mondta a követnek, hogy „én tizenkét-szer voltam már körülfogva, most vagyok tizenharmadszor. Mind a tizenkét-szer kivágtam magamat”. (Csataképek NK 10. k. 168.)
- 51 Bem az égő utcdkon sértetlenül vitte dt löporos szekereit — A löporos szekerekkel a márc. 3-i medgyesi csatában vonultak át az égő városon Bem csapatai. (A köszlvtl ember fiai. II. k. JKK 18. k. 385.)
- 56 Ist die — Brücke — verloren; — Siebenbürgen verloren — A híd elvesztésével, Erdélyt veszítjük el — A magyar nemzet története regényes rajzokban c. munkájában írta Jókai: „Maga az öreg Bem valóságos mythoszi hősalak; nem termetre, de lángszellemére az: ki a piskii hídnál az osztrákok kezébe került ágyúit egymaga foglalja vissza; lovagkorbácsával püfölve a vontató katonákat: 'Hagytok békét ezeknek az ágyúknak, himpellérek! Ezek az én ágyúim.' S e verekedés közben maga is egy ujját veszti a balkezéről: azt a csata hevében amputáltatja a tábori felcserrel s aztán tovább vezényel, fenhangon kiáltva kemény németséggel: 'Ist die Brücken verloren, Siebenbürgen verloren!' S az ütközet után azt mondja: 'csak a magyar meg a székely az igazi katonal!'” (II. k. JKK 68. k. 472.)
- 64 E csatában elesett . . . — A magyarok a piski csatában mintegy hétszáz embert vesztek.
- 65 Inczédi — Inczedy Sámuel (1809—1882) az események időpontjában őrnagy, a 11. honvédszászlóalj parancsnoka volt (39. sz.)
- 67 De az ellenség is iszonyat veszett. Csapdn tisztje elesett 42 — A piski csatában a császáriak vesztesége 650 halott — köztük 27 tiszt — volt. Elesett Loseanu ezredes, a tartalékok parancsnoka is. Sokan megsebesültek.
- 71 „Wir erhalten des Kaisers Thron Hurrah Bataillon.” — Mi őrizzük meg a császár trónját, Hurráh, zászlóalj.
- 78 fiam akkor eredj haza az anyáddhoz . . . — Jókai ezt a jelenetet febr. 28-án is leírta az EL hasábjain. (22. sz.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

E közlemény előzményeként ápr. 24-én írta a pesti MT a következő hírt: „A debreceni Marcius Tizenötödike Pálffy Albert szerkesztése alatt igen alá szállott politikai hitelében Madarász miatt, kinnek, mint halljuk, bizonyos gyémánt-peret akasztottak nyakába. Pálffy Albert pedig egyik legpártosabb csatlósa volt a hosszú kezű Madarásznak.” (4. sz. 13.)

4 *e collegánkat* — Jókainak volt a szerkesztő kollégája Pálffy Albert. Ez a szó is elárulja, hogy a közlemény szerzője Jókai.

6 *abominabilis* — utálatos

9 *antagonista* — ellenfél, ellenlábás

Jókai *A gyémántos miniszter* c. elbeszéléséhez 1874-ben készített magyarázó jegyzetet, s ebben kimondta, hogy „midőn Pestre visszakerülve az itteni lapok a Martius 15-dike íróit és szerkesztőjét az ügybe [ti. a gyémántperbe] tévesen belekervették, siettem debreceni politikai antagonistáimról e vádat elhárítani és kinyilatkoztatni, hogy az ő kezük ettől teljesen tiszta. Ezt a pesti 'Esti Lapok'-ban irtam meg; melynek egy példányát sem tudom többé felfedezni.” (FAIM 232—33.)

Az *Emlékek a szabadságharcból* c. századvégi visszaemlékezésben is megemlíti Jókai, hogy ebben az időben kiállt egykori debreceni vitapartnere mellett. Amikor az MT szerkesztőjét valami kisebb sajtóvétségért a bizonytalanul rövid időre a „hüvösre csukták”, s közeledtek az orosz csapatok a főváros felé, Jókai a nagy kapkodásban elrohant a rendőrfőnökhöz, Hajnik Pálhoz s arra kérte, hogy engedje szabadon Pálfit, mert ha az ellenség a börtönben „találja . . . felakasztatja”. (HhM 5. k. 115—18.)

*

Jókai soraira máj. 2-án *Válasz* címen felelt a pesti MT szerkesztője, Gaál József: „Az esti 'lapok' tegnapi száma Pálffy Albertet ellenünk védőbe veszi, állítván, hogy ő a Zichy Ödön-féle abominabilis [utálatos] kérdésben távolból sincs érdekelve.

Mi méltányolni tudjuk az Esti lapok szerkesztője lovagiságát politikai antagonistája ellenében, s mint mindig most is szívesen követve a jó példát, ezennel kijelentjük, hogy bár e lapok jelen szerkesztője az érdeklött cikket tartalmazó 4-ik szám szerkesztésében még be nem folyt, bizonyosan mondhatjuk, hogy azon cikk írójának esze ágában sem volt, Pálfit, mint a gyémánthistória részesét, vádolni, hanem csupán mint Madarász politikai párthive említették.” (11 sz. 44.)

CHARIVARI

[1849. máj. 1.] 240.

M: pEL 2. sz. 6. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 10 *a hol Schlicknek a nagy-apja a magyarok által keményen megveretett* — Schlick nagyapja Leopold Schlick (1663—1723) császári hadvezér volt, akit az első kuruc—labanc fegyveres összeütközésben 1703-ban győztek le a magyarok. A császár a csata előtt nem bízott a magyar labancokban, a Forgách Simon, Kohári István és Bottyán János vezette dandárokban — s ezért melléjük rendelte Kassára Schlick tábornagyot és báró Adam Ritschan generálist. Schlicket Bercsényi Miklós csapatai futamtották meg egészen Pozsonyig és Liptóvárig. (*A magyar nemzet története regényes rajzokban.* JKK II. k. 68. k. 221.)
- 12 *az unokát, éppen azon a helyen verte meg Klapka* — A tokaji ütközet jan. 31-én zajlott le.

CHARIVARI

[1849. máj. 2.] 240—44.

M: pEL 3. sz. 11—12. háromcsillagos (* * *) jellel.

Részl.: *A köszlővel ember fiai* JKK II. k. 420.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *Placdtjaikra fel volt írva: hogy a ki azokat leszakasztja, haláláig fűvel lesz* — gr. Ladislaus Wršana altábornagy jan. 7-i hirdetményének 3. pontja értelmében „Mindenkinek tilos, falragaszokat a katonai hatóság engedelmével nélkül felragasztani vagy közhírré tenni, az ez ellen vétkezők rögtönítélet útján, haditörvények szerint, fognak büntettetni, valamint az is, ki a katonai hatóság által felragasztott hirdervényeket leszakítja.” (Okm 2. k. 304.; Közl 1849. jan. 23. 8. sz. 29.)

Sor:

- 26 *megtiltották a népnek a kicsődülést* — Wršana ápr. 7-i plakátján olvasható ez a tilalom: „Buda és Pest városok ostromállapotban vannak, s azért piaconi vagy utcáni gyülekezések tiltók; mivel azonban ezen parancsolat néhány nap óta meg nem tartatik, kénytelen vagyok ezzel emlékeztetbe hozni, hogy a lakosok a házukba maradjanak és a szükségtelen kocsizástól is tartózkodjanak. Az őrzőpatrolok meg vagyon hagyva, minden csoportozások ellen fegyvereik teljes használatával fellépni. Akárminő zendülési mozgalmaknak legközelebbi következése a városnak lödöztetése lenne, mihez már minden készülétek megtétettek.” (Gelich Richárd i. m. 3. k. 231.) Ezt toldja meg Havas József „Magas parancsnál fogva” kiadott rendelete ápr. 12-én. (Uo. 232.; L. 111. 113. sz.)
- 29 *Windischgrätz szállása* — a Hattyú fogadó
- 26 *felbízta az olldmúcieket: hogy három nap múlva Debrecenben lesz* — Jókai a febr. 26-i kápolnai csata után küldött győzelmi jelentésére céloz. (29. sz.)
- 28 *olldmúciek* — az Olldmützbe menekült császári udvar
- 32 *Hauptquartier im Hattyu* — Hattyú főszállás
- 37 *Wo ist diese Hadjú?* — hol van ez a Hattyú?
- 50 *grandos* — a gránátosok XVI—XIX századbeli katonák, akik főleg robbanó töltetet szórak az ostromlók közél
- 54 *isaszegi győzést* — a magyarok ápr. 6-i győzelme (97. sz.)
- 58 *„Kossuth nicht bringen?”* — Kossuthot nem hozzák?
- 59 *a magyarok fa-dgyükéből lónek* — A somogyi népfelkelők valóban használtak faágyúkat.
- 62 *assignata* — állami kötelezvény, papírpénz
- 68 *devise* — jel, jelszó, jelmondat
- 76 *scandalosus* — gyalázatos, botrányos
zwangsnote — Zwangsnote, kényszerbankjegy
- 78 *champagnei palack* — pezsgőpalack
- 80 *Lówi pénzváltó* — Lövy Jakab „tőzsér”, akit Kossuth kémkedés gyanúja miatt hadbíróság elé állított

128

HIREK

[1849. máj. 3.] 244—45.

M: pEL 4. sz. 14. háromcsillagos (**) jellel.

Részl.: *A köszívű ember fiai* II. k.: JKK. 435.

1028

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

22 sem állottak (pEL: sem állottak — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *tóthdromsá*g — Szerbia, Horvátország és Szlavónia
- 3 *Földvárndí a Duna bal partjára akar dijönni* — Jellaccics 15 000 emberével ápr. 24-én a Délvidékre távozott. Máj. 6-án érkezett Mohácsra, majd előrement Zágrábba politikai ügyeit intézni. 10-én tért Eszékre.
- 4 *mein lieber Ban l* — kedves bánom! —
A márc. 31-i okiratban „Lieber Baron Jellachich!” megszólítással illette I. Ferdinánd császár a horvát hadvezért.
- 8 *hazánk kormánya azt határozta volna . . .* — A feltételeesen említett határozatokat csak azért pendíti meg Jókai, hogy a királyt gúnyolhassa. Máj. 2-án ült össze a minisztertanács első alkalommal, s ez az ülés a minisztertanács hatáskörének és szervezetének kérdéseivel foglalkozott. Ugyanezen a napon jelent meg Kossuth rendelete a hazaárulók vagyonának zár alá vétele körüli eljárásokról. (KossÖM 15. k. 184., 195.)
- 10 *Jósikém* — Ferenc József gúnyos megszólítása
- 16 *A budai várparancsnok* — Heinrich Hentzi (123. sz.)
kiszédette a 14 mázsa löport . . . — Az aláaknázott Lánchídak Alnoch ezredes közvetlenül a budai vár máj. 21-i elfoglalása előtt akarta felrobbantani. Alnoch a vízműveknél harcolt, amikor meghallotta, hogy Hentzi elesett. Nyomban megparancsolta egy tüzérnek, hogy gyűjtsa meg a Lánchíd puskaporral töltött csatornáját. A tüzér azonban a Dunába dobta a kanócot, mire Alnoch lelőtte, majd maga látott a híd robbantáshoz. Kivette szájából az égő szivart, s a löporos csatornába dobta. Hatalmas detonáció után a merénylő felismerhetetlenné égett, de a hídnek nem lett komolyabb baja. Egressy Ákos szerint — aki az esetről jelen volt — az ezredes „arcát a löpor feketévé perzelte, egyik karját tőből elszakította, s testét egyik oldalon foszlányokká tépte” a robbanás. (Emlékeim az 1848—49-ik szabadságharc idejéből. Bp. 1893. 123.)
Jókai *A köszívű ember fiai* c. regényében is megöröklítette ezt a jelenetet. (II. k. JKK 28. k. 180.; 435—36.)
- 17 *Clärk* — Clark Ádám (1814—1866) angol mérnök, a Lánchíd építője, a közmunka és közlekedési minisztérium osztálytanácsosa
Clärk azzal fenyegeté . . . — Hatvany Lajos a Pesther Zeitungból „mentetteki” azt az elfeledett adatot, hogy „Hentzi várparancsnok

Sor:

a hídepítő Clark figyelmeztetésére csak azért mondott le a Lánchíd légberőpítéséről, mert ha azt a tervet végrehajtaná, a 'Lánchíd Társaság' angol részvényesei kénytelenek lennének magukat a magyar nagybirtokosoknak Angliában letétbe helyezett tőkéjéből kárpótolni.

Igy értették meg egymást a magyar agráristák és az osztrák militaristák, még egymás ellen harcolva is, az angol kapitalizmusban." (I. m. 2. k. 715.)

- 24 *dragonyos* — karabéllyal vagy rövid szuronyos puskával felfegyverzett középnehéz lovaskatona

129

NYIRI LEVELEK

IX.

246—49.

M: pEL 1849. máj. 3. 4. sz. 14—15. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 a jámbor Mérei Mórt hogy kipoétázta — L. 66. sz., 116. sz.
5 „ne ítéljétek, hogy ne ítélhessetek” — bibliai idézet
11 harminckét mérföldnyire — kb. 266,5 km
12 druszdja — Mérey Mór (66. sz.)
16 polizeiminister — Madarász László, az OHB rendőrségi és postai ügyekkel megbízott tagja
17 polizeiwidrigkeit — rendőrségi tilalom
19 Nr. I. — első számú
Nr. II. — második számú
22 „*homo ministrando non ministeriabilis*” — szolgáló és nem szolgáló ember; szolgálni nem hajlandó miniszter (ti. akit ki kell szolgálni). Gúnyos célzás a „*servando non servabilis*”, azaz „megőrzendő és nem romlandó” Zichy kincsekre.
23 *névből él csak, többé nincs jelen* — Jókai Kölcsey Ferenc Zrinyi második éneke c. versének utolsó sorát idézve gúnyolódik azzal, hogy Madarász László az ápr. 20-i ülésen „politikai életét bevégezte”. (115. sz.)

1030

Sor:

- 31 ... *kivéve a miniszter urat* — Jókai Mátyás király egyik ismert történetére céloz, amelynek az a refrénje, hogy „kivéve a gyevi bírót”.
- 41 *Nincs olyan cigánylegény* — Jókai *A gyémántos miniszter* c. elbeszélésben is, azzal gúnyolta Madarász Lászlót, a „kis nyápic emberkét”, hogy nem lehetett róla megtudni, „gyermek-e vagy vén ember? annyi éretlenség és aggottság egyesült arcán”, (FAIM 237.) mely „sok keletiességgel birt... némileg közelített a cigány coloritához”. (Uo. 236.)
Boka Dani — híres cigányzenész család sarja. Fénykorukban, a múlt század derekán Debrecenben léptek fel nagy sikerrel. Egyik tagja, Boka Károly cigányprímás 1849-ben az orosz megszállás alatt ezt a nótát húzta Paszkevicznek:
„Majd megvirrad valaha,
Nem lesz mindig éjszaka!” (OMMIK *Magyarország*. I. k. Bp. 1888. 355.; Szekeres László: *Jókai és a Balaton*. Tükkör 1975. szept. 23. 36. sz. 10–11.)
- 45 *sprengolták a macaó bankját* — robbantották a bankot a makaó nevű kártyajátékban. A makaó a múlt században elterjedt, az 52 lapos francia kártyával játszott hazardjáték volt.
- 46 *acta retardata* — visszautasított (el nem intézett) ügyirat
- 55 *Görgei kiverte Pestből* . . . — Görgey Pest ápr. 24-i felszabaduláskor Komárom környékén volt. Windischgraez ápr. 12-e után már nem volt fővezér. A császáriak csata nélkül vonultak ki Pestről.
Perczel kiverte a római sáncokból a rdcot — Perczel Mór ápr. 3-án foglalta el a szerbek bácskai erődtámaszpontját. (109., 113. sz.)
- 56 *Bem kiverte Erdélyből a muszkát* — L. 11. sz.
- 57 *önök pedig kiverték Debrecenből a rendőrministert* — L. 115. sz.
- 59 *itt vagyunk Komáromban* — Komáromot ápr. 26-án szabadították fel az ostromzár alól Görgey csapatai. (81. sz.)
- 63 *24 fontosok* — nagykaliberű ágyúk, a lövedékük súlya mintegy 10 kilogramm volt
- 76 *A minap az a három gőzös* . . . — Jókai erről az eseményről *A trójai fa-ló német kiadásban* c. cikkében írt. (7. sz.)
- 77 *Gönyő* — Gönyű, szigetközi község a Kis-Duna és a Duna egyesülésénél
- 79 *csarapár* — a határőrvidéki katona gúnyneve
- 80 *két mérföldnyi* — kb. 16,5 km
- 97 *Őn anyjdnak háza is leégett* — Komárom égését több munkájában bemutatta Jókai. Közte a *Politikai divatok* és *A tengerszemű hölgy*

Sor:

c. regényében. Ezekben mindig hangsúlyozta, hogy a városon végigperzselő tűz az anyja háza előtt megállott.

- 105 *szép reformált templomot . . .* — A komáromi Szent András templom, a város nevezetes épülete az egykori Nádor utcában, amelyet az 1848-i tűzvész alaposan megrongált. A templom megdöb-bentő égeséről sokan megemlékeztek. (Váli Mari i. m. 66., *A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 143. 440.)

130

NYIRI LEVELEK

X.

249—51.

- M: pEL 1849. máj. 4. 5. sz. 19—20. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Kiadó Úr!* — Jókai tulajdonképpen már Debrecenben is „kiadó úr” volt. Pesten Ludasi Mór szerkesztette az egyik pEL-t, s Jókai csak mint kiadó szerepelt.
- 2 *becsületes bőrű uriember* — Madarász László, akit *A gyémántos miniszter* c. elbeszélésében így mutat be: „Pörére volt vetkőzve s a rettenetes sok ráncról arcán gyanítám, hogy kacag. A miről később feketére nyitott szája is meggyőződött.” (FAIM 236.)
- 20 *circumstantia* — körülmény
- 28 . . . *udvart tartani* — *A gyémántos miniszter* c. novellájában gúnyosan említi, hogy Madarász Lászlónak 66 hasznavehetetlen hivatalnoka volt. (FAIM 235.)
- 31 *fekete republicanus* — Madarász László arcsznét gúnyolta itt Jókai.
- 43 *mikor menni akar nem eresztik* — A képviselőház ápr. 28-i üléséről írta a Közlöny: „Madarász László, mivel már 10 hónap, vagyis az országgyűlés kezdete óta sem jószágát, sem fiát nem látta, hogy dolgait rendezhesse, hat hétre engedelmet kér, miután azonban a ház már elhatározta, hogy a kormány Madarász László ügyében vizsgálatot rendeljen, az engedelem nem adatott meg.” (Parl 2. k. 145.; Közl 342.)

A máj. 8-i képviselőházi ülésen „Madarász László azt terjeszti elő, hogy midőn ő a háztól hat héti engedelmet kért, azon

Sor:

oknál fogva, mivel 10 hónapig otthon nem volt, s jószágainak rendbeszedése megkívánja a hazamenetelt, ily okok előadása mellett több képviselők eltávoztatásra engedelmet nyertek, tőle pedig a ház megtagadta, nem volt egyéb, mit tennie, mint vagy tüstént megjelenni, vagy végkép lemondani követségéről. Ő meg nem tagadharván természeti indulatát, mely szívében van, miután öreg atyja, ki szemvilágtalan, az ellenség által elfogatott, jószágá elpusztított, s miután még nem tökéletes koru fia ellenség közt van, arra határozta el magát, hogy miután míg a haza veszélyben volt, övéivel, jószágával semmitsem gondolt, most hadseregünk diadalmas előmenetelével képviselőállásáról végkép lemond." (ParlD 2. k. 183.; Közl 374.) A ház elfogadta lemondását.

56 *készíteni Tdnscis Mihđjval companidban az új constitutiót* — L. 103. sz.

60 *Népelem* — Nép-Elem, a Madarász testvérek által szerkesztett, 1848. augusztusban szervezett radikális ellenzéki politikai napilap; az 1848 ápr. 6-án indult Reform utódja.

131

LEGUJABB

[1849. máj. 4.] 251—52.

M: 1. EL 5. sz. 20. aláíratlanul.

2. *Füvrosi ujdonsdgok*. PH 1849. máj. 5. 281. sz. 38. aláíratlanul.

Részl.: *A köszívű ember fia* II. k. JKK 28. k. 423—24.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

2 rövid puskatüzelése után (PH: rövid puskatüzelés után)

3 huszárjaink elől (PH: huszáraink elől)

4 Az ágyuzás vagy 10 (PH az ágyuzás vagy tíz)

6 köszöntgetve a partunkon (PH: köszöntgeté a partunkon)

örömben könynyező (PH: örömben könyyező)

13 és az ajtatosrend (PH: és az ajtatosrend)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Buda ostromlása ma reggel 10 óra tđjban kezdődött meg* — Máj. 3-án Klapka György — miután látta, hogy nem lehet számítani a vár gyors bevételére —, azt javasolta Görgeynek, hogy Asbóth

Sor:

Lajos két dandára zárja körül a várat, a főserg pedig üldözze a császáriakat Bécs felé.

A már Buda alatt állomásozó Görgey nem fogadta el Klapka megkésést javaslatát s válaszelevelében azt írta: „minden tőlem telhető erélylyel akarok hozzákezdeni Buda ostromához”. (Gelich Richárd i. m. 3. k. 284—85., Deák Imre i. m. 366.) Máj. 4-én Görgey hadseregének zöme — 30 000 ember — körülvette a várat, amelyet Heinrich Hentzi tábornok parancsnoksága alatt 4764 császári katona védelmezett. Aulich II. hadteste a Gellérthegy mögött, Nagy-Sándor József I. hadteste a Sashegy mögött, Knezich Károly III. hadteste Óbudán állomásozott. (L. *A készülő ember fia* II. k. JKK 28. k. 425—26.)

- 2 *Az Ó-Budán felállított ellenséges csapatok . . . huszárjaink elől visszavonultak* — Hentzi lázas védelmi tevékenysége közben tíz óra tájban jelentek meg Kmety huszárjai az óbudai úton s előlük a császáriak előőrsei a Császárfürdőtől a vízművek sáncba hátráltak. Alnoch ezredes a Bomba (a mai Batthyány) térre hatolt egy erősebb különítménnyel s heves kartácsolás után a szomszéd utcákba űzte a huszárszakaszt, majd $\frac{1}{2}$ 12 tájban, amikor észrevette, hogy Kmety egész hadosztálya közeledik, sietve menekült a sáncokba.
- 3 *Csak 1 órakeraptak bele igazán* — Délben Görgey megadásra szólította a debreceni születésű Hentzit, aki nem kapitulált. Erre $\frac{1}{2}$ 3-kor a svábhgyi ütegek tüzet nyitottak, Kmety pedig sikertelenül rohmozta meg a vízműveket.
- 6 *a partunkon álló kéjrivalgó . . . népet . . .* — A Pestre áthangzó ágyúzás több ezer ujjongót csalt ki a Duna-partra.
- 8 *csillagsz torony* — a szabadságharc leverése után épült Citadella helyén álló toronyépület a Gellérthegy csúcsán, a pesti egyetem 1814-ban épült és 1849-ig fennálló „csillagvizsgálója”
- 9 *3 óraker Pestre is küldöttek dt . . .* — Hentzi annyira felháborodott, hogy Welden korábbi tilalma ellenére a pesti parton tolongó néptömeg közé lövetett. Jókai századvégi memoárja szerint „Arra a hirre, hogy Görgey megérkezett Buda alá, a pesti parton sétáló közönség nem állhatta meg, hogy egy kis éljenést ne ereszsen meg, a minék azonban nagyhirtelen vége szakadt, a mint a budai bástyafokról két ágyulövet tettek a pesti sétálókra, melyek közül az egyiknek a tekéje egy asszonynak a lábát elszakította.” (HIM 5. k. 99.)
- 10 *Az egyik egy asszonynak . . .* — Máj. 4-én a Duna-parton hét ember vesztette életét.

Sor:

- 14 *A dunapartról elparancsolták a népet* — Jókai is a Duna-partról figyelte a bombázást. Máj. 5-én írta az anyjának: „Rövid sorokat írhatok, a bombák minden percben fejünk fölött repkednek. Pest tegnap óta ostrom alatt van.” (JLev I. k. 70.; L. 112. sz.; *A tenger-szemű hölgy* JKK 55. k. 103., 426.)

132

PESTI NAPLÓ

[1849. máj. 8.] 252.

M: EL 64. sz. 4. aláíratlanul

Részl.: *A kőszívű ember fiait* II. k. JKK 28. k. 427.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Mult éjjel 10 órától egyik . . .* — Máj. 4-én este 8-tól mintegy két órán át hevesen bombáztatta Hentzi Pestet. Jókai századvégi visszaemlékezése szerint „A mint besötétedett, megdördültek a budai bástyafokon a bombavető mozsarak, s éjjelig szórták a granátokat a városra . . . Érdekes látvány volt, a mint jött a tűzokádó szörnyeteg, ívet képezve a felhős égen, a kanóca prüszkölve szórt a tüzet, mintha ő taszigálná a bombát, míg az egyszer csak szétpukkant a magasban, villámfényt vetve a házakra.” (HhM 5. k. 99—100.)

Buda ostromával részletesen foglalkozik Jókai *A kőszívű ember fiait* c. regénynek a *Párbaj a mennykőekkel* c. fejezetében.

- 7 *megyeház* — A pesti belváros oszlopos homlokzatú, nevezetes épülete a mai Városház utcában, amely Zitterbarth Mátyás tervei alapján épült 1838—41-ben

Károlykaszárnya — egyike a korabeli Pest három nagy katonai épületének, a mai Városháza az V. kerületi Városház utcában

színház — a Nemzeti Színház, amely a Kerepesi (ma Rákóczi) út és az Országút (ma Múzeum körút) sarkán állott s hosszú időn át volt a magyar színhátszás otthona. 1837. aug. 22-én a megnyitó előadáson Vörösmarty Mihály *Arpád ébredése* c. alkalmi darabját és egy elfeledett német író (Eduard Schenk) gyengécske munkáját adták elő. Jókai a *Kárpáthy Zoltán* c. regény első fejezeteit szenteli a „pesti magyar színház” építésének. Visszaemlékezésében arról emlékezik meg, hogy 1849 májusában „Egy bomba épen a

Sor:

színház gazométerjébe zuhant le. Ha az szétrobban, rombadönti és felgyújtja a színházat. Az isteni gondviselés úgy intézkedett, hogy a gazométer épen meg volt töltve vízzel: a bomba megzárult benne. Ritka eset, mert hisz az égő kanóc még a víz alatt is tovább sístereg, s a bomba a tenger fenekén is felrobban. Ez az egy megbecsülte magát." (HhM 5. k. 103.; *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 429.)

múzeum — a Nemzeti Múzeum. (Vö.: 54. sz.; *Kárpáthy Zoltán* I. k. JKK 8. k. 421.; L. 196. sz.)

Nagy része ablakom előtt . . . — Jókai ekkor a Hatvani (Kossuth Lajos) utcában lakott. Visszaemlékezése szerint a szomszédos „keresztes pék” földszintes épületében robbant fel egy bomba. (HhM 5. k. 103.) A szabadságharcos cikkeinek gyűjteményéhez csatolt *Utóhangban* említi 1874-ben, hogy Hentzi bosszúját közvetlen közlelről érezhette: „Pest bombáztatásakor a lakásom melletti földszinti házat szétvetette a bomba, hogy két fala kidült; s a Landerer nyomda előtt szerkesztősegem ablakait zúzták be egy másik darabjai”. (CikkBesz II. k. 483.; *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 430.)

- 10 *Nem hittem, hogy ennyire menjenek a budai golyók* — Jókai memoárja szerint Szigligeti Ede mondta, hogy nem tudnak a bombák átrepülni a Dunán. (HhM 5. k. 99.; *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 427.)

sóház — egykori épület a Duna-parton a mai Szabadság-hídnál a Dimitrov téren és a IX. kerületi Sóház utcában

- 14 *Egész nap kemény tüzelés volt* — Máj. 5-én reggel általános ágyúzás és puskalövöldözés folyt. Délben mindkét fél abbahagyta a tüzelést.
- 17 *Május 6-kán* — Máj. 5-én és 6-án viszonylag gyéren tüzeltek a szemben álló felek. A magyarok ágyútelepszereléssel foglalkoztak, a várbeliek a belövések helyét javígtatták.

133

RETOUR NYIRI LEVELEK

I.

253—54.

M: pEL 1849. máj. 8. 9. sz. 30. aláíratlanul.

Részl.: *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 425—26., 430.

1036

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 7 *Pénteken* — máj. 4-én
 . . . több bombát kaptunk, mint ezeret — Máj. 4-én 186 lövedéket és 130 bombát lőttek a császáriak Pestre. Máj. 5-től 8-ig négy napon át viszonylag csendben folyt a készülődés. Jókai adata tehát erősen túloz. (Vö.: 136. sz.)
- 9 *feuerverk* — tűzijáték, Feuerwerk
- 15 *valor* — érték
- 18 *A császáriak elvitték hat gyermekét . . .* — Görgey írta Hentzinek máj. 4-i levelében, hogy ha lerombolja a Lánchidat és bombáztatja Pestet, a vár elfoglalása után „az összes várórség kardra fog hányatni s én még az Ön családjának jövőjéről sem fognék jót állhatni”. Tehát nem a császáriak, hanem Görgey igyekezett a „családján keresztül” hatni Hentzire.
- 23 . . . *verekedni fog az utolsó emberig* — Hentzi Görgeyhez intézett kemény választ így fejezi be: „Magyarország irányában semminemű kötelezettségeim nincsenek; családom nincs az Ön hatalmában; és ha így lenne is, ez mit sem nyomna a latba. Ezért utolsó szavam: Én ezt a helyet, kötelesség és becsület szerint, az utolsó emberig védelmezni fogom. Feleljen Ön róla, ha közben a szép testvérváros áldozatul esik.” (Bayer József i. m. 2. k. 114.)
- 26 *hidláb* — A Lánchídról van szó, amelynek az alapkövét 1842-ben tették le, és 1849. nov. 4-én adták át a közforgalomnak. (Cikk-Besz I. k. 617.)
- 31 *A pompás lánchíd szobrokat aládsatta és löporral töltette meg* — Alnoch ezredes akarta a Lánchidat levegőbe röptetni. (128. sz.)
- 42 *nádor fogadó* — a Váci utcai Nádor szálló
- 45 *Hétfőn* — máj. 7-én; — Valójában máj. 8-án este mintegy 300 várbeli lakost bocsátottak ki a Várból a Vtzi kapun át.
- 53 *A budapesti népnek nagy része most künn a mezőkön tanyázik* — Jókai arról írt a század végén, hogy a bombázás elől előbb a Stáció (a mai Baross) utcába menekült a feleségével, majd kimentek Nyáregyházára, Nyáry Pál birtokára. „Milyen jól esett elmenekülnünk az ostromvihar pokolzengéséből! Falura! Az áldott falura, a minek örömeit gyermekkorom óta nem élveztem . . .” (HhM 5. k. 105.)
- 59 *ötven mérföldnyire* — kb. 417,5 km

CHARIVARI

[1849. máj. 8] 255—56.

M: pEL 9. sz. 21. háromcsillagos (* * *) jellel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *István herceg arcképe* — Jókai is kiadta István nádor arcképét az Ék hasábjain, s aztán az utolsó számban „pirulva vallja be”, hogy „ama fenséges nevet viselő rabszolga-lélektől” 1848 nyarán Magyarország boldogulását várta. Kéri, hogy akiknek még megvan ez az arckép, égessék el. (CikkBesz II. k. 454.) Lehetséges, hogy az itt felhasznált ötletet Jókai saját közleménye adta.
- 6 *Ki ad többet érte?* — Az 1. sz. írás közeli rokona az 1848 nyarán *Egy bukott pecsovics lapszerkesztő licitdíja lelkiismeretét* címen megjelentek. (CikkBesz II. k. 218—20.) Annak az első sora ez: „A ki vesz annak lesz! Ki ad többet érte?” (Uo.)
- 13 *accessorium* — járulék, melléklet, ráadás
- 16 *Debrecenben még most is van* — Jókai ezt a téli és tavaszi emlékei alapján írta.
- 24 *Jézus huszár* — A Jellacsics huszárokat a zászlójukon lévő kép alapján Jézus Mária huszároknak nevezte a nép. Jókai ezt az elnevezést rövidíti.
- 25 *crepir Windischgraecz* — vesszen Windischgraetz
- 28 . . . *körülfogják, elkezdi csókolni* — E felemelő jelenetet olvashatjuk *A kőszívű ember fiaiban*. (Egy magános lovag II. k. JKK 28. k. 134.)
- 35 *trophaeus* — trófea
- 47 *zsviód* — éljen

ÁGYUÖNTŐGYÁR

256—57.

- M: 1. EL 1849. máj. 10. 66. sz. 3. aláíratlanul.
2. PH 1849. máj. 16. 290. sz. 59. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 felállítani szándékolt (PH; felállítatni szándékolt)
- 11 élelmi szerek árra, (PH; élelmiszerek ára,)
- 16 Kézdi-Vásárhelyett hónapokig (PH: Kézdi-Vásárhelytt hónapokig)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Gábor Aron* — A „székely földész” itt bemutatott tevékenységét és nagyszerű alakját az EL márc. 17-i és PH máj. 1-i számában (62. sz.) majd az *Egy az Isten c.* regényében is megörökltetette Jókai. (*A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 378.)

136

LEVELEK DEBRECENBE

I.

257—59.

- M:
1. PH 1849. máj. 12. 287. sz. 54. J ó k a i M ó r aláírással.
 2. EL 1849. máj. 15. 70. sz. 3. J ó k a i M ó r aláírással.
 3. FAIM 151—52.
 4. HhM 5. k. 101. a következő szavak kíséretében: „Május 15-én irtam ezt a levelet Kovács Lajosnak Debrecenbe.”
 5. HhM 6. k. 157—59.
 6. *Kossuth zászlaja alatt.* Bp. 1851. *Pesti levél címen.*
 7. Jókai Mór: *Csataképek.* Szépirodalmi Kiskönyvtár 12—13. sz. Bp. 1951. 75—77. *Pesti levél címen.*
 8. Jókai Mór: *A szabadságért.* Szabadságharcos Kiskönyvtár. Bp. 1952. 62—65. *Pesti levél címen.*
- Részl.: Takáts Sándor i. m. XLII.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 le a redout (FAIM; HhM: le a redoute)
homlokzatát, egy másik az *Esti* lapok hivatala (HhM 5.; HhM 6:
homlokzatát, a másik a lapom hivatala)
- 3 a kövezetbe, *mint egy fél ölnyire.* A Trattner (HhM 5; a kövezetbe;
a Trattner)
- 4 háza ég. (FAIM; HhM 5; HhM 6: ház ég.)

Sor:

- 5 költői toll (EL: költő toll)
melly a jelenetet (FAIM; HhM5: mely e jelenetet)
- 6 mennydörgő bombák (FAIM; HhM5; HhM; mennydörgő bombák)
fejünk fölött (HhM: fejünk felett)
- 7 szétszakadnak, egy-egy (HhM5: szétpukkadnak, egy-egy)
füstfoltot hagyva magok után (HhM5: füstgomolyt hagyva maguk után)
- 9 feljül kerekedett (EL: feljül kerekedett FAIM; HhM5: felül kerekedett)
- 11 fel van ingerülve, (EL; FAIM; HhM5; HhM6: fel van ingerelve,)
- 14 vallás. *Látod ez a* (HhM5: vallás. *Ez a*)
- 18 Néhány nap (FAIM; HhM5; HhM6: Néhány nap)
- 20 mint a gyermek (EL: mint gyermek HhM5: mint egy gyermek)
- 22 lobogóit láttam (FAIM; HhM6: zászlóit láttam)
- 25 fölött mindenütt ott fog (HhM5: fölött mindig ott fog)
lobogni a nemzeti (HhM5: lebegni a nemzeti)
- 27 seb van már ütve a haza szívéen (HhM5: seb van ütve már e nemzet szívéen)
- 30 a szabadság oltárára (EL: a szabadság oltárata — sh. —)
- 31 sem (EL; FAIM; HhM5; HhM6: sem volt)
ilyen nehéz (HhM5: ilyen nehéz)
mint Pest. (HhM5: mint Pest *pusztulása.*)
- 32 sem hallasz panaszkodni. (FAIM; HhM5: sem hallani panaszkodni; sem hallunk panaszkodni. HhM6: sem hallani panaszkodni.)
- 34 Háládatosak legyetek (FAIM; HhM6: Háládatosak legyetek)
íránt, háládatosak (FAIM; HhM6: íránt háládatosak)
- 36 idők érdemei *nem egyeseké, a népé, az istené, és Pesté.* (HhM5: idők érdemei, a népé és Pesté.)
- 38 Mindennap *moralis* (HhM5: Mindennap *mordlis*)
- 40 S mit most (HhM5: S a mit most)
- 45 két ezer lövés. (HhM5: kétezer bomba-lövés)
- 46 közül, *melly* (PH: körül, *melly* — sh. —)
- 47 alatt rögtön (EL: a többi rögtön — sh. —)
- 47 alatt elolták (HhM6: alatt eloltották)
pedig olyankor legerősebben (HhM5: pedig ilyenkor legerősebben)
- 50 másik, *mint mondják*, Nyári (FAIM; HhM5; HhM6: másik Nyári)

Sor:

- 51 rabokat (270-et) s (FAIM; HhM5; HhM6: rabokat s)
52 s azokat megérjük, (HhM: s mi azokat megérjük.)
54 legmagasabb régióktól (EL: legmagasabb régióktól)
és le az olvasni nem tudó napszámos (HhM5: le a napszámos)
56 nem leend, ismerje (FAIM; HhM: nem lesz, ismerje)
neveiket, lelkeiket (HhM5: neveiket, tetteiket,)
neveiket, lelkeiket (HhM5: neveiket, tetteiket,)
59 egyszerű napi emberek (HhM5: egyszerű köz napi emberek)
60 állítani, ki az (HhM5: állítani, mely az)
elfeledett, vagy nem ismert (HhM5: elfeledett, a nem ismert)
érdemeket egy elismerő szóval jutalmazza. Csekély (HhM5:
érdemeket jutalmazza meg: legalább egy dicsőítő szóval. Csekély)
61 jutalom, de mégis az. (HhM5: jutalom; de jog a nagyobbhoz.)
66 nemzet háladatos (FAIM; HhM6: nemzet háladatos)
fővárosa iránt. (EL: fővárosa iránt. *J ó k a i M ó r (Pesti Hírl.)*)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bardom Lajos!* — Kovács Lajos (76. sz.; JLev I. k. 328.)
2 *redout* — redut, a Vigadó épülete a mai Vigadó téren az V. kerületben. 1848-ban itt székelt a nemzetgyűlés. 1849. májusában Hentzi ágyúí rommá lőtték.
4 *fél ölnyre* — kb. 94 cm
Trattner háza — épület az Uri (ma az V. kerületi Petőfi Sándor utcában)
17 *nehány hét után* . . . — A budai várat a cikk megjelenése után kilenc nappal foglalták el a honvédek.
20 *Én sirtam, mikor Pestre beléptem* . . . — Április végén érkezett Jókai Pestre. S 30-án írta meg első vezércikkét „Leborulok szent földeden hazám. Hazámnak szíve Pest!” kezdettel. (121. sz.)
44 *A nőket kiküldtük a városból* — Máj. 10-én kezdett Pest lakossága tömegestől kiköltözni a környező falvakba.
45 *eddigelő több mint két ezer lövés* . . . — E cikk máj. 12-i megjelenéséig máj. 4-én 316, máj. 9-én pedig 519 golyót röpítettek át a császáriak Pestre, a többi napokon viszonylag nyugalom uralkodott. (Vö.: 133. sz.)
58 *Ti vész bíróságot állítottatok* . . . — Kossuth ápr. 27-én rendeletet adott ki Irányi Dániel pesti kormánybiztosnak a vésztörvényszék felállításáról. (KossÖM 15. k. 127.)
A Közlöny tudósítása szerint a főtábor mellett működő vésztörvényszék ápr. 29-én halálra ítélte és kivégeztette Lengyel

Sor:

Ferenc ószönyi lakost, aki „tulajdon öltönyét adva egy ellenséges tisztnek, azt saját kocsján hordozta, s a vidéket és sáncokat neki megmutogatta, és így az ellenségnek igen hasznos szolgálatot tett, a hazának pedig ártani akart.” (KossÖM 15. k. 235.) Máj. 25-én jelent meg a Közlönyben az igazságügyminiszter rendelete: „A Magyarországon felállított rögtönítélő vegyes bíróságoknak meghagyatván, hogy az általuk elítéltek neveit, s az elítés indokait időről időre közöljék s folytonos működéseikről az igazságügyi ministeriumnak jelentéseket tegyenek: ezen jelentések, miként ide beérkeznek, egyszersmind nyilvánosság előbe is terjesztetnek.” (114. sz. 425.) Itt publikálták, hogy az említett Lengyel Ferencen kívül halálra ítélték Miskei Imre „császári ujoncozási biztost” s Offner Kristóf óbudai lakost, aki 160 mázsa lőport adott át az ellenségnek.” (Uo.) Jún. 20-án adta ki Kossuth a választörvényszékek megszüntetéséről szóló rendeletet. (KossÖM 15. k. 554.)

*

Jókai nyílt levelére az MT hasábjain „olvashatatlan” aláírással érkezett válasz. A cikk szerzője „Tisztelt, drága, úri barátom, Lajos!” megszólítással gúnyolta Kovács Lajost — aki Debrecenben „haszontalan ostobaságokkal tölti drága idejét”. (1849. máj. 15. 79. sz. 306—07.)

137

LEVELEK DEBRECENBE

II.

259—61.

- M: 1. PH 1849. máj. 13. 288. sz. J ó k a i M ó r aláírással.
2. HhM 6. k. 161—62.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 13 Hát valjon (HhM: Hát valjon)
16 jönne a kormánytól (HhM: jönne a kormánytól)
26 ismeri érdemeiteket, (HhM: ismeri érzelmeiteket)
28 egyesek vesztenek (HhM; egyesek vesztenek)
33 hatással leendne (HhM: hatással leendene)

1042

Sor:

- 36 mint én ezt leírtam, (HhM: mint én azt leírtam)
39 védhetünk, és ti (HhM: védhetünk s ti)
41 Én tisztelem (PH: En tisztelem — sh. —)
42 ha az alatt a (HhM: ha ezalatt a)
45 azt elfelejti. (HhM: azt elfelejtik.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 *százötven fontos* — nagykaliberű 72 kilós bomba
19 *Buda bevétele ugyan igen fontos esemény* — Hadászatiilag Buda ostroma elhibázott volt. Lélegzervételhez engedte a császáriakat, akik a tavaszi vereségsorozat után felkészülhettek az ellentámadásokra. Jókai *A kőszívű ember fiaiban* egy teljes fejezetben foglalkozik Buda bevételével és az ostrom elvi kérdéseivel (II. k. JKK 28. k. 143.)
21 *praeponderantia* — túlsúly

138

LEVELEK DEBRECENBE

III.

261—62.

M: 1. PH 1849. máj. 17. 291. sz. 61. J. M. betűjeggyel.

2. HhM 6. k. 159—61.

Részl.: *A kőszívű ember fiaiban* II. k. JKK 28. k. 430.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 lélek, fenekig, (HhM: lélek, fenékig,)
22 vetetlenek, Arad (HhM: vetetlenek, Arad)
25 kapacitások közé (HhM: kapacitások közé)
33 De mit a haza (HhM: De a mit a haza)
37 emlékü dynastiának (HhM: emlékü dinasztianak)
44 jólét (HhM: jólét [kétszer])
ország jóléte. (Hh7: ország jóléte.)
ország jóléte. (HhM: ország jóléte.)
46 provinciális érdek (HhM: provinciális érdek)
36 éppen a nehéz (HhM: éppen e nehéz)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Pestnek legszebb része leégett* — Különösen a pesti Duna-part palotái szenvedtek nagy károkat. Az ostrom ideje alatt Pesten 40, Budán 98 ház égett le. Ezen kívül Pesten 61, Budán 537 ház rongálódott meg súlyosan.
- 22 *N. Enyed* — Nagyenyed (34. sz.)
- 48 *földészet* — mezőgazdaság
- 55 *építier* — építier, fűszerkereskedő, szatócs

139

FÁBRI ÜGYE

263—64.

M: EL 1849. máj. 18. 73. sz. 3—4. J. betűjeggyel.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 9 *lelkésznek kényszerítése* (EL: *lelkésznek hényszerítése* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- clm *Fabri* — Fábry Ignác (1792—1867) temesvári kanonok címzetes püspök, csanádi káptalani helynök, nagyváradai tankerületi főigazgató, 1852-ben kassai püspök. 1848 októberétől tagja volt a temesvári ellenforradalmi bizottmánynak. 1849 februárjában a kizombori parasztok elfogták. Az OHB a nagyváradai véstörvénysek elé állította, de a rögtönítélő bíróság a súlyosan terhelő bizonyítékok ellenére sem döntött Fábry bűnössége mellett. Ügyét ezért a rendes bírósághoz tették, át a hosszú huzavona miatt — annyi más ügghöz hasonlóan — a szabadságharc végéig nem tárgyalták. Az MT mint „temesvári veres öves” hazaárulót említi. (1849. febr. 14. I. sz. 2.)
- 2 . . . *a rendes törvényszéknek adta által* — Fábry Ignácot Vukovics Sebő kormánybiztos mint politikailag gyanús személyt febr. 11-én Hódossy Milóshoz küldte Nagyváradra.
- 9 *Lippa* — múlt századi Temes megyei község a lippai járásban
Lippal csata — 1848. nov. 13-án vívott ütközet, amikor Máriássy János honvédtörtnagy a Temesvár felől közeledő osztrák és román seregeket egy ideig feltartóztatta.

1044

Sor:

- 11 *próbdátlan* — bizonyítatlan
- 16 *országos küldöttség kiegyenlítésben járt el* — a Windischgrätz előtt Bicskén megjelent békeküldöttség akciójáról van szó. (1. sz.)
- 22 *próbdák* — bizonyítékok
- 27 *Nagy Károly* — Pest megyei esküdt, akit egy szabadcsapat fogott el 1849 tavaszán Windischgrätz proklamációjának terjesztése közben.
- 34 „*vicem provice*” — kölcsönt a kölcsönért, kölcsönkenyeréért visszajár

140

LEVELEK DEBRECENBE

IV.

264—65.

- M: 1. PH 1849. máj. 24. 297. sz. 78. J. M. betűjeggyel.
2. HhM 6. k. 162—64.

Részl.: *A köszlő ember fiai* II. k. JKK 28. k. 436.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 *Tegnap* — máj. 23-án — A PH-ban a levél keltezése máj. 22. A magyar csapatok máj. 21-én hajnalban foglalták vissza Buda várát.
- 11 *három dicső zászlóalj, a 10-ik, 40-ik és 54-ik* — A 10. honvédszászlóalj 1848. júniusában alakult Debrecenben toborzás útján. Parancsnokai Szemere Pál őrnagy és Gergely János őrnagy voltak. — A 40. honvédszászlóalj 1848 októberében alakult Trencsénben Querlonde Nándor és Horváth János őrnagyok parancsnoksága alatt. — Az 54. honvédszászlóalj 1848 decemberében alakult a 18 honvédszászlóalj 3 századából. Parancsnokai Buttler Sándor őrnagy, Gy. Szabó Gusztáv őrnagy és Inkey Kázmér őrnagy voltak.
- 18 *A horvátokat a vár ablakain hányták el* — A várvédő horvátok az üldöző magyarok elől ugráltak ki a vár ablakain.
- 22 *ogullniak* — L. III. sz.
- 26 *herosztrati tett* — Herosztratosz azzal tette nevét hírhedetté, hogy i. e. 356-ban felgyújtotta az epheszoszi Artemisz istennő gyönyörű templomát.
- 27 *Auer ezredes* — Alnoch ezredes (128. sz.)
- 30 *mína* — akna, csatorna

Sor:

- 33 *Itt volt alkalmunk istent színről színre látni* — Hasonlóképpen ír Jókai *A látható Isten* c. visszaemlékezésében. (*Életemből*. I. rész Nk 96. k. 23.) és a századvégi memoárjában. (HhM 5. k. 113.)
47 *pietista* — jámbor, istenfélő

141

PESTI HIREK

[1849. máj. 25.] 266.

M: EL 79. sz. 4. aláíratlanul

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Hentzi megholt* — Heinrich Hentzi császári tábornok a Buda ostromakor kapott sebeibe halt bele.
„*Die Ungarn sind brav*” — a magyarok derék emberek
2 *A Herostrat hajlamu ezredes* — Alnoch ezredes (128. sz.)

142

LEVELEK DEBRECENBE

V.

266—69.

- M: 1. EL 1849. máj. 29. 81. sz. 1—2. *Pesti Levelek* címen.
2. FAIM 153—55.
3. HhM 6. k. 164—66.

SZÖVBGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 *kevés talpalatnyi* (FAIM; HhM: *kevés talpalatnyi*)
3 *Magyarország miénk* (FAIM; HhM: *Magyarország a miénk*)
6 *kalapot fejébe* (EL: *kulapot fejébe* — sh. —)
fejébe (FAIM; HhM: *a fejébe*)
9 *rosszal kell* (FAIM; HhM: *rosszal kell*)
11 *ügyünknek szolgálatot*, (FAIM; HhM: *ügyünknek jót,*)
vagy azáltal ha (FAIM; HhM: *vagy ha*)

Sor:

- azokat elhallgatom a (FAIM; HhM: azokat elhallgatva a)
előtt, s csupán (FAIM; HhM: előtt, csupán)
13 miért kellett (FAIM; HhM: mért kellett)
21 báró Nyáriét (HhM: báró Nyáryét)
22 az emberek azután (FAIM; HhM: az emberek aztán)
23 *forcirozott* (FAIM; HhM: *forcirozott*)
Áll eddig a vagyonefoglalás (FAIM; HhM: Áll pedig a vagyon
lefoglalás)
24 *a birtokos lovait elhajtja az ember* (FAIM; HhM: *az ember a birto-
kos lovait elhajtja*)
26 becsületére volnának (FAIM; HhM: becsületére vólnának)
28 Rosz, igen rossz (HhM: Rossz, igen rossz)
30 nélkül cassaltatnak. (FAIM; HhM: nélkül cassítatnak.)
31 Tolvajoknak, *bankóhamisítóknak* egy (FAIM; HhM: Tolvajok-
nak, *rablóknak* egy)
32 politikai (FAIM; HhM: politikai)
34 most *a* gyávákra (FAIM; HhM: most gyávákra)
kétségbeestekre itéletet (FAIM; HhM: kétségbeestekre itéletet)
35 kevésbé esendők (HhM: kevésbé esendők)
40 lesznek-e nálóknál? (FAIM; HhM: lesznek-e nálóknál?)
43 roszt sem tett. (FAIM: roszt nem tett. HhM: rosztat nem tett.)
44 meg Pest megye (FAIM; HhM: meg * megye)
45 legyen neki (FAIM; HhM: legyen neki)
46 ide s tova (PH: ide s tová — sh. —)
47 nem irigyelném (FAIM; HhM: nem irigyeném)
48 valamihez tudó (FAIM; HhM: valamit tudó)
51 piros tollat (FAIM; HhM: piros tollakat)
de *a* kik most (FAIM; HhM: de most)
54 az újak aquisitiója? (FAIM; HhM: az újak aquisitiója?)
55 S végtére (HhM: E végtére)
57 nekünk ezt az (FAIM; HhM: nekünk azt az)
61 írjon a kormánynak (PH: írjon a kormányndk — sh. —)
74 *a* nemzet (FAIM; HhM: a nemzet)
79 souverainitásához azt érteném (FAIM; HhM: souverainitásnak
szét érteném)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Míg Magyarországnak igen kevés talpalatnyi földje volt — Jókai itt a tavaszi győzelmeket megelőző „debreceni időszakra” gondol, amikor a Magyarország földjén előremasírozó császáriak egyre*

- szorosabbra vonták a gyűrűt a Tiszántúl központjába menekült magyar kormány körül.
- 15 *A régi kormánybiztosi rendszer* — A képviselőház jobboldala már 1848 novemberében támadást indított a szeptembertől kiépülő kormánybiztosi rendszer ellen, ürügyül a szervezés közben keletkezett visszasságokat és egyes — a funkcióra méltatlan — kormánybiztosok magatartását és hatásköri túllépését használták fel.
- 17 *grassdl* — hatalmaskodik, henceg, pöffeszkedik
- 20 *valami B. nevű* . . . — Batta Sámuel nevű kormánybiztos
- 21 *sequestrdl* — zár alá vesz, zárol
- 22 *fia ndlunk honvédhadnagy* — báró Nyáry Albert (1828—1886) a szabadságharc kitörésekor joghallgató volt Pesten. Katonának jelentkezett, hadapród lett, majd 1848. dec. 17-én kinevezték másodosztályú hadnaggyá a 2-es sz. Sándor gyalogezredhez. A szabadságharc végéig századosi rangra emelkedett. Egy ideig Kossuth hadsegéde volt. A fegyverletétel után emigrált. 1860-ban százados volt Garibaldi hadseregében, majd hazatért s történészkedett. — Id. báró Nyáry Albert javait a kormány rendelete alapján vették zár alá.
- 23 *forclrozott* — erőszakolt, erőltetett
- 25 *Kara Musztafa* — hódító török nagyvezér. 1683-ban ő lett a fővezére annak a negyedmiliós hatalmas hadseregnek, amelyet a szultán Thököly Imre segítségére küldött. 1683 júliusában Bécsset ostromolta, s miután kudarcot vallott, a szultán kivégeztette.
- 30 *cassal* — állásától megfoszt
- 31 *bankóhamisítóknak* — Jókai itt ismét Csernátony Lajosra céloz. (18. sz.)
- 38 *par force* — erőszakkal
- 54 *aquisitio* — szerzés, szerzemény; megbízások, előfizetők gyűjtése
- 58 *a hódolatnyilatkozatoknak közzétételét — a hivatalos lapban* — A Közlönyben a legkülönbözőbb alkalmakkor jelentek meg a hódolatnyilatkozatok. (Pl. *Hódolat-nyilatkozatok*. 1849. máj. 25. 115. sz. 245.) S természetesen Jókai lapjaiban is. Pl. *Veszprémmegye hódolati nyilatkozata az ország kormányzójához*. (PH 1849. jún. 2. 304. sz. 105—06.; 3. sz.)
- 60 *privata diligentia* — magánszorgalomból

BEPILLANTÁS EGY KÜLFÖLDI LAPBA

269—70.

M: EL 1849. máj. 29. 81. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 6 Kremziri eseményekben. (EL: Kremzisi eseményekben. — sh. —)
 13 diadal alapján (EL: diaddal alapján — sh. —)
 18, 20 kremziri (EL: kremzisi — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *cons.* — konzervatív (conservativ)
Allg. Ztg. — Allgemeine Zeitung
 6 Kremziri események — L. 33. sz.
 11 *octroydlt alkotmány* — a márc. 4-i császári manifesztum (33. sz.)
 13 *a képolnai költött dladal* — a febr. 26—27-i csata, amelyről fenn-
 héjazó jelentést küldött Windischgraetz a császárnak (29. sz.)
 27 *A szlavismus kifejtése . . .* — Szláv császárnág alakításáról nem volt
 szó, csak arról, hogy a birodalmon belül a Szerb Vajdaság, Hor-
 vátország és a szlovák területek különálló koronatartományok
 legyenek.
 43 *Gleiche Berechtigung* — egyenlő jog, a nemzetiségiek egyenlő
 joga
 Ez a cikk a *Nemzetiségi kérdések* c. ideológiai rokona. (33. sz.)

LEVELEK DEBRECENBE

VI.

270—72.

- M: 1. EL 1849. máj. 30. 82. sz. 2—3. *Pesti levelek* címen J. betű-
 jeggyel.
 2. FAIM 156—57.
 3. HhM 6. k. 167—68.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 Budapest elhagyatottságára (EL: Budapest elhagyatottságára — sh.; FAIM; HhM: Budapest elhagyatottságára)
mi ezt kíséri szükségkép. (FAIM; HhM: mi ezt szükségkép kíséri.)
- 5 Budapest Windischgrätz és Henczy által (FAIM: Budapest Windischgrätz és Henzy által — sh. — HhM: Budapest Windischgrätz és Hentzy által)
- 6 fővárossá szentelteték fel. (FAIM; HhM: fővárossá keresztelteték fel.)
- 8 az epochalis a főváros visszavétele. (FAIM; HhM: az epochális tény fővárosa visszavétele.)
- 15 s az utolsó bombáztatás (FAIM; HhM: az utolsó bombáztatás)
- 16 Budapest (EL: Badapest — sh. —)
- 17 megifjodva lépett ki (FAIM; HhM: megifjodva lépett ki)
- 18 becsét érezni (EL: becsét érezni) — sh —
- 22 vele elhagyatottságot éreztetnünk. (FAIM; HhM: vele elhagyatottságát éreztetnünk.)
- 23 élt, mint mi. (FAIM; HhM: élt, mint mink.)
- 24 s elővélemények (FAIM; HhM: elővélemények)
- 25 befogadására, mi tőlünk (FAIM; HhM: befogadására, a mi tőlünk)
- 30 kiket elveszt *vala*, de (FAIM; HhM: kiket elvesztett? de)
- 34 kinek hiddjen (FAIM; HhM: kinek higgyen)
- 35 minket s nem leli (FAIM; HhM: minket és nem leli)
- 38 néha placatjaiban (FAIM; HhM: néha placátjaiban)
- 46 s megnyugtatna. (FAIM; HhM: s megnyugtatnd.)
- 47 s jöjjetek mint (FAIM; HhM: s jöjjetek mint)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 10 *Magyarországot csak Budapestről lehet kormányozni* — Ez a kijelentés újabb bizonyítéka Jókai következtetlenségének. Nemrég még a Pestre költözés ellen agitált. (84. sz.)
- 37 *halvdny képe él néha placatjaiban* — Irányi Dániel, a főváros kormánybiztosa máj. 5-én adott ki egy kiáltványt *Budaváros lakosaihoz* címen. (Okm. 2. k. 432. PH 1849. máj. 8. 283. sz. 43.) A PH hasábjain is megjelentek Irányi Dániel rendeletei a hadimunkákról, a háztulajdonosok teendőiről stb. (máj. 11. 286. sz. 51.) Alig valamivel később a „rögtön ítélő vegyes bizottságról” (PH máj. 13. 288. sz. 55.), a menekültek ellátásáról (PH máj. 16. 289. sz. 57.) az élelmi cikkek áráról, Hentzi vádjairól, a pesti iparosokról,

Sor:

s a kémekről (máj. 18. 290. sz. 59.) tett plakátjelentést. Máj. 28-án mutatja be a „pesti katonai kóroda” főápolónőjét (PH máj. 30. 301. sz. 93.), de közérdekű levelet is publikált. (Uo.)

Hajnik Károlyval közösen adták ki a *Budavár a miénk c.* plakátot. (PH máj. 22. 295. sz. 69.) Ugyanerről a témáról *Budapest polgárai* megszólítással Görgey szólt a főváros lakosaihoz. (PH máj. 23. 296. sz. 73.)

A másik kormánybiztos, Lukács Sándor, az „összes magyar hadsereg fölszerelési kormánybiztosa”, aki gyakrabban szólt plakátokon a fővárosiakhoz. (PH máj. 16. 290. sz. 59.) Megjelentek a plakátokon Ludvig János „főtábori kormánybiztosnak” a neve is. (PH 1849. máj. 24. 297. sz. 77.; máj. 31. 302. sz. 97.) Nagyon elvértve jelentkezett „A városi hatóság”. (PH máj. 26. 299. sz. 85.)

47 *Jertek minél előbb* — A magyar kormány jún. 5-én tette át székhelyét Pestre.

145

BUCSU DEBRECENTŐL

272—75.

M: EL 1849. máj. 31. 83. sz. 1—2. aláíratlanul.

Részl.: 1. Oláh Gábor: *Jókai és Debrecen*. ItK 1906. 134.

2. Mód Aladár i. m. ForrSzab 155—56.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

1 számunk az utósó (EL: számunk az utósó — sh. —)

41 melegen dobog (EL: melegen dolog — sh. —)

43 rendes s nyugalmat (EL: render s nyugalmat — sh. —)

82 ártatlanok átka (EL: ártatlanok átka — sh. —)

83 könyörület s megértés, (EL: könyörüle s megértés — sh. —)

84 szükségkép mindenkit. (EL: szükségkép mindenkit. — sh. —)

86 rendezni s átélni, (EL: rendezni s átélni, — sh. —)

87 másutt sehol e (EL: másutt sehol e — sh. —)

95 józanságán megtörött (EL: józanságán megtörött — sh. —)

98 Isten hozzád (EL: Isten hozzád — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *E számunk utolsó, melly Debrecenben megjelenik* — Oláh Gábor szerint ez a cikk „túlzó dicséret”. (ItK 1906. 134.)
- 46 *Történetek itt is apró kísérletek . . .* — Néha Debrecenben is eredményesen mozgósították a radikálisok a tömegeket, mint pl. ápr. 14-én a trónfosztási aktus támogatására.
- 80 *beléptünk a forradalomba* — Jókai Szemere Bertalan máj. 2-i nyilatkozatára utal, amelyben kormányát forradalmi elvűnek deklarálta.
- 85 *concussio* — összeütkezés
- 93 *mindig kegyelettel fogunk visszaemlékezni Debrecenre* — Jókai szépirodalmi munkássága a bizonyítéka annak, hogy milyen gyakran írt lelkes szavakkal a szabadságharc egykori fővárosáról. Szeretettel emlékezett meg az OMMIK-ban is a kálvinista Rómáról, az 1849-i magyar kormány székhelyéről. (7. k. *Magyarország*. II. k. 281—91.)

Oláh Gábor szerint „Jókai szerette Debrecent nemcsak az ember szeretetével, hanem a költő szerelmével. Már az *Esti Lapok*-ban magasztalja ép lelkét; józan gondolkozását. Az osztrák—magyar monarchia leírásában magára vállalja Debrecennek és népének jellemzését”. (I. m. ItK 1906. 138.)

Jókai Simonffy Imre főpolgármesterhez írt 1882. márc. 22-i levele is arról tanúskodik, hogy szívéhez közelállt Debrecen. (*Jókai és Debrecen*. Debreceni Ellenőr 1894. jan. 20. 17. sz. 1. Vö.: Isz Ákos: *A debreceniek Jókai Mórnál*. Debreceni Ellenőr 1894. jan. 8. 6. sz. 6., Uo. 4.)

Kendi Géza szerint Jókai szabadságharc alatt keletkezett cikkeit „nagy merészség és rendkívüli szellemesség jellemzi”, 1849-es publicisztikája egyúttal a „legnemesebb hazafias aggodalom megnyilatkozása” is. (*Jókai mint politikus*. BHírlap 1930. nov. 1. 250. sz. 13.) Adorján Sándor arról emlékezett meg, hogy Jókai nemcsak szerkesztett, hanem „beszorította saját kedélyét egy kívánatos hangulatba s annak megfelelő módon adott kifejezést”. (*Jókai mint szerkesztő*. Hét 1893. 52. sz. 412.) Szász Károly szerint Jókai már a „mámoros időkben is bizonyos mérséklettel, higgadsággal nézte s ítélte meg az eseményeket”. (*Jókai és a politika*. BHírlap 1925. ápr. 12. 83. sz. 11.)

Juhász Géza írta: „Mikor — Jókai — 1849 május végén búcsút vesz, még nem sejtí, mit köszön „Debrecen páratlan józanságú népének” . . . még Jókai népi érzékét is csak mélyítették a debre-

ceni hónapok. Későbbi pályájának nincs olyan évtizede, amelyben többször is ne választana tárgyakat civis környezetéből. Egész költészetét átszínezik debreceni élményei." (SzabFőv 327.) Mód Aladár szerint „A békepárt méltán búcsúzott hálával Debrecentől; győzelmét Debrecennek köszönhetette . . . Nem kétséges, hogy Debrecen és a magyar parasztvárosok népe határozottan és ingadozás nélkül Kossuth és a nemzeti függetlenség álláspontján állt, a leszámolást kívánta Ausztriával és az arisztokráciával. Az, ami ennek ellenére Debrecent a békepárt támaszává, erőforrásává tette, csupán a forradalom alapvető korlátainak egyik vetülete, jellemző megmutatkozása volt." A nagy célt a proletáriátus nélkül nem tudta elérni. (ForrSzab 156.)

Balogh István szerint „Debrecen fővárossá való válása merő esetlegesség . . . s a nagyhatású . . . politikai élet a felszínen a város társadalmát alig érintve zajlott. A felszín alatt a város társadalmá élte a maga életét, az országos eseményekben tevékeny részt alig vett, a mozgalmas társasági életen és a politikai meszterkedéseken kívül maradt". (SzabFővD 9.)

Jókai cikke feltárja, hogy a békepárt önmaga szempontjából mért tartotta alkalmas helynek Debrecent.

146

LEVELEK DEBRECENBE

VII.

275—77.

- M: 1. PH 1849. jún. 1. 303. sz. 328—30. aláíratlanul.
2. HhM 6. .k 168—70.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 ártatok vele, (HhM: ártatok vele,)
10 kormány *physicai* (HhM: kormány *fizikai*)
11 tartotta meg (HhM: tartotta *volna* meg)
Nem *e* szeretet-e? (HhM: Nem *a* szeretet-e?)
12 imádás, *a* semmi (HhM: imádás semmi)
17 Szeretet *e*, (HhM: *E* szeretet,)
34 tiszta fogalmuk, (PH: tiszta fogalma, — sh. —)

Sor:

- 30 hazának, oszd meg (PH: hazának, oszd eg — sh. —)
ruházatot vele (PH: ruházamtod vele — sh. —)
45 tisztviselők cassatióját (HhM: tisztviselők kassatióját)
53 Ha a cassalo (HhM: Ha a kassaló)
54 a historicus azt (HhM: ha a historikus azt)
1849. jan.-ban (HhM: 1849 januárjában)
62 azon inquisitionalis (HhM: azon inquisitionlis)
65 aktákra, mik (HhM: aktákra, mit)
68 hallgatok róluK (PH: hallgatok rólaK — sh. —)
legjobban dictálták (HhM: legjobban dictálták)
70 éppen tetteikben (HhM: éppen tetteikben)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *abandonirozds* — elbocsátás, elhagyás
45 *rendelet, mely a meghódolt megyei tisztviselők cassatióját elhatározza* —
A minisztertanács máj. 31-én hozott rendeletet a régi tisztviselők
helyzetének rendezéséről. (KossÖM 15. k. 445—46.)
46 *cassatio* — elbocsátás, megfosztás
70 . . . *kik szájjal vétkeztek* — Kossuth éppen ezen a napon írta egyik
rendeletében: „Még egy szót a tévedőkhöz, kik akár gyávaság-
ból, akár szivtelenségből a hazának ártottak. Eltakarják bűneiket,
el akarják gyávaságukat felejtetni a nemzettel? erre csak egy mód
van, használjanak többet a hazának, mint ártottak.” (Okm 2. k.
469.)

147

[1849. jún. 1.] 277—78.

M: PH 303. sz. 104. Jókai Mór aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *szerkesztőségünkhöz illy tartalmu hivatalos levél érkezett* — A leve-
lekkel Jókai foglalkozott a PH szerkesztőségében is.
4 *az osztrák had pestbuddrai vonuldsától kezdve* . . . — A császári
csapatok jan. 5-én foglalták el Pestet.
5 *vésztörvényszék* — országos táborig vésztörvényszék, amelyet
Vukovics Sebő igazságügyminiszter a feloszlatott vésztörvény-
székek helyett állított fel Hankovics György százados elnöklete

1054

Sor:

alatt. A törvényszék erélyes munkát fejtett ki az árulás megtorlásában és számos halálos ítéletet is hozott. (KossÖM 15. k. 39.)

- 7 Nagy Ignác — író, (1810—1850) korának egyik leghíresebb újságírója, 1831 és 1848 között a királyi kamara tisztviselője volt. 1848 tavaszán Kossuth pénzügyminisztériumában lett fogalmazó. Újdonságaival, ügyes riportjaival új műfajt teremtett, a fővárosi életképeket. Dolgozott a PDI-ben és az Ék-ban is.

Nagy Ignác . . . *aldírt cikkei* — 1849 elején — miután a lapszerkesztők nagy része Debrecenbe távozott Pestről — a PH kiadói felszólították Nagy Ignácot, hogy tudósítsa „ideiglen a t. közönséget e lapokban azokról, mik a fővárosban történnek, szárazon és röviden, gyorsan vagy későbbben, mikép a körülmények engedik, s addig, meddig kell, vagy lehet, mert most senki nem mondhatja magát a következő perc urának.” (1849. jan. 3. 254. sz. 2.)

Nagy Ignác „engedett a felszólításnak”, s jan. 5-ig Szilágyi Sándor segédszerkesztő majd a császári csapatok bevonulása után mint főszerkesztő irányításával — teljes névaláírással, ritkábban N. I. betűjeggyel — mindennap terjedelmes cikkeket írt a *Nem hivatalos rész* c. rovatban — egészen addig, míg az osztrák hatóságok be nem szüntették a lapot.

Eleinte tárgyyszerűen, de érezhetően „magyar szempontból” tolmácsolta az eseményeket a fővárosi állapotokról, a népvándorlásról, a békedeputációról és a nemzetközi helyzetről. (254—55. sz.)

A császáriak bevonulása után a kölcsönös megbékélésre intett (jan. 9. 259. sz. 16.), helyeselte az uralkodó „fegyelmet” (jan. 10. 260. sz. 19—20.), s igyekezett „üdvös irányt adni a közvéleménynek” (jan. 12. 261. sz. 21.). Egyre sűrűbb sorokat szentelt a város politikamentes eseményeinek: a vízhiánynak, a fagynak, az aprópénz szűkének (jan. 13. 262. sz. 25.), a nyereszkeskedő árusoknak s a hadköteles ifjak menekülésének (jan. 14. 263. sz. 29.). Egyszer még azt is megkockáztatta, hogy helyesli a sajtószabadságot. (jan. 17. 265. sz. 37.) A harctérről általában semleges hírekkel szolgált. Említette pl. hogy mindkét katonai táborban sok lónak fagyott le a lába. (jan. 18. 266. sz. 41—42.)

Tényként közölte, hogy a „sajtószabadság . . . nemcsak Bécsben hagyatott meg, hanem fővárosunkban sem háborított . . . Ki igaz uton jár, annak soha sem lehet oka rettegésre a nyilvánosságtól”. (jan. 19. 267. sz. 45—46.) Ugyanebben a számban

adott hírt arról, hogy a szénészek egy része visszatért a Nemzeti Színházba és Jókainét is várják.

Jan. 20-án már megpendítette, hogy „A magyar nemzet ügyeinek vezetői olykor-olykor buzgalmuk által elhagyják magukat ragadtatni . . . és polgárharc lobogtatá véres zászlaját végig a szép magyar földön”. (268. sz. 49.) Sikra szállt emellett, hogy a császáriaknak meghódolt magyar honvédek közböccsánatban részösüljenek, s a polgári lakosságnak is szabad hazatérést kellene biztosítani. Kifejezésre juttatta azt a véleményét is, amely szerint, hogy „most e pillanatban csak leginkább egyszerű parancsszó kormányoz, abban nem kell megütközni.” (jan. 21. 269. sz. 53—54.)

- Nagy Ignác nyilván tévedett, amikor megtestesülve látta a sajtószabadságot vagy akár csak a hírlaplírói modus vivendit, mert bizony a következő számban már nem jelent meg a rovata. Egy testes „beszélyke”, egy sereg rendelet „hódolatnyilatkozat” és hirdetmény foglalta el a PH utolsó számát. (jan. 23. 270. sz.)
- 11 *Hankovics György* — Bihar megyei szolgabíró, honvédszázados. 1849. ápr. 16-án az 55. honvédszázalój őrnagyává nevezték ki. Később a tábori vegyes bíróságnak lett az elnöke.
- 13 *a Pesti Hírlap jelenlegi szerkesztőségének* — A PH szerkesztőségét Jókai máj. 1-én vette át.
- 14 *a január havl folyam szerkesztőségével . . .* — 1849 januárjában a PH-t Szilágyi Sándor szerkesztette.
- 16 *kiadóhivatalban* — A PH kiadóhivatala a Szabadsajtó utca 583. sz. Horváth-házban volt. Ma az V. kerületi Kossuth Lajos utca
- 19 *a kiadókhöz* — A PH kiadói 1849. januárjában is, júniusában is Landerer Lajos és Heckenast Gusztáv voltak. (163. sz.)
- 20 . . . azoknak előmutatdsával nem — Jókai határozottan utasítja vissza Hankovics György őrnagynak, a vésztörvényszék elnökének a kérését. Nagy Ignác iránti szimpátiájával *A tengerszemű hölgy* c. regény sajtó alá rendezésekor behatóan foglalkoztunk. Szeretettel írt róla hajlott korában is. (JKK 55. k. 28., 38., 386.)
- 23 *Nagy Ignácnak semmi kézírata nincsen* — Nagy Ignác — Petőfi egykori barátja — nem írt a Jókai által szerkesztett PH-ba.

*

Jún. 2-án a következő válasz jelent meg a közleményre:
„Jókai Mór urnak!

A 'Pesti Hírlap' mai számában nevem is megemlítve levén, kapcsolatban a budavári vésztörvényszékkel és a Pesti Hírlap f.

Sor:

évi januári számaiban megjelent cikkeimmal, barátaim megnyugtatására szükségesnek látom önt megkérni: méltóztassék e néhány sort lapjainak legközelebbi számában közleni.

Polyó évi május 29-én délután 4 1/2 órakor értésemre esvén, hogy a budavári vésztörvényszék előtt be vagyok vádolva, a f. é. januári Pesti Hírlap számaiban megjelent cikkeim miatt, tüstént oda sieték, a kérdéses hírlapi számokat kézbesítém, melylyekből a törvényszék előtt fölolvastattak azok, mellyek az én tollamból származtak, és még ugyanazon nap megkapám írásban a vésztörvényszék fölmentő ítéletét, melly szóról szóra így hangzik; „Önök cikkei a törvényszék által elolvasatván, miután azokban semmi nemzetellenies nem találtatott, vád alól fölmentetett. Budán, máj. 29. 1849. — H a n k o v i c s őrnagy, elnök.”

Kérem, mindazon szerkesztőségeket, kik ezen ügyet lapjaikban megemlítendik, hogy a főnebbi fölmentő ítéletet is közleni sziveskedjenek. — Budavár, jun. 1. 1849.

N a g y I g n á c.” (PH 304. sz. 108.)

148

ADJA ISTENI

278.

M: pEL 1849. jún. 4. 1. sz. 1. aláíratlanul

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Ez volt a Pesten kiadott EL első vezércikke. A júniusban írt cikkeiről állapítja meg a század végén Jókai: „A miket én akkor írtam és kinyomtattam, azokat most elolvasnom: felér a purgatóriummal.

De hát honnan vettem volna a bölcsiséget? Az okos emberek mind eltűntek előlem: az országgyűlést május végén elnapolták, hazaküldték; a ‚békepárt’ megtagadta, hogy volt valaha a világon.” (HhM: 5. k. 114.)

1 *A kormány holnap, holnap után Pesten lesz* — Az utolsó, azaz a máj. 31-i debreceni országgyűlésen határozta el a képviselőtestület, hogy a kormány a képviselőházzal Pestre költözik. Szemere

Sor:

Bertalan jelentette be, hogy „Jeles és folytonos diadalmaink által elérkezett a szerencsés pillanat, hogy ülését a nemzetgyűlés újra a haza fővárosában fogja tartani”. (ParlD 2. k. 250.)

149

LEGUJABB HIR

[1849. jún. 4.] 279.

M: pEL 1. sz. 1. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Érsekújvárnál megint megvertük a németet* — Görgey a Buda felszabadításában részt vett hadtesteket máj. 28-án és 29-én a Vág és a Rába felé vezényelte. Az I. hadtest Nagy-Sándor József tábornok vezetésével jún. 4-én érkezett a Nyitra völgyébe. Asbóth Lajos II. és Knézich Károly III. hadteste mintegy 20 000 emberrel június elején gyülekezett Érsekújvárnál.
- 11 ... *igaz legyen* — Érsekújvárra csata nélkül vonultak be a magyarok.

150

HIVATALOS RÉSZ

[1849. jún. 4.] 279—82.

M: pEL 1. sz. 1—2. aláíratlanul.

Részl.: ItK 1957. 432.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 6 ti hozzátók (pEL: ti hozzátók — sh. —)
- 56 Aponyi Károly (pEL: Aponyj Károly — sh. —)
- 80 generálisok csinálnak. (pEL: generálisok csinálnak. — sh. —)

Sor:

cím *Hivatalos rész* — Jókai szabadságharcos írásainak jelentős részét képezik a satirikus „hivatalos közlemények”, amelyekkel elsősorban Jellacsicsot és Ferenc Józsefet gúnyolta. (Pl. *Jellachich közlönye. A jeruzsálemi királyi közlönye, Hivatalos rovat* stb.)

1 *Jeruzsálemi királyi* — 1848-ban V. Ferdinándot gúnyolta „jeruzsálemi királynak” Jókai. (CikkBesz II. k. 237.) Más helyütt a „jeruzsálemi királyság elvesztése” miatt „aggódik”. (Uo. 303.) A Habsburgok királyi címei közt szerepelt a jeruzsálemi is.

6 *A Wiener Zeitungban egy ausrufot közlénk* — A birodalom felhivatalos lapja minden császári rendeletet és felhívást közzétett.

A márc. 24-i olaszországi fegyverszünet után az osztrák csapatokat Pozsonyba szállították. Ezeket akarták kiegyesítenyi magyar szabadcsapatokkal. Máj. 23-án a pozsonyi arisztokratákat — Szirmay István gróf példájára hivatkozva — szabadcsapatok kiállítására szólították fel. Ennek érdekében máj. 27-ére népgyűlést hívtak össze. A kezdeményezés „résztvevő hazafiak hiányában” eredménytelen maradt.

A felhívás a *Wiener Zeitung* máj. 26-i számában jelent meg. (125. sz. 1475—76.)

Jókai erre válaszolt.

ausruf — felhívás

12 *in verbesserter auflage* — megjobbitott (javított) kiadásban

17 *A kétfejű sas . . . farkából ki vannak koppasztva az anya-tollak* — Jókai arra céloz, hogy Zsófia főhercegnő politikai befolyása megcsappant.

A kétfejű sas megtépázásáról Buchaty honvédörrmester írt a *PEL* hasábjain. (*Az üllői laktanyában lappangó két fejű sas. 1849. jún. 22. 17. sz. 67—68.*)

23 *rückgaengige Bewegung* — elszakadó hadmozdulat

32 *hat drpa kenyérrrel megvendégelni* — Célzás arra a bibliai jelenetre, hogy Jézus a hegyi beszéd után a népet öt kenyérral és két hallal lakatta jól. A hatodik árpakenyér a kenyérré változó király.

48 *e hó 27-én tíz órakor Posony megyeházában* — A *Wiener Zeitung*-ban közzétett felhívás értelmében az aláírtak mindenkit sürgősen meghívtak pünkösdvásárnapra, máj. 27-én délelőtt 10 órára a kivitelezés módjának megbeszélésére a pozsonyi megyeházába.

52 *nem csak lovat, mint azt a hóbortos Wiener Zeitung írja . . .* — A hivatalos felhívás szerint a magyarok most megmutathatják, hogy a terrorizmus által diktált forradalmi eszmék nem semmisítették

Sor:

- meg bennük a mindig oly magasan álló kötelességtudatot, a becsület és a jog eszméjét. Aki „maga nem tud jönni küldjön egy megbízható és bátor férfit, áldozzon pénzt vagy értéket esetleg adjon egy lovat és alakítson magyar légiót, vagy városi őrséget — s nevezze, ahogyan akarja.” (Uo.)
- 56 gr. *Aponyi Károly* — gr. Apponyi Károly (1805—1890) cs. kir. kamarás osztrák császári ezredes, majd tábornok az 1848/49-i olaszországi háborúban. 1849 nyarán ideiglenes hadparancsnok Magyarországon.
gr. *Batthyányi János* — Batthyány Iván (1784—1865) cs. kir. kamarás; Batthyány Keresztély János gróf egyike azoknak a mágnásoknak, akik Szeremlei Samu szerint aláírták a pozsonyi kiáltványt. (*Magyarország krónikája a forradalom idejéből.*) 2
- 57 *Czirák* — gr. Czirák József (1740—??) cs. kir. kamarás
gr. *Zichy Ferenc* (1811—1897) — nagybirtokos, 1848 előtt a Középponti Vasúti Választmány igazgató elnöke. Széchényi István minisztériumában közlekedésügyi államtitkár volt. 1848 decemberében Windischgrätz nevezte ki Pozsony megye császári biztosává. 1849 júniusában az orosz intervenció seregei császári főbiztosa lett. Magyarországon közutálatnak örvendett mint hírhedt „muszkavezető.”
gr. *Derasse Ferenc* — Ez a név nem szerepel a nemesi családok listáján. Ellenben van gr. Dezsasse Ferenc (1786—1872)
gr. *Teleki Ferenc* (1787—1861) — cs. kir. kamarás
- 58 *Kutsera Antal* gróf — 1827-ben indigenátust szerzett család tagja
Janko M. — Jankó Mihály Pozsony megye első alispánja
- 59 *Schröfft Antonia* — az 1790-ben címerlevelet szerzett familia egyik tagjának a felesége
- 60 *Hunyadi Julia* (1831—??) — Obrenovich Mihály herceg felesége
- 61 *Vitalis Alajos* — csíkszentmártoni székely család tagja
Crenneville Esterházy Carolina — Annyi maradt fenn róla, hogy 1813 előtt született.
- 62 gr. *Forgách Ágoston* (1814—??) — esztergomi kanonok
Chotek Ottó (1816—??) — cs. kir. kapitány
- 65 *in parenthesis* — zárójelben
- 74 *szabad kirdlyt város* — különös érdemekért királyi privilégiumot élvező, megyei és földesúri hatóság alól felmentett kiváltságos helység
- 81 *Presburgii* — Pozsonyban
- 82 *Senatus, Populus Que Presburgianus* — a tanács és a pozsonyi nép — Jókai ezt a gúnyos elnevezést a római birodalom neve nyomán

Sor:

költötte: *Senatus Populus Que Romanus* (a tanács és a római nép)

A felsorolt pozsonyi polgárok írták alá a korábban említett, máj. 7-i felhívást.

90 *prespurger Landsturm* — pozsonyi nemzetőrség

151

LEVELEK A POKOLBUL

I.

282—84

M: pEL 1849. jún. 4. I. sz. 3. alálratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

9 mendergő menkő. (pEL: mendergő meukő. — ah. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Az alvilágjárás antik hagyomány. Homérosz és Vergilius hősei is találkoznak túlvilági lelkekkel. Dantét éppen Vergilius vezeti el a pokolba. A túlvilági szatirikus bemutatást a humanista irodalom s maga Jókai is Lukianosz *Halottak pdrbeszédei* c. művéből merítette. (*Összes művei*. I. k. Bp. 1974. 196.)

Birányi Ákos — B. Á. betűjeggyel — írta 1848. okt. 11-én a *Köztársasági Lapokban*, hogy „*Jellasics és Sophia* nem sokára egybe kelnek — a pokolban, hol Lamberget, Zichit és Latourt már előre küldték s fogadást készítenek több tagtársaik és — az orosz cár számára.” (I. sz. 2.)

Jókai már okt. 8-án (*CikkBesz* II. k. 357—58.) és 15-én is írt „pokolbeli levelet”. (Uo. 371.)

4 *ut sequitur* — amint következik

5 *ex offo* — hivatalból, hivatalosan

9 *ambassadeur* — követ, nagykövet

10 *Pluto* — az alvilág istene az ógörög mitológiában

16 *Leviathan* — Leviatan, a Jób könyvében szereplő tengeri szörny *Raspail, Francois Vincent* (1794—1878) — francia kémikus és politikus, 1834-ben a radikális *Reformateur* c. napilap főszer-

Sor:

- kesztője. 1848-ban alapította a *L'ami du peuple* (a nép barátja) c. lapot.
- 17 *a kis sátna ördög* — Lesage *Le diable boiteux* (A sátna ördög) c. regényének hőse, aki titokban felemeli a házak tetejét s kikémleli a lakók titkait
- 18 *schneider ribillió* — szabó-lázadás, ollóval felfegyverzettek forradalma
- 21 *credentiondlis* — *credentiales litterae*, hitlevél, követi megbízási levél, amelyet valamely hatóság személyazonossága bizonyítására ill. személyes biztonsa érdekében állít ki alkalmazottjának
- 25 *premierminister* — miniszterelnök
- 30 . . . *igérjen ön nekik alkotmányt s ne adja meg* — gúnyos célzás V. Ferdinánd áprilisi alkotmányára
- 32 *mondjon ön le'a síja javára* — V. Ferdinándot gúnyolja Jókai, akit dec. 2-án lemondattak trónjáról unokaöccse: Ferenc József javára.
- 40 *Asmódi* — Asmodái, a zsidó apokrif iratokban és a babilóniai talmudban előforduló gonosz szellem neve, a házasságok megromló démona
Belsebub — Belzebúb, Belzebub, a rossz szellemek fejedelme a zsidóknál
- 43 *gute gesinnung* — jóindulat, kormányhűség
háromfejű kutya — az alvilág bejáratát őrző Cerberus a római mitológiában
- 48 *infrascriptum* — aláírás

152

AZ OROSZ CÁR ÉS AZ OSZTRÁK CSÁSZÁR

284—86.

M: pEL 1849. jún. 4. 1. sz. 4. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- cím orosz (pEL: orosz — sh. —)
7 egész jelenetet. (EL: egész jelenetet. — sh. —)
10 a kölcsönös (EL: a kölcsönös — sh. —)
18 Képzeliük már (EL: Képszeliük már — sh. —)

1062

Sor:

A PH jún. 5-én közölte azt a hírt, amely e cikknek az alapja: „Varsóban Ferenc József örömmel (?) fogadtatott. Az orosz cár itt conferentiáskodott; melly alkalommal 8 orosz, a cár pedig osztrák egyenruhában jelentek meg.” (*Külföld.* 306. sz. 115.)

- I *Május 26-án jött össze a két nagy férfiú Warsóban* — 1849 tavaszán kezdődtek az osztrák—orosz tárgyalások. Welden nagysallói kudarca nyomán a bécsi udvar sürgette a cári csapatok bevonulását Magyarországra. Ápr. 26-án adta ki I. Miklós „isten kegyelméből minden oroszok ura és cárja” azt a kiáltványát, amely szerint “Már 1848 március 14-én hírül adtuk hű alattvalóinknak azon szerencsétlenségeket, melyek nyugoti Európát akkor érték, s ugyan az uttal nyilvánítottuk volt azt is, hogy el vagyunk határozva ellenségünket megtámadni, mihelyst a körülmények igénybe veendik; s nem rettenünk vissza semmi áldozattól, csakhogy az orosz név becsületét s határaink épségét megőrizhessük. A zavarok és pártoskodások még most sem szüntenek meg nyugoton. Azon törvénytapodó ábrándosság, mely a könnyen hívő tömeget egy boldog jövendőnek esztelen reményével kecsegteti, utat tör magának már keletre is, a velünk határos, török-kormány alatti hercegségekbe Moldva- és Oláhországba. Csak ott levő seregeink, egyesülve a törökökkel, tudták ismét helyreállítani a rendet. Azonban Magyarországon és Erdélyben még nem tudott hatalmat venni a lázadás az osztrák erő, melyet most az olasz háboru is nagy részben igénybe vesz, minélfogva ott jelenleg 1831-ki lengyel árulók, a hozzájuk csatlakozott egyéb nemzetbeli szökevények és száműzöttekkel együtt, bitorolják az uralmat.

Ezeknél fogva az osztrák császár azon kéréssel járult hozzánk, hogy közös ellenségünk ellen őt segitenénk. Mi nem tagadtuk meg e kérelmet.” (Okm 2. k. 434—35.; Respublica 1849. jún 19. 2. sz. 27.) Paszkevics, az intervenció csapatok fővezére már másnap távirati parancsot kapott a cártól, hogy a II. és III. hadtestét vezesse Galiciába, amely ekkor a Habsburg-birodalomhoz tartozott.

A közös hadműveletek megbeszélésére Berg cári tábornok, Welden, Schwarzenberg és Cordon báró hadügyminiszter máj. 1-ére Pozsonyba utazott s megállapodtak abban, hogy a Felvidéken és Erdélyben kizárólag az oroszok harcolnak majd, s a Jablonkai hágó vonalán tartják a kapcsolatot. A császári csapatokat szorongatott helyzetükben Panjutin altábornagy hadosztálya támogatja.

Sor:

Az orosz hadoszlopok elsőnek máj. 5-én Krakkónál lépték át a Habsburg-birodalom határát, s Dukla felé tartottak. Ferenc József máj. 12-én a *Magyarország népeihez* c. kiáltványát proklamálta, hogy a „bűnös párt” felidézte háború támaszai kalandorok és „vagyontalan emberek, kiket csak bűnös célszavak közönsége tart szövetségben, állanak zsoldjában”. (Okm 2. k. 446.) Kijelentette az ifjú császár, hogy „Ily gonosz törekvéseknek véget vetni, titeket elnyomóitoktól megszabadítani, és Monarchiánknak, a nagy többség által forrón ohajtott békét biztosítani, nemcsak a mi kötelességünk és rendületlen szándékunk, hanem feladása minden kormánynak, mely a gondviselés által reá bízott népek nyugalmát és boldogságát, a béke és rend ezen egyetemes ellenségei ellen védeni hivatva van. Ily érzelmeiktől lelkesülve egyesült velünk fenséges szövetséges társunk, az orosz cár ő Felsége a közös ellenség legyőzésére. Az ő hadi seregei a mi kívánságunkra és velünk tökéletes egyetértésben jelennek meg Magyarországon . . . Ne tekintsetek azokat hazátok ellenségeinek, ők királyotoknak barátai”. (Uo.) Az oroszok a királyt „szilárd elhatározásában, hogy Magyarországot honi és külföldi gonosztevők nyomasztó jármától megszabadítsa, erélyesen támogatják.” Máj. 21-től 23-ig Ferenc József és Schwarzenberg Varsóban megegyezett I. Miklós cárral, hogy az oroszok a hadműveleteket — élelmezési és előkészületi nehézségek miatt — jún. 17-én kezdik meg s addig az osztrákok ne bocsátkozzanak döntő csatákba.

4 *montur* — *mundér*

6 *immaginatlója van* — képzelőereje van, fantáziája van

11 *Nikolaj cár* — I. Miklós cár (1796—1855) 1825-től uralkodott bátyja, I. Sándor halála után. Keményen törte le a dekabristák és a lengyelek felkelését. Újabb lengyel felkeléstől tartva és az abszolutizmus fenntartása érdekében ajánlotta fel, hogy leveri a magyarok forradalmát. A varsói megegyezés alapján indította meg a mintegy 200 000-es seregét a szabadságharc leverésére.

12 *tengeri bonyu* — borjúfőka, tengeri borjú

18 *mobil residencia* — mozgó székhely, gúnyos célzás a királyi udvar Olmützbe menekülésére

23 *encelad* — Enkeladosz, a Zeusz ellen fellázadt gigászok egyike, akit Zeusz villáma sújt s az Etna alá temet az antik görög mitológiában

31 . . . *mindenünnen fátik* — Jókai itt a népek ismétlődő mozgólódásaira utal.

Sor:

- 54 *el nem brennolnak* — ki nem füstölnek, el nem égetnek
61 *az orosz sereg behozatala . . . ezuttal létre nem jöhetett* — Csak szó szerinti értelemben van igaza Jókainak. Mert igaz ugyan, hogy kezdetben csak egy hadtestet küldtek Magyarországra, de abban is megegyeztek, hogy június derekán hatalmas túlerővel törnek be hazánkba a cári csapatok a szabadságharc leverésére.

153

[1849. jún. 5.] 286—87.

M: pEL 2. sz. 5. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 33 *tele holdat* (EL: te/e holdat — sh. —)
37 *mulattatva* (EL: mullahtatva — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Ma jön meg a kormány . . .* — gróf Károlyi György saját kocsiját bocsátotta Kossuth Lajos rendelkezésére. Állítólag ezért kellett aztán fogságot szenvednie, és 150 000 forintnyi bírságot fizetnie. (Éble Gábor: *A Károlyi ház.* Bp. 1906. 93.)
- 2 *Ma öt hónapja* — jan. 5-én
- 21 *Boldog vagy óh nép* — A kormány jún. 5-i ünnepélyes visszatéréséről Irányi Dániel is színes szavakkal emlékezett meg: „Leirhatatlan volt a lelkesedés, a mellyel a nép a hazatért kormányzót fogadta. Az utcák, a merre kocsija haladt, nemzeti zászlókkal díszítve, szorongásig megteltek minden rendű emberekkel, nőekkel és férfiakkal, nagyokkal és kicsinyekkel, a kik folytonosan éljenezték Kossuth Lajost.” (Egyetértés 1885. ápr. 5. 99. sz. 10.)
Mészáros Lázár arról írt *Emlékirataiban*, hogy Kossuth bevonulását — az első magyar felelős minisztérium ünnepléseihez képest — eléggé fagyosan fogadták. (2. k. 216.)
Szemere Bertalan kifogásolta a bevonulással kapcsolatos fényes ünneplést. Kossuth a következőket válaszolta neki jún. 7-én: „Felakadtál a pesti bejöveten — családi színűnek monád. Én keblem tisztaságában nem értem e szót; s kérdelek: arangieroztam [megrendeztem] én e fogadtatást? Tettem egy lépést reá,

Sor:

hogy legyen? — És mert a nép mámorban volt, nekem szóllasz szemrehányólag családi ünnepélyről — Különös! — Pesthez közelegve felszóllítottam a miniszteriumot, szálljunk le együtt a kocsirol — leszálltunk — küldöttség fogadott s kísért egy kocsihoz; én a legmesterkétebb hiu affectationak tartanám, ha azt mondom vala: „Kérem én republicanus vagyok, nem ülök szekerekbe” — s megvallom nem tartom republicanusnak, hogy Te, mint hallom, üresen hagyád elmenni a kocsit — melyet urunk, a nép, számodra oda állított. — Én hitem az, hogy az igazi tiszta természetesen republicanus sajtóságaihoz tartozik illy allotriákat [apróságokat] észre sem venni.” (KossÖM 15. k. 481.)

26 *Mikor a magyar kéz kitúzta Buda ormaira a nemzeti szín zászlót* — A gellérthegy csillagvizsgáló épületére tűzték ki a vár ostromának megkezdése előtt a magyar zászlót.

36 *A „Nép Bardtja”* — 1848. jún. 4-én Vas Gereben szerkesztésében indított néplap, amelynek a Nagyszalontán élő Arany János csak névleges szerkesztője volt. „Pest megye 1848. május 10-én tartott választmányi ülésén tett indítvány következtében elhatározta, hogy a nép fölvilágosítása és az eseményekről közvetlen értesítése céljából egy népszerű modorban szerkesztett lap indíttassék meg „Népbarát” cím alatt. Pest megye a többi megyéket a megindítandó lap pártolására kérte föl, a lap vezetését pedig felügyelőválasztmányra bízta, melynek Nyáry Pál alispán, Teleki László gróf, Vörösmarty Mihály, Fényes Elek, Friebeisz István és Petőfi voltak tagjai . . . A lap szerkesztőjeül Petőfi Aranyt ajánlotta, minthogy az „Életképekhez” szerződven maga nem vállalhatta a szerkesztését.” (Baróti Lajos: *Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról*. Egyetemes Philológiai Közöny 1894. 872—73. — idézi: Hatvany Lajos i. m. 2. k. 364.) Igazi hatást Vas Gereben gyermekesen „népieskedő hangvétele” és „pecsovics” megalkuvása miatt nem ért el. Jókai már 1848 nyarán említette, hogy „a legnéphez szólóbb nyelven írva, ennek van a legtöbb grófnő előfizetője”. (CikkBesz II. k. 284.)

A „Nép Bardtja” egy idő óta itt jelenik meg a fővárosban — A Nép Barátja ápr. 28-i 15. száma még Debrecenben jelent meg. A következő, 16. száma már Pesten látott napvilágot. Debrecenben „Debrecen város nyomdájában”, Pesten pedig Kozma Vazulnál nyomták. (Vö. SzabFövD 295.)

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 5.] 288—90.

M: pEL 2. sz. 6. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

39 a harisnyával (EL: a harisnyáva — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

1 *A császári seregek legújabb megveretéséről . . .* — A Szemere-kormányban Görgey lett a hadügyminiszter. Máj. 31-én érkezett Debrecenbe szervezni a minisztériumot. Tárgyalt a békepártiakkal is, hogy a detronizáció visszavonásával egyezkedni lehessen a császáriakkal. (Kemény Zsigmond i. m. 192—93.) A békepárt azonban — mint mindig — ekkor is visszariadt a „katonauralom” lehetőségétől. Görgey pedig újabb hosszadalmas huzavona után támadásra határozta el magát.

Míg a magyar vezér Komárom ápr. 26-i felmentése után Buda alatt vesztegette a drága időt, az ellenfél nem kiegyezésre, hanem erőkoncentrálásra s a cári intervenció megszervezésére fordított gondot, majd megindította a minden eddiginél hatalmasabb rohamát a magyar forradalom ellen. Máj. 30-án báró Julius Haynau tábornagya vette át Weldentől a Vág és a Felső-Duna mentén állomásozó osztrák csapatok vezényletét, s Pozsonyba tette át főhadiszállását.

3 *Nyitrából kiveretett az ellenség* — Nyitra megyének a keleti részét kiűrtették a császáriak.

4 *Welden scarba tétetett* — Az ápr. 12-én a császári csapatok fővezérévé kinevezett Weldent máj. 30-án állították félre.

Heynau — Haynau, Julius Jacob br. (1786—1853) — osztrák altábornagy, temesvári hadosztályparancsnok. Az olasz fronton Radetzky seregében volt hadosztályparancsnok. „Bresciai hiénának” nevezték. 1849. máj. 30-án tábornaggyá és a magyarországi császári csapatok fővezérévé nevezték ki. Magyarországi bemutatkozása az volt, hogy a lipótvári foglyokat: báró Mednyánszky László őrnagyot és Gruber Fülöp hadnagyot felakasztatta, s a köztisztletnek örvendő Razga lelkeszt kivégeztette. Nevéhez fűződik az aradi tizenhárom kivégeztetése.

Sor:

- Ludvig János azt írta Kossuthnak, hogy „Haynau egy olyan ember, akit a kegyetlenkedésben gyönyört talál. Magok az osztrákok tébolyodott bolondnak tartották.” (*A kétségbeesett ember fia* II. k. JKK 28. k. 459.) Gracza György szerint „dühé olykor az őrzöngésig fokozódott. Ilyenkor aztán nem ismert irgalmat, szeméi lázban égtek, s ráncosodó sápadt arcára kiült egész belső énjé: a hideg, vad kegyetlenség.” (I. m. 3. k. 447.)
- 5 *Bresciát lövette* — Haynau Verona parancsnokaként 1849 áprilisában kegyetlenül szétrombolta a fellázadt Brescia nevű olasz falut, s a felkelők elleni véres megtorlása miatt Európa-szerte „bresciai hiénának” nevezték.
- 8 *malheur* — balszerencse
- 12 *Károlyi István gróf* (1797–1881) — Pest megye főispánja, 1848-ban huszárezredes volt. Ő állította ki a róla elnevezett, 16. huszárezredet. 1849 elején elfogták s várfogságot szenvedett. 1850-ben 100 000 forint váltságdíjért bocsátották szabadon. (153. sz.)
- 50 *Mord! Feuer! Zu den Waffen!* — halál! tűz! fegyverrel!
- 51 *was its* — mi az, mi történt
- 57 *ludi magister* — iskolamester, akinek elnevezése a háromszor botos Ludas Matyira emlékeztette Döbrögi uramat

155

HATVANI ÉS MADARÁSZ

290–92.

M: PEL: 1849. jún. 5. 2. sz. 6–7. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 19 *psyciai se* (EL: *physiai se* — sh. —)
- 33 *kezére szálltak* (EL: *kezére száltak* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- Ez a cikk lényegében *A gyémántos miniszter* c. novella újságróli feldolgozása.
- cím *Hatvani Imre* (?–1856) — ügyvéd, az Egyenlőségi Társulat tagja. 1849 februárjában egy Bihar megyei szabadcsapatot szervezett, amelynek vezetője lett. 1849 júniusában vizsgálatot indítottak

1068

Sor:

ellene, mert a románok elleni oktan támadásával nagy károkat okozott a magyar ügynek. Az aradi kapituláció után emigrált.

A máj. 6-i végzetes abrudbányai támadása miatt a vezetése alatt álló fegyveres erők csaknem teljes egészében megsemmisültek s a megbékéléssel kezegetett tárgyalások nemcsak felbeszakadtak, de mindenütt fellángoltak a román felkelések. (KossÖM 15. k. 610.; ForrSzab 460—61.; *Egy honvéd naplójegyzeteiből.* Székely Közlöny 1867. nov. 12. 3. sz. 258.)

Abrudbányai tevékenységével behatóan foglalkozott Kemény Gábor báró, (I. m. 242.; *Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 556.) aki a szabadságharc idején Csányi László minisztériumában volt fogalmazó. *A gyémántos miniszter* c. elbeszélésében Hetveni néven gúnyolta Jókai. (FAIM 238.)

Részletesen emlékezett meg Hatvaniról Jókai a század végén (HhM 5. k. 50—52.), az *Egy az Isten és A tengerszemű hölgy* c. regényében is.

- 5 ... ezt mi soha sem állítottuk — Se szeri se száma azoknak az íróknak, amelyekben Jókai Madarász Lászlót gúnyolta. S már 1848-ban is satirikus kedvvel emlegette, hogy Lisznyai a nevére azt a szót rímelteti, hogy „hadarász.” (CikkBesz II. k. 297.)
- 13 *Hatvani* ... épületes speacheket tartott — Hatvani Imre jan. 14-én a debreceni népgyűlésen tartott beszédet.
- 14 *sadduceusok* — sadduceusok, a néppárti farizeusokkal szemben a papok és az arisztokrácia párthívei, akik a legfőbb papi és világi hatalmat tartották a kezükben. A talmudban mint eretnekek szerepelnek.
- 15 *regalidék* — kisebb királyi haszonélvezetek, azaz a földesurak ital- és húsmérési, vadászati, malomtartási stb. joga (Vö.: Szokolay István: *Háberiség maradványai.* KossH 1848. aug. 2. 28. sz. 123.)
- 18 *archimandrita* — a kolostorok fegyelmi ügyeket intéző előjárója
- 22 *jéruzsálemi miniszter* — gúnyos célzás Ferenc József jéruzsálemi királyságára
- 25 *íratott ujságot* — a Debl-t
spiritus — nagyszellem, szellem
- 26 *az országgyűlés által egyhangulag megvetésre méltónak nyilvánítottatott* — Többek közt márc. 25-én szólalt fel Kossuth a sajtó kártekonny működése miatt. (ParlD 1. k. 263.) A radikális lapokat főleg a hadsereg vezetési kérdésekben elfoglalt álláspontjuk miatt marasztalta el (KossÖM 15. k. 896.)
- 27 ... meghalt és porrá lett — A Debl ápr. 4-én szűnt meg.
- 30 ... kinevezteté Hatvani Imre urat őrnagynak — Kossuth Lajos — és

Sor:

- nem Madarász László — febr. 8-án nyílt rendeletben hatalmazta fel Hatvanit „mint a kormánytól egy szabad csapat alakítására kiküldöttet” egysége felfegyverzésére. (KossÖM 4. k. 380.) Hatvani febr. 21-én jelentette Pályiból Kossuthnak, hogy szabadcsapata csaknem teljesen készen áll és hamarosan felhasználható lesz akár a Délvidéken, akár Erdélyben. Kossuth Erdélybe küldte. (KossÖM 4. k. 537.)
- 34 a *Madárszok az országgyűlés szétkergetését indítványozták* — A baloldal képviselői márc. 24-én javasolták Kossuthnak a nemzetgyűlés feloszlását és a diktatúra bevezetését. Madarászék azonban nem voltak e megbízottak között.
- 39 *turma praetoriana Madársziana* — Madarász-féle testőrgárda
- 40 *benne maradt a gyémántos ládátkban* — Madarász Lászlót az országgyűlés elmarasztalta a Zichy-kincsek hűtlen kezelése miatt.
- 42 a *rendőrségi bureau felszolgált* — A rendőri hivatal már a belügyi tárcát magának fenntartó Szemere miniszterelnök oszlatta fel ill. szervezte újjá máj. 11-én.
- 44 a *Hatvani csapat is szétveretik az oldhok által* — Hatvani tevékenységével részletesen foglalkoztunk az *Egy az Isten* kritikai sajtó alá rendezésekor. (II. k. JKK 70. k. 509—10.)
- 52 *ennyi szép ifju* — a pesti márciusi fiatalok — köztük Vasvári Pál
- 56 *Hatvani hivatalos tudósításból is kitűnik* — Az itt említett jelentés elkallódott. (KossÖM 15. k. 273.)
- 57 *Drágos* — Ion Dragos (1810—1849) román nemzetiségű Bihar megyei szolgabíró, 1848-ban Bihar megye liberális képviselője volt. 1848 szeptemberében államtikárrá nevezték ki a pénzügyminisztériumba. 1849. febr. 21-én az aradi görögkeleti egyházmegye kormánybiztosa lett. Ápr. 14-én a román felkelőkkel kormánybiztosként tárgyalt. Máj. 9-én a románok szószerzés gyanúja miatt megölték.
- 69 *circassia* — a szabadságszerető cserkesz nép földje a Kaukázus lejtőin
- 71 *satelles* — csatlós

HADI POÉTÁK

292—93.

M: pEL 1849. jún. 5. 2. sz. 7. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Az OHB márc. 11-én Debrecenben felhívta azokat, akik alkalmasnak érzik magukat „hadtörténetírói hivatásra”. (KossÖM 14. k. 638.) Márc. 16-án kinevezték Görgey hadtestéhez Lisznyai Kálmánt, Damjanichhoz Zalár Józsefet, Vécsey Károlyhoz Dobrosy Istvánt, Bem Józsefhez Kővári Lászlót, Perczelhez Mészáros Károlyt, a komáromi várba pedig Friebeisz Istvánt „hadipoétának”. Küldetésük célja — megbszólevelük szerint — „a magyar szabadságharc történetéhez minden nagytástól, költői himezés- vagy elferdítéstől ment hiteles adatokat összegyűjteni s a történetírás komolyságához illő alapos rajzát adni és fentartani az utókor számára a szabadságharcnak”. (KossÖM 14. k. 661.; Waldapfel Eszter: *A szabadságharc levelestára*. Bp. 4. k. 34.) Jókai visszaemlékezése szerint „A kormány ugyan küldött minden hadparancsnokhoz egy-egy tollfogható poétát, hadi tudósító címmel (én elneveztem őket „hadi pacstíráknak)”, a kiknek ott jó dolguk volt, együtt vacsoráltak a táborokkal, de hogy valaha egy közülök valami tudósítást küldött volna a magyar kormánynak, arra ugyan nem volt eset.” (HhM 5. k. 52—53.) Jókai mint szerkesztő külön is megbszött haditudósítókat. Borbély Dani „53-ik z. alji százados” írta: „Barátom Mór! Néhány hét előtt leveleződül hívtál fel”. S eztán Jókai közölte is érdekes levelét. (EL 1849. ápr. 16. 45. sz. 2.) T. Kálmán az óbecsei táborból írt a PH számára. (*Belföld*. 1849. máj. 17. 291. sz. 62.) Halászi táborigyelész a pEL hasábjain írta meg a *Moóri csata és fogságom* c. cikkét. (1849. jún. 20. 15. sz. 59—60.; jún. 21. 16. sz. 62—63.) Petöfi is írt haditudósítást a Közlönyben pl. a vltzaknai csatáról. (1849. febr. 9. 23. sz. 83.) Mészáros Károly „kormányilag kiküldött történetjegyzőnek” a haditudósítását *Képek a harcmezőkről* címen jún. 21-én tette közzé Jókai. (pEL 16. sz. 61—62.)

- 4 *Kormányunk még a télen nevezett ki . . . ifju lángelméket* — Kossuth „hét személyt küldött szét az ország különböző részeibe, köztük Vasvári Pált. Megbszta őket, hogy „a nép felvilágosítása és jó szellemben tartására, nevezetesen, mi jelen harcias

Sor:

körülményekben egyik legfőbb feladat, azt a guerillacsapatok célszerűségének megértésére, s az ily csapatok képezésére, valamint a rendes csapatokhoz csatlakozásra, s ha megkívántatnék, általános felkészésre buzdítani s kitűnő hazafiságra lelkesíteni' mindent kövessenek el. Felhatalmazta őket arra is, hogy szabad csapatokat maguk is szervezhessenek és vezethessenek." (Ember Győző i. m. KossEml. I. k. 278.)

13 *virginál* — hősi történeteket mesél

Virginál — a tiroli királynő kiszabadításáról szóló német hősmonda költői feldolgozása

15 *Kövári* — K. László (1820—1897) — nagy felkészültségű erdélyi statisztikus és történész. 1848-ban indította meg az *Ellenőr* c. lapját Kolozsváron. Jún. 18-án az országos statisztikai hivatal titkára lett. Októberben Erdélyben fáradozott a székelység fellelkesítésén s az ellenállás megszervezésén. 1849-ben az erdélyi hadseregnél volt „hadi poéta”. Tudósításait *Az erdélyi időbor anecdotái* címen a *Közlöny* hasábjain tette közzé. (*Vegyes hírek*. 1849. ápr. 15. 80. sz. 293.)

A szabadságharc után Jókai lelkes „Erdély-szakértőjének” bizonyult s alapos felkészültséggel mutatta be regényíróknak kincses Erdély múltját és természeti szépségeit. (*Egy az Isten* I. k. JKK 69. k. 352.)

157

EGY DRÁMAI JELENET A WINDISCHGRAETZ SAISONBAN

293—95.

M: pEL 1849. jún. 5. 2. sz. 7. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Jókai a *Közlönyben* megjelent hírek nyomán mutatta be ezt a „drámai jelenetet”: „A magyar színház szigorúan megmotoztatott, minthogy híre volt, hogy a magyarok részére fegyvert és lőport készítenek benne.” (*Vegyes hírek*. Honvéd 1849. márc. 24. 74. sz. 292.)

Windischgraetz-saison — az osztrák megszállás időszaka, a jan. 5-től az ápr. 24-ig terjedő „szezón”

Sor:

- 2 *medvebőrrel* — a medvebőr az osztrák császári hadsereg egyenruhájához tartozott
grandt — robbanó töltettel ellátott vasgolyó
- 4 *Ernani* — Verdi operája, amelyet Victor Hugo *Hernani* c. regénye nyomán Piave szövegére komponált 1847-ben. Nálunk 1847-ben mutatták be.
- 5 *don Rikárdó* — az *Ernani* egyik szereplője
- 8 *carbonari* — olasz titkos mozgalom tagja
- 33 *hol van a fegyverár* — A fegyvergyár Nagyváradon működött.
- 34 *hol van az ágytűző mihely* — A keresett műhely Gábor Áron irányításával Kézdivásárhelyen működött.
- 35 *hol vannak az elrejtett hadseregek?* — Jókai itt a Felső-dunai táborra céloz, amely Görgey vezetésével a Felvidéken végigvonulva tért ki Windischgraetz túlereje elől s gyűjtött erőt a tavaszi ellentámadásra. (1. sz.)
- 47 *kortina* — függöny, színpadi függöny
megkotorászták a gázkatlant . . . pókhálósan bujkáltak . . . elő — A kutatási aktus *Az új földesúr* c. regényben motivált Bach-korszakbeli házkutatásnak az elődjé.
Nagy Miklós is megállapítja, hogy „48—49 reakciós hatalmainak újságírói kifigurázása igen egyenesen vezetett el a Bach-rendszernek *Az új földesúr* nyújtotta képéhez.” (*Jókai. A regényíró útja 1868-ig*. Bp. 1968. 51.)
- 62 *cernirungscorps* — kémlelő hadtest, kémiszemlészetre kijelölt hadtest
- 65 *phlilisteaus* — nyárspolgár, filiszter
- 72 *Köcsme* — költött falunév

158

HADI JELLEMVONÁSOK

[1849. jún. 5.] 295—96.

M: pEL 2. sz. 10. aláfratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bem kiverte Orsovándi az ellenséget* — Bem Erdély meghódítása után elzárta a kárpáti szorosokat, körülzárta Déva és Károlyfehérvár várát és a VI. hadtest élén 10 000 emberrel indult Temes-

- vár felé, hogy Perczel Mórral együtt megtisztítsa a Bánátot az ellenségtől. Ápr. 17-én bevonult Karánsebesre, 19-én Lugosra. Perczel 21-én kelt át a Tisza bal partjára, hogy Bemhez csatlakozva elfojtsa a szerb felkelést. A Havasalföldre kiűzött 14 000-es osztrák hadtest Ignaz Malkovsky altábornagy vezetésével ápr. 22-én Orsovánál átlépte a magyar határt, s a Bánátot fenyegette. A császáriak azonban Bem serege elől, ahol jöttek kimenekültek az országból. Bem máj. 16-án kardcsapás nélkül megszállta Orsovát. Ezzel — Temesvár kivételével — felszabadult a Tisza—Maros szöge is.
- 10 ... *a mythológia hőseit* — Az erdélyi eseményekről szóló *Az erdélyi c. elbeszélésében* már 1850-ben azt írta Jókai: „Irjunk mythológiát. Irjuk le az év eseményeit híven, valóban”. (*Csataképek* NK 10. k. 38.) Mitológiai hősöknek mutatja be Jókai a szabadságharc hőseit *A köszívű ember fia c. regényében* is.
- 12 *Damjanics győgyuló félben van* — Damjanich János ápr. 28-án, azelőtti napon, hogy Komáromból Debrecenbe utazott volna, kiugrott egy kocsiból és eltörte a lábát. A hadügyminiszteri teendőket sem tudta így ellátni.
- 15 *Huszárezredeink húszra fognak felszaporítani* — 1849 tavaszán kezdték szervezni a 18. azaz az Attila huszárezredet, melynek csak júniusban lett teljes a létszáma. A tervbe vett további huszárezredek megszervezésére nem került sor.
- 16 *tizenhét lovas ezredünk van* — 1849 tavaszán 17 seregre volt a magyar hadseregnek: 1. (Császár), 2. (Hannover), 3. (Ferdinánd), 4. (Sándor), 5. (Radetzky), 6. (Wüttemberg), 7. (Reuss), 8. (Cobourg), 9. (Miklós), 10. (Vilmos), 11. (Székely), 12. (Nádor), 13. (Hunyadi), 14. (Lehel), 15. (Mátyás), 16. (Károlyi), 17. (Bocskai) huszárezred.
- 20 *Pest csatornával és sáncokkal fog körül vettetni* — A nagyszabású városrendezési terveket — amelyeknek megvalósítására nem kerülhetett sor — a jún. 1-i rendelet tartalmazta: „Az iránt is megtette kormányzó úr az előintézkedéseket, hogy Pest városának keleti oldala egy tágas csatornával vétessek körül, melly akként legyen építve, hogy míg egyrészt Pest városa erődítésének egészítő részét teendí, úgy más részről ne csak a várost a kellemetlen portól megszabadítani segítse, s ez által diszét csinját és felvirágoztatását előmozdítsa, hanem egyszersmind Pest fontosságának kereskedelmi tekintetben is megfeleljen, a mennyiben a kikötők, rakhelyek (Doks), hajóműhelyek s téli biztos állomások alkalmazását is célba veendő.

Sor:

Beláthatlanok a következesek, melyek ezen nagyszerű terv létesítéséből, Pest város virágzására eredendnek . . . ezen terv által leszen Pest igazán európai nagyvárossá." (Közl 1849. jún. 2. 121. sz. 453.; KossÖM 15. k. 458., Okm 2. k. 467—68.)

- 26 *Mikor Guyon Komáromba érkezett* — Guyon Richárd két század huszárral ápr. 20-án délután 5 órakerkezett Komárom várába. Zsidónak volt öltözve, úgy vágta át magát Érsekújvár felől az ellenség sorain. (Szinyeyi József i. m. 90.; PH 1849. máj. 25. 298. sz. 82.)
- 28 *tizezer ember* — Komárom várfalain belül ebben az időben 8000 várvédő tartózkodott
- 29 . . . *tizenkét ezer által* . . . — Áprilisban több, mint 40 ágyuval és 20 bombavető mozsárral 3 héten keresztül éjjel-nappal támadta a várat 14 000 császári katona. (81. sz.)
- infestdl* — megtámad, zaklat, nyugtalanít

159

KÖZELGET A VÉGSŐ ELKESEREDÉSNEK HARCA

297—98.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 9. aláíratlanul.

Részl.: ItK 1957. 432.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 23 *Az osztrák* (pEL: *As osztrák* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A magyar kormány máj. 18-i drámai kiáltványa szerint „Veszélyben van *hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk!* mindezt megmenteni *hirdettesék keresztes háború országszerte.*

A muszka jogtípró beavatkozás által mindenkinek mindene veszélyezve van.

A muszka szabadságunkat fogja elragadni, mert a muszka csak rabot és szolgát ismer . . .

A muszka nemzetiségünket fogja kiölni, a magyarét, a németét, az oláhét, a rácét, a tótét egyiránt, mert gyűlöli mindazt,

Sor:

mi nem muszka, s testvérjének a lengyelnek ásott sírjába minden más nemzetiséget is még kegyetlenebb szívvel eltemetend.

A muszka vallásunkat fogja eltiltani, mint Lengyelországban a catholicizmust üldözi, Lieflandban, Esthlandban a protestánsokat kinozza... az izraelitákat pedig rémületes szenvedésekkel sannyargatja." (KossÖM 15. k. 341.; Okm 2. k. 448.) A keresztes háborúról (Horváth Mihály i. m. 3. k. 88—89.; *Hivatalos rész.* Közl 1849. jún. 28. 143. sz. 533.; *A haza veszélyben van.* PH 1849. jún. 29. 327. sz. 197—98.; Uo. jún. 30. 328. sz. 201.) Jókai *A kőszívű ember fiai* (II. k. JKK 28. k. 444.), *A tengerszemű hölgy* (JKK 105., 429.) c. regényében és a századvégi memoárjában is megemlékezik. (HhM 5. k. 108.)

39 *Isten öldöklő fegyverré szentelendi...* — Hasonlót írt Jókai a *Cantate a buzogányról* c. cikkében. (226. sz.)

Jókainak ez az írása a cári beavatkozás elleni „ünnepélyes óvást” visszhangozza. (HhM 5. k. 108.)

160

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 6.] 298—300.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 9—10. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *feldmarsall* — altábornagy

Böhm, Freyherr von — Bécs város katonai parancsnoka

A Lloyd máj. 31. „számában van B. Böhmnek egy proclamatiója. Ez az urfi panaszkodik, hogy Bécsben a rossz szellem nagyon is elharapódzott; vannak merész emberek t. i. schlechtgesinntek [rossz állampolgárok], magyarok, lengyelek és olaszok, kik utcákon, kávéházakban, vendéglőkben a néphez hatalmas orátiókat [beszédeket] intéznek s Bécs ujbóli megbuktatását akarják előidézni. Ennek meggátlására minden vendéglős és kávé legyen spitzli, különben boltja bezáratik. Ujságokat széthordozni nem szabad." (*Külföld.* PH 1849. jún. 7. 308. sz. 123.)

A Közlöny híradása szerint „Böhm altábornagy f. e. május 29-éről rendeletet bocsátott ki a bécsieknek, mellyben sajnálkozását jelenti, hogy vendég- és kávéházakban szenvedélyesen és elke-

Sor:

seredéssel beszélnek a napi események felől; minélfogva nem csak a közönségnek megtiltatik, hogy illetén, a császári családra nézve kellemetlen hangon közdolgokról és napi eseményekről beszélni ne merjen, ellenkezőleg kemény büntetés alá esendvén; hanem a vendég- és kávéházak bérlőinek is kötelességül tétetik, hogy efféle beszélgetéseket ne tőrjenek, különben vendég- vagy kávéházuk be fog záratni! . . . Irigylendő szabadság, melyet a császáriak terjeszteni szeretnének, s melly, miután minden cselekvési erőt elnyom, végre még a társalgási beszélgetést is eltiltja." (*Közlőföld*. 1849. jún. 6. 124. sz. 468.)

- 3 *Kundmachung* — hirdetmény
10 *bulletin* — jelentés, közlemény
15 *planum* — terv
27 *excessus* — kicsapongás, a csend és a rend elleni ill. erkölcsi kihágás
37 *schlechtgesinnt* — kormányellenes, hűtlen az államhoz, felségsértő
39 *gutgesinnter contribuent* — kormányhű adófizető

161

MAGYARORSZÁG ELNÖKÉNEK POMPÁJA

300—01.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 10. aláíratlanul.

Részl.: I. ltk 1957. 432.

2. *A köszívő ember fiai* I. k. JKK 27. k. 496.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cfm** Kossuth Lajos jún. 7-én Klapka Györgynek írt levelében említi: „Megérkeztünk a kormánnyal Pestre. — A nép leirhatlanul fogadott, s fogadta bennünk a nemzeti szabadság és függetlenség eszméjét.” (KossÖM 15. k. 483.)
- 1 *egy nyitott kocsi*ban jött be . . . *Budapestre Magyarország legelső embere* — gróf Károlyi György ajánlotta fel Kossuth számára fogatát. (153. sz.)
- 19 *királyi komédiás* — István főherceg, Magyarország nádora, aki 1847-ben vonult végig ünnepi menetben Magyarországon. Útjáról Jókai is dicsőítő sorokat írt akkor. (CikkBesz I. k. 307.) 1848 decembereében már szégyellte, hogy valaha is bízott a hitzegő-

1077

Sor:

ben, s „fenséges nevet bitorló rabszolgalelékeknek” titulálta. (Cikk-Besz II. k. 454.)

27 *escortiroz* — fedez, kísér

A „koronátlan népatya” diadalútjáról a Közlöny (*Belföld*. 1849. jún. 7. 125. sz. 470.) és a PH is megemlékezett. (*Nem hivatalos rész*. 1849. jún. 7. 308. sz. 122.) „A pályaudvarnál polgármester Gräfl a polgárság s Schweidel térparancsnok a katonaság részéről üdvözlé az elnököt.” (Uo.) A diadalmenet ábrázolása részben a *Politikai divatok* (JKK 14. k. 66.) részben *A köszívű ember fiai* (I. k. JKK 27. k. 186.) ünnepi felvonulására emlékeztet.

162

A PECSOVICS ÓRRA

301—03.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 10—11. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

26 kicsinyben mult: (EL: bekicsiny multn: — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Babarczi* — Babarczy Antal (67. sz.)

6 k. k. — k. u. k., kaiserlicher und königlicher, császári és királyi

15 *mikor Kossuthot Pest megye megváltasztotta* — Kossuth Lajost 1847. okt. 18-án választotta meg Pest megye ellenzéki követének, s a választás után nagy diadalmenettel fogadták.

19 *országgyűlésen* — Babarczy Antal az 1847—48-i diétán Csongrád megyét képviselte s a konzervatívok egyik vezére volt.

25 *Jött Jellasics, el is szaladt* — A pákozdi vereség (1848. szept. 29.) után Jellasics fegyverszünetet kötött s titokban gyorsan Bécs felé menekült.

Petőfi ekkor írta: „Fut Bécs felé Jellasics a gyáva”.

Móga — M. János (1785—1861) — tábornok, Pest városparancsnoka. 1848 nyarán nevezték ki altábornaggyá, majd szeptemberben a nádor helyettesévé a dunántúli sereg élére. Nov. 1-én lemondott. Árulása nagy felháborodást váltott ki. 1849. januárjá-

Sor:

ban behódolt a császáriaknak, mégis hadbíróság elé állították s ötévi várfogságra ítélték.

36 *Szirmay István az ő szabad csapatjával* — Szirmay István gróf 1848. decemberében szervezett a szabadságharc ellen szabadcsapatokat mint császári biztos. (68. sz.)

47 *pézsma* — patkányfajta

52 *nationalgárda* — nemzetőrség

Hietzing — falu a schönbrunni park szomszédságában, 1870-től Bécs egyik külvárosa

163

[1849. jún. 6.] 303—06.

M: pEL 3. sz. II. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

63 forradalmának (EL:p: orradalmának — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

5 *A miniszterelnök kihirdeti, hogy a rendőrségi osztály fel van oszlatva* — Szemere Bertalan máj. 11-én oszlatta fel a rendőrhivatalt. (155. sz.)

10 *phisionomia* — fiziognómia, arckifejezés

20 *Laci* — Madarász László

26 *aerostichon* — „lég-vers”, blöff

36 *Denique* — egyszóval, végül is

38 *tegnapi* — jún. 5-i

39 *alta mente repostae* — kissé módosított idézet Vergilius Aeneiséből: „mélyen az eszébe vésve marad”

41 *casinóépület* — a Dorottya utcai Fogel házban levő Nemzeti Kaszinó, amelyet Széchenyi István alapított 1847-ben

47 *szabadsajtó utca* — a mai változatlan nevű utca az V. kerületben Landerer L. Lajos (1800—1854) — a pesti Landerer és Heckenast nyomda társtulajdonosa, császári ágens

Heckenast — H. Gusztáv (1811—1878) — nyomdász és könyvkiadó. 1840-ben társult Landererrel. Nyomdájukból kerültek ki 1848-ban a szabad sajtó első termékei: a 12 pont és a Nemzeti dal.
nyomdja — Landerer és Heckenast nyomdája a Horváth házban

Sor:

állott (a mai Kossuth Lajos utca és a Szép utca sarkán) Itt nyomták a Kossuth-bankókat.

68 *Krakókban máj. 24-én Rüdiger tábornok szemlét tartott* — A Paszkovics vezetése alatt Magyarországra nyomuló cári sereg jobbszárnyának — a 3. hadtestnek — parancsnoka volt Rigyiger tábornok, aki máj. 21-én csapatszemlét tartott.

Rüdiger — Rigyiger Fjodor Vasziljevics br. (1783—1856) — orosz lovassági tábornok, az orosz intervenciós hadseregben hadtestparancsnok

85 *Prágába egyre másra szállítják a sebesült katonákat* — Ez a hír alapvetően volt.

164

LEVELEK A POKOLBUL

II.

307.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 11. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Auer ezredes* — Alnoch ezredes (128. sz.)

2 *Sietve történt elutazdóm . . .* — Alnoch akkor égett szénné, amikor a budai ostrom egyik epizódjaként fel akarta robbantani a Lánc-hídat. (JKK 1029.)

3 *puskapor tudja* — Jókai a „herosztráteszi hős” robbantási akciójára céloz.

165

LEVELEK A POKOLBUL

III.

307.

M: pEL 1849. jún. 6. 3. sz. 11. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

4 szerkeszti Benigni (pEL: szerkeszti Benigni — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *herceg Madarász* — Madarász László

4 *Benigni* — a Siebenbürger Bote szerkesztője (270. sz.)

Siebenbürger Bote — erdélyi magyarellenes szász hírlap [Erdélyi Parancs]

9 *a parasztok az enyim és tied eszméi felől felvilágosítani iparkodik* — Madarász László mint Fejér megyei képviselő radikális programmal lépett fel.

19 *Csak emlegetse sokszor a guillotint* — Már februárban, a véstörvényeségekről szóló írásában elítélte Jókai a „guillotin emlegetését” (23. sz.)

166

386.

I O K Y L H > < I T > G

308—09.

M: pEL 1859. jún. 7. 4. sz. 13. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A cím betűinek játékos felállítását a szerkesztő engedhette meg magának. Az ötlet mindenképpen a laptördelést megújító Jókaira vall, aki visszaemlékezéseiben erről az össze-vissza álló világról írta, hogy ebben az időben „Parancsolt a kormányzó, a miniszterek, az országgyűlés, a kormánybiztosok, a hadvezérek: — aztán mindenki tette azt, a mit jónak látott.

Én úgy éreztem magamat, mint a ki fejjel áll lefelé. S ha csak magam lettem volna így, de az egész világ úgy állt.” (HhM 5. k. 114—15.)

2 *Radetzky le akar köszönni* — Radetzky 1848—49-ben végig az Olaszországban harcoló osztrák császári csapatok főparancsnoka volt.

4 *octroyerte Verfassung* — a márc. 4-i oktrojált császári alkotmány, amely egycsapásra megszüntette Magyarországot önállóságát, (33. sz.)

21 ... *a francia intervenciótól fél* — Hasonló lehetőséget fejtegetett Jókai az *Orosz intervenció* c. cikkében (73. sz.) és *A köszívű ember fia* c. regényében.

★

Sor:

E cikk előzménye az volt, hogy „A bécsi kormány és béres lapjai nem győznek lamentálni Európa megbomlott rendje fölött” (Respublica 1849. jún. 19. 2. sz. 7.)

167

[1849. jún. 7.] 309—13.

M: pEL 4. sz. 14—15. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Welden lemondása*. . . — Welden ápr. 12-től máj. 30-ig volt a magyarországi osztrák császári csapatok főparancsnoka. Sorozatos vereségei miatt lemondatták s utána bécsi főhadparancsnok, majd Dalmácia kormányzója lett.

5 *Henczi drulsádnak rovatik fel* — A bécsi plakát szövege — a PH fordításában — a következő: „Hentzi áruló volt. Árulással játszta a várat a magyarok kezébe.

Elárulta császáriját, kinek hűséget esküdött.

Elárulta az osztrák birodalmat, mely őt fényes helyzetére méltatá.

E bűnéért ő, és hátrahagyott családja örök megbélyegzettnek, megbecstelenítettnek nyilvánítatik.

S bár ha ő átkos életét golyóval végzé ki elvégre maga is átlátva gyalázatosságát, de emléke örökre meggyalázott leend.” (*Charivari*. 1849. máj. 30. 301. sz. 95—96.) A kolozsvári Honvéd is közölte Böhöm hivatalos nyilatkozatát. (*Vegyés hírek*. 1849. jún. 8. 139. sz. 552.)

20 *Karlsbad* — Karlovyvary, 379 m magasan fekvő híres csehországi fürdőhely a Tepl-völgyben

Wohlgemuth . . . *félrevonult* — Jókai téves információ alapján közli a hírt.

23 *Paskievics* — Paszkievics, Ivan Fjodorovics hg (1782—1856) orosz altábornagy, birodalmi tanácsos, a lengyel királyság ügyeivel foglalkozó kormánysszék elnöke. 1849 júniusában ő volt a Magyarországra támadó orosz csapatok főparancsnoka. (Rüstov i. m. 2. k. 84.)

27 *pent* — percent, procento, százalék

Sor:

- 33 *Orosz tábornokok kezdenek leköszöngetni — A köszlő ember fiában is ábrázolja Jókai, hogy a cári hadsereg egy része szimpatizált a magyar szabadságharc ügyével.*
- 35 *ugyanazon eredményt — teljes vereséget*
- 41 *A török erős előkészületeket tesz . . . — L. 94. sz.*
- 44 *Berlinben a magas ministerium . . . — Ez a hír valótlan volt. *depesche* — sürgöny, hivatalos irat, dépeché*
- 51 *fait accompli — kész tény, befejezett tény*
- 57 *malheur — balszerencse, baj, kalamitás, malőr*
- 59 *a kadét-császár — Jókai arra célzott, hogy Ferenc József tiszti iskolát végzett.*
- 67 *. . . A magyarok mellett az isten harcol — A Presse tudósítója szerint Pesten Schlick generálist tartják a „békepárt” fejének. (MT 1849. ápr. 23. 60. sz. 229.) Nyilván ezért keringtek róla a magyarokkal szimpatizáló álhírek. (III., II4. sz.)*
- 69 *A császár lemondásnak vette . . . — Ez a hír is valótlan volt, mert Schlick a szabadságharc végéig megmaradt lovassági tábornoknak. *protest* — tiltakozás*
- 73 *a hadrszélien nagyon hullanak a muszkák — A kolera a cári hadseregben is pusztított.*
- 77 *két bataillon díjöt a hadron — Sass tábornok kozákjai először máj. 13-án hatoltak be Árva megyébe, de négy mérföld megtétele után visszahúzódtak a határra.*
- 80 *csalma — magas kucsma, süveg*
- 90 *vdros erdő — a Városliget parkírozatlan elődje*
- 91 *a Margitsziget népkertté alakítva — Kossuth Lajos jún. 1-i rendeletében „az ország szívének Pestvárosának emelésére különös gondot kíván fordítani, a pénzügyminiszteriumot oda utasította, hogy a Margit (vagyis ugynevezett nádor-) szigetnek népkertté alakításáról intézkedjék”. (Okm 2. k. 467.)*
- 98 *Mackról tömérdek kőszá híre — L. 54. sz.*
- 102 *Legközelebbi — legutóbbi, tehát nem a jövőben, hanem a múltban legközelebb eső időben *tudósítónk* — Ez a szó is arra vall, hogy a szerkesztő írta ezt a közleményt.*
- 107 *Komárom egyéb ostromállapot történetei eléggé ismeretesek — Az ostromról Jókai bátyja, Jókay Károly számolt be terjedelmes cikksorozatban 1849 tavaszán. (Komáromnak egy évi története. PH 1849. máj. 22. 295. sz. 70—71.; máj. 23. 296. sz. 73—74.; máj. 24. 297. sz. 78—79.; máj. 25. 298. sz. 82.)*

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 7.] 313—14.

M: pEL 4. sz. 19. aláíratlanul.

Részl.: ItK 1957. 432.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 *Burg* — vár Bécs belvárosában, az I. kerületben, a császár székhelye
 10 *háttal fordulva* — A politikai méregkeverésben háttérbe szorított
 Zsófia főhercegnő sértődöttségét jelezte itt Jókai.
 19 *pragmatica sanatio* — 1723-ban kiadott törvény, amely szerint a
 férfiak kihalása esetén a Habsburg-ház nőágon is örökli a magyar
 trónt.
 24 *Ajánlkozás* — 1848-ban Metternichről közölt nagyon hasonló
 sorokat Jókai. (CikkBesz II. k. 431—32.) Nem lehet kétséges,
 hogy a két gúnyos közleményt egy szerző írta.
 28 *constitutio* — alkotmány
 29 *nagy-mogul* — nagy mogul, a nagy hódító, Timur rokona által
 alapított mongol-török eredetű dinasztia
 30 *kaszika* — *kacika*, indián községi előljáró
 34 *szűkített kiadásban* — A „bővített és javított kiadásban” kifejezés
 helyett alkalmazott szóhasználat a magyar nemzet jogainak
 szűkítése miatt a császárt gúnyolta Jókai.

MAGNA CHARTA MUSZKÁRUM

314—16.

M: pEL 1849. jún. 7. 4. sz. 13. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím A pEL-ben első alkalommal a címben „muszkárium” szerepel,
 mégsem hagyhattuk meg ezt az alakot, mert a továbbiakban min-
 dig a fenti formában fordul elő.
Magna Charta Muszkárium — az oroszok nagy törvénygyűjtemé-
 nye

Sor:

- 19 *F. J.* — Ferenc József
34 *kancsuka* — a cári uralom idején alkalmazott büntetés rettegett jelképe és eszköze
apellatorium [appellatorium] *forum* — fellebbezési hely, magasabb fórum
Cassationalis — megsemmisítő, megsemmítő, megfelebbező
35 *hetman* — ataman, teljhatalmú kozák vezér
36 ... *mind az alperesen, mind a felperesen végrehajtani* — Jókai a *Muszkaország ismertetése* c. cikkében hasonlóképpen szemlélteti a cári jogszolgáltatás „kétoldalú” célszerűségét. (177.) sz.

170

A CSÁSZÁRIAK HUMANISMUSA

316–17.

M: pEL 1849. jún. 7. 4. sz. 14. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

20 *Izonyuan sarcolnak* (pEL: *Izonyuan sánczolnak* —sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *Petőcz* — P. György (1805–1849) Pozsony vármegye másod alispánja. Hazafiként szolgálta a szabadságharc ügyét akkor is, amikor 1848 decemberében a császáriak bevonultak Pozsonyba. Nem volt hajlandó újoncozni a császáriak számára. Amikor Klapkákéknak újoncokat toborzott, az első alispán elfogatta és átadta az osztrák katonai parancsnokságnak. A haditörvényszék kötél általi halálra ítélte. Még a hadbírák is kegyelemre ajánlották. Welden altábornagy egy vesztett csata miatti dühében lövette főbe. (Vö.: KomL 1849. júl. 18. 7. sz. 28.)
alispán Petőcz főbelövéttése — Máj. 24-én Welden a császári hadbíróság kötél általi halálos ítéletét főbe lövésre változtatta s a pozsonyi vár Korona tornya alatt hajtatta végre az ítéletet.
5 *bíró csaknem elébe mondta a feleletet* — Ezt a jelenetet motiválta Jókai *A köszlő ember fia* c. regényében, amikor Baradlay Jenő tesz vallomást a hadbírák előtt. (JKK II. k. 242–46.)

1085

Sor:

- 13 *egy előkelő hölgyet . . . a hadbírósdg nyilvános megseprűztetésre ítél — Maderspach Károlynét, akinek két fia harcolt a honvédseregben, hazafias magatartása miatt Gröber százados Ruszskabányán nyilvánosan megvesszőztette.*
- 21 *a guerillák egy faluban elvették 17 szekerüket . . . — Ez az akció Vajda Gábor gerillaszázados embereinek nevéhez fűződik.*

171

[1849. jún. 8.] 317—19

M: pEL 5. sz. 17. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *W-r pesti nagy kereskedőnek — jún. 11-én a következő helyreigazító közleményt tette közzé Jókai: „Nyilatkozat. Multkori számában lapunknak közölt híre a francia kabinétnak függetlenségünk elismeréséről nem Wodjáner urtól eredett.*

Esti lapok szerkesztősege.” (7. sz. 28.)

A tiltakozás ellenére is Wodianer Sámuel Békés megyei földbirtokosról és nagykereskedőről lehet szó, akit Kossuth Lajos a Magyar Kereskedelmi Bank egyik igazgatójává nevezett ki. Wodianer hazafiasságára jellemző, hogy az 1848. máj. 23-i népgyűlésen Széchenyi Istvánnal és Rottenbiller Lipót polgármesterrel együtt elsőnek adakozott a „haza oltárára”. (CikkBesz II. k. 701, 706.)

A Magyar Hírlap 1849. nov. 24-én tesz említést Wodianer nagykereskedőről, aki egy ideig szobafogoly volt politikai magatartása miatt. (9. sz. 35.)

Kossuth azt írta jún. 8-án Szemerének, hogy „kereskedelmi” híre szerint a „franciák által elismertett függetlenségünk”. (Koss-ÖM 15. k. 494.) Kossuth és Jókai azonos forrásból merített.

A Pester Zeitung júl. 1-én hozta nagy betűkkel: „Este 8 órakor Franciaország Ausztriának hadat üzent.” (11018. sz. 5780.) Ugyanezen a napon a *Legújabb* c. rovatában tette közzé a PH: „Frankhon Ausztriának hadat izent.” (329. sz. 203.)

... *nagykereskedőnek írja a fia* — A személyes úton érkezett híreket publikálása a szerkesztő feladata volt.

- 5 *Egy ismerősünk az alsó időrből* — A magánértesülésből származó, első személyben írt közleményeket a szerkesztő tette közzé.

Sor:

- 5 *Zombor városdnak jelenleg . . .* — A Bezdán, Zombor, Kula vonalat Perczel csapatai jún. 9-én érték el. Gaál Sándor ezredes hadosztálya tartotta a Ferenc csatorna vonalát Jellasics csapataival szemben.
- 8 *Titel még nem a mienk* — Perczel és Bem ápr. 30-án találkozott, s akkor döntöttek el, hogy Bem Temesvár megtámadására készül fel, Perczel pedig a Bánát nyugati részét tisztítja meg az ellenségtől. Perczel máj. 22-én nagy támadást indított a titeli fennsíkon. Stefan Knićanin szerb felkelő parancsnok nagy veszteségekkel tudta csak visszaverni a támadást. Perczel máj. 24-én ismét sikertelen támadást vezetett. Nagy veszteséget szenvedett jún. 6-án és 7-én is. Erre a Ferenc csatorna felé húzódtott, hogy Jellasics be ne kerítse. Titelt a szabadságharc végéig nem sikerült bevenni. (193. sz.)
- 10 *Perczel Pancsován . . .* — Perczel máj. 10-én ellenállás nélkül vonult be Pancsovára.
Perczel . . . megveretése és lemondása . . . — Mind a kátyi vereség, mind a lemondás híre igaz volt. (200. sz.)
- 17 *Jelasics Eszéken van* — A horvát hadvezér ebben az időben a Pozsegától Eszékig terjedő vonalat tartotta. Jellasics hadteste máj. 3-án Szekszárdra, 6-án Mohácsra s 10-én Eszékre menetelt. . . *magát diktatornak nevezi* — Jellasics a Wiener Zeitung máj. 29-i számában közzétett rendeletét írta alá mint bán és diktátor. (Külföld. PH 1849. jún. 6. 307. sz. 119.; Uo. jún. 8. 309. sz. 127.; Külföld. Közl 1849. jún. 6. 124. sz. 468.)
- 18 *miniroz* — *aláaknáz*
- 25 *Egyik figyelmeztetés a másikat éri . . .* — A Wanderer is hírt adott az „erősen elharapózott forradalomról”. (Külföld. PH 1849. jún. 26. 324. sz. 188.)
- 42 *B . . . Albert, Dembinszkynek egyik segéde . . .* — Ilyen hírt Boronkay Albert, Zemplén megye volt kormánybiztosa hozott. Ő azonban nem volt Dembinski hadsegéde.
- 43 *Dembinszki Bártdándl a . . . muszledkat megverte* — Az oroszok jún. 15-én lépték át a magyar határt. Előzetes kisebb kémszemléset után jún. 18-án foglalták el Bártdát. Ellenállás nélkül haladhattak Kassa felé.
- 63 *Arad vára . . .* — L. 225. sz.
- 71 *Almási Mórítz* — gróf Almássy Móric (1808—1891) nagybirtokos, a Magyar Kamara utolsó alelnöke, konzervatív politikus. Jan. 6-tól a császáriak által felállított Kincstári Igazgatóság ideiglenes elnöke.

MÁRTIUS ÉS APRILIS

320—21.

M: pEL 1849. jún. 8. 5. sz. 17—18. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

1 szerkeszti (pEL szerkeszti —sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Az ápr. és a márc. közti különbséget politikai taktikázásból hirdette és emlegette a békepárt. (Bekszics Gusztáv i. m. 96.)

1 *A Martius tegnapi számadt Pálfi szerkeszti* — A pesti MT jún. 7-i számát Pálfi Albert, az előző napit Gaál József szerkesztette.

2 *A szerkesztő azzal köszönt be . . .* — Pálfi Albert aláíratlanul megjelentetett első vezércikkében a következőket írta: „Az utolsó nap Debreczenben a ministeriumra nézve meghökkenő volt.

A democratá-republicanus társulat, melly mintegy száz és néhány képviselőből áll, az utolsó napon tartott ülésében igen meglecontentuskodott [elégedetlenkedett].

2 A szónokok közül többen keserű megjegyzéseket tettek a ministeriumtól kimondott nagyszerű szavakra.

. . . a pesti publicum még nem tudja, de néhány nap múlva megtudandja, hogy minő sistemával jöttünk vissza Pestre.

Egy párt, melly a vész napjaiban octobertől kezdve egész a tavasz első kezdeteig e haza köztigyeit intéző helyeket elhagyta, elvonult a szószékről, s odúba vonulva, mint sivalkodó halálmadarak, azzal tölték el az időt, hogy a jobb észűeket, s azokat kik a hazáért az utolsó csep vérükig harcolni eltökélve valának, nem csak nem pártolták, hanem folyvást gúnytárgyává tevék, kikre, ha az ország hallgatott volna, már Magyarország ki volna törölve az élők sorából . . . ezen párt a győzelemnek felénk hajtására tömegben előrohant s a fáradt munkások elébe kerülvén, sikerült nekik tűzni ki azon zászlót, mellyet még mások hordának kezükben, szennyel és rágalmmal illettek.

Azon emberek hónapokon keresztül izzadva írogatták a cikkeket, mellyekben nagy tudósan demonstrálgaták, hogy a mi mozgalmunk nem forradalom.

Sor:

Kimondatván azonban a miniszerelnöktől a forradalom, minden szeméremből kivetkőzve elsőik voltak, kik feltűzték a vörös cocardát, s lettek olyan republicanusok, a mint csak beléjek fért.

... Nem méltó ok van-e tehát aggódni nyájas olvasó, hogy ezen emberek, kiket Debreczenben aprilisi republicanusoknak neveztek, csak azért vették fel az új elnevezést, hogy annak valódi értelmét annál inkább semmivé tegyék az alkalmazásban?

... Nekünk azért ezen emberek forradalmi republicanus és democrataságukhoz legkevesebb bizodalomunk sincsen."

Pálfi Albert szerint a békepárt: „feladatul tűzte ki azt, hogy a kormánytól kikiáltott *democratia* az életben valóságos satyra legyen.

Melly elhatározta magában, hogy a győzelem minden dicsősége egyedül egy bizonyos osztály kizárólagos tulajdona legyen.

Ezen bizonyos osztály pedig a volt vármegyei nagyobb birtoku nemesség, s ezért látnunk kellett az utóbbi időkből azon a *democratia* fogalmával *contradictorius* [ellentmondásos] jelenetet, hogy minden egyéb érdemnél legtöbbször tekintetett az, ha valaki a vármegyében hatalmas nagyszáju táblabíró volt.

Mi e jelenet tanúságaiból kiulva, el vagyunk határozva, e csufos *monopolium* ellen, mennyire tehetségünk engedi, folyvást küzdeni.

Az ügy szent, s ha mi gyenge tollunkkal a harcot megindítandjuk, biztos reményünk van, hogy a hazában létező tiszta *democratát*, nem csak hogy segítségünkre jönnek, hanem mint nálunk erősbek, a tollat kezünkből kiragadandják, vagy megindítanak egy újabb organumot, melly a mieknél határtalanul hatályosabb leend.

A *democrata-republicanus* társulat a mi lapjaink gyengesége ellenében annyi elnézéssel viseltetett, hogy azt ez ortal organumul elválasztani elhatározá.

Minket ennél nagyobb szerencse nem érhetett. És ezennel kijelentjük, hogy azon társulat szent céljaira nézve, a mit tehetünk, el fogunk követni, mit leginkább akkor teljesítünk legvalódiabb értelemben, ha bizalommal beküldött cikkeiknek szives örömet helyet nyitunk lapjainkban." (MT 1849. jún. 7. 43. sz. 165.)

9 *Ancien* — régi, öreg, idősebb

10 *autochton* — bennszülött, őslakó

Sor:

- 16 *senioratus* — a hitbizományi örökösödésnek az a formája, amely szerint a birtokot a család legidősebb tagja örökli
extra dominitum — birtokon kívül
- 18 *caussa* — *causa*, ügy
- 19 *de jure primogeniturae* — elsőszülöttségi jogok alapján
de jure primae donationis — az első adományozás jogán
- 20 *bona vacca* — jó (tejelő) tehén, fejős tehén, jól jövedelmező dolog
- 21 *juridicus* — törvénykezési, bírói
dominus — úr
- 23 *levata* — vsz. *Levate* (emelkedjetelek fel térdről) a katolikus szertartás szerint a nagyböjtben elhangzó figyelmeztetés
- 24 *Processus de jure primogeniturae familiae Martianorum contra compossessoratum Aprilianorum* — a márciusiak elsőszülöttségi pere az áprilisi közbirtokosok ellen
- 26 *actor* — vádló
incattus — vádlott
- 27 *exceptiva* — kivétel
- 29 *meritoridlis* — meritorius, érdemleges, az ügy érdemére vonatkozó
- 37 *azon férfiu* — Madarász László
- 44 *actio* — itt: vád

173

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 8.] 321—24

M: pEL 5. sz. 19. aláíratlanul

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Gróf Adamovics Júlia* — Adamovich Júlia (1811—?), gróf Forgách özvegye
- 6 *galant* — udvarias, derék, gáláns
- 23 *Ez egy ezüst paizs leend* — A Figyelmező júl. 12-én írta a *Hírfüzér* c. rovatában: „A bécsi hölgyek egy ezüst paizst készítenek a bánnak hódolatuk jelekül átnyújtani. Felületére lenne vésvé Austria, a mint a bán borostyánnal koszoruzza, mellette Slava [a dicsőség istennője], kezében egy papír tekercsessel; alattuk a bán jelszava: 'Ako bog da i srečka junacka!' [Istenben és a fiatal szerencsében]

1090

Sor:

- bizva] körülte a bán beovulása Bécsbe és Pethbe s a többi hadi tet-
tei. Hat hölgy fogja megvinni a szép ajándékot." (85. sz. 31.)
27 *minnesaenger* — lovagi lírikus, Minnesänger
30 *ciselirozva* — cizellálva
31 *pf* — pengő forint
35 *ezzel vagy ezen* — A *Nőszabadság* c. cikkében írta Jókai márc.
19-én: „A spartai anya, midőn felköté fia baljára a paizst, e szólk-
kal bocsátá a csatába: 'vagy ezzel, vagy ezen' [győztesen vagy hősi
halottként]”. (CikkBesz II. k. 21.)
38 ... *e szólnak gyöngéd rejtelmét* — nem pajzson, hanem alkalmas
bútoron (pl. ágyon)
57 *devise* — jel, jelkép
65 *amourette* — szerelmeskedés
66 *en bas-relief* — alacsony domborműben
68 ... *mint szokott rendszeren ldszani a csatákban* — A magyar katonát
épp ellenkezőleg jellemzi Jókai: „A magyar csak a csatában
katona ...” (*Csataképek* NK 10. k. 186.)
69 *Jézus-maria huszárok* — Jellacsics-huszárok (134. sz.)
70 *Fama* — itt: a hírnév anyyala
71 *Victoria* — a győzelem istennője
72 „*a pákozdi hősnék*” — emlékeztető célzás Jellacsics szept. 29-i
pákozdi csatavesztésére és megfutamodására
74 *Bacchus* — a bor és a mámor istene az ókori római mitológiában
75 „*in hoc signo vinces*” — e jelben győzni fogsz
83 „*Il dictatore celerrimo*” — a szójáték: celeberrimus = leghíresebb,
celerrimus — leggyorsabb

174

MAGNA CHARTA MUSZKÁRUM

2 §

324—25.

M: 1849. jún. 8. 5. sz. 20. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

4 *hogy neki* (pEL: *bogy neki* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím Jelen alkalommal a címben — nem kétséges, hogy — sh.-kén
— Muszkáram szerepel.
13 *glebae adscripti* — röghöz (földhöz) kötöttek
16 *libertinus* — szabados, eredetileg: szabadon bocsátott rabszolga a
rómaiaknál
24 *bojdr* — orosz nemesember, földesúr

175

MÁR MEGPRÓBÁLTA ÉS SIKERÜLT

325—26.

M: pEL 1849. jún. 8. 5. sz. 20. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *igen megfogyott hős 3-ik... zászlóalj* — Damjanich híres
csapata (51. sz.)
28 *24-ik zászlóaljnak* — A 24. zászlóalj nem harcolt a magyarok olda-
lán, a 26. pedig az egri honvédzászlóalj volt.
E közleményhez jún. 9-én Jókai a következő helyreigazító meg-
jegyzést csatolta: „*Igazítás.* A tegnapi számban ezen szavak helyett
'Komáromnál a 24-ik zászlóaljnak Ó-Szönyt kellett födőznie'
ezen szavak olvasandók: 'Komáromnál a 26-ik zászlóaljnak sat.'"
(6. sz. 24.)
36 *Beöthy őrnagy* — Beöthy György (1805 — ?) — A szabad-
ságharc kitörésekor a 63. gyalogezred nyunalmazott hadnagya
volt. 1848-ban felajánlotta szolgálatait a magyar kormánynak.
Szeptembertől a 26. honvédzászlóaljjal harcolta végig a sza-
badságot. 1849 májusában léptették elő alezredeké.
39 ... *A zászlóalj érdemjelt kapott* — Az ápr. 26-i komáromi csata
előtt érkezett Ószönyre Görgey. Az ácsi-mócsai úton Nagy-
Sándor József 3. huszárezrede indult rohamra, hogy Kisslinger
előretörő vértés dandárát feltartóztassa. Ekkor bukkant fel Mócsa
irányából Montenuovo lovasdandára, amely heves ütközetben
megfutamította a magyarokat, s kevés híján a 12 fontos ágyút is
elfoglalta. Beöthy György a 26. honvéd zászlóalj parancsnoka
felsőbb utasítás nélkül is szorongatott bajtársai segítségére sietett,

Sor:

kiszabadította a 47. zászlóaljzat, majd midőn Klapka is az ellenségre irányította lövegeit, Kisslinger Mócsa irányában visszarendelte fáradt lovasait.

176

[1849. jún. 9.] 327—30.

- M: 1. a.) pEL 6. sz. 21. aláíratlanul.
b.) Or-Vil 1877. márc. 1. 11. sz. 167. (faksimile)

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 2 tudatni, miszerint (pEL: tndatni, miszerint —sh.—)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 ... az orosz seregek Galliciából visszavonattak — A téves hír Luszinszki Pál kormánybiztostól eredt. Kossuth írta egy nappal a közlemény megjelenése előtt: „Luszinszki megerősíté a hírt, hogy a muszka visszavonult Galliciából.” (KossOM 15. k. 494.; PH 1849. jún. 10. 311. sz. 133.)
- 9 szomorú idők — Pest császári megszállása jan. 5-től ápr. 24-ig
- 11 egy hazdnékdát — Czuczor Gergelyt (L. 68. sz.)
- 12 egyetlen költeményeért — Czuczor versének a címe: *Riadó*. A KossH dec. 21-i számában jelent meg. (149. sz. 645.)
- 26 gutta percha — guttaperka, a gumielasztikummal és a kaucsukkal rokon műanyag
- 32 miserabilis — siralmas, szánalmas, nyomorúságos
- 34 gemütlichkeit — kedélyesség, jókedv, fesztelenség
- 36 Egy városban az ujoncszedő tisztek ... — A szentannai (Sintana) fiókhadfogadó tisztjeiről van szó, akiknek a parancsmokát le is váltották.
- 42 pironató levelet kapunk — A levelet mindig Jókainak kézbeadték.
- 58 kétszázmillió adósságát — L. 3. sz.
- 73 „Attila huszdrok” — a 18. huszárezred, új honvédalakulat. Szervezése márciusban kezdődött és júniusban fejeződött be. Ruházatuk: vörös zsinóros zöld mente, kávészínű attila, világoskék nadrág, pörge kalap, sötét köpeny. Fegyverzetük: kard, karabély és két pisztoly.

Sor:

Jún. 26-án írta a *Respublica*: „Az Attila huszárok, összesen mintegy 7,—800-an Komáromból, Kecskemétre, s onnan a rácok ellen holnap reggel indulnak Pestről, hol hat napi pihenésök volt. — Alapszabályuk egy őrmester elmondása szerint ez: a mely tiszt csapatába nem megy velök: tüstént elűzik magok közül; a mely közlegény gyáván hátrál; őök magok lövik agyon. — Mindannyian jeles, harcias kinézésű gyermekei ezek a felső megyéknek. — Éljenek!” (8. sz. 31.) Az Attila huszárok számára Jókai sógora és egykori tanára, Váli Ferenc is adományozott egy kardot. (Korn-Ért 1849. aug. 5. 49. sz. 195.)

78 *Respublica* — a költő és népdalgyűjtő Erdélyi János szerkesztésében jún. 17-én megindult hírlap, amely Szemere Bertalan és a békepárt politikáját szolgálta, bár nyíltan a köztársaságot hirdette és a végéig tartó katonai ellenállásra buzdított. Júl. 5-én Szokolay István vette át szerkesztését, s júl. 9-ig hivatalos lap is volt.

81 *Pesti hírlap* — PH, az 1841-ben Kossuth által alapított politikai napilap a koncentráció, a márciusi reformok maradéktalan megvalósítását tűzte 1848-ban zászlajára. Áprilistól egy rövid időre valósággal hivatalos lappá vált. Csengery Antal a belügyminiszter (Szemere Bertalan) felszólítására *Hivatalos rovatot* nyitott. Máj. 16-ától Kemény Zsigmond lett a társszerkesztője. Szinte állandó polémia keveredett a radikális MT-vel. Kemény politikája népszerűtlenné tette a PH-t, amely eltűnt a májusi bécsi forradalmat. 1849. jan. 1-től — Jókai helyett — Szilágyi Sándor szerkesztette, míg Windischgraetz be nem tiltotta. A Pestre visszatért Jókai a lapot máj. 1-től a szabadságharc utolsó fázisáig szerkesztette.

82 *Csengeri* — Csengery Antal (1822—1880) publicista, történelmi és közgazdasági író. 1845-től 1848 végéig szerkesztette a PH-t. 1849-ben miniszteri tanácsos lett s a békepárt politikáját támogatta.

Kemény — K. Zsigmond (1814—1875) a szabadságharc idején Kővár vidék rémetszi területében volt nemzetgyűlési követ. Egy ideig lelkesedett Kossuth politikájáért, 1849-ben azonban a békepárthoz csatlakozott.

83 *Erdélyi János* (1814—1868) — ügyvéd, tanár, költő, esztéta, az Akadémia tagja. 1847-ben a Magyar Szépirodalmi Szemlét szerkesztette, a szabadságharc idején a Nemzeti Színház igazgatója volt.

Erdélyi János program helyett kinyilatkoztatja — A *Respublica* szerkesztője a lap jún. 17-i első számában előbb egy levelet közölt,

Sor:

amelyet Szemere Bertalan 1848. dec. 2-án írt *Csengery Antalhoz és Kemény Zsigmondhoz*, majd a miniszterelnök máj. 2-i beszédét tette közzé, amelyet a képviselőházban mondott el Debrecenben. A beszéd előtt jegyezte meg, hogy „jelenleg mi segítjük miniszterelnök polgártársunkat, kész örömezt csatlakozván azon nézetek és politikához, mely levele- és beszédében nyilvánul; nem teszünk azért fölöslegest, ha az ismert beszédet mint lapunk kiegészítőjét itt újra közöljük, remélvén miszerint rokon hang fog reá és igyekezeteinkre visszhangzani a szabad magyar hazából.” (I. sz. I.)

85 *miniszterelnöki beszéd* — Szemere Bertalannak a programot körvonalazó máj. 2-i beköszöntő beszéde a kormány tervezett politikájának szellemét forradalminak, republikánusnak és demokratának minősítette. (Respublica 1849. jún. 17. I. sz. I.)

88 *E lap minden héten hatszor fog megjelenni* — A Respublica nagy formátumban hétfő kivételével mindennap megjelent. Az utolsó, 17. sz. júl. 8-án látott napvilágot. De a júl. 1-i 13. sz. (vasárnap) után a 14. sz. júl. 5-én, csütörtökön jelent meg.

91 *Lukács László* — nyomdász

országút — a mai Múzeum körút és a Somogyi Béla út az V. kerületben

Kunewalder ház — egy gazdag gabonakereskedő háza

177

MUSZKAORSZÁG ISMERTETÉSE

330—33.

M: 1. pEL 1849. jún. 9. 6. sz. 21—22. aláíratlanul.
2. Or-Vil 1877. márc. 12. II. sz. 167—68. Jókai Mór aláírással a következő megjegyzéssel: „Az 'Esti Lapok' 1849. június 9-iki számából”.

Részl.: 1. Or-Vil 1877. márc. 12. II. sz. 167. facsimile.

2. ItK 1957. 429.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

Az Or-Vil általában modernebb helyesírást alkalmaz: nemesember, kutyafejű, földesúr, tíz, húsz, beletanuljon, így, számítva, szépművészet, művészek, stb.

27 Sibiériában bundát (Or-Vil: Sziberiában bundát)

1095

Sor:

- 28 tetőtől talpig (Or-Vil: tetőtől talpig)
36 képek megfázzék (Or-Vil: képek megfázzék)
41 többi mind (pEL: többi mint —sh. —)
61 ott az industria (Or-Vil: ott az indusztria)
65 producálják az (Or-Vil: produkálják az)
arsenicumot, büdöskövet (Or-Vil: arsenikumot, büdöskövet)
69 pondus specificuma (Or-Vil: pondus specifikuma - sh. -)
79 Oroszország physicumát, (Or-Vil: Oroszország physikumát,
86 koronástól, mindenestől (Or-Vil: koronástól, mindenestől)
elfoglalni (pEL: elfoglalni —sh. —)
87 a senatus és a (Or-Vil: a szenátus és a)
89 Ministerium is van (Or-Vil: Miniszterium is van)
92 van a justizminiszernek. (Or-Vil: van a justizmiszernek.)
95 financiazwésent illeti (Or-Vil: financiazwésent illeti:)
101 lehet felváltani. (Or-Vil: lehet fölváltani.)
102 Káspiumi tengeren, (Or-Vil: Káspiumi tengeren,)
105 jobban megismerkedünk vele. (EL: jobban megismerkedjünk
vele. — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *Samojed* — szamojéd
Jókai ekkor még nem tudhatta, hogy a magyarokkal rokon népet
tesz gúny tárgyává.
13 *conversalni* — beszélgetni, társalogni
17 *ítce* — 0,8484 liter
35 *portraetiroz* — arcképet készit
52 *amentum ferreum* — érzéketlen nyáj
60 *murmutér* — mormota
65 *büdöskő* — kén
66 *macskaezüst* — csillámpala
69 *pondus specificum* — fajsúly
73 *Jelenkor* — Széchenyi István kezdeményezésére Helmezy Mihály
szerkesztésében megjelent politikai napilap, 1848 áprilisában Kirá-
lyi Pál vette át a szerkesztését, jún. 29-én megszűnt.
1847 első felében a *Budapesti napló* c. rovatát Jókai vezette.
88 *synodus* — zsinat
92 *justizminister* — igazságügyminiszter
94 *Isprávník* — ispán
95 *A hivatalnokok . . . lopni igen sokat szabad* — A „magyar nábob”
modellje, Józsa Gyuri bánt hasonlóképpen a beosztottjaival.

PAR FORCE HAZAÁRULÓK

333—34.

M: pEL 1849. jún. 9. 6- sz. 22. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Andics Erzsébet írta a *Kossuth harca az árulók és megalkuvók ellen c.* tanulmányában: „Kérelhetetlenség a baloldallal szemben, engedékenység az árulókkal szemben, — jellemezte a békepárt politikáját . . . A békepártiak ütik meg elsőnek azt a hangot az aulikusokra vonatkozólag, amit aztán a magyar uralkodó osztályok és a hivatalos történetírás, sajtó stb. száz éven keresztül ismételt, hogy t. i. az osztrákokat támogatni, tőlük hivatalt vállalni tulajdonképpen áldozatos, hazafias szolgálat volt, mert akik ezt tették, ilyen módon 'enyhítették' a megszállók erőszakoskodásait, 'mentették' a hazafiakat; tulajdonképpen nem bűneikről, hanem érdemeikről kellene beszélni.” (KossEmu 2. k. 124.)

- 4 „*Meggörnyedtem*” mint az igazságminister mondja — A máj. 11-i rendeletről van szó, amelyet az igazságügyi miniszter a Rögöntető és egyes bíróságok közvédelőinek adott ki. Jókai torzítva kommentálta a rendeletet, amely világosan intézkedik: „A haza védelmének eszközei sorában az éber őrködés és szigor azok ellenében, kik az ellenség átkos céljait segítik elő, hazájok ügyét elárulni nem iszonyodva, oly kötelesség, melynek kérelhetetlenül teljesítése csak a veszély teljes megszüntével szünhetik meg szükséges lenni. E hivatás van a rögöntető és egyes bíróságok elébe szabva, mely miként komoly, szinte oly szent, mért célja, megővni a hont attól, hogy saját kebelében emelkedjék a hazafi áldozatok ellenébeni ármány s elvetemült árulás.” (Közl 1849. máj. 13. 104. sz. 385.; Okm 2. k. 443.)

A „*meggörbedtekről*” a következőket olvashatjuk: „. . . minden olyan eset, mely haza elleni tettelegesen cselekvésen, vagy izgatáson nem alapszik, hanem a veszély óráiban jellemgyávaságból származó nyomoru meggörbedést s meghódolást magában foglal, a rögöntető bíróság elébe terjesztendő vád tárgya nem lehet. Ily jellem hiányt a közvélemény méltán sujt, a kedélyek nem ok nélkül ingerülnek fel ellene; de bírói eljárás eszközzésének csak ott van helye, hol a törvény rendel: azonkívül más ösztönt cselekvésben sem bíró, sem közvédelő nem ismerhet.” (Okm 2. k. 443—44.)

Kossuth lényegesen szigorúbb jan. 20-án az ellenséget kiszolgálókkal szemben. (Koss.OM 14. k. 174.)

igazságminister — Vukovics Sebő (1811—1872) Temes vármegyei földbirtokos, a megye ellenzéki főszolgabírája, majd első alispánja. Az országgyűlésen a megye liberális képviselője. 1848. máj. 27-én nevezték ki Temesköz teljhatalmú biztosává. 1849 elején a délvidéki majd a főserreg mellett működő teljhatalmú kormánybiztos, Szemere kormányában igazságügyminiszter lett. Az aradi kapituláció után emigrált. Távollétében halálra ítélték.

5 *dilatános migratio napján* — 1849 újév napján, amikor a magyar kormány Debrecenbe helyezte székhelyét s az állami tisztviselők nagy tömegben hagyták el Pestet, hogy a szabadságharc „új fővárosába”, Debrecenbe költözzenek.

ki vagyok nevezve hazaárulónak — A „meggörbedteket” nem nevezte a rendelet hazaárulóknak. Mint „jellemgyengéket” nem lehetett sem megvádolni, sem elítélni őket.

13 *Drei Schritt vom Leib!* — három lépés távolság
Apaga Satanas — távozz tőlem sátán

14 *Királyi tábla* — a királyi személynök — personalis — elnöklete alatt álló bírói fórum, amely felett csak a Hétszemélyes Tábla állt. 1723 óta az államügyekben első fokon, más ügyekben fellebbviteli fórumként ítélezett, 1848-ban átszervezték.

Királyi tábla voltam — A hivatalnokokat csak ellenséges cselekedet miatt lehetett Vukovics rendelete alapján felelősségre vonni.

26 *Simplex irnokok vagyunk* — A német plakátokat nevető és irkáló írkokokat természetesen nem tekinthette a törvény hazaárulóknak.

26 *de papiro ad chartam* — papírtól a törvénytárig, a törvénytervezettől a törvényig

40 *holnap megyek vissza Debrecenbe* — E kijelentésből nyilvánvaló, hogy e sorok írója a „Windischgraetz-szezont” Debrecenben töltötte.

Jókai még a századfordulón írt visszaemlékezésében is megemlégett, hogy 1849-ben Madarász László indokolatlan szigora miatt a „hazaárulók száma szaporodott”. (HhM 5. k. 38.)

LEVÉL HORÁRIKHOZ

335—36.

M: pEL 1849. jún. 9. 6. sz. 23. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 10 jerusalemi mágnás. (pEL: jezuzelemi mágnás. —sh. —j
23 exjártuk őket (pEL: exjártuk őket — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *Hordrik János* (1808—1864) — szlovák származású radikális újságíró, katolikus lelkész.
- 1 *nemzetes szerkesztő ur* — Jókai foglalkozott a lap levelezési ügyeivel.
- 2 *sub* — alatt
- 5 *aprilisbe* — *Vierzente April*, német nyelvű radikális politikai napilap
- 6 *az ön lapja Gröndlandtól Irokézig mindenütt járván* — Jókai azzal ironizál, hogy kevés helyre juthatott el Pesten szerkesztett hírlapja. (L. 160. sz.)
- 16 *egyenlőségi tigris* — az Egyenlőségi Társulat, amely 1848-ban a Szél (ma az V. kerületi Münnich Ferenc) utcában lévő Tigris vendéglőben tartotta összejöveteleit
- 17 *minister* — Madarász László
újságíró — Madarász József, 1849-ben a DebL-t, 1848-ban a Népelemtet szerkesztette
- 23 *exjártuk őket* — excellenciáztuk őket
- 26 *de az nem tesz semmit* — Jókai kedvelt fordulata szatirikus cikkeiben. (CikkBesz II. k. 331.)

TÁBORI KALANDOK

[1849. jún. 9.] 336—38.

M: pEL 6. sz. 23. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

4 *legyek embersége*, (pEL: *legyek embersége*, —sh. —)

19 Nagy Sarlónál (pEL: Nagy Sarlónál — sh. —)

32 *mindenféle szűrő* (pEL: *mindenfél szűrő* — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

17 ... *Elkergetted előlünk a németet!* — Ez a „tábori kaland” Jókai anekdotagyűjteményében is helyet kapott.

NYILATKOZAT

338.

M: pEL 1849. jún. 9. 6. sz. 24. Jókai Mór aláírással.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

6 *Ez ügyben már egyszer...* — Máj. 1-én írta Jókai, hogy Pálffy Albertet nem vádolták Debrecenben a Zichy-kincsek eltulajdonításával kapcsolatban. (125. sz.)

[1849. jún. 11.] 338—44.

M: 1. pEL 7. sz. 25—26. aláíratlanul.

2. PH 1849. jún. 13. 313. sz. 143—44. *Külföldi telegraph* (*Esti lapokból*) címen háromcsillagos (**) választójellel.R.ésl.: *A köszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 459.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 a disznópiacon
(Valjon nem új elnevezése ez ama piacnak?)
 Több, mint (PH: a disznópiacon.
 Több, mint)
- 11 barátunkat. (PH: barátot.)
- 12 mint ellenséget. (PH: mint ellenségünket.)
- 14 Eriwani Paskiewicz (pEL: Erinani Paskiewicz) — sh. —
 herceg.
*Sajátságos fogalmak vannak ő excellentidjnak a bardtságáról. (PH:
 hercege.)*
- 18 ellenség tisztjei (PH: ellenség tisztjei)
- 23 ki ne vesszék (PH: ki ne veszessen)
- 43 ezernyi (PH: ezerni)
- 54 keresni.
*Nem tudná megmondani: hogy kelnek a Missisipi torkolatánál az
 osztrák statuspapirosok? (PH: keresseni.)*
- 57 becsületos, tós gyökeres schwarzgelb ujság (PH: ujság)
- 61 erkélyére felállva (PH: erkélyére felállva)
- 64 palásítja (l) és (PH: palástja és)
 insigneák (*hahaha!*) az (PH: insigneák az)
- 65 szokásos (?) felbontás (PH: szokásos felbontás)
- 68 Debreczenbe.”
*(Már ha holmi utca szegleti lap hazudik így a közönségnek az csak
 ürügy, de olyan nagy lepedőforma ujság, ha egyebet nem, egy ártatlan
 kérdőjelet csak tehetne az ilyen hírek után.)*
 De még itt (PH: Debreczenbe.
 De még itt)
- 78 Jelachich verekszik (PH: Jellachich verekszik)
- 81 egymást.
*Talán azokat értette a tisztelt ujság, a kik ő fölségének legutolsó
 proclamatiojára magukba tértek és sietnek egymással össze veszni?
 (PH: egymást.)*
- 87 pedig Windischgraetzét (PH: pedig Windischgrätzét)
- 94 új ruhát.
*A németek megint új tituluszt találtak ki számunkra.
 „Mindent selforgató pdri” a nevünk.
 Ha azt vesszük: hogy honvédeink mindenütt feldöntögetik a császári
 seregeket, igazságot kell nekik ez elnevezésre nézve adnunk. (PH: új
 ruhát)*

Sor:

- 100 hadügyminister. — *Latour is az volt. Föl is akasztották.* (PH: hadügyminister.)
- 102 folyamodik. — *Eldször csal, azután lop, utoljára rabol.* (PH: folyamodik.)
- 105 ajándékoztatnak. — *A kedves jó császár!* — (PH: ajándékoztatnak.)
- 106 népeiben. — *Hijjába szaladtak, az Isten keze ott is utol érte őket.* (PH: népeiben.)
- 109 mint mi?
Weldent megöltötte a guta. — Bár a többit is mellé ütötte volna. (PH: mint mi?)
- 112 mindig azon (PH: mindig azon)
- 120 Jelasics életeért.
— *Még meglehet: hogy az Isten onnan is küld számunkra segítséget, a honnan nem is vártuk.* (PH: Jellachich életeért.)
- 123 Jelasicsnak missiója (PH: Jellachichnek missiója)
- 137 dolgozó revolutio (pEL: dolgozó revolutio — sh. —)

*

A szövegvariánsok felsorakoztatása híven tükrözi, hogy a PH másodközlése éppen a Jókaira jellemző szellemes észrevételeket mellőzte. Ezzel a nagy múltú lap „dekorumát” igyekezett a szerkesztő megóvni.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Német lapok hirdetik — A lapszemlét összeállító szerkesztő fűszerezte szellemes kommentárokkal a külföldi híreket. az orosz seregek már Pozsonyban vannak — A cári csapatok május óta látványos felvonulásokat hajtottak végre a Kárpátok mentén. A magyar kormány nem hitte, hogy át is lépik a határt. Arra gondoltak, hogy az oroszok csak az osztrák tartományokat fogják megszállni; ezzel császári csapatokat szabadítanak fel, és ezeket fogják bevetni a magyarok ellen. „Pozsonyba csakugyan berukkolt tizezer cári katona” — írta Jókai egyik levelező barátja („Rokonod Lajos”) a pEL hasábjain jún. 18-án. (13. sz. 51.; Vö.: AlfH 1849. jún. 14. 61. sz. 183.)*
- 6 *egészen el van ragadtatva szép énekeik által . . . — A Lloyd jún. 9-i közleménye szerint „A muszkák Pozsonyban még mindig szépen énekelnek”. (Külföld. PH 1849. jún. 20. 319. sz. 168.)*

Sor:

- 9 *Paskievicz egy felszólítást küld a magyarokhoz* — Jún. 4-én — a cári naptár szerint máj. 23-án — Varsóban intézett manifesztumot *Magyarország lakosaihoz* az osztrák haderőkkel együttműködő orosz segédsereg főparancsnoka: „Törvényes fejedelmek felhívására, ki felséges Uramnak segedelmét igénybe véve, egyesültek a Főparancsnokságom alá helyezettett hadseregek Ausztria hadfiaival a végre, hogy a törvényes rendet, mely Hazátokban a lázadás fegyverével erőszakosan felforgattatott, ismét helyreállítsák.” (Gelich Richárd i. m. 3. k. 481.)
- 10 *nagyon szeretné: ha letennék a fegyvert s őt úgy fogadnák mint barátot* — Paszkevics kiáltványa szerint Miklós cár, a Habsburgok barátja az, „ki általam hozzátok szói, titeket hathatósan arra bírándó, hogy vétkes tévedésekről a becület, hűség és kötelesség ösvényére visszatérjeteek.
Az Orosz Hadsereg nem ellenségkép, hanem Királytok felhívására jön Hazátokba.” (Gelich Richárd i. m. 3. k. 481—82.)
- 12 *ha úgy fogadjuk őt mint ellenséget . . .* — Az MT-ben megjelent szöveg szerint — amely bizonyos mértékben stilisztikailag különbözik a Gelich Richárd által közzétetttel, s ez fordításbeli különbözőségeire vall — „Az orosz hadsereg nem mint ellenség lép be országotokba, hanem királyotok fölhívására vonul oda be. Ha ti azt ellenség gyanánt fogadjátok, érezni fogjátok vakmerőségetek következményeit.” (pMT 1849. jún. 11. 45. sz. 177.)
A manifesztum a következő szavakkal zárul: „Bárha intéseim titeket töredelmes megtérésre és alávetésre bírnának — s ekkép a véres háborúnak iszonyúságaitól megkímélnének. Ez legbensőbb óhajta felséges Uramnak.” (Gelich Richárd i. m. k. 482.) (Külföld. Közl. 1849. jún. 13. 130. sz. 491.)
- 14 *Aldirva . . .* — A teljes aláírás Gelich Richárd fordításában a következő: „Varsói herceg, Eriváni Gróf Paskiewitsch, Tábornagy és Ő felsége, a minden oroszok Császára Hadseregének főparancsnoka”.
- 15 *Sajátságos fogalmai vannak . . .* — A felhívást magyarázó zárómondat Jókai sajátos, egyéni humoros-szatirikus kedvére vall.
- 16 *Mednyánszky László báró (1819—1849)* — Liptóvár parancsnoka, akit a vár febr. 2-i elfoglalása után a tüzérség főparancsnokával Gruber Fülöp századossal együtt a császáriak halálra ítélték, mert elleneztek a vár feladását. Az ítéletet Haynau parancsára Pozsonyban hajtották végre jún. 5-én.
- 25 *A frank képviselőház . . .* — Az új francia kabinet jún. 2-án alakult meg Párizsban. Elnök: Dupin, miniszterelnök és igazságügymi-

Sor:

- nizster: Odillon-Barrot. Dufaure a belügy-, Tocqueville a külügy-, Rullière a hadügy-, Falloux a közoktatásügy-, Passy a pénzügy-, Tracy a tengerészeti, Lacrosset pedig a közmunkaminiszter lett. „Igy hittek oly ministeriumot összealkotni — a Közlöny szerint —, melly minden pártokat, kivévén a hegyit, kielégítsen.” (*Franciaország*, 1849. jún. 16. 133. sz. 504.)
- 28 *Estafette* — futár, kurír jelentésű francia hírlap
a frank kabinet depecheket kapott Angliától — Nem a francia kabinet, hanem a bukott pártok (a szocialisták és a nacionalisták) egyes tagjaiból az ún. „alkotmány barátaiából” alakult csoport közgyűlésén szólaltak fel egyesek a „magyar ügy” érdekében.
- 35 . . . *támadjanak fel Austria ellen* — A német lapokban „keserű panasza emeltetik azon ármítások ellen, mikkel Rómát oly sok oldalról, jótalanul elárasztották . . . Róma a legmélyebb nyugalomban él s még sincs egy katona sem a városban. Legkisebb fölhívás elég volna arra, hogy éjfélnél is a kapukat és a város falait a nép elfoglalja. E nép egy gondolatot táplál kitörülhetlenül: a pápa világi hatalmának eltörlését, gyűlöletet minden papi uralom ellen, bármily szelid alakban akarna is az mutatkozni”. (*Külföld. Közl.* 1849. jún. 13. 130. sz. 491.) A máj. 25-i hírek szerint a „triumvirátus” kiáltányt bocsátott ki, s ebben írtó háborúra szólítja fel a népet az osztrákok ellen. (Uo.)
- 36 *Károlyi* — gróf Károlyi Lajos (1799—1865) — aulikus főúr, 1849-ben Komárom megye császári biztosa volt. Klapka György elfogatta, de nem merte kivégeztetni, mert a nemzettel harcoló Károlyi István gróf meg Haynau fogságába került. (Éble Gábor: *A Károlyi ház*. Bp. 1904. 95—101.)
- 40 *Más szóval kirablotta őket* . . . — A hírhez csatolt magyarázat Jókai szerzőségét bizonyítja.
- 42 *Tilly* — Johann Tserklaes T. (1559—1632) — a 30 éves háború kitörésekor a Katolikus Liga seregeinek fővezére. 1620 nov. 8-án a Fehér hegy mellett brutális keménységgel verte le a cseh felkelőket.
- 48 *a Missisipi torkolatánál kivándorlott horvátok* . . . — A Presse szerint „a Missisipi partjain Uj-Orleansban az ott letelepedett horvátok és dalmátok Jellachich tiszteletére fényes ünnepélyt rendeztek. Mi nagy lenne örömük, ha tudnák, hogy a magyarok is több ízben tömjéneztek már a hős bánnak a Duna és Tisza partjain.” (*Külföld. Közl.* 1849. jún. 13. 130. sz. 491.)
- 50 *Szegény német collega* — a Presse szerkesztője — Ez az áruló jel is a szerkesztő szerzőségét bizonyítja.

Sor:

- 53 *Waffenbrüder* — fegyverbarát, fegyvertárs
56 *statuspapiros* — államkötvény
62 (*Szép szemnek kell lenni . . .* — A zárójelbe tett kommentárok Jókai fiatalkori munkáiban gyakran szerepelnek. (*Hétköznapi* JKK I. k. 274—75.; *CikkBesz* I. k. 81—84.)
64 *insignia* — jelvény, címer
73 *Buddt mennyire erősítik . . .* — A romok eltakarítása közvetlenül az ostrom után megkezdődött. Máj. 23-án Debrecenből írta Kossuth Pest kormánybiztosának, Irányi Dánielnek: „szent és kedves kötelességemnek ismerem a főváros lakosainak magas hazafiúi resignációval tanusított hazafiúi lelkesedéseért legforróbb köszönetemet kijelenteni.
Adja ön ezt nemzetünk fővárosa lelkes lakosainak tudtára, s jelentse ki egyszermind azon ígéretemet, hogy semmit kedvesebb és szentebb kötelességnek nem ismeredek, mint a főváros dicsőségére és fölvirágzására mindent elkövetni, miszerint nemcsak a leélt szenvedések mielőbb megvigasztalva, s a sebek gyógyítva legyenek: hanem Pest egyszermind úgy szellemi, mint anyagi tekintetben azon fokra emelkedjék, mely a szabad és független magyar nemzet dicső fővárosát, hazánk örömét és büszkeségét Európa első városai közt méltán megilleti.” (*Hivatalos rovat*. PH 1849. máj. 26. 299. sz. 85.)
Görgey „lerombolta”, azaz eltakarította a budai vár romjait az ostrom után, s nem is szándékozott újjáépíteni, mert szerinte a sok kis citadella a budai hegyekben jobban védi majd a fővárost, mint a vár.
82 *ő fölségének legutóbbi proclamatiója* — Ferenc József máj. 12-i kiáltványa *Magyarország népeihez* a cári intervencióról szól. Az oroszokról írta: „. . . velünk tökéletes egyetértésben jelennek meg Magyarországon a végett, hogy hatalmunk minden erejével egyesülve, a vidékeiteket pusztító háborúnak gyorsan véget vessenek . . . Ugyanazon fegyelemmel, mint saját seregeim fognak érdemlett védelmet szolgáltatni, minden hű polgárnak, s ugyanazon szigorral eljárni a zendülés elleni harcba”. (Okm 2. k. 446.)
85 *Angyal nevű gyógyszerész* — Bécsi magyar ember, aki a szabadságharcral tüntető módon rokonszenvezett. Boldogan ünnepelte a honvédcapatok győzelmeit. Egyesek szerint a világosi fegyverletétel alkalmából barátai számára halotti tort rendezett. Az asztal közepére Kossuth Lajos virágokkal díszített szobrát állította fel. A sógora feljelentése alapján a haditörvényszék halálra majd

Sor:

nyolc évi várfogságra ítélte. Három évi raboskodás után kapott amnesztiát. (Frankenburg Adolf: *Bécsi élményeim*. Sopron 1880.) Az Angyal nevű gyógyszerésszel kapcsolatos hírt az AlfH is közli. (1849. jún. 17. 62. sz. 188.)

- 104 *Zwangnota* — kényszerbankjegy
- 106 *Zimonyban szörnyen dühöng a cholera . . .* — Ez általános volt ebben az időben. (221. sz.)
- 108 *allgemeine* — Augsburgi Allgemeine Zeitung, német napilap
- 110 *Weldent megütötte a guta* — Egészségi állapotára hivatkozva „mondott le” ápr. 12-én a császári hadvezér.
- 117 *Horvátországban nagyban kezd terjedni a Kossuth párt* — A horvát értelmiség radikális köreiből egyre nőtt ebben az időben a magyarok iránti szimpátia.
- 119 *Valpó* — Valpovov, vegyes lakosú község volt az eszéki járásban Rétfalu — Verőce megyei magyar lakosságú helység
- 127 *ad terrorem populi* — nép megfélemlítésére, a nép rémítgetése végett
- 132 *a magyarok és törökök milyen barátságos érintkezésben vannak egymással* — Ebben az időben jelennek meg a magyar sajtóban olyan híradások, hogy a „a török udvar részéről segítség ajánlás jött Debrecenbe”. (*Vegyes hírek*. Honvéd 1849. máj. 30. 131. sz. 516.) (94., 113. sz.)
- 137 *Correspondent* — 1812-től 1830-ig majd 1843-tól 1856-ig megjelent francia hírlap *tarnowi kerület* — közigazgatási körzet Galiciában
- 141 *Valami Glan Gallas* — Eduard Clam-Gallas császári tábornok Jún. 21-én valóban átvette a parancsnokságot Puchner egyik hadteste felett, amelyet korábban Malkovaky tábornok vezetett, és amely — miután Bem egyik alvezére, Károlyi Miksa alezredes máj. 8-án Fehértemplomnál megverte — a havasalföldi Cernezbe vonult vissza.

SZENT ÉS NEM SZENT HÁROMSÁGOK

344—45.

M: pEL 1849. jún. 11. 7. sz. 27. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím Ezen a címen jelent meg 1848. júl. 16-án egy Charivari-közlemény az Ék hasábjain. (CikkBesz II. k. 249—50.) A két írás azonos szerzőt feltételez.
- 3 Az „osztrák” helyett 1848-ban a börtöt utálja a magyar.
portio — 1848 előtt az osztrák katonai szisztéma szerint a hadsereg számára az adózók által természetben szolgáltatott vagy pénzen megváltott emberi- és lólélem illetve annak egysége
- 4 Az 1848-i cikkben a keserű az „elválás, az örömessentia és a halál”.
- 5 1848-ban az aranypénz helyett a „kövér költő” megy ritkaságszámba.
- 8 *Sajó* — célzás a tatárdúlásra
Várna — az 1444-i vereség
- 9 *Mohács* — az 1526-i vereség
 1848-ban természetesen nem szerepel a 13 örömnünnep
Tokaj — a jan. 31-i ütközet (59. sz.)
Szolnok — a márc. 5-i győzelem (51. sz.)
Kápolna — a febr. 26—27-i csata (29. sz.)
Hort — a Hort és Hatvan közti ütközet ápr. 2-án (87., 93. sz.)
- 10 *Bicske* — a tápióbicskei győzelem ápr. 4-én (278. sz.)
Isaszeg — az ápr. 6-i győzelem (97. sz.)
Vác — győzelem ápr. 10-én (111. sz.)
Sarló — Nagysarló (Nagysalló) melletti győzelem ápr. 19-én (120. sz.)
Komárom — a komárom-szőnyi csata ápr. 26-án (175. sz.)
Déva — Bem sikeres visszavonulása Dévára Puchner túlerőben lévő főerege elől február elején (22. sz.)
Szeben — Nagyszeben elfoglalása márc. 11-én (61. sz.)
Buda — a budai vár elfoglalása máj. 21-ére virradó hajnalban (137. sz.)
- 11 *Szent Tamás* — Szenttamás megvétele ápr. 3-án (113. sz.)
- 16 1848-ban az „üres zsáktul” félt a magyar.

Sor:

18 *corpus juris* — a feudális Magyarország törvénytára

Az 1848-i cikkben nem szerepelt a 3 ősi könyv. Helyette fordult elő a „3 nevezetes király, 3 nagy hadvezére és a 3 védszentje”.

22 1848-ban a 3. magyar találmány a *corpus juris*.

184

ORVOSI LÁTLELET EURÓPÁRÓL

345—46.

M: pEL 1849. jún. 11. 7. sz. 27. aláíratlanul.

Részl.: 1. ItK 1847. 432—33.

2. CikkBesz II. k. 802.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

13 megütötte a (pEL: megötötte a — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

Ez az írás is egy 1848-as cikk kissé modernizált felújítása. A két közlemény jelen esetben is azonos szerzőt feltételez. (CikkBesz II. k. 337—38.) Az 1848-i cikkből csak az Ausztriával kapcsolatos — s a detronizációra célzó — megjegyzés hiányzik.

8 *napoleoni lankasztószeretek* — Napóleon Európára kiterjedő háborúja és intézkedései

11 *Nápolyi királyság* — Dél-Itália, ahol 1849-ben alkotmányt vívtak ki, s Ferdinánd genovai herceget, Károly Albert szardíniai királynak a fiát választották királynak. 1849 májusában, a mozgalom leverése után véres megtorlás következett; 2 000 nápolyit börtönöztek be.

12 *Irland* — Írország

Irlandot megütötte a guta — Közismert volt, hogy az angolok elnyomták az ír függetlenségi harcokat.

Amikor Palmerston kifogásolta, hogy az osztrákok a fegyverletétel után kegyetlen megtorlást alkalmaznak, Schwarzenberg osztrák miniszterelnök emlékeztette az angol politikust, az angol birodalomban végbement lázadásokra és a „szerencsétlen Írországra”. (ForrSzab 515.)

Sor:

- Az írek elnyomását Jókai az *Egy az Isten* c. regényben is megemlégette. (I. k. JKK 69. k. 42.)
- 14 a 38 koronás férget — Németország ebben az időben 38 hercegegből állott.
- 15 *elburgdl* — kitisztít, megtisztít
- 16 *császármetszés* — triviálisan szellemes — és merész célzás az ápr. 14-i detronizációra, a trónfosztásra
- 18 *Gyomrában: Magyarországon* — Jókai itt nemcsak arra céloz, hogy hazánk Európa közepén fekszik, hanem arra is, hogy híres mezőgazdasága miatt „Európa éléstárának” nevezték Magyarországot.
- 22 *derangirozott* — rangjától megfosztott, rangját vesztt

185

[1849. jún. 12.] 346—47.

M: pEL 8. sz. 29. aldíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 . . . *nagy népgyűlés tartatott* — 1849-ben nemcsak cikkek jelentek meg a magyarországi eseményekről, hanem sok helyen rendeztek szimpátia tüntetést is. Júliustól novemberig Angliában mintegy 30 magyarbarát gyűlést tartottak. Hatásuk azonban alig volt több, mint az, hogy aug. 1-én békeközvetítő akcióra készítették Palmerstont, aki azonban az aradi kapituláció után már azt jelentette: „Örülök, hogy véget ért Magyarországon a siralmas háború.” (Haraszi Éva i. m. 103—04.)
- aldermann* — a polgármester után következő községi tisztviselő neve
- 12 A közleményhez csatolt megjegyzés stílusa ismét Jókai szerzőségét sejteti.
- 17 *Neutischein* — Neutischein, ma: Novy Jicin csehországi helység
- 24 *E neutischeinieknek itt Pesten gazdag posztóraktárai vannak* — A fővárosban a cseh és morva könnyűipar több leányvállalatot létesített.
- repressalia* — megtorlás, represszália, nemzetközi jogi fogalom, amely szerint egy állam a másik államtól szenvedett jogtértést megtorolja

1109

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 12.] 347.

M: pEL 8. sz. 32. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

4 szeretett bécsi (pEL: szeretett bécsi — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 . . . *dszdlítattam Ollmúcze* — Ez az eset ellenőrizhetetlen.
 8 *Koenig von Hyeruzalem* — jeruzsálemi király
 9 *gute Gesinnung* — császárhű alattvalók, jó érzelmű állampolgárok
 10 *a Missisipi torkolatánál lakó horvátok* — Jókai arra céloz, hogy a Habsburg-birodalomban élő horvátok segítségével elégtelennek bizonyult.
 13 *Fr. J.* — Franz Josef, Ferenc József

FŐVÁROSI UJDONSÁGOK

[1849. jún. 13.] 348.

M: PH 313. sz. 141. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *6-kdt, mint az országos bñjt napját . . .* — Horváth Mihály, vallás és közoktatásügyi miniszter bocsátott ki rendeletet Magyarország lelkészei számára, s ebben az egyik pont előírta: „Jövõ június hó 6-kára esõ szerdára országos nemzeti bñjt hirdettetik, mint minden felekezeti lelkész híveinek tudtára adni kötelességének ismerje; intvén õket annak szigorú megtartására, hogy isten hatalmas segédelmét szent ügyünk gyámolítására ez által is kiéremeljük.” (Okm 2. k. 456.)

A PH jelentése szerint jún. 7-én csütörtökön „országos bñjt volt . . . sok nõ feketébe öltözött.” (*Charivari*. 1849. jún. 8. 309. sz. 128.)

Sor:

Komárom városa lélekemelőleg ült meg — A katonákból hiányzott a Jókai által említett „lélekemelőkedettség”. Szinnyei József azt írta jún. 6-áról: „Mai napra van hirdetve az országos bőjt, mi azonban húst ettünk, azt tartván, hogy a katonának úgyis van elégszer bőjtje, midőn nincs mit ennie.” (I. m. 138.)

9 *a hatóság a sermérést. . . megtiltá* — Olyan rendeletet nem találtam, amely megtiltotta volna Komáromban a sörmérést.

. . . *a cholera esetei* — Szinnyei József jún. 11-én írta naplójában: „Komáromban a cholera dühöng, már itt a szomszéd faluban Izsápon, sőt már Megyeren is szedi áldozatait.” (I. m. 131.)

188

ANTHOLOGIA A MUSZKA LITERATURA
REMEKEIBŐL

348—50.

M: pEL 1849. jún. 13. 9. sz. 35. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Az „antológiák” a satirikus „hivatalos rovatok” folytatásai. A legközvetlenebb ellenséget — júniusban az orosz — teszi szélsőséges gúny tárgyává.

Ebben a rovatban vegyesen fordul elő rímekkel ellátott, verssorokba tördelt politikai mondanivaló és prózai írás. Ezért adjuk ki a cikkek között.

1 *Gotterhalte* — osztrák császári himnusz

10 *mameluk* — arab rabszolga

12 *kajmakdn* — helytartó, a nagyvezér helyettese

19 *Suwarow* — Alekszandr Vasziljevics Szuvorov (1729—1800) bátorságával és győztes csatáival kitűnt orosz hadvezér, aki hadtudományi munkáival is híressé vált

29 *Czdru Mikoldju* — I. Miklós cár (152. sz.)

PSEUDO MUSZKÁK

351—52.

M: pEL 1849. jún. 13. 9. sz. 35. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *E napokban a Csallóközben csata volt* — Jún. 5-én Gútánál a magyarok hídepítéshez kezdtek, hogy átkelhessenek az érsekújvári gyülekező helyre. Asbóth 2. hadteste ezen a hídon vonult át a Csallóközbe. Jún. 9-én Nagy-Sándor jobbszárnya lezorzította Perrin osztrák dandárának előcsapatait a Vág bal partjáról.
- 2 *hullott a német* — A csallóközi csetepatéban Nagy-Sándor vesztesége 1 halott és 7 sebesült volt, Perriné pedig 1 halott és 1 sebesült.
- 12 *oriensi* — keleti
- 16 *Iwdsz kd Wort slowakisch!* — Ich weisz kein Wort slowakisch, egy szót sem tudok szlovákul
- 18 *A gutgesinnter oesterreichischer contribuent* — Egy kormányhű osztrák adózó polgár
- 20 *Auch dner* — az is az
- 23 *credit* — hitel
- 33 *Ez a tréfa könnyen hihetővé válik . . .* — Jókai hallott elbeszélés alapján írta le a képzeletbeli jelenetet. Ekkor még maga is hihetőnek és nem bizonyosnak tartotta, hogy a császári katonák orosz egyenruhát vettek magukra.

TEGNAP IS MUSZKA, MA IS MUSZKA,
HOLNAP IS MUSZKA

352—53.

M: pEL 1849. jún. 13. 9. sz. 35—36. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *Be üitnek, megmutatják magukat . . .* — A máj. 13-i behatolás után jún. 6-án ismét betört 600 kozák Árva megyébe, majd előrenyomult Felsőkubinig, utána pedig visszatért a határra.

Sor:

10 *ductor* — kalauz, vezető, szálláscsináló

14 *bivouaciroz* — szabad ég alatt táboroz

17 *drvai* — Árva megyei

drvai menekült így írja le előttünk a muszka katonákat . . . —

Jókai mint szerkesztő gyakran felhasználta az ismerősök és utazók híreit. Számos katonai eseményről magánhírek alapján értesült. Az oroszok pozsonyi bevonulásáról — Rokonod Lajos aláírással és Barátom Moricl megszólítással — a pEL-ben közlétt egy magánlevelet: „Pozsonyba csakugyan berukkolt 10 000 muszka, melegök van az atyafiaknak, gatyába járnak, olyanok, mint a zsidó piacon az úgy nevezett orosz zsidó, fővegök széles kalap, fegyverök jó, köpenyök hosszú, egyébiránt gyáva még a járása is”. (1849. jún. 18. 13. sz. 51.)

20 *daróclundra* — durva minőségű nadrág

32 *A frank és angol kormány megtiltotta a muszka katonák az inváziót* — A szabadságharc végső szakaszában — amikor már elkerülhetetlen volt a kapituláció — sok optimista — egyébként minden alapot nélkülöző hír — kapott lábra. Ez is olyan hír volt, amelynek nem volt valóság alapja.

191

A NÁDORHUSZÁROK

353—54.

M: pEL 1849. jún. 14. 10. sz. 37. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *nádorhuszárok* — a 12. huszárezred Saazban állomásozó s hazatért két százada, amelyet a Jászszágból, a Kunszágból, Heves és Szolnok vármegyékből teljes létszámúakra egészítettek ki.

Jókai 1848. okt. 22-én az Ék hasábjain beszámolt kalandos hazatéréséről. (CikkBesz II. k. 381.)

Többek között ezek a huszárok szolgáltak modellül *A késztető ember* fiaiban szereplő Baradlay-huszároknak. (I. k. JKK 28. k. 373—74.)

1848 májusától szaporodtak el Jókainak azok a cikkei, amelyek helyeslik és sürgetik a külföldön tartózkodó magyar katonák hazatérését. (It 1957. 430.)

Sor:

A „palatinus-huszárok” 1849-ben még május és június folyamán is érkeznek. A magyar lapok gyakran adnak hírt hazatérő huszárokról. (MT 1849. máj. 10. 18. sz. 72.; Közl. jún. 12. 129. sz. 488.; PH jún. 21. 320. sz. 171.; Respublica jún. 20. 3. sz. 11.)

6 O. D. Post Ost-Deutsche Post, délnémet politikai napilap

10 kétmérőföldnyi — kb. 16,7 km.

15 en carrière — teljes futásban

17 térparancsnok — katonai állomásparancsnok

21 haubitx — félelmetesnek tartott vetőgolyó, tarackgolyó

192

A DICTATOR

354—55.

M: pBL 1849. jún. 14. 10. sz. 37. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *Jelasics dictatornak nevezi magát* . . . — L. 171. sz.

3 *gutgesinnte general* — császárhű és megbízható generális

10 *Sic!* — Így

Nos camarilla — mi kamarilla; gúnyos célzás az uralkodót megillető többes első személyre, valamint arra, hogy nem a császár uralkodik, hanem helyette a kamarilla

11 *kedves rebellis* — „Kedves bán Jellasics!” szavakkal kezdődik V. Ferdinándnak az a leirata, amellyel aug. 31-én visszahelyezi őt báni méltóságába. A gúnyos célzás Jókai stílusára emlékeztet.

193

CHARIVARI

[1849. jún. 14.] 355—56.

M: PH. 314. sz. 148. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *A rdcoik ismét gyülekeztek* . . . — Jellasics jún. 4-ig serege zömét egyesítette a titeli fennsíkon. Másnap elrendelte, a Bácska felé irányuló hadműveletek megindítását. Perczel jún. 7-i levelében

III4

Sor:

- írt a „bosszut szomjazó rácságról”. (KossÖM 15. k. 409.) A minisztertanács Perczel 12 000 emberét felrendelte a felső hadtest támogatására. Perczel előtte felvette a támadásra készülő ellen-séggel a harcot. A jún. 7-i kátyi csatában a magyarok véres vere-séget szenvedtek, ahol „a veszteség magyar részről 800 főre ment halottakban és sebesültekben, 1500 ember pedig szétszóra-tott”. (Gelich Richárd i. m. 3. k. 456.) s Perczel serege maradé-kával a Ferenc csatorna mögé vonult vissza. Jún. 11-én Jellacsics elfoglalta és elpusztította Újvidéket, s valóban eltökélt szándéka volt, hogy a Ferenc csatornán átkelve az egész Bácskát meghó-dítja. Perczel a súlyos vereség után lemondott. Lemondását a minisztertanács elfogadta. (KossÖM 15. k. 409—10.) Ez csak fokozta a zavart a délvidéken. (171. sz.)
- 2 *egy szegedi tudóstónk jajgat már jó eleve . . .* — A szegediek félelme jóval inkább a februári napokra vonatkozott, amikor a bácskai magyar sereg kivonulása miatt a szerb-horvát erők előzőnlöt-ték a déli részeket, s febr. 11-én Újszegedet is elfoglalták.
- 5 *. . . főlgögyultatja hős Damjanicsunkat* — Damjanich ápr. 28-i lábtörése miatt megvált a hadseregpáncsnokságról Jún. 18-án Heves megye képviselője, majd júl. 11-től aug. 17-ig az aradi vár főfelügyelője lett, s ekkor már nem vett részt a bácskai harcokban.
- Jókai a Perczel lemondása nyomán támadt kellemetlen híresz-teléseket igyekezett ellensúlyozni ezzel a téves közleménnyel.
- 7 *többet küldöttél uram . . .* — félre nem érthető célzás Jókai egyik korábbi szellemes Charivári-fricskájára. (182. sz.)
- 9 *Utazók beszélnek . . .* — Az utasoktól, élő személyektől származó hitelt érdemlő híreket a szerkesztő írta meg lapjában.
- a temesvári vár nem igen soká élhet* — Június elejére Bem és Perczel csapatai teljes egészében megtisztították Bácskát és Bánátot az ellenségtől, de a temesvári várat nem tudták bevenni.
- 12 *angol-frank protestátiót az oroszok Magyarhonbani intervenciója ellen* — Gyakran látnak téves hírek napvilágot az angolok és franciák udvarias szimpátia-nyilatkozatai alapján. Ezek azonban a magyar ügy szempontjából nem sokat értek, mert lényegében a cári intervenció előtt nyitottak szabad utat. (KossÖM 15. k. 194.; Közl 1849. jún. 8. 126. sz. 476.; Honvéd 552.; L. 152. sz.)
- 16 *vasárnap* — jún. 10-én
- 17 *az egyetemi épület* — épület az Egyetem — ma az V. kerületi Fel-szabadulás — téren
- 21 *német légió* — A német légiót Peter Giron aacheni forradalmár

Sor:

— foglalkozása szerint illatszergyáros — szervezte a bécsi forradalmárokból és aulistákból. E kiváló katonák később Bem seregében harcoltak s nagy részük hősi halált halt. 1849-ben többször is újjászervezték őket.

Kossuth máj. 11-én — Reinfeld Dániel főhadnagynak az előterjesztésére — elismerte a bécsi német légió tagjainak „eddigi hű s vitéz szolgálatát” s az arra méltókat tisztekké léptette elő. Azokat, akik nem akartak Giron alatt szolgálni, más parancsnokokhoz osztotta be.

Jókai arról a német zászlóaljról ír, amely máj. 14-én alakult a bécsi légió és a német légió tagjaiból Thomsdorf Ágoston őrnagy parancsnoksága alatt. A német légió elnevezés még azután is élt a köztudatban, hogy máj. 29-én Bem felterjesztése alapján Kossuth megszüntette a „német zászlóalj” elnevezést azzal az indokkal, hogy „a magyar hadseregben német katonai testület” nem létezhet, (KossÖM 15. k. 428.) s főleg azért, mert a Giron-féle német légió a Zaránd megyei hadműveletek során „a legnagyobb rakoncátlanságot a legnagyobb gyávasággal párosította”. (KossÖM 15. k. 423.)

194

[1849. jún. 14.]

356—57.

M: 1. sz. PH 314. sz. 148. aláíratlanul. 2—3. sz. pEL 10. sz. 37. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

I *Bécsi lapok tele vannak jajgatásokkal* . . . — A PH jún. 15-i számában valószínűleg Jókai írta: „A ‚Wanderer’ jún. 5-diki esti lapjában következő cikket olvasunk:

Osztrák — magyar ügy! Bécs, jun. 3.

Mi lesz abból? A felkeltek egy helységet a másik után foglalnak el; rövid idő múlva osztrák földön állandnak, Bécs falai alatt. A magyarok szándéka Bécsbe jöni; mi fog történni, ha ezen szándékuk sikerül, nem is merjük elmondani. Menyő ütés volna derült égből, melly az összes monarchia népeit halálosan érthetné! Hát ugy viselik gondját fővezéreink e főváros és örökös

Sor:

tartományok nyugalmának, hogy a monarchia halálos ellenségét határainkig engedik nyomulni, és fővárosunkat fenyegetni! Igazolható-e ilyen eljárás! Bizony nem! A magyar főváros feladása, melyet az utolsó emberig kellett volna védelmezni, és Budának prédálul adatása az által, hogy ellenséges csordák (ugy, ugy!) ellen Hentzi ezredesnek sem küldötték a megígért segítséget, melyet mind ő, mind harcosai olly várva-vártak (elhiszem) az insurgensek Vágon tuli nyomulása, egész az osztrák és lengyel határokig minden gutgesinnte Staatsbürgert [jóérzésű állampolgárt] a legnagyobb zavarba és nyugtalanságba ejt. Az oroszok már roszter is híresztelt beütésének Magyarhonba sem lehet a legkedvesebb sikert megjósolni, minthogy, mint a debreceni ideigl. kormány rendeletei (máj. 18-dikáról 1849) mutatják, az insurgensek elhatározták az európai főhatalmakkali megbirkózást, és a háborúnak folytatását, nem pedig, mint mi vártuk, hogy elcsüggesztve, bátorságot veszttve és kimerítve elállandanak egy magyar birodalom alkotásától — és nézzük kevésbé komolyabban az európai politikai látkört, ugy látszik, igen komor, igen borús! vészthozó, halálterhes felhők torlaszólnak össze fölséges császárházunk fölött, és alkotmányos monarchiánk és Ausztria szomorúan pillantanak fel az égre, melly elvevé tőlük minden szerencsét, és kitevé őket prédálul hűségtelen, hitszegő alattvalóknak; mert biztos frankhoni hírek szerint a frank nemzetgyűlés a kormánnyal egyetemben elfogadandják Magyarhont, mint független respUBLICÁT, az európai önálló álladalmak sorába, és 150 000 francia áll készen a Rajna partjain, ha parancsolják, a magyar lázadást segitendők; Angolország is készül (csak?) a magyarnak érdekében az orosz interventio ellen óvást tenni; sőt maga a török is fölkel, és segiti halálos ellenségét fegyveres hatalommal.

Valóban nem a legjobb kilátások jövődönkre nézve. Mi tevő lesz Osztrákhon, miután seregei és financiai, a több hónapos belviszályok miatt majdnem tönkre tétettek? hogy fog megállni az európai háboruban?

Hanem Osztrákhonnak fiai, ámbár ők nem kiáltották s moriamur pro rege nostro-t [haljunk meg a királyunkért] fel fognak kelni és megvédeni szeretett uralkodó házunkat, hogy továbbá is gondjokat viselhesse; és ők megtanulják a vad magyartól, hogy kell hazájáért halni. (Hallod, magyar serege?!)

Igy és illymód jajgat a Lloyd, igy valamennyi osztrák lap.” (315. sz. 151—52.) (Közl. 1849. jún. 15. 132. sz. 499.)

3 *Halics* — város Gallícia múlt századi osztrák kerületében

Scr:

- 5 *A magyarok újoncznak* — Az 1849 áprilisában megszavazott 50 000 újoncból 30 000 gyűlt össze s szinte nem is voltak felszerelve.
- 9 *A törökök . . . már Pancsován . . .* — Kossuth török fegyvervásárlással kísérletezett (KossÖM 15. k. 330., 431.)⁷s a lehetőségekhez képest igyekezett baráti kapcsolatot kiépitni a törökkel.
Ezeket a híreket a túlzott optimizmus és a reménytkeltés diktálja.
- 15 *Austria roncsolt seregeivel* — Jókai túlzó igyekezetében az április végi és a május eleji hangulatot írta meg, amikor az osztrák fővezér (Welden) aggasztónak találta a császáriak katonai helyzetét. A császárnak mintegy 26 000 főnyi demoralizált katonája vonult ekkor elcsigázva az osztrák határ felé.
- 19 *moriamur pro rege nostro* — haljunk meg a királyunkért. A poroszok által szorongatott Mária Teréziának kiáltották ezt a magyar köznemesi urak (87. sz.)

195

OSZTOZUNKI

357—58.

M: pEL 1849. jún. 14. 10. sz. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Scr:

- 1 *Az osztrákporosz intrigudknak valóban . . .* — Ausztria és Poroszország között 1848—49-ben — de már korábban is — nagy volt a versengés amiatt, hogy a tervezett össznémet birodalomban a Habsburgoké vagy a Hohenzollerneké legyen-e a vezérszerep.
- 3 *. . . osztoznák, mint hajdan szokták* — Jókai többek közt Lengyelország többszöri szétdarabolására céloz

VALAMIT NEM ÉRTÜNK A NEMZETI SZÍNHÁZNÁL

358—60.

M: pEL 1849. jún. 14. 10. sz. 39. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A Nemzeti Színházzal kapcsolatos híreket minden bizonnyal Laborfalvi Róza közvetette.

- 9 . . . a kormányzónak van fennhagyva — Kossuth több ízben tiltakozott az ellen, hogy számára külön páholyt tartsanak fenn. (KossÖM 15. 482—83.) Sőt még azt is kijelentette, hogy „ha a magyar publicum így érti a republicanizmust, hogy a kormányzó annyira szláv legyen, hogy még a színházban is ott üljön, ahol másnak tetszik, nem ott, ahol pénze után magának tetszik, eb legyen a kormányzó, én ugysegéljen nem leszek.” (Uo. 482.)
- 22 a nádori páholy még most is áll — Kossuth a Szemeréhez írt levelében nyilvántja ezzel kapcsolatos kívánságát: „meg fogom izenni Rádaynak, hirdessen bérletet az üres páholyokra, köztük a volt nádori, dupla páholyra is. Vagy én, vagy más kiveszi — s aki kiveszi, használni fogja, a mint neki tetszik.” (Uo. 483.)
- 37 A magyar Nemzeti Színház nem egy neutralis intézet . . . — Jókai már legelső publicisztikai cikkében azt írta, hogy ennek az „intézetnek előttem nemcsak művészeti, de nemzeti értéke is lévén, lelkiismeretem ügyei közé tartozónak tartom, ez intézetnek erkölcsi hitelét tehetségem szerint szilárdítani”. (CikkBesz 1. k. 7.)
- 1847-ben a Jelenkor hasábjain mint „újdondász” hirdette, hogy „színházunk . . . nemzeti intézet! mellynek nemcsak a művészet, de annál magasabb eszme is van céljaul kitűzve.” (Budapesti Napló. márc. 25. 24. sz. 139.; CikkBesz I. k. 107. Vö.: Vajthó László: A százéves Nemzeti Színház. ProtSzele 1937. 449—51.) 1854-ben a Kárpáthy Zoltán c. regényében „a nemzeti műveltség oltárának” nevezte a Nemzeti Színházat. (I. k. JKK 8. k. 7.)

NYIRI LEVELEK

XI.

360—61.

M: pEL 1849. jún. 14. 10. sz. 39. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A Pesten közzétett *Nyiri levél* formájában és tendenciájában a Debrecenben megjelentekre emlékeztet. Ez is azonos szerzőt feltételez.

27 *hol és mennyien vannak . . .* — Június első felében Panjutin hadosztálya tört be Magyarországra és csatlakozott az osztrák fő-sereghez. Jún. 7-én Sass tábornok hadosztálya lépte át a határt s 9-én elfoglalta Kubint. Jún. 14-én Paszkevics 110 000-es hadseregét szemlélte a Duklai hágónál I. Miklós cár, s 18-án már az utolsó csapatok is átkeltek a Kárpátokon. (171. sz.)

31 *spáhi* — török lovaskatona

32 *szépen énekelnek és muzsikálnak* — Már korábban is gúnyosan említette Jókai, hogy a Lloyd cikkírója magánkívül gyönyörködik a Pozsonyba bevonult muszkák muzikalitásában. (182. sz.)

36 *oratio* — szónoklat, beszéd

BLETUS DULCIS IN UNSEROS ANGBETETOS ELTEROS
FRANZIUM KAIZERUM ET SOPHIEM KAISERINNAM

361—62.

M: pEL 1849. jú n. 14. 10. sz. 38—40. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

I A makaróni nyelven írt szövegnek a hozzátvetőlegesen magyar fordítása a következő:

„Szerelmetes levél a mi imádtott szüleinkhez, Ferenc császárhoz és Zsófiához, a császárnőhöz.

Sor:

Kedves atya és anya!

Halljuk ám, hogy meg akartok bennünket látogatni és mindjárt százezer muszka kíséretében — a hozzájuk tartozó lovakkal, ökrökkel, ágyúkkal és tábornagyokkal.

Ne tegyetek ilyen bolondságot.

A mi országunkban nagyon egészségtelen atmoszféra uralkodik. Itt most mindenféle betegségek dühöngenek. A huszár-meg a honvéd-betegség egy huszonnégy órán belül ezer meg ezer cserepárt és svalizsért szokott elpatkoltatni.

S ezeket a betegségeket nem is lehet kikurálni, a kuruzslóitok ez ellen mindeddig semmiféle gyógyszert nem tudtak feltalálni.

Ne gyertek hát ide!

Ha mégis látni akarnátok bennünket, maradjatok csak szépen otthon, olműzi rezidenciátokban.

Majd odalátogatunk mi már a névnapjaitokon s nagy tűzjártékot mutatunk be a mi huszonnégyfontosainkkal. Készüljete hát fel a fogadtatásunkra.

Addig adjátok át üdvözlötünket a mi mágnás urainknak — akik tüskön-bokron keresztül egyenest hozzátok szaladtak sarkantyús csizmáikban előlünk — s tartsátok meg magatoknak.

Egyébiránt az Isten óvjon benneteket mindenféle balesettől, kiváltképpen a bős honvédek mindent felforgató szuronyaitól. Kibocsájtatott az én Buda városomban, az Úr 1849. évében június 13-án.

a ti hálátlan fiatok

Rebellis Armádia."

Jókai korábban is szívesen írt satirikus szövegeket makaróni nyelven. (CikkBesz II. k. 234. 272—73.; 759—60.)

Maga is szerette ezeket a tréfas szövegeket. 1848. febr. 27-én az anyjához írt levelében említi, hogy a kis néjnének, Esztinek azt izeni, hogy „a jövő héten olyan német—magyar—olasz—spanyol—diák—francia—görög—tót—lengyel—anglus és mongol levelet” ír neki, amelyet még nem látott. (OSzK Pol Hung 2261. 164.; JLev I. k. 59.)

[1849. jún. 15.]

362—64.

M: pEL II. sz. 41. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *A csornai csatateréből* . . . — Görgey béketárgyalási reménykedései és halogató menőverezései után Julius Haynau táborszernagy rendezte az osztrák csapatok sorait. A bécsi udvar pedig perfektualta a cári intervenciót. Erre már Görgey is támadásra szánta el magát — megkésve. A hadjárat kezdetben így is sikerrel járt. Az előcsatározások során Kmety György bal szárnyat képező hadosztálya a fegyveres csornai parasztok segítségével jún. 13-án meglepte Franz Wyss tábornok dandárát s nagy veszteséget okozva megfutamította őket. Menekülés közben maga a tábornok is elesett. Az osztrákok 55, a magyarok 53 halottat vesztek. Az osztrák sebesültek száma: 71, a magyaroké 208. A mieink eztán meg sem szállották Csornát.

. . . *azt kelle megtudnunk* — Jókai ezeket a híreket Klapka Görgey Artúrhoz küldött jelentése alapján tette közzé. (208. sz.)

három százados esett el seregeinkből — Görgey jelentése szerint Desewffy Dénes, Münster és Dzworkovszki huszárszázados esett el a csornai csatában. A halottnak hitt Desewffy azonban csak súlyosan megsebesült.

Rajta kívül megsebesült az ütközetben Mikovinyi őrnagy is és még nyolc tiszt.

10 *szent István temploma* — a bécsi dóm, Stephans-Kirche, a császárváros jellegzetes épülete (HhM 5. k. 18.)

12 *inzsellér* — mérnök

20 *zur Rettung des glorreichen Kaiserhauses* — a dicsőséges császári ház megmentéséhez

22 *Szemere Bertalannak egy rendelete* . . . — Jún. 13-án jelent meg a belügyminiszter rendelete „a csatahelyeken elhullottak eltakarítása iránt”. A rendelet előírja, hogy az elesett katonák „Sírjaik ásassanak, ha lehet, azon a helyen, hol azok a hazáért elvérzettek, ne hordassanak össze, hogy unokáink jövődöben is ismerjék és szentnek tekintsek azon csataterét, mellyen annyi hű honfi szív hőn dobogott.” (*Hivatalos rész.* Közl 1849. jún. 15. 132. sz. 497.)

Sor:

- 41 *Lovrin* — község a múlt századi Torontál vármegye perjánosi járásában
Vécsey Károly tábornok ápr. 9-én kérte Kossuthot, hogy Lovrin községet részesítse kitüntetésben, amiért megtagadta az újoncozást a császáriaknak s a katonaköteles fiatalokat pedig elrejtette. Máj. 8-án Kossuth elrendelte Hertelendy Miksa torontáli kormánybiztosnak, „miszerint jelentse ki a derék községnek a kormány elismerő méltánylatát”. Lovrin község lelkesedéssel fogadta az elismerést s javaslatot tett egyesek megjutalmazására. (KossÖM 15. k. 244.)
- 48 *Öttevény* — Győr megyei község a Szigetközben
Öttevénynél lekasabolták . . . — Öttevénynél Schlick I. hadtestének az előcsapatai álltak június közepén. Jelentős csata itt nem folyt. A szomszédban lezajlott csornai ütközet is csak a zsigárdi és a peredi csaták előjátéka volt. (Rüstow i. m. 2. k. III.)
Lehel-huszár — A 14. sz. (Lehel) huszárezredet 1848 őszén szervezték lovas szabadcsapatokból.
- 50 *dzsidás* — ulánus, 2—2 és 1/2 méteres dzsidákkal felfegyverzett könnyűlovas

200

BESZÉLJÜNK SZOMORU DOLGOKRÓL IS

365.

M: pEL 1849. jún. 15. II. sz. 41. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Perczel csatát veszített* — Súlyos vereséget szenvedett Perczel Mór a jún. 7-i kátyi csatában. (192. sz.)
- 2 *bataillon* — zászlóalj
- 6 *a nyolcadik zászlóalj* . . . *nincs többé* — A kátyi csatában „leg-többet szenvedett a 8. honvéd-zászlóalj, mely részint lekasaboltatott, részint szétszóratott úgy, hogy Barcza őrnagy este azt jelentette Perczelnek, miként ő zászlóalj nélkül maradt”. (Gulich Richárd I. m. 3. k. 456—57.)
Ezt a jelenetet *A bújdosó naplója* c. kötetben is megírta Jókai. (*Csataképek* NK 10. k. 224.)

SZABÓ JÁNOS URAM

365—66.

M: pEL 1849. jún. 15. II. sz. 41—42. aláíratlanul

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Jókai az *Emlékek a szabadség harcából* c. memoárjában írta, hogy „egy szegény püspökladányi gazdának” azért kellett bűnhődnie, mert egy osztrák katonatisztnak fuvarozott. „Rajtakapták, vész-törvényszék elé állították; hasztalan védekezett szegény ember, hogy nem tudta kié a bőrd, hogy katonatiszté; hasztalan hivatkozott rá, hogy három fia szolgál a honvédségnél, főbe lőtték azt a „martialis törvény” értelmében.” (HhM 5. k. 52.)

Jókai e kései visszaemlékezésében Szabó János történetét dolgozta fel.

37 *Mégis szép dolog a szigoruság!* — Szemere Bertalan jún. 1-i rendelete szerint „A hétszemélyes főtörvényszék és az országos törvényszék üléseinek megkezdésére Pesten folyó évi június 20-ka tüzetvén ki határidőül, e két főtörvényszék a most érintett napon birói működését megkezdendi.” (*Hivatalos rovat*. PH 1849. jún. 7. 308. sz. 121.) A jún. 8-i minisztertanácsi ülés elhatározta, hogy csak egy törvényszéket állít fel Pesten, a többit megszünteti. (KossÖM 15. k. 491.)

kivdlt szegény emberek irányban. — Kétségtelen, hogy a vész-törvényszékek a kis bűnösökre hamarabb mondtak ítéletet. Ennek azonban nem a vész-törvényszék volt az oka, hanem sokkal inkább a bíróságok összetétele.

DRACOI TÖRVÉNYEK

366—68.

M: pEL 1849. jún. 15. II. sz. 42. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Draco* — Drakón, athéni törvényhozó az i. e. VII. században; törvényeinek kegyetlen szigora már az ókorban közmondásos volt

Sora

- 17 *impracticabilis* — nem praktikus, gyakorlatban nem alkalmazható
21 *argumentum ad hominem* — személyre szóló érvelés
55 *valódi ajándék a bűnösökre* — Jókai a véstörvényeket és nem alkalmazásuk fogyatékoságait kárhoztatta.

203

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 15.] 368.

M: pEL II. sz. 43. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *báró Geringer* — Geringer, Karl báró (1806—1889) a bécsi udvari kamara tanácsosa, majd konstantinápolyi osztrák főkonzul és a törökországi kereskedelmi kirendeltség igazgatója. 1849-ben lett Magyarország teljhatalmú császári biztosa, ill. polgári kormányzója.

A Közlöny szerint „Bécsben még most is olly édes meglepéssel rendelkeznek fölöttünk, mintha januar óta semmi de semmi sem történt volna. Legujabban Geringer (magyarhoni, száz születésű) ministeri tanácsos bizatott meg a magyarországi polgári, kormány vezetésével.” (*Külföld.* 1849. jún. 8. 126. sz. 476.)

- 5 *Ut supra* — mint fent

- 6 *rdcország dictatora* . . . — V. Ferdinánd okt. 4-én kinevezte Jellacsicsot az összes magyarországi haderő főparancsnokává, de e tisztsége Windischgraetz kinevezésével megszűnt. (171. sz.)

204

AUSTRIA FINANZWESENJE

369—70.

M: pEL 1849. jún. 15. II. sz. 43. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 *klar* — tiszta, érthető
deutlich — értelmes, világos

Sor:

- 9 *crída* — bukás, csőd
21 *torturosus* — nyakatekert, színlelt, bonyolult
27 *lénung* — zsold
31 *savoyard* — szavojai
35 „*das Haus Habsverlorenburg hat fallirt* [falliert]” — a várát vesztett Habsburg ház megbukott
Habsverlorenburg — játék a Habsburg, a verloren (elveszteti) és a burg (vár) szavakkal; játékos szóképzés a Habsburg helyett

205

A KIS CSÁSZÁR

370—71.

M: pEL 1849. jún. 15. II. sz. 43. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím Ez a cikk rokona a dec. 10-én megjelent satirikus gúnyolódásnak, amelyben Jókai azt mutatja be, hogy a „kedves kisfiú . . . kapja magát és császár lesz”. (CikkBesz II. k. 442—43.)
6 *manichaeus* — kicsapongó perzsa eretnek
7 *falamia* — familia, család
8 *in ascendenti et descendenti* — fel- és lemenő ágon
17 *Pista bácsi* — István főherceg, az exnádor
21 *tropus* — szókép
24 *Csalóka Péter* — Jókai szeretett mesehőse. Írónk szerint a magyar néphumor „nyilatkozatait leljük fel a népszokásokban, népmesékben; az utóbbiak közt különösen egyben, melyet Csalóka Péter cím alatt hallottam még nagyon kis gyermekkoromban meséltetni”. (*A magyar néphumorról.* = *Életemből.* I. rész 329.)

A RESPUBLICA

371.

M: pEL 1849. jún. 15. 11. sz. 43. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- clm *Respublica* — A Szemere Bertalan politikájához közelálló hírlap első száma jún. 17-én jelent meg, az utolsó, 17. sz. júl. 8-án. Júl. 1-ig Erdélyi János, a 14. számtól Szokolay István szerkesztette. (213. sz.)
- 23 *Holnap szólandunk . . .* — Három nap múlva, jún. 18-án írja meg Jókai az ígért cikket. (213. sz.)

KÜLFÖLDI TELEGRAPH

[1849. jún. 16.] 372—74.

M: PH 1849. jún. 16. 316. sz. 156. háromcsillagos (* * *) jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Braunschweig* — a német birodalom egyik nagyhercegsége, kormányja 1848-ban csatlakozott a német nemzetet egyesítő politikai törekvésekhez
- Anhalt-Bernburg* — német hercegség
- Meklenburg* — Mecklenburg, nagyhercegség a német birodalom északi részén a Keleti tenger mellett; két nagyhercege 1848-ban alkotmányozó nemzetgyűlést hívott össze, de eredmény nélkül
- 2 *Baden* — fürdőhelyéről ismert német nagyhercegség
- 6 *Lamartine, Alphonse de* (1790—1869) — francia romantikus költő. Az 1848. februári forradalom után külügyminiszter lett. A márciusi fiatalok körében is nagy népszerűségnek örvendett a *Girondisták története* c. nyolckötetes történelmi munkája.
- 10 *A lengyelek készen állnak . . .* — A szabadságharc végső szakaszában általános volt az a hiedelem, hogy Dembinski „Gácsországba üt” s a galliciai lengyel felkelőkkel siet a magyar forradalom segítségére. (*Külföld*. PH 1849. máj. 26. 299. sz. 87.) Kos-

Sor:

- suth időszerűtlennek tartotta Dembinski betörését Lengyelországba. (KossÖM 15. k. 513.)
- 13 *Schwarzenberg, Felix hg.* (1800—1852) — császári tábornok, 1848. okt. 21-én lett osztrák miniszterelnök és külügyminiszter
- 14 *Bach Sándor* — Bach, Alexander Anton Stephan (1813—1893) osztrák politikus, aki fiatal korában túlzó liberális volt, később konzervatív lett. 1848-ban igazságügyminiszterre, 1849-ben belügyminiszterre nevezték ki. Róla nevezték el a szabadságharc bukása után az elnyomatás korszakát.
- 18 *A bécsi hírlapok . . .* — Ezt a hírt megerősítette és részletesen kommentálta a bécsi Wanderer. (*Külföld. Közl.* 1849. jún. 15. 132. sz. 499.) A Közlöny közleménye szerint „Az osztrák lapok Budavár elvesztése feletti keservüket azon olaszthoni hadihírrrel iparkodnak édesíteni, miszerint Malghera f. e. máj. 6-dikán az osztrák katonaság hatalmába esett.” (*Külföld.* 1849. jún. 6. 124. sz. 468.)
- 27 *Kossuthot bejövetelekor 12 huszár és 12. . . dzsidás vette körül* — A PH beszámolója szerint „Az elnökkel voltak: Schweidel, Lenkei, Guyon, Répásy, Meszlényi ezredes, Zichy O. Gergely, Szász, Wagner s más törzstisztek.” (*Nem hivatalos rész.* 1849. jún. 7. 308. sz. 122.)
- 34 *Bem . . . parancsot adott ki* — Bem jún. 5-én a bánáti hadjáratból visszatérve Erdélybe Nagyszebenben adott ki proklamációt. Ebben azt mondta ki, hogy érvényben van az általános amnesztia, s csak a rablókat és a gyilkosokat kell rögtönítélő bíróság elé állítani. (Honvéd 1849. jún. 9. 140. sz. 555—56.) Az „erélyesen haladó” erdélyi újoncosok módját a kolozsvári Honvéd is kifogásolta. (*Vegyes hírek.* 1849. jún. 6. 137. sz. 544.)
- 48 *departemente* — megyc

208

[1849. jún. 16.] 374—78.

M: pEL 12. sz. 45—46. alálratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Szilágyi gombkötő polgármesternek . . .* — Szilágyi István pesti háztulajdonos és gombkötő mester volt. Hazafias magatartása miatt a Pestre bevonuló császáriak fogságra vetették és Budán becu-

Sor:

katták. A főváros felszabadítása után gróf Batthyány Lajos miniszterelnökkel és több más fogolytársával Laibachba hurcolták.

- 4 *Csornánál . . . alig maradt husz ember* — A pEL hasábjain megjelent hivatalos jelentés szerint „Az ellenség halottai, Wyss tábornok, gróf Bombelles őrnagy s 3 ismeretlen főtiszt; sebesült s elfogott tiszt 2, szinte egy házba elrejtve találtatott és elfogott herceg Salm hadnagy, azonfelül 150 halott fekszik a csatatéren őrmestertől lefelé. Nehéz és könnyű sebesült s elfogott több 50-nél. Halottak között van 50 dsidás. Ezenfelül, a mint a barbacci parasztok beszéltek, sok szekér sebesülteket vitt az ellenség magával.” (Csatahr. 1849. jún. 15. 11. sz. 41. Vö.: 199. sz.)
- 5 *Desewffy Dénes* (1828—1898) — 1848-ban a Prága környékén állomásozó 12-ik Nádor huszárezred főhadnagya. Okt. 4-én Sréter kapitány vezényletével mintegy félszázadnyi huszárral Magyarországra szökött. Novembertől Görgey 4-ik huszárezredében hősiessen harcolta végig a szabadságharcot. Az aradi kapituláció után lábadozó betegként emigrált, majd a kiegyezés után hazatért.
- 8 . . . a hivatalos jelentés szerint *Csornánál elesett* — Klapka György tábornok jelentése szerint „A fényes csornai csata . . . sok áldozatunkba került. — Elesett 3 lovas százados . . . megsebesült Mikovényi őrnagy, s azonkívül 8 tiszt: legénység közül halott és sebesült van 100.” (pEL 1849. jún. 15. 11. sz. 41. Vö.: 199. sz.)
- 23 *Wyss brigadéros* — Wyss tábornok, aki négy zászlóaljjal, két lovaszázaddal és 12 ágyúval a seregtől elkülönítve állt, a Kmety György ezredes által vívott jún. 13-i csornai csatában valóban elesett.

A Jókai által leírt történet valószínűtlen.

- 41 *Pest megye solti járásában új követválasztás fog tartani* — A solti járásban — pontosabban a dunapataji választókerületben, mert a solti járás is ide tartozott — 1849-ben nem volt új választás, hiszen a kerületet a végig kitaró radikális Szeles Lajos ügyvéd képviselte.
- 42 *Ács Károly* (1824—?) — 1848-ban Pest megye szolgabírája, egyetlen nem nemesi származású tisztviselője. 1849-ben a solti járásnak a kormánybiztosa. Kossuth ápr. 9-i rendeletében „a hazájához hűn maradt tisztviselőként” említette. (KossÖM 14. k. 852.) Hazafias magatartása miatt Világos után előbb kötél általi halálra ítélték, majd megkegyelmezték neki s Josephstadtban raboskodott. Szabadulása után nyelvészettel foglalkozott.
- 49 *paranthesis* — zárójel

Sor:

- 52 *Furcsa . . . az a democratá republicanus társulat* — Az 1848-as választások előtt Ács Károly is szóba került mint jelölt, a baloldal azonban a nemesi származású, de radikális Szeles Lajost pártolta helyette.
- 61 *Értesületnek* — értesülnek, értesültetnek, értesülhetnek, értesítetnek
- 68 *recognoscirozás* — szemrevétel, szemrevételezés, ütközet előtti felderítő szolgálat
- 78 *perspectiva* — látcső
- 79 *galoppin* — futár
- 86 *A kamenici csatáról . . .* — Ez az ütközet a Péterváradról kitörő Perczel Mór vezetésével Hartlieb altábornagy ellen jún. 4-én zajlott le. A magyarok valóban elfoglalták a sáncokat, de a segélycsapatok elől vissza kellett a várba vonulniuk.
- 97 *A . . . gradiskai ezred igen sokat veszített* — A gradiskai határőrezred, amely az ostromlók főerejét alkotta 85 halottat és 173 sebesültet veszített.

209

ANTHOLOGIA A MUSZKA LITTERATURÁBÓL
WOYTINA MÁTYÁS KOZÁK DIÁK VERSEI

378—79.

M: pEL 1849. jún. 16. 12. sz. 47. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

4 közsiklából (pEL: köszoklából — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Wojtina Mátyás* — Wojtina Mátyás, „tót diák”, az 1840-es években Magyarországra került versfaragó. A fővárosi írói körök eredeti alakja volt. Bernáth Gáspár inasának fogadta, s ezzel furcsa népszerűsége csak emelkedett. Nevét Arany János tette közzismertté és hagyományozta az utókorra azzal, hogy két tankölteményét nevéhez csatolta. (*Wojtina ars poeticája* és *Wojtina levelei öccséhez*) Vadnay Károly visszaemlékezéseiben is szerepel. (*Emlékezeteim Bernáth Gáspárra*. BpSzele 1893. márc.)
forradalmi csarnok — Pilvax kávéház

1130

MIT BESZÉL RÓLUNK EURÓPA?

379—80.

M: pEL 1849. jún. 16. 12. sz. 47. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

3 azokat a dicsőreteket közleni . . . — A pEL hasábjain jún. 16-án jelent meg egy párizsi levél, amelyben a következő sorokra bukkantunk: „A mik hazánkban történnek, nagyszerű, lélekemelő dolgok; de hazánk hirt, az a fény, mely most a magyar nevet környezi mindenütt, még nagyobb, még magasabb.”

Kossuthról el van ismervé mindenütt: hogy ő nemcsak korunknak, de a világnak legnevezetesebb embere . . .

Kossuth arcképét itt úgy áruják, mint akár Pesten . . . a legmagasabb diplomácia tisztelettel emlékezik rólnk”. (*Levél Párizsból*. 18. sz. 70—71.)

A *Constitutionelles Blatt aus Böhmen* c. prágai lap *Reflexiók a magyarhoni háborúról* c. cikkében írta, hogy a magyarok harca „nagyszerű jelenet, nagyszerű, mint a kiáradt folyónak pusztításai . . . nagyszerű, mint a láng fellobbanása . . . Az ember hajlandó volna csodákat hinni”. (*PH Külföld*. 1849. jún. 3. 305. sz. 111.)

A „*Wiener Zeitung* is bevallotta már, hogy a magyar jelenleg állása tiszteletet parancsoló”. (*PH Uo*. 112.)

A kedvező francia véleményeket Sipo Lajos foglalta össze *A magyar szabadságharc visszhangja a francia irodalomban* c. dolgozatában. (Bp. 1929.) Svájcban a „független Magyarország elismerését hangosan követelik a baloldali újságok; a szövetségi tanács fel is veszi az érintkezést Draskovics [Tivadar] gróffal, de az elismerésre nem kerül sor.” (Dezsényi Béla: *Magyar—svájci szellemi kapcsolatok a szabadságharc idején*. Bp. 1938. 65.) A finnek szabadságharcunk iránti szimpátiájáról az *Észak hondból* c. kötetben írt Jókai. (*Följ I. k.* 572., 897.)

1849 tavaszán — a magyar fegyverek sikere nyomán — fennállt annak a lehetősége, hogy a mozgalom európai méretűvé szélesedik. Marx és Engels lapja, a *Neue Rheinische Zeitung* úgy emlékezett meg a magyarokról, mint a „tizenkilencedik század franciáiról”. A cseh Habsburg-ellenes tömegtüntetéseken várták a magyar honvédeket. A liberális angol *The Daily News* c.

Sor:

lap arról cikkezett, hogy a „jelen helyzetben a magyarok az egész Kelet-, sőt Közép-Európát lángba tudják borítani.” Mickievicz pedig így írt: „Magyar honpolgárokl Kezetekben a világ jövője . . . győzelmetek az európai szabadság győzelme lesz . . . A nemzetek hálája kísér benneteket, reményeik mutatják nektek az utat.” (Spira György i. m. 527.)

211

CHARIVARI

[1849. jún. 16.] 380—82.

M: pEL 12. sz. 47—48. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

5 azok a mi? (pEL: azok a mik? — sh. —)

21 sokad magával (pEL: sokat magával — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

6 *Mi Ferenc József . . .* — A Habsburg császárok szokatlanul hosszú „címei” okot szolgáltatnak a tréfálkozásra és a gúnyolódásra. Az 1849. júl. 7-i császári pátenst pl. így kezdődik: „Mi első Ferenc József, Isten kegyelméből Austriai császár; Magyar és Cseh, Lombardi és Velencei, Dalmát, Horvát, Tót, Halics, Lodomér, és Illiriai király; Austriai Főherceg; Krakói nagyherceg; Lotharingiai, Salczburgi, Stájer, Karinthiai, Karnioliai, Fel- és Al-Sziléziai Herceg; Erdélyi nagyfejedelem; Morvai Márk-gróf, Habsburg és Tirol hercegesített grófja stb. stb.” (Magyar Hírlap 1849. nov. 25. 10. sz. 38.)

M: pEL 49. sz. 19. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 11 *Rosenberga* — Rosenberg, Ružemberuk, Rózsahegy, Liptó megyei város a Vág partján
- 12 ... *megverték az oroszokat* — Wisoczki alig több mint 17 000 emberrel és 57 ágyúval igyekezett az orosz betörést akadályozni. Csapatái Liptószentmiklóstól Máramarosig helyezkedtek el, s nem tudott komoly ellenállást kifejteni a több mint tízezer orosz túlerővel szemben. Rózsahegyten jún. 19-én szállta meg Grabbe cári tábornok.
- 15 *ezeknek a puszkádn nincsen szurony* — Jókai memoárja szerint Besze János szónokolt dörgő hangon s becülte le a „szecskaevő oroszokat”, hogy nevetségessé tegye őket: „mi bajunk nekünk azzal, hogy a muszkának sok ágyuja van, nekünk meg nincs? Hisz mi az ágyú? Semmi sem, csak egy nagy puska. Ha egyszer elűtöték, akkor dögöltt állat.” (HhM 5. k. 117.)
- 19 *confusio* — zavar, zavarodottság
- 26 *Eszték be van véve* — A hír tévedésen alapult.
- 31 *Bős* — nagyközség a múlt századi Pozsony megyében az alsó-csallóközi járásban
Bősnél két ütközetben megverték ... az ellenséget — A béketárgyalással hasztalan kacérkodó Görgey hosszas huzavona után jún. derekán támadólag lépett fel. A jún. 13-i győzelem (199. sz.) nyitotta meg a vesztes csaták hosszú sorát. Damjanich János láb-törése, Aulich Lajos betegsége és Gáspár András lemondása után Nagy-Sándor József tábornok lett az I., Asbóth Lajos a II., Kne-zich Károly tábornok a III. s Poeltenberg Ernő a VII. hadtest pa-rancsnoka. Az összecsapásra Zsigárdnál került sor jún. 16-án, s a magyarok súlyos vereséget szenvedtek. (218. sz.) Míg Asbóth Lajos Zsigárdnál harcolt, a „tüntető akcióra” kivezényelt Kosz-tolányi Móric ezredes — Klapka György parancsára — Nagy-megyerről indult Pata és Bős irányába, s már korán reggel meg-támadta Reisbach dandárának Bős községben levő csapatait, de heves ágyúzás után kénytelen volt nagy vérvesztéssel vissza-vonulni Patára. A magyarok mintegy 500 embert veszítettek ha-lottakban és sebesültekben. Az osztrákok százat.

Sor:

35 *Pozsonyból jött kémeink semmi muszka seregeket sem látnak ott* — L. 112. sz.

39 *rusznyák* — rutén, ruszin

41 *tegnapelőtt* — jún. 16-án

42 ... *Nagy Sándor dítal* ... — A kombinált támadás utolsó akciója volt Nagy-Sándor József tábornoknak a Vág vonal ellen intézett jún. 16-i csatája. Nagy-Sándor József 6 zászlóaljjal és 4 lovasszázzal két ágyúüteggel kedvező pozícióból támadta meg Sempete községet, amely Szereddél együtt Perrin tábornok dandárából 3 gránátos zászlóalj és lovasszázd 9 ágyúval tartott megszállva. A rohamozó honvédek már benyomultak az eltorlaszolt község első házaiba, amikor Wohlgemuth altábornagy személyesen vette át a tartalékok vezényletét, s visszaszorította a honvédeket. Nagy-Sándor József a tartalékok bevetése után sem tudta tartani a tereptől elfoglalt pozícióját, félbeszakította a támadást s rendezetlenül visszavonult. Görgey csak a jún. 16-i vereség után vette át a magyar csapatok vezényletét.

Nagy Sándor — Nagy-Sándor József (1804—1849) volt császári tisz, 1848-ban honvéd alezredes lett. 1849 áprilisában nevezték ki tábornokká. Ápr. 30-tól volt az I. hadtest parancsnoka. Okt. 6-án vértanú halált halt Aradon.

50 *nem maradt több 20 legénynél* ... — Az osztrákok Zsigárdnál 42 halottat, 63 sebesültet vesztek. A magyarok 500 halottat és sebesültet s hét ágyút vesztek. Ezzel a feldunai hadsereg támadása kudarcba fulladt.

59 *Sopronyban a császáriak a zsidóknak nem adnak utlevelet* — A császáriak a zsidókra Sopronban is külön hadisarcot vetettek ki. Utlevelet azért nem kaptak, mert a magyar hadsereg hírszerzői igen gyakran magukat zsidó kereskedőknek álcázva jutottak el az ellenség vonalának mögé.

213

A „RESPUBLICA” ÚJ FOLYÓIRAT

385.

M: pEL: 1849. jún. 18. 49. sz. 19. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

3 irányát fogják (pEL: irányát íogják — sh. —)

1134

Sor:

cím *Respublica. Új politikai hírlap* címen jelent meg „Erdélyi János, felelős szerkesztő” aláírással jún. 7-i dátummal a lapok hirdetései közt az alábbi ismertetés: „A jelen cím alatt megindulandó lapot alulírt fogja szerkeszteni leginkább azon férfiak társaságában, kik az újév előtti Pesti Hírlapot kiállíták. Örömmel említem Csengeri Antal és Kemény Zsigmond polgártársakat elvrokonaikkal együtt, újabb csatlakozásokon kívül. Programm helyett álljon itt őszinte bevallásunk, hogy erősen ragaszkodunk a miniszterelnöki beszédhez minden pontjaiban. Azért is a címül fölvevett szót egész értelmében fogjuk kibányászni szűkkeblűség és monarchiai szorongás nélkül, s alkalmazni ujja alakítandó édes hazánk minden intézményei s viszonyaira. A cél nagysága fog bennünket lelkesíteni törekvéseinkben, edzeni akaratan. A nemzet meg fogja látni s mérlegezni munkálódásainkat, midőn már kiléptünk. Addig is zálogul adjuk jó hitünket, elhatározott szándékunkat. Tétetek intézkedések, hogy míg rendes postai közlekedésünk lehetne a külfölddel, a politikai világ minden részéből legyenek tudósításaink. — Az idő követelése parancsolják, hogy soká ne késsünk, annál fogva

Megjelenik e lap még e folyó hónap 16-án nagy íven és alakban, minden héten hatszor, hétfőt kivéve.

Előfizetési ára félévre helyben 8 ft, postán 9 ft 12 kr öpp.

Előfizethetni helyben Lukács László és társa nyomdájában, országut, Kunewalder-ház. Vidéken minden álladalmi postahivatálnál.” (PH 1849. jún. 12. 312. sz. 140.)

1 tegnap — júl. 17-én

olvastuk a miniszterelnöknek egy levelét . . . — Szemere Bertalan levele Csengeri Antal és Kemény Zsigmondhoz címen 1848. dec. 2-i dátummal jelent meg jún. 17-én a *Respublica* első számában az első lapon. A levelet annak bizonyságaként közlik a szerkesztők, hogy eredeti terv szerint a lapot 1849-ben újévkor akarták megindítani. A *Respublica* megjelenését Pest megszállása akadályozta meg. Szemere helyesli az új napilapot: „A fegyver most is kevésbé fegyver, mint a szó . . . A napi lap hatalom, mely egy táborral fölér. Áruló, ki most fegyverét félre teszi, gyáva vagy gyenge, ki szavával elhallgat.” Szemere ajánkozik a lap munkatársának is. Feltételei egyúttal meggyőződését fejezik ki.

4 Ez elveket vallottuk mi is s vallani fogjuk ezentúl is — Szemere Bertalan konkrétan fogalmaz: „A kormányformára nézve őszintén kimondom, hogy én a *respublica* it így kezdem

Sor:

megkedveltetni, mint a melyet legjobbnak hittem és vallottam mindenkor, hiszek és vallok jelenleg. Néhány hónap előtt a magyar nemzet a parlamenti kormányformára, a szabadsajtóra is alig volt megérve, tehát respublicáról beszélni kár és szabad sem lett volna. De a királyok megbolondulása megvilágosítja a népeket. . . Elmúlt az idő, midőn a monarchiai alak által nemzetiségünket különösen ápolva és fedve véltük. Sokunkat csak ez tartott hűségben a monarchia elvéhez. Szörnyen csalódtunk. Épen a fejedelmi ház hozta reá a legretteneteseb zivatart."

6 a „Respublica” munkatársai nagy részint a mieink is — Nehéz a sok rejtjel és aláíratlan cikk közt eligazodni. Ezek szerzője túlnyomó többségükben még ma is megfejtetlen. Kemény Zsigmond visszaemlékezése szerint a pEL cikkírója Keszi Nagy — K. Nagy aláírással — írt a Respublicában. (Nyilitlevél a pénzügyminiszterhez. 1849. jún. 22. 5. sz. 19.) ifj. Szász Károly versei is mindkét helyen megjelentek. + kézjegyjű újságíró is előfordult mindkét hírlapban. (jún. 27. 9. sz. 34.) N. betűjeggyel is találkozunk mind a két lapban. (Respublica 1849. jún. 27. 9. sz. 34. — júl. 7. 16. sz. 59.) X. betűjegyjű szemleíró pedig a Respublicában is írt (1849. júl. 8. 17. sz. 64.) s az EL-ban pedig saját kései feljegyzései szerint ezzel a jelzéssel cikkezett Kazinczy Gábor.

A pesti MT híradása szerint ebbe a lapba fog majd dolgozni Kovács Lajos is. (1849. jún. 8. 43. sz. 169.)

7 lapjaink parallel iránya . . — A pEL irányvonaláról — mint általában ebben az időben bármely lap platformjáról — a szerkesztő nyilatkozott.

8 Célunk ugyanaz, elveink egyenlők — Jókai általánosítva és túlságosan tömören fogalmaz.

9 Magyarországnak . . . egysége — Szemere Bertalan az akkori helyzetből kiindulva részletezve fejti ki célkitűzéseit: „A h a z a, a vérrel szerzett s vértékkel mivelte, a n e m z e t, és annak szabadsága és függetlensége nagy veszélyben forog. Ez most előttem a legfőbb eszme, gondolat, cél, aggodalom. Ennek minden mást alá rendelek. Ennek minden mást feláldozok. Azt megmenteni szövetkezem a mennnyel, megalkuszom a pokollal . . .

Mentsük meg a hazát vitézül, fegyverrel csak ez biztos; ment-sük meg okosan szótt külső szövetséggel, erre kevésb a kilátás; de míg meg nem mentettük, sem aludnunk sem jól lakkunk sem pihennünk sem reformálnunk sem meghasonlanunk nem szabad.” (Uo.)

14 egyenlő akarattal, habár nem egyenlő erővel és módszerekkel — Sze-

Sor:

mere Bertalan legfőbb meggyőződésének tartja: „A haza ügyei vezérletének nem csak egy utja van, mint az üdvezületnek sem. Csalhatlannak senkit nem tartok a nap alatt, magamat legkevésbé.” (Uo.)

- 19 *Éljen és gyarapodjék a „Respublica”* — Szemere Bertalan ez esetben is pontosabb: „. . . az én ideálom azon tiszta respublica, mely a polgárok belső tökéletessége, a törvény, a szabadság és a rend szeretete, s a polgári erények gyakorlása által erős és tündöklő. A kik csak nevét pengetik, üres cimbalmon játszanak, és én az ilyen republicanusokat a leghitványabb képmutatóknak tekintem, kik a címnek örülnek, a valóság előttök ismeretlen dolog.” (Uo.)

214

ORSZÁGGYÜLÉS POZSONYBAN!!!

386—90.

M: pEL 1849. jún. 19. 14. sz. 53—54. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

- 41 magában (pEL: magában — sh. —)
119 Szűz Mária (pEL: Szűs Mária — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 *Pozsonyban megnyitotta ő . . . felsége az országgyűlést* — A hír ebben a formában valótlan. Alapja az, hogy 1849 tavaszán a reakciós mágnások valóban szervezkedtek egy pozsonyi ellenországgyűlés összehívása érdekében. A PH is gúnyolódott a „Pozsonyban a császár által rendezett dietai-coemedián”. (*Külföld.* 1849. jún. 20. 319. sz. 168.)
- 10 *exildl* — száműz
- 20 *discussio* — vita, megvitatás
- 21 . . . *azt a barbar nyelvet . . . tizedrésze sem érti* — Már 1847-ben említette Jókai, hogy „magyarul nem tudni előkelő virtus”. (Cikk-Besz I. k. 510.)
- 22 *ordinens* — rend
- gróf *Forgács Sándor* — (1814—1894) cs. kir. kamarás. 1849 nyarán az orosz tábor mellett császári biztosként tevékenykedett

- mint „muszkavezető”, majd Nógrád megye cs. kir. törvény-
széki tanácsosa lett.
- 24 *Osztrólczyk Miklós* — földbirtokos és konzervatív politikus.
1849—50-ben Zólyom megye császári biztosa.
- 25 *präses* — elnök
- 28 . . . *a király megkoronázatlansága* — Ferenc Józsefet az 1867-es kiegye-
zés után koronázták magyar királlyá.
- 29 *második, az alkotmány megerősítése* — A márc. 4-i oktrojált alkot-
mányt sohasem erősítette meg a magyar országgyűlés. (31. sz.)
- 31 *sascsini* — vsz. a Szerém megyei Šašini nevű szerb községről lehet
szó
- 32 *Hám János* (1781—1857) — szatmári püspök. 1848. jún. 25-én
nevezték ki esztergomi hercegprímássá. Febr. 18-án Ferenc Jó-
zsef császár dicsőséges uralkodásáért ünnepélyes nagymisést és
Te Deumot tartott, s 8000 forintot fizetett ki Windischgraetznek
a „boldogító béke visszatértésére”. A magyar kormány hűtlen-
ségi pert indított ellene. Bécs viszont nem kérte Róma megerő-
sítését, még 1849-ben lemondatta s Hám János elfoglalta a régi
funkcióját.
- 51 *Ide stova két hónapja annak: hogy Miklós cár szétbocsátotta azon
proclamatioit . . .* — I. Miklós orosz cár máj. 9-én tette közzé
azt a kiáltványát, amelyben a Magyarország elleni intervenció-
ját jelenti be és indokolja. (232. sz.)
- 78 *redout* — a pozsonyi Vigadó épülete
bal paré — ünnepélyes táncvigalom
- 83 *lumpiger zeitungschreiber* — lump újságíró
- 96 *intimidálni* — megfélemlíteni
- 101 . . . *generálisunk neve végződik . . .* — Az említett tábornokok ne-
vei: Dembinski, Damjanich és Klapka.
- 117 *pro salute civium* — a polgárok üdvére
- 130 *ők Magyarország jobbik felét képviselvén* — Elek Oszkár szerint
„Jókai lapja: az *Esti Lapok* metsző élű cikket ír 1849. június 19-én.
Megbélyegzi a pozsonyi gyűlésen összeült urakat, kik Magyar-
ország jobbik felét képviselvén, a zavargók ellen szeretett roko-
naikat, a muszkákat’ hívják meg.” (*Jókai és az oroszok*. BpSzele
1925. 571. sz. 117.)
- 135 *Orloff* — költött név

CHARIVARI

[1849. jún. 19.] 390—91.

M: pEL 14. sz. 55—56. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Ístya* — tiltja
 9 *perécektoram* — tanító uram
 10 *kuráteram* — kurátor uram, gondnok uram
 26 *muslit* — vsz. bagó
 33 *Mihály, harangozó* — Jókai cikkei — és szatirikus frásai — alatt más alkalommal is olvashatunk a tartalomhoz kapcsolódó aláírást, ill. álnevet. Pl. Sámuel karamat, Egy pesti ember, Fűtykösi, Ludtoll, Másvilági János stb.

[1849. jún. 20.] 391—99.

M: pEL 15. sz. 57—58. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Steyeren keresztül . . . jött egy század huszár* — 114 Nádor-huszár Itáliából Stájerországon keresztül szökött haza és jún. 9-én érkezett meg Kőszegre. (Vö.: 191. sz.)
 18 *Malghera* — Velence melletti erőd Észak-Olaszországban. Máj. 4-től 29-ig bombázták az osztrák császári csapatok.
a Velencét ostromló fő hadi parancsnok — Radetzky (82. sz.)
 25 *Velence be van véve* — Velencét aug. 22-én vették be az osztrákok.
 31 *régiség gyűjtemény* — Hasonló régiséggyűjteményt gyakran felsorol a műveiben Jókai.
 33 *Oudínot, Nicolas Charles Victor hg. (1791—1863) francia altábornagy.* Louis Napoleon elnök 1849 áprilisában intervenciós csapatot küldött parancsnoksága alatt Itáliába, hogy a római köztársaság által elűzött IX. Pius pápát visszahelyezze

Sor:

- Oudinot ostromolja Rómdt* — A febr. 9-én kikiáltott római köztársaság ellen ápr. 24-én indítottak támadást a francia seregek és júl. 3-án foglalták el az örök várost.
- 37 *36 fontos golyókkal* — nagykaliberű, mintegy 16 kg-os lövedékekkel
- 39 *transteverinok* — a Tiberis folyón túliak
- 49 *szerencsétlen klarinétos* — szerencsétlen flótás, Jellacsics
- 51 *junius 9-én megrohanta . . . Újvidéket* — Perczel Mór jún. 8-án kiűrtette Újvidéket s a Ferenc csatornáig vonult vissza, hogy benn ne szoruljon a Duna tulsó oldalán, s hogy 12 000 emberét — seregének nagy részét — a kormány rendelkezésére főszerephez vezényelje. Jellacsics le akarta rombolni azt a stratégiai fontosságú hidat, amely Újvidéket és a magyarok által megszállva tartott Péterváradot kötötte össze. Jún. 11-ről 12-re virradó éjszaka a magyarok heves tűzzel fogadják a támadókat, akik a város házai között találtak menedéket. Hajnalban fokozódott a tüzelés és számos ház kigyulladt. A hidat azonban nem tudták a császáriak elfoglalni. A nagy tűzben a lakosság szerb része Karlovicra menekült, a magyarok és a németek pedig Péterváradra. Az ellenség anyagi vesztesége viszonylag csekély volt. A csata képét rohamosan terjedő tűz, a menekülés zűrzavara és lakosság kiabálása jellemezte. Jellacsics mindössze 6 halottat és 39 sebesültet veszített. A magyarok közül 180-an estek fogságba.
- 53 *a mieink egész nyugodt lélekkel nézték a hídfő sáncaiból . . .* — Az Újvidéket és a magyarok kezén levő Péterváradot összekötő hidat Jellacsics azért akarta lerombolni, hogy a magyarok ne mehessenek eleséget a Bácskába. Jellacsics támadásaival nem érte el tulajdonképpen célját. Jún. 16-án és 17-én Verbászig vonult, s ott várta az osztrák csapatok segítségét, hogy támadhasson.
- 63 *Tóth Ágoston* — (1812–1889) volt vezérkari császári tiszt. Miután Lembergől ezredével hazajött, honvédőrnagy majd ezredes lett. Először az általa szervezett nagyváradi 31. honvédszászlóalj parancsnoka volt s az erdélyi hadseregben harcolt. Beszterce majd Kolozsvár térsparancsnokaként nagy szerepet játszott abban, hogy a Bukovinában levő Urban betörési kísérletei kudarcot vallottak. Bem először kitüntette, majd mivel a székely telepítési tervvel kapcsolatban nem az ő utasításai szerint járt el, leváltotta. Ekkor került az alvidéki magyar sereghez, ahol Perczel Mór lemondása után — Vetter Antal megérkezéséig — ennek a seregnek lett a parancsnoka. Végül Guyon Richárd tábornoki főnöke lett. Világos után várórságra állították, pár év múlva kegyelmet kapott.

Sor:

1867-től mint főmérnök a kereskedelmi minisztériumban dolgozott.

Tóth Ágoston fogta elő . . . egész erejével . . . — Tóth Ágoston — aki közben átvette a főparancsnokságot — egyesített csapatokat küldött Verbász és Földvár felé. Jellacsics 16—17-én érkezett Verbászra. Sóvéra tette át főhadiszállását s mintegy 24 000 — azaz a déli helyőrséggel együtt — 53 000 emberrel elfoglalta a Ferenc csatorna vonalát s várta az osztrák főserég bevonulását a Duna—Tisza közé.

Az elbeszéltek jún. 17-én zajlottak le.

- 71 *Skadár* — Szkadar, Szkadra, Szkutari, a múlt században a török vilajet székhelye. 1913-tól Albánia kikötője lett.
- 75 *Ceccopieri zászlóalj* — Schwarzenberg hadtestében báró Burich altábornagy hadosztályához tartozott 1849. májusában.
- 76 *Olmützbe vitetett* — . . . Az említett zászlóaljat valóban Olmützbe vezényelték.
- 78 *Potoczki* — régi lengyel nemesi család, ősi váruk Potok volt a krakkói vajdaság területén (*Egy hirhedett kalandor* JKK 35. k. 362.)
- 94 *Bloudek* — Heidrich Bludek, a Lichtenstein császári ezred volt főhadnagya, a Bécsben toborzott és 1848. szept. 18-án a Magyarországra nyomulók, s a Felvidéket felkelésre szólító szlovák sabbacapat parancsnoka.
- 103 *Olmütz erősítették* — Jún. 30-i olmützi jelentés alapján közölte a PH, hogy „Hivatalos uton meghagyatott az itteni polgári és katonai hatóságoknak a várat 12.000 ember és 600 lóra 8 havi élelemmel ellátni. Ezen rendszabályok okait Németország zavart állapotjában keresik. és hogy a berlini és a bécsi cabinetek között nagy differentiak léteznek.” (*Külföld.* 1849. júl. 8. 333. sz. 216.)
- 122 *junius 13-ik csata* — a csornai ütközet (199. sz.)
- 137 *Skole* — vsz. Szkoplje, Üszküb szerb város, a minidita érsek és a bolgár püspök székhelye
- 186 *Bugeaud* — az olasz határon állomásozó francia csapatok parancsnoka
- 197 *Ularin* — Lófalú, helység a Sáros megyei Bártfa mellett, ahol jún. 18-án Wisoczki tábornok előőrsei megtámadták Paszkevics tábornagy kozák előőrseit, de a túlerő elől kénytelenek voltak visszavonulni.
- 214 *Jassy* — Jassi, a múlt században Moldova fővárosa, a Habsburg birodalom egyik katonai központja

HÁNY EMBER VAN MAGYARORSZÁGON, KI MAGÁT MAGYARNAK VALLJA?

399—401.

M: pEL 1849. jún. 21. 16. sz. 61. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 phifantropico-statisticus (pEL: phicantropico-statisticus — sh. —)
33 defalcatis defalcandi (pEL: defaleatis defaleandis — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Mitúdn vannak jóakaróink...* — Jún. 12-én írta a R.espublica: „A Presse régi nótát fuj... Korholja Magyarországot, hogy csak 5 milliónyi magyar van benne és mégis Magyarország a neve.” (*Külföld.* 1849. jún. 19. 2. sz. 17.) Jókai írásának ez a közlemény volt az ihletője.
- 4 *preponderantia* — túlsúly, praeponderantia
- 7 *gleichberechtigungstide* — a márc. 4-i oktorjált alkotmányban a nemzetiségiek egyenlő jogát kimondó rendelet hívei (33. sz.)
- 9 *Van e földnek 12 millió lakosa* — Fényes Elek (1807—1876) — aki a szabadságharc idején osztálytanácsos volt a belügyminisztériumban, majd a kormány a pesti rögtönféléő vegyes bizottság elnökévé nevezte ki — 1847-ben adta ki a *Magyarország leírása* c. munkáját, amely szerint 1846-ban Magyarország Erdélyen kívüli területének létszáma 12 033 399 lélek, Erdély lakóinak a száma 2 085 640 volt.
- 12 *tót és horvát* — Fényes Elek szerint az említett területen 1 722 005 szlovák és 943 995 horvát lakott.
(A nemzetiségiek létszámának megjelölésekor Fényes Elek az 1842-i összeírás adatait használta.)
- 13 *német* — A statisztikai adatok szerint a németek lélekszáma 1 126 666 volt.
- 14 *oldh* — Erdélyen kívül az ország területén 1 272 787 román élt.
- 15 *rác* — Fényes Elek szerint a rácok (a magyarországi szerbek) száma 1 293 095 volt.
- 16 *cincdr* — a Macedóniát, Tessáliát, Epirust és Albániát lakó román nép; nálunk általában balkáni származású kereskedő; Fényes

Sor:

- Elek szerint 4 530 görög, 3 025 Montenegrinus és 2 150 Clemen-
tinus lakott hazánk földjén.
- 17 *örmény, török* — Fényes Elek nem említi őket.
- 19 *zsidó* — 259 607
- 20 *francia* — 5 691
- 21 *olasz, cigány* — Fényes Elek nem említi őket.
- 22 *unitarius* — Csak a vallás szerinti megoszlásban szerepel Fényes
Eleknel, de ott csak 10 fővel.
- 24 *orosz* — 459 870
- 25 Szerb és természetesen pecsovicz meg royalista stb. mint nemzeti-
ség nem szerepel Fényes Elek statisztikájában. Előfordul azonban
44 536 vend (vindus) és 12 940 bolgár.
- 33 *defalcatis defalcandis* — leszámítva a leszámítandókat
- 36 *bundában lakó nemzet* — magyar
Fényes Elek szerint a magyarok létszáma az Erdélyen kívüli terü-
leteken 4 744 899 fő volt.
- 37 *tudós társaság* — az MTA elődje; az 1831-től működő magyar
tudós társaság. Fennállásnak első két évtizedében nem annyira
a tudományágak önálló művelése, hanem az ismeretterjesztés,
a szépirodalom és a magyar nyelv ápolása állt tevékenysége köz-
pontjában.
1849 végén betiltották az évi nagygyűléseket. Jókai már 1848-ban
is gúnyosan emlegette, hogy a tudós társaság mozdult leglassab-
ban a márciusi átalakulás idején. (CikkBesz II. k. 17—18.)
- 53 *szurka* — felsőkabát

218

[1849. jún. 22.] 401—07.

M: pEL 17. sz. 65—66. aláíratlanul

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 86 *hogya a gyémánt* (EL: *hogya a gyemánt —sh.—*)
- 111 *mellet is* (pEL: *mellet is —sh.—*)
- 178 *Ezeket megnyerni* (pEL: *Ezeket megnyerni —sh.—*)

1143

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 7 *megverték bennünket* — A veszett csaták bebizonyították, hogy a magyar alvezérek önálló vezényletre alkalmatlanok. A jún. 16-i zsigárdi vereség hallatára Görgey Pestről a táborba sietett s elhatározta, hogy „megismétli” az ütközetet. Ekkor már hiába vezényelt a fővezér, a jún. 20-án és 21-én megívott véres peredi ütközetben a császáriak súlyos vereséget mértek a magyar seregre.
- 14 *wachtparade* — dísz-őrszemle
- 17 *azt háromszor verjük rajtatók vissza* — Fazekas Mihály Lúdas Matyi-jában a főhős ígérte Döbröginek: „Háromszor veri ezt kenden Lúdas Matyi vissza”.
- 39 *ma kaptuk . . . egy levelet* — A leveleket a szerkesztőhöz küldték s alkalmasint Jókai használta fel őket.
- 42 *Asbóth* — A. Lajos (1803—1882) Krassó megyei földbirtokos, a császári hadsereg nyugalmazott századosa, mint nemzetőrségi őrnagy szolgált a magyar ügyet. 1849. januárjában debreceni térparancsnoknak nevezték ki. Áprilisban ezredes, s máj. 22-től jún. 20-ig a II. hadtest parancsnoka lett. A szabadságharc bukása után halálra majd 18 évi várfogságra ítélték. 1856-ban kegyelmet kapott s rendőrügynök lett.
Asbóth hadteste jobbszárnyával előrehaladt . . . — A jún. 16-i zsigárdi vereség után Asbóth Lajos Pestről Komáromba sietett. Jún. 20-án reggel előrenyomult a Duna érsekújvári ágáig s a jobb szárny fedezte a hídverést.
- 44 *Tegnap* — jún. 21-én.
az ellenség bevonult a mocsarak közé — Éppen a magyar hadseregnek kellett sokat szenvednie amiatt, hogy a folyókon és a mocsarakon átkelve követték a császáriak hadmozdulatait.
- 45 *Klapka és Guyon is elmentek a táborba* — Klapka György jún. 19-én — négy zászlóalj kivételével — az egész komáromi várőrséget Nagymegyerre vezényelte a csallóközi csata fedezésére. Ő maga a Károlyi huszárokat vezette, akiket a császári könnyűlovasok visszavértek. A magyar huszárok előbb feltartóztatták az ellenséges lovasokat, de a harmadik roham után Klapka helyzetét a tartalékok megérkezése mentette meg, s lehetővé tette, hogy jún. 20-án a korábban elfoglalt aszódi állásába vonuljon vissza. Guyon nem vett részt a peredi csatában.
Jún. 21-én Wohlgenmuth tábornok csapatai kezdték meg a támadást. A Kászonyi József ezredes által vezetett lovasroham sikertelen maradt. A magyarok Peredre hátráltak, majd az osztrák

Sor:

vasasok és az orosz tüzérek elől elmenekültek. A peredi csata után kapta meg Haynau a hírt, hogy Paszkevicz orosz csapatai néhány napja átkeltek a Kárpátokon s az egész ország területén nyomulnak előre. Haynau a hírrre megindult a Duna jobb partján a főváros elfoglalására, míg a Duna bal partján a magyar hadsereg főerőinek szemmel tartására egyetlen hadtestet hagyott hátra.

Nem sokat használt, hogy Görgey Aulich Lajost és Knezich Károlyt okolta a peredi kudarcért s elcsapta két alvezérét.

- 46 *Délután egy muszkát hoztak be a várba* — Az oroszok halottakban 3 tisztest 31 „közembert”; sebesültekben 11 tisztest, 126 közlegényt és 60 lovaszt vesztek. Az eltűntek listáján 5 „közember” szerepelt. (Gelich Richárd i. m. 3. k. 540.)
- 47 *a muszkák nagyon gyéren vannak az osztrákok közé sorozva* — Perednél Haynau 18 000 emberéhez 12 000 főnyi orosz sereg csatlakozott.
- 48 *A csatahelyről jövők beszéltek* — Jókai komáromi „földijei” szolgálhattak lelkesítő, de téves adatokkal.
- 49 *a mieink 7 dygut vettek el az ellenségtől* — Az osztrákok és az oroszok 532, a magyarok 2500 halottat, sebesültet és foglyot ill. 9 ágyút vesztek. Még ennél is nagyobb volt az erkölcsi veszteség.
- 50 *Komáromi értesítő* — Mack József, a körülzárt komáromi vár tüzérparancsnoka által jan. 3-án indított katonai újság. Március-tól a 18 éves Rózsafi (Ruzicska) Mátyás szerkesztette. A hírlap forradalmi hangot ütött meg. Júl. 6-án a Komáromi Lapok foglalta el a helyét. Ezt a Klapka Györggyel Komáromba érkezett Friebeisz István szerkesztette békepárti szellemben. Az utolsó száma okt. 1-én jelent meg. (*A tengerszemű hölgy* JKK 55. k. 453—54.)
- A 20. Komáromi értesítő szerint...* — A KomÉrt. 20. számában, jún. 22-én Ujházy László kormánybiztos és Asserman Ferenc ezredes, várparancsnok helyettes jelentését olvashatjuk: „A 2-ik hadtest elűzte az ellenséget alsó Sély és Királyrévről. — A 3-ik hadtest szinte elkergette azt Peredről; s úgy annyira megverte: hogy csak az itt történt ütközetben 13 ellenséges tiszt esett fogságba. — Az ellenség Szillyéről is eltávozott; — s bár a 8-ik hadtestnek csalóközben létező része Nyárasd felől túlságos ellenséges erővel támadtatott meg: mind a mellett az helyzetében szilárdan megmaradt.” (pEL 1849. jún. 23. 18. sz. 69.)
- Jókai e hivatalos tudósítás alapján közölte híreit.
- 52 *az előkészületek nagyok az ellenségnek a csalóközéből kiisztítására*

Sor:

- A peredi vereség és a cári csapatok beözönlése után Görgeynek hátrálatni lehetett volna Haynau előretörését Buda felé, de kihasználhatta volna a Vág vidéki ellenséges erők megfogyatkozását arra, hogy Bécsset fenyegetve tartsa vissza Haynaut attól, hogy Pestre vonuljon. Görgey azonban egyiket sem tette, hanem állásában hagyta a magyar csapatokat, s nem vette figyelembe a megváltozott helyzetet. Így Haynau ötszörös túlerővel verte ki Győről jún. 28-án az elkeseredetten védekező Polltenberget.
- 57 *az ellentábor Galdnithándl összetörtett* — A kétnapos (jún. 20—21.) peredi véres vereséget megelőző összecsapás során Görgey Galántáig szalasztotta a császáriakat, majd indokolatlanul felhagyott üldözésükkel.
- 64 *havasi csatátér* — erdélyi csatátér
- 65 *Kemény ezredes* — Kemény Farkas báró (124. sz.)
- 66 *Brád* — erdélyi kisközség a múlt századi Hunyad vármegyében a Fehér-körös partján, Brad (Följ I. k. 232.)
- Abrudbánya* — Abrud, arany- és ezüstmányászatáról ismert város a múlt századi Alsó-Fehér megyében, az Erdélyi Érchegeységben, Kolozsvártól délnyugatra. Itt kezdődött meg a békealkudozás 1849. máj. 4-én a magyar kormány megbízottja: Ioan Dragos nemzetgyűlési képviselő és a román felkelők vezetője: Avram Jancu között. Amikor Hatvani Imre őrnagy szabadcsapata — az egyezkedésről mit sem tudva — bevonult a városba, a román vezérek azt hitték, hogy törbe akarják őket csalni, ezért egy részük — köztük Jancu — elmenekült, a másik részüket pedig Hatvani Imre — a tárgyalás félbeszakítása láttán ugyancsak kelepécétől tartva — letartóztatta. A menekülők fellármázták a havasokat, a felkelők máj. 9-én megtámadták a várost, kiverték onnét Hatvani Imrét, akinek fele csapata odaveszett, majd — mivel a lakosok közül sokan a magyarok oldalán vettek részt a véres csatában — felégették Abrudbányát. (*A köszlő ember fia* II. k. JKK 28. k. 410.; *Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 510.)
- 70 *Topánfalva* — község a múlt századi Torda-Aranyos vármegye tordai járásában az Aranyos völgyében; Címpeni
- 78 *13-án újra csata volt. Ismét mi nyertünk* — Jún. 13-án verte vissza Kemény Farkas alezredes kis csapata Abrudbánya és Topánfalva közt Axinte és Jancu többszörös túlerővel támadó román felkelőit.
- 80 *17-én Kemény tábora Vidra vonult* — Ide vonult vissza Zalatna irányában Kemény Farkas a románok jún. 16-án megújított támadása elől.

Sor:

- Vidra* — Felsővidra, község a múlt századi Torda-Aranyos megyében a topánfalvi járásban az Aranyos folyó völgyében; Avram Jancu szülőfaluja
- Jókai a noteszében le is rajzolta ezt a helységet. (Följ I. k. 267.)
a havasi király — Avram Jancu (17. sz.); Jancu Vidra bírájának a fia volt s ezért e környéken különös népszerűségnek örvendett.
- 82 *a muszkák nagyon betörték az országba* — A magyar csapatoknak nem sikerült felszabadítani Temesvárt. Az erdélyi atrocitások fellángolása és az orosz betörés hírére június közepén Bem a Bánságból Erdélybe ment, hogy átvegye a csapatok vezényletét. A magyarok 27 000 emberrel főleg a határvonalakon őrködtek. Ligyers tábornok 28 000-es déli hadosztálya és Clam Gallas 11 000-es osztrák hadteste már máj. 24-én parancsot kapott, hogy jún. 18-ától vonuljon Erdélybe a Déli Kárpátok szorosain. Az oroszok jún. 22-én elfoglalták Brassót.
- 86 *Csákvár* — Fejér megyei község a móri járásban a Vértes hegység lábánál; Madarász Lászlót 1848-ban két helyen is megválasztották képviselőnek, s ő a csákvári kerületet tartotta meg. 1849. máj. 8-án lemondott mandátumáról, de a csákvári kerületben kiírt új választások ismét fellépett és jún. közepén a kerület újra őt választotta meg képviselőjének.
- 87 *Nem hitték el . . . hogy a gyémánt historidban valami igaz lehessen* — Kossuth Lajos a választások előtt garantálta, hogy Madarász László ártatlan a Zichy-ügyben.
- 97 *ministerben járt* — ministeri öltözetet viselt
- 98 *. . . most nyáron bonzsúrban* — egyszerű ruhában, amelyben a parasztok „Jó napot!” köszöntését fogadja
- 102 *azon pártnak főnöke* — Madarász László az 1848. április elején szerveződött Radical Pártnak volt egyik vezetője.
- 113 *juvelir* — ékszerész, aranyműves, vagyis Madarász László
- 127 *Boerne* — Ludwig Börne (1776—1837) német író és publicista. A korabeli Németország egyik legnépszerűbb újságírója, aki a közvéleményért harcolt.
- 151 *Bonaparte Lajos* — Louis Buonaperte: III. Napóleon (19. sz.)
- 157 *slovanska lipa* — prágai cseh demokrata egyesület, amely 1848-ban toborzási felhívással és pénzgyűjtéssel támogatta a szlovák felkelést. 1849 tavaszán azonban már elutasította a szlovák szabadcsapatok pénzkérélmét.
- 160 *Lauriani* — Lauriani A. Treboniu erdélyi származású bucaresti román tanár és demokrata politikus, az 1848. máj. 15-i balászfalvi román gyűlés egyik jegyzője s a gyűlés kívánásait Bécsbe

Sor:

vivő küldöttség tagja. A Nagyszébenben székelő Román Nemzeti Komité egyik irányítója. 1848 júniusában Bălcescu megbízásából magyar vezető politikusokkal is tárgyalt, de az együttműködéstől — azok nacionalizmusa láttán — visszariadt. Tagja volt annak a román deputációnak is, amely 1849. febr. 25-én Olmützben újabb memorandumot nyújtott át a császárnak.

Cipari — vsz. Cipariu, Timotei (1803—1887) balázsfalvi görögkeleti kanonok és teológia tanár, a Román Nemzeti Komité tagja

161 *a magyar szabadság ellen az oldás lázzadást* — L. a 34. sz.

166 *Nélünk is van egy democrata társulat* — Az Egyenlőségi Társulat magja Pesten igyekezett egy demokrata kört életre kelteni, de tényleges megszervezésére már nem maradt idő.

180 *De annak aztán felül kellene emelkedve lenni . . .* — Jókai itt Tánácsis Mihályra és Madarász Lászlóra céloz.

181 *nonplusultra* — netovább

219

HIVATALOS ROVAT

[1849. jún. 22.]

407—08.

M: pEL 17. sz. 69. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

14 *frugalitás* — takarékoság, józanság, okos gazdálkodás

20 *ut supra* — mint fent

220

TÖRVÉNYSZÉKI JELENET

408—09.

M: pEL 1849. jún. 22. 17. sz. 68. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Ez a cikk az 1848-ban megjelent *Az ildomos szélkakas* c. írásnak a rokona. (CikkBesz II. k. 324.)

CHOLERA ELLENI SZER

409.

M: pEL 1849. jún. 22. 17. sz. 68. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím A kolera szinte az egész szabadságharc idején komoly veszélyt jelentett.

Olyan adat is maradt fenn, hogy, Haynau seregéből július elején 14 000-en, Panjutineből pedig 2000-en feküdtek kolerában. (Kerekgyártó Árpád i. m. 648.) A kolera amiatt terjedt olyan nagyon, mert a halottak eltemetésére nem fordítottak kellő gondot. (*Hivatalos rovat.* PH 1849. máj. 24. 297. sz. 77.)

- 1 Valamennyi hírlapi *recipék* . . . — Se szeri, se száma a korabeli hírlapokban felsorolt kolera elleni gyógymódoknak. (Szathmári Károly: *Fővárosi újdonságok.* KossH 1848. okt. 6. 101. sz. 450.; nov. 1. 106. sz. 473.; *Haditudosítás = Belföld* Respublica 1849. jún. 30. 3. sz. 11. „A muszkákat a cholera tizedeli”. Uo. 62.) Jókai ebben a cikkében tulajdonképpen Biróy Albert gyakorló orvos-sebésznek válaszol, aki a PH jún. 17-i számában nagy terjedelmű szakmai cikkben ír a *Cholera elleni szerekről*. (317. sz. 158.)

Grassel Lőrinc „polgári szesz- és borecetgyártó” tette közzé a korabeli lapok hirdetései közt: „A kolera elleni óvszerül ajánlom általam föltalált és készített jó ízű füléitalomat, mely görcs, gyomornyomás, hasrágás, étvágytalanság és s egyéb gyomorba-jok ellen is foganatos hatással bír.” (Respublica 1849. júl. 7. 16. sz. 62.; pMT jún. 30. 62. sz. 248.)

A kolera ellen — mint Bodza Tamás a *Szomorú napok és Tallérossy Zebulon A köszlő ember fiai c.* regényekben (*Egy az Isten* 1. k. JKK 69. k. 451.) — általában pálinkát és töményeszét használtak. Az 1866-os kolerajárvány idején Jókai szobájában is mindig volt egy kis „szíverőstő”. (Hegedüsne Jókay Jolán: *Jókai és Laborfalvi Róza.* Bp. 1927. 209—10.)

Az országos depresszió idején egy kissé bizalomkeltőnek szánta Jókai ezt a cikket, mert szerinte „a félelem . . . a choleraának leggonoszabb alapja”. (JLev 1. k. 150.)

Sor:

- 5 Rp. — receipt, recipe
13 NB. — nota bene, jegyezd meg jól
14 uti figura . . . docet — ahogy az ábra (a példa) mutatja

222

[1849. jún. 23.] 410—11.

M: pEL 18. sz. 69. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 11 *Herceg Paskevics* — Paszkevics (164. sz.)
24 *rückgängige Bewegung* — hátrálás
25 *manoeuvre* — művelet, hadgyakorlat, fortély, manőver

223

[1849. jún. 25.] 411—12.

M: pEL 19. sz. 73. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Dembinszki leköszöntével Visoczky vette át a karpati hadsereg vezényletét* — Dembinszki jún. 17-én a Sáros megyei Demétén kiáltványban jelentette be hadseregének, hogy lemondott, a parancsnokságot Wisoczki veszi át tőle, önkéntesként azonban ő is az északi seregben marad.
Visoczky — Wisoczki, Józef (1809—1874) az 1831-i lengyel szabadságharcnak és az emigrációnak a balszárnyához tartozó hadnagya, 1848-ban a krakkói helyőrség ezredese. 1848 őszén utazott Magyarországra. Nov. 18-án honvédőrnaggyá és a lengyel légió parancsnokává nevezték ki. 1849 márciusában ezredessé, májusban tábornokká léptették elő, majd a IX. hadtest parancsnoka lett. Aug. 20-án a lengyel légióval együtt hagyta el az országot.
5 *Még június 18-án az oroszok nem voltak Magyarországon* — Az orosz főszereg jún. 15-én indult meg hazánk ellen, de korábban már többször is be-beütöttek. (212. sz.)

Sor:

- 8 *Hurban* . . . *Idzító proclamatiokat osztat* — Štúr, Hurban és Hodža jún. 20-án Haynaunál császárhű agitációra ajánlkoztak. Haynau elfogadta ajánlatukat és az agitációra nyílt parancsban adott nekik felhatalmazást. A Jókai által említett proklamációk ennek folytán keletkeztek.
- 12 *Puchnert* . . . *agyonlőtte* — A hír alaptalan volt.
- 16 *csatorna* — a Dunát és a Tiszát összekötő Ferenc csatorna a Bácskában
- 18 *Csantavér* — Čantavir, nagyközség a múlt századi Bács-Bodrog vármegye topolyai járásában
- 21 *Nagymegyer* — csallóközi község a múlt századi Komárom megye csallóközi járásában
Guta — csallóközi mezőváros a múlt századi Komárom vármegye csallóközi járásában a Vág és a Kis-Duna találkozásánál
Tótmegyer — csallóközi község a múlt századi Nyitra vármegye érsekújvári járásában
Ürmény — község a múlt századi Nyitra megye nyitrai járásában
- 22 *21-i csata* — A jún. 21-i véres peredi csata második napján Görgey súlyos vereséget szenvedett. (218. sz.)
- 25 *F-r egy győri kereskedő . . . azt állítja* — Ismét Jókai motiválta a hallott híreket.
- 29 *Cseklész* — Cseklész, szlovák lakosú község a múlt századi Pozsony vármegye pozsonyi járásában

224

[1849. jún. 26.] 413.

M: pEL

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Dembinszky fővdrosunkba érkezett . . .* — Dembinski — miután jún. 18-án átadta a felsőmagyarországi sereg főparancsnokságát Wisoczki tábornoknak — néhány napig ígéretéhez híven még a seregnél maradt, majd miután Wisoczki nem fogadta el a visszavonulással kapcsolatos tanácsait, Pestre távozott, ahová jún. 26-án érkezett meg. Kossuthnal közölte, hogy hajlandó lenne együttműködni a továbbiakban Görgeyvel, aki azonban nem tartott rá igényt. Részt vett Kiss Ernő, Mészáros Lázár, Perczel és Aulich társaságában azon a tanácskozáson, amely után a kormány elhatározta, hogy Nagyvárad helyett Szegedre teszi át

Sor:

székhelyét. (KossÖM 15. k. 620—21.) Elhatározott szándéka volt, hogy elhagyja az országot. Amikor júl. 1-én a minisztertanács Görgeyt elmozdította főparancsnoki állásából, maradt, s júl. 2-án Mészáros Lázár mellett mint vezérkari főnök lett az új fővezér. (KossÖM 15. k. 650.)

2 „magyar kirdly” — híres vendéglő a Dorottya utcában

4 *Zólyom és Hont lelkes lakosai* . . . — 1848 december közepén, amikor Schlick csapatai Galiciából a Duklai hágón keresztül betörték a Felvidékre, Bécsből negyven szlovák fiatalembert küldtek a felső megyékbe felkelést szítani. Ezek mindenekelőtt a közvéleményt igyekeztek a magyarok ellen hangolni. Rémhírek között állandóan szerepelt, hogy Hurban nagy támadást készít elő. Beniczky Lajos kormánybiztos érdeme, hogy a hurbanisták operációi kudarcba fulladtak, s felhívásaiknak nem sok foganatjuk lett. Hasztalan küldték segítségükre az olasz frontról Götz tábornokot. Az orosz invázió hírére ismét mozgolódni kezdtek.

Beniczky Lajos szigorúan megkövetelte a városoktól és a felvidéki megyéktől az újoncilletéket. Jún. 6-án arról értesítette Kossuthot, hogy az 50 000-es újonc sereg részére Zólyom megye és a bányavárosok már kiállították a rájuk eső kontingenst. Jókai közleménye nyilván ezen a híren alapult. Jún. 9-én azonban, amikor a Rózsashegy mellett Likavkán feltűntek az első orosz előőrsök, kiderült, hogy Beniczky hasztalan szólította fegyverbe a népfelkelőket. Az orosz betörés demoralizáló hatása már a kezdet kezdetén megnyilvánult. (Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezzredes *Visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és tót mozgalomról*. Bp. 1924. 152—53.)

225

[1849. jún. 27.] 413—17.

M: pEL 21. sz. 81—82. aláíratlanul.

Részl.: *A köszlő ember fiai* II. k. JKK 28. k. 443—44.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *előjöttek a savanyú dbrázatok* — Jún. 27-én tette közzé a kormány falragaszokon és a Közlönyben a cári intervenció elleni ünnepélyes óvását. (232. sz.) Ezen a napon írta a *Republica*: „A mai

Sor:

nap igen komoly színt öltött fel. Mindenféle vizsga tudakolódzást és sok arcokon sápadt színt, néhol törött, marcangolt arcvonásokat is lehete látni. Minden találkozásnak legelső kérdése volt a felsővidéki események hogyléte. A kislelkűeket végképp kiirtani sohasem lehet." (9. sz. 34.)

1848 őszén egyik legradikálisabb cikkének adta Jókai ezt a címet: *Nem szeretem a sápadt arcokat I* (CikkBesz II. k. 384.) Egyik visszaemlékezése szerint Goldmarknak az oroszokról tartott beszéde „nagyon elsavanyította a publicum kedélyét”. (HhM 5. k. 116—17.)

- 7 *Bem Nagyváradon volt* — Jún. 19-én és 20-án találkozott Kossuth Bemmellel. Megtárgyalták Nagyvárad védelmét, de főleg arról esett szó, hogy milyen feltételekkel venné át Bem az összes magyar hadak fővezérletét. (229. sz.)
- 14 *opposition* — ellenzéki francia lap
miért köszönt le Dembinszky? — Még ma sem tisztázott minden szempontból, hogy mért vált meg Dembinski a magyar hadseregtől.
- 22 *egy stafétát sem expedálni* — egy futárt sem küldeni
- 26 *városháza* — a Váci és a Hatvani (ma Kossuth Lajos) utca találkozásánál, a belvárosi templom melletti, ma már lebontott épület. Kasselik Ferenc mester kétemeletesre tervezte s Hild József húzta rá a harmadik emeletet 1863-ban. (CikkBesz II. k. 557.)
solemniter — solemniter, ünnepélyesen
- 34 *már benn vannak az országban . . .* — Az orosz csapatok jún. 15-én kezdték előzönlenni a Felvidéket. Jún. 24-én már Kassánál jártak. (238. sz.)
- 56 *Napoleon Lajos . . . Teleki Lászlót . . . kiharancsolta* — Batthyány Lajos és Kossuth 1848. aug. 29-én megbízta Teleki Lászlót, hogy a hivatalos magyar kormányt képviselje a francia kormányznál. Megbízataása szerint a közvéleményt kellett tájékoztatnia a magyarországi eseményekről, mindenekelőtt megnyernie a magyar ügynek a párizsi kormányt, és a lehetőségekhez képest fegyvereket vásárolnia. Feladata lett volna egy magyar ügynökség, azaz követtség felállítása is. Teleki 1848. aug. 31-én indult el Pestről és szept. 8-án érkezett Párizsba. A francia kormány nem ismerte el Telekit, s a vezető politikusok csak magánemberként beszéltek vele. Mint pl. Bastide külügyminiszter, akinek a tájékoztatlanságára jellemző, hogy a magyarokat katolikus szlávoknak tartotta, s akinek szívélyessége csak felszínes külsőség volt. Teleki eleinte derűlátással nyilatkozott róla jelenteiseiben, mint Ledru Rollin-

Sor:

ről, akiről azt hitte, hogy a decemberi választásokon komoly esélyei vannak. Amikor Bonaparte Lajos nagy fölényrel győzött, Teleki nem remélhetett szimpátiát a magyar ügy iránt, bár lelkes tevékenységet fejtett ki a továbbiakban is, s nem rajta múlt, hogy számottevő eredményt nem tudott elérni. Jún. 25-én a francia nemzetgyűlés elé került a magyar ügy, de Tocqueville francia külügyminiszter már válaszra sem méltatta Maugin képviselő interpellációját.

A Teleki kiharcolásáról szóló hír azonban nem felelt meg a valóságnak.

- 58 *Palatinatus* — Pfalz, Bajorországhoz tartozó német fejedelemség
60 *Párizsra tört . . .* — Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Napóleon reakciós célokra, a pápai állam visszaállítására használja fel a francia hadsereget, 1848. jún. 13-án Párizsban felkelés tört ki. Ezt azonban Changarnier, Párizs katonai parancsnoka hamarosan leverte. A fővárosban ostromállapotot hirdettek ki, a szélső baloldali követeket vád alá helyezték, s Napóleon végleg megerősítette hatalmát.

Jókai hírei túlságosan derülátóak voltak.

- 64 *provisorius* — átmeneti, ideiglenes
69 *Árvából és Liptóbból minden orosz sereg kivonult* — Ez a hír téves volt.
73 *Morvdában forradalom ütött ki* — Ez a hír is téves volt.
76 *Keresztes háború* — A magyar kormány máj. 18-án, majd jún. 27-én hirdette meg a keresztesháborút. (232. sz.)
77 *a törcsi szorosnál 19-én nagy csomó muszka betört Erdélybe* — Ligyers altábornagy seregéből Dyck vezérőrnagy már jún. 19-én megtámadta 8 zászlóaljjal és 16 század lovassal a Tömösi szorosnál Szabó Nándor alezredes 3000 emberét. Jún. 20-án Ligyers illetve Kiss Sándor vezérlete alatt újabb ütközetre került sor. Ennek következténye volt, hogy a cáriak dél körül már megközelítették Brassót. A magyarok 100 halottat és sebesültet, a cáriak 48 halottat és 253 sebesültet (köztük Dyck tábornokot) vesztettek. A brassói szászok valóban lőttek honvédeinkre. Mindezzel egyidejűleg — mivel Krasznay Pál honvédőrnagy ellenállás nélkül meghátrált —, a cáriak balszárnya Engelhard tábornok vezetésével a Törcsvári szoroson át akadálytalanul nyomult be Erdélybe.
törcsi szoros — törcsvári szoros, a Déli Kárpátok egyik legjelentősebb átkelőhelye a múlt századi Fogaras vármegye délkeleti szegletében a Brassói hegységben
81 *Kiss Sándor (1815—1849)* — háromszéki születésű katonatiszt.

Sor:

1848-ban mint őrnagy a II. székely huszárezred parancsnoka Dobrán. A szerb lázadás kitörésekor a szegedi táborba rendelték, de hamar visszakérült Erdélybe. A szilágysomlyói és a zsigó fronton harcolt. 1849. jan. 17-én Gálfalva közelében gr. Teleki Sándorral együtt mentette meg Bem tábornok életét. Jan. 25-étől Bem megbízásából Székelyföldön szervezte a honvédséget. Febr. 4-én alezredessé léptették elő. A második nagyszabeni csata után a katonai érdemjel III. fokozatával tüntették ki. Ápr. 10-én kinevezték ezredessé s tagja lett Bem legbizalmasabb haditanácsának. Júniusban a brassói hadosztályparancsnokságot vette át.

Jún. 19-én Ligyers orosz tábornok kétszeres túlerővel támadta meg Tömösnél. Két napig Leonidászként tartotta magát. Amikor már több súlyos sebből vérzett, székével magasra emeltette magát s vezényelte tovább a harcot, míg az ellenség körül nem vette s fogságba nem esett. A fogságban súlyos sebeibe belehalt.

- 86 *Tömös* — Tömösi szoros, a festői Déli Kárpátok legszebb hágója a múlt századi Brassó megyében a Keresztény havas és a Nagykő-havas között
- 88 *gimesi szoros* — nevezetes szoros, amely Felcsokról vezet át a Kárpátokon; a Tatros és a Csiki hegység egyik legszebb völgye . . . akartak betörni az oroszok — A hadtörténetírás nem jegyezt fel ilyen kísérletet.
- 90 *Dorna* — Dorna-Vatra, bukovinai helység a borgói szoros közelében, amelyen át Grotenhjelm cári tábornok és Urban csapatai jún. 20-án Bukovinából Erdélybe hatoltak.
- A mintegy 7500 emberből álló magyar tábor azonban nem Dornán (Dorna-Vetrán), hanem a Naszód, Beszterce, Tihuca, Óradna négyyszögben helyezkedett el. Grotenhjelm jún. 22-én Borgóprundnál megtámadta a Dobay József alezredes által vezetett magyar sereget, amely egyébként is harc nélkül akart visszavonulni. A cáriak könnyű győzelmet arattak, a magyarok pedig a dési sáncokig hátráltak.
- 92 *Jellasics ismét próbált tenni Pétervárad ostromlásával* — Ez a hír valószínű volt.
- 96 *meg van mérgezve a lég, szerte a föld temetetlen halottakkal* — A belügyminisztérium máj. 18-i rendelete szerint „a csatahelyek közelében eső vidékeken epemirigy (cholera) mutatkozik . . . orvosi vélemény szerint e kór fejlődésének oka azon körülményekben rejlik, mert a csatában elvérzettek testeinek eltemetésére kellő gond és óvatosság nem fordított.” (Hivatalos rész. Közl. 1849. máj. 20. 110. sz. 409.)

Sor:

- 99 *A temesvári ostromsereget Guyon vezényli* — A Vetter parancsnoksága alá került délvidéki hadsereg 4. hadtestének parancsnokságát június közepén vette át Guyon.
- 101 *Arad várőrsége kapitulált* — Buda elfoglalásának hírére Vécsey Károly tábornok kapitulációra szólította fel Bergert, az aradi vár parancsnokát, kinek seregében ragály ütötte fel a fejét. Berger tisztjei révén előbb a feldunai császári hadseregnél és Temesvárnál tájékozódott a katonai eseményekről. A tisztek 20-án tértek vissza, s Berger 27-én feladta a várat. Júl. 1-én hagyta el a várat az 1400 főnyi lefegyverzett várvédő, melynek csaknem fele a honvédséghez lépett át. A várral 66 ágyú, 2000 mázsza lőpor és 1500 lőfegyver jutott a magyarok kezébe.

226

CANTATE A BUZOGÁNYRÓL

417—18.

M: pEL 1849. jún. 27. 21. sz. 82. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A cikk alapja a kormány jún. 27-i kiáltványának 3. pontja: „minden ép férfiú, ki karját bírja, magát 48 óra alatt valamely fegyverrel ellátni tartozik, a kinek lőfegyvere vagy kardja nincs, az kaszát, baltát ragadjon; a kasza rohamra, a balta pedig kézi vialdra, bátor kézben alkalmas fegyverül szolgál.

Nem magyar az, cudar az, a ki fegyverben válogat, és nem védi magát, azzal a mi kezébe akad.” (Okm 2. k. 483.)

cím *cantate* — ünnepi ének (Följ 1. k. 268.)

Hasonló stílussal kísérletezik 1848-ban Dobsz Lajos az MT hasábjain. (*Ötödik! Cantate Bánhidához.* szept. 8. 152. sz. 611.)

- 3 *A buzogány igen jó fegyver* — Ez a cikk sok szempontból rokona a *Fel munkára* kezdetűnek. (3. sz.) Jókai *Thespis kordéja* c. színdarabjában mondja a Jambusz nevű szereplő: „Huszár kezében minden kard huszár kard, Sehi úr kezében minden kard gyfkeső”. (*Drámdk.* JKK III. k. 135.)

ANTHOLOGIA A MUSZKA POESIS REMEKEIBŐL

418—19.

M: pEL 1849. jún. 27. 21. sz. 83. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

4 *ucikdja* — ruházata, hucikája

MUSZKA LITERATURA

419—21.

Irodalmi tájos

M: pEL 1849. jún. 27. 21. sz. 84. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Lúdtoll „álnéven” ez az egyetlen írás jelent meg a Jókai által szerkesztett szabadságharcos lapokban. Nem találkoztam ezzel az álnévvel a többi 1848/49-es újságokban és folyóiratokban sem. Nem valószínű, hogy az ügyes tollforgatóra valló cikket olyas valaki írta, aki csak egyetlenegyszer jelentkezett a napilapok hasábjain. Joggal gyanúthattuk már első szempillantásra is e titokzatos szerzőben Jókait. Feltételezésünket bizonyítja frónk egyik 1848-as „irodalmi” alkotásának befejező két sora. Augusztus 6-án „a la Lisznyai”, azaz Lisznyai Kálmánt utánozva és parodizálva írta Jókai — a FAIM-ban is megjelentetett, s így saját magáénak vallott — *Szolnoki mellképek* c. verszetét, amelyet így fejez be: „Mindezeket írta egy ludtoll calamus, Fogván azt ökleben fráter diák Kalmus”. (FAIM 194. CikkBesz II. k. 279.) Nem lehet kétséges, hogy Jókai arra céloz, hogy ő mint író csak szerény eszköze a „műnck”, az érdem a témáé és a forma feltalálójáé, azaz Lisznyai Kálmáné. Baráth Miklóssal kapcsolatban hasonló jelenségről van szó. Itt még inkább lehetséges, hogy azért kanyarította alá a Ludtoll álnevet — s vállalva ismét, hogy ezt a cikket „ludtoll” írta —, mert a szinte tetszés szerint

Sor:

idézett részletek önmagukért beszélnek. Jókai kedvelt módszere volt, hogy kritikáiban bizonyos — természetesen tendenciózusan kiválasztott — részeket elrettentés céljából kiemelve, az egész mű értéktelenségét és használhatatlanságát érzékeltesse. Hasonlóképp cselekedett, 1847-ben az *Irodalmi levelek Vahot Imréhez* c. cikksorozatában (CikkBesz I. k. 184., 194., 304.) az „elleneséges lapokkal” folytatott polémiaiban és Debrecenben pl. A Táncaics Mihályhoz írt „leveleiben” is. (58., 103. sz.)

- 1 *Irodalmi társas* — Baráth Miklós újságíró, Tályáról írt tudósítást a PN-be (1850) és a Gazdasági Lapokba (1852—53). Egyetlen megjelent munkája a Jókai által említett *Tokai támadás*.

A gyenge fércműnek még a hazafias szándéka sem lehetett mentés Jókai számára.

- 2 Baráth Miklós is írt minden fejezet élére mottókat — pl. Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Pap Endre és Sulyánszky Antal verseiből.

- 3 *Kezök közt végsőt vonaglott . . .* — A *Tokai támadás* c. „költői beszélvények” a *Petróczi a török basa* c. fejezetéből idéz Jókai. A janicsárok elfogják a renegát, de azért magyar érzelmű Petróczit, akinek emiatt „panaszhang kél ajkán”:

„Pogány török, vad állatok,
Hová lett a szívetek?
Igy leltem üdvöt nálatok
Gonoszság van veletek!
De most többet nem szólhatott,
Mert erősen megfogták,
Kezök közt végsőt vonaglott
Egy zsinórral megfojták.
Lélek nélküli holt testét
Lepedőkbe pólyálták,
Csak a hold gyászolta vesztét
Éjjel, hogy sírba ásták.” (60.)

- 9 *Két hordó díl . . .* — A második és a harmadik mottó Baráth Miklós verszetetének *A Kocsordi borház* c. fejezetéből való. Két lógós katona miután egy ártatlan, bánatos szűzre lőtt „telve szent érzelmekkel” — a borházhoz érkezik:

„Beléptek az épületbe,
A szoba tömve néppel,
Külömbféle öltözetbe,

Sor:

Mindnyájan vidor képpel,
Két hordó áll a középben,
Fel van verve fenéke,
A bor-kiíváson éppen
Foly egy kis ütlekecske.
Mert mind egyszerre akarnak
Jót inni a hordóból,
Ósi szokása magyarnak
Nagyot inni a borból,
Egy nagy kandalló tűzénél
Gulyás-hús fő az üstben
Sok pipa-füst fellegénél
Alig látnak a füstben.
Tokait előszoliták,
Emelék öt karjukra,
A hordót fenékiig ivák
Vig találkozásukra." (63—64.)

- 23 *Tokai támadás* — A címlap a következő: Tokai támadás. Költői beszély Baráth Miklóstól. 1849. Nyomatott Győrött.
- 31 *Nem tudom ugyan, mi akart lenni ez a támadás* — Baráth Miklós a rémromantika motívumainak és fogásainak a felhasználásával (pl. a meghalt csecsemő helyett másikat lop az anya, s ezt nem árulja el férjének) primitív verszetekben rója meg a „pártos magyarságot”, mert szerinte „A szív-érzet szó-csilláma A magyarnak jelleme”. (25.)
- 44 *E szép nemzet láncon nyögjön . . .* — Jókai nem idéz pontosan, s a rövid citátum félreérthető. Baráth Miklós a *Tállyai pártos gyűlés c.* fejezetében azt írja, hogy a szabadságért harcolók reménykedni kezdtek:

„A szabadságért lihegnek
A puszták állatjai,
És szabadok az egeknek
Repeső madarai.
Csak a magyar ne lehessen
Itt a földön szabaddá,
Mint a pára elenyészsen,
S váljon szánatos rabbá.
Egy szép magyar láncon nyögjön!
Osztrák kirdlyt uralja?!
A nép kegyelemért hörögjön,

Sor:

A szent igét ne hallja.
Nem l a zászló kilobogjon,
Szabadságot hirdessen". (26.)

- 49 *A hókéz is most elborult . . .* — Itt szintén a *Petróczi a török basa* c. fejezetből idéz Jókai. A renegát töröknek a felesége szomorkodik, mert Petróczinak

„Benső aggály dül arcán.
A hó-kéz is most elborult,
Busan nézett férjére,
Mond: „Édesem! mi vész torult
Ifju szived egére?
Oh lángolj fell hideg magyar
Mint az ifjak szerelme,
Mert elemézt a szivvihar,
Keblem hő gerjedelme". (57.)

- 50 *Petróczi mintha aludna . . .* — Az előző sorokban idézett ifjú török hitves szavaira válaszol Baráth Miklós:

„Petróczi mintha aludna,
Nem ügyel a szavakra,
S olyan hideg mint az urna,
Melly leszáll a sírokra.
A hölgy néhány könnyet ejtett,
Mondá: „Hiszem, hogy utálsz . . .” (58.)

- 52 *„csatatérein borongjon . . .* — *A sírhalom* c. fejezetben egy Szalontai nevű vitéz buzdítja harcra a bánatos Tokait, aki felett már-már „sírvirágok lengenek”, s aki végülis csatasorba áll mondván:

„Véled megyek, fija vagyok
Én is édes hazámnak,
Az apák tettei nagyok!
Én azt veszem példának.
Csaták térein borongjon
Életem boldogsága,
Mig le nem tűn — ott barnódjon,
Mint a fa száraz ága.
Isten veled gyász sírhalom!
Hölgyem elmállott pora!” (43.)

[1849. jún. 28.] 422—23.

M: pEL 22. sz. 85—86. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 7 *Bem leend az összes magyar hadak vezére* — Kossuth jún. 26-án szólította fel Bemet, hogy jöjjön Erdélyből Magyarországra és vegye át az összes sereg vezérletét. Az előtte való napon Görgeytől is véleményt kért Bem fővezérségéről. Görgey, aki maga volt akkor a fővezér, se hideg se meleg, így is úgy is értelmezhető választ adott. (225. sz.)
- 12 . . . *a muszkát semmivé tenni . .* — Ezt mondta Bem — Bem tábornok júl. 3-án azt írta Kossuthnak, hogy ha nem erőltetik a sereg koncentrációját, ő kikergeti az ellenséget Erdélyből.
- 16 *Morvában és Prágában kiütött a forradalom* — Prágában nem volt forradalom, de a baloldal a radikális Václav Fric vezetésével osztrákellenes felkelés előkészítésén fáradozott. A szervezkedésnek a rendőrség nyomára jutott és nyomban leszerelte.
- 23 *Erdélyben irtózatos harc támadt a székelyek és oroszok között* — Gaál Sándor ezredes június utolsó napjaiban talpra állította Székelyföld népét, és a székely fölkelők júl. 2-án Uzonnál csaptak össze Ligyers egységeivel. Az eldöntetlenül végződött ütközetben esett el Gábor Áron is.

FÉLRE A KICSINYHITŰSÉGGEL!

423—24.

M: pEL 1849. jún. 28. 22. sz. aláíratlanul.

Részl.: *A kőszívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 452.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 *A mi seregeink most szét vannak szórva . .* — A minisztertanács jún. 26-án elrendelte a honvédcsoportok koncentrálását Komáromnál. Jún. 29-én ezt a határozatot módosította, s az összpontosítás helyéül a Maros vonalat jelölte ki. Jókai is abban remény-

Sor:

kedett, hogy egyesült erővel lehet siker reményében felvenni az újabb harcot.

12 *ki akarna kétségeskedni végdiadalunkon?* — A június végi bizakodást testesíti meg *A köszlőví ember fiaiban* a „szent örvöngés” által megszállt Baradlay Ödön. (II. k. JKK 28. k. 451—52.)

15 *Erdők számra is több, mint ellenségeinké* — Az ellenség több, mint kétszeres túlerővel rendelkezett. 1849 nyarán a magyar seregek összlétszáma 170 000 volt. A császári hadvezetés 180 000 embert küldött a harcterre. Az orosz csapatok létszáma meghaladta a 200 000-et.

231

A NEMZETI SZÍNHÁZ

424—30.

M: pEL 1849. jún. 28. 22. sz. 86—87. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *A nemzeti színház hazánk egyik legnevezetesebb intézete* — 196. sz.

8 *forradalom első napján* — 1848. márc. 15-én

a szabadság legelső énekét — Petőfi Sándor *Nemzeti dal* c. költeményét

14 *Pest német telep* — 1750-ben Pest lakosságának 22,2%-a volt magyar, 55,2%-a német, 6,5%-a szlovák, 16,1%-a pedig egyéb anyanyelvű. 1851-ben a magyar 36,5%, a német 56,4%, a szlovák 5%, az egyéb pedig 2% volt. (Vö.: *Egy magyar nőb* I. k. JKK 5. k. 140.)

29 *ellenség* — Hentzi budai várvédői

36 *A nemzeti színház igazgatósága változni fog...* — 1849 elején a Nemzeti Színház főigazgatója, Ráday Gedeon a színészek nagy részével Debrecenbe ment. Távollétében a császári uralom idején Erdélyi János vette át a színház irányítását, de a politikától rettegő hatóság nyomására állandó anyagi gondokkal küzdött, s hasztalan tartott előadásokat. Pest ápr. 24-i felszabadulása után ismét Ráday vette át a színház irányítását, majd júl. 5-e után Szigligeti Ede lett a színház vezetője.

38 *Bajza József* (1804—1858) — Író 1848. jún. 1-ig volt a Nemzeti Színház aligazgatója. 1848 második felében a Kossút szerkesztette.

Sor:

Mint lapszerkesztőnek Kossuth engedélyezte, hogy az OHB ülésén néma megfigyelőként jelen lehessen.

- 74 *A színház. . . megnyílt az ellenség számára* — A Nemzeti Színház a császári megszállás után első ízben jan. 7-én tartott előadást s az *Ernánit* ill. Szigligeti Ede *Csikós* c. népszínművét játszották, jól lehet — mint az egykorú híradás mondja — a „jelesb” színeszek közül 29-en Debrecenbe távoztak a magyar kormánnyal. (PH 1849. jan. 9. 259. sz. 1617.)
- 80 *Szögyéni* — Szögyény-Marich László (1806—1893) Fejér megyei földbirtokos. 1846-tól 1848-ig a Magyar Kamara alelnöke volt, a császári megszállás idején a magyar királyi ideiglenes polgári közigazgatás elnöke.
- 104 *egyetlen Drámaírója* — Szigligeti Ede. (1814—1878) — drámaíró, a Nemzeti Színház tickára. Baráti kapcsolatban volt Jókai-val, aki jól ismerte a családját, nősülése előtt náluk lakott, s az ő közvetítésükkal ismerkedett meg Laborfalvi Rózával is. Együtt menekültek 1849 elején Debrecenbe, majd visszatérve a fővárosba, együtt nézték a Duna partján Pest bombázását. Júl. 5-től Szigligeti lett a Nemzeti Színház ideiglenes vezetője.
- 105 *első énekesnőjét* — Schodelné, Nyáry Pál barátnője (L. 15. sz.)
- 106 *vaudeville* — zenés vígjáték
- 119 *Kossuth . . . személyes jelenlétével tisztelte meg* — Kossuth Lajos ritkán látogatta a Nemzeti Színház előadásait. Különösen 1849 nyarán. Részben azért, mert zavarta az ünneplés s még inkább azért, mert nagyon kevés ideje volt. (KossÖM 15. k. 482.) Jún. 9-én, első színházi látogatása alkalmával a *Hunyadi Lászlót* nézte meg. (KossÖM 15. k. 482.; Pukánszky Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története*. Bp. 1940. I. k. 83.)
- 123 *disgustd!* — elkedvetlenít, émelyít, undorít

★

Erdélyi János a Republica hasábjain válaszolt Jókainak:

„Az *Esti Lapok* 22-ik száma a nemzeti színház’ cím alatt néhány kemény váddal lép föl ellenem s tényekkel áll elő mint kétségbe vonhatlanokkal. A cikkirő elfelejtett egyet: megmondolni, mikép igazolandja vádjait, ha kérdőre vonatik mint rágalmazó. Aztán szenvedélytől hagyá magát elragadtatni, s bizonyítás helyett oda pergeti olvasó elébe a leggonoszabb ráfogásokat. Isten bocsássa meg cikkirő bűnét addig is, míg e rágalmakért a maga helyén és annak módja szerint elégtételt vehetek magam-

Sor:

nak. Most nincs idő a versenygésre. Pest, június 29. 1849." (1849. jún. 30. 12. sz. 48.)

232

MA ÜNNEP VAN, IMÁDKOZZATOK . . .

430.

M: pEL 1849. jún. 29. 23. sz. 89. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím *Ma ünnep van . . .* — Jún. 27-én jelent meg *A nemzet kormánya népéhez c. kiáltvány*, amely keresztesháborúra és népfelkelésre szólít fel: „A h a z a v e s z é l y b e n v a n .

Fegyverrel! fegyverrel! minden honpolgár!

Ha rendes eszközökkel vélnők megmentetni a nemzetet, nem kiáltanók ki, hogy a haza veszélyben van.

Ha egy gyáva gyermek nemzet élén állanánk, mely rémületben inkább elvész, hogy sem magát védelmezze, ovakodnánk meghuzatni országszerte a vészharangokat.

De mivel tudjuk, hogy hazánk népei egy férfias nemzet, mely magával számot vetett, midőn a legistentelenebb elnyomás ellen magát megvédeni elhatározá; félre tesszük a sem hozzánk, sem a nemzethez nem illő szépitgetést, titkolózást és altatást, s nyíltan és tartózkodás nélkül kikiáltjuk: hogy a haza veszélyben van." (*Hivatalos rész*. Közl 1849. jún. 28. 143. sz. 533.; *Hivatalos rovat*. PH 1849. jún. 29. 327. sz. 197—98.; Okm 2. k. 480.; KossÖM 15. k. 602—03.)

Másnap látott napvilágot a kormány „ünnepélyes felszólalása” *Európa népeihez*. (Okm 2. k. 486—90.) „A magyar földön a szabadság viv a szolgálattal harcot, a jog viv a durva erőszakkal, a humanitás küzd az „embertelenséggel, tusát életre, halálra.” (Okm 2. k. 486.)

1 *Ma csatáznak seregeink . . .* — Jún. 27-én a minisztertanácsi tárgyalás után Görgey Pestről a Duna jobb partján állomásozó seregéhez sietett, hogy megtámadja az osztrákokat. Haynau egyesítette főerejét s jún. 28-án mintegy hatvanezer emberrel elfoglalta Győrt. Görgey későn érkezett. (223. sz.)

[1849. jún. 29.] 431—32.

M: pEL 23. sz. 89. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 10 *Jütland* — Jylland, a dániai Cimber félsziget északi része
 17 *Rómdal még mindig nem bírnak a francia seregek* — Rómát júl. 3-án foglalták el a francia intervenció csapatok.

NÉZZÜNK SZÉT BUDAPESTEN

432—34.

M: pEL 1849. jún. 29. 23. sz. 91. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Budavárt bontják . . .* — A kormány elrendelte a széltől épületek lebontását.
 12 *1267-ben . . . építetett először a budai vár* — A tatárok 1241-ben lerombolták Pestet és Óbudát.
 IV. Béla rendeletére épült a Várhegyen az első vár s ekörül gyorsan épült ki a városrész
 14 *legelső sváb királyunk Zsigmond (1368—1437)* — Luxemburgi IV. Károly Nagy Lajos leányának, Mária királynőnek a férje. 1387-től volt magyar király
 19 *a szabadsghősöket . . .* — Kontról és társairól van szó.
 20 *fogságra vettetett . . .* — A magyar és horvát főurak többször fellázadtak ellene, s egy fél évig tartották Visegrádon. Jókai igyekszik igazolni Mátyás várának rombolását.
 21 *becsempészte hozzánk a legelső osztrák herceget* — Albert, az első Habsburg, aki magyar trónra lépett (1437—1439) Zsigmond király veje volt.
 27 *Mátyás hat évig meg sem koronáztatta magát* — Hunyadi Mátyást (1440—1490) a köznemesség 1458. jan. 24-én választotta királlyá. Az ellenzéki oligarchák a magyar koronával Frigyes császárt koronázták magyar királlyá. Mátyást a Frigyesztől nagynehezen

Sor:

visszaszerzett koronával 1464. márc. 29-én Székesfehérvárott nagy pompával koronázták meg.

34 *utolsó osztrák fickó* — Ferenc József

52 *ezen falak . . . körül* — Jókai itt a XVIII. századi telepítésekre céloz, amikor az elpusztult Buda környéki falvakba német, délszláv és szlovák telepések érkeztek.

235

A CSODÁK NAPJAI ELJÖTTEK

434 — 35.

M: pEL 1849. jún. 30. 24. sz. 93. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *Ma* — jún. 30-án

Ma délben a nap fényes, szivárványos udvarában jelent meg az égen — Jókai *A kőszívű ember fiai* c. regényében 1869-ben írt e napudvarról: „Akiknek még egy 1849-iki magyar hírlap akad a kezébe (kevés volt, s ami volt, megsemmisítették), az fog egy rövid tudósítást találni abban, amely jelenti, hogy június 20-ikán reggel 10 és 12 óra között nagyszerű napudvar volt látható az égen.

Lesznek élő emberek, akik emlékezni is fognak rá.

Valóban a legnagyobbyszerű perhelia volt az, amit látni lehetett.

A korona, a hdlósz és a melléknep egyszerre.

A korona egy emberöltő időben egyszer ha előfordul. *A hdlósz* századot átlépő ritkaság; *a kettő a melléknappal* együtt portentum: égi csoda, melyről a természettudósok köteteket írnának — más békés időkben.

1849-iki júniusban nem voltak Magyarországon természettudósok, kik az akkori melléknapot leírták volna.

Hajh, akkor a „kettős napot” észre sem vettük; nekünk az éjszakánk volt kettős!” (II. k. JKK 28. k. 204.)

perhelia — a bolygók és üstökösök pályájának napközeli pontja, perihelium

korona — a teljes napfogyatkozáskor látható sugaras szerkezetű fényzav, mikor a hold korongja az utolsó napsugarat is elfedte

Sor:

hálós — a nap és a hold udvara

melléknep — napudvar

Jókai emlékezete szerint jún. 20-án (ez egyébként örökletes sajtóhiba is lehet) jelent meg ez a közlemény egy „1849-iki magyar hírlapban”. E filológiai fogódzók nyomán *A kőszívű ember fiai* kritikai sajtó alá rendezésekor „hosszas vizsgálódás” után sem találtam rá erre a cikkre (II. k. JKK 28. k. 443.), jóllehet csak az itt mondottakkal együtt lehet igazán megérteni a regénybeli tendenciát, a „forró képzelődésű emberek” bizakodását, akik — Jókaihoz hasonlóan — még ekkor is hittek a honvédsereg győzelmében.

18 *In hoc signo vinces* — e jelben győzni fogsz

Ezt a jelet látta a „keresztsháborúra” buzdító „ősz pap” *A kőszívű ember fiai* c. regényben. (II. k. JKK 28. k. 206.)

19 *ha ō velünk van, ki van ellenünk* — ismertebb változata: „Ha Isten velünk, ki ellenünk”; bibliai idézet Pál apostolnak a rómaiakhoz írt leveléből.

Luther a wormszi zsinaton idézte ezt a mondást, amely Bocskai István erdélyi fejedelemnek is kedvelt jelmondata volt. (Följ 2. k. 248.)

Optimista jelmondatként használták a szabadságharc utolsó fázisában. (KomL 1849. júl. 24. 12. sz. 47.)

236

LEVÉL A MUSZKÁKHOZ

435—37.

M: pEL 1849. jún. 30. 24. sz. 95—96. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Ez a „levél” az „Offena epistola” irodalmi rokona. (CikkBesz II. k. 272—73.)

1 *kamsa* — kamzsa, kámzsa, durva szövetsből készült földig érő köpeny

4 *compedál* — illik

5 *pozsoni mógnások* — a Pozsonyban ellenországgyűlést tervező osztrákbarát főrendek

22 *Nyikuldj* — I. Miklós cár (152. sz.)

Sor:

- 45 *Őseink összeverték Kiowndól* — II. István király halicsi hadjáratáról van szó.
- 47 *Irtózatás tömeggel jöttek rednk . . .* — L. 230. sz.
Kijow — Kijev, az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság fővárosa
- 54 *sing* — Erdélyben használt bibliai hossz mérték, 62,2 cm.
- 59 Az aláírás mint egyetlen álnév a pEL hasábjain ismét a cikkhez tartozik.

237

MUSZKA ANTHOLOGIA

437—38.

M: pEL 24. sz. 96. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 22 *Dombay József* — A szabadságharc idején szolgabíró volt. 1849 nyarán Komáromba menekült, ahol Klapka György kinevezette létszám feletti hadnaggyá a 203. honvédszászlóaljhoz.

238

LEGYÜNK JÓ REMÉNYSÉGBEN

438—41.

M: pEL 1849. júl. 6. 25. sz. 97. aláíratlanul.

Részl.: *A készívű ember fiai* II. k. JKK 28. k. 452.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím 1849 nyarán Jókai tele volt optimizmussal. Ezt a merész és alaptalan reménykedést jelentette meg *A készívű ember fiai* (II. k. JKK 28. k. 443—52.) és *A tengerszemű hölgy c. regényében.* (JKK 55. k. 435—36.)

- 3 *Görgei . . . Sebe nem veszélyes* — Görgey Artúr júl. 2-án sebesült meg az ácsi csatában. Az ellenséges lovasok felé közeledve hátulról érte súlyos csapás fedetlen fejét. A korabeli közlemények és az emlékiratok szerint a Poeltenberg hadtest egyik magyar huszára

Sor:

sebesítette meg. A sérülés után Görgeynek pihenést parancsoltak az orvosok. Csak júl. 5-én bocsátották elé futárát, aki a feleségének vitte meg a már megnyugtató híreket.

A „magyar vezér” homloksérüléséről *A fehér angyal* c. novellájában is megemlékezett Jókai. (*Csataképek* NK 10. k. 163.)

- 4 . . . *irányban történt dolgok* — Görgey jún. 23-án elhagyta a táborát, a főszereg továbbra is a Vág mellett vesztegelt. Pedig Ferenc József már jún. 26-án Magyaróvárról 75 000 ember felett tartott díszszemlét, s Haynau azzal kecsegtette, hogy hat hét alatt befejezi a háborút. Görgey a jún. 26-i minisztertanácsban azt javasolta, hogy Komáromban koncentrálják a magyar hadsereget. Kossuth és a tábornoki kar már lehetetlenné tartotta a komáromi összpontosítást. Görgey némi habozás után úgy döntött, hogy — mivel az ellenség már megszállotta a Buda felé vezető utakat, Komáromban marad. Júl. 1-én a kormánytanács elmozdította Görgeyt fővezéri tisztségéből, de a miniszteri tárcát meghagyták neki. Leváltásának a híre júl. 3-án terjedt el a táborban. Az új fővezérnek, Mészáros Lázár altábornagynak a feladata lett volna a hadsereg levezetése — immár a Maros vonalra, ahol hátvédként ott állt a kapitulált aradi vár.

Júl. 2-án Haynau 59 000 emberrel megtámadta a komáromi várral szemben levő szőnyi-monostori sáncokat. Görgey 32 000 főnyi seregével visszaverte a támadókat. Júl. 11-én még egy támadást vezetett Haynau ellen, de sikertelenül, s az I., III., és VII. hadtesttel júl. 13-án útnak indult Vác felé. Az előtte való napon a cári csapatok bevonultak a fővárosba. Vácot is beleütökték előcsapataikba. Ezután Losoncon át Miskolcra vitt az útjuk. Utána megkésve keltek át a Tiszán s csak aug. 10-én érkeztek Aradra. Másnap Kossuth lemondott s Görgeyre ruházta a főhatalmat. Ő aug. 13-án Világosnál Rigyiger cári csapatai előtt letette a fegyvert.

- 5 *Tegnap érkezett meg hozzánk Pöltenberg . . .* — Ez a hír téves volt, hiszen Poeltenberg részt vett a júl. 2-i csatában.
Pöltenberg és Nagy Sándor . . . hadtesteivel — Poeltenberg a VII. hadtestet, Nagy-Sándor József meg a II. hadtestet vezényelte. *Poeltenberg Ernő* (1813—1849) — százados volt a 4. huszárezredben. 1848 őszén a magyaroknál őrnaggyá majd alezredessé léptették elő. 1849 márciusában mint ezredes lett hadosztályparancsnok. Jún. 2-án nevezték ki tábornokká, majd jún. 21-én a VII. hadtest parancsnokává. Okt. 6-án mártírhalált halt.
- 7 *Komáromnál most hatvanezer főnyi had seregünk áll* — Ez az adat

Sor:

nagyjából fedi a valóságot. Komáromnál július elején az I., II., III., VII. és a VIII. hadtest valamint két portyázó csapat, azaz 53 zászlóalj és 70 lovasszázad 50 000-es létszámmal állt rendelkezésre. A sáncokon és Csallóközben hagyott megszálló csapatok leszámítása után 40 000 ember állt harcra készen.

- 11 *Ők támadják meg a császáriakat* — Görgey júl. 11-én támadott, s miután vereséget szenvedett, másnap megindult Vác felé.

Szdma hatvanötezer, közté 15 ezer orosz — Haynau június végén 66 000 embert helyezett „harci működésbe”; szorosán együtt harcolt vele Panjutin hadteste.

A komáromi vár körül ebben az időben 59 000 ellenséges katona állt.

- 14 *Visoczký had serege mentül közelebb jő . . .* — A 8—10-szeres túlerővel özönlő orosz armádia egymás után foglalta el a felvidéki városokat. Jún. 19-én érték el Bártfát, 23-án Eperjest, 24-én Kaszát szállták meg. Némi pihenés után folytatták az ellenállás nélküli előrenyomulást. Jún. 28-án vonultak be Harsányra, 29-én Mezőkövesdre, 30-án Kápolnára. Júl. 1-én Gyöngyösre masíroztak, 2-án Hatvanba. Júl. 3-án már Debrecenben jártak „megfenyíteni a rebellió fészket”, s harmadnapra 30 000 ember számára háromheti élelmiszert szállítottak Tokajba. Júl. 12-én ellenállás nélkül vonultak be Pestre. Wisoczký szerény 17 000-es seregével jún. 26-án már Miskolcig hátrált, s júl. 2-ára Hatvanba vonult vissza.

. . . annál inkább szaporodik, az oroszé annál inkább gyöngül — Az igaz, hogy a kolera megtépázta az orosz seregek sorait, Wysocki csapataiból azonban az ellenség ijesztő tömege és a reménytelen harc láttán sűrű sorokban szökdöstek az emberek.

- 16 *A Tisza és Duna közt csatánk lesz* — Hogy Vácnál Görgeyék könnyebben áttörhessenek a cári seregeken, két hadtesttel Perczel Mór júl. 13-án megindult Szolnokról segítségükre, de csak 13 huszárszázadot és a lengyel légió négy századát küldte 12 ágyúval az orosz vonalak felé. Júl. 20-án Tolsztoj tábornok fogadta őket 8 zászlóaljjal, 24 lovasszázaddal és 38 ágyúval. Heves tüzelés után Perczel Mór és Dembinski lovasai megszalasztották a — dzsidákkal és kozákokkal megerősített — orosz Olga huszárokat, s csak az ágyúk tartóztatták fel a magyarokat. Amikor azonban a mieink észrevették, hogy az oroszokhoz tetemes segítség érkezett, Nagykátára húzódtak.

Görgey Artúr előhada — Görgey Ármin vezetésével — júl. 15-én érkezett Vácra, s az ott tanyázó orosz lovasezredet rövid csatáro-

Sor:

zás után Kisújfalura kergette; Görgey Artúr megérkezése után a megerősödött orosz seregekkel már nem vették fel a harcot, hanem 16-án levonultak Losonc felé.

- 19 *A kecskeméti örömnapot ülték . . .* — A képviselőház egyetlen Pesten tartott nyílt ülésén, júl. 2-án elhatározta, hogy székhelyét Szegedre teszi át. Július első felében Kecskeméten át mentek a képviselők és a menekülő tisztviselők Szegedre.

Július elején Jókai is Kecskemétre menekült az orosz elől. Az utat Monorig vonaton tették meg, majd Kiskőrösön keresztül mentek Szegedre. (Hm 5. k. 123—27.)

- 26 *Jellasics kiverett Ó-becséről . . . Titelbe* — A magyarok jún. 25-én sikertelenül támadták Óbecsét. Vetter megérkezése után azonban a IV. hadtestet vezénylő Guyon Jellasics visszahúzódnása folytán ellenállás nélkül vonulhatott a Tisza másik partján levő Törökbecsére. Vetter jún. 28-án a Tisza-hidat is felépttette, hogy azon át vonulhasson a Bácskába. Maga Szegeden ütötte fel főhadiszállását. Jellasics július elején értesült a délvidéki magyar csapatok erősödéséről és készülődéséről. Hogy megbízható hírekhez jusson júl. 5-én Ottinger tábornok Hegyessnél megütközött a magyarokkal, de rövid ideig tartó tüzelés után Verbászra húzódott vissza.

Mindezek ellenére a Délvidéken is aggasztó volt a hadi helyzet. Jókai azonban az egész cikk beállítottságának megfelelően a helyi jellegű előrenyomulásnak is nagy jelentőséget tulajdonított. Mint ahogyan általános volt ebben az időben az indokolatlan bizakodás. (HhM 5. k. 129.)

Ó-Becse — község a múlt századi Bács-Bodrog megye óbecsei járásában a Tisza egyik kanyarulata mellett Törökbecsével szemben

- 27 *Temesvár ostromlatik . . . az aradi száz fontosok dolgoznak rajta* — Temesvár elfoglalása a Tisza—Maros köz biztosítását jelentette volna. Az aradi vár kapitulációja után Vécsey Károly tábornok az Aradról Temesvár ostromához átvitt ágyúkkal júl. 4-én ismét lövetni kezdte a temesvári várat. Rukavina várparancsnok azonban sikerrel védekezett a magyarok ellen.

- 29 *Gyulafehérvár ég* — Stein Miksa honvédeztredes, a Gyulafehérvárt zároló sereg parancsnoka, huszonnégyfontos ágyúival jún. 24-én kezdte lövetni a várat. Az ágyútűzet a védők viszonozták, és eközben a röpentyűk felgyújtották a püspöki templomot.

- 32 *Jád* — község a múlt századi Beszterce-Naszód vármegyében. Itt verte meg Bem febr. 23-án az Urban vezette császári csapatokat.

Scr:

Jádnál ütközik velük . . . — Jún. 27-én Borgoprund és Jád között megütközött Grotenhjeml és Bem, de utána mindkét fél korábbi állásába vonult vissza.

- 33 *Besztercénél meg sem tudtak állni előtte az oroszok* — Bem jún. 30-án indult el Tekérről, és júl. 1-én ellenállás nélkül vonult be Besztercére.
- 35 *Görgei Armin* — Görgey Ármin (1812—1876) Görgey Artúr testvérbátyja. 1838-ban mint a császári 38. gyalogezred hadnagya megvált a hadseregtől. 1848-ban a magyar kormánynál katonai szolgálatra jelentkezett, s századossá nevezték ki a 19. honvédszázalajhoz. Mészáros Lázár majd Klapka hadtestében harcolt. Vitézségével különösen az ápr. 4-i bicskői csatában tűnt ki. Az ápr. 10-i váci csata után egy portyázó csapat vezérévé nevezték ki. Feladata az volt, hogy a császári és a szlovák hurbanista csapatoktól megtisztítsa az északi megyéket. Ápr. 21-én Körömbányát, 26-án Turócszentmártont foglalta el. Máj. 3-án megszállta Rózsahegyét, 4-én pedig Liptószentmiklóst. Két és fél hónap alatt mintegy 900 emberrel a főseregtől távol felszabadította Árva, Liptó, Zólyom, Turóc, Bars és Trencsén vármegyét. Júl. 13-án alezredessé léptették elő. Bátran szembeszállt Bobutov herceg orosz lovasaival. Júl. 19-én beosztották Leiningen Károly III. hadtestébe. Aug. 4-én vezérkari főnökké nevezték ki. Aug. 11-én részt vett az utolsó haditanácskozáson, amely elhatározta a fegyverletételt. Az osztrákok előbb golyó általi halálra ítélték, majd Haynau megkegyelmezett neki. Egy ideig ügyvéd, majd banktisztviselő volt. Önkezeivel vetett véget életének.
- tulnyomó erővel dll . . .* — Görgey Ármin portyázó különítményét jún. 20-án Rózsahegyőről szorították ki Grabbe orosz tábornok csapatai, s utána kivonultak a Vág völgyéből, s tartalékként követték Nagy-Sándor József I. és Knežich Károly III. hadtestét a júl. 11-i harmadik komáromi csata előtt.
- 37 *Egy része az oroszoknak a Tiszának tart . . .* — Cseodajev cári tábornok júl. 3-án ellenállás nélkül szállta meg Debrecent, s három nap után visszatért Tokajba.
- 40 *Perczel nagyszerű kereszteshadai organisátl* — Perczel Mór — miután jún. 15-én felmentették a déli hadsereg parancsnokságának tiszte alól — először népfelkelés szervezésére kapott megbízatást. Wisoczki hadteste július első napjaiban már Nagykőrösön volt. Júl. 8-án Wysoczki és Dessewffy Arisztid hadteste fölé rendelték, majd megbízták egy 24 000 fős új sereg szervezésével, amelynek a Tiszántúlról várt cári seregek megsemmisítése lett volna a feladata.

Sor:

- 42 *az oldhok . . . rakják le a fegyvert* — A magyar—román megbékélési kísérletek Dragos májusi sikertelen tárgyalásai után júniusban folytatódtak. Simonffy József honvédezeres békülékeny levelében kérte a románokat fegyverletételre. Jancu hasonló hangot ütött meg. Kossuth azonban nem lépett túl a kormány korábbi nézetein, meghódolást követelt, s a tárgyalások júl. 30-án a válságos katonai helyzet miatt megszakadtak.
- 45 *Tavaly száz harminc ezerrel tört be hazánkba az osztrák* — Windischgraetz serege 1848 decemberében csak 44 000 főből állt, az akcióba lépő csapatok száma azonban megközelítette a 70 000-et.
- 52 *Százkilenc honvéd zászlóaljunk dlí fegyverben* — 1849 nyarán 56 honvédezászlóalj harcolt a szövetséges osztrák—orosz csapatok ellen.
- 53 *12 régi, 7 új huszárezredünk . . .* — Összesen 18 huszárezred állt ekkor harcra készen.
- 60 *hat mérföld* — kb. 50 km.
- 61 *Poroszló* — Heves megyei község a tiszafüredi járásban
- 65 *Eszterházy* — Esterházy Sándor gróf (1810—??) őrnagy a 2. (Hannover) huszárezredben. 1848 decemberében vette át a bánáti sereg parancsnokságát. Mikor az OHB azon rendeletét, amely szerint a kormány politikájával egyet nem értő tisztek távoznak a hadseregből — ismertették, csaknem 160 tiszt — a táborkar irodájának egésze — főleg Esterházy biztatására lépett ki a seregből, a tüzérek pedig sorra bejelentették, hogy se osztrákra, se szerbre nem lőnek. Mikor 1849. jan. 9-én seregével együtt a koncentráció érdekében a Közép-Tiszához rendelték, a „törvényes tér elhagyására” hivatkozva lemondott, és cserbenhagyta a sereget.
- 80 *a szőnyi csatát maga Radetzky* vezénylette — A júl. 2-i csatában nagy létszámbeli fölényrel Haynau irányította az osztrák császári csapatokat. (238. sz.)
- 83 *Jelen volt maga a császárs is* — Ferenc József a csata előtt Magyaróváron találkozott Haynauval, aki erősen fogadkozott, hogy győzelemre vezérli seregét.
- 90 *legaldbb szolgálat idejük . . .* — Ezt a „magyarázatot” a szerkesztő írta.

[1849. júl. 6.] 441—43.

M: pEL 1849. júl. 6. 25. sz. 97. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *A kilencedik zászlóalj* — Damjanich híres vörössipkás zászlóalja *Szöny* alatt — A júl. 2-i csatáról van szó. (238. sz.)
- 13 *a 112. zászlóalj* — a 19. (Schwarzenberg) gyalogezrednek a magyar oldalon harcoló része
- 36 *egy kardcsapás könnyű sebet ejtett* — L. 238. sz.
- 43 *ihászi csata* — A jún. 27-i ütközet. A Veszprém megyei Marcaltó megtámadására siető Schütte császári tábornokot Kmety György ezredes az ihászi pusztán megtámadta, s heves ágyútűzzel két órán át feltartóztatta. Az osztrák lovasság később visszanyomta a magyarokat Pápa felé.
- 46 *Haynau a magyar helységeket földig leromboltatja* — Pozsonyban jún. 21-én jelent meg Haynau „hirdetése”: „Minekután Bő-Sárkány lakói Wissz volt hadosztálya az insurgensek általi megtámadtatása alkalmával ellenségesen léptek fel a cs. k. seregek ellen, elhatároztam mondott helyet felgyújtatni és megsemmisíteni, mi parancsom következtében . . . meg is történt. Csak a szent egyházat nem érte azon sors. Ezen rendelkezésem közhirrre tételével egyszersmind kinyilatkoztatom, hogy mindenkit hasonlóan fogok büntetni, kik az insurgensek tettein csak távolról is részt vettek.” (*Belföldi hírek*. PH 1849. júl. 8. 333. sz. 216.) Haynau a júl. 1-i győri kiáltványában is azzal fenyegetőzött, hogy a császáriakkal szemben ellenséges érzelmű helységeket felgyújtatja.
- 48 *A kormány a szegényebb népnek jutányos árért gabonát fog kiosztani* — Jún. 5-én jelent meg Jankó Vincének, az „álladalmi gabonákra ügyelő kormánybiztosnak” a rendelete: „Hogy azon nyomasztó körülményen, melly a napról napra növekedő drágaság által a szegényebb sorsu néposztályra nehezedik — legalább kenyérnekvalót illetőleg némileg segítve legyen — a kormány által reám ruházott hatalommal, holnaptól kezdve a szegényebbek számára a Valero- és Kunewalder-féle magtárolat meg fogom nyitítani, hol reggeltől estig, illendő árért, házi szükségére, buzát mindenki vásárolhat”. (*Hivatalos rovat*. PH 1849. júl. 6. 331. sz. 211.)

Sor:

- 50 *A három krajcáros pénzjegyek* — A kormány júl. 4-én hatalmazta fel Pest városát, hogy a nyomasztó aprópénzhiányt egy-, két-, háromkrajcáros váltópénz kibocsátásával enyhítse. (PH 1849. júl. 6. 331. sz. 211.)
kedden — júl. 10-én

240

LAPTÁRSAINKHOZ

444—45.

M: pEL 1849. júl. 7. 26. sz. 101. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím E közlemény írására *A titok kinyilatkoztatik* c. cikk készítette Jókait. Az MT szerint a Közlöny azért szűnt meg, hogy a Republicának több előfizetője legyen. (1849. júl. 6. 67. sz. 265.)
De a Republicát megrója Jókai a hírlapi „versengésért” *A magyar kormány és a Március üvöltései* c. cikke miatt. A Republica N. betűjegyű cikkírója az egyszerűség kedvéért nem kevesebbet ajánl a kormánynak, mint hogy szüntesse meg a vele hírlapi vitába keveredett lapot. „Most csak a ministeriumot kérjük fel, hogy azon 4—500 példánynak ne engedje üznie a botrányt. Mutassa meg, hogy f o r r a d a l m i azzal is, hogy szüntesse meg azon hitvány lapot tetteg, mely igen sokat tett arra kezdetől fogva, hogy a forradalomtól sok jó kebel undorral fordult el, mely sokat tesz arra jelenleg is, hogy többen aggódnak olyan jövődőtől, melyben efféle kegyetlen üvöltések olyképen mernék szerepelni.” (1849. júl. 7. 16. sz. 59.)
- 28 . . . *csak a magyar maga* — Kossuth írta Csernátony Lajosnak febr. 24-én: „Őn nem képzeli, mennyit ártott, mennyi bajt okozott némely cikkeivel. Hogy a szegény hazának még hű fia is anynyira nevelik bajait!! — Ez öl meg, nem az ellenség.” (KossÖM 15. k. 895.)
- 36 *A Március Görgeiért szidja a kormányt* — A Republica júl. 7-én azt írja, hogy „a Március szerencsétlen esze G ö r g e y t és K o s s u t h o t ellentétbe akarja hozni”. (16. sz. 59.) Júl. 8-án a Republica N. betűjegyű cikkírója a *Nem hivatalos rovatban Görgey és Szemere* címen folytatja a vitát: „Március’, a kocsisok

Sor:

és utcai gyermekek, az elő nem fizetők e hirlapja, e két nevet ellentétbe akarja erőnek erejével állítani.

Miért? azt nem mondja ő. Mért, azt nem tudja senki. Csak azért, hogy legyen két neve, kik fölött veszekedhessék, mert a dologhoz nem ért, tanácsot az országnak és a kormánynak adni nem tud, a kiabálás ellenben hangzik az utcákon, mint midőn a zsidó gyermekek kiáltozzák: *Marcus Tizenötödike!*" (17. sz. 63.)

- 37 *A Republica a kormányért szidja Görgeit* — *A Republica* K. betűjegyző szemlefrója *Fővezéri ügy* címen ír a *Nem hivatalos rovatban* Görgeyről. „Tele van vele a város, hogy Görgey többé nem fővezér. Hogy ennek politikai, hogy házi okai vannak.” (1849. júl. 6. 15. sz. 55.) Így folytatja: „Mi . . . őszintén kimondjuk, hogy a kormányzó nagy hibát követett el, midőn a hadügyministerséget és fővezérséget egy személyre bízta. Görgey fontolatlanul cselekedett a haza érdekében, midőn a kettőt együtt elvállalta.” (Uo.)

- 38 *Görgei újság meg van erősítve a felső tábor vezényletében* — *A Hivatalos rovatban* írja a *Republica* 1849. júl. 6-án: „A hadügyministerségnek, kivált a jelen körülmények között . . . kötelességekkel együtt és egyetemben egy egyéniség általi teljesítése lehetetlen levén; Görgey hadügyminister ur utasított ministeri hivatásának folytatása végett a kormány kebelében megjelenni.

Egyszersmind most, a nemzet hadseregeinek működésénél szükséges összhangzás tekintetéből Mészáros Lázár altábornagy, az összes hadseregek fővezérévé kinevezte.

Kelt, július 6, 1849.

Görgey tábornok a szőnyi dicsőséges csatában nyert sebe miatt e szorgos percekben a hadügyministerség terhes kötelességei alul magát felmenteni kérvén, arról lemondása elfogadtatott, s egészsége helyreálltával a felső hadsereg vezényletét folytatandja.” (15. sz. 55.)

[1849. júl. 7.]

445—51.

M: pEL 26. sz. 101—03. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *a kormány . . . el menetele.* — Júl. 7-én a kormány tagjai már úton voltak az „új főváros” felé. (Mészáros Károly: *Nem hivatalos rész.* PH 1849. júl. 8. 333. sz. 215.)
- 45 . . . *negyvenkettőt agyonvert belőlk* . . . — Erről nem tud a hadtörténetírás.
- 49 *A nagykunsági nép . . . gyülekezik a Tisza partjára* — A közép-tiszai népfelkelésre először Perczel Mór, majd helyette nemsokára, júl. 3-án Korponay János ezredes kapott megbízást.
- 67 *a muszkák Debrecenben* — A cári csapatok júl. 3-tól júl. 6-ig voltak Debrecenben.
- 70 *Nádudvar* — község Hajdú-Bihar megyében a hajdúszoboszlói járásban
- 81 *mult kedden* — júl. 3-án
- 83 *a Közlöny sem jár* — A hivatalos lapnak júl. 3-án jelent meg a rendkívüli (147.) száma. A következő (148.) szám júl. 13-án látott napvilágot. Közben júl. 6-án (15. sz.) és júl. 7-én (16. sz.) a Republica hasábjain jelentek meg a kormány hivatalos közleményei a következő feltűnő megjegyzéssel: „A Közlöny e napokban meg nem jelenhetvén, a kormány rendeletéből e lapban fog a hivatalos közleményeknek egy hasáb nyitvatni. Ebben fognak a hivatalos rendeletek, hadi hírek, és felszólítások közzététetni. hogy a közönség mindenről értesítsék. E lap ismét naponkint fog megjelenni.
Szerkesztőség.” (55., 59.)
- 88 *a szőnyi csata . . . nem is volt diadal* — Júl. 5-én írta a Republica: „A Komárom melletti csata, július 2-án a legnagyobb sörűek közé tartozik. Mindkét részről a hadvezénylet, a harcúh is a legkritábbnak mondható. Az ütközet esti 10-ig tartott. Nyertünk k i l e n c ágyut, s 700 veszteségünket az ellenség 2000 emberével fizette meg.
Görgey sebet kapott.
Hadseregünk üzi az osztrákokat.

Sor:

Áldja meg Isten boszuló fegyvereiket." (14. sz. 53.; Vö.: 238. sz.)

- 93 *Ferdinand-huszárok* — a 3. huszárezred, 1848-ban Sárospatakon és környékén állomásozott, a forradalom ügye mellett mindvégig kitarzott. Legénysége a Felvidékről rekrutálódott.
- 95 *Görgei arcdt megvédta az ellenséges őrnagy* — Ez a történet nagyon valószínűtlen. Görgey tényleg bártan járt a csatában a hadsorok előtt, huszárhozámot azonban nem vezetett, nem is kapott ellenséges őrnagytól sebet.
- 101 *Igmánd* — keserűvizérről híres község Komárom megye gesztési járásában
- 109 *hétfőn* — júl. 9-én
a kapukon — Három kapu volt a pesti városfalon, amely a mai Deák Ferenc utca, a Múzeum és a Tolbuchin körút vonalán övezte a várost: a Váci kapu a Színház (a mai Vörösmarty) téren, a Hatvani kapu a Hatvani (a mai Kossuth Lajos) utca és a kis körút találkozásánál és a Kecskeméti kapu a Kecskeméti utca és a Széna piac (a mai Kálvin tér) torkolatában állt.
- 127 . . . *Budapestet ellendállás nélkül elfoglalták* — Az oroszok júl. 12-én vonultak be az ország fővárosába. Júl. 2-án Vácot foglalták el.
- 128 *Jellasics pedig Szegedet vette be* — Ez a hír nem volt igaz.
- 132 *Radeczky plane alkudozni akar vele* — A PH írta júl. 8-án: „Az osztrák lapok magok bevallják, hogy Velence átadásáról még szó sem lehet . . . Radeczky Velencébe küldött követei siker nélkül tértek vissza. Radeczky Velencébe kezd a rebellesekkel alkudozni.” (*Külföld.* 333. sz. 217.)
- 137 *németországban még folyvást harcolnak a democrata seregek* — A PH szerint Németországban „a Porosz hg hadteste az insurgeneket . . . megverte. A harcnak nemsokára vége lesz, az insurgenek vitéz magaviselete mellett is.” (*Külföld.* 1849. júl. 8. 333. sz. 217.)
- 138 *német szövetségi párt* — Ez a párt akart liberális alapon öszsnémet államot létesíteni.
pluralitás — többség
- 144 *Párisban is történtek interpellációk* — L. 6., 74. sz.
- 157 *Velence egy éven túl tudja tartani magát* — A PH szerint „Velence mindaddig fogja magát tartani, míg Europa viszonyai jobb fordulatot véve, a feladás feleslegessé váland. Velence . . . élelemmel elégképpen ellátva, elég módja van még továbbra is ellátni magát.” (*Külföld.* 1849. júl. 8. 333. sz. 217.) Velencében 1848. márc. 22-én tört ki a forradalom és csak 1849. aug. 22-én adta meg magát a város a császáriaknak.

Sor:

158 *Roma erejével nem bír* — Jún. 21-én a genuai lapok szerint a franciák „a San Pakrazio kaput elfoglalták, de oly roppant veszteséggel, hogy még egyszeri oly győzelem után alig, ha térnek vissza Párisba.

A Rómaiak páratlan elszántsággal harcolnak. A kaput nem tarthatták meg, de a franciák egy tapodtat sem mehettek tovább. A mögötte levő torlaszokat a nép, a Romulus méltó utódjai védik.” (*Külföld. Respublica.* 1849. júl. 8. 17. sz. 65.)

A PH jelentése szerint „Róma erősen tartja magát. Hiteles források után minden ház egy egy várrá alakítottatott át, mely végső védelemre készen áll. Alkudozásról szó sincs”, bár a „franciák a világ egykori fővárosával igen pogányul bánnak”. (*Külföld.* 1849. júl. 8. 333. sz. 217.)

Róma e cikk megjelenésekor köztársaság volt.

159 *a kis Bfalz földrendésben tudja tartani az egész Németországot* — Ez az utalás valószínűleg a máj. 13-án kezdődött és júl. 22-én elbukott badeni felkelésre vonatkozik, amelynek egyik vezetője Engels volt.

Bfalz — német választófejedelemség

161 *a parányi Háromszék . . .* — L. 23. sz.

Háromszéket jún. végén szállták meg az orosz csapatok.

175 *Borúra derü* — Az akadémia emblémáján szereplő jelmondat. Ápr. 14-e után ez a felirat állt az MT élén is — a korábbi „Nem kell táblabíró politikal” helyett.

190 *a fatdlis külvárosok hajlandók mindent selforgatni* — Jókai az okt. 6-i bécsi felkelésre céloz, amelyet a külvárosiak és a parancsot megtagadó katonák kezdeményeztek.

192 *Passierschein* — útlevél

SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

[1849. febr. 22.—jún. 13.] 455.

- M:**
1. EL 1849. febr. 22. 1. sz. 4. aláíratlanul.
 2. EL 1849. febr. 27. 5. sz. 3. Szerk. aláírással.
 3. EL 1849. márc. 2. 8. sz. 4. aláíratlanul.
 4. 1849. márc. 13. 17. sz. 3. Szerk. aláírással.
 5. EL 1849. márc. 14. 18. sz. 1. aláíratlanul.
 6. EL 1849. márc. 14. 18. sz. 3. aláíratlanul.

7. EL 1849. márc. 22. 24. sz. 4. aláíratlanul.
8. márc. 26. 27. sz. 1—2. aláíratlanul.
9. 1—4. aláíratlanul.
10. ápr. 3. 34. sz. 4. Szerk. aláírással.
11. 36. sz. 3. aláíratlanul.
12. EL 41. sz. 3.
13. EL 43. sz. 4. aláíratlanul.
14. PH 284. sz. 47. Szerk. aláírással.
15. PH 287. sz. 5. 54.
16. PH 288. sz. 55. aláíratlanul.
17. PH 298. sz. 82. Szerk. aláírással.
18. PH 298. sz. 83. Szerk. aláírással.
19. PH 302. sz. 98. Szerk. aláírással.
20. 303 sz. 102. Szerk. aláírással.
21. 305. sz. 111. aláíratlanul.
22. PH 1849. jún. 5. 306. sz. 113—14. Szerk. aláírással.
23. EL 1848. jún. 6. 3. sz. 12. Jókai Mór aláírással.
24. 309. sz. 127. aláíratlanul.
25. 310. sz. 130. Szerk. aláírással.
26. 1849. jún. 9. 6. sz. 24. Szerk. aláírással.
27. 9. sz. 34. Szerk. aláírással.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Egyháztér* — a debreceni református nagytemplom előtti tér, amelybe a Nagy Hatvan utca torkollott
- 3 *Csáthy Lajos könyvkereskedésében* — L. 91. sz.
- 10 *Haldsz Boldizsár* (1806—1888) — Pest megyei földbirtokos, Pest vármegye alügyésze. 1848—49-ben Pest megye radikális képviselője. 1849 áprilisától a Radical Párt tagja. 1848 októberében teljhatalmú kormánybiztossá nevezték ki a Mezőberényben és Békéscsabán kitört lázadás megfékezésére. 1849. jún. 20-tól a Hétszemélyes Főtörvényszék bírja. A szabadságharc bukása után halálra ítélték, de 1850-ben közkegyelemben részesült.
- 51 *X. ur* — Kazinczy Gábor (19. sz.)
X. kézjeggyel jelent meg febr. 23-án Kazinczy Gábor glosszája, amely így kezdődik:
„Vannak emberek, kiknek gondolataik e rohanó időben meglassudnak.
Ezektől kerülnek aztán indítványok a ház asztalára, mellyek úgy veszik ki magukat, mint nyáron a bunda.
Ilyen nyári bunda a Halász Bódi-féle indítvány is . . .

Rendezni kell a kormányt, így szól az indítvány, az első magyar független felelős ministerium mintájára . . .

Mig birtuk a szép Magyarországot egészen, s Pesten uralkodtunk, megelégteltük a honvédelmi bizottmányt.

Most ez így többé nem lehet. Most már

Kell pénzügyminister, midőn senki adót nem fizet, senki sem számol, s a pénzügy merő bankógyártássá vált . . .

Kell belügyminister — mert azon 8 megye rettenetes beldolgait nem bírja még a kormányzó választmány . . .

Mind ez nevetséges dolog". (EL 2. sz. 2.)

73 a dato — a kelteztéstől fogva

75 Tóth Mihály — Könyves Tóth Mihály (60. sz.)

76 nagyenyediek megsegítésére — L. 34. sz.

80 márc. 13-án hibásan jelent meg az említett cikk. (EL 17. sz. 1.)

99 Confessio — vallomás

109 Az Esti Lapok ápr. 1-i rendkívüli számdában . . . — Hatvany Lajos véleménye szerint Jókai a „háborús ellenállást követelő közvéleménnyel dacolva fog bele a békepárt szolgálatában a Madarász-elleni dokumentumok közzétételébe." (I. m. 2. k. 704.)

147 a volt Nádor — István főherceg (3. sz.)

150 Salamon Sándor — segédfogalmazó előbb a pénzügyminisztériumban, majd az OHB-ban, később rendőri tanácsos

203 Nyíri Józsa — a szabadságharc idején előbb publicista volt, az MT munkatársa. Debrecenben a rendőrségi osztályon lett titkár. Fontos tanú volt a „gyémántperben." Később közhonvédnak állt, majd az aradi kapituláció után Törökországba emigrált. Nyíri Józsa tiltakozása az MT máj. 9-i számában jelent meg. (74. sz. 287—88.)

207 Madarász László mártius tizenhetedikén interpelláltatik a házban . . . — Márc. 17-én Kazinczy Gábor ezt a kérdést intézte az OHB-hez: „vajjon a Közlöny mai számában megjelent árverési hirdetésben foglalt különböző ingóságok, nevezetesen arany és ezüst ékszerek, zsebórák, burnótszelencék, ruhaneműek és egyéb tárgyak, melyek ma délután nyilvános árverésen fognak eladatni, egyrészt teszik-e a gróf Zichy Ödöntől elfoglalt vagyonoknak?" (ParlD I. l. 196.)

Madarász László kijelentette, hogy az árverésre kerülő ingóságok egy része „a hazaáruló és már e miatt fel is függesztett Zichy Ödön grófnak lefoglalt vagyonai egy részét teszik" s az OHB „rendeletéből azon javaknak egy része, mely arannyal is volt vegyítve, lefejtetve már valóban is össze olvasztatott, alapját teszi az

Sor:

arany és ezüst hypotheka [jelzálog] banknak, a többi minden drágaságok pedig, melyek becsők által figyelmet érdemlők és melyek inventáltattak [összefrattak], el vannak rakva, letéve inventálás mellett és bepecsételve a pénzügyministeriumnak által adandók, mint p.o. kard sat." (Uo.)

Ezután fejt ki Kazinczy Gábor, hogy nem helyesli a lefoglalt Zichy-kincsek elárvereztetését. (I. m. 1. k. 197—98.)

382 „Pálfi Madarász J. cikkét helytelennek . . . mondja — Az MT aláíratlan cikkben írta ezt ápr. 3-án. (42. sz. 169.)

384 nem felelhetett — Az említett cikk zárószavai a következők: „ . . . azon aggodalommal teszszük le tollunkat, hogy miután más bíróság elől elzárattunk, az olvasók bírósága ítélend felettünk igazságosan.” (Uo.)

387 *desauviroz* — désavouer, dezavual, megtagad, nem ismer el, véleményyt visszavon

Pálffy Albert aláíratlanul közli ápr. 4-én: „Tegnap számunkban e sorok fordulnak elő: „Azonban ha valaki kérdené tőlünk: mit tartunk a Debreceni lapok kérdésbe fogott cikkje felől, nem kételkednénk egyenesen kimondani: hogy mi azon cikket legszeli-debben szólva helytelennek, sőt igazán kimondva bűnösnek tartjuk.’

Ki kell nyilatkoztatnunk, hogy dolgozó társunknak e nyilatkozatát a szerkesztő nem osztja.

E jegyzéket tegnap csillag alatt az illető hely alá akartuk tétetni, elnézésből azonban elmaradt.” (MT 43. sz. 171.)

414 *Dixi et salvavi* — elmondtam és a lelkem megmentettem

428 *Ludasi (Ganz) Mór* (1827—1885) — komáromi hírlapíró és nevelő. Pesti egyetemi hallgatóként írt a Jókai szerkesztette *Ék*-be, majd egy pesti nevelőintézetben tanított. 1849. ápr. 30-tól máj. 8-ig szerkesztette a *pEL*-t. A szabadságharc után Bécsbe költözött és több német lapnak dolgozott.

467 *Österreich* — Ausztria, osztrák birodalom

490 *Vasvári Pál* (1827—1849) — a Teleki Blanka leánynevelő intézet tanára, a márciusi fiatalok egyik vezére. Tagja a Közcsendi Bizottmánynak és az erdélyi 12-es bizottságnak. Kossuth titkára a pénzügyminisztériumban.

A horvát invázió idején mint futár teljesített szolgálatot. 1849 elején toborozta a Rákóczi szabadcsapatot, amelynek őrnagyként állt az élére. A felkelő románok ellen harcolt, s a Fontinelli melletti véres ütközetben halt hősi halált.

Jókai mindig szeretettel emlékezik meg csapatáról, melynek

Sor:

„törzsét képezték a derek pillwaxi fiuk, a muzeumudvari szónokok, a lelkes barrikadőrök”. (Hhm 5. k. 50.)

499 *pro et contra* — mellette és ellene

508 *localis* — helyi

517 *Nil* — Nilus

524 *Erdélyi József* (1827—1869) — 1848-ban Heves megye aljegyzője. A szabadságharc kitörésekor a 18. huszárezredbe sorozták, ahol hamarosan őrmester lett. Dec. 22-én léptették elő hadnagynak, majd 1849. jún. 26-án főhadnagynak, s áthelyezték a 13. huszárezredhez. Rövidesen beosztották a komáromi védősereg vezérkarához. Klapka György tábornok aug. 5-én számfelletti századossá nevezte ki. Okt. 4-én a vár feladása után hazatért Heves megyei birtokára. Az abszolutizmus idején sokszor összeütközésbe került a császári hivatalnokokkal.

A szabadságharc idején tollal is harcolt, s több ízben beszámolt a hadi eseményekről. Az MT hasábjain pl. Klapka és Görgey jún. 20-i csatájáról nyílt levélben tájékoztatta az olvasókat. (1849. jún. 23. 56. sz. 221—22.)

537 *szabadsajtó utca* — változatlan nevű utca az V. kerületben az Erzsébet hídtól előt

579 Az MT hasábjain is megtámadták Láng tanácsot (1849. jún. 7. 42. sz. 166.), amire az igyekezett tisztázni magát. (Lang: *Felelet a Marcius 15-e majd május 18 és junius 7-ike számdra*. MT 1849. jún. 17. 51. sz. 202—03.)

243

BUDAPESTRŐL

476.

M: Közl 1849. febr. 15. 29. sz. 106. a *Belföld* c. rovatban aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

E híreket kivonatossan ismertette a KomÉrt. (1849. márc. 9. 53. sz. 212.)

4 *proklamálta a néphez*: „*bocsánat a megtérőknek.*” — Nov. 13-i schönbrunni proklamációjában írta Windischgraetz: „Magyarország és Erdély minden ajkú és rendű lakosaihoz”: „*Oltalom a*

Sor:

- híveknek, bocsánat a megtérőknek, végveszély a pártütőknek — ez jelszavam.*" (Figyelmező 1849. jan. 21. 1. sz. 1.)
- 20 *mint jutalmazza a gyóvdokat, az árulókat a csábitó* — Eleinte valóban több, magasrangú tiszt kért kegyelmet Windischgraetztlől, aki azonban hadbfróság elé állította őket. (2. sz.)
- 21 *Szentkirdlyi Móric* — L. 16. sz.
- 27 *gr. Lázár György* (1807—1861) — volt császári tiszt, Móga altábornagy veje, 1848-ban az 1. sz. honvédszászlóalj őrnagya, októberben alezredes, majd ezredes lett.
- Lemondott rangjáról és 1849 januárjában jelentkezett Windischgraetznlél. Várfogságra ítélték; 1850-ben szabadult.
- 29 *kötélre ítéltetett* — Jan. 30-án a haditörvényszék gr. Lázár György tábornokot és Wiedersperg Alajos hadtestparancsnok helyettesét „a lázadásban fegyveres kézzeli részvét miatt tiszti rangjok elvesztése s becstelenné nyilvánításuk mellett kötél általi halálra ítéltettek.” (Budapestről. Honvéd 1849. febr. 22. 49. sz. 197.)
- 29 ... *családja iránti tekintetekből meglágyított* — Az ítélet kimondásakor tekintetbe vették, hogy „az elítéltek a pártütők ügyét saját ösztönükből elhagyva, az ítélőtörvényszéknek magokat bemutatták, úgy sok évek során tanusított jó katonai szolgálataikat s méltánylástéremelő családi viszonyaikat” tíz évi vasban töltendő várfogsággal büntették. (Honvéd uo. 197.)
- 32 *Nádossy ezredes* — N. Sándor (1810—1882) volt császári tiszt. 1848-ban mint őrnagy a nemzetőrség lovassági osztályának főnöke, majd mint huszárezredes 1848 őszén az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke lett. Később a hadügyminisztérium katonaiállítási osztályát vezette. Jan. végén jelentkezett Windischgraetznlél. 1852-ben reaktiválták és 1867-ben tábornok lett.
- 36 *Pázmány Dénes* — L. 85. sz.

244

HIR-TÁRCA

[1849. febr. 22.] 477—79.

M: EL 1. sz. 2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

2 *Bem tábornokkal kezdjük meg* — A bevezető szavak szerkesztőre vallanak.

1184

Sor:

- 6 *Bem tábornok serege Medgyesen egyesült a székely sereggel* . . . — Bem tábornok a febr. 9-i piski csata után a Küküllő vonalát igyekezett elérni, hogy a székely földön utánpótlásról gondoskodjék. Csügeden és Szászcsanádon át merész egyenes úton dermedt hidegben Gyulafehérvár ágyúi és Puchner Segesvárnál állomásozó hadteste előtt Medgyes felé haladva febr. 11-én elfoglalta a Küküllő vonalát. (22. sz.)
Medgyesen . . . — Bem febr. 15-én vonult be Medgyesre. Sepsiszentgyörgyből Kiss Sándor alezredes vezetésével indult el a székely sereg, hogy egyesüljön Bessel. Haydte tábornok attól tartva, hogy két tűz közé szorul, visszavonult.
- 7 *Prázsmár* — Tartlau, község a múlt századi Brassó vármegye alvidéki járásában, a Fekete-víz forrásánál
- 14 *moszka katonák* — Február elején Brassóban voltak orosz katonák. Urban hívására Malkovsky altábornagy a bukoviniai határt lépte át a császári csapatokat segíteni. Febr. 12-én Borgóprundot szállta meg.
- 24 *az idegen katonaság elűnt* — Bem brassói bevonulása majd Nagyszeben márc. 11-i elfoglalása után tisztult meg a vidék a cáriaktól. (61. sz.)
- 27 *b. Heute megszállotta Medgyest* — Haydte őrnagy febr. 10-én vonult be Medgyesre, majd Kiss Sándor és Bem közeledtekor kitért a csata elől.
- 29 *Fordult . . . a kocka* — Az elvesztett febr. 4-i vízaknai csata után Zsurmai Lipót őrnagy csapata a főszeregtől elvált, és Medgyes felé húzódtott vissza. Febr. 9-én hajnalban Haydte előőrseit váratlanul megtámadta, mire a császáriak Erzsébetváros irányába tértek ki, Zsurmai pedig Marosvásárhely felé vette útját.
- 30 *Zsurmay őrnagy* — Zsurmai (Zsurmacki) Lipót, a Vilmos huszárrok lengyel származású főhadnagya, majd századosa, a Szatmár megyei mozgósereg parancsnoka
- 34 *jőjjön nagyobb sereggel* . . . — A kolozsvári Honvéd szerint „Medgyesen állomásozott egy század helyőrségünket Heydte őrnagy megtámadván az visszavonulni kényszerítettet. Zsurmay Vilmos huszár őrnagy másnap onnan kikergette Heydte és Megyesre, a Heydte tiszteletére történt világitás dijjául, 2000 p. ft. adót vetvén visszahúzódtott Maros Vásárhelyre. Heydte 300 emberrel megint az üres fészekbe akarván telepedni, a Stadt Hahn [város ura] elébe ment és circumspectus modorban így szólt hozzá: „Ha el akarja foglalni Megyest jőjjön nagyobb erővel, mert a megyesiek nem akarnak minden nap 2000 ft. fizetni; ezt a 300

Sor:

- embert nem eresztik be Megyesre.' És úgy lett." (*Vegyes hírek*. 1849. febr. 16. 44. sz. 178.)
- 36 *Segesvár be van véve* — Gaál Sándor és Kiss Sándor székely huszáralezredes febr. 16-án szállta meg Segesvárt.
- 37 *Urban újabb betörésének részleteiről...* — Urban ezredes febr. elején ismét betört Bukovinából, megerősítette dandárát, s elfoglalta Besztercét. Bem febr. 17-én indult meg Urban ellen, s febr. 27-én kiűzte Erdélyből. (22. sz.)
- 38 *mi sors érte Riczkó őrnagyot* — L. 22. sz.
- 40 *br. Bányffy János (?-1851)* — A szabadságharc kitörésekor a 11. székely huszárezred főhadnagya volt. 1848 szeptemberében századossá majd novemberben őrnaggyá nevezték ki. Részt vett a nov. 7-i szamosújvári csatában, majd Kolozsvár eleste után Bem tábornok megbízásából — már mint alezredes — újjászervezte Katona Miklós Désnél szétugrasztott seregét, s dec. 7-én már Avram Jancu felkelőt verte meg. Decemberben Nagybánya és vidéke katonai parancsnoka lett, s Bem újabb honvédcapatok szervezését bízta rá. Febr. 23-án Urban ellen vívott győztes csatát. Hadvezéri zsenialitásáért és személyes bátorságáért Bem az elsők közt tüntette ki a katonai érdemjel III. fokozatával. Erdély felszabadítása után rábízta a Szamos-völgyi csapatok parancsnokságát. A kormány ápr. 10-én ezredessé nevezte ki, s kitüntette a katonai érdemjel II. fokozatával. Később beteg lett, majd a világszi kapituláció után várfogságot szenvedett.
- 45 *gr. Mikes Kelemen* — őrnagy, majd ezredes, a székely Mátyás huszárok főparancsnoka. Jan. 21-én esett el Nagyszeben ostrománál a „becsület vérmezején”. (Honvéd 1849. febr. 19. 46. sz. 183.)
- 48 *Kompolti* — helyiség Heves vármegye egri járásában
A kompolti előőrsi csata — a febr. 18-i ütközet (245. sz.)
- 54 *Kirchen-parade* — egyházi pompa, díszkivonulás, körmenet
- 58 *Alföldi táborunk* — Perczel Mór Szolnokon állomásozó hadteste
A föld fellágyulása — A tavaszi sár márciusban is akadályozta Vetter támadó haditervének megvalósítását Nagykovács irányában.

REPÜLŐ HIREK

[1849. febr. 22.] 480—81.

M: EL I. sz. 3. + jellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Jókai már 1848-ban is több alkalommal gyűjtött össze ezen a címen hallomásból szerzett hírforgácsokat. (CikkBesz II. k. 210.)

- 1 *Tegnap* — febr. 21-én
- 2 *Kompoltnál fogták el...* — Klapka György ezredes febr. 18-án vívott „előörsi csatát” Kompoltnál. Mezőkövesdi főhadiszállásánál megtudta, hogy Pestről Gyöngyösre érkezett az Auersperg vasasok két százada. Meglepte, s rövid, de kemény ütközetben szétverte őket. Az ellenség vesztesége 35 fogoly és 50 halott volt.
- 6 *Windischgraetz ötezer ujoncot követelt* — téves hír
- 9 *Görgei tábormok nehány ezer szekérrel hozott el a bányavárosokból bányakészleteket* — Görgey csapatait 1849 januárjában és februárjában az északi hadjárat során „hátvéd gyanánt” követték a bányavárosokban összeszedett államjavakkal — nagy mennyiségű ércpénczkészlettel, arany- és ezüstrudakkal, rézzel, ónnal, ruházati és felszerelési cikkekkel, cukorral stb. — megrakott hosszú szekérsorok. (*A magyar nemzet története regényes rajzokban* JKK II. k. 469.)
- 13 *Puchner parlamentaireket küldött Bemhez* — L. 124. sz.
- 17 *Károlyi huszások* — a 16. honvéd huszárezred, amelyet gr. Károlyi István a saját költségén szerelt fel 1848 nyarán. (154. sz.) *Delézs felé...* — Február közepén nagy előkészületek folytak. Ezek közé tartozott, hogy Beszterce és Dés környékéről hadianyaggal erősítette meg magát Bem.
- 21 *kremzéri országgyűlés* — L. 33. sz.
- 25 *Zdgrdbban a dynastia ellen...* — L. 35. sz.

[1849. febr. 22] 481.

M: EL 1. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Eszék feladta magát* — L. 48. sz.
 5 *Fiat applicatio* — alkalmaztassék
 6 *A derék Komárom megye . . .* — Komárom megye két új követe Csernátony Lajos és Thaly Zsigmond. Pázmándy Dénes és Ghyczy Kálmán helyett választottak új követeket. (Beksics Gusztáv i. m. 102.)
 8 *Tóth Lőrinc* (1814—1903) — komáromi születésű író, újságíró. Egy ideig a Jelenkor segédszerkesztője volt. Vörösmarty baráti köréhez tartozott. 1848-ban Deák Ferenc mellett dolgozott az igazságügyminisztériumban. Debrecenben a békepárt híve lett. Vukovics Sebő igazságügyminisztériumában az ügyészi osztályt vezette. A szabadságharc bukása után halálra ítélték, de kegyelmet kapott.

KOMÁROM

482—83.

M: EL 1849. febr. 24. 3. sz. 2—3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- A stílus és a mondanivaló arra vall, hogy Jókai tiszteletben tartotta a komáromi krónikás hírfanyagát. De az, hogy aláíratlanul publikálta, többet jelent személyes felelősségvállalásnál.
 Ma már eldönthetetlen, hogy milyen mértékig változtatta meg, esetleg egészítette ki a hírfanyagot.
 19 *Thaly Zsigmond* (1814—1886) — mérnök, 1848-ban a komáromi önkéntes zászlóalj századosa. 1849-ben tábornoki őrnagy volt Komáromban. Világos után emigrált, majd 1866-ban hazatért.
 21 *Gesztes* — község Komárom megye tatai járásában
 22 *új Szőny* — a mai Komárom a Duna jobb partján

Sor:

- 27 k. k. *Commissär* — császári és királyi biztos
- 30 *Puky Miklós* (1806—1887) — a Heves megyei nagyfügedi kerület képviselője, hevesi másod-, majd elsőalispán volt. 1849-ben lett Komárom várának a kormánybiztosa. Világos után emigrált.
- 34 *Mocs* — Dunamocs, kisközség a múlt századi Esztergom megye párkányi járásában
- gr. *Esterházy Pál* (1805—1877) — a szabadságharc idején előbb komáromi nemzetőrségi őrnagy, majd honvédőrnagy volt a 18. zászlóaljban. Jan. 31-én alezredessé, máj. 25-én ezredessé nevezték ki, s a VIII. hadtest hadosztályparancsnoka lett.
- 37 *Párkány* — Párkányhána, Esztergommal szemben fekvő község a Duna bal partján; Štúrovo
- 39 „*Strich durch die Rechnung*” — áthúzni a számítást, a számítás áthúzása
- 41 *Él magyar, díl Buda még* — idézet Kisfaludy Károly *Mohács* c. elégiájából
- 45 *a schwechati szaladdás* — az okt. 30-i schwechati vereség
- 49 *Arad és Temesvár nem pihen* — A császáriak kezén levő Arad várát a magyarok 1848. okt. 22-től 1849. jún. 29-ig, Temesvárt pedig 1849. ápr. 27-től aug. 4-ig tartották ostromzár alatt.
- 51 *tricolor* — háromszínű (nemzeti) zászló

248

CHARIVARI

[1849. febr. 24.] 483—84.

M: EL 3. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 3 ... *elfoglalták Kassát* — Ramberg altábornagy febr. 21-én vonult be Kassára, miután Görgey elhagyta.

REPÜLŐ HIREK

[1849. febr. 26.] 484—86.

M: EL 4. sz. 4. 1—4. + választójellel, 5—11. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *A brüsszeli hatalmas konferentiában . . .* — Márc. 9-én Klapka György ezredeshez írta Kossuth, hogy „Még a brüsszeli kongresszusnál fogva is attól tarthatni, hogy ha a főváros gyors visszafoglalása által nem szerzünk magunknak impozáns állást, az olasz ügy könnyen hátrányunkra intéztetik el”. (Breit József i. m. 2. k. 5.; KossÖM 14. k. 619.)
- 2 *Lombardvelence* — a régi milánói hercegségből és a velencei köztársaság szárazföldi területéből alakult királyság, amelyet a bécsi kongresszus 1815-ben Ausztriához csatolt.
- 3 *Makk, komáromi várparancsnok . . .* — A hír téves volt.
- 7 *Auersperg, Maximilian gr. (1771—1850)* — császári altábornagy Gyöngyösnél már farkasszemet néznek . . . — A támadásra készülő magyarok közül febr. 22-én Klapka György hadtestéből Dessewffy hadosztálya Egert, Máriássy Jánosé Maklárt és Mezőkövesdet, Batory Schulz Bódogé pedig Harsányt érte el. Ezután Máriássy Kerecsendre vonult. Egy különítményével Kápolnát szállta meg, s egészen Gyöngyösig portyázhatott.
- 9 *A kormányelnök ma reggel a táborba utazott* — Kossuth febr. 26-án utazott a tiszafüredi honvédtáborba, s márc. 1-én tért vissza Debrecenbe. (75. sz.)
- 11 *anteepochalis* — korszerűtlen, kisszerű
- 12 *Kozma Imre* — Urban belsőszolnoki főispánja, akit Csányi László azért fogott el s küldött Debrecenbe, mert az ellenséggel cimborált. Madarász László rendőri felügyelet alá helyezte.
- Józsikák* — a Jósika család tagjai; konzervatív erdélyi politikusok és vezető tisztviselők
- 19 *Tót Ágoston* — Tóth Ágoston (216. sz.)
- 20 *Bem tábornokkal, Medgyesnél* — L. 39. sz.
- 21 *600 lovas . . .* — Jókai adatai alaposan túloznak
- 24 *Az „Agrarzeitung” be van tiltva* — A zágrábi hírlap 1849-ben nem jelent meg.
- 27 *harangueroz* — buzdító beszédet tart, harangiroz

Sor:

- 31 ... kölcsönt megtagadta — A Közlöny másnapi híradása szerint „A bécsi bankárok Auszriától a kölcsönt megtagadták.” (*Legujabb.* 1849. febr. 27. 39. sz. 136.)
- 33 Rómdban köztársaságot kidltottak ki — A Közlöny jelentette: „Nagyszerű csemények hire kezd terjengeni, mik ha valósulnak tavaszra új fordulat történhetik Europa ügyeiben. . . . A nápolyi király, e legelvetemültebb ivadéka a Bourbon fajnak, kinek minden csepp vére egy áruló, meggyilkoltatott.
A toscanai nagyfejedelem . . . megszökött Florenczből. A forradalom győzött.
Rómában a köztársaság kikiáltatott.” (*Legujabb.* 1849. febr. 27. 39. sz. 136.)

250

JELLEMVONÁSOK A MAGYAR HADI ÉLETBŐL

486—88.

M: EL 1849. febr. 28. 6. sz. 4. . választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 némi zsurlódsok . . . — A szabadságharc idején szinte állandó volt az egyenetlenség Görgey és Dembinski között. A febr. 26—27-i kápolnai csata után Görgey és tisztikara valósággal fellázadt Dembinski ellen.
- 24 Cupido — a szerelem és a nemi vágy istene a római mitológiában félszemű Cupido — Schlicknek félszeme volt; azért üzenté azt neki Batory Schulz Bódog, hogy „foglalkozva van a másik szemére is”. (*A köszlő ember fiai* II. k. JKK 28. k. 511.)
- 29 Schulz őrnagy — Batory Schulz Bódog (1804—1885) császári tiszt volt. 1848. okt. 1-én honvédszázados, dec. 8-án őrnaggyá nevezték ki. Jan. 21-én dandárparancsnok lett, majd ápr. 20-án alezredes. A tavaszi hadjárat egyik legvitézesebb tisztje. A komáromi kapituláció után visszavonult.
Haditetteit *A köszlő ember fiai* c. regényben is megöröklítette Jókai.
- 34 A tarcali csatában . . . — Jan. 22-én Klapka Tarcalon és környékén elhelyezkedő hadtestét — amelynek egyik dandárát Batory Schulz vezette — Schlick hatalmas ködben támadta meg, s mind-

Sor:

járt nyílt harcba került sor. A császáriak rövidesen visszavonultak. (Följ I. k. 261.)

- 47 *És úgy tett . . .* — Hasonló táncvigalmat örökölt meg Jókai a *Csataképekben* és *A tengerszemű hölgy c. regényében*.

251

[1849. márc. 1.]

488 — 89.

M: EL 7. sz. 3. aláfratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

1 elferdíteni azt, (EL: elferdíti azt, — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Jókai vitairatát megelőzte az a hírlapi polémia, amely az EL és a DeBL — valószínűleg Kazinczy Gábor és Madarász József — közt zajlott le. Febr. 23-án jelent meg az EL vezércikke A. betűjeggyel — Kazinczy Gábor tollából, amely sok vonatkozásban Jókai gondolataival és politikai elképzeléseivel találkozik.

Az alapvető kérdéseket feszegető vezércikkben olvashatjuk: „Vannak emberek, kik szabadságharcunkat forradalomnak keresztelik.

Nincs igazuk.

Ez harc míg eddig, az 1848-diki törvényekre fektetett alkotmány s a magyar nemzetiség védelemharca az absolutismus fegyveres megtámadása ellen.”

A cikk szerint a nemzetgyűlés kimondta „hogy Magyarországnak fegyverrel megtámadott alkotmányát és a magyar nemzetiiséget fegyverrel védik utósó csep vérig; hogy Magyarország királynak csak azt ismerik el, ki megkoronáztatik a törvények értelmében, megesküszik az alkotmányra.

A nemzet kormánya pedig e napokban ennyit és nem többet mondott, hogy a kormány politikája:

1. Védeni a megtámadott hazát.

2. Az 1848-ki törvényeket fentartani, s azoknak tiszteletet szerezni.

Sor:

Forradalom-e ez? Nem. Ez az alkotmány és nemzetiség védelemharca fegyveres megtámadás ellen.

A nemzetnek ép ezen negatívus állása vonja ki az alapot szintegy ellenségeink, valamint tulzó honfiak alól. Mindkét fél az ugyan azon alapon akarván építeni, forradalomnak nevezi harcunkat . . .

A legtulzóbbak . . . szeretnének, bár mi áron, revolutiot rögtönözni védelmi harcunkból. Azonban szintegy ellenségeink, valamint a tulzó k mi közöttünk, csalódnak számításaikban.

Ellenségeink azért, mert e védelemharc a nép harca . . .

Tulzó hazánkfiai közül a jobbak azért, mert az europai conjuncturák nem olyanok, hogy Magyarország most mint respublica fenállhasson . . .

Ne veszekedjünk formák felett, mielőtt birnók a lényegét . . . Legyen közöttünk egység és együtttartás.

Örködjünk lelkiismeretes szigorral, hogy pártok ne keletkezzenek . . ." (2. sz. 1.)

Erre válaszol a DebL aláfratlan cikkében febr. 27-én valószínűleg a szerkesztő. (Az esti lapok törvényesség harca. 1. sz. 2-3.)

5 *harcunk nem a szabadság harca* — A DebL szerint „Vannak emberek, a kik akarják hinni, hogy harcunk nem a szabadság harca, hanem egyedül a törvényességé; — és vannak emberek, a kik gyáva vagy kisszerű voltukban, el akarják tagadni e kortól a forradalom korszakát.” (2)

14 . . . az 1848. törvények . . . ennél a legjobb esetben sem akarunk többet — A DebL szerint „És az emberek támaszpontokul veszik a kormánynak legközelebb kimondatni állított azon politicáját, hogy az 1848-iki törvényt fentartani, s azoknak tiszteletet akar szerezni.

Mi tagadjuk azt, hogy e lett volna a kormány politicájának második része, hanem volt az, hogy nem kíván tenni semmit olyat, a mi a nemzet szabadsága kiegyenlítésének útját elvágna.

S erre meg kell egyeznünk, hogy felettebb csalódnak, azon nagy talentumu Esti laposok, a kik ebből azt akarják kisajtolni, hogy . . . a ház az 1848-iki törvényekre megegyez vagyis csak törvényességi harcot küzd.

. . . Tehát az Esti lapok, csak az 1848-ki törvények mellett hiszik az élet halál harcot?

Bizony, mint ellenségeink, ugy ők is csalódnak számításaikban. Mindketten egy révben járnak. — Hiszen az ellenségnek sem-

Sor:

mi sem volna kedvesebb, mint e törvényességi harc, mert ez esetben ők mit sem veszhetnek . . .

Mi nem mondjuk azt, hogy egy nemzetnek a körülményekhez képest nem kell alkuját le vagy felhangolni, de azt igenis mondjuk, hogy a ki a legjobb esetben csak az 1848-iki törvényeket akarja, az egyedül ezen magyar nemzetet példátlan gazsággal megtámadott ellenségeinek tesz szolgálatot." (2—3.)

252

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. márc. 2.] 489—91.

M: EL 8. sz. 4. ☉ választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

14 *manoeuvrirozó* — taktikázó, manőverező

21 *Sz. Tamásnál* — Szenttamásnál (113. sz.)

22 *Kassánál* — L. 1. sz.

31 *Qui quid optat, cito credit* — ki mit kíván, gyorsan elhiszi azt

39 *Répdy* — R. Mihály (1798—1849) 1848-ban őrnagy a 6. sz. Württemberg huszárezredben, s ezredével a magyar ügyszózatlakozott. Részt vett a Jellacsics elleni őszi hadjáratban. A schwechati csatában mint huszárezredparancsnok — Kossuth szerint — a magyar hadsereg megmentője volt. Decemberben tábornokká nevezték ki, s Perczel hadseregéhez csatlakozott. A Közép-Tiszánál fedezte a kormány menekülését. A febr. 26-i kápolnai csata után hadügyminisztériumba került, s kinevezték a magyar hadsereg főfelügyelőjének. Máj. 8-án ideiglenesen a hadügyminisztérium vezetését is átvette. Júl. 30-án Szegeden kolerában meghalt. (CikkBesz II. k. 403., 851.)

Gáspár lovasság dandárfő — Gáspár András (1803—1884) volt császári huszártiszt. 1848. okt. 8-án honvédőrnaggyá, majd 1849. ápr. 2-án tábornokká nevezték ki. Világos után halálra ítélték, de kegyelmet kapott.

40 *Vécsey* — gr. Vécsey Károly (1809—1849) volt császári tiszt. 1848. okt. 12-én lett ezredes, a bácskai hadtest parancsnoka. Dec. 15-én tábornokká nevezték ki. 1849-ben nagyváradi várparancsnok volt, ő foglalta el Arad várát. A 13 aradi vértanú egyike.

TÁBORI JELENETEK

[1849. márc. 5.] 491—92.

M: EL 10. sz. 2. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Leiningen derék őrnagyunk* — Leiningen-Westerburg Károly gr. (1819—1849) volt császári tiszt. 1848-ban a 19. gyalogezred őrnagya volt, 1849 márciusában ezredessé, majd júl. 1-én tábornokká nevezték ki. Az aradi 13 vértanú egyike. — gr. Leiningen őrnagy elfogatásáról és a kocsmai harcról szóló hír Vécsey Károly tábornok febr. 25-i hivatalos tudósítása alapján került az EL hasábjaira. (Honvéd 1849. márc. 2. 56. sz. 221—22.)
- 4 *rebell* — lázadó, rebellis
- 13 *Kereszturmdl* — Bodrogkeresztúrnál
- 14 *új magyar* — cigány
- 15 *Takács nevű huszár* — Szemere Bertalan számolt be a Közlöny hasábjain arról, hogy a tarcali ütközetben egy Takács István nevű huszár „egy őrnagyot levágott, egy kapitányt elfogott”. (Hivatalos rész. 1849. jan. 24. 9. sz. 27.)

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 5.] 492—94.

M: EL 10. sz. 4. 1—4. sz. aláíratlanul, 5—9. sz. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Nugent* — Nugent, Laval gr. (1799—1862) skót származású császári tiszt. 1849-ben nevezték ki táborszernaggyá.
Nugent . . . Bajánál összezörrent a ráccokkal — Baját megszállták a rác felkelők, a városi hatóság megadta magát a „karlovidi bizottmánynak”. Az állami búzakészleteket délre szállították a császáriak is és a szerbek is. (Közl 1849. márc. 3. 43. sz. 152.)
- 3 *soldatesca* — katonaság

Sor:

- 5 *már háromszor küldött alkukövetet* — Márc. 3-án a Közlöny híradása szerint már negyedik ízben jelent meg a „rácok parlamentere”. (Honvéd 1849. márc. 9. 62. sz. 247.; L. 256. sz.)
- 10 *Goldmark, a hírneves democrata* — osztrák tanár és országgyűlési követ, Jókai visszaemlékezésében az „osztrákok leghatalmasabb szabadságapostolának” nevezte. A „bécsi fenytörvényszék” elfogató parancsot adott ki ellene. (PH 1849. ápr. 26. 273. sz. 6.)
- 14 *A magyar bankjegyek cursusa Bécsben 96 pto.* — A Közlöny szerint „B é c s b e n a magyar hiteljegyek minden várakozáson felül jó kelendősegre találnak. Százásaink cursusa 92 frt, ötöseinké 96 frt, míg az egyesek és kettősök alpari [100%] járnak”. (*Legujabb hírek.* 1849. márc. 7. 46. sz. 162.)
cursus — árfolyam
- 19 *represalia* — megtorlás, megtorló intézkedés
- 21 *Napoleon ki akarja magát császárnak kiáltani* — Napóleon 1850-ben III. Napóleon néven kiáltotta ki magát császárnak.
- 23 *Damjanics előcsapatai már Vecsés körül járnak* — Damjanich Cibakházáról nem Vecsés, hanem Szolnok felé vette az útját. A közlemény megjelenésekor már Szolnoknál csatázott. (43. sz.)
- 26 *Apponyi* — Apponyi György alkancellár. Az ő nevéhez fűződik a közigazgatás központosításának egyik leghírhedtebb változata, az ún. adminisztrátori rendszer. 1844 és 1847 között a reformokért harcoló vármegyék ellenállását igyekezett megtörni a bécsi udvar azzal, hogy a központi hatalom erősítése érdekében az önálló megyei közigazgatás élére a saját megbízható embereiből adminisztrátort delegált.

255

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 6.] 494—95.

M: EL 1. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *per avia et devia* — úttalan utakon
- 15 *Ha ez való . . .* — Ez a hír is — mint oly sok ebben az időben — légből kapottnak bizonyult. Az MT is gyakran gúnyolta az EL „repülő híreinek” túlzott optimizmusát.

1196

Sor:

17 együtt készítik ... Magyarország új alkotmányát — Pázmándy Dénes 1849 januárjában Ghyczy Kálmánnal dolgozott ki tervet Windischgraetz számára Magyarország újjárendezéséről. (CikkBesz II. k. 679.)

256

A RÁCOK BÉKEPONTJAI

495.

M: EL 1849. márc. 6. II sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1849 márciusában — az oktrojált alkotmány nyilvánosságra hozatala után — a nemzetiségiek csalódtak autonomista törekvéseikben, egyre inkább elfordultak a bécsi politikától, s radikális politikusaik révén — mfg a hadiszerencse a magyaroknak kedvezett — a kossuthi politikához közeledtek. A szerb és a horvát sajtó valóságos hadjáratot indított a bécsi nemzetiségi politika ellen. (Kovács Endre I. m. 84—85. L. 33. sz.)

Az MT azt írta ebben az időben, hogy a szerbek egy pontot követelnek csupán, azt, hogy „Adják át a magyarok a szerbeknek a bánátot és Bács megyét, s akkor aztán a rácok a magyarokat nem bántják.” (1849. márc. 9. 21. sz. 83.)

257

ROBOTOLTATÁS

496.

M: EL 1849. márc. 7. 12. sz. 2—3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

6 *urbarialis fundus* — úrbéri birtok

8 *curialis telkek* — tisztviselő-telkek

15 *evalvatio* — becslés, értékelés, evalváció

Sor:

- 18 *Eötvös kormánybiztos* — Eötvös Tamás (1800—1867) a beregi ellenzék régi vezetője, nemzetőr-őrnagy, a munkácsi vár ideiglenes parancsnoka. 1849-ben Ung és Bereg megye kormánybiztosa volt. Világos után várfogságot szenvedett.
- 19 *robotban hajtóvadászatot tartott* — A cikk alapja az volt, hogy Szatmár megye febr. 28-án panasszal fordult az OHB-hez. Az úrbéri panaszok kivizsgálására Nagy József kormánybiztost küldték ki. (KossÖM 14. k. 551.) Márc. 10-én Eötvös Tamás ellen érkezett panasz az OHB-hoz, de nem „robotoltatás” miatt, hanem illetélen katonai intézkedéseit kifogásolták. (KossÖM 14. k. 637.)

258

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 7.]

497.

M: EL 12. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Következik majd a requiem is* — Hasonló gondolatot fejteget Jókai a *Requiem és a Te Deum egy füst alatt c. cikkében.* (71. sz.)
- 3 *Görgei az éjjel Mező-Kövesden hált* — A kápolnai ütközet után febr. 28-án gyülekeztek Mezőkövesden Damjanich, Görgey és Kmety György csapatai.
- 4 *Bém tábornok felszólítja a székelyeket . . .* — Bem febr. 22-én kiadott kiáltványáról van szó. (39. sz.)
- 6 *Heroicus* — itt: radikális
- 7 *Batthyányi Lajos nem ítéltetett el . . .* — Batthyány Lajost Bécsúj-helyre szállították.

259

FUTÓ HIREK

[1849. márc. 8.] 497—99.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bocskai huszárezred* — a 17. sz. honvéd huszárezred
- 6 *A Szolnoktól Abonyig vert ellenségnek . . .* — L. 51. sz.

Sor:

- 16 *pécsi német lap* — *Fünfkircher Zeitung*
Mária Anna császárné — a gyengeelméjű V. Ferdinánd gyermek-
telen felesége, akiről elhíresztelték a szegények iránti jóságát.
Jókai *A király felesége* c. cikkében gúnyolja a királyné jótékony-
kodását. (17. sz.)
- 27 *Sündencatalog* — bűnlajstrom, bűnjegyzék
cynosurdja — vezérelve

260

CHARIVARI

[1849. márc. 9.] 499—502.

M: 14. sz. 3. 1. aláíratlanul — 2. * választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Görgei Arthur Tokajnál* . . . — A febr. 26—27-i kápolnai csata
után a felső-magyarországi hadsereg vezényletét Görgey tábor-
nok vette át. Görgey a csapatait a Tisza felső folyásánál egyesítette,
hogy a nagy tavaszi hadjáratot előkészítse.
demoliroz — ledönt, lebont, elpusztít
- 2 *demontiroz* — szétszed, leszerel
- 4 *püstb* — pisztoly
- 6 *Bardtom Jankó* — vsz. Rákóczy János (29. sz.)
- 20 *Kállay Ödön* (1815—1873) — 1842-től radikális ellenzéki kép-
viselő. 1848 tavaszán Szabolcs vármegye főispánjává nevezték ki,
majd a szabolcsnádudvari kerület képviselőjévé választották.
1848 őszén az OHB kormánybiztosként küldte Fejér vármegyébe.
Később Komárom élelmezési kormánybiztosa lett. Az aradi kapi-
tuláció után egy ideig bujdosott. 1849. szeptemberében elfogták
és az Újépületbe zárták. A haditörvényszék halálra ítélte, de
Haynau — mielőtt még menesztették volna — megkegyelme-
zett neki.
Lauka Gusztó — Lauka Gusztáv (1818—1902) jogot végzett író,
költő, humorista és újságíró. 1840 óta munkatársa a különböző
szépirodalmi lapoknak. Fegyverrel és tollal vett részt a szabad-
ságharcban. 1848-ban ő volt az első magyar illusztrált vicclap-
nak a Charivari-Dongónak a szerkesztője. Világos után egy ideig
bujdosott, majd hivatalt vállalt.

Sor:

- 22 *Eötvös Sepi* — Eötvös József br. (1813—1871) író, publicista, politikus, a magyar realista regény megteremtője. 1848-ban kultuszminiszterként nagy lendülettel fogott a népoktatás rendszerének kiépítéséhez, de a szeptemberi fordulat után családjával együtt Bajorországba menekült. Az volt a felfogása, hogy Magyarországot nem szabad a Habsburg birodalomtól elszakítani.
- 23 *Trefort* — Trefort Ágoston (1817—1888) ügyvédi oklevelet szerzett kultúrpolitikus, közgazdász, író, publicista. 1848-ban Klauzál Gábor minisztériumában lett földművelési és kereskedelmi államtitkár. A szeptemberi fordulat után külföldre távozott, s csak 1850 végén tért vissza.
- 24 *Seregünket Kassánál megpacskolták* — Franz Schlick gróf altábornagy 8000 főnyi sereg élén dec. 11-én elfoglalta Kassát, s a vele szemben felsorakoztatott gyenge magyar csapatokat Miskolcig szorította vissza. (1. sz.)
- 39 *Durchlaucht* — fenség, őfömméltósága
- 41 *Latour* — 72. sz.
- 54 *Bulyovszky Gyula* (1827—1883) — belügyi tisztviselő, a KossH munkatársa volt a szabadságharc idején
- 57 *Schedel* — Toldy Ferenc (1805—1875) kritikus, a „magyar irodalomtörténetírás atyja.” Magyarországi német polgárcsaládból származott. Széchenyi híve volt, de 1848—49-ben távolartotta magát a közéletől. — Schädel németül koponyát jelent, így tréfa is rejlik a közlésben.

261

[1849. márc. 9.] 302—05.

M: EL 14. sz. 4. * választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Hajnik Pál* (1808—1864) — ügyvéd, Vác képviselője. 1848-ban a belügyminisztérium rendőri osztályának a tanácsosa, majd országos rendőrigazgató. Az aradi kapituláció után emigrált.
- 4 *septemvir* — hétszemélynök, a Hétszemélyes Tábla — a legfőbb ítélőszék — bírója
- 8 *kovács mihelytől* — a Kovács Lajos vezette békepárt.
- 11 *Rosinante* — Cervantes regényében Don Quijote gebéjének a neve

1200

[1849. márc. 10.] 505—06.

M: EL 15. sz. 2. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *nem a cethal nyeli Jónást* — Jónás, a Zebulon törzsből származott próféta a róla elnevezett bibliai könyv szerint azt az isteni parancsot kapta, hogy a ninivebelieket térítse meg. Ő azonban engedetlenül hajóra szállt, s a viharban a hajósok a tengerbe tasztották. Ezután egy cethal elnyelte s a cet gyomrában meg is tért. A hal erre kivetette a szárazföldre, s pedig megtérítette a niniveieket.
- 6 *Azt mondja Martius, hogy az Esti lapok titkos programja volt G. fővezért dicsérni* — Az MT Terrorista álnévfű glosszáírója szerint „Vannak emberek, kiknek sohasem lehet kedvökben jární; emberek, kik mig Dembinsky alatt volt a magyar haderő, erősen állíták, sőt egy hírlap titkos programmjául is tevék fel, miszerint jelen körülményeink közt az egyetlen possibilis hadvezér Görgei, a többi mind impossibilis egyéniség; most pedig, midőn a vezérlet csakugyan Görgeire bízott, ismét fenhargon hirdetik, hogy már végünk van, hogy győzünk lehetlen, s hogy Dembinsky volt az egyetlen ember, kiben megnyugodhatni lehet.” (1849. márc. 20. 20. sz. 76.) Ugyanez a cikkíró azt is megmagyarázza, hogy e nézetváltoztatásnak mi volt az oka. Amikor a felvidéki hadjárat után a felső-tiszai hadsereghez csatlakozott Görgey hadteste, a békepárti „egyezkedők” a váci proklamációból „merített monarchikus reményeik valósulásának idejét eljöttnek hívék, s elkiálták, hogy Görgei az egyedül possibilis hadvezér, nem azért, mert vezéri talentumot, sasszemű éleslátást, és organialó tehetséget tanusított, hanem azért mert (ezt azonban csak gondolák) monarchikus szellemű proclamatiót, vagy is napi parancsot bocsátott közre.” s azt hitték, hogy az egész sereget császárbarát irányába befolyásolta. (Uo.) Az MT másnapi vezércikke szerint „Vetterben a komány olly vezért küldött hozzájok [a magyar hadsereghez] ki tán eredménye lehet egy párt működésének, mellyről egy idő óta sokat hall az ember beszélni.” (1849. márc. 21. 21. sz. 81).
- 7 *G. fővezért* — Görgeyt
- 10 *sárga schnabelű* — sárga csőrű, éretlen
... *ollykor kédrunkra is előre kikukorékol* — Már korábban eml-

Sor:

tettük, hogy milyen politikai károkat okoztak a szabadságharc idején a jól értesültségüket fitogtató újságírók. (50. sz.)

12 ... nézze meg *Martius sajtó szívmait* ... — Márc. 8-án írta az MT: „Ha a körülmények úgy hozták magokkal, hogy Görgei legyen a fővezér, legyen ő az a szó teljes értelmében, mert mi minden emberünkben annyi hazaszeretetet teszünk fel, hogy a közös ügyében a haza javán kívül más tekintetekre nem is gondolnak.” (20. sz. 79.)

31 *Mathias gallus* — Mátyás kakasa

32 *Galli Mathias* — a kakas Mátyása

34 *Galli Mathias* — galimatiász, zagyva beszéd, badarság

263

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL

[1849. márc. 10.] 506—07.

M: 15. sz. 2—3. © választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 *X. Őrnagyunkról beszélnek* ... — Valószínűtlen történet. Mende-monda lehetett.

10 *Perczel Mór tábornok Szegedre megy* ... — Március elején elhatározta a kormány, hogy a Pest visszafoglalására irányuló főtámadással párhuzamosan, felmenti az Alduna legfontosabb erődítményét Péterváradot. E hadművelet végrehajtásával Perczel Mór tábornokot bízták meg, aki március derekán Debrecenből utazott Szegedre, hogy Hadiktól a IV. hadtest parancsnokságát átvegye.

264

A SÜLT ÖKÖR

508—09.

M: EL 1849. márc. 16. 19. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

13 *egyenlőség* — Egyenlőségi Társulat (18. sz.)

19 *vinkomlás* — nemes szőlő — pl. aszú — törkölyéből készített gyengébb minőségű bor

1202

Sor:

- 36 *divat lyon* — arslán, divaturacs, piperkőc
44 *Idearum associatio* — eszmetársítás, eszmék kapcsolata
45 *travestdi* — nagyszerű költői tárgyat kisszerű alakba öltöztet át
47 *pseudonymon* — álnév

265

FUTÓ HIREK

[1849. márc. 17.] 509—11.

M: EL 20. sz. 4. 1—5. © választójellel 6. * választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 . . . megütköztek az ellenséggel — Ebben az időben előkészületek folytak a támadó tavaszi hadjáratra. Nem volt ütközet március idusán sem.
- 6 *Tegnap érkezett ide Lenkey* — Két nap múlva a *Repülő hírek* c. rovatban már azt olvashatjuk, hogy a Hardegg ezred pusztulásáról szóló hírt nem az ezredestől, hanem „egy pesti menekvőtől” származott. (266. sz.)
Lenkey — L. János (1810—1850) — mint a Württemberg huszárok századosa 1848-ban századával Galiciából hazatért. Októberben őrnaggyá, majd ezredessé nevezték ki, s a Hunyadi huszárezred parancsnoka lett. Márc. 15-én nevezték ki tábornokká s Komárom várparancsnokává. Világos után a börtönben megőrült és meghalt.
- 13 *Conducat sanitati* — válják egészségére

266

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 19.] 511—12.

M: EL 21. sz. 4. © választójellel

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Multkori repülő hireink* — A *Lenkeyről* szóló közlemény nem a *Repülő hírek*, hanem a *Futó hírek* c. rovatban jelent meg márc.

Sor:

17-én. E rovatcímcseré azonban azt mutatja, hogy a két közlemény szerzője azonos.

9 *Jelacsics valamelyik nap Kecskeméten volt . . .* — L. 85. sz.

13 *Dunavecstől fölégették a császári rablók* — A hadtörténetírás erről nem tesz említést.

267

KÉZDI VÁSÁRHELY

512—13.

M: EL 1849. márc. 20. 22. sz. 2—3. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

8 *nagyszombati csata* — 1848. november elején, amikor Simunich észrevette, hogy a magyarok be akarják keríteni, visszavonult az országhatárra. Utócsapatát Guyon a Pozsony megyei Nádasdnál megszorította ugyan, de ezzel csak gyorsabb menekülésre ösztököltette Simunichot, akinek sikerült elkerülnie, hogy harapófogóba zárják. (CikkBesz II. k. 862.)

10 *Philipovics* — Josef Philippovich (1819—1889) császári tisztt, vezérkari őrnagy, Roth tábornok alvezére Ozoránál esett fogságba Roth tábornokkal. 1874-től tábornoszernagy.

41 *Fábián Dániel* (1810—?) — 1848-ban Kézdivásárhely református lelkésze és képviselője. 1849-ben híven követte a kormányt Debrecenbe, majd Szegedre és Aradra. A kapituláció után Bukarestbe menekült, s 1850-ben tért vissza Kézdivásárhelyre. 1852-ben a haditörvényszék kötél általi halálra ítélte, de kegyelemben részesült, s 1856-ig raboskodott. Utána ismét megválasztották lelkésznek.

Febr. 17-én jelent meg a Közlönyben a kézdivásárhelyi eseményekről írt beszámolója. (31. sz. 112.)

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 21.] 514.

M: EL 23. sz. 4. 1—3. + választójellel; 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Baján nincsenek többé rációk* . . . — Perczel Mór a Délvidéken március közepén a Szeged—Zenta—Szabadka háromszögben folytatott hadműveleteket a szerb felkelők ellen. A cél az ostromzárral körülvett Pétervárad megerősítése volt.
- 3 A bécsi hír alaptalan volt.

HÍR HÁTÁN HÍR

[1849. márc. 26.] 514—17.

M: EL 27. sz. 3—4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Szöreg, Szentivány, Deszk be van véve* — Febr. 13-án a szerbek a Tisza balpartján Szöregnél, Deszknél és Szentiványnál megve-tették a lábukat. Perczel Mór március közepén érkezett Debrecen-ből Szegedre azzal a feladattal, hogy Péterváradot felmentse. Márc. 22-én azzal kezdte a hadműveleteit, hogy a szegedi had-osztállyal megtámadta a szöregi, deszki és a szentiványi táborokat és a szerbeket visszaűzte Törökkanizsára. — Szöreg, Deszk, Szentivány [Ószentiván] — háromszögben elhelyezkedő köz-ségek a múlt századi Torontál megye törökkanizsai járásában, Szeged alatt a Tisza és a Maros térségében; közigazgatásilag ma Csongrád megyéhez tartoznak.
- 6 *Baja és Zombor . . . Zenta is vissza van véve* — Zombort és Zentát márc. 23-án foglalta vissza a szabadkai hadosztály.
- 11 *Bem bevette Brassót* — Bem márc. 19-én kardcsapás nélkül vonult be Brassóba. (28. sz.)
- 19 *Windischgraetz . . . jónak látta, Győrbe felvonulni* — A császári csapatok márc. 25-én a Losonc, Balassagyarmat, Gödöllő, Tápió-

Sor:

bicske, Nagykáta, Cegléd vonalon álltak, sőt Ratisch dandára Szolnokon volt.

A cikkszerző ugyancsak sietteti Windischgraetz visszavonulását.

- 51 *Mósa* — M. Pál — erdélyi birtokos, a szabadságharc idején honvédhadnagy volt
- 53 *die Szekler haben sehr gut gefochten wie die Löwen, sie sollen von meiner Seiten reichlich belohnt werden* — a székelyek úgy küzdöttek, mint az oroszlánok, bőségesen meg fogom őket jutalmazni
- 60 *aula* — az egyetem udvaráról elnevezett bécsi forradalmi ifjúság, a bécsi légió
- 69 *Berger* — von der Pleisse, Georg Freiheit Berger, császári alezre-des, „az aradi hitszegő várparancsnok fia”. (KossÖM 14. k. 687.)

270

REPÜLŐ HIREK

[1849. márc. 26.] 517—19.

M: EL^v₂27. sz. 3—4. 1—4 + választójellel, 5—11 * választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Benignit* . . . — A Honvéd szerint „A gaz Benignit kocsjában lőtték meg, mikor éppen indulóban volt.” (*Legújabb*. 1849. márc. 21. 71. sz. 290.) Másnap is említi a Honvéd a *Vegyes dolgok* c. rovatában, hogy a százsz szerkesztő „megboldogult”. (72. sz. 284.; L. 165. sz.)
- 5 *Bem talált Szebenben* . . . L. 61. sz.
- 14 *Windischgrätz kezd kiesni az udvar kegyéből* — Windischgraetzet ápr. 12-én menesztette Ferenc József.
Egy másik hír szerint Jellacsics „feladta Windischgraetzet, hogy nem jól viszi a hadi dolgokat.” (*Egy halmaz újdonság*. Honvéd 1849. ápr. 4. 83. sz. 326.)
Az a hír is elterjedt, hogy Windischgraetz már április elején „megsebesülését adván okul, letették a fővezérségből, helyét Jellachich foglalta el.” (Honvéd 1849. ápr. 4. 83. sz. 326.)
- 17 *Pálfi Móric seletre vonatott* . . . — A magyar bankjegyeket Windischgraetz tiltotta be. (60. sz.)

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 3.] 519—20.

M: EL 34. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Perczel Mór Verbásznál nyolcszáz rdcot leölt* — Perczel Újvidék felé vonulva márc. 26-án Kulánál és Verbásznál kelt át a Ferenc csatornán, s az ottani gyenge szerb őrségeket kiűzte. A szegedi hadiszállásról márc. 28-án küldött jelentést Kossuthnak. Részletesen beszámolt a délvidéki eseményekről, de az itt említett adatok nem szerepeltek benne. A hírek nyilván hallomás után keletkeztek. (Honvéd 1849. ápr. 2. 81. sz. 3.)
- 3 *Péterváradot felszabadította az ostrom alól* — Perczel márc. 27-én érkezett Újvidékre. Másnap valóban intézett kirohanást Péterváradból Kamenic ellen, de azt kellett tapasztalnia, hogy a zár-sereg Mamula ezredes vezetésével aránylag erős. Ellátta élelmiszerekkel a várat, majd Lederer közeledtének a hírére — mielőtt az utat elzárták volna előle — márc. 30-án visszatért hadosztályához Kiskérre.
- 5 *Guyon is megérkezett már rendeltetése helyére* — A komáromi várkapitánnyá kinevezett Guyon ápr. 20-án érkezett Komáromba. (96. sz.)
- 9 *Bangya* — B. János (1817—1868) Bécsben testőr, majd az erdélyi udvari kancellária tisztviselője. 1868-ban Presburger Zeitung c. pozsonyi lap szerkesztője. A szabadságharc idején előbb a Perczel Mór szervezte Zrinyi csapat, majd a 35. honvédzászlóalj századosa. Dec. 18-án őrnaggyá és zászlóaljparancsnokká nevezték ki. 1849 tavaszán Bereg határőrzésére rendelték. Szept. 17-én a komáromi várba menekült, majd emigrált.
- 11 *Bubna* — Franz Bubna; nem császári komisszárius, hanem császári ezredes volt

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 4.] 520—21.

M: EL 35. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Pestről jövőek beszélnek* — Ez a kezdet és a két közleményhez csatolt „újdondászi megjegyzés” csaknem bizonyossá teszi Jókai szerzőségét.
pénteken — márc. 30-án
Ipolyság felől pénteken nagy dgyúzást lehetett hallani — Csorich márc. 30-i jelentése szerint a magyarok Balassagyarmat és Losonc közt lerombolták az Ipoly hídjait.
- 3 *A pesti nép ezerekenként tódul . . .* — L. III., III., 127. sz.
- 5 *Szombaton* — márc. 31-én
- 7 *Azt beszélnek: hogy Schlick* — Ez mendemonda volt.
- 9 *Windischgrätz . . . becsukatta* — Ez is rémhír volt.
Wróna tábornok — Wróna-Freudenthal, Ladislaus gr. (1795—1849) császári vezérőrnagy. A febr. 26—27-i kápolnai csata után visszahívták, Veronába helyezték, s ezért öngyilkos lett.

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 5.] 521.

M: EL 35. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *a piemontiak erősen megverték Radetzkyt* — Ez a hír is téves volt.
- 5 *Lobkovicz* — Joseph Fürst Lobkowitz, császári tábornok
- 7 *Schlick szdmos vendéget hív meg Hatvanba ebédre . . .* — Kossuth az OHB-nek írt ápr. 3-i levelében Gáspár András huszártisztról, a hatvani csatában hősiiesen harcoló vezérről említi, hogy „becsületesen kiérdemlé a tábornokságot. Négy osztrák generalis (Schlich, Lichtenstein, Lobkovicz, Barrot) állott a szerény, csen-

Sor:

des, egyszerű huszárezredesnek ellene: Schlick kérkedve hívta meg déli vendégeit „auf eine brillante ungarische Haasenhetz’ [ragyogó magyaros nyúl vadászatra], s az igénytelen, egyszerű magyar huszártiszt úgy meg „hetzelte’ az osztrák gróf fővezért, divisionarius [hadosztályparancsnok] hercegeivel egyetemben, hogy ugyancsak hegedült a kantárszárral, míg Bagnál . . . benyargalt a sáncok mögé.” (KossÖM 14. k. 801.; L. 87. sz.; Vö.: 93. sz.)

274

HIREK

[1849. ápr. 6.] 522—25.

M: EL 37. sz. 2. 1—18 + választójellel; 19 © választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 *együds után köszönetnek le* — gr. Wrba nem mondott le, hanem menesztették; Ottinger altábornagy pedig Jellacsics 1. és 2. lovasdandárát vezényelte.
- 8 *Windischgraetz parancsot adott ki . . .* — L. 65. sz.
- 25 *Prágában . . . Jellacsics arcképét a hajdan bálványozó nép megégette* — A márc. 4-én kiadott oktrojált alkotmány után megváltozott a nemzetiségiek hangulata. Elfordultak Béctől s magyarokkal keresték a kibékülés útját. Az elégedetlenség lángja a császári nemzetiségi politikával szemben legerősebben Prágában csapott fel, ahol nyílt téren égették el Jellacsics arcképét. Az utcákon hangosan tüntettek a magyar és lengyel forradalmárok mellett. Lelkesen éltették Kossuthot, Bemet és Dembinskit. Először jutottak jelentős politikai befolyáshoz a radikális és demokrata cseh politikusok, akik türelmetlenül sürgették a szakítást a bécsi udvarral. (Kovács Endre i. m. 84.)
- 32 *Raspail* — Raspail, François Vincent (1794—1878) francia vegyész, politikus és lapszerkesztő. 1848-ban a radikális L’ami du peuple (a nép barátja) c. lapot alapította, amelyben jakobinus nézeteket hirdetett. 1849. máj. 15-én ötévi fogságra ítélték, s 1853-ban Belgiumba távozott.
- 62 *Tápió Bicskénél . . .* — Ápr. 4-én Jellacsics Gödöllő felé menetelő hadtestének két dandárnyi hátvédje még Tápióbicskén volt,

Sor:

- amikor Klapka elhamarkodottan támadott. Míg Görgey télenkedett, a császáriak Nagykáta felé szorították a magyarokat. Görgey ekkor szánta rá magát a közbeavatkozásra, s Damjanich III. hadtestének bátor katonái — főleg Knezich Károly ezredes csapatai: a rettenthetetlen 3. és a veres sipkás 9. zászlóalj Földvályú Károly és Kiss Pál vezényletével, szuronyt szegezve megfordították a csata kimenetelét. A Tápió-híd elfoglalása után a faluból is kiszorították az ellenséget. A honvédek 800 embert és négy ágyút vesztek. A császáriak vesztesége jelentéktelenebb volt.
- 64 *E csata legnevezetesebb következménye . . .* — A tápióbecskői győzelem azzal az előnnyel járt, hogy a Tisza középső és felső folyásától Pest felé vezető főutakat a honvédek ellenőrizték. De ez a csata bizonyos mértékig le is leplezte azt, hogy a magyarok fő célja Windischgraetz jobb szárnyának a bekerítése s a honvédség zöme nem Hatvan táján, hanem a mocsaras Tápió mentén gyülekezik.
- 67 *hétfő* — ápr. 2-án
Bem hétfő óta ostromolja Gyulafehérvárt — Bemet Brassó márc. 19-i elfoglalása, majd serege megszervezése után a kormány a Bánátba rendelte, hogy együttműködjék Perczellel. Bem előtte a román felkelők két központját, Déva és Gyulafehérvár várát igyekezett elfoglalni. Déva csak máj. 25-én kapitulált. Bem körülvárta Gyulafehérvárt s márc. 31-én ágyúztatta. Miután hiába szólította fel megadásra August ezredest, a város parancsnokát, seregével elindult a Bánátba. Gyulafehérvárt ápr. 5-én foglalták el a magyar csapatok. (*A gyulafehérvári hadjáratról.* Honvéd 1849. ápr. 7. 8. sz. 338.)
- 68 *Nagyváradon a vérszörvényszék többeket . . . fűbelövetett* — Márc. 28-án Kossuth intézkedett, hogy Szentkirályi Móricot és cinkosait a nagyváradai „vegyes törvényszéknek” adják át. (KossÖM 14. k. 746.) Hohenloc Sándor herceg (1811—1863) nagyváradai kanonok nagyprépost javait lefoglalták. (KossÖM 15. k. 757.) Becsei (Piller) Károly kereskedőt, állami élelmezési szállítót Nagykárolyban elfogták, mert az ellenségnek sót szállított, s ápr. 10-én a rögtönítélő bíróság ítélete alapján kivégezték. (KossÖM 14. k. 758.)

[1849. ápr. 7.] 526.

M: EL 38. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bag* — község a Galga lapályán Pest megye váci járásában
- 3 *az áruló gróf Török* — A hír ebben a formában nem igaz. Gróf Török Sándor császári huszárezredesnek nem a gyűrűs ujját, hanem a gyűrűjét mutatták be Kossuthnak. Ez a gróf volt a parancsnoka azoknak a császári csapatoknak, amelyek márc. 2-án a felkelt egri nép ellenállását megtörve a várost elfoglalták, s hatalmas sarcot szedtek be a lakosságtól. Kossuth ápr. 5-i jelentése szerint „A hazaáruló Gróf Török gyűrűje egy huszár által Klapka tábornoknak meghozatván, úgy látszik érdemlett büntetését vevé, bár tekintve honárulását s Egerben elkövetett több mint szemtelen személyes rablásait, nem érdemlé, hogy a csatatéren haljon meg.” (KossÖM 14. k. 818.)
- 5 ... *egy görög termetű vitéze* — Riedesel, Hermann Freiheit -- előbb a Mengén vértesezred századosa a bécsi helyőrségben, majd császári huszárezredes. Ápr. 4-én esett el a tápióbicskei csatában. *Sebő hadnagy* — Sebő Alajos (1814—1882) az Eszéken állomásozó 1. sz. huszárezred — a Gáspár-huszárok — főhadnagya volt a szabadságharc kezdetén. A magyar hadügyminisztériumban Mészáros Lázár segédtitkára lett. Okt. 12-én a 13. sz. huszárezred — a Hunyadi-huszárok — őrnagyává nevezték ki, majd a Császárhuszárokhoz került. Egységével végigküzdötte a szabadságharcot. Máj. 26-án alezredes lett. Dec. 12-én először főbelövésre ítélték, majd 16 év vasban töltendő várfogságra. Négy esztendőt raboskodott Munkács várában, s 1853 decemberében amnesztiával szabadult.
- 6 ... *porba ejtetett* ... — Az említett összecsapás az ápr. 4-i tápióbicskei csata előtt a harcvonalon zajlott le. A Herkules-alakú Riedesel odavágtatott Sebő Alajoshoz, aki nyomban felvette a harcot, s a heves összecsapásban Sebő már két sebből vérzett, amikor egy hatalmas kardcsapással kettéhasította a császári tiszt fejét. Kossuth is beszámolt az esetről ápr. 5-i jelentésében: „Sebő alezredes a császárhuszároktól, ki hüvelykuján erős sebet is kapott ... az ellenséges sereg egyik kérkedő óriási termetű főtisztjét

Sor:

személyesen vágta le, s gyönyörű becses lovát magával hozta." (KossÓM 14. k. 818.) Jókai számos helyen feldolgozta a csataterí párbajjelenetet. (A köszívű ember fia! II. k. JKK 28. k. 396—403.)

276

HIREK

[1849. ápr. 10.] 526—29.

M: EL 40. sz. 3—4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 Kossuth tegnap Gödöllőn halt — Kossuth már ápr. 7-én este Gödöllőn írt jelentést a „dicsőséges napokról”. Ápr. 9-én ismét Gödöllőről küldött „nyílt levelet”, 10-én pedig már Gyöngyösről írt tudósítást Görgeynek.
- 10 . . . Vecsésnél megtámadott — Jellacsics hadteste április elején a szolnoki vasútvonal mentén cirkált oly módon, hogy szükség esetén Schlicket tudja támogatni.
- 14 fides penes auctorem — a szerzőt a felelősség, lelke rajta
- 16 Batthyányt Kázmér Szent-Tamást földig lerontotta — Perczel Mór tábornok — Batthyány Kázmér főbiztossal — márc. 27-én vette be Szenttamást. (Vegyes hírek. Honvéd. 1849. ápr. 9. 87. sz. 344.; L. 113. sz.)
- 24 Turia — szerb lakosú nagyközség a múlt századi Bács-Bodrog vármegye óbecsei járásában
- 32 Szecső — Tápiószecső, Pest megyei község
- 36 Brassóban mart. 25-én tartatott . . . — Brassó felszabadítása után a Moltke Miksa szerkesztésében megjelent „becsületes irányú lap”, a Kronstädter Zeitung, szerint „Mart. 25-én Brassónak minden egyházaiban, T e D e u m' tartatott Erdély békéjének a győzelmes magyar sereg általi helyreállításáért. És a várost vörös-fehérszöld lobogók díszesíték”. (Vegyes hírek. Honvéd 1849. ápr. 7. 86. sz. 339—40.)
- 56 dicasteridlis hivatalnokok — közigazgatási hivatalnokok
- 63 Kis-Enyed — románul: Sangatin, vegyes lakosú község a múlt századi Alsó-Fehér vármegyében
A román felkelők elől okt. 14-én menekült ide mintegy 400 ember. Nagyszebeni felszólításra a védelmi állásba helyezkedett

Sor:

magyarok lerakták a fegyvert, mire okt. 18-án a románok 140 menekültet kivégeztek. (*Egy az Isten* II. k. JKK 70. k. 177., 495.)

277

KÜLFÖLDI HIREK
[1849. ápr. 10.] 529—31.

M: EL 40. sz. 4. © választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Felső Alsatia* — Felső-Elszász, Felső-Ausztria
- 3 *Siklós* — helység Baranya vármegye siklósi járásában
- 15 *Kreishauptmann* — körzeti százados
- 16 *Albini* — A. Fülöp hadnagy, később térszázados
- 22 *V. Henrik* — Ezt a nevet viselte a Chambord gróf, a bordeaux-i herceg (1820—1883), a Bourbon dinasztia klerikálisokra támaszkodó, korlátolt képességű tagja. 1848-ban a legitimisták őt szerették volna trónra emelni. A Wiener Zeitung szerint ebben az időben Franciaország egyes helységeiben hetenként háromszor különleges imát mondtak V. Henrikért, aki ott valóságos Messiásnak számított. (1849. márc. 25. 72. sz. 869.)
- 25 *juste milieu* — arany középút
- 31 *Bem megparancsolta az erdélyi postának . . .* — Bem különös gondot fordított a posta zavartalan működésére. (Honvéd 1849. ápr. 4. 83. sz. 326.)

278

HIREK

[1849. ápr. 11.] 531—33.

M: EL 41. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 15 *Wrba . . . letette* — Jókai itt is költött hírt tett közzé. (272. sz.)
- 24 *a bicskei ütközetben* — az ápr. 4-i tápióbicskei csatában (274. sz.)

Sor:

- 36 *Kossuth mindnyójokat kálvinistákká akarja tenni* — A szabadságharc idején a katolikus vidékeken a császáriak azzal is agitáltak, hogy Kossuthék a kálvinista vallást akarják „államvallássá” tenni a katolikus Habsburgok vallásával szemben.

279

HÍRREK

[1849. ápr. 12.] 533—36.

- M: EL 42. sz. 3—4. 1—3. egycsillagos (*) választójellel; 4—13. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *a mieink kilencedikén bevonultak Pestre* — A magyar csapatok ápr. 24-én szabadították fel az ország fővárosát.
- 12 *kerepesi út* — a mai Rákóczi út és a VII. és a VIII. kerületben
- 23 *mint tették Lemberggel* — 1848-ban a hadi események következtében egészen leégett a híres lembergi egyetem hatalmas könyvtárával, kézirat-, természetrajzi- arckép- és régészeti gyűjteményével.
- 24 ... *Prágával* — 1848. jún. 11-én tört ki Prágában a forradalom, amelyet Windischgraetz kíméletlen ágyúzással tört le.
... *Krakkóval* — Az 1815-i bécsi kongresszus alapította a mintegy 140 000 lakosú krakkói kis köztársaságot, a független lengyelek utolsó menedékét. Az 1830-i lengyel felkelés után 1846. márc. 3-án megszállták az osztrák és orosz csapatok mint a meg-megújuló felkelések központját, s véres megtorlás után Ausztriához csatolták.
- 30 ... *arra érdemessé tették* — Kossuth ápr. 16-án javasolta, hogy a vörös sipkát kitüntetésként viselhesék a honvédek. (KossÖM 14. k. 825.)
- 35 *Komáromot egy ideig ostromolta Welden* — L. 81. sz.
- 46 *Báró és bankár* — Hugó Károly 1847-ben írt színdarabja, amely egy tönk szélén álló nagykereskedő anyagi és szerelmi drámájával foglalkozik. 1849. ápr. 13-án „pesti színészeink közreműködésével” elő is adták Debrecenben a sebesült honvédek javára. (*Debreceni napló*. Közl. 1849. ápr. 13. 78. sz. 286. Géresi Kálmán: *A debreceni színészet vázlatos története*. Debrecen 1889. 32. Juhász Géza i. m. 280.)

Sor:

53 *Vasvári szabadsapata e napokban indul Erdélybe — 1849. elején bízta meg a kormány Vasvári Pált a Rákóczi szabadsapat alakításával.*

A csapat szervezése idején Vasvári Jókait is felszólította, hogy csatlakozzék csapatához. Jókain erős kísértés vett erőt, hogy felcsapjon katonának. (HhM 5. k. 45—48.)

Ápr. 4-én még arról adott hírt Kossuth Lajos, hogy „sem a Vasvári sem a Hatvani-féle csapatok még nincsenek olly szervezetben, hogy táborba küldethetnének”. (KossÖM 14. k. 816.) Vasvári Jókainak mint „régibb barátjának” ápr. 23-án már Erdélyből írt cikket az EL-ba: „Ide csatolom a Rákóczi csapat két kalandját, mely az oláhok elleni működést megkezdette.

Közöld lapodban, a mint köre és hivatása engedi.” (A *lázongó oldhok*. 51. sz. 1.) Később arról emlékezett meg Vasvári, hogy csapata máj. 2-án Bánffyhunyadra érkezett. (A *Rákóczi csapat egyik kirdnduldsa*. PH 1849. jún. 3. 305. sz. 109.)

55 *Bem folyvást löveti Gyulafehérvárt — L. 274. sz.*

66 *Ist die Brücke verloren, Siebenburgen verloren — ha a híd elvész, Erdély vész el (39., 124. sz.)*

80 *Különös lenne . . . — Később Kossuth csak előírta Kiss Ernő számára, hogy „Rott és Phillipovits tábornok, gróf Montecucollí ezredes, Fligelli és Scudier őrnagyok” továbbra is Nagyváradon maradnak, s így nem részesültek a „szigorúbb bánásmódban”. (KossÖM 14. k. 372.)*

Fligelli — August Fligely (1811—1879) Jellacsics tábornokari őrnagya

Kossuth febr. 8-án utasította Kiss Ernő altábornagyot, hogy a Nagyváradon levő — itt említett — foglyokat Szatmárra szállítsa, s a szigorúbb bánásmódot „saját fővezérségek magyar foglyok iránti embertelenségének” köszönjék. (KossÖM 14. k. 372.)

280

[1849. ápr. 16.]

537.

M: 1. EL 45. sz. 1. aláíratlanul.
2. Honvéd 1849. ápr. 24. 98. sz. 388. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *Perényi* — P. Zsigmond (1793—1849) a főrendi ház ellenzéki tagja, Ugocsa megye főispánja. 1848 tavaszán és nyarán erdélyi biztos. 1848 októberétől a főrendi ház másodelnöke és az OHB tagja. 1849 októberében az osztrákok kötél általi halálra ítélik és kivégzik.
- 6 A kolozsvári Honvéd az EL nyomán közli a „miniszteri kombinációt”.
- 10 Az új kormány — Szemere Bertalan miniszterelnökkel az élen — máj. 1-én alakult meg. Csányi László közmunka és közlekedésügyi miniszter lett, Vukovics Sebő igazságügyminiszter. Bathyány Kázmér vezette a külügyminisztériumot — és ideiglenesen a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium élére került. Horváth Mihály a vallás és közoktatásügyi minisztériumot vette át. Duschek Ferenc lett a pénzügyminiszter, Szemere Bertalan megtartotta magának a belügyi tárcát is.

281

HIREK

[1849. ápr. 21.] 537.

M: EL 50. sz. 5. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 1 Az 1. sz. hírt az EL nyomán közli a kolozsvári Honvéd. (*Vegyes hírek*. 1849. ápr. 26. 102. sz. 404.)
Windischgracset visszahívták — Ludwig Welden ápr. 12-én vette át Windischgracztól a fővezérséget.

282

REPÜLŐ HIREK

[1849. ápr. 23.] 538.

M: EL 5. sz. 4. + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Bem altbornagy* . . . — Bem 1849 áprilisában Erdély biztosítása és Gyulafehérvár körülzárása után a Bánságba vonult, hogy az

Sor:

Aradot körülvevő Vécsey Károllyal együtt Temesvárt is beke-
rítse. (238. sz.)

Zdm — Zentelke, helység a múlt századi Kolozs vármegyében
2 *grosjdval* — zömével

4 . . . *Estergomot elfoglalta* — Welden ápr. 17-én helyezte a főhadi-
szállását Esztergomba.

7 *Pulszky Ferenc Londonban . . .* — Pulszky Ferenc és Teleki László
tevékenységéről szóló hírt átvette a kolozsvári Honvéd. (*Vegyes
hírek*. 1849. ápr. 28. 104. sz. 412.)

Pulszky Ferenc író és archeológus 1849-ben magyar küldött volt
Angliában, s igen aktív propaganda tevékenységet fejtett ki,
hogy a szigetországot — elsősorban a liberális politikusokat —
megnyerje a magyar ügynek. Februárban érkezett angol földre,
s feleségének arisztokrata kapcsolatai révén hamarosan szert tett
befolyásos barátokra. Miként Teleki László Párizsban, ő is fő
feladatának tekintette, hogy magyarbarát cikkeket írjon és ír-
son a különböző pártállású lapokba, népszerűsítse a magyar sza-
badságarcot, hogy a közvéleményt minél szélesebb körben be-
folyásolhassa s ezáltal nyomást gyakorolhasson az angol kormány-
ra. Barátai körében propaganda irodát szervezett, s e hivatal szá-
mos cikkben bizonygatta, hogy a magyarok jogos kívánságai
mértéktartóak, míg a túlzott nemzetiségi követelések teljesíthe-
tetlenek s az orosz intervenció sérti a nemzetközi jogot. Mintegy
14 tekintélyes angol sajtóorgánium állt rendelkezésükre, s ezek a
dicsőséges tavaszi hadjárat idején szívesen közölték a magyarok-
kal szimpatizáló cikkeket. Az érdeklődés és a magyarok iránti
rokonszenv májusban csapott a legmagasabbra. Pulszkyt még
Palmerston is fogadta szalonjában. Igaz, magánemberként, s tu-
lajdonképpen politikai segítséget nem nyújtott, mert az angol
hivatalos álláspont szerint az erős Ausztria léte „európai szüksé-
gesség”. Pulszky is hasztalan bizakodott. Magyarországon azon-
ban azt remélték, hogy Anglia fellép a szabadságarc érdekében,
s nem nézi tétlenül az intervenciót.

A detronizáció után Batthyány Kázmér külügyminiszter forma-
szerint is elküldte Pulszky Ferenc részére a kormány megbízó-
levelét, s fő feladata lett — jelentős kereskedelmi előnyök feljárn-
lásával — rábírní az angol kormányt a cári beavatkozás elleni
tettleges fellépésre.

Pulszky személyes érdeme volt, hogy az angol parlamentben
gyakran tiltakoztak az oroszok ellen. Márc. 2-án pl. Dudley
Stuart — Pulszky barátja — intézett kellemetlen kérdést Palmer-

Sor:

stonhoz az orosz csapatoknak osztrák területre lépéséről. (Haraszti Éva i. m. 82—94.)

- 11 *nem sokára tudomásra jövendő eredmények igazolandják . . .* — Kossuth is nagy reményeket fűzött Palmerston politikai szimpátiájához, s csak a szabadságharc bukása után látta be, hogy „Franciaország és Angolország . . . megcsalták várakozását”. (Haraszti Éva i. m. 94.)
- 94 *Teleki László* — T. László gr. (1811—1861) erdélyi követ, már 1843-ban elismert tagja a főrendi tábla reformpártjának. 1844-ben — Batthyány Lajos gróffal — a Végeylet egyik vezetője. Itt lépett szorosabb politikai kapcsolatba Kossuth Lajossal, az egyesület igazgatójával. A reformereket tömörítő Ellenzéki Kör elnöke volt. A szabadságharc idején Pest megye képviselőjeként vett részt a nemzetgyűlésben, ahol a baloldal egyik vezetője lett. Az 1848-i politikusok közt ő ismert fel a legvilágosabban a nemzetiségi kérdés rendezésének fontosságát. 1848 őszén Magyarország párizsi megbízottja lett s Világos után is több cikket írt Párizsban az osztrák elnyomás leleplezésére. 1861-ben öngyilkos lett. (Vö.: *Teleki László meghalt.* — *Életemből.* 2. rész NK 97. k. 247—48.)

283

HÍREK

[1849. ápr. 24.]

539.

M: EL 52. sz. 4. 1. * választójellel 2—3 + választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 *a Garam mellett az ellenség . . .* — Az ápr. 19-i nagysallói győzelem híre érkezett a Garam mellől. (120. sz.)
- 6 *Pest előtti seregeink . . .* — Az ország fővárosa ápr. 24-én — a közlemény megjelenésének napján — szabadult fel.

HÍREK

[1849. ápr. 25.]

539—41.

M: EL 53. sz. 4. 1—2 négycsillagos (* * * *) 3—4 egycsillagos (*) választójellel.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *A nagysarlói ütközet . . .* — az ápr. 19-i győzelem (120. sz.) kormánybiztos — A nagysarlói csatáról először „az ütközetnél jelen volt rendőri biztos tudósítása” alapján jelent meg hivatalos közlemény (*Hivatalos rész. Közl. 1849. ápr. 24. 87. sz. 319.*), majd két nap múlva Bayer József ezredes, Görgey vezérkari főnöke küldött részletes beszámolót. (*Hivatalos rész. Közl. 1849. ápr. 26. 89. sz. 327.*)
- 34 *„Wie der Schelm ist, so denkt er.”* — amilyen a selma, úgy gondolkozik
- 44 *Kálna* — Kálno, Kalinova, szlovák lakosságú kisközség a múlt századi Nógrád megye losonci járásában *kálnai . . . ütközetben* — Ápr. 19-én itt keltek át a magyar csapatok a Garamon, majd a nagysarlói csata után Kálna irányában nyomultak Wohlgemuth seregei.

CHARIVARI

[1849. ápr. 28.] 541—42.

M: EL 56. sz. 4. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *tegnap este azt írja . . .* — Ápr. 27-én aláíratlan cikkben számolt be Pálffy Albert a pesti eseményekről: „Vannak ugyan, s pedig olyanok, kik azavaik hitelességére sokat szeretnek adni, s meglehetőst igénylik, hogy higgyünk nekik, miszerint már seregeink huszonötödikén nem csak Pestre bementek, hanem átkeltek a Dunán is.

Sor:

Kormánybiztosul a visszafoglalt két városra nézve Irányi Dániel van kinevezve.

Az Esti lapok szerkesztője tegnap este innen Pestre utazott.

Magunk is készülünk, a mint lehet azon percben utra szállunk. De azért a debreceni Marcius koránt sem fog megszünni, mind addig, míg a kormány Debrecenben leend.

Lesz Pesten is lapunk, de az ittenit onnan fogjuk friss ujságokkal ellátni.

Lesz intézkedés, hogy előfizetőink egy számmal se szenvedjenek rövideget. Mint szinte azok is egész félévi folyamot fognak kapni, a kik az ellenségtől elfoglalt helyeken lakván, mind eddig lapjainkat nem kaphatták." (64. sz. 245.)

- 16 A Jókai által idézett sorok ápr. 24-én jelentek meg a pesti MT hasábjain. (4. sz. 13.) Jókai máj. 1-én Pálffy Albert védelmére kel. (125. sz.)

286

BUDA OSTRÓMOLTATIK

[1849. máj. 6.] 542—44.

M: PH 282. sz. 42. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Május 4.* — L. 131—32. sz.
21 *Néző ház* — Váci utcai épület (ebben volt a Kondik kávéház) angol királyné — népszerű szálloda a Színház (ma Vörösmarty téri Vigadó szomszédságában, a Nagyhíd — ma Deák Ferenc — utcában. Jókainak is kedvelt tartózkodási helye volt.
vdct-ut — a mai Bajcsy-Zsilinszky út az V. és a VI. kerületben
27 *peloton* — katonai szakasz
38 *Leopoldváros* — Lipótváros, Újváros, a mai V. kerületnek a Deák Ferenc (akkor Nagyhíd) utcától északra elterülő része, amely Hild Józsefnek 1805-ben készült és a Királyi Szépitő Bizottmány által elfogadott tervei szerint épült. Ez volt a főváros egyik legrendezettebb része, amely ebben az időben a mai Szabadság térig épült ki.
55 Pest bombázásáról a debreceni MT olvasóit Váradi Antal — Petőfi barátja — tudósítja. (1849. máj. 16. 80. sz. 309., máj. 17. 81. sz. 313.)

I220

FŐVÁROSI UJDONSÁGOK

[1849. máj. 9.] 544—45.

M: PH 284. sz. 48. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

II *confundit* — zavar

FLAMINGÓ MLATYÁNK

545—46.

M: EL 1849. máj. 9. 65. sz. 4. aláíratlanul a *Charivari* rovatban.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

cím Jókai imák — általában liturgikus szövegek — travesztálására a szabadságharc egész ideje alatt szívesen vállalkozott. (CikkBesz II. k. 258.)

14 *körmöci* — a körmöcbányai pénzverdében készült arany- és ezüstpénz

Körmöc — Körmöcbánya, Kremnica, nemesfém bányászatáról híres város a múlt századi Bars vármegyében. Hajdan itt volt az Állami Pénzverde.

[1849. jún. 2.] 546—48.

M: PH 304. sz. 106. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

I *Az orosz jön . . .* — A cári intervenció már az ápr. 14-i detronizáció előtt „diplomáciailag eldöntött tény” volt.

JELLEMVONÁSOK HADI ÉLETÜNKBŐL
[1849. jún. 3.] 548—49.

M: PH 305. sz. III. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

10 *orpheus sorsára jutott* — Orpheusz a görög mitológia híres lantosa, Kalliopé múzsa fia. Zenéjével csodákat művelt — megmozgatta a fákat, a vizeket, megszelídítette az állatokat —, az alvilágban még az árnyak királynőjét is megindította. Ezért a király megengedte neki, hogy a feleségét felhozza az alvilágból — azzal a feltétellel, hogy nem tekint rá vissza, míg fel nem érnek. Orpheusz azonban nem tudta teljesíteni a követelményt, mohó szerelmi örömeiben hátránézett, s végleg elvesztette Eurydikét. Orpheusz bánatában lemondott a szerelem gyönyöreiről, mire a trák asszonyok szét-tépték, fejét és lantját tengerbe vetették.

24 *emelte* — zendülés

A PESTI EMBER BÉCSBEN
549—50.

M: pEL 1849. jún. 7. 4. sz. 14—15. aláíratlanul.

[1849. jún. 11.]
550.

M: pEL 1849. jún. 11. 7. sz. 27. aláíratlanul.

A VARSÓI FEGYVERTÁR

M: pEL 1849. jún. 22. 17. sz. 66—67. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 *Krasinsky* — Zigmund Krasinszki gr. (1812—1859) költő, író, tanulmányait Varsóban kezdte, majd Svájcban és Franciaországban folytatta. Műveiben társadalmi témákkal foglalkozott.
- 13 *mint üzentek ki az oroszok Warsóból 1794-ben* — Lengyelország 1793. jan. 4-i un. második felosztása után a lengyel nép 1794-ben Kóscsiuszko vezetésével szabadságharcot indított, de a rosszul felfegyverzett szabadságharcosok vereséget szenvedtek. Varsó lakóinak nagy részét lemészárolták.
Jócai a felkelők kezdeti sikereire céloz.
- 15 *Pargai vértanú* — Parga epiruszi város a Jóni tenger partján, amely a XVIII. századig Velence ortalma alatt állott. Ali janinai pasa hiába igyekezett elfoglalni. 1814-ben az angolok szállták meg, és 1849. máj. 10-én kiszolgáltatták Alinak.
- 26 *Ponyatowsky* — Poniatovszki, Lengyelország királya, aki az 1794-i szabadságharc leverése után orosz fogságban kegyelemkenyéren jelezte be életét.

PEST, JULIUS 4-KÉN

553—54.

M: PH 1849. júl. 5. 330. sz. 210. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 2 *Görgey le van téve a fővezérségről* — A kormány júl. 1-én elmozdította Görgeyt főparancsnoki tisztéből, majd júl. 5-én hadügyminiszteri állásából is felementette, de továbbra is ő maradt a honvédsereg főerőinek parancsnoka.
- 7 *helyébe Mészáros lép* — A minisztertanács júl. 1-én nevezte ki Görgey helyére Mészáros Lázárt a magyar seregek főparancsnokává.

Sor:

- 13 ... *most jusson eszébe a pártoskodás* — Kossuth jún. 8-án írta Szemere Bertalannak: „Egység kell mindenk felett és minden áron ... A kormány egységet nem magáért, hanem a hazáért kíván.” (KossÖM 15. k. 493.)

295

MYSTERIUM

554—55.

M: pEL 1849. júl. 4. 25. sz. 99. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 7 *kik hadi dolgokhoz nem értünk* — Hasonló gondolatokat fejteget Jókai egy korábbi cikkében. (36. sz.)

296

[1849. júl. 6.] 555.

M: pEL 25. sz. 99. aláíratlanul.

SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 4 állotta ki. (pEL: állott ki. — sh. —)

TÁRGYI MAGYARÁZAT

Sor:

- 1 *Hiteles tudósítás szerint* ... — Bem jún. 28-án Észak-Erdélyben Wallendorfnál helyezkedett védekező állásba. Midőn nem tudott komoly segélyforrásra szert tenni az orosz támadás elhárítására Omer pasa segítségében reménykedett.

*

A jegyzetanyag összeállításához nyújtott segítségért különös köszönettel tartozunk Varga Jánosnak, továbbá tárgyi magyarázatok egyes adataiért a következőknek: Bánszkyne Kiss Éva,

Biró György, Bózsó Mihály, Eörsy István, Erdélyi Zsuzsa, Gyulai Sándor, Hamvas László, Hegyi Endre, Kispéter András, Kiss Ferenc, Kriván Pál, Lukács Tibor, Maklár Lajos, Matók György, Mészáros Emőke, Mészáros Imre, Mezei József, Parancs János, Pauka Tibor, Rónay László, Spira György, Szabó Imre, Szele György, Vekerdi József és Verebelyi Lajos.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Jókai Mór önarcképe 1849-ben (Jókai Mór: *Forradalom alatt írt művei* c. kötetéből)
- II. A szabadságharc hírlapjai [Életképek, Esti Lapok (OSZK)]
- III. Jókai támogatói 1849-ben (Kazinczy Gábor, Nyáry Pál) (Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok)
- IV. Jókai ellenfelei 1849-ben (Madarász László, Pálffy Albert) (Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok)
- V. Jókai levele bátyjához 1849 májusában (Petőfi Irodalmi Múzeum)
- VI. Jókai írásai az Esti Lapokban (OSZK)
- VII. Debrecen 1849-ben (Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok)
- VIII. Pest bombázása 1849 májusában (Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok)

NÉVMUTATÓ

- Abonyi István 808, 816
 Ábrai Károly 669
 Ábrányi Emil 577, 668—69
 Ács Károly 375—76, 586, 1129, 1130
 Adamovics gróf 1090
 Adamovics Júlia grófnő I. Forgáchné
 Adorján Sándor 1052
 Ady Endre 639
 Albert király 1165
 Albini Fülöp 530, 1213
 Ali pasa 1223
 Almássy (Almási, Almásy) Móric (Móritz) gróf 319, 386, 910, 1087
 Almássy Pál gróf 938, 940
 Alnoch (Auer) ezredes 265, 307, 1029, 1034, 1037, 1045—46, 1080
 Amtman Jenő 482
 Anczenberger százados 109
 Andics Erzsébet 630, 633, 758, 916, 942, 946, 1097
 Andrásy Gyula gróf 736, 737
 Andrzejowski 530
 Angyal gyógyszerész 342, 1105, 1106
 Apponyi György gróf 494, 1196
 Apponyi Károly gróf 281, 494, 1058, 1060
 Arany János 591, 1066, 1130
 Arisztophanész (Aristophanes, Aristophanes) 151, 798—99
 Asbóth Lajos 403, 875, 947, 992, 1017, 1033—34, 1058, 1112, 1133, 1144
 Assermann Ferenc 1145
 Auer I. Alnoch ezredes
 Auersperg, Maximilian gróf 484, 1187, 1190
 August ezredes 1210
 Aulich Lajos 829, 947, 958, 984, 992, 1022, 1034, 1133, 1145, 1151
 Axinte, Sever Zoan 57, 776, 838, 1146
 B. Józsi I. Bernáth József
 Babarczy Antal 135, 301—03, 435, 495, 501, 711, 714, 730, 735, 901, 929, 1078
 Babeuf, François Noël 781
 Bach, Alexander (Sándor) Anton Stephan 372, 1128
 Badarics polgár 282
 Bagó 718
 Bajza József 425, 605, 669, 1162
 Bakonyi Sándor 672, 697
 Balassa Imre 627
 Bălcescu, Nicolae 645
 Baldacci Manó 763, 765, 774—76
 Ballagi Mór 567
 Balogh István 1053

- Bandes 160
 Bánffy (Bánfy, Bánfi) János 479, 1186
 Bánffy (Bánfi) Pál báró 50, 754—55, 759
 Bangya János 520, 1207
 Bánhidí 1156
 Bánszkyne Kiss Éva 1224
 Baranyay József 743
 Baráth Miklós 419—20, 1157—59
 Barcza Boldizsár 1123
 Bárczay János 672
 Barczy Zoltán 1018
 Bárdos László 630
 Barkó József 1020
 Baróti Lajos 1066
 Barrot, Camille Hyacinthe Odilon 346, 1104, 1208
 Barsi (Neumann) József 756, 990
 Barta István 559, 688, 862, 954
 Barta János 632
 Bartal György 924
 Bártfay László 727
 Bartha László 1025
 Barthos (Bartos) Ede 763, 765, 992
 Bartl polgár 282
 Bastide külügyminiszter 1153
 Batory (Schulz) Bódog 487—88, 846, 1190—91
 Batta Sámuel 1048
 Batthyány Iván gróf 1060
 Batthyány (Batthyányi) János 281, 1060
 Batthyány (Batthyányi) Kázmér 108, 514, 527, 695, 857, 858, 859, 929, 950, 962, 982, 990, 1212, 1216—18
 Batthyány Keresztély János gróf 1060
 Batthyány (Batthyányi) Lajos gróf 30, 67, 288, 497—98, 596, 618, 651, 656, 664, 727, 757, 806, 816, 981, 993, 1129, 1153, 1198
 Baumgarten József 587
 Bay Ferenc 741
 Bayer József 1037, 1219
 Bechtold, Philipp (Fülöp) 672, 763
 Becsei (Piller) Károly 475, 1210
 Bedő Árpád 1025
 Békeffy József 672
 Beksics Gusztáv 674, 682, 685, 780, 852, 858, 919, 936, 1088, 1188
 Bem József 46, 58, 68, 96—97, 104, 126, 128—29, 144, 172, 218, 226, 237—38, 247, 259, 294, 343—44, 346, 373, 382, 413, 417, 422, 440, 477—80, 485, 490, 497, 515—18, 525, 528, 531, 535—36, 538, 555, 570, 591, 597, 656, 667, 672, 694—95, 710, 717, 736, 752, 753, 773, 775—79, 784, 806—07, 834—35, 844—45, 851, 886—90, 897, 903, 915, 938, 942—43, 950—51, 982, 986, 1006, 1023—25, 1031, 1071, 1073—74, 1087, 1106—07, 1115—1116, 1128, 1140, 1147, 1153, 1155, 1161, 1171—72, 1184—87, 1190, 1198, 1205—06, 1209—10, 1213, 1215, 1224, 1227—28, 1230
 Benda Kálmán 639
 Benedek, Ludwig 203, 211, 986
 Benedek Rózi 623
 Ben Galiba 583
 Beniczky Lajos 740, 902, 1152
 Benigni 307, 517, 1080, 1081, 1206

- Benke Róza l. Laborfalvi Róza
 Beöthy (Beöthy) György 326,
 1092
 Beöthy Ödön 651
 Bercsényi Miklós 1027
 Berde Mózes (Mózsa) 890
 Berényi Antal 529
 Berg tábornok 1063
 Berger, von der Pleise, Georg
 Freiheit 517, 1156, 1206
 Berger várparancsnok 1206
 Bernáth Gáspár 1130
 Bernáth József 133, 152, 201, 899,
 983
 Bernáth Zsigmond 1010—11
 Berzenczey László 889
 Berzeviczy Albert 674
 Besze János 205, 844, 920, 987,
 1133
 Bethlen Gergely 777, 887
 Bezerédy István 955, 980—81
 Bezerédy Kristóf 207, 988
 Bezerédy László 992
 Bezerédy Mihály 207
 Bilski 1006
 Birányi (Schultz) Ákos 815, 1061
 Biró György 1225
 Biróy Albert 1149
 Bisztray Gyula 636
 Blicier Lenke 913
 Bludek (Bloudek) 395, 926, 1141
 Bobutov herceg 1172
 Bocskai István 35, 1167
 Boerne l. Börne, Ludwig
 Boka Dani 247, 1031
 Boka Károly 1031
 Bóka László 632
 Bombelles őrnagy 1129
 Bonaparte, Charles Lucien Jules
 Laurent 935
 Bonaparte Lajos l. Napoleon,
 Louis
 Boráros János 991
 Borbály Dániel (Dani) 1071
 Boronkay Albert 966, 1087
 Borus József 829
 Bottyán János (Vak Bottyán)
 1027
 Bourbon 79, 966
 Bózsó Mihály 1225
 Böhm, Freyherr von 298, 300,
 1076, 1082
 Börne (Boerne), Ludwig 405,
 1147
 Brandter Mátyás 386
 Breit József 697, 741, 775, 1190
 Briaracus 128
 Bródy Sándor 744
 Browne (Brown), Freiheit W.
 736, 738
 Bruckenthal, Samuel 528, 943
 Bubna, Franz 520, 1207
 Buchanan 951
 Buchati honvédeőrmeester 1059
 Buday László 615
 Bugeaud, Thomas Robert márki
 398, 1141
 Bujanovich Rudolf 853
 Bulcharyn, Jerzy 883
 Bulyovszky Gyula 501, 666—67,
 669, 816, 1200
 Bulyovszkyné Szilágyi Lilla 669
 Burich, Johann Wilhelm Freiheit
 858, 1141
 Buttler Sándor 1045
 Carlo Alberto l. Károly Albert
 Cato, Marcus Portius 877
 Cavaignac, Louis Eugène 737
 Cervantes, Miguel de 1200
 Chambord gróf l. V. Henrik
 Changarnier, Nicolas 1154
 Chotek Ottó 281, 1060

- Cicero, Marcus Tullius 119, 150, 247, 919—20
 Ciliáni tábornok 517
 Cipariu (Cipari), Timotei 406, 1148
 Clam-Gallas (Glan Gallas), Eduard comte von 344, 1106, 1147
 Clark (Clárk) Ádám 245, 1029—30
 Coburg (Cobourg, Koburg), Alfred 166, 935
 Constantin I. Konstantin nagyherceg
 Copets ezredes 517
 Cordon báró 1063
 Crenneville Esterházy (Eszterházy) Karolina (Carolina) 281, 1060
 Czetz János 776, 778, 845, 943
 Czinege Gyula 1025
 Cziráky (Cziraky) József gróf 281, 1060
 Czirkos Pongrácz 173
 Czuczor Gergely 136, 327, 756, 903, 1093

 Csányi László 191, 535, 537, 650, 662—63, 665, 677, 686, 695, 765, 806, 888, 966, 1069, 1190, 1216
 Csapody Csaba 869
 Csáthy Lajos 175, 455, 619, 790, 1180
 Cseh Lajos I. Csernátony Lajos
 Cselko polgár 282
 Csengery (Csengeri) Antal 330, 577, 610, 655, 657—60, 667, 938, 940, 1094—95, 1135
 Cscodajev tábornok 1172
 Csernátony (Csernátóni) Lajos 60, 66—67, 70—71, 201, 482, 562, 568, 577, 582, 596, 603, 605, 607, 610—11, 613, 625, 627—28, 635—36, 643, 653, 656, 661, 667, 675, 722, 727, 745, 759—60, 762, 765—66, 781, 784, 787, 798—90, 793, 795—96, 798—800, 802—06, 810, 813—14, 826, 867, 871, 898, 901, 932, 982—83, 1017, 1048, 1175, 1188
 Csernus Manó 759
 Cseszner 364
 Csokonai Vitéz Mihály 771
 Csorba Zoltán 640
 Csorich, Franz 958, 1208
 Csupor Gábor 992
 Csutak Kálmán 777

 Damjanich (Damjanics) János 45, 103, 111—12, 155—56, 163, 183, 200, 209, 296, 326, 337, 355, 490, 493, 497—98, 506—08, 510, 527, 538—39, 586, 589, 673—74, 695, 750—51, 849, 852, 863—65, 925, 930, 944, 947, 958, 992, 1018, 1071, 1074, 1092, 1115, 1133, 1138, 1174, 1196, 1198, 1210
 Danielik József 605
 Dante, Alighieri 1061
 Danton, Georges Jacques 60, 367
 Dávid király 866
 Dávid Gyula 645
 Deák Ferenc 136, 375, 614, 651, 671, 678, 687, 786, 903, 966, 1188
 Deák Imre 1034
 Degenfeld Imre 897
 Degré (Degre) Alajos 656, 664, 666—67
 Dembinski (Dembinszki, Dembinsky, Dembinszky), Henrik

- gróf 46, 83—85, 318, 372, 411, 413—14, 439, 479, 489—90, 554, 662, 673, 741, 752, 767, 828—30, 841, 861, 903, 1087, 1127—28, 1138, 1150—51, 1153, 1170, 1191, 1201, 1209
- Derasse Ferenc** 281, 1060
- Dessewffy Arisztid** 1172, 1190
- Dessewffy Dénes** 374—75, 384, 1122, 1129
- Deym, Franz gróf** 829
- Dezasse Ferenc** 1060
- Dezsényi Béla** 576, 627, 631, 660, 1131
- Dímbul (Dimbuj), Anastasin**
Moş 87, 831
- Diós Márton** 144—45
- Dobay Ágoston** 651
- Dobay József** 1155
- Dobay Károly** 777
- Dobelman polgár** 282
- Dobokai „harmincados”** 528
- Dobolyi Sándor** 152, 201, 922, 982—83
- Dobrossy István** 1071
- Dobrovics polgár** 282
- Dobsa Lajos** 723, 1156
- Dombay Hugó** 617
- Dombay József (Josef)** 438, 1168
- Doraszil alezredes** 517
- Dorsner (Dorschner) Frigyes** 69, 673, 776, 809
- Dózsa György** 731
- Döbrentei Gábor** 604
- Döry Frigyes** 992
- Dragoş (Drágos), Ion** 291, 1070, 1146, 1173
- Drakón (Draco)** 366, 1124
- Draskovics Tivadar gróf** 1131
- Drouyn de Lhuys, Edouard** 346
- Dudás szűrszabó** 753
- Dufaure, Armand** 1104
- Dumanski** 1006
- Dupin, André Marie** 339, 1103
- Duschek Ferenc** 132, 569, 898, 910, 1215
- Dzwenkovszki László** 1122
- Dyck vezérőrnagy** 1154
- Éble Gábor** 727, 908, 1065, 1104
- Éder Frigyes** 673, 698, 763, 765, 858—59
- Éder Lujza** 669
- Eddisbury lord** 738
- Edl polgár** 282
- Egressy Ákos** 868, 1029
- Egressy Béni** 669
- Egressy Gábor** 656, 666—67, 669, 731
- Ehrenfels bujtogató** 485
- Elek Oszkár** 1138
- Ember Győző** 665, 689, 1072
- Emich Gusztáv** 756, 829
- Emődy Dániel** 668, 675
- Engelhard tábornok** 1154
- Engels, Friedrich** 727, 1131, 1179
- Englender Ármin (Armin)** 755, 759
- Englender Samu** 759
- Eörsy István** 1225
- Eötvös József (Sepi)** 500, 634, 904, 983, 1200
- Eötvös Tamás** 496, 1198
- Erdélyi János** 330, 425—30, 1094, 1127, 1135, 1162—63
- Erdélyi József** 473, 713, 1183
- Erdélyi Zsuzsa** 1225
- Erkel Ferenc** 868
- Esterházy (Eszterházi) Károly**
207, 988—89, 999
- Esterházy Mihály gróf** 661
- Esterházy Pál gróf** 483, 1189
- Esterházy (Eszterházy) Rozina**
281

- Esterházy (Eszterházi) Sándor gróf 672, 763, 1173
- F. Jancsi I. Farkas János
- Fábián Dániel 513, 1204
- Fábián Dánielné 513
- Fabinyi József 109, 860
- Fábry (Fábri) Ignác 263, 575, 1044, 1230
- Fack (Fak) Oszkár 183, 952
- Fakh József 672
- Falloux, Alfred Frédéric 1104
- Farkas Emőd 617, 724, 731, 739
- Farkas János 133, 656, 668, 670, 899
- Farkas Lajos 621, 790
- Fazekas Mihály 144
- Fehér János 718
- Fejes János 163, 578, 929
- Fényes Elek 1066, 1142—43
- Ferenc (I.) császár 86, 704—05, 831, 1120
- Ferenc József (I.) császár (Franz Joseph, József, Józka) 54, 109, 155, 243, 263, 279, 281, 300, 314, 347, 368, 407, 419, 436, 569, 584, 643, 649—50, 652, 654, 687, 695, 704—06, 714, 730, 734, 770, 869, 902, 908, 915, 935, 939, 984, 987, 1022, 1029, 1059, 1062—64, 1069, 1083, 1085, 1105, 1132, 1138, 1166, 1169, 1173, 1206
- Ferdinánd (V. Ferdinand) 229, 283, 313, 370, 408—09, 628, 649—51, 653, 687, 704—05, 709, 715, 724, 732, 743, 770—71, 816, 893
- Ferdinánd herceg 1108
- Ferenczi polgár 282
- Ferenczy Jakab 605
- Ferenczy József 576, 614
- Festetics Géza 992
- Festetics (Festetich) Leó gróf 651, 686
- Festetics Miklós 992
- Fiáth (Fiát) Ferenc 989
- Fiedler báró 883
- Fligely (Fligelli), August 536, 1215
- Fogarasy Mihály 651
- Forgách (Forgács) Ágoston gróf 281, 1060
- Forgáchné Adamovics Júlia grófnő 321—23, 1090
- Forgách (Forgács) Sándor gróf 286, 1137—38
- Forgách Simon 1027
- Fouché, Joseph 190, 965
- Földnélküli János 935
- Földváry (Földvári) Lajos 108, 673, 857, 859
- Földváry Károly 1210
- Förster polgár 282
- Frankenburg Adolf 1106
- Franz Joseph I. Ferenc József (I.) császár
- Fric, Václáv 1161
- Fridrik I. Nagy Frigyes
- Fridrik herceg I. Vilmos Frigyes (IV.)
- Friebeisz István 166, 1071, 1145
- Frigyes császár 1165
- Frigyes (II.) 935
- Fuchs Vilmos 462—63, 466
- Fulton, Robert 128
- Futó Károly 614
- Fülöp Attila 1025
- Fütykösi 580
- Gaál József 956, 1026, 1088
- Gaál Sándor 777, 835, 887, 1161, 1186
- Gábor Áron 57—58, 70, 127.

- 128—29, 256, 513, 645, 777—
78, 889—90, 1039, 1073, 1161,
1228
- Gaj, L'udevit 707
- Gál József (Józsi) 162, 585, 929
- Gáll László 998
- Garibaldi, Giuseppe 1048
- Gáspár András 491, 539, 947,
1018, 1133, 1194, 1208
- Gasparics Kilit 767
- Gasparik Kázméz (Kazmér) 437
- Gaymüller 922
- Gedeon József 57—58, 774, 776,
779
- Gelich Richárd 649, 672, 741,
750—51, 837, 885—86, 894,
908, 936, 959—62, 991, 1028,
1034, 1103, 1115, 1123, 1145
- Géresi Kálmán 1214
- Gergely törzstiszt 1128
- Gergely János 1045
- Geringer, Carl báró 368, 1125
- Gesele polgár 282
- Ghyczy Kálmán 931, 992, 1188,
1197
- Giron, Peter 1115—16
- Glan Gallas I. Clam-Gallas
- Goldmark „bécsi demokrata”
493, 1153, 1196
- Gombás József 717
- Gorove István 954
- Göcz I. Götz, Christian
- Göde Jenő 614
- Görgey (Görgei) Ármin (Armin)
439, 1170, 1172
- Görgey (Görgei) Artúr (Arthur)
85, 103—05, 179, 185, 210,
220—21, 228, 230, 247, 253,
259, 324, 341, 360, 377, 380,
382, 390, 403, 410, 412—13,
422, 438, 440—43, 445, 448,
479—80, 487, 490, 497, 499—
- 500, 505, 507, 525—26, 534—
35, 537, 543, 548, 553—55,
567—68, 586, 607, 610, 622,
643, 657, 660—65, 667—68,
671—74, 677, 685—86, 695,
697, 716, 718, 734, 737, 741,
753, 766—67, 828, 830, 849,
852, 854, 893, 910, 918, 931,
939, 944, 947—48, 958—59,
981, 984, 1008, 1015, 1018,
1021, 1031, 1033—34, 1037,
1051, 1058, 1067, 1071, 1073,
1092, 1105, 1122, 1129,
1133—34, 1143, 1145—46,
1151—52, 1161, 1164, 1168—
71, 1175—78, 1183, 1187,
1189, 1191, 1198—99, 1201—
02, 1210, 1219, 1223
- Götz, Christian 220, 484, 686,
992, 1009, 1152
- Grabbe tábornok 1133, 1172
- Gracza György 647—54, 664—
65, 694—97, 700, 705—06,
713, 718—19, 724, 751, 759,
777, 832, 838, 936, 1068
- Grassel Lőrinc 1149
- Gräfl polgár 1078
- Grois Gusztáv 775
- Groszman polgár 282
- Grotenhjelm tábornok 1155, 1172
- Gröber százados 1086
- Gruber Fülöp 1067, 1103
- Gugh lord 523
- Guizot 609
- Gulyás Pál 575
- Gutenberg (Guttenberg), Johan-
nes 789
- Guyon Richárd 104, 296, 403,
417, 489, 491, 512, 519, 829,
851, 862, 870, 931, 955—56,
1018, 1075, 1128, 1140, 1144,
1156, 1171, 1204

- Guz Bende I. Irányi Dániel
 Gyárfás Zsigmond (Sigmond) 150
 Gyulai Ferenc 203, 342, 372, 986
 Gyulai Pál 610, 623—24, 657—59, 812
 Gyulai Sándor 1225
 Gyurián 718
 Gyurmán Adolf 564, 612, 624, 628, 637, 669, 675, 689, 865, 877
 Gyurmán Sándor 112, 865
- Habsburg Ferenc Károly 705, 724
 Habsburg István főherceg 15, 219, 358—59, 370, 584, 705, 709, 723, 883, 970, 1008, 1012, 1038, 1077, 1126
 Habsburg János főherceg 15, 651, 704—06, 709, 927
 Habsburg József főherceg 991
 Habsburg Károly Lajos főherceg 1009
 Hadik András 1202
 Haite I. Haydte
 Hajnik Károly 608, 1051
 Hajnik Pál 502, 1026, 1200
 Halassy (Halasi) Béla (Berci, Bertalan) 131, 897, 907
 Halassy Ede 992
 Halász Boldizsár 455, 808, 1180
 Halászi György 1071
 Halesch polgár 282
 Hám János 387, 734, 762, 910, 1138
 Hammerstein-Eduard, Wilhelm Freih. 208, 532, 991
 Hamvas László 1225
 Hanák tanár 756
 Hanfmüller polgár 282
 Hankovics György 277, 1054, 1056, 1057
- Hannibal (Hannibál) 96
 Hanrich (Hannich), František 219, 1006, 1007
 Haraszti Éva 738—39, 951, 1109, 1218
 Hartlieb altábornagy 1130
 Hartmann 440
 Hatvani Imre 290—92, 403, 586, 645, 674, 1068, 1069—70, 1146, 1215, 1231
 Hatvany Lajos 576, 584, 634—35, 639, 647, 654, 674, 700, 706, 745, 781, 785, 794, 798—800, 810—11, 876, 879, 931—32, 953, 955, 978, 1029, 1066, 1181
 Haul ezredes 673
 Havas József 136, 209—10, 537, 903, 991, 1028
 Haydte (Haite, Heute) 69—70, 478, 809, 1185
 Haynau (Heynau), Julius Jacob báró 288, 309—10, 313, 340, 355, 368, 410, 443, 588, 667, 718, 759, 869, 924, 977, 1067—68, 1103—04, 1122, 1145—46, 1164, 1169—70, 1172—74, 1199
 Heckenast Gusztáv 304, 606, 620, 660, 1056, 1079
 Hegedüs Géza 630, 639
 Hegedüsné Jókay Jolán 1149
 Hegyessy Sándor 618, 757
 Hegyi Endre 1225
 Hehberger császári tiszt 68, 809
 Helmeczy Mihály 1096
 Henrik (II.) 935
 Henrik (V.) 530, 1213
 Hentzi (Henczi, Henczy), Henrik 253—54, 266, 270, 282, 309—10, 327, 379, 543, 550, 977, 985, 1022, 1029, 1034—37, 1041, 1046, 1050, 1082, 1117, 1162

- Herman János 917
 Herszényi 529
 Herosztratosz (Herosztrat) 265—
 66, 1045, 1046
 Hertelendy Miksa 1123
 Hettyey István 992
 Hettyey Vince 992
 Heute I. Haydre
 Hiador (Jámbor Pál) 149, 832,
 919
 Hild József 1153, 1220
 Hítsch tanácsos 92
 Hlavats (Hlavatsch), Jan 219,
 1006, 1007
 Hódossy Miklós 1044
 Hodža, Michal Miloslav 840,
 999, 1151
 Hofer polgár 282
 Hohenlohe Sándor herceg 1210
 Hohenzollern család 79
 Homérosz 782, 1061
 Horárik János 335, 781, 1099,
 1231
 Horváth őrnagy 742
 Horváth János 1045
 Horváth Mihály 186, 537, 607,
 647, 661, 689, 727, 959, 984,
 1076, 1110, 1215
 Hoyos gróf 927
 Hugó Károly 1214
 Hugo, Victor 621, 1073
 Hunfalvy (Hunfalvi) Pál 604,
 607, 614, 621, 627, 976
 Hunkár Antal 665
 Hunyadi Júlia 281, 1060
 Hunyadi László 868
 Hunyadi Mátyás I. Mátyás király
 Hurban (Hurbán), Josef Miroslav
 88, 113, 117, 144, 152, 157, 216,
 395, 411, 484, 686, 708, 833,
 840, 866, 872, 902, 917, 923,
 999—1150, 1152
- Iancu (Janku), Avram 57, 87'
 645, 776, 1146—47, 1173, 1186
 Illésy Sándor 491
 Illucz Oláh János 816
 Imre Lajos 639
 Inczédy (Inczédi) Sámuel 238—
 39, 1025
 Inkey Ede 853
 Inkey Kázmér 853, 1045
 Irányi Dániel 117, 133, 201, 213,
 229, 543, 641, 652, 666, 669,
 683—84, 694, 760, 787, 834,
 871, 899, 921, 982, 995, 997,
 1011—12, 1041, 1050, 1065,
 1105, 1220
 Irinyi Károly 639
 Irinyi József 656, 666, 667
 István főherceg I. Habsburg
 István főherceg
 István (II.) király 1168
 Isz Ákos 1052
 Ivánka Imre 651
- Jablonowski (Jablonovszky), Fe-
 lix Fürst 231, 807, 1019, 1023
 Jancsó Mózes (Mózsa) 513
 Jankó (Janko) Mihály 281, 1060
 Jankó Vince 1174
 János herceg I. Habsburg János
 főherceg
 Jánossy Béla 615
 Janus Pannonius 589
 Jaworski Antal 461
 Jellacsics (Jellachich, Jelachich,
 Jellasics, Jelacsics, Jelasics), Josip
 báró 46, 54—55, 84—85, 100,
 153, 159, 163—64, 185, 190,
 244, 255—56, 302, 310, 317,
 321, 323, 340—43, 354, 368,
 393—94, 412, 416, 439, 448,
 450, 485, 502, 510—11, 519,
 523, 525, 583—85, 589, 650—

- 51, 672, 707—09, 751, 752,
 770—72, 788, 815, 829—30,
 847, 858, 864, 912, 917, 922,
 925, 928, 930, 944, 952,
 956, 958—59, 965, 986, 991,
 1029, 1038, 1059, 1061, 1078,
 1087, 1091, 1101, 1104, 1114,
 1125, 1140—41, 1155, 1171,
 1178, 1204, 1209, 1212, 1215
 Jenevay László 605
 Joanovics szerkesztő 519
 Jókay Eszter l. Váli Ferencné
 Jókay Eszter
 Jókay Józsefné (Jókai édesanyja)
 641, 1121
 Jókay Károly 1010, 1083
 Jósika Miklós báró 612, 617,
 624, 661, 667, 676, 680, 682—
 84, 769, 983
 Józsa Gyuri 1096
 József császár l. Ferenc József (I.)
 József (II.) 21, 711, 742, 757
 József nádor l. Habsburg József
 főherceg
 Jubál Károly 870
 Juhász J. 474
 Juhász Géza 574, 590—91, 603,
 627, 629, 670—71, 724, 749,
 791, 793, 818, 836, 874, 877,
 882, 903, 949, 979, 1214
 Juranek polgár 282
 Justi polgár 282

 Kállay Ödön 500, 921, 1199
 Kalliany József 775, 845
 Kalk 764
 Kanizsai Nagy Antal 632
 Kara Musztafa 267, 1048
 Karger tábornok 864
 Karika János 789
 Károly Albert 208, 495, 991,
 1003, 1108
 Károly herceg l. Habsburg Ká-
 roly Lajos főherceg
 Károly Lajos főherceg l. Habs-
 burg Károly Lajos főherceg
 Károlyi irnok 225
 Károlyi György gróf 1065, 1077
 Károlyi Györgyné grófné 727
 Károlyi István gróf 288
 Károlyi Lajos gróf 340, 1104
 Károlyi Miksa 1106
 Karper Nándor gróf 672
 Kassalik Ferenc 1153
 Kászonyi József 1144
 Katona Miklós 1186
 Katona Tamás 1018
 Kazinczy András 716
 Kazinczy (Kazinczi) Gábor 467,
 568, 571, 581, 592—93, 603—
 04, 606—08, 611—12, 621,
 627—28, 640—42, 644, 761,
 789—90, 791, 793, 826—27,
 848, 899, 904, 913, 926, 932,
 938, 941, 949, 953, 981, 1010,
 1012—13, 1136, 1180—81,
 1192, 1226
 Kazinczy Lajos 751
 Kecskeméti Aurél 606
 Keglevich Viktória (Victoria) 281
 Kemény Farkas báró 238, 404,
 536, 844, 1024, 1146
 Kemény Gábor 839, 1069
 Kemény G. Gábor 835, 839
 Kemény István báró 839
 Kemény Zsigmond 330, 589,
 614, 621, 629, 633, 658—60,
 667, 674, 682, 687, 720, 882,
 899, 919, 925, 938, 940, 1067,
 1094, 1095, 1135—36
 Kendi Géza 1052
 Keöthy András 596
 Kerékgyártó Árpád 651, 687,
 1149

- Keszi Nagy 992, 1136
 Kincsanin (Knityanin, Knicánin),
 Stefan 227, 317, 1015, 1087
 Kipke őrnagy 109
 Királyi Pál 536, 666, 1096
 Kisfaludy Károly 1158, 1189
 Kispéter András 1225
 Kiss Ernő 104—05, 490, 694, 850,
 851, 1151, 1215
 Kiss Ferenc 1225
 Kiss Pál 1018, 1210
 Kiss (Kis) Sándor 416, 887,
 1154—55, 1185—86
 Kisslinger dandárparancsnok
 1092—93
 Klapka György 183—84, 240,
 403, 539, 568, 575, 625, 695,
 735, 737, 753, 828, 846, 850—
 52, 862, 930, 932, 944, 947,
 953, 954, 955—58, 978, 992,
 1018, 1027, 1033—34, 1077,
 1085, 1093, 1104, 1122, 1129,
 1133, 1138, 1144—45, 1168,
 1172, 1183, 1187, 1190—91,
 1210—11
 Klauzál Gábor 1200
 Klauzál József 663
 Kmety György 84, 829, 832,
 984, 1034, 1122, 1129, 1174,
 1198
 Knézi lelkész 263
 Knezich Károly 1022, 1034, 1058,
 1133, 1145, 1172, 1210
 Koburg I. Coburg, Alfred
 Kohári István 1027
 Kollar (Kollár), Jan (János) 219,
 1006, 1007
 Kollár báró 738
 Kolmár József 612
 Kolowrat-Liebsteny, Franz An-
 ton gróf 704
 Koltai Virgil 614
 Konstantin (Constantin) nagy-
 herceg 116, 870
 Koppantó Pál 595
 Kornis Gábor 485
 Kont István, Hédervári 1165
 Korda Miklós 625
 Korom Lajos 472
 Korossy Kamilló 672
 Korossy (Korosi) Lajos 109, 859
 Korponay János 1177
 Kołciuszko, Tadeusz 1223
 Kósa András 927
 Kossalkó János 757, 792
 Kossuth Lajos 9, 23, 32, 34—36,
 42, 54, 83—84, 105, 132, 135—
 36, 146, 153, 183, 185—86, 191,
 198, 210, 215, 226, 234, 241—
 43, 255, 286, 289—90, 302, 315,
 318, 339, 341—43, 359, 373,
 380—81, 395, 399, 426, 428, 457,
 475, 481, 523, 526, 533, 537,
 561—70, 604, 606—13, 618—
 30, 623—24, 628—33, 637—38,
 640, 643, 645, 648—54, 656,
 661—67, 673, 675—78, 681—
 82, 684—90, 692—94, 699, 704,
 706—08, 711—30, 727—31,
 733—34, 736—40, 742, 745,
 749, 751—52, 758, 761, 766—
 67, 769—70, 775, 777, 781, 784,
 786, 788, 794—95, 799—800,
 807, 830—31, 833, 836—37,
 843, 846, 850, 852, 857—58, 862,
 864—65, 867—68, 870, 874,
 888, 892, 897, 899—902, 910—
 12, 914, 917—19, 925, 932, 941,
 950, 952, 954, 956, 959—63,
 978, 982—83, 985—86, 988,
 990, 992, 996—97, 1005, 1017
 —21, 1023—24, 1028, 1039,
 1041—42, 1048, 1053—56,
 1065, 1068—71, 1077—78,

- 1083, 1086, 1093—94, 1097—98, 1105—06, 1116, 1118—19, 1123, 1127—29, 1131, 1147, 1151—53, 1161, 1163, 1169, 1173, 1175, 1182, 1190, 1194, 1208—12, 1214—15, 1218, 1224
- Kossuthné Meszlényi Terézia 694, 899
- Kosztolányi Móric 1133
- Kovács Endre 836, 960, 1197, 1209
- Kovács György 672
- Kovács Lajos 147, 564, 566, 568—69, 571, 581, 591, 593, 600, 603—04, 607, 611—14, 621, 627—28, 638, 640—42, 644, 667, 682, 688, 744, 765, 769, 783, 790, 794—95, 810, 826, 852, 854, 898, 913, 921, 932, 941, 1039, 1041, 1136, 1200
- Kovácsné komika 669
- Kozma Imre 485, 1190
- Kozma Vazul 1066
- Kölcsey Ferenc 1030
- Könyves Tóth Mihály 125, 457, 839, 884, 985—86, 1181
- Kőszegi polgár 282
- Kővári László 293, 589, 774, 776, 1071, 1072
- Krasinszki, Zigmund 551, 1223
- Krasznai Pál 1154
- Kristóf György 576, 623
- Kristóf Lajos 833
- Kriván Pál 1225
- Kubinyi Ferenc 911, 1011
- Kujanin költő 348
- Kulcsár Adorján 1023
- Kund Vince 759
- Kunewalder ház- és magtárlajdonos 330, 1174
- Kursid basa 829
- Kurta Mátyás 408—09
- Kuthy Lajos 667
- Kutsera Antal gróf 281, 1060
- Kühler polgár 282
- Laborfalvi Róza 563, 623, 628, 634, 640—41, 670, 675, 769, 833, 1119, 1149, 1163
- Lacrosset miniszter 1104
- Lafayette, Marie Joseph Paul Roch Yves Gilbert Motier du márki 820
- Laffert Antal báró 135, 902
- Lajos Fülöp 10, 73, 695, 750, 815
- Lakatos István 950
- Lakner báró 902
- Lakner polgár 282
- Lamartine, Alphonse de 372, 805, 1127
- Lamberg Ferenc gróf 379, 908, 1061
- Lamennais, Félicité Robert de 726
- Lamorszki 524
- Lancier 552
- Landerer Lajos 305, 660, 1036, 1056, 1079
- Lang (Láng) tanácsos 475, 905, 1183
- Lászlóffy Sándor 789
- Latner báró 902
- Lator Kálmán 501
- Latour, Baillet de 142, 342, 501, 904, 910, 912, 956, 1061, 1102, 1200
- Lauka Gusztáv 500, 503, 666, 669, 898, 1199
- Lauriani, A. Treboniu 406, 1147—48
- Lázár főtisztelendő 125

- Lázár György gróf 476, 672, 698, 1184
 Lázár Vilmos 663
 Lechwohl polgár 282
 Ledru-Rollin 203, 339, 398, 415, 736—38, 986, 1153
 Lehoczky László 716
 Leinigen-Westenburg Károly gróf 491, 1018, 1172, 1195
 Lendvay Márton 666, 669
 Lengyel Dénes 2, 640
 Lengyel Ferenc 1041—42
 Lenkey János 510—11, 715, 917, 1128, 1203
 Leonidász 1155
 Lesage, Alain René 1062
 Leuchtenberg Miksa 166, 935
 Lévai Sándor 116, 869
 Léway József 753
 Lichtenstein, Franz Fürst herceg 849, 1208
 Ligyers, Alexandr Nyikolajevics 1147, 1154—55, 1161
 Lipót (II.) 705, 1009
 Liphay (Liptay) Sándor 73—74, 814, 816
 Lisznyay (Lisznyai) Kálmán 656, 667—68, 694, 1069, 1071, 1157
 Lobkovitz, Joseph Fürst 521, 1208
 Lonovics Ignác (Lonovits) 207, 987, 988
 Loseanu I. Losy
 Losy von Loseanu, Ludwig 1025
 Lovassy (Lovasy) László 205, 987
 Lovászi Ferenc 631
 Löw (Löw) Lipót pápai rabbi 605
 Löwy pénzváltó 243—44
 Ludasi (Gans) Mór 470, 473—74, 622, 1032, 1182
 Ludovicus Kovács I. Kovács Lajos
 Ludvigh János 1051, 1068
 Luitpold herceg 397
 Lukács László 330, 969, 1095, 1135
 Lukács Sándor 696—97, 1051
 Lukács Tibor 1225
 Lukácsy Sándor 629
 Lukianosz 1061
 Luther Márton 1167
 Luzsénszky (Luzsinszky) Pál 685, 740, 982, 1093
 Luxemburgi (IV.) Károly 1165
 Mack (Makk) József 116, 203, 312—13, 482, 484, 743, 870, 985, 1083, 1145, 1190
 Madarassy (Madarassi) László 135, 236, 751, 828, 901
 Madarász József 68, 150, 154, 201, 291, 405, 467, 502, 537, 582, 602, 608, 627, 637, 682, 693, 723, 741, 748, 758, 784—85, 792, 807, 808, 812, 824, 826, 854, 861, 883, 899, 920—21, 924, 983, 1033, 1070, 1099, 1192
 Madarász László (Laci) 9, 139, 141, 147, 150, 201, 221, 239, 290—92, 304, 307, 404—05, 459, 461—62, 464, 502—03, 542, 569, 586, 589—90, 600, 604—06, 608, 610—14, 619, 622—23, 625—26, 636—37, 640—43, 656, 661—62, 664—65, 667, 690, 692—94, 899, 727, 734, 745, 768, 780—84, 787, 791, 808, 822—23, 854, 858, 875, 883, 899, 901, 910—11, 918—22, 927, 941, 943, 964—65, 976, 982—83, 1010—11, 1015, 1026, 1030—33, 1068—70, 1078, 1081, 1098—99,

- 1147—48, 1181, 1190, 1226,
 1231
 Maderschpach Károlyné 1086
 Majláth Antal 219, 652, 1007
 Majláth János 1006
 Majthényi (Majtényi) István 482,
 484, 562, 742—43, 955, 956
 Maklár János 1225
 Malkovszky, Ignaz 1074, 1106,
 1185
 Manlius, Caius 920
 Mária királynő 1165
 Mária Anna királyné 41, 498,
 709, 743, 894, 1199
 Mária Terézia (Theresia) 167,
 496, 711, 934, 935, 1118
 Máriássy János 1044, 1190
 Marx, Karl 727, 1131
 Maszák Hugó 839
 Matók György 1225
 Mátyás király 114, 186, 432—
 33, 711, 868, 1031, 1165
 Maugin képviselő 1154
 Mayer polgár 282
 Mazuranič, Ivan 960
 Mérey (Mérei) Mór 132—33,
 201, 224—25, 246, 546, 583,
 586, 589, 614, 628, 784, 816,
 834, 896, 898, 983, 1015, 1030
 Mednyánszky László báró 339,
 1067, 1103
 Mertz Frigyes Vilmos 956
 Mészáros Emőke 1225
 Mészáros Imre 1225
 Mészáros Károly 731, 1071, 1177
 Mészáros Lázár 67, 200, 205, 440,
 457, 490, 553—54, 568, 657,
 665, 673—74, 694—95, 715,
 717, 753, 760, 766, 795, 806,
 841, 850—51, 854, 857, 859,
 859, 861, 886, 903, 962, 979,
 980—81, 986, 1065, 1151, 1152,
 1169, 1172, 1176, 1211, 1223
 Meszlényi Jenő 1128
 Metternich Winneburg, Clemens
 Wenzel Lothar herceg 10, 530,
 584, 695, 704, 710, 1083
 Mezei József 1225
 Mikás Ferenc 57, 776
 Mikes Kelemen gróf 479, 1186
 Miklós (I.) cár (Mikolás, Mikolájú,
 Nikolájú) 284, 314, 348—
 50, 358, 387, 436, 752, 935,
 1063—64, 1103, 1111, 1120,
 1138, 1167
 Mikó Imre 775
 Mikovinyi (Mikovényi) Károly
 1122, 1129
 Miksa (I.) 705
 Mikszáth Kálmán 560, 576, 619,
 636—37, 911, 953
 Mikuli főhadnagy 108, 860
 Mikulics István 109, 860
 Miskei Imre 1042
 Mitridatész 920
 Mód Aladár 625, 672, 744, 749,
 942, 1053
 Módy György 669, 754, 868
 Móga János 302, 672, 697, 1078,
 1184
 Mokray 475
 Molnár Péter 884
 Moltke, Miksa 1212
 Montecuccoli, Franz gróf 1215
 Montenuovo dandárparancsnok
 1092
 Móricz Pál 614, 900
 Morvay Győző 589, 751
 Móra Pál 516, 1206
 Mottko polgár 282
 Muraközy (Muraközi) János 162,
 585, 929—30
 Musculi polgár 282
 Münster huszárszázados 1122

- Nabukadnécár (II. Nabukodonozor) 195, 975
 Nacsády József 646, 913
 Nádaskay Lajos 815
 Nádossy (Nádossi, Nádosi) Sándor 477, 673, 1184
 Nagy Frigyes (Fridrik) király 219, 402
 Nagy Ignác író 277—78
 Nagy Ignác 281, 1055, 1056—57
 Nagy István 989
 Nagy József 1198
 Nagy Károly 263, 1045
 Nagy Lajos király 1165
 Nagy Miklós 2, 629—30, 640, 643, 647, 689—90, 840, 948, 950, 968, 1073
 Nagy Pál 718
 Nagy Péter 516
 Nagy-Sándor József (Nagy Sándor) 384, 438, 938, 940, 958, 1018, 1021—22, 1034, 1058, 1092, 1112, 1133—32, 1169, 1172
 Nákó háztulajdonos 543
 Napoleon (I.), Bonaparte 62, 96, 112, 213, 221, 310, 326, 345, 394, 438, 490, 818, 831, 865, 966, 994, 1009, 1108
 Napoleon (III.), Louis (Lajos) 203, 398, 406, 415, 493, 530, 736, 737, 818, 986, 1139, 1147, 1153—54, 1196
 Nebbien Henrik 991
 Nelson, Horatio Viscount 959
 Nemes György 660
 Németh G. Béla 645
 Néró császár 830
 Neumann József I. Barsi József
 Neyhauser I. Ujházy László
 Niczky Sándor 992
 Nikoláj cár I. I. Miklós
 Noszlopy Gáspár 870, 962
 Nugent, Laval gróf 492, 530, 858, 1195
 Nyáry Albert báró 267, 1048
 Nyáry Pál 9, 205, 259, 562—66, 568, 592, 600, 604, 606—08, 610—12, 614—15, 618—21, 623—25, 627—28, 630, 636—43, 654—55, 657—61, 670—71, 676—78, 683—85, 688, 690, 692—94, 706, 717, 731, 736, 761—62, 765, 767, 769, 790, 795, 886, 901, 935—36, 938, 940—41, 954—55, 1023, 1037, 1040, 1066, 1163, 1220
 Nyikuláju I. Miklós cár
 Nyiri Józsa 462—64, 468, 1181
 Obrenovich Mihály herceg 1060
 Odillon-Barrot I. Barrot, Odilon
 Offner Kristóf 1042
 Oláh Gábor 576, 589, 619, 854, 882, 1052
 Omer pasa 951, 1224
 Orbán Balázs 779
 Ordódy Pál 482
 Ordóky Kálmán 698
 Orloff úr 390
 Orosz László 759
 Oroszhegyi József (Józsa) 129, 585, 656, 666—67, 891—93, 1228
 Osztrólczy Miklós 386
 Ottinger Ferenc báró 45, 243—44, 440, 522, 672, 692, 735, 751—52, 763, 958, 1171, 1209
 Oudinot, Nicolas Charles Victor herceg 392, 431, 1139, 1140
 Paalehner polgár 282
 Pabst „ellenséges tiszt” 492

- Pákh Albert 573, 606
 Palaczky 837
 Palatinus Pista I. Habsburg István főherceg
 Pálffy (Pálfi) Albert 50, 201, 239, 320, 335, 338, 467, 541—42, 573, 576—77, 685, 610—11, 614, 624, 626—28, 635, 655—56, 663, 667, 694, 745, 755, 759, 781, 789—90, 795, 824, 827, 853—54, 871, 908, 910, 949, 973, 983, 1026, 1088, 1100, 1182, 1219, 1226
 Pálffy János gróf 589—600, 605, 621, 642, 661, 699, 759, 790, 791, 842, 922
 Pálffy Lipót gróf 281
 Pálffy (Pálfi) Móric gróf 116, 281, 518, 520, 869, 1206
 Palmerston, Viscount Henry
 John Temple 160, 538, 609, 736, 739, 928, 951, 1108—09, 1217—18
 Palóczy László 684, 699, 924, 981
 Panjutin altábornagy 1063, 1120, 1149, 1170
 Pap Dénes 560, 682
 Pap Endre 1158
 Pap János 207, 988, 992
 Papp Ferenc 623
 Parancs János 1225
 Passy miniszter 1104
 Pászkevicz (Paskievics, Paskievicz, Paskievitsch), Ivan Fjodorovics 310, 339, 410, 752, 1031, 1063, 1082, 1103, 1120, 1141, 1145, 1150
 Patay József 657, 661, 671, 769, 938, 940
 Pauka Tibor 1225
 Paulesti „tribun” 529
 Pázmándy (Pázmándi) Dénes 164, 477, 482, 495, 571, 664, 673, 698—700, 762—63, 773, 801, 930—31, 992, 1184, 1188, 1197
 Peel, Robert 609
 Perczel Mór 45, 104—05, 186, 227, 247, 317, 343, 365, 439, 507, 515, 519, 526, 603, 655, 660—61, 663, 665, 671, 673—74, 695, 717, 735, 751—52, 791, 817, 851, 853, 870, 952, 959—60, 987, 998, 1031, 1071, 1074, 1087, 1114—15, 1123, 1130, 1140, 1151, 1170, 1172, 1177, 1186, 1194, 1202, 1205, 1207, 1210, 1212
 Perczel Sándor 673, 765
 Perczel Vince 763, 765, 992
 Pereczy Péter 886
 Perényi Zsigmond 537, 661, 860, 861, 982, 1216
 Pergen dandárparancsnok 674, 846
 Perrin tábornok 1112, 1134
 Petőcz György 316, 586, 988, 1085
 Petőfi Sándor 192, 561—62, 576, 579, 584, 617, 619, 627—32, 634, 639—41, 644, 647, 656, 666—67, 672—74, 695, 709, 724, 792, 811, 815, 854, 874, 879, 883—84, 950, 1041, 1056, 1066, 1071, 1162, 1220
 Petrichevich Horváth Lázár 722
 Petróczi 420—21
 Pfersmann, Alois 886—87
 Pherd-inand I. Ferdinánd (I., V.) Philipovich (Phillipovits), Josef 512, 536, 728, 1204, 1215
 Piave szövegíró 1073
 Pinkas 158
 Pitt, William 609

- Pius (IX.) 336, 1139
 Podalaszky 1006
 Podhorányi Károly 866
 Poeltenberg (Pöltenberg) Ernő
 438, 1018, 1133, 1146, 1168,
 1169
 Pollack Mihály 869
 Polyák Levente 811
 Pompeius, Gnaeus Magnus 920
 Pompéry János 656, 666—67,
 669—70
 Poniatowski (Ponyatowsky) ki-
 rály 552, 1223
 Poroszlay Frigyes (Fridrik) 823
 Potoczki 394, 1141
 Prém József 616
 Prielle Kornélia 884
 Prodan (Prodán) 57, 776, 838
 Proletarius cikkíró 1014
 Puchner, Anton (Antal) báró 57,
 97, 181, 204, 238, 412, 480, 513,
 528, 707, 753, 774—79, 834—
 35, 844—45, 886—90, 950, 986,
 1024, 1106—07, 1151, 1185,
 1187
 Pukánszky Kádár Jolán 1163
 Puky Miklós 482, 1189
 Pulszky Ferenc 116, 538, 694—
 95, 708, 738, 870, 915, 951,
 1217
 Puteány József 992

 Querlonde Nándor 1045

 Ráby Mátyás (Rab Ráby) 589,
 636, 711
 Rácz Sándor 108, 859
 Ráday (Rádai) Gedeon (Gida)
 gróf 135, 425, 903, 1119, 1162
 Radetzky (Radeczky), Josef gróf
 157, 203, 205, 208, 211, 307—08,
 310, 340, 355, 374, 441, 450,
 487, 495, 521, 588, 708, 710,
 711, 926, 986, 991, 1002—03,
 1067, 1081, 1139, 1173, 1178,
 1208
 Rajacsics, Josif 707, 788, 836
 Rákóczi (II. Rákóczy) Ferenc 38,
 240, 420, 704, 739, 744, 869
 Rákóczi György 885
 Rákóczy (Rákóczi) János 86, 800,
 830, 831, 1199
 Rákosi Viktor 744
 Ramberg, Georg von 742, 1189
 Raminger polgár 282
 Raspail, François Vincent 283,
 523, 1061, 1209
 Ratisch 1206
 Razgha Pál 1067
 Reinfeld Dániel 1116
 Reisbach dandárparancsnok 1133
 Reissig Alajos 992
 Reiszler polgár 282
 Reményi Ede 597
 Rentmeyster polgár 282
 Rényi Rezső 956
 Répássy (Répásy) Mihály 491,
 663, 1128, 1194
 Repeczky Ferenc 962
 Révai József 633
 Rickl háztulajdonos 671
 Riczkó Károly 67, 68, 478, 806,
 807, 1186
 Riedesel, Hermann Freiheit 1211
 Rigyiger, Fjodor Vasziljevics bá-
 ró 306, 1080, 1169
 Ritschan, Adam 1027
 Robespierre, Maximilien Fran-
 çois 643, 695
 Romulus 1179
 Rónay László 1225
 Roth (Rott), Karl 182, 512, 536,
 728, 952, 1204, 1215
 Rothschild-család 20, 486, 531, 710

- Pák Albert 573, 606
 Palaczký 837
 Palatinus Pista I. Habsburg István
 főherceg
 Pálffy (Pálfi) Albert 50, 201, 239,
 320, 335, 338, 467, 541—42,
 573, 576—77, 685, 610—11,
 614, 624, 626—28, 635, 655—
 56, 663, 667, 694, 745, 755,
 759, 781, 789—90, 795, 824,
 827, 853—54, 871, 908, 910,
 949, 973, 983, 1026, 1088, 1100,
 1182, 1219, 1226
 Pálffy János gróf 589—600, 605,
 621, 642, 661, 699, 759, 790,
 791, 842, 922
 Pálffy Lipót gróf 281
 Pálffy (Pálfi) Mór gróf 116,
 281, 518, 520, 869, 1206
 Palmerston, Viscount Henry
 John Temple 160, 538, 609,
 736, 739, 928, 951, 1108—09,
 1217—18
 Palóczy László 684, 699, 924, 981
 Panjutin altábornagy 1063, 1120,
 1149, 1170
 Pap Dénes 560, 682
 Pap Endre 1158
 Pap János 207, 988, 992
 Papp Ferenc 623
 Parancs János 1225
 Passy miniszter 1104
 Paszkevicz (Paskievics, Paskie-
 vicz, Paskievitsch), Ivan Fjo-
 dorovics 310, 339, 410, 752,
 1031, 1063, 1082, 1103, 1120,
 1141, 1145, 1150
 Patay József 657, 661, 671, 769,
 938, 940
 Pauka Tibor 1225
 Paulesti „tribun” 529
 Pázmándy (Pázmándi) Dénes
 164, 477, 482, 495, 571, 664, 673,
 698—700, 762—63, 773, 801,
 930—31, 992, 1184, 1188,
 1197
 Peel, Robert 609
 Perczel Mór 45, 104—05, 186,
 227, 247, 317, 343, 365, 439,
 507, 515, 519, 526, 603, 655,
 660—61, 663, 665, 671, 673—
 74, 695, 717, 735, 751—52,
 791, 817, 851, 853, 870, 952,
 959—60, 987, 998, 1031, 1071,
 1074, 1087, 1114—15, 1123,
 1130, 1140, 1151, 1170, 1172,
 1177, 1186, 1194, 1202, 1205,
 1207, 1210, 1212
 Perczel Sándor 673, 765
 Perczel Vince 763, 765, 992
 Pereczy Péter 886
 Perényi Zsigmond 537, 661, 860,
 861, 982, 1216
 Pergen dandárparancsnok 674,
 846
 Perrin tábornok 1112, 1134
 Petőcz György 316, 586, 988,
 1085
 Petőfi Sándor 192, 561—62, 576,
 579, 584, 617, 619, 627—32,
 634, 639—41, 644, 647, 656,
 666—67, 672—74, 695, 709,
 724, 792, 811, 815, 854, 874,
 879, 883—84, 950, 1041, 1056,
 1066, 1071, 1162, 1220
 Petrichevich Horváth Lázár 722
 Petróczi 420—21
 Pfersmann, Alois 886—87
 Pherd-inand I. Ferdinánd (I., V.)
 Philipovich (Phillipovits), Josef
 512, 536, 728, 1204, 1215
 Piave szövegíró 1073
 Pinkas 158
 Pitt, William 609

- Pius (IX.) 336, 1139
 Podalaszky 1006
 Podhorányi Károly 866
 Poeltenberg (Pöltenberg) Ernő
 438, 1018, 1133, 1146, 1168,
 1169
 Pollack Mihály 869
 Polyák Levente 811
 Pompeius, Gnaeus Magnus 920
 Pompéry János 656, 666—67,
 669—70
 Poniatowski (Ponyatowsky) ki-
 rály 552, 1223
 Poroszlay Frigyes (Fridrik) 823
 Potoczki 394, 1141
 Prém József 616
 Prielle Kornélia 884
 Prodan (Prodán) 57, 776, 838
 Proletarius cikkíró 1014
 Puchner, Anton (Antal) báró 57,
 97, 181, 204, 238, 412, 480, 513,
 528, 707, 753, 774—79, 834—
 35, 844—45, 886—90, 950, 986,
 1024, 1106—07, 1151, 1185,
 1187
 Pukánszky Kádár Jolán 1163
 Puky Miklós 482, 1189
 Pulszky Ferenc 116, 538, 694—
 95, 708, 738, 870, 915, 951,
 1217
 Puthéány József 992

 Querlonde Nándor 1045

 Ráby Mátyás (Rab Ráby) 589,
 636, 711
 Rácz Sándor 108, 859
 Ráday (Rádai) Gedeon (Gida)
 gróf 135, 425, 903, 1119, 1162
 Radetzky (Radeczky), Josef gróf
 157, 203, 205, 208, 211, 307—08,
 310, 340, 355, 374, 441, 450,
 487, 495, 521, 588, 708, 710,
 711, 926, 986, 991, 1002—03,
 1067, 1081, 1139, 1173, 1178,
 1208
 Rajacsics, Josif 707, 788, 836
 Rákóczi (II. Rákóczy) Ferenc 38,
 240, 420, 704, 739, 744, 869
 Rákóczi György 885
 Rákóczy (Rákóczi) János 86, 800,
 830, 831, 1199
 Rákosi Viktor 744
 Ramberg, Georg von 742, 1189
 Raminger polgár 282
 Raspail, François Vincent 283,
 523, 1061, 1209
 Ratisch 1206
 Razgha Pál 1067
 Reinfeld Dániel 1116
 Reisbach dandárparancsnok 1133
 Reissig Alajos 992
 Reiszler polgár 282
 Reményi Ede 597
 Rentmeyster polgár 282
 Rényi Rezső 956
 Répássy (Répásy) Mihály 491,
 663, 1128, 1194
 Repeckzy Ferenc 962
 Révai József 633
 Rickl háztulajdonos 671
 Riczkó Károly 67, 68, 478, 806,
 807, 1186
 Riedesel, Hermann Freiheit 1211
 Rigyiger, Fjodor Vasziljevics bá-
 ró 306, 1080, 1169
 Ritschan, Adam 1027
 Robespierre, Maximilien Fran-
 çois 643, 695
 Romulus 1179
 Rónay László 1225
 Roth (Rott), Karl 182, 512, 536,
 728, 952, 1204, 1215
 Rothschild-család 20, 486, 531, 710

- Rotteck szerkesztő 768
 Rózsa Sándor 561
 Rózsafi Ruzitska Mátyás 694,
 717, 1145
 Rukavina, (Rukovina) Georg
 báró 219, 750, 1007, 1171
 Rulhière (Rullier), Joseph Mar-
 cellin 1104
 Ruzsicska Mátyás I. Rózsafi
 Ruzitska Mátyás
 Rüdiger I. Rigyiger, Fjodor
 Vasziljevics báró
 Rüstow 777, 779, 864, 908, 1082,
 1123
 Şaguna, Andreiu 708, 774
 Salamon Sándor 460—61, 1181
 Salm herceg 373, 1129
 Saly (Sali) László 109, 860
 Sándor (I.) 1064
 Sargen 609
 Sariczter polgár 282
 Sárközy József 992
 Sass tábornok 1083, 1120
 Scharitzer 764
 Schedel I. Toldy Ferenc
 Schenk, Eduard 1035
 Scherz 482
 Schiller, Friedrich Johann Cris-
 toph 804
 Schlick, Franz gróf 23, 46, 153,
 185, 202, 208, 210, 220, 231,
 240, 311, 440, 487, 520—21,
 539, 666, 715—16, 753, 762, 829,
 851, 871, 883, 902, 947—48,
 958—59, 985, 991, 998, 1009,
 1023, 1027, 1083, 1123, 1152,
 1191, 1200, 1208—09, 1212
 Schlick, Leopold 1027
 Schmerling, Anton von 158, 216,
 927, 1000—01
 Schodelné Klein Róza 563, 628,
 669, 675, 717, 769, 1163
 Schreiber polgár 282
 Schröfl Antónia 1060
 Schulcz százados 109
 Schulczig 440, 833
 Schulz I. Batory Schulz Bódog
 Schütte tábornok 1174
 Schwarzenberg, Felix Fürst 372,
 397, 686, 709, 908, 1002, 1015,
 1063—64, 1108, 1128, 1141
 Schweidel József 1078, 1128
 Scitovszky János 910
 Scudier őrnagy 1215
 Sebeshelyi Gábor I. Gyurmán
 Adolf
 Sebő Alajos 526, 1211
 Serbellioni császári tiszt 522
 Shir Sing 523
 Siegl polgár 282
 Simonffy Imre 1052
 Simonffy József 1173
 Simonyi Ernő 989
 Simunich, Balthazar báró 202—
 03, 742—43, 985, 1204
 Sipos Lajos 1131
 Sixtus 336
 Skarjatin ezredes 886, 915, 942
 Sofia I. Zsófia Friedrica Dorothea
 főhercegnő
 Somodi István 931
 Sombory Sándor 774
 Somssich Pál 791, 901
 Söll 696, 756
 Sőtér István 632—33, 636
 Spira György 630, 639, 664, 672,
 686, 708, 741, 868, 910, 941,
 1132
 Stréter kapitány 1129
 Stadion, Franz gróf 225, 269, 740,
 908, 1007, 1015
 Stein Miksa 1171

- Steiner Lajos 866
 Stöger polgár 282
 Stratimirović (Stratimirovics, Sztatimirovits), Djorđe 63, 492, 787
 Strobach 158
 Stromayer polgár 282
 Stuart, Dudley 1217
 Štrár (Štrár), L'udovít 114, 395, 708, 840, 999, 1151
 Sue, Eugène (Eugène) 604, 621
 Subayda Imre 438
 Sulyánszky Antal 1158
 Suwarov I. Szuvorov
 Sükei Károly 666, 669
- Szabó Dezső 870
 Gy. Szabó Gusztáv 1045
 Szabó Imre 1225
 Szabó Imre ezredes 714
 Szabó István 560
 Szabó János 365—66, 1124, 1232
 Szabó László 576, 593, 617—18, 953
 Szabó Nándor 1154
 Szabó Pál 201, 983
 Szacs vay Imre 650, 652, 720, 807, 938, 940
 Szala 529
 Szalay László 736—38
 Szapáry Antal gróf 992
 Szapolyai Imre 35, 38, 181, 731—32
 Szapolyai János 731
 Szász törzstiszt 1128
 Szász János 666
 ifj. Szász Károly 839, 1136
 P. Szathmári Károly 1149
 Szathmáry Király Barnabás 673
 Szathmáry Zoltán 812
 Szébényi Géza 726
 Széchenyi István 566, 609, 641, 783, 882, 902, 918, 1060, 1079, 1096, 1200
 Szegfi (Szegfy) Mór 536, 668
 Szekeres László 3, 574, 639—40, 705, 709, 752, 1021, 1031
 Szel József 217, 1003, 1004
 Szele György 1225
 Szeles Lajos 1129—30
 Széll József 992
 Szemere Bertalan 188, 363, 520, 537, 569, 571, 597, 637, 660—61, 668, 678, 686—87, 695, 706, 716, 719, 740, 758, 788—89, 841, 885, 898, 918, 938, 940, 959, 962, 963, 966, 1057—58, 1065, 1067, 1070, 1078, 1086, 1094—95, 1098, 1119, 1122, 1124, 1127, 1135—37, 1175, 1195, 1216, 1224, 1229
 Szemere Pál 1045
 Szent István (I. István) király 341, 363, 716
 Szentkirályi Mór (Móric) 57, 100, 135, 476, 495, 501, 536, 670—73, 762—63, 773, 791, 801, 1184, 1210
 Szeremlei Samu 608, 1060
 Szerencsy Károly 494
 Szigligeti Ede 656, 669—70, 869, 1036, 1162, 1163
 Szilágyi gyógyszerész 126
 Szilágyi István 374, 1128
 Szilágyi Sándor 604—05, 662, 704, 1056, 1094
 Szinnyei József 607, 870, 950, 1075, 1111
 Szirmay (Szirmai) István gróf 135, 302, 902, 1059, 1078
 Szivák Miklós 831
 Szoboszlai Pap István 125—26, 884

- Szokolay István 1069, 1094, 1127
 Szokolay Viktor 608, 663, 674,
 756
 Szollusz Károly 1000
 Szögyén-Marich. (Szögyéni)
 László 426—27, 910, 1163
 Szöll I. Söll
 Szöllösy Nagy Pál 694
 Szőnyi Pál 137—38, 903, 905
 Sztratimirovits I. Stratimirović,
 Djorde
 Szunyogh (Szunyogh) Rudolf
 606, 621—22, 783, 790, 791,
 822, 1010—11
 Szuvorov (Suvarow), Alekszandr
 Vasziljevics 349, 1111

 Tacitus, Publius Cornelius 899
 Takács István 492, 1195
 Takáts Sándor 624—25, 627,
 658—60, 689—90, 696, 719,
 736, 744, 785, 810, 812, 876,
 933, 953, 977, 1039
 Taly Zsigmond I. Thaly Zsig-
 mond
 Táncsics Mihály 121—23, 192—
 93, 195, 201, 251, 569, 575, 583,
 590, 614, 628, 633, 656, 668,
 694—95, 757, 781, 790—91,
 825, 836, 840, 876, 877, 878—
 83, 942, 967—70, 972—75,
 1033, 1148, 1158, 1238—39
 Tar János 992
 Tassi László 789
 Tatár Béla 712
 Theornicki, Wladyslaw 883
 Teissing 1019
 Telegdi Kovách Lajos 845
 Telegdi Kovách László 688
 Teleki Ádám gróf 672
 Teleki Blanka grófnő 1182
 Teleki Frenc gróf 281, 1060
 Teleki (Teleky) László gróf 538,
 667, 736—37, 781, 796, 915,
 982, 1066, 1153—54, 1217,
 1218
 Teleki Sándor gróf 1155
 Telepi Károly 669
 Thaly Zsigmond 482—82, 1188
 Than Mór 1018
 Theodorovich (Theodorovics,
 Theodorović) 63, 717, 788
 Thomsdorf Ágonston 1116
 Thurn Taxis 191, 966
 Tilly, Johann Tserklaes 340, 1104
 Tilsch fogoly 516
 Timur Lenk 1083
 Tisza Kálmán 904, 1071
 Tisza Lajos 904
 Tocqueville (Toqueville), Char-
 les Alexis Henri Clérel de 346,
 1104, 1154
 T. Kálmán I. Tisza Kálmán
 Tógyer gazda 163
 Toldy Ferenc 502, 504, 611, 1200
 Tolsztoj tábornok 1170
 Tompa Mihály 640
 Tonelli Sándor 1022
 Tóth Ágoston 393, 485, 1140,
 1190
 Tóth Lőrinc 481, 600, 1188
 Tóth Mihály I. Könyves Tóth
 Mihály
 Tóth Pál 670, 979
 Töhötöm (Tuhutum) 966
 Tököly Imre 420
 H. Törő Györgyi 580
 Török Ignác 956
 Török János 870
 Török Sándor gróf 526, 1211
 Törs Kálmán 609, 789
 Tracy miniszter 1104
 Trattner ezredes 757
 Trattner háztulajdonos 1041

- Trebersburg 858
 Trefort Ágoston 500, 1200
 Tóth Béla 900, 1023
 Truszkolanszky követ 238, 1024
 Tsida polgár 282
 Tuhutum I. Töhötöm vezér
 Tunyogi Gerő 873
- Ujházy (Ujházi) László 821, 913,
 1145
 Umszky tábornok 484
 Ungár László 706
 Urban (Urbán), Karl 57, 87, 89,
 478—79, 503, 753, 774—75,
 806—07, 831, 835, 845, 1140,
 1155, 1171, 1185—86, 1190
- Überpucher polgár 282
- Vachot (Wachot) Sándorné 606,
 979
 Vadnay Károly 615, 759, 781,
 829, 1130
 Vahot Imre 136, 572—73, 577,
 583, 605, 878, 903, 964, 973,
 1158
 Vajda Gábor 1086
 Vajda János 636, 656, 666—67
 Vajthó László 1119
 Valero magtárlalajdonos 1174
 Váli Ferenc 1094
 Váli Ferencné Jókay Eszter 605,
 1120
 Váli Mari 742, 1032
 Váلكai Imre 576
 Váradi Antal 1220
 Varga István 135, 900
 Varga István tűzmester 901
 Varga János 4, 706, 709, 731, 904,
 912, 1009
 Varga Zoltán 689, 884
 Vargha Balázs 639
- Vargyas Endre 608
 Vas Gereben 881—82, 1017, 1066
 Vasvári (Vasváry) Pál 23, 472,
 535, 640, 644—45, 566, 666—
 67, 717, 816, 836, 1070—71,
 1182, 1215
 Vaszolai 482
 Vay Miklós báró 774
 Vecsera polgár 282
 Vécsey Károly gróf 538, 673,
 681, 863, 1071, 1123, 1155,
 1171, 1194, 1195, 1217
 Végh József 483
 Vekerdi József 1225
 Venturini Lajos 87, 832
 Verdi, Giuseppe 1073
 Verebélyi Lajos 1225
 Vergilius, Publius, Naso 950,
 1061, 1079
 Vermes Illés (Illyés) 207, 988, 992
 Verwalter ispán 902
 Vessel 530
 Vészi Endre 631
 Vetter Antal 104—05, 665, 661—
 63, 850, 851, 854, 862, 918, 944,
 947, 959, 1150, 1155, 1171,
 1186, 1201
 Vida Károly 66, 71, 215, 218—19,
 537, 577, 605, 635, 643, 712—
 13, 715, 718, 734—35, 768—69,
 773, 792, 793, 796, 799, 800—
 02, 804—05, 811, 813, 824, 864,
 908, 915, 995—97, 1001—02,
 1004, 1006
 Vidacs János 656, 667, 668
 Victorisz László 216, 998, 999,
 1000
 Viktor Emánuel (I.) 894
 Viktória királynő 935
 Vilmos Frigyes (II.) 1008
 Vincze Géza 636
 Visoczky I. Wisoczki

- Vita Zsigmond 644
 Vitalis Alajos 281, 1060
 Vlad, Aloisu (Vlád Alajos) 154, 201, 923, 924, 983
 Voinits Lajos 673
 Vojtina (Woytina) Mátyás (Máté) 378—79, 420, 580, 1130, 1232
 Vörösmarty Mihály 669, 1035, 1066, 1158, 1188
 Vukovics Sebő 537, 651, 695, 1044, 1054, 1098, 1188
- Wagner törzstiszt 1112
 Waldapfel Eszter 836, 915, 1071
 Waldapfel József 626, 709
 Wallmoden ezredes 539
 Wardener, August 577, 774, 775
 Washington, George 34
 Welcker 768
 Welden, Ludwig báró 202, 231, 236, 288, 302, 307, 309—10, 343, 534, 537, 540, 588, 715, 735, 928, 960, 985, 1019, 1021, 1023, 1034, 1063, 1067, 1082, 1085, 1102, 1106, 1118, 1214—15, 1217
 Wiedesberg Alajos báró 673, 1184
 V. Windisch Éva 636, 647, 675, 689, 700, 724, 728, 731—32, 739, 883
 Windischgraetz (Windischgraecz, Windischgräcz, Windischgrätz, Windisch-Graecz, Windisch-Gräcz), Alfred Fürst (herceg) 12—13, 15, 19, 25, 32—33, 39—41, 49—51, 57, 63, 83—84, 100, 105—06, 108, 111—12, 125—26, 129—31, 135—37, 140, 142, 148, 150—53, 157, 159, 181, 185—87, 202, 204—06, 208—10, 213—14, 220, 234—36, 240—43, 247, 255—56, 268, 270, 286, 293—94, 302, 314, 342, 375, 379, 476—77, 480—81, 495, 501, 504, 510, 513, 515, 518—19, 521—22, 531—33, 535—37, 540, 563, 573, 586, 588, 606, 623, 643, 649, 651—53, 656, 659—60, 662, 664—65, 669, 671, 688, 695—98, 704, 708, 710, 712—14, 717—18, 727—28, 730, 733—35, 740—42, 746, 755—56, 758, 761, 763—65, 777—79, 782, 785—86, 801, 819—20, 828—29, 836—37, 857, 863, 866, 869, 885, 892—96, 901—02, 904, 908, 910, 920, 922, 930—31, 939, 941, 944, 957—61, 984, 986—91, 993, 995, 1003, 1019, 1021, 1023, 1028, 1031, 1038, 1045, 1049—50, 1060, 1072—73, 1094, 1098, 1101, 1125, 1173, 1183—84, 1187, 1197, 1205—06, 1208—10, 1214—15, 1228, 1231
 Wisoczki, Josef 411, 439, 1133, 1141, 1150, 1151, 1170, 1172
 Wodianer (Wodjaner) Sámuel 1086
 Wohlgemuth, Ludwig báró 226, 231, 310, 992, 1015, 1018—19, 1134, 1144, 1219
 Wohlgemuthné Sztrada-Esterházy Schröfl Antónia 281
 Woytina Mátyás I. Vojtina Mátyás
 Wrba-Freudenthal, Ladislaus gróf 521—22, 532, 695, 712, 734, 742, 984, 1027—28, 1208, 1209, 1213
 Wronsky 1006
 Wyss (Wissz) tábornok 375, 1018, 1122, 1129, 1174

- Zalár József 589, 751, 1071
 Zanini, Pietro 832
 Zápolyák I. Szapolyai Imre és István
 Zelhoffer Frigyes 673
 Zennerné Wilhelm Gabriella 1088
 Zerfy (Hirsch) Gusztáv 815
 Zeyk József 621, 790, 791
 Zeyk Károly 621, 668, 790, 791, 922
 Zichy Antal 621, 790, 791
 Zichy grófné 894
 Zichy Domokos gróf 910
 Zichy Ferenc gróf 281, 902, 994, 1060, 1070
 Zichy Lipót gróf 672
 Zichy Mihály 791
 Zichy Nándor gróf 869
 Zichy Ottó 1128
 Zichy Ödön gróf 142, 239, 251, 459, 460—61, 464, 468, 569, 589, 597, 608, 622, 625, 784, 787, 827, 830, 898, 910, 913, 976, 982, 1010, 1026, 1030, 1061, 1100, 1181—82
 Zichy Pál gróf 109, 281, 673, 859
 Zichy Rudolf 109
 Zilahy Károly 606
 Zitterbart Mátyás 1035
 Zlinszky Aladár 615
 Zrínyi Miklós 1030
 Zsembery Imre 630, 661
 Zsigmond király 432, 1165
 Zsigmond Ferenc 590, 620
 Zsófia Friderica Dorothea főhercegnő (Zsophia) 15, 313, 701, 705, 709, 723—24, 1022, 1059, 1061, 1083, 1120

TARTALOMJEGYZÉK

(Az első szám a főszövegre, a második a jegyzetekre utal.)

1. Magyarhon népei	5	647
2. [1849. febr. 9.]	8	690
3. [1849. febr. 10.]	14	700
4. [1849. febr. 11.]	27	724
5. [1849. febr. 13.]	32	728
6. Magyar népl	36	732
7. Testvéreink! Hazámfiail Magyarok!	37	739
8. Katonauralgás. Soldatenregierung	39	740
9. A trójai fa-ló német kiadásban	41	741
10. Politicai schiboleth	42	744
11. Charivari [1849. febr. 22.]	45	750
12. Legujabb hiteles hírek Budapestről és környékéről	47	754
13. [1849. febr. 23.]	50	760
14. Ne bántsátok meg a katonát!	52	765
15. Osztozunk meg a teendőnkön	53	767
16. Charivari [1849. febr. 23.]	54	769
17. Háromszék az utolsó időben	57	773
18. Charivari [1849. febr. 26.]	59	780
19. [1849. febr. 27.]	62	785
20. Charivari [1849. febr. 27.]	66	793
21. Legujabb [1849. febr. 27.]	68	807
22. Jellemvonások Bem tábornok életéből	68	808
23. Hogyan kell vész idején a tűzhelyt védeni?	69	809
24. [1849. márc. 1.]	70	810
25. Kivonatok egy magyar clubbista naplójából	73	814
26. Mi lesz belőlünk?	78	817
27. Lapunk ügyében	79	821
28. [1849. márc. 3.]	81	825
29. Charivari [1849. márc. 3.]	83	828

30. Zanini olasz zászlóalj	87	832
31. Charivari [1849. márc. 5.]	88	833
32. Erdélyi hírek [1849. márc. 5.]	89	834
33. Nemzetiségi kérdések	90	835
34. Erdélyi hírek [1849. márc. 6.]	92	838
35. Sláv sympathia	93	839
36. A kormány és a hadsereg	93	841
37. Miért küzdünk?	94	842
38. Napi eszmék	95	843
39. Részletek a Bém táborozásából	96	844
40. Charivari [1849. márc. 7.]	98	845
41. Idegen katonák	98	847
42. Pro memoria	100	847
43. Charivari [1849. márc. 8.]	102	848
44. Külhírek [1849. márc. 8.]	103	849
45. [1849. márc. 9.]	104	850
46. Jellemzetes aryai levél	105	852
47. [1849. márc. 10.]	106	853
48. Az eszéki vár föladásának részletei	107	857
49. Derül a világ	109	860
50. Percutitur catulus ut sentiat leo	110	861
51. A szolnoki csata	111	863
52. Charivari [1849. márc. 12.]	113	866
53. Mikor megyünk vissza Pestre?	114	867
54. Charivari [1849. márc. 13—14.]	116	869
55. Holnap lesz martius tizenötödike	117	872
56. Nyiri levelek I.	118	873
57. Martius tizenötödike	120	876
58. Kedves Táncsics komám!	121	876
59. Nyiri levelek II.	123	882
60. Napi hírek [1849. márc. 16.]	125	883
61. Szeben bevétele	126	885
62. Gábor Áron	127	889
63. Oroszhegyi Józsa	129	891
64. A király felesége	129	893
65. Windischgraecz dühödik	130	894
66. Charivari [1849. márc. 17.]	131	896
67. A huszár káplár	134	900
68. Pesti hírek [1849. márc. 20.]	135	901
69. Egy kedves kis férfiú	137	903
70. Nyiri levelek III.	138	905
71. Requiem és Te Deum egy füst alatt	140	907

72. Legyünk tisztában	141	909
73. Orosz interventio	143	914
74. Charivari [1849. márc. 22.]	144	916
75. Charivari [1849. márc. 23.]	146	917
76. Apró polemia	147	918
77. Nyiri levelek IV.	147	919
78. Nyiri levelek V.	150	919
79. Charivari [1849. márc. 27.]	152	923
80. Nyiri levelek VI.	153	923
81. Charivari [1849. márc. 29.]	155	925
82. Hogy érzi magát az ellenség?	157	926
83. Külföldi hírek [1849. márc. 29.] . . .	158	926
84. Pest és Debrecen	160	928
85. Nyiri levelek VII.	162	929
86. Szerkesztői nyilatkozat	164	931
87. Politicai horoscop [1849. ápr. 2.] . . .	165	933
88. Politicai horoscop [1849. ápr. 3.] . . .	169	941
89. Egy erdélyi levélből	171	942
90. Nyiri levelek VIII.	173	943
91. [1849. ápr. 3.]	175	944
92. Politicai horoscop [1849. ápr. 4.] . . .	175	945
93. Csatahír [1849. ápr. 4.]	179	947
94. Politicai horoscop [1849. ápr. 5.] . . .	179	948
95. Hírek [1849. ápr. 5.]	182	951
96. Klapka levele	183	953
97. Tábori hír [1849. ápr. 9.]	185	957
98. Bizzunk magunkban!	187	961
99. Szemere védserege	188	961
100. Dunántúli levelek I.	188	964
101. Charivari [1849. ápr. 11.]	190	964
102. Charivari [1849. ápr. 12.]	190	965
103. Megint Táncsics	192	967
104. Charivari [1849. ápr. 13.]	196	976
105. April 14-ke	197	977
106. Charivari [1849. ápr. 14.]	199	979
107. [1849. ápr. 16.]	200	979
108. Charivari [1849. ápr. 16.]	201	982
109. Hírek [1849. ápr. 16.]	202	984
110. Dunántúli biztos hírek	206	987
111. Hírek [1849. ápr. 17.]	208	990
112. Politicai horoscop [1849. ápr. 18.] . . .	211	993
113. Hírek [1849. ápr. 19.]	215	995

114. Jellemvonások hadi életünkből [1849. ápr. 20.]	219	1008
115. [1849. ápr. 21.]	221	1009
116. Charivari [1849. ápr. 21.]	224	1014
117. Hírek [1849. ápr. 23.]	225	1015
118. Regényes fatum	228	1016
119. Charivari [1849. ápr. 26.]	229	1016
120. Hírek [1849. ápr. 26.]	230	1017
121. [1849. ápr. 30.]	233	1020
122. Fővárosi hírek [1849. ápr. 30.]	235	1021
123. Charivari [1849. ápr. 30.]	236	1023
124. Bem	237	1023
125. [1849. máj. 1.]	239	1025
126. Charivari [1849. máj. 1.]	240	1027
127. Charivari [1849. máj. 2.]	240	1027
128. Hírek [1849. máj. 3.]	244	1028
129. Nyíri levelek IX.	246	1030
130. Nyíri levelek. X.	249	1032
131. Legujabb [1849. máj. 4.]	251	1033
132. Pesti napló [1849. máj. 8.]	252	1035
133. Retour nyíri levelek I.	253	1036
134. Charivari [1849. máj. 8.]	255	1038
135. Ágyuöntőgyár	256	1038
136. Levelek Debrecenbe I.	257	1039
137. Levelek Debrecenbe II.	259	1042
138. Levelek Debrecenbe III.	261	1043
139. Fábri ügye	263	1044
140. Levelek Debrecenbe IV.	264	1045
141. Pesti hírek [1849. máj. 25.]	266	1046
142. Levelek Debrecenbe V.	266	1046
143. Bepillantás egy külföldi lapba	269	1049
144. Levelek Debrecenbe VI.	270	1049
145. Bucus Debrecentől	272	1051
146. Levelek Debrecenbe VII.	275	1053
147. [1849. jún. 1.]	277	1054
148. Adja Isten!	278	1057
149. Legujabb hír [1849. jún. 4.]	279	1058
150. Hivatalos rész [1849. jún. 4.]	279	1058
151. Levelek a pokolból I.	282	1061
152. Az orosz cár és az osztrák császár	284	1062
153. [1849. jún. 5.]	286	1065
154. Hivatalos rovat [1849. jún. 5.]	288	1067

155. Hatvani és Madarász	290	1068
156. Hadi poéták	292	1071
157. Egy drámai jelenet a Windischgraez saisonban	293	1072
158. Hadi jellemvonások [1849. jún. 5.]	295	1073
159. Közelget a végső elkeseredés harca	297	1075
160. Hivatalos rovat [1849. jún. 6.]	298	1076
161. Magyarország elnökének pompája	300	1077
162. A pecsovicz órra	301	1078
163. [1849. jún. 6.]	303	1079
164. Levelek a pokolbul II.	307	1080
165. Levelek a pok olbul III.	307	1080
166. Így áll a világ	308	1081
167. [1849. jún. 7.]	309	1082
168. Hivatalos rovat [1849. jún. 7.]	313	1084
169. Magna charta Muszkárum I. §	314	1084
170. A császáriak humanismusa	316	1085
171. [1849. jún. 8.]	317	1086
172. Mártius és Aprilis	320	1088
173. Hivatalos rovat [1849. jún. 8.]	321	1090
174. Magna charta Muszkárum 2., 3. §	324	1091
175. Már megpróbálta és sikerült	325	1092
176. [1849. jún. 9.]	327	1093
177. Muszkaország ismertetése	330	1095
178. Par force hazatérők	333	1097
179. Levél Horárikhoz	335	1099
180. Táborigazdák [1849. jún. 9.]	336	1100
181. Nyilatkozat [1849. jún. 9.]	338	1100
182. [1849. jún. 11.]	338	1100
183. Szent és nem szent háromságok	344	1107
184. Orvosi látélet Európáról	345	1108
185. [1849. jún. 12.]	346	1109
186. Hivatalos rovat [1849. jún. 12.]	347	1110
187. Fővárosi újdonságok [1849. jún. 12.] . .	348	1110
188. Anthologia a muszka literatura reme- keiből	348	1111
189. Pseudo muszkák	351	1112
190. Tegnap is muszka, ma is muszka, holnap is muszka	352	1112
191. A nádorhuszárok	353	1113
192. A dictator	354	1114
193. Charivari [1849. jún. 14.]	355	1114

194. [1849. jún. 14.]	356	1116
195. Osztozunk!	357	1118
196. Valamit nem értünk a nemzeti szín- háznál	358	1119
197. Nyíri levelek XI.	360	1120
198. Biletus dulcis in unseros	361	1120
199. [1849. jún. 15.]	362	1122
200. Beszéljünk szomorú dolgokról is	365	1123
201. Szabó János uram	365	1124
202. Draconi törvények	366	1124
203. Hivatalos rovat [1848. jún. 15.]	368	1125
204. Austria Finanzwesenje	369	1125
205. A kis császár	370	1126
206. A Respublica	371	1127
207. Külföldi telegraph	374	1127
208. [1849. jún. 16.]	374	1128
209. Anthologia a muszka litteraturából — Woytina Mátyás kozák diák versei	378	1130
210. Mit beszél rólunk Európa?	379	1131
211. Charivari [1849. jún. 16.]	380	1132
212. [1849. jún. 18.]	382	1133
213. A „Respublica” új folyóirat	385	1134
214. Országgyűlés Pozsonyban!!!	386	1137
215. Charivari [1849. jún. 19.]	390	1139
216. [1849. jún. 20.]	391	1139
217. Hány ember van Magyarországon, ki magát magyarnak vallja?	399	1142
218. [1849. jún. 22.]	401	1143
219. Hivatalos rovat [1849. jún. 22.]	407	1148
220. Törvényszéki jelenet	408	1148
221. Cholera elleni szer	409	1149
222. [1849. jún. 23.]	410	1150
223. [1849. jún. 25.]	411	1150
224. [1849. jún. 26.]	413	1151
225. [1849. jún. 27.]	413	1152
226. Cantate a buzogányról	417	1156
227. Anthologia a muszka poesis remekeiből	418	1157
228. Muszka literatura	419	1157
229. [1849. jún. 28.]	422	1161
230. Félre a kicsinyhitűséggel	423	1161
231. A nemzeti színház	424	1162
232. Ma ünnep van, imádkozzatok	430	1164

233. [1849. jún. 29.]	431	1165
234. Nézzünk szét Budapesten	432	1165
235. A csodák napjai eljöttek	434	1166
236. Levél a muszkákhoz	435	1167
237. Muszka anthologia	437	1168
238. Legyünk jó reményességben	438	1168
239. [1849. júl. 6.]	441	1174
240. Laptársainkhoz	444	1175
241. [1849. júl. 7.]	445	1177

FÜGGELÉK

452

242. Szerkesztői megjegyzések	455	1179
243. Budapestről	476	1183
244. Hír-tárca [1849. febr. 22.]	477	1184
245. Repülő hírek [1849. febr. 22.]	480	1187
246. [1849. febr. 22.]	481	1188
247. Komárom	482	1188
248. Charivari [1849. febr. 24.]	483	1189
249. Repülő hírek [1849. febr. 26.]	484	1190
250. Jellemvonások a magyar hadi életből [1849. febr. 28.]	486	1191
251. [1849. márc. 1.]	488	1192
252. Jellemvonások hadi életünkből [1849. márc. 2.]	489	1194
253. Tábori jelenetek [1849. márc. 5.]	491	1195
254. Repülő hírek [1849. márc. 5.]	492	1195
255. Repülő hírek [1849. márc. 6.]	494	1196
256. A rákok békepontjai	495	1197
257. Robotoltatás	496	1197
258. Repülő hírek [1849. márc. 7.]	497	1198
259. Futó hírek [1849. márc. 8.]	497	1198
260. Charivari [1849. márc. 9.]	499	1199
261. [1849. márc. 9.]	502	1200
262. [1849. márc. 10.]	505	1201
263. Jellemvonások hadi életünkből [1849. márc. 10.]	506	1202
264. A sült.ökör	508	1202
265. Futó hírek [1849. márc. 17.]	509	1203
266. Repülő hírek [1849. márc. 19.]	511	1203
267. Kézdi Vásárhely	512	1204

1857
1857

268. Repülő hírek [1849. márc. 21.]	514	1205
269. Hír hátán hír [1849. márc. 26.]	514	1205
270. Repülő hírek [1849. márc. 26.]	517	1206
271. Repülő hírek [1849. ápr. 3.]	519	1207
272. Repülő hírek [1849. ápr. 4.]	520	1208
273. Repülő hírek [1849. ápr. 5.]	521	1208
274. Hírek [1849. ápr. 6.]	522	1209
275. Hírek [1849. ápr. 7.]	526	1211
276. Hírek [1849. ápr. 10.]	526	1212
277. Külföldi hírek [1849. ápr. 10.]	529	1213
278. Hírek [1849. ápr. 11.]	531	1213
279. Hírek [1849. ápr. 12.]	533	1214
280. [1849. ápr. 16.]	537	1215
281. Hírek [1849. ápr. 21.]	537	1216
282. Repülő hírek [1849. ápr. 23.]	538	1216
283. Hírek [1849. ápr. 24.]	539	1218
284. Hírek [1849. ápr. 25.]	539	1219
285. Charivari [1849. ápr. 28.]	541	1219
286. Buda ostromoltatik [1849. máj. 6.]	542	1220
287. Fővárosi ujdonságok [1849. máj. 9.]	544	1221
288. Flamingó miatyánk	545	1221
289. [1849. jún. 2.]	546	1221
290. Jellemvonások hadi életünkben [1849. jún. 3.]	548	1222
291. A pesti ember Bécsben	549	1222
292. [1849. jún. 11.]	550	1222
293. A varsói fegyvertár	551	1223
294. Pest, július 4-kén	553	1223
295. Mysterium	554	1224
296. [1849. júl. 6.]	555	1224

Jegyzetek

Rövidítések	559	
Jókai hírlapróái és szerkesztői munkássága		
1849-ben	561	
Milyen cikkeket írt Jókai 1849-ben?	572	
A FÜGGELÉK-ből kihagyott cikkek és köz- lemények jegyzéke	595	
Irodalom	599	
A cikkek jegyzetei	647	
A képmelléletekről	1226	
Névmutató	1227	

A kiadásért felel
az Akadémiai Kiadó igazgatója

*

A szerkesztésért felelős
TÓTH SAROLTA

Műszaki szerkesztő
D. SZABÓ LÁSZLÓ

A kötetért
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

*

Terjedeleme: 63 (A/5) fv + 8 oldal melléklet
AK 1398 k 8082

*

80,5677 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György